

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

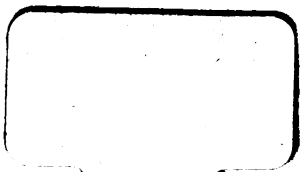
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A

965,995

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ի Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

BIBLIOGRAPHIE ARMÉNIENNE

Հայաստանի գրականություն 483

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Դ. Հ. Կ. շարք Եւրոպայի:

20466

ԱՅՐՈՒԲԵՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԿ
 ՏԳԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՒՏԷՆ ՄԻՆՁԵՒ ԱՌ ՄԵՋ ԵՂԱՅ
 ՀԱՅԵՐԷՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ

733 p.

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՏԳԱՐԱՆ

1883

UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

GRAD

ERENI

457

BUMR

GRAD
EREN
457
02/19/98

1565 — 1883

Տպագրութեան մեծ և օգտակար գիւտին՝ հայկական տառից կերպարանքով նախկին ընծայումնն կ'ակնարկէ տարէթիւն առաջին. իսկ երկրորդն, ինչպէս յայտնի է, անոր երեքհարիւր ութևտասն տարիներու յարատև կեանքն ու դործունէութիւնը — Սյր կենաց և դործունեայ ազդեցութեան՝ այբուբենական պարզ ու անպաճոյճ ցուցակն է մեր այս հրատարակութիւնը:

Կը սիրենք ենթադրել թէ ազգային բանասիրութեան համար՝ ոչ անհաճոյ պիտի ըլլայ մեր դուզնաքեայ, բայց իր տեսակին մէջ առաջին ու բաւական դժուարին երկասիրութիւնն: Կը փափաքինք որ ըլլայ անարուեստ ու անտաշ արձան մը՝ յուշարար փառաց և արդեանց այն անզուգական Անձին՝ որ մեծ ոգւով և անդուլ ճգամբք՝ ծանօթացուց յազգիս այս հրաշալի արուեստին գիւտը. — Արգարու Եւդոկիացոյ, -- որուն անուան և յիշատակին կը նուիրենք այս գրուածքը, և կը համարինք թէ ախորժ հաճութեամբ պիտի ընդունի՝ դարերու մոռացութիւնը դարմանելու փափաքսնօք և սրտով ընծայուած այս մեծարանաց յիշատակը, իր նախկին գործը՝ արտադրած արդեամբքը, իրեն նուիրելով: 1883 թուականին հայկական տպագրութեանց յա-

ուսնադիմութիւնն ու բարգաւաճանք՝ հարկ է որ արթնցընէ մեր սրտին մէջ՝ երախտագիտութեան իրաւացի զգացմունք մը. լսելի ընէ շնորհակալութեան ձայն մը Անոր՝ որ 1568ին Սաղմոսարան մը, — թուականաւ և ժամանակաւ մեզի ծանօթ, — առաջին հայկական տպագրութիւնն ընծայեց:

Այդ պատուական ընծայն, ազնիւ սրտի ու ճարտար ձեռքի արդիւնք, հարկաւ կը դարձընէ մեր մը տաղրութիւնը զայն նուիրող անձին և իր ժամանակին վրայ:

* * *

Մեր ազգային պատմութեանց վերջին տխուր էջերուն վրայ ակնարկ մը ելեթ՝ բաւական է միայն հասկըցընելու թէ այն աղիտից և սգիտութեան դարերու մէջ որպիսի էր և կրնար ըլլալ մեր հայրենեաց վիճակը: — Իշխանական դաւազանն ջախջախած փշրած, բռնութիւն և ոյժ՝ երկաթի ձեռքերով ծանրացած, հուր, սուր՝ աւերիչ և սպառիչ տարերք իրենց անդիմադարձ և անտեղիտալի ուժով՝ ամէն տեղ արեան գետեր կը վազցընէին. շէն բարգաւաճ քաղաքներ՝ հրատապ աճիւնով ծածկուած, ու արգասաբեր զուարթ դաշտերու վրայ մահուան արհաւիրք տարածուած: Այս էր Հայաստանի վիճակը, զոր կը ներկայացընէ մեզ ստուգախօս պատմութիւնն:

Ի՞նչ զարմանք՝ եթէ այդպիսի աւերման մը առջև, տազնապալից երկարատև ճգնաժամի մը ատեն՝ տապալին իյնան, մոռցուին ու անտես ըլլան, ու ինչուսն նաև արհամարհուին դպրութիւնք: Մանաւանդ թէ քանի՛ շնորհակալեաց արժանաւոր պէտք է սեպուին այն մեծանձն և վսեմախոհ մտքեր՝ որ

համաժառանգ վասնզի մը առջև՝ իրենց տկար ու անբաւական ջանքն ալ՝ անմոռանալի և օրինակ առնելու անձնանուիրութեամբ ուզեցին գործածել ՚ի փրկութիւն և ՚ի պահպանութիւն մեզի համար պատուական ու ամենակարևոր դպրութեանց: Բեկորք ևեթ մնացին իրենց պաշտպանող արիական ձեռաց մէջ. բայց վտանգին և տպառնակեաց մեծութեան առջև՝ ոչ միայն մեծ էր իրենց քաջութիւնը, այլ նաև այն պարգևը՝ զոր յաճախ իրենց արեան հետ խառնած՝ կը մատուցանէին ՚ի վայելս և ՚ի գիտութիւն յաջորդ սերնդոց:

* * *

Վանականութիւնը, — հարկ է խոստովանիլ, — մեր հայրենեաց համար բազմարդիւն և բարերար նախախնամութիւն մը եղած է միշտ. և ինչպէս հին՝ ասանկ ալ նոր մատենագրութեան մէջ՝ իրեն կարևոր և անհակառակելի տեղը բռնած բազմապատիկ արդեամբք:

Սաղախի կրօնական մեծ հաստատութեան մը պարտրկան ենք՝ նաև տպագրութեան մեր մէջ երևնալուն պարգևը:

Հայաստանի հայրապետական Թոռոյն վրայ կը նստէր այն աստեններն Միքայէլ Գ կաթողիկոս:

Տպագրութեան արուեստին արդեանց և օգուտներու լուրը՝ հեռաւօր Եւրոպայէն մինչև ՚ի Հայաստան ժամաներ էր, դժուարին ու անանց կարծուած ճամբաներէ, ու ազգին բարւոյն սիրով տոչորող հայրապետին ականջը: Սակայն որչափ գիւտն և անոր արդիւնքն հրապուրիչ և փափաքելի էին, բայց զայն մինչև ՚ի Հայաստան մտցընելու դժուարութեանն ալ անձանօթ չէր:

Հարկ էր ձեռներէց, ճարտար ու հանճարեղ անձ մը գտնել, ու անոր ձեռքով փորձել այդ սիրելի պարզ և բարձր հայրենեաց ընելու դիտաւորութեան հնարաւորութիւնը:

Բարեբաատ գտնուեցաւ Միքայէլ, այդպիսի անձի մը հանդիպելով. և էր, ինչպէս պատմութիւնը կ'աւանդէ, Եւդոկիացին Արգար:

* * *

Ո՞վ էր Արգար:

Բանաւք պատմութեանց էջերը, ու համառօտախօս քանի մը յիշատակարանք: Դժբաղդարար՝ ինչպէս ուրիշ շատ մեզի համար հետաքննական նիւթերու, հոս ալ խիստ թերակատար ու անբաւական կը գտնենք անոնց աւանդածը:

Պատմութիւնը երկու գլխաւոր բան կը յիշատակէ Արգարու վերայ. նախ զինքը մեր թագաւորական ցեղէ սերեալ, և յետոյ պատգամաւոր և դեսպան հայրապետական 'ի Հռովմ: Առջինն իր տոհմին ազնուականութիւնն կը յայտնէ. իսկ երկրորդն՝ մտաց, սրտի և հանճարոյ ազնուագոյն յատկութիւններ ենթադրել կու տայ իրաւամբ, և արժանաւոր այնպիսի նուիրական անձի մը վստահութեան: Ստեփանոս Ռոչքեան իր Յիշատակարանաց մէջ կ'ըսէ. « Պարոն Սէֆէր Արգարեանց, 'ի զարմէ թագաւորացն Հայոց, եկեալ 'ի Հռոմ դեսպան Հայաստանեայց »: Իսկ իր Սուլթանշա որդին՝ Մաղաքիա դրպիր իր ժամանակագրութեան մէջ քազազարձ կը կոչէ. և 1583 թուականին 'ի Հռոմ գտնուող հայկազունք ալ « Մեր Հայոց իշխան արքայաւիզն 'ի Հակայ պարոն Սուլտանշան » . և քիչ մը ետքը արքայազոռն մակդիրը կու տան անոր:

Այսպիսի նշանաւոր անձի մը, ու իր եկեղեցական մեծ դիրքով բարձրաստիճան հայրապետի մը յանձնարարութեամբ եղած պատգամաւորութիւն կամ դեսպանութիւն 'ի Հռովմ, պիտի ունենար հարկաւ իր մեծ կարեւորութիւնն, թէպէտև պատմութիւն խորհրդաւոր և խորհրդական լռութիւն մը ուզած է պահել անոր նկատմամբ:

* *

Սակայն նոյն իսկ լռութիւնն ունի անշուշտ իր քաղաքագիտական նշանակութիւնն:

Ռուբինեան թագաւորք՝ և իրենց անկմանէն ետքը՝ հայրապետական աթոռոյն վրայ բազմող կաթողիկոսունք՝ վերահաս անկման մը սպառնալեաց և ստուգութեան առջև, ահաբեկք անոր հետևանք յանհրաժեշտ և 'ի սրտատոչոր աղիտից, սովոր էին դարձնել իրենց արտասուալից աչքը, և հեռաւոր հառաչանաց ձայն մը լսելի ընել քրիստոնեայ Եւրոպայի. սերունդէ սերունդ անցած աւանդութեամբ՝ հոն կը դառնային իրենց սրտից յոյս և իղձք, հոն՝ օգնականութիւն և ձեռնտուութիւն հայցող աղանաց թուղթեր կ'ուղղուէին:

Միջին դարուց մէջ՝ Հռովմայ քահանայապետաց ձայնն ունէր իր զօրաւոր ազդեցութիւնն եւրոպական քրիստոնեայ արքունեաց վրայ. և կը վկայէ պատմութիւն՝ թէ ինչպէս իրենց ձայնն ու կամքը՝ յաճախ մեծարուած հրաման մըն էր, ու մերթ նաև աստուածախրախոյս յաղթութեան առհաւատ չեայ մը:

Մերք ալ շատ անգամ հոն դիմելու սովորութիւնն ունեցան՝ իրենց աղիտից ու տառապանաց մէջ: Առ դէն Ստեփանոս կաթողիկոս քիչ տարի յառաջ

զնացեր էր 'ի Հռովմ՝ յուխտ արդոյն Պետրոսի, և անշուշտ իր բուն գոյներովը ստորագրած Հայաստանի վիճակն ու ձեռնտուութեան կարօտութիւնը: Իր յաղորդն Միքայէլ՝ նոյնպիսի դիտում մը ունեցած պիտի ըլլայ Աբգարու դեսպանութեամբ: Կու տար իր ձեռքը յանձնարարական և գովութեանց թղթեր, և Հռովմայ արքունեաց կ'իմացընէր թէ ինչպէս իր լիութի վստահութեանն և համարման արժանաւոր անձն էր:

Հասաւ Աբգար իր ուղեկցօքը. ու սիրալիր և մեծամեծար ընդունելութենէ մը ետքը՝ ներկայացուց ազգին քաղաքական ու եկեղեցական վիճակը:

Ոչ Միքայէլի գորովով լի սիրտը և ոչ Աբգար՝ չկրցան իրենց վախճանին և նպատակին հասնիլ: Բայց պատգամաւոր դեսպանն՝ եթէ ոչ արևմտեան օգնականութեամբ, գէթ անոր ուսմական յառաջադիմութեան մէկ տարերբ ուղեց օժտել և ճոխացընել իր աղքատ ու կարօտեալ ազգը: Ետևէ եղաւ, ինչպէս Միքայէլ կաթողիկոսին ալ կամքն էր, տըպագրութեան արուեստին հմտանալ և ծանօթացընել ազգին: Գտաւ իրեն պաշտպաններ ու ձեռնտուք՝ նաև քահանայապետին ամենէն աւելի մերձաւոր ծիրանաւորաց մէջ. եկաւ 'ի Վենետիկ, աշխատեցաւ, աղաչեց ու թախանձեց, ու քաղաքին ամենաբարձր քաղաքական իշխանութենէն, տոժէն, հրաման և արտունութիւն ընդունելով՝ 1565ին տպագրեց հոն Ստրնոսարան մը:

* * *

Աւելորդ կը սեպենք յերկարել մեր խօսքը՝ տպագրութեան ազգերնուս մէջ սկզբնաւորելուն և յառաջադիմութեան պատմութիւնն ընելով, որ արդէն

Ժանօթ է բանասիրաց այլ և այլ գրուածներով, և ուր կը խրկենք զխնդրոյս և զփափաքոյս : Միայն յառաջաբան տեղեկութենէս ետքը՝ կը ներկայացընենք 1565էն մինչև ՚ի 1800 տպագրուած ու հրատարակուած ու մեզի ծանօթ գրոց ժամանակագրական համառօտ ցուցակ մը: Տարակոյս չկայ որ ոչ այնչափ ճօխ և արգասալիր, ինչպէս կրնայ յուսալ կամ փափաքիլ բանասիրութիւնը. — թէ նիւթով և թէ թուով աղքատ ցուցակ մը. — բայց անոր հետ հարկ է տեսնել ամենամեծ եռանդ մը ու յառաջադիմութեան գովելի փոյթ, զոր թերեւս ուրիշ մեզմէս ելի բազմաթիւ, հարուստ ու իրենց քաղաքական դիրքով բարդաւած ազգաց մէջ դժուարին ըլլայ գտնել՝ տպագրութեան նախնական և սկզբնական փորձերուն մէջ. մանաւանդ եթէ աչքի առջև ունենանաք այն բազմաթիւ դժուարութիւններն՝ որոնք ելեր են դիմացնին, և որոց յաղթեր են արիսրար: Իրաւամբ կը զարմացընեն զմեզ, և մեծ երախտագիտութեան պարտք մը կը դնեն վրանիս Արգար մը, Սուլթանշահ, Տէրզնցի, Ոսկան, Ծարեցի, Վանանդեցի, Մխիթար, Կոլոտ, Արղութեանց, և իրենց նմանիք. և որոնց ամենուն վրայ հաւասար կը նկատենք մեծ ոգւոյ մը ամէն յատկութիւններն:

* *

Այս դժուարութեանց մեծագոյնն՝ իրենց հայրենեաց քաղաքական վիճակին և դրից նուազութիւնն էր: Յաճախ տեսնուեր են յաշխարհի՝ մեծ գործե-

* Չամչեան, պատմ. Հայոց, Հատ. Գ, 656:

Յուշիկք հայրենեաց, Հատ. Ա, 519:

Պատմ. հայերէն դպրութեանց, Հատ. Բ, 274:

Փոք, գրականական հանգէս, 1881:

րու ձեռք զարնող և յաջողող անձինք: Բայց իրենց զօրաւոր կամքին և ջանից իրականութիւն տուողը՝ մերթ արքունական գաւազանի մը նեցուկը, իշխանական ազդեցութեանց առատատուր ու քաջալերիչ վարձատրութիւնն, և շատ անգամ իրենց վրայ զարմացող և զիրենք մեծարող ժողովուրդ մը եղած է:

Ո՛րչափ տարբեր էր Հայաստանի վիճակը. և քանի իրաւամբք այդ վերը յիշուած ամէն անձինք, պարտուց դժնդակ բեռան տակ ընկճուած ու հատուցանելու անկարող դիրքի մէջ, իրենցմէ հազար և աւելի տարիներ յառաջագոյն՝ արտասուօք ու սրտի լքմամբ զուրցուած խօսքերը կրնային և կրցեր են դժբաղդարար հառաչանօք երկրորդել. « Ո՛վ յարգեսցէ զմեր ուսումն և զջան ... ո՛վ՛ի ձէնջ թռչակս վասն մեր »:

* * *

Տպագրութեան գիւտին գլխաւոր շարժառիթը՝ նոյնն եղած է և առ. մեզ, ինչ որ յառաջագոյն եւրոպական ազգաց քով: Չեռագիրք ժամանակաւ կը հիննային ու կը մաշէին, ու պատերազմաց և ազիտից պատճառաւ կ'անհետանային. արուեստագէտ գրիչք՝ ուսմանց և գրոց յարզը չգիտցողներուն և կամ իրենց դժուարին ու երկար աշխատանքը վարձատրողք շունենալնուն կը թուլնային, ու ձեռագրաց փոխագրութեան հետ կը նուագէր նաև արուեստը: Ասոնց ամենուն բնական հետեւանք էր՝ գրչագրաց սակաւագիւտ ըլլալը, և անոնց գնոյն բարձրանալով՝ դժուարամատչելի դառնալը:

Սակայն գրչաց նուագութիւնն ու գրոց թանկութիւնն ա՛լ աւելի զգալի կ'ընէր անոնց պէտքը: Ու-

չափ ալ բռնադատուած ըլլային այդ ժանր հարկին համակերպիլ, սակայն վարդապետական և եկեղեցական գրոց կարևորութիւնն անհրաժեշտ էր եկեղեցեաց բարեկարգութեան և աստուածային պաշտամանց բարգաւաճանաց համար. որոց անչքութիւնը՝ ծանր ու ամենադառն էր ազգի մը համար, որ ստիպուած էր իր միակ մխիթարութիւնն այդ սրբավայրից մէջ՝ փնտռել, և հոն թափած արցունքով սփռփուել՝ անկէ դուրս առատաբար թափուած արտասուքաց և աղիտից մէջ:

Ասիկայ եղած է գլխաւորաբար, ինչպէս յԵրոսպ, ասանկ ալ մեր ազգին մէջ՝ տպագրութեան նախնական գիւտին և կիրառութեան պատճառը: Սորք գիրք՝ Կութթէմպէրկի գիւտին առաջին արտադրութիւնը. Սադունք՝ Աբգարու երկար և դժուարին ճգանց՝ երախայրիք:

* * *

Երկրորդական նպատակ մ'ալ շահադիտութիւնն էր, և որուն արգասիք՝ ինչպէս քիչ առաջ ըսինք, մեր առաջին տպագրողաց քով պակսեցաւ, և որ իրենց յաջորդացն ալ ընդհանրապէս տխուր ժառանգութիւն մը եղաւ: Գրեթէ ամէնքն ալ պարտքի տակ ընկան և հեծեցին: Սակայն կարծես թէ այդ անձինք՝ դժուարութեանց առջև չքանելու ուխտ մը դրած էին. և իրենց վաստակոց արդիւնք զայն բարձրաձայն կը հռչակեն: Ո՛վ է որ Ոսկանայ, Ծարեցւոյն, Վանանդեցւոյն հրատարակած տպագրութեանց վրայ նայած ատեն՝ չզարմանայ արուեստին կատարելութեան վրայ, յոր յաջողեցան հասնիլ: Դեռ երկու տարի յառաջ՝ աշխարհագրական ժողովոյն պատճառաւ՝ ի Վենետիկ գումարուող ամէն

ազգի իմաստունք և աշխարհագէտք՝ սքանչացան
 Համատարած աշխարհացոյց տախտակին վերայ ,
 զոր 'ի 1695 հրատարակեց յԱմսդերտամ Թովմաս
 Գողթնեաց եպիսկոպոսը . և շէին երկմտեր ըսել թէ
 նոյն ատեններն փորագրուող աշխարհացոյց տախ-
 տակաց մէջ ամենէն նշանաւորներէն մէկն կրնայ
 սեպուիլ : Ո՛վ Համադասպեան Թադէի երիցու 'ի
 Վենետիկ հրատարակել տուած ճշտոց գրքին տպա-
 գրութեանն ազնուութեան և արուեստին փրայ չը-
 զարմանար , կամ Մխիթարայ արքայի պատկերա-
 զարդ Ատոռածաշունչ գրոց , և շսեպեր զայն ջանից
 յարատուութեան , ճաշակի ընտրութեան և արուես-
 տի կատարելութեան յաւերժական յիշատակ մը :

Ասոնք և իրենց նմանիք սկսան , կատարելագոր-
 ծեցին և ինչուան առ մեզ հասուցին տպագրութեան
 արուեստը : Տարակոյս չկայ որ գտան իրենց արժա-
 նաւոր հետեւողքն ալ , որով հայկական տպագրու-
 թիւնն հասաւ այն աստիճանի կատարելութեան՝ որ
 զանազան աշխարհահանդիսից մէջ 'ի Լոնտոն , 'ի
 Փարիզ , 'ի Վիէննա և այլուր՝ ոչ լոկ գովութեամբ
 մեծարուեցաւ , այլ ինչուան մրցանակի և արժաթի
 մետալաց արժանաւորք դատուեցան : Մխիթարեան
 ուխտին կրկին տպարաններն 'ի Վենետիկ և 'ի
 Վիէննա , Արամեանն 'ի Փարիզ , 'ի Մարսէյլ և 'ի
 Պոլիս , Միւհէնտիսեան , Քիւրքճեան , Պոյաճեան՝
 նոյն քաղաքին մէջ , Լազարեան 'ի Մոսկուա , Խա-
 լիպեանն 'ի Թէոդոսիա , Մարտիրոսեան և ուրիշներ
 'ի Թիֆլիզ՝ իրաւամբք արժանաւոր տեղի մը գրա-
 ւած են և պիտի գրուեն հայկական տպագրու-
 թեանց պատմութեան մէջ :

Երկու խօսք ալ մեր այս գրուածին վրայ :

Մեզմէ շատ տարի յուսալ՝ ուսումնական արդեանքն և եկեղեցական բարձր աստիճանաւ ազգին արդէն ծանօթ՝ սրբազան և պատկառելի անձ մը, Գեր. Իգնատիոս Փափազեան, մանր ու համբերող երկայնմտութեամբ հաւաքեր էր հայկական տպագրութեանց ցուցակ մը, հասցընելով մինչև դարուս սկիզբը :

Իր ձեռագիր երկասիրութեանց մէջ հանդիպելով այս օգտակար և հետաքննական հաւաքմանն, ուղեցինք կատարելագործել իր պակասը, և լրացրնել՝ հասցընելով զայն մինչև մեր օրերը :

Մեր դիտած նպատակին հասնելու համար՝ քիչ չեղան դիմացնիս ելած դժուարութիւններն : Որչափ ալ քովերնիս դռնուած հայկական տպագրութեանց հաւաքումը ճոխ, և թերեւս գլխաւորներէն սեպուի ազգին մէջ, սակայն և այնպէս ունի շատ պակասներ ալ, և որուն գլխաւոր պատճառը՝ ի հայրենեաց հեռի ըլլալնիս է :

Մտադիր ընթերցողը պիտի տեսնէ թէ մեր կողմանէ բաւական ջանք եղած է՝ կարելի եղածին չափ կատարեալ երկասիրութիւն մը ընծայելու : — Չենք կրնար հրապարակաւ շայտնել մեր շնորհակալութիւնն այն հեռաւոր ազգայնոց որ ազնուութեամբ սրտի օժանդակեցին մեզ՝ ի դիրել մեր աշխատանքը, և որով մեծապէս օգտուեցանք : Բայց անով հանդերձ չենք քաշուիր անկեղծ խոստովանութիւն մ'ալ՝ աւելցընել, որ յաճախ թերի կը մնայ այս երկասիրութիւնը, և զոր կը յուսանք կատարելագոյն կերպարանօք ընծայել ազգերնու՝ երկրորդ և աւելի

ճախ տպագրութեամբ, եթէ մեր այս գործը ընդու-
նելի և հաճոյ ըլլայ բանասիրաց : Այս պատճառաւ
ալ շուգեցինք Յաւելոսաճ մը ընել նորագոյն հրատա-
րակութեանց, և կամ գրչէ ու քննութենէ վրիպող
գրոց : Այսպիսի ակամայ ու գրեթէ անհրաժեշտ
զանցառութեանց համար՝ ընթերցողաց ներողա-
մտութիւնը խնդրելնիս հիմակուրնէ կը յայտնենք :

* * *

Ծանօթ է ազգայնոց շատին՝ Մ. Մ. Միանսա-
րեանց, ազգասէր և բանիրուն անձին, Bibliotheca
Transcaucasica պատուական աշխատասիրութիւնը,
որ հեղինակին տարածամ մահուամբը անկատար
մնացած է, և միայն առաջին հատորն հրատարա-
կուած 'ի Փեթրպուրկ (1874-76) : Իր գործը՝ որչափ
ալ հմուտ և հետաքննական, սակայն ինչպէս նպա-
տակաւ՝ ասանկ ալ գործադրութեամբ մեղրինէն
բոլորովին կը տարբերի :

Հ. ԳԱՐ. Զ.

1565 — 1800

ԱՄ	ՔԱՂԱՔ	ՑՊԱՐԱՆ	
—	—	—	Աղթարք :
—	—	—	Կիպրիանոս :
1563	Վենետիկ	Արգարու	Սաղմոս :
1566	—	—	Ճամազիբք :
1584	Հռովմ	Ուրբանեան	Տոմար Գրիգորեան :
1587	Վենետիկ	Յ. Տերզնցի	Սաղմոս :
1616	Իլլով	Քարմատան .	Սաղմոս :
1623	Հռովմ	Ուրբանեան	Կոնդակ Եզգիմ . Դ :
—	»	»	Այբբենարան :
1624	Միլան	Ամբր. վրժրն	Քերական . Հռիփսյայ :
1630	Հռովմ	Ուրբանեան	Առաւել պարզարան :
1633	Փարիզ	Արքունական	Բառք. Հռիվ. Հայ-լատ :
1640	Ջուղա	Ամենափրկիչ	Հարանց վարք . Ա :
1642	Հռովմ	Ուրբանեան	Դաւան . Հաւատ . Ա :
—	»	»	Խորհրդատետար . Ա :
—	Ջուղա	Ամենափրկիչ	Ճամազիբք ատենի , Ա :
—	Վենետիկ	Յ. Անկիւրացի	Սաղմոս :
1643	»	»	Յիսուս որդի , Ա :
—	Լիվոնոյ	Յ. Վ. Ջուղ .	Սաղմոս :
1645	Հռովմ	Ուրբանեան	Քերակ . Գալանոսի :
1650	»	»	Պատմ. Գալանոսի , Ա :
1658	»	»	Գալանոս . Ա մասն :
1660	Վենետիկ	Պովիտ	Յիսուս որդի , Ա :
—	Ամսդերտամ	Յ. Մարեցի	Յիսուս որդի , Բ :
1661	Հռովմ	Ուրբանեան	Գալանոս , մասն Բ :
—	Ամսդերք .	Աւետիս	Ճամազիբք Համառօտ :
—	»	»	Սաղմոս :
1662	Ամսդերտամ	Աւետիս	Ճամազիբք մեծ , Ա .
1664	»	Ոսկան	Շարական , Ա .
—	»	Կարապետ	Սաղմոս :
1666	»	Ոսկան	Այբբենարան :

ԱՄ — ՔԱՂԱՔ — ՏՊԱՐԱՆ

1666	Ամադերտամ	Ոսկան	Աստուածաշունչ, Ա :
—	»	»	Քերականութիւն :
—	»	»	Քրիստոնէական :
1667	»	»	Ժամագիրք մեծ, Բ :
—	»	»	Մաշտոց, Ա :
—	»	»	Քրիստոնէակ. Հայ-լատ :
1668	»	»	Աղուէսադ. և աշխ. Խոր :
—	»	»	Նոր կտակարան, Ա :
—	»	»	Տօմար, Ա, Բ :
1669	»	»	Առաքել պատմիչ :
—	»	»	Ջայնքադ :
1670	Լիվոնոյ	Ոսկան	Պարտէզ, Ա :
—	»	»	Քրիստոնէական :
1671	Հռովմ	Ուրբանեան	Ջեռքածութիւն, Ա :
1673	Մարտիրէա	Ոսկան	Գրքուկ կարեոր, Ա :
—	»	»	Ժամագիրք ատենի, Բ :
—	»	»	Նարեկ (անկատար) :
1674	Հռովմ	Ուրբանեան	Գեմլացի, Ա :
—	»	»	Պօղոս Փիրոմալ :
—	»	»	Ջառի Հայկաբանութեան :
—	Մարտիրէա	այլ . Էլմիածնի	Ճարտասանութիւն :
1675	Հռովմ	Ուրբանեան	Նորադոյն ծաղիկ :
—	»	»	Ջառի Հայկաբ. Հայ-լատ :
—	»	»	Քերականութիւն Հայ-լատ :
—	Մարտիրէա	Ոսկան	Այբբենարան :
—	»	»	Արհեստ Համարողութիւն :
—	»	»	Պարզատօմար :
1676	Մարտիրէա	Ոսկան	Գրքուկ կարեոր, Բ :
—	»	Ոսկան և ընկ.	Մաշտոց :
—	»	»	Նուագարան կուսին :
1677	Հռովմ	Ուրբանեան	Սպասաւորութիւն պատ :
—	»	»	Խորհրդատեար :
—	Մարտիրէա	Ոսկան և ընկ.	Սաղմոս :
—	Պօլիս	—	Երեմիա շէլէպի :
1678	Հռովմ	Ուրբանեան	Դաւանութիւն Հաւատոյ, Բ :
—	Վենետիկ	—	Տօմար, Գ :
—	Պօլիս	—	Տնօրինականք :
1680	Հռովմ	Ուրբանեան	Քրիստոնէական :
—	Վենետիկ	Պառպօն	Աւետարան, Ա : :
—	»	»	Հայեցի ճշմարտութիւն :

ԱՄ — ՔԱՂԱՔ — ՏՊԱՐԱՆ

1680	Լիփտա	—	Անդրեաս Աքոլութոս:
1681	Հասովժ	Ուրբանեան	Մանսականներ:
—	Վենետիկ	Պապոսն	Ժամադիրք համառօտեալ:
—	Զուլա	Ամնափրկիչ	Գիրք ժողովածոյ:
1682	Վենետիկ	Պապոսն	Սաղմոս:
1683	Մարսիէա	Ոսկան	Ակն հոգեկան:
—	»	»	Պարտէզ, Բ:
1684	Վենետիկ	—	Դպրութեան գիրք:
—	»	—	Սաղմոս:
1685	»	Պապոսն	Աւետարան, Բ:
—	»	»	Բուրաստան, Ա:
—	»	»	Նորագոյն ծաղիկ, Բ:
—	Ամսգերատմ	Վանանդեցի	Շարական, Բ:
1686	Վենետիկ	Թագէոս երէց	Խորհրդատետր:
—	»	»	Ճաշոց:
—	Ամսգերատմ	Վանանդեցի	Ժամագիրք մեծ:
—	Մարսիէա	Սողոմոն	Ժամագիրք:
1687	Վենետիկ	Սահրատեան	Խոկունք քրիստոն. Ա:
—	»	Մռեթթի	Պատասխանատրութիւնք:
—	»	Նահապետ	Պարզաբանութի սաղմոսաց:
—	Զուլա	Ամնափրկիչ	Աղեքսանդր վարդապետ:
1688	Ամսգերատմ	Վանանդեցի	Ժամագիրք մեծ:
—	Զուլա	Ամնափրկիչ	Մքրուզ, Ա:
1690	Հասովժ	Ուրբանեան	Պատմ. Գալանտի, Բ:
—	»	»	ԱՄԼ տպ. Լեկ հայերէն:
—	Վենետիկ	—	Դպրութեան գիրք:
—	»	Պարպոսն	Խորհրդատետր:
—	Պատուա	Գառնուկ	Թուղթ դաշանց:
—	»	»	Հաւատով խոստովանիմ:
1691	Լիփտանոյ	—	Քերականութի խաչատրոյ:
1692	»	—	Շարական, Գ:
1693	Հասովժ	Ուրբանեան	Բառգիրք հայ-լատ:
—	Վենետիկ	Պօթթօլի	Դաշանց թուղթ:
—	»	»	ԱՄԼ տպ. հայ և իտալ:
1696	»	»	Տօմար, Գ:
—	Ամսգերատմ	Վանանդեցի	Բանալի համատարած:
—	»	»	Գեմբացի, Բ:
—	Լիփտանոյ	—	Պատմ. Փոնցիանոսի, Ա:
1698	Ամսգերատմ	Վանանդեցի	Նոր կտակարան, Բ:
—	»	»	Համաձայնութիւն:

ԱՄ — ՔԱՂԱՔ — ՏՊԱՐԱՆ

1698	Պօլէս	—	Դպրութեան գիրք :
—	»	—	Գիրք Խոստովանութեանց :
—	»	Գրիգորի	Տաղարան :
—	Լիվոնոյ	—	Բառգիրք Երեմիայ Վ : Աշխարհագր . Խորենաց :
1699	Ամսդերտամ	Վանանդեցի	Ազուեսագիրք :
—	»	»	Դուռն իմաստութեան :
—	Պօլէս	—	Գանձ չափոյ : Տօմար , Ե :
1700	Ամսդերտամ	—	Տօմար , Զ :
—	Պօլէս	—	Գործք առաքելոց :
—	»	—	Մեկն . Երգոց երգոյն :
—	»	—	Մեկն . Յայտնութեան :
—	»	Աստուածատր .	Նարեկ :
—	»	Էջմիածնի	Այբբենարան :
—	»	—	Գեմբացի , Գ :
1701	Պօլէս	Էջմիածնի	Այբբենարան :
—	»	Աստուածատր .	Ժամագիրք մեծ :
—	»	»	Խոստովանարան :
—	»	»	Տաղարան :
—	»	Սարգսի	Տօնացոյց , Ա :
—	»	»	Բանալի Ներմեռանդակ :
—	Լիվոնոյ	—	Թէոփիլոս :
—	»	—	Պարզատոմար Հռոմայեց :
1702	Ամսդերտամ	Վանանդեցի	Բնաբանութիւն :
—	»	»	Շարական , Գ :
—	Վենետիկ	Պօռթօլի	Դուռն ողորմունք Աստուծ :
—	»	»	Յիսուս որդի , Գ :
1703	Պօլէս	Աստուածատր .	Կտակգիրք :
—	»	»	Հայելի վարուց :
—	»	Սարգսի	Ժամագիրք մեծ :
1704	Ամսդերտամ	Վանանդեցի	Պաշտօն աստուածային :
—	»	»	Սահմանաց գիրք :
—	Վենետիկ	Պօռթօլի	Պարտէզ , Պ :
—	»	»	Գարոզգիրք :
—	Պօլէս	—	Եփրեմի Ճառ , Ա :
—	»	սոյ . Պէյօղլուի	Բուրաստան , Բ :
—	»	—	Լուսաշաւիղ :
—	»	Աստուածատր .	Գործք առաքելոց , Խո :
1705	Հոլով	Ուրբանեան	Գեմբացի , Գ :
—	Ամսդերտամ	Վանանդեցոյ .	Զեռաբանութիւն , Բ :

16

ԱՄ	ՔԱՂԱՔ	ՏՊԱՐԱՆ	
1705	Պօլես	'ի տպ. Պէյօղլ.	Աստուածաշունչ, Բ:
—	"	—	Վարուց խոկունն:
1706	Վենետիկ	Պօսթօլի	Ժամագ. Աստուածածն. Ա:
—	"	"	Ժամագիրք Լուսաւորչի:
—	Պօլես	Գրիգորի	Խորհրդատետր:
—	"	"	Յայնմաւուրք, Ա:
1707	Վենետիկ	Պօսթօլի	Բուրաստան, Գ:
1708	"	"	Ժամագ. Աստուած., Բ:
—	Մարսիլես	—	Բանալի ջերմեռանդ., Բ:
—	"	—	Ժամագիրք Աստուած., Գ:
—	Պօլես	Գրիգորի	Ազաթանգեղոս:
—	"	Սարգսի	Պշնձէ քաղաք:
—	"	'ի տպ. Պէյօղլ.	Տօմար, Է:
1709	Հոռփ	Ուրբանեան	Կրթութի թրիստոնէակ.:
—	Վենետիկ	—	Ժամագիրք ննջեցելոց:
—	"	Պօսթօլի	Աստուածաբ. բարոյական:
1710	"	"	Աւետարան, Գ:
—	"	"	Լուցկիք հոգևորք:
—	"	"	Քարոզգիրք:
—	"	"	Եր կտակարան, Գ:
—	"	"	Քրիստոնէական:
—	Մարսիլես	—	Սաղմոս:
—	Պօլես	—	Ճառ Եփրեմի, Բ:
—	"	—	Ժողովածու գիրք:
—	"	—	Կտակգիրք, Բ:
—	"	—	Աւետարան:
1711	Հոռփ	Ուրբանեան	Մեկն. դաւան. հաւատոյ:
—	Ամսգերտամ	—	Գանձ արամեան:
—	"	—	Քերական. Յովհ. Զուղ.:
—	Վենետիկ	Պօսթօլի	Կրթութիւն համարելոյ:
—	"	"	Բովանդակութի ուսմանց:
1712	"	"	Սաղմոս:
—	Պօլես	Պէյօղլու	Մեծ ժամագիրք, կրկին:
—	"	Սարգսի	Այլ տպ.
1713	Ամսգերտամ	—	Հայ. աստուածաշունչ գր:
—	"	Վանանգեցւոյ	Սաղմոս:
—	Վենետիկ	Պօսթօլի	Ճարտասանութիւն:
—	"	"	Պատմ. կաթուղ. և այլն:
—	Պօլես	Գրիգորի	Մբքուղ, Բ:
—	"	Աստուածատր.	Մբքուղ, Գ. Մրկանոց:

ԱՄ — ՔԱՂԱՔ — ՏՊԱՐԱՆ

1714	Հռոմ	Ուրբանեան	Բառգիրք լատին հայ:
—	»	»	Մեկնիչ արբ. աւետարան:
—	»	»	Չորք խոկմունք:
—	Ամսդերտամ	Վանանդեցւոյն	Սողմոս:
—	Վենետիկ	Պօռթօլի	Պրէվիար:
—	Պօլիս	Աստուածատր.	Մաշտոց:
—	»	—	Օրհներդութիւն:
—	»	—	Մեկն. աւետար. խորհրդ:
1715	Վենետիկ	Պօռթօլի	Քրիստոնէական:
—	»	»	Ալլերս:
1716	Ամսդերտամ	Վանանդեցւոյն	Պատկերաւեր:
1717	»	»	Ժամ. կարճառօս:
—	Պօլիս	—	Համառ. հաւաքումն իրաց:
—	»	Սարգսեանց	Արճիշեցի, Ա:
—	»	Գրիգորի	Ոսկեբերան:
—	»	Աստուածատր.	Պարապմանց:
1718	Վենետիկ	Պօռթօլի	Կրթութիւն աղօթից, Ա:
—	»	—	Ճշմարիտ իմաստութիւն:
—	»	—	Շարական, Ե:
1719	Վենետիկ	Ճ. Պաշօի	Խոկումն քրիստոնէակ. Բ:
—	»	»	Պարտեզ, Դ:
—	Պօլիս	Գրիգորի	Զենոբ:
—	»	—	Ժամագիրք տոննի:
1720	Վենետիկ	Պօռթօլի	Մոլութեանց գիրք, Ա:
—	»	»	Նոր կտակարան:
1721	»	»	Առաքինութեանց գիրք, Ա:
—	Պօլիս	Աստուածատր.	Աղամգիրք:
—	»	»	Աղօթագիրք:
—	»	»	Մեծ ժամագիրք:
—	»	Սարգսի	Ժամագիրք:
—	»	Աստուածատր.	Հարանց վարք, Բ:
—	»	»	Փոնցիանոսի պատմ:
1722	Վենետիկ	Պօռթօլի	Աղբիւր բարի:
—	Պօլիս	Աստուածատր.	Այբբենարան:
—	»	—	Կտակգիրք, Բ:
—	»	Սարգսեանց	Ճառքնտիր համառօս:
—	»	Աստուածատր.	Տօնացոյց, Բ:
1723	Վենետիկ	Պօռթօլի	Հոգևորական պատերազմ:
—	Պօլիս	Գրիգորի	Տօմար, Ե:
1724	Վենետիկ	Պօռթօլի	Վարք Յօհ. Աստուծոյ:

ԱՄ — ՔԱՂԱՔ — ՏՊԱՐԱՆ

1724	Վենետիկ	Պօռթօլի	Պատմագիրք Հոգևոց:
—	Պօլիս	—	Արարածք:
—	»	Սարգսեանց	Հանելուկք:
—	»	Աստուածատր .	Յիսուս որդի, Գ:
—	»	Սարգսեանց	Նորագոյն ծաղիկ, Գ:
—	»	—	Պատմ. Գրամ. մանուկի:
1725	Հռոմ	Ուրբանեան	Յորբելեան:
—	»	»	Նորագոյն ուղեկցութիւն:
—	Վենետիկ	Պօռթօլի	Գրիստ. Միս. արք. գր:
—	Պօլիս	Աստուածատր .	Մեծ ժամագիրք:
—	»	—	Տօմար, Ը:
—	»	Աստուածատր .	Տօնացոյց, Գ:
—	»	Սարգսեանց	Քերակ. Միմ. Զուլայեց:
1726	»	Գրիգորի	Նարեկ:
1727	Վենետիկ	Պօռթօլի	Դաշտիկ ծաղկալի:
—	»	»	Ժամք կարգի, և սլին:
—	»	»	Խթան զղման:
—	»	»	Խոստով. Ս. Թովմայի:
—	»	»	Դուռն քերակ. աշխ. լեզ:
—	»	»	Գրիստ. Միմիթ. արք. Ա:
—	Պօլիս	Սարգսեանց	Կոչումն ընծայութեան:
—	»	Աստուածատր .	Շարական, Զ:
1728	Հռոմ	Ուրբանեան	Միսալ:
—	Վենետիկ	Պօռթօլի	Ակն Հոգևոյ:
—	Պօլիս	—	Տրամար. Միմ. Զուլ:
—	»	—	Մեծ ժամագիրք:
—	»	—	Բաագիրք Երեմիայ:
1729	Վենետիկ	Պօռթօլի	Աստուածաբան. Խաչ. Վ:
—	»	Ալպոիցի	Դրախտ Հոգևոյ:
—	Պօլիս	—	Գիրք Հարցմանց:
—	»	Սարգսեանց	Մեծ ժամագիրք:
1730	Վենետիկ	—	Հարցումն քերթողակ. Ա:
—	»	Ալպոիցի	Քերակ. Միմիթ. արք. Ա:
—	Պօլիս	—	Բուզանդ:
—	»	Գրիգորի	Յայսմաւուրք, Բ:
—	»	—	Ժողովածու գիրք, Բ:
1731	Վենետիկ	Պօռթօլի	Յարացոյց:
—	»	—	Հանդերձեալ կենաց:
—	Պօլիս	Աստուածատր .	Պղնձէ քաղաք, Բ:
—	»	—	Սահմանաց:

ԱՄ — ԳԱՂԱՔ — ՏՊԱՐԱՆ

1752	Վենետիկ	Պօռթօլի	Աւետարան, Գ :
—	»	»	Խոկունք քր. Գ :
—	»	»	Քրիստ. Մխիթ :
—	Պօլիս	Սարգսեանց	Ճաշոց :
1753	Վենետիկ	Պօռթօլի	Ներածումն առ քրիստ :
—	»	»	Աստուածաշունչ, Գ :
—	»	»	Առական գիրք :
—	»	»	Սաղմոս :
—	»	»	Տօմար :
—	Պօլիս	—	Վիճար. Մխիչյիմի, Ա :
—	»	—	Մեծ ժամագիրք, կրկին :
—	»	Աստուածատր. ԱՅԼ տպ :	
—	»	»	Վէճ Հաւատոյ :
1754	Վենետիկ	Պօռթօլի	Աստուածար. Խաչ. Մ. Բ :
—	Պօլիս	Սարգսի	Եփրեմի աղօթք, Ա :
—	»	Աստուածատր.	Հաննա վարդապետ :
—	»	Գրիգորի	Ներք. Լուս. յոսկ :
—	»	—	Տաղարանք Պաղտ :
—	»	—	Տաղ. աշակ. Կոլոտի :
—	»	—	Պտուղ զրաջանութեան :
—	»	—	Աղօթք վարդ. Մարաթ :
—	»	—	Վարդարանի աղօթք, Ա :
1755	Վենետիկ	—	
—	Պօլիս	Աստուածատր.	Իգնատիոս :
—	»	»	Դրախտ ցանկալի :
—	»	—	Ազգարան. Թագաւորաց :
—	»	—	Վիճար. Մխիչյիմի, Բ :
1756	Վենետիկ	Պօռթօլի	Բովանդակ. աստուածար :
—	»	»	Մեկնութիւն Ժողովողի :
—	Պօլիս	Բարսղի	Էջր ընդ եղբարան :
—	»	»	Շարական, Ե :
—	»	Աստուածատր.	Քերական. Պաղտ :
—	»	Բարսղի	Խրատ Հոգեկան :
—	Լոնտրա	—	Խորենացի Հայ Լատ :
1757	Վենետիկ	Պօռթօլի	Անտոն Բոնուկեան :
—	»	»	Գեմբացի, Ե :
—	»	»	Մեկն. Մատթէի :
—	»	»	Ջերմեռանդ. առ Տիր :
—	»	»	Քրիստ. Ի խաղ քաւարնի :
—	Պօլիս	Աստուածատր.	Երզարան Ղազարու :
—	»	Աքրահամու	Մարտոյ երեց, Ա :

ԱՄ — ՔԱՂԱՔ — ՏՊԱՐԱՆ

1737	Պօլես	Աստուածատր .	Յաճախապատու՞ :
—	»	»	Քրիստ . Նալեան :
1738	վենետիկ	Պօսթօլի	Մարկոս Աւրելիոս :
—	»	»	Պարտէզ , Ե :
—	Պօլես	Աստուածատր .	Մեծ Ժամագիրք :
—	»	»	Սաղմոս :
—	»	—	Դպրութեան գիրք :
1739	վենետիկ	Պօսթօլի	Վարժու՞ն կտակ :
—	Պօլես	—	Գանձարան :
1740	վենետիկ	Պօսթօլի	Քա՛հ . համբակ :
—	»	»	Նոր կտակ . Ե :
—	Պօլես	Աստուածատր .	Այբբենարան :
—	»	—	Պատմ . Փոնցիան . Գ :
—	»	Աստուածատր .	Տաղարան :
—	»	»	Տօմար , Թ :
—	»	»	Տօնացոյց , Դ :
1741	վենետիկ	Պօսթօլի	Բուրաստան , Դ :
—	»	»	Խորհրդատետր :
—	»	»	Ռասրիկվեց , Ա մասն :
—	Պօլես	—	Քարոզք Տաթև :
1742	վենետիկ	Պօսթօլի	Փոքր ժամագիրք , Ա :
—	»	»	Ռոտրիկվեց , մասն Բ և Գ :
—	»	»	Սաղմոս :
—	Պօլես	Աստուածատր .	Շարական , Ը :
—	»	»	Գ . Սկեւացի :
1743	»	»	Զայնքաղ , Բ :
—	»	Աբրահամու	Սարգիս մեկնիչ :
1744	վենետիկ	Պօսթօլի	Սկզբունք քրիստ . կենաց :
—	Պօլես	Աբրահամու	Աստուածադէրս :
1745	»	Գաբրիելի	Մեկն . Նարեկի :
—	»	Աստուածատր .	Սաղմոս :
1746	»	Աստուածատր .	Հոգեշահ :
—	»	Աբրահամու	Ոսկեփորիկ :
—	»	Աստուածատր .	Յիսուս որդի , Ե :
—	»	—	Ա՛յլ տղ :
—	»	—	Տաղք Մագիստրոսի :
1747	»	—	Աղօթագիրք հաւար :
—	»	—	Եփրեմ , Բ :
—	»	Աստուածատր .	Ժողովածու , Գ :
—	»	Սարգսի և Միք . Քրիստ . Նալեան , Բ :	

ԱՄ — ԲԱՂԱՔ — ՅՊԱՐԱՆ

1748	Վենետիկ	Պօռթօլի	Էֆիմերտէ, Ա:
—	»	»	Նախատահանութիւն:
—	»	»	Ուղղեւորութիւն:
—	»	»	Սարգսացի:
—	»	—	Տօմար:
—	»	Պօռթօլի	Անն Հոգույ, Ա:
—	»	»	Ներող. բարւոք մեռ:
—	»	»	Սաղմոս:
—	Պօլիս	Սարգսեանց	Խորհրդատետր:
1749	Վենետիկ	Պօռթօլի	Մեկն. թղթ. Յակ:
—	»	»	Բառգիրք, Հատ. Ա:
—	»	»	Վարք Լուսաւորչի:
—	Պօլիս	—	Ատենաբ. Լամբ. Ա:
—	»	—	Վկայ. Մակէյիմի, Բ:
1750	Վենետիկ	Պօռթօլի	Ճշմարտ. յաւիտ:
—	»	»	Օրինակաց և Եման:
—	»	»	Ծառ. կենաց, Ա:
—	»	Որլանտեան	Կշիւ. ժամանակի:
—	»	»	Քրիստ. Միթի:
—	Պօլիս	Պ. Ստեփ.	Գաւազան կրկնազօր:
—	»	Ատուածատր.	Եւազր:
—	»	»	Կրթ. քրիստ:
—	»	—	Ճշմարտ. նշ. կթղ:
—	»	Ատուածատր.	Շահաւետ:
1751	Վենետիկ	Պօռթօլի	Կրթ. ապաշխարողի:
—	»	»	Նոր կտակ. Ջ:
—	»	—	Գործք առաքելոց:
—	»	Որլանտեան	Փիլիսոփ. կօզնոյ:
1752	»	Պօռթօլի	Էֆիմերտէ, Բ:
—	»	—	Խորենացի:
—	»	»	Վարք Ոսկեր:
—	»	Որլանտեան	Նոր կտակ. Է:
—	»	»	Պարտեզ, Ջ:
—	»	»	Ժամագիրք փոքր:
—	Պօլիս	Ատուածատր.	Գրգուկ եռամսան:
—	»	»	Ժամագիրք մեծ:
—	»	»	Դպրութեան գիրք:
—	»	Սարգսեանց	Երգարան:
—	»	Ատուածատր.	Չեւնագրութեան գիրք:
—	»	—	Պօղոս Տարօնացի:

ԱՄ — ՔԱՂԱՔ — ՏՊԱՐԱՆ

1752	Պօլիս	Մարտիրոսի	Տաղարան :
1753	Վենետիկ	Որլանտեան	Դժոխք բացեալ :
—	»	»	Խոկուսն վարուց :
—	»	»	Ձայն Գրիստոսի :
—	»	»	Վարդարանի աղօթք , Բ :
—	Պօլիս	—	Ցանկզիրք :
1755	Հառվճ	Ուրբանեան .	Բենեգիկոս . ԺԻ . Թուղթ :
—	Վենետիկ	Պօռթօլի	Սաղմոս :
—	»	»	Տօմար :
—	Պօլիս	Բարոզի	Լուծիչ տարակուսանաց :
—	»	Աստուածատր .	Նարեկ :
—	»	»	Ստ . Ուսպելեանց :
1756	Հառվճ	Ուրբանեան	ՅԿ . Մծմնացի :
—	Պօլիս	Աստուածատր .	Ճրագ ճշմարտութեան :
—	»	»	Սաղմոս :
—	»	»	Տօմար , Ժ :
—	»	»	Երգարան Մանուէլի :
1757	»	»	Չէն հոգևոր :
—	»	»	Վիճ . Լամբր . Ընդ Յոյնս :
1758	»	»	Գանձարան ծանուցմանց :
1759	Վենետիկ	Պօռթօլի	Աղօթ . Ս . Յովնեփայ , Ա :
—	»	»	Աւետարան :
—	»	»	Հարցունք քերթողակ . Բ :
—	»	»	Մտած . չարչ . Գրիստ :
—	»	»	Սաղմոս :
—	Չմիւռնիա	Մարկոսի	Մեկն . Ժամակարգութե՛ն :
1760	Վենետիկ	Պօռթօլի	Արհեստ փրկութեան :
—	»	»	Կերակուր քահանայից :
—	Պօլիս	—	Ճառք կիրքի աղեքս :
—	»	Աստուածատր .	Հաց նեղելոց :
—	»	»	Աղօթ . Յակ . Նալեան :
—	»	»	Տօմար կիրքի :
—	»	»	Քերակ . Պաղտ . դպրի :
1761	Չմիւռնիա	Մարկոսի	Խորհրդատեար :
1762	Պօլիս	Աստուածատր .	Մեծ ժամագիրք :
—	Չմիւռնիա	Մարկոսի	Եզնիկ :
1763	Վենետիկ	Որլանտեան	Նարեկ պատկ . Ա :
—	Պօլիս	Աստուածատր .	Նարեկ :
1764	»	»	Եղիշէ , Ա :
1765	»	»	Սաղմոս :

ԱՄ — ՔԱՂԱՅ — ՏՊԱՐԱՆ

1766	Վենետիկ	Պօռթօլի	Փոքր ժամագիրք , Գ :
—	»	»	Նոր կտակարան , Ը :
1767	Պօլիս	Աստուածատր .	Եփրեմ , Գ :
1768	Վենետիկ	Պօռթօլի	Ժամագիրք Աստուած . Բ :
—	»	»	Քրիստ . Հայ . աճկ :
—	Պօլիս	—	Մեծ ժամագիրք :
—	»	Աստուածատր .	Հաննա վարդապետ , Բ :
—	»	»	Շարական , Բ :
—	»	»	Տաղարան Պաղտաս :
1769	Վենետիկ	Պօռթօլի	Բազիրք , Հատոր Բ :
—	Պօլիս	Աստուածատր .	Ծաղկոցիկ :
1770	Վենետիկ	Վաղվաղէանց	Ակն հոգւոյ , Բ :
—	»	Պօռթօլի	Սաղմոս :
—	»	»	Փերական . Մխիթ . Բ :
—	»	»	Քրիստ . աշխարհ :
1771	»	»	Խոկմունք քրիստ :
—	»	»	Քրիստ . Մխիթ . աշխ . :
—	»	»	Սաղմոս և Տօմար :
—	Պօլիս	Ստեփանոսի	Գործք առաքելոց :
1772	Վենետիկ	Պօռթօլի	Էֆիեբուե , Գ :
—	»	Դեմետրեայ	Առաքելութեանց , Գ .
—	»	»	Կրթութիւն աղօթից , Բ :
—	»	»	Հրաշեց գիրք :
—	»	—	Ներող . հոգեվարաց :
—	»	Դեմետրեայ	Պարտեզ , Է :
—	Պօլիս	Աստուածատր .	Երգարան Ղափանց :
—	Մատրաս	Շահմիրեան	Նոր տետրակ :
1773	Վենետիկ	Դեմետրեայ	Մոլութեանց , Բ :
—	Մատրաս	Շահմիրեան	Որոգայթ փառաց :
1774	Վենետիկ	Պօռթօլի	Փերակ . իտալ :
—	Պօլիս	Աստուածատր .	Նարեկ :
—	Վաղարշապ .	Էջմիածնի	Տօնաց . Սիմոն կաթող . Ա :
1775	Հռոմ	Ուրբանեան	Հանգամ . ուխտ . զեկեղ :
—	Վենետիկ	Դեմետրեայ	Խորհուրդ . աստուածապ :
—	»	»	Հիւսեակ բարեր :
—	»	»	Ճարտասանութիւն :
—	»	»	Քրիստ . ի խաղ քաւ . Բ :
—	Մատրաս	Շահմիրեան	Մետրովկ երեց , Բ :
1776	Վենետիկ	Դեմետրի	Նոր կտակ . Թ :
—	Թրեստ	Մխիթ .	Յորդորակ :

ԱՄ — ԳԱՂԱԿ — ՏՊԱՐԱՆ

1776	Թրեւոս	Մխիթ .	Քրիստ . աշխ . Բ :
—	»	»	Այբբենարան :
1777	Վենետիկ	Դեմետրեայ	Ժամագիրք փոքր, Դ :
—	Վաղարշապ .	Էջմիածին	Տաղ . Սիմ . կթղ . :
—	»	»	Կարգ թաղմ . քահ . :
1778	Թրեւոս	Մխիթ .	Տօնացոյց :
1779	Վենետիկ	Դեմետրեայ	Խրատ կատարելութեան :
—	»	»	Բերակ . Չամչեան :
—	Պօլիս	Աստուածատր .	Եփրեմ , Դ :
—	Վաղարշապ .	Էջմիածին	Պարտաժամար :
1780	Պօլիս	—	Ակնոց աւաց :
—	Լոնտրա	('ի մի տպ .)	Դաւանուի : Հաւատով :
—	Մատրաս	Շահմբեան	Պատմ . Դահմադի :
1781	Վենետիկ	Դեմետրեայ	Աղօթ . Ս . Յովսեփայ , Բ :
—	»	»	Թուաբանութիւն զբ :
—	»	»	Ծառ կենաց , Բ :
—	»	»	Վարդարանի աղօթք , Գ :
—	»	»	Բարոզգիրք :
—	Թրեւոս	Մխիթ .	Այբբենարան :
1782	Վենետիկ	Դեմետրեայ	Պարզատօմար :
—	»	»	Տօնացոյց , Ե :
—	Պօլիս	Ստեփանոսի	Ակն լուսատու :
—	»	»	Կրթ . քրիստ :
—	»	Աստուածատր .	Հաննա , Գ :
—	»	»	Նարեկ :
1783	»	»	Հինն ստուգութեան :
—	Թրեւոս	Մխիթ .	Թուղթք զՉինաց :
—	»	»	Բաղաբաժար . զիրք :
—	Փեթրպուրկ	—	Ժամագիրք մեծ :
1784	Հոռով	Ուրբանեան	Այբբենարան :
—	Վենետիկ	Վաղվազեան	Պատմ . Հայոց . Հատ . Ա :
—	Պօլիս	Պետր . Ստեփ .	Շարուկան , Ժ :
—	Թրեւոս	Մխիթ .	Եղորոսի առակք :
—	»	»	Ժամագիրք :
—	»	»	Պատր . պատարագի :
—	»	»	Վիպասան Ամբրիկ . Հ . Ա :
—	»	»	Տնօրէն . մարդ . կենաց :
1785	Վենետիկ	Վաղվազեան	Պատմ . Հայոց , Հատ . Բ :
—	»	»	Պարտեզ , Ը :
—	»	»	Սպաս . պատարագի :

ԱՄ	—	ՔԱՂԱՔ	—	ՏՊԱՐԱՆ	
1785	Վենետիկ	Վաղվազեան		Օգտագրիկ :	
—	»	»		Ակն հոգւոյ , Գ :	
—	Պօլեա	Աստուածատր .		Խորհրդատետր :	
—	»	»		Մաշտոց :	
—	Փեթրպօւրկ	Խալդարենց		Յիսուս որդի , է :	
—	»	»		Պատմ . սուրբ գրոց :	
1786	Վենետիկ	Փիացեան		Գեմբացի :	
—	»	—		Մեկն . պատկ . Ս . Գրիգ :	
—	»	Փիացեան		Պատմ . Հայոց , Հատ . Գ :	
—	»	»		Սաղմոս և Տօմար :	
—	Պօլեա	Աստուածատր .		Ժամագիրք ատենի :	
—	»	»		Ժամագիրք մեծ :	
—	Թրեաա	Մխիթ .		Սպաս . պատարագի :	
—	»	»		Վիպասան . Ամբ . Հ . Բ :	
—	»	»		Քաղաքավարութիւն :	
—	Փեթրպօւրկ	Խալդարենց		Աստուածադերս :	
—	»	»		Աւետ . Ճաշու :	
—	»	»		Վէմ գայթակղութեան :	
1787	Վենետիկ	Փիացեան		Լամբր . ատենար . Բ :	
—	Պօլեա	Աստուածատր .		Ճառ Մխլէյիմի :	
—	»	»		Քաղաքավարութիւն :	
—	Թրեաա	Մխիթ .		Ձեռնարկութեան գիրք :	
—	»	»		Պարտէզ , Թ :	
—	»	»		Սաղմոս :	
—	»	»		Վարդարանի աղօթք :	
—	Փեթրպօւրկ	Խալդարենց		Ժամագիրք կարճ :	
—	Վաղարշապ .	Էջմիածին		Յովսէպոս :	
1788	Վենետիկ	Փիացեան		Թուարան . աղիս :	
—	Պօլեա	—		Գանձարան :	
—	»	Աստուածատր .		Գործք առաքելոց :	
—	»	»		Եփրեմ , Ե :	
—	»	Ստեփ . Պետր .		Տաղարան :	
—	»	»		Օրինակք բարեագրոց :	
—	Թրեաա	Մխիթ .		Այբբենարան :	
—	»	»		Պատմ . Ճէնկիզի :	
—	»	»		Ակն հոգւոյ , Գ :	
—	Փեթրպօւրկ	Արղութեանց		Ընդհան . Ծնորհ :	
1789	Վենետիկ	Մխիթ .		Նարեկ . մեկն . Երգոց :	
—	»	»		Նարեկ :	
—	»	»		Նոր կտակ . , Ժ :	

ԱՄ — ՔԱՂԱՔ — ՏՊԱՐԱՆ

1789	Վենետիկ	Մխիթ .	Սաղմոս և Տօմար :
—	Պօլիս	Ստեփ . Պետր .	Տօմար , ժԱ :
—	Մատրաս	Շիրազեցւոյ	Մարիանեայ վարք :
1790	Վենետիկ	Մխիթ .	Մխիթ . Գոչ :
—	Պօլիս	Դպրատան	Հարեկ :
—	»	Ատուածատր .	Շարական , ժԱ :
—	Նախիջևեան	Արղութեանց	Ողբք և Հառաչանք :
—	»	»	Առաջին կանոն Սաղմ :
—	»	»	Գանձարան ուխտական :
1791	Վենետիկ	Մխիթ .	Աշխարհագր . համ :
—	Թրեստ	»	Հարերտ :
—	Նախիջևեան	Արղութեանց	Ժամագիրք :
—	»	»	Սաղմոս :
1792	Վենետիկ	Պօլթօրի	Քեր . խաւ :
—	Պօլիս	Դպրատան	Յուզ քահանայից :
—	Նախիջևեան	Արղութեանց	Դուռն ողորմ :
—	»	»	Վիպ . զերկ . մարմնոց :
—	Մատրաս	Շիրազեցւոյ	Յիսուս որդի :
1793	Վենետիկ	Մխիթ .	Աղօթ . ՚ի Լեզու Թրանսիլի :
—	»	»	Ժամագիրք :
—	»	»	Իմաստ . Թեսալոնսի :
—	»	»	Փարպեցի :
—	»	»	Սաղմոս :
—	Պօլիս	Դպրատան	Ճառ . ծննդեան :
—	»	»	Ճաշոց :
—	Նախիջևեան	Արղութեանց	Բժշկարան :
—	»	»	Թելամար :
1794	Վենետիկ	Մխիթ .	Ամարանոց :
—	»	»	Երկրաշափութիւն :
—	»	»	Հարեկ :
—	»	»	Պսակ կուսի :
—	»	»	Վարք Ս . Անտոնի :
—	Պօլիս	Դպրատան	Նուագարան :
—	Նախիջևեան	Արղութեանց	Խորհրդատուոր :
1796	Վենետիկ	Մխիթ .	Էֆիմէրուէ , Դ :
—	»	»	Պիտոյից :
—	Աժտերխան	Արղութեանց	Ատենար . Յ . Արղութ :
1797	Թրեստ	Մխիթ .	Նախապ . պատ . Բ :
—	»	»	Պատմ . դարձի Յովս :
—	Աժտերխան	Արղութեանց	Մեկն . Սաղմոսաց :

ԱՄ — ԳԱՂԱՔ — ՏՊԱՐԱՆ

1798	Թրեւս	Մխիթ.	Վարբեր. Կոմիտ. քահ. :
1799	Պօլիս	Մատթէի	Արճիշեցի Յովհ. Բ. :
—	»	Աստուածատր.	Տօնաց. Միմ. Կաթող. Բ. :
—	Թրեւս	Մխիթ.	Վարբ. Ս. Լուսիայ. :
1800	Վենետիկ	»	Ծաղիկ վարուց տօնեւ. :
—	»	»	Յաւեւ. վարուց Ս. Անտ. :
—	»	»	Պատմ. Պիոսի Զ. :
—	Պօլիս	Մատթէի	Սաղմ. Հ.Յ. և աճ. :
—	»	»	Օրօլօկիտն. :

ԾԱՆ. — Տպարանաց սիւնակիս մէջ — կը նշանակի անծանօթ: — Գրոց առջևը դրուած այբուբենի տառք՝ առաջին, երկրորդ ... տպագրութիւններն: — Վենետիկ Մխիթարեանց տպագրութիւնը 1716 թուականէն կը սկսին՝ քաղաքին տպարանաց մէջ. իսկ 'ի 1789 'ի կղզւոջ սրբոյն Ղազարոս:

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Աստեղանկը՝ աշխարհիկ կամ գաշատական
լեզուով գրուած ըլլալը կ'ակեարկեն:

Արգարու Թաւղթ: Տէս Լաբուրնիա:

Արդիաս հայերէն: Տէս Անդրէաս Աքո-
լու Թաս:

*Արովեան Գէորգ: Հանառոտորին Հայոց ազ-
գի պատմութեան: Տփլիս, 1869, Ալադաթեան
գրատուն:

— Նախաշաշիկ կրթութեան 'ի պետս ևորս,
վարժից: Տփլիս, Ալադաթեան գրատուն:

— Պարսպ վախտի իսաղայիկ: Տփլիս,
Գուլամբեանց գրատուն:

*Արովեան Խաչատուր: Վերջ Հայաստանի,
Ողբ հայրենասիրի. պատմական վէպ: Շարագրու-
թիւն Խաչատուր Արովեանի: Տփլիս, 'ի տպարանի
Ներսիսեան Հոգևոր գպրոցի, 1858:

Արահամ Աստապատցի (Վ.): Տէս Ներբա-
ղեան սրբոյ էջմիածնի:

Արահամ կաթողիկոս Կրետացի:

Ա. Տպ. « Պատմութիւն անցից տեառն Արահամ մու սրբազան կաթողիկոսի Հայոց Թէքիրտաղցւոյ՝ առ Նատրշահ արքային Պարսից: Սրբագրեալ աստէն 'ի վաղեմի ձեռագիր օրինակէ ըստ յարմարագրութեան եւեթ, 'ի ձեռն մերայնեսոյ բանասիրի ուրումն»: Ի Կալկաթա, 1796:

Բ. Տպ. « Արահամ կաթողիկոսի Կրետացւոյ Պատմագրութիւն անցիցն իւրոց և Նատր-Շահին Պարսից. ԲՅԺԹ, 'ի տպարանի սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի, 'ի վաղարշապատ: Նուէր առ մեծապատիւ և աղգասէր պարոն Մկրտիչ Սանասարեանց, 'ի հաւաստիս ջերմեռանդն զգացմանց և 'ի նշան երախտագիտութեան »:

Ազատանգեղոս, պատմագիր չորրորդ դարու:

X Ա. Տպ. « Գիրք վիպասանութեան որ կոչի հոմանունակի Ազատանգեղոս: Շարագրեալ զսա Ազատանգեղոսի մեծի խմաստասիրի, Ատենադպրի Տըրգատայ արքային Հայոց. յաղագս ծննդեան և սննդեան և վարուց և յաճախապատում քարոզութեան սրբոյն Գրիգորի մեծի Լուսաւորչին մերոյ, և Տըրգատայ Թագաւորին Հայոց: Յամի մարդեղութեան բանին կենաց ԲԵՃԹ. իսկ ըստ Հայոց ԲՃԾԸ, և յամենան մարտի մետասաներորդի: Ի յերրորդամի հովուապետութեան եկեղեցւոյն Քրիստոսի Տեառն Աղէքսանդր սրբազան կաթողիկոսին ամենայն Հայոց սուրբ Էջմիածնի: Նորին հրամանաւ գաղափարեալ տպագրեցաւ քաղաքիս Կոստանդնուպոլսոյ, 'ի տպարանի և ձեռամբ Գրիգորի դպրի որդւոյ Մկրտչի Մարզուանեցւոյ »:

Հրատարակողն է Աղանի Աստուածատուր վարդապետ: « Յորժամ հրամանաւ (Աղէքսանդր հայրապետի), կ'ըսէ, գայի 'ի նուիրակութիւն 'ի մայրաքաղաքս Իւզանդիոն, ետ ինձ զգիրքս, զի բերեալ տացից մահտեսի Գրիգորի դպրին՝ որպէս զի տպեցէ. և ԲՃԾՁ Թուոյ, և յամենանն ապրիէլի եօթներորդի՝ ժամանեալ հասի 'ի Կոստանդնուպոլիս: Եւ տեսի զի խոովութիւնք յպովք յուզիւր 'ի քաղաքիս, որպէս ամենեցունցդ յայտ է. յաղագս որոյ

եղև խափանուամն իրողութեանս՝ մինչև 'ի Թիւն
 ՌձԾԸ. և ըստ կենարարին մերոյ ՌէձԹ ամին, և յամ-
 սեանն ապրիլի. վասն որոյ կամեղև զի անդրէն յետս
 յղեցից զգիրքս առ վեհն՝ 'ի սուրբ Եջմիածին: Եւ
 ապա ոմն երկիւղած յԱստուծոյ պարուն Քալուստ,
 որգի խոճայ Մուրաթի Ագուլեցւոյ Գողթնեաց, և
 յերկրէն Հայոց: Սա ... զմայլեալ շարժեցաւ 'ի սէր
 աստուածային գանձիս՝ յանձն առնելով արդեամբք
 տալ օգնութիւն վերոյդրեալ տպագրապետ Գրի-
 գոր գպրին, զի տպեսցէ»: *Բջ ԴձԻԿ. 22X16*

Բ. Տպ. « Ագաթանգեղոս, յորում պարունակի
 պատմութիւն Տրդատայ արքայի և սրբոյն Գրիգորի:
 Եւ եւս աստուածախօս վարդապետութիւն նորին
 սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ: ... Ի տիպ ար-
 ձանացեալ յամի տեառն 1824, յ'Օրթագիւղ 'ի
 տպարանի Պողոսի Արապեան »: Յառաջաբանն կ'ըսէ.
 « Այս մատեան սքանչելի՝ Թէպէտև տպագրեալ էր
 'ի Կոստանդնուպօլիս, յամի տեառն 1709, բայց
 քանզի անցմամբ ժամանակաց մաշեալ և պակասեալ՝
 գժուարագիւտ էր ընթերցասիրաց. սմին իրի հոգա-
 ցաք այժմ՝ նորոգ սրբագրութեամբք սեղանաւորել
 ամենեցուն, ըստ սրբագիր օրինակին՝ զոր բարեա-
 ցապարտ պատուելի Գէորգ գպիրն Պալատական,
 բաղգատութեամբ ընդ հնագիր ընտրելագոյն գաղա-
 փարի՝ մաքրեալ էր 'ի վրինպակաց և յայլայլու-
 թեանց մուծելոց յանհմտութենէ գրչաց, և յան-
 հոգութենէ տպագրողաց. ուր նա ինքն իւրով գըր-
 չաւ գրեալ էր յիշատակարան՝ այսու օրինակաւ.—
 « Գիրքս այս որ կոչի Ագաթանգեղոս, 'ի բազում
 պղտորեալ և մթացեալ իմացուածոցն իւրոց՝ պայ-
 ծառացաւ. և 'ի շատ պակասութեանց և Թերու-
 Թեանցն զերծեալ՝ լրացաւ. և իբրև միջօրեայ լու-
 սաւորեալ՝ փայլեցաւ. և գեղեցկացեալ՝ բազմաց
 հեշտընկալ և հասկանալի եղև. և այս եղև մեղուաջան
 աշխատութեամբ որումն Գէորգայ գպրի Կոստանդ-
 նուպօլսեցւոյ, հայելով 'ի ձեռագիր օրինակ ինչ վա-
 ղեմի՝ որ Թէպէտ չունէր յայտնի ցոյց ամի գրչու-
 Թեան իւրոյ Թուականաւ նշանակեալ, սակայն որ-
 պէս ցուցանէր՝ արգեամբ յոյժ ընախ էր »:

Գ. Տպ. « Ագաթանգեղոս, Պատմութիւն Հայոց:

ի Վենետիկ, 'ի սուրբն Ղազար, ՌԲԶԴ» (1835) : Յառաջաբանը՝ հեղինակին անձին ու երկասիրութեան վրայ տուած հետաքննական տեղեկութիւններէն ետքը կը յաւելու. « Ձէոյակապ զայս և զոսկերչինիկ մասեան, աղարտեալ բազում ուրեք և անիմանալի յարգարեալ յանհմտութենէ տպագրողաց ցայժմ, կամ թէ մանաւանդ 'ի պակասելոյ ընտիր գրչագիր օրինակաց, առ անվթար 'ի լոյս ընծայել ըստ ընտրելագոյն ընթերցուածոյ ամենայն հաւատարմութեամբ, օժանդակեցին մեզ օրինակք եսթն .

« Ա. Փարիզեանն, որոյ այս է Յիշատակարանն . « Գրեալ 'ի Վարդանայ քահանայէ 'ի թուականիս Հայոց ԶԳ, 'ի քաղաքն Ռիմ, ընդ հովանեաւ սուրբ Տաճարին որ յանուն սուրբ աւետարանչացն Յովհաննու և Մատթէոսի, որ էր նա հոգետուն Հայոց » : Ըստ հնութեանն այնչափ է և ընտրութիւն օրինակիս (Թէպէտե քրչասխալք չպակտոնն 'ի նմա), լինչև առնաց սորա չէր մեզ մարթ անվթար 'ի լոյս ածել զԱգաթանգեղոս :

« Բ. Օրինակն ընտիր, գրչագիր հին գրեալ 'ի Դերլան . ԶԴԹ :

« Գ. Օր. գրչագիր գրեալ յԱմիթ քաղաքի, անթուական : Յօրինակէ աստի է վերջին տպ. Կոստանդնյամի տեառն 1824 :

« Դ. Օր. է առաջին տպ. Կոստ. յամի 1709 :

« Ե. Օր. է գրչագիր նոր, գրեալ 'ի թուիս Հայոց ՌձԻԶ :

« Զ. Օր. է նորագիր, անկատար, գրեալ 'ի Լեհաստան » :

Դ. Տպ. ի Վենետիկ, 'ի Ս. Ղազար. 1862 :

Տե՛ս Դաշանց Թուղթ :

Մասնական լատին թարգմանութիւն. Agathangeli Acta S. Gregorii Illum. (Bolland. Acta Sanctorum ; Sept., VIII, 321).

Agathange. Histoire du règne de Tiridate et de la prédication de S. Grégoire l'Illuminateur, traduite pour la première fois en français, avec suppressions des passages purement religieux, sur le texte arménien, accompagnée de la version grecque, par V. Langlois. Collection des historiens

anciens et modernes de l'Arménie. Paris, tom. 1, 99-194. Firmin-Didot, frères. Le pseudo-Agathange, histoire ancienne de l'Arménie, 195-200. — Texte grec avec une traduction latine, par les Bollandistes, dans « Acta Sanctorum ». Septembre 30. Tom. VIII, 321. Edition du P. Stilling. — Histoire et martyre de S. Grégoire, des SS. Hrhpsimé et Gaïané et de leurs compagnes, y compris la délivrance de l'Apôtre de l'Arménie; la doctrine de St. Grégoire; histoire de la Conversion de l'Arménie; recit du voyage du roi Tiridate et de St. Grégoire à Rome, et de leur visite à l'empereur Constantin-le-Grand et au pape St. Sylvestre. — Manuscrit de la traduction georgienne au mont Athos, couvent d'Iveron, Journal Asiatique, 1867. — Couvent Ibérien du mont Athos.

Storia di Agatangelo. Versione italiana, illustrata dai monaci armeni Mechitaristi, riveduta quanto allo stile da N. Tommaseo. Venezia, Tipografia Armena di S. Lazzaro, 1843.

Agathangelos et la doctrine de l'Eglise Arménienne au V. siècle. Thèse présentée à la faculté de théologie de l'Eglise libre du canton de Vaud, par Garabed Thoumajan candidat au diplôme de licencié en théologie. Lausanne, imprimerie Georges Bridel, 1879.

*Ագաֆն (Մոլիերի) « զուարճալի կատակերգութիւն . Թարգմանեաց Տէգրան ԲարուԹիւն Տէտէեան: Զժիւռնիա, Տէտէեան տպարան », 1863:

*Ագնէս, « կամ վինազար աղջիկը, վիպասանութիւն Շիա ԳրիսԹոֆի: Թարգմանեաց 'ի գաղղիականէ Լիւսի Պալասանեան: Զժիւռնիա, Տէտէեան տպարան », 1866:

Ագոնց (Գեր. Ստեփ. Գիւլէր). Տես

— Աշխարհագրութիւն:

— Հասարակախօսութիւն աշխարհագրութեան:

- Ճարտասանութիւն :
- Պատմութիւն վարուց Մխիթարայ արքայի :
- Տեսութիւն սուրբ գրոց հին կրտակարանի :
- Տեսութիւն սուրբ գրոց նոր կրտակարանի :
- Տես Սեթ (Չ. Եփրեմ վ.) :

*Աղալա կամ երկու վայրենիներուն սէրը.
« Շաթոպրիան գաղղիացւոյն վիպասանական երկասիրութիւնը : Թարգմանեց Ն. Տ. Սավայանեան, աշտկերտ Մեսրովպեան վարժարանին : Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Մեսրովպեան վարժարանի », 1843 :

* Ուրիշ թարգմանութիւն մ'ալ և տպագրութիւն 'ի Պօլիս, յաւելուածով նոյն հեղինակին Ռընէ վիպասանութեան. « Թարգմանեց Գարեգին Գ. Զափրասեան : Պօլիս, Միւհէնտիսեան տպարան », 1858 :

Թարգմանութիւն 'ի գրոց բարբառ, յաշակերտաց վարժարանին Իսկիւսարու : Կ. Պօլիս, Արամեան տպարան, 1880 :

Տես Ատալա, օրիորդն սիրագոհ :

* Աղալա « կամ կղերին ագիտական մէկ զոհը : Ողբերգութիւն 'ի հինգ արարս. նմանաբար հեղինակութիւն Ա. Աճէմեան » : Կ. Պօլիս, 1874 :

X

Աղամգիրք. « Անցք Ադամոյ նախաստեղծին
Դընին ի նմա և ցուցանին.
Այնք որ սիրով լըսել կամին՝
Մըտցեն ի սա և շահիցին :
Շարագրեալ 'ի Տէր Առաքել վարդապետե » որ 'ի Ճակատ գրոցն Բաղիշեցի և Սիւնեաց եպիսկոպոս կը կոչուի. այլ յիշատակարանին մէջ կը յաւելու աւստպարողն. « Տեղեկացաք յետոյ որ ոչ է այս Բաղիշեցին, այլ Սիւնեցի, քեռորդի Տաթևացւոյն » : Եւ յիրաւի, Սիւնեցւոյն է, և ոչ տմբողջ տպագրուած, այլ միայն առաջին և երրորդ մասը, 'ի բաց թողով երկրորդը : Պօլիս, 'ի տպարանի Կարապետի որդւոյ Աստուածատրոյ, 1721 :

*Աղամ ԵԼԱ. Կ. Պօլիս, Մարգարեան գրատուն,
'ի Մէրճան :

*Աղուղղի (Առ աՄենեսին) « Իտալերէն տետրին
Թարգմանութիւնն . որ է Արեւելեան կաթոլիկ Հայոց
իրաւանցը իրաւաբանական պաշտպանութիւնը » :
Կ. Պօլիս, 1870 :

*Ազատ երգեր, Տիգրան Մանուէլեանցի ?

Ազգաբանութիւն « Թագաւորացն Հայոց, յոր-
գւոց որդի համառօտեալ 'ի Մովսիսէ Խորենացւոյ » :
Յ'էջն 61, ուրիշ մակագրութեամբ . « Կարգ և պատ-
մութիւն կայսերացն Հռովմայեցւոց, սկսեալ յՊաու-
տոս կայսերէ » : Գրքին շարագրութեան թուականն
կը յիշատակուի յ'էջն 164, « Ի Ռճրէ թուին շարա-
գրեցաւ կարգ թագաւորացս և անցք աշխարհիս
Հայոց 'ի Մինաս վարդապետէ Համթեցւոյ » : Իսկ
տպագրութեան թուականն յ'էջ 178. « Տպեցաւ
սա 'ի թուին Հայոց ՌճՁԳ, 'ի նոր և անկատար տպա-
րանում 'ի Կոստանդնուպօլիս » :

Բ. Տպ. « Մինաս վարդապետի Համթեցւոյ՝ Աղ-
գաբանութիւն Հայոց : Ի վաղարշապատ, 'ի տպա-
րանի սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի », 1870 :

*Ազգային առաջարկութիւն մը. (Գրիգոր վ.
Էնֆիէճեան Կ. Գ. Կ(Թ.) : Ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի
տպարանի Ճէրիտիյէի հավատիս, 1865 :

*Ազգային դաստիարակութիւն, վարժապե-
տական ժողովի մէջ խօսուած ճառեր. Մինաս Զէ-
րազ : Կ. Պօլիս, տպարան Արամեան, 1879 :

*Ազգային դիւցազնական աշխարհք, « Երկ-
րորդ տարուայ ուսմունք և ընթերցմունք, աշխա-
տասիրութեամբ Ս. Մանգինեանի : Թիֆլիզ, Կեդրո-
նական գրաւաճառանոց », 1880 :

*Ազգային եկեղեցական խնդրոյն վրայ՝ բեր-
նուց սորվելու համառօտ խօսակցութիւն մը, հարց-
մամբ պատասխանով : Կ. Պօլիս, 1869 :

X → Անզգ իմ և սուգ իմ ? ? ? էջ 31 11x16

*Ազգային եկեղեցական խնդրոցն վրացոք հա-
մառու խօսակցութեան մը համառու պատասխան :
Գրեց Յ. Սարկաւադ Բուպեան : Կ. Պօլիս, 1869 :

Ազգային երգարան Հայոց. « Եօղկաբազ հին
և նոր գործածական ամեն երգերու կամ ապերու-
պարունակութեան, այբուբենի կարգով : Աշխատա-
սիրեաց Գամառ-Քաթիպա : Ս. Պ. Բուրգ, Յօկոբ
Եօնսոնի տպարանումը », 1857 :

*Ազգային երգերու հաւաքածոյք մը : Տեո-
Քնարի հայկական :

*Ազգային ընտանեկան աշխարհք . « առաջին
տարուայ ուսմունք և ընթերցմունք : Աշխատասի-
րութեամբ Ս. Մանգինեանի, Թիֆլիզ, Կեդրոնական
գրապատճառանոց », 1880 :

*Ազգային կրթութիւն . « Հրատարակական ըն-
թերցանութիւնք Եգուարդ Լարուէյի .

- I. Ինքնակրթութիւն :
- II. Ազգային կրթութիւն :
- III. Ազգային գրաստուններ :

Թարգմ. Մ. Տէր Գրիգորեանց : Փեթրպուրկ,
Տպագր. Միքայել Մ. Միանսարեանց », 1867 :

*Ազգային հանգանակութիւն . « Ատենախո-
տութիւն, զոր յանուն Իիւանին խօսեցաւ Ռուսի-
նեան Էֆէնտին, փոխանորդ ատենապետ ազգային
Երեսփոխանաց ժողովին 1864 յուլիս 26ի նիստին
մէջ 'ի Ղայաթիա » : Կոստանդնուպօլիս, Տպագր-
ութեան Գրքարան, 1865. 1864 Յուլիս 5 2648
17x12

*Ազգային նահապետական եւ հայրենի աշ-
խարհք . « Երրորդ տարուայ ուսմունք և ընթերց-
մունք . աշխատասիրութեամբ Ս. Մանգինեանի .
Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրապատճառանոց », 1880 :

*Ազգային պատմութեան դասագիրք, աշխա-
տասիրեց Ստեփան Պ. Պ. Փափազեանց : Կ. Պօլիս,
Միւհէնտիսեան տպարան, 1862 :

*Ազդ. առ հոգեւորարձու քահանայն, «իւր պաշ-
տօնին երեք պարտքերուն վրայ: Գրեց Ստեփան Վ.
Մելքիսեդեկեան, Եպիսկոպոս Կարնոյ»: Կ. Պօլիս,
1877.

Ազդարար, ամսօրեայ հրատարակութիւն 'ի Մազ-
րաս շնորհաց, 'ի ձեռն Տէր Երուսթիւն քահանայի
Շմաւօնեան (1794-1796). «Նկատելով, կ'ըսէ հրա-
տարակողն, եթէ զօժանդակութիւն տպարանին, և
եթէ բարեպէս յառաջ եկեալն ուսումնասիրաց,
յարմար վարկայ նուիրել առաջի ձերումք ազգասի-
րութեան զխոկմանս նարդենիս. այս ինքն տպեց-
մամբ 'ի լոյս ածել զտարակ մի յամենայնում վերջ-
նոց ամսոյ, անուանեալ Ազդ արարօզ. յորմէ իմա-
ցումն լինելոց է ընթերցողաց, ծայրաքաղ անցքն
նոյնոյ ամսոյ: Եթէ 'ի զանազան կաղեթաց, եթէ 'ի
զանազան քարտիսաց, և եթէ այլոց զանազան գրոց-
նակ բանք հարկաւորք և քաղցրալուրք, և 'ի վերջ-
նումն տետրակիս՝ զօրացոյց մի հետեւեալ ամսոյ, պա-
րունտկեալ 'ի նմա զտօնս սրբոց, և զաւուրս ծնըն-
դեան և լրման լուսնոյ »:

Ազգարար Թիրայ ամսոյ, 1794, 'ի «հայրապետու-
թեան տեառն Ղուկասու Սրբազան կոթողիկոսի ա-
մենայն Հայոց 'ի Վաղարշապատ. և 'ի Թագաւորու-
թեան օգոստափայլ Տեառն Երկրորդի Հերակլայ
արքայի 'ի Թիֆլիզ. ընդ հովանեալ Սուրբ Աստուա-
ծածնայ Եկեղեցւոյն որ 'ի Մազրաս, 'ի Տպարանի
Տէր Երուսթիւն Շմաւօնեան Երազցւոյ »:

Աթանաս հայրապետ Աղեքսանդրու. «Սաղմո-
սարանին սրբոյ Գաւթի երջանիկ մարգարէի հոգե-
նուագ երգոյն իմաստից նախ յառաջաբանութիւն
մեկնութեան, և զանազանութիւն իւրաքանչիւրոցն
գիտաւորութեան: Արարեալ 'ի սրբոյն Աթանասէ
Եպիսկոպոսապետէ Աղեքսանդրացւոյ: Ապա վերնա-
գրացն մտաց մտահանգոյց մեկնութիւն, յԵպիփանէ
սրբոյ Եպիսկոպոսէ Կիպրացւոյ: Եւ զկնի համառօտ
իմն մեկնութիւն ևս 'ի Գաւթայ Անյաղթ փիլիսո-
փայէն մերմէ սրբոյ: Եւ եւս ներբողեան ինչ 'ի սաղ-
մոսն: Զորս արասանեալ 'ի սաղմոսարանէ վազեմ

X *Աղեքսանդր* *վե քա* *Ընչ* *հալու* *գաւթայ*
հալեթեան *սրբոյն* *ի* *Սաղմոս* *արքայ* *Յուս*
Սաղմոս *Յուս* *ի* *Սաղմոս* *արքայ* *Յուս* *Սաղմոս*
հալեթ *մար* *Սաղմոս* *սրբոյն* *սրբոյն* *սրբոյն*
1872 62 130 13 X 18

նականէ յօրինակելոյ 'ի ՊԵՆ Թռչականի մերում: Ի
Կոստանդնուպօլիս, յամի փրկութեան մերոյ 1801:
Իսկ 'ի մեր Թռականութեան ՌՄԾ. 'ի տպագրատան
Մաթէոս դարի »):

Աթանաս վարդապետ Մերասեան կամ Տայի
սիմոնեան. Ծառ կենաց. « Յորում նախ պարու-
նակին սքանչելարար պարզաբանութիւնք սուրբ
խորհրդոյ պատարագին: Ապա դեղեցիկ պատկերք
հին և նոր կաակարանաց հանդերձ խորհրդաւոր ա-
ղօթիւք: Եւ ապա պէսպէս հոգեզուարճ մազթանք
'ի զանազան տեղեաց 'ի մի վայր բերեալք: Հաւա-
քեալ 'ի բազում գրեանց Հատինացոց և Հնչոց 'ի
Աթանաս վարդապետէ Կոստանդնուպօլսեցոյ Տա-
յիսիմոնեան. ... Յամի Տեառն 1750 'ի յունվարի
20: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտոնի Պօլթոլի:

Բ. Տպ. Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Իեմետրեայ
Թէոդոսեանց, 1781:

Աստուածաբանական և բարոյական մեկնոչիւն
կարոշիկեայ գրոց երանելոշոյն Յակոբոշ Առաքելոյն.
« Արարեալ և շարագրեալ 'ի Հ. Յրանչիսկոս Գու-
նէլլեան Աստուածարան վարդապետէն 'ի կարգէն
Յիսուսեան: Իսկ Թարգմանութեամբ և երկամբք
աշխատանաց իտալիական լեզուէ 'ի լոյս ածեալ 'ի
Աթանաս վարդապետէ Կոստանդնուպօլսեցոյ Տա-
յիսիմոնեան. ... Յամի Փրէչին 1749. Ի Վենետիկ,
'ի տպարանի Անտոնի Պօլթոլի:

Գրքին վերջը գրուած է. « Ժամանակագրութիւն
Սրբազան՝ սուրբ Գրոց. ... Սկիզբն առնուն աղիւ-
սակքս յԱդամայ, և ժամանեն յեօթանասներորդ
ամն ծննդեանն Քրիստոսի »:

Քահանայ հավրակազոյն առ 'ի յօգուտ մնասնո-
ղաց. « Կամ համառօտ կերպ, նկատուին և կրթու-
թիւն առ 'ի զօրացուցանել զհոգեվարս, 'ի խրատ
նորավարժ քահանայից: Արարեալ 'ի Հ. Յովսեփայ
վանական կրօնաւորէ: Իսկ Թարգմանութեամբ 'ի
լոյս ածեալ 'ի Աթանաս վարդապետէ Կոստանդնու-
պօլսեցոյ Տայիսիմոնեան: Ի Վենետիկ, յամի Տեառն
1748. 'ի տպարանի Անտոնի Պօլթոլի »:

Քերականոչիւն իտալերէն. « Համառօտ քերա-

կանութիւն արարեալ իտալական, հայկական և տաճկական լեզուաւ: Հաւաքեալ 'ի զանազան գրքեանց, և եգեալ 'ի մեր կարգ, 'ի յԱթանասայ վարդապետէ Կոստանդնուպօլսեցւոյ և յեպիսկոպոսէ Հռովմայոս, 'ի վայելումն ուսումնասիրաց. ... Ի Թուին Քրիստոսի 1774. Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Դեմետրեայ Թէոդոսեանց »:

Քրիստոնեակալն համառօտ. « Համառօտ քրիստոնէական վարդապետութիւն, արարեալ ըստ հրամանի Պապին Կլեմայ ութերորդի, 'ի յարգելի Հօրէ Հռուբերտոսէ Բելլարմինոսէ յընկերութենէն Յիսուսի, որ եղև տպա կարգինար սրբոյ Եկեղեցւոյ: Իսկ այժմ Թարգմանեալ հաւատարմութեամբ 'ի լեզուէ իտալացւոց 'ի հայկական և 'ի տաճկական բարբառ 'ի Աթանաս վարդապետէ Մէրասեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ յեպիսկոպոսէն Հռովմայոս. 1768: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտօնի Պօռթօրի »:

X

*Աթոռ սրբոյն Պետրոսի առաքելապետի, « կեդրոն միութեան, հիմն եկեղեցւոյ, աղբիւր իրաւաբանութեան: Անգղիացի Ալլայս հեղինակէն ծանօթութիւններով Թարգմանեց, ու սրբոյն Պետրոսի Հռովմ երթալուն և քահանայապետական գլխաւորութեան վրայ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վկայութեան ճառերն աւելցուց Հ. Աղեքսանդր Վ. Պալաճեան, 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը », 1853: Դ. 3. Թ. 5 զ 167

22X1A

*Ալաֆրանկա, կատակերգութիւն 'ի հինգ արաբուածս: Գրեաց Խորէն Վ. Գալֆայեան: Թէոդոսիա, 'ի տպարանի Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1862 ՌՅԺԱ:

Ալգիրա (Վոլթէրի). Թարգմանութիւն 'ի չափս հայկականս 'ի Հ. Արսէն Վ. Կ. Բագրատունի, 'ի Մխիթարեանց (Ճաշակ հին և նոր ողբերգութեանց): Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1870:

*Ալգիր կամ Ամերիկացիք, ողբերգութիւն Վոլթէրի. Թարգմանեց Տիգրան Տոմինեան: Կ. Պօլիս, Տպագր. Ռ. Քիւրքճեան, 1862:

*Ալթունեան Մ. Արշակ . « Տեղեկագրութիւն
Հայոց գաղթականութեան որք 'ի Մոլտո-Վալաքիա,
'ի Հունգարիա և 'ի Լեհաստան : Ուղևորութիւն
յամին 1876 : Ֆորշան , 'ի տպարանի Հայաստանեայց
ընկերութեան » , 1877 :

Ալիշան (Հ. Ղեւոնդ Վ. Մ.) : Տես
Աղօթք արեղայի :
Աշխարհագրութիւն քաղաքական,
նկարացոյց պատկերօք :
Բնախօսութիւն Հայաստանի :
Ընդ եղեւնեալ :
Հայոց Երգք ռամկականք :
Նմանութիւն Ս. Ալոյիսեայ :
Յուշիկք հայրենեաց Հայոց :
Ներսէս (Ս.) Շնորհալի եւ Պարա-
գայ իւր :
Նշմարք Հայաստանի :
Շիրակ, տեղագրութիւն պատկե-
րացոյց :
Տեղագիր Հայոց մեծաց :
Քերթուածք կամ Նուագք :
Ասսիզն Անտիոքայ :
Բիրքէրի 'ի Հռուդուլի Հաւեր-
դունի :
Պայրընի 'ի տ'ալիա :
Քնար ամերիկեան :

Ալպերու. « Համալուսութիւն Աստուածաբանու-
թեան երանելոյն մեծին Ալպերտի . Թարգմանեալ
'ի վաղնջուց ժամանակաց 'ի մեծամեծաց վարդապե-
տաց մերոց 'ի լաթին լեզուէ 'ի հայ բարբառ : Եւ-
նարդենիս 'ի լոյս ամեցեալ և սրբագրեցեալ ըստ
հնոց օրինակաց և ըստ նախատպին իւրոյ , հոգաբար
ձուծեամբ և աշխատութեամբ Մխիթարայ վարդա-
պետի Սեբաստացւոյ . . . Յամի տեառն 1715 'ի Վե-
նետիկ , 'ի տպարանի Անտօնի Պուլթուի » :

Գրքին վերջը յաւելուած մը կայ . « Լուծմունք
գժուարիմացից և տարակուսականաց բանից Ալպեր-
տին : Շարագրեցեալ 'ի Մխիթարայ վարդապետէ

Սեբաստացւոյ, ըստ մասց և ճանապարհի սրբոյն
Թովմայի Աբու-ինացւոյ, և այլոց տիեզերալոյս վար-
դապետաց. ... Յամի տեառն 1716» :

Գրահատ հոգոյ. « Գիրք երանելոյն Ալպերտի որ
կոչի Գրահատ հոգւոյ : Թարգմանեցեալ 'ի լատինա-
կանէ լեզուէ 'ի հայ բարբառ. աշխատասիրութեամբ
տեառն Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ՝ Աբ-
բայ Հայր կոչեցելոյ. և նորին աշակերտի Յովհաննի-
սի վարդապետի՝ իւրոյ քաղաքացւոյ » : Յամի Տեառն
1729. ... 'ի Վենետիկ, 'ի սպարանի Պատիսթա Ալ-
պաիցի Ճէրօլմայի :

Ալիիէրի (Վիկտոր), ողբերգութիւն 'ի Մերով-
պէ, Թարգմանեալ 'ի չափս հայկականս 'ի Գեր. Ե-
գուարդայ Հիւրմիւզ : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1873 :

*Ալտինի, Հրարուեստութիւն, յիտալականէ
Թարգմանուած և սպագրուած 'ի Վենետիկ, 'ի Ս.
Ղազար, 1831 :

Ախտամրիկեան Ռ. պատմածները, « նոր
Նախիջեւանի ոճով. 'ի լոյս ընծայեց Գերովմէ Պաս-
կանեան : Ս. Պետերբուրգ, 'ի սպարանի կայսերա-
կան ձեմարանին դիտութեանց », 1875 :

Ակամայ բժիշկ (կատակերգութիւն) Մոլիէրի :
Թարգմանեց Տիգրան Յարութիւն Տէտէեան : Զմիւռ-
նիա, 'ի սպ. Տէտէեան եղբարց, 1863 :

Ականց գիրք. « Գիրք մեծագոյն և պատուական
ականց, և այլոց պէսպէս հանդական և կենդանական
քարանց, նաև եօթանց հրահալելեաց, և զանազան
ազնուագոյն իրաց : Շարադրեալ 'ի Պարսից լեզուն,
և Թարգմանեալ 'ի հայ բարբառ. աշխատութեամբ
Գէորգայ ուրումն մշականուն դպրի ... 'ի մայրա-
քաղաքն կոստանդնուպօլիս » :

Ակնարկութիւն մը Գեր. Գազանձեանին հա-
նած տեարակին վրայ : Կ. Պօլիս, 1873 :

Ակն լուսատու ... Մանուէլ դպրի կեսարեան :

«Մայրացեալ վերջաւորեցաւ գրքոյկս այս՝ որ կոչի Ակն լուսատու, տաճկեվար շարագրութեամբ, որ է առաջինն երից մասանց հայկական շարագրութեանց» : Կ. Պօլիս, 1782: 52 շԵԿ. 16 X 10

Ակն հոգեկան. «Օժանդակ պահողաց և ընթերցողաց : Յորում հաւաքեալ կան մաղթողական կարգացմունք 'ի բանից սուրբ գրոց և սրբոց հարց» : Տպագրեալ 'ի Մարտիկա 'ի 1683. «Ի գործարանի Ոսկանայ վարդապետի. շարագրեցեալ 'ի Մաթէոսէ Վանանդեցւոյ» :

Ակն հոգւոյ. «Արարեցեալ 'ի Մարիամայ Քարաքաշեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ՝ կուսաննգոյ» : Տպագրեալ 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտօնի Պօռթուլի, 1728 :

Ակն հոգւոյ. «Յորում գտանին սքանչելի աղօթք : Նախ վասն ամենայն աւուր շաքաթու : Երկրորդ՝ վասն առաւօտու, միջօրէի և երեկոյի : Երրորդ՝ մաղթանք ամեներանեալ կուսին՝ ոտանաւոր կերպիւ : Եւ չորրորդն քննութիւն խղճի մասց : Ի Վենետիկ, յամի Տեառն 1748, 'ի տպ. Անտօնի Պօռթուլի» :

Բ. Տպ. Վենետիկ, 'ի տպ. Ա. Պօռթուլի, 'ի 1770 :

Գ. Տպ. Վենետիկ, 'ի տպար. Պետրոսի Վալվազեան, 'ի 1785 :

Ակնոց աչաց սրտի. «Ի հայրապետութեան սրբոյ Միածնայիջի Տեառն Սիմէոնի վեհափառ և գերընտիր կաթողիկոսի. ... Հաւաքեցեալ յուժնէ բանասիրէ, 'ի Կոստանդնուպօլիս, յամի տեառն 1780» : 11 X 16 52 48

Աղարէգեան Մարկոս. Դարեգին Սրռանձտեան, ողբերգութիւն չորս մասնով : Տպիխս, 'ի տպ. Համբ. Էնֆիաճեանց և ընկ. 1861 :

Հայոց աշխարհի, ազգի և կենդեցոչ ազգայնորեան մասին. «Առ պատուականաց պատուական Տէր Ներսէս արքեպիսկոպոս Անւոյ և պատրիարք օսմանեան Հայոց» : Կ. Պօլիս, տպագր. Արամեան, 1878 :

Աղաբիդոս սարկաւազի, « բացատրութիւն յորդորական գլխոց? Կ. Պօլիս, ՌՄՄԷ, 'ի տպ. Յօհաննիսեան Պօղոսի »:

Աղամալեան Բերդումեան Պետրոս « արքեպիսկոպոսի, 'ի միաբանութենէ մայր աթոռոյ արքոյ Էջմիածնի, մեկնութիւն Թղթոյն Պօզոսի առ Եփեսոսացիս: Տպ. Երուսաղէմ, 'ի տպ. արքոց Յակովբեանց », 1850.

Աղամալեան (Հ. Սուքիաս Վ.): Տես Թուլաբանու թիւն ընդարձակ:

Աղայեան. Երկու քոյր: Տփխիս, Կեդրոնական գրավաճառանոց:

Աղայեանց. Սնահիտ, հին զրոյց: Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիա Գրիգորեանցի, 1881:

Աղանեանց. Գէորգ Ռուէստօն.

Խաւարից գէսլք 'ի լոյս.

Հաւատարմութիւն.

Դօն Քիշտ: - Տփխիս, Կեդրոնական գրավաճառանոց:

*Աղաւնի վիպասանութիւն Փրոսփէր Մէրիմէ գաղղիացոյ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1863:

*Աղբար Թովմասի տնակը, վիպասանութիւն Հենրիկէ Պիչըր-Սթոյ տիկնոջ ամերիկացոյ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, երկու պատկերազարդ հատորք, 1854:

Աղբիւր բարի « արտահանեցեալ 'ի գրեանց լաւ տինացոց և 'ի հայկական բարբառ շարագրեցեալ 'ի Պետրոսէ վարդապետէ Թիֆլիզեցոյ: Եւ 'ի լոյս ածեցեալ հոգաբարձութեամբ և սրբագրութեամբ տեառն Միթարայ վարդապետի Սեբաստացոյ: Յամի Տեառն 1722, 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտոնի Պօլթոլի »:

*Աղերս եւ հրեշտակ խաղաղութեան . Գրեց Բարսեղ Գէորգեան Երեքեղաբեան :

Աղեքսանդր Արարատեան . « Ճակատ անմահից , արկածք Յովբայ արգարոյն հագներդութեամբ շափաւորեալ , 'ի համբերութիւն և 'ի խրատ ամենեցուն : Աշխատասիրեաց Աղէքսանդր վարդապետ Արարատեան , փոխանորդ ընդհանուր հոգևորական կառավարչի , 'ի վերակացութիւն հոգևորական շինութեանց Հայ կաթողիկայ » : Տիխիս , 'ի տպ . ՊՊ . Ղուլեանց և Շահմուրատեանց , 1850 :

Աղեքսանդր Տիւմա . (հայր , վիպասան գազէիցի) :

*Ամաւրի , վիպասանութիւն . Թարգմանեաց Մ . Մամուրեան : Զմիւռնիա , Տպ . Տէտէեան Եղբարց , 1870 :

*Երեք հրացանակիրք , վիպասանութիւն . Թարգմանեաց Մ . Մամուրեան : Զմիւռնիա , Տպ . Տէտէեան Եղբարց , 1871 :

*Հուշակաւոր ոճիրք (Պորճիայք) . Թարգմանեաց 'ի դաղղիականէ Ա . Ս . Տ : Պոլիս , 'ի տպ . Մասիս Լրագրոյ , 1870 :

*Մատուռն գոթական : Տիխիս , Ալադաթեան գրատուն :

*Մօնսօրօի տիկինը . Թարգմանեաց Մ . Փորթուգալեան : Պոլիս , 1869 :

Տիւմա , (որդին) . Գամէլիազարդ տիկինն : Թարգմանեաց 'ի գաղղիերենէ Յովհաննէս վ . Աճէմեան : Գործատէր ընկերութեան Գործ հինգերորդ : Կ . Պոլիս , Տպագր . Յ . Փափազեան , 1872 :

Աղեքսանդր Խուղուրաշեանց :

Բաւարսն 'ի հայկական լեզուէ 'ի Ռուսաց բարբառ : Աշխատասիրութեամբ Աղէքսանդրի Մակարեան Խուղուրաշեան . տպագրեալ արգեամբք Հոգաբարձուի Ճեմարանին արևելեան լեզուաց որ 'ի Մոսկով , Ներգործական Քաղաքական Խորհրդակալնի Պաշտան Կորին Կայսերական Մեծութեան Սէր

նեկապետի և Ասպետի Յ. Լազարեանց, երկհատոր .
Մոսկով, 'ի տպագրատան Հայկական Ճեմարանի
Տեարց Լազարեանց, 1838:

Գիրք նախակիրորքեան հայկազնեան լեզուի . յո-
րում համառօտիւ բացատրին սկզբունք գիտու-
թեանց . աշխատասիրութեամբ Աղեքսանդրի Խու-
գուբաշեանց: Ի Պետերբուրգ, 1838:

Աղեքսանդրի Մակեդոնացւոյ պատմութիւն, (
'ի կարգի Մատենագրութեանց Նախնեաց): Վենե-
տիկ, 'ի տպարանի Սրբոյն Դազարու, յամի 1842,
ԲՄՂԱ:

Հրատարակողք հետեւեալ տեղեկութիւններն
կու տան Յառաջաբանին մէջ այս հետաքննական
գրուածոյն վրայ: «Ո՞ մատենագիրն: — Տուէյնսէ-
միսս հնագէտ և բազմաձմուռ այր՝ զԱղեքսանդրի
վարուցն զմատենագիրն զամենայն 'ի մի ածեալ, տայ
իւրաքանչիւր նոցա զկարևոր նկարագիրն . ընդ որս
չարեալ և զԵսովպոս ոմն յոյն մատենագիր 'ի Սի-
մաքոսէ առեալ, և զայլ ոմն վալիսթենէս, ասէ գը-
րեալ նոցա զվարս Աղեքսանդրի առասպելախառն
պատմութեամբ: Եւ 'ի Լատինացւոց զՎաղերիոս
ասէ 'ի նոյն մատենագրեալ զԱղեքսանդրէ . . . Վա-
ղերեայ պատմութիւնն թէպէտ և առ հնութեան
օրինակին փոքր մի թերի 'ի սկզբանէ, այլ մնացեալ
մասամբն բաղգատեալ ընդ հայունմն՝ միաբան գտանի
ընդ նմա . . . Հայ թարգմանութեան օրինակ՝ Վաղե-
րեայ առաւել նման գտանի քան այլոց որ ծանօթք
են. և Վաղերիոս յԵսովպայ թարգմանեալ է, եր-
կոցուն ևս ժամանակք անյայտք՝ որպէս ասէ Վոս-
սիոս, ապա ինքնին աներկբայ զհետ գայ՝ Աղեքսանդ-
րի հայ պատմութեան օրինակագիր Եսովպոս լինել:
Իսկ որ 'ի կէս անդր մատենին ասի վասն ծննդեան և
գործոց Աղեքսանդրի գրեալ յԱրիստոտելէ, որ 'ի
հայ թարգմանութեան օրինակսն միայն գտանի,
պատճառս տայ և այլ ինչ կարծել, թէ գուցէ ցայն
վայր յԱրիստոտելէ խմբագիր արարեալ իցէ Եսով-
պոս, և անտի յառաջ ցկատարած մատենին ինքն
լրումն տուեալ՝ մատեանն ամբողջ յիւր անուն կո-
չեցաւ: . . .

« Վասն ժամանակի հայ թարգմանութեան մատենիս թէպէտև չիք պատմական յիշատակ, բայց այլ հաւաստիք ոչ թեթև, որպէս ինձ թուի: Ձի այլևայլ հատուածք բանի և ոճք բառից և իմաստից յԱղեքսանդրի պատմութենէս ցրիւ տեսեալ 'ի պատմութեան Խորենացւոյն, աներկբայ երևի առ երանելի Թարգմանչօք եղեալ թարգմանութիւն մատենիս. զոր թէ ոչ առ ստէպ ընթերցանութեան մատենիս վարեալ իցէ զայնոսիկ 'ի գրութիւնս իւր քերթողահայրն, ապա նա ինքն իցէ և թարգմանիչն՝ եթէ չսխալեմ:

« Անստգիւտ և ընտիր ապագրութիւն՝ բազմաթիւ օրինակաց կարօտեալ, գտան և առ մեզ օրինակք տասն. սակայն ոչ միօրինակ վաւերականութիւն էր 'ի նոսա: Եւ են առ հասարակ երկատեսակ, ընդարձակ և համառօտ. յընդարձակացն՝ որ եօթն են թուով, հնգիցն յայտնի կան թուականքն ՁԷԵ, ՌԿ, ՌՃԹ, ՌՄԼԵ, ՌՄԿԳ: Այլ յեօթանց անտի հնագոյնն բոլորագիր և անթուական՝ որ 'ի հանգամանացն երեքտասներորդի գարու գրութեան տայր ցոյցս, ընտիր էր յոյժ. գործ ճարտար գրչի, և զգուշաւոր հարազատութեամբն ընտրելագոյն քան զայլսն և պատկառելի... որ թէպէտև դոյզն ուրեք հերձոտ և խանգարեալ էր յանզգոյ ձեռաց, այլ ոչ գժուարին յայլոց միարանութենէ լրանալ: Սմա, զոր ընագիր տպագրիս կոչեմք, անխիղճ հետեւեցաք. բաց յանխորշելի մարդկային վրիպակաց՝ որպիսի ինչ մեզ թուեցան »:

Աղեքսանդրի (Մեծին) Մակեդոնացւոյ պատմութիւն. « Թարգմանեալ 'ի Մատենադարանէ պատմագրութեանց 'ի Ռոմոսի Սիկիլիացւոյ մեծանուն հեղինակի, 'ի Գարրիէլ սարկաւազէ Վարժապետեան Պատկանեանց »: Աստրախան, 1827:

Աղեքսանդր Բ՛ պատմութիւնը. Գրեց Սուրենեան Յակովբ քահանայ: Մոսկվա, 1881:

Աղեքսանդրի Մանժոնեայ Խօսեցեալք: Թարգմանեալ 'ի ձեռն Հ. Եգուարդայ Հիւրմիւզ, արքե.

պիսկոպոսի Երրակայ, 'ի Մխիթարեան ուխտէն :
Հատորք երկու պատկերազարդք : Վէնետիկ, Ս. Ղա-
զար, 1875 :

Աղեքսանդր վարդապետ Զուղայեցի. « Գիրք
ատենական' որ ասի Վիճարանական, ներտպագրե-
ցեալ 'ի տպարանում սրբոյ Ամենափրկչի վանացս
Նոր Զուղայու. 'ի հայրապետութեան տեառն Եղիա-
զարու ... և յառաջնորդութեան այսմ նահանգի
տեառն Մտեփանոսի յայտածողի զտպագրատունս
և հրամայողի առնել զգիրս : Աշխատասիրութեամբ
ուսմանն նուաստի' տէր Աղեքսանդրի ծառայի բանի,
'ի Թուսկանութեան Հայոց ՌՃԱԶ » :

Բ. Տպ. « ... Վերջոն տպմամբ 'ի լոյս ածեալ,
հրամանաւ տեառն Զաքարիայ ազգասէր պտարիար-
քի » ... 'ի Կոստանդնուպօլիս :

Աղթարք.

Որուն ոչ տպագրութեան տեղն և ոչ ալ Թուա-
կանն կը նշանակուի. բայց ազգային տպագրութեանց
առաջիններէն մէկը կը սեպուի, և յոմանց նաև ա-
մենէն աւելի հնագոյնն : Մակագիրն է Աղրարք ա-
րակց և կանակց : Հետը տպագրուած է նաև Գաղե-
նոսի Բժշկարանն այսպիսի մակագրով. « Բժշկարան
և հաքիմարան. ըստոյգ և զարմանալի. մեծին Ճալա-
լիոս հաքիմին արարեալ » : Իսկ 'ի վերջ գրոցն կը ծա-
նօթաբանէ, դնելով նախ ըստ ոճոյ հին եւրոպական
տպագրութեանց. բ. . գ. . զ. . ե. . զ. . է. . Թ. . Ժ. .
Ժա. . Ժբ. . Ժգ. . Ժե. . Ժզ. . Ժէ. . Ժը. . Ի. . Իա. .
Իբ. . Իգ. . Իդ. . « Գիրքս բովանդակ ամենն տետր է :
Եւ ամեն տետր ուխթ է » :

Յոշիկք Հայրենեաց գրոց հեղինակը կ'ըսէ. (Բ, 520).

« Տեսած եմ գիրք մը, որուն համար Թէ և չեմ
կրնար ըսել բացարձակ առաջին տպագրութիւն,
այլ ծանօթ տպագրութեանց նկատմամբ կրնայ ը-
սուիլ առաջին, կամ ամենէն հին ծանուցեալ տպա-
գիրք, երեք գարէ աւելի հին. որոյ տպագրութեան
տեղւոյն և անձին չյիշատակուին, (գոնէ հիմայ գը-
տուած օրինակաց մէջ), գուցէ խորհրդով և զգու-
շուութեամբ եղած ըլլայ. որովհետև առաջնութեան և

հնուժեան, նաև հրատարակման անարժան գիրք մ'է, և ձախ ձեռքի մը չօրհնած ընծայ կրնայ սեպուիլ, գիշերուան ծնունդ քան տուընջեան. և եթէ ներելի է մեր հեթանոս հարց կամ Պարսից լեզուով խօսիլ, գարշ և խաւարասէր Ահրմէն մը՝ որ կ'աճապարէ 'ի գուրս գալ նախ քան զանուշահոտն և լուսաւոր Որմիզդ, որպէս զի յափշտակէ մտաց վրայ տիրապետութիւնը. սակայն լոյսն և բարին թէ և քիչ մը յետոյ դայ՝ յազթէ չարին և խաւարին :

« Այս գիրքս է Առեւտրի կիսէն աւելին, միւս մասն իժշկարան. թէ զարգագլուխ թէ հասարակ գրերուն ձևն, թէ ձեռքով գրուած քանի մը բառերն ցուցնեն հնութիւնը. զոր և աչելի հաստատէ անվարժ ձեռքի գրուած մ'ալ իմ օրինակիս մէջ. » 'ի Բիւլի ԹԱ. » . որ է 1852 :

Աղիւսակը « Յորում բովանդակին նշանք հասարակ թուոց, ծոցոց, համածոցոց, շշափողաց և ազիւսակք հոգմագծից. աստիճանաց տարբերութեան լայնութեան, միջօրէական մասանց, բնական ծոցոց և հատանողաց աւանց շառաւիղի. գիւտի լայնութեան 'ի ձեռն կրկին բարձրութեանց արեգական, և գիւտի խոտորման արեգական, 'ի պէտս նաւուզղուութեան, ևս և այլևայլ գիտութեանց » : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1809 :

Աղուէսագիրք. « Գիրք աշխարհաց և առասպելաբանութեանց, որ է Աղուէսագիրք : 'ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ կաթուղիկոսի սրբոյ էջմիածնի : Յ'Ամսթէլտամում, 'ի Թուոյ Փրկչին 1668 » : Նախ Մ. Խորենացւոյ անունը կրող Աշխարհագրութիւնը կը գնէ, ետքն ալ Աղուէսագիրքը առանց հեղինակի անունն :

Բ. Տպ. ... « 'ի սուրբ էջմիածին Երեմիայ վարդապետէ. 'ի հայրապետութեան տեառն Նահապետի կաթուղիկոսի ... 'ի Թուի Փրկչին 1698 » :

*Աղջկանց արուեստանոցներ (Ժիւլ-Սիմոն) : Թարգմանեց Գ. Պուպի, Կ. Պօլիս, տպար. Ռ. Յ. Բիւրքճեան, 1872 :

Handwritten notes:
Աղուէսագիրք, 149 Ձեռագիր արուեստանոցներ
Պարսկէն շարժումով, զարգացումը և զարգացումը
Ինչպէս նաև Արարիկի Երեմիայի և Քրիստոսի
Ինչպէս նաև Արարիկի Երեմիայի և Քրիստոսի
1457. ՄԱ. Ե 2176 10X15

*Աղքատ երիտասարդի մը վէպը : Թարգմանեաց 'ի գաղղիականէ Ղ. Մսերեան : Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէաէեան Նշարաց, 1872 :

*Աղքատ մանուկ կամ բարոյական վէպ : Տըփիս, Կովկասեան գրավաճառանոց, 'ի տպ. Զաքարիա Գրիգորեանցի, 1881 :

*Աղքատութիւն եւ նորա դարմաններն 'ի գիւղորէս : Գրեց Մ. Գէորգ Շիրինեան, Կ. Պօլիս, Տպագր. Արամեան, 1872 :

Աղօթագիրք. « Համառօտ գիրք աղօթից, արարեալ յառաջին օղղափառ և յաստուածաբան վարդապետաց : Տպագրեցեալ 'ի հայրապետութեան տեառն Աստուածատրոյ սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց ... 'ի տպարանի Մարտիրոսի դպրի որդւոյ Սարգսի, և նորին իսկ արգեամբ » : Պօլիս, 1721 :

Բ. Տպ. « Գիրք աղօթից ասացեալ յառաջին և յօղղափառ վարդապետաց : Կրկին տպեցեալ ... 'ի Թուրին Հայոց 1196, յուլիսի իբ » :

Թուրի տպագրութիւն Պոլսոյ :

Աղօթագիրք. « Գիրք աղօթից և զանազան մաղթանաց առ Քրիստոս և առ սուրբ Աստուածածինն. և մտածական աղօթք 'ի պատիւ չարչարանաց Քրիստոսի, և 'ի պատիւ տօնախմբութեանց սուրբ Աստուածածնի : Այլ և երգք հոգևորք 'ի վերայ զանազան տօնից : Արարեալ 'ի պէտս Հայոց բնակելոց յԱռտեալ » : Յամի տեառն 1793, 'ի վէնետիկ, 'ի տպարանի Անտօնի Պօլթոլի :

*Աղօթագիրք, « աղօթք հարկաւորք ըստ պատշաճի տօնից և առուրց և պիտոյից հաւատացելոց » : (Հ. Ղուկաս Վ. Ինչիճեան) 1822, 1826, 1838, 1849, 1857, 1867, 1877 :

*Աղօթագիրք կարճառօտ. « Ստամպուլի լեզուով գրուած, ծանր ու հանգարտ սրտով աղօթք

ընէլու համար, 'ի Հ. Մկրտիչ Վ. Աւգերեան». Վե.
նետիկ, Ս. Ղազար, 1832:

Այլևայլ անգամ տպագրուած:

*Աղօթագիրք մանկանց, 'ի Հ. Պօղոս Վ. Յով.
նանեան: Վիէննա, Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի
վանքը, 1837:

Զորորդ և վերջին տպագրութիւն 'ի 1878:

*Աղօթագիրք ներողութեանց « ըստ վերջին տը-
պագրութեանց որ ըստ անգամ եղան 'ի Հ. Ռովմ. յա-
մի 1817-1831. և հայերէն աշխարհաբար Թարգմա-
նութիւնն ըրաւ մեր լուսահոգի Ինճիճեան Հ. Ղու-
կաս վարդապետը 'ի կենացը վերջին տարին»: (Յա-
ռաջաբան): Ի Վիենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազա-
րու, 1833:

X
*Աղօթագիրք նոր աշխարհաբար 'ի Հ. Դաւիթ
Վ. Ուզունեան: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուա-
ծածնի վանքը, 1830: Այլևայլ անգամ հրատարա-
կուած: է 9 354

X
*Աղօթագիրք համառօտ: Յօրինեց Մանուկ վար-
ժապետ Կակոսեան Կիւրինցի: Կ. Պօլիս, 1868:

X
*Աղօթագիրք « յորում պարունակին հոգեշահ
ազօթք 'ի գէմն սրբոյ պատարագի»: Կ. Պօլիս.
1867: Կոպ. Արամբաբեան է 9 160

X
*Աղօթագիրք պատկերազարդ: « Ըստ ուղղա-
փառ դաւանութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ»: Չ.
Սիււնիա, 'ի տպ. Տէաէեան Եղբարց, 1866: է 9 416

Աղօթամատոյց « արարեալ յառաջնոց ուղղա-
փառ վարդապետաց Հայաստանեայցս եկեղեցւոյ, 'ի
լոյս ընծայեալ 'ի Յովհաննէ Տէր-Արահամեան»: Տ.
Տփլիս, 1856:

Աղօթամատոյց. « Գրքոյն որ կոչի Աղօթամա-
տոյց, արտագրեալ հօրն մերոյ Աղեքսանդր կաթու-
ղիկոսի Զուղայեցւոյ. 'ի պետս լուսաւորեածին հա-

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including the name "Արամբաբեան" and the year "1841".

արակ ժողովրդեան, յորժամ սուրբ պատարագի խորհրդական արարողութիւնն սկսանի . 'ի յիշատակ չարչարանաց աստուածայրականին Յիսուսի և 'ի քառութիւն մեղաց մերոց, յամի տեառն 1687 » : Տպագրեալ 'ի նոր Նախիջեւան, 1790 :

*Աղօթամատոյց սրբազան տեղեաց, աշխարհաբար և պատկերազարդ: Գրեց Կ. Յ. Յ. Երուսաղէմ, տպագրութիւն սրբոց Յակովբեանց, 1867: 59 |||

Աղօթամատոյց . « Գանձարան ուխտականութեան և զբօսարան հոգեոր 'ի ժամ անմահ Գառինն ' անարիւն զենման, և 'ի յառանձնութեան ' Չերմեռանգ քրիստոնէից ' կենսառիթ խոկմունք և երանական զմայլեցուցիչք... Արտագրեալ երանելի հօրն մերոյ Աղէքսանդր կաթողիկոսի Զուղայեցւոյ, 'ի պէտս լուսաւորչածին հասարակ ժողովրդեան, յորժամ սուրբ պատարագի խորհրդական արարողութիւնն սկսանի, 'ի յիշատակ չարչարանաց աստուածայրականին Յիսուսի և 'ի քառութիւն մեղաց մերոց, յամի տեառն 1687 : Տպագրեալ... հրամանաւ և ծախիւք սուրբ աթոռոյն Էլմիածնի ծայրագոյն Նուերակի Ռուսաց երկրի ամենայն ազգիս Հայոց, առաքելաշաւիզ առաջնորդի տեառն Յովսեփայ սրբազան եպիսկոպոսի Սանահնեցւոյ Արզութեանց : Յամի տեառն 1790... 'ի տպարանի նորին քարձր սրբաղնութեանն, ընդ հովանեաւ երկնահանգէա սուրբ Թաջ վանիցն, որ 'ի նորն Նախիջեւան » :

Աղօթամատոյց եւ ժամագիրք. Ամսգերտամ, 1667 :

Աղօթամատոյց 'ի պէտս քահանայից: Աղօթք պատրաստոշքեան և գոնոշքեան պատարագի: Գովասանք Աստուածածնի: Աղօթք Մխիթարայ արքայի 'ի պէտս իւրոց աշակերտաց: Վէնեաիկ, Ս. Ղազար, 1832 :

Աղօթամատոյց սրբոյն Յովսեփայ Աստուածախոր « յորում պարունակին ալք և ալ աղօթք ժողովեալք 'ի զանազան գրեանց: Արարեալ յու-

Մատենադարանի 1490/1877 աստուածայրականի խորհրդականի
պոյ խորհրդան, յերեսուներկու և 11. Յամսոյն
1865 59 392 12/12 ԿԵ

911 27
811 27
11716
X
Մատենադարանի 911 27
11716
X
Մատենադարանի 911 27
11716
X

մմնէ բանասիրէ, ըստ խնդրոյ ոմանց ջերմուան
դից» : Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտոնի Պոլթոյի,
1759 :

Բ. Տպ. Վենետիկ, 'ի տպարանի Դեմետրեայ Թէո-
գոսեանց, 1781 :

Աղօթք Աբեղայի. « Յիշատակ հոգւոյ Հ. Սահա-
կայ Հէքիմեան ծաղկարար խամրեցելոյ » : Վենետիկ.
Ս. Ղաղար, 1876 :

Աղօթք իւրաքանչիւր աւուրց շարածու : Տփխիս,
1856 :

Աղօթք քաղեալք 'ի ժամագրոց Հայաստանեայց
էկեղեցւոյ : Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խալիպեան ուսում
նարանի ազգիս Հայոց, 1866 :

Աղօթք օրական, հաւաքեալ 'ի մատենից սրբոց
Հարց, 'ի ձեռն Յովհաննու Եահինեան : Կ. Պօլիս,
1852 :

Աճեմեան Մկրտիչ. Քերթուածք.

Ա. Ժայտոք և արտասուք :

Բ. Վահագն. Պօլիս, Տպ. Արամեան, 1871 :

*Աճումն մեղաց : - Մեղքը խաղալիկ չէ : -
Մտքին մշակութիւնը : Զմիւռնիա, 'ի տպ. Կու-
լիէլ՝ Կռիֆֆիթի, 1844 :

X Ամարանց Բիւզանդեան « որ 'ի նեղուցին կոս-
տանդնուպօլսոյ, կոչեցեալ 'ի Տաճկաց Պօլտղ իջի-
յորում և յաւելեալ յաջորդութիւն վեզիրի ազե-
մից : Յօրինեալ 'ի Հ. Ղուկաս վարդապետէ Ինձի-
ձեան կոստանդնուպօլսեցոյ » : Վենետիկ, Ս. Ղա-
ղար, 1794 :

Իտալական Թարգմանութիւնն . Villegiature di
Bisanzio in Bosforo Tracio. Opera originale del P.
Luca Ingigi. Tradotta in italiano dal P. Cherubino
Aznavor Mechitarista. Venezia, Tipografia Ar-
mèna di S. Lazzaro, 1834.

~~Տպարան~~ Արտիստ, որ կարծի կայ շեղուց. Շարքարտի
Խալիպեայ Արտիստի Եւստակիոսայ :
Յամբ ար 1760 և 1769 ամպլիսի Խոթ
Ի. Տպարանի Արտասուտ է 2512 1684

Քաղղիական Թարգմանութիւնն 'ի Journal Asia-
tique.

Ամբաստանարան: Տես ի ստոր վանարան:

Ամերիկոյ պատմութիւն: Տ. Վիպասանու-
թիւն Ամերիկոյ:

Ամուք սիրայինք: Գրեց Թ. Թերզեան: Կ. Պո-
լիս, 1872:

X

Ամուրիի մր երազները. Թարգմանեց 'ի քաղ-
ղիականէ Ս. Մամուրեան: Զմիւռնիա, 'ի տպարանի
Նորարց Տէտէեան: 1475 - 1468թ. 227/14.

Ամսօրեայ մտածութիւնք « վասն քահանայից,
և խրատք կարեորք. Թարգմանաբար քղեալք 'ի
Հ. Մկրտիչ աթոռակալ վարդապետէ Աւգերեան »:
Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1853:

Այբբենարան.

Այբբենք Հայոց. Alphabetum Armenum. Jus-
su S. D. N. Gregorii XV et S. Congregationis de
Propaganda fide impressum. « Արեւելեք Հայոց. և
հրամանաւ սրբազան Գրիգորիոսի հնգետասաներոր-
դի սուրբ Փօփին. այլ ևս սուրբ Ժողովոյն որ վասն
հաստատութեան հաւատոյ են կարգեալ՝ կազմեալ
եղև: ԹՎ. ԲՈՒԳ »:

Այբբենի (Ոսկանեան) տպ. յԱմսդերտամ. յո-
րում և ֆրիստոնեական այսպիսի վերջաբանող-
թեամբ. « Շարագրեցաւ բանս հաւատոյ սակս վար-
ժութեան ահասից, 'ի Թուր. Փրկչին 1666. Իսկ 'ի
մերում Թուոյ Բժժի. . . յԱմսդերտամ քաղաքի, 'ի
տպարանի սրբոյն Էմիսածնի և սրբոյն Սարգսի »:

Բ. Տպ. « Գիրք այբուբենից, և կերպ ուսանելոյ
զեզուն իտալական ոճիւ քերականութեան: Այլ և
կանոնք ոմանք աստեղաբաշխականք վասն պահպա-
նելոյ զառողջութիւն մարմնոյ: Տպագրեցեալ . . . 'ի
Մարչիւիա, Թուրն Գրիստոսի 1675 »:

Հանդերձ Աստուծով. Գիրք այբբենից. « յազազս

X → Անցա խորքս յայտնեմք. իսպի սուրբաբանք,
Գրեց մարտիս վ. Սարգսաբան օրսթան Գ. Բարսե-
ղուսայեւս Ա. Յանյ. 1873 68. 192

նորեկ տղայոց և մանկանց անկրթից, նա և արանց գեռ ևս ոչ ուսելոց. որոց լիցի օժանդակ հասանել 'ի կատարումն կրթութեան և 'ի վարժումն ճահողապէս ընթերցողութեան: Յօրինեալ ներտպարանում սրբոյն Մինասայ զօրավարին 'ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս »... 1722:

Այրուշենակի տետրակ, « որ է գուռն ընթերցական ուսման: Եարագրեցեալ սակա գեռաբուսիկ և նորարողոջ տղայոցն. նա և ամենից գեռ ևս ոչ ուսելոց զգիր, որք ունին զձան ուսանելոյ: Տպագրեցեալ 'ի տպ. Աստուածատուրի » (անթուական):

Այրուշենից գիրք, « յազադս նորեկ տղայոց և մանկանց անկրթից, նա և արանց գեռ ևս ոչ ուսելոց. որոց լիցի օժանդակ հասանել 'ի կատարումն կրթութեան, և 'ի վարժումն ճահողապէս ընթերցողութեան: ... Ներտպարանում սրբոյն Էջմիածնի և սրբոյն Սարգսի զօրավարի », 1700:

Բ. Տպ. 'ի Պօլիս 'ի տպ. սրբոյն Մինասայ զօրավարի, 1740:

Տետրակ այրբենակի « որ է գուռն ընթերցական ուսման: Եարագրեցեալ սակա գեռաբուսիկ և նորարողոջ տղայոցն. նա և ամենից գեռ ևս ոչ ուսելոց զգիր, որք ունին զձան ուսանելոյ: Տպագրեցեալ 'ի տպ. Յօհաննիսի և Պօղոսի » (անթուական):

Այլ տպագրութիւն, 'ի նոյն տպարանի. (անթուական):

Տետրակ այրբենակի « որ է գուռն ընթերցական ուսման... տպեալ հրամանաւ տեառն Զաքարիայ աղգասէր պատրիարքի, 'ի տպարանի Պետրոսեան Ստեփաննոսի, 'ի Մատթէոս դպրէ » (անթուական):

Այրուշեն Հայոց, Alphabetum Armenum, 'ի Հռովմ, 1784: Տարածման Հաւատոյ Տպարանին մէջ:

Հայիակ ոչ Նիւնեցեակ այրուշենի բոշոք. « Եարագրած յԵղիսարէթ Հայոց քաղաքը. և իւր յատուկ խարձօփ տպած. վասն պիտոյութեան հայ տղոց Թրանսիլվանիոյ երկրին. Թրեստը, 'ի տպարանի Վ. Հարց Միխիթարեան միաբանութեան »... 1788:

Այրբենարան Լոր. Իրանսիլվանիոյ տղոց համար: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1873:

Handwritten note: Այրուշենի տպարանի գրքի մաս. 5 հիշուել. Երզրումից Հանրոս Արամ, Յարաբարակի մ. զարգացման. հ. Գրեմս տղոց և Գրեմ Գ. Կարաբան տպարան 1891 է շ 120 12818

X Այրբենարան հանձնարար « յուսումն նորահաս տղայոց » : Վենետիկ, Ս. Ղազարու (այլևայլ տպագրութիւնք) : Կոչ 1804 ի տպագրութիւնք 19 52 32 9X14

Այրբենարան հանձնարար « արարեալ յուսումն նորահաս տղայոց . տպագրեալ յամի տեառն 1776 . և 'ի Թուականութեան Հայոց տումարի ՌՄԻԵ . 'ի Թրեստէ , 'ի տպարանի միաբանութեան Հարց Մխիթարեանց : Հրամանաւ և արտունութեամբ կայսերական հրովարտակին » :

Այրբենարան ևոր . « հանդերձ մեկնութեամբ ասած կական բառից հայկական աշխարհաբառ լեզուաւ : Եւ կարճառօտ սխորժելի խօսակցութիւնք ինչ տաճկերէն և հայերէն : Արարեալ 'ի խնդրոյ ծերունազարդ բարեպաշտօն Տէվէճի օղլու մահտեսի Սիմաւօնի որդի պարոն Կարապետին Գաղատացոյ առ 'ի յիշատակ տոհմին իւրոյ , և յօգուտ մանկանց հայրենեաց իւրոց : Եւ նորին իսկ արդեամբ և ծախուք տպագրութեամբ 'ի լոյս անեալ . յամի տեառն 1781 , 'ի Թրեստէ , հրամանաւ մեծաւորաց » :

Այրուրենական ևոր տետրակ վայելուչ կարգաւ դասաւորեալ և պէսպէս իրօք ճոխացուցեալ 'ի յուսումն մանկանց մերազնէից : Հարիւր երեսուն և եօթներորդ հայրապետութեան սրբոյ Աթոռոյն Էլմիածնի Տեառն Եփրեմ Հայոց կաթողիկոսի : Արգեամբք և ծախիւք Զնժլում Աւետեանի . յամի տեառն 1811 , 'ի Կալկաթա :

Այրբենարան Արամեան (Դասարան հայկազն մանկանց) . Փարիզ , յԱրամեան տպարանի , 1859 :

Այլ տպագրութիւն , համառօտ . Պօլիս , Արամեան տպարան , 1871 :

Այրբենարան հայ և տոշու : Տփխիս , Գուլամիրեան գրատուն :

Այրբենարան սրտկերագարոյ վասն մանկանց , յԱմբրոսիոս վարդապետէ Գալֆայեան : Փարիզ , Արամեան տպարան (առ Վալտէրի) , 1856 : Կոչ 1860 12

Այրբենարան հայ և ֆրանսերէն Պալասանեանի . Տփխիս , Գուլամիրեան գրատուն :

Այրբենարան և հեղեղիկ , Վենետիկ , Ս . Ղազար , 1850 :

Այրբեն ' ընծայ տղայոց : Տփխիս , Ալադաթեան գրատուն :

X Այրբենարան Գրքարար , արտոնող յաւանտե ասոր
- Զասն պաշտոնոյ զպարտեալ յամի տե 1815 ի տպագրութիւնք
1 . Կոչ . Կոչ 1815 տպագրութիւնք 51 32 10X15

Այրբենարան հայերէն լեզուի, պատկերազարդ. ուսուցիչն (Թարգմանութեամբ, աշխատութեամբ Զարմայրայ Մսերեանց: Մոսկուա, 1856:

Այրբենարան Գեմնագի: Տփլիս, Գուլամիրեան գրատուն:

Այրբենարան նոր. յօրինեաց Տիգրան Յարութիւն Տէտէեան, Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան Եղբարց, 1864:

Այրբենարան վիկտորիայ. « Յօրինեաց գիտնական տիրացու հանգուցեալ Մարտիրոս Մկրտչեան Դաւթեանց... » ՚ի ապարանի եպիսկոպոսական ճեմարանին ՚ի Կալիպթա, 1841, ՌՄՂ »:

Այրբենարան, Հեգարան և Ընթերցարան: Գրեց Բագարատ Արթինոֆ, Կ. Պօլիս, 1872:

Այրբենարան Քիչրտերէն և Հայերէն. Ալիֆիայե՝ ձիիզ քուրմանցի և արամենի. « Քիւրտիստանի հայ տղայոց համար այրբենարան, բառեր, թուահամար, Հայոց պատմութիւն, լապտեր լուսատու, երգ ՚ի Հայաստան աշխարհ, և այլն: Աշխատասիրութեամբ Մկրտիչ վարդապետի Տիգրանեան », 1861:

Այրբենարան ժողովրդական: Տփլիս, Կեդրոնական գրավաճառանոց, 1880:

Այրբենարան ՚ի վարդան սարկաւազէ: Ի Մոսկով, 1827:

Այսմաւուրք: Տես Յայսմաւուրք:

Այվազովսքի (Գարրիէշ եպիսկոպոս): Տես

Առակք Խրիմեցւոց լեզուով:

Դասագիրք մեկնութեան խորհրդոյ եւ արարողութեանց սրբոյ պատարագին:

Եօթն բանք առ տղայս:

Լսարան կենցաղօգուտգիտելեաց:

Խանգարմունք հայերէն լեզուի ՚ի հնումն եւ ՚ի նորումս:

Հազար եւ մի առակաւոր բանք:

Յանոս եւ կամ յաղագս անսխալութեան Պապին:

Նախակրթանք հայերէն լեզուի:

Ուղղագրութիւն լեզուիս Հայոց:

Պատմութիւն Ռուսաց:
Պատմութիւն Օսմանեան պետու-
թեան:
Սիլվիոյ Փէլլիքոյ, յաղագս մարդ-
կային պարտուց:
Վարք Քրիստոսի:
Տրոգի խորհրդածութիւնք:
Տնային բժշկական մարմնամար-
զութիւն Շրէբէրի:
Քռիլովի առակք:
Քրիստոնէական վարդապետու-
թիւն Հայաստանեայցս եկեղե-
ցւոյ կամ վարդապետարան:
Օրէնք վայելուչ կենցաղավարու-
թեան:

*Այվատեան Մ. Մ. նամակին քննութիւնը
Քրիստոսական Եկեղեցւոյ կառավարութեանը վրայ:
Հրամանաւ Տեառն Սարգսի արքեպիսկոպոսի և
Պատրիարքի Կոստանդնուպօլսոյ և Կրօնական Ժո-
ղովոյն՝ գրեց Յովհ. Պրուսացի Տէր Կարապետեան
Տէրոյենց: Տպեալ 'ի Կ. Պօլիս, 'ի գործարանի Յ.
Տէրոյենց, 1861:

*Այտա ողբերգութիւն: Թարգմանեց Պ. Կ. Պ.
Շէրիտճեան: Զմիւռնիա, տպ. Եղբարց Տէտէեան,
1874:

Այտրնեան (Հ. Արսէն վ.) Տես
Քննական քերականութիւն արդի
հայերէն (աշխարհաբար) լեզուի:
Քերականութիւն աշխարհաբար
կամ արդի հայ լեզուի:

*Այրարատայ այցելուն: Վիպասանութիւն Համ-
բարձումայ Ա. Կարեան: Հատոր Ա և Բ: Կ. Պօլիս,
Տպագրութիւն Տիվթճեան, 1871:

*Այրարատայ հրաբուլիս: .. «Աշխատասիրեաց
Թաղէոս Մինչդատ աէր Աստուածատրեանց Մի-

հըրդատեանց ... 'ի 1856 փետր. 'ի 4. Պօլիս, Սա-
մաթիա, Գործ հինգերորդ Հեղինակին : Կ. Պօլիս,
'ի տպարանի Մասեայ, 1870 :

*Այրի մայրն ու միամօր որդեակը: Գրեց Հ.
Սերովբէ Վ. Տէվրիշեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէ:
Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1871 :

*Այրիվանք, Գեղարդայ վանից ստորագրուածին,
տեսարանացոյց վայելուչ պատկերներով: Վաղար-
շապատ, 'ի տպարանի կաթողիկէ սրբոյ Էջմիածնի,
1871 :

Այցելութեան (Հրահանգք) հիւանդաց: Վենե-
տիկ, Ս. Ղազար, 1833, 1861 :

Անակրէոնեան նուազը. յօրինեաց Աբրահամ
Յ. Այվատեան: Կ. Պօլիս, Տպ. Քիւրքճեան, 1865 :

Անակրէոնի տաղը, հանդերձ ծանօթութեամբք.
Թարգմանեաց 'ի հելլէն բնագրէ Թ. Թերզեան: Կ.
Պօլիս, Տպ. Պօղոսի Քիրիշճեան և Ընկ. 1871 :

*Պնահիտ, Հին զրոյց. ընթերցասէր պատանիների
համար. Ղ. Աղայեանցի աշխատասիրութիւն: Թիֆ-
լիզ, 'ի տպ. Մ. Վարդանեան, 1881 :

Անանիա փիլիսոփայ. « Անանիայի հոգեվարժ
փիլիսոփայի ներբողեան 'ի կաթողիկէն Վաղարշա-
պատու » : Կ. Պօլիս, 'ի տպարանի մահաեսի Աս-
տուածատուրի, 1747 :

Անանիայի Շիրակունւոյ մնացորդք բանից : Ի
լոյս ած' Քերովբէ Պատկանեան : Ի Ս. Պետերբուրգ,
'ի տպարանի կայսերական ճեմարանին գիտու-
թեանց, 1877 .

Ա. « Անանիայի Շիրակվանցւոյ երիցս երանեալ
վարդապետի վասն որպիսութեան կենացն :

Բ. Անանիայի Շիրակայնւոյ Համարողի ասացեալ
'ի Յայտնութիւն տեառն և Փրկչին մերոյ :

Գ. Անանիայի Երրակայնւոյ Համարողի աստցեալ 'ի Զատիկն տեառն:

Ե. Անանիայի Երրակունւոյ Համարողի յաղագս Աշոց և Զափուց:

Ե. Անանիայի Երրակունւոյ ա. Յաղագս երկնի: ր. Յաղագս երկրի: գ. Յաղագս ծովու: դ. Յաղագս երկնային զարդուց: ե. Յաղագս որ 'ի մէջ երկնի և երկրի շարժմունք: զ. Յաղագս կաթին ծրոյ: Կ. Յաղագս հիւսիսային աստեղաց: ր. Յաղագս լուսնի: ք. Յաղագս արեգական: ժ. Յաղագս կենդանատեսակաց:

Ը. Յաղագս Աստեղաբաշխութեան:

Թ. Պօղ. Աղեքսանդրացւոյ նախերգան 'ի ներքս. ամուսնենէ յոյժ:

*Անանուն կատակ. Տփխիս, Կեգրոնական գրավաճառանոց:

*Անապատում, Տէր Աստուածատուրեանցի: Տփխիս, Զաքարիայ Գրեգորեանցի, Կովկասեան գրավաճառանոցում, 1880:

*Անարատ յղութիւն սուրբ Կուսին, իննօրեայ ներով և աղօթքներով: Գրեց Հ. Աղեքսանդր Վ. Պալճեան, 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, 'ի Մխիթ. տպարանի, 1855:

Յաղագս վարդապետական սահմանի անարատ յղութեան սրբոյ Կուսին՝ Համառօտագիր Սրբազան Քահանայապետին Պիոսի Թ: Թարգմանեալ և տպագրեալ 'ի Ս. Ղազար Վենետ., 1855:

Անաքարսիս: Տես Ուղեւորութիւն Կըրտսերոյն Անաքարսեայ յԵԼԼադա:

Անաչառ բանտ, 'ի Մկրտչէ Մարտիրոս: Կալկաթա, 1821:

Անատոմիական բառարան?

*Անբարեխառնութիւն: Թարգմանեաց յանգ.

ղիականէ Յովհաննէս Գ. Կրճիկեան, աշակերտ Ս. Սահակեան վարժարանին Սամաթիոյ: Պօլիս, Տպագրութիւն Ռ. Յ. Գիւրջեան, 1854:

Պոլիս իսթե

52 57 58 59 8 X 12

*Անգլիա Գահիրի կամ Նախախնամութեան գաղանկը, վիպասանութիւն: Թարգմանեաց Տ. Յ. Տէտէեան: Զմիւռնիա, 'ի տպար. Տէտէեան Սղբարց, 1862:

Անգիտաց անպէտ. « Յորում պարագրին քալուածք պէտպէս գեղեցկապաճոյճ, խրատական և հոգեզուարճ բանից 'ի զանազան երևելի անգղիացի մատենագրաց. գլխաւորաբար գիտեալ 'ի հրահանութիւն և 'ի զբօսանս համբակաց: Հարազատաբար Թարգմանեալ աշխատասիրութեամբ պարոն Յովհաննիս Ավգալեանց, աշակերտին արժանապատիւ պարոն Յարութիւնին Գալուցեան, և միոյ յանգամոցն գերապատիւ Իմաստասիրեան Միաբանութեան: Ի լոյս ընծայեալ հրամանաւ մեծարգոյ Մ. Յ. Աղանուրեանց՝ Աթոռակալի և Միաբանի, և նպաստաւորութեամբ ծախուց օժանդակաց Տպարանիս: Ի Կալիաթա, 1821, տպագրեալ յընծայեալ Տպարանի Յորգանանեան պարոն Պօղոսի, 'ի Յովհաննիսէ Տէր Յակոբեան »:

Անգուծն Պետրոս: Թարգմանեաց Յ. Ոսկան: Ի լոյս ընծայեալ արդեամբ Հայկազնեան ընկերութեան 'ի Պէշեթաշ: Կ. Պօլիս, տպագր. Ռուբենի Յ. Գիւրջեան, 1861:

*Անդէրսն. երկու վէպիկ. Սոխակ և Խոզարած. Հրատարակութիւն Տիգրան Նաւասարդեանցի: Թիֆլիզ, 1882:

Անդրէաս Աբրիւմաս Վրատիողաւեցի ('ի Գերմանիոյ), Պերլինի արքունական Համալսարանին ուսուցիչ. Արդիոռ հայերէն. Id est: Abadias Armenus; quo cum analysi vocum armenicarum Grammatica, et collatione versionis armenicæ cum fontibus aliisque, maximam partem orientalibus versioni-

bus exhibetur. Primum in Germania specimen characterum Armenicorum. In celeberrima Academia Lipsiensi procuratorum a M. Andrea Acolutho Vratislav; Siles. Anno Epochæ Armen. MCXXXIX; Messianæ MDCXXC. Lipsiæ, Typis Justini Brandi.

Անդրէաս Կրետացի: Մեկնութիւն Յայանու-
թեան Յովհաննու, Թարգմանութեամբ Ներսիսի
Լամբրոնացոյ: Երուսաղէմ, 'ի տպ. Ս. Յակով-
բեանց, 1855:

Անեկդոտներ (երկու հատոր):

*Անթոնին (Աղ. Տիւմա): Գաղղիարենէ Թարգ-
մանեց Օր. Մարիամ Յ. Ճերմակեան: Չմիւռնիա,
Տէտէեան տպարան, 1877:

Անի (քաղաքի) պատմոյթիւն: Տես Ճանապարհ
նորդութիւն 'ի Լեհաստան:

*Անի քաղաքին տեղագրութիւն, հանգերձ տե-
սարանացոյց պատկերաք. Խմբագրեաց Յովհաննէս
Տէր Աբրահամեան: Երկրորդ տիպ, սրբագրեալ 'ի
հեղինակէն և ճոխացուցեալ: Թէոդոսիա, 'ի տպա-
րանի Խաչիպեան Ուսումնարանի ազգիս Հայոց,
1867, ՌՅԺԶ:

*Անիծեալն ... յարքայէ: Գաղղիարենէ Թարգ-
մանեց Ռեթէոս Յ. Պէրպէրեան: Հատ Ա-Դ: Կ.
Պօլիս, 1870: Տէտէեան?

*Անխոս մարգարիտ: Կ. Պօլիս, Մարգարեան
գրատուն 'ի Մերձան:

*Անհաւատութեան դէմ: Չմիւռնիա, 'ի տպա-
րանի Գուլիեւմ Կրիֆֆիթի, 1841:

Անձեացի « Խոսրովու Անձեացեաց եպիսկոպոսի
մեկնութիւն աղօթից պատարագին. 'ի տպագրատան
Միխիթարեանց 'ի Ս. Ղազար վէնետկոյ, 1869 »:

Խոսրովու Անձեացեաց եպիսկոպոսի
'ի տպ. 16. 74. Չմիւռնիա 1877 272 թիւ

Յառաջաբանն՝ հետագայ տեղեկութիւններն կուտայ. « Զեկեղեցւոյ և զկարգոց նորին, նաև զժամասացութեանց ոմանց՝ ոչ սակաւ գտանին Մեկնողական բանք յառաջնոց անտի. բայց ոճով ինչ զպատարագի աղօթից ոչ գտանեմք ցկէս տասներորդի գարու. յորում Խոսրով եպիսկոպոս Անձեւացեաց՝ գրեաց զհրատարակեալս. հաւանագոյն ևս Թուի կարծել գրելն՝ ՚ի նախնեաց և անյայտ մնալ. քանզի և սորին իսկ Խոսրովու գրածն յետ երկերիւրոց և տասնեկաց ինչ ամաց՝ Թուի զանխուլ Քնացեալ ՚ի Ներսիսէ Լամբրոնացւոյ, որ մեծաւ խնամով որոնէր և գրէր զնոյն խորհրդոյ. և որ լուծմունս իսկ արար զգրոց սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ զորգւոյն Խոսրովու, զորմէ մեր բանս է :

« Սա՛ զոր սակաւ մի որդին իւր յիշէ, և սակաւիկ մի ևս այլք, երևի ՚ի տոհմիկ տանէ ընծայեալ ՚ի լոյս կենաց, ՚ի սկիզբն կոյս ծ դարու, ՚ի նոյն ՚ի կողմանս՝ ուր ինքն և որդիք իւր քաղաքովարեցան. քանզի զառաջինն յաշխարհի կարգ մտեալ՝ ... ծնաւ որդիս առաքինիս, զՍահակ, զՅովհաննէս և զնախ յիշեալն Գրիգոր. յորոց երկոքին յետինքդ աշակերտեցան առ ոտս Անանիայի՝ ՚ի Նարեկ : ... Բուռն է հար Խոսրով զմիանձնական վարուց և զեկեղեցական վիճակէ. և ամբարձաւ ցգահ եպիսկոպոսութեան հռչակաւոր և մեծիշխան գաւառին Անձեւացեաց : ...

« Գործք նորա ծանօթք և մնայունք՝ են Գիրք նորա մեկնութեանցն Աղօթից եկեղեցւոյ մերոյ և պատարագին. որոց առաջինն ծանօթագոյն և վաղ ուրեմն տպագրութեամբ հրատարակեալ է ՚ի Աստանդունւպօլիս յամի 1730, շարախառնելով ընդ բանս հեղինակին և զայլոց ոմանց հնագունից մերոց վարդապետաց բանս մեկնութեանց, երկասիրութեամբ Մովսիսի ուրումն վարդապետի հաւաքեալս : Իսկ Պատարագամատուցին մեկնութիւն՝ այս առաջին տեսանէ լոյս տպագրական վերածնութեամբ. որոց վերծանեալ իցէ զառաջինն՝ հարթ հաւասար նմին գացեն և զերկրորդս զայս, նովին յստակ տեսութեամբ և բառակարգութեամբ, նովին սեռն և ջերմեռանդն սըրտիւ, նովին ախորժ և համոզկեր բանիւք ...

« Զպատճառ յօրինուածոյ գրոցս՝ ծանուցանէ ինքն

իսկ հեղինակն 'ի վերջաբանին. զժամանակն՝ յայտ առնէ յիշատակարան որդւոյն որուն Գրիգորի, եթէ եղև յամի 950, և գրեցաւ նախ առաջին 'ի Սահակայ եղբորէ իւրմէ. զի որպէս թուի՝ հայրն թելագրէր, և որդին գրէր. յոր միտս կարծեմ և զՄխիթար Այրիվանեցի՝ յասելն, եթէ « Խոսրով Անձեացեաց եւ պիսկոպոս արար զմեկնութիւն Աղօթամատուցին, զոր գրէր Սահակ որդի իւր » :

*Անձնաօգնութիւն. Սմայլս անգղիացւոյն երկասիրութիւն. Թարգմանեց Ս. Էթմէքճեան: Կ. Պօլիս, 1877:

*Անձնանուէր հայրենասիրի ուրումն բանը. Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհանու Միւհէնտիսեան, 1853, 1868:

Անճէլոյ. Թատրերգութիւն Վիկտոր Հիւկոյի: Գաղղիարենէ Թարգմանեց Հայկ Յակոբ Տէտէեան: Զմիւռնիա. տպ. Տէտէեան Եղբարց, 1863:

Անուշաւան, ազգային քերթուած: Գրեց Տէր Գարրիէլ ծերունի Պատկանեան. պատկերազարդ: Զմիւռնիա, 'ի տպ. եղբարց Տէտէեան, 1876:

Անուրջը 'ի Սիոն: Ոգեաց Մ. Թաթուլ, Երուսաղէմ, 'ի տպարանի սրբոց Յակովբեանց, 1869:

Անսիգը Անտիոքայ: Տես Սմբատ Գունդաստապլ:

Անտառաց մատուռը, վէպք: Գաղղիարենէ Թարգմանեց Ատոմ Տիրոյեան: Կ. Պօլիս, 1860:

Անտոն Բոնուկկեան. « Պատմութիւն կենաց, մարտիրոսութեան և սքանչելեացն սրբոյն Գրիգորի արքիեպիսկոպոսի և առաջնորդի Հայաստանի: Ստորագրեցեալ 'ի յԱնտոնէ Մարիա Բոնուկկիէ, 'ի կարգէն Յիսուսականաց. նուիրեցեալ նոյնում սրբոյ 'ի Տիրուհւոյ Բէատրիկէէ Սանգրօքի 'ի կրօնա.

→ Գլխաւ իմ աւետիան — Բ Վրաւ Գոթրու, Քաղցրաւոյ
Գրաւեհտիւն տրքարէն Արքիեպ Պ. Գոթրու. 2-ր
Տաղաքաբա սրգարաւ 1864 եղ 94 10x13

ւորուհւոյ 'ի վանս սրբոյն Գրիգորի 'ի Նէապօլում: Եւ Թարգմանեցեալ յիտալիականէ լեզուէ 'ի հայկական լեզու՝ յուճեմնէ իմաստնոյ բարեպաշտասիրէ: Ի լոյս անեցեալ արգեամբք և գոյիւք անրացու Սարու Ասուատուրենց Երեմիայի Կոստանդնուպօլսեցւոյ »: Ի վէնեակի, 'ի տպ. Ա. Պաթուրի, 1737:

Անցեալն ու ապագայն, կամ Ազգային վերակազմութիւնն: Գրեց Տերան Գ. Քէլէշեան: Կ. Պօլս, 1879:

Անցք կամ Գործք « քառասուն և երեք և քառասուն և չորսերորդ ժողովոց Մատրասիս Հայոց: Հաւաքեալ և տպագրեալ վերահասութեամբ երեցփոխանաց և կառավարչաց որրոց իւրեանց: Ի Մադրաս, 1806: Ի տպ. Տէր Յարութիւնի Շմուռնեան Շիրազեցւոյն »:

*Աշխատալի գիշեր կամ Ընտանեկան պատմութիւն հարաւային Ովկիանոսի կղզիները առջի խորհուած քարոզիչներու աշխատութեանը: Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Գ. ԿրիՖՖիթի, 1852:

X *Աշխարհ կամ Ապաշխարութեան ազատ բանտ. և կամ Հոս ու Հոն: Գրեց Յարութիւն Չ. Մանուկ Ամասիացի: Կ. Պօլս, 1874: 52 112 12x/6

*Աշխարհաբար լեզուի վրայ, առաջարկութիւն: Տէր Յակոբ սրբազան Պատրիարքին հրամանովը: Գ. Ս. Օտեան: Կոստանդնուպօլս, Յ. Միւհէնեան տպարանը, 1851:

Աշխարհագրութիւն « չորից մասանց աշխարհի. Ասիոյ, Եւրոպիոյ, Աֆրիկիոյ և Ամերիկոյ. ստորագրեալ զիւրաքանչիւր աշխարհաց որ 'ի նոսա զգիրս, զքերս, զբարս, զվաճառականութիւն, զկառավարութիւն, զհրօնս, և այլն: Աշխատասիրութեամբ Գերապատիւ Տեառն Տեառն Սահփաննոսի Գիւլվէր Ագոնց վարդապետի և Աբրայի Միաբանութեան Տեառն Միխիթարայ մեծի Աբրայի »:

Եւրոպա, վեց հատորի մէջ ամփոփուած. որոց երկու վերջինքն (Ե և Զ) « Աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Ղուկաս վարդապետի ինձիճեան կօտանդնուպօլսեցւոյ » :

Ասանկ ալ Սախոյ առաջին հատորն Հայաստան նոր, նոյն ինձիճեան վարդապետին աշխատասիրութիւնն է :

Իսկ միւս հատորներն Ստեփանոսի արքեպիսկոպոսի Գիւլէր Ագոնց :

Տպագրութեան սկիզբն եղած է 'ի 1802, ու քանի մը տարւոյ մէջ լրացած :

* Աշխարհագրութիւն. « Տեսութիւնն համառօտ հին և նոր աշխարհագրութեան : Աշխատասիրեալ 'ի Հ. Ղուկաս վարդապետէ ինձիճեան ... Յամի Տեառն 1791 ... 'ի Վէնետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու » :

Աշխարհագրութիւն ընդհանուր : Հեղինակութիւն Ն. Գրիգորեանց : Թիֆլիզ, Հրատարակութիւն Զ. Գրիգորեանց, 1880 :

Ա. Տարի. Նախագիտելիք. (Հայրենագիտութիւն Թիֆլիզի) :

Բ. Տարի. Մասն ուսումնական և բնական. (31 պատկերներով) :

Գ. Տարի. Մասն քաղաքական. (Եւրոպա, Ասիա, Աֆրիկա, Ամերիկա և Աւստրալիա) :

Աշխարհագրութիւն թորենացւոյն. Տես Մովսէս թորենացի :

Աշխարհագրութիւն վարդանայ. Տես Բաղդիբ Երեմիայ վարդապետի :

* Աշխարհագրութիւն համառօտ « Ընդհանուր երկրի, ըստ նորոգ կարգաց տէրութեանց, աշխատասիրեալ 'ի Հ. Պօղոս վարդապետէ Յովնանեանց, 'ի Մխիթարեան ուխտէն հանգերձ գնտական աշխարհացուցիւ » : Վիեննա, Մխիթարեանց տպարան, 1835 :

* Աշխարհագրութիւն « բնական, քաղաքական

և ուսումնական, դպրատանց տղոց համար: Շարա-
գրեց Հ. Ստեփանոս Եազըճեան 'ի Մխիթարեանց»:
Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1840:

Այլևայլ տպագրութիւնք ունեցած է, նորանոր
յաւելուածներով:

Աշխարհագրութիւն ուսումնական եւ բնա-
կան, և Տեաութիւն երկրագնացոյ 'ի Հ. Աղեքսանդր
Վ. Պայճեան: Վիէննա, Մխիթարեանց տպարան.
1849: 7 1450 6 թր 6 ջ 226 Եօրուրուեր 10417 6:

* Աշխարհագրութիւն « բնական և ուսումնա-
կան և քաղաքական, 'ի նախաշաւիղ Աալասի աշ-
խարհացոյց պատկերաց»: Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1840:

Աշխարհագրութիւն քաղաքական « նկարա-
ցոյց պատկերոք: Հաւաքեաց Հ. Ղևոնդ Վ. Մ. Ալի-
շանեան, վարդապետ Մխիթարեան: Տպագրեալ
սատարութեամբ Յովհաննու Ամիրայի Տատեան»:
Բաց 'ի քաղմամիւ քաղաքաց տեսարաններէ, տե-
րութեանց նշանակներէ և պատկերներէ, ունի նաև
տանն աշխարհացոյց տախտակք: Գրուածքին կտ-
րևոր մասն կը կազմէ Տեղագիր Հայոց մեծաց, ման-
րախոյզ և հետաքննական ստորագրութիւն Հայաս-
տան աշխարհի: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1851-1854:

* Աշխարհագրութիւն հին եւ նոր Հայաստա-
նեաց, դպրատանց տղայոց համար. աշխատասիրեց
Հ. Մանուէլ Վ. Քաջունի: Վենետիկ, Մխիթա-
րեանց տպարանը, 1857:

* Աշխարհագրութիւն առձեռն նոր քննութիւն
ներու համեմատ, պատկերազարդ: Կ. Պօլիս, 1861:

* Աշխարհագրութիւն համառօտ, քաղաքա-
կան. 'ի Հ. Մեսրոպ Վ. Մաղիկեան, առանձինն տե-
ղագրական տախտակով մը: Վիէննա, Մխիթարեանց
տպարան, 1857:

* Աշխարհագրութիւն . յօրինեաց Ամբրոսիոս

Վ. Գալժայեան: Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խալիպեան
ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1861:

*Աշխարհագրութիւն 'ի պէտս բարձրագոյն ու-
սումնարանաց ազգիս, երկասիրեալ 'ի Յովհաննէ
Գալստեան: Թէոդոսիա, 'ի Խալիպեան տպ. 1865:

Աշխարհագրութիւն համառօտ ուսումնական,
ընական, քաղաքական, պատկերազարդ: Յօրինեց
Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Կ. Պօլիս, 1866:

Աշխարհագրութիւն համառօտ քաղաքական,
նախապատրաստութիւն: Գրասագիրք 'ի պէտս նա-
խակրթական վարժարանաց (Վան Ա. Տարւոյ), որու
չեալ և վաւերացեալ յազգային Ուսումնական խոր-
հրդոյ կեդրոնական վարչութեան, 'ի Ս. Միքայէ-
լեանէ: Կ. Պօլիս, 'ի տպարանի Յ. Միւհէնտիսեան,
1861:

X

Աշխարհագրութեան համառօտ, գրասագիրք
հարցմամբ և պատասխանով 'ի պէտս գալորցաց
պատկերազարդ. 12 աշխարհագրական տախտակք:
Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ա. Յակոբ Պոյաձեան, 1876:

Կոչ Բ. Գրչ. 1861 եւ 136 շեքտե

Աշխարհագրութիւն բաղդատական. Ատիայի,
Եւրոպայի, Ամերիկայի և Աւստրալիայի ընդարձակ
և մանրամասն նկարագրութիւն: Վաղարշապատ, 'ի
տպարանի կաթողիկէ արքոյ Էջմիածնի:

*Աշխարհի շրջանն ուժսուն. օրուան մէջ:
Ժիւլ Վէռն գաղղիացւոյն աշխատասիրութիւն և
Թարգմանեց Մ. Մամուրեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ.
Տէտէեան, 1876:

Աշխարհացոյց տախտակք, նոր: Տես Աւլաւ
աշխարհացոյց պատկերաց:

Աշխարհացոյց Է դարու: Հրատարակութիւն
Քերովքի Պատկանեան ('ի հայ և 'ի ռուս): Ս. Պե-
տերբուրգ, 'ի տպարանի կայսերական Ճեմարանի
գիտութեանց, 1877:

Աշխարհացոյց տախտակք.

Հանատարած մեծ.

Նորոգ քանդակ գեղեցկավէպ հանրաշահ,
Փոխաբերեաց Թոմա յեանորդ ոստվանանդեան.

Փորագրութիւն յոյժ ցանկալի.

Ի ձեան եղբարց հարազատի,

Աղբիանու Ըսկոնպէկի

Եւ Պետրոսի քաջավարժի.

Ընդ Ղուկասու հրատագունի

Երկամբք բազմօք յայտ ածողի

Նշքօր օրդի իմ Անդրանկի

Պահեսցէ զնա յւրում ծոցին:

ՅԱմսդերտամ, 1695:

Hadrianus et Petrus Damianus Schoonebeek
fratres faciebant, Amstelodami MDCXCV.

Հանատարած փոքր, քառակուսի. փորագրեալ
'ի Հ. Եղիա Վ. Էնաազեան: Վէնեաիկ, 1784:

Հայաստանեայց մեծ, փորագրեալ 'ի Վէնեաիկ,
1778:

Հայաստանեայց փոքր, փորագրեալ 'ի Վէնեաիկ
'ի Հ. Իգնատիոս Վ. Թաշատուրեան, 1751:

Երկրին Աշտուկայ, փորագրեալ 'ի Վէնեաիկ, 'ի
Հ. Իգնատիոս Վ. Թաշատուրեան, 1746:

Չորից մատուց այխարհի. (Եւրոպա, Ասիա, Ալե-
րիկէ, Ամերիկա). փորագրեալ 'ի Վէնեաիկ 'ի Հ.
Եղիա Վ. Էնաազեան, 1786, 1787:

Օսնանեան տէրոշքեան, փորագրեալ 'ի Վէնեաիկ
'ի Հ. Եղիա Վ. Էնաազեան, 1787:

Սեւս ծախշ և շրջակայիցն: Վէնեաիկ, 1791:

Նեղոշցիկն Կոստանդնուպօլսոյ: Վէնեաիկ, 1791:

Մարմարա ծովուն և շրջակայից: Վէնեաիկ, 1805:

Սեւս (Եւքսինեան) ծովոշ և շրջակայից: Վէնե-
աիկ, 1820:

Լուկարտիա և Վենետիկ: Վիէննա, 1848:

Տարբեան Թերակղզի (Խրըմ): Վիէննա, 1856:

Հեղոշեաիա, Վիէննա, 1847:

Պաղեստին, Վիէննա, 1851:

Սեւաստոպօլ, Վիէննա, 1856:

Եւրոպա երկարոշեայ, Վիէննա, 1864:

Շիրակ գաւառ: Վէնեաիկ, 1881:

*Աշնանային երեկոյ գիւղում. Վօքըվել, մէկ արարուածով : Տփխիս, Կեդրոնական գրավաճառանոց :

*Աշնան տերեւներ, կամ Գաղտնիք երիտասարդաց և պատանեաց : Գրեց Ա. Հայկունի : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Գաֆաֆեան :

*Աշուծի ընտանիքը. Նադեժդա Վ... 'ի վէպը :

*Ապաշխարացոյց : Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1839 :

*Ապաշխարութիւն : Կ. Պօլիս, 'ի տպարանի Պօլոսի Քիրիշճեան և ընկ., 1869 :

*Ապաշխարութեան յետս կոչումը : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Պօլոսի Քիրիշճեան և ընկ., 1869 :

Ապաստանարան սիրոյ. « Մեդասդասեայ բանաստեղծութիւն 'ի դիս. Թարգմանեալ ոտանաւոր չափմամբ յիտալական լեզուէ 'ի հայ բարբառ, երկասիրութեամբ Յովհաննու Եղեկեան » : Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Եղբարց Տէտէեան, 1853 :

*Ապացոյց առաքելադիր աւանդութեան « յաղագս Սուրբ Աստուած խաչեցարիւ երգելոյ, գրեալ 'ի Թադէոս Միհրդատեանէ : Գործ հնգետասաներորդ հեղինակին » : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովսէփայ Գաֆաֆեան, 1871 :

Ապացոյցը կրօնից . « Աղեքսանդրի Թասսոնի, Ապացոյցք կրօնից և Պատասխանատուութիւնք : Թարգմանեալ յիտալական ընագրէն 'ի Հ. Մկրտիչ Վ. Աւգերեան անթուակալէ Մխիթարեան ուխտին : Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու », 1844 :

*Ապացոյցք կրօնից, ուղղափառ կրօնի ճմարտութեան վրայ հարկաւոր ծանօթութիւններ : Աշխատասիրեալ 'ի Մխիթարեան Միաբանից : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1851 :

*Ապացոյց Հայոց աստուածպաշտութեան առաջնութեանը: *Շարագրեց Արմենակ Սարգիս Յ. Պաշապանեան: Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Տէտէեան Եղբարց, 1854:*

X *Ապացոյց քրիստոնէական հաւատոյ. « *առ նուզեց դիւրին գասերու բաժնուած, աշխատասիրութեամբ Տպլինի անգղիական եկեղեցւոյ արքեպիսկոպոսին* »: *Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիեւմ'կրիֆֆիթի, 1847: էջ 147 10415*

*Ապացոյցը գոյութեանն Աստուծոյ, *Ֆենելոնի գաղղիացւոյ, արքեպիսկոպոսին Գամպրէի: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնախեան, 1865:*

Առաճք ազգայինք. *Խմբագրեաց Հ. Սիմոն վ. Ջուլարտեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենեաիկ, Ս. Ղազար, 1880:*

Առակաց գիրք. « *Գիրք Առակաց Սողոմոնի՝ որդւոյ Իսաւթի. տպագրեցեալ առանձնակի 'ի փոքրիկ գիրս, 'ի ժամանակի յորժամ տպագրիւր Աստուածաշունչն. զորոյ զմեծամեծ էջնն զկնի տպագրեցման 'ի յերկուս անջատեալ, տուաք տպագրել և զայս 'ի սփոփանս փափաքողաց դիւրիմաց խրատուց և ոսկեղէն բանից գրքոյս* »: *Յամի Տեառն 1734, 'ի Վենեաիկ:*

Հայ և տաճկերէն. *Գիրք առակաց Սողոմոնի որդւոյ Իսաւթի. որոյ իւրաքանչիւր երեսաց հայերէն պարբերութեանցն հանդէպ, 'ի դիւրիմանալի լինել փափաքողաց սորին ոսկեղէն բանից, պարզապէս թարգմանութեամբ տաճկէվարն շարակարգեալ յու մեճնէ, 'ի խնդրոյ տպագրողին ... յամի տեառն 1806, 'ի Կոստանդնուպօլիս. 'ի Քիւրքձի խանին, և 'ի տպարանի Յովհաննիսեան Պօղոսի* »:

Առակք, Ժողովող եւ իմաստութիւն, *Երեք քերք Սողոմոնի: Թրեստ, 'ի տպարանի Մխիթարեանց, 1802:*

*Առակք Եզովբոսի: *Տես Եզովբոս:*

*Առակը եզրպոսի, և առածք պէսպէս աղչաց :
Ս. Պետրբուրգ, 1859 :

*Առակը Խրիմեցւոց լեզուով : Ռաստով, Գոն
դեաին վրայ . 'ի տպարանի Յովհաննու Տէր Աբրա-
համեանց, 1875 :

Առակը Մխիթարայ Գոշի : Տես Մխիթար
Գոշ :

Առակը Պարսից : Թարգմանեաց Մեսրոպ Գ.
Թաղիդեան, Սարկաւազ սրբոյ Էջմիածնի : Կալկա-
թա, 1846 :

Առակը Հարիւր բարոյական, սլափ աղոց հա-
մար : Թարգմանեաց յիտալական լեզուէ Զարմայր
Յ. Յովհաննեան Զմիւռնացի : Կ. Պօլիս, 1844 :

Առակը ծաղկաբառք Քուշնէրեան Հ. Քե-
րովբէի, Կաղանգէք : Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1876 :

Առակը Քուիլովի : Տես Քուիլով :

Առակը Ֆենելոնի : Տես Ֆենելոն :

Առանձնութիւն հոգեւոր (Լուգովիկոսի Պուր-
տալուի) : Փոխեաց 'ի ձերս Գէորգ Վ. Հիւրմիւզ
արքեպիսկոպոս Սիւնեաց և ընդհանրական արքայ
Մխիթարեան Ուխտին : Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1877 :

Առաջարկութիւն կաթուղիկոսական Յանձ-
նաժողովոյ, առ ազգային ընդհանուր ժողով : Կ.
Պօլիս, 'ի տպ. Մատիս Լրագրոյ, 1866 :

Առաջիկայ ընդհանուր ժողովը : Գրեց Փե-
լիքս Տիւբանլու, եպիսկոպոս Օսլէանի. Թարգմա-
նեալ 'ի Մխիթարեանց : Վիէննա, Մխիթ. տպար.
1869 :

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including the name 'Ս. Պետրբուրգ' and various illegible signatures and dates.

Առաջին գիրք ընթերցանութեան տղայոց: Կ. Պօլիս, Միւհէնտիսեան տպարան:

Առաջին գիրք տղայոց, կամ Հրահանգք ընթերցանութեան և բարոյական գիտելեաց 'ի պէտս նախնական դպրոցաց: Թարգմանեալ 'ի գաղղիարենէ յաշակերտաց դպրոցին Ապուլչեխոյ: Վարագ, 'ի տպ. Վասպուրական Արծւոյն, 1863:

Առաջին մրմունջք. Այվազեան: Կ. Պօլիս, 1864:

Առաջին սահմանադրութիւն զեկեղեցւոյ Քրիստոսի, տուեալ 'ի չորրորդ նստի սրբոյ տիեզերական ժողովոյ Վատիկանու: Կ. Պօլիս, 1870:

Առաջին տերեւք: Քերթուածք. Մահ Սոկրատայ. Ճառք, Այլւայլք. Յաւելուած: Ռ. Յ. Պէրպէրեան: Կ. Պօլիս, 1877:

Առաջին քայլ բարւոքման ազգիս Հայոց 'ի Հայաստան աշխարհի: Աշխատասիրութիւն Հ. Պօղոս Վ. Պօյնուէյրիեան, յԱտոնեան Միաբանութենէ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Պօղոսի Քիրիշեան և ընկ., 1878:

*Առաջին քրիստոնէական վարդապետութիւն, 'ի պէտս դպրոցաց և դերդաստանաց: Կալկաթա, 1841:

*Առաջնորդ անգղիարէն եւ հայերէն գրուցատրութեան, հնչմամբ անգղիարենին. յօրինեալ յԱմբրոսիոս վարդապետէ Գալֆայեան: Փարիզ, 'ի տպարանի Վալտերայ, 1855:

Առաջնորդ Բնագիտութեան: Տես Բնագիտութիւն:

*Առաջնորդ գաղղիարէն եւ հայերէն գրուցատրութեան, յօրինեալ յԱմբրոսիոս վարդապետ.

→ Առաջին գիրք տղայոց. 3. թ. Գալուստայեան. Քաղաքացիական Վարդապետ. 1845-1848. Գ. Պօլիս. Գալուստայեան Գ. Պօլիսեան. 52 163. 23x14.

ուէ Գալֆայեան: Փարիզ, 'ի տպարանի վալտերայ, 1855:

*Առաջնորդ դաստիարակութեան, առանձին ծնողաց համար ... Գրեց Ն. Պողոս վ. Յոննանեան: Վիեննա, Մխիթարեանց տպարան, 1862:

*Առաջնորդ եկեղեցւոյ անդամներուն: Ջմիւռնիա, 'ի տպարանի Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1845:

X

Առաջնորդ երկրի քարտէզի յարմարութեամբ յարմարեցնելու յայտնաբերուած շրջանակներուն, Վիեննա
*Առաջնորդ երկրից Պոնա ծիրանաւորի, լատին լեզուէ թարգմանուած յաշխարհիկ բարբառ: Վեներիկ, Ս. Ղազար, 1834: Տես Ձեռք բաժնութիւն:

1474

52357, 10/6-7

*Առաջնորդ երկրից կամ Բրիտանոնէական պատկերազարդ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Տէրչյեհնց:

X

*Առաջնորդ ընտանեկան: Թիւ Ա. Պատերազմ ընդդէմ թշնամեաց մարդկային կենաց: Շարագրեց Գ. Պաղտասարեան: Կ. Պօլիս, 1872: 52 50

11416

Առաջնորդ ընտանեկան Գաղղ. Հայերէն, Յունարէն և Տաճկերէն լեզուաց:

Առաջնորդ լուսաշաւիղ ճանապարհին յաւիտենական կենաց: Երկասիրութիւն Տեառն Մատթէոսի կաթողիկոսի ամենայն Հայոց: Վաղարշապատ, 'ի տպ. Ս. Էջմիածնի:

*Առաջնորդ ծնողաց, որ կը ցուցնէ թէ ծնողքինչ կերպով իրենց զաւկըները պիտի կրթեն: Ջմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1838:

Առաջնորդ խօսակցութեան անգղիարէն լեզուի: Գրեց Մ. Պաղտասարեան Հիւսեանց: Կ. Պօլիս, Արամեան տպ. 1879:

Առաջնորդ հայերէն եւ յունարէն զրուցա-

տրուութեան: Շարագրեց Թ. Ա. Պարտիզպանեան: Կ. Պօլիս, 1869:

*Առաջնորդ հայ ընթերցանութեան կամ Նոր քերական և ձեռնարկ: Յօրինեաց Ներսէս Սահակունի. արգեամբք Հայկազնեան ընկերութեան 'ի Պէ. շէթաշ: Կ. Պօլիս, տպ. Ռ. Քիւրքճեան, 1860:

— Մէջպուրեան: Կ. Պօլիս, 1871:

*Առաջնորդ ճանապարհորդութեան, յօրինեաց Հ. Փիլիպպոս Վ. Վասալեան: Վիէննա, տպ. Մխիթարեանց, 1864:

*Առաջնորդ մարց, կամ մայրերը ինչ պարպ ունին զաւակաց վրայ: Թարգմանեաց 'ի յունականէ Յովհաննէս Արայ Մարգարեան Արմրանցի: Կ. Պօլիս, 1866:

*Առաջնորդ նամակագրութեան, գազդիարէն և հայերէն 'ի Հ. Վարդան Վ. Ըսակարեան: Վիէննա, տպ. Մխիթարեանց, 1870:

X Առաջնորդ սրբազան տեղեաց: Գրեց Մկրտիչ արեղայ Գերմանիկեցի, միտքան սրբոյ Երուսաղեմի: Կ. Պօլիս, տպ. Յէրոյենց, 1858: *Հէրցի Երուս Եջ 212*

*Առաջնորդ փրկութեան, « որ կը ցուցնէ թէ փրկուելու համար ինչ ընելու է »: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիէմ Կրիֆֆիթի, 1842:

X Առաջնորդ քաղաքակրթութեան մայրերուն դաստիարակութիւնը: Շարագրեց Խ. Յ. Կիւմիւշեան: Կ. Պօլիս, տպ. ~~Միտքան~~, 1858: *Կիւմիւշեան Եջ 213*

Առարկութիւնը 'ի Մահմէտականաց: Տես 12 X 5

Առաւել պարզաբանութիւն « քրիստոնէական վարդապետութեան, թարգմանեալ 'ի Ֆրոանգաց Լեզվէ 'ի Հայոց բառն: Զեռամբ Տէր Պետրոս Պողոս

ի Հաց քահանան. և հրամանաւ Սրբազան Փափին Աւթերորդ Արամնոսի, և Սուրբ Ժողովոն որ վասն հաստատութեան հաւատոյ կարգեալ է. կազմեալ եղև 'ի ԹՎ. ծննդեան Քրիստ. ԹՈՒ »: Հռովմ, 'ի սպ. Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ:

Առաքել պատմագիր. « Գիրք պատմութեանց շարագրեալ Առաքեալ վարդապետին Դավրէժացւոյ: Սակս գիպուածոց Հայաստանեայց՝ ևս և գաւառին Արարատոյ և մասին Գողթան գաւառին սկըսեալ 'ի Թուոյն Հայոց 1054՝ մինչև յաւարտ պատմաբնութեանս. այլ և 'ի յիշումն ածեալ մասնաւորապէս աստի և անտի: Տպագրեալ ներկայարանում սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյն Սարգոսի զօրավարի... Վերակացութեամբ Տեառն Ոսկանայ Երևանեցւոյ բանի սպասաւորի, յԱմսթէլտամում »: 1669 թ. յաւարտ իսկ զար հայոց 1114 թ. Աւանի 29 52 650 11X17

Առաքել վարդապետ Սիւնեցի. Տես

Աղամագիրք.

Չեռնադրութեան գիրք.

Մեսրոպայ Երէց:

Առաքելեանց. Եեղ և խոնաւ բնակարաններէ մասին: Տփխիս, Կեդրոնական գրավաճառանոց:

Առաքելեանց. Հաշտարևուրիւնը ամէն արգելքներին յաղորւմ է: Տփխիս, Չաքարիայ Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում. 'ի սպ. Յովհաննու Մարտիրոսեան, 1881:

— Խաշարից դէպ 'ի լոյս: Տփխիս, Չաքարիայ Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում. 'ի սպ. Յովհ. Մարտիրոսեան, 1881:

— Դոն-Կիշոտ: Տփխիս, Չ. Գրիգորեանցի, Կովկասեան գրավաճառանոցում. 'ի սպ. Յովհ. Մարտիրոսեան, 1881:

— Գեորգ Ռոյնստոն: Տփխիս, Չ. Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում. 'ի սպ. Յովհ. Մարտիրոսեան, 1881:

Առաքինի, գիտուն եւ արուեստագէտ պա.

տանի, կեսար Գանթու իտալացւոյն: Թարգմանեց Պօղոս Վ. Խօլտամեան, Արմաշ, 'ի տպ. Զարխապեան Ս. Աստուածածնի, 1877:

*Առաքինի եւ քաղաքակիրթ պատանի: կեսար Գանթու իտալացւոյն. Թարգմանեալ և տպագրեալ յաշխարհիկ բարբառ 'ի Վենետիկ 'ի Ս. Ղազար, 1864:

*Առաքինութեան հարկաւորութիւնը, օգուտներն ու ծագումը. Ճառ բարոյական: կ. Պօլեա, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1848:

X

Առաքինութեան համբայն, կամ Մենտոր մանկանց և երիտասարդաց: Թարգմանեաց Տ. Տ. Թ. Սաւալանեանց: Երուսաղէմ, 'ի տպարանի սրբոց Յակովբեանց, 1867: կայ ծրարք Թ. Գ. Գ. 1972 հշ 236 17 Մ. 11

X

Առաքինութեանց գիրք ... «Նորուժ նախ ընձեռին զեօթանց առաքինութեանց. զՆաւատոյ, զՅուսոյ և զՍիրոյ. զԽոհեմութենէ, զՈղջատհոհութենէ, զԱրիութենէ և զԱրգարութենէ: Ապա զեօթանց պարգեւաց Ոգւոյ սրբոյ. և վերջապէս զերանութեանց աւետարանականաց: Անդրածեցեալ 'ի լատինականէն 'ի հայ բարբառ, 'ի գաւառն Նախիջեւանու, 'ի վաղնջուց ժամանակաց: Իսկ այժմ 'ի լոյս ածեցեալ աշխատասիրութեամբ և սրբագրութեամբ տեառն Մխիթարոյ վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ հայր կոչեցելոյ » ... Յամի տեառն 1721. Վենետիկ, 'ի տպ. Ա. Պուլտի: հգ 1674 13 x 10

Բ. Տպ. « ... Շարագրեալ 'ի Պետրոսէ արեղայե արագոնացւոյ, որ 'ի կարգէ Քարոզողաց սրբոյն 'ի օմնիկոսի: Թարգմանեալ 'ի լատինականէն 'ի հայ բարբառ, 'ի Յակոբայ ումեմնէ, 'ի գաւառն Նախչուանու, 'ի Թուին Քրիստոսի 1339: Ի լոյս ածեալ և տպագրեալ նախ աշխատասիրութեամբ տեառն Մխիթարոյ վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբահայր կոչեցելոյ: Եւ այժմ տպագրեալ երկրորդ անգամ զգուշագոյն սրբագրութեամբ: Արդեամբ և գուշիւք բարեպաշտօն և քաջատոհմիկ երկոցունց եզ

բարց հարազատաց՝ Բարադամեան պարոն Յովսէփին
և պարոն Զաքարին » : ... Յամի տեառն 1772 ... 'ի
տպարանի Դեմետրեայ Թէոդոսեանց :

*Առաքինութիւնք Բամելայի. Գարլոյ Կոլտոնի
իտալացւոյն կատակերգութիւն : Բնագրէն Թարգ-
մանեց Պօղոս Գ. Պալգազարեան. Զմիւռնիա, 1866 :

Առաւել պարզաբանութիւն. « քրիստոնէա-
կան վարդապետութեան, Թարգմանեալ 'ի Ֆրան-
գսաց լեզուէ 'ի հայոց բառն, ձեռամբ տէր Պետրոս
Պօղոսի Հայոց քահանային, և հրամանաւ սրբազան
Փափին ութերորդ Որբանոսի, և սուրբ Ժողովոյն որ
վասն հաստատութեան հաւատոյ կարգեալ է : Կազ-
մեալ եղև 'ի ԹՎ. ծննդեանն Քրիստ. ՌՈՒ » : Հռովմ,
'ի տպ. Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ :

Նոյն հայ և լատին : Փարիզ, 1634 :

*Առողջաբանութիւն. « Մանկութիւն, Պատա-
նեկութիւն, Զափահասութիւն, Մերութիւն, Ժուժ-
կալութիւն, խրատ ամենեցուն : Ոգելից ըմպելեաց
և ծխախոտի վնասակարութիւն . հրատարակու-
թեամբ Ատողֆ Րիոնի : Թարգմանեաց Նազարէթ
Ս. Զամպազձեան » :

*Առողջաբանութիւն : Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տե-
աէեան եղբարց :

Առողջաբանութիւն կամ Առողջ ապրելու մաս-
նաւոր և ընդհանուր կանոններ : Տեար Ա. Բ. Գ :
Շարադրեց Տոբթոր Ա. Կռձիկեան : Կ. Պօլիս, 1861 :

Առողջաբանութիւն ամուսնութեան, Ա. Տը-
պէ գաղղիացւոյն : Թարգմանեց Գ. Ներշապուհ, Կ.
Պօլիս, Արամեան տպ. 1876 :

X *Առողջաբանութիւն ընդարձակ. « 'ի պէտս
համայն հայազգի անձանց, արանց, կանանց, ծերոց,
տղայոց, օրիորդաց և նորածին երախայից : Յօրի-
նեաց Տօբթէօր Գ. Ճէրրահեան. Հատոր Ա. Տպա-

Քարոզգիրք.

Ասկերեան Յովհաննէս. Հատուեան քաղաք-
կանութիւն: Տփլիս, 'ի տպարանի Գր. Մեկքումենց
և Հ. Էնֆիաճեանց, 1869:

Ասողիկ . « Տիեզերական պատմութիւն Ստե-
փաննոս վարդապետի Տարօնեցւոյ . 'ի լոյս ընծայեաց
Հանդերձ ծանօթութեամբք Կարապետ վարդապետ
Շահնազարեանց՝ միաբան սրբոյ Էջմիածնի: (Փարիզ)
ի Գործատան Կարապետ վ. Շահնազարեանց »:

« Տպագրութիւն մատենիս արարաւ համեմատու-
թեամբ կրկին օրինակաց. յորոց մին ելեալ էր 'ի
գրատանէ սրբոյն Յովհաննու Մկրտչի Ամլորդւոյ
վանաց Բաղէշի. միւսն 'ի Տաթեւայ՝ մայրավանից
Սիւնեաց նահանգի, զոր օրինակեալ էի յամի 1843...
Աղբիւր երկոցունցն մի գոլով՝ տարբերութիւնքն
չնչին իմն էին. այլ դժբաղդաբար յերկոսին եւս
պակասէր մասն ինչ երկրորդ գլխոյ երրորդ գրոցն.
որ թէ և չէր կարևորագոյն իմն, նախ՝ զի ոչ հայեր
յազգային իրողութիւնս, երկրորդ՝ զի մարթ էր
ընուզ զայն 'ի Թովմայէ Արծրունւոյ և 'ի Սեբէոսէ:
Բայց յամենայնի կատարեալ կամելով առնել զառաջ-
արկեալ զգործ մեր՝ խնդրեցի նամակաւ զպակասոր-
դըն 'ի վանաց սրբոյն Վազարու, ուր գտանէր այլ
մի եւս օրինակ այսր պատմութեան. և պատասխանի
ընկալայ թէ 'ի նմա եւս պակասէր խնդրելին մեր:
Ոչ եւս կամեցեալ այնուհետև սակս գոյզն ինչ թե-
րութեան թողուլ 'ի խաւարի զկարևոր մատենանս
այս՝ ընծայեմ ահա 'ի լոյս, 'ի փառս աղգի մերոյ և
յօգուտ ուսումասէր մանկանց նորին »:

X *Ասպարէզ ազգին Հայոց. Գրեց վ. Տ. Մ. Սե-
բասացի, անգամ Անձնուէր ընկերութեան: Հա-
տոր Ա. Կ. Պօլիս ք. Բ. Գրպարան 3. 1866 ԵԶ 91
14716

Աստեղագիտական հրահանգք 'ի վերայ գի-
սաւոր աստեղաց. 'ի Հ. Պօլոս վ. Յովհաննեան:
Վիեննա, տպ. Միխիթարեանց, 1841:

Աստեղագիտական հրահանգք 'ի վերայ երկ-

X → Աստղ Միխիթարեանց. Գրպարան 3. 1866 ԵԶ 91
Ի Պօլս 1459 յուտի 18 ԷԶ 158... 7716
13x19

« Ի չափոյ իսկ գրոցս յայտ է, կ'ընէ Գեր. Հեղինակը, զի ոչ որպէս Աստուածաբանութիւն ճոխ և լիութի զսա 'ի լոյս ընծայեմ, առ որ բազմահատոր ստուարակարկատ մատենից պէտք էին, այլ որպէս համառօտութիւն իմն 'ի վարժս և 'ի նախակրթութիւն ուխտի մանկանց: Վասն որոյ մի ոք խնդրեսցէ 'ի սմա աւանդեալ երկարապատում զկարծիս և զհակաճառութիւնս այլևայլ կաճառաց աստուածաբանից, մանաւանդ զիրաց որ չեն 'ի հաւատոց ... Եւ ոչ զառարկութիւնս աղանգոց և հերձուածոց 'ի սմա համահաւաքեմ. այլ զսահմանս և եթ հաւատոյ, զհաստատութիւնս նոցին 'ի սուրբ Գրոց, յաւանդութենէ, 'ի Ժողովոց և 'ի Հարց. և զգլխաւորս եւեթ յառարկութեանց. որպէս զի գիւրին իցէ համբալաց առնուլ 'ի միա զամենայն, առանց ընտրելոյ և յապաւելոյ »:

Տես Ալպէրտ Խալատոշր վարդապետ. Ողևծոռժ. Հարերտ. Պիլոշարտ, և այլն:

Աստուածաճնի ժամագիրք: Տես Ժամագիրք Աստուածաճնի:

Աստուածադերս. « Գիրք աղօթից որ կոչի Աստուածադերս: Յարմարեալ 'ի Ղազարու ամենիմաստ հայրապետէ 'ի 1191 թուին. յաստուածակառոյց և 'ի տիեզերական աթոռն սուրբ Էջմիածին »: Թուի տպագրութիւն Պօլսոյ, « Ի գործարանի տրուպ Աբրահամու », որպէս ակնարկէ յիշատակարանն: (Մասկուայի Ղազարեան ճեմարանին մատենադարանին ցուցակը՝ Էջմիածնի տպագրութիւն կը համարի):

Բ. Տպ. Ի Պետրպուրգ. « ... Արարեալ տեառն Ղազարու հոգելոյս կաթողիկոսի սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի. և վերստին տպագրեալ 'ի վեցերորդում ամի հայրապետութեան լուսանկար մօրն մերոյ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի տեառն Ղուկասու, ... Հրամանաւ իշխանադնեայ տեառն Յովսէփայ առաքելաշաւիղ արքեպիսկոպոսի և առաջնորդի ազգին Հայոց ողբ են ընդ տէրութեամբ Ռուստաց: Յամի տեառն 1786 ... Ժախիւք տեառն Յօհաննիսի Ծգնակիր և սրբակրօն վարդապետի նոր Զուղայեցւոյ 'ի

Սանկտ Բեարպուրի , 'ի տպարանի Խաչարեանց
պարոն Գրիգորի : Հրամանաւ կառավարչացն բարե-
կարգութեան » :

Գ. Տպ . « Գիրք աղօթից որ կոչի Աստուածազերս-
արարեալ տեառն Ղազարու հոգեւոյս կաթուղիկոսի
սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի Ի Նոր Նախիջեան » ,
1793 :

X Աստուածամանուկներն , յօրինեալ երանել-
ւոյն Պետրոսի եպիսկոպոսի Նախըռանցւոյ և աս-
տուածաբան վարդապետի Հայաստանեայց : Կալի-
թա , 1827 , յեղիւկոյ սուրբ Կիւրաբե Լաւրճաշարոյ
Էջ 260 ՂՄԽԿ

Աստուածաշունչ սուրբ գիրք հին եւ նոր
կտակարանաց .

Ա. Տպ . Ոսկանայ վարդապետի Երևանեցւոյ .
« Աստուածաշունչ հնոց և նորոց կտակարանացներ-
պարունակող , շարակարգութեամբ նախնեացն մե-
րոց և շքմարտասիրաց Թարգմանչաց : Իսկ զինի հրա-
մանաւ վեհափառին տեառն Յակօբայ Հայոց կաթու-
ղիկոսի գլխակարգեալ և սնատեալ ըստ զաղմատա-
ցւոցն , նաև զհամաձայնութիւն հանուրց գրոց աս-
տուածաշնչից , ընդ իրեարս առընթեր կարգեալ ա-
մենեցուն , նուաստի ումեմն բանի տեառն սպասա-
ւորի Ոսկանի Երևանեցւոյ : ՅԱմսդերտամ , ներ-
տպարանում սրբոյ Էջմիածնի և սրբոյն Սարգսի զօ-
րավարի , 'ի Թուում փրկչին 1666 . Իսկ Հայոց
ԲձԺԵ . նամսեանն մարտի մետասանի » :

Յիշատակարանն կ'ըսէ . « Գոհութիւն , պատիւ և
գիւտք . . . զի ետ զկարողութիւն անարժանութեան
իմում ձեռնտուութեամբ և օժանդակութեամբ ըն-
կերակցութեան մարմնականօք գոյիւք պայազատա-
փառաց , Ստեփաննոսի , Թէոդորոսի և Պետրոսի
Չուղայեցւոց . քանզի աստուածասէրք և կորովքս
այսոքիկ հայելով 'ի նուաղութիւն աստուածայնոց
կտակարանաց որ 'ի մեջ ազգիս Հայոց , մանաւանդ
վարդապետաց և վանականաց և գրոց աշակերտաց .
վասն որոյ ջերմեանդ սիրով յօժարեալք յորգորե-
ցին զմիմեանս , քաջալերելով և զիմս նուաստութիւն ,
որ սակս գոյից վարանելի . ձեռնաուք եղեն ինձ ներ-

գործառնութեանս այսմիկ . տալով առատապէս զծախս գրամոյն ըստ որում և յորժամ պիտոյա- նայր :

« Քանզի ես իշխանութեամբ և հրամանաւ վեհա- փառի կաթուղիկոսի . . . տեառն Յակոբու՝ ներթը- ւոջ փրկչին հազարերորդի վեցհարիւրորդի վատանե- րորդի երկրորդի . իսկ ըստ Հայոց թուոյ հազարե- րորդի հարիւրորդի մետասաներորդի, սեպտեմբերի ի՛նչ . ելեալ յերկրէ և յազգէ իմէ գիմեցի 'ի կող- մանս Եւրոպոյ , յազադս տպման մատենիս այսորիկ աստուածայնոյ , և բազմաւ վշտիւ և տառապակրու- թեամբ եկեալ հասի 'ի սահմանս Խտալիոյ յերկիրն Թոսգանու , 'ի քաղաքն Իլիվունայ . ներնախնում նուագում զոչ ոք գտի ինձ զօժանդակ , սակա որոյ թողեալ գնացի 'ի Հոօմայ . գոնեա անդ գտցի յաջո- ղութիւն գործառնութեանս . և անդ ևս ոչ եղև ինչ միսթարուծիւն օգնականութեան գործոյս , վասն յոգունց պատճառաց ներհակականաց , թէ 'ի մե- րայնոց ազանց , և թէ ինքեանց կանոնաց և սահ- մանաց . . .

« Իսկ 'ի դառնալն իմում անդրէն յԻլիվունայ յետ բազմաց հակառակութեանց սուտակասպասից ա- րանց և փասքուսաց մերայնոց ազանց , որք ոչ զօ- գուտ ազգի և զարքոյ աթոռոյն , այլ զանձանց զցան- կութիւն , և կամաց զհաճութիւն կամէին ընուլ . որոց ընդգիմակայեալ , զոչ ինչ ետու հաւանութեան բանս . այլ ընդ երից հաւատարմագունից վերոգրե- ցելոց արանց և Քրիստոսասիրաց՝ յետ բազմաց քըն- նութեանց և հարցափորձութեանց միարանեցայ սի- րով , և դաշնագրականաւ գրով . զի սոքա երեքեանս ընդ իս հոգասցեն զամենայն զծախս վերոգրեցելոյ մատենին մինչև ցաւարտ , առ յօգուտ ազգիս և 'ի շահ սրբոյ աթոռոյն :

« Բայց այսպիսի եղև պայմանն . քանզի 'ի թուին ՔճԹ՝ փետրվարի Ի վերոգրեցեալ պարոն Ստեփան Նոսն , և պարոն Պեարոն խոստացան զաւելեալ շահ . սըն որ 'ի վաճառմանէ Աստուածաշնչոյն լինիցի տալ սուրբ Էջմիածնի . նոյնպէս և պարոն Թէոգորոսն զիւր բաժնի շահոյ զկէսն խոստացաւ սուրբ Երու- սաղեմի , և զկէսն յուշոյվանից սրբոյն Սարգսի զօ-

րավարի: Այսու պայմանաւ ես եւս չու արարեալ
հասի 'ի կողմանս հիւսիսայնոյ յերկիրս Բելգիկոյ.
որ այժմ ասի Հոլանտիոյ. 'ի քաղաքս յԱմսթէլ-
տամի 'ի տպարան սրբոյ Էլմիածնի և սրբոյն Սարգսի
զօրավարի. ուրանօր և սկիզբն արարի տպել գրովքն
զորս Աւետիքն էր յօրինեալ. զի գիրք Մատթէոսին
յոյժ խոշորք էին և անյարմարք. նաև զի ոչ գոյր
գիր վասն համաձայնութեան և խորագրութեան
հարկեցայ առնել զնօտր գիրդ իմով գոյիւ. զոր
վասն փորձի եգեալ եմ'ներ վերջնում շարակնոցին.
նաև այսու բոլորգրիւ որ յԱւետէն էր յօրինեալ՝
որովք գրովք զսկիզբն արարաք ներ թուողն որպէս
գրեալ է 'ի սկզբան. և յաւարտ սորին ժամանեցաք
ողորմութեամբ նունոյ տեառն և փրկչին Յիսուսի.
ներ թուողն Քրիստոսի հազարորդի վեցհարիւրորդի
վասններորդի ութերորդի՝ յամսեանն հոկտեմբերի,
որոյ էին աւուրք երեքսասաներորդ »:

Բ. Տպ. Պետրոսի Լատինացւոյ. « Աստուածա-
շունչ հնոց և նորոց կտակարանաց ներպարունակօզ,
շարակարգութեամբ նախնեացն մերոց և ճշմարտա-
սիրաց թարգմանչաց: Ի հայրապետութեան տեառն
Նահապետի կաթողիկոսի ամենից Հայոց. 'ի թագա-
ւորանիստ քաղաքն Ստամպօլ 'ի թաղն Պէկօզլի կո-
չեցեալ. և թուարերութեան Հայոց ԹՃԾԳ, մայիսի
ամսոյն 10. և 'ի թվին փրկչին 1705 »: Յիշատակա-
րանն ալ կ'ըսէ. « ... Եղև զրաւ աստուածաշունչ
մատենիս. թվին Հայոց ԹՃԾԶ. 'ի շնորհազարդ հայ-
րապետութեան և կաթողիկոսութեան սուրբ աթո-
ռոյն Էլմիածնայ ամենայն Հայոց տեառն Աղեքսան-
դրի ճուղայեցւոյ: Ի յօրինակս հնոյ տպեցեալ՝ լու-
սաւոր հոգի Ոսկան վարդապետի. յար և նման. ոչ
աւելի և ոչ նուազ. սակայն մանր գրով: Ի տպարանս
ազգականի նոյնոյ Ոսկանի վարդապետի Լատինա-
ցւոյ Պետրոսի »:

Գ. Տպ. « Աստուածաշունչ գիրք հնոց և նորոց
կտակարանաց՝ շարակարգութեամբ նախնեացն մե-
րոց և ճշմարտասիրաց թարգմանչաց: Զոր զինի ա-
մաց բաղմաց, յամի տեառն 1666 և 'ի թուին Հայոց
ԹՃԾԾ, հրամանաւ տեառն Յակոբայ Հայոց կաթողի-
կոսի գլխակարգեալ և տնատեալ ըստ լատինացւոց »:

նաե զհամաձայնութիւն հանուրց գրոց աստուա-
ծաշնչից իրերաց առննթեր կարգեալ տեառն Ոսկա-
նայ վարդապետի Երևանեցւոյ, և առաջնով տպա-
գրութեամբ 'ի լոյս ածեալ: Իսկ այժմ'նոյն լաւա-
գոյն թղթովք, ազնուագոյն պատկերօք, գեղեցկա-
գոյն ծաղկագրօք, զգուշագոյն սրբագրութեամբ, և
բազում ծախիւք վերստին տպագրութեամբ 'ի լոյս
ածեցեալ, աշխատասիրութեամբ և Զանիւ տեառն
Մխիթարայ վարդապետի Սերաստացւոյ Աբրահայր
կոչեցելոյ... Յոմի տեառն 1733, և 'ի թուին Հայոց
ԲՃՁԲ, յունիսի 15 ... 'ի Վենետիկ քաղաքի, 'ի տպ-
Անտոնի Պօռթոլի »:

Դ. Տպ. « Աստուածաշունչ մատեան հին և նոր
կտակարանաց ըստ Ճշգրիտ թարգմանութեան նախ-
նեաց մերոց 'ի հելլենական հաւատարմագոյն բնա-
գրէ 'ի հայկականս բարբառ: Նորոգապէս 'ի լոյս
ընծայեալ յընտրելագոյն գրչագիր գաղափարէ՝ հա-
մեմատութեամբ այլևայլ օրինակաց, հանդերձ կա-
րևոր ծանօթութեամբ բնաբանին: Յաշխատասիրու-
թենէ Հ. Յովհաննու Չօհրապեան վարդապետի, 'ի
միաբանութենէ մեծին Մխիթարայ Բաբունապետի
և առաջին արքայի: Տպագրեալ հրամանաւ տեառն
տեառն Ստեփաննոսի Ագոնց աստուածապատիւ
արհիեպիսկոպոսի և առաջնորդի ուխտին սրբոյն
Ղազարու, 1805, 'ի Վենետիկ, ԲՄԾԳ. Ի գործարա-
նի սրբոյն Ղազարու »: Ի մի և 'ի չորս հատորս:

Հմուտ և ընդարձակ Նախարսևնոչքևամբ առ վեր-
ժակոյս:

Ե. Տպ. Ի Սանկտպետերբուրգ. « Աստուածա-
շունչ գիրք հնոց և նորոց կտակարանաց, շարակար-
գութեամբ նախնեացն մերոց և Ճմարտասիրաց
թարգմանչաց. Զանիւք և արգեամբք Ռուսաց Բիբ-
լիական Ժողովոյն »: Ի Սանկտպետերբուրգ, 1817:

Զ. Տպ. Ի Վենետիկ. « Գիրք աստուածաշունչք
հին և նոր կտակարանաց, ըստ միաբան վաղեմի գրք-
չագրաց մերոց և յոյն բնագրաց »: Վենետիկ, 'ի տպ-
Ս. Ղազարու, 1860:

Թարգմանութիւնք Աստուածաշունչ գրոց՝ յայխար հիկ շեզու:

Ա. Տպ. « Աստուածաշունչ գիրք հին և նոր կապարանաց, աշխարհաբար, ՚ի չորս հասորս »: Զմիւնիս, ՚ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի 1847-1850:

X

Բ. Տպ. « Աստուածաշունչ գիրք հին և նոր կապարանաց. երայական և յունական բնագիրներէն (Թարգմանուած) »: Նոր Եօրք, ՚ի տպ. Աստուածաշունչի ընկերութեան, 1859: Կոյ յուպ 1862 է է 9. 677. 9. 1574

Գաղղիացի հեղինակք Ռիշար և Ժիրոյ (Bibliothèque Sacrée) կ'աւանդեն թէ ուրիշ տպագրութիւն մ'ալ եղած ըլլայ Հայերէն Աստուածաշունչ գրոց յԱմիան Գաղղիոյ, ՚ի 1670, աշխատասիրութեամբ Թէոգորոսի Պետրոսեան (Théodore Petros): Այս տպագրութիւնը՝ եթէ կեղտկարծ աւանդութենէ կամ ուրիշ տպագրութեանց հետ չփոխելէ առաջ եկած չէ, որ հաւանական կը թուի, մեզի անծանօթ է: Նոյնպէս ալ ՚ի Նոր Զուղա եղած տպագրութիւնն, որ տեղ տեղ կը յիշատակուի:

Կը հաւատարմացընէ այս կարծիքն՝ մերձաւորն ժամանակաւ և բազմահմուտ Շրոտէր գերմանացի էր Այրաւնակ Գանձ գրոց յառաջաբանին մէջ. Theodorici Petri Simpri (Թէոգորոսեան Պետրոսի Սիմբրի) vel potius Theodori Petrosi, Cimbri, (Պետրոսեան Թէոգորոսի Գիմբրացւոյ), prouti nomen hoc scriptum est in Dedicatione Exemplaris unius Bibliorum S. Armenicorum ad Amplissimos Curatores Inclytæ Academïæ Lugduno Batavæ, ab Uskano Episcopo Erivanensi, Amstelodami anno MDCLXVI editorum; unde a nonnullis quidem Petrosus Auctor istius editionis habitus fuit.

Աղբային յիշատակագիր մը՝ մեզի անծանօթ տպագրութեան մ'ալ խօսքը կ'ընէ: Ոսկան վարդապետի ձեռքով եղած Աստուածաշունչ գրոց գովութիւնն ընկելով, կը յաւելու. « Ըստ որում յայտնի իսկ է արդեօք ՚ի Ոսկան վարդապետի տպեալ Աստուածաշունչն. որ գրեթէ ոչ վանանդեցւոյնն, ոչ Մխիթարայ արբային և ոչ Թուրչուճունն, և կամ այլոց տպեալ գրեանքն՝ կարեն լինել նմին աղախնեայք »:

Պտղայից յորդորակ յրերեսնուշ և ՚ի գիտեղ զԱստուածաշունչ գիրս: Կալկաթա, 1828:

*Աստուածասէր, սրբոյն Յրանչիսկոսի Սալեզացւոյ: Թարգմանեալ 'ի Հ. Եդուարդ Վ. Հիւրմիւզ, արքեպիսկոպոսէ Շիրակայ, 'ի Մխիթարեան ուխտէ: Վէնեաիկ, Ս. Ղազար, 1860: Տես Սալեզացի:

Աստուածատուր Ներսիսովից: Տես Բառգիրք Լատին եւ հայ:

Ասրիբէզ եւ Գիքի: Տփխիս, կեդրոնական գրավաճառանոց:

*Ատալա, օրիորդն սիրազոհ. «որ է պատմութիւն բանաստեղծական, յօրինեալ 'ի մեծանուն Շատիւբրիանտայ դազդիացւոյ. և Թարգմանաբար վերածեալ 'ի հայ բարբառ՝ երկասիրութեամբ պարոն Յովհաննու Աւգալեանց միոյ յանդամոց Ասիական Միաբանութեանն Բանգալայ, և այլն: Տպագրեալ արդեամբք և ծախուք պարոն Պօղոսի Որդանանեան»: Կալկաթա, 'ի տպ. Մարդասիրական Ճեմարանի, 1826:

X *Ատամնաբոյժն արեւելեան. Կատակերդութիւն երգախառն 'ի հինգ արարս: Շարադրեց Յ. Յ. Պարոնեան: Կ. Պօլիս, 1868: **Հ Է 125 1316**

*Ատենաբանութիւն 'ի տօնի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, զոր ազգային Սրբազան Սիւնհոգին բացման օրը խօսեցաւ Գեր. Սաեփան Վ. Աղարեան: Կ. Պօլիս, 1869:

Ատենաբանութիւն Ս. Ներսիսի Լամբրոնացւոյ.

Ա. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս. «Գիրք սիրոյ և խաղաղութեան, շարագրեցեալ 'ի սրբոյն Ներսիսէ Լամբրոնացւոյ, ճոխիմաստ և աստուածաբան մեծի շնորհածաւալ վարդապետին մերոյ, 'ի խնդրոյ հրեշտակահրօն կաթողիկոսին մերոյ տեառն Գրիգորիսի՝ եղբորորդւոյ սրբոյն Ներսիսի: (Տպագրեալ) հրամանաւ տեառն Յարութեան արհիեպիսկոպոսի և փոխանորդի, 'ի Թուին Հայոց ԹՃՀԸ»:

→ Աստուածաբանութիւն Սրբ. Ստ. Գրիգորի Սիւնհոգինի մասին խօսեցաւ Սրբազան Սիւնհոգինը 1852 թ. 12 13 14

Բ. Տյւր. Ի Վենետիկ. « Սրբոյ Հօրն Մերոյ Ներսէսի Լամբրոնացւոյ՝ արքեպիսկոպոսի Տարսոնի Կիլիկեցւոց Ատենաբանութիւն և Ճառք ընտիրք 'ի Համբարձումն Քրիստոսի և 'ի Գալուստ Հոգւոյն սրբոյ: Տպագրեալ բազդատու(թեամբ ուղղագոյն օրինակաց: Յամի տեառն 1787, 'ի հոկտեմբերի 1. և 'ի Թուականութեանս Հայոց ՌՄԼՁ. 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Յովհաննու Փիացեան »):

Գ. Տյւր. Ի Վենետիկ, 1838: « Սրբոյն Ներսիսի Լամբրոնացւոյն Ատենաբանութիւն և Ճառք. — Յաստուածախումբ և 'ի տիեզերական ժողովն Տարսոնի, որ եղև 'ի համահրեշտակ կաթողիկոսէն Հայոց Գրիգորէ, յեղբորսրգւոյ սրբոյն Ներսեսի Կլայեցւոյ, և 'ի քրիստոսապսակ արքայէն Հայոց Լեւոնէ սակս միութեան՝ ատենական խօսք մեծի և սրբոյն Ներսէսի՝ այնմ աստուածապահ քաղաքի աթոռակալի և աստուածախօս վարդապետի »):

— Ատենաբանութիւն սրբոյն Ներսիսի Լամբրոնացւոյ. Թարգմանեալ ըստ ընտիր օրինակաց յիտալական բարբառ 'ի Հ. Յարութիւն վարդապետէ Աւգերեան Անկիւրացւոյ՝ 'ի Մխիթարեան Միաբանութենէ. և տպագրեալ 'ի կրկին բարբառ՝ հանգերձ իտալական ծանօթութեամբք: Ի վանս սրբոյն 'Լազարու, 'ի Վենետիկ, ՌՄԿԱ:

Orazione Sinodale di S. Nerses Lampronense, arcivescovo di Tarso in Cilicia, recata in lingua italiana dall'armena, ed illustrata con annotazioni dal P. Pasquale Aucher, dottore del Collegio di S. Lazzaro. Venezia, Stamperia del Collegio suddetto, 1812.

Ատենագրութիւնք ազգային ընդհանուր ժողովոց: Պաշտօնական հրատարակութիւնք ազգային տպարիարքարանի Հայոց:

Չանազան ու կարևոր տետրակներ, հրատարակուած 'ի Պոլիս, այլ և այլ ժամանակ, Սահմանագրութեան հաստատուէն ետքը:

Ատլաս աշխարհացոյց պատկերաց. երկասիրութեամբ Մխիթարեան Միաբանից. փորագրեալ

ծախիւք Յովհաննու Ամիրայի Տասեան: Վենետիկ,
Ս. Ղազար, 1846-1849: Տասն տախտակք.

Տիեզերագրութիւն.

Հանառարած.

Ասիա.

Եւրոպա.

Ափրիկէ.

Ամերիկա հիւսիսային.

Ամերիկա հարաւային.

Ռվիիանիա.

Հայաստան աշխարհ ըստ նախնի աշխարհագրաց.

Օտնանեան սխտոռքիւն:

Ատլաս փոքրադիր վասն դպրոցաց: Վենետիկ,
Ս. Ղազար, 1862: Տասուերկու տախտակք.

Հանառարած.

Աշխարհ մակարդակ.

Աշխարհ ծանօթ առ նախնեօք.

Եւրոպա.

Ասիա.

Ափրիկէ.

Ամերիկա հիւսիսային.

Ամերիկա հարաւային.

Ռվիիանիա.

Գաղղիա բաժանեալ 'ի նահանգս.

Հայաստան ըստ նախնի աշխարհագրաց.

Ասիոյ մասն ըստ սոչրք գրոց և ըստ նախնի
աշխարհագրաց:

Ատլաս կամ Աշխարհացոյց տախտակք 'ի պէ-
տրս ազգային դպրոցաց. յօրինեալ և ծրագրեալ 'ի
Հ. Աստուածատուր վարդապետէ Աւագեան: Վիէն-
նա, Սխիթարեանց տպարան, 1857: Քսանուձէկ
տախտակք.

Եւրոպա.

Ասիա.

Ափրիկէ.

Հիւսիսային Ամերիկա.

Հարաւային Ամերիկա.

Աւստրալիա .

Անգղիա .

Ռուսիա Եւրոպայ .

Գաղղիա .

Բելգիա , Հոլանտա , Վերքայիա , Հաննոսի
գաւառք , Օլտենպորկ , Մեծ դքսութիւն Հեւ-
սեն և Նասսաւ :

Բրուսիա .

Գերմանիա .

Աւստրիական պետութիւն .

Փորրոկայ և Սպանիա .

Իտալիա .

Յունաստան և Յունիական կղզիք .

Օսմանեան պետութիւն Եւրոպայ .

Հայաստան .

Օսմանեան պետութիւն Ասիոյ .

Պարսիաստան , Աֆղանիստան և Պէրսիաստան .

Հնդկաստան :

*Արա գեղեցիկ . պատմական վէպ Ա. Յ. Պարբիշի
Իտալացւոյ : Վենետիկ , Ս . Ղազար , 1876 :

*Արամայիս . « Բարոյական ստեղծաբանութիւն .
յօրինուած Թադէոսի Խաչիկ Աւետուճեանց » : Կալ-
կաթա , 'ի տպ . Մարդասիրական ճեմարանի , 1846 :

Արամեան լեզուի Գանձ : Տես Գանձ Արա-
մեան լեզուի :

*Արամեան Տարեցոյցք . (Վեժ և փոքր) : Կ . Պ .
Լիս , Արամեան տպարան , 1870 . . .

Արապչաի . « Պատմութիւն Լէնկթիմուրայ .
Թարգմանեաց 'ի տաճիկ բնագրէ Ա . վարդապետ
Տէր-Յովհաննիսեանց , 'ի միաբանական ուխտէ սրբ-
բոց Յակովբեանց » : Երուսաղէմ , 'ի տպ . սրբոց Յա-
կովբեանց , 1873 :

Արարածք . « Գրկուկս այս որ կոչի Արարածք .
ես Յովաննէս նուաստոգի

Արիստակէս Լաստիվերոցի. « Պատմութիւն Արիստակէայ վարդապետի Լաստիվերոցոյ » : Վե- նետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, յամի 1844, 8ՄՂԳ :

Յառաջարանն կ'ըսէ. « Մատենագիրս ողբերգակ եկաց պատմիչ յընդմիջել մետասաներորդ գարուն, ծնեալ 'ի Լաստիվերո աւանի առ երի Արծնոյ : Սկը- սանի զպատմութիւնն 'ի Թուականէն Քրիստոսի 989, յորում Թագաւորէր 'ի Հայս Գագիկ Բագրա- տունի մականուանեալն Շահնշահ, և գայ հասանէ մինչև ցամն 1071... Ի բաղդատութեան օրինակացն էին 'ի ձեռս մեր օրինակք չորք անթուականք նօտ- րագիրք... » :

Արիստիդէայ (Ս). իմաստասիրի Աթենացոյ Խօսք, « լատին Թարգմանութեամբ նուիրեալ առ Գեր. Տէր Փէլիքս Տիւբանլու, եպիսկոպոս Արեւ- լիանու Փրանկաց, քաջարան ախոյեան եկեղեցոյ, 'ի Մխիթարեան հարց վանաց սրբոյն Ղազարու : Ի Վենեակի, 1878-ՌՅԻԸ » :

Sancti Aristidis philosophi Atheniensis sermo- nes duos, quorum originalis textus desideratur, ex antiqua armeniaca versione nunc primum in lati- nam linguam translatos ...

Venetii, MDCCCLXXVIII.

Ա. « Ինքնակալի Ադրիանոսի կայսեր յԱրիստի- գէայ Փիլիսոփայէ ատենացոյ » :

Բ. « Արիստէայ Փիլիսոփայի ատենացոյ 'ի գո- չումն աւազակին և 'ի խաչելոյն տպարանութիւն » :

Գրուածքին սկիզբը գրուած յառաջարանն կ'ըսէ.

« Այս հատուած բանի գաղափարեցաւ յարժա- նաւոր հնաւանդ մագաղաթեայ մատենէ գրելոյ 'ի նլ Թուականիս մերում, որ է 981 ամ Քրիստոսի : Այլ մատենս գրեալ յելս ծՌ գարու կամ 'ի սկիզ- բըն յաջորդին՝ մատոյց մեզ միւս ևս հատուած բանի նորին Արիստիդէայ (Արիստէայ՝ ըստ օրինակին, որ սխալագիր է), 'ի Գոյնընն առաջակին, արդարե ի- մասաակօրէն կամ ճարտասանական արուեստիւ յե- ղիւրեալ. և Թուի ուրոյն ճառի մասն՝ քան ջատա- գովութեանն, մանաւանդ խօսեցելումն առաջի հե- Թանոս կայսերն » :

Un fragment de l'Apologie d'Aristide retrouvé dans une traduction arménienne. Revue de Théologie et de Philosophie. Lausanne, Georges Bridel, Éditeur. Douzième année. Janvier, traduction de M. Luc Gautier.

Ibid. De l'authenticité du fragment d'Aristide, par M. L. Massebieau (mai 1879).

— Un fragment de l'Apologie de Saint Aristide d'Athènes, par l'abbé Baunard, chanoine honoraire d'Orléans, professeur à l'Université catholique de Lille, docteur en théologie, docteur ès-lettres. (Extrait de la Revue des Sciences ecclésiastiques). Arras, imprimerie de la Société du Pas-de-Calais, 1879.

— Tübinger theologische Quartalschrift, Himpel, (fasc. II, 1879); et trad. (fasc. I, 1880). — Theologische Literaturzeitung, Harnack, (2 août 1879).

— L'Apologie d'Aristide et l'Épître à Diogène, par Henry Doucet. (Extrait de la Revue des questions historiques, Octobre, 1880). Paris, librairie de Victor Palmé, Éditeur, 1880.

Արիստողէմ. « Ոգրերգութիւն վ. Մոնթեայ. Թարգմանեաց Եգուարգ վարդապետ Հիւրմիւզ, արքեպ. Շիրակայ »: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1873:

X *Արիստողէմ, « Ոգրերգութիւն վ. Մոնթեին. Թարգմանեաց Ա. Մ. Պահատըրեան », Կ. Պոլիս, Արեւելեան տպարան, 1856: 51 80 12 X 17

Արիստոտէլ. Տասն ստորոգոչքիւնք Արիստոտէլի. « Երբեակ օրինակք էին սորա, յորոց մին բոլորգիր հնագոյն և ընտիր, և ըստ յիշատակարանին 'ի զԵ Թուականին գրեալ. և երկուքն նօրագիրք՝ մին 'ի ՌՃԶ Թուականին, և միւսն անթուական »:

Արիստոտէլի յաղագս մեկնոչքեան. « Պերիարմենիաս անուանեալ յունարէն. երեք օրինակք էին և սորա, յորոց մին ընտիր բոլորգիր, և 'ի զԵԹ Թուականին գրեալ՝ որպէս կարծեմք, և երկուքն նօրագիրք »:

Արխատուէի բռնոր սա մեծն Աղեքսանդր Պատմա-
մոտքիւն յաղագս աշխարհի. « յորում երևի գերա-
ծայր ճոխութիւն հանճարոյ մատենագրիս, և թարգ-
մանչին բնիկ գրիչն ոսկեղէն: Սորա վեց օրինակք էին
առ մեզ. երեքն բոլորգիր ընտիր, յորոց մին 'ի ԶԿԷ
Թուականին, միւսն 'ի ՌԻԷ. և երրորդն՝ որպէս Թու-
'ի յիշատակարանէն 'ի ՊԵԹ. և այլ երեքն նօտրա-
գիրք անթուականք »:

Արխատուէի բռնոր սա մեծն Աղեքսանդր յաղագս
առաքինառքեանց: « Նոյնպէս և սորա վեց օրինակք
էին առ մեզ. երեքն բոլորգիր՝ յորոց մին 'ի ԶԿԷ
Թուականին, միւսն 'ի ՌԻԷ, և երրորդ Թու-ի լինել 'ի
ՊԵԹ. և այլ երեքն նօտրագիրք »: Վենետիկ, 'ի տպ-
սրբոյն Ղազարու յամի 1833, ՌՄՁԲ:

*Արիւնալի մարքիզուհին: Տաշ կոմսուհի:
Թարգմանեց Խ. Ե. Պուրուսուզեան, 2 հատոր:
Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1877:

X Արիւնքուրի մենակեացը: Թարգմանեց Գէորգ
Պուպլի. հրատարակեց Մ. Թաթուլ: Կ. Պօլիս, 1871:
Զարգարեան, 1871: Կ-Ղ ԵՊՁ 13X40

*Արծիւ վասպուրականի, Թուոցեալ յերկրէն
վանանգայ 'ի Տոսպ. յաշակերտաց ժառանգաւո-
րաց գպրոցին վարագայ: Ի վանս վարագայ, 1858...
(հանգէս ամսօրեայ):

Արծուիկ Տարոնոյ, լրատար: Տարոն, 'ի վանս
վարագայ, 1864:

Արկածք ազնիւ տղային: Կ. Պօլիս, Գրատուն
Մարգարեան 'ի Մէրճան:

*Արկածք Արխատովնոսի (Ֆենելոնի). Թարգ-
մանեց Գ. Հմայեակ Կոստանդեան: Զմիւռնիա, 'ի
տպարանի Մեսրովպեան վարժարանին, 1843:

Արկածք Հայաստանի. պատմագրեց Տ. Յ. Յ. 'Լ:

X Արկածք Արջրայ հայուհւոյն: Յօրինեաց Ե.

այի վ. Ղեւոնդեանց: Զմիւռնիա, ապ. Տէտէեան,
1872: 5-ը 16 10x15

Արկածք տեառն Յովնանու Խաչկեան, խաչակիր աւագ քահանայի և ասպետի: Յօրինեաց Մ. Խ. Յովակիմեան: Կալկաթա, 1863:

*Արկածք վարդայ Մամիկոնենոյ: Գրեց Հ. Սահակ վ. Թոռնեան: Վիեննա, ապար. Մխիթարեանց, 1856, 1879:

— Նոյն, փառաւոր ապագրութեամբ, 1856:

Արկածք Տելեմաքայ: Տես Տելեմաք:

*Արհամարհութիւն: Գրեց Տ. Գ. Գափամաձեան: Կ. Պօլիս, 1861:

Արհեստ աստուածսիրութեան. « Արհեստ բարիոք սիրելոյ, կամ Արհեստ աստուածսիրութեան, գիրք երեք: Քերթուած թարգմանեալ 'ի լատին բնագրէ 'ի հայ ոտանաւոր չափամբ. աշխատասիրութեամբ Հ. Մանուէլ վարդապետի Զախջախեան 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ»: Ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1819:

*Արհեստաբանութիւն. « Համառօտ, և նորանոր հնարք Տեառն Մեսրոպայ վարդապետի Աղաջբողեանց »: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1830:

*Արհեստ քաղցրաւենի շինելոյ: Յօրինեաց Յովակիմեան Յակոբ Ամիրայեան Մամիկոնեանց: Տիխիս, 'ի ապ. Գ. Մեղքումեանց և Հ. Էնֆիաձեանց, 1861:

Արհեստ բանական կամ « Տրամաբանութիւն Փրանկիսկոսի Սուաւէի: Փոխեաց 'ի մերս Հ. Արսէն վ. Անթիմոսեան, 'ի Մխիթարեան Միաբանից »: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1825:

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1858:

*Արհեստ երկայնակեցութեան: « Որ է առողջ

երկայն ու երջանիկ ապրելու արուեստը: Շարա-
գրեց Անդրէաս Փոփովիչ սուչովացի հայազգի բժիշ-
կը»: Կ. Պօլիս, 'ի տպար. Յովհաննու Միւհէնտի-
սեան, ԲՄՂԹ, 1850:

- Արիեստ համարողութեան, «ամբողջ և կատա-
րեալ: Թարգմանեցեալ 'ի պէտս հայկազունեաց և
մանաւանդ վաճառականաց: Եւ տպագրեցեալ 'ի
տպարանի սրբոյ Էջմիածնի և սրբոյն Սարգսի զօրա-
վարին: Ի հայրապետութեան տեառն Յակօբայ ա-
մենից Հայոց կաթողիկոսի, և 'ի միապետութեան
Լուսովիկոսի չորեքտասաներորդի արքային կալիս-
ցոց, 'ի Մարտիկի: Յամի ներմարգեղութեան
տեառն 1675, օգոստոս ամսոյն 25: Ի Յ. Հ. Բ. Տ.
Պ.» : (Յակովբ Հոլով Բիւզանդեան ?):

Արիեստ փրկութեան. «Կամ հրահանգ քրիս-
տոնէական վարուց՝ յերիս պատուիրանս բաժա-
նեալ... Թարգմանեցեալ յիտալական լեզուէ 'ի
հայ բարբառ. և տպագրեալ յամի տեառն 1760»: Ի
Վենետիկ, 'ի տպ. Անտոնի Պուծովի:

*Արծազանք, գրականական և քաղաքական շա-
բաթերթ: Խմբագիր հրատարակիչ Աբգար Յովհաննի
սեան: Տպիխս, 'ի տպ. Յովհաննու Մարտիրոսեան,
1882:

Արծանական 'ի բարեյիշատակ Տէր Միքայէլ
Աղեքսանդրեան, արքեպիսկոպոս Երուսաղեմի,
հանգուցեալ 'ի Քաղկեդոն: Կ. Պօլիս, տպ. Միւ-
հէնտիսեան, 1865:

Արծանագիր ժողովոյ ազգային կրթութեան
'ի Պօլիս. Հայ. Գաղղ: Վիեննա, տպ. Մխիթարեան,
1860:

Արծանագրութիւնք. «Որք վերաբերին առ հաս-
տատութիւն հաշտութեան ընդ Պարսկաստանի: 1.
Բարձրագոյն հրովարտակ յազադս հաստատեալ
հաշտութեան ընդ Պարսկաստանի, 21 մարտի 1822

աֆի: 2. Քաղուած 'ի պայմանագրէ այոր հաշու-
թեան: 3. Բարձրագոյն պարգևագիր յանուն որբա-
զան Ներսեսի Վիճակաւոր արհիեպիսկոպոսի Հայոց
Վրաստանեայց: 4. Բարձրագոյն հրաման յաղագս
անուանելոյ զնորոգ նուաճեալ իշխանութիւնս (Քա-
ւառ. Հայկազանց), և մուծանելոյ զայն 'ի կայսե-
րական մականուն: Սանկտպետրբուրգ, 1828:

*Արղուծեան Յովսէփի կաթողիկոս Սանահնեցի.
« Յիշատակարանք, 1778-1793 »: Տփլիս, Կոտնիկ
հայոց աթիսարհի, ամսագիր Մ. Աղաբէգեան. 'ի տպ.
Գ. Մելքումեանց և Հ. Էնֆիաճեանց:

Արճիշեցի Յովհաննէս. « Մեկնութիւն ահաւոր
խորհրդոյ սրբոյ պատարագի, արտահանեալ 'ի մեկ-
նութեանց Խոսրովու Անձնացեաց եպիսկոպոսի և
Ներսիսի Լամբրոնացոյ վերատեսչին Տարսոնի, կար-
ձեւով և պարզաբանելով Յովհաննու Արճիշեցոյ:
Ի լոյս ընծայեաց պարոն Յովհաննէս Ավգալեանց,
Անդամ Ասիական Միաբանութեան Բանգալայ, և
գասասաց 'ի Մարգասիրական Ճեմարանի ... » Ի
Գործարանի նորին իսկ Ճեմարանի, 'ի Կալիթա,
1830:

*Արմաւենի, լրագիր կիսամսեայ. քաղաքական,
ազգային, բանասիրական: Խմբագիր Աբրահամ Մու-
րտեան. Եգիպտոս, 1865:

*Արմենակ Հայկունի. Գերեզմանք երիտասար-
դաց: Կ. Պոլիս, տպ. Ռ. Քիւրքճեան, 1870:

— Բնորնան գաղտնիք, Եւրոպոյ արգի իմաս-
տասիրաց գրութեանն համեմատ: Կ. Պոլիս, տպ.
Յ. Քաֆաճեան:

*Արշալոյս արարատեան. Օրագիր քաղաքա-
կան, բանասիրական, ազգային և առեւտրական.
Խմբագրութեամբ Ղ. Գ. Պալլազարեան: Չմիւռնիս,
'ի տպ. Արշալուսոյ արարատեան (1841-1882):

*Արշալոյս Արարատեան լրագրին 377 Թուոյզ

մէկ յօդուածին, ու անոր մէջ տպուած նամակին վրայ ճմարտասէր անձի մը խորհրդածուութիւնները : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. սրբոյն Բենեգիկոսի, 1851 :

*Արշակ Բ. « Ողբերգութիւն 'ի հինգ արարուածքս : Գրեաց Խորէն վարդապետ Գալիպեան, անգամ քերթողական ժողովոյն Գաղղիոյ, և այլն » : Թէոդոսիա, Խալիպեան տպարան, ՌՅԺ, 1861 :

*Արշակ Բ. « Թատերանուագ 'ի չորս հանգէս, Հայ և իտալ : Յօրինեաց Թովմաս Թերզեցն » : Կ. Պօլիս, Արամեան տպարան, 1871 :

*Արշակ Բ. « Ողբերգութիւն ազգային. յօրինեաց Էմմանուէլ Ասայեան » : Կ. Պօլիս, Արամեան տպարան, 1872 :

Արշարունի Գրիգոր. « Գրիգորի վարդապետի Արշարունեաց եպիսկոպոսի արարեալ Մեկնութիւն Հնթերցուածոցն, Կիւրղի երուսաղեմացոյ գերաճաճանչ և սրբազան հայրապետին » : Տես Կ ո չ ու մ ն ը ն ծ ա յ ու թ ե ա ն :

Արշաւանք Արաբաց 'ի Հայս : Տես Ղ ե ւ ո ն ի ք Ե Ր Է ց :

*Արշաւիր (Յ.) . « Նոր Հայաստան. պատերազմ ընդգէմ ետութեան, և խոչընդոտք ազգային առաջգիմնութեան : Գրեց Յ. Արշաւիր » : Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Անդուան Չէլիչ, 1878 :

*Արուեստաքանութիւն . « Երկասիրեալ 'ի Հ. Մանուէլ վարդապետէ Քաջունեոյ 'ի Մխիթարեան ուխտէ » : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1873 :

Արուեստագրութիւն գրեալ 'ի Հ. Պետրոս Վ. Մինասեան Մխիթարեան 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, և վիմագրեալ 'ի Քոռուաաոյ Յլախէքէներէ, 'ի Վենետիկ, 1834 :

*Արուեստախօսութիւն գործնական, կամ

« Գլխաւոր արուեստներու գիւրին կերպով գործադրութեան առաջնորդ »: 'ի Հ. Յիբրեմ վ. Չապր. Ճեան: Վիեննա, տպ. Մխիթարեանց, 1858: Բ. տպ. 1869:

*Արուեստ նամակագրութեան. համառօտ կամ ընտանեկան նամակներ նորադարձ պատանեկաց գիւրութեանը համար: Կ. Պօլիս, 1863:

Արուեստ ուղիղ խորհելոյ եւ բարեւոյ կելոյ: 'ի Հ. Արսէն Կ. Բագրատունւոյ: Վենետիկ, Ս. Դաւար, 1857:

*Արուեստակ կամ Ուղեցոյց երջանկութեան: Գրեց Մկրտիչ Գ. Թաթուլեան: Կ. Պօլիս, 1866:

Արսէն դպիր: Տես Յա հիմանք:

*Արտաշեսեան Արտաւազդայ բարձր ու վախճանը: Բանաստեղծական աղբյւրին վէպ, 'ի Հ. Սահակ վարդապետէ Թոռնեան: Վիեննա, Մխիթարեանց տպարան, 1852:

*Արտասուք հայ մանկան, 'ի մահ Մամիկոնեան վարդանայ հայ գիւցադին: Գրեց Ալվազեան Ար. րահամ: Կ. Պօլիս, 1862:

*Արտասուք Մարեմայ, եօթն ցաւոց աղօթքնեւրով. 'ի Հ. Գաւիթ վ. Ուզունեան: Վիեննա, Մխիթարեանց տպարան, 1857:

X Արիիական Հայաստանի « տաղաչափեալ Յովհանու Մերզայեան Վանանդեցի վարժապետ քահանայի Զմիւռնիոյ, 1836, տպեալ յՕրթադիւղ, ՌՄԶԵ. 'ի տպ. երեց որդւոց Պօղոսի Արապեան Ապուլչեւցւոյ »: 57 640 13720

*Արփի Արարատեան. Հանդէս բանասիրական, աղբյւրին, տնտեսական, ընտանեկան, վիպական, աշխատասիրեալ 'ի Տ. Յ. Տէտէեան: Զմիւռնիա, Տէտէեան տպ. 1853....:

նաև տօնացոյց ամենայն շարժական և տեղափոխ տօնից: Տպագրեցեալ 'ի վեցերորդում ամի հայրապետութեան լուսանկար Մօրն մերոյ օրոյց Թոռոյն Էջմիածնի՝ տեառն Ղափառու սրբազնասուրբ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց: Հրամանաւ իշխանազնեայ տեառն Յովսեփայ առաքելաշաւիղ արհիեպիսկոպոսի Սանահինեցւոյ Արղութեանց, և առաջնորդի ազգին Հայոց որ են ընդ տէրութեամբ Ռուսաց: Արդեամբք և ծախիւք նոր Զուգայեցի Խոճամինասեանց 'ի Քրիստոս հանգուցեալ Աղամալի գուստր բարեպաշտուհի Սոփիայ տիկնոջ: Յամի տեառն 1786, փետրուարի 5. իսկ 'ի Թուականութեանս Հայոց ԲՄԼԵ. 'ի Սանկաբարպուրգ, 'ի տպ. Խալդարեանց Խոջամալի որդի պարոն Քրիզորին: Հրամանաւ կառավարչացն բարեկարգութեանց »:

Երկրորդ հատորն է. « Տօնացոյց՝ երկրորդ հատոր. որ է քանօն և կառավարիչ առաջնոյ հատորին. յօրինեցեալ լի՛ խորանօք 'ի վերայ լի՛ գրոցն մերոց պարուբնականաց. որոց իւրաքանչիւր տարեգրոյ խորան՝ ըստ բերման իւրոյ տարւոյն, զամենայն շարժական և տեղափոխ տօնան՝ կանօնաւորեալ տեղաւորէ: Աշխատասիրութեամբ տեառն Սիմէոնի՝ հոգեւոյս կաթողիկոսի սուրբ Թոռոյն Էջմիածնի. յամի տեառն 1786, օգոստոս 24. իսկ 'ի Թուականութեանս Հայոց ԲՄԼԵ »:

Աւետ-Չաքարեան (Գէորգ): Տես ՏնտեսուԹիւն մարդկային կենաց:

Աւետիք պատրիարք Հայոց « կամ Երկարեղիմակոյ մարդր. (Մարիոս Թոփէն գաղղիացւոյն): Թարգմանեց Կ. Ս. Իւթիւճեան »: Պօլիս, 'ի տպ. Մասիս լրագրոյ 1872:

Աւետիքեան (Հ. Գաբրիէլ Վ.): Տես Աւգոստինոսի, յաղագս Քաղաքին Աստուծոյ: Բացատրութիւն շարականաց: Խորհրդածութիւնք: Հռոդերիկեայ՝ ցառ Համակերպութեան:

Ճառ բղխման, հայ. եւ իտալ:
 Մեկնուածիւն չորեքտասան թղթոցն
 Պօղոսի:
 Մտածուածիւնք 'ի վերայ ցաւոց Ս.
 Կուսիւն:
 Նարեկի լուծումն:
 Նարեկացւոյ ճառից լուծումն:
 Քերականութիւնք հայ:
 Քերականութիւն Թոսքանեան լե-
 զուի:
 Քերթուածք:

Արելիոս: Տե՛ս Մարկոս Աւրելիոս:

Ափիոն Ծխողի մը սէրը: Տե՛ս Լէօ:

Աքիմեանց. Նարս և Ռաւմաժանտի: Տփիս, Զա-
 քարեայ Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառա-
 նոցում, 1881:

Աքիմեանց Գ. Ոսկի ասեղներ: Տփիս, Զաքա-
 րեայ Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանո-
 ցում, 1881:

Աքլոր եղբայր. « Պատմութիւն զուարճալի և
 առակախառն. ջանիւք և աշխատութեամբ Ա. Գ. Մ.
 տպագրութեամբ 'ի լոյս ընծայեցաւ: Կ. Պօլիս, 'ի
 տպար. Ճեմիշեքը իլմիշեյի օանակի, 1863: Յամբ
 տեառն 1825 գեկա. 19 գրեալ աւարտեցաւ գըր-
 քոյկս 'ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի պատրիարքարանի.
 ձեռամբ Մ. վարդապետի. 'ի վայելումն իւր, և հա-
 րազաա և հոգեկից սիրելեաց իւրոց և յունկնգրո-
 ղաց »:

Աքսորականք 'ի Սիպերիա. « Գոթէն տիկնոջ
 Աքսորականացն 'ի Սիպերիա վէպք. Թարգմանեաց
 Հ. Եդուարդ Վ. Հիւրմիւզեան, արքեպիսկոպոս Շի-
 րակայ »: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1874:

Ա. Մ. Ե. Պ. Գիւցազունք Հայկ, Արամ, Վա.

✱ Անգլար բնակչը, պարսի շարքեւի և առ-
 ցաբաւը, երբոր սղանա՞մ Գ. Կոմար ԿԿՊՅ 3. Գ.
 Կոմար 1671 62 63 12217

✱ " " " Երբոր սղանա՞մ Գ. Կոմար ԿԿՊՅ 3. Գ.
 Կոմար 1687 62 72 13X20

Հագն: Տփխիս, Չաքարիայ Գրիգորեանցի կովկասեան գրազանաւանոցում, 1881:

Բարայեան. Ուսումնարանի ստորջրահասակ հարցեր: Տփխիս, 'ի տպար. Հ. Էնֆիաճեանց և ընկ., 1880:

— Կրքերը և ևոցս ազդեցութիւնը: Տփխիս, 'ի տպ. Հ. Էնֆիաճեանց և ընկ., 1880:

Բագրատունի (Հ. Արսէն Վ.): Տեօ
Արուեստ բանական Սոսաւէի:
Արուեստ ուղիղ խորհելոյ եւ բար-
ւոք կելոյ:
Թէոփրաստեայ նկարագիրք:
Կեսարու յիշատակարանք:
Հայկ դիւցազն:
Հատընտիրք յողբերգութեանց հը-
նոց եւ արդեաց:
Հոմերի իլիական:
Ճաշակ յոյն եւ լատին ճարտար-
խօսութեան:
Մասիլիոնի Փոքրիկ քառասնորդք:
Միլտոնի կորուստ դրախտին:
Որատեայ Արուեստ քերթողական:
Պոսիւէթի Դամբանականք:
Վիրգիլեայ Մշակականք:
Փոսկոլոյի Գերեզմանք:
Քերականութեան Տարերք:
Քերականութիւն 'ի պէտս զար-
գացելոց:
Քերականութիւն Գաղղիական:
Քերթուածք:

Բագմավէպ, Օրագիր բնական, բանասիրական, բարոյական, և ազգային գիտելեաց: Աշխատասիրու-
թիւն Միխիթարեան միաբանից: (Սկզբնաւորեալ 'ի
1843): Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու:

Բալաքիրեվի պալատական զուարճախօսին կայ-

ներ Ռուսաց մեծին Պետրոսի զուարճարանութիւնք: Թարգմանեաց 'ի Ռուսաց լեզուէ Աւետիք Խաչեղեանց: Ս. Պետրոսը, 1858:

Բահամերեանց. Քերականութիւն աշխարհարաւ լեզուի: Տփխիս, Չաքարիա Գրեգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում:

Բաղդատութիւն Պատմութեան Մովսիսի Խորենացոյ տպագրելոյն 'ի Վենետիկ' ընդ երկուց ձեռագրաց: Երկասիրութիւն Յակովբայ վարժապետի Կարենեանց: Ի Տփխիս, 'ի 1858 ամի տեառն, 'ի Տպագրատան Հոգևոր Դպրոցի Հայոց Տփխիսոյ ընծայելոյ յԱշնուական Գէորգայ Արժրունչոյ:

* Բամելա, կամ Բարեկենդանի գիշերները. երգախառն Թարերգութիւն 'ի հինգ արարս և յինն պատկերո: Հեղ. Սրապիոն Մ. Մանասեան: Կ. Պոլիս, Միւհենտիսեան տպարան, 1864:

Բամելայի առաքինութիւնք: Տես Առաքինութիւնք Բամելայի:

Բան « առ հայկազնեայ քրիստոնեայս, յընկերակցութենէ Ռուսաց Աստուածաշունչ ժողովոյն որ 'ի Ռուսաստան. Թարգմանեալ 'ի Ռուսաց բարբառոյ 'ի Յովսէփ Ս. Յօհաննիսեանէ. 'ի Պետրոպոլիս, 1816-ՌԾԿԻ բարձրագոյն հրամանաւ հաստատեալ 'ի տպարանի նորին Յօհաննիսեան, հրամանաւ մեծաւորաց »:

X Բան գործնական, Գործ քանակակ: Ռասնաւոր չափմամբ, 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Աւգերեան: Վենետիկ. Ս. Ղազար, 1812:

X Բանադատ. « Տեառն Տեառն Մասթէոսի սրբազան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց՝ Բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ անուն գրքին դէմ Բողոքականներէն հրատարակուած նոյնանուն գրքին դէմ քննութիւն: Գրեց Յովհաննէս Պրուսացի Տէրոյենց »: Ի Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Տէրոյենց, 1866: ? 6

այս — ի Կ. Պոլիս 1860 էջ 162 16411

* Բանալի արքայութեան. աղօթագիրք *ամեն հասակի, վիճակի ու աստիճանի անձանց համար*: Գրեց Հ. Գրիգոր Վ. Գովրիկեան: Վիէննա, Մխիթարեանց տպարան, 1867:

* Բանալի բնական երեւութից: Օ. Պուլվեր անգղիացւոյն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1869:

* Բանալի գործնական քերականութեան հայկական լեզուի: Աշխատասիրեց Ա. Մ. Վ. Գարաջաշեան: Կ. Պօլիս, Արամեան տպարան, 1871:

* Բանալի կամ Պատասխանատուոր մտաւոր կամ գրաւոր թուաբանութեան: Կ. Պօլիս, 1848:

* Բանալի. (Ընթերցարան Ա). Սուրբ Գիրքը բանալու, կամ Իբրին գասեր նոր կարգաւ սկսողներուն համար: Նոր-Յորք, 1879:

Բանալի համատարած աշխարհացուցին մերոյ նորածնի. « Ձոր 'ի Լոյս էած հայկական տառիւ վեհանձն և սրբափայլ հայրն մեր տէր Թօմաս աստուածազգեստ բարունին վանանդեցի, և առաքելագործ եպիսկոպոսն սրբոյ Խաչին: Շարագրեցեալ 'ի Ղուկասէ ապաշնորհ ջահընկալէ վանանդեցւոյ: Տպիւք և ծախիւք Թօմասու վարդապետի: Շարագրութեամբ քաջ դպրի տեառն Մատթէոսի ներհուն տպագրի Հայոց: Յամի տեառն 1696. յ'Ամսգելտամի »:

* Բանալի հայերէն շարագրութեան: Գրեց Մ. Մամուրեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Արեւելեան Մամուլոյ, 1878:

Բանալի ջերմեռանդակերտ.

Ա. Տպ. Ի Կ. Պօլիս, 1701: « Գիրք մտածական աղօթից, բանալի ջերմեռանդակերտ. որ բանայ դգրունս սրտից մեղօք փակեցելոց: Թարգմանեցեալ 'ի լաթին և իտալական լեզուէ 'ի հայ բարբառ 'ի Պետրոսէ վարդապետէ Թիֆլիզեցւոյ, 'ի փառս Աս.

տուժոյ և յօգուտ ազգիս մերայնոյ. 'ի հայրապե-
տութեան տեառն Նահապետի՝ ամենից հայոց կա-
թողիկոսի » : Գրքին վերջը՝ հետագայ հրամանա-
գիրը կը գտնենք. « Ես Մեկքիսեթ վարդապետս՝
կարողութեամբ և շնորհօքն Աստուծոյ պատրիարքս
մայրաքաղաքին Կոստանդնուպօլսի՝ տեսի զմաժա-
կան աղօթս զայս և հաւանեցայ. զի գտի զսա լի առ-
տուածային բանիւք յօրինեցեալ. 'ի սրբոց մեծաց
վարդապետաց եկեղեցւոյ. վասն որոյ ետու զհրա-
ման զի տպագրիցի » : Այս հրամանագրէն զատ մաս-
նաւոր յիշատակարան մ'ալ ունի գիրքը, յորում
բաց յայլոց բանից, կ'ըսէ... « Աւարտեցաւ գիրքս
մտածական աղօթից. զոր թարգմանեցեալ եղև սա
'ի լատին լեզուէ 'ի հայ բարբառ. 'ի Պետրոսէ վար-
դապետէ Թիֆլիզեցւոյ, 'ի խնդրոյ ոմանց եղբարց.
կամակեցութեամբ և հաւանութեամբ մեծաւորաց
տպագրեցեալ 'ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլս,
աշխատասիրութեամբ և սրբագրութեամբ ումեմն
չնչին բանասիրի : Արամեան թուին ՌձԾ, յունիսի
ամսոյ իը, 'ի տպարանի սրբոյն Էջմիածնի և սրբոյն
Սարգսի զօրաւարին... » :

Բ. Տպ. Ի Մարտիլիա : « Գիրք... և սուրբ Էջ-
միածնայ կաթողիկոսութեան տեառն Աղեքսանդրի
Ջուղայեցւոյ՝ փոխանորդին Լուսաւորչի. 'ի թուա-
կանութեան Փրկչին Քրիստոսի ՌՁԸ և Հայոց ՌձԾԵ.
սեպտեմբերի, 'ի Մարտիլիա քաղաքի » : Մեկքիսեթ
պատրիարքին հրամանագրէն ետքը՝ նոր յիշատակա-
րան մը ունի այս տպագրութիւնը. « ... Կատարե-
ցաւ փոքրիկ գիրքս որ կոչի Մտածական աղօթս՝ ըստ
եկեղեցւոյ մեծի Լոռմայ, 'ի թուականի մարդեղու-
թեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ՌՁԸ. հոկ-
տեմբեր Ի, աւարտ եղև 'ի քաղաքն Մարտիլիայ : Եւ
այս մտածական աղօթս ես Խոշկաշինեցի Մինասի
որդի Յովանէսս պասմայ տվի ինձ յիշատակ և ծնո-
ղաց իմոց և ազգականաց իմոց. ով ոք հանդիպի կամ
կարգայ և օրինակէ՝ մէկ հայր մերիւ յիշէ... Եւ ես
տրուպ Պետրոս վարդապետս Թիֆլիզեցի զայս մտա-
ծական աղօթս թարգմանեցի 'ի լատին լեզուէ 'ի
հայ բարբառ : Ով ոք կարգայ և շահի իղձս հոգևորս,
յիշեսցէ զիս և զծնողս իմ » :

վաստակ գործոյ Հայկազեան բառարանին երազել-
քանզի վճարեալ զգործս զայս 'ի սկզբանէ մինչև
ցվախճան առ պսակ կատարման նորա վաղվազեաց,
ձեռնամուկ լինել 'ի յառաջաբանութիւն բառարա-
նին. սակայն ըստ վերնախնամ տեսչութեան նահան-
ջեցաւ 'ի փութոյ իւրմէ, վասն զի յաղագս օրհասին
մահու կանխելոյ՝ ախտացեալ զախտ ցաւագին, ան-
կաւ 'ի մահիճս. և իբրև անհնարին եղև ինքնին վը-
ճարել զցիտեալն իւր, կոչեաց զձեռնասուն աշա-
կերտս իւր, և պատուիրեաց նոցա 'ի դիմաց իւրոց
յօրինել զյառաջաբանութիւն գործոյս, տուեալ
նոցա յառաջագոյն զնիւթն զառյինքենէ ընդ ժա-
մանակս ժամանակս հաւաքեալ: Եւ նոքա այն ինչ
զպատուէր հրամանին ըստ նորին կամաց 'ի գլուխ
հանին. և գեռ 'ի պատրաստի էին 'ի տպագրութիւն
յուզարկել... 'ի կենաց աստի փոխեցաւ, վախճա-
նեալ ամաց իբրև եօթանասուն և չորից, յամի փըր-
կութեան մերոյ 1749 ապրիլի 27»: Այլ յաւելուն
գարձեալ. « Թէ զինչ է կազմել զԲառագիրք՝ ոչ ոք
գիտէ, բայց միայն նա որ յօրինեալ իցէ երբէք
զնոյն: Եւ այս՝ եւս քան զևս ծանրանայ մարդոյ, ե-
թէ ոչ ունիցի առ ընթեր զԲառարանս ինչ, կամ ոչ ոք
իցէ յառաջեալ քան զնա՝ 'ի յօրինել զնոյն ըստ կար-
գի. այլ ինքնին՝ 'ի ընուստ նորոգ կազմիցէ. որպէս
մեզ յայսմ աշխատասիրութեանս՝ գիպեցաւ... Սկը-
տեալ յամի տեառն 1727, հասաք 'ի տառն Ե. և 'ի
գիպիլն մեր մեծամեծ զբաղանաց՝ խափանեցաք մին-
չև ցամե 1742. և ապա վերստին բուռն հարեալ՝ հա-
սուցաք յաւարտ գործակցութեամբ աշակերտաց
մերոց, յամի տեառն 1745 »:

Հատոր Բ. « Բառարան հայկազեան լեզուի, Հա-
տոր երկրորդ: Յորում նախ պարունակին մնացորդք
գրաբառ բառից. երկրորդ՝ բառարան յատուկ ա-
նուանց. երրորդ՝ բառագիրք 'ի գրաբառ լեզուէ յաշ-
խարհաբառն. և չորրորդ յաշխարհաբառ լեզուէ 'ի
գրաբառն, որոշեալք 'ի միմեանց հատուածովք այ-
բուբենից: Արարեալ բազմաթիւն և աշաղուրջ ճգա-
նօք յաշակերտաց ամենապատիւ տեառն Մխիթա-
րայ մեծի. Աբբային և բարունապետին Սերաստա-
ցւոյ: Եւ յոգնաշան երկասիրութեամբ տպագրեալ

հրամանաւ Գերապատիւ տեառն Ստեփաննոսի Աբ. բայի՝ իւրուձին յաջորդի, վարդապետին Կոստանդնուպօլսեցւոյ: Ի փառս Ամենափրկչին տեառն բոլորեցունց, և ՚ի պատիւ ամենօրհնեալ սուրբ Աստուածածնի . . . ՚ի Թուականութեան հայոց ՌԾԹԸ, ՚ի Վենետիկ, ՚ի ապ. Անտոնի Պօլթօլի»:

Աւաջին հատորն սիզբնաւորեալ է ապագրիւ ՚ի կենդանութեան Մխիթարայ բարունապետին, և յետ փոխման նորա յանգեւեալ: Քիւսաւոր գործակից ՚ի սոյն, և իբր աշոյ բազուկ հեղինակին, եղև Վ. Հ. Մկրտիչ վարդապետն մեր Անանեան Կոստանդինուպօլսեցի. ըստ իմիք և Վ. Հ. Սիմոն վարդապետն Տայիսիմոնեան: Այլ զբառս ինչ իրաց և աստեղաբաշխութեանց, զոր օրինակ կլինայ, Հայաստան և այլն, հիմնաբար արար Վ. Հ. Զաքարիա վարդապետն Ակնեցի:

Երկրորդ հատորն՝ յորում են բառք Մնացորդաց, Յատուկ անուանց՝ կրկին, այսինքն Աստուածաշնչի և արտաբոյ Աստուածաշնչի, ՚ի Գրաբառէ յաշխարհաբառ, և յԱշխարհաբառէ ՚ի գրաբառ, ապագրեցաւ յետ ժամանակաց: Ի ճակատ սորա ընդհանրապէս գնի՝ արարեալ յաշակերտաց տեառն Մխիթարայ մեծի արքայի. այլ ՚ի մասնաւորի՝ գիւսաւոր աշխատօղն ՚ի Մնացորդաց Բառգիրքն եղև նախալիչեալ Հ. Սիմոն վարդապետն, ընդ կանխագրեալ Հ. Մկրտիչ վարդապետի: Ի յատուկ անուանցն Աստուածաշնչի՝ Վ. Հ. Իգնատիոս վարդապետն Խաչատուրեան, Կոստանդինուպօլսեցի. ըստ իմիք և վերոյիշեալ Հ. Զաքարիա վարդապետն: Ի Գրաբառէ յԱշխարհաբառն՝ այլ և այլ անձինք ընդ հոգաբարձութեամբ Հ. Մկրտիչ վարդապետի: Նոյնպէս յԱշխարհաբառէ ՚ի Գրաբառն, այլ և այլ անձինք ըստ նմին օրինակի:

Բառգիրք Հայոց. « Արարեալ ՚ի սուրբ Էջմիածին՝ Երեմիայ վարդապետէ. և ես Սարգիս եպիսկոպոս աշխատասիրեալ և զբառս Աստուածաշունչ գրոցն ընդ սմա միաւորեալ. որ և ընթերցողացն աստուածաշունչ գրոց բաւական է լիով: Տպագրեցաւ . . . ՚ի յԱլիկոնայ քաղաքի, և Թուականութեանս

Հայոց Ռիփէ. և 'ի Թուին Փրկչին, 1698 յունիս » :
Ք. Տպ. « Բառգիրք Հայոց ... տպեցաւ 'ի Սու-
րիկոնայ քաղաքի, և Թուակոնութեանս Հայոց,
ՌՃՀԷ » :

Յետոյ առանձինն խորագրով՝ Վարդանայ վարդապետի անունը կրող Աշխարհագրութիւնը. « Արա-
րեալ է աշխարհացոյց նորոգ Թարգմանչին, և եր-
կրորդ լուսաւորչին Վարդանայ վարդապետի, պարզ
և համառօտ տեսութեամբ » :

Քառարան նոր հայկազնեան լեզուի. « Եր-
կատիրութիւն երկոց վարդապետաց յաշակերտու-
թենէ մեծին Մխիթարայ արքայի. Հ. Քարրիէլի Ա-
ւետիքեան, Հ. Խաչատրոյ Աւերմիչեան և Հ. Մկրտ-
չի Ազեբեան: Տպագրեալ յառաջնորդութեան ա-
մենապատիւ տեառն Առքիասայ Սոմայեան արհի-
եպիսկոպոսի Սիւնեաց և ընդհանրական արքայի » :
Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, յամին 1836,
ԹՄՁԵ :

Աշխատասիրողք այս մեծ և բազմահմուտ բառ-
գրոց, ընդարձակ Յառաջարանին մէջ կ'ըսեն. « Ոչ
անյայտ՝ այլ յայանի գուշակութեամբ նշանակեալ
էր 'ի յառաջարանի նախկին Բառարանին՝ կազմու-
թիւն երկրորդիս... զի տեսանէին 'ի փորձոյ զի ամ-
բաս ամէ 'ի վեր երևին հին մատենիք ազգիս յան-
կարծելի վայրաց, յորոց ելանն նորանոր բառք և
ոճք նախնեաց՝ արժանիք նորոգ յաւելուածով պերճ
և պանծալի ընծայելոյ զազգային բառագիրս... »

« Սկիզբն արարեալ (յօրինմանն) յամի տեառն
իբր 1784, և աւարտակիտեալ 'ի 1834, յընթացս
ամբողջ յորելինի յիսնամեան Ժամանակի, մերթ
ընդ մերթ ընդհատութեամբ յերեսաց այլ և այլ
կարևոր գործոց գրաւորաց և բանեղինաց... որով
և գործս զքեցաւ զբազմօրինակ յեզափոխութիւն » :

« Յերկարէր գործն 'ի սկզբան անդ՝ առ 'ի կարող
լինել վերձանել և քաղել զբառս կարևորս 'ի նորա-
գիւտ մատենից. և զի 'ի սկզբան անդ՝ լոկ զանուանս
և զտեղիս մատենագրաց կամք էին նշանագրել ըստ
ոճոյ նախկին Բառարանին, ապա... լաւ ևս գատեալ
եզև վերագիր առնել յաճախութեամբ զբուն իսկ

վկայութիւնս նախնեաց փոխանակ առ 'ի մէնջ երկար բացատրութեանց. որով և ընդ կրկին գովելի ծանր աշխատութեան կրկին մեծացաւ Բառարանն. և այսպիսի օրինօք կարծեալ եղև՝ որպէս այն թէ յաւարա հասեալ իցէ նորս Բառարանն ...

« Աւահա յեա այնորիկ գային հասանէին 'ի ձեռս մեր այլ մատեանք՝ գանձարանք լեզուիս Հայոց անտակնկալելիք ... Թող զի յաւելան զանազան օրինակք գրոց նոյն մատենագրաց արգէն սաացելոց. զորս ըսա կարի պէտք եղեն բազդատել առ 'ի գիւտ ստուգագոյն ընթերցուածոյ. և ապա սփռել զայն ամենայն ճիսութիւն 'ի վերայ նախապատրաստեալ գործոյն. մինչև տիրապէս համարել ասել թէ արգ շատ է, բունն հարցուք 'ի տպագրութիւն. զի եղեալ էր գրչագիր օրինակ մեր երկոտասան հատոր երևելի. ոյր կիսոյ չափ գողցես ունէր լինել տիպն 'ի հինգ կամ 'ի վեց հատորս 'ի ձև առաջնոյն: Բայց մ'կարէր ծախս առնել այսպիսում գործոյ... Արդա յաղթէր խորհուրդն առ Ժամն. կարճել զձեկայութիւնս՝ գրեա թէ առ հասարակ, կամ ծաղկաքող եւեթ նշանակել. Թօթափել զբազմալեզու կատարելութիւն... »

« Այսպէս յեա կրկին և երեքկին փոփելոյ, կարկտանելոյ և նորոգելոյ զգործն, որպէս ընդ համատարած ծով վերստին նաւարկելով՝ ել 'ի գլուխ երկասիրութիւնն յիսնամեան » :

Բառարան (առձեռն) Հայկազնեան լեզուի. աշխատասիրեալ 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Աւգերեան: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1846:

Նրկորդ տպագրութիւնն (անդ) 'ի 1865, որուն սկիզբը գրուած համառօտ Գիտելիքը կը վկայէ. « Ի գլուխ երկորդի տպագրութեան Առձեռն Բառարոց Նայկազնեան լեզուիս զայս եւեթ 'ի հարկէն ասեմք, զի որ ինչ նշմարեալ էին ցարգ 'ի մատենի գողցելիք փոյթ յանձին կայաք կարևոր քննութեամբ ուղղել. և որ ինչ անկան 'ի ձեռս երկասիրութիւնք նախնեաց նորագիւտք, կամ ոք խուսափեալն էր յաչաց 'ի հինն, յաւելաք բառս աւելի քան զհինգ հազար, և ոճս բանից բազումս » :

Բառարան յիտալական լեզուէ 'ի հայ եւ 'ի տաճիկ բարբառ: Հնծայեալ 'ի լոյս երկասիրու-
թեամբ տեառն Հ. Մանուէլ վարդապետի Ջախջա-
խեան Վիւմիւշխանացւոյ 'ի Մխիթարեան Միաբա-
նութենէ: Հրամանաւ աստուածապատիւ արհի-
եպիսկոպոսի և արքայի Տեառն Ստեփաննոսի վար-
դապետի Ագոնց: 1804, 'ի Վենետիկ, 'ի գործարա-
նի վանաց սրբոյն Ղազարու:

Dizionario Armeno-Italiano-Turco. Composto dal P. Emmanuele Ciakciak, Dottore del Collegio de'Mechitaristi nell'Isola di S. Lazzaro di Venezia.

« Ի յօրինել անգ շ Բառարանս, կ'ըսէ հեղինակն 'ի Յառաջաբանին, ընարեւի գատեցաք կարդել զսա ոչ 'ի պէտս գեռավարժից կամ ուսմկաց եւեթ, ... այլ առաւել գէտ ակն կալաք 'ի պէտս զարդացելոց և հետամուտ բանասիրաց, որք գեգերին' կամ գեգե-
րել ախորժեն յազգս ազգս դպրութեանց, և 'ի զա-
նազան իտալական մտտեանս նախնի պերճախօս մա-
տենագրաց, և 'ի բազմանիւթ գիրս արգեաց ամենա-
զան գիտութեանց և արհեստից, 'ի հմտանալ և 'ի
փոխագրել զոյնոսիկ 'ի հայ բարբառ: Յայն սակո
ոչ շատացեալ միայն ընդ բազմագանձ և ընտրելա-
գոյն վաղեմի Բառգիրք հռչակաւոր ճեմարանին
Քռուսքայի որ 'ի Տիօրէնցա, ընդարձակագունին
փափաքեցաք՝ բիւրաւորս հաւաքելով 'ի նոյն բառս
նորս, ոճս բազմադիմիս, և նորանօր նշանակու-
թիւնս նոյն բառից, զորս միանգամ յաւել ընտիր
Բառարանն որ 'ի պէտս արքունի գպրոցաց Դուռի-
նոյ, և ճոխագոյն ևս 'ի նորումս բարեացապարտն
Ֆրանչիսկոս տէ Ալպերգի յիւրումն երկլէզուեան
իտալական և 'ի գաղգիական նոր Բառարանի »:

Բառարան համառօտ յիտալականէ 'ի հայ եւ 'ի տաճիկ, աշխատսիրութեամբ Հ. Մանուէլ Վ. Ջախջախեան Մխիթարեանց: Ի Վենետիկ, 'ի գոր-
ծարանի Մխիթարեանց, 1829:

Nuovo Dizionario Italiano - Armeno - Turco, composto dal P. Emmanuele Ciakciak della Congregazione dei Mechitaristi di S. Lazzaro. Venezia, dalla Tipografia Armena di S. Lazzaro, 1829.

« Յօժարամտութիւն ազգիս, կ'ըսէ յառաջարանն, 'ի փոյթ լեզուագիտութեան իբրև 'ի մի միայն հնարալուսաւորութեան մտաց 'ի վարժա ուսմանց և կենցաղօգուտ տեղեկութեանց՝ ծանուցաւ առաւել 'ի վերջին ամս, յորս 'ի խնդիր էր կարօտիւ ընդարձակ իտալական բառարանին տպագրելոյ 'ի մէնջ 'ի 1804. յորոյ 'ի սպառիչն՝ հարկ եղև նորոգ ուղղագրութեամբ անեցուցեալ զնոյն՝ ընդարձակագոյն եւս պատրաստել 'ի տիպ վայելուչ :

« Բայց 'ի կարօտութիւն և 'ի պէտս հայեցեալ փոփաքողացն՝ օգտակար և կարևորագոյն իսկ գտեցաւ 'ի ժամուս կանխել մատուցանել զհամառօտութիւն այնր ընդ անուամբ Համառօտ Բառարան իտալականէ 'ի հայ և 'ի տաճիկ, փոքրագիր յուժալա վայելչատիպ, գիւրատար և գիւրաստացիկ ամենեցուն » :

Բառգիրք 'ի բարբառ Բայ եւ իտալական, յօրինեալ 'ի Հ. Մանուէլ վարդապետէ Զախախեան 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ : Յառաջնորդութեան Տեառն Սուքիասայ վարդապետի Սոմալեան արհիեպիսկոպոսի Սիւնեաց և ընդհանրական աբբայի Մխիթարեան ուխտին : Ի Վենետիկ, 'ի տւպարանի սրբոյն Ղազարու, ԹՄՁ :

Dizionario Armeno-Italiano, composto dal P. Emmanuele Ciackciak, dottore della Congregazione Mechitaristica. Venezia, Tipografia Mechitaristica di S. Lazzaro, 1837.

« Ընդ արս ականաւորս, կ'ըսեն հրատարակողք 'ի յառաջարանին, որք զարաւեան ազգին զգիտութիւնս փութացան բարգաւաճ առնել, եկաց արդարև և Մատենագիրս... որ խոհական կշռութեամբ ընտրեաց անդստին վաստակել առ 'ի լեզուագէտս զհայրենիս իւր յարգարել. որով միանգամայն անձամբ լինիցին տեաք ամենայն մատենից Յւրոպիոյ, և մի կարօտ իցեն մուրացածոյ գրովք 'ի ձեռն թարգմանաց ոմանց տակաւ ճոխանալ : Այսու քաջախորհուրդ մտօք միայնակ առաջին հանդիսացեալ յայս երկս վաստակոց և կատարեալ զառաջին հատորն՝ թէպէտ ոչ ըստ ամենայն ըզձից սրտին, զոր յՅւրո-

պացւոց հայերէնտգէտքն և այլք իսկ՝ բազում գրուածեօք յիշատակեն 'ի բան և 'ի գիր, ապա զերկրորդ հատորոյս բունն եհար . յոր առաւել քան յառաջինն բազում քրտունս եհեղ, յայս ձև վայելութեան 'ի վեր հանել . և յայն անհնարին տա ժանմունան սիոփուծն իւր այն էր միայն տեսանել կատարեալ զմատենագրութիւն իւր : Եւ մինչքեռ յառնէ յայսպիսւոյ բազում ձրիւք ճոխացելոյ ակն ունէր Հայաստան զայլ եւս արգիւնան տեսանել, և նա իսկ այն ինչ յամրոկ գործոյս աճապարէր . . . աւանդ, զի և ոչ զտպագրութիւն մատենիս 'ի վախճան հասուցեալ, յանկարծ 'ի մահուանէ յափշտակի՝ անմահ յիշատակ զայս թողեալ հայկազնեանս տոհմի » :

Բառարան Անգղիարէն եւ Հայերէն, աշխատասիրեալ 'ի Հ. Յարութիւն վարդապետէ Աւգերեան . ձեռնտուութեամբ ասպետի Յովհան . Պրէնտեան Վ. Ա. : Հատոր Ա. ի վէնետիկ, տպագրեալ 'ի գործատան վանաց սրբոյն Ղազարու, ՌՄՀ :

A Dictionary English and Armenian by Father Paschal Aucher D. D. with the assistance of John Brand Esqre A. M. Vol. I. Venice, printed at the press of the Armenian Academy of S. Lazarus, 1821.

« Ի մէջլէզուացն Եւրոպայ, կ'ըսէ Յառաջարանն, թէ և ոչ զառաջինն, բայց զկարևորագունին ունի տեղի անգղիականն բարբառ . 'ի սակս իւրուծն պիտանութեան 'ի համաշխարհական վաճառս, և 'ի բազմագիծի հրահանգս գիտութեանց և արուեստից :

« Ապաքէն զկնի ընծայելոյ մեր 'ի լոյս զիտալական և զԳաղղիական բառարանս՝ ընդ հայկականիս, 'ի գէպ էր մեզ թեւեղիտել և յանգղիականն . . . Այլ որպէս յամենայն գրաւոր վաստակս մեր, նոյնպէս և յայսմ յաւէտ իմն պէտս ունէաք բարեսիրացն օժանդակութեան . . . Զառաջինն Մի-Լօրտ Պայրըն, և Եգուարգ Լօմպ ազնուական անգղիացի, ուսեալ զմերս բարբառ՝ ձեռնտուութեամբ և արգեամբք իւրեանց ետուն մեզ ընծայել 'ի լոյս զկրկին Անգղիական-Հայերէն, և Հայերէն-Անգղիական քերա .

կանութիւնս՝ յօգուտ երկաքանչիւր ազգացս : Իսկ ապա Յովհաննէս Պրէնս՝ միւս ևս ազնուական ծնունդ Անգղիոյ, և վարժապետ արուեստից՝ ՚ի Կան-ասաբրիկեան համալսարանի, հայերէնագէտ և բարենախանձ ևս գտեալ՝ յորդորեաց զմեզ, և ձեռն-տու ևս եղև արդեամբք յաշխատասիրութիւն նաև Անգղիական-Հայերէն, և Հայերէն-Անգղիական Բառարանաց : ... Յաշխատասիրութեան անգ առաջիկայ հատորոյս՝ կալաք՝ մեզ առաջնորդ զԲառարանն Ճոնսըն (Johnson) գերահռչակ մասեննագրի առ անգղիացիս » :

Երկրորդ տպագրութիւն ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպարանի Մխիթարեանց, 1868 :

Բառարան Հայերէն եւ Անգղիական, աշխատասիրեալ ՚ի Յովհաննէ Պրէնտեան Անգղիացի ասպետէ Վ. Ա. ձեռնտուութեամբ Հ. Յարութիւն վարդապետի Աւգերեան : Հատոր Բ. ՚ի Վենետիկ, տպագրեալ ՚ի գործատան վանաց սրբոյն Ղազարու, 1877 :

A Dictionary Armenian and English by John Brand Esq. A. M. with the assistance of Father Paschal Aucher D. D. Vol. II. Venice, printed at the press of the Armenian Academy of S. Lazarus, 1825.

Հեղինակն Պրէնս՝ կը ծանուցանէ ՚ի Յառաջագանին. « Յայս աշխատասիրութիւն առաջնորդ կալայ ինձ զՀայերէն և զԳաղղիական համառօտ Բառարանն տպագրեալ յամի 1817. և փոխանակ գաղղիական բառից նոցա՝ եզի ՚ի սմա զանգղիականն հանդէպ հայկականաց : Եւ թէպէտ ունէի ՚ի ձեռին և զՀայերէն գրաբառ Բառարանն Մեծին Մխիթարայ, առ ՚ի ստուգել նովաւ զնշանակութիւնս հայկական բառից, սակայն յայսմ մասին առանձինն իմն ձեռնտու եղև ինձ նա ինքն Աւգերեան վարդապետն : Եւ ահա սովին օրինակաւ ժամանեցաք ՚ի լրումն գործոյս » :

Նոր բառգիրք Հայ-Անգղիարէն, ՚ի Հ. Մատաթեայ Վ. Պետրոսեան Մ. Մ. Վենետիկ, ՚ի տպարանի Մխիթարեանց, 1877-իւ :

New Dictionary Armenian-English, by Rev.

Matthias Bedrossian, M. M. D. D. Venice, S. Lazarus, Armenian Academy, 1875-1879.

Համառօտ բառարան 'ի Հայէ յԱնգղիական և յԱնգղիականէն 'ի Հայ, յերկոչս հատորս: Ի Վենետիկ, 'ի Ս. Ղազար, 1830:

A pocket Dictionary of the Armenian-English and English-Armenian languages. Venice, printed at the press of the Armenian College of S. Lazarus, 1830.

Համառօտ բառարան 'ի Հայ, յԱնգղիական և 'ի տաճիկ յերոչս:

Հատոր Ա. Համառօտ բառարան յանգղիականէ 'ի Հայ և 'ի տաճիկ: Վենետիկ, 'ի Ս. Ղազար, 1834:

A pocket Dictionary of the English-Armenian and Turkish languages. Vol. I. Venice, printed at the press of the Armenian College of S. Lazarus, 1843.

Հատոր Բ. Համառօտ բառարան 'ի Հայէ յանգղիական և 'ի տաճիկ: Վենետիկ, 'ի Ս. Ղազար, 1843:

A pocket Dictionary of the Armenian, English and Turkish languages. Vol. II. Venice, S. Lazarus, 1843.

Հատոր Գ. Համառօտ բառարան 'ի տաճիկէն յանգղիական և 'ի Հայ բարբառ: Վենետիկ, 'ի Ս. Ղազար, 1843:

A pocket Dictionary of the Turkish, English and Armenian languages. Vol. III. Venice, S. Lazarus, 1843.

Բառարան Անգղիարէն հայերէն, « Աշխատասիրեալ 'ի Հ. Յարութիւն վարդապետէ Արգերեան: Նախ տպագրեալ 'ի Վենետիկ, 'ի գործատան վանաց սրբոյն Ղազարու, յամի տեառն 1821, վերջս տին համառօտագրութեամբ տպագրեցաւ Չանիւք և աշխատասիրութեամբ պարոն Յովհաննու Ազգալեանց, օժանդակ Դասատուի 'ի Մարգասիրական Ճեմարանի: Ի հայրապետութեան Տեառն Տեառն Եփրեմայ՝ ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, 'ի Կալկաթա, 1825: Մախիւք և արդեամբք նորին Ճեմարանի »:

Ընծայուած է առ « Ազնիւ պարոն Զնթըում Աւետեան » հետեւեալ խօսքերով. « Հայաստան երբեմն վայելէր զանդուգական օգուտս 'ի տքնութեանց որդւոց իւրոց, Ոսկան վարդապետի, Թովմաս եպիսկոպոսի, Ղուկաս Վանանդեցւոյ և այլոց, որք հաստատեցին զտպարան Հայոց յԱմսգերտամ, և տպագրութեամբ 'ի լոյս ընծայեցին 'ի մեր ընդունալ զբազում կենցաղօգուտ մատեանս: Վենետիկ մատոյց ազգին մերոյ զանգին պտուղս գրաւորական տքնութեանց, տպագրելով զբազում բարոյական և իմաստասիրական մատեանս 'ի վանս սրբոյն Ղազարու: Մագրաս 'ի նորումս մատոյց որդւոցն Հայաստանի զպտուղս ինչ գրաւորական աշխատասիրութեանց. ուրանօր տէր Յարութիւն Շմաւոնեան Երազեցին և այլք հաստատեալ զտպարանս՝ հրատարակեցին տպագրութեամբ զպէսպէս ձեռագիր գրեանս նախահարց մերոց: Այլկաթա եւս ոչ պակասեցաւ զկնի նորա առաւելուլ զմթերս գիտութեան հայկազանց, հաստատելով քո զհայկական տպարան 'ի մայրաքաղաքին Բրիթանական Հնգկաստանի, և նովիմբ զնելով իբրև 'ի վերայ աշտանակի զՅաճախապատում գիրս սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի, զԵղեշէ պատմագիր, զԶենովբ պատմագիր, զոտանաւորեալ սաղմոս, և զայլ պէսպէս պիտեանս գրեանս »:

Բառգիրք փոքրիկ Անգղիացւոց լեզուէ « Թարգմանեալ 'ի հայ բարբառ 'ի Մկրտում Սիմէօնեանէ, 'ի պատիւ հայկազեան սեռի և 'ի վայելումն կրթասէր մանկանց: Մախիւք բարեպաշտօն պարոնայցն Սարգիս Մատուրեան, Սամուէլ Մկրտիչ Մուրատեան և Յակոբ Յարութիւնեան: Յամի տեառն 1803, 'ի Մատրաս, 'ի տպարանի տէր Յարութիւնի Շմաւոնեան Երազեցւոյ. աշխատասիրութեամբ Պետրոս Յովհաննիսեան համչերակին »:
« Թէ ոչ հերկի անվար գետին՝ ոչ հնազանդի արգաւանդին, — Նոյնպէս և միտքբ մարգկային՝ չերբէք փայլին թէ ոչ յըզկին »:

Բառարան համառօտ 'ի գաղղիականէ 'ի

Քայ. Աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Յարութիւն վարդապետի Աւգերեան Անկիւրացոյ՝ Մխիթարեան: Հրամանաւ Տեառն Տեառն Ստեփաննոսի Ագոնց Աստուածապատիւ Արհիեպիսկոպոսի և արքայի: Հատոր Ա. 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 'ի Վենետիկ, ՌՄԿԱ:

Dictionnaire abrégé Français-Arménien, par M. Pascal Aucher, Membre de l'Académie Arménienne de S. Lazare de Venise. Tome premier, de l'Imprimerie de la susdite Académie, 1812.

« Զգաղղիական լեզուի կարևոր պիտանութիւն յազգս ազգս դիտութեանց և արհեստից և 'ի վաճառաշահութիւնս՝ յաւէտ 'ի մերում ժամանակի, քաջ ծանեան և բազումք 'ի հայկազնեայցս. նմին իրի և յորդոր եղեն մեզ բազմք 'ի ձեռնարկ առաջիկայ Բառարանիս: Յորոց հարկեալ մեր՝ աշխատութիւն յանձն առաք մտադիւր. բայց ըստ ներելոյ այժմեան վիճանի ազգի և լեզուիս մերոյ՝ գհամառօտն յաւէտ, ընդ նմին և զպարզագոյնն կալաք ճանապարհ: Ըստ առաջնոյն՝ ընտրեցաք զընթացս գհոչակելի և զառ 'ի յայլոց 'ի կիր արկեալ բառարանի Յովսեփայ Մարթինէլի 'ի գաղղիականէ յիտալական բարբառ. ստուգելով զբառիցն նշանակութիւն որ 'ի նմա՝ 'ի վերայ ընդարձակ բառարանի Յրանչիսկոսի Աւգերեան. առանձինն իմն 'ի վերայ գաղղիական բառարանին նորոգ տպագրելոյ 'ի Լիոն, 'ի 1808 »:

Բ. Տպ. « Բառգիրք 'ի գաղղիականէ 'ի հայ և 'ի տաճիկ բարբառս. զոր աշխատասիրեաց Հ. Յարութիւն վարդապետ Աւգերեան 'ի Մխիթարեան ուխտէ »: Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, ՌՄԶԲ:

Dictionnaire Français-Arménien-Turc; par le P. Pascal Aucher, Mékhitariste. Venise, Imprimerie de S. Lazare, 1840.

Բառագիրք երեքլեզուեան. Այսինքն Գաղղիերէն-Հայերէն-Տաճիկերէն. զոր յօրինեաց Հ. Սրայիոն վարդապետ Էմինեան 'ի Մխիթարեան ուխտէ: Ի Վիեննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1853, ՌՅԲ:

« Առաջնորդ մեզ վասն գաղղիերէն լեզուի, կ'ըսէ
Հեղինակն, կալաք զհամբաւեալն և հռչակաւոր բա-
ռագիրս գաղղիական ճեմարանի (Dictionnaire de
l'Académie française), թէպէտ և ոչ պակասէին
մեզ և այլ եւս բազում բառագիրք ընտիրք... Իսկ
զհայերէնն և զտաճկերէն բազում ջանիւ և խզիւ-
յօդեալ պատշաճեցաք ըստ մերում կարի: Այնմ
ուչ կալաք զի զիշանակութիւնս գաղղիերէն բառիցն
ճշգիւ և մեկնագոյնս 'ի մեր բարբառ հանիցեմք. և
եթէ ուրեք երբեք պակասէին ինչ հայ անուանք,
զայն նորոգ իսկ յօգեցաք »:

Բառարան համառօտ 'ի հայէ 'ի գաղղիա-
կան, աշխատասիրութեամբ Հ. Յարութիւն վար-
դապետի Աւգերեան: Հատոր Բ. 'ի վանս սրբոյն
Ղազարու, 'ի Վենետիկ, ԹՄԿԳ:

Dictionnaire abrégé Arménien-Français, par le
P. Pascal Aucher, docteur de l'Académie armé-
nienne de S. Lazare de Venise. Tome Second. De
l'Imprimerie de la susdite Académie, 1817.

« Յաշխատասիրութեան անդ առաջիկայ հատորոյս,
վր ծանուցանէ Կրկասիրոյն, կալաք մեզ հիմն և ա-
ռաջնորդ զբառարանն մեր 'ի դրաբառ լեզուէ յաշ-
խարհաբառն սպագրեալ յամի սեառն 1769. զի է
նա բովանդակութիւն իմն համառօտ և ճշգրտոյն՝
համօրէն բառիցն որ յառաջին հատորն հայկազնեան
բառարանիս, և 'ի յաւելուած Մնացորդաց նորա:
Այլ ոչ շատացեալ սովին՝ յաւելաք 'ի նոյն և զայլ
արմատական նորագիւտ բառս՝ ընտրանօք հաւաքեալ
'ի նորաչէն յընդարձակ բառարանէն՝ որ ոչ է տա-
կաւին ընծայեալ 'ի լոյս: Յաւելաք 'ի նոյն և զայլ
բառս ինչ ուսումնականս՝ արտաքոյ մերոց բառարա-
նաց. զի թէպէտ և չգտանին 'ի նոսա, բայց կարևոր
գործածութեամբ ուսումնասիրաց և հաճութեամբ
մերումս ճեմարանի մտեալ են 'ի բարբառս մեր,
յառաւել ընդարձակութիւն հայկազնեանս լե-
զուի »:

Բառգիրք Հայ-Գաղղիարէն և Գաղղիարէն
Հայերէն: Յօրինեաց Ա. Նար-Պէյ (Ա. Գալֆայեան):
Գ

Երկրորդ տիպ: Փարիզ, Լ. Հաշէթ և ընկ. գրավա-
ճառք, 'ի ծառատունկն Սէն-Ֆէրմէն, 77: — Մէ-
զոննեօվ և ընկ. գրավաճառք, 'ի գետափն Վոլթէր,
15. 1872:

Dictionnaire Arménien-Français et Français-
Arménien, par A. de Nar-Bey (A. Calfa). Deuxiè-
me Édition. Paris, L. Hachette et Cie libraires, 77.
Boulevard Saint-Germain. Maisonneuve et Cie
libraires, 15. Quai Voltaire, 15. 1872.

« Աւ վեհափառ Աղէքսանդր Բ. կայսր և ինքնա-
կալ ամենայն Ռուսաց, և այլն, և այլն, և այլն.
նուէր խորին Մեծարանաց և մեծի Զարմացման »:

A Sa Majesté Alexandre II, Empereur et Auto-
crate de toutes les Russies, etc., etc., etc. Hom-
mage du plus profond respect et de la plus haute
admiration.

Յառաջարանին մէջ կ'ըսէ Հեղինակն. « Յընգհա-
նուր ծաւալել յազգիս Հայոց ուսման գաղղիականին
կենցաղօգուտ բարձուոյ, և յաճել հայասիրացն
թուոյ յԵւրոպայ, եւս քան զեւս յերևան գայր
կարևորութիւն Հայ-Գաղղիսրէն բառգրոց. գործի
անհրաժեշտ սրոց 'ի մարզս և 'ի վաստակ երկոցուն
ըզոլացն պարապիցին. նմին իրի և 'ի խոյզ և 'ի խըն-
դիր են ամենեքին մատենիդ, որոյ փորձք ինչ եղեն
ցարդ աննշանք և ոչ յոյժ օգտամատոյցք: Վա-
ռեալքս սիրով փառաց և մատենագրութեան մերոյս
հայրենի աշխարհին, ձեռնամուխ յերկն եղաք, և
բունն եռանդեամբ զամս յոլովս 'ի նոյն վաստակե-
ցաք անձանձիր: Ձեռն արկեալս այս երկասիրու-
թիւն 'ի վերքան զկարծիս մեր և զպլոց տարժանա-
կան եղն և դժուարաքիրան: Քանզի բնաւ չէր նման
աշխատութիւն մեր այնոցիկ 'ի յօրինողացն բառա-
գրոց, որ բազում այն է զի ոչ այլ առնեն, բայց դոյզն
ինչ յաւելուլ, զեղչել կամ ուղղել 'ի գիրս անդ նա-
խորդաց իւրեանց: Եւ պակասէին մեզ նախորդք:

« Մատեանն Փրանկիսկեայ Ռիվոլայ, մակագրեալ
Բազգիրք Հայ-Լատին, հրատարակեալ 'ի Միլան
յամի 1621 և ընծայեալ Փրեզերիկոսի Պոռոմէոյ
ժիրանաւորի՝ արքեպիսկոպոսին Միլանու, բառա-
րան է համառօտ՝ յօրինեալ վեր 'ի վերոյ իմն գիտու-

Թեամբ հայկական լեզուի, յորում և բնիկ բառք հայեցիք խառն են ընդ աշխարհիկ բառից և գարձուածոց անխաիր. ուղղագրութիւնն իսկ բազում ուրեք վերպակ և այլանգակեալ:

« Ի գրչագիրս կայսերական Մատենադարանին Փարիզու կայ և ձեռագիր մատենան՝ Բապիրք Հայոց անուանեալ, աշխատասիրութիւն Փրօթի Տըլաքրուա գաղղիացոյ: Նոյն է սա ընդ բառարանի Ռիվոլայ Միլանեցոյ. միայն յաւելեալ են 'ի նա բառք ոմանք 'ի նախնեաց մերոց և քերականութեանն Նրոտերի գերմանացոյ: ...

« Բառարանն Հ. Սեգերեանի Թէպէտ և առաւել կատարեալ և կարգարան քան զվերոյիշեալսն, սակայն բառիցն և դարձուածոց չքաւորութեամբ և գաղղիական մեծամեծ վրիպակօքն՝ 'ի բազում ամաց հետէ անբաւական համարեալ է յիմաստոց. նորին աղագաւ և կրկին տպագրութեանն պատուոյ չեղև արժանաւոր...

« Չամա յորովս ծախեալ յընթերցումն և 'ի քըննութիւն մատենագրացն մերոց նախնեաց, կամ եղև մեզ զառաջինն յօրինել բառարան ճոխագոյն քան զամենայն Հայերէն բառարանս 'ի լոյս ընծայեալսցարդ՝ բովանգակելով 'ի նմին և զամենայն բառս որ արժանաւոր մեծի Հայկազնեան բառգրոց գտանիցին: Սկիզբն իսկ արարուք տպագրութեանն. բայց առահի չհասանելոյ 'ի յառաջագիրս նպատակ՝ հարկ 'ի վերայ մեր եղաք 'ի ծաղկաքաղ հրատարակումն նորին Թեակոխիւ... լաւագոյն համարեցաք ապա նուրեւ հասարակաց մատենան դիւրատար դիւրագին, և միանգամայն օգտուէտ, դիւրահաս և կարեւորքն ճոխացեալ »:

Բառարան Բաւառոս Բայերէն եւ տարնկերէն, զոր յօրինեալ է Հ. Եփրեմի Չագրձեան 'ի Մխիթարեան ուխտէ: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1850:

Բառարան 'ի հայէ 'ի տարնիկ, 'ի պէտս գրչորոցաց. յօրինեալ 'ի Հ. Յակովբոս Վ. Պողաձեան 'ի Մխիթարեան Միաբանութենէ: Հատոր Ա: Վիէն.

X
Հար խառնուրդ զՆաօր Հայերէն Թեմերի
չոր յօրինեալ է Ն. Եփրեմի Չագրձեան 'ի Մխիթարեան
'ի Վիէննա 1850 թ. մի յ

նա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1838:
Բ. Տպ. 1868:

X

Բառարան համառօտ 'ի տանկականէ 'ի
հայ, 'ի պէտս դպրոցաց. յօրինեալ 'ի Հ. Յակոբոս
Վ. Պօզաճեան, 'ի Մխիթարեան Միաբանութենէ:
Հատոր Բ: Վիեննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուա-
ծածնի, 1839: Բ. Տպ. 1868: կայ Բ. 1856 1855
52496

Բառարան նոր իտալերէն, գաղղիարէն,
հայերէն եւ տանկերէն լեզուաց, աշխատասի-
րութեամբ հարց Մխիթարեան ուխտին: Վիեննա,
'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1846:

Nuovo Dizionario delle lingue Italiana, Fran-
cese, Armena e Turca, compilato dai Padri della
Congregazione Mechitaristica. Vienna, coi tipi
della stessa Congregazione, 1846.

X

Բառգիրք Հայկազեան լեզուի. Երկասիրու-
թիւն պատուելի Գրիգոր վարժապետի Փէշարմաւ-
ճեան, 'ի պէտս գիւրութեան համբակաց վարժելոց
'ի հայկական ուսմունս: Ի Միջագիւղ Կոստանդնու-
պօլսոյ, 'ի սպար. Արապեան Պօղոսի Ապուշեցոյ,
1841: Քիւր ԵՊ. Եզ. 1841. հարցոր 764. 1864. 164. 164. 164.
Պ. Գր. Ե. Զ. 25 24 19 1846. 25 7 19

Բառարան համառօտ 'ի գրաբառէ յաշխար
հաբառն, 'ի պէտս համբակաց. աշխատասիրու-
թեամբ տեառն Յովսէփայ Արցախեցոյ գերիմաստ
վարդապետի 'ի միաբանութենէ վանիցն սրբոյն Յա-
կովբայ: Շուշի, 1730:

Բառգիրք Լատին-Հայ. Dictionarium Latino-
Armenum, super Sacram Scripturam, et libros di-
vini officii Ecclesie Armenæ, compositum per D.
N. E. T. Բառգիրք Լատինացոց և Հայոց 'ի վերայ
Աստուածաշունչ և ժամակարգութեան գրոց Հայոց
Եկեղեցոյն. շարագրեալ 'ի Ա. Ն. Ե. Գ. (Աստուա-
ծատուր Ներսէսովից, եպիսկոպոս Իրայիանուպօլ-
սոյ): Typis S. C. de Prop. Fide, MDCXCV (1695):

Բառգիրք Լատին-Հայ. Dictionarium Novum

X → Բառգիրք Հայկազեան լեզուի տանկերէն
եւ իտալերէն զ հարց 18 46 ի Կիւր ԵՊ. 1841

Latino-Armenum. Ex precipuis Armeniæ linguis scriptoribus concinnatum. In quo præter adjunctos singularum vocum sensus multiplices, multa etiam Theologica, Physica, Moralia, Historica, Mathematica, Geographica, Chronologica, suis quæque locis passim explicantur. Accepit tabula chronologica regum et patriarcharum utriusque Armeniæ. Auctore P. Jacobo Villotte Soc. Jesu. Apud Armenios per annum XXV Missionario. Բառգիրք Հայկական լեզուի շարագրեալ յԱզոր վարդապետէ 'ի կարգէն Յիսուսեանց. Romæ. Typis Sac. Con. de Prop. Fide. Anno MDCXCIII.

Բառգիրք Հայ-Լատինական. Dictionarium Armeno-Latinum. Auctore Francisco Rivola, Cive Mediolanensi. Lutetiæ Parisiorum; Impensis Societatis Typographiæ librorum officii Ecclesiastici jussu Regis constitutæ, MDCXXXIII. Cum privilegio Majestatis suæ Christianissime.

Բառարան (նոր) յաշխարհաբառէ 'ի գրաբառ, 'ի պէտս դպրոցաց. սրբագրեալ և ճոխացուցեալ յաւելմամբ գրաբառ բառից և ընտիր ասացուածովք և ոճովք նախնեաց: Վէնետիկ, 'ի տպար. Ս. Ղազարու, 1869:

Բառարան ընտանեկան տղայոց վարժութեան համար: Մասն Ա: Տպագրութիւն Ա. Ն. Շահնազարեան, 'ի Խասգիւղ Կոստանդնուպօլսոյ, 1870:

Բառարան հիւլլենական եւ հայ լեզուաց, երկասիրութեամբ երկուց հարազատաց՝ Արիստակեսայ և Ստեփաննոսի Աղարեանց: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, 1848:

Բառարան նոր հայերենէ 'ի յունարէն: Յօրինեաց Ի. Խ. Չօլազեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Տէրոյեանց, 1870:

Բառգիրք Յանգաց կամ Յանգարան: Երկա.

սիրեաց Խորէն, վ. Գալժայեան : Թէոդոսիա, 'ի
տպ. Թալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1860 :

Բառարան Պարսկերէն. « Ըստ կարգի հայկա-
կան այբուբենից : Յորում ճոխաբար աւանդին ի-
մասոք բառիցն Հայերէն և Տաճկերէն բացատրու-
թեամբ և ուրեք Արաբական նշանակութեամբք : Յա-
ւելեալ և զյատուկ անուանս նշանաւոր Թագաւո-
րաց և զերեւելի տեղեաց, և ճոխացուցեալ օրինա-
կօք 'ի բանաստեղծից Պարսից : Ի Գէսարգեայ գպրէ
Տէր Յովհաննէսեան Պալատոցոյ. աշխատութեամբ և
ուղղագրելով և համառօտ քերականութեամբ 'ի Յա-
կոբայ Տիւղեան » : Ի Կոստանդնուպօլիս, յՕրթա-
գեօզ, 'ի տպ. Պօղոսի Արապեան, 1826-ՌԾՀԵ :

« Զուարճալի արդարև և արժանայարգ, կ'ըսէ
Հրատարակողն, խօսէ և գրել զարդեան կրթեալ ա-
զանց զգեղեցիկայարդարն և զքաղցր լեզուս... այլ
պարտք անհրաժեշտ 'ի վերայ կայ, և հարկաւորագոյն
իսկ է գիտել զլեզու տէրութեան և զբնիկ իւր քա-
ղաքի, ուր և պիտոյք իսկ առօրեայ հանձարագիւտ
և շահախնդիր լինել հարկագրեն... Այսոցիկ քաջ
վերահասու լեալ՝ նախահայեաց և հեռատես ակն
ուսումնասէր և բարեյիշատակ Գէորգեայ գպրի Տէր
Յովհաննիսեան... բազմամեայ անխոնջ աշխատասի-
րեալ՝ 'ի լոյս ած զայս բառարան՝ Պարսկական և
Հայկական լեզուաց... »

« Պարտք սիրահամբոյր գնի մեզ արգարև, մերս
չնորհակալու խնամոց ըզձից բերումն ընձեռել 'ի
յիշատակ առնս արժանայարգ. որոյ 'ի ծաղկա-
փթիթ տիոց մինչև յալիս ծերութեանն անխոնջ վաս-
տակեալ 'ի ճգունս ուսումնասիրութեան, յաչս գիտ-
նականաց արդեամբք ունէր ժառանգեալ զյարգ, և 'ի
համազգեաց համարումն և պատիւ : Տեղեակ բազ-
մասեռն լեզուաց, Յունականին, Եբրայերէնին,
Պարսկականին, Արաբացոյն, Լատինականին և
Հայկականին գրաւորական ուսման, սրտեռանդն
նուիրեալ զուուրս իւր և գիշերս ողջոյն յօգուա
իւր ազգին, 'ի Թարգմանութիւնս, 'ի պատմականս,
և յայլս շահաւետս և իմաստալից գրուածս, գեղե-
ցիկս օժտեաց այրս պանծալի՝ զիւր ազն Արամեան,

Հաստատուելով զորոց, հաստատուելով զայսոցն որ
խաղաղարջօք և զարգացելով. հաստատուելով զայսոցն Վ. Յուն-
կոս. յոյս. 1865/18635 13419

Ժառանգութիւն անմահական թողեալ առ համազգիս զիւրն քրտանց բազմագէժ և անդին վաստակս յորս արժանայարգ դասի առաջիկայս բառարան » :

Բառարան (առձեռն) « պատմական աշխարհագրական և զիցարանական յատուկ անուանց, « յաւելեալ հայկական յատուկ անուանք. աշխատասիրեաց Ն. Ճիվանեան Տէր և հրատարակիչ Վահրամ Յ. Մարգարեան » : Կ. Պոլիս, 'ի տպարանի Վ. Յ. Մարգարեան, 1879 :

Բառարան Ռուս Հայ. Երկասիրեաց Մկրտիչ Բերոյեան, ուսուցիչ հայկական գրականութեան 'ի կայսերական համալսարանին որ 'ի Փետրպուրկ Ռուսաց : Տպագրեալ 'ի տպագրատուն համալսարանին : Տես Աղեքսանդր Խուրդուբաշեանց :

Բարաոնական դիմաոնութիւն « այսինքն Ռոման մօրալէ, 'ի դիմաց վարդոյ և լուսինեկի' այն է պիւլպիւլի : Ընծայեալ 'ի փառաւոր յառն իւրոյ պայծառափայլութեան կրաֆ Նիկօլայ Պետրովիչ Բօմանսօփ մեծի Քանչեկերի կայսերական բարձր Վալէկին պանդխտականաց, և զանազան նշանակիր կաւալերի : Շարադրեալ 'ի նատվօրնի սովէթնիկ Մարգար Չաբարիայ Խօջենց Գեղամեանէ, և 'ի հայկականէ թարգմանեալ 'ի Ն. Յովսէփ Յօհաննիսեանէ յԱժգերախանցւոյ, հրամանաւ մեծաւորաց : Սանկտպետրբուրգ, 'ի տպ. Յովսէփ Յօհաննիսեանի » : Յամբ տեառն 1812 :

La Rose et le Rossignole; allégorie orientale de Markar Z. Kodjentz, d'Erivan. Traduite sur le texte arménien par M. Levailant de Florival, professeur de la langue arménienne au Collège des langues vivantes, à Paris. Dondey-Dupré, 1838.

La Rosa e l'Usignolo, allegoria orientale; opera originale di Markar Z. Kogentz d'Erivan, tradotta dall'armeno. Venezia, Tipografia Armena di S. Lazzaro, 1879.

*Բառարանութիւն հայկական. Ուղղութիւնք

ընթերցողածոց մատենագրութեանց նախնեաց և նշանակութեան բառից ինչ. Նորայր Ն. Բիւզանդացի: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Պօզոսի Բիբլիշէան և ընկ. 1880:

* Բառտետր կամ Ժողովածու հայերէն պիտանի բառերու: Կ. Պօլիս, 1852:

* Բարեպաշտութիւն: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիեւ Կրիֆֆիթի, 1844:

* Բարեգործութեան օգուտը: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիեւ Կրիֆֆիթի, 1846:

Բարեխօսութեան (յաղագս) սրբոց, և զպատկերս նոցա և զնշխարս մեծարելոյ: Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1852:

Բարձուղիմէոս. Բոնոնիացի: Տես Քարոզք:

* Բարեկամ մանկանց կամ Մանր ուսմունք բնագիտութեան: Հեզ. Մերի Ա. Սուրիթ. Թարգմանեաց յանգղ. Օր. Ե. Պաղտասարեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Գաֆաֆեան և ընկ., 1873:

* Բարեկարգութիւնը կարեւորք. Շարադրեց Կարապետ Յ. Փանոսեան: Կ. Պօլիս, 1864, տպար. Միւհէնախեան:

* Բարեկիրճ պատանի. Բարեկիրճ գաստիարակութիւնը պողարեր ընելու զգուշութիւններ: Աշխատասիրութեամբ Յովհաննու Վ. Ճամպազեան: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1856:

* Բարի իրիկուն պարոն Բանդալոն. Կատակերդական նուագաւոր Թատրերգութիւն 'ի մի արարուած: Թարգմանեց Արիստոտ Մ. Գարիպեան: Կ. Պօլիս, 1863:

* Բարի խորհուրդներ. « Ամէն օրուան համար ».

ձէկ ամուռ վրայ շինած. 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ
Մխիթարեան Աւգերեանց. 'ի Ստամպոլ. անտեղաց
լեզուով : Ի վենետիկ, 'ի վանս Ս. Ղազարու, 1809.
ՌՄԵԸ:

X *Բարի մարդ եւ բարի քրիստոնեայ. Յօրինեաց
Տէր Մատթէոս արքեպիսկոպոս, նախկին պատրի-
արք Կոստանդնուպոլսոյ : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Մը-
հնեան, 1856. էջ 318 15 ԲԷ
Բ. Տպ. Ի Տփլիս, 1860:

*Բարի մարդ եւ բարի քրիստոնեայ. « Մերե-
լինեք, ամէն հոգիի մի հաւատաք, հապա հոգիները
փորձեցէք թէ արդեօք Աստուծմէ են » : Ա. Յովհ.
Գ. 1 : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յարութիւն Փափազեան,
1860:

*Բարի մարդ՝ բարի քահանայ : Աշխատասի-
րեց Տէր Սահակ քահանայ Տէր Սարգիսեան : Կ.
Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Գիւրքճեան, 1860:

X *Բարի մարդէն՝ չար մարդոյն պատասխանէ
Տէր Սահակ քահանայ Տէր Սարգիսեան : Կ. Պօլիս.
'ի տպ. Ռ. Յ. Գիւրքճեան, 1860. էջ 106 10x16

*Բարի Թուրքոյն եւ չար Թիւրքին. Թարգ-
մանեաց 'ի գողցեալն Ա. Կ. Արփաճեան, վա-
ղեմի աշակերտ Ս. Փրկչեան վարժարանին Ղալա-
թիոյ : Տպեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս, Եփրոզէիայ
1854, Բարչիկէտր նոս Եփրոզէիայ : Բարձր
Քարթիկ Մալմաշ. - - Կ. Պօլիս 777 Կ. Պօլիս

Բարձրագոյն կարգադրութիւն յաղագս կա-
ռավարութեան գործոց լուսաւորչական Հայոց
եկեղեցոյ 'ի Ռուսաստան : Թարգմանեաց ատե-
նագար և Թարգման լուսաւորչական Հայոց Սիւն-
հոգոսին Էջմիածնի Մկրտիչ Քարտաշեանց : Տպա-
գրեալ 'ի Սուրբ Էջմիածին, յամի տեառն 1836:

Բարձրագոյն հրովարտակք եւ կանոնադրու-
թիւնք եւ ցուցակք Լազարեանց շեմարանի

~~Բարձրագոյն և Եւսեփ փրկարարեաց~~
« Եւսեփ փրկարար » տալիս հոգիի մի՛ հաւատարմութ. Գարայտ
Քրիստոս փորձեցի թէ արդեօք եւրոպայի թաւ. Ա. Յովհ. Պ.
Կարապետեանց յովհ. Գ. Պօլիս 777 Կ. Պօլիս
1410 էջ 136 16x11

Բարսեղ ճոն, Մեկնութիւն յԱւետարանն Մարկոսի: Պօլիս, 'ի Հասանփաշա խանն, 1826:

X *Բացատրութիւն 'ի վերայ սուրբ Հաղորդու
Թեան եւ Պատարագի: Յօրինեաց Իգնատիոս վարդապետ Գաթաճաճեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1862: 52 51 13X/6

X Բացատրութիւն հրատարման եւ զղջման, և առաւօտեան երգոց Շնորհալուոյն: Գրեաց Մկրտիչ Վ. Արծրունեան, Միաբան Ս. Աթոռոյն Երուսաղէմի: Երուսաղէմ, 'ի տպ. Սրբոց Յակովբեանց: 1854

Բացատրութիւն շարականաց որ պաշտին 'ի հասարակաց ժամակարգութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ: Աշխատասիրեալ Տեառն Հ. Գաբրիէլ Աւետիքեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ Աթոռակալ վարդապետի 'ի Մխիթարեան Միաբանութենէ: Տպագրեալ... յօժարակամ նպաստաւորութեամբ երից ազնուական Եղբարց Պարոնաց Մկրտչի, Կարապետի և Անտօնի Կարնեցի Մահտեսի Գասպարեանց Ղուկասեան: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1814, ԲՄԿԳ:

X Բացատրութիւն չափուց եւ կշռոց նախնեաց. Առաջնորդութեամբ Եպիփանու, Խորենացւոյ և Շիրակացւոյ. 'ի Հ. Յարութիւն վարդապետէ Ազգերեան 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1821: 207 16X22

Բացատրութիւն սուրբ գրոց: Տես Քրիստոնեայ այցելու:

Բելիսարայ արկածք. Վիպասանութիւն Բելիսարայ յօրինեալ 'ի Ժանլիէ գաղղիուհւոյ. Թարգմանութիւն Հ. Եղուարդայ Վ. Հիւրմիւզեան՝ արքեպիսկոպոսին Շիրակայ 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1859:

Բելիսարիոս: Տես Մարմոն Թէլ:

Բեմբասացուծիւնք 'ի Տիրամայրն . « Երկ-
յունց հարց արգի ճարտարխօսուծեան, Պոսիւէի
Մելգաց եպիսկոպոսի, Մասիլիոնի Քլերմոնի եպիս-
կոպոսի և հօրն Պուրտալուի, Բեմասացուծիւնք 'ի
Տիրամայրն . Թարգմանեալք 'ի ձեռն Հ. Եգուարդայ
Հիւրմիւզ Շիրակայ արքեպիսկոպոսի 'ի Մխիթա-
րեան ուխտէն » : Վենետիկ, 'ի վանս Ս. Ղազարու,
1879 :

Պոսիւէի, 'ի վշաակցուծիւն սրբոյ Կուսին .

- Դարձեալ 'ի վշաակցուծիւն սրբոյ Կուսին .
- Յանարաս յղուծիւն սրբոյ Կուսին .
- Դարձեալ յանարաս յղուծիւն սրբոյ Կու-
սին .
- Ի տօնի անարաս յղուծեան և 'ի պաշտօն
սրբոյ Կուսին .
- Ի ծնունդ Տիրամօրն .
- Դարձեալ 'ի ծնունդ Տիրամօրն .
- Դարձեալ 'ի ծնունդ Տիրամօրն .

Մասիլիոնի, Յանարաս յղուծիւն ամենասուրբ
Կուսին .

- Յայցելուծիւն Կուսին .
- Ի Տեառն ընդ առաջ .
- Դարձեալ 'ի Տեառն ընդ առաջ .
- Ի վերափոխումն Տիրամօրն .

Պոչտալոնի, Յանարաս յղուծիւն Տիրամօրն .

- Յաւետումն սրբոյ Կուսին .
- Դարձեալ յաւետումն սրբոյ Կուսին .
- Ի Տեառն ընդ առաջ .
- Դարձեալ 'ի Տեառն ընդ առաջ .
- Դարձեալ 'ի Տեառն ընդ առաջ .
- Ի վերափոխումն Կուսին .
- Դարձեալ 'ի վերափոխումն և 'ի պաշտօն
Կուսին :

Բենեդիկտոսի (սրբոյ հօրն մերոյ) կանոնք : Չոր
Թարգմանեալ է աշակերտաց մեծի հօրն Մխիթա-
րայ : Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս . Աստուա-
ծածնի, 1843 :

Բենեդիկտեան վանաց սահմանք . « Սահման

***ԲԵՔԷՐ ԲԻՈՒԼ ԲԱՆԱՔՐ** . Օպերետա մի գործու-
ղութեամբ: Տփխիս, 'ի տպ. Համբ. Էնֆիաճեանց և
ընկ. ?

***ԲՇՂԿԱԿԱՆ ՆԻԼԹ** . « Նիւթ բժշկական . այս է
կարճառօտ ստորագրութիւն ումենայն գոյից , որք
պարգևեալ են մեզ յամենակարողէն առ 'ի գործա-
ծելու հանապազ թէ իբրև կերակուր , թէ իբրև
դեղ , և նոցա գործածելուն կերպը , կշառքը և ժա-
մանակը : Այն նաև ոմանք բժշկական խրատք , թէ
ո՞ր դեղորայք կարող են փաստակար լինել , եթէ ան-
խոհեմաբար գործածւին . և որպիսի սքանչելի օգուտ
ներ կուենեան թէ զգուշութեամբ ձեռք առնուին .
և որոնք բնութեամբ փաստակարք են , թէպէտ ու-
նենանք մեծ զգուշութիւն և խոհեմութիւն : Յետին
մասն է մտադրութիւն օգոյն և կլիմային . և նորա
իշխանութեանը 'ի վերայ կենդանեաց և բուսակա-
նաց : Ի լոյս ածեալ աշխատասիրութեամբ Յովակիմ
բժշկի Օլուլուխեան , որ է աթթօր բժշկական և ա-
զատական արուեստից Վիէննայի : Ի փառս Աստու-
ծոյ պարգևողին , և յօգուտ մերազնէից : Եւ գուք
մեղուք՝ ոչ ձեզ պատրաստէք զմեղը » : Ի Վենետիկ ,
'ի վանս Սրբոյն Ղազարու . յամի Տեառն , 1806 :

էջ 275

ԲՇՂԿԱՐԱՆ ԱՌՃԵՐՆ . « 'ի պէտս գիւղականաց ,
կամ բժշկական խրատք վասն արքունի գիւղակա-
նաց : Ի լոյս ընծայեալ յանգրկովկասեան միաբանու-
թենէ Ագարակային սնտեսութեան . Թարգմանու-
թիւն նոյն միաբանութեան ներգործական անդամոյ
Յ . Արղանեանց » : Ի Տփխիս , 1843 :

ԲՇՂԿԱՐԱՆ . « ԲՇՂԿԱՐԱՆ ՀԱՄԱՌՕՄ . Եարա-
գրեալ 'ի ներհուն բժիշկ Զուղայեցի Յօհաննէս Գա-
լանթարեան պարոն Պետրոսէ : Յամի Տեառն 1789ին :
Տպագրեալ 'ի հայրապետութեան լուսանկար մօրն
մերոյ սրբոյ Գահոյն Էջմիածնի տեառն Ղուկասու...
հրամանաւ սրբոյ Կթուոյն Էջմիածնի ծայրագոյն
Նուիրակի և հիւսիսային կողմանս եղեալ ազգիս
Հայոց առաքելաշաւիղ առաջնորդի Սանահնեցոյ
Երկայնաբազուկ Արղութեանց իշխանազնեայ տեառն

Յ. Լատիսլաւայ Փերքէր. Թարգմանեաց Հ. Ղեւոնդ Մ. Ալիշան, վարդապետ Մխիթարեան : Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1855:

*Քիլիլիմ 'ի կոստանդնուպօլիս կամ Արեւելեան Հայք և Բորթականտա : Կ. Պօլիս, 1870:

Բնաբանութիւն « Իմաստասիրական կամ Տարերարանութիւն : Որ է բան յաղագս տարերաց և տարերական որակութեանց, խառնուածոց և վերամբարձ զբօսանացն, ուստի գոյանայ ամպն, մուայլն, ցօղն, եղեամն, անձրեւն, ձիւնն, կարկուտն, փայլատակն, կայծակն, գետնաշարժն, հողմն, տղեզն, և այլ սոյնպիսի վերամբարձ զբօսանք : Յօրինեալ 'ի Մատթէոսէ և 'ի Ղուկասէ յապիրատ վանանդեան դպրաց, 'ի պէտս բանասէր մերազնեայ եղբարց : Տպիւք և ծախիւք Թոմայ եռամեծ րաբունւոյ և որբափայլ եպիսկոպոսի Վանանդեցւոյ : ... Յամի Տեառն 1702, յԱմսգերտամ » :

*Բնաբանութիւն տեսական եւ փորձառական : Յօրինեաց Հ. Մանուէլ Քաջունի, վարդապետ Մխիթարեան : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1871:

*Բնագիտութեան առաջնորդ. Յօրինեց Մ. Յ. Աղապալեան, 38 փորագրուած պատկերներով : Կ. Պօլիս, 1877:

*Բնագիտութեան տարերք (Ֆիզիգա) դպրոցներու համար. յօրինեց Հ. Ղուկաս Վ. Տէրաւերեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն : Վիեննա, Մխիթարեան տպարան, 1865:

*Բնագիտութիւն փորձառական կամ Ֆիզիգա, Քիմիայով. 'ի Հ. Բարսեղ Վ. Նուրիճանեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն : Վիեննա, Մխիթարեան տպարան, 1856:

Բնախօսութիւն. Թարգմանութիւն Արշակ Ագապեանցի և հրատարակութիւն Միքայէլ Բուզինեան.

X → Բնագիտութիւնի փորձառական կամ Ֆիզիգա, Քիմիայով. 'ի Հ. Բարսեղ Վ. Նուրիճանեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն : Վիեննա, Մխիթարեան տպարան, 1856

յի. « Գիրքը բաղկացած է 318 երեսից, պատկերազարդ է. խօսուած է բնական, ֆիզիկական օրէնքների, արեգակի, երկրի, աստղների, կենդանիների և բոյսերի մասին »: Տպխիս, 'ի տպար. Մովսէս Վարդանեան և ընկ., 1881:

Բնախօսութիւն Հայաստանի. Physiographie de l'Arménie. Discours prononcé le 12 août 1861, à la distribution annuelle des prix au Collège arménien Samuel-Moorat, par le P. Leonce M. Alishan. Venise, Imprimerie arménienne de St. Lazare, 1862, 1870.

* Բնական գիտութիւն կամ Ֆիզիզա, 'ի Հ. Մատթէոս Վ. Սաղաթիկէեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1842:

* Բնական պատմութեան տարերը: Թարգմանեց Օր. Փ. Գէորգեան: Կ. Պօլխ, 1876:

* Բնական պատմութիւն, աշխատասիրեալ 'ի Մխիթարեան Միաբանից: Վիէննա, Պաշապան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1842:

Հատոր Ա. Կենդանաբանութիւն:

Հատոր Բ. Տնկաբանութիւն և Հանքաբանութիւն:

* Բնական պատմութիւն. ^{առն է չենց} Մարդկային հրէշներ: Թարգմանեց Գաբրիէլ Գրասէրեան: Կ. Պօլխ, տպագրութիւն Յովսէփայ Գալաֆեան, 1873:

Կ 2175
13x20

* Բնական պատմութիւն: Պատմութիւն չորրորդ տանեաց և բայկոց: Տես Փիղ և Պատմութիւն Թռչնոց:

* Բնական տարեցոյց 1871-1872 Թուին Քրիստոսի, հանգերձ երկրաբանական գիտելեզք: Կ. Պօլխ, տպ. Արամեան:

* Բնական օրէնք, կամ կրթութիւն առ 'ի լինել բարի և պարկէշտ քաղաքացի: Աշխատասիրեալ աշխատասիրեալ

Ք. Գրքարան, Կոստանպոլս և Տիրապոլսի մասին գրքարանի մեքնակ, կարծի ցածից ժառնգ քաղաքացի և արտաքին հասակի և պէտք մտայ. քաղաք օրտար Կ. Գրքարան Տիրապոլսի մասին հոսոյ չորրորդ ժառնգ. Գ. Գոմի 1876 Կ 2 60
9 x 14

խորհարառ լեզուաւ 'ի Հ. Մերոպ վարդապետէ Աղաչբաղեանց Կոստանդնուպոլսեցւոյ 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ : Վիեննայի, Ս. Ղազար, 1819: 52 160
11717

*Բոլին. Վիպասանդութիւն Աղեքսանդր Տիւմաբաղեացւոյ : Թարգմանեց Գրիգոր Մսերեան : Զփուռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1872:

Բոսուետայ խօսք վասն Տիեզերական պառմուծեան. Թարգմանեալ 'ի Մխիթարեան Միաբանից, և տպագրեալ ծախիւք հոյակապ Ասպետի Յովհաննու Մուրատեան : Վիեննա, 'ի վանք Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1841: 52 513 17X25

Բովանդակութիւն բովանդակութեան սրբոյն թովմայի, 'ի Հ. Կարողոսէ Պիւռարտ: Թարգմանեալ 'ի Գերայ. Աստուածատրոյ վարդապետէ Բարիկեանց : Թրեստ և Վիեննա, 3 հատորք, 1810-1813:

*Բովանդակութիւն գիտութեանց եւ արուեստից. Աշխատասիրութեամբ Հ. Եղիշէի Վ. Գաֆթանճեան, 'ի Մխիթ. ուխտէ : Վիեննա, Մխիթարեան տպարան, 1861:

Բովանդակութիւն նուագաց եղանակաց Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ ըստ ութն ձայնից : Կ: Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիւսեան, 1864:

Բովանդակութիւն սրբոյն թովմայի, կամ ընթացք Աստուածաբանութեան ըստ մտաց սրբոյն թովմայի: Արարեալ 'ի Հօրէ Կարողոսէ Բենատոսէ Պիլվարտէ 'ի կարգէ Հարց Քարոզչաց : Թարգմանեալ 'ի լատինականէն 'ի հայ բարբառ յաշակերտաց ամենապատիւ Մխիթարայ Բարունապետի և արքայի : Թրեստ, 'ի տպար. Հարց Մխիթարեանց, 1788:

*Բուդաղեանց. Վեբիւշէ Երէց (Օլիւր Գուլ-

ժ(Թ)։ Տփխիս, Ջաքարիա Գրիգորեանցի կովկասեան գրառվաճառանոցում, 1881 :

ԲՈՒՂԱՆՂ ԱՎԱՏՄԱԳԻՐ .

Ա. Տպ. « Բուղանգարան նպատմութիւն . շարադրեալ Բուղանգայ մեծի պատմագրի : Ջոր սկսեալ (զկնի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ) պատմեզանցս անցից ժամանակաց դիպուածոց երկրին Հայաստանեայց . զքահանայապետիցն , և զերևելի եպիսկոպոսացն , հանդերձ Թագաւորացն . և զոր ինչ գիպեցան և հասին 'ի վերայ ազգիս Հայոց 'ի Պարսից և Յունաց . և ևս 'ի մերայնոց , համառօտեալ հասուցանէ մինչև յաւարտ պատմագրութեանս : Նորում շարագրին գպրութիւնք երեք : Առաջին գպրութիւնն ունի գլուխս ԻԱ . երկրորդն ՄԹ . և երրորդն ԽԳ : Տպեցեալ 'ի հայրապետութեան մեծի աթոռոյն սըրբոյն էջմիածնի տեառն Աբրահամու ... 'ի Թուրիս մերում ՌՃԶԹ » : Թուի տպագրութիւն Պոլսոյ , Թէպէտ պակասի յեշատակութիւնն :

Բ. Տպ. « Փաւստոսի Բուղանգացոյ Պատմութիւն Հայոց 'ի չորս գպրութիւնս : Ի վնետիկ , 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու յամի 1832 ՌՄՁԱ » : Հրատարակիչք 'ի գլուխ գրոցն գրուած Յառաջբանին մէջ . « ԶՓաւստոսի Բուղանգացոյ պատմագրէ կրրեակ խնդիրք են . նախ Թէ յորմէ ազգէ էր . երկրորդ Թէ յոր լեզու պատմագրեաց . և երրորդ Թէ Թերի իցէ մատեան նորա առ մեզ հասեալ եթէ ամբողջ » : Այս երեք քննադատական խնդրոց վրայ իրենց կարծիքն յայտնելէն ետքը , կը յաւելուն . « Հնդեակ օրինակաց բաղքատութեամբ առաջիկայ տպագիրս արարաւ . յորոց մին հնագոյն և անթուական 'ի ներհուն գրչէ գրեալ . որում մանաւանդ զհետ չոքաք , զկարևոր զանազանութիւնս այլոց օրինակացն առ 'ի ստորևս իջից նշանակեալ՝ ըստ մերումս առ 'ի բաղմաց վկայեալ հաւատարմութեան : Բայց խոստովանիմք զի առձեռին գտեալ օրինակքս չեղէն բաւական յանխալ տպագրութիւն . քանզի բազում ուրեք և 'ի յայտնի վրիպական ամենեքին համաձայնէին , Թերեւս անգստին 'ի միջէ օրինակէ գաղափարեալք » :

Faustus de Byzance. Bibliothèque historique en quatre livres. Traduite pour la première fois de l'arménien en français, par Jean-Baptiste Emine, directeur du gymnase impérial de Wladimir sur le Kliasma. (Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie, par Victor Langlois). Paris, Librairie de Firmin Didot frères, fils et Cie, imprimeurs de l'Institut, MDCCCLXVII.

ԲՈՒՆ ՏՕՄԱՐ: ՏԵՍ ՏՕՄԱՐ:

*ԲՈՒՍԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէ-
եան եղբարց, 1858:

*ԲՈՒՍԱՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՄԱՌՈՍՈՒ ԿՐԿՆՈՂԱԿԱՆ
ՂԱՍՐՆԹԱԿ, Աղէքսանդր Քիշիշեանցի: Թիֆլիզ,
Մովսէս Վարդանեանցի և ընկ. տպարանում, 1881:

ԲՈՒՐԱՍՏԱՆ ԱՊՈԹԻԿ.

Ա. Տպ. « Բուրաստան աղթից, յորում պարու-
նակին բանք մաղթանաց և խօսք ընդ Աստուծոյ յոյժ
պիտանիք՝ յարմարեցեալք ըստ եօթանց աւուրց
շարաթու, 'ի յօգուա և 'ի շահաւէտութիւն ան-
ձանց քրիստոնէից: Թարգմանեցեալ 'ի լատինացւոց
լեզուէ 'ի հայկական բարբառ, աշխատասիրութեամբ
ուրումն Ստեփանոսի վարդապետի Լեհեցւոյ 'ի
փառս մեծագոյնս Աստուծոյ: Եւ տպագրեցեալ ըստ
խնդրոյ Ճուղայեցի խոճայ Սահրատի որդւոյ պարոն
Գասպարին 'ի յգրասանս Հայկազունեաց. յամի
տեան հաղար վեցհարիւր ութսուն և հինգերորդի,
'ի վենետիկ քաղաքի ... Appresso Michiel Angelo
Barboni.

Բ. Տպ. Ի Կ. Պօլիս. « ... Տպագրեցեալ ըստ խըն-
դրոյ երկուց եղբարցն, Իսրայելին և Աբրահամին.
արդեամբ և ծախիւք իւրեանց, 'ի յգրասանս Հայ-
կազունեաց. և 'ի յամի Փրկչին Ռեճոյն. և Հայոց
ՌճՅԳ, 'ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս »: Յէջն
235. « Արդ եղև զբաւ սորա Թվին Հայոց ՌճՅԳ,
մայիսի ԻՂ. 'ի մայրաքաղաքն Ստամպօլ, 'ի Թաղն
Պեկօղլի կոչեցեալ »:

Իսրայել և Աբրահամ իսրայել և Աբրահամ իսրայել

Հասցեատեղ յառաջաց իմաստասեր զամբարանաց իւր...
... Կոստանդնուպօլիս 1851 թ. 3 269 և 200 կէտ.

Գ. Տպ. Ի վենետիկ. « Բուրաստան աղօթից, յորում պարունակին շերմեանգք աղօթք՝ ըստ եօթանց աւուրց շարաթու. Թարգմանեցեալ 'ի Ստեփաննոսէ վարդապետէ Լէհեցոյ. 'ի խնգրոյ Զուգայեցի Խոջայ Սահրատի որգւոյ պարոն Գասպարին: Իսկ 'ի երկրորդ տպագրութեանս յաւելան թղթ տարւոյ սօնացոյցն. և մաղթանք առ անս տերունականս, և առ սուրբս՝ 'ի փառս մեծագոյնս Ասաուծոյ»: Ի վենետիկ, 'ի այ. Անտօնի Պոնթոլի, 1707:

Դ. Տպ. վենետիկ. « Բուրաստան աղօթից, յորում պարունակին աղօթք ըստ եօթանց աւուրցն շարաթու: Թարգմանեցեալ 'ի Ստեփաննոսէ վարդապետէ Լէհեցոյ. տպեալ յամի Տեառն 1741: Ի վենետիկ, 'ի այ. Անտօնի Պոնթոլի »:

X

Բուրաստան մանկանց: Կ. Պոլիս, 1881. *Հայ Զարթոյս Գրարարացիք Գ. Գ. Գրիգորեան և Ա. Գրիգորեան Կոնստնուպոլիս 1881 թ. 2 հ.*

Բուրաստան Սուրբ Սահակեան: Օրագիր բաշտահրական, աշխատասիրութեամբ աշակերտաց Ս. Սահակեան գպրոցին Սամաթիոյ: Կ. Պոլիս, 'ի այ. Գպ. Զարթոյս Կոնստնուպոլիս 1851, 1852.

Բուրաստանը վրուրի Որմզղանայ: Քերթուած Տեառն Եղուարգայ վ. Հիւրմիւզեան արքեպիսկոպոսի Երբակայ, 'ի Միթիթարեան ուխտէն: Ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, ԻՅ, 1851:

*Բուրսանեազ, կատակերգութիւն Մուլէրի. Թարգմանութիւն 'ի գազզիականէ: Կ. Պոլիս, Արեւելեան տպարան, 1861:

Բուրվառ աղօթից, « Հատընախի հաւաքեալ 'ի կարևոր պէտս աղօթասիրաց: Տպագրեալ 'ի փոքրիկ գիրս յառձեան գիւրութիւն ամենեցուն. Յամի տեառն 1801. և 'ի Թուականիս Հայոց ՌՄԾ. 'ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու »:

Բ. Տպ. « Բուրվառ աղօթից, հատընախի հաւաքեալ 'ի բանից սրբոց, առ 'ի կարևոր պէտս աղօթասիրաց: Տպագրեալ յառձեան գիւրութիւն ամենեցուն: Յամի տեառն 1803, և 'ի Թուականիս Հայոց ՌՄԾԲ: Ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու »:

Աղօթք Տեառն Եղուարգայ վ. Հիւրմիւզեան արքեպիսկոպոսի Երբակայ, 'ի Միթիթարեան ուխտէն: Ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու: 16710 եջ ԿԿԳ

Գ. Տպ. Անդ. 1812:

Դ. Տպ. « Բուրձառ աղօթից »: Վենետիկ, Սուրբ
Ղազար, 1831, և այլն:

* Բռնի ամուսնութիւն: Կոմերիա, մէկ արա-
րուածով: Տփխիս, Կեդրոնական գրազաճառանոց:

Բրոթէսթանթներուն հաւատքը: Զմիւռնիա,
'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի?

Բօկ, Ուսումն առողջապահութեան: Տփխիս, Զա-
քարիա Գրիգորեանցի Կովկասեան գրազաճառու-
թեան սենեկում, 1881:

* Պագիկ վերջին՝ արքայ Հայոց Բագրատունի-
Թաթերգութիւն 'ի հինգ արարուածս: Գրեց Ա.
Սարկաւազ Կարապետ Տ. Մինասեան, 'ի սուրբ
ուխտէ սրբոց Յակովբեանց: Երուսաղէմ, 'ի տպա-
րանի սրբոց Յակովբեանց, 1872:

Պազամիա հայերէն. օրացոյց և գուշակու-
թիւնք օգոց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ի. Յ. Քիւրքճեան,
(1850 ...):

* Պատէրին Հօուարտ. Թաթերգութիւն 'ի հինգ
արարուածս և յուր պատկերս: Հեղինակ. Աղէքս.
Տիւմա: Թարգմանեաց Տիգրան Յ. Տէտէեան: Զմիւռ-
նիա, տպ. Տէտէեան, 1862:

Պատրոնեան (Հ. Յովսէփ Վ.): Տես

Իրաւախոհի կեղծիք:

Կուրտիոս Կուլինտոս:

Հանգիստ երանելոյն Յովհան-
նու:

Հիմնական տարբերութիւնք:

Պատմութիւն մատենագրութեան
Հայոց:

Տիեզերական պատմութիւն:

Քսենոփոնտեայ Կիւրոսի խրատք:

Գալու աշխարհ: Զ. Թ. Լ. Լ. Լ., 'ի տպ. Գ. Կրթ. Ֆեթի, 1842:

X
Գալուստ Ամասիացի (Կայծակն). « Գիրք որ
անուանեալ կոչի Լուսաշաւիղ. արարեալ և ստճմա-
նեալ Գալըստի վարդապետի Ամասիացոյ: Ի հայրա-
պետութեան տեառն Նահապետի սրբազան կաթու-
ղիկոսի սրբոյ աթոռոյն էջմիածնի: Եւ երկուց սուրբ
աթոռոցն պետութեանց սրբոյ Երուսաղեմի և Կոս-
տանդնուպօլսոյ տեառն Մինասայ և տեառն Գալըս-
տի վերայգրելոց: Ի Թուականութեանս Հայոց Թիւ
արկանեմ 'ի քարտիղի-Ութն մասանցըն քերթողի,
-Յօգն արտաքսեայ եօթնիւ Թուի-Յուսկ տասնիւ
ութն աւարտի: Եւ 'ի յամի Փրկչին Ռեքթ: Եւ
Հայոց Ռեքթ. 'ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս: » 1777

*Գալրպեան (Պ. Պօլոս): Կրթութիւն տաճկա-
կան լեզուի: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան,
1870.

Գալֆայեան (Ա. Վ.): Տես

- Առաջնորդ անգղիարէն լեզուի:
- Առաջնորդ գաղղիարէն լեզուի:
- Բառգիրք Հայ-Գաղղիարէն:
- Գեղագրութիւն հայկական:
- Դասագիրք ժողովրդական դպրոցաց:
- Դաստիարակութիւն աղջկանց:
- Թուաբանութիւն:
- Պօղ եւ Վիրգիլի:
- Պատմութիւն աստուածաշունչ գրոց:
- Պատմութիւն հին եւ նոր ազգաց:
- Տեւեմաք հայ եւ գաղղիարէն:

Գալֆայեան (Խ. Վ.): Տես

- Ալաֆրանկա:
- Բառգիրք յանգաց կամ Յանգարան:
- Դաշնակք Լամարթինեայ:
- Հայաստանեայց եկեղեցի եւ Անդրալեւոնականք:

Նախակրթութիւնն ֆրանսերէն լեզուի:
Վարդենիք:
Քնար պանդխտին:
Քրիստոնէական:

*Գալֆատան (Ն). *Մեր սիրահար. Բանաստեղծական վիպասանութիւն*: Կ. Պօլիս, 1870:

*Գայլ Վահան. *Թաարերգութիւն 'ի հինգ արարս. զոր յօրինեաց Տ. Մանուկան*: Կ. Պօլ., 1876:

*Գաղատիոյ ընդհանուր վիճակին վրայ տեղեկագրութիւն. *Այցելութեամբ Նաթանեան Պօղոս վարդապետի: Երրորդ աշխատասիրութիւն հեղինակին*: Կ. Պօլիս, 'ի տպարանի Յարութիւն Մարգարեան, 1873:

Գաղափար հայկական Մեսրոպեան տառից, բացայայտեալ ճշգրիտ կանոնօք համեմատութեանց, և գծագրեալ 'ի 16 աստիճանս չափոյ մեծութեան: Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու. աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Յովհաննու վարդապետի Զօհրապեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ, 'ի միաբանութենէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ սրբայի և ըրարունապետի, 1816:

Գաղափար հայկական վայելչագրութեան: Գծագրեաց Սիմէոն Սուլթանեանց, 1831, 'ի Մոսկով: Ի լոյս էած Հայկական Ճեմարան Տեարց Լազարեանց որ 'ի Մոսկով:

*Գաղթականութիւն 'ի Վասպուրականէ Սենքերիմայ արքայի Արծրունւոյ. ողբերգք Թատրականք: Յօրինեաց Մանուէլ Արամեան: Վարագ, 'ի տպ. Վասպուրական Արծւոյն, 1860:

Գաղթականութիւն Հայոց 'ի Պարսկաստանէ 'ի Ռուսս: Մոսկուա, 'ի տպ. Հայկական Ճեմարանի Տեարց Լազարեանց, 1832:

*Գաղտնի ընկերութեանց խորհուրդ: Հա-
մառօտեալ 'ի գաղղիականէ աշխատասիրութեամբ
Յովհ. Կարապետի Չամուռնեանց - Տէրոյենց: Կ.
Պօլես, 'ի սպ. Տէրոյենց, 1863:

*Գաղտնիք ընուծեան կամ Սկզբունք մարգ-
կային ծննդականութեան: Գրեց Արմենակ Հայկու-
նի. Կ. Պօլես, 'ի սպ. Յ. Գալաֆեան, 1863:

*Գաղտնիք կանանց Յովհաննէս անուն հայ ե-
պիսկոպոսէ մը յօրինեալ: Թարգմանութիւն 400
տարուան ձեռագրէ մը: Կ. Պօլես, 1871:

*Գաղտնիք րաւատաքննութեան 'ի Մ. Վ. աջ
Ֆէրէալ գաղղիացոյ: Գաղղիարենէ Թարգմանեց Կ.
Ս. Իւթիւռեան, խմբագիր Մասիս լրագրի: Կ. Պօ-
լես, 'ի սպ. Ճ. Արամեան, 1874:

*Գաղտնիք Հնդկաստանի, Թատրերգութիւն: Կ,
Պօլես, 1876:

*Գաղտնիք Փարիզու. Էօժէն-Սիւ գաղղիացոյն
վիպասանութիւնը: Թարգմանեց Մ. Մ. Մամու-
րեան. Հատոր Ա-Ը: Զմիւռնիա, 'ի սպ. Տէտէեան
եղբարց:

*Գաղտնիք Փարիզու. Թատրերգութիւն 'ի հինգ
արարուածս և 'ի մեասան պատկերս: (Էօժէն-Սիւ
հեղինակին համանուն գրուածքէն քաղուած): Գաղ-
ղիարենէ Թարգմանեց Հայկ Յ. Տէտէեան: Զմիւռ-
նիա, Տէտէեան սպ. 1863:

*Գամաղիէլեան Յովսէփին երջանիկ մահը:
Զմիւռնիա, 'ի սպ. Գուլիէլմոսի Կրիֆֆիթի:

*Գամառ Քաթիպայի բանաստեղծութիւնքը:
Ի լոյս ընծայեց Գրավաճառանոցն Տէր Միքայէլեանի
և ընկ.: Մոսկվա, Լազարեանց ճեմարանի տպարա-
նումը, 1854:

Գամառ Քաթիպայի Ազատ երգեր:

Գամէլիազարդ տիկին, Աղեքս. Տիւմայի: Գաղղիարենէ թարգմանեց Յ.Վ. Աճէմեան: Կ.Պօլ. 1872:

Գանկարանութիւն: Տես թանգարանի ասարակաց:

Գանձ Արամեան լեզուի, հայերէն և լատիներէն. « Արամեան լեզուին գանձ. Hoc est Joh. Joachimi Schröderi Thesaurus linguae Armeniacae, antiquae et hodiernae, cum varia pradios materia, cujus elenchum sequens pagina exhibet. Amstelodami, anno aerae Chr. MDCCXI; Armenorum MCLX.

Ի միւս էջն.

Continentur in hoc Opera

I. Dissertatio de antiquitate, fatis, indole, atque usu linguae Armeniacae.

II. Grammatica et Prosodia antiquae linguae.

III. Confessio Ecclesiae Armeniacae Latinae reddita, et necessariis notis illustrata.

IV. Synopsis hodiernae civilis Armeniorum linguae.

V. Dialogi tres de Sacris, Secularibus et Domesticis rebus Armenorum.

IV. Epistolagraphia, Pradis grammaticae et indices vocum locupletissimi.

X

Գանձ. « Զափոց, կշռոց, թուոց և գրամից բոլոր աշխարհի: Որ է գիտութիւն ամենայն տեսակ կշռոց, չափոց և գրամից, որով բոլոր աշխարհի վաճառականութիւնն վարի: Ժողովեալ և 'ի մի վայր հաւաքեալ աշխատութեամբ Ղուկասու՝ ապաշնորհ ջահընկալի վանանդեցոյ: Մախիւք և 'ի խնգրոյ հայցման Զուղայեցի Խաչատուրի որդի պարոն Պետրոսին: Տպիւք և հաւանութեամբ եռամեծ վէճի թօմա վարդապետի, և սրբափայլ եպիսկոպոսի տանն Գողթնեաց »: Ամսգերտամ, 1699:

Գանձարան կամ Գանձուց գիրք.

Ա. Տպ. « Փոքրիկ գանձարան, հաւաքեցեալ հա-

X հետքեր հայտնուած, կարծես ակնհայտ, իսկ ամբողջականութեամբ, յայտնաբերուած անտիկարանի թարգմանիչ և թարգմանաբար: Իսկ. Խաչատուրի յանդիմանում, Digitized by Google

ճատատարար ըստ պատշաճի աւուր մեծ տօնից տե-
րունեականաց և ամենայն սրբոց: Այլ և զխաւոր
տաղք ոմանք եկեղեցականք՝ ՚ի նոյն ժողովեալք կար-
ձառօտիւք: Զի որ կամի՝ ուսցի զգոյնս սոցին. զի եր-
գել կարիցէ ներ եկեղեցւոջ ՚ի պաշտման պատարա-
գի: Թուի շայն ԽճԷՊ»: (Թուի տպագրութիւն
Պօլսոյ):

Բ. Տպ. Ե ... Էեմի զկնի տաղարանիս գանձք
խորհրդաւորք. տաղեալ ՚ի տօնս տերունականօ և
՚ի տօնս սրբոց: Յէջն 144 հետեեալ խրթնաձև ու-
տանաւորին մէջ կը նշանակուի Թուականն տպա-
գրութեան. « Զուրն յորեւեան երկիցս կրկնեալ,
ընդ ճի գրին Գիւմ մի դասեալ, և ըզի վանկն ընդ այնց
հաշուեալ, յԱյրէն ցՔէն քանի տես լեալ »: (1740):
(Թուի տպագիր Պօլսոյ, յԱստուածատրոյ):

Գ. Տպ. Ուրիշ տաղարանի մը հետ, սկսանելով
365 իջէն, այսպիսի մտկագրով. « Փոքրիկ գանձա-
րան, հաւաքեցեալ համառօտաբար ըստ պատշաճի
աւուր մեծ տօնից տերունականաց և ամենայն սրբոց:
Վերստին տպեալ ՚ի ՌՄԼԷ Թուականիս մերոյ: Զի որ
կամիցի՝ ուսցի զգոյնս սոցին. զի երգել կարիցէ ներ
եկեղեցւոջ ՚ի պաշտման պատարագի »: Յիշատակա-
րանը կ'ըսէ. « Յանկ ելեալ աւարտեցաւ վերստին
տպումն հոգեհուաք երգարանիս ՚ի ՌՄԼԷ Թուակա-
նիս մերոյ. նոյեմբերի ԺԵ. ՚ի Կոստանդնուպօլիս »:

X Գանձարան ծանուցմանց. « Գիրք կոչեցեալ
Գանձարան ծանուցմանց, որ պարունակէ զչորեսին
հատորս այսոսիկ: Յառաջնումն ուսուցանէ զաւագ
երիցունս և զամենայն քրիստոնեայս և զքարոզիչս՝
զօջ կրթեալն ՚ի դպրատան. յորում գտանին հար-
կաւոր ուսանելիք և առնելիք բարոյականք: Յեր-
կրորդումն ուսուցանէ զհամեսս գիտելիս, իբրև
զհրճուելիս. արգելիչ ծուլութեան, բամբասանաց
և գատարկաբանութեան: Յերրորդումն ուսուցանէ
զմանց աշխարհաց պատմութիւնս, իբր հեռացոյց
տիւրպիւնիւ հայելապէս ներկայացուցանելով: Ի
չորրորդումն պատմէ զհանդամանս ոմանց զխաւոր
քաղաքացն շայոց: Շարագրեալ գրաբառ և աշխար
հաբառ ոճիւ ՚ի Յակոբ մեղապարտ՝ երբեմն սրբոյ Ե.

րուսաղեմի, և նարդենիս պատրիարզէ Կասանդրնու-
պօլսոյ: ... Յամի մարդեղութեան Տեառն 1758, և
Հայոց ՌԾԷ: Յամսեանն մայիսի սկսեալ, և 'ի հոկ-
տեմբերի աւարտեալ և 'ի ապիլ սկսեալ: Օգնեալ
ամենակարող Տէր»: 52 17 = 504 9.7 = 336

Գանձարան հոգեւոր: Կ. Պօլիս, 'ի ապ. Ռ. Յ.
Քիւրքճեան:

16422

Գանձարան շնորհաց ամենասուրբ Աստուա-
ծածնի, բաժանեալ յերկուս գիրս: Յօրինեալ
յԱլփոնսոսէ եպիսկոպոսէ Լիգորեան: Թարգմա-
նեալ Տեառն Հ. Յովսեփայ վերակացու վարդապե-
տի Պաղտասարեան Տիգրանակերտցւոյ, 'ի միաբա-
նութենէ Մխիթարայ մեծի աբբայի. 1812-ՌԾԿԱ, 'ի
Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու:

Գանձարան ուխտականութեան: Տես Աղօթ-
մատոյց:

Գարագաշ (Ա. Մ. Վ.): Տես

Բանալի հայկական քերականու-
թեան:

Գաղղիարէն լեզուի քերականու-
թիւն, ըստ Օլլէնտորֆի:

Գործնական քերականութիւն:

Դաստիարակ մանկանց:

Դաստիարակութիւն մարց:

Դպրութիւն կամ Նոր քերականու-
թիւն:

Հուսկինեայ երգք վասն կրօնից:

Ճարտարխօսութիւն:

Նկարագիր ուսմանց:

Գարագաշ (Կ.). Հատընտիր հատուածք յօտար-
աղջի քերթողաց: (Պրակք Ա. Բ. Գ.): Կ. Պօլիս,
'ի ապ. Պօղոսի Քիրիշճեան և ընկ., 1879, 1880.

*Գարեգին Սրուանձտեան, ողբերգութիւն:
յօրինեց Գ. Մ. Մուրատեանց. Թիֆլիզ, 'ի ապ.
Համբ. Ինֆիէճեան և ընկ., 1861:

Գարեգին (Վ.) Սրուանծտեանց: Տեա
Գրոց եւ Բրոց:
Թորոս աղբար:
Հնոց եւ Նորոց:

*Գարնան ծաղկըներ, կամ երիտասարդաց ար-
դի կացութիւնը: Արմենակ Հայկունի: Կ. Պոլիս, Ա.
Համազգային տպարան, 1863, 1871:

*Գարուն Հայաստանի. Հանդէս ամսօրեայ :
Զփուռնիս, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց:

Գաւազանագիրք Համդեցւոյն: Տեա Ազգա-
բանութիւն Թագաւորացն Հայոց:

Գաւազան կրկնագոր. « Տարակ որ կոչի գա-
ւազան կրկնագոր, որ է ուղղափառաց հաստիչ և
յենարան, և հերձուածողաց ձաղկիչ և կրթարան:
Շարագրեցեալ հաւաքմամբ 'ի Թուականի մերոյ
ՌՃԴԹ. և տպագրեցեալ... 'ի տպարանի Պետրոսեան
Ստեփաննոսի, 'ի Կոստանդնուպոլիս »: Յիշատակա-
րանին մէջ կը կարգանք. « Յիշել մաղթեմ զՍրմաքէշ
Մանուէլ՝ զհաւաքողս և զշարագրողս տարակիս,
որ մակ անուամբ կոչիմ Փոքրիկ. ծննդեամբ Կոս-
տանդնուպոլսեցի, և սերնդեամբ Կեսարեան »...:

Գեղագրութիւն առձեռն հայկական, աշխա-
տասիրեաց Յովսէփ Գաղեղեան: Կ. Պոլիս, 1865:

Գեղագրութիւն հայկական, յօրինեալ 'ի Հ.
Ամբրոսեայ ԳալՖայեան. (20 տախտակք) Փարիզ,
1855:

Տեա Արուեստագրութիւն, Վայել-
չագրութիւն:

X
*Գեղեցիկ զբօսարան. « Յիտաւական բնագրե-
փոխեալ 'ի լեզու Կոստանդնուպոլսոյ յուսմանէ 'ի
միարանից գերագահ աթոռոյ սրբոյն Սաղիմայ, Հա-
ւաքունն բարոյական վիպաց »: Յ'Օրթագիւղ Պոլ-
սոյ, 'ի տպ. Արապեան եղբարց, 1834: էջ 152

*Գեղեցկութիւնը պահելու եւ աւելցնելու արուեստ, բարձրագոյն օգուտ մարդկային կենաց :
Հեղինակ Աժ գաղղիացի . Թարգմանեց Կարապետ
Արճալեան : Կ. Պօլիս , 1867 :

Գեմբացի : Տես Թովմա Գեմբացի :

*Գեոմովափէի (պատմութիւն) գրասուհւոյն Բրիտանիոյ . շարագրեալ 'ի Հ. Վրթանէս վարդապետէ
Պուտուրեան , 'ի Միխիթարեան Միաբանից : Վենետիկ ,
'ի սպ . սրբոյն Ղազարու , 1850 , 1858 , և այլն :

*Գետնախնձորի մշակութիւն : Գրեց Ս . Ե . Կ .
Պօլիս , Արամեան տպարան , 1880 :

Գերամբարձ յայտարարութիւն կայսեր Նիկողայոսի , « յաղագս պատերազմին ընդ Օսմանեան
ակրութեան : Նամակք Ռուսաց և Օսմանեան արտաքին
գործոց Նախարարաց , և մեկնութիւն պատճառաց
պատերազմին » : Տիխին , 1828 :

*Գերեզմանք երիտասարդաց . Եւրոպիոյ իմաստասիրաց
արգի գրութեանը համեմատ : Արմենակ Հայկունի : Ա . Կ . Պօլիս , Համադգային Ա . տպարան ,
1863 : — Բ . Արամեան տպ . , 1870 :

*Գերմանական ազգային առակներ եղբարց
Գրիմմայ աշխատութեամբ հաւաքուած : Թարգմանութիւն
Ֆրանսիականից Եսայի Տէր Գրիգորենցի .
Ս . Պետրբուրգ , 1864 :

*Գերմանիոյ եկեղեցական դիպուածները .
Թղթակցութիւն երկու բարեկամներու : Զմիւռնիա ,
'ի սպ . Գուլիելմ Կրիֆֆիթի , 1844 :

Գէորգ Միլայիմ . « Գիրք վիճարանոչքեան ընդդէմ
երկարակաց : Շարագրեցեալ Գէորգ վարդապետի
Կոստանդնուպօլսեցւոյ Միլէյիմօլլու կոչեցեալ :
Տպեցեալ 'ի վեհապետութեան իմաստափառ և սրբազան
Բաղիշեցի Տեառն Աբրահամու կաթողի .

էոսի, քնքնագլուխ և տիեզերական հայրապետի ա-
մենայն Հայոց ... 'ի Թուին մերոյ ՌՃԶԳ » : (Կոս-
տանդնուպօլսոյ տպագրութիւն) :

« Վկայարանոշքիւնք հայրապետաց յաղագս միոյ
ընտրեան ֆրիստոսի, Ժողովեալք 'ի գրոց լատինա-
ցւոց, 'ի Կոստանդնուպօլսեցի Քէորգ վարդապե-
տէն ... Պատրիքն' եթէ ճշմարիտ են, յարտաքո
հանցեն զգրեանս հայրապետացս այսոցիկ, և ցուց-
ցեն զստութիւն մի միայն վկայութեան մերոյ, եթէ
կարող են » : (Կոստանդնուպօլսոյ տպագրութիւն,
անթուական) :

« Ճաս վասն ծննդեան և չարչարանաց տեսան մե-
րոյ Յիսուսի ֆրիստոսի, տապալել Կոստանդնու-
պօլսեցի Քէորգ վարդապետին, 'ի Լուսաւորչի եկե-
ղեցին Ղալաթիայու ... 'ի Թուին Հայոց ՌՄԼԶ ... 'ի
տպարանի Յովհաննիսի և Պօղոսի տպագրեցեալ չոր-
րորդաբար » :

Ա՛յլ տպ. կրկնաձական, յառաջինն. « Ճառ վասն
չարչարանաց ... և այլն », և յերկրորդն. « տպեալ
հինգերորդ տիպս այս 'ի հայրապետութեան սրբոյ
Էջմիածնի ... 'ի Կոստանդնուպօլսի, յամի Տեառն
1793, 'ի մայր դպրատան. 'ի Մատթէոս դպրէ իւրով
տպագրաւ » :

Ա՛յլ տպ. անձական, ունելով յառաջնում իջի
վերնագիր. « Ճառ վասն ծննդեան տեառն մերոյ Յի-
սուսի ֆրիստոսի : Ատապալել Կոստանդնուպօլսեցի
Քէորգ վարդապետին 'ի Լուսաւորչի եկեղեցին Ղա-
լաթիայու » : (Աղաւաղ տպագրութիւն, անթուական
և անքաղաք. երեւի 'ի Կոստանդնուպօլսի, յաւուրո
հեղինակին) :

Քէորգ Տէր - Յովհաննիսեան. Տես Ականց
գիրք. Բառգիրք Պարսկերէն :

*Գիլանենց Պետրոս դի Սարգիս : Ժամանակա-
գրութիւն 1723 թուականին, Զուղայեցւոց բարբա-
ռով գրուած : Տփխիս, 'ի տպարանի Համբարձումայ
Էնֆիաձեանց : (Կռուկ Հայոց աշխարհի) :

*Գիշերվայ սաբըր խեր է. Կատակերգութիւն :
Տփխիս, Գուլամիրեան գրատուն : 9

*Գլարա կամ Անմեղուծեան վտանգները: Թարգմանեց 'ի գաղղիականէ Տերուհի Արթինօֆ: Կ. Պօլիս, 1864:

*Գրիպուրկ կամ Յաւոյ խղիկը. վէպ Ամպախ գերմանացոյ: Թարգմանեց Հ. Ներսէս Շիւքիւրեան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, տպ. Մխիթ. 1860:

*Գրիսաւոր աստղ: Աշխատասիրութիւն Հ. Գրիգոր վ. Գապարաճեան: Վիէննա, Ս. Ղազ., 1811:

X

*Գրիտուծիւն մարդկային վարմանց: Գրեց Յովսէփ Յ. Պայեան: Փարիզ, Արամեան տպարան, 1858: Գ 2. 1459 հը 427

Գրիտուծիւն վաճառականութեան 'ի Հ. Ղուկայ վ. Տերտէրեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, 1848:

Գրիտուծիւն տէրութեանց կամ Վիճակագրութիւն Եւրոպայ, զոր երկասիրեալ է Հ. Ղեւոնդեայ Յովնանեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, Հատոր Ա., 1847:

*Գրիսուն տղայք: Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Գրիւրքեան, 1859:

Գիր Բաւաւոյ խոստովանութեան: Տ. Շնորհալի:

X

Գիրք, « գրքուկս այս որ պատմէ նախ վանս գալըստեանն Յիսուսի յԵրուսաղէմ. երկրորդ՝ վանս չարչարանացն որ կրեաց առաջի Պիղատոսի դատաւորի և քահանայապետիցն Աննայի և Կայիափայ: Ասացեալ երանելոյն Յակովբայ Տեառնեղբորն »: Կ. Պօլիս, 1710: 54 հը 16 հը 16 յիշուած յետ եղբար իսպառլայտայ առաջին արագորդութեան յար զԳրոյսո:

Գիրք աստիճան տալոյ դպրաց և սարկաւագաց և քահանայից և գաւազան տալոյ վարդապետաց: Կ. Պօլիս, 1752: Թիւ հոյս ա թիւս 54 հը 272 հը

*Գիրք Գեր պարուէն արարող և սրտայ Եւնասայ իսպառլայտայ... Հիւսիս և արդ. փնտրութիւն Տարգմարտան 52 1211 Կալիս Կ. 62 293

16 X 10

Մեծ Գրքի մասին և զուգարկի մասին ...
11. Գրքի մասին և զուգարկի մասին ...

52303
11/18

*Գիրք ընունթեան: Կ. Պօլիս, 'ի սպ. Թագէտի
Տիվիթեան, 1856:

Գիրք ժողովածոյ ընդդէմ երկարնակաց.
« մանաւանդ ... ժողովոյն Քաղկեդոնի, արարեալ
սրբազանից վարդապետաց »: Կը բովանդակէ.

Տրամաբանութիւն Մովսէսի և Դաւրի:
Թռռոյր Մարտաաղայի Սիւնեաց եպիսկոպոսի՝ զոր
գրեաց առ Հերակլ կայսր:

Թռռոյր Պօղոսի Տարօնացոյ:
Թռռոյր Ստեփաննոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի զոր
գրեաց առ Գերմանոս պատրիարք Կոստանդնու-
պօլսի:

Թռռոյր միշտ Ստեփաննոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի՝
զոր առ Գրիգոր կաթողիկոսն գրեաց:

Գիրք և բանք սրբոյն Գրիգորի Տարեացոյն որ
առ Լևոնականս գրեաց:

Միքայելի պատրիարքի Ասորոյ, զոր առ հաս-
րակ Քաղկեդոնականն գրեաց: Տպագրեալ 'ի Նոր
Զուղա, 1681:

Յիշատակարանն կ'ըսէ. « Ենորհօք տեառն մերոյ
Յիսուսի Քրիստոսի, կամօք և կարողութեամբ Հօր և
որոյց Հօգւոյն աւարտեցաւ գիրքս հակաճառական
որ ընդդէմ... ժողովոյն Քաղկեդոնի և ... Լևոնի և
Փլաբանոսի ... յամի թուահաշուութեան տոճմիս
հայկական 1137. 'ի հայրապետութեան տեառն Ե-
ղիազարու կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, և յառաջ
նորդութեան այսմ նահանգի քաջ ախոյեանի ուղ-
ղափառութեան Տեառն Ստեփաննոս արքեպիսկո-
պոսի և աստուածաբան վարդապետի, որոյ հրամա-
նաւ և օժանդակութեամբ հաստատեցաւ տպագրա-
տունս 'ի վանս վեմական և փառարնակ Ալեքնա-
փրկչի նոր Զուղայու, յամսեանն մայիսի 21 »:

*Գիրք ժողովրդեան, Լամբնէի գաղղիացոյ: Կ.
Պօլիս, 1870:

*Գիրք կոչեցեալ Քրիստոնէական ուսանելի
կամ Քրիստոնէից վարժիչ. շարագրեալ աշխար-
հաբառ ոճիւ 'ի Յակոբ վարդապետէ Զիմարացոյ,
1737:

Քիչ մը անհոյստ էջերէն շեշտայ և շարժան մտածութիւն
Պօլիսի մասին: — Գրքագրութեան Կ. Կ. 177 (Թուական
չափս Կ. Կ. 177): 17/11

*Գիրք հասարակաց աղօթից: Լոնդոն, 1867:
Միւս այլ տպ. 'ի Պօլիս, 1847:

Գիրք Յորայ տաղաչափեալ 'ի Հ. Յգուարդայ
Հիւրմիւզ յարքեպիսկոպոսէ Շիրակայ, 'ի Մխիթա-
րեան ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1862:

Գիրք նախակրթութեան հայկական լեզուի,
յորում համառօտիւ բացատրին սկզբունք գիտու-
թեանց. աշխատասիրութեամբ Աղեքսանդրի Խու-
զուբաշեանց: Ի Սանկտպետերբուրգ, 1838:

Գիրք որ կոչի Բանալի գիտութեան. « Ունի
սա ընդ իւր զմասնաւոր այբբենարան, մասնաւոր
բառարան և սկզբունք քաղաքական ուսմանց. արա-
րեալ և Թարգմանեալ 'ի Ռուսաց լեզուէ 'ի հայ
բարբառ, և 'ի Հայոց լեզուէ 'ի Ռուսաց բարբառ,
Կլէոպատրայ դստեր առ 'ի Քրիստոս հանգուցեալ
Մովսիսի Սարաֆեան. 'ի յօգուտ մանկանց, և ամե-
նից որք ունին զկարօտութիւն և զպիտոյս »: Ի
Սանկտպետերբուրգ, 1788:

Գիրք որ կոչի Մեկնութիւն աղօթից, արա-
րեալ Խոսրովու Անձեացեաց եպիսկոպոսի և այլ
սուրբ վարդապետաց. և հաւաքեցեալ ըստ կարի 'ի
միում տփի, 'ի Մովսիսէ ումեմնէ աշխատասէր վար-
դապետէ: (Անթուական):

Գիրք որ կոչի Շաւիղ լեզուագիտութեան,
արարեալ մանրաքնին ուղղագրութեամբ 'ի Նոր
Զուղայեցի ազնուատոհմ սերնդոյն Խալքարեան յա-
ռաջադեալ՝ ազնիւ Խոջամալի որդի 'ի Քրիստոս
հանգուցեալ 'ի պարոն Գրիգորէ: Ի Ս. Պ. Բուրգ,
1787:

Գիրք որ կոչի Վէմ գայթակղութեան. « Շա-
րագրեցեալ յիշխայ Մինիգիստէ, եպիսկոպոսէ Ճլա-
վադագն վիճակի, 'ի խնդրոյ ուրումն իշխանի. և
Թարգմանեցեալ 'ի Յունաց լեզուէ 'ի հայս 'ի Կոս-
տանդնուպօլիս, յումեմնէ բանասիրէ, յամի Տեառն
1767: Ի Ս. Պ. Բուրգ, 1786 »:

Handwritten note:
Գիրք, որ հոչի Արտեմիուս Արտեմիուսի մտայն
կարգի լեզուագիտութեան համար յարմար
պարզեցող յօդոյն ի հարաբերակցութեան
պարզեցող որ թիւցեր հարաբերակցութեան
պարզեցող որ թիւցեր հարաբերակցութեան

Գիրք Պարապմանց սրբոյն Կիւրղի եպիսկոպոսի Աղեքսանդրու հայրապետի, յազգոս մարգանայոյ Միածնին. և Գրիգորի աշակերտի Յովհաննու Որոտանեցւոյ քաջ հռետորի, աշխատասիրեալ 'ի լուծումն Պարապմանց սրբոյն Կիւրղի, 'ի խնդրոյ ուրումն բանասիրի՝ Կէորդայ նորին հարազատի: Կոստանդնուպօլիս (անթուական):

Գիրք պատասխանական սրբոյն Աթանասիոսի, հարցմանցն սրբոյն Կիւրղի Երուսաղեմացւոյ: Կոստանդնուպօլիս (անթուական):

Գիրք սահմանաց յոգնադիմի իրողութեանց, ըստ կարգի այբուբենից: Տ. Սահմանք:

X Գիրք վայելուչ եւ հարկաւոր հանուրց Հայկազունեաց բարեսիրաց. « Յորում պարունակի աղիւսակ գրոց տարեկանաց. Պարզատօմար մշտնջենական. Համաձայնութիւն ամսոցն Ազարիայ ընդ Յունաց. Առացուածք խոհեմականք հնոցն իմաստասիրաց, և Սկզբունք համարողականի արհեստի: Ի հայրապետութեան Տեառն Յակոբայ ամենից Հայոց կաթուղիկոսի. և 'ի Թագաւորութեան քրիստոսապսակի և բարեպաշտի արքայի Լուդովիկոսի: Տպագրեցեալ 'ի գործարանում սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյն Սարգսի զօրավարի: Ի Մարտիկայ, Թուին Քրիստոսի 1675»: Էջ 144 10/167

Գիրք տումարաց որ և Պարզատօմար կոչի՝ Սիմեոն վարդապետի Զուգայեցւոյ: Տեղապօլիս (Շօշ) 1647:

Գիրք վաստակոց (Γεωπονικον) Թարգմանութիւն նախնեաց յարարացի լեզուէ: Վանք Մխիթարայ 'ի Ս. Ղազար, Վենետիկ, 1877:

Յառաջաբանն կ'ըսէ.

« ... Գիրք վաստակոց՝ ոչ դեռ այժմ ինչ՝ այլ 'ի գարէ հեռէ ծանուցեալ է մեզ. որ զի և Թարգմանութիւն է (այլ նորութեամբ և ճոխութեամբ բռնից լեզուին ընդ ազգային մատենագրութիւնս իսկ

Մտերմութիւն զոր Պարապմանց: Մարտի 1783 և Ս. Պարապմանց 1783

դասելի) ... Հաւաքածոյ խմբագիր է մատենան 'ի յոլովեց գիտնոց բանից որ շերկրագործութենէ կամ զմշակութենէ գրեցին. և որ յառաջ իսկ քան զգալուստ Փրկչին մերոյ, (որպէս անուանեալն Զրադաշտ, և մեծ գիտնականն Վարրոն), և է որ սուղ յետոյ, յառաջին չորեսին դարս նարին թուականի: Ի համառօտ նախագրութեան հայերէն թարգմանութեանս (որ յօրինակին կարգեալ էր յաւարտ գրոցն), բացայայտ ծանուցանի ս և յորոց զգիրսն համառօտեաց Պնիոս Անագալիոս որ 'ի քաղաքէն Պէրուժայ. զոր սակաւ ինչ այլայլութեամբ վաղ ուրեմն յ'Թ դարու՝ բաղմահմուտն Փոտ նշանակէր յիւրումն Բիւրամատենի, ընթերցեալ զՎինդանիոսի Անատոլեայ Պերիթացույ Մշակական Խրատըս, հանգերձ երիւք կամ չորիւք յիշեցելովքն 'ի հայումն, յայլոց եւս վեցից հեղինակաց, որոց ոմանք յիշին անուանք և 'ի կարգի գրոց հայ թարգմանութեանս. իսկ 'ի յոյն բնագրին որ այժմս գտանի 'ի յառաջաբանին և 'ի խորագրի գլխոցն կամ գրանց՝ յիշին այլ ևս հեղինակք, ընդ բնաւ իբրև քսան. բայց անուն հաւաքողին ոչ նշանակի: Վասն այսորիկ հմուտք Եւրոպեացիք որք զկիսով ԺՁ գարու նախ հրատարակեցին զգիրսն, և որք զհետ նոցին Ճառեցին զայնմանէ, և որ հուսկ և ընտրելագոյն տպագրեաց հանգերձ լատին թարգմանութեամբ՝ Նիկոլաս Նիկլաս ('ի Լիբսիա, յամի 1781), յայլ և այլ կարծիս եղին. ոմանք Կոստանդեայ կայսեր վերագրեցին երկասիրութիւն, այնու զի չողովարար հաւաքող գրոցս 'ի շնորհուկս կայսեր, ասէ, 'ի վերայ բազմապատիկ մեծագործութեանց և յալթութեանցըն յաւելեալ և զհաւաքումն մատենիս. այլ արդ ոչ ոք 'ի քաջախոհից այսմ հաւանի. իսկ կայսրն Կոստանդին՝ զ'որ և ոմանք հնագոյն ոմն կարծեցին, աներկբայ ստուգի ծիրանածինն գոլ, ըստ յունականին Պերսիեւոսթեն 'ի մերս, 'ի Ժ գարու կացեալ. որ արդարև ուսումնասէր յոյժ գուով՝ է ինչ զի ինքնին գրեաց, և է ինչ բազում՝ զոր այլոց ետ գրել. ընդ որս գասի և այս մատենն. ապա և հաւաքողն էր ոմն նմին ժամանակակից զոր Նիկլաս հրատարակողն ծանօթարար և յոլովագոյնք 'ի գիտնոց՝ ճա-

Հ → Գրագր Թեոփիլե և զարուհի արմայլ և ուրայ յի...
 գրանք և զարուհի արմայլ և ուրայ յի...
 և զարուհի արմայլ և ուրայ յի...
 Ի զարուհի արմայլ և ուրայ յի...
 և զարուհի արմայլ և ուրայ յի...
 և զարուհի արմայլ և ուրայ յի...
 և զարուհի արմայլ և ուրայ յի...
 և զարուհի արմայլ և ուրայ յի...

նաչեն կասսիանոս Բասոս Մեկնարան (Սքոլաստիկոս) մահաձայնեալ: Բայց այլոց ևս ոմանց, ընդ որս և մեզ, ոչ Թուրք և այս. քանզի ոչ միայն կանխաւ այլուժ ընծայեալ է գործն՝ յահանէ յանուանէ, զոյգ հայուժն՝ ՚ի Փոսայ, այլ զի ընթերցասէրս այս խորագէտ՝ գարու միով երիցագոյն էր քան զծիրանածինն կոսասանգին, ապա և գիրքն հաւաքածոյ երիցագոյն էր քան զկայսրն և զընծայող Սքոլաստիկոսն, կամ ճ ոք և իցէ յեաին յերիւրող և ժողովող գործոյն. և զի սորա ոչ մեծ ինչ փոփոխութիւն արարեալ է քան զոր Փ. ան ընթեանայր, յայտ անտի է, զի գրեա Թէ համաձայն բան առ բան ըստ իւրուժն գրեցեղոյ և տպագրելոյն գասնին յիշատակք և հատուածք գրոց առ Պալլագիոսի լատին հեղինակի՝ անգաստին ՚ի Ե դարէ: Հարկ ուրեմն է և գրոցս հաւաքման լինել յառաջ քան զայս Թուակհան »:

Գիւտ կովային պիսակին, Թարգմանեալ յանգղիականէ ձեռագր ուրուժն բանասիրի: Կալկաթա, 1814:

Գիւտայ կամուղիկոսի Թուղթ առ Իսաիթ Անյաղթ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1833, ԵՄՁԲ:

Գիւտերուն պատմութիւնը հին ժամանակներէն մինչև մեր ատենները: Վիեննա, ՚ի տպ. Միլիթ. 1854:

*Գլուխ եկեղեցւոյ կամ Հռովմէական եկեղեցւոյն պահանջմունքներն: « Եւ Քրիստոս գլուխ է եկեղեցւոյ »: Եփես. Ե. 23: Ի Ջմիւռնիա, ՚ի տպ. Գուլեբեւ Կրիֆֆիթի, 1840: Բ. Տպ. Ջմիւռնիա, 1853: Գ. Տպ. Կ. Պոլիս, 1870:

Գոթէն: Տես Աքսորականք ՚ի Սիպերիա:

Գոթողիա, Ռասինի եղերերգութիւն. Թարգմանեաց ՚ի գաղղիականէ Սարգիս Տիգրանեան Նախիջեւանեցի: Ի Մոսկով, ՚ի Տպագրատան Հայկական Ճեմարանի Տեարց Ղազարեանց արեւելեան լեզուաց. 1834:

Handwritten notes in Armenian script at the bottom of the page, including a signature and date.

Գոթողիա, ողբերգութիւն Ռասինի. Թարգմանեաց 'ի չափս հայկականս Գեր. Գէորգ Հիւրմիւզ, արքեպիսկոպոս Սիւնեաց: Վիեննայի, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1862:

Տես Հատընտիրք յողբերգութեանց հնոց եւ արգեաց:

Գոհարան: Տես Հաց նեղելաց:

*Գոնրատ կայսրը ու զարմանալի տղան. Ամպախ գերմանացւոյ: Բնագրէն Թարգմանեց Հ. Ներս. Վ. Շիւքիւր, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիեննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1859:

*Գոշ Մխիթարի, Ողոմպիանու եւ եզովպոսի առակները, Խորէն քահանայ Միրզաբէգեանցի աշխատասիրութեամբ: Տփիսիս, 1881, Զաքարիայ Գրիգորեանցի Կովկասեան գրավաճառանոցում:

Գովասանք 'ի վերայ ուխտատեղեաց Երուսաղեմի. «Սուրբ Երուսաղեմի և անօրինական սուրբ տեղեաց վրայ գրուած ոտանաւոր գովեստներ կը պարունակէ, պարզ գրաբար և տառերէն»: Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1867:

*Գորղէգ Փեռնանդ. Մեքսիկայի առնուիւր: Ազատ Թարգմանութիւն Հ. Կղեմայ Սիպիլեան: Վիեննա, Մխիթ. տպ., 1851:

Գործիք չարչարանաց Փրկչին. Մարսիլիս. 1701:

Գործադրութիւն Թուարանական 'ի զբօսանս համբակաց: 'ի Վիեննա, 1817, ՌԾԿԶ, 'ի տպ. Հարց Մխիթարեանց: 57

Գործ համարողական արուեստի, 'ի Հ. Մի. նաս վարդապետէ Գասպարեան: Թրեստ 'ի տպար. Մխիթարեանց, 1787:

Գործ ոսկեղինիկ: Տես Մամուլէլուարբի:

*Գործաւորք : Ժողովրդական գրուած մը՝ առուեստաւորաց բարոյական և նիւթական վիճակը բարւոյքելու համար : Թարգմանութիւն յիտալականէ : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1874 :

*Գործնական դաս. ուսու-հայ : Գրեց Տէր Յակովբեան : Տփլիս, Գուլամիրեան գրատուն :

*Գործնական քերականութիւն : Հրահանգք և լուծմունք քերականականք 'ի պէտս դպրոցաց : Երկասիրութիւն Ս. Մ. Վ. Գարագաշ : Պօլիս, տպար. Արամեան, 1871 :

Գործոց (մեկնութիւն) առաքելոց , խմբագիր արարեալ նախնեաց Ոսկեբերանէ և յԵփրեմէ : Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, յամի 1839, ԹՄՁԸ :

« Ժամանակ մատենագրիւոյն, - կ'ըսէ յառաջաբանն, - կրսեր է քան զՎկայասէրն՝ որպէս յայտ է 'ի հատուածոց Ենորհալոյն, Լամբրոնացւոյն և Կիրակոսին որ գտանին 'ի սմա, և 'ի յիշատակարանէն որ 'ի կատարած մատենին, Իսկ այն զի ասի անգէն՝ նորին Գրեգորի Վկայասիրի գտեալ 'ի Բիւզանդիա զՈսկեբերանի Գործոց մեկնութիւնն և առեալ 'ի հայ բարբառ փոխագրել, ոչ զմատենանս զայս որ ժողովեալն է անախ և յԵփրեմէ և յայլոց՝ այլ զբուն մեկնութիւնն Ոսկեբերանին է իմանալ. որ թէպէտ և ըստ հասարակաց կարծեաց առ Թարգմանչօք փոխեալ թուի 'ի հայ, որպէս հատուածք ինչ անախ 'ի հին ճառնախրս երևեալք զայնր՝ գարու ցուցանեն զոճ շարագրածոյ, այլ գուցէ հնոյ Թարգմանութեանն օրինակ կորուսեալ՝ վերստին ետ Թարգմանել Վկայասէրն ... Յերկուց օրինակաց արարաք զտպագիրս զայս. միոյն թուական յայտնի՝ ԹԻԹ և միւսոյն անյայտ. որք զի ուրեք ուրեք յանուանս հատածացն չմիաբանէին, միոյն Եփրեմի ասացեալ և միւսոյն Ոսկեբերանի, ջանացաք առժամս ըստ կարի զանմիաբանսն հաւաստի առնել 'ի յոյն բնագրէ Ոսկեբերանին, Իսկ յԵփրեմեանսն՝ որոց չիք յոյն կամ ասորի բնագիր, ընտրելագունին յերկուց անախ օրի-

նակացն հպատակեալ, անխախտ պահեցաք ամենայն ուրեք զանունն » :

Քրքին խորագիրն է. « Առ խնդրողն համառօտիս տէր Յովհաննէս արքայեղբայր, և եպիսկոպոս նահանգաց աստուածապահ գղեկին Մաւրէւոնի և մասին ինչ Բարձրերդոյ, և նոյն տեսուչ հռչակելի սուրբ ուխտին Քուներոյ, և առ հանգիպեալսն մատենիս » : Աերջաբանն ալ հետևեալ կարևոր տեղեկութիւններն կ'ամփոփէ. « Աղերս նորոգ ստացողի և աշխատասիրաբար նորոգողի բուն մեկնութեանն՝ յորմէ այս համառօտեցաւ : Յամին վեցհազարերորդի հինգհարիւրերորդի առաջներորդի արարածոց աշխարհի, և ՚ի հազարերորդի և եօթանասուներորդի եօթներորդի Կենարարին մերոյ գալտատանն, և ըստ խոսորովային թուոյ Հայկազանցս հինգհարիւրերորդի քսաներորդի հինգերորդի... ես Քրիզորիս սրբի Քրիզորի պահլաւուննոյ՝ ողորմութեամբ մեծին Աստուծոյ արժանացեալ աթոռոյ հաւուն իմոյ սրբոյն Քրիզորի, և ըստ յառաջատեսչեան սրբոյն Իսահակայ՝ ՚ի սասակացեալ սրոյ Սկիւթացւոյն հալածանօք հասի ՚ի պայծառաշէն կայանս սրբոյն Կոստանգիանոսի. և մեծաւ ըղձմամբ հայցեալ՝ գտի զտենչալիս յոգունց զգերահրաշ մեկնութիւն Քործոց առաքելոցն՝ մեծին Յովհաննու Ոսկեբերանի լուսաւոր և ոգեշահ վարդապետութեամբ : Եւ հանգիպեալ հմաագոյն հռետորին Կիրակոսի՝ յունական և հայկական սւսմամբն պերճացեալ, և առատաձեռն արգասեօք ետու թարգմանել զտենչալիս ոգւոյ իմոյ : Եւ ընկալեալ սրտալիր ուրախութեամբ... մեծաւ տաժանմամբ հատեալ զհամատարածն Լիբիա և ասիական ծոցոյն, ինամօք Հոգւոյն հասի ՚ի բաժինս Սեմայ ՚ի ստորոտս Տորոսի ՚ի հրեշտակարնակ կայարան սրբոցն, և գտի անդ զհոգեշնորհ գիտնականն Կիրակոս՝ որդի իմ ըստ հոգւոյ, և աշակերտ մեծ գիտնականին Քէորգեայ՝ փոխանորդին մեր : Եւ սորա յօժարական մտօք աշխատութիւն զանձամբ առեալ՝ ըստ առատատուր Հոգւոյն պարգևացն վերստին արծարծեալ զխորթացեալ բանս հռետորին, յեղանակելով ՚ի գիւրալուրս և յարմարականս մերոյին աղգին » :

Տպագրութիւնէս ետքը գանձուած ձեռագրի մը յիշատակարանէն .

« Արդ 'ի Թուակահին արեթական տումարին ' յեւթն հարիւր և 'ի յիսունն եղև վախճան երջանիկ և հռչակաւոր մեծ բարունապետին և հռետոր գիտնականին Քէորդայ Լամբրունեցոյ, յունվարի ԺԾ . յաւուր չորեքշաբաթի . . .

« Եւ արդ սա ծնեալ 'ի նահանգին Կիւլիկեցոց , 'ի գաւառի մայրաքաղաքին Տարսոնի , յանառիկ զգեկին Լամբրուն կոչեցելոյ , որ 'ի յունական բարբառոյն 'ի հայ լեզու ' կրակարան հրոյ . և այս յաւէտ յիրաւի . քանզի զհուր աստուածային սիրոյն յինքեան ջերմապէս բորբոքեալ . որով և սնեալ և վարժեալ 'ի հռչակաւոր սուրբ ուխտն Սկեւուայ կոչեցեալ , առ քեռոյն իւրում տեառն Գրիգորի դիտապետի նմին ուխտի . որոյ և վարժապետ կարգեալ զի կրթեացէ զնա գրովք սրբովք 'ի մանկական հասակին . յորում և քան զյոքունս առաւելեալ գտանէր . և յորժամ յարբունս հասանէր հասակի , ընթանայր նա և յելս արևու . որ և դարձեալ լինէր անտի բազում բարգաւաճեալ փառօք . և եկեալ գաղարէր 'ի տեղի իւր . և բնաւ ոչ այլ իմիք փափաքէր , բայց վերծանութեան աստուածային տառից . որով և զյուզովս վարժէր և կրթէր 'ի նոյն լուսաւորութիւն պատուիրանի Աստուծոյ . և հրամանաւ հաստաաէր , և գաւազանաւ գահաւորէր . 'ի խնարհութիւն կրթէր և յերկիւղածութիւն յորդորէր . վասն պահոց պատուիրէր և զպարկեշտութիւն ուսուցանէր . զսրբութիւն սիրել և յանկարգութեանէ հրաժարել , զերկրաւորս արհամարհել . և երկնաւորին փափաքել . և այսոցիկ ամենեցուն նախ զանձն տայր օրինակ . զի զոր բանիւ ուսուցանէր , զնոյն և գործով յոյժ կատարէր :

« Առնէր և գանձս յուզս ասոնից տէրունականաց և որբոց Աստուծոյ . գրէր և կանոնս կարգաւորս և բանս իրատականս վասն խոստովանութեան առ 'ի յօգուա տգիտաց քահանայից : Առնէր համարս գլխոց և ցանկք , և նախագրութիւնս աստուածաչընչից տառից : Գրէր և ճառս ներբողականս 'ի պատիւ սրբոց : Առնէր և համառօտ մեկնութիւն Գործոց

առաքելացն 'ի խնդրոյ արքայեղբորն անառն Յովհաննու: Գրէր և մարգարէին Եսայեայ լայն և ընդարձակ մեկնութիւն հրամանաւ արքային Հայոց Հեթմոյ. բազում բանս պիտանիս հաւաքէր' 'ի գանձուց աստուածայնոց առ 'ի վարժումն մանկանց նորագունից»:

Գործք առաքելոց.

Ա. Տպ. Ի վենետիկ, 1751. «Նոր կապարան, պարունակող զԳործս Առաքելոց, զԹուղթս Պօղոսի. զԹուղթս կաթողիկեաց, և զՅայտնութիւնն Յովհաննու: Տպագրեցեալ աշխատասիրութեամբ Սարգսի արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպօլսեցւոյ ... Յամի Տեառն 1751, և Հայոց ՌԾ: Ի վենետիկ, 'ի տպարանի Անտօնի Պօթոլի»:

Բ. Տպ. Ի Պօլիս. «Գործք առաքելոց. Թուղթք երանելւոյն Պօղոսի առաքելոյ. Թուղթք կաթողիկեայց. տեսիլ Յօհաննու: Տպագրեցեալ 'ի հայրապետութեան գերագահ աթոռոյ սրբոյ Էջմիածնի Տեառն Սիմէօնի ... 'ի տպարանի Պետրոսեան Ստեփաննոսի. 'ի Թուին Քրիստ. 1771. և Հայոց ՌՄԻ»:

Գ. Տպ. Ի Պօլիս. «Գործք Առաքելոց, ընդ որս և չորեքտասան Թուղթք երանելւոյն Պօղոսի առաքելոյն, և Թուղթք կաթողիկեայց, և տեսիլք Յովհաննու ... 'ի Թուին Հայոց ՌՄԼԵ. 'ի տպարանի Յօհաննիսի և Պօղոսի»:

Այլ և այլ տպագրութիւնք 'ի վենետիկ, 'ի Պօլիս, 'ի վիեննա, յԵրուսաղէմ, և այլն:

Գործք քահանայապետական գաղտնի խորհրդոյ յ'Մբ աւուր Յուլիս ամսեան 1867 վասն հաստատութեան ընտրութեան Պետրոսի ԹԻ կաթողիկոսի Հասունեան. հայերէն Թարգմանութիւն հանդերձ լատին բնագրու: Հռովմ, 'ի տպ. Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ. 1867:

*Գուգ նաւապետին վարուցն եւ աշխարհիքին բոլորտիքն ըրած իրեք ճամբորդութեանց պատմութիւնը: Գրեց Հ. Գրիգորիս վ. Տօնիկեան, Մխիթարեան ուխտէն: Վիեննա, Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի վանքը, 1857:

X *Գուլիէլմոս Թէլ կամ Ազատուն Զուիցերիոյ.
Յլորիան գաղղիացւոյ: Թարգմանեց Մկրտիչ Ճանը-
մեան: Պօլիս, տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1862: 52 130 10X/6

Գումար բարձրագոյն հրովարտակաց եւ
արձանագրութեանց վերաբերելոց առ Լազարեան
ճեմարանն Արեւելեան լեզուաց 'ի Մոսկով. զոյգ ընդ
ծանօթութեանց զհիմնարկութենէ, զկերպաւորու-
թենէ և զնպատակէ ճեմարանին: Ս. Պետերբուրկ,
1839:

*Գուշակ ապագայից: Զուարճալի զբօսանք,
Թարգմանեց 'ի գաղղիականէ Մ. Շապանեան: Ի Կ.
Պօլիս, 1862:

X *Գուշակութիւն (համառօտ) օգոց հանդերձ դի-
տելեօք: Աշխատասիրութիւն Սարգիս Վ. Շապանեան: Ը/
Կ. Պօլիս, տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1855: 54 128

Գուրգէն եւ Դերենիկ. Թատրերգութիւն ազ-
գային Հ. Մինաս Վ. Նուրիխանեան, 'ի Մխիթ. ուխ-
տէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1879:

*Գրագիտութիւն առձեռն. Աշխատասիրեց Ե.
Մուրատեան: Կ. Պօլիս, տպագր. Յովսեփայ Գա-
վաքեան, 1872:

*Գրականութեան Հայոց պատմութիւն. Աշ-
խատասիրեաց Ստեփան Պալասանեան: Հատոր Ա.
ուշին. Բանաւոր գրականութիւն: Թիֆլիզ, տպա-
գրութիւն ազգային հոգևոր դպրոցին. 1865:

*Գրական փորձեր. Տաղեր, Ճառեր, Առածներ,
Նամակներ, Գրագատումներ, Արգոսի խոհերը:
Գրեց Մինաս Զեբազ: Կ. Պօլիս, Արամեան տպար.,
1874, 1877:

Գրահաշիւ: Տեա
Նշանագրովք համարողութիւն:
Տարերք չափաբերութեան:

*Գրահաշիւ նոր աշխարհաբառ, 'ի պէտս ազգային վարժարանոց: Աշխատասիրեաց Ն. Հմայեակ վ. Պապիկեան: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1875:

Գրգուկ եռամասնեայ. « Որոյ առաջինն կոչի հարկաւոր հարցմունք Քրիստոնէական: Երկրորդն կոչի Քաղաքավարութիւն: Իսկ երրորդն վերակոչի Տաղարան ... 'ի Պետրոս արեղայէ Կոստանդնուպօլսեցւոյ »: Յիշատակարանը կ'ըսէ. « Աւարտեցաւ եռամասնեայ գրգուկս: Աշխատասիրութեամբ նւաստ ծառայ Պետրոս վարդապետիս ... 'ի տպարանի տէր Յօհաննիսի ... Թուին ՌԾԱ. փեարվարի քսան »: (Թուի տպագրութիւն Պօլսոյ):

*Գրիլլեոն, բարոյական մարդ: Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան:

Գրկուկ կարեւոր « հանապազորդեան. ներում կայ պարունակեալ Պարզատօմար, Լուսնացոյց. և այլ մանրամասնաբար բան. 'ի հայրապետութեան տեառն Յակօբայ կաթողիկոսի սրբոյ Էջմիածնի. և վերակացութեամբ Տեառն Ոսկանայ Երևանցւոյ՝ բանի սպասաւորի. 'ի Մարտիլիայ, ներթուոջ Փըրկչին 1673, մարտի երեսուն. իսկ ըստ Հայոց ՌՃԻԲ. Արաց 18 »:

Ուրիշ տպագրութիւն մ'ալ նոյն գրոց. « Գրգուկ կարեւոր հանապազորդեան: Յորում կայ պարունակեալ Լուսնացոյց, և այլ բանք յոյժ պիտանիք մերազնեայ Հայկազունեաց, և յաւէտ վաճառակառնաց: Նաև կտակ տեառն Ոսկանայ վարդապետի՝ սակս դառն մահուան իւրոյ 'ի պատճառէ տիրանենգ երիցւոյն չԹաղէոսի երևանեցւոյ: Ի հայրապետութեան տեառն Յակօբայ սրբազան կաթողիկոսին աւանայն Հայոց, և 'ի Թագաւորութեանն Կալիպացոց Լուսովիքոսի չորեքտասաներորդի. 'ի տպար. սրբոյ Էջմիածնի և սրբոյն Սարգսի զօրավարին. 'ի Մարտիլիայ. ներթուոջ Փրկչին 1676, յուլիսի 30. իսկ ըստ Հայոց ՌՃԻԲ. յուլիսի 20 »:

Գրիգոր Արշարունի. « Գրիգորի վարդապետի

X Պրգուկս շաբաթեր աւեր յեջ մե իւանս
բաշ հաւաքիցեալ տարբ ևս մարտ, յոյժ սփրե զայ
ժյրս աւեր և ւերեա . Գ. Պօլիս, այդ Յովնակեան
16x11

Արշարունեաց եպիսկոպոսի՝ արարեալ մեկնութիւն
Ընթերցուածոցն Կիւրղի Երուսաղէմացոյ գերա-
ճաճանչ և սրբազան հայրապետի : Տես Կոչումն
ընծայուեան :

Գրիգոր Առաքելեան : Տես Օրհներգու-
թիւնք :

Գրիգոր (Ս.) Լուսաւորիչ : Տես Յանախա-
պատում : — Ժամամատոյց Գրիգորի
Լուսաւորչի : Համառօտ մեկնութիւն
պատկերի սրբոյ Լուսաւորչին : Ներ-
բողեան սրբոյ Լուսաւորչին :

Գրիգոր կաթողիկոսի Տղայ կոչեցելոյ, Նա-
մականի : Ա. Պատասխանի Թղթոյն վարդապետին
Գրիգորի Տուտէորգւոյն կոչեցելոյ 'ի մայրավանս
Հաղբատայ, գրեալ 'ի Տէր Գրիգոր կաթողիկոսէ
Հայոց, յեղբորորգւոյ սրբոց կաթողիկոսացն Գրի-
գորիսի և Ներսէսի, որ մականուամբ Տղայ անուա-
նի : Բ. Նորին պատասխանի վարդապետացն Հայոց
հիւսիսային կողմանց : Վենետ., Ս. Ղազար, 1838 :

Գրիգոր Մագիստրոս.

Ա. Տղայ. « Տաղասացութիւն Գրիգորի Մագիստ-
րոսի Ճշմարիտ և ուղղափառ վարդապետի. 'ի յամի
Տէառն 1746. և 'ի Թուականութեան Հայոց ՌձՂԵ.
յամսեանն գեկտեմբերի, 'ի տպարանի շնչին Յովհան-
նիսի » : Յ'էջն 2 գրուած է հեղինակին յառաջարանն,
այսպիսի խորագրաւ. « Ի չորեքհարիւր և իննսուն
և չորս Թուականութեանս Հայոց, լինելոյ իմ Գրի-
գորի Մագիստրոսի, որդի Վասակայ ստտուածապահ
Կիտօնի և գուկի և պահչաւուննոյ, եղեալ իմ յաս-
տուածապահ քաղաքին 'ի Կոստանդնուպօլիս » : Իսկ
յէջն 99 հրամանագիր տպագրութեան Յակովբայ
պատրիարգի. « Սիրով ծանիք սիրազնեայք... զի
գոչով իմ սիրահար նախնեաց բանից, և տեսանելով
զսակաւ և զյաճախամիտ բանս Գրիգորի Մագիստ-
րոսի, կատարեալ փիլիսոփայի, նախնոյն սրբոյն
Ներսիսի Շնորհալոյ ըստ մարմնոյ. վասն որոյ ար-

ժան վարկայ՝ զի գառեսցի 'ի կարգ առաջափու-
թեան Ենորհալոյն մերոյ. վասն որոյ 'ի գրեանց ի-
մոց արտահանեալ, ետու հրաման սիրելի որդւոյ
մերոյ աւագ սարկաւագ տիրացու Յովհաննէս հա-
մեստաբարոյին 'ի տպել, զոր պարտիք սիրով ընդու-
նել զքան մեծի իմաստասիրին ... » :

Բ. Տպ. « Տողասացութիւնք Գրիգորի Մա-
գիստրոսի Պահլաւունոյ » : Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1868 :

Յառաջաբանն կ'ազդէ. « Գրիգոր Մագիստրոս 'ի
զարմէ սուրբ Լուսաւորչին, ... նախապատիւ 'ի մա-
տենագիրս մեր յաշխարհական կարգէ, և մի 'ի նշա-
նաւորացն 'ի ժն. դարու, հանգերձ աստուածպաշ-
տութեան կարգօք և քաղաքական հրահանգօք, պա-
տուեալ յինքնակալ կայսերաց Բիւզանդիոնի քան
թէ 'ի բնիկ իշխանաւորացն Հայոց, ոչ սակաւ երախ-
տաւոր գտաւ ժամանակակցացն, և յետնոց՝ երկո-
քումք յաւէս. մի քաջակիրթ և ժառանգաւոր
գաստիարակութեամբ որդւոցն և թոռանց ... և միւս
գրաւոր երկատիրութեամբք, յորոց հասին առ մեզ
թարգմանութիւնք ինչ 'ի յունէ. Մեկնութիւն Քե-
րականին, Թուղթքն՝ զորս գլուխ գործոց նորին ար-
ժան է համարիլ, և Քերթուածքս կամ Տողաչա-
փութիւնք, յորս որ զառաջին աեղին ունի հազար-
տողեան երկարութեամբն՝ յետագասելի է բնաւից
չարամանութեամբն, վասն բռնազրօսիկ և հպաճեպ
գրութեանն 'ի չորս աւուրս, որպէս ասէ իսկ ինքնին
և տայ զպատճառսն » :

Գրիգորի Մեծի Հոովմայ քահանայապետի,
կանոն Հովուական. Թարգմանութիւն 'ի ձեռն
Հ. Մկրտիչ Վ. Աւգերեան, Աթոռակալի Մխիթա-
րեան Ուխտին, և կաճաւորգի ձեմարանին Ուղղա-
փտու հաւատոյ 'ի Հոովմ: Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղա-
զարու, 1845 :

Գրիգոր Նարեկացի: Տես Նարեկացի :

Գրիգոր Սկեւռացի. « Գիրք աղօթից Գրիգորի
Սկեւռացոյ գիտնական վարդապետի: Տպեցեալ 'ի

Հայրուպետութեան սրբոյ Էջմիածնի՝ Տեառն Ղազարու ... 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի ... 'ի տպարանի Մահտեսի Աստուածատուրի: Ի Թուին Հայոց ՌձԷՍ»: Գ վերջն համառօտ յիշատակարան մը. « Սուրբ գիրքս այս աղօթից տպեցաւ և 'ի լոյս ածաւ արդեամբ և փափագմամբ՝ 'ի սուրբ Երուսաղէմ հանգուցեալ բարեպաշտօն իշխանի՝ Մուրատ օղլի կոչեցեալ մահտեսի Յարութիւնի որդւոյն » ...:

էջ 27. Բ.

X

Գրիգոր Տաթեւացի: « Գիրք Հարցմանց երկց երանեալ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթեւացւոյն: Տպագրեալ օգնականութեամբ սրբոյն թագէտսի առաքելոյն, և սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին... 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի. հրամանաւ նորին սրբազան պատրիարդի, տեառն Յօհաննու աստուածաբան և գրասէր և տօնասէր վարդապետի՝ 'ի Թուին Հայոց ՌձԷԸ»: 52791. 21829

Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Ի Թուին Հայոց ՌձԷ եկն նուիրակ որոյ Էջմիածնի 'ի Կոստանդնուպօլիս գիտնական և բարեկրօն մեծ վարդապետն Պետրոս աստուածաբան Աստապատցի: Եւ ըստ բարեւէր բարուց իւրոց՝ ցանկացաւ յոյժ ըլլանօք տպել զսուրբ մատեանս զայս 'ի յիշատակ բարի հոգւոյ իւրոյ: Որ և սկսեալ ըստ իւրոցն փափաքունաց և հաս մինչ 'ի քանի ինչ տեսր ... Ապա յետ սակաւ ժամանակի կոչեցաւ 'ի կոչուածն հասարակաց: ... Յետ որոյ փոքր ինչ ևս անցելոյ 'ի վերայ, խորհուրդ բարի 'ի միտ արկեալ արեւելցի բարեպաշտօն մահտեսի պարոն Շահնազարն և Բիւզանդեցի իօձայ Գանիէլի որդի տիրացու Մովսէսն՝ ցանկացան տպել և 'ի կատար բերել զմնացեալն սորին: Բայց տպուածն առաջին ցրիւ և պակաս մնալով, նորապէս սկսեալ ետուն տպել զամենայն ... Որ և աւարտուածն տպեցման սորին եղև 'ի Թուին Հայոց ՌձԷԹ, 'ի մայիսի 10: ...

« Արդ ցանկացեալ գեղոյ սորին՝ փութաօրէք ստանալ զսա և շահիլ զբանս իմաստից վարդապետին մերոյ ... որ բազում երկամբք ... արար զգիրքս զայս որ կոչի Հարցմանց, 'ի Թուին ՌԷԶ: ... Որ և օւնի այլ ևս բազում գրեանս ... այսինքն զԱրիստո.

տելի գրոց լուծմունսն, զՍտորագութեանց, զՊէրիարմինիասին և զԱռաքինութեանցն: Եւ և զՊորփիւրին, զՊարապմանց լուծմունքն, զՍաղմոսի քաղուածուն, զԱռակաց քաղուածուն, և զԻմաստութեանն և զԺողովոզին, զԱման և զԶման հատորսն, զՅորայ լուծմունքն, և զՅօհաննու աւետարանի քաղուածուն. զլուծմունքն Արիստակիսի և Գէորգայ գրչութեանն. և զՓոքր Հարցմունքն զոր Գէորգ վարդապետն խնդրեաց. զքաղուածուն Մատթէոսի աւետարանին, և զԵսայեայ քաղուածուն, և զՈսկեփորիկն և այլ... Յիշեալիք և զտպագրող սորին զԿոստանդնուպոլսեցի անարժան մահտեսի Աստուածատուրս) ... :

Լուծմունք 'ի սրարապնունս սրբոյն Կիւրդի: Տես Գիրք Պարապմանց:

Ոսկեփորիկ. « Գիրք որ կոչի Ոսկեփորիկ: Արարեալ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթեւացոյն եօթնալոյս վարդապետի. 'ի հայրապետութեան տեառն 'Լազարու » ... : Յիշատակարանն յաւելու. « Եղև աւարտ դիքոյս 'ի ՌձՂԵ (Թուին, 'ի յունվարի Թ... : Ի տպարանի Արրահամ գպրի: Արդեամբք և ծախիւք Գաղատիոյ նուիրակ Լափանցի Գէորգ վարդապետին և մահտեսի Եահազարին »: (Պօլիս):

Քարոզգիրք. « Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ամառան հատոր: Արարեալ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթեւացւոյն եօթնալոյս վարդապետի: Տպագրեցեալ օգնականութեամբ սուրբ առաքելոցն Թադէօսի և Բարթուղիմէոսի և սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին. և արագահաս վկային սրբոյն Մինասայ... Ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին բազմահաւաք սուրբ եկեղեցւոյն 'ի Կոստանդնուպոլսի: Արդեամբք և ծախիւք Լափանցի մահտեսի Եահազարին. Թուին ՌձՂ. փետրուարի Էե »: « ... Պարտիք յիշել. Կ'ըսէ յիշատակարանն, և զտպող մատենին զԹրակացի Արրահամ գպրին, որ իւր իսկ ձեռամբ անհանդիստ աշխատեալ՝ ետ զմուրն սեւթոյր կապարեայ գրոց՝ ոչ հաւատալով այլոց մշակաց » ... :

— « Գիրք քարոզութեան որ կոչի Զմեռան հատոր... Ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին բազմահաւաք եկեղեցւոյն 'ի Կոստանդնուպոլսի: Ար-

դեամբք և ծախիւք Ղափանցի մահաւոր Շահնազա-
րին: Թուին ՌՃՁԹ. յունվարի Ժ »:

Յ'էջն 736. « Վասն տեսուն Յովհաննիսի Սիւնեաց
եպիսկոպոսի. և վասն շինութեան մեծ կաթուղիկէ
եկեղեցւոյ եպիսկոպոսարանին Տաթևու և վասն շի-
նուածոց »:

Գրիգոր Փէշտրմալեան: Տես
Բառգիրք հայկազեան լեզուի:
Իմասունութիւն 'ի չարչարանս
Քրիստոսի:
Լուսաշաւիղ:
Տրամաբանութիւն:

Գրոց եւ Բրոց ու Սասունցի Դաւիթ, կամ Մհէ,
րի դուռ: Մրադրեաց Գարեգին Վ. Սրուանձեանց:
Տպագրութիւն Ե. Մ. Տնտեսան. Կ. Պոլիս, 1874:

Գրովտիոս. « Հուգոնի Գրովտիոսի' Ջմարտու-
թիւն քրիստոսական հաւատոց: Ի լատինէ 'ի հայ
ած' Մեսրոպ Դաւիթեան Թաղիազեանց' Կարբե-
ցի, սարկաւազ սրբոյ Էջմիածնի: Կալկաթա, 'ի Գոր-
ծառան եպիսկոպոսական Ջմարանի. Bishop' Col-
lege, 1829 »:

Գրքոյկս կոչեցեալ հոգեշահ, « յերկուց ճա-
ռից սրբոյն Յովհաննու Ոսկերեանի յԱնդրիադրեայ
դրբոյ՝ յերրորդ և 'ի չորրորդ ճառիցն, ոտանաւո-
րեալ 'ի Յակոբայ պատրիարքէ Կոստանդնուպոլսոյ
'ի շահ և 'ի յօգուտ կատարելութեան կենաց ցան-
կացողաց: Ի Նախիջևան (Նոր), 1794 »:

Գօշ Տես Մխիթար Գօշ:

Դալալ Ղազո. Յօրինեաց Նիկողայոս Փուղի-
նեանց. Հայկական Թատրոն. Տետրակ Գ. Տփխիս,
1867:

Դամբանական 'ի յիշատակ հանգուցեալ Հ.:

★ Գրքիցի սեղ Յաջոյանցա Տարբոց Գլ Վաստի
և Տուրտի. Ստեյ Երանուկ Ինքիս յարարան
Գ. Կրեմ. Յալ. Կրեմ. 1863 ԿԷ 122

13X17

կղեմէս վարդապետի Սիպիլեան, ասացեալ 'ի Հ. Մաղաքիա վարդապետէ Օրմանեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Պօղոսի Քերիշճեան և ընկ., 1878:

Դամբանական 'ի մահ լազնուազարմ Պօղոս Պէյի Տիւղեան, ասացեալ 'ի Հ. Մաղաքիա վարդապետէ Օրմանեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Պօղոսի Քերիշճեան և ընկ., 1870:

Դամբանականք. Տես Պ ո ս ի ւ է :

Դաշանց Թուղթ. « Թուղթ սիրոյ և միաբանութեան մեծի կայսերն Կոստանդիանոսի և սրբոյն Սեղբեսարոսի Վեհա Պափին և Տրգատայ Հայոց արքայի, և սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչին. շարագրեցեալ ամի Տեառն 316. և տպագրեցեալ 'ի Թուրի Տեառն 1690 'ի Բագվա. Lettera dell' Amicitia, e dell' Unione di Costantino gran Cesare, e di S. Silvestro Sommo Pontefice, e del Tridade Re dell' Armenia, e di S. Gregorio Illuminatore della Nazione Armena. Scritta nell' anno del Signore 316. In Padova, M.DC.LC. Con licenza dei Superiori. (Հայ. իտալ.): Յ' էջ 100 յիշատակարան. « Փառք և գոհութիւն և շնորհակալութիւն համագոյի և անբաժանելոյ սրբոյ Երրորդութեան Հօր և Որդոյ և Հոգւոյն սրբոյ. որ ետ կարողութիւն մեզուցելոյս անձին հասանիլ 'ի վախճան գուշնաբէի պատրիկ գործառնութեանս: Եւ 'ի հայրապետութեան տեառն Եղիազարու ամենից Հայոց կաթուղիկոսի սրբոյ Էջմիածնի: Շնորհօք ամենայգօրին Աստուծոյ տպագրեցեալ 'ի տպարանի Տիմօթէոսի Գառնուկ արքեպիսկոպոսի Ասորոց: Ի Թուրի Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի հազար վեց հարիւր իննսուն »: Գառնին Աստուծոյ և սուրբ ընտանեաց պատկերին չորս կողմը և 'ի ստորևս իջին՝ իտալերէն և հայ լեզուով: La speranza dell' Agnellini è nel Agnello, e nella sua Santa Famiglia. Ի Գառնին Աստուծոյ է յոյս Գառնուկին, և ապաւինեցեալ է 'ի սրբազան ընտանիս նորին:

— « Թուղթ սիրոյ և միաբանութեան մեծի կայսերն

Կոստանդինոսի և սրբոյն Սեղբեստրոսի Վեհադու-
նի Փափին և Տրդատայ Հայոց արքայի, և սրբոյն
Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչին: Շարագրեցեալ յամի
Տեառն երեք հարիւր և տասն և վեց. և տպագրե-
ցեալ 'ի Թուրի Փրկչին 1695, 'ի Վենետիկ քաղաքի:
In Venetia, M.DC.XCV. Appresso Antonio Bortoli,
con licenza de' Superiori. Յ'էջ 34, յաւարտ
Թղթոյն. « Աղաչանօք ընտրելոց սրբոց առաքելոցս և
սրբոց հայրապետացս ողորմեացի Քրիստոս Աստուած
արձանացուցողաց գրոյս, և մանաւանդ ագուլեցի
պարոն Նահապետին և ջուղայեցի Խարտաչենց պա-
րոն Անտոնին, և անփորձս և անսասանս պահեսցե-
ամէն » :

Այլ տպագրութիւն 'ի նմին ամի, 'ի Վենետիկ,
հայ. և իտալերէն: Տես և Ագաթանգեղոս:

*Դաշանց Թղթոյն ստուգութեանն հաստա-
տուութիւն. « Երկասիրութիւն Տեառն Մատթէոսի
սրբազան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց »: Մոսկուա:

*Դաշանց Թղթոյն քննութիւնն ու հերքումը.
Արար Կարապետ Վ. Շահնազարեան, միաբան սրբոյ
Էջմիածնի, և անդամ խորհրդարանի Կ. Ճեմարանին
Տեարց Լազարեանց որ 'ի Մոսկվայ: Պարիս, 'ի Գոր-
ծատան Կարապետ Վ. Շահնազարեան, 1862:

X Դաշնակք Լամարթինեայ. Թարգմանեաց 'ի
չափս հայկական խորէն Վ. Գալֆայեան, Տեսուչ
Հայկազնեան վարժարանին: Փարիզ, տպագրութիւն
Արամեան, 1859: Էջ 396 '177/11

X Դաշտիկ ծաղկալի. « Որոյ սկիզբն է նախ-
գգուշացումն խոստովանահարց, և կոշնակիկն զար-
թուցանողական. և ապա են վարք և օրինակք գերա-
զանցականք: Հաւաքեցեալք իբրև զծաղիկո ամենա-
գեղեցիկս յեկեղեցական պատմութեանցն իտալա-
կանաց, և 'ի մի վայր շարագրեցեալք բառիւն հայ-
կական: Աշխատութեամբ Տեառն Յօնանու վարդա-
պետին Թոխաթեցոյ և եպիսկոպոսին, 'ի զբօսանս
և 'ի զուարճութիւն հոգեկանս եղբարց մերոց հայ.

կազուներացն : Յառիթ կեցութեան և պատճառ ջերմեռանդութեան ընթերցողաց նոցին և լսողացն . 'ի փառս Աստուծոյ և 'ի պատիւ ամենօրհնեալ կուսին : Յամբ Տեառն 1727 , յուլիս 14 : 'ի վեներտիկ , 'ի տպ . Անասնի Պօռթոլի » :

Դասագիրք ազգային պատմութեան Հայոց , սկսեալ 'ի Հայկայ մինչև 'ի 1870 թուական Քրիստոսի : Աշխատասիրեաց Մ . Յ . Զօլագեան , Պօլիս , 1871 :

Դասագիրք ազգային պատմութեան : Ս . Պ . Փափազեանց : Պօլիս , 'ի տպ . Յ . Միւհէնտիսեան :

Դասագիրք եկեղեցական ձայնագրութեան Հայոց : Աշխատասիրեաց Նիկողայոս Ս . Թաշճեան , Կոստանդնուպօլսեցի . 'ի Վաղարշապատ , 'ի տպար . սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի , ԹԵԻԳ , 1874 :

Դասագիրք ժողովրդական դպրոցաց : Տպ . 'ի Թէոդոսիա , 'ի տպ . Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց , 1860 .

- Ա . Թոռարանոչիւն :
- Բ . Աշխարհագրոչիւն :
- Գ . Պատմոչիւն սուրբ Դրոց :
- Դ . Պատմոչիւն Հայոց :
- Ե . Պատմոչիւն Ռուսաց :
- Զ . Պատմոչիւն Օսմանեան :
- Է . Պատմոչիւն Հին ազգաց :
- Ը . Պատմոչիւն Միջին դարու :
- Թ . Պատմոչիւն Նոր ազգաց :

*Դասագիրք ընթերցանութեան կամ Նոր նախագիտելիք մանկանց . Շարագրեց Ստեփան Պօղոս Պերճ Փափազեան : Կ . Պօլիս , 1868 . տպ . Միւհէնտիսեան :

*Դասագիրք մանկանց , պատկերազարդ : Զմիւռ . նիա , 1852 :

*Դասագիրք համաշխարհական պատմու-

Թեան: Նախնի դար: Թարգմանութիւն Օ. Պ. 1864:

*Դասագիրք քերականութեան հայ գրաբար եւ աշխարհաբար լեզուաց: Աշխատասիրեաց Ստեփան Պ. Պողոս Փափաղեան: Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1860:

X *Դասատետր մեկնութեան խորհրդոյ եւ արարողութեանց սրբոյ Պատարագի. Գրեալ 'ի Գարրիէլ վարդապետէ Այվազեան: Թէոդոսիա, 'ի տպար. Թաշխայեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1862: 52 91 11 X 17

*Դասարան հայկազն մանկանց. Յօրինեաց Ճանիկ Արամեան: Փարիզ, տպագրութիւն Արամեան, 1860:

*Դաստառակ (Սուրբ) կամ Քրիստոսի անձեռագործ պատկերին պատմութիւնը: Ի Հ. Մալաքիաս վ. Սամուէլեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէ: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1850:

*Դաստիարակ մանկանց կամ բարոյական խորհրդածութիւնք տղոց համար. 'ի Հ. Ղեւոնդ վ. Բոլջանեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէ: Վիէննա, Պաշտպան ուրբ Աստուածածնի վանքը, 1851:

X *Դաստիարակ մանկանց կամ Ընթերցարան 'ի պէտս մանկանց: Թարգմանեաց 'ի գերմանական լեզուէ Մ. Ա. վ. Գարագաշեան: Կ. Պօլիս, տպ. Յ. Գալաֆեան, 1871:

այս *Գալաֆեան Գրքատ և Յ. Պօլիս 1869 62 127 76 X 10*
*Դաստիարակութիւն ազգային. վարժապետական ժողովի մէջ խօսուած ճառեր: Մինաս Չէրազ: Կ. Պօլիս, տպ. Արամեան, 1876:

X *Դաստիարակութիւն արջկանց, տեառն Ֆեռնանտի արքեպիսկոպոսին Գաղղիոյ: Թարգմանեալ Մարտոսիոս վ. Գալաֆայեան: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1850: Փարիզ, 'ի տպ. վալտերայ, գաղղիարէն բնագրաւն, 1850

62 379 16 X 11

*Գատիարակութիւն բարոյական, Կեօար Գանդուէն համառօտեց Յովհաննէս պատուելի Մափեան: Արմաշ, 'ի տպ. Չարիափան Ս. Աստուածածնի, 1864: Բ. Տպ. 1877:

*Գատիարակութիւն բնական, բարոյական եւ մտաւորական 'ի պէտս մարց: Թարգմանեց Օրֆ. Գէորգեան, 1876:

*Դաստիարակութիւն իգական սեռին. Յ. Ս. Տիվիաճեան: Կոստանդնուպօլիս, 1854:

Հեղինակին ուրիշ գործերը.

Ա. Ճաս բարոյական:

Բ. Մարդկոչքիւն:

Գ. Վարչութիւն ընդհանուր ազգաց:

Դ. Յասաջարիւնչքիւն ազգային դատտիարակութիւն:

X Դատտիարակութիւն մանկանց: Աշխատասիրեաց Սարգիս վարդապետ Թէոդորեան, Վերատեսուչ Հայկազնեան վարժարանին Փարիզու: Փարիզ, Տպագրութիւն Արամեան, 1858, 1863:

*Դատտիարակութիւն մարց կամ Գաղաքակրթութիւն ազգի մարդկան 'ի ձեռն կանանց. Լ. Էմմա Մարգէն գաղղիացւոյ: Թարգմանութիւն Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան. Հատ. Ա: Կ. Պօլիս, 1870:

*Դատապարտեալի մը վերջին օրերը: Վիպասանութիւն Վիկտոր Հիւկոյ գաղղիացւոյն: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան, 1873:

*Դատասէրք, կտակերգութիւն յերիս արարուածս, Ռասինի գաղղիացւոյ: Թարգմանեաց 'ի բնագրէն Պետրոս Յ. Եռւպարեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1863:

*Դատաքննութիւն. դատաքննութեանց, և խօսք առ անկեալն 'ի Ճմարտութենէ Յովհաննէս Զամուռեան, և առ ազգային կեդրոնական վարչու-

Թիւն Կոստանդնուպօլսոյ: Աշխատասիրեաց Քա-
ղէոս Միհրգաս .Տ. Աստուածաբեան Միհրգա-
տեանց: Սկսեալ 1863 յունիս 1, ցզերջ գեկա: ԼԱ?
գործ հեղինակին: Կոստանդնուպօլիս, տպագրու-
թիւն Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1864:

Գարապատում. « Տեառն Հ. Ղուկասու վարգա-
պետի ինճիճեան 'ի Միարանութենէ Մխիթարեան,
Որ է Աշխարհամար կամ Ընդհանուր պատմութիւն
Քաղաքական, Եկեղեցական, Ուսումնական և Ա-
րուեստական, գարուց 'ի գարս բաժանեալ: Գար
ութուտասաներորդ 1750-1757»: Ի Վենեաիկ, 'ի
վանս սրբոյն Ղազարու, 1824:

Գարաստան խրատուց: Տփիսիս, 1829:

*Գարուս մէկ զաւակին խոստովանանքը: Աւ-
ֆրէա աը Միւսէ գաղղիացւոյն: Քարգմանեց Գրի-
գոր Զիլինկիրեան. Հատ. Ա. և Բ: Զմիւռնիա. տպ-
Տէտէեան, 1875:

Դաւանութիւն հաւատոյ եկեղեցւոյ Հայաս-
տանեայց: Քարգմանեցեալ 'ի հայկական լեզուէ
'ի լատին բարբառ 'ի Յօհաննիսէ Սկրօքէրեանէ գեր-
մանացւոյ: Եւ արտահանեցեալ 'ի Գանձ Արամեան
կոչեցեալ գրքոյն, աշխատութեամբ Զուղայեցի Խաւ-
գարեանց Խօջամաշի որդւոյ Գրիգորի: Իսկ այժմ
վերստին տպեցեալ 'ի ինդրոյ գերապայծառ տեառն
Յովսէփայ աստուածաբան վարդապետի և առաջ-
նորդի Աշտարխանու և Նոր Նախիջևանու: Լոնդի-
նոն, 1780: Confessio Ecclesiae Armenicae, latine
reddita et necessariis notis illustrata ab Joh. Joa-
chimo Schrodero, in libro qui tituliis: Linguae Ar-
meniacae thesaurus: Londini, typis Joh. Riving-
ton. A. D. 1780. Գրքին 49 էջը գրուած է Ն. Շնոր-
հաւոյ « Հաւատով խոստովանիմ» աղօթքը, լատին,
գաղղիարէն ու անգղիական թարգմանութեամբ:
Մակագիրն է. « Աղօթք Տեառն Ներսիսի Հայոց կա-
թուղեկոսի, թարգմանեցեալ 'ի լեզու լատինացւոց,
գալլիացւոց և անգլիացւոց. Preces Domini Nier-

sisis Armenorum universalis; latine, gallice et anglie redditae.

ԴԱԼԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՂՈՅՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ: Confessio Ecclesiae Armenae. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1845:

ԴԱԼԱՆՈՒԹԻՒՆ ԲԱԼԱՏՈՅ, 'ի Նոր Զուգայեցւոյ ուժեմէ, Յարութիւն Իսահակեան Ազանուրեանց կոչեցելոյ: Կալկաթա, 1817:

ԴԱԼԱՆՈՒԹԻՒՆ ԲԱԼԱՏՈՅ ԵՆ ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ ԱՆՈՂՂԻԳ: Տես Յովհաննէս Մըքուզ:

ԴԱԼԱՆՈՒԹԻՒՆ ՈՂՂԱՓԱՐ ԵՆ ՏՂՄԱՐԻՍ ԲԱԼԱՏՈՅ ՎԱՍՆ ԵԿԵՂՈՅՆ յԱՐԵԵԼԻԳ.

Ա. Տպ. Professio orthodoxæ fidei ab orientabilibus faciendâ. Jussu S. D. N. Urbani papa VIII edita. Romæ, typis et impensis S. C. de Prop. Fide, 1642: Դաւանութիւն Ճմարիտ և ուղղափառ հաւատոյ՝ վասն առնելոյ եկեղոցն յարեւելից »:

Բ. Տպ. « Դաւանութիւն ուղղափառի հաւատոյ, 'ի յամենից Հայոց առնելի »: Հռովմ, 1678:

Գ. Տպ. Լոկ չայերէն, անթուական ('ի Հռովմ կամ 'ի Վենետիկ):

Դ. Տպ. Դաւանութիւն ուղղափառ հաւատոյ՝ սակս արեւելեան ազգաց. սահմանեալ 'ի հրամանէ Տեառն մերոյ սրբազան Պապի Ուրբանոս ութերորդի: Ի Հռովմ, 'ի տպար. տարածութեան հաւատոյ, 1848: Professio orthodoxæ fidei, ab orientalis faciendâ. Jussu SS. D. N. Urbani papæ VIII edita. Romæ, typis S. Congregationis de Propaganda fide, MDCCCXLVIII.

*ԴԱԼԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆՈՐ ԻՍՐԱՅԵԼԻ ՄՐ: (Դաւանութիւնք Պալպաիթի հրէի): Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Գուլիէլմ Կրիֆֆիթի, 1844:

ԴԱԼԻԹ ԱՆՅԱՂԹ. « Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփայի մատենադրութիւնք, և թուղթ Գիւսայ կա-

Թուղիկոսի առ Դաւիթ : Վենետիկ , 'ի ապարանի Ս .
Ղազարու յամի 1833 , ՌՄԶԲ Ծ : —

« Դաւիթի Անյաղթ փիլիսոփայի քաջացելոյն յի-
մաստասիրական մարզս յաթենական համալսարա-
նին՝ բազում վաստակք քրտանց են առ մեզ՝ Թա-
փեալք 'ի Ժանեաց ամենածախ Ժամանակին : Եւ բա-
նիցն նորա որ 'ի մատենիս՝ այս է կարգ :

Ա . Թռռոյր Գիշտայ կաթուղիկոսի առ Դաւիթ 'ի
խնդիր ներբողինի խաչին , և պատասխանի նորին . ու-
րոյ կրկին են բողոքիր հին օրինակք անթուտկանք :

Բ . Ներքողեան 'ի սուրբ խաչն աստուածընկալ ,
որոյ իմաստիցն վսեմութիւն զներքին առատազէլ
հանձար ներգինացելոյն ցուցանէ : . . .

Գ . Սահմանք ինաստասիրոչքեան , լի հմտու-
թեամբ և ոչ Թեթև ինչ մտաց գործ :

Դ . Ամենայն չար տանջելի : Զամանէ բազում
խնդիր է առ իմաստունս . զի 'ի կարգս բանից Գրիգորի
Նիւսացոյն գտանի այս բան 'ի հելլեն բարբառ , յոր-
մէ կարծիք 'ի միտս ոմանց անկաւ՝ չլինել սմին հարա-
զատ ծնունդ մտացն Դաւիթի : Այլ մեք՝ որպէս և ա-
մենայն նախնիք մեր առ հասարակ , Դաւիթ զսա-
վարկանիմք գուլ , որպէս զի և Շնորհալուոյ հայրապե-
տին մերոյ գեղեցկահիւս բանիւք և զմեկնութիւն
սորին առնել : Եւ չիցէ արգեօք ասարդէպ կարծել՝
Թէ նա ինքն Դաւիթ և զյոյն զայն շարագրեալ իցէ ,
որպէս և զբազումս 'ի մատենագրութեանց նորա
գտանեմք և յոյն բանիւ . ապա Ժամանակաւ 'ի մու-
ռացօնս անկեալ անուանն Դաւիթ առ յոյնս , Ժա-
նօթագուռից ինքեանց ընծայել զնա նոցա : . . .

Ե . Հինգ առածք , և յաղագս բաժանման : . . .

Զ . Ներածոչքիւն Պորփիրի :

Է . Վերլուծոչքիւն Դաւիթի , 'ի Ներածոչքիւն Պոր-
փիրի :

Ը . Տասն ստորոգոչքիւնք Արիստոտելի :

Թ . Մեկնոչքիւն Ստորոգոչքեանցն Արիստոտելի :

Ժ . Արիստոտելի յաղագս մեկնոչքեան :

ԺԱ . Մեկնոչքիւն Պիրիարմենիաս գրոցն :

ԺԲ . Մեկնոչքիւն չորեքտասան գլխոցն , 'ի Վեր-
լուծականն Արիստոտելի :

ԺԳ . Յաղագս քերականիկն պատճառ :

ԺԴ. Արխատոտելի Թուղթ առ մեծն Աղեքսանդր, Պատմոչքիչն յաղագս աշխարհի, յորում երեւի գերածայր ճոխութիւն հանճարոյ մատենագրիս, և Թարգմանչին բնիկ գրիչն ոսկեղէն:

ԺԵ. Այլ Թուղթ Արխատոտելի առ մեծն Աղեքսանդր, Յաղագս Սարգիսնոչքեանց:

Տես Սահմանք կամ Սահմանաց գիրք:

Դաւիթ Բէգ. Ընտիր պատմութիւն Դաւիթ Բէգին և պատերազմացն Հայոցն Խափանու, որք եղեն ընդդէմ Թուրքաց 'ի մերում Ժամանակի, այն է յամի տեառն 1722 և 'ի Հայոց 1171: Զոր ետուն գրել որք 'ի սկզբանէ մինչ ցվախճան յառաջագէմ լեալք էին յամենայն պատերազմունս, և ականատես իրացն եղելոց. այսինքն Ստեփաննոս Վրդանիսեան, որ 'ի տանէն էր Շահումեան, 'ի գաւառէն փոքր Սիւնեաց, և յաւանէն Եփրատտանայ, և այլք ոմանք ընդ նմա ... վարդապետի ... Հրատարակութեամբ 'ի լոյս ընծայեաց հանդերձ յաւելուածովք Արգար Ստեփանոսեան Գուլամիրեանց: ԹԻ, 1871, 'ի տպ. սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի 'ի Վաղարշապատ:

*Դաւիթ-Բէկ, պատմական վէպ (1722-1728) հեղինակութիւն Ռաֆֆի, Հատոր Ա և Բ և Գ, Թիֆլիզ, 'ի տպ. կաւկասեան փոխարքայական կառավարութեան, 1881:

Դաւիթ փիլիսոփայ: Տես Աթանաս Բայրապետ Աղեքսանդրիոյ:

Դեղ կենաց « որ է հոգևոր բժշկարան: Յօրինեալ 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Աւգերեան 'ի միաբանութենէ մեծին Մխիթարայ արքայի, 'ի լեզու կոստանդնուպոլսոյ, յամի 1808, ԹԾԵ: Ի խնդրոյ պարոն Գէորգայ Օղուլուխեան եղբոր գիտնական Յովակիմ բժշկի ... յամի 1810, ԹԾԹ. Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու »:

Դժոխք բացեալ « այս է, մտածութիւն 'ի վերայ տանջանացն գժոխոց. արարեալ 'ի պատուական

հօրէն Յովհաննէ 'ի Յիսուսեան կարգէ: Թարգմանեալ յիտալականէն 'ի հայս՝ ըստ իմացուածոյ բանին. յաշակերտաց Մխիթարայ արքայի մեծի: Եւ տպագրեալ ծախիւք 'Լափանեցի պարոն Նահապետի Շահումեանց՝ որդւոյ Մարութի... 'ի Թուականութեան տեառն 1753, 'ի մարտի 20. 'ի տպ. Ստեփաննոսի Արլանեան »:

*Դժոխքէն փախած մարդ մը կամ Դժոխոց սուրհանդակը: (Երեք տետր): Ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի գործարանի Զարգարեան, 1872:

Դիմաւունութիւն չորից վերջնոց. « Յօրինուած Հ. Մկրտիչ Վ. Աւգերեան, յաշակերտութենէ մեծին Մխիթարայ արքայհօր: Ի խնդրոյ պարոն Աթանասի Մաղբէան 'ի մեծն Պօլիս, յամի 1806, ՌԾԾԵ: Տպագրեալ 1810, ՌԾԾԹ »: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն 'Կազարու:

(Աշխարհաբառ). « Բանաստեղծութիւն չորս ետքերնուս վրայ: Շէնք՝ Հ. Մկրտիչ վարդապետի Մխիթարեան Աւգերեանց: Գրաբառէն ետև աշխարհաբառ ռամկօրէն գրուած՝ ամէն մարդու պէտք ըլլալուն համար. և դստրտան տղոց՝ բաղդատութեամբ վարժելու 'ի գրոց լեզու: Վենետիկու տիպ 1810. և Հայոց Թուին ՌԾԾԹ: Աբբային վանքը, Ս. 'Կազար »:

X

Դիմաւունութիւն 'ի չարչարանս Քրիստոսի Փրկչին մերոյ. « Տաղաչափեալ մեծիմաստ պատուելի Գրիգոր վարժապետի Փէշտրմալճեան. արդեամբ ազնուամեծար Վարդերես աղայի Միսաքեան: Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպարանի Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1845 »: 52 311 14+22

X

*Դիտակ Բիւզանդեան. Պատմութիւն քաղաքական և պատերազմական, բանասիրական ու եկեղեցական գիպուածներու, որ հիմկվան ատեններս կ'ըլլան աշխրբիս վրա: Բաժնըված է ըստ կարգի ժամանակագրութեան, որ իբր տարեգրութիւն մըն է տարվանս, 1812: Ամէն տասնըհինկ օրը հեղմը կը տպվի: Աշխատասիրեալ 'ի Հ. Գրիգոր վարդապետ.

Handwritten notes and scribbles in the bottom left corner.

տէ Խապարաճեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ որ'ի Մը-
խիթարեան միաբանից: Ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն
Ղազարու: Էջ 44 (1682)

Դիտակ Բիզզանդեան, 'ի խնդրոյ ընկերութեան
Արշարունեաց, 1813, 1814: Աշխատասիրեալ 'ի Հ.
Մատթիայ վարդապետէ Փիւսկիւլճեան, 'ի Մխիթ-
թարեան միաբանից:

Դիտակ Բիզզանդեան, 'ի խնդրոյ ընկերութեան
Արշարունեաց. 1815, 1816: Աշխատասիրեալ 'ի Հ.
Մանուէլ վարդապետէ Զախճախեան, 'ի Մխիթա-
րեան միաբանից:

*Իտողութիւն 'ի վերայ ամուսնացեալ եւ
ժողովրդական հովուութեան: Գրեց Թադէոս
Մ. Միհրդատեանց: Կ. Պօլիս, 1871:

*Իտողութիւն 'ի վերայ տեղեկագրի կաթու-
ղիկոսական Յանձնաժողովոյ: Կ. Պօլիս, տպա-
գրութիւն Արամեան, 1866:

*Իտողութիւն ճշմարտութեան աւետարա-
նին Յիսուսի Քրիստոսի, գրեալ 'ի Մատթէոս
կաթուղիկոսէ ամենայն Հայոց: Տփլիս, 1863:

Դիցարանութիւն առձեռն « զաստուածոց և
զգիւցազանց, համառօտեալ 'ի Հ. Եդուարդ վարդա-
պետէ Հիւրմիւզեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէ »: Վե-
նետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1840:

*Դիցարանութիւն: Զփուռնիա, հրատարակու-
թիւն Գ. Մսերեան, 1880:

Դիւան, վէպք և տաղք. Յ. Մ. Հիսարեան: Կ.
Պօլիս, Արամեան տպարան, 1871:

*Դիւանական տարեցոյց, հանդերձ բնական և
բազաբական ամսօք արեգակնային և լուսնային: Կ.
Պօլիս, Արամեան տպարան, 1871:

*Դիւրիմաց պատասխաններ կրօնքի գեժ տա-

Handwritten notes in Armenian:
Կարգաւորուած Գրքեր Մասնաւորապէս և վրաստանայ
Վարձուեցող և քրտաւոր Յոս քաղաքի և առաւել
ի յաւան, գտնուց Եւրօպայի Գրքարանութեան.
Ստամբուլ 3-րդ թորման 1875-52 102

րածուած ընգրկմութեանց. Հ. Սեզոնտոյ Ֆրանգոյ Յիսուսեան կրօնաւորին : Թարգմանեց Հ. Ալեքսանդր Վ. Պալճեան : Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1864 :

Դուռն դպրութեան հայկական լեզուի. Այբբենարան և Հեգերէն նոր և գիւրին ոճով : Արգեամբ աստուածասէր մահտեսի Աբրահամ Ամիրայի Թերղեանց Ակնեցւոյ. պարգեւեալ գեռաբոյս մանկանց : Տպեալ 'ի 1826 և 'ի ՌՄԾԵ. 'ի տպար. նորին, 'ի Հասանփաշա խանն :

X

Դուռն իմաստութեան կամ Ոսկեայ դուռն դպրատան.

« Մանուկ մշտավարժ և սիրող ուսման
Մի ընդ վայր լըքցես զեղանակ գարնան,
Զի բողբոջ ծառոց և համայն սերման՝
Անդուստ սկըսեալ 'ի կատար փութան :

Յօրինեալ երկասիրութեամբ Մատթէոսի և Ղուկասու տրուպ դպրաց վանանգեցւոց : Տպիւք և ծախիւք եռամեծ րարունւոյն Թօմայ վանանգեցւոյ 'ի լոյսածեալ : ... Յամի Տեառն 1690, յ' Ամսդերտամ » : Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « Աւարտեցաւ ... իրաւի ոսկեայ դուռնն այս ոյբուբենից, քերականութեան, ուսումնական և բանասիրական հարցման և պատասխանւոյ, ռամահարութեան, բարուց կենդանեաց, աժանագին բժշկական գեղորայից, Թեթեւագին գաղտնեաց, երազացոցի և հասարակական գործոց, վասն գեռակիրթ և խակավարժ մերազնեայ մանկանց » :

Դուռն ողորմութեան Աստուծոյ « նուիրեցեալ ամենապայծառի խոճայ Սահրասի որդւոյ պարոն Մուրատին » 'ի Ստեփանոսէ Ստեփանեան քահանայէ կամենցւոյ : Յամի տեառն 1702, և Հայոց ՌՃԾԱ, 'ի Վենետիկ » : Վերջին երեան ալ կը նշանակէ տպագրողն. « Տպագրեցաւ գրգուկս 'ի տպարանի Անդոնիոսի Պօրթոլի, առ սուրբ Աստուածածինն Ֆորմոզա, 'ի Վենետիկ քաղաքի » :

Դուռն ողորմութեան. « Տետրակ համառօտ,

անուանեալ Դուռն ոգործութեան: Յարում ցուցա-
նի նախ հրովարտակն գթութեան ամենաբարեպաշտ
և մեծ կայսերուհի ինքնակալ Թագուհւոյն Եկատա-
րինէի երկրորդի, սակա Գրիգորուպօլնոր քաղաքին
Հայոց. ձեռամբ բարձր Սրբազնութեան տեառն
Յովսէփայ աստուածարեալ արքիեպիսկոպոսին,
օծմամբ հիմնարկեցման: Եւ երկրորդ՝ հիասքանչ
հանդէսն հիմնարկութեան՝ նոյն Գրիգորուպօլ քա-
ղաքին Հայոց: Զկնի որոյ և զհրաշալի ասենաբանու-
թիւնն՝ ՚ի նոյն հանդիսի, նորին բարձր սրբազնու-
թեանն՝ ունիմք տպել: Տպեալ ՚ի զուարճութիւն
սրտի մերս հայկազնէից. յամի տեառն 1792, նոյեմ-
բերի 20: Ի սուրբ Խաչ վանքն, որ ՚ի Նորն Նախիջե-
ւան»):

Դուռն քերականութեան աշխարհաբառ լե-
զուին Հայոց. « Եարագրեցեալ տաճկականաւ լե-
զուաւ՝ առ ՚ի յօգուտ այնց Հայոց, որք զտաճկական
լեզու միայն գիտեն. և փափաքին ուսանել զաշխար-
հաբառ հայերէնն: Աշխատասիրութեամբ տեառն
Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ, Աբրահայր
կոչեցելոյ: Եւ այժմիկ տպագրեցեալ ջանիւք նոյնոյ
վարդապետի: Յամի տեառն 1727. Յունվարի 29: Ի
Վենետիկ, ՚ի տպ. Անդօնի Պօռթօլի »: Յէջն 91.
« Բառգիրք որ հետևի Դրան քերականութեան »:

*Դուռն քերականութեան հայերէն լեզուի,
դպրատան տղոց համար: Վենետիկ, Սուրբ Ղազար,
1833, 37, 49:

Դուրեան Պետրոս. Տաղք և Թատրերգութիւնք
հրատարակեալ ջանիւք ընթերցասիրաց ընկերու-
թեան Իւսկիւտարու: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Ա.
րամեան, 1872:

*Դոքտոր Բանչլեսկու դասերը, պատկերա-
զարդ. Թարգմանութիւն ռուսերենից՝ ուսանող Պ.
Զաբարիայի Գրիգորեան: Տփլիս, 1865:

*Դպրոցական սահմանադրութիւն: Գրեց Սե-
գրակ Մանգինեան: Տփլիս, 1875:

*Դպրոց բարուց, Պլանչար գաղղիացւոյ, Թարգ-
մանեց Ն. Մանուէլ Վ. Քաջունի Մխիթարեան ուխ-
տէն, հանդերձ Նկարագրաւ առաքինի և զգօն անձին :
Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1860 :

*Դպրոց, մանկավարժական ամսագիր : Խմբագիր
հրատարակիչ Վահան վարդապետ Բաստամեանց,
'ի Ֆրաբոնից սրբոյ Էջմիածնի : Ս. Տարի. Վաղարշա-
պատ, 'ի վանս սրբոց Գայիանեանց, 1875 :

Դպրութեան գիրք.

1. « Գիրք գպրութեան, վայելուչ և գեղեցկայար-
մար, ըստ արարողութեան Հայաստանեաց. տպա-
գրեցեալ 'ի Թուին Հայոց ՌձԼԳ : Ի Վենետիկ քաղա-
քի, 'ի վայելումն մանկանց եկեղեցւոյ, և 'ի փառս
Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյն Աստուծոյ » . Con licenza
dei Superiori.

2. « Գիրք գպրութեան, վայելուչ և գեղեց-
կայարմար, ըստ արարողութեան Հայաստանեայց,
տպագրեցեալ 'ի Թուին Հայոց ՌձԼԹ : Ի Վենետիկ
քաղաքի, 'ի վայելումն մանկանց եկեղեցւոյ, և 'ի
փառս Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյ Աստուծոյ » . Con
licenza dei Superiori.

3. « Հանդես դպրոչրեան, Երդս յաւէժակոն,
Խորին խորհուրդ անհասական » : Տես Տաղարան,
ՌձԽԷ :

4. « Գիրք դպրոչրեան և տաղարան վայելուչ և գե-
ղեցիկ, 'ի զանազանից բանաստեղծից շարագրեցեալ
'ի խրախճանս մանկանցն Սիօնի : Բարեխօսութեամբ
սրբոյն Մինասայ զօրավարին տպագրեցեալ եղև ...
'ի տպարանի պարոն Կարապետի որդի տրուպ Աս-
տուածատուրի. 'ի Թվականիս մերում ՌձՂԲ » : Յի-
շատակարանն. « Տպագրեցաւ գիրքս ... որ կոչի Տա-
ղարան հարուստ և գեղեցիկ ... աւարտեցաւ 'ի
Թուարթրութեանս Հայոց ՌձՂԳ » :

5. « Գրքուկս որ կոչի Տաղարան » : Տես Տա-
ղարան, տպագրեալ 'ի հայրապետութեան Ղա-
զարու կաթողիկոսի՝ որ չունի Թուական, և ոչ տե-
ղի տպագրութեան :

6. « Տաղարան հարուստ վայելուչ և գեղեցիկ ...

Տպագրեցեալ վեհափառ հրամանաւ մեծի արքայա-
նիստ մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլսի սրբազան
պատրիարքի տեառն Յովհաննու Աստուածաբան կօ-
չեցեալ վսեմաբան րարունապետին: Ի Թուին Հայոց
ԲՄԾԲ, 'ի տպարանի Յօհաննիսեան Պօզոսի»: Յիշա-
տակարանն կ'ըսէ. « Աղորմութեամբ ամենաբարե-
րարին Աստուծոյ, ... յանկ ելեալ աւարտեցաւ ա-
մենահարուստ երգարանս, (ճոխացեալ քան զնա-
խապէս տպեցեալն), 'ի պէտս քաղցրանուագ գը-
սարաց. որպէս զի 'ի ժամ մատուցման սրբոյ պատա-
րադի' մի լիցին կարօք շարականի կամ ժամագրքի,
բաց 'ի ճաշոցէ. որոյ և զայբենական ցանկն ունի
յինքեան ներպարունակեալ 'ի դիւրին գտումն' ըստ
պատշաճի աւուրցն ընթերցուածոց »:

7. Դպրութեան գիրք, ըստ արարողութեան ե-
կեղեցւոյ Հայաստանեայց: Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1833....:

* Դպրութիւն կամ Նոր քերականութիւն
նայերէն. երկասիրութիւն Ա. Մ. Վ. Գարագաշ:
Կ. Պօլիս, Արևելեան տպարան, 1862:

Դպրութիւն մանկանց « 'ի Մանուէլ ծայրագոյն
վարդապետէ և յաջորդէ նահանգին Ղրիմու ... Յա-
ռաջնորդութեան տեառն Յօհաննու առաքելապա-
տիւ սրբազան արքեպիսկոպոսի Արամեան Ռուսաս-
տանեայց: Ի Մոսկով, 'ի տպարանի Օգոստեայ Սեմե-
նեանց ԲՄՀ, 1821 »:

Դպրութիւն նամակաց « 'ի լեզու գրաբառ և աշ-
խարհաբառ: Յորում աւանդին կարևոր հրահանգք՝
ճոխագոյն օրինակօք Թղթոց, յուսումն քաջակըր-
թութեան արհեստի նամակագրութեան: Յօրինեալ
'ի Հ. Եղիայ վարդապետէ Թովմաճանեան Կոստանդ-
նուպօլսեցւոյ, յաշակերտութենէ տեառն Մխիթա-
րայ մեծի արքայի ... Արդեամբք պարոն Աթանասի
Մազլումեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ. 1805, ԲՄԾԴ,
'ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու »:

* Իրախտահարսն. Պ. Յ. Սըվաճեան. Զմիւռնիա,
տպ. Տէտէեան, 1876:

X *Իրախտի ընտանիք. « Երկասիրեաց Խրիմեան
Հայրիկ, 'ի պէտս Հայոց ընտանեաց: Ընծայեցաւ 'ի
'ի ըյս շնորհիւ գերազնիւ ասպետի Աստուածատուր
Զունգ. 'ի նշան և տրիտուր երախտագէտ սրտի հայ-
րենակից բարեկամաց իւրոց 'ի Մոլտաւիա »: Կ. Պո-
լիս. Գործարան Զարդարեան, 1876: 248 էջ

X Իրախտ հոգւոյ. « Գիրք երանելոյն Ալպերտի
որ կոչի Իրախտ հոգւոյ: Թարգմանեցեալ 'ի լատի-
նականէ շեզուէ 'ի հայ բարբառ, աշխատասիրու-
թեամբ տեառն Մխիթարայ վարդապետի Սեբաս-
տացոյ Աբբայ Հայր կոչեցելոյ. և նորին աշակերտի
Յօհաննիսի վարդապետի իւրոց քաղաքացոյ ... Յա-
սի տեառն 1729, նոյեմբերի 4: Ի Վենետիկ, 'ի ապա-
րանի Պատիսթա Ալպալիցի Ճէրոլմոյի »: Յէջն վեր-
ջին (297). « Եզերեցաւ գրգուկ երանելոյն Ալպեր-
տի, յաղագս Ճմարտից, և կատարեցելոց առաքի-
նաւթեանց հոգւոյ, որ և Իրախտ հոգւոյ յորջորջի »:

X Իրախտ ցանկալի. « Գիրք աստուածաբանա-
կան որ կոչի Իրախտ ցանկալի. շարագրեալ 'ի Ղա-
զարու Աստուածաբան վարդապետէ Ճահկեցոյ, 'ի
փառս սրբոյ Էջմիածնի »: Յէջն 702. « Եւ գիտելի է,
զի Տէր Յակոբ ամենիմաստ վարդապետն աստուա-
ծաբան, աշակերտ Յօհաննու մեծի պատրիարքին
Աոստանգնուպոլսոյ, արար զգիրս աստուածաբանա-
կանս որ կոչի Վէմ հաւատոյ. զանազան առարկու-
թեամբ և բազմանոյլ վկայիւք ընդդէմ երկարնա-
կաց: Եւ ընդ շարս աստուածաբանից կարգեցաք,
Թէպէտ յաստ եղաւ: Որոյ պատճառ է, զի 'ի յար-
մարիւ գրքոյս՝ գեռ չէր աւարտեալ զչքնաղ մա-
տեանս իւր. յաղագս որոյ գրեցաւ ասա, զի հա-
շուեցցի 'ի կարգս գրեցելոցն առաջնոց »: Յիշատա-
կաբանն ալ կը յաւելու. « Տպեցաւ ... արգեամբք
և ծախիւք սրբոյն Էջմիածնի, 'ի ՌձՁԳ Թուին մե-
րում, 'ի Աոստանգնուպոլսի, 'ի սպարանի Մահտեսի
Աստուածաբարոյ ... Յիշեալիք զլիաշնորհ աշակերտ-
քնն յարմարողի գրքոյս զտէր Յօհաննէս վարդապե-
տն Ամասիացի, որ յառաջնոյ օրինակէ սորին գա-
ղափարեալ՝ ետ մեզ զայս առ 'ի տպել: Եւ զԱոս-

Յարմար, Ամասիացի Գրքարեւոյ Թարգմանաւթ, արքայ
աստուածաբանի յաղագս արքայեալ Արքայոս Ինճեղոյցաւ
Յաւուցի Ի Մտերս զ Դարձր 1956 Գ. Մարտ. արքայ Գր. Կլա
Կլասոյ Թարգման (Արքայեւոյ) 1446 Եր 36 15223

տանդնուպօլսեցի տիրացու Գեորգն. որ բազում և անդուլ աշխատութեամբ զհամարս վկայութեանց ժողովեալ եղ 'ի լուսանցն»: 52 703 16420

*Դստերը առաքինիք, բարոյական վեպ. Թարգմանեալ 'ի Տիմոթէոս վ. Անեսեան: Մարտիրոս, տպ. Արամեան, 1863: Ի Կ. Պէտարոս, 52 149

Դօն Էմմանուէլի Ա, Բ բանաստեղծութիւններից մի քանի ոտանաւորներ. Մոսկուա:

Եղեսացի Յարութիւն վարդապետ. Ներբող որդւոցն որոտման սրբոց առաքելոցն Յակոբայ և Յովհաննու: Կ. Պօլիս, 1823:

*Եղուարդ, վիպասանութիւն: Հատոր Ա. վեպք: Կ. Պօլիս, 1856:

*Եղեանց կարապետ Յարութիւնեան. Ներքին կեանք հին Հայաստանի: Ի ռուս լեզուէ (որով գրուած է), Թարգմանեց Պերճ Պօռչեանց: Շուշի, 1864:

Եզնակ կամ Եզնիկ կողբացի. « Գիրք ընդդիմութեանց, արարեալ 'ի սրբոյ Եզնակ կողբացւոյ Հայոց վարդապետէ. և յաշակերտէ մեծի Թարգմանչին մերոյ սրբոյն Մեսրոպայ: Ի լոյս ածեալ... տեառն Յակոբայ աստուածաբան վարդապետի՝ որոյ հրամանաւն և սրբադրութեամբ իսկ տպեցաւ: Արդեամբ նահանգիս պետի՝ տեառն Աբրահամու աստուածիմաստ վարդապետի: Յամի Հայոց 1211, 'ի յուլիսի 4, յ'Իզմիր՝ 'ի ապարանի մահաեսի Մարկոսի»: — « Հոգացաւ, կ'ըսէ Յակոբ պատրիարք 'ի յառաջարանին, զազգս Հայոց վիճարանօրէն՝ որոշելով զցորեանն յորոմանց հերձուածողաց, և 'ի պարսկականն հրապաշտութեանց և յառասպելացն Զրուանայ և որդւոց նորա Որմզդի և Արհմայ, և այլոց հերձուածողաց... վասն որոյ և իմ տակաւին նոր առգիպեալ սոյն մեղրածորան գրքոյս միջնորդու-

Թեամբ Զմիւռնոյ արքեպիսկոպոսի տեառն Աբրահա-
մու սատուածիմաստ վարդապետի ... 'ի դրջասիխ-
լուԹեանցն ամենեին յապաւեալ, և զերկար ճառա-
կերպ գրեալսն՝ ըստ զանազանիցն պարբերուԹեանց
իմացուածոյն 'ի գլուխս 76 բաժանեցի, զի ընԹեր-
ցողացն բարձցի ձանձրուԹիւն, և հրաման ետու ար-
պագրեցման » ... :

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար. « Եզնրկայ Կող-
բացւոյ Բագրեւանդայ եպիսկոպոսի Եզծ աղանդոց :
Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1826, 1850 :

Գ. Տպ. Ի Փարիզ, յԱրամեան տպարանի 1860 :

Դ. Տպ. Ի Կ. Պօլիս, յԱրամեան տպար., 1869 :

Եզովբոս . « Առակք Եզորոսի Փոիւգացւոյ :
Թարգմանեալ յԱնգղիացի բարբառոյ 'ի Հայս յԱ-
զայ Մարգարայ Շեհրիմանեանց, առ 'ի պատիւ մը-
տերիմ բարեկամի իւրոյ Աղա Շամիրի Շամիրեանց .
և 'ի յօգուտ և 'ի զբօսանս հայկազեան բարեւէր ըն-
Թերցողաց : Սրբագրեալ 'ի վերայ իտալական օրի-
նակին 'ի Հ. Կոմիտաս վարդապետէ Կարապետեան
Կոստանդնուպօլսեցւոյ 'ի ՄիաբանուԹենէ Ամենա-
պատիւ Հօր Մխիթարայ բարունապետի և Աբրայի :
Տպագրեալ ծախիւք նորին Աղայ Մարգարայ . 'ի
Թրեստ, յամի տեառն 1784 : Ի տպարանի Հարց
Մխիթարեանց » :

*Եզորոսի առակք . « Յորում բովանդակին ա-
ռակք որ յածին յանուն Եզորոսի առակախօսի, և
վարք նորին . Թարգմանեալ յաշխարհաբառ ըզըւ-
յաւեւմամբ զանազան ծանօթուԹեանց, ոտանաւոր
իմաստից և բարոյական խրատուց, 'ի զբօսանս և 'ի
կրթուԹիւն մանկանց . հանդերձ բազում պատկե-
րօք . 'ի Հ. Մինաս վարդապետէ Բժշկեան » : Վենե-
տիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1818 ...

*Եզովբոս . Հատընտիր առակք և առածք պէսպէս
ազգաց . պատկերազարդ : Ս. Բեդերսպուրկ, 1859 :

X
ԵՆՍԻԶԵՐԻՔ . Պատմական վէպ . Պօլիս, 1870 : ի խօսքս զիսկ
Քաղաքացիական ի սահմանքէն Կարգուր Ա. Բ.
դրոյագրութ Ա. Գ. Շահեարապետու էջ 576 . 1694/5
X → ԵՆՍԵՐ յարգում թեր վէպ, իսկ խօսք շարք և Քաղաքացիական
Քաղաքացիական ի սահմանքէն Կարգուր Ա. Բ.
դրոյագրութ Ա. Գ. Շահեարապետու էջ 576 . 1694/5
Պատմական վէպ . Պօլիս, 1870 : ի խօսքս զիսկ
Քաղաքացիական ի սահմանքէն Կարգուր Ա. Բ.
դրոյագրութ Ա. Գ. Շահեարապետու էջ 576 . 1694/5
Պատմական վէպ . Պօլիս, 1870 : ի խօսքս զիսկ
Քաղաքացիական ի սահմանքէն Կարգուր Ա. Բ.
դրոյագրութ Ա. Գ. Շահեարապետու էջ 576 . 1694/5

Ելեքտրաքանութիւն. Տ. Թանգարան հաւարակաց:

Եկեղեցական պատմութիւն, հաւաքեալ յարժանահաւատ մատենագրաց. աշխատասիրութեամբ տեառն Իգնատիոսի Փափազեան, Տարօնոյ արքեպիսկոպոսի, 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի վնս սրբոյն Ղազարու, 1848:

*Եկեղեցական պատմութիւն, « հանդերձ ազգային եկեղեցական պատմութեամբ. բարձրագոյն դպրոցաց և վարժարանաց համար: Գրեց Հ. Վարդան վարդապետ Ըստկարեան, Մխիթարեան ուխտէն: Վիէննա, Մխիթարեանց տպարան, 1872 »:

*Եկեղեցական պատմութիւն: Աշխատասիրութիւն Յ. քահանայի Օրբելի: Զաքարիայ Գրիգորեանց կովկասեան գրավաճառանոց 'ի Թիֆլիզ:

X

*Եկեղեցական պատմութիւն Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցոյ: Յօրինեաց Մելքիսեդէկ վարդապետ Մուրատեան, միաբան սրբոյ Երուսաղէմի: Երուսաղէմ: 'ի տպարանի սրբոց Յակոբեանց, 1872:

*Եկեղեցոյ կառավարութեան վրայ: Կ. Պօլիս, տպարան Տէրոյեանց:

ԵԼԵՅ 11717

X

*Եղանակ Բիւզանդեան (1800-1820): « Գուշակութիւն փոփոխութեանց օգերւոյթ լուսնականաց քառորդէ 'ի քառորդ: Փոփոխութիւնք եղանակաց, գրից աստեղաց, օդախաղաց մէտէորականաց, երկնացեղոց շրջանաց: Վենետ., 'ի վնս Ս. Ղազարու »:

ԵԼԵՅ 1845 118, 20

X

*Եղանակ Բիւզանդեան 1837 Թուականին Բրիտտոսի: 'ի Զմիւռին, 'ի գործարանի Ամերիգացոց: ԵՉ ՅԵ 9X15

*Եղբայր եւ քոյր « մանկական վեպ. Թարգմանութիւն Զ. Մսերեանի, պատկերազարդ »: Մուկուա, 'ի տպ. Կ. Ճեմարանի. Տեաքց Ղազարեանց, 1881.

X ի վնս 1839 Թուականին Բրիտտոսի
, Պրետորա. Կղզոյն. Կոմսը Կալլոսի ԵԼԵՅ
9X15

*Եղբայր Թումի տնակը. «Վէպ տիկին Ստոլէի,
(Երասխայոց համար պատմած). Թարգմանութիւն
Ֆրանսիականից Մ. Տ. Գ. պատկերազարդ: Ս. Պե-
տերբուրգ, 1865»:

Եղերերգութիւն 'ի մահն Աբելի, 'ի զենուսն Ի-
սահակայ, 'ի գերութիւն Յովսէփայ և յազատու-
թիւն Բեաիզուայ: Աշխատասիրեաց Յակոբ Վարի-
նեանց, գաղթական 'ի Վարնոյ: Մոսքուա, 1841:

X Եղերերգութիւնը չարչարանաց Խորայէլա-
ցւոց, «տաղաչափեալ Վառնացի Մարուգէ գարի
մահտեսի Պօղոսեան՝ յաշակերտութենէ պատուելի
Գրիգոր գարի Փէշաբմալճեան: Ի պատրիարքու-
թեան Կոստանդնուպօլսի տեառն Աստուածատրոյ
բարեջան արքեպիսկոպոսի, յԱրապեան մամլոց 'ի
լոյս ընծայեալ 'ի նուէր ուսումնասէր մանկուոց
աղջիս: Տպեալ յՕրթագիւղ, 1842, ԲՄՂԱ»:

Եղիշէ. «Գիրք պատմութեան սրբոց Վարդանանց
զօրավարացն Հայոց: Արարեալ գիտնական և խրս-
տակրօն սուրբ վարդապետին Եղիշէի. աշակերտի
սրբոց Թարգմանչացն մերոց Իսահակայ և Մեսրօ-
պայ. յորում լիակատար պատմին նահատակու-
թիւնը սրբոց Վարդանանց զօրավարացն Հայոց և Ղե-
տնդեանց սրբոց քահանայից: Տպագրեցեալ... 'ի
Կոստանդնուպօլիս քաղաքի արգեամբք և ծախիւք
սուրբ Էջմիածնի միարան Աբրահամ վարդապետի. 'ի
Թուականիս Հայոց ԲՄԾԳ. յապրիլի Ժ: Ի տպարանի
հանգուցեալ Աստուածատուրի»: Յիշատակարանն
ալ կ'ըսէ... «(Աբրահամ վարդապետն) ըստ գրա-
սէր բարուց իւրոց՝ զայս շահաւէս գիրքս ես յօժա-
րեցաւ 'ի տպել վասն երկուց պատճառաց: Նախ զի
'ի ԲՄԾԳ Թուին՝ յԶմիւռին քաղաքի (նորին յայն-
ժամ առաջնորդ գոլով) տպեցուցեալ էր զգիրքն
Եղնակայ Կողբացւոյ... վասն որոյ և զգիրս պատ-
մութեան սրբոյ վարդապետին Եղիշէի նորին ու-
սումնակցի (Եղնակայ), ետ տպագրել... Երկրորդ,
զի երանելի վարդապետն Եղիշէ՝ յաղջէս մերմէ գո-
լով, և ուննելով զմեծ սրբութիւն... ոչ վայելուչ

վարկաւ նաև աշխատութիւն սորին (որ է ներկոյ գիրքս) մնալ ըստ գանձու ընդ երկրաւ ծածկեցելոյ ... վասն որոյ զգանձատիպ և զոսկեզէն գիրքս կամեցաւ 'ի լոյս ածել »... և այլն :

Բ. Տպ. « Գիրք որ կոչի ... սրբոց քահանայից : Վերստին ապագրեցեալ 'ի յեթներորդում ամի հայրապետութեան լուսանկար մօրն մերոյ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի . . . հրամանաւ իշխանազնեայ տեառն Յովսէփայ սրբազան արքեպիսկոպոսի և առաջնորդի ազգին Հայոց որք են ընդ աէրութեամբ Ռուստաց » : Սանկպետրբուրգ, 1787 :

Գ. Տպ. « Պատմութիւն նահատակութեան սրբոց Վարդանանց և Ղեւոնդեանց քահանայից : Արարեալ սրբոյն Եղիշայի գերահռչակ վարդապետի և արքեպիսկոպոսի Ամատունեաց, և աշակերտի երանելի թարգմանչացն մերոց սրբոյն Սահակայ և Մեսրոպայ . . . Տպեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի ապարանի մայր եկեղեցւոյս սուրբ Աստուածածնի : Աշխատասիրութեամբ Տ. Անդրէաս վարդապետի Նարինեան Ակնեցւոյ, 1823, ԲՄՀԲ » :

Յառաջարանն կ'ըսէ. « Մի յառաւել օգտակար և ընտիր մատենից խոստովանելի է արդարև զառաջիկայս պատմագրութիւն, արարեալ սրբոյն Եղիշէի աստուածախօս վարդապետի և Ամատունեաց եպիսկոպոսի . . . վասն որոյ և օմանք 'ի բարեպաշտից մեր ազնեայ բանասիրաց փափագօզ եղեալ այսմ ցանկալի գանձու՝ կամեցան սեզանաւորել 'ի հոգիս կարօտելոց. բայց արգիւնք իրացն ոչ ըստ արժանւոյն 'ի գէպ ելանէին : Չի ըստ ժամանակին ունելով առձեռն պատրաստ զմի միայն գաղափար աղաւաղ և սխալ . . . տպագրեցին զայն 'ի Կոստանդնուպօլիս, յամի տեառն 1764 : . . . Տեսանելով մեր թէ նաև ազաւազ տպեալքն օր 'ի յօրէ սակաւագիււտ եղեալ են և ծանրագին . . . հրաման առւաք նորոգ սրբագրութեամբ 'ի տիպ արձանացուցանել » :

Դ. Միւս այլ տպ. 'ի Մագրաս Հնդկաց ?

Ե. Ի Սանկպետրբուրգ, 1774 :

Զ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1828 :

Է. Թէոգոսիա, 'ի տպ. Խալիպեան օւսուճնարանի, « ըստ Անձեացեացն օրինակի », 1861 :

... « Մերուսն ապագրի, կ'ըսէ հրատարակողն, ոչ այն եւեթ է վախճան զի զհասարակացն լըուսցուք զպէտս, այլ զի և հասարակաց մասնաւորեսցուք զգանձ, որ ըստ բաղգի 'ի մեր ձեռս անկանէր 'ի ժամանակի զի 'ի Փարիզեցւոցն քաղաքի գեգերէաք: Իէպ եղև ճանաչել մեզ անգանօր զհնասէր ոմն այր պատուական Սըր Չառուայթ անուն՝ որ անտի անցանէր 'ի դարձին յարևելից, և բարձեալ բերէր ճոխութիւն բազում հնութեանց ... Տեսաք 'ի գըրչագիրս նորա և պամութիւն մի Վարդանանց, որ թէպէտ չունէր 'ի վերայ զթուական գրութեանն, այլ մագաղաթն և երկաթագիր տառիցն ձեք՝ որովք հարեալ էր 'ի գրի, շատ իսկ ցուցանէին թէ յոյժ հնոց ժամանակաց էր մատեանն, եթնէրորդ կամ օւթերորդ դարու գործ, եթէ ոչ առաւել եւս հնագոյն: Եւ բանիս վկայք՝ յիշատակարանքն որ այսր և անգր 'ի լուսանցս մատենին տեսանէին՝ հասանէին ցիններորդ դար. որպէս օրինակ իմն Չտերն Անձնացեաց գնձն Ատոմ յիշատակի արարէք արժանի. զի թէպէտ չգուցէ տարւոյն թիւ, բայց անշուշտ թուի մեզ թէ այս այն Ատոմ իցէ զոր և Յովհաննէս կաթուղիկոս պատմարան անուանէ Մեծ ... և զի առ Սմբատաւ Ա, Բագրատունեաց թագաւորան, փայլեցաւ այս Ատոմ, ապա հնագոյն քան զնա իցէ գրութիւն Վարդանանցն մատենի:

« Ի վերջ կոյս գրոցն, գտաք զայս յիշատակարան. Գրեցաւ 'ի ստոյգ պատմ. տասն Մամիկոնեանի, հրատմանաւ Եմառնի Անձնացեաց տեսան, յիշատակ և քարեխառս աշխարհիս: Բայց թէ օ՛ Եմառնս այս, չունիմք սեւ, փոխանակ զի չյարէ գրիչն զթուական ժամանակին: Զմի ոմն Եմառն յիշատակէ մեզ պատմութիւնն՝ Անձնացեաց տէր, այն որ ընդ Վարմիրն Վարդանայ հանգիսացաւ 'ի մեծի պատերազմն, ապա և կապանաց ընդ երանելի նախարարսն տանէր ժուժկալութեամբ. բայց ոչ հաւանութեան մեզ թուի թէ նոյն Եմառն իցէ և որ զմատեանս զայս եազգրի հարկանել: Այլ 'ի մեծի պատուի լեալ է անշուշտ առ ակարբ տանն Անձնացեաց. զի յէջս գրոյն աստ և անգ գտանին անսուանք նոցա. որպէս Զ'որդ գէն յիշեցէք. Գեորգ Անձնացեաց. Հասան տէր Անձնացեաց:

« Այս օրինակ Անձեւացեաց Թուրի անցեալ կամ պահեալ 'ի Նարեկայ վանս. զի անգ ուր յիշատակէ Եղիշէ յանուանս եպիսկոպոսացն որք պատասխանեցին նամակին՝ զԵղբայր եպիսկոպոս Անձեւացեաց, յօրինակին գտաք յայլմէ գրչէ. Զորոյ զարտն վիւ ձակեալ տէրս մեր Խոսրով: Աներկբայ իմն Թուրի եթէ զմեծէն Խոսրովայ ակնարկիցէ գրիչն, զհօրէ լուսայնոյն Գրիգորի:

« Գոյ և այլ սիրալի իմն հակիրճ յիշատակարան... զի ուր Եղիշէ զանուանս քաջացն գրոշմեր արանց՝ որ զանուանս իւրեանց յերկնաւորն գրոշմեցին դբարուԹեան, յաւելոյր ոք 'ի ստորև կիսագողգոջ ձեռամբ և արտիւ. Մաղքեցեք վկայք Քրիստոսի իսպաղաղութիւն նեղեղոցս և փրկութիւն աշխարհիս, և փառնաք Գրիգորիս Պանդարունեաց հաշտոս արիականս, և մի լոկ զանունն աշխարհոցստ: Եւ մ՞ղ ոք արգեօք զԳրիգորի Մագիստրոսի զայսպիսի սրտառուչ ընթերցեալ բան... զնորա հառաչանս ոչ յեզնդիցէ՝ մաղթելով զեազաղութիւն և զփրկութիւն »:

Ը. Մոսկուա, 1861. տպագրիչ Յովհաննէս Բաբոյեան Գաթանեանց:

Թ. Փարիզ, Արամեան տպարան:

Ժ. Երուսաղէմ, տպ. առաքելական աթոռոյ Ս. Յակովբեանց, 1865:

ԺԱ. Պօլիս, տպ. Ճ. Արամեան, 1866:

ԺԲ. Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1867:

Նոյն գրոց աշխարհիկ Թարգմանութիւնն՝ ջանիւք Մարտիրոսի Սիմէօնեանց: Մոսկուա, Տպագրիչ Յովհ. Բաբայեան Գաթանեանց, 1869:

Եղիշէի (սրբոյ հօրն մերոյ) վարդապետի Մատենագրութիւնք: Վենետիկ, 'ի տպարանի Ս. Ղազարու. յամի 1838, ԳՄԶԻ:

Յառաջաբանին մէջ տպագրողք կը ծանուցանեն. « Որ ինչ 'ի մատենագրութեանց սրբոյ վարդապետիս հասին 'ի ձեռս մեր, 'ի մի գիրս յայս Ժողովեալ աամք 'ի վայելս հասարակաց. զնահատակութիւն Վարդանանց, զՄեկնութիւն Յեսուայ և զԻսաաւուրաց, և զՃառան: Սակայն ոչ եթէ յայտոսիկ եւեթ սահմանին գրաւոր վաստակք վարդապետիս. զի Թող

զորս անհետ արարին նախանձոտ ժանիք ամենածախ
 ժամանակին, է նորա և այլ մատեան մեկնութեան
 Արարածոց, որոյ հատակոտորքն եւեթ ցրիւ յիշա-
 տակին յանուանէ 'ի նոյնանուն խմբագիր մեկնու-
 թիւնս այլոց մատենագրաց . . . Յաւէ մեզ և ամենայն
 համազգի բանասիրաց, զի չերեցաւ ցարգ ուստեք
 մատեանն այն ցանկալի. և կորուստ մեծ իցէ ապա-
 քէն հայրենի դպրութեան, եթէ 'ի սպառ անհե-
 տասցի : . . .

« Յառաջիկայ տպագրութեանս առաք մեզ օրինակ
 նահատակութեան Վարդանանց զնոյն հաւատարիմ
 գրչագիր, յորմէ առաջին տպագիրն մեր. և այն իսկ
 է զոր 'ի ստորևս իջից այսր տպագրիս կոչեցաք մերն,
 եթէ 'ի բնաբանին ընտրեցաք ինչ յայլոց կեղակարծ
 օրինակացն, որ հինգ են թուով, երկուքն թերատք :

« Մի եւեթ օրինակ էր Մեկնութեան Յետուայ և
 Դատաւորաց բողոքագիր, գրեալ յերեքտասանե-
 րորդ դարու. իսկ ճառիցն բազմաթիւ էին » :

Ճառերն են

- Ա. Բան իրատու յարսգս Միսնձանց :
- Բ. Յաղօրսն որ ասէ. Հայր մեր որ յերկինս :
- Գ. Ի Մկրտոչքիւնն Քրիստոսի :
- Դ. Ի Մատնոչքիւնն Քրիստոսի :
- Ե. Ի Չարչարանն Քրիստոսի :
- Զ. Ի Խաչելոչքիւնն Քրիստոսի :
- Է. Ի Թաղուսն Քրիստոսի :
- Ը. Ի Յարոչքիւնն Քրիստոսի :
- Թ. Վասն դատաստանին :
- Ժ. Վասն յիշատակաց մեռելոց :

ԺԱ. Ի սոչրր Առաքիւսն : Կանոնք :

Բ. Տպ. « Սրբոյ հօրն մերոյ Եղիշէի վարդապետի
 Մատենագրութիւնք ըստ ընտրելագոյն ընթերցու-
 ծոց գրչագրաց : Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Ս. Ղա-
 ղարու. յամի 1859. ՌՄ8Ը » :

Այս տպագրութեան մէջ կայ նաև ճառն յԱյլա-
 կերպոչքիւն Քրիստոսի :

* Եղիսաբէթ, Խաչակրաց ժամանակէն վէպ մը,
 չափահասից համար. Թարգմանեալ 'ի Հ. Եղիշէ Վ.
 Քաթթեանձեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէն : Վիէննա,
 Մխիթարեան տպարան, 1858 :

*Եղիսաբէթի (Պատմութիւն սրբուհւոյն) Հունգարացւոյ (Մոնթալամպէր գաղղիացւոյ) : Գաղղիա-րենէ Թարգմանեց Տիրուհի օրիորդ Եազլըքճեան : Վենետիկ, 'ի տպար. սրբոյն Ղազարու, 1865 :

Եղծ աղանդոյն Լուստերի եւ կալուընոյ, աշխատասիրեալ 'ի Մխիթարեան միաբանից : Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1845 :

*Եղծ բանաքաղութեանց Չամուհեան պատուելոյն : Աշխատասիրեց Գ. Մուրատեան : Կ. Պօլիս, 1866 :

*Եղծ զրպարտութեանց որ 'ի տեարակն տպագրեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս, և մակագրեալ « Կենսագրութիւն Ռուբէն Անդրէաս Փափազեան բազմարդիւն վարժապետի » : Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Յարութիւն Տէպէեան, 1859 :

*Եունկի ողբերգական գիշերները : Թարգմանեաց յանգլիականէ Արմենակ Հայկունի : Հատ. Ա. Կ. Պօլիս, Տպագրութիւն Ռ. Յ. Բիւրքճեան, 1861 :

*Եպիմենիդէս 'ի Վոսփոր. Տպեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1854 :

Եպիփան կիպրացի. « Երանելոյն Եպիփանու Եպիսկոպոսի կիպրացւոյ, յաղագս երգոց Սաղմոսարանին Առաջարանութեանց ասացեալ » : Տես ԱԹԱՆԱՍ :

Եպիկտետեայ բարոյականք, Թարգմանեալք 'ի Հ. Բ. Ե. Վ. Մ : Վենետիկ, 'ի տպարանի Ս. Ղազարու, 1871 :

Եռանկիւնաչափութիւն. « Բաժանեալ յերկուս գիրս, 'ի Մակարդակ և 'ի Գնտական եռանկիւնաչափութիւնս : Յաւելուած յաղագս Գաղիէոսեան և Անգղիական գործեաց, որ ասի կարկին համեմատութեան : Յօրինեալ 'ի Հ. Սահակ վարգապէ-

տէ Պրօնեան Բերիացւոյ 'ի միաբանութենէ գեր-
յարգոյ տեառն Մխիթարայ մեծի աբբայի: Տպա-
գրեալ... յամի 1810 'ի նոյեմբերի 5, ՌՄԾԲ, 'ի սահ-
մի 7: 'ի Վենետիկ, 'ի տպագրատան վանից սրբոյն
Ղազարու »:

Եսայի կաթուղիկոս Աղուանից: Երուսաղէմ,
'ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց,
1868, ՌՅԺԷ:

*Ես իմ որդիս եմ, (Թատերական տեսիլ. գրեց
Օհան Պաղտասալեան, Փարիզ. Արամեան տպարան:

Երազահան: Տես Տօմար:

Երազահան: Պօլիս, 'ի տպար. Ռ. Յ. Քիւրք-
ճեան, 1864:

*Երաժշտական եղանակներ հոգեւոր երգե-
լու: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթի:

Երախայրիք Ներսեսեան դպրոցին: Տփլիս,
'ի տպ. Ներսեսեան դպրոցին, 1828:

Երգագիր պատմութիւն Հայոց. յօրինեց Գա-
բրիէլ ծերունի Պատկանեան: Ռոստով, Դօնի վերայ:
Տպարան Յ. Տէր Աբրահամեան, 1878:

Երգարան. « Երգարան հակիրճ. որ 'ի սմա պա-
րունակին ' երգեցմունք զանազանք և հոգեւորա-
կանք... Թուին 1201, սեպտեմբեր 10 »: Յիշատա-
կարանն կը յաւելու. « ... Վախճան առեալ աւար-
տեցաւ գրքուկս որ կոչի Երգարան. 'ի տպարանի
Մարտիրոսի գպրի' արդէն 'ի տէր հանգուցելոյ: Ար-
դեամբք և գոյիւք' մահտեսի Սահակայ որդի... Կի-
րակոսին... Յիշեցէք... անարժան և ստորնագոյն
ծառայիցդ ծառայ սարուկ Մանուէլս, (որ շարա-
գրեցի զսա ըստ Աստուծոյ տըւնութեան և ըստ ի-
մոյս կարողութեան): ... Եթէ կամիք երգարանիս
այսմիկ բարի, իմանալ թէ զսորին տպումն երբ ա-

*Երգարան հակիրճ, որտեղ փոքրացա զարգացայ
Պատկանեան զ. զմիւռնիա Վախճանեանից ըստ
Տես Ահարամեանի առ Բարեւ Երուսաղ. Երգ. Վ. Գ.
Ապրիլեան 1879 6255 11x17*

րարի ընդ միակի՝ հինգ երկերիւր թէ համարի, երկ յորեւէնն, տասնեակ տասնիւ յոյժ յարմարի ։

Երգարան Թատերական. Կ. Պօլիս, 1871 :

Երգարան Ղազարու Զահկեցոյ. « Գիրք նորաբոյս՝ որ կոչի Երգարան. շարագրեալ 'ի Ղազարու վարդապետէ 'ի փառս յօր մերոյ սրբոյն Էջմիածնի » : Յիշատակարանն կ'ըսէ. « Տպեցաւ գիրքս այս... 'ի տպարանի Մահտեսի տրուպ Ասատուածատրոյ, 'ի Թուին Հայոց ՌՃՁՁ, օգոստոսի 10 : Արդեամբք և ծախիւք Քանաքեռցի պարոն Ֆրանկուլի որդի պարոն Մալխասին, դեռաբոյս և նորաբողջ զօրացելոյն 'ի Քրիստոս : Այլ և յիշման արժանի վարկընք զՇոթթեցի վարպետ Յովնաթանի որդի շնորհապարտ արացու պատկերահան Յարութիւնն. որ կարի աշխատութեամբ գրեաց զօրինակն սորին, և ետ մեզ տրպել... » (Թուի տպագիր Պօլսոյ) :

Երգարան աղջկանց, Եղիշէի Մեծատունեանց : Տփլիս, 'ի տպ. վարդանեան և ընկ., 1880 :

Երգարան մանկական, Եզնիկ քահանայի Երզնկեանց : Տփլիս, Զաքարիայ Գրիգորեանց Կովկասեան գրավաճառանոց : Տպ. Մարտիրոսեան և ընկ., 1881 :

Երգարան մանկական. Ճայնագրեալ Եզնիկ քահանայի Երզնկեանց : Տփլիս, Զաքարիայ Գրիգորեանց Կովկասեան գրավաճառանոց : Տպ. Մարտիրոսեան և ընկ., 1881 :

Երգարան մանկական, Գամառ Քաթիպայի : Մոսկով, 'ի տպ. Հայկական Ճեմարանի արևելեան Լեզուաց Տեարց Լազարեանց, 1880 :

Երգարան նոր ազգային : Կ. Պօլիս, Ա. Համազգային տպարան, 1865 :

Երգարան նոր կամ քնար Հայաստանի : Մասն

X
Հրատարակուած էր Զաքարիայ Գրիգորեանց զօրինակով
1877 թ. Գոլմու. Երբ և Գրատարարութիւն զի չարտատր
189 հը 15 ը 13 X 17

Ա. Լ. Բ. Բովանդակութիւն ընդհանուր ազգային երգոց սկսեալ յառաջնոյ ասարեգարձէ մինչև ցվեցերորդ ասարեգարձ ազգային Սահմանադրութեան Հայոց: Ի լոյս ընծայեաց գրավաճառ Յովսէփ Գ. Գավաթեան: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Յ. Միւհէն արսեան 1867:

այլ Միւս այլ տպ. 'ի Գավաթեան տպարանի, 1874:

Երգարան նոր, ժողովածու գործածական երգերի: Տփլիս, 1864:

Երգարան Պետրոս վարդապետի Ղափանցւոյ, այսպիսի մակագրով. « Գրքոյն կոչեցեալ Երգարան ... Ասացեալք 'ի յեանորդ միաբանէ' մօրն լուսոյ սրբոյ Էջմիածնի' 'ի Պետրոսէ վարդապետէ Ղափանցւոյ 'ի Թուականիս ՌՄԻԱ. սեպտ. 14, 'ի տպարանի Աստուածատուրի »: Յէջն 63 այսպիսի ծանօթութիւն մը կայ. « Մինչև ցասս երգեցմունք եղանակաւորք. ընդ այս կցորդին և Թիւ տացուածքս այսօքիկ' որ հեռեկին »: Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ ... « Յանկ էլեալ աւարտեցաւ նորաշար Երգարանս 'ի տպարանի Աստուածատրի. 'ի Թուականիս մերում ՌՄԻԱ, 'ի դեկտեմբերի ին: Արդեամբք բարեպաշտի Արիստակէս ամիրայի որդւոյ' նորարողութիւն տիրացու Յօհաննիսի »: Իսկ 'ի յառաջարանի' հաւաքողն կը կոչէ ինքզինքը. « Նուստ Պետրոս վարդապետ, և վերատեսուչ Ադրիանուպօլսոյ »:

Երգ առ հայրենանուէրն Խրիմեան պատրիարք կոստանդնուպօլսոյ. Երգեաց Մինաս Չարազեան: Կ. Պօլիս, 1869:

Երգ ոտանաւոր 'ի պատիւ սրբոյն Պետրոսի գլխաւորին սուաքելոց: Ի Հռովմ', 'ի տպարանի ժողովոյն ասարածման Հաւատոյ. (անթուական):

Երգք եւ մաղթանք հանդիսականք հոգեւոր: Թրեքտ, 1777:

Երգք 'ի Ստեփաննոս նախավկայ, առ ա.

X → Երգեր առ Նուստիսիս զաւրյայ Կանայ, 2 որր 1877
որից 9 անգամ ընդարձակու էր պայ. Ա. Յաննիսի Պոլսեան 1884
էջ 267 Երանդուտեան Երանդուտ. 15 X 42

նուանակիր Ստեփաննոս արքեպիսկոպոս Նիկոմիդացւոց և կրկին պատուեալ պատրիարք: Երգեաց Խաչատուր Պ. Միսաքեան: Կ. Պոլիս, 1840:

Երգք Հայաստանեաց եկեղեցւոյ յերհարեալք ըստ եւրոպական երաժշտութեան: — (Les chants de la liturgie arménienne, traduits en notes européennes par M. Bianchini, et edités en quatre langues: arm., angl., franç. et ital.). Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1876:

Երգք Սերովբէ վարժապետի Պատկանեան. Ի լոյս ընծայեալ աշխատասիրութեամբ Աւետիքայ Խազեղեանց: Մոսկուա, 1857:

*Երեխայի կենաց առաջին տարիները: Տբփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց, 'ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ., 1880:

Երեմիա Զէլչալի Քէօմիւրնեան. « Գիրք որ 'ի մնացորդացն Յիսուս որդւոյ դրոցն Տեառն Ներսիսի Կլայեցւոյ, սնորհնեալ աստանօր իմն 'ի տպագրութիւն շնորհօք տեառն, որ 'ի ծննդենէն Քրիստոսի ՌՈՂ և է, և 'ի Հայոց ՌՃԻ և Զ, Թուական գոլ. 'ի սեպտեմբերի Ժ և Դ, դիպելոյ սակի և գրուատ խաչին Յիսուսի երախայրեցաւ 'ի փառս բարերարութեանն: Եւ զցանկն գրոցս 'ի վերջն գտցես, և կամեցելովն սիրեցելովք զբանուցուս, ով ուսումնասէր հոգիս... Ներբողեանք կենսատու սուրբ Խաչին, զոր մեծ քահանայապետն Աստուծոյ, և հովիւքաջ տէր Ներսէս Տարսոնեան շարայարեալ ոտանաւոր չափաւ (☩) 'ի սուրբ հօրէն մերմէ Դաւթի Անյալթ փիլիսոփայի' որ ասէ. — « Բարձրացուցէք » և այլն: Երեմիա չէլչալոյն ձեռքով եղած երկու տպագրութեանց մէկն է այս, զորս կը յիշատակէ Գրիգոր դպիր Մարտուանեցի' Յայսմաուուրաց յիշատակարանին մէջ: Միւս գիրքն մեր ձեռքը հասած չէ:

Երեմիա վարդապետ միաբան էջմիածնի: Տես

Աղուեսագիրք և Բառագիրք Երեմիայ վարդապետի :

*Երեւակ. ուսումնական, բանասիրական և կրօնական հանդէս. խմբագիր և տէր Յովհաննէս պատուելի Տէր Կարապետեան Տէրոյենց : Պօլիս, 'ի տպ. Տէրոյենց, 1850 : ...

*Երեւանու նահանգի բուսաբանութիւնը. Հեղինակութիւն Աթանասեանց : Տիխիս, Զաքարիայ Գրիգորեանց կովկասեան գրավաճառանոց. 'ի տպ. Վարդանեան և ընկ., 1881 :

Երեւոյթ կրից, « Յիմաստասիրական և 'ի վարդապետական ոճն խօսեցեալ 'ի Գրիգոր վարդապետէ կոստանդնուպօլսեցւոյ, 'ի միաբանէ սրբոյ աթոռոյն Երուսաղէմի » : Երուսաղէմ, 'ի տպար. սրբոց Յակովբեանց, 1851 :

*Երեսուն ու իրեք ծաղրաբանութիւնը Նասրէատին խոճայի : Թարգմանեաց Հայկ Յակոբ Տէտէեան : Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1854 :

*Երեսուն ու իրեք տարու միջոց. Ներկայս անցեալին ծնունդն է և ապագային առաջնորդը : Ազգիս վրայ ընդհանուր տեսութիւն մը : Գրեց Յ. Ոսկան : Կ. Պօլիս, 1861 :

*Երեքշաբթի. Սրբազան պատրիարք հօր դէմ տետրակ մը : Աշխատասիրութիւն Կարապետ և Եսայի վարդապետաց, միաբանից Ս. Կարապետ վանաց Մշոյ : Կ. Պօլիս, 1870 :

*Երեք ճառք դամբանականք, ասացեալ յերից վարդապետաց վասն ննջման և յուզարկաւորութեան երանաշնորհ եպիսկոպոսին Պոնտոսի Գեր. Յովհաննու Գերապայծառի Կիւրղեան. 1874 օգոստ. 18, 'ի տօնի փոխման ամենօրհնեալ սուրբ Կուսին : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Գալաֆեան, 1874 :

Երկասիրութիւնք երկուց ընկերակցաց. *Չանազան տաղաչափութիւնք* 'ի Թագաւոր Պարսիզպանեանէ և 'ի Նշան Միրզայեանէ: *Զմուռնիա, տպար. Տէտէեան, 1866:*

*Երեքեղբարքեան Բարսեղ Գէորգեան. *Հրեշտակ խաղաղութեան: Երեք մասն: Ի Կոստանդնուպօլիս, 1861: Զրի բաժանելի:*

Երեքելզուեան խօսք. *Տաշկերէն (արարական գրով), Գաղղիարէն, Գերմաներէն. 'ի Ն. Սամուէլ Վ. Գաթըրճեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վիէննա. 'ի տպ. Մխիթ., 1855:*

*Երեք խօսակցութիւն փրկութեան նամբուն վրայով: *Զմուռնիա, 'ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթի, 1844:*

*Երզնկեանց (Եզնիկ քահանայ): *Դասագիրք ճայնագրութեան: Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց. 'ի տպ. Վարդանեան և ընկ., 1880:*

— *Խմբակեան ճայնագրեայ ազգային երգերոշ: Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց, 1880:*

*Երիցեանց Աղեքսանդր. *Ներսէս Ե Աշտարակեցի՝ ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կենսագրութիւնը. իրեք մասն: Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց. 'ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ., 1879:*

*Երկամէ դիմակով մարդը և Աւետիք պատրիարք Հայոց: *Հեղինակ Մարիուս Թոփէն. դաղղիարենէ թարգմանեց Կ. Ս. Իւթիւճեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Մասիս լրագրոյ, 1870:*

X

*Երկամեայ պանդխտութիւն 'ի Հապէշստան, «կամ բարոյական, քաղաքական և կրօնական վարք Հապէշից: Յօրինեաց Տիմոթէոս վարդապետ Սափրիչեան Կոստանդնուպօլսեցի, 'ի միաբանութենէ

սրբոյ Երուսաղէմի: Յ' Երուսաղէմ, 'ի տպարանի առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1871: — Առ նորին վեհափառութիւն Վիկտորիա Թագուհի մեծին Բրիտանիոյ՝ նուիրէ խորին մեծարանօք զայս երկասիրութիւն՝ Սրբոյ առաքելական աթոռոյն Հայոց պատրիարք Եսայի արքեպիսկոպոս: ՝ 2. 4. 1871

52168
157
1872

Երկայնակեցութեան արուեստ . « Որ է առողջ, երկայն ու երջանիկ ապրելու ուսումը: Շարադրեց Անդրէաս Փոփովիչ Սուչովացի հայազգի բժիշկը »: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան. 1850:

Երկնային հրաւիրակ . Աշխատասիրութիւն տեսան Յովհաննու խաչակիր աւագ քահանայի Խաչկեան: Կալկաթա, 1870:

*Երկնքին մէջ ուրախութիւնը . Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիէլմ Կրիֆֆիթի, 1842:

*Երկու Գառնուկներուն պատմութիւնը . Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթի, 1842:

X *Երկու խօսք առ ազգային եղբարս: Գրեց Տիգրան Գ. Սինանեան: Պօլիս, 'ի տպ. Տէրոյենց: 1865 62 29

*Երկու խօսք, հայաստանեայց եկեղեցին դաւաճանողներուն: Գրեց Գէորգ Վ. Ալիքսանեան: Կ. Պօլիս, 1867:

10X93

*Երկու խօսք. Հայոց կրօնի և յատկութեան մասին Մ. Պատկանեանի:

*Երկու տող. Նալբանդեանց Միքայէլ. Փարիզ, 'ի տպ. Արամեան, 1860:

*Երկու տօնածառ, « պատմութիւն մանուկների համար, գործ Ն. Վուչէտիչի, Թարգմանութիւն Յ. Նազարեանցի »: Տիփիս, 'ի տպ. Յովհաննու Մարտիրոսեան, 1882:

* Երկու խօսք. Մարտիրոս շարժա Տիգրան Գ. Կոստան
Վրաստան 1850 62 71 13X17
* Երկու խօսք. Մարտիրոս շարժա Տիգրան Գ. Կոստան
Վրաստան 1890 62 293 13X20

*երկու քոյր, վիպասանութիւն Աղայեանցի: Տփխիս, Զաքարիայ Գրիգորեանց Կովկասեան գրավաճառանոց, 1880:

*երկունք իններորդ դարու. Գործ Մերենցի: Տփխիս, Զաքարիայ Գրիգորեանց Կովկասեան գրավաճառանոց, 'ի տպար. Յովհաննու Մարտիրոսեան, 1880:

երկրաբանութիւն. Տես Թանգարան Բասարակաց:

երկնագունտ փոքր, 8 մասնաչափ տրամագծով. կողմնացուցաւ: Վիէննա, Մխիթ. տպարան:

*երկրագունտ, լրագիր Մէնչըսթըրի. հրատարակել Կ. Վ. Շահնազարեան միաբան Ս. Էջմիածնի: Մէնչեսթըր, 1865: Խառագիւղ Պօլսոյ, երկասիրութեամբ աշակերտաց Նուպար Շահնազարեան վարժարանին, 1870:

երկրագործութիւն, առաջին քայլ յառաջագիտութեան ազգիս: Խորհրդածութիւնք և առաջարկութիւն Հ. Պողոս վարդապետի Պշնոէյրիեան, յՅնտոնեան միաբանութիւնէ: Պօլխ, 'ի տպ. Պօլոսի Քիրիշճեան և ընկ., 1878:

X *երկրագործութիւն Բամաուօտ. Աշխատասիրեաց Հ. Միքայէլ Վ. Վեցմատեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի վանքը, 1846: Բ. Տպ. 1870:

*երկրագործութիւնը՝ որպէս ուղիղ ճանապարհ. Աշխատասիրեաց Սիմէօն Մանիկեան: Փարիզ, Շահնազարեան տպարան, 1862:

երկրագունտ մեծ, 2 ոտնաչափ տրամագծով. կողմնացուցաւ: Վիէննա, Մխիթ. տպարան:

երկրագունտ փոքր, 8 մասնաչափ տրամագծով, կողմնացուցաւ: Վիէննա, Մխիթ. տպարան:

Երկրաչափութիւն, յերիս գիրս բաժանեալ. յերկայնաչտփութիւն, 'ի մակարգակաչափութիւն և 'ի հաստատաչափութիւն: Յօրինեալ 'ի Հ. Սահակ վարդապետէ Բերիացոյ Պրոնեան, 'ի միաբանութենէ գերարգոյ Տեառն Մխիթարոյ մեծի արքայի... յամի տեառն 1794 ... 'ի վենետիկ, 'ի վանս արքոյն Ղազարու:

*Երկրաչափութիւն գործնական յօրինեալ 'ի Հ. Իգնատիոս Վ. Փափազեանց Կոստանդնուպոլսեցոյ, 'ի միաբանութենէ ամենապատիւ Տեառն Մխիթարոյ մեծի արքայի ... Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1818:

*Երկրաչափութիւն համառօտ, 'ի պէտս գարոցաց: Աշխատասիրեց Հ. Արրահամ Ճարեան 'ի Մխիթարեանց: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1843:

Երկրաչափութեան (տարերք) 'ի պէտս ուսման ազգային վարժարանաց: Աշխատասիրեաց Հ. Հմայեակ Վ. Պապիկեան, 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1858:

Երկրաչափութիւն, զոր յօրինեալ է Հ. Ղուկայ Տերաէրեանց 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիեննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1844:

*Երկրաչափութեան (տարերք) 'ի Փր. Մոշնիբայ. Թարգմանութիւն 'ի գերմանականէ. Վիեննա, Մխիթարեանց տպարանը, 1864:

*Երուանդ Բ. ողբերգութիւն: Հեղինակութիւն Ն. Ալիխանեանցի: Թիֆլիզ, տպ. Մարտիրոսեան, 1880:

*Երուսաղեմի (Ս.) խնդիրն ու Մէնմուլա: Կ. Պօլիս, տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան:

Երուսաղեմի պատմութիւն: Տես Հաննա վարդապետ, և Տնօրինական տեղիք:

X

Երջանիկ ազատութիւն ? Հայաստանի Գրական Կոնգրէսի Գործեր 1956

59 28
913

Եւագր. « Գիրք ութն խորհրդոց մեկաց. արա-
րեալ սրբոյ հօրն Եւագրեայ, և հաւաքեցեալ 'ի մի
յողնաշան երկամիք Մատթէոսի վարդապետի բա-
նասիրի »: Միւս խորագիր մ'ալ, յ'էջ 3, կը զըուցէ.
« Մատթէոս վարդապետի աշխատասիրեալ վասն
քարոզութեան բանի. առեալ 'ի վարդապետութե-
նէ սուրբ հօրն Եւագրեայ, որ միտք անապատի կոչի:
Եւ 'ի նորուն վարուցն հեռեղէ, սրբոյն Նեղոսէ »:
Յիշատակարանն ալ հեռեալ տեղեկութիւններն
կու տայ. « Վասն կարօտութեան գրոց, զոր ոչ ու-
նիմ ինձ մտիթարիչ և օգնական, հնարեցայ առ
սուրբս այս ձեռն ձգել. և 'ի նմանէ առեալ մասն
ինչ բան օգտի՝ սակս ինձ և բանի քարոզութեան... »:
Արդ եղև զբաւ համառօտութեան սորա 'ի ներքս-
գոյն անապատիս Տանձփարսիոյ՝ յորում նստէաք
լռիկ 'ի տան, յամի Պրբ թուականութեանս Հայոց »:
Այս յիշատակարանէն ետքը կայ դամբանական ճառ
մը, նոյն Մատթէոս վարդապետին երկասիրու-
թեամբ. « Մատթէոսի վարդապետի ներթողեան ողբ-
երգարար, ոգեալ 'ի թաղումն երջանիկ բարունա-
պետին Գրիգորի (Տաթեւացոյ ?): Ընդ նմին յիշա-
տակեալ և զողբս լալեսոց կոտորածին՝ որ 'ի Վրաց
տուն, 'ի Փայտակերտն քաղաքի: Քանզի պատկեր
աւուրցն 'ի մի դիպեցաւ, մանաւանդ 'ի հրաշագեղն
կարապետ եղբայր իւր »: Վերջն ալ միւս յիշատա-
կարան մը, յորում կ'աւանդի. « Բանասէր և գիտ-
նական՝ մեծ բարունի վարդապետն Մատթէոս՝ աշ-
խատասիրեալ առ հաւաքումն սորին... որոյ օրի-
նակն գրչագիր՝ մերձ գոյր Յարութիւն քաջավա-
տակ և գրասէր վարդապետին, և խոհեմազարդ ե-
պիսկոպոսին սրբոյ անապատին Լմայ. որ է հարազատ
մատակարար և հոգաբարձու սրբոյ անապատին այ-
նորիկ, և բոլոր պակասութեան եղբարցն որ 'ի մէջ
նորին, սիրով և հաւատարմօրէն պաշտօնիւ կառա-
վարող: Որ 'ի սոյն ամի եւս, յորում էր թուականն
ՌՃՂԹ, եկեալ էր 'ի քաղաքն Կոստանդնուպօլիս,
հաւաքել զուղորմութիւնս վասն անապատին Լմայ:
Որ գրեթէ նորին յորդորմամբն և քաջալերս տա-

լռի՞ն՝ տպեցաւ սա և 'ի լոյս ածաւ, պատճառ գոլով
գլխովին տպագրութեան սորին» : 6 2 19 2 .

Եւսեբիոսի Պամփիլեայ կեսարացոյ ժամանա-
կականք երկմանեայ, 'ի հայերէն (Թարգմանութենէ
եղելոյ 'ի յոյն բնագրէ 'ի ձեռն սրտոց Թարգմանչաց
մերոց, Թարգմանեալ 'ի լատին բարբառ աշխատա-
սիրութեամբ Հ. Մկրտիչ վարդապետի Մխիթարեան
Ազգերեանց. հաւաքմամբ հանգերձ յունական հա-
տուածոց փոխոց առ մատենագիրս, և յաւելուա-
ծով կարեոր ծանօթութեանց :

Eusebii Pamphili Cæsariensis episcopi Chroni-
con bipartitum, nunc primam ex armeniaco textu
in latinum conversum, adnotationibus auctum,
græcis fragmentis exornatum, opera P. Io. Baptis-
tæ Aucher Ancyrani Monachi Armeni et doctoris
Mechitaristæ. Venetiis, typis cœnobii PP. Arme-
norum, 1818.

Հրատարակողն յառաջաբանին մէջ կը ծանուցանէ.
« ... Ի դարուց հետէ բազմաց կորուսեալ է առ
յոյնս յունական սկզբնագիր գործոյս, որոյ հարա-
զատ Թարգմանութիւնն անտխեղծ՝ պահեցաւ ան-
վթար 'ի միջի մերում մինչև ցորս ցայս. բաց 'ի քնն-
մի Թերթից անկելոց 'ի հին օրինակէ. զոր յետ Ժա-
մանակաց՝ Ժամանակն յուսամբ ընուցու... : Ունել
ունէին զնշխարս Քրոնիկոն մատենիս Եւսեբի և ա-
րևմտեայք 'ի լատին բարբառ՝ Թարգմանութեամբ
մեծին Հերոնիմոսի Ժամանակակցի մերոց Թարգման-
չաց. բայց ոչ էր այն բաւական 'ի յագուրգ ընթեր-
ցասիրաց, այլ առաւել սովեցուցիչ բաղձանաց նո-
ցուն : Մի՛ զի գլխաւոր և կարեոր մասն առաջին, յո-
րում են ամենայն ճաշակք հնութեան և հիմունք
Ժամանակագրութեան, կամ անթարգման էր Թո-
ղեալ, և կամ 'ի կորուստ անկեալ՝ յորմէ և յոյզք և
խնդիրք բազումք առ մատենագիրս Եւրոպացոց,
մինչև և սուտանուն գրուածոց յանուն Եւսեբի 'ի
վեր ելանել, և 'ի վերայ ճշգրիտ բանից հեղինակին
ստղերածս ածել : Եւ միւս ևս՝ զի և երկրորդ մասն՝
Կանոն առձայնեալ, այն է աղիւսակ Ժամանակա-
գրական՝ իբրև համառօտեալ բովանդակութիւն մա-
սին առաջնոյ, ոչ տայր զԵւսեբեան վաւերականու-

Թիւն խնդրելի, այլ կամ 'ի հերոնիմեան վկայու-
թիւն էր ապաստան, և կամ 'ի Ծուփս խորհրդոց
մնայր, Եւսեբի' իցէ այս ինչ ասացուած, եթէ լա-
տին Թարգմանչի . . . : Եւ ահա մերս օրինակ անյեղև
և իբր անթերի՝ ունի տալ այժմ և Եւրոպացւոց
զլրումն փափաքանաց իւրեանց . . . : Եւ մէք որպէս
'ի հաճոյակատար լինել խնդրոյ նոցա, նոյնպէս և 'ի
հաճոյական և 'ի պանծալի ընծայեցուցանել զազգ-
մեր՝ ձեռն արկաք յայս գործ գժուարաբիրտն. նախ
Թարգմանելով զայն 'ի հայկականէս 'ի լատին բար-
բառ. երկրորդ՝ հաւաքելով զնշխարեալ մնացուած
յունական սկզբնագրի՝ զորս 'ի վկայութիւն առեալ
էր երէք 'ի գրոց անախ Եւսեբեայ՝ յոյն մատենա-
գրաց եղելոց յետ նորա, և երրորդ՝ ծանօթութիւնս
մանրամասնաբար 'ի վերայ ածելով ամենայն բանի և
բառի՝ 'ի ստուգութիւն հայերէն հին Թարգմանու-
թեան, և 'ի յայտարարութիւն ամենայն հանգա-
մանաց լատին Թարգմանութեանս մերոյ, և 'ի հա-
մեմատութիւն աներկբայելի յունական հատուա-
ծոց . . .

« Բնագիրն էր մագաղաթեայ օրինակ՝ բոլորգիր
ընտիր, անթուական և անվերնագիր, գրեալ 'ի գարթ
Շնորհալոյն, որպէս երևի՝ 'ի պէտս եղբօր նորա
Քրիզօրի Պահլաուանոյ. զի սորա համարիմք լինել
զկնիքն՝ յընթացս կանոնին. որունպ. ճԾԲ » :

Eusebii Pamphili Chronicorum canonum libri
duo; opus ex haicano codice a Iohan. Zohrabo di-
ligenter repressum et castigatum; Ang. Maius et
Ioh. Zohrabus nunc primum conjunctis curis lati-
nitatæ donatum notisque illustratum additis græ-
cis reliquiis, ediderunt. — Samuelis presbyteri A-
niensis temporum usque ad suam ætatem (1179
J. C.), ratio, e libris historicorum summatim col-
lecta, opus ex haicanis quinque codicibus a Ioh.
Zohrabo diligenter descriptum atque emendatum.
I. Zohrabus et Angelus Maius ediderunt. Mediol.
regiis typis, 1818.

Եւսեբիոսի Կեսարացւոյ պատմութիւն եկե-
ղեցւոյ՝ յեղեալ յասորւոյն 'ի հայ, պարզաբանեալ
նօր Թարգմանութեամբ 'ի յոյն բնագրէն, 'ի ձեռն

Հ. Աբրահամ Վ. Ճարեան, 'ի Մխիթարեանց: Ի Վե-
նետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1877:

«... Մատեան մի այսպիսի, կ'ըսէ յառաջարանն,
որ յամենայն լեզուս գոգչես հանեալ է, գոյր և
անդասին յաւուրց սրբոյն Մեսրոպայ թարգմա-
նեալ 'ի հայ, նորին իսկ հրամանաւ. որպէս երաշխա-
ւորէ մեզ զայս երանելին Մովսէս քերթողահայր
(Խոր. Բ. Ժ.) : ... Այլ քանզի յիշատակեալք
թարգմանուծիւն կարծի յառաջ քան զգիւտ հայ
գրոյն, վասն որոյ թուեցաւ ոմանց յասորոյն լեալ
և ոչ 'ի յոյն բնագրէն. և զայս հաւաստէ մեզ յայտնա-
պէս և զոր այժմ ունիմք 'ի ձեռին հին թարգմանու-
ծիւնն. զի ոճ շարագրութեանն, և յանուանս տե-
ղեաց և մարդոց՝ ձայնաւորաց փոխանակութիւն
զսոյն վկայեն. այլ և յստակ շարագրութեանն հան-
գամանք կարծեցողցանեն արգարե լինել յարգիւնա-
կան գրչէ միոյ 'ի թարգմանչաց դասուն: Այլ որպէս
ամենայն մատենից և ձեռագրաց մերոց, սոյնպէս և
սմին այսմիկ գէպ եղև բազում ինչ կրել 'ի յեղափոխ
ժամանակէն. և տգիտութեամբ գրչագիր օրինակո-
ղաց բազում ուրիք մուսյլ առեալ են բանքն և
խրթնացեալ, մինչև անիմանալի լինել շարագրու-
թեանն և իմաստից: Վասն որոյ անմարթ էր զայսպի-
սի մատեան հրաշալի և շոյեկան ուսումնասիրաց՝
յայնպիսում պայմանի ազաւազութեան հրատարա-
կել 'ի լոյս. որով ոչ ինչ կամ սակաւ յոյժ օգուտ
գործէր ընթերցանելեացն:

«Առ այս հոգ յանձին տարեալ փութով՝ յարգա-
րէր զայն բազում մասամբ նորոգ թարգմանելով 'ի
յուռնէն Վ. Հ. Աբրահամ վարդապետ Ճարեան 'ի
միաբանութենէ ուխտիս. միայն ուր ուրիք չէր ինչ
կարի խոտորեալ հին թարգմանուծիւն մեր 'ի բնա-
գրին իմաստից՝ պահեալ անդանոր զչնորհ և զոճ և
զբառս նախնեացն յիւրում թարգմանութեանն. զի
որոց 'ի գիտութենէ մատենին ունին օգտել, չահես-
ցին 'ի նորոյն՝ որ եգաւ 'ի բուն գիրս. իսկ զհին
թարգմանուծիւնն կարգեցաք 'ի ստորև մանրագիր,
զի հետախոյզ հայասէրք՝ առցեն և զձաշակ այնր» :

Եւզիմէոս Դ. Քահանայապետ Հռովմայ, որ 'ի
Փլորենտիա գումարուած ընդհանուր ժողովէն եա-

քը՝ կոնգակ մը գրեց առ Հայս: Այս կոնգակին հայե-
րէն թարգմանութիւնն տպագրուած է 'ի Հռովմ'ի
1723 այսպիսի խորագրով մը . « Միաբանութիւն
Հայոց ընդ Հռովմէական սուրբ Եկեղեցւոյն , վասն
պարզաբանութեան նոյն օրինացն , և եօթն խորհրդ-
ոց սուրբ Եկեղեցւոյ , և այլ ևս բազում սուրբ
խորհրդոց . որ ելև հրամանօք Եւճենիոսի չորրորդի
սուրբ փափին Ժողովն Ֆիաւրենցոյ , թուին 1439 » :
Թարգմանիչն՝ ըստ վկայելոյ Գասպար Մանուկցիոս
հայազգի կրօնաւորի՝ է Տէր Բարթուղիմէոս Աբգար ,
թարգման Հայոց 'ի Հռովմ: Իսկ լատին խորագիրն է .
Concordia Armenorum cum S. R. Ecclesiae; et
declaratio articulorum septem, novae legis Sacra-
menta, pleraque alia concernentium. Sub Eugenio
papa IV in Concilio Florentino anno 1439 facta.
Jussu S. D. N. Gregorio XV, et Sac. Congregatio-
nis de Prop. fide impressa.

Եւստաթիոս Արէնթի. « Գրեուկ ծայրագոյն
իմաստասիրին Հռոմոց Ժամանակիս մերոյ . Սախը-
ցի քերիցի Եւստաթիոս Արէնթի մականուանեալ
բժշկին , ընդդէմ մկրտութեան ֆրանկաց : Գլուխ
37 գրեալ 'ի նմանէ վասն Հայոց . իսկ 'ի բաց թու-
ղեալ 'ի նախանձոտ տպագրել տուողէն » : Օրինա-
կագրին խօսքերէն ետքը կ'աւելցընէ հրատարակողն .
« Ահաւասիկ ծայրագոյն փիլիսոփայն Ժամանակիս
մերոյ՝ գիրք շարագրեալ է , վասն ցուցանելոյ որ Հայք
ոչ են հերետիկոսք , այլ ճշմարիտ ուղղադաւանք .
բարեպէս մեկնելով զոմանս , որք առ բառս միայն ու-
նին զտարբերութիւն և ոչ 'ի միսս : Եւ աննախան-
ձաբար՝ (որպէս և է իսկ ճշմարիտ) ցուցեալ է զճըշ-
մարիտ գոն սրբազնութեան մերս մկրտութեան ա-
նուամբ սրբոյ երրորդութեան : Բայց դատապարտե-
ցեալն հոգևով և մարմնով դերապատրիարքն՝ նա-
խորդն այժմու յաջորդի նորա բարեմախ 'ի սագրե-
լոյ ... սուտ կրօնաւոր՝ գինետան երբեմն մուշո-
յին , և երկրորդ Նիկոլայոսի գատապարտեալ սար-
կաւագի՝ 'ի բաց բարձեալ է 'ի տպեցելոյն , տեսա-
նելով թէ երկրորդ տպեցեալ վայրահալութեանցն
աշակերտի աքրիթւոյն , և իւր մուլար մտացն ընդդի-
մանայ : Բայց և շարագրոցի գրքոյն առաջնոյ ձեռա-

գիրն առ մեզ է. և մեզադրեալ զհւրայինն վասն 'ի բաց բառնալոյ զճմարիտ իւրն վկայութիւն: Թէպէտ և կերպիւ ինչ և նա մեզադրելի է. վասն բաժանեալ կոչելոյ զազգս մեր: Թէպէտ և քաղաքի անուն և թուական չունի, բայց հաւանականաբար Պօլսոյ տպագրութիւն է, և յԱստուածաարեան դործարանէ:

Եւրոպա լրագիր շաբաթական քաղաքական և ուսումնական, աշխատասիրեալ 'ի Մխիթ. Միաբանից: Վիէննա, պաշտպան սուրբ Աստուածածնի վանքը, 1847-1857:

— Օրագիր ընտանեկան, աշխատասիրեալ 'ի ՄԵ. Մխիթ. Միաբանից: Վիէննա, 'ի տպար. Մխիթար., 1858-63:

Եփրեմի (Ս.) մատենագրութիւնք.

Հատ. Ա. Մեկնութիւն Արարածոց, Ելից, Ղեւտացոց, Թուոց, Օրինաց, Յետուայ, Դաաւաորաց, Թագաւորութեանց և Մնացորդաց:

Հատ. Բ. Մեկնութիւն Համաբարբառ Աւետարանի:

Հատ. Գ. Մեկնութիւն Թղթոցն Պաւղոսի:

Հատ. Դ. Ճառք... Ի ծնունդն Քրիստոսի: —

Ի քառասնօրեայ գայռասն: — Ի տօնն բարեբանութեան: — Ի յարոյրիւն փրկչիւն: — Յայրակերպութիւն տեսն: — Ի սուրբ իսակ սաստնածրկալ: — ՅԵՆՈՎՔ և յԵՂԻԱ: — Առ Յովսէփ: — Յապախարոյրիւն Եփրեմեացոց: — Վասն կերակրոց: — Ի սուրբն Յովնաննէս Մկրտիչ: — Ի սուրբն Ստեփաննոս նախավկայ: — Ի վկայսն արևելից: — Ի յարոյրիւն մեծելոց: — Վասն դատաստանիւն: — Յաղագս ապախարոյրեան: — Յորդորունն պահոց: — Յորդորունն ապախարոյրեան: — Վասն երայտի և վաշխառուաց: — Վասն քնոյ և արքնոյրեան: — Վասն հսկողաց: — Վասն խնկարհոյրեան: — Վասն խորհրդոց մաքրոյրեան, պահոց և աղօթից: — Աղօթք: — Աղօթք զղջեան: — Ի կրակէն: — Վասն ննջեցելոց: Վեներիկ, 'ի տպարանի Ս. Ղազարու, յամի 1836, ՌՄԶԵ:

Կա եւ փոքր մասն միւլլիքիստ Եփրեմի ապիւր յարոյրիւն վե՛րե նկիւտեօսաւ և անդրից յետ 1878 Վախթանգ

5243 10x13

« Տացուք համար, կ'ըսէ յառաջաբանն, կարճ'ի կարճոյ գրչագիր օրինակացն, յորոց զբովանդակու թիւնս զայս արարաք: Մեկնութեանն Արարածոց մինչև ցՄ'նացորդսն մի ևեթ օրինակ գոյր 'ի ձեռին մերում. այլ բոլորագիր էր ընտիր, գրեալ 'ի ԶԻԸ Թուականիս, և գործ ճարտար գրչի: Բայց մեկնութեանն Յետուայ, Դատաւորաց և Թագաւորութեանց կայր և երկրորդ օրինակ' նոյնպէս բոլորագիր. գրեալ յերեքասաներորդ դարու առ ժամանակօք Ստեփաննոսի Ուսայելեան. համապատիւ թերեւս կալեալ էր մեր զսա ընդ առաջնոյ օրինակին, եթէ բաց 'ի մարդկօրէն վրիպակաց, որ անխորշելի են 'ի սպառ, չէին զեղչեալ 'ի նմա ուրեք ուրեք և մեծամեծ հատուածք բանից: Սակայն ուր կարևոր այլայլութիւնք ընթերցուածոց կային 'ի նմա, 'ի ստորևս իջեցն նշանակեցան: — Մեկնութիւն Համաբարբառ չորից աւետարանչաց և չորեքին աւետարանական Ճառքն, գրեալ 'ի Հաղթատ 'ի Թուիս ՌԻՔ. բոլորագիր անհարթ, այլ ոչ թերի յերկիւզած հաւատարմութենէ գրչին: Ի յիշատակարանին Անանիա ոմն վարդապետ յիշատակեալ, զորմէ չունիմասել, հաւաքող արգեօք մատենիս իցէ արդեօք, եթէ Թարգմանիչն. գովութեամբ խօսի գրիչն զնմանէ' թէ « Որպէս աւանդ հայրենի յաղագս որդւոց յառաջապահեստ արարեալ գանձեալ և երեալ՝ սուրբ և արդիւնականատար վարդապետ ոմն Անանիա՝ ժառանգողաց տանս Հաղթատայ, և 'ի լուսաւորութիւն հանուրց աշխարհի »: Ի սմին մատենի զկնի աւետարանական Ճառիցն գրեալ էին 'ի նոյն գրչէ և երեքին Ճառքն, յԵնովք և յԵղիա, վասն Երուշտի և Վաշխառուաց, զորս 'ի հատոր Ճառիցն խառնեցաք 'ի տպագրութեանս, անխառն զաւետարանական մեկնութիւնս բանից յայլոցն կտլեալ:

Մօտ 'ի վախճան տպագրութեան մեկնութեան աւետարանիս եհաս առ մեզ 'ի բարեպաշտէ ումեմնէ և միւս ևս օրինակ՝ բուն մատանց գիր սաստուածարեալ հայրապետին սրբոյ Ներսեսի Լամբրոնացւոյ: Բայց 'ի մատենիս յայսմիկ արտաքոյ մեկնութեանն առաջինն ևեթ գոյր 'ի չորից աւետարանական Ճառիցն այսու վերնագրովս. Ընդդէմ Մարկիովի որ

ասե ոչ իմիր նման. և մեկնութիւն յառակս աւե-
տարանչացն. և 'ի վախճան գալստեանն տեառն. այն,
որ 'ի մերում օրինակի եգեալ է քարգնանուշքին և
շնտարանի: Չիշատակարան ցանկալի մատենիս ինքն
երանելին արձանագրէ զայս օրինակ. — « Փառք և
գոհութիւն նմա որ սկիզբն է և կատարած, 'ի նւաստ
վաստակաւորէ Ներսիսէ: Տառապեալ Ներսէս, վրի-
պեալ յառանձին խոկմանէ, վերակացութեամբ Տար-
սոնի քաղաքին և որ 'ի նմա մեծի եկեղեցւոյն պաշ-
տամամբ, զբաւսանս իմոյ զբաղմանցն ստացայ զվաս-
տակ գրչութեան 'ի մատեանս աստուածային, լե-
զուաւ բազում անգամ զքաղաքականն ընդվ հոքս
զբնականն և զլրթականն խոկմամբ յաստուածայինս
կերակրելով զողի: Ո՛հ, ո՛հ, թերեւս ըստ մեծի Քրիս-
տոսի գթութեանն պատահեցայց 'ի զերկնից ար-
քայութիւնն բռնաբարողաց: Ի թու ՌԻԴ. : Մեկ
նութիւն չորեքտասան թղթոցն Պաւղոսի. յորում
զՓիլիմոնին իբրև զյայտնի ինչ և ամենեկն անկարօս
մեկնութեան թողեալ է 'ի բաց ինքն սուրբ վարդա-
պետն, որպէս հաւաստեալ իմն կարծեմք, զի օրի-
նական անթերի է ... Ի կարգին խառնուալ է ընդ այլոցն
և զթուղթն առ երրորդ Կորնթացիս. իբրև զի 'ի ժա-
մանակին թերեւս գտանէր յօրինակս ինչ սուրբ գրոց
յոյն կամ ասորի, որ ցարգ չերևեցաւ ուրեք՝ բաց 'ի
հայ թարգմանութենէն, զոր ունին ամենայն գրչա-
գիր օրինակք Աստուածաշնչիցն մերոց ... Օրինակ
մեկնութեան թղթոցս գրեալ է 'ի թուիս ՆԻԸ բոլո-
րագիր հին 'ի: ձեռն Սիմէոնի ուրումն վարդապետի,
զոր նա ինքն գաղտփարեալ է յայլ ստոյգ և 'ի հին
օրինակէ իմեքէ յԱրծրունեաց գաւառի, 'ի թագա-
ւորութեան Քաղկայ որդւոյ Աշոտի և 'ի կուրապա-
ղատութեան Դաւթի: Ճառք և Աղօթք. — Չաղօթիցն
չմարթի շչգիւ տալ զօրինակացն զհամար. զի ոչ միա-
խոռն ամփոփ գտանէին, և ոչ ժամանակք գրու-
թեան նոցս երևէին, բաց յերկուց նոր օրինակաց
գրելոց 'ի ՌԶԸ և 'ի ՌՃԴ: Այլ զթիւ նոցա՝ որ բազ-
մաթիւ էին՝ եղաք 'ի կարգին: Իսկ ճառիցն որ մեծա-
մասամբ յայլևայլ ճառընտրաց հաւաքեցան՝ որ առ-
մեզ և որ այլուր: ... Արդ յօրինակացս աստի՛ յա-
մենայնի զհնագոյնս և զընտիրսն առաք մեզ յառաջ

նորդ տպագրութեանս ... Ի Ճաւից աստի ոմանք
 Թերակատար երևին, մանաւանդ որոց յոյն և կամ
 ասորի բնագիրն ամբողջ կան. և ոմանք ևս հատուա-
 ծոյք զոր յաւարտ տպագրութեանս ամփոփեցաք.
 որոց լրութիւն 'ի հայրենասէր բարեպաշտիցն խընդ-
 րի անձկանօք և երախտապարտ գոհուլթեամբ: —
 Զայս ամենայն քրտնաջան երկամբք 'ի յաճախարան
 մատենագրութեանց սրբոյ վարդապետիս հաւաքե-
 ցաք, զորս գտաք զերծեալս 'ի բազմածախ ժանեաց
 ժամանակին: Բայց ոչ Թէ 'ի սոսին և եթ սահմանին
 բանք նորա. զի են և այլ բազում մատեանք սրբոյ
 Հօրս 'ի յոյն և յասորի բարբառս, որ տակաւին
 չգտան 'ի մեզ: Իցեն և 'ի մերոց աստի ոչ սակաւք,
 որ չիցեն առ նոսա. որով և դպրութեանս մերոյ յա-
 ճախեն պարծանք առ այլս ազգաց:

Evangeliij concordantis expositio, facta a Sancto
 Ephraemo doctore Syro. In latinum translata a
 R. P. Ioanne Baptista Aucher Mechitarista. Cujus
 versionem emendavit, adnotationibus illustravit
 et edidit Dr Georgius Moesinger, professor studii
 biblici A. T. Salisburgi. Venetiis, libraria PP. Me-
 chitaristarum in Monasterio S. Lazari, 1876.

* Եօթն գիշերք կամ խօսակցութիւնք երկու հա-
 յազգի եղբարց: Գիշեր առաջին: Կ. Պօլիս, տպա-
 գրութիւն Յ. Ռ. Քիւրքձեան, 'ի Ղալաթիա, 1869:

X

* Եօթնեքին, « բարւոք կենցաղավարութեան և
 քաղաքավարութեան համար քանի մ'ընտիր կանոն-
 ներ: Աշխատասիրեց մահտեսի Գրիգոր հայկաբան
 Դերձակեան »: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Քիւրքձեան, 1861: Էջ 58

Եօթն իմաստասէրք: Տփխիս, Գուլամիրեան ^{10x13}
 գրատուն:

* Եօթն խօսք առ տղայս. Աշխատասիրեաց Գաբ-
 րիէլ եպիսկոպոս Այվազեան: Թէոդոսիա, 'ի տպա-
 րանի Սալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց,
 1870:

Թեանցն, ուղղութեամբ տառասխալիցն, և յաւելլով
'ի ստորին լուսանցան զհայ Թարգմանութիւնն այլ-
ազգի բառից, և ընծայեմք 'ի վայելս մերոց և օտա-
րաց բանասիրաց:

« Աւազ զի Երրորդ հատորոյ Կոնդակ անուանե-
լոյ ձեւադիր օրինակ հեղինակին չերևի 'ի միջի, զոր
գտաք յայլոց հազիւ զմի օրինակ եւեթ, Թէ և այն
ևս լի պակասութեամբք Թերթից: Ի բնագրին Ա և Բ
հատորոց ևս գտանէին պակասութիւնք բառից, որք
'ի հնութենէ մաշեալ և որք քերեալք գօրով, ան-
վերծանելի մնան »:

Ջրօսարան մանկանց կամ Նուէր կաղանդի
պատկերազարդ: Կ. Պօլիս, 1877:

Ջրօսարանց մանկանց: Վիպասանական հա-
ւարմունք: Վենետիկ, Ս. Ղազար:

Ա. Ենկերեան խրոչիւր, 1858:

Բ. Խորհրդական բերդը, 1859:

Գ. Մօր մը քարած վիշտերը, 1861:

Դ. Մայրադիակ, 1863:

Ե. Չկնորսին հիշողը, 1863:

Ջրօսարան մանկանց. « Տղայոց ընթերցանու-
թեան համար կրթական խրատներ և պատմական
օրինակներ »: Ջմիւռնիս, 'ի տպար. Գ. ԿրիՖֆիթի,
1838:

Ջրօսարան տօնից, կամ տօներու օրուան հա-
մար մտածականներ: Շարագրեց Գեր. Եղուարդ
Հիւրփուղեան, Շիրակայ արքեպիսկոպոսը, Մխի-
թարեան միաբանութենէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1874:

Չգօն: Այս անունը կը կրեն սրբոյն Յակովբայ
Մծբնացւոյ և կամ իրեն ընծայուած Ճառք.

Ա. Տպ. Opera Sancti Jacobi episcopi Nisibe-
ni. Սրբոյ հօրն մերոյ Յակովբայ Մծբնայ եպիսկոպոսի
Ճառք. Sancti Patris Nostri Jacobi episcopi Nisi-
beni Sermones, cum præfatione, notis, et disser-

Ի Բրաքսելս Էմիլիոյ, Կոմսոս Գրատորա և Բրաքսելսի
և Բալցաք պարտէթէրա, Ի Ժմիւռնիս, Կոմսոս
Եւանջիլի Կոմսոս Կալլօթի 1838 62284 17XII

tatione de Ascetis, quae omnia nunc primum in lucem prodeunt. Romae, MDCCLVI. Typis S. Congreg. de Propaganda fide.

X

Բ. Տպ. « Գիրք որ կոչի Զգոն՝ արարեալ սրբոյն Յակոբայ երիցս երանեալ հայրապետին ՄԺԲին քաղաքի՝ ըստ խնդրոյ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի, սակս մանկանց նորոյս Սիովնի ... 'ի տիպ արձանացեալ արդեամբ և ծախիւք առն ազգասիրի և բարեպաշտի ակնեցի մահտեսի Յօհանեան մահտեսի Աբրահամ ամիրայի: Յիւրում իսկ սեփական գործարանի, յամի տեառն 1824. հոկտ 22. 'ի Հասան փաշա խանն, 'ի Կոստանդնուպօլիս »: - Յառաջարանն կ'ըսէ. « Այս մատեան՝ որ ամենայն ուղղափառաց յարդութեամբ փափագելի, 'ի 1755 ամի փրկչին մերոյ տպեցաւ 'ի Հոովմ, հանդերձ Թարգմանութեամբ և ընգարձակ ծանօթութեամբ 'ի լատին լեզու. այո, այն գիրք մեծագիր՝ որ ցարգ երևի, ոչ սակաւ աշխատութեամբ աւարտեալ յամենեցունց վկայի. այլ ըստ հարազատութեանն՝ զգուշանալի. վասն զի որ տպագրեցինն զայն 'ի Հոովմ՝ չունին առ իւրեանս գաղափար ընտիր. այլ մի և էթ ձեռագիր, որոյ անհարազատութեանն վկայեն ստացողք այն ձեռագրին: ... Ի Ժողովել մեր զձեռագիրս, գտաւ աստանօր ձեռագիրս մի 'ի գրեանց հասն գուցեալ Յովհաննէս պատրիարգին Կոստանդնուպօլսեցւոյ. որ Թէպէտ նոր էր, և 'ի սպառ ակար 'ի յարմարագրութենէ, բայց օրինակ նորուն ծանուցաւ լինել ընտրելագոյն. և շատ էր մեզ Թէ և այն լինէր լրացեալ. որ և 'ի սկզբանէ գործոյս եղև մեզ առաջնորդ յընթացս սրբագրութեան մինչ 'ի լրումն գրեթէ իննեորդ ճառին, ուրանօր աւարամամբ Թողեալ զմեզ գնալ ընթանալ ընդ խորագիւտ վայրս դժուարին. ընկերելով այլոց ձեռագրաց. և այնպէս կարողութեամբն Աստուծոյ հասաք յաւարա՝ որ է ճառ Թուով տասնևութ. բայց և ոչ զվերջինն՝ որ է արտաքոյ սորին, անտես արարեալ. այլ ըստ ձեռագրացն և ըստ տպեցելոյն՝ և մեք զայն եղաք 'ի վերջոյ »: ԿԳԿՅՕ 14X20

Զենոն ասորի կամ Զենոն Գլակ. « Գիրք պատմութեանց երկրին Տարօնոյ, որ կաշի Զենոն: — Պատմութիւն երկրին Տարօնոյ, զոր գրեաց Զենոն ասորւոց եպիսկոպոսն. հրամանաւ Լուսաւորչին մերոյ սրբոյն Գրիգորի: — Պատմողական այսմիկ տառիս — Ականջագրուկ թէ եղիցիս, Դողեալ գործոց մերոյ տոհմիս՝ Տէրեակ ոմանց առլինիցիս »: Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ . . . « Յհաս 'ի կատար ապուսն պատմագրքիս Զենոնայ 'ի զուարճութիւն բանասէր անձանց ընթացականոջ Ռճկը . . . 'ի տպարանի ամենամեղ դպրիս Գրիգոր Մարտրեանեցւոյ, 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի. ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնի բազմահաւաք եկեղեցւոյն »: Գրքին ճակատը յիշատակուած « վսեմական քարոզիչ տէր Օջաննէս աստուածաբան վարդապետն » էր Կոլոսա պատրիարքըն Կոստանդնուպօլսոյ, որուն արգեամբ եղած է տպագրութիւնս, սրբագրութեամբ Պաղտասար դպրի:

Ք. Տպ. Վհնեաիկ, Ս. Ղազար, 1832, այսպիսի մակագրով. « Պատմութիւն Տարօնոյ զոր թարգմանեաց Զենոն ասորի » և ունեւով 'ի գլուխ գրոցն այս զեկուցումնը. « Զենոնայ այս՝ աշակերտ սրբոյ Լուսաւորչին և առաջնորդ. Իննականեան վանիցն 'ի նմանէ կացեալ. հրամանաւ վարդապետին իւրոյ, որպէս ինքն իսկ պատմէ, գրեաց զգիրս զայս առ երիցունս ոմանս յասորիս: Ուստի հաւաստի թուի՝ ասորերէն զսա գրեալ. զի և ինքն իսկ՝ և առ որս գրէրն՝ ասորիք էին. մանաւանդ զի և ասորի գրով վարէին յայն ժամ մերքն: . . . Արդ զսոյն պատմութիւն, նոյն ինքն ապա մասենագիրն և 'ի հայ բարբառ երևի յեղեալ. քանզի այսպէս 'ի գլուխ գրոցս գրուածն գրչագիրք. Պատմողիչն Տարօնոյ, զոր քարոզմանեաց Զենոն ասորի: Բայց թէ զթարգմանէն ոք՝ փոխանակ պատմագրեւոյ առցէ, և համարիցի զսա հայերէն գրեալ, և կամ յայլմէ ումեքէ յեղափոխեալ 'ի հայ, ոչինչ կամակորէ զմաստ բառին: . . . Որպէս գրեթէ ամենայն շարագրածք 'ի ձեռն գրչագրաց հասեալք առ մեղ, ևս առաւել սա ժամանակաց երկայնութեամբ աղաւաղեալ գտանի: Այլ մեք 'ի ստուգագոյն օրինակաց զապագիրս զայս արարաք, հնգեակ օրինա.

Կ. Զեւուկ Գեղեղաւ Իւսէր պէտք օղորտարան
 Կիր. Վեւորաւթ. Կար Թ. Ա. Աւսթաւեւ Տար
 աս. այր Գրաւարձիւմ 1875 ՅԸ 141 12 X 18

կաց բազմատուութեամբ ըստ կարի ուղղագրեալ: Ուրեք ուրեք էին և հատուածք ինչ, որ թէպէտ յերիս և 'ի չորս օրինակս պահասէին, այլ մեք ոչ թողաք զայնս 'ի բաց. որպէս զի մի զրկեսցին հնախոյզք մերոյ աշխարհին 'ի տեղեկութեանցն որ 'ի նոսա » :

*Ձեփիւռ հայրենեաց. հանդէս տասնօրեայ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Միւհէնտիսեան, 1863:

*Ձէյթուլի գործքերը, Քիւրախատանի և Մուշի վանորէից և վարժարաններու վիճակը: Կ. Պօլիս, 1869:

*Ձէյթուլցիք եւ Լուսաւորչական Հայք: Գրեց Ճ. Արամեան: Կ. Պօլիս, Արամեան տպարան, 1869:

*Ձէնիաթ - Ղէնիաթ Գեղամեանի: Տփլիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Ձաքարիայ Գրիգորեանց:

Ձէն ընդդէմ փորձութեանց: Կալպթա, 1822:

X Ձէն հոգեւոր. « Գիրք կոչեցեալ Ձէն հոգեւոր. որ ունի զերիս մասունս: Առաջին մասն է լուծումն առարկութեանց Հրէից և համաձայնութիւն աւետարանչաց: Երկրորդ մասն է քրիստոնէական վարդապետութիւն սառնակար: Եւ երրորդ մասն է հաւաքումն չքնադատչի պատմութեանց եկեղեցականաց՝ թուրքի բառիւ: Շարագրեալ 'ի Յակոբ պատրիարքէ Կոստանդնուպօլսոյ, որ և երբեմն պատրիարք սրբոյ Երուսաղեմի: Հարկաւոր ուսման ամենից մանկանց եկեղեցւոյ: Տպեցեալ նորին հրամանաւ 'ի նոյն վերագրեցեալ քաղաքի, ... յամի տեառն 1757, և Հայոց ՌԲՃՁ »: Կայ Գ

*Ձիւնչ է եկեղեցի: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1844:

*Ձուարճարանութիւնք Բալաքիրեվի պալատական զուարճախօսին կայսեր Ռուսաց մեծին Պետրոսի: Թարգմանեաց 'ի Ռուսաց լեզուէ Աւետիք Խաղեզեանց: Ս. Պ. Բուրգ, 1858:

Քիւրախատ, 'ի պղ. Յոսեփ տպարան տպարանայ
Յոսեփ յարի տը 1820 և 'ի Պօլիս Գյն ունիւ. և 'ի յօշուարան
Լ. (կտորու - և 'ի երոտ տունցն) ԿՄ17 52 Նկար 1
Կայք. - պղ. Յոսեփ տպարան 1859 52 489 զգլ 1

*Ձուարճալիք բնապատմութեան, 'ի Հ. Աստուածատուր Վ. Աւագեան, 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, տպ. Մխիթարեան, 1854:

Ձտութիւն հայկաբանութեան: Տես Քերականութիւն Հոլով Յովհաննոս:

Ձրուցատրութիւնք 'ի տահիկ լեզուէ 'ի հայ: Թէոգոսիա, 1864, 'ի տպ. Խաչիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց:

*Ձրպարտութիւն գրպարտութեան վրայ. Մ. Վ: Կ. Պօլիս, տպ. Միւհէնտիսեան, 1861:

Զօրայեան (Ն. Մ.): Տես

Ընթերցանութեան վարժութիւն:

Ընթերցասիրութիւն:

Նամականի ընտանեկան:

Նկարագիր ազգային դաստիարակութեան:

Ռոպէնսօն գերմանացի:

Վարք Յիսուսի:

Տնտեսական տեղեկութիւնք:

*Էլիզա կամ Վերջի Սրեւելեան պատերազմէն դէպք մը: Գրեց Արմենակ Հայկունի. Հատոր Ա և Բ: Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1861 և 1868:

*Էմիլ Սուվէսդրի Հատընտիր վէպերը: Գաղղիական բնագրէն ազատ թարգմանուած: Վիէննա, Մը. խիթարեան տպարան, 1864:

Էմին Մկրտիչ.

Վէպք հնոյն Հայաստանի. Քննութիւն Մկրտչի Էմին. Մոսկվա, 1850, 'ի տպարանի Վլատիմիրայ Գրոթիէ:

Ընտիր հատուածք 'ի գրոց նախնի և արգի մատենագրաց Հայոց, հանդերձ բառագրովք 'ի հայկականէ 'ի Ռուսաց բարձառ. Մոսկվա, 1849, 'ի տպարանի Լազարեան ճեմարանի արևելեան լեզուաց:

Շարականի յիսկատար քարգնանոտքին 'ի ոռւս, Մոսկուա, 1878:

Մովսիսի խորենացոյ պատմութեան քարգնանոտքին 'ի ոռւս, մեկնութեամբ և ծանօթութեամբք:

Վարդանայ Բարձրբերդացոյ պատմութեան քարգնանոտքին 'ի ոռւս, մեկնութեամբ և ծանօթութեամբք:

Ասողկիայ պատմութեան քարգնանոտքին 'ի ոռւս, մեկնութեամբ և ծանօթութեամբք:

Մովսէս խորենացի և իր պատմութեան գիրքը, քննութիւնք Մկրտչի Էմին, 'ի ոռւս բարբառ: Մոսկուա, 1882:

Հայոց հեքսնոսական կրօնքը, քննութիւնք և խուզարկութիւնք Մկրտչի Էմին, 'ի ոռւս բարբառ:

Համառոտ պատմութիւն հկեղեցոյն Հայաստանեայց, 'ի ոռւս:

Տեա Բիւզանդ, Ղազար Փարպեցի:

Մովսէս Կաղկանտուացի:

Յովհաննէս Դրասխանակերտցի:

Ստեփանոս Սիւնեաց եպիսկոպոս:

Էմինեան (Հ. Սրապիոն Վ.):

Երեքդոշեան քառգիրք, այսինքն Գաղղիերէն, Հայերէն և Տաճկերէն. զոր յօրինեաց Հ. Սրապիոն Վ. Էմինեան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Ի Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1853, ՌՅԲ:

Բ. Տպ. 1870. Հանդերձ յաւելուածովք 'ի վերջոյ:

Տեա Աւանկիւնեայ մտածութիւնք:

Յիշատակարան քահանայական վարուց:

* Էս էլ քի մոցիբլութիւն. Հեղ. Տէր - Կրիզո. րեանց. Կովկասեան գրավաճառանոց, Տփլիս, 1866:

Էր ընդ եղբարսն. « Տեսութիւն աղօթից պատմութեան բանից ննջման Աստուածաբան աւետարանչին Յովհաննու. արարեալ Ներսիսի Լամբրոնացոյ արքեպիսկոպոսի »: Յ' էջ 158 մասնաւոր խորագրով մը. « Վասն կենաց և կեցութեան և շնոր.

հաց սրբոյն Ներսիսի Լամբրոնացւոյն, հեղինակի այսր դրքի, համառօտ ասուածիւն» : Յիշատակարանն ալ կը յաւելու. « ... Տպեցաւ սուրբ գիրքս 'ի Թուին Հայոց ՌձՁԵ . 'ի հայրապետութեան սրբոյ Էջմիածնի, Տեառն Աբրահամու սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց ... 'ի նորակազմ տպարանի սեբաստացի Տիրացու Բարսեղիս, և եղբօրն իմոյ Տիրացու Յակոբին . 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի » :

Տես Հանգիստ երանելւոյն Յովհաննու :

*Էրիզա, հանգէս կիսամսեայ :

*Էփիմերտէ, ընդհանուր գուշակութիւնք : Կ. Պօլիս, տպ. Յ. Գալաֆեան, 1878 :

*Էօփէն Ագրիպ .

Վլայերիա, կատակերգութիւն յերիս արարուածըս . Թարգմանեաց Տիգրան Գարագաշեան : Զմիւռնիս, տպ. Տէտէեան, 1864 :

— Մարիտ, Նորատի կնոջ մը յիշատակներն : Կ. Պօլիս, 1871 :

*Էօփէն Սիւ .

Գաղտնիք Փարիզոյ, վիպասանութիւն :

Թափառակասն Հրեայ . վիպասանութիւն : Հատոր Ա. Բ : Կ. Պօլիս, 1854 :

— Նոր Թարգմանութիւն . աշխատասիրեց Կ. Ս. Իւթիւճեան : Հատոր Ա-Ը : Կ. Պօլիս, 'ի տպարանի Մասիս լրագրոյ, 1867-1869 :

Գաղտնիք Փարիզոյ . Թատրերգութիւն 'ի հինգ արարուածս և 'ի մետասան պատկերս . Թարգմանեաց 'ի գաղղիական բնագրէ Հայկ Յակոբ Տէտէեան : Զմիւռնիս, 'ի տպարանի Տէտէեան, 1867 :

Էֆիմերտէ . « Գիրք որ կոչի Էֆիմերտէ : Նախ արուեսակի աստ շրջանն մշտնջենաւոր՝ տարեկան զեկուցմանց : Եւ ապա համաձայնութիւն հնգետեսակ ամսոց . այսինքն՝ Հռօմայեցոց, Ազարիայի, Հայոց և Տաճկաց . յօրինեցեալ 'ի Մատթէոս և 'ի

Ղուկաս գալրաց վանանդեցւոց: Երկրորդ, նաև՝ առանձին համառօտութիւնն Տոմարին Հռօմայեցւոց. որով հասարակաբար վարի այժմ ազգս Հայոց: Որք վերստին տպագրեցեալք եղեն Զանիւ Սարգիս արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպօլսեցւոյ: Յամի Տեառն 1748, 'ի յունիսի 20, և 'ի Հայոց ՌՃՂԻ: Երրորդ՝ յաւելեալ լինի 'ի վերջն՝ Գրքուկ իմն վասն Նախա. սահմանութեան, սրբոյն Թօմայի Հրեշտակական վարդապետի. որ ըստ խնդրոյ իմ՝ Թարգմանեցեալ եղև 'ի Ղուկասու վարդապետէ: Ի Վիենտիկ, 'ի տպ. Անտօնի Պօռթուլի »:

Բ. Տպ. « Նախ պարունակին սսա Երջան մշտնջենաւոր տարեկան զեկուցմանց ... Երկրորդ՝ ընձեռուածք տարերական որակութեանց, խառնուածոց, և վերամբարձ զբօսանաց. որք են Ամպն, Մապլն, Յօլն, Եղեամն, Անձրեն, Զիւնն, Կարկուտն, Փայլակն, Կայծակն, Գեանաշարժն, Հողմն, Աղեգն: Նա և այլնիւթք երկրածինք: Երրորդ, տղայական հանձարեղութիւնք և խաղք, որովք կարեն զբօսնուլ մանկունք, 'ի մնալն պարապորգ. առ 'ի հեռի կալ յանվայելուչ խաղուց: Որք յօրինեցեալք եղեն 'ի գիտնոց ոմանց: Տպագրեցեալ աշխասատիրութեամբ Սարգսի արքեպիսկոպոսի » ... յամի Տեառն 1752. 'ի Վիենտիկ, 'ի տպարանի Անտօնի Պօռթուլի: Այս երկրորդ տպագրութիւնն բազմօք կը տարբերի յառաջնոյն. և 'ի վերջն կը կարգանք այսպիսի յիշատակութիւն մը. « Ենորհիւ և ողորմութեամբ Տեառն եզերեցաւ տպագրութիւն սոյն փոքրագիր գրքականս, (որ է իբր զբօսնարան իմն ուսումնաջան մանկանց), 'ի բարեվայել քաղաքն Վիենտիկ. 'ի խընդրոյ այնորիկ պերճափառի, որոյ անունն 'ի յառաջին ճակատի սորին մակագրեցաւ: Ուստի խնդրեմ 'ի վայելողացդ՝ յիշատակել յաղօթս ձեր զծնօզս սորին և մեր »: Սակայն գրոց ճակատը՝ ինչպէս տեսանք, մասնաւոր անձի մը ու բարերարի յիշատակութիւնը կը պակսի:

Գ. Տպ. « ... Յորում պարունակի նախ՝ Երջան մշտնջենաւոր զեկուցմանց: Երկրորդ՝ ընձեռուածք տարերական որակութեանց: Երրորդ՝ Հաւաքմունք նշանաւոր բանից իմաստասիրաց: Զորրորդ՝ Տղայա.

կան հանձարեզուութիւնք և խաղք: Նախ տպագրեցեալ էղև աշխատասիրութեամբ Սարգսի արքեպիսկոպոսի Առաստանդնուպոլսեցւոյ, 'ի յօգուտ և 'ի զըւարձութիւն դեռափթիթ մանկանց ուսումնասիրաց մերային ազգի. և այժմ երկրորդաբար տպագրեցաւ օժանդակութեամբ և ծախիւք յուսմանէ բանասիրէ»: ... Յամի կենարարին մերոյ 1772, 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտօնի Պօլթոլի:

Դ. Տպ. Ի Վենետիկ, 'ի վնաս Սրբոյն Ղազարու, յանուն Անտօնի Պօլթոլի, յամի 1796:

Ընդ եղեւնեալ, յամայութեան բացավայրի խորհրդածութիւնք: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1874:

Ընդհանրական թուղթ սրբոյն Ներսիսի Շնորհալւոյ: Տես Ներսէս Շնորհալի:

— Թարգմանութիւն յաշխարհիկ բարբառ: Կ. Պօլիս, տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան:

Ընդհանուր ծանօթութիւն 'ի վերայ աշխարհին Պարսից, Լանկէսեան Լուդովիկոսի գաղղիացւոյ: Թարգմանեաց 'ի գաղղիականէ Յակոբ Շահան Զրպետեան Եգեսացի, ուսուցիչ հայկական լեզուի 'ի Փարիզ: Գաղղ. պարսկ. հայերէն՝ պատկերազարգ: Փարիզ, 1818:

*Ընդհանուր պատմութիւն. Հատոր Ա և Բ: Թիֆլիզ, Գուլամիրեան գրատուն:

*Ընդհանուր պատմութիւն, ազգային բարձրագոյն գալրոցաց համար. գրեց Հ. Նիկողայոս Վ. Աւգերեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Հատոր Ա: Վիեննա, Մխիթ. տպարան, 1861:

*Ընդհանուր պատմութիւն համառօտ, ազգային գալրոցաց համար. գրեց Հ. Գրիգոր Վ. Գովրիկեան, Մխիթ. ուխտէն: Վիեննա, Մխիթ. տպարան, 1879:

Ընդհանուր տեսութիւն երկրագնտոյ, 'ի Հ.

Աղեքսանգր Վ. Պալճեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէն- նա, Մխիթ. տպարան, 1839:

*Ընդհանուր ցուցակ Տաճկաստանի հայարնակ գաւառաց, քաղաքաց, գիւղաքաղաքաց և երևելի գիւղորէից: Կ. Պօլիս, 1864:

*Ընդունելութիւն ընծայի, Երկոիկեան. Փա- րիզ, տպ. Արամեան, 1855:

*Ընդօրինակութիւն գործնական. յորում բո- վանդակի ուսումն գծանիչ նկարագրութեան, և լու- սաստուեր արհեստի: Բաժանեալ յերկուս գիրս. աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Իգնատիոս վար- գապետի Փափաղեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ, 'ի Մը- խիթարեան միաբանութենէ: ... Ի Վէնեաիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1814 - ԲԾԿԴ:

*Ընթացք հայերէն դպրութեան, կամ գիւրին ոճով աւանգեալ կանոնք հայերէն գրաւոր լեզուի. Յովհաննու Պրուսացւոյ Տէր Կարապետեան, 'ի պէ- տըս ազգային ճեմարանին Սուրբ Երուսաղէմի, հիմ- նելոյ 'ի յիւսիւտար: Հրամանաւ տեառն Ստեփան Նոսի աստուածարեալ արքեպիսկոպոսի և պատ- ըրիարքի Կոստանդնուպօլի. խնդրով և արգեամբ արքունի ճարտարապետ պերճափառ Յովհաննէս ա- միրայի Գէորգեան: Մասն Ա. Քերականութիւն: Յ'Օրթագիւղ, յԱրապեան տպարանի, 1838:

Ընթացք աշխարհիս: Քառասուն օրուան մէջ, ժիւլ Վէռնը գաղղեացւոյն: Թարգմանեց Մ. Մա- մուռեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1877:

*Ընթերցանութեան վարժութիւն, 'ի պէտս գարոցաց: Քիչ ժամանակի մէջ կարգաւ սորվելու և սորվեցընելու գիւրին և զուարճալի եղանակ մը. աշխատասիրութեամբ Նիկողայոսի Մ. Զօրայեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնաիսեան, 1857:

*Ընթերցասիրութիւն, կամ Գիրք կարգաւոր մի-

Ջոցաւ մտաւորական մշակութեան հասնելու օգտակար խրատներ. աշխատասիրութեամբ Ն. Մ. Զորայեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1852: էջ 396 17 x 11

*Ընթերցարան դասագիրք ընթերցանութեան կամ Նոր նախագիտելիք մանկանց: Յօրինեց Ստեփան Պ. Պ. Փափազեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1866:

*Ընթերցարան լեզուին Ռուսաց. հայերէն թարգմանեալ 'ի Գաբրիէլ Վ. Այվազեան: Թէոդոսիա, 'ի տպար. Խաչիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1862:

*Ընթերցարան մանկանց, 'ի պէտս աշակերտաց: Գրեց Պալասանեան: Թիֆլիզ, Գուլամիրեան գրատուն:

X *Ընթերցարան մանկանց. որ է հաւաքումն օգտակար նկարագրութիւններու, զուարճալի պատմութիւններու, պիտանի խրատներու, բարոյական առաժներու և երգերու: Կ. Պօլիս, 1858: ~~էջ 396~~ 15 x 22

*Ընթերցարան նոր, աշխատասիրեաց Տիգրան Յարութիւն Տէտէեան, վաւերացմամբ ուսումնական խորհրդոյ: Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1864:
Բ. Տպ. Հեղինակէն ընդարձակուած և փոփոխուած: Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1869:

*Ընթերցարան նոր. աշխատասիրեց Ամբրոսիոս Վ. Գալֆայեան: Փարիզ, տպ. Արամեան, 1860:

*Ընթերցարան նոր, կամ Նոր զուարճալի ընթերցարան հայերէն լեզուի, թարգմանեալ 'ի Յ. Գալստեան: Թէոդոսիա, 'ի տպար. Խաչիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1868:

*Ընթերցարան նոր հայրենի դպրութեան հայ մանկանց: Տեար Ա. Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1866:

~~Կարտէզ Եւրոպայի մասերու . խորհուրդու~~
1879 Երկ. Ա. Յ. Գոյաճեան - էջ 261 17 x 44
" " " " " " " " " " " " 48 449. " " "

Ընթերցարան նոր Քերական և Հեգերէն. աշխատասիրեց Գ. Սրուանձտեան: Կ. Պօլիս, 1866:

*Ընթերցարան. Բանալի Ա. Սուրբ գիրքը բանալու, կամ գիւրին դասեր նոր կարգաւ սկսողներուն համար: Նոր-Յորք, 1879:

— Բ. Ընթերցարան մանկանց, դպրոցաց և ընտանեաց համար: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Պոյաճեան, 1877:

— Գ. Ընթերցարան մանկանց, դպրոցաց և ընտանեաց համար: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Պոյաճեան, 1877:

*Ընթերցարան. Առաջին մասն. հրատարակիչ Գ. Մսերեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. Մսերեան, 1878:

Ընթերցարան նոր: Երուսաղէմ, 'ի տպարանի սրբոց Յակովբեանց:

*Ընթերցարան Ամիրխանեան, Տփլիս:

*Ընթերցարան Առանձարի, Տփլիս:

*Ընթերցուածք (սկզբնական) գաղղիերէն և հայերէն, բառական մեկնութեամբ. գիւրուութեամբ գաղղիերէն հասկընալու և թարգմանելու համար. աշխատասիրեց Հ. Եղիշէ Վ. Գաֆթանձեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէ: Վիէննա, Մխիթ. տպ. 1872:

Ընթերցուածք 'ի սուրբ գրոց: Եռուշի, 1829:

*Ընթերցուածներ (բարոյական): Նորահաս անձանց և ծնողաց համար օգտակար խրատք և օրինակք: Գրեց Հ. Համազասպ Վ. Զամանեան: Վիէննա, Մխիթ. տպարան, 1878:

*Ընծայ, յորգոր միաբանութեան: Զրի. ստրկով չի ծախուեր. 'ի Գրիգոր վարդապետէ Խապառաճի: Փարիզ, 'ի տպ. Վալտերի, 1855:

*Քրիստոս ստեղծել է զիմ շնորհալու միջոցաւ
հասարակութեան համար կառուելու օգնութեամբ խնայելու
պիտանութեան հ. Ս. Բարսեղեան ե Գ. Պօլիս 627.
Յաւ. միջնաբերդեան 1852 հ 2 401 14 X 11*

*Ընծայ կաղանդի օրվայ կամ Նոր տարւոյ: Ս. Պետերպուրգ, 1858:

*Ընծայաբերութիւն Ներսիսեան դպրոցի, Սրբազան Նախագահին, յարգոյ Հոգաբարձուաց, մեծ. նոր ընտրեալ Տեսչին և նորա մանկավարժական դպրոցին, ևս և նոյն դպրոցի մերձակայ Յորէլեանի օրուան, մի Գիւմրեցւոյ կողմից: Թիֆլիզ, 'ի տպարանի գլխաւոր կառավարութեան փոխարքային Կովկասու, 1874:

*Ընկերութիւն. Ազգասիրական և բարեպաշտական ընկերութիւն Հայոց, հաստատեալ վասն ողորմելի տառապելոց և անտերունջ բանտարկելոց ողբ կան հստեալ 'ի յետին կէտս յուսահատութեան: Կ. Պօլիս, 1862:

*Ընկերութիւն անարատ յղութեան սուրբ Աստուածամօնի. «Օրհնեալ լիցի սուրբ և անարատ յղութիւն երանուհւոյ կուսին Մարիամու»: Հռովմ, 'ի տպ. Տարածման հաւատոյ, 1853:

*Ընկերութիւն Հայկազեան դպրոցաց: Կ. Պօլիս: 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1860:

Ընտանի խօսակցութիւններ Անգղիարէն, Հալերէն, Յունարէն և Գաղղիարէն լեզուներով: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիէլմ Կրիֆֆիթի, 1845:

*Ընտիր Հայկազունք: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1872:

Ընտրութիւն հոգւոց. «'ի պէտս ուղիղ կանոնաւորութեան գործողութեանց անձին և այլոց. գործ' պիտանի մասնաւորապէս առաջնորդացն հոգւոյ: Արարեալ Հ. Յովհաննու Մկրտչի Սկարամբեան յընկերութեանէն Յիսուսի: Յիտալկանէն 'ի հայ բարբառ թարգմանեալ, 'ի Հ. Պողոսէ Տէվրիշեանց Կոստանդնուպօլսեցւոյ, 'ի Լիբանանեանց»: 'ի Հռովմ, 'ի տպարանի սուրբ Ժողովոյն տարածութեան հաւատոյ, 1816:

Գ. Էջ 567.

*Թալէրան. Գրեց Ղ. Յովակիմեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1871:

Թանգարան ազգային երգոց: Կ. Պօլիս, 1862:

Թանգարան բարեգարդ « կամ հաւաքումն զուարճալի և քաղցրալուր պատմութեանց: Թարգմանեալ յիտալական լեզուէ 'ի հայկական բարբառ, աշխատասիրութեամբ Պետրոս վարդապետի Պուռնազեան Կարնեցոյ աշակերտին Բրորականաի 'ի զբօսանս և 'ի յօգուտ ուխտի մանկանց եկեղեցոյ: Հատոր Ա և Բ: Յամի տեառն 1809 և 'ի Թուխ Հայոց 1258. արդեամբք և ծախիւք պարոն Սարգիս Մատուր Աղայվալենց կոչեցելոյ. և 'ի նորին նորակերտ տպարանի որ 'ի Մաարաս »:

*Թանգարան Կիլիկիոյ. Հատ. Ա. Առողջարանութիւն հոգեկան. հեղինակութիւն Ֆէօլթըուպէպի բժշկի, դասատուի 'ի բժշկական ճեմարանին Վիէննայի: Գերմաներէ թարգմանեց Տգթ. Մանուէլ Բարունակ Իւթիւճեան: Կ. Պօլիս, 1867:

X

Թանգարան խրատու. Յօրինեալ 'ի Պօղոս արեւակիսկոպոսէ Անդրիանուպօլսեցոյ, 'ի նախկին պատրիարքէ Կոստանդնուպօլսոյ, 'ի միաբանութենէ սրբոյ Երուսաղէմի. բաժանեալ յերկուս հատորս. յառաջնումն ցուցանի օգուտն առաքինութեանց ինչ, որք առնեն զմարդն երջանիկ. իսկ յերկրորդումն ինան մարտութեանց՝ որ առնեն զմարդն թշուառ, ևս և հարկաւոր միջնորդք փրկութեան ճմարիս քրիստոնէի: ՅՕրթագիւղ, 'ի տպարանի Պօղոսի Արապեան, 1824: Կար. Կ. Կ. 302. Բ. 235 14X41
Բ. Տպ. Յերուսաղէմ, 'ի վանս Արքոց Յակովբեանց, 1851:

*Թանգարան հասարակաց (Bibliothèque populaire). Աշխատասիրեաց Գալուստ Կոստանդեան: Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Եղբարց Տէպէեան:

Թանգարան հասարակաց 'ի Կոստանդնուպօլսոյ. Երկրորդ թիւն. Գրքանոց և արեւիկայի խաւար. Կ. Յովհ. Միւհէնտիսեան. Կ. Պօլիս, 1871: Կար. Կ. Կ. 302. Բ. 235 14X41
Կար. Կ. Կ. 302. Բ. 235 14X41
Կար. Կ. Կ. 302. Բ. 235 14X41

- Ա. Գանկարանոչիւն հարևաւոր. Phrénologie.
- Բ. Երկրաբանոչիւն հարևաւոր. Géologie.
- Գ. Զգողականոչիւն. Attraction.
- Դ. Քիմիաբանոչիւն. Chimie.
- Ե. Ելեքտրաբանոչիւն. Électricité.
- Զ. Կենդանաբանոչիւն. Histoire naturelle.
- Է. Բուսաբանոչիւն. Botanique.
- Ը. Ջերմաբանոչիւն. Calorique.
- Թ. Առողջաբանոչիւն. Hygiène.
- Ժ. Աստղաբանոչիւն. Astronomie.
- ԺԱ. Լուսաբանոչիւն. Lumière.
- ԺԲ. Մագնիսաբանոչիւն. Magnétisme.
- ԺԳ. Մեթոքաբանոչիւն կամ կենդանի Մագնիսաբանութիւն : Mesmérisme; Magnétisme animal.
- ԺԴ. Դանսարոժոչիւն. Homoépathie.
- ԺԵ. Մթնոլորտաբանոչիւն. Météorologie.
- ԺԶ. Չայնաբանոչիւն. Acoustique.

Թաստնի Աղեքսանդր. Ապացոյցք կրօնից և պատասխանատուութիւնք: Թարգմանեաց Հ. Մկրտչաւիչ Վ. Աւգերեան, Աթոռակալ Մխիթարեան ուխտին: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1844:

*Թատրներ (բարոյական), տղոց սիրտը կրթելու համար: Հատոր Ա. Բ: Վիեննա, 'ի ապ. Մխիթարեանց, 1850-52:

Թատրերգութիւնք յօրինեալք 'ի Հ. Պետրոս վարդապետէ Մինասեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէ: — Խոսրով Մեծն, ողբերգութիւն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1845:

— Սմբատ Ա, ողբերգութիւն: Վենետիկ, Սուրբ Ղազար, 1845:

Թարգման ուսերէն լեզուի: Կ. Պօլիս, 1878:

Թափառական Հրէայ: Տես Էօփէն Սիւ:

Թափորի տետրակ տարեկան. « Սուրբ Յարու.

Handwritten notes:
 * Թափորի տետրակ տարեկան. « Սուրբ Յարու.
 Սուրբ Թափորի տետրակ տարեկան. « Սուրբ Յարու.
 Աստուծոյ յիշատակս. Սուրբ Թափորի տետրակ տարեկան. « Սուրբ Յարու.
 1866-67
 10x15

Թեան տաճարին մէջ կաաարուած հանգէսներու և
Թափորներու կարգն ու արարողութիւններն» : Ե-
րուսաղէմ, 'ի տպ. Սրբոց Յակովբեանց, 1839 :

— Նոյն՝ շաբաթական : Երուսաղ. , 'ի տպ. Սրբոց
Յակովբեանց, 1838 :

— Նոյն՝ « Սուրբ Յակովբայ տաճարին մէջ կա-
տարուած Թափորներու և հանդէսներու համար » :
Տպ. 1870 :

ԹԵՍԱԼՐՈՍ. « Իմաստասիրութիւն բարոյական .
յօրինեալ յիմամնուելէ Թեսալոսէ 'ի մեծանուն
կոմսէ և 'ի պատուական ասպետէ տէրութեանն Սա-
բաւգիոյ : Թարգմանեալ 'ի Հ. Վրթանէս վարդապե-
տէ Ասկէրեանց, յաշակերտէ Մխիթարայ մեծի աբ-
բայի, տպագրեալ... արդեամբք և ծախիւք Շահրի-
մանեանց երկուց եղբարց՝ Բարազամեան պարոն
Յովսէփին և Չաքարին » : ... Յամի տետուն 1793, 'ի
մայիսի 30. և 'ի Թուին Հայոց ԹՄԻԲ :

* ԹՊՈԼԿ գործ ՍԼՖ. Դոդէի. Թարգմանութիւն Հ.
Տէր-Միքայէլեան : Թիֆլիզ, 1881 : Մտխովում է
Կեդրոնական և Կովկասեան գրախանութներումք :

- Թերզեան Թովմաս : Տէս
- Անակրէոնի տաղք :
- Արշակ Բ. ողբերգութիւն :
- Մտամարգուծիւն :
- Յովսէփ Գեղեցիկ :
- Սանդուխտ կոյս, ողբերգութիւն :
- ՕԼԼԷՆ տորֆ, Քերականութիւն
- գաղղիարէն Լեզուի :

Թէլամար. « Պատմութիւն Թէլամաքի որդւոյ
Յուլիսի : Արարեալ և շարագրեալ 'ի մեծէ Ֆրան-
չէսքօ Ֆէնէլոնէ, արհիեպիսկոպոսէ Սալինեաքի, որ
էր դաստիարակիչ վսեմափառ Թագազնոյն Ֆրան-
սայու. որ և եղև յետոյ արհիեպիսկոպոս և դուքս
Գամպրէի, և սեպուհ կայսերական : Վերստին նորոգ
սրբագրեալ և ուղղեալ 'ի վերայ ձեռագրոյ հեզինա-
կին, և Թարգմանեալ 'ի գալղիական լեզուէ յիտա-

լիական բարբառ: Եւ այժմ փոխադրեալ 'ի գալլիա-
 ցւոյ և յիսալիացւոց լեզուէ 'ի հայ բարբառ, ջանիւ
 և աշխատասիրութեամբ Մարգար Զաքարիայի Խո-
 ճենց Երեւանցւոյ: Սրբադրեալ զգուշութեամբ 'ի
 ձեռագրոյ Թարգմանչին' 'ի Թագդէոս վարդապետե
 Կոստանդինուպօլսեցւոյ Մարուգեան: Տպագրեալ...
 հրամանաւ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի ծայրագոյն
 նուիրակի' և հիւսիսային կողմանս եղեալ ազգիս
 Հայոց առաքելաշաւիղ Առաջնորդի, Սանահնեցի Եր-
 կայնաբազուկ Արղուծեանց' իշխանազնեայ Տեառն
 Յովսեփայ սրբազան արքեպիսկոպոսի' հիմնադրի Նոր
 Նախիջևեան և Գրիգորուպօլ քաղաքացն: Արդեամբք
 և ծախիւք՝ Ազնիւ պանծալի իշխան՝ Աղայ եղիազա-
 րեան Աղայ Յովհաննէս վեհազնեայ պարոն Պոլկով-
 նիկին, 'ի յիշատակ կանխաթառամ միակ որդւոյն
 իւրոյ՝ Աղայ Յարութիւն 'ի Տէր հանգուցելոյ: Յամի
 Տեառն 1793, 'ի փետրվարի 20: Իսկ 'ի Թուին Հայոց
 ՌԾԻԲ: Ի տպ. Նորին Բարձր Սրբազնութեանն: Ընդ-
 հովանեաւ երկինահանգէտ Սուրբ Խաչ վանիցն՝ որ 'ի
 Նորն Նախիջևեան »:

Տես Տելեմաքայ արկածք:

Թէոդորոս (Գութենաւոր) Ճառք: Վենետիկ, 'ի
 տպ. սրբոյն Ղազարու, յամի 1833 - ՌԾԶԲ:

Ա. Երանեղչոյն Թեոդորոսի ընդդէմ Մայրազո-
 մնացոյն:

Բ. Նորին երանեղչոյն Թեոդորոսի ձգնաւոր միայ-
 նակեցի և վարդապետի ներքողեան 'ի սուրբ խաչի
 աստուածընկալ և 'ի տնօրէնութիւն տնառն մերոյ և
 փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի:

Գ. Երանեղչոյն Թեոդորոսի միայնակեցի գովաւո
 'ի սուրբ Աստուածածիկն և 'ի միշտ կոյսն Մարիամ:

Տպագիրն կը ծանօթաբանէ. « Թէպէտ և զառա-
 ջիկայս Ճառ գտաք մակագրեալ յանուն Թէոդորո-
 սի, բայց երկբայիմք թէ խառնեալ իցէ ընդ ոճ բա-
 նից Թագդէոսի ուրումն, որ սիրէ կազմել սակայ բառս
 եռաբարդս և քառաբարդս, և ածանցս ծանրա-
 լուրս. զի դիւրաւ մարթին շփոթիլ անուանքս Թա-
 գէոս և Թէոդորոս »:

*Թէոդորոս Ռշտունի, գրեց Մերենց: Տփլիս, 'ի սպ. Մարտիրոսեան և ընկ., 1879:

*Թէ որ ամուսնացընելու աղօղիկ մը ունենայի. « Հեղինակութիւն Աղէքսանգրի Վէյ: Թարգմանեց Պետրոս Յ. Ատրունի: Գործ Գրական միութեան, որոյ նպատակն է ազգային մատենագրութեան օգնել»: Կ. Պօլիս, 1879:

*Թէ ի՛նչ շանեցանք Պերլինի վեհաժողովէն: Մինաս Զէրազ: Կ. Պօլիս, սպ. Արամեան, 1877:

Թէոփիլոս. « Այսինքն խօսակցութիւն Թէօփիլոսի ընդ վարդապետին յաղագս ճշմարտութեան և ջերմեանգութեան: Ի հայրապետութեան տեսան նահապետի կաթողիկոսի ամենից Հայոց. 'ի Ալեկօնայ քաղաքի: Յամի տեսան 1701. յունվարի »:

Հեղինակը կը ծանուցանէ 'ի յառաջբանին. « Որովհետև շրջեցայ 'ի մէջ Հայոց, իմացեալ ճանաչեցի զնոսա ունոցս զկատարեալ փափագ առ 'ի յիմանալ զճշմարտութիւնն հաւատոյ, և ծառայել Աստուծոյ ջերմեանգապէս. ուստի յայտ է զի են որդիք Բարձրէլոյն ըստ տէրունական բանին, վասն որոյ յոյժ արամեցայ. զի թէպէտ խնդրէին զհայն կենաց, բայց ոչ զք զոյր զի բեկանիցէր նոցա պարզապէս մեկնութեամբ: Որոյ աղագաւ յօժարեցայ և ես կարկառեալ զբանս ինչ խրատոյ պարզ և յստակ բառիւ »:

X Թէոփրատոսի նկարագիրը 'ի հելլէն բնագրէն փոխեաց 'ի մերս Հ. Արսէն Վ. Կոմիտաս Բագրատունի, 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վիեննայի, Ս. Ղազար, 1830:

X → *Թիլոյի (Լուգ.) սկզբնական գասագիրք պարզ ուսողութեան. Թարգմանեաց Հ. Պետրոս Վ. Պիւլպիւլճեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիեննա, Մխիթ. տպարան, 1868:

*Թիֆլիզի ջուրը եւ օդը. աշխատասիրութիւն Ստեփանէի, մի բրոշուր: Տփլիս, 'ի սպ. Համբարձումայ Էնֆիւաճեանց:

X → Թէ սկսէ փեռք մարտան մա. Գրառ. Երևան
եւ ի Տփլիս, ի Բաղուա Էնֆիւաճեան
Կ. Վե Արտուրա, Թէոփիլոսի
1867 Կ Գ 200 122

Թովմա արուինացի. Տես
Խոստովանարան :
Նախասահմանու թիւն :

Թովմա Արծրունի. « Պատմութիւն տանն Ար-
ծրունեաց, 'ի Թովմայ վարդապետէ Արծրունեոյ : Ի
Կոստանդնուսոյլիս, յ'Օրթագիւղ. 'ի տպարանի Պո-
ղոսի Արապեան Ապուղեխցւոյ. 1852-ԹՅԱ » :

Տպագրիս յառաջբանն. « ... Օրինակ մատենիս
ընտիր՝ ձեռագիր գրեալ 'ի վանս Աղթամարայ 'ի
Թուին 2ԾԲ... բաւական էր 'ի տպագրութիւն գրու-
ցրս. սակայն ցանկայի եղև և այլ գաղափարս գտա-
նել 'ի համեմատութիւն. և առաւելապէս 'ի լրումն
պակասորդաց ինչ հնագիր օրինակին : Գտան երկու
յեանագիր օրինակք ձեռագրեալք յայսմ դարու 'ի
նօսր ասացեալ տարազ գրոյ. սակայն որ ինչ 'ի հին
օրինակին՝ նոյն և յերկոսին 'ի սոսա պակասէր. զորս
բանիւ հնոյ օրինակին նշանակեցաք 'ի տեղիս իւրա-
քանչիւր :

« Աւաղելի քան զայլ թերիսն է՝ որ 'ի վախճանի
բուն պատմագրութեանն Թովմայի, որպէս համա-
րիմք, և 'ի սկիզբն շարունակութեանն է. զոր և է
տեսանել յայսմ տպագրութեան (երես 313), ուր
և հին օրինակն աւաղեալ ողբայ զանկումն թղթոյ
յիւրմէ օրինակէն. Քանզի որպէս գիւրին է յընթա-
ցից անտի վիպացն ուսանիլ. այս մատեան որ այժմ
'իւղոյս ընծայի, ոչ միոյ և նոյն մատենագրի է գործ,
Թովմայի ասեմ Արծրունեոյ, այլ յետ նորա այլ ոք՝
որոյ անուն չէ մեզ ծանօթ. յառաջ խաղացուցեալ
է զպատմութիւնն մինչև 'ի ՇՀամ հայկական տուժա-
րիս. որ է 1221երորդ ամ փրկչական թուարերու-
թեանն, յորս անմարթ էր Թովմայի Արծրունեոյ
մնալ կենդանի. այնմ որ զինքն ժամանակակից գնէ
Փագկայ Արծրունեոյ մեռելոյ յամի տեառն 927 :
Նոյնպէս և ժամանակակից իւր գնէ զՅովհաննէս
կաթուղիկոս պատմաբան և գլխորդս նորա մինչև
ցեղիչէ, որ միով ամաւ յառաջ քան զմահ Փագկայ
կալաւ զաթոռ հայրապետութեանն : Ի վերջին յի-
շատակարանի գրոցս՝ շարունակող պատմութեանս
ասէ շարագրեալ զայս 'ի Թուին 2ԾԲ, հրամանաւ և

ծախիւք Զաքարիայի հայրապետին Հայոց, զոր համարիմք կաթուղիկոս Աղթամարայ, և խնդրով տեսան Ստեփաննոսի արհիեպիսկոպոսի Սիւնեաց ։

Histoire des Ardzrouni, par le Vartabied Thomas Ardzrouni. (Collection d'Historiens Arméniens, traduits par M. Brosset, membre de l'Académie Impériale des Sciences. Tome I). St. Pétersbourg, Imprimerie de l'Académie Impériale des Sciences, 1874.

*ԹՂՈՒԼԱՆՆԵՐ. Վիպասանութիւն Վիկտոր Հիւկոյի: Գաղղիարէն բնագրէն թարգմանեց Գրիգոր Զելինկիրեան: Հատոր Ա-Ժ. Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1868-70:

Թովմա Գեմբացի.

Ա. Տպ. « Համահեռուումն Քրիստոսի, Թովմայի Գեմբեցւոյ. Imitatio Christi Thomæ a Kempis. — Գիրք Թովմայի Գեմբեցւոյ, կանոնունակի կրօնաւորի 'ի կարգէ սրբոյն Օգոստինոսի. յաղագս համահեռուումնն Քրիստոսի: Թարգմանեցեալ 'ի Յոհաննիսէ վարդապետէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ, 'ի հոգեկան զուարճութիւն մերազնեայց: Romæ, typis Sacr. Congreg. de Prop. fide, 1674; Superiorum permissu ».

Բ. Տպ. Նոյնպէս 'ի Հռովմ, 1703:

Գ. Տպ. « Գիրք Թովմայի Քեմիացւոյ, յաղագս Համահեռումնն Քրիստոսի: Թարգմանեցեալ 'ի Յովհաննիսէ յոլովերախս վարդապետէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ: Ի խնդրոյ Զուղայեցի խոճայ Սահրատի որդւոյ պարոն Քասպարին: Գործեօք և ծախիւք Թովմասու սրբափայլ եպիսկոպոսի սրբոյ Թաչին: Յամի Տեսան 1696, յԱմստելքօղամի »:

Դ. Տպ. « Գիրք Թովմայի ... 'ի հոգեկան զուարճութիւն մերազնեայց. և տպագրեցեալ 'ի Կոստանդինուպօլիս, արգեամբք և ջանիւք ոմանց փափաքողաց գրգայս այսորիկ: Արդ որք հանդիպիք սմա ընթեռնելով կամ շքօնելով, յիշեսլիք առ տէր զմատակարարսն սորին: Եւ որք յիշէք՝ յիշեալ լիջիք 'ի Քրիստոսէ. ամէն: Ի հայրապետութեան տեսան Նահապետի կաթուղիկոսի ամենից Հայոց..

'ի Թուրքերու թեան Հայոց Ռձեթին հոկտեմբերի ամսոյն» : Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ . « Աւարտեցաւ գիրքս Համահեռեման 'ի Թուրքացեանն Հայոց Ռձեթին 'ի յունիւարի Է . 'ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ և 'ի օգուտ ջերմեռանդութեամբ ընթերցողաց : Արդ որք զմայլիք սովաւ առ սէրն Յիսուսի՝ յիշեցիք առ տէր զմատակարարսն սորին . և որք յիշէք՝ զվարձս 'ի Տեառնէ առնուցուք . ամէն » :

Ե. Տպ . « Գիրք Թովմայի Գեմբացւոյ կանոնունակի կրօնաւորի 'ի կարգէ սրբոյն Օգոստինոսի , յաղագս Համահեռեմանն Քրիստոսի : Թարգմանեցեալ 'ի Յովհաննիսէ վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ . և վերստին սպագրութեամբ և բարւոյք սրբագրութեամբ 'ի լոյս ածեցեալ՝ աշխատասիրութեամբ և ջանիւ Տեառն Մխիթարայ վարդապետի Սեբասացւոյ Աբբայ հայր կոչեցելոյ : Յամի ատեռն 1737 . յունիսի 8 : Ի Վենետ . , 'ի սպ . Յնտոնի Պօռթուլի » :

Զ. Տպ . « Թովմայի Գեմբացւոյ կանոնիկոս աբեղայի 'ի կարգէ սրբոյն Օգոստինոսի , յաղագս Նմանող լինելոյ Քրիստոսի գիրք չորք : Նորոգ թարգմանութեամբ 'ի լոյս ընծայեալ 'ի Հ . Վրթանէս վարդապետէ , յաշակերտէ Մխիթարայ մեծի Աբբայի : Յամի ատեռն 1786 . . . 'ի Վենետիկ , 'ի սպ . Յովհաննու Փիացեան » :

Է. Տպ . « Թովմայի Գեմբացւոյ , յաղագս Նմանող լինելոյ Քրիստոսի : Թարգմանեաց Հ . Վրթանէս վարդապետ Ասկէրեան , Մխիթարեան . երկրորդ սպագրութիւն : Ի Վենետիկ , 'ի սուրբն Ղազար , 1853 » :

Թովմա Մեծոփեցի . Պատմութիւն Լանկեթամուրայ և յաջորդաց իւրոց : Հրատարակեաց Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց , Միաբան սրբոյ Էջմիածնի , և ասպետ սրբոյն Աննայի կայսերութեան Խուսափ : Փարիզ , 'ի գործարանի Շահնազարեան , 1865 :

Étude sur Thomas de Medzoph, et sur son Histoire de l'Arménie au XVme siècle, par Félix Nève, professeur à l'Université de Louvain.

Exposé des guerres de Tamerlan et de Schah-

roch dans l'Asie occidentale, d'après la chronique arménienne inédit, de Thomas de Medzoph, par Félix Nève, professeur à l'Université de Louvain.

*Թորոս աղբար կամ Հայաստանի ճամբորդ: Գրեց Գարեգին վարդապետ Սրուանձտեանց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ե. Տնտեսեանց, 1879:

*Թորոս Լեւոնի, գրեց Մերենց, Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Արամեան, 1878:

Բ. Տպ. Թիֆլիզ, 'ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ., 1881: Կովկասեան գրավաճառանոց Չաքարիայ Գրիգորեանց:

Թուարանութիւն. « Կրթութիւն համարելոյ նորոյ գտման, վերածեցեալ 'ի գիւրին եղանակ՝ վասն առնելոյ զամենայն համարումն, այնքան 'ի վաճառելն՝ որքան 'ի գնելն. այնքան առ չափ, որքան առ ծանրութիւն, առ ամենայն ցեղ գնոյ և գահեկանի, ընդ ամենայն կողմանս աշխարհի »: Վերջին երկու իջից մէջ ալ. « Համառոտարան փոստից, որք են 'ի միոյ տեղւոյէ առ միւսն՝ ընդ բոլոր աշխարհ »: Վեներտիկ, 1711:

X Թուարանութիւն. « Յերկուս գիրս բաժանեալ: Յորում աւանդին պէսպէս ծանօթութիւնը զթուոց և զյասակութեանց և զհանգամանաց նոցա. և կանոնք յոլովք յազգի ազգի հաշիւս պիտանիք, հանդերձ օրինակօք բազմօք: Այլ և բանք ինչ յաղտգս զուգագրութեանց և փոխագրութեանց և յաղագս նշանակաց: Սրարեալ 'ի Հ. Սուբիաս վարդապետէ Աղամալեանոյ՝ 'ի միարանութենէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ մեծի արքայի: Տպագրեալ... արդեամբք և ծախիւք բարեպաշտօն և քաջատոհմիկ Եահրիմանեանց երկուց եղբարց հարազատաց, Բարաղամեան պարոն Յովսէփին և պարոն Չաքարին: Յամի տեառն 1781, 'ի մարտի 8. և 'ի թուակահնութեան Հօյոց ՌՄԼԱ »: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Գեմետրեայ Թէոդոսեանց: 52 571 + 16 15X22

Թուլարանուծիւն համառօտ աշխարհաբառ .
« Յորում ճառին նախ յաղագս չորից գլխաւոր մա-
սանց թուարանուծեան : Երկրորդ՝ յաղագս կոտո-
րակեալ թուոց : Եւ երրորդ՝ յաղագս գլխաւոր կա-
նոնաց թուարանուծեան : Յաւելեալ լինի և յաւե-
լուած յաղագս խաղուց 'ի ձեռն թուոց , 'ի զբօսանս
մտաւարժից : Աշխատասիրեալ 'ի Հ . Խաչատուր վար-
դապետէ Սիւրմէլեան , 'ի միաբանուծենէ գերյար-
գոյ Մխիթարայ մեծի սրբայի : Յամի աեառն 1788 ,
'ի փետրվարի 15 . և 'ի թուականուծեանս Հայոց
ՌՄԼԷ : Ի Վենետիկ , 'ի ապարանի Յովհաննու Փիա-
ցեան » :

Բ . Տպ . Ս . Ղազար , 1818 :

*Թուլարանուծիւն համառօտ գործնական .
Ի Հ . Մտթէոս վարդապետէ Սաղաթիէլեան , 'ի
Մխիթ . ուխտէն : Վիէննա , Մխիթ . ապարան , 1831 :
Բ . Տպ . (Անդ) , 1851 :

*Թուլարանուծիւն մտաւոր Հ . Պետրոս վար-
դապետի Մինասեան , 'ի Մխիթ . ուխտէն : Ս . Ղա-
զար , 1844 :

*Թուլարանուծիւն լիակատար , մտաւոր և գրա-
ւոր , ճոխ օրինակօք . Թարգմանեալ յանգղիականէ
'ի Վ . Ա . Բ . Կ . Պօլիս , 'ի տպ . Չըրչըլի , 1848 :

Բ . Տպ . Մտաշոր և գրաշոր քոչաբանոչրիւն : Կ .
Պօլիս , 'ի տպ . Չըրչըլի , 1857 :

— Բանայի գրաշոր և մտաշոր քոչաբանոչրեան :
Կ . Պօլիս , 'ի տպ . Չըրչըլի , 1858 :

Թուլարանուծեան արհեստ . աշխատասիրեալ
'ի Կարապետ աւագ սարկաւազէ Շահնազարեանց ,
յուսուցչէ թուարանուծեան 'ի Ճեմարանի սրբոյ
Էջմիածնի , բովանդակեալ յերկուս մասոնս : Վա-
ղարշապատ , 'ի տպ . սրբոյ Էջմիածնի , 1849 :

*Թուլարանուծիւն ընդարձակ , աշխատասի-
րեալ 'ի Հ . Ամբրոսիոս վարդապետէ Գալֆայեան ,
'ի Մխիթ . ուխտէն , 'ի պէտս սանից Մուրատեան

վարժարանին, և այլոց ազգային դպրոցաց: Ս. Ղազար, 1853:

Բ. Տպ. «Թուարանութիւն ընդարձակ վասն զարգացելոց, սրբագրեալ 'ի հեղինակէն»: Թէոդոսիա, 'ի տպարանի Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1860:

*Թուարանութիւն համառօտ, երկասիրութիւն Ամբրոսիոս վարդապետի Քալճայեան: Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1860:

*Թուարանութիւն երկհասոր, Մ. Միքայէլեանի: Առաջին հատորն տպագրեալ 'ի Փարիզ, և երկրորդն 'ի Մարսէյլ, 'ի տպ. Ճ. Արամ, 1854-56:

*Թուարանութիւն համառօտ. Ս. Միքայէլեանի, վաւերացեալ Ուսումնական ազգային խորհրդոյ կեդրոնական վարչութեան: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ճ. Արամեան, 1866:

*Թուարանութեան խնդիրներ, Եւտուշսկի, փոխատրութիւն Մ. Սիմէօնեանցի, Թիֆլիզ, 'ի տպ. Համբարձումայ Էնֆիաձեանց:

Ա. Ամբողջ Թուարանութիւն: Բ. Կոտորակք:

*Թուարանութիւն ընդարձակ բարձրագոյն դասուց համար: Աշխատասիրեաց Հ. Հմայեակ Վ. Պապիկեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Ս. Ղազար, 1864:

*Թուարանութիւն, Ռ. Գրուպրէից Թարգմանած: Սանկապետերթուրգ, 1870:

*Թուարանական կրթութիւն, յօգուտ հորաւարժ մանկանց Հայոց: Աշխատասիրեաց և սեպհական արգեամբք 'ի Լոյս ընծայեաց օրտուրեարնից սովէտնիկ Գ. Տէր Գրիգորենց: Թիֆլիզ, 'ի հայկական տպարանի, 1860:

*Թուարանութիւն. Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան.

- Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Ռ. Քիւրքճեան, 1855:
- Համառօտ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Ռ. Քիւրքճեան, 1866:

*Թուարանութեան (նոր դասագիրք) աշխատասիրութեամբ Գ. Վարձեչեան: Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրավաճառանոց, 1880:

*Թուագիտութիւն համառօտ 'ի պէտս նորավարժից: Աշխատասիրեց Ս. Պ. Պ. Փափազեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան: Ա. Տպ. 1861: Բ. Տպ. 1863: Գ. Տպ. 1866:

Տես Համարողութիւն:

Թուծակ Թաղիդեանց. «Նուիրեցեալ արժանապատիւ Աւագ Սարկաւազի եկեղեցւոյ Հայաստանեայց պարօն Գարրիէլի Եղիազարեան 'ի Ռանքուն, հարսանէքաժին պարօն Ստեփաննոսի որդւոյ իւրոյ ընդ օրփորդ Հռիփսիմէ Յ. Մ. Թուծեանց, ազգային խնդակցութեամբ» : Ի Կալկաթա, 'ի տպ. Արարատեան ընկերութեան, 1847:

*Թուծակ Հայաստան աշխարհի: Տեսր ազգասիրական, բարոյական և զուարճալի գիտելեաց: Կ. Պօլիս, 1860:

Թուղթ առ ազգային ժողով կոստանդնուպօլսոյ: Տես Ջալալեանց Սարգիս արքեպիսկոպոս:

*Թուղթ առ կաթողիկէ Հայս պատրիարքութեան Կիլիկիոյ, սրբազան քահանայապետին Պիոսի Թ: Վիեննա. տպ. Մխիթ. 1870:

*Թուղթ առ նորադանդ անձինս, յաղագս իշխանութեան եկեղեցւոյ. Ֆենելոնի արքեպիսկոպոսին Գամպրէի: Ղալաթիա, 'ի տպ. սրբոյն Բենեգիկոսի, 1847:

Թուղթ առ Վահան տէրն Մամիկոնէից: Տես Ղազար Փարպեցի:

Թուղթ ընդդէմ մոլորութեան Եւտիքեանց :
Հասլմ, 'ի սպ. ժողովոյն տարածման Հաւատոյ :

X Թուղթ ընդհանրական Շնորհալոյ : Տես
Շնորհալի :

*Թուղթ կաթողիկեայ Հայոց պատրիարքու-
թեան կիլիկիոյ 'ի պատասխանի թղթոյն Պիոսի Թ :
Կ. Պօլիս, 'ի սպ. Պ. Բիրիշեան և ընկ., 1870 :

*Թուղթ խրատական բանից առ ամենայն հո-
գևոր առաջնորդս և ժողովրդացեսոս, ամենապատիւ
տեառն Յակոբոս պատրիարքի Կոստանդնուպոլսոյ :
Կ. Պօլիս, 1850 :

Թուղթ հանրական : Տես Բենեդիկտոս ԺԳ :

Թուղթք կաթողիկեայց և Յայտնութիւն Յով-
հաննու առաքելոյն : Վենետիկ, Կ. Պօլիս, և այլն :

Թուղթ Շնորհալոյ առ Ալեքս : Տես Գիր
հաւատոյ :

*Թուղթ քահանայից արեւելեան հայ կաթոլ-
ղիկէ ազգին 'ի պատասխանի թղթոյն Մոնսինեօր
Բիւշիմի 'ի 6 հոկտ., 1870 : Հայ-Փաղղ. և Իտալե-
րէն : Կ. Պօլիս, Կեդրոնական տպարան, 1870 :

Թուղթք զԶինաց. « Թուղթք պատուական Հօր
Լուգովիկոսի Գոմթեանց չուրջ զորպիսութեամբ
երկրին Սինէացւոց, որ է Զին կամ Զինումաշին ...
Յիշատակք և դիտողութիւնք տեղագրականք, մաթէ-
մաթիգականք, մեքենականք, բնականք, քաղաքա-
կանք, և եկեղեցականք, չուրջ զկայսերութեամբ
Զինաց : Հրատարակեալք 'ի զանազան նամակս 'ի
պատուական Հօրէ Լուգովիկոսէ Գոմթեանց : Թարգ-
մանեալ նախ 'ի Փաղղիացւոց 'ի լեզու անգղիական-
և սպասանսի 'ի հայ բարբառ, յազնուական Ազայ
Մարգարէ Եհսրիմանեանց Զուղայեցւոյ . առ 'ի պա-
տիւ և յիշատակ մշտնջենաւոր կրտսեր եղբօր իւրոյ

*Թուղթք հրապարակեալ քիւրտիստի առ Զարազար
աւոյնի 329 իջրարէ Երզնայ . և այլն ստեղծած
ԿԳ ? . . . ԵԶ 192 15X21*

- Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Ռ. Քիւրքճեան, 1855:
- Համառօտ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Ռ. Քիւրքճեան, 1866:

*Թուարանութեան (նոր դասագիրք) աշխատասիրութեամբ Գ. Վարձեղեան: Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրավաճառանոց, 1880:

*Թուագիտութիւն համառօտ 'ի պէտս նորավարժից: Աշխատասիրեց Ս. Պ. Պ. Փափազեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան: Ա. Տպ. 1861: Բ. Տպ. 1863: Գ. Տպ. 1866:

Տես Համարողութիւն:

Թուծակ Թաղիղեանց. «Նուիրեցեալ արժանապատիւ Աւագ Սարկաւագի եկեղեցւոյ Հայաստանեայց պարօն Գաբրիէլի Եղիազարեան 'ի Ռանքուն, հարսանէքաժին պարօն Ստեփաննոսի որդւոյ իւրոյ ընդ օրփորդ Հռիփսիմէ Յ. Մ. Թուծեանց, ազգային խնդակցութեամբ»: Ի Կալկաթա, 'ի տպ. Արարատեան ընկերութեան, 1847:

*Թուծակ Հայաստան աշխարհի: Տեսր ազգասիրական, բարոյական և զուարճալի գիտելեաց: Կ. Պօլիս, 1860:

Թուղթ առ ազգային ժողով կոստանդնուպօլսոյ: Տես Ջալալեանց Սարգիս արքեպիսկոպոս:

*Թուղթ առ կաթողիկէ Հայս պատրիարքութեան Կիլիկիոյ, սրբազան քահանայապետին Պիոսի Թ: Վիէննա. տպ. Մխիթ. 1870:

*Թուղթ առ նորաղանդ անձինս, յաղագս իշխանութեան եկեղեցւոյ. Ֆենեղոնի արքեպիսկոպոսին Գամպրէի: Ղալաթիա, 'ի տպ. սրբոյն Բենեգիկտոսի, 1847:

Թուղթ առ Վահան տէրն Մամիկոնէից: Տես Ղազար Փարպեցի:

Թուղթ ընդդէմ մոլորութեան Եւտիքեանց: Հռովմ, 'ի տպ. Ժողովոյն տարածման Հաւատոյ:

X Թուղթ ընդհանրական Շնորհալոյ: Տեա Շնորհալի:

*Թուղթ կաթնուղիկեայ Հայոց պատրիարքութեան կիլիկիոյ 'ի պատասխանի Թղթոյն Պիոսի Թ. Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Պ. Բիրիշեան և ընկ., 1870:

*Թուղթ խրատական բանից առ ամենայն հոգևոր առաջնորդս և Ժողովրդապետս, ամենապատիւ տեառն Յակոբոս պատրիարքի Կոստանդնուպօլսոյ: Կ. Պօլիս, 1850:

Թուղթ հանրական: Տեա Բենեդիկտոս ԺԳ:

Թուղթք կաթնուղիկեայց և Յայտնութիւն Յովհաննու առաքելոյն: Վենետիկ, Կ. Պօլիս, և այլն:

Թուղթ Շնորհալոյ առ Ալեքս: Տեա Գիր հաւատոյ:

*Թուղթ քահանայից արեւելեան հայ կաթնուղիկէ ազգին 'ի պատասխանի Թղթոյն Մոնսինեօր Բլեւիմի 'ի 6 հոկտ., 1870: Հայ-Փաղղ. և Իտալե. ընկ: Կ. Պօլիս, կեդրոնական սպարան, 1870:

Թուղթք զԶինաց. « Թուղթք պատուական Հօր Լուգովիկոսի Գոմթեանց շուրջ զորպիսութեամբ երկրին Սինէացւոց, որ է Զին կամ Զինուամաչին ... Յիշատակք և դիտողութիւնք տեղագրականք, մաթէ մաթիգականք, մեքենականք, բնականք, քաղաքականք, և եկեղեցականք, շուրջ զկայսերութեամբ Զինաց: Հրատարակեալք 'ի զանազան նամակս 'ի պատուական Հօրէ Լուգովիկոսէ Գոմթեանց: Թարգմանեալ նախ 'ի Փաղղիացւոց 'ի լեզու անգլիական. և սպա անտի 'ի հայ բարբառ, յազնուական Ազայ Մարգարէ Կահրիմանեանց Զուղայեցւոյ. առ 'ի պատիւ և յիշատակ մշտնջենաւոր կրտսեր եղբօր իւրոյ

Թուղթք հրատարակեալք Ֆեթուրեթ առ Զարաշուրտ սեյիթ ԶԶԻ ինքուրէն Երզնաց. և այլն ստեղծած ԿԳ? . . . ԵԳ 172 13X21

պարոն Յովհաննիսի Շահրիմանեանց: Եւ 'ի խնդրոյ նորին ըստ կարի, և ըստ տանելոյ ենթակային սըրբազրեալ 'ի Հ. Մինաս վարդապետէ Գասպարեանց Արթվինեցւոյ, 'ի միարանութենէ բարեյիշատակ Մխիթարայ րաբունապետի և մեծի Աբբայի: Տպագրեալ ծախուք նորին Աղայ Մարգարի: Ի Թրեստ, յամի Տեառն 1783, 'ի սոպ. Հարց Մխիթարեանց):

X

*Թուրքանտա տիկին: Կ. Պօլիս, տպագր. Յ. Ռ. Բիւրքանեան, 1864: *Աղբարայւտոսայ Աբրահամի ծախեալ. 249թ Սեպտեմբ. 3. 1864 թ. Կրտս. Թրե-*

*Թուրքիկ Պեգասեան. լրագիր շնգետասան-Պատգոյրեայ: Խմբագիր Գրիգոր Ալէաթճեան: Կ. Պօլիս, 1863. 1860 52 20

Թրոիզ Թոմաս. Տրամաբանութեան տարեւթ. 11 X 17 դարատանց տղոց համար: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1856:

Ժամագիրք ատենի.

Տպագրեալ 'ի Զուղա, յամի 1642: Յիշատակաւորան կ'ըսէ. « ... Յանկ ելեալ կատարեցաւ տպագրութիւն հոգենուագ սաղմոսացն Իաւթի, ընդամին և կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեաց, յամի հազար և իննսներորդի և միակ թուոյ, յամեանն Հայոց արէի երեք, և Հռոմայեցւոց յունվարի երկոտասան, յաշխարհիս Պարսից, արքայանիստ քաղաքիս՝ ըստ գրոց Շօշ կոչեցելոյ, որ այժմ՝ Ասպահան արասաջոյնի, 'ի գիւղաքաղաքիս նոր Զուղայու. ընդ հովանեաւ սուրբ Ամենափրկչի վանիցս, որ է մեծաստան կուսակրօնից բանասիրաց. 'ի Թագաւորութեանն Պարսից Շահասֆոյն, և 'ի գիտապետութեանն Հայոց հանուրց սեռի Տեառն Փիլիպպոսի երիցս երանեալ երջանիկ հայրապետի. և 'ի վերատեսչութեան նահանգիս ընդհանուր Պարսկաստանի՝ հեղահոգի արհիեպիսկոպոսի և շնորհազարգ վարդապետի տեառն Խաչատրի, որ է բնիկ քաղաքաւ կեսարացի: Որոյ ջանիւք և աշխատութեամբ եղև տպագրութիւնս այս 'ի մէջ

սոհմիս Հայկազեան: Քանզի այս ամեներջանիկ վար-
դապետս Խաչատուր օր ըստ օրէ տեսանէր զսպա-
գրութիւնս 'ի մէջ ազգացն լատինացւոց. ցանկայր
միշտ սրպէս զի լիցի 'ի մէջ Հայաստանեաց ևս. և յա-
րաժամ խնդրէր հնար գիւտի արուեստիս այսորիկ:
Եւ իբրև ոչ գտաւ ուստեք առ 'ի ընդ զփափաք
ցանկութեան իւրոյ, ապաւինեալ այնուհետև 'ի
հոգին սուրբ որ բաշխէ զչնորհս իւր առատապէս որք
յուսան 'ի նա, սկսաւ աշխատիլ իւրով միտքան ուխ-
տիւն, մինչ զի 'ի կատար եհան զտպագրութիւնս, և
սփռեալ տարածեաց զգիրս 'ի մէջ Հայաստանեացս:
Որ և ժամագիրքս զայս աշխատասէր կամօք ջանա-
ցեալ՝ յաւարտ եհան ձեռամբ իւրով »: Այս յիշա-
տակարանէն ետքը՝ Տոնացոյց գիրքն է, մանրագոյն
տառիւք, և ապա քաղուածք 'ի շարականաց. յետոյ
ուրիշ յիշատակարան մ'ալ. « Գիտասջիբ ո՛վ ածնա-
սէրք, զի մեծ և երանելի հայրապետն Տէր Մովսէս՝
որ նորոգեաց զսուրբ Էջմիածինն, որոյ ըստ արժան-
ւոյն գովասանութիւն առաքինասէր վարուցն և աշ-
խատաջան վաստակոցն որ 'ի վերայ կարգաց եկեղե-
ցւոյ և կրօնից հաստատութեան ունէր՝ այլում թո-
ղից ասել: ... Սա ինքն վերոյասացեալ սուրբ հայրս
մեր սահմանեաց տասն շարական ասել օրհնութիւն,
վասն բազում խորհրդոց տասնեակ թուոյն ... վկայ
ածելով զմեծ փիլիսոփայն և զհաւատարիմ քահա-
նայապետն զսուրբն Ստեփաննոս, որ զաւագ օրհնու-
թիւններն տասն տասն շարական արար, ոչ աւելի և
ոչ նուազ ... նմանապէս և սրբազան հայրս կանո-
նեաց տասն շարական ասել օրհնութեանն 'ի փառս
Քրիստոսի և սրբոց նորա: Եթէ հաճեսցին կամք եղ-
բայրութեան ձերոյ, տեսան գոհութիւն. և եթէ ոչ
ախորժիցէք՝ կամք ձեր եղիցին. իսկ զմեզ 'ի մեզա-
դրանաց և 'ի բամբասանաց ազատ թողուլ աղա-
չեմք: Աւարտ էառ ժամագիրքս բոլորովին՝ 'ի թուին
Հայոց Ռ. և Ա. ... Խնդրեմ անմեղադիր լինել սակս
անյարմարութեան. քանզի ամեն. և ին 'ի վարպետաց
ոչ է տեսեալ, այլ իւրով հանձարովն՝ ըստ պարգևե-
լոյ սմա 'ի Հոգւոյն սրբոյ այսքան յայտ ածեալ ե-
րևեցոյց վասն սգտի բազմաց »: Մասնաւոր յիշա-
տակութեան արժանի սեպել կը հայցէ « Եւ զՅով.

հաննէս վարդապետն՝ որ գնացեալ շրջի յաշխարհին
լատինացւոց, որպէս զի ուսեալ 'ի նոցանէ և եկեալ
ուղղեսցէ և հաստատեսցէ զսա 'ի մէջ Հայաստա-
նեաց » :

Տպագրեալ 'ի Մարտիկիա Գաղղիոյ 'ի 1673, այս-
պիսի խորագրով. « Գիրք ժամակարգութեան որ
կոչի Ատենի: Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօ-
թից եկեղեցեաց Հայաստանեայց: Արարեալ սրբոյն
Իսահակայ հայրապետին, Մեսրոպայ վարդապետին,
Գիւտայ և Յովհաննու Մանգակունւոյ: Տպագրեցեալ
'ի գործարանում սրբոյ Իջմիածնի, և սրբոյն Սարգսի
զօրավարին օր 'ի Յուշի: Ի հայրապետութեան Հայոց
տեառն Յակօբայ դիտապետի, և 'ի Թագաւորու-
թեան քրիստոսասիրի և բարեպաշտի, և Քրիստոսիւ-
զօրացելոյ Լուգովիկոսի արքային Կալչեացւոց: Վե-
րակացութեամբ և Զանիւք և սրբադրութեամբ
տեառն Ոսկանայ վարդապետի և Արքի եպիսկոպոսի
Երևանեցւոյ: Արգեամբք և ծախիւք նոյնոյ Ոսկանայ
արհիեպիսկոպոսի, և Թաթէոսի իրիցու Երևանե-
ցւոյ: Ի Մարտիկայ քաղաքի. Թուին Քրիստոսի
1673 և յունիսի 25. իսկ ըստ Հայոց ՌձԻՐ » :

Տիպ Կոստանդնուպօլսոյ, յամի 1719. « Ժամա-
գիրք ասոնի՝ որ պարունակէ յինքեան զայսոսիկ:
Նախ զգիրս Սաղմոսաց Դաւթի մարգարէին: Եր-
կորոգ զկարգաւորութիւնս հասարակաց աղօթից
Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ... Երրորդ զցուցակս
տօնից տէրունականաց, և ամենայն սրբոց ըստ պատ-
շաճի աւուր. և Չորրորդ զհամադօտ խրատս ժամա-
տեղեաց »: Ասա էջ յաւելու. « Առ ընթերցողս-
վասն յամենայն տեղիս ուր և գտանիցի եկեղեցի մեր-
ազնեայց՝ յոյժ ունելոյ զհարկաւորութիւն մատե-
նիս այսորիկ, ապաւինեալ յօգնութիւն յարախնամ
արարչին, սկսաք ձեռնարկել 'ի տպումս սորին. 'ի
պայծառութիւն նորոյ Սիոնի և 'ի զուարճութիւն
եկեղեցական մանկանց. իսկ և ամենայնն՝ 'ի փառս
մեծին Աստուծոյ: Ուստի և ձեր ընկալեալ բարեսէր
կամք զհոգևոր գանձս զայս, փառս վեր ըրծայես-
ջիք ահաւոր տէրութեան ամենասուրբ Երրորդու-
թեանն, որ է օրհնեալ յաւիտեանս, ամէն »: Յիշա-
տակարանն ալ կ'ըսէ. « ... Գիրքս այս նորատիպ ...

որ կոչի ժամագիրք ... Առ որ վառեալ բարեպաշտ ըզձանօք ... պարոն Դանիէլի որդի տիրացու Մովսէսն, և մահտեսի Պօզոսի որդի տիրացու Մնացահանն ետուն զսա տպել ... 'ի ԹուարերուԹեանն Հայոց Ռձկը ... 'ի տպարանի պարոն Կարապետի որդի Աստուածասարոյ » :

Տպագրութիւն Կոստանդնուպօլսոյ, յամի 1786. « Ժամագիրք ատենի. յորում պարունակին երեք գիրք եկեղեցւոյս մերոյ ժամակարգութեանցն: Նախ գիրք Սաղմոսացն Դաւթի՝ հարիւր յիսուն ալէլուիցն, յուԹ կանոնս բաժանեալ, յեթնական գուրդայս: Զի ուԹերորդքն յայլոց են: Երկրորդ գիրքն՝ ժամագիրք. յորում են կարգաւորութիւնք հասարակաց աղօթից Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ. արարեալ մեծին Սահակայ Պարթեւի Հայոց հայրապետի, և Մեսրոպայ վարդապետի և Գիւսայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ: Իսկ երրորդ գիրքն՝ Տօնացոյց Հայոց. որ ցուցանէ զպատշաճ երգեցմունս և զընթերցուածս տօնից տէրունականաց և սրբոյն և պահոց. ըստ արարողութեան Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ: Արարեալ նոյնոյ Իսահակայ մեծի՝ Հայոց հայրապետի: Եւ ապա համառօտ խրատ արարողութեանց սուրբ եկեղեցւոյս Հայոց ժամակարգութեանց, Թէ որն յոր դասէ ասիլ և այլն: Իսկ վերստին տպեցեալ եղև 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքիս բնակեցեալ բոլոր ազգիս կամեցողութեամբն ... 'ի տպ. Յօհաննիսի և Պօզոսի: Առաջնորդեա ամենակարօղ Տէր »: Գրքին այս ճակտէն ետքը՝ յառաջարան մը կայ, որ կը բովանդակէ տպագրութեանն պատմութիւնը և պատճառը. « Ի Կոստանդնուպօլիս մեծ բնակեցեալ ազգիս Հայոց՝ ամենասուրբ Երրորդութեանն շնորհիւ հաւաքեցեալ 'ի պատրիարգանիսս սուրբ Աստուածածնի մայր եկեղեցւոջ, 'ի բոլորիցս եկեղեցեաց՝ որոցն աւագ երիցունք, և առ հասարակ քահանայք, սրբոց եկեղեցեաց մոշրէվիլիքս, եկեղեցականքս, իշխանապետ և իշխանքս և բոլոր եւնափքըս որ 'ի Պօլիս, յատեան նոյն սուրբ եկեղեցւոյ ժողովելով մեր, և առաջի անդ գտանեցեալ եպիսկոպոսաց և վարդապետաց, 'ի սիւնհոգոսին խորհուրդ արարեալ վասն հին տօնացուցի տպեցուցման և

'ի գործածման. որպէս նախնիքն մեր՝ զլիշատակս սրբազան հայրապետացն 'ի հաստատութեան պահելու, հետեւեալ են ընթացիցն արարողութեաննոցին, 'ի Հայաստանեաց սուրբ եկեղեցւոյ: Ուստի խորհեալ և մեր, համահաւանութեամբ բոլորիցս վճռահատեալ, եթէ զի յոյժ բարւոք է մեզ յընթացս նախնեացն մերոց գնալ. և զայս վճռահատութեանն հաստատութիւն անփոփոխ ունելն մեր պարտ վարկաբ շնորհիւ Տեառն ... Որոյ վասն ահա միահամուռ հաւանութեամբ մերոյ բոլորիցս տպեցուցաք զհին տօնացոյցն և զատենի ժամագիրքն արգեամբ և ծախիւք մեր բնակելոցս 'ի մեծն Պօլիս ազգիս Հայոց ամենեցունցս զլիշատակս նախնեաց մերոց 'ի յաւիտեան անփոփոխ ունելով...»: Յիշատակարանին մէջ ալ գրեթէ մի և նոյն խօսքերը երկրօրդելէն ետքը, կը յաւելու. «...Վերստին տպմամբ աւարտեցաւ գիրքս այս 'ի հայրապետութեան տեառն Ղուկասու սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց. և 'ի Պատրիարգութեան սրբոյն Երուսաղեմի Տեառն Յովակիմայ երջանկազարգ վարդապետի. 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի: Հրամանաւ նորին արժանաժառանգ ազգասէր Սրբազան Պատրիարգի՝ տեառն Զաքարիայ Աստուածաբան կոչեցելոյ գերիմաստ վարդապետի և արքեպիսկոպոսի: Ի տպարանի Յօհաննիսի և Պօլոսի հանգուցեալ մահտեսի Աստուածատուրեան: Ի Թուականիս Հայոց ԹՄԼԵ. Օգոստ. 10: Աւարտ »:

Տպագրութիւն Կոստանդնուպօլսոյ, յամի 1827. « Ժամակարգութիւն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ. յորում պարունակին երեք գիրք... Հրամանաւ ամենապատիւ և վեհափառ Պատրիարգի Թագաւորեալ մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլսոյ տեառն Կարապետի արքեպիսկոպոսի: Տպագրեալ յամի տեառն 1827 և 'ի Թուին Հայոց ԹՄՂԶ, յՕրթագիւղ, 'ի տպ. Պօլոսի Արապեան Ապուշեխցւոյ »:

Տպագրութիւն Կոստանդնուպօլսոյ, յամի 1849. « Ժամակարգութիւն Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ, յորում պարունակին երեք գիրք. Սաղմոս Դաւթի, որ է աղօթք և օրհնութիւն առ Աստուած և մարգարէութիւն վասն մարդեղութեան Աստու.

ծոյ : Ատենի ժամագիրք, որ է մատեան հասարակաց ազօթից և պաշտաման : Տօնացոյց, որ է ցուցակ տօնից և ընթերցուածոց, ըստ նորոգ կարգաւորութեան սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի : Ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպարանի Յովհաննու Միւհէնտիս Գէորգեան, 1849, ՌՄՂԸ) :

Տպագրութիւն Երուսաղէմի, 1870. « Ժամակարգութիւն ... Երուսաղէմ, 'ի տպար. տաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1870) » :

Տպագրութիւն Էջմիածնի, 1878. « Ժամակարգութիւն ... 'ի Վաղարշապատ, 'ի տպարանի սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի . 'ի հայրապետութեան տեառն Գէորգայ 'ի սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, 1878) » :

X → Օր. Կ. Կոստ. Յովհ. Յատկան 1872 թ. 650
Քաղաքի Կոստ. 1872 թ. 11X19

Ժամագիրք մեծադիր.

Տպագրութիւն Ամսգերտամու, յամի 1662. « Կարգաւորութիւն հասարակաց ազօթից եկեղեցիաց Հայաստանեայց. որ կատարի 'ի մէջ գիշերի 'ի գէմն Հօր Աստուծոյ : Սրարեալ Լուսաւորչին Գրիգորի և Սահակայ հայրապետի, և Մեսրոպայ վարդապետի և Գիււայ և Յովհաննու Մանգակունւոյ : Cum licentia Superiorum) » : Յ'էջն 3 իբրու ծանօթութիւն տպագրութեան. « Ազգամամբ և աջողմամբ ամենազօր և մարգասէր սուրբ Հոգւոյն, բուն հարինք տպել վերստին նորաչէն տառիւս' նոր մատեան աստուածային պաշտաման ... Վասն որոյ տպեցինք զայս աստուածային մատեան, թուով իբրև գն. գիւրագին և ձեռնհաս և ամենեցուն ստանալի ... Զոր հաւացեալ եղև 'ի կենարարին թուոյն ՌՈԿԲ յամեանն օգոստոսի ժն, և Արամեան տոհմին թուականու. թեան ՌԾԹԱին, յամոյն մարգացի թ ... Յաշխարհին Ծուանկաց յերկրին Յօլանգայ, 'ի քաղաքին յԱմսգերտամ յիշխանութեան տեղոյս Վիլէլէէմուս Փրինց Փալին. 'ի տպարանս որ կոչի սուրբ Էջմիածնի, և սիրելի վկային իւրոյ սրբոյն Սարգսի զօրավարին. որ կառուցաւ 'ի նոյն Մատթէոս սարկաւազէ. և 'ի ժամու վաղջանին նուիրեցաւ վերօգրեալ սրբարանացն : Գոյիւք և արգեամբ և հոգացողութեամբ Ալիճենց Աւետիսին Երևանցոյ' որ է վերս.

կացու և Թարգման տպարանիս » : Յիշատակարանն ալ կ'ընէ . « Ենորհօք ամենազօրին Աստուծոյ և սիրով սուրբ Հոգւոյն կենարարի աւարտեցաւ զժամագիրք . 'ի Թուին Քրիստոսի ՌՈԿԳ . և Հայոց ՌձԺԲ . փեարվարի ամսոյ ժք . 'ի քաղաքին յԱմսդերտամ : Ի հովուապետութեան տեառն Յակոբայ կաթուղիկոսին սուրբ էջմիածնի . արդեամբք և սպասաւորութեամբ Երևանցի Ղլիճենց Աւետսին , եղբօր տեառն Ոսկանի ըարունապետի ' երկրորդ Թարգմանչի Հայոց » :

Տպագրութիւն Ամսդերտամու . « Աղօթմատոյց և ժամագիրք : Ի հայրապետութեան տեառն Յակոբոյ կաթուղիկոսի սրբոյ էջմիածնի . յԱմսդէլտամում . 'ի Թուոյն Քրիստոսի 1667 , և Հայոց ՌձԺԶ . փեարվարի ամսոյ քսան » : Յիշատակարանն ալ կը ծանուցանէ . « Ենորհօք Քրիստոսի և օժանդակութեամբ ամենասրբոյ Հոգւոյն , աւարտեցաւ ժամագիրքս . տէրութեան նահանգիս Հօլլանտիոյ Վիլհէլմուսի երկրորդի մանկագունի իշխանի , յ'Ամսդէլտամի » :

Տպագրութիւն Ամսդերտամու . « Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեայց : Արարեալ սրբոյն Խահակոյ հայրապետին , Մեսրօպայ վարդապետին , Գիւտայ , և Յովհաննու Մանդակունւոյ : Տպեցեալ յԱմսդէլտամում , յամի տեառն 1686 » : Յ'էջ 3 յառաջարան . յորում հետեալ խօսքերը կը կարգանք . « ... Չ'ր տպեալ եղև 'ի Թուոյ Փրկչին 1686 . իսկ ըստ Հայոց ՌձԼԵ . մայիսի 17 . 'ի հովուապետութեան գերերջանկագունեղի տեառն Եղէազարու նախորդի երիցս երանելոյ կաթողիկոսի Հայոց . և մեծի Պատրիարքին քրիստոսաէջ և քրօբէախումբ հրեշտակապար և սրօբէագումար լուսահեղոյս և երկնահանգէտ գահոյին սրբոյ էջմիածնի : Յերկրին Յօլանգիոյ 'ի վայելուչ քաղաքին յԱմսդէլտամ : Ի տպարանի Մատթէոսի Վանադացոյ » : Յիշատակարանն ալ կը յաւելու . « ... Աւարտեցաւ ժամակարգութեան գիրք վայելուչս որ աստի և անդի հաւաքեալք են 'ի մի վայր , 'ի պէտս եկեղեցեաց Հայաստանեայց . յամի Փրկչին 1686 սեպտեմբերի ամսոյ 'ի հինկն . 'ի տպարանի Մատթէոսի յամենավայելուչ քաղաքէն Վանանդոյ :

... Յիշեալիք զընկերն իմ՞ զԵրևանեցի զտէր Յօհան արբանուէր քահանայն՝ և զՂուղայեցի պարոն Պօլոսն. քանզի ոչ ունելով բաւականապէս զքրամծ տպելոյ զայն երկու գրեանս, վասն որոյ հարկաւորեցայ ընկերանս ընդ տեառն Յովհաննու արբանուէր քահանայի և ընդ Ղուղայեցի պարոն Պօլոսին սակս երկու գրեանց. նախ շարակնոցի և ապա ժամագրքի» և այլն :

Տպագրութիւն Ամսգերտամու, յամի 1688. « Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեայց, արարեալ սրբոյն Խահակայ հայրապետին, Մեսրօպայ վարդապետին, Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ. տպեցեալ յ'Ամսդէլտամս. յամի տեառն 1688 » : Համանման նախընթացին, առանց յիշատակարանի. միայն այս խօսքերն գնելով 'ի վերջ գրոցն. « Արք յաղբերէ հոգւոյն սրբոյ զծորանս շնորհաց արբին, և զնոյն զաստուածահէլ զձիր մատուակեալք արբուցին ոգւոց ծարաւեաց ... ընդ որս և ես նուաստագի ըստ տրչուութեան այնորիկ պարգևի ընձեռեցի ձեզ սիրելեացդ իմնց փափագողաց զաստուածական զմտտեանս զայս ... » և այլն :

Տպագրութիւն 'ի Մարտէլ Գաղղոյ, յամի տեառն 1686. « Գիրք ժամակարգութեան հասարակաց աղօթից եկեղեցեաց Հոյաստանեայց, արարեալ սրբոյն Խահակայ հայրապետին, Մեսրօպայ վարդապետին, Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ. Տպագրեցեալ 'ի գործարանում սրբոյ Էջմիածնի, և Ոսկանայ արհիեպիսկոպոսի Երևանցւոյ. 'ի հայրապետութեան Հայոց տեառն Եղիազարի դիտապետի. և 'ի Թագաւորութեան Կալինացւոյ Լուսովիկոսի Չորեքտասաներորդի. հաւանութեամբ և կամօք նորին ... վերակացութեամբ, ծախիւք և աշխատութեամբ Ղուղայեցւոյ Մովսեսի որդի Սիմնի ճօրձի և արդեամբք Մոչաղբիւրեցւոյ Հարապետ որդի Գրիգորի, աստուածասէրի վաճառականի, Մարսիլայ քաղաքի. Թուին Քրիստոսի 1686 մայիս 25 » :

Տպագրութիւն Ամսգերտամու 1705. « Ի ձեռն Թովմայի Վանանդեցւոյ, սատարութեամբ Թասալի Ղուղայեցւոյ » :

Տպագրութիւնք Կոստանդնուպօլսոյ .

Ա. Յամի տեառն 1701 . « Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեայց . արարեալ սրբոյն Իսահակայ հայրապետին , Մեսրօպայ վարդապետին , Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ : Տպեցեալ 'ի Կոստանդինու Պօլիս . 'ի տպ . իօճայ Կարապետի որդի տիրացու Ասվաճատուրին . ԹՎին Հայոց ՌՃԾ » : Յ'էջ 2 կայ այսպիսի յիշատակութիւն . « ... Զոր տպեալ եղև 'ի Թուոյ Փրկչին 1071 . իսկ ըստ Հայոց ՌՃԾ . յունվարի 27 'ի հայրապետութեան տեառն Նահապետի սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց . 'ի վայելուչ քաղաքն Ըստամպօլ : Եարաբարգօղ գիրգիս ամենեցուն ծառայ Աստուածատուրըս » : Գրքին վերջը գրուած երկրորդ յիշատակարանին մէջ՝ որ գրեթէ կրկնութիւն է առաջնոյն , մասնաւոր կերպով յիշատակել կը խնդրէ « զպարոն Խուտավերսին , զի ետ տպել ժամագիրքս այս յիշատակ ծնողաց իւրոց » :

Բ. Յամի 1704 . նախընթացին մակագրութեամբ և այս յաւելուածով . « ... Զոր տպեալ եղև 'ի Թուոյ Փրկչին 1704 . իսկ ըստ Հայոց ՌՃԾԳ մայիսի Խ... 'ի վայելուչ քաղաքն Ըստամպօլ . շարաբարգօղ գրգիս , ամենեցուն ծառայ զՍարգիսն » :

Գ. Յամի 1712 . « Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեայց . որ կատարի 'ի մէջ գիշերի՝ 'ի դէմն Հօր Աստուծոյ : Արարեալ սրբոյն Իսահակայ հայրապետին , Մեսրօպայ վարդապետի , Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ . 'ի հայրապետութեան տեառն Աղեկասանգրի Զուղայեցւոյ սրբազան կաթողիկոսի սրբոյ աթոռոյն Էլմիածնի : Եւ 'ի յամի Փրկչին ՌՁԹԲին , և Հայոց ՌՃԿԱ . 'ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս » : Քաղաքարուած է ըստ ամենայնի յօրինակէն Ոսկանայ , ինչպէս կ'ակնարկէ յիշատակագիրն . « ... Աւարտեցաւ ժամագիրքս 'ի Թուին Քրիստոսի ՌՁԹԲ . և Հայոց ՌՃԿԱ , նոյեմբերի Ի . 'ի մայրաքաղաքն Ըստամպօլ . 'ի Թաղն Պէկօղլի կոչեցեալ 'ի լաւ և ընտիր օրինակէ լուսաւորեալ հոգի Ոսկանայ արքեպիսկոպոսի ժամագրդաց ... » :

Դ. Տպագրութիւն նոյն Թուականաւ և գրիւք ,

այլ ոչ նոյն քաղաքը թիւն, թէպէտև նոյն ճակատն ունի և յիշատակարանը :

Ե. Յամի 1721, ու առջիններուն մակագրովը. միայն քանի մը աննշան յաւելուածներով թուակա նի, և այն. վասն զի կ'ըսէ. « Թիւին Ռձձ. յուսվար ան »). ու անմիջապէս ետքը դրուած սրբոյն Անտոնի պատկերին տակ՝ « Ի վայելուչ քաղաքն Ստամպօլ, 'ի ապարանի Կարապետի սրգի՝ ամենեցուն ծառայ Աստուածատուրին »): Յիշատակարանին մէջ ձեռնտու տպագրութեանն և յիշման արժանի կը դրուատին Էնտէմէշցի մահտեցի Ղարախան և Ագուլեցի Յարու թիւնն. ու կը յաւելու. « ... Եղև աւարտուամն տը պեցման սորին 'ի թուում Փրկչին Ռէձիւ և 'ի թուա կանիս մերում Ռձձ, տպրիլն ան »):

Զ. Յամի 1721, նոյն մակագրով. « Տպեցեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս 'ի տպարանումն ծառայ Քրիստոսի Սարգսին. ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածած նի և սուրբ Սարգսի »: Յէջն 2 սուրբ Լուսաւորչի պատկեր մը, այսպիսի յիշատակարանաւ, « ... Սկը սաւ ժամագիրքս տպիլ 'ի հայրապետութեան լու սաւորչադիր աթուոյն տեսուն Աստուածատուր սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց: Ի թուին Հայոց Ռձձ. 'ի հոկտեմբերի Ե »): Իսկ 'ի վերջ գրոցն. « ... Աւարտեցաւ շարաքարդութիւն տպեցման ժամակարգութեան գրքիս. 'ի թուին Հայոց ՌձձԱ. 'ի մայիսի ամսոյ Ժ ... յիշեցէք զտպօզս սորին յար գեանց իմոց զՍարգիս զնւաստ ծառայս Քրիստոսի »):

Է. Յամի 1725, այս յիշատակարանով. « ... Ի հայրապետութեան Հայոց տեսուն Աստուածատրոյ սրբազան կաթողիկոսի. և 'ի սպարիարդութեան սրբոյ Երուսաղէմի՝ տեսուն Քրիգորի բարերջանիկ եպիսկոպոսի. և առաջնորդ մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլիս, հրամանաւ նորին զիտողի՝ տեսուն Յօհաննիսի աստուածաբան վարդապետի ... 'ի տը պարանի Աստուածատրոյ ... Եւ եղև աւարտուամն տպեցման սորին 'ի թուում Փրկչին 1725. և 'ի թուա կանիս մերում որով վարիմք՝ 1174, օգոստոսի 15 »):

Ը. Յամի 1728: Յէջն 2 դրուած նախածնողայ պատկերին տակ կը կարդանք. « Տպեցեալ 'ի վայե-

լուչ քաղաքն Սաամպօլ. 'ի սպարանի Սարգսի որ-
դւոյ Մարտիրոսի անպիտան դպրի » : Յիշատակա-
րանն ալ կ'ըսէ. « ... Եղև վախճան սոյն վայելուչ
գրքիս որ կոչի ժամագիրք. 'ի հայրապետութեան
Հայոց տեանն Կարապետի սրբազան կաթողիկոսի.
և 'ի պատրիարքութեան սրբոյն Սաղիմայ տեանն
Գրիգորի շնորհազարդ եպիսկոպոսի » : Սարգսեան
տպագրութիւն :

Թ. Յամի 1733. « ... Ի հայրապետութեան տեանն
Աբրահամու ամենայն Հայոց կաթողիկոսի. և երկուց
սրբոց աթոռոց պատրիարգաց՝ տեանն Գրիգորի և
տեանն Յօհաննու արհիեպիսկոպոսաց : Արդ որ վայել-
էքք զսա՝ յիշեալիք 'ի Քրիստոս զմահտեաի Միրի-
ճանն հանդերձ ծնողքն իւրովք. որ նա էառ ըզ-
թուղթ սորա և օգնեացինձ ... 'ի Թուին ՌՃՁԲ. դեկտ-
ը » : Ոչ քաղաքի, և ոչ գործարանի անուն կը կրէ
այս տպագրութիւնն :

Ժ. « Ի հայրապետութեան տեանն Աբրահամու
սրբազան կաթողիկոսին ամենայն Հայոց . Թվին
Հայոց ՌՃՁԲ » : Յիշատակարանն ալ կը յաւելու-
« ... և յերկուց սրբոց աթոռոցն պատրիարգաց՝
տեանն Գրիգորի և տեանն Յոհաննու արհիեպիս-
կոպոսաց : Արդ որ վայելէքք զսա՝ յիշեալիք 'ի Քրիս-
տոս 'ի մաքրափայլ աղօթսձերգվանեցի տէր Յովա-
սափի որդի տիրացու Աստուածատուրն, և Ըստաժ-
պօլցի մահտեաի Պօղոսի որդի տիրացու Մնացականն
և Կեսարացի Ասլանղալֆայի որդի տիրացու Յարու-
թիւնն. զի ձեռնառուք էղեն տկար գործարանիս...
'ի Թուին ՌՃՁԲ. դեկտեմբերի ԽԹ » :

ԺԱ. « Տպեցեալ 'ի վայելուչ քաղաքն Ըստամպօլ
'ի տպարանի Կարապետի որդւոյ ամենեցուն ծառայ
արուպ Աստուածատրի... 'ի Թուին ՌՃՁԲ. փետր-
Յե » :

ԺԲ. Յամի 1738. « Ի հայրապետութեան տեանն
Ղազարու ամենայն Հայոց կաթողիկոսի. և յեր-
կուց սրբոց աթոռոցն պատրիարգաց՝ տեանն Գրի-
գորի և տեանն Յովհաննու Արհի և Աստուածաբան
վարդապետաց. 'ի տպարանի արուպ Աստուածա-
տրի... 'ի Թուին 1187 » :

ԺԳ. Յամի 1752. « ... Ի հայրապետութեան

տեառն Մինասայ ամենայն Հայոց կաթողիկոսի. և 'ի պատրիարգութեան սուրբ աթոռոյն Երուսաղէմի և Կոստանդնուպօլսոյ՝ տեառն Յակոբայ և տեառն Գէորգայ աստուածաբան վարդապետաց. 'ի տպարանի Աստուածատրի »):

ԺԴ. Յամի 1762. « ... Ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ ամենայն Հայոց կաթողիկոսի. և 'ի պատրիարգութեան սուրբ աթոռոյն Երուսաղէմի և Կոստանդնուպօլսոյ Տեառն Թէոդորոսի և տեառն Յակոբայ աստուածաբան վարդապետաց. 'ի տպարանի Աստուածատուրի ... Թիւ 1211 »):

ԺԵ. Յամի 1768. « Ի հայրապետութեան տեառն Սիմէօնի՝ ամենայն Հայոց սրբազան կաթողիկոսի: Եւ 'ի պատրիարգութեան սուրբ աթոռոյն Երուսաղէմի և Կոստանդնուպօլսոյ՝ տեառն Կարապետի և տեառն Գրիգորի աստուածաբան վարդապետաց ... 'ի Թուին Հայոց 1217 »):

ԺԶ. Յամի 1786. « Ժամագիրք Հայոց, արարեալ սրբոց հայրապետացն Իսահակայ և Մեսրոպայ, Գիւտայ և Յովհաննու Մանգակունւոյ և այլոց վաղագոյն գերապանծ վարդապետացն սրբոց: Տպագրեցեալ... 'ի Թուին ՌՄԼԵ, օգոստ. 7. 'ի տպարանի Յօհաննիսի և Պօղոսի »):

ԺԷ. Յամի 1721, յորում յետ սովորական և նախընթացից համանման մակագրի ճակատուն, կը յիշատակուին ձեռնտուք տպագրութեան. « ... Էնտէմէշի մահտեսի Ղարախանն, և Ագուլէցի պարոն Յարութիւնն ետուն զսա տպել յարգարարեր արդեանց իւրեանց, 'ի վայելումն եկեղեցական մանկանց և 'ի փառս Յիսուսի Քրիստոսի ... Եղև տւարտումն տպեցման սորին 'ի Թուում Փրկչին Ռեծիգ և 'ի Թվականիս մերում ՌձՀ. ապրիլն Է »):

Ա՛յլ տպագրութիւն 'ի Փէթրպուրկ Ռուսաց, յամի 1783. առաջին մակագրով մը. « Գովեստ բերկրանաց, Եռանձնեայ դիմաց, Բազմահոյլ յօդից՝ Նորին բանակաց. Որք կանխեն առ սա, ոչ լիցին երկբայ »: Իսկ բուն ճակատն է. « Ժամակարգութիւն հասարակաց աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեայց: Արարեալ սրբոյն Սահակայ հայրապետին և Մեսրոպայ վարդապետին, Գիւտայ և Յովհաննու

Մանդակունւոյ: Եւ տպագրեալ հրամանաւ իշխան-
տղնեայ տեառն Յովսէփ առաքելաշաւիղ արքեպիս-
կոպոսի Սանահնեցւոյ Արղութեանց. և առաջնորդի
ազգին Հայոց որք են ընդ տէրութեամբ Ռուստաց...
Յամի տեառն 1783 'ի նոյեմբերի 10. իսկ 'ի թուա-
կանութեան Հայոց ՌՄԼԲ: Ծախիւք և տպիւք Զու-
ղայեցի Խալգարենց 'ի Քրիստոս հանգուցեալ Խօ-
ջամալի որդի պարոն Գրիգորին: Ի Սանկա Պետաըր-
բուրգ»: Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. «Փառք, պա-
տիւ և գոհութիւն... որ ետ կարողութիւն յեա-
նեալ և նուաստ ծառայիս առ 'ի լցուցանել զփա-
փաքն իմ. զոր 'ի վաղուց հեռէ սենէի ստանալոյ
զտիպս. և տպիւոյ զգրեանս պիտանիս և օգտաւէտս,
սակս հասարակութեան պատուելի. զոր Տէր յաջո-
ղեաց այսպէս: Քանզի վասն հարկաւորութեան իմիք
ելեալ յերկրէն Հնգկաց գնացի յերկիրն Անգլիա-
ցւոց և 'ի մեծ քաղաքն Լոնդոն. և մնացի անդ իբր
ամս տասն. և 'ի միջոցի սոյն տասնեքի ամացս ան-
դադար որոնէի գտանել զարհեստաւոր մի, զի փո-
րագրեալ տայցէր ինձ զտառս հայկականս. որք թէ-
պէտ բազումք կային, բայց ոչ կամէին շինել և տալ
ինձ զպողպատեայ տառան, և ոչ զմայր առւիցն, այլ
միայն զկապարեայսն. յաղագս որոյ տակաւին մնայի
'ի նոյն տենչմունս անկատար: Բայց լցուցիչն ամե-
նայն կարօտութեանց ելից և զիմ բազմամեայ փա-
փադ սրտիս, առաքելով առ իս 'ի յանկնկալ ժամու
զարհեստաւոր ոմն Անգլիացի. որոյ եկեալ և իմա-
ցեալ զներտրամագրեալ խորհուրդ սրտիս, յանձն
էառ շինել և տալ ինձ զայն զոր խնդրէի: Եւ իմ հա-
ճեալ բանից նորին, պատուէր ետու փորագրել զե-
րիս տեսակ գիրս. և զորքան վարձս խնդրեաց, զայն
ևս խոստացայ տալ անխնայօրէն. և 'ի յաւարտելն
նորին զառան, հարկ եղև մեզ վերստին դառնալ 'ի
յերկիրն Ռուստաց, 'ի կայսերանիստ և աստուա-
ծապահ մայրաքաղաքն Սանկտպետերբուրգ, ուր
զկնի սուղ ինչ միջոցաց արժանացայ սեռութեան
առաքելաշաւիղ և իշխանաղնեայ տեառն Յօսէփայ
արհիպիսկոպոսի, և արժանավայել դիտին ամենայն
Հայոց, որք 'ի կողմանս Ռուստաց. որոյ տեսեալ
զնորակազմ ախպս մեր, կարի ուրախ եղև և հրամա-

յեաց տպել զփոքր տեարակ սյրուբենից, զոր և տպեցի ծախիւք իմովք. և խոստացաւ ևս ընձեռել մեզ զգրեանս զանազանս առ 'ի տպել: Վասն որոյ գրեցի 'ի Լոնդոն առ նայն արհեստաւորն, զի եկեալ փորագրեացէ և զտառս խոշորագոյնս. որ և ըստ գրելոցս եկն և արար զոր ինչ պիտոյն էր. առ սյս թէ որքան աշխատանս և ծախս արարաք՝ այն ամենայն ստուգապէս փորձողացն է յայտ: Յետ որոյ կրկնակի հրամանաւ վերոյիշեալ սրբազանին, սկիզբն արարեալ տպեցուցի ծախիւք իմովք զգիրս զայս հասարակաց աղօթից, որ կոչի ժամագիրք. և յաջողմամբ ամենազօր սուրբ Հոգւոյն՝ յանգ ելեալ աւարտեցաւ յամի կենարարին մերոյ 1784. և 'ի թուականութեանս Հայոց ԲՄԼԳ. նոյեմբերի ժամ: Կը յիշատակուի յետոյ նաև տպագրողին անուանն, որ է Գրիգոր Խօջամալեան Զուգայեցի Խաչարենց:

Ա՛յլ տպագրութիւն 'ի Նախիջեւան, յամի 1791... « Տպագրեալ հրամանաւ... սուրբ աթոռոյն էջմիածնի ծայրագոյն Նուիրակի՝ Բուսաց երկրի ամենայն ազգիս Հայոց՝ առաքելաշաւիղ սուաջնորդի Տեառն Յովսէփոյ սրբազան արքեպիսկոպոսի Սանահնեցոյ Արղութեանց: Արդեամբք և ծախիւք 'ի Սուրբաթ բնակեալ Աղաբաբեան բարեպաշտ պարոն Ստեփաննոսին, և կենակցիներին մեծահաւատ Հովսէփոսիմէ տիկնոջն: Յամի Տեառն 1791, 'ի նոյեմբերի 29. 'ի տարանի նորին բարձր Սրբազնութեանն. ընդ հովանեաւ երկնահանգէս Սուրբ Թաջ վանիցն, որ 'ի նորն Նախիջեւան»):

Ժամագիրք փոքր.

Վենետիկ, 1742. « Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից Հայաստանեայց եկեղեցւոյ: Արարեալ սրբոյն Սահակայ հայրապետին և Մեսրոպայ վարդապետին. Գիւտայ և Յօհաննու Մանգակունւոյ: Տպեալ յամի տեառն 1742. իսկ 'ի թիւն Հայոց ԲՃՂԱ. 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտօնի Պօլթօլի»: Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. «... Աւարտեցաւ տպագրութիւն փոքրատիպ ժամագրքիս պսոսրիկ արդեամբք և գոյիւք ուրումն ջերմեռանդի, որ սակս պիտոյութեան բազմաց անձանց՝ շարժեցաւ տալ

ուպագրել: Սա լրտապէս պարունակէ յինքեան բաց 'ի շարականաց և 'ի վերաբերելոց առ սուրբ պատարագն՝ զայն ամենայն զոր պարտի ասել յամենայնում առուր Թուրք աստիճանաւոր ոք առ 'ի վճարել զպարտս ժամերգութեան: Սակայն 'նոցա՝ որք են սարկաւագոռնք և կամ քահանայք, հարկաւոր է ունել նաև զամբողջ շարակնոց. օրովհետև սոքա պարտապանք են ասել զժամն ամբողջաբար և ըստ պատշաճի առուրն... Վտան որոյ թէպէտ 'ի յայլս ոմանս ժամագիրքս տպեցեալս՝ դոն եղեալք ոմանք շարականք հարցից և մեծացուցեցից և այլոց, բայց աստէն ոչ եղան. նոյնպէս և Այսօր անձառն և Աստուած անեղն... Բայց Արարչականն և Արևագալի երգքն, և զկնի ճաշու ժամու եղեալ հանգստեան շարականքն և խղաղականի երգքն եղան լրտապէս...»: (Տպագրութիւն Մխիթարայ արքայի):

Բ. Վենետիկ, 1766. « Կարգաւորութիւն... տպեալ յամի տեառն 1766. և 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԺԵ 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտօնի Պօռթուլի »:

Գ. Վենետիկ. « Տպեալ յամի տեառն 1777. և 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԻՋ. 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի 'Իսմէտրեայ Թէոդոսեանց »:

Դ. « Տպեալ յամի տեառն 1793. և 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԻԲ. 'ի Վենետիկ, 'ի վանս Ս. Ղազարու »:

Նորագոյն տպագրութիւնք 'ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յամի 1827, 1845, 1860, և այլն: Տպագրութիւնք 'ի Թրեսա և 'ի Վիեննա.

Ա. « Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից... տպեալ յամի տեառն 1784. և 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԼԳ. 'ի Թրեսա, 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց »: Ժամագրքէն ետքը՝ նոր թղթահամարու և առանձին ճակատով. « Սպասաւորութիւն սրբոյ պատարագի. յորում գնին ամենայն քարոզք, ժամամուտք, ալէլուք և երգք ասելիք 'ի սարկաւագոց և 'ի դպրաց 'ի ձայնաւոր պատարագի. առ 'ի դիւրութիւն պաշտօնէից եկեղեցւոյ: Տպեալ յամի տեառն 1785, 'ի Թրեսա, 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց. հրամաւ նաև մեծաւորաց »:

Բ. « Տպեալ յամի տեառն 1803. և 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԾԵ. 'ի Թրեսա, 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց »:

Ժամագիրք կամ կարգաւորութիւն հասարակաց ազօթից Հայաստանեայց եկեղեցւոյ: Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1875:

— Յաւելուած. Պատրաստութիւն սրբոյ Պատարագի և աղօթք Գոհութեան: Կանոն Թոշակ տալոյ հիւանդաց: Կարգ պաշտելոյ զխորհուրդ վերջին օժման, տալոյ զլիակատար ներողութիւն, և օրհնութիւն ջրոյ: Վիէննա, 'ի տպարանի Մխիթարեանց, 1839, 1875:

Ժամագիրք համառօտեալ: Յիշատակարանն կը ծանուցանէ. « Տպեցաւ ժամու և պարզասօմարի տեարս 'ի Թուին Հայոց ՌՃ և Ժ. յերկրին Հօլանտայ, 'ի քաղաքն Ամսթերդամ ձեռամբ Աւետիին. աւարտեցաւ յօգոստոսի Ե. 'ի հայրապետութեան տեառն Յակօբայ սրբազան կաթողիկոսի լուսակառօյց սուրբ աթոռոյն Էջմիածնի: Ով եղբարք, որք հանդիպիք սմա յիշեսլիք առ Գրիստոս զնօսար Մաթէոսն որ հանգուցեալ է, և զինի որոյ զնուստ և զանարժան Երևանցի Ղլիճէնց Աւետիան՝ զկրտսեր եղբայր Ոսկան վարդապետին »:

Տպագրութիւն Ամագերամի, 'ի 1717. « Կարձառօս ժամագիրք 'ի մի վայր ժողովեալ 'ի պէտս Հայոց վաճառականաց. 'ի տպարանի Ղուկասու Վանանդեցւոյ. յամի տեառն 1717. և Հայոց 1166, Ամսորդամ »:

Տպագրութիւն Փեթրպուրկի. « Կարձառօս... վաճառականաց: Տպագրեալ յամի տեառն 1787. իսկ 'ի Թուին Հայոց ՌՄԼԶ. ծախիւք և տպիւք Խալդարենց Գրիգորի. Սանկտպետրբուրգ... 'ի յուլիէրօրդում ամի հայրապետութեան լուսանկար մօր մերոյ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի՝ տեառն Ղուկասու սրբազնասուրբ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց: Հրամանաւ իշխանազնեայ տեառն Յովսէփայ առաքելաշաւիղ տրքեպիսկոպոսի և առաջնորդի աղգին Հայոց, որք են ընդ տէրութեամբ Ռուսսաց: Կրկին հրամանաւ կառավարչացն բարեկարգութեանց »:

Ժամագիրք Հայաստանեայց եկեղեցւոյ. Արարեալ սրբոյն Սահակայ հայրապետի և Մեսրօվ

պայ վարդապետի, Գիւտայ և Յովհաննու Մանդակունւոյ ... Ի Մոսկուա, 'ի տպարանի Արևելեան լեզուաց Ճեմարանի Տեարց Լազարեանց, 1853:

Ժամագիրք համառօտեալ Աղաւթմատուց: Ամենահին տպագրութիւն: Յիշատակարանը կ'ըսէ. « Գրեցաւ աղաւթմատուցս Թւ. Ռժէ, ապրիլ 27 »: որ կը համապատասխանէ Քրիստոսի 1568 թուակա նին: Գրչութեան ու տառից ձևն՝ նման չորեքտասաներորդ կամ հնգեասաներորդ դարու ձեւագրաց, ասանկ ալ յարմարագրութիւնն և տառից հնչմունք: Խորագիրք՝ յաճախ կարմրագիր, բայց ընդհանրապէս նոյն տառիւք. միայն տեղ տեղ՝ մանր նոյնաձև բոլորգիր տառեր և առղեր ալ կը տեսնուին:

Ժամագիրք Աստուածածնի եւ ննջեցելոց: Ա. Տպ. Ի Վենետիկ, այսպիսի մակագրութեամբ. « Ժամագիրք սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու Աստուածածնին, և ննջեցելոց: Եօթն սաղմոսքն ապաշխարութեան: Չարչարանք տեառն մերոյ: Երգք հոգեւորք, և այլ աղօթք: Ի Վենետիկ, 1706. 'ի տպարանի Անտօնի Պօլթօլի: Մեծաւորաց հրամանաւ »: Բ. Տպ. Դարձեալ 'ի Վենետիկ. նոյն մակագրութեամբ ճակատու, և միայն տարբեր թուականաւ, 1768: Ի սկզբան գրոցն՝ պատկեր սրբոյն Թովմայի Աղուինացւոյ՝ այսպիսի վերտառութեամբ. « Սուրբ Թօմաս Աղուինացին է կարգէն Քարոզողաց. վարդապետ եկեղեցւոյ, և սայծառ լոյս աշխարհի »: Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « ... Յամի կենարարին 1706՝ լուսածեցաւ սուրբ գիրքս այս՝ որ կոչի ժամագիրք Աստուածածնի 'ի Վենետիկ աստուածաչէն քաղաքի, և հրամանաւ մեծաւորաց. և 'ի տպարանի Անտօնի Պօլթօլի: Արդեամբք և ծախիւք Հայաստանու առն բարեպաշտի, Խօջաշինեցի Խօճայ Աղարիայի որդի Բունիաթին: Սակայն միշտ ջերմեանդք ծառայք՝ սրբազնեցեալ կուսին Մարիամու, գրեթէ անհամարք են, վասն զի մինչև 'ի ներկայ ամս, հաշուեա թէ պակասեցաւ հատաւ. հին լուսածեցեալն. որ ուր ուրեք ոչ դասնի երբէք ... Իսկ արդես անպիտան և անարժան քահանայ, և յեսնեալ

ծառայ փառաւորեալ կուսին. Պատրէ Թօմաս Իսա-
վերեանց՝ Խօշկաշինեցի, 'ի կարգէ քարոզողաց
սրբոյ հօրն Տօմինիկոսի, և յազգէն Հայոց. 'ի յեր-
կրէն Հայաստանու, 'ի գաւառէն Նախիջեւանու և
Ճահուկու. նաև Թոռն նոյն վերայիչեցեալ Խօջայ
Աղարիայի որդի Բուռնիաթին. գոլով 'ի քաղաքն
յԱնքօնայ, մինչ էի հասակաւ 64 ամաց, լսէի և տե-
սանէի զԶերմեռանդ իղձս բազմաց. նաև անպիտանս
տենչայի և բաղձայի յարածամ, մեծաւ փափակա-
նօք, վերստին լուսածուփն սուրբ մատենիս... Արդ-
յաջողութեամբ տեառն և բարեխօսութեամբ սըր-
բուհւոյ կուսին, և աղաչանօք սրբոյ հօրն Տօմինիկո-
սին, և մերոյ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, բազմա-
չարչար կենդանի նահատակին, 'ի յամի կենարարին
1768, 'ի ծայրագոյն վեհապետութեան երեքսասան-
ներորդ. Ալէմէնդոս սրբազան փափին, 'ի Վենետիկ
տիրապահ մայրաքաղաքի, 'ի տպարանի Անտօնի Պօռ-
թօլի, նորատպեցաւ սուրբ մատենան, նոյն գաղա-
փարաւն, զորմէ ասկեցաւ 'ի յամի 1706. նոյն և
նման նմին: Իսոյց միայն յաւելաւ զերիս. նախ զհա-
մառօտ և զհասարակ ներգործութիւն հաւատոյ,
յուսոյ, սիրոյ և բարեգործութեան. որ է զլըուփն...
և այլն »:

Գ. Տպ. Ի Մարտէյլ Գաղղիոյ. « Կարգաւորութիւն
հասարակաց աղօթից Եկեղեցւոյն մեծին Հռօմայ, որ
կատարի 'ի մէջ եկեղեցւոյ. 'ի հայրապետութեանն
Հռօմայ Ալէմէնդ ասանեմէկերորդի. և սուրբ Էջ-
միածնի կաթուղիկոսութեան տեառն Աղեքսանդրի
Ջուղայեցւոյ փոխանորդին Լուսաւորչի: Ի Թվակա-
նութեան Փրկչին Քրիստոսի ՌՁԸ, և Հայոց ՌձԾԵ-
յունիսի իե. 'ի Մարչիլիայ քաղաքի »: Յիշատակա-
րանն ալ կ'ըսէ. « Կատարեցաւ փոքրիկ դերքս որ կո-
չի Աղօթմատոյց ըստ եկեղեցւոյ մեծի Հռօմայ 'ի Թը-
վականի մարգեղութեան տեառն մերոյ Յիսուսի
Քրիստոսի ՌՁԸ, սեպտեմբերի 3. աւարա եղև 'ի քա-
ղաքն Մարչիլիայ, 'ի Ժամանակի հայրապետութեան
տեառն Ալէմէնդ տասնեմէկերորդի պապին: Եւ Թա-
գաւորին մերոյ Նիսապոլոսի, որ է Թագաւոր Ջեր-
մանիոյ, սր Թարգմանի հայերէն Բէչ կամ Վիէննայ:
Եւ այս աղօթամատոյցս ես Խօջաշինեցի Մինասի

որդի Յովհաննէս պատմայ ավի ինձ յիշատակ և ծնողաց իմաց և ազգականաց իմոց. ով որ հանդիպի կամ կարգայ և օրինակէ, մէկ հայրմերիւ յիշէ. և դուք յիշեալ լիջիք 'ի Քրիստոսէ: Եւ ես արուպ մեղաւոր քահանայ տէր Յովաննէոս Ապարնեցի այս աղօթմատոյցս գրեցի ձեռամբ իմով որ պատմայ տան. ով որ հանդիպի, կարգայ և օրինակէ, մէկ հայրմերիւ յիշէ զծնողս իմ. և դուք յիշեալ լիջիք 'ի դպրութենէ կենաց. Հայր մեր. ԲՁԸ, սեպտ. Ժ »:

Ժամագիրք սրբոյ Լուսաւորչին. « Ժամամատոյց յաղագս սրբոյն Քրիգորի Լուսաւորչին եպիսկոպոսի: Եւ բազմաչարչար Հայոց Նախահօրն. որոյ զսօնախմբութիւնն՝ բնակիչք Նէպոլի քաղաքին նառաջնում աւուրն հոկտեմբերի ամսոյ կատարեն: Ի Վենետիկ, 1706. 'ի տպարանի Անտօնի Պօռթուլի: Մեծաւորաց հրամանաւ »: Յիշատակարանն կ'ըսէ. « Ոգորմութեամբ բարերարին Աստուծոյ, արգեամբք և ծախիւք բարեպաշտօնի առն Խօջաշինեցի խօճայ Ազարիայի որդի պարոն Պունիաթին աւարտեցաւ քրկուկս այս, որ կոչի Ժամագիրք սրբոյ կուսին Մարիամն Աստուածածնին »: Գրքիս այս անունը կրելուն պատճառն է՝ որ յաճախ երկուքը մէկտեղ տրպագրուած և կազմուած են. և քիչ անկամ երկրորդըս առանձին հրատարակուած, թէպէտ և մասնաւոր ճակատով, ինչպէս տեսանք:

Բ. Տպ. Ի Վենետիկ, նոյնագիր և նոյնատիպ ընդ երկրորդ տպագրութեան Ժամագրոց Աստուածածնի:

Ժամագիրք Զահկաց: Տես Պրէվիար:

Ժամերգութիւն ննջեցելոց. « Ժամերգութիւն վասն ննջեցելոց, 'ի ինգրոյ Խօջաշինեցի բարեպաշտ խօճայ Միքիճանի որդւոյ պարոն Ֆրանչիսկոսին, առ 'ի հոգևոր շահաբերութիւն մերոց հայկազուն քրիստոնէից: Յամի Փրկչին ԲՁԹ 1709, օգոստոսի ին: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտոնիոսի Պօռթուլի: Մեծաւորաց ակնարկութեամբ »:

Կը գտնուի նաև մասնաւոր ու հատուկօր ժա-
մակարգութեան կամ աղօթից գիրք մը՝ այս մակա-
գրով. « Ժամք. կորգի նորապէս շնորհեցեալ 'ի սըր-
բազանէ տեառնէ մերմէ Պէնէտիքտոսի ԺՊ. Ենթ
աւուր Ժը և ի յունիսի 1727. զանազանաց սրբոց և
սրբուհեաց » : Յիշատակարանն կ'աւանդէ. « Լոյս
ածօղ սորա Տր. Ալեքսանս Ալեքսանուեացի 'ի դիւ-
ղաքաղաքէն Ճահուկու. և որդի Շահբայնեաց վա-
նից : Ամի տեառն ՌՁԼ. » : (Թուի տպագրութիւն Վե-
նետոյ, և 'ի գործարանի Անտօնի Պօռթոլի) :

Ժամակարգութիւն ակագ Շարաթուն եւ
ուծօրէից Չատկին, « յորում բովանդակին ամե-
նայն վերաբերեալքն առ ժամերգութիւնս երկուց
շաբաթուց, բաց 'ի ժամագրքէն. 'ի դիւրութիւն
պաշտօնէից եկեղեցւոյ, և 'ի վայելս ժամասէր ժո-
ղովրդեան : Տպագրեալ հրամանաւ Քերպասիւ
Քերպայծառ Տեառն Տեառն Աստուածաբոյ վար-
դապետի Բաբիկեանց՝ արքեպիսկոպոսի սրբոյ Էջ-
միածնի, և արժանաժառանգ Աբբայի Մխիթարեան
Միաբանութեան Թրեստու : Ի Թրեստ, յամի տեառն
1808, և 'ի Թուին Հայոց ՌՄԾԷ. 'ի տպարանի Հարց
Մխիթարեանց : Արտունութեամբ կայսրաբայական
հրովարակին » :

Ժամակարգութիւն Հայաստանեայց եկեղե-
ցւոյ, ըստ կարգաւորութեան սրբոյ Թարգմանչաց
և այլոց սրբոց Հարց մերոց : Ի Վիեննա, 'ի Մխիթա-
րեան տպարանի :

Ա. Ի շարքի Ղազարոս յարոշրեան միևև 'ի շա-
րք զկնի սրբոյ Չատկին, 1839, 1862, 1870 :

Բ. Ի նոր կիշրակէ, միևև ցոտե Ամենասուրբ
Երրորդոշրեան. 1839, 1862, 1870 :

Գ. Ի Ս. Հօրիսիսնեանց միևև ցվեցերորդ ուր-
քար քառասնորդաց. 1839, 1880 :

Ժամակարգութիւն « մեծի Հինդշաբաթու, և մե-
ծի Ուրբաթու և ճրագալուցի և կիւրակէի սրբոյ
Չատկին, 'ի դիւրութիւն հաւատացելոց » : Պօլիս,
Տպագրութիւն Յ. Ռ. Քիւրքճեան, 1871 :

Ժամակարգութիւն եւ Մաշտոց. « Գիրք հասարակաց աղօթից և խորհուրդներու մասակարգութեան և ուրիշ արարողութիւններուն և ծէսերուն ըստ սովորութեան Անգղիոյ և Իւլանտիոյ միացեալ եկեղեցւոյն, Գաւթի մարգարէին սաղմոսներովը, և եպիսկոպոսներու, քահանաներու... ձեռնագրութեան և քահանայագործութեան ձեւը և եղանակը » : Լոնդրա, 1847 :

Ժամակարգութիւն Յունաց. « Գիրք Յունաց որ կոչի Օրօջօկիօն մեծ որ պարունակէ զամենայն տիւրաբնէրային կարգաւորութիւնն և զաղաքօղական Գանօնս Աստուածածնի և զսուսնս, զԳրօքարիայս և Գօնդակիօնս սրբոց բոլոր տարւոյն. հանդերձ հաղորդութեամբն և այլոց հարկաւորաց. և Չատկաց յաւիտենականաց : Եւրօպէս թարգմանեցեալ հոգաբարձութեամբ 'ի Չամճի որդի տիրացութեան : Յամի տեառն 1749. իսկ 'ի 1800 ամի տեառն օրինակեցաւ, արդեամբ և գոյիւք » : Հոս թերատ կը մնայ խորագիրը, և տպագրութեան ձեռնտու եղողներուն անունը կամ անունիքը, ինչպէս նաև հրատարակուած տեղւոյն և գործարանին յիշատակութիւնը. բայց անտարակոյս կ'երևնայ թէ 'ի Կոստանդնուպօլիս և 'ի գործարանի Մատթէոսի Պալատեցւոյ եղած է : Յէջ ձերկորդ ճակատ մ'ալ կայ. « Գիրք Յունաց որ կոչի Օրօջօկիօն Աստուծով սրբով պարունակօղ ամենից կարգաւորութեանց՝ ըստ կարգին սրբոյն Երուսաղեմի. և ուղղաշաւիղ և բարեկարգ վանօրէից » : Գրքին վերջն ալ այսպիսի ծանուցում մը. « Օրինակեցաւ Արսենիոս միայնակեցի. ձեռագրոյն, սաղմոսաց մատէ. բառն նման բառից. գիրն նման գրոց և կէսն նման կէտից. չի այլայլելով և չի փոփոխելով 'ի տթօնս. ձեռամբ երկրպագու Րստավրի : Ի վայելումն արեւելից կողման 'ի քաղաքն Ակնայ 'ի գեղէն... (չորս սող պարապ, և ապա) « վասն յիշատակի իւր և ամենայն արեանառու զարմից իւրոց »... :

52 479 26X.0

*Ժամանակի վերջն. Թարգմանութիւն : Երկրորդ տպագրութիւն : Մոսկով, 1840 :

*Ժամանակագիտութեան տարերք, դպրատան տղոց համար: Վենետիկ, Մխիթարեան տպարան, 1856:

*Ժամանակագրութիւն առ ձեռն հին և նոր տէրութեանց (Հ. Ներսէս Ճնտոյեան): Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1880:

*Ժամանակ, հանգէս հայրենանուէր: Տնօրէն խմբագիր Ստեփան Պ. Պերճ Փափազեան: Կ. Պօլիս, 1863-1868:

*Ժանտախտը ինչ բան է. « Ինչ բանով կարելի է փրկուիլ նորանից և այլ տարափոխիկ տկարութիւններից: Ժողովրդական և հասարակաց մատչելի խրատ բժիշկ Պ. Ա. Իլինսկոյ: Թարգմանութիւն Ա. Ս. Գուլամիրեանց »: Թիֆլիզ, Կովկասեան Գրավաճառանոց Չաքարիայ Գրիգորեանց, 1881:

*Ժընըվիէվ, վիպասանութիւն Քրիսթոֆ Եմիտի: Գաղղիարենէ թարգմանեց Տիգրան Յ. Տէաէեան: Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1861, 1877:

*Ժիլ-Պլաս Լը Սաժ գաղղիացոյ վիպասանութիւն: Գաղղիարենէ թարգմանեց Ս. Կ. Չալըխեան: Կ. Պօլիս, 1868:

*Ժլատ կատակերգութիւն երեք արարուածով: Գրեց Յովհաննէս Տէր-Աբրահամեան: Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1867:

Բ. Տպ, Ռոստով, Դոնի վրայ, 'ի տպ. Յ. Տէր-Աբրահամեան:

*Ժոզէֆ Պալսամո, վիպասանութիւն Աղեքսանդրի Տիւմա գաղղիացոյ: Բնագրէն թարգմանեց Կ. Եաղմաճեան: Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1879:

*Ժողով ազգային կրթութեան. Արձանագիր կազմութեան ժողովոյն: Վիեննա, տպար. Մխիթարեան, 1860:

*Ժողով տիեզերական վատիկանայ. Նախաշտ. էիդք նորա և կազմութիւն: Գրեց Եամոն աը Բրե. տանսէ: Թարգմանեց Յ. Շիշմանեան: Կ. Պօլիս, 1870:

Ժողովաճու Թուարանական խնդիրների. Մ. Սիմէոնեանց. Մասն Ա և Բ: Թիֆլիզ, Կովկասեան Գրավաճառանոց Զաքարիոյ Գրիգորեանց:

Ժողովաճու գիրք: « Սկիզբն գրոցո որ կոչի ժողովաճու: Գիրքս այս ճառէ զպատմութենէ նախահարցն սրբոց. այլ և զսեաննէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որ և մեկնէ ըստ առաջագրին իւրոյ դեղեցիկ իմացուածովք շարագրեցեալ: Այլ և քարոզք պիտանացուք ասացեալ սրբոց վարդապետաց ՚ի յօգուտ վերծանողաց: Տպագրեցեալ ՌՁԹ Թվուղ Փրկչին. և ՚ի Հայոց ՌձԾԹ: ... Արգեամք և գոյիւք և տպագրութեամք Սարգսի նուտասի, ՚ի Կոստանդինուպօլիս » : Յիշատակարանին մասն. « ... Այս տպագրութիւն եղև բազում աշխատանօք. քանզի օրինակն մի միայն գոյր, զի զայս ոչ կարացաք գտանել վասն որոյ ՚ի վերայ այն օրինակի շարաբարգեալ տպեցաւ այսքան: Առ որո խնդրեմք բաւականանալ այսու՝ և յիշել տղօթս զնուաստ Սարգիսս որ եմ ձեր ամենեցուն ծառայ. որ այսչափ հազիւ կարացի տպագրարանս առաջ ածել ... այլ և յիշել մաղթեմ զօրգեակն իմ զՄարտիրոսն և Գէորգն ... Եղև զրաւ սորին ՌՁԹ Թվին Փրկչին. և Հայոց ՌձԾԹ. յու նիսի ՚ի մայրտքողաքն Ստամպօլ, ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնի » :

Բ. Տպ. ՚ի Կոստանդինուպօլիս, 1730. « Սկիզբն ... վերծանողաց: Վերստին տպեցեալ հանդերձ սըրբագրութեամք և աշխատասիրութեամք տպողի ... ՚ի Թրևականիս մերում ՌձՀԹ, ՚ի հոկտեմբերի իզ: Արգեամք և գոյիւք երից արանց. այսինքն անրացու Մնացականի Կոստանդնուպօլսեցւոյ, և Կեսարացի տիրացու Պետրոսի. նաև Մարտիրոս անիմաստ գըպրի տպօղի սորին, ՚ի վայելումն մանկանց Սիօնի » :

Գ. Տպ. ՚ի Կոստանդնուպօլիս, 1747. « Գիրք որ կոչի ժողովաճու: Սկիզբն գրքոյս նախ ճառէ զպատմութենէ նախահարցն մերոյ Ագամայ և Եւայի. և հե.

տեւապէս զայլ նախահարցն սրբոյ. նաև զտեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ: Այլ և գոն 'ի սմա քորոզք պիտանացուք՝ ասացեալ 'ի սրբոյ վարդապետաց հեշտ շարագրութեամբ 'ի յօգուտ պարզամասց... 'ի թուին ՔճՂԶ, փետրվորի Ժգ. 'ի տպարմաստեսի Աստուածատուրի »:

ԲՅՈՒՄ ԵՅՅ ԵՄԻՏԻՍԻՔ ԶԱԿՐԵՆԻՍՆ 17 ԵՅՅ. ԵՄԵՆԱՅԻ
ԵՄԵՆԱՅԻ. ԵՂ 450. 16 X 10

Իգնատիոս Աստուածագգեաց հայրապետի թուղթք: Կոստանդնուպոլիս, 'ի տպարանի Աստուածասրբոյ, 1783 թ. (Երևանի մեծ) 1/6

ԵՂ 159 ԱՅԻ
ԵՂ 159 ԱՅԻ

S. Ignatii, patris apostolici, quæ feruntur Epistolæ, una cum ejusdem martyrio, collatis edd. Græcis, versionibus Syriaca, Armeniaca, Latinis, denuo recensuit notesque criticas adjecit I. Henr. Petermann. Lipsiæ, 1849.

Իգնատիոս վարդապետ 'ի Շափիրին վանաց.

Ա. Տպ. « Մեկնութիւն սրբոյ աւետարանին, որ ըստ Ղուկասու: Արարեալ սուրբ վարդապետին Իգնատիոսի: 'ի խնդրոյ տեառն Քրիգորիսի Հայոց կաթողիկոսի »: Յիշատակարանն կը ծանուցանէ. « ... 'ի թուականիս Հայոց ԵԿՔ վախճանեալ տէր սուրբ Բարսեղ կաթողիկոսն Հայոց, նոտի յաթուռն հայրապետական տէր սուրբ Քրիգոր Վկայասէր... (որ) սկսաւ մեծաւ սիրով և ջանիւ՝ բազում գիրս և ճառս յայլոց ազգաց քրիստոնէից թարգմանել 'ի մեր լեզուս և յաւելուլ յեկեղեցիս Հայաստանեայց. էր՝ որ իւրն աշխատութեամբ, և էր որ 'ի ձեռն այլոց: Որ և ըստ գրասէր բարուց իւրոց՝ հրամայեաց և ուսումնակցին իւրում հանձարեղ վարդապետիս Իգնատիոսի՝ մեկնել զսուրբ աւետարանն Ղուկասու: Եւ նորա յանձն առեալ հնազանդութեամբ և սիրով՝ սկսաւ մեկնել զայն որքան և հոգին ապր բարբառել նմա: Ի պատմագրութեան Կիրակոս վարդապետի գրեալ կայ վասն սորա թէ զառաջինն ոչ էառ յանձն զինգիր հայրապետին, անբաւական այսմ գործոյ զինքն կռուելով: Եւ 'ի գիշերի միում ետես յերազով, զի յընդարձակ և 'ի լուսաւոր քարպատի միով բազմեալ ամենայն արդիւնական

Իստիկ Կրիստոս որ յըն ի զարի 16
ԵՄԵՆԱՅԻ ԵՂ 45 ԵՂ 45

վարդապետքն եկեղեցւոյ՝ մեծաւ խնդուութեամբ խրախճանս առնէին՝ ի միասին և զուարճանային։ Եւ մինչ կամեցաւ մտանել և ինքն՝ ի ներքս սու նոսա, արդելին զնա ասելով. Դու վասն զի ոչ կամեցար աշխատիլ ի մեկնութիւն աւետարանին, ոչ մտցես այսր չունելով ընդ մեզ մասն ի վայելմանէս։ Եւ զարթուցեալ ի քնոյն, այլ ոչ ետս յապարկաց զինդիրն. այլ անդէն վաղվաղակի սկսաւ գրել։ Եւ որպէս ի նախերդանին խոստացաւ, արար զոս ոչ յոյժ երկարաբան և ոչ կարի կարճառօտ. ոչ յոյժ խորին շարադրանօք, և ոչ որպէս աշխարհօրէն... Իսկ յաղապս տպեցմանն ծանիր, զի ի գեղեցկութիւն և ի չափաւոր բանս սորին տարփացեալ... էառ յանձն տալ զծախս տպեցման սորին՝ բարեպաշտօն և հոգեւէր մահտեսի Յակոբ ամուլճայն. որ է այժմ սպասաւոր և միաբան ի դուռն սրբոյն Յակոբայ ամենապայծառ աթոռոյն ամենայն Հայոց ի սուրբն Սաղիմ. և այնպէս ուխտեաց թէ այլ ոչ առնուցու զիւր տուեալ գրամն. այլ ի վաճառիլն սորին և այլ ինչ գիրք տպեսցի. և յետ այնր և այլ. և այսպէս անջնջելի յիշատակ մնացէ հոգւոյ իւրոյ։ Յուսալով եւս թէ իցէ զի և այլք ոմանք բարեպաշտօնք ի սոյն այս գործ յորդորեսցին. որ է մեծագոյն բարեգործութիւն և անջնջելի յիշատակ... Զի եթէ զմարմնաւոր ծառայսն ազատել ի կապանաց՝ մեծ ինչ է առ Աստուծոյ, որքան ապա համարեսցի մեծագոյն այս, զսուրբ Գրեանս ի լոյս ածել, որ զհոգւոր ծառայսն մեզաց՝ ազատեն միշտ ի դժոխային կապանացն... Եւ արդ տպեցաւ սուրբ գիրքս ի թուականիս մերում ՌՃՁԴ. համալերջ եզերեալ ընդ աւուրց դեկտեմբեր ամսոյն... ի տպարանի խօճայ Կարապետի որդի մահտեսի Աստուածատուրին, և որդւոյ նորա տիրացու Յօհաննիսին ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի»։

X
Բ. Տպ. «Մեկնութիւն սրբոյ աւետարանին որ ըստ Ղուկասու։ Արարեալ սուրբ վարդապետին Իգնատիոսի, ի խնդրոյ տեառն Գրիգորիսի Հայոց կաթողիկոսի, տպեալ վերստին... արդեամբք աստուածասէր մահտեսի Աբրահամ ամիրայի Ակնեցւոյ մահտեսի Յօհաննեան։ Յամի Փրկչին 1824, յունիսի

12, 'ի Հասանփաշայ խանն»: Յիշատակարանն.
 «... Առիթ անգրէն տպեցման սրբոյ մատենիս... զի
 ոմանք 'ի բունասէր և 'ի բարեմիտ անձանց տեսեալ
 զսպառիւլ պակասիւ սորին, և հասարակ արանց 'ի
 ձեռս բերել անգամ դժուարին, և այն 'ի գին մե-
 ծագին, արժան դատեցան ազգ առնել զայս ամե-
 նայն՝ առն բարեպաշտի և ազգասիրի՝ մահտեսի Աբ-
 րահամ ազնիւ Ամիրայի, և խնդրել 'ի նմանէ 'ի բա-
 րեսէր անձնէ՝ զնախ 'ի լոյս ընծայեալն՝ սակս շատ-
 օգուտ շահաստանութեանն առ որ կարօտեալ բանա-
 սիրաց ազգին՝ իւրով իսկ արդեամբ վերստին 'ի լոյս
 ընծայել... Իսկ անձն այն ազնուական՝ ըստ որում
 իբրև զայլ երևելի ազնիւս 'ի մերում ազգի՝ այր ազ-
 գասէր և առաքինի, հաճելով ընդ բանաւոր բանս նո-
 ցին... էջ վաղվաղակի 'ի խնդիր նոցին, և իւրով իսկ
 արդեամբ՝ որպէս խնդրէին, ետ արձանացուցանել
 անգրէն վերստին զսոյն սա 'ի տիպ՝ յիւրն սեփական
 ինչ գործարանի»: էջ 515 14X20

*Իլտէկոնտա, Թատրերգութիւն յերիս արա-
 րուածս: Կ. Պօլիս, 1863:

X *Իմաստասիրութիւն ամուսնութեան Ա. Տը-
 պէ գաղղիացւոյ: Թարգմանեց Մ. Ս. Քարամանէան:
 Կ. Պօլիս, Գալաթեան տպարան, 1876: էջ 263 13X20

Իմաստասիրաց ասացուածք: Տես Գիրք
 վայելուչ: Սոփերք հայկականք:

Իմաստասիրութիւն բարոյական: Տես Թե-
 սալըոս:

Իմաստասիրութեան Տարերք 'ի Հ. Աւքսենա
 վ. Գուրգենեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, Ս.
 Ղազար, 1870:

- Ա. Հոգեխօսութիւն:
- Բ. Իսկախօսութիւն:
- Գ. Աստուածախօսութիւն և Բարոյախօսութիւն:
- Դ. Պատմութիւն Իմաստասիրութեան:
- Ե. Իմաստասիրութիւն հանազօտ դաստասկան:

Քիւր...
 Կա...
 Կո 266 14X16

*Իմաստուծիւն մարդկային. « որ կը սորվեցընէ մարդուս՝ ինչքը աղէկի բանեցընել, կատարեալ մարդ ըլլալ, և մեծութեան հասնիլ » : Վենետիկ, 'ի սուրբն Ղազար, 1833, 1844, 1860 :

Իմաստուծիւն Յեսուայ որդւոյ Սիրաքայ, և Թուղթ Երեմիայ մարգարէի առ գերեալն 'ի Բաբելոն : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1833 :

« Եւ զի անշուշտ սա և առ 'ի նախնի հարցն մերոց զոյր Թարգմանեալ, և Թէ սա նոյն ինքն է առ 'ի նոյննէ Թարգմանեալն, վկայեն ոչ միայն երանելւոյն Խոսրովայ և որդւոյ նորին աստուածայնոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ անդասին ածեալ վկայութիւնքն ըստ իմաստից, այլ հաւաստի և սրբոյն Մովսէսի Խորենացւոյ յառաջին գիրս Պիտոյիցն (Թ. Երևան) ղերեալ անտի իմաստն՝ յար և նման ըստ բառից, Թէ « Բարեկամ հաւասարիմ՝ դեղ կենաց » (Սիրաք. 2. 16) : Իսկ 'ի Թարգմանութիւնս մեկնութեանց Ոսկերբանին յուղվագոյն ևս դտան վկայութիւնք 'ի գրոց աստի, գոյզն ինչ այլայլութեամբ բառից ածեալ, որպէս սովորութիւն իսկ է նորին Թարգմանչի և զամենայն վկայութիւնսն առեալս 'ի գրոց ըստ նմին օրինակի այլայլել : Հանգերձ այսու ամենայնիւ և նախնի սակեղինիկ դարուն ո՞՞ շարագրութեանն 'ի սմա երևեալ, 'ի բաց առնէ զամենայն երկբայութիւն. և մնայ մեզ աւաղել միայն զսակաւամասնեայ Թերութիւն օրինակիս, քանզի պակասն 'ի սմա գլուխք քանի մի, և առնք նմանք 'ի տեղիս տեղիս :

« Զհետ գրոցս Սիրաքայ և զԵրեմիայ մարգարէի զպատասխանին առ գերեալն 'ի Բաբելոն զօգեմք, զոր 'ի ձեռն Բարուքայ ետ տանել առ նոսա. զի և սորայս Թարգմանութիւն, որ ըստ նմին օրինակի կորուսեալն էր, գտաւ այժմ զոյգ ընդ իմաստութեան գրոցս Յեսուայ 'ի նմին մատենի, գրեալ 'ի Թուահանութեան Փրկչին 1418. և 'ի հայկազնեան Թուարերութեանս 94ի » . (Յառաջաբան) :

Իմաստուծիւն Սողոմոնի, հայ, յոյն և լատին : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1827, 1854 :

X Քրիստոսաբանաց Աստուծոյ սրբայ դասն
(182) Ի սրբաբանաց Երեմիայ հայերէս լատինացի լեզու
ից (ի սրբաբանաց Վեհ Գրքաբանաց սրբե աստուծոյ
լեզու) յարուայի Բաթում քաղաքէն զարմատեալ
Երևան . ի Երեմիայ . . . յաւիտ 1806 Յ. Գրգ.
Իսթե Երևան և ի քաղաք Գալուսեթուս Գոգուս
226 15 X 10

Իմացք 'ի չարչարանս Քրիստոսի, հօր Գայե-
տանոյ Պերգամացւոյ. (Pensieri ed affetti sopra la
Passione di Gesù Cristo, del P. Gaetano da Ber-
gamo). Մխիթարեան տպագրատուն: Վենետիկ, Ս.
Ղազար, ԲՅԻԸ, 1879:

*Իմպեռ կալլուա, վիպասանական վիքթոր Հիւ-
կոյի: Թարգմանեց Ալեքսան Արփիարեան: Կ. Պօլիս,
1876:

Ինճիճեան (Հ. Ղուկաս Վ.): Տես
Ազգասէր:
Ամարանոց Բիւզանդեան.
Աղօթագիրք նոր աշխարհաբար:
Դարապատում:
Եղանակ Բիւզանդեան:
Նոր Հայաստան:
Հնախօսութիւն Հայաստանեայց:
Ստորագր. հին Հայաստանի:
Վարք սրբոց Ճաղկաքաղ:

*Իննօրեայ կրթութիւն 'ի պատիւ սրտին Յի-
սուսի: Վիեննա, տպ. Մխիթարեան, 1826:

*Ինչ է մեր Թշուառութեան պատճառը, եւ
ինչ է անոր դարմանը. Մ. Յ. Խ. Կ. Պօլիս, 1872:

*Ինչ է Քրիստոսի հաւատալը: Զմիւռնիա, 'ի
տպ. Կրիֆֆիթի, 1842:

*Ինչպէս բժշկել երախաների աչքերը. հեղի-
նակութիւն բժիշկ Տէր Գրիգորեանցի: Վաղարշա-
պատ, 'ի տպ. Կաթողիկէ սուրբ Էջմիածնի, 1876:

Իսավերտենց (Հ. Յակոբոս Վ.): Տես
Լճակիս ձկնորսը:
Միսարան Հայկական:
Կրթարան անգղիարէն լեզուի:
Հայք եւ Հայաստան:
Պատմութիւն Փրանկ-Բրուսական
պատերազմին:

*Հ. Իսավերտենցի ի գալլա՞նք ի թարգմանեց Յակոբոս
Գրիգորեանց և Երփայեմ պարզաբանեաց ի Գոչքապ
և Երփայեմ, ի յայ. հետքիտ աւստրալիանոս Կեթումս.
Եւրոպայի թարգմանեց Էրփայեմի ի 1855 ամի.
Օւոլան 1309 էր 109. Ե. Եւս և 1855 ամի և Երփայեմ Կ*

Պատմութիւն քաղաքական խռո-
վութեան 'ի Գաղղիա:

*Իտալերէն եւ հայերէն պարսաւագրքերուն
հերքումը: Կ. Պօլիս, յ'Օրթագիւղ, 'ի տպ. Պօղոսի
Արապեան Ապուշեխցոյ, 1852:

Իտալիա (Italy). Child Harold's pilgrimages.
անգղիարէն ընագիր հայկական թարգմանութեամբ
'ի Հ. Ղեւոնդ Վ. Ալիշան: Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1861, 1870:

X Իրաւագիտութիւն . Բնական օրէնք . գրաւա-
կան, տոհմային և ազգային իրաւունք . աշխատասի-
րութեամբ Հ. Եփրեմայ վարդապետի Սեթեան, 'ի
Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ: Ս. Ղազար, 1851: 52 656

*Իրաւախոհ. Հիմնական տարբերութիւն կաթո-
ղիկէ և Ելմիածնական գաւանդութեանց մակագրեալ
գրքին վրայ քննութիւն: Գրեց ազգային եկեղեցա-
կան իշխանութեան հրամանաւ և հաւանութեամբ
Յովհաննէս Տէր Կարապետեան Տէրոյենց. Հատոր
Ա-Գ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Տէրոյենց, 1868, 1869:

*Իրաւախոհի կեղծիք եւ իրաց ճշմարտու-
թիւնը 'ի բանի վարդապետութեան և պատմու-
թեան: Գրեց Հ. Յովսէփ Վ. Գաթրըճեան, 'ի Մխիթ.
ուխտէն: Վիեննա, տպ. Մխիթարեան, 1873:

X *Իրաւունք ազգաց . երկասիրեց Մկրտիչ Պ. Պ.
Տատեան. ու գաղղիարէն ընագրէն թարգմանեց
Մանուէլ Բարունակ Իւթիւճեան: Կ. Պօլիս, 1864:

*Իրերավարժութեան ուստուն հատ տախ-
տակներ, պատկերազարդ: Զմիւռնիա, տպ. Տե-
տէեան:

Իրլանտայի տնակը : Տես Մասուն աղա-
րան մանկանց:

*ԻԼԱՆՍԵՒ. ՈՒՆԹՐ-ՍՔՈԹ անգղիացւոյն վիպա-
սանուծիւնը: Թարգմանեց Մ. Մ. Մամուրեան: Հա-
տոր Ա-Գ: Զմիւռնիա, Տէպէեան տպարան:

Լարուրնիա, դիւանագիր գպիր Եդեսիոյ, Թուղթ
Աբգարու, յեղեալ յասորւոյն, լուսարանեալ. 'ի
Ս. Ղազար 'ի վանս Մխիթ. 'ի վենեաիկ, 1868:

« Ո՞րդեօք հեղինակ կամ հաւաքող գործոյս և
Թղթոց Աբգարու. զայդ կիսամասնեայ ուսանիմք
յԵւսեբեայ, որ 'ի քարտէսս գիւանաց Եդեսիոյ
քաղաքի ասէ գտեալ զայնոսիկ, այլ և 'ի յոյն բան
յեղեալ յառաջնոց քան զինքն հետաքննից արանց,
զոր և ինքն յերիւրէ 'ի վերջին գլուխ առաջնոյ հագ-
նեղգուծեանն և յառաջին գլուխ երկրորդի իւրումն
եկեղեցական պատմութեան: Այլ առաւել եւս տե-
ղեակ և ծանօթ առնէր զմեզ խնդրոյս՝ բազմահմուտն
և բազմախոյզ յետ Եւսեբեայ յարեւելեան հարս՝
մերս անմահ երախտեաց արժանաւոր քերդողահայր
և պատմահայր Մովսէս Խորենացի. որ 'ի ԼԳ գլուխ
երկրորդի գրոցն պատմութեանն Հայոց յականէ
յանուանէ նշանակէր զհեղինակ Թղթոյն Աբգարու,
այսպէս ասելով, ըստ այժմեան օրինակաց գրոյն.
«Ղերուրնայ որդի Ափշագարայ գպրի՝ գրեաց զամե-
նայն գործս՝ որ ինչ յաւուրս Աբգարու և Սանա-
տըրկոյ, և եք 'ի դիւանին յԵդեսիայ »: Յորմէ ան-
երկբայ հաւաստի զի սա ինքն էր աղբիւր բանիցն
ընդօրինակելոց յԵւսեբեայ, յորոց ճոխագոյնս փո-
խաբերեաց ինքն Խորենացի յիւրումն պատմու-
թեան, շարահիւսելով զպատճէնս հնգեցուն Թղթ-
թոցն որ յԱբգարէ կամ առ Աբգար. և զայն ևս
յայտ ասնելով, որպէս է գուշակել 'ի կարգէ բա-
նիցն ... զի յառաջ քան զիւր պատմագրելն յեղեալ
էր յասորւոյն 'ի մեր լեզու պատմութիւնս այս գոր-
ծոց Աբգարու. և յստակութիւն իսկ հայերէն շա-
րագրութեանն հաւատարմացուցանէ զայս: Արդ 'ի
վկայութենէ անտի Խորենացւոյ ցարդ զանուն ևեթ
Ղերուրնայ գպրի Եդեսիոյ գիտէաք, և համարէաք
'ի կարգի կորուսեալ գրչաց, մինչև գէպ եղև մեզ
յամի 1852 'ի քննութեան հայերէն ձեռագրաց մեծի

մատենադարանին Բարիզու՝ հանդիպել յերկաթա-
գիր ճառընարի կամ Տօնամակի (գրելոյ հաւանօրէն
յ'ԺԻ դարու) այսմ թորոյ Արգարու. յորոյ վերջա-
բանէն ուսաք զի նոյն սա է յիշեալն 'ի պատմահօրէս
մերմէ՝ դիւանագիրն Եդեսիոյ, ուստի և Եւսեբեայ
սատարեալն էր » . (Յառաջարան) :

— Lettre d'Abgar, ou Histoire de la conver-
sion des Édesséens, par Laboubnia, écrivain con-
temporain des Apôtres, traduite sur la version
arménienne du Vme siècle. Venise, Imprimerie
Mékhitariste de St. Lazare, 1868.

— Léroubna d'Édesse. Histoire d'Abgar et de
la prédication de Taddée, traduite pour la pre-
mière fois sur le manuscrit unique et inédit de la
Bibliothèque Impériale de Paris, par Jean-Ra-
phaël Émine. (Langlois, Collection des Historiens
anciens et modernes de l'Arménie, publiée en
français. Tome I.) . Paris, Librairie de Firmin-
Didot frères, fils et Cie, MDCCCLXVII.

— Ղերուբնա Եդեսացի. Թուղթ Արգարու Թա-
գաւորի Հայոց և քարոզութիւնք սրբոյն թագէի ա-
ռաքելոյն : Մակագիրն ըստ ձեռագրաց. « Թուղթ
Արգարու Թագաւորի Եդեսիոյ քաղաքի, որ է յա-
սորի լեզու Ուռհայ, որդւոյ Մանովայ » : Երուսա-
ղէմ, 'ի տպարանի առաքելական աթոռոյ սրբոց Յա-
կոբեանց, 1868, ԹՅԺԷ :

Լաբրատ, (գաղղիացի մատենագիր) . Քերթուած
ծառոյ . Թարգմանեաց Հ. Դաւիթ վ. Նազարէթ 'ի
Մխիթ. ուխտէն : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1869 :

Լազարովիչ (Պ. Պ.) . Ստորագրութիւն կալ-
կաթա քաղաքի, զոր արար Պետրոս Պօղոս Լազա-
րովիչ 'ի ճանապարհորդել իւրում յարևելեան Հըն.
գիկս : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1830 :

Լամարդին (Ալփոնս) . Դայնակք, Թարգմանեաց
'ի չափս հայկականս Խորէն վ. Գալֆայեան, Տե-
սուէ Հայկազնեան վարժարանին : Փարիզ, տպ. Ա.
րամեան, 1859 :

— Ասաջին մտածոքիշիւք քերթողականք. Թարգմանեաց Հ. Սամուէլ վ. Կ. Գանթարեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1876:

— Մահ Սոկրատայ. Թարգմանեաց Ռ. Պէրպէրեան: Տես Առաջին տերեւը:

— Ի Կիսանդրիին իշր, առ կոմսն Տ'Օրսէ. Թարգմանեաց Հ. Գաբրիէլ վ. Այվազովսքի, Տեսուչ ուսմանց 'ի Մուրատեան վարժարանին: Փարիզ, 'ի Կոյսերական տպագրատան, 1850:

Լամբրոնացի (Ս. Ներսէս).

— Սրբոյն Ներսիսի Լամբրոնացոյ Խորհրդածոքիւնք 'ի կարգս եկեղեցոյն և Մեկնութիւն խորհրդոյ Պատարագին: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1847.

« Զեռնադրեցաւ նա, կ'ըսէ յառաջարանն, յուր ուտանեմի քահանայ 'ի հօրեղբօրէ մօր իւրոյ 'ի Ենորհալուոյն . և 'ի յաջորդէ նորա 'ի Գրեգորէ Տղայոյ ձեռնադրեցաւ արքեպիսկոպոս Տարսնի 'ի տիս քսան և երից ամաց: Եւ 'ի յաջորդ ամի, ըստ ինգրոյ միանձանց՝ առ որս երթեալ ստէպ և առանձնացեալ ձգէր, ձեռն էարկ 'ի վաստակս այս մեկնութեան սրբոյ պատարագին, որ նախընծայ երախայրիք են երկասիրութեանց երանելւոյս ...

« Համեմատութեամբ երից ձեռագիր օրինակաց զառաջիկայս յերիւրեցաք զտպագիր. առաջինն բուրազիր, գրեալ յամին 225 (1306) 'ի Չորոյ վանս Արձիշոյ. երկրորդն ևս բուրազիր, գրեալ յամին 220 (1332) 'ի վանս Կուբոյ. երրորդն նոտրազիր գրեալ ձեռամբ երանելւոյ տեառն Կոմիտասայ քահանայի: Հանգերձ այսու ամենայնիւ խոստովանիմք, զի առ վրիպակագիր Թերութեանց երեցունց ևս օրինակաց՝ կարօտի մատեանս ուղղագրութեան ուրէք ուրէք ըստ հարազատագոյն օրինակաց »:

Այլ տպ. Ներուսազէմ, 'ի տպ. առաքելական Թոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1842: Խորագիրն է.

« Խորհրդածոքիւն սրբազան պատարագի, արարեալ սրբոյն Ներսիսի Լամբրոնացոյ »:

— Մեկնութիւն երկոտասան մարգարէից: Կ. Պոլս, 1826.

— Տեսաւ Ներսիսի Լամբրոնացոյ Տարսնի եպիս.

Handwritten notes in Armenian script, including dates like 1825 and 1876, and names like Մարտիրոս Գաբրիէլ. The text is written vertically along the right margin.

Handwritten marks consisting of large 'X' characters, possibly indicating corrections or specific references.

Handwritten notes at the bottom of the page, including the date 1876 and the name Մարտիրոս Գաբրիէլ. The text is written horizontally across the bottom.

Կոպուսի Ստենարանոչիւն և թոշոք և ձառք: Վէնե-
տիկ, Ս. Լազար, 1838:

Ատենարանութիւն (Տես):

« Թուղթ առ քրիստոսազօր իշխողն մեր ինքնա-
կալութեամբ Լեւոն, 'ի նուաստ Ներսիսէ որ 'ի Տար-
սոն սրբոյ Եկեղեցւոյն պաշտօնեայ »:

« Երանելոյն Ներսեսի Տարսոնի եպիսկոպոսի
ասացեալ բարբառնութիւն ներբողական գովու-
թեամբ 'ի համարձուսն տեառն Յիսուսի Քրիստոսի
յերկինս »:

« Երանելոյն Ներսեսի ներբողեան ասացեալ 'ի
հրաշափառ գալուստ Հոգւոյն սրբոյ »:

Լասսիվերոցի: Տես Արիստակէս Լաս-
տիվերոցի:

*Լամրնէ. Բակք հաշատացիոյ ոչրոչք. Թարգմա-
նեաց Յ. Ռ. Պէրպերեան: Կ. Պօլիս, 1871:

— Գիրք ժողովրդեան: Կ. Պօլիս:

Լապտեր հոգւոյ « 'ի տէր Կարապետ արքեպիս-
կոպոսէ և պաարիարքէ Կոստանդնուպօլսոյ պարգև
նուիրեալ լուսաւորչածին օրհնեալ ազգիս Հայոց:
Յամի տեառն 1826 'ի յունիսի 12. տպեալ 'ի Մի-
շաշիւղ, 'ի տպարանի Պօղոսի Արապեան »:

*Լեւներուն վրայի գիւղը: Զմիւռնիա, 1851:

*Լեւոն Բ: Թատրերգութիւն. աշխատասիրեաց
Դաւիթ Պ. Սարգիս Բինկեանցի: Կ. Պօլիս, տպ. Յ.
Ռ. Քիւրքձեան, 1865:

*Լեւոնի վիշտերը, ժամանակակից վէպ և զանա-
զան քերթուածք Սմբատայ Շահազիզեանց: Մոս-
կուա, 'ի տպար. Ճեմարանին Տեարց Լազարեանց,
1865:

Լեւոն Մեծն (հայրապետ Հոովմայ). « Սկզբնա-
գիրք տուժարի սրբոյն Լեւոնի և սահմանի սրբոյ Ժո-
ղովոյն Քաղկեդոնի, անաչառ և հաւատարիմ թարգ-

Հայր Կոնստանտին Կոնստանտինովիչի կողմէն հարկաւորութեան համար
և պատճառով հարկաւորութեան համար. յօդուած յայտարարութեան
համար. յայտարարութեան համար. յայտարարութեան համար. յայտարարութեան
համար. յայտարարութեան համար. յայտարարութեան համար. յայտարարութեան
համար. յայտարարութեան համար. յայտարարութեան համար. յայտարարութեան
համար. յայտարարութեան համար. յայտարարութեան համար. յայտարարութեան
1881 թ. մայիսի 6 Կ. Պօլիս Կ. Պօլիս. Պօլիս
Կոնստանտինովիչի կողմէն և 89. 26 912

մանութեամբ 'ի լոյս ընծայեալք, միաձայնութեամբ վկայութեամբ սրբոց հարց և վարդապետաց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, և սրբոյն կիւրղի մեծի Աղեքսանդրացւոյ: Հանգերձ համառօտ ծանօթութեամբք 'ի ցրումն սխալ թարգմանութեանց և 'ի բարձումն ամենայն գայթակղութեանց: Աշխատասիրեալ յաշակերտաց մեծին Մխիթարայ արքահօր»: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1805:

Լեւոն ԺԲ (հայրապետ Հռովմայ). կոնդակ վասն յորեկնի: Հռովմ, 'ի տպ. Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ, 1824:

*Լէօ կամ Ափիոն ծխողի մը սէրը. վիպասանութիւն Պ. Հ. Լաբրըթէլ գաղղիացւոյ: Թարգմանեց Գրիգոր Կ. Տիւպէրեան: Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1867:

*Լէօն Լէօնի, վիպասանութիւն Ժորժ Սանտ գաղղիացւոյ. Թարգմանեց Գ. Մսերեան: Զմիւռնիա, տպ. Տէտէեան, 1876:

X *Լէնկթիմուրի պատմութիւն. Թարգմանեց 'ի տաճիկ բնագրէ Ա. Վարդապետ Տէր-Յովհաննիսեան, 'ի միաբանական, օւխտէ սրբոց Յակովբեանց: Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1873: էջ 266 14x23

*Լրպարպուլիէ, կատակերգութիւն Մուլիերի: Գաղղիարէն բնագրէն Թարգմանեց Տիգրան Գարագաշեան: Հետը կազմուած է նոյն հեղինակին վարդապետի կատակերգութեան Թարգմանութիւնը: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան, 1867:

Լիգուորի (Ս. Ալփոնսոս). Տես Աստուածաբանութիւն Բարոյական:

— Պատրաստողքն մնա՛հոռ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1850: Բ. Տպ. «Մախիւք Աղեքսանդրի Թորոնիայ իշխանին Հռովմայեցւոյ առ 'ի բաշխել ձրի»: Ս. Ղազար, 1856:

— Յաշխտեմական առածք. Վենետիկ, Ս. Ղա.

զար, 1862 և 1877. « ԴՄԽԻԷ Աղէքսանդրի Թորլո-
նիայ իշխանին Հռովմայեցւոյ առ 'ի բաշխել ձրի » :

— Յաղագս սիրելոյ զՅիսուս : Վենետիկ, Ս. Ղա-
զար, 1853 :

— Մտածոչիւնք 'ի չարչարանս Քրիստոսի : Վե-
նետիկ, Ս. Ղազար, 1864 :

— Հոգևոր քերթուածք : Վեն., Ս. Ղազ., 1850 :

*Լիւդիա. Մարկոս Աւրելիոս կայսեր ժամանա-
կէն պատմական նկարագիր մը : Թարգմանեց Հ. Վբր.
Թանէս Վ. Եագուժճեան, Մխիթ. ուխտէն : Վիէն-
նա, Մխիթ. տպարան, 1861 :

*Լճակիս ձկնորսը. Երեկոյեան ժամուց խորհրդ-
դածուժիւնք Հ. Յակոբոս վարդապետի Իսաւեր-
պենց, 'ի Մխիթ. ուխտէն : Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1873 :

*Լուղովիկոս ԺԶ. Աղէտք Թագաւորական ըն-
տանեաց : Գրեց Հ. Գրիգոր Վ. Ճելալ. 'ի Մխիթ.
ուխտէն : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1863 :

*Լուի ԺԵ. Իր կեանքը, հոգեվարքն ու մահը : Հե-
ղինակուժիւն Մ. Ա. տը Պոչէն գաղղիացւոյ. Թարգ-
մանեց Ս. Միրզայեան : Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան,
1869 :

Լուծ արմատոյն մերոյ, յօրինեալ 'ի Մանուէլ
վարդապետէ Շահինեան, կիւմիւշխանացւոյ : Ի
Տփլիս, 1832. և տպեալ 'ի Կ. Պօլիս, 1841 :

Լուծիչ տարակուսանաց. « Գիրք որ կոչի լու-
ծիչ տարակուսանաց, շարագրեցեալ 'ի Սրմաբէշ
Մանուէլէ կոստանդնուպօլսեցւոյ կեսարեան ...
Տպագրեցեալ 'ի տպարանի Բարսղի, 'ի Թուրին Հայոց
1204 » : Յիշատակարանն ալ կ'ակնարկէ. « ... Յանկ
ելեալ աւարտեցաւ տպագրումն գրքիս այսորիկ, որ
կոչի Լուծիչ տարակուսանաց, 'ի տպարանի Բարսեղ
դպրի արդէն 'ի տէր հանգուցելոյ : Արդեամբք և
գոյիւք Ադուլէցի սափրիչ տիրացու Յօհաննիսին ... »

X յու ~~Յու~~ 30 1

52 160

13 X 9

Յիշե՛լ աղաչեմ զփոքրիկ Մանուէլս, զչարագրողս
գրքոյս, զչարողս և զցրուողս կապարեայ գրոց, որ
զբազում աշխատութիւնս կրեցի » :

Լուծմունք Սահմանաց Դաւթի Անյաղթի: Տես
Դաւիթ Անյաղթ, և Շնորհալի Ներսէս :

Լուսաշաւիղ: Տես Գալուստ վարդապետ:

X

*Լուսաշաւիղ « որ է բացատրութիւն նիկիական
հանգանակին որ պաշտի յամենայն եկեղեցիս քրիս-
տոնէից, աշխատասիրութեամբ պատուելի Գրիգոր
դպրի Փէշարմալճեան: Ի Կ. Պօլիս, յՕրթագիւղ, 'ի
տպ. Պօղոսի Արապեան Ապուշեխցոյ », 1848: էջ 229 14/2x2

*Լուսաւորեալ դար ու յարգելի ժամանակ.
չարագրեց հոռովեական Ճմարտասէր ու ազատա-
միտ հայազգի մը: Կ. Պօլիս, տպ. Յ. Ռ. Բիւրքճեան,
1856:

*Լուսաւորեալներն ու լուսաւորութիւնը.
հրամանաւ հասարակաց կրթութեան պաշտօնէի:
Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1858:

Լուսաւորիչ (Ս. Գրիգոր): Տես Յանախա-
պատումս:

Լուսաւորիչ. « Պատմութիւն վարուց սրբոյ հօրն
մերոյ Գրիգորի լուսաւորչին Հայաստանեայց հայրա-
պետին: Յորում վարք և նահատակութիւն նորա. և
գործքն լուսաւորութեան որով զՀայաստանեայս
լուսաւորեաց. և կատարումն կենաց, և գիւտ նշխա-
րաց նորին՝ համառօտ գրութեամբ բովանդակեալ:
Հաւաքեալ 'ի գրոց Ագաթանգեղոսի իմաստասիրի,
և մեծամեծ պատմաբանից ընդհանուր սուրբ եկեղե-
ցոյ: Աշխատութեամբ Հ. Մատթէոս կրօնաւոր
վարդապետի. հաւանութեամբ Աբբայ հօր իւրոյ
Մխիթարայ վարդապետի ... և տպագրեցեալ յամի
տեառն 1749, 'ի մարտի 18 ... 'ի վենետիկ, 'ի տպ.
Անտոնի Պուլթոլի » : Տես Բոնուկկի:

*Քիչ շատ ևս պարսպաբանաց մի ցամ Թաղաբնակաց
յառ Կիւրքի և Կաստիե Թաղի արեւոյնքս, Գրեց Յանախ
վ. վարդապետ, յԵրզրումի քաղաք. Գ. Դոսե արմ 14:
աշխարհեալ 1875 62 112 12X17*

— Սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի պատմութիւնն աշխարհիկ լեզուով: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Ռ. Քիւրքճեան, 1858:

*Լուսաւորչեան (Սուտ-) եւ իր մոլորութիւնն Եւրոյն. Հաւանութեամբ կրօնական ժողովոյն գրեց Տէր Սարգիս քահանայ Տէր-Սարգսեան: Առաջին պատասխան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Ռ. Քիւրքճեան, 1868:

*Լուսիլլա կամ Սուրբ գրոց ընթերցման վրայ. շարագրեալ յԱտող Մանոտէ, գաղղիարենէ Թարգմանուած: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ա. Պ. Զըրչըի, 1854:

Լուցկիք հոգեւորք. « Լուցկիք հոգեւորք կամ աղօթք ձգականք, որովք 'ի սիրտս դիւրաւ վառի հուր սիրոյն Աստուծոյ. վերանայ միտք նկատել ըզմեծվայելչութիւնն Աստուծոյ »: Տես Քրիստոնէական վարդապետութիւն: Վենետիկ, 1710:

*Լսարանք, կարեւոր և կենցաղօգուտ գիտելեաց, Գաբրիէլ եպիսկոպոսի Այվազեանց: Թէոդոսիա, 'ի տպարանի Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ճ. Արամեան:

Հրատարակեալ հատորք. Աւագ երկուշաբթի: - Աւագ երեքշաբթի: - Աւագ չորեքշաբթի: - Երուսաղեմի առումն ու տաճարին կործանումը: - Կոստանդնուպօլսոյ առումն յՕսմանեանց: - Աւագ հինգշաբթի: - Աւագ ուրբաթ: - Չատիկ սուրբ յարութեան Տեառն: - Սուրբ Հռիփսիմեանք: - Մեծն Եւրսէս Պարթև: - Եգիպտոսի հնութիւններն: - Մնունդ և Մկրտութիւն Տեառն:

*Լուքրեցիա Պորճիա, ողբերգութիւն Վիկտոր Հիւկոյ Գաղղիացւոյ: Թարգմանեաց Տիգրան Յարութիւն Տէտէեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան, 1862:

*Խաղողի հիւանդութիւնը կամ Որթեճաղիկը:
Գրեց Յովհաննէս Թիւսիւզեան: Կ. Պօլիս, 1857:

Խանգարմունք հայկաբանութեան 'ի հնումն
եւ 'ի նորումս. Գրեալ 'ի Գարրիէլ եպիսկոպոսէ
Այվազեան: Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խաչիպեան ու-
սումնարանի ազգիս Հայոց, 1869:

*Խաշնարածին աղջկանը եղիսարեթին եր-
ջանիկ մահը: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիէլմ Կրիֆ-
ֆիթի, 1841, 1869:

Խաչատուր վարդապետ Առաքելեան.

Աստուածաբանութիւն ընդարձակ. « Լիակատար
Աստուածաբանութիւն բաժանեցեալ 'ի վեց մա-
սուես. որոց յառաջնում ընձեռի զԱստուծոյ. յեր-
կրորդում՝ զվարուց 'ի հոսարակի. յերրորդում՝
զվարուց 'ի մասնաւորի. 'ի չորրորդում՝ զներմար-
մնութենէ. 'ի հինգերորդում զխորհրդոց եկեղե-
ցոյ, և 'ի վեցերորդում զվերջնոց մարդոյն: Արա-
րեցեալ և շարագրեցեալ ռոտնաւոր բանիւ 'ի Խա-
չատրոյ Աստուածաբան վարդապետէ Արղրումեցոյ
'ի յօգուտ և 'ի հոգևոր զուարճացումն մերազնեաց-
արտահանեցեալ 'ի համառօտականէ Աստուածաբա-
նութենէ սրբոյն Թօմայի Ագուինացոյն: Եւ նուի-
րեցեալ նախապետաբար 'ի փառս Աստուծոյ, և
երկրորդաբար 'ի պատիւ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի
լուսաւորչին ... Յամի Տեառն 1729 տպագրեցեալ 'ի
Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտօնի Պօլթօլի. Con li-
cenza de' Superiori e privilegio. Հրամանաւ մե-
ծաւորաց»: Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Ես արուպս
վարդապետաց, յետ ուսանելոյն 'ի դպրատան զփի-
լիսոփայութիւնն և զաստուածաբանութիւն, և յետ
առնելոյն զվարդապետական իշխանութիւն, ճանաչե-
ցի զիս պարտաւոր ամենեցուն, մանաւանդ մերայ-
նոց: Ուստի սկսայ ոչ միայն քարոզել, այլ և շարա-
գրել: Լքուցի զպարտն իմ զոր ունէի առ մանկունս,
զի շարագրեցի զքերականութիւն և զճարտասանու-

Թիւն: Վճարեցի զպարտականուԹիւնն իմ զոր ունէի առ Զերմեռանդս, մեկնելով նոցա զՅրգերգոցն Սողոմոնի: Բաւարարի քահանայից և խոստովանահարց, կարկառելով նոցա զբարոյական համառօտ աստուածաբանուԹիւն: Վարդապետաց քարոզողաց, և ժողովբոց քարոզասիրաց զհաճոյսն կատարեցի, շարագրելով նոցին զքարոզագիրս բոլորոյ տարւոյ, լիս վկայուԹեամբ սուրբ գրոց, և սրբոց վարդապետաց եկեղեցւոյ: Զկամս իմաստասիրաց լցուցի, կարկառելով նոցա ոչ միայն զոտանաւոր իմաստասիրուԹիւն, կարի յոյժ համառօտախօս, յորում ներսլարունակին ամենայնք ազատականք արուեստք, և բնականք գիտուԹիւնք. սկսանելով 'ի քերականուԹենէ, և վերջանալով 'ի մետափիսիքային. այլ նաև զաեսական իմաստասիրուԹիւն լատին և հայ: Սկսայ ևս շարագրել զմին լիակատար աստուածաբանուԹիւն, որ է այս, առ օգուտ՝ մանաւանդ իմասանոց, և իրաց բոլորոյ աստուածաբանուԹեան տեղեկանալ փափաքողաց, բաժանեալ զնա 'ի վեց մասունս. 'ի յառաջնում մասին ճառելով զԱստուծոյ, 'ի յերկրորդում մասին՝ զբարոյականուԹենէ 'ի հասարակի, 'ի յերրորդում մասին՝ ըզբարոյականուԹենէ 'ի մասնաւորի. 'ի չորրորդում մասին՝ զներմարմնուԹենէ բանին, 'ի հինգերորդում մասին՝ զխորհրդոց եկեղեցւոյ. և 'ի վեցերորդում մասին զվերջնոց մարդոյն: Զբոլորն արտահանի 'ի համառօտականէ աստուածաբանուԹենէ սրբոյն Թօմայի Ագուինացւոյն, հրեշտակականի վարդապետին. որոյ համառօտականի աստուածաբանուԹեան միշտ պարապեցայ: Զայս լիակատար աստուածաբանուԹիւնս, որտահանեցեալ յաստուածաբանուԹենէ սրբոյն Թօմայի Ագուինացւոյն, որոյ յաստուածաբանուԹենէն բոլոր աշխարհ լուսաւորեցեալ է, ոտանաւորաւ ոճիւ շարագրեցի. զի աստուածաբանականաւ վարդապետուԹեամբ զմիտ մեր լուսաւորիցեմք, և ոտանաւորաւ բանիւ զնոյն յաւէտ բերկրեցուցանիցեմք: ԳրեԹէ զամս քսանևհինգ 'ի վերայ սորա յօժարաբար զաիւ և զգիշեր աշխատեցայ. և տակաւին աշխատիմ մինչ տպագրի, զի իցէ կատարեալ որքան կարելի ... »:

Երկրորդ մասն Աստուածարանութեանս, այսպիսի մեկագրով « Աւաջին հատոր Երկրորդի մասին լիակատար Աստուածարանութեան բաժանեցելոյ՝ ՚ի վեց մասունս ... Յամի տեառն 1734 տպագրեցելոյ՝ ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպարանի Անթոնի Պօռթոլի » :

Բովանդակութիւնն Աստուածարանութեանս. « Կարձառօտագունեղ համառօտութիւն ընդհանրականի Աստուածարանութեան խոկականի, ռուսումնականի, գրականի, բարոյականի, և այլն : Ատորասականաւ խօսակցութեամբ : Եարադրեցեալ ՚ի լատինականի լեզու ՚ի Քերպպատուելոյ Խաչատրոյ Էրզրումեցոյ Աստուածարան վարդապետէ : Եւ Թարգմանեցեալ ՚ի հոյկական լեզու ՚ի Մարիամայ Քարաբաշեան Կոստանդինուպօլսեցոյ կուսասննգոյ : Տպագրեցեալ ջանիւ նոյնոյ վարդապետի, ՚ի փառս Աստուծոյ և յօգուս մերայնոց ... Յամի տեառն 1736, ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպ. Անթոնի Պօռթոլի » :

Բարոյախան Աստուածարանութիւնն. « Համառօտութիւնն Բարոյականի Աստուածարանութեան շարագրեցեալ ՚ի Խաչատրոյ Էրզրումեցոյ անարժան վարդապետէ, ՚ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ, և ՚ի պատիւ սրբոց նորին, և յօգուս մերազնեաց : Տպագրեցեալ արգեամբք և գոյիւք ամենապայծառ Եէհրիմանեանց, բարեպաշտ և աստուածասէր Թոճայ Սահրատի որդի Զուղայեցոյ պարոն Մուրասին, առ ՚ի հոգևոր շահաբերութիւն մերոց հայկազունքրիստոնէից, ՚ի հայրապետութեան Տեառն Զուղայեցի Ազեքսանդրի կաթուղիկոսի ... Յամի փրկչին ՌՁԼԹ և Հայոց ՌՃԾԸ, ՚ի մարտի Ժգ. ՚ի Վենետիկ, ՚ի տպ. Անտոնիոսի Պօռթոլի » :

Բովանդակութիւնն անկնայն ուսմանց, (յերկուս հատորս) : Մեկագիր առաջնոյն. « Համառօտական իմաստասիրութիւնն. շարագրեալ ՚ի Խաչատրոյ նըլասսու վարդապետէ Էրզրումեցոյ, ՚ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ, և ՚ի պատիւ սրբոց նորին, և յօգուս մերազնեաց : Հատոր առաջին. որ պարունակէ ՚ի յարուեստից մինչ ՚ի քաղաքականութիւն ներփակաբար : Տպագրեցեալ արգեամբք և գոյիւք ամենապայծառ Զուղայեցի Եէրիմանեանց՝ բարեպաշտ և աստուածասէր Թոճայ Սահրատի որդի պարոն Քաս

պարին և պարոն Մուրատին, առ 'ի հոգևոր շահաբերութիւն մերոց հայկազուն քրիստոնէից... Յամբ տեառն 1711 և Հայոց 1160, ապրիլի 12. 'ի վենետիկ, 'ի տպարանի Անտոնիոսի Պօսթոլի » : Ընծայուած է առ Տէր Բարսեղ քահանայ 'ի Շէհրիմանեան տոհմէ : Յետոյ գրուած է ցուցակ մը այն ամէն ուսմանց որոց վրայ պիտի ճառէ գրքին երկու հատորներուն մէջ. « Համառօտական իմաստասիրութիւն. յորում պարունակին որք հետևին. այսինքն արուեստք, քերթողութիւն, ճարտասանութիւն, բանաստեղծութիւն և տրամաբանութիւն. բնականաբանութիւն ըստ ամենից իւրոց մասանց. այսինքն՝ յաղագս մարմնոյ, յաղագս աշխարհի և երկնի, յաղագս ծննդեան և ապականութեան. յաղագս տարերաց, յաղագս անկատար խառնեցելոց, յաղագս անկոց, յաղագս կենդանեաց, յաղագս մարգոյ, բժշկականութիւն, բարոյականութիւն, և քաղաքականութիւն. մատեմատիկա, ըստ ամենից իւրոց մասանց. այսինքն թուաբանութիւն, երկրաչափութիւն, աստեղագաշխութիւն, երաժշտութիւն, ընդհայեցողութիւն, և կըռորգաբանութիւն և մեթափիսիքայն » :

Երկրորդ հատորն ալ նախընթացին ճակատն և խորագիրը կը կրէ :

Ճարտասանոտքիւն. « Արարեալ և շարագրեցեալ 'ի Խաչատրոյ Էրզրումեցւոյ Աստուածաբան վարդապետէ, 'ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ, և 'ի պատիւ սրբոց նորին և յօգուտ մերազնեաց : Տպագրեցեալ արգեամբք և գոյիւք ամենապայծառ Շէրիմանեանց, բարեպաշտ և աստուածասէր Խօջայ Սարհատի որգի Զուղայեցւոյ պարոն Գասպարին, առ 'ի հոգևոր շահաբերութիւն մերոց հայկազուն քրիստոնէից... Յամբ փրկչին ՔՁԳ, և Հայոց ԹՃԿԲ, սեպտեմբերի ին : Ի վենետիկ, 'ի տպարանի Անտոնիոսի Պօսթոլի » :

Քարոզգիրք (յերկուս հատորս). Առաջին հատորին մականգիրն. « Բանք և քարոզք յաղագս տէրունական տօնից, և աւուրց Աղուհացից և տօնախրմբութեանց Մարիամն և սրբոյ Խաչի : Շարագրեցեալք 'ի Խաչատրոյ Էրզրումեցւոյ անարժան վարդապետէ 'ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ և 'ի պա.

տիւ սրբոց նորին և յօգուտ մերազնեաց: Հատոր Ա
ռաջին: Որ պարունակէ զքարոզս 'ի յառաջնոյ կիւ-
րակէէ Գալստեան մինչև 'ի Նոր կիւրակէ ներփա-
կաբար: Տպագրեցեալ արգեամբք և դոյիւք ամենա-
պայծառ Զուղայիցի Շերիմանեանց բարեպաշտ և
աստուածասէր Խօջայ Սարհատի որդի պարոն Մու-
րաթին առ 'ի հոգևոր շահաբերութիւն մերոց հայ-
կազուն քրիստոնէից ... Յամի փրկչին ՌձԺ և Հայոց
ՌձԾԹ, մարտի Իգ. 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտո-
նիօսի Պօռթուլի»: Գրքին վերջի երեսը Վենետիկ
տպագրեալ հայկական գրոց ցուցակ մը կայ, այս-
պիսի խորագրով. « Եարաբանութիւն և ցուցակ
գրոց որք գտանին մեծագունիւ թուով առ Անտոնիոս
Պօռթուլի տպագրիչն 'ի Վենետիկ 'ի Սուրբ Մարիամ
Տօմմոզա 'ի քալէ Լոնգա 'ի ներկայի ամի 1710 »:

Երկրորդ հատորն ունի առանձին խորագիր 'ի Ճա-
կատու. « Թանք և քարոզք ... մերազնեաց: Հատոր
Երկրորդ: Որ պարունակէ զքարոզս 'ի յերկրորդ
կիւրակէէ յետ Զասկի ներփակաբար, մինչև 'ի յա-
ռաջին կիւրակէ Գալստեան արտաքսաբար » և այլն:

Մեկնորքին Երգոց երգոյն. « Համառօտ մեկնու-
թիւն Երգոց երգոյն Սողոմոնի: Եարագրեցեալ 'ի
Խաչատուրի Էրզրուամեցւոյ Աստուածաբան վարդապե-
տէ՝ ըստ մեկնութեան գերազանցից վարդապետաց
աստուածաբանից եկեղեցւոյ: Որոց անուանքն են
այսոքիկ. Սուրբն Օգոստինոս, սուրբն Գրիգոր Նիւ-
սացին, սուրբն Գրիգոր Հռովմայ հայրապետն, սուր-
բն Ամբրոսիոս, սուրբն Բեռնարտոս, Որոգինէս,
սուրբն Թովմաս Ագուլինացին, սուրբն Բարսեղ, սուր-
բն Հերոնիմոս, Բեթայ քահանայն, Ռուպերտոս,
սուրբն Անսէլմոս, Կասիոգորոս, սուրբն Եպիփան,
սուրբն Կիւրեղ, Իզիտորոս, սուրբն Կիպրիանոս,
սուրբն Տօանչիսկոս, սուրբն Պօնավէնտուրա, և
մանաւանդ Տիրինոս՝ 'ի փառս մեծագոյնս Աստու-
ծոյ ... 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի, և թուարե-
րութեան Հայոց ՌձԾ. յունվար ամսոյն Է. և 'ի Թը-
վին փրկչին 1700 »: Յէջն 257 կայ յիշատակարան և
տպագրութեան հրամանագիր. « Ես Մեղեփետգ վար-
դապետս կարողութեամբն և շնորհօք Աստուծոյ պա-
տրիարքս մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլսի, տե-

սի զմեկնուծիւնս զայս Երգոյ երգոց Սողոմոնի, շարագրեցեալ 'ի հաւասարիմ բարեկամն մերմէ Խաչատուր վարդապետէ Էրզրումեցոյ. և ընթերցեալ հաւանեցայ, զի դո՛ւր զնա ըստ մեկնուծեան սրբոց մեծաց վարդապետաց եկեղեցոյ. վասն որոյ ետուհրաման զի տպագրեսցի) : Իսկ յիշատակարանն է. . . Աւարտեցաւ գիրքս մեկնուծեան Երգոց երգոյն Սողոմոնի շարագրեցեալ 'ի Խաչատրոյ Էրզրումեցոյ . . . 'ի խնդրոյ ումեմն ապիկար բանասիրի . . . կամակցուծեամբ և հաւանուծեամբ մեծաւորաց, և սրբագրուծեամբ ումեմն շնչին բանասիրի, Թուին Քրիստոսի 1701. և ըստ Հայոց ՌձԻն, 'ի մարտի իրին) :

Երեսօրումն առ քրիստոնեակալս կատարելոց ինն « յորում պարունակին ամենեքեան առ կատարելուծիւն պատկանողք : Երագրեցեալ 'ի Խաչատրոյ Աստուածարանէ Աւաքելոսկանէ վարդապետէ 'ի լաթինականի լեզուոջ : Եւ Թարգմանեցեալ 'ի հայկական լեզու 'ի Մարիամայ Քարաքաշեան Կոստանդնուպոլսեցոյ կուսասննոցոյ : Տպագրեցեալ Լանիւնոյնոյ վարդապետի, 'ի փառս Աստուծոյ և յօգուտ մերայնոց : Յամի տեառն 1733 . . . 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անդոնի Պուլթոյի) :

Քերականութիւն. « Գիրք Քերականուծեան, արարեալ և շարագրեցեալ 'ի Խաչատրոյ Արզրումեցոյ Աստուածարան վարդապետէ որդւոյ լուսաւորչանիստ աթոռոյ սրբոյ Էլմիածնի : Յաղագս մանկանց և այլոց որք տակաւին ոչ են ուսեալ զբարւոք կերպ խօսելոյ և գրելոյ և ընթեռնելոյ : Յօրինեալ ներսպարանում սրբոյ Էլմիածնի, և սրբոյ Սարգսի զօրավարի, . . . ՅԱլիկունա քաղաքի. ներթուուծ փրկչին 1691. իսկ Հայոց ՌձԻ, մարտի 7. . . Հեռեւի առաջին և նուաստագոյն մասն, որ յինքեան ներփակէ զամենայն ազատական արհեստս. այսինքն զքերականուծիւն, զհռետորուծիւն, և զբանաստեղծուծիւն : Աւստի անշատի մասս այս յերիս հատորս. յառաջնումն ընձեռեսցի զքերականուծենէ. յերրորդում զհռետորուծենէ, և յերրորդում զբանաստեղծուծենէ : Հատոր Առաջին : Յաղագս Քերականուծեան) : (Միւս հատորներն հրատարակուած չեն) :

Յէջն 125 վկայագիր մը տպագրութեան. « Ես կա-
ֆացի Յովհաննէս վարդապետս . . . արժանի համա-
րեցայ ամենեին զի տպագրիցի 'ի փառս ամենակարին
Աստուծոյ, 'ի գովեստ ամեներանեցելոյ միշտ կու-
սին Մարիամնու, յօգուտ և 'ի ճոխութիւն մերայնոց
Արամենեաց, սիրեցելոց ճմարտասիրաց : Ուստի
վկայութեամբ հաստատեմ զվերոյգրեցեալս. և մա-
տանեաւ իմով կնքեմ : Գծագրեցի զսա յամի Տեառն
մերոյ ՌՈՂԵ. և ըստ մերոյ համարողութեանն ՌձԻԴ.
յօգոստոսի ԺԵ, 'ի կոստանդնուպօլիս » :

* Խաշնարածին աղջկանն եղիսարեթին երջանիկ
մահը : Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուչիէ՛մ' Կրիֆֆիթի,
1841 :

* Խասգիւղի քնաշրջիկը : Պօլիս, Գրատուն Յով.
սեփայ Գազաֆեան :

* Խասպաթեան, Շտեմարսն մանկական. աղոց
համար ընթերցանելի գիրք : Թիֆլիզ, կովկասեան
գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց, 1881 :

* Խաչի ճառ. գրեց Խրիմեան հայրիկ : Կ. Պօլիս,
'ի տպ. Ե. Տոտեսեան, 1876 :

X * Խավիար խանի պօրսային վիճակը : Շարա-
գրեց Սարաֆ Ամբակում : Կ. Պօլիս, 1860 : *Պիոյ 1866
52 29
10 X 17*

* Խատիսեանց. Սէր, վիպասանութիւն հայերե-
խանցը ընծայ : Թիֆլիզ, կովկասեան գրավաճառա-
նոց Զաքարիայ Գրիգորեանց, 1881 :

* Խաւարից դէպ 'ի լոյս, վիպասանութիւն՝ Ա-
րարատեանցի թարգմանութեամբ : Թիֆլիզ, կով-
կասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց,
1881.

* Խենթը. Արկածներ վերջին ոռու-թուրքական
պատերազմից. հեղինակութիւն Ռաֆֆիի, Թիֆլիզ,
'ի տպ. Գրիգորեանց, 1881 :

ԽԹԱՆ գղջման « և առանձնախօսութիւն միջա-
հիւսեցեալ բանիւքն աստուածաշնչի: Ձեռամբ վերա-
պատուելի եղբայրականի հօր 'ի Յիսուսէ Մարիա-
մայ Քարմելի(թականի բորկի: Թարգմանեցեալ 'ի լա-
թինականէ առ հայկական լեզու 'ի տէր Պետրոս Միս-
սիօնարէ կոստանդինուպօլսեցւոյ Մուհուպեան զար-
մէ: Եւ տպեցեալ 'ի օգուտ մեղաւորաց Զանացողու-
թեամբ նոյնոյ ... Յամի տեառն 1727 'ի Վենետիկ,
'ի տպարանի Ան(թօնի Պոլ(թոլի)»: « Գրգուկս այս
գործունեայ, — կ'ըսէ յիշատակարանն, — է սիռակի
տպարկեցեալ 'ի Հոսմ', 'ի Տաւրին', 'ի Պասսան', 'ի
Վենետիկ և 'ի Պատուայ 'ի յօգուտ իւրայնոց. յոր-
մէ և ես շարժեցեալ, մինչ զի զժամանակս իմ լսելոյ
զուսուցմո՞ւնս գերարգելի վարդապետին իմոյ (և աս-
տուածարանութեան) Խաչատրոյ Էրզրումեցւոյ Ա-
ռաքիչական Միսիօնարի, ծախեցի 'ի Թարգմանու-
թեան վասն օգտի մերայնոց »:

*ԽԹԱՆ ընդդէմ լուսաւորչական ազգիս Հայոց
սուրբ եկեղեցւոյն անիրաւութեամբ աքացողաց:
Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան, 1854:

*ԽՊՏՈՒԹԵԱՆ արգասիք, վիպասանութիւն Արա-
րատեանցի: Թիֆլիզ, կովկասեան գրովաճառանոց
Զաքարիայ Գրիգորեանց, 1880:

*ԽՊՏՄՈՒՄԱՆՔԻ հինգ վէրքերը. « Զի ածից զբժըշ-
կութիւն քո 'ի ցաւագին վիրաց քոց, և բժշկեցից
դքեզ. ասէ Տէր »: Երեմ. Լ. 17: Զմիւռնիա, 'ի տպ.
Գուլիէլմոսի կրիֆֆիթի, 1843:

Խմբագիր չափածոյ բանից, Մսերայ Մագիս-
տրոսի Մսերեանց Զմիւռնացւոյ: Մոսկուա, 'ի տպ.
Արեւելեան Ճեմարանի տեարց Լազարեանց, 1864:

*ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ Երախայոց, մարմնական
և բարոյական. շարագրութիւն կոմբի բժշկին Անդ-
ղիացւոց Թագուհիի, և Էգինբուրգի արքունի բժըշ-
կական համալսարանի անդամի: Տպ. Միանսարեանց:
Ս. Պետերբուրգ, 1868: Գրաշար Մկրտիչ Էֆեն-
տեանց:

*Խնդիր արեւելեան Եւրոպայի արգի վիճակին մէջ: Արմաշ. 'ի տպ. Չարխափան սուրբ Աստուածածնի, 1876:

*Խնդիր երկամէ Ճանապարհի վերայ գէպ 'ի Հնգկատտան: Տփխիս, 'ի տպարանի գլխաւոր կառավարութեան փոխարքային կովկասու, 1872:

*Խնդիր կաթողիկոսութեան ամենայն Հայոց: Քննութիւն 1836ի Սահմանադրութեան (Պալատէնիայի): Կարգ և կանոն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կաթողիկոսական իշխանութեան: Ի լոյս ածող Մարկոս Աղաբեգեան: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Արամեան, 1865:

*Խնդիր միութեան Հայոց. գրեց Ճ. Տ. հայագէտ գաղղիացի: Ա. և Բ. Տպ. 'ի Փարիզ, 'ի տպ. Ճ. Արամ, 1 61:

* Խնդիր հայկական. կոստանդնուպօլիս անցած վերջին ազգային գէպքերուն վերայ: Շարագրեաց Բ. Թրուա նախնական աստիճանի մրցանակաւոր 'ի գրագիտութեան: Կ. Պօլիս, 1861:

*Խնդիր պատրիարքութեան. գրեց Աթթարեան: Կ. Պօլիս, 1869:

*Խնդիր սուրբ տեղեաց և նորա պաշտօնական քննութիւնը: Մրուսաղէմ, 'ի տպ. արքոյ Յակովբեանց, 1871:

Խոկումն վարուց « պարունակող բազմաց և զաւնազանից շերմաւանդականաց աղօթից-տպագրեցեալ ... 'ի քաղաքն կոստանդնուպօլիս. յամի ներմարմնութեան տեառն 1703, և ըստ Հայոց ՌՃԾԻ »:

Խոկումն վարուց « շարագրեցեալ 'ի Մխիթարայ արքայէ մեծէ » և տպեալ յամի Տեառն 1753:

Բ. Տպ. Խոկումն վարուց շարագրեալ 'ի Մխիթարայ արքայէ մեծէ: Յամի Տեառն 1810, և 'ի.

X խնդիր կրթական օգնութեան և շարք պարտաւորութեան մասին. Երասխան. Երասխան
1871 69 292 16410

Թուին Հայոց ՌԾԾԹ: Ի Վենետիկ, 'ի վանս Սրբոյն
Վազարու:

Խոկումն քրիստոնէական. « Վասն իւրօքան.
չիւրոյ աւուրց ամսոյն. Թարգմանեցեալ ... 'ի Յո-
հաննիսէ վարդապետէ, և տարգրեցեալ 'ի տպարա-
նի տանն Սահրատեան 'ի Թուին ՌՃԼԶ. մարտի Բ 'ի
Վենետիկ քաղաքի »: Ի վերջ գրոցն համառօտ յի-
շատակարան մը. « Տարգրեցաւ խնդրանօք խոճոց
Սահրատի որդւոյ պարոն Մուրատին »:

Բ. Տպ. « Խոկումն ... ամսոյն: Թարգմանեցեալ
'ի Յոհաննիսէ վարդապետէ Կոստանդինուպօլսե-
ցւոյ: Եւ տպագրեցեալ 'ի տպարանի Ճուանի Պա-
շօի, որ է կառուցեալ ծախիւք Ճուանի Ռիցցի: Թուին
Քրիստոսի 1719: Հոկտեմբերի 26, 'ի Վենետիկ »:
Յէջն 208. « Գիրքս այս Թէպէտ է փոքրաձառ, —
բայց կեցուծեան է մեծ վաճառ. — Չի զմեզ շարժէ
իրրու պատճառ, — լինել ժառանգ փառացն անձառ:
Թէ 'ի յաւուր ըզմիակ ձառ, — եւ զբանից նորին
կաճառ, — Սանուս 'ի միտ և պահես վառ, — լինիս
հոգւովք երկնից բուրվառ »:

Գ. Տպ. « Խոկումն ... և զինի բազում անգամ
տպագրուծեանն այժմ վերստին տպագրի վասն յոյժ
օգտակար գողոյն: Յամի Տեառն 1732, ապրիլի 16 ...
'ի տպարանի Անդօնի Պոսթոլի »:

Դ. Տպ. « Խոկմունք քրիստոնէականք, ըստ իւ-
րօքանչիւր աւուրց ամսոյն: Թարգմանեալ յիտա-
լական լեզուէ 'ի հայ բարբառ յաշակերտաց Մխի-
թարոյ արքայի թարունտպետին սեբաստացւոյ ...
Յամի Տեառն 1771 ... 'ի Վենետիկ, 'ի տպար. Ան-
տօնի Պոսթոլի »:

*Խոնկորակք: Պօլիս, Գրատուն Յովսէփայ Գա-
վաթեան:

Խոշոր տառերի եւ կէտադրուծեան գլխա-
ւոր գործածական նշաններ եւ Թերթեր: Տըփ-
խիս, Ալադաթեան գրատուն:

Խոստովանարան. « ... կամ Ամբաստանարան, »

ըստ կարգի Պատուիրանաց Տասանց Պատգամաց և Եօթանց մեղաց գլխաւորաց ... Տպագրեցեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի Թուրին Քրիստոսի 1701. իսկ ըստ Հայոց ԲձԺին, 'ի մայիսի ամսոյ Երին » : Երկրորդ էջն. « Այս գրգիկս վերաքաղեցեալ և շարագրեցեալ յուճմեմէ պատուականէ կրօնաւորէ Մարկեղոս կոչեցելոյ փալէրմիթացւոյ 'ի կարգէ Քարոզողաց : Եղև 'ի խնդրոյ ուրուճմն հայկազնոյ Ազգապատեցւոյ Պաշտօնի բարեպաշտի և երկիւղածի Թարգմանեցեալ Յոհաննիսէ վարդապետէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ, 'ի լէզուէ իտալականէ 'ի հայկական բարբառ » :

Բ. Տպ. « Խոստովանարան սրբոյն Թոմայի Աքոռի նացւոյն, որում ուճեք Թէ խոստովանահօր և Թէ խոստովանորդւոյ հարկաւոր : Թարգմանեցեալ 'ի լաթինականէ աւ. հայկական բարբառ 'ի աէր Պետրոս միսիօնարէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ 'ի Մուհուպեան զարմէ. և տպարկեցեալ առ օգուտ ամենից ջանացողութեամբ նոյնոյ ... Յամի Տեառն 1727. 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անթօնի Պոլթոլի » :

Գ. Տպ. « Գիրք խոստովանութեանց, որ է մի 'ի յեօթանց խորհրդոց սրբոյ եկեղեցւոյ, յօրինեցեալ աստուածաբանից վարդապետաց վասն օգտի զըջացելոյ, շահաւոր և օգտակար առ 'ի փրկութիւն ոգւոց շքմարիտ զըջացելոց : Որովք կարիցեն 'ի վերըն գունեղ զկերպ և զորպիսութիւն ուղղապէս խոստովանելոյ : Այլ և բանս ինչ օգտակարս՝ պատճառս կեցուցանելոյ զհօգիս, ժողովեցեալ աստանօր շարաբարդեցաք . զոր ընկալեալ՝ զտեառնէ գոհասւլեք ... Հոգաբարձութեամբ Աստուածատուրի Ադուլեայ դաշտեցւոյ . 'ի փառս Աստուծոյ, և ամբժի յգացման մօրն այցելուհւոյ Կուսին, որոյ բարեխօսութիւնն անպակաս լիցի 'ի մէջ. ամէն : Թուող փրկչին ԹՈՂԸ և Հայոց ԲձԺԸ . 'ի Կոստանդինուպօլիս » :

Նոր և դիւրագոյն խրատ, յաղագս վերածելոյ 'ի միան զամենայն մեղս, վասն բարեպէս և կատարեալպէս խոստովանելոյ : Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտօնիոսի Պոլթոլի » : (Անթուական) :

Խոնարհագոյն ուսողութիւն և նշանագրովք

Համարողութիւն. զոր յօրինեալ է Հ. Ղուկայ Տէր-
տէրեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վիեննա, 'ի տպ.
Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1843:

Ա. Երանագրովք համարողութիւն կամ Գրահայիշ
(Աւճէպրա):

Բ. Պարզ Երկրաչափութիւն:

Գ. Երեքանկիւնաչափութիւն և Հատածք կոնի:

Խոսքով մեծն, Անձեացի. « Գիրք որ կոչի Մեկ-
նութիւն աղօթից. արարեալ երանելւոյն Խոսքովու
Անձեացեաց եպիսկոպոսի և այլ սուրբ վարդապե-
տաց: Եւ հաւաքեցեալ ըստ կարգի 'ի միումտփի 'ի
Մովսիսէ ումեմնէ աշխատասէր վարդապետէ »:
Յայսմ տպագրութեան նախ Մովսէս վարդապետին
յառաջբանը գրուած է, որ Թէոփորոս անուհով
մէկու մը խնդրանօք հաւաքեր է ժամագրոց մեկնու-
թեան խօսքերն ... « զոր սկզբնաւորեալ է մեծին
Խոսքովու, հաւաքելով յանձնիւր տեղիս ըստ պատ-
շաճ պիտոյից, և զերկաքանչիւր սրբոցն խօսեցեալ
բանս »: Ետքը մեծին Խոսքովու յառաջբանն և
մեկնաբանութիւնք, հանդերձ յաւելուածովք Յով-
հաննու Իմաստասիրի, Ստեփանոսի Միւնեցւոյ, Գր-
Տաթեակացւոյ, և այլոց: Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ.
« ... Տպեցաւ ... մեծի աթոռոյն Էջմիածնի հաւա-
ատրիմ միաբան և ծայրագոյն նուիրակ տեառն Ղա-
զարու Աստուածարանութեան վարդապետին Ճահ-
կեցւոյ յոգնաջան երկամբն և անգուլ աշխատու-
թեամբ. այսինքն զկանոնս բաժանելով և զխորագիրս
դոմանս մակագրելով, և զայլ բազում բանս սրբոց
վարդապետաց ժողովելով և աստ գնելով ... Յիշեա-
լիք և զտպագրող սորին զՎոստանգնուպոյսեցի ա-
նարժան մահտեսի Աստուածատուրս ... »: Տպա-
գրութեան թուական չունի. բայց կը յիշատակուի
Յովհաննու (Վոյտ) պատրիարքութիւնը և Աբրա-
համու կաթողիկոսութիւնը. և որովհետեւ Յովհան-
նու պատրիարքութեան ժամանակ՝ կրկին համանուն
Աբրահամ կաթողիկոսունք նստան, ուստի և տպա-
գրութեան թուականն կ'երեւնայ 1730-36 տարինե-
րուն միջոցը: Նոյնպէս ալ չիշատակուիր տպագրու-
թեան քաղաքն Վոստանգնուպոլիս, ինչպէս յայտնի

է 'ի տպագրողէն, և յիշատակարանին վերջը գրուած հետեւեալ տողերէն, « Զարբագրող սուրբ գրքոյս և աշխատող ցանկիս՝ զՊաղտասար մեղաւոր տնձն իժ՝ իմայնովքս հանգերձ յիշեալիք 'ի տէր » : Տես Ան. ձեւեալս ի խոսրով :

Խոսրով մեծն, արքայ Հայոց, ողբերգութիւն 'ի հինգ արարուածս. 'ի Հ. Պետրոս Վ. Մինասեան 'ի Մխիթ. ուխտէն : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1845 :

Խորենացի Մովսէս. Պատմութիւն Հայոց.

Ա. Տպ. « Ազգաբանութիւն առհմին Յաբէթեան, յօրինեցեալ 'ի Մովսիսէ Խորենացոյ, յեռամեծ վարդապետէ և յոգներախտ քերթողահօրէ : Ի խնդրոյ Պայազատասպետի Սահակայ Բագրատուն. ոյ : Հարազատ և բուն պատմութիւն նախնեացն առաջնոց, Թագաւորաց, իշխանաց, նախարարաց և հայրապետաց Արամեան ազգին : Սկսեալ 'ի Հայկայ քաջէ մինչև ցԱրտաշէր Թագաւորն մեր : Ի լոյս ածեալ տպիւք և ծախիւք Թոմայ Վանանդեցոյ վեհափայլի Կախկոպոսի և բազմաջան վարդապետի ... Յամի մարդեղութեան բանին 1695. յԱմսդէլտա մի » : Յ'էջն 3 կայ ծանուցումն առ ընթերցողս 'ի Թովմայէ Վանանդեցոյ. « Ես... Թոմաս ծառայ ծառայից Աստուծոյ, 'ի վայելուչ քաղաքէ Վանանդու Գողթնեաց, ձեռնամուխ եղեալ տպեցի զչքնազավէպ և զգեղեցկաշար պատմութիւնս Նախնեաց մերոց » : Ապա հետեւեալ տողերն. « Ընծայէ ծաղիկ բերկրութեան՝ ցանկալի աշգին Արամեան, եռամեծ Վանանդեան Թոմաս Նուրիջանեան. սորին ժօրեզօր որդի ես Մատթէոս շարեցի » :

Գրքին յիշատակարանն ալ կը ծանուցանէ. « Ես... Թոմաս Կախկոպոս 'ի գաւառէ Գողթնեաց 'ի մասէն Վանանդու, տարագրական հողմավարութեամբ անցի 'ի կալուածս Եւրօպէոս. և մեծաջան աշխատութեամբ փութացայ ժամանել 'ի գեղեցկագիր և ամենայն գովասանութեան արժանաւոր քաղաքն յԱմսարգամ, առ 'ի յօրինել և հոգալ զբուն գործին տպագրութեան. և զտախտական պղնձեաց՝ վասն փորագրելոյ զգիրս համայն գաւառաց, զորս

երկամբք բազմք և յոգնակի ծախիւք կասարեցաք ընդ Մատթէոսի, որ է որդի եղբօր մօր իմոյ. զոր նոսի յղեցի 'ի նոյն քաղաք սակս պատրաստելոյ ըզպարագայս առաջիկայ քործոց մերոց. և զկնի կազմելոյ և յօրինելոյ զոր պարտն էր և պատեհ, հաճեցայ տպել զվիպագրութիւն բազմերախտ առն Մօսիսի Քերթողահօրն, իբր առաջին պատու էրախտեաց իմոց աշխատութեանց, և իմովք ծախիւք » :

Բ. Տպ. « Աղլաբանութիւն առհմին Յարեթեան, յօրինեալ 'ի Մովսիսէ Խորենացւոյ յեռամեծ վարդապետէ և յոգներախտ Քերթողահօրէ. 'ի խնդրոյ պայազատասպեաի Սահակայ բագրատունւոյ : Տպագրեցեալ երկասիրութեամբ Սարգսի վարդապետի և արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպօլսեցւոյ . ըստ խնդրոյ Յովհաննէս Զէլէպւոյն Սեղբոսեան, առ 'ի լինել յիշատակ բարի անուան Հովուենց մահտեսի գերապատիւ իշխանին 'ի Քրիստոս հանգուցելոյ ... Յամի տեառն 1752 'ի մայիսի 12. 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտօնի Պօսթոլի » :

Հրատարակիչն կը ծանուցանէ 'ի Յառաջաբանին թէ « ... Զուռնելով մեր աստ զձեռագիր գաղափար, միայն 'ի յԱմսգէլօտամ ապագրեցելոյն օրինակեցաք. և ոչ իշխեցաք նա և 'ի բծախնդրացն ահէ ' փոխել զոմանս նշանաւոր սխալանս, զորս 'ի ձեռաց ուղղագրեալ տեսաք 'ի տպագրեալն 'ի Ինկիլթէրրայ : Այլ եդաք զայնս ուրոյն 'ի վերջն մերոյ տպագրեցելոյն. Թուագրով համանշանեալ զերեսն և զտողն, և նօսրգրով ևս ցուցեալ զսրբագրեցեալ գիրն, բառն և բանն. առ 'ի գիւրաւ ճանաչիլ յընթերցասիրաց... » : Պատմութենէ զատ, տպագրուած է նոյն երանելոյն ընծայուած Աշխարհագրոչրեան գիրքը :

Գ. Տպ. Հայ և լատին. « Մովսեսի Խորենացւոյ Պատմութիւն և Աշխարհագրութիւն. Mosis Choronenensis Historiæ Armeniacæ libri III. Accedit ejusdem Scriptoris Epitome Geographiæ. Præmittitur Præfatio, quæ de Literatura ac Versione Sacra Armeniaca agit. Et subjicitur Appendix, quæ continet Epistolas duas Armeniacas; primum, Corinthiorum ad Paulum Apostolum; alteram Pauli Apostoli ad Corinthios; nunc primum ex codice

ms. integre divulgatas. Armeniace ediderunt, latine verterunt, notisque illustrarunt Gulielmus et Georgius Gul. Whistoni filii. Aulæ Clarensis in Academia Cantabrigiensi aliquandiu Alumni. Լաւեն երկու քան զմի, որոց գոն վարձք բարեք 'ի վաստակս նոցա ... Londini, ex officina Caroli Ackers, typographi; apud Joannem Whistonum Bibliopolam. MDCCXXXVI.

Դ. Տպ. Մովսիս Խորենացւոյ Պատմութիւն Հայոց: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1826, 1849, 1880:

Ե. Տպ. Մովսիս Խորենացւոյ Պատմութիւն Հայոց. « Հրատարակութիւն հայերէն գրքերի ընկերութեան 'ի Թիֆլիզ »: Տպագրութիւն Մարտիրոսեան և ընկ., 1880:

Histoire d'Arménie de Moïse Khorénatzi, auteur arménien classique du Vme siècle, traduite par P. E. Le Vaillant de Florival. Paris, 1836.

Moïse de Khorène, auteur du Vme siècle. Histoire d'Arménie. Մովսիս Խորենացւոյ Պատմութիւն Հայոց: Texte arménien et traduction française, avec appendice contenant notice géographique, précis de toute l'histoire d'Arménie; tableau de la littérature arménienne. Par P. E. Le Vaillant de Florival, Chevalier de la Légion-d'Honneur, professeur d'arménien à l'école royale et spéciale des langues orientales vivantes près la Bibliothèque du roi (à Paris), membre de l'Académie arménienne de St. Lazare, ancien élève pensionnaire de l'école royale des Chartes. Venise, typographie arménienne de St. Lazare, 1841.

Moïse de Khorène, auteur du Vme siècle. Histoire d'Arménie, texte arménien et traduction française avec notes explicatives et précis historique sur l'Arménie. Ouvrage dédié à S. M. Impériale Nicolas Ier Empereur de toutes les Russies. Par P. E. Le Vaillant de Florival, professeur d'arménien à l'école royale et spéciale des langues orientales vivantes près la Bibliothèque royale, membre de l'Académie arménienne de St. Lazare de Venise; en deux tomes. Paris, Dondey-Dupré, 1845.

Moïse de Khorène. Histoire d'Arménie en trois livres, traduction nouvelle accompagnée de notes historiques, critiques et philologiques. (Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie, publiée en français par Victor Langlois). Paris, Librairie de Firmin-Didot frères, fils et Cie, imprimeurs de l'Institut, MDCCCLXXX. Tome deuxième.

Mosè Corenese, storico armeno del quinto secolo, versione di Giuseppe Cappelletti. Venezia, G. Antonelli, 1841.

Storia di Mosè Corenese, versione italiana illustrata dai Monaci Armeni Mechitaristi, ritoccata quanto allo stile da N. Tommaseo. Venezia, tipografia armena di S. Lazzaro, 1843, 1850.

Histoire d'Arménie, composée par Moïse de Khorène et traduite (en russe) par l'archidiacre Joseph Ohannésoff. St. Petersbourg, 1809.

Histoire d'Arménie, de Moïse de Khorène, traduite de l'arménien (en russe), et annotée par le professeur Nikita Emin. Moscou, Katkoff, 1858.

Epitome commentariorum Moysis Armeni, de origine et regibus Armenorum et Parthorum, item series principum Iberiæ et Georgiæ, à Brennero. Stockholm, J. L. Hornn, 1733.

Les sources de l'Histoire d'Arménie de Moïse de Khorène; par Victor Langlois. Paris, 1858.

Notice sur Moïse de Khorène, par M. Lendière, lu au Congrès historique. (1838).

Essai sur le même historien, par M. Pichard, Paris, 1866.

Մբոյ հօրն մերոյ Մովսիսի Խորենացոյ մատենագրութիւնք: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1845, 1865.

Պատմութիւն Հայոց. - Թուղթ Սահակայ Արծրունաց իշխանի առ երանելի վարդապետն Մովսէս Խորենացի: - Պատասխանի քրոյն Սահակայ, յորում և բանք մարգարեականք. և վասն փոխանն Աստուածածնին թէ որպէս եղև. կամ որպէս շնորհեցաւ անաբաստ տիպ պատկերին 'ի փայտն. և թէ յոյր ճեան և զինչ եղև պատճառք խնդրոյն կամ թէ յունմէ՛ բիրաւ

'ի Հայս: - Պատմութիւն սրբոց Հսիսիսիւնեաց: - Ի յիշատակի սրբոյն Հսիսիսիւնեայ և նորոն վիսայկցացն, ներքողեան 'ի հանդէս նոցա հրաշագարոյ յօրինուածովք: - Յաղագս վարդապետին խորհրդոյ: - Յաղագս Պիտոյից: - Աշխարհացոյց Մովսիսի Խորենացոյ:

Յառաջբանն կ'ակնարկէ. « Պատմութեանն Հայոց օրինակք անթերի վեց էին, և հատուածք այլևայլ 'ի ճառընտիրս. և թուական գրութեան նոցին՝ յայտնիքն ԶԲ, ՌՃԹ, ՌՃԻ, ՌՃԼԻ: Թղթոցն երկոցուն՝ Ահակայ առ Խորենացին և սորայն առ նա՝ երկու էին օրինակք, մի՛յն և եթ թուական յայանի, Ոհէ: Նոյն սէս և Պատմութեան Հռիփսիմեանց երկու. մի՛յն գրեալ 'ի ԶԵ. և երկու ևս նոցին ներքողիին, գրեալ մին 'ի ՈՂԳ: Զորս օրինակք էին Վարդապետի ճառին գաղափարեալ 'ի հին օրինակաց գրեւոց 'ի թուին ՈՁ, ԶԵ, ԶԳՁ. և եօթն՝ Պիտոյից գրոցն, որոց հնագունին գրութեանն թիւ ԶԻԿ:

« Իսկ աշխարհագրութեանն որ առաւելքան զայլն աշխատարար զմեզ յաղագս եկամուտ անհարազատութեանց ոմանց ըստ աշխարհագրական ծանօթութեանց թերեւս նոցին գրչաց, օրինակք հինգ էին անթուականք, չորեքին թերի՝ ընդ որս և հնագոյնն 'ի վերջ կուսէ. նմին իրի ոչ համարձակեալ միով և եթ անթերի օրինակաւ լրումն սալ սպագրութեան, խնդրեցաք և զհաւասար օրինակին գրատան Էջմիածնի, զոր և գտաք համաձայն հնագունին, լրութեան մասամբն առաւելեալքան զնա: Եւ 'ի համեմատութենէ վեցից գրչագիր օրինակաց ընտրեալ զհարազատ ընթերցուածսն ուր բազումք միաբանէին, և կամ ընտիրքն և հինք. զայլս 'ի կարևորաց խնամով 'ի ստորևս ամփոփեցաք ...

« Արասբոյ սպագրութեանս թողաք զքերականական բանս որ յանուն մատենագրիս կամ համանուն քերթողի ուրուք ցրիւ կան 'ի հին քերականս »:

Մովսէս Խորենացի և նորա պատմութիւնը. աշխատութիւն Վիկտոր Լանգլջոյի. Թարգմանութիւն Մ. Աղաբէգեան: Պ. Յովհաննէս Խանճեանցին նուերումէ Թարգմանիչը: Տփլիս, 'ի սպ. Համբարձում և ընկ. Էնֆիաճեանց, 1860:

Մովսէս Խորենացի և նորս սլատնոքիւնը. աշխատութիւն Վիկտոր Լանկլուայի: Թարգմանութիւն 'ի գաղղիարենից Ս. Բալասանեանցի: Տփթիս, 1863: Տես Բաղդատուութիւն:

Ճաս ներշնչական 'ի հանգէս երջանիկ կուսանացն սրբոց Հաիփսիմեանց, հրաշազարդ յօրինուածովք արարեալ Խորենացւոյ երանելւոյն Մովսիս քերթողահօրն, 'ի փառս Աստուծոյ և 'ի պայծառութիւն ազգիս: Տպագրեալ... 'ի Կոստանդնուպօլիս յամի տեառն 1817 նոյեմբ. 1. Իսկ ըստ Հայոցս Թուականի ՌՄՋՁ, 'ի տպարանի Մայր սուրբ Աստուածածնի:

Յիշատակարանն կը ծանուցանէ. «...նորապէս տպեցաւ սրբոց Հաիփսիմեանց ներքողեան ճառս, զորոյ սրբագրեալ ընտիր օրինակս ունէաք առ մեզ որ գրեալ էր 'ի Թուականի մերում 219, 'ի Ժամանակս անն Կիլիկիոյ Օշնի արքայի և 'ի կաթուղիկոսութեան տեառն Կոստանդեայ... յիշեսլիք յարժանաւոր արժես ձեր զտպող սորին զսրբազան պատրիարքի յետին ծառայ զտէր Անդրեաս սեւակիրս Պօլսեցի »...:

Սիստրնագրոքիւն.

Ա. Տպ. ՅԱմսգերաամ, ընդ Աղուխագրոց, յամի 1668. « Գիրք աշխարհաց և առասպելաբանութեանց, որ է Աղուէսագիրք: Ի հայրապետութեան Տեառն Յակոբայ կաթողիկոսի սրբոյ Էջմիածնի. յԱմսթէլօսամում, 'ի Թուոյ Փրկչին 1668. և Հայոց ՌձԺԷ. հոկտեմբերի ամսոյ մէկ »: Ի Թիկանց ճակատուն երկոստասան սոյլ ոտանաւորաց, որ կը յօդեն Ոսկանի: Յ'էջն 3 սկզբնաւորութիւն. Աշխարհագրութեան. « Աշխարհացոյց Մօսէսի Խորենացւոյ »: մինչև յ'էջն 65: Յետոյ՝ աշխարհագրական չափք, որ գրուածքին մասն չեն երևնար, այլ եկամուտ. ինչպէս նաև առանձին խորագրով գրուած են քառասուն և երկու անուանք գետոց և գնացք նոցա, որոց համար տպագրողն ալ կը ծանուցանէ 'ի ցանկի գրոցն, « Այլ ևս անուանք գետոց ոչ 'ի Մօսիո՛ւ արարեալ, այլ յայլմէ »:

Բ. Տպ. Ի Լոնտոն ընդ Պատմութեան գրոցն, տյայիսի մակագրութեամբ. « Աշխարհացոյց Մով

«**Խիսի Խորենացւոյ . Mosis Choronenis Geographia**» :

Գ. Տպ. Ի Վենետիկ, ընդ Պատմութեան գրոցն:
Մահագիր ճակատուն. «**Հետեի համառօտ պատմութիւն աշխարհագրութեան.** յորում ընձեռի զմասանց աշխարհի; և զնշանաւոր գաւառաց, քաղաքաց և գետոց: Արարեալ 'ի նոյնոյ հեղինակէ Մովսիսէ Խորենացւոյ՝ քաջիմաստ և յոգնահանձար վարդապետէ: Տպագրեցեալ հետեւապէս աշխատասիրութեամբ և արգեամբ այնոցիկ, որոց անուանքն նշանակեցան 'ի յսկզբանն: Ի Վենետիկ» :

Դ. Տպ. Ընդ Աղուիսագրոյ, յօրինակէն Ոսկանայ. «**Գիրք աշխարհաց և Առասպելաբանութեանց որ է Աղուէսագիրք . . . 'ի հայրապետութեան տեառն Նահապետի կաթողիկոսի՝ ամենից Հայոց . և 'ի Թուականութեանս Հայոց ՌՃԻԵ. և 'ի Թվին փլրիկ. չին 1698, յունիսի Ժ**» : Թէպէտ սպագրութեան քաղաքը շնշանակուիր, սակայն հտւտնականաբար կամ 'ի Վիզունոյ եղած է և կամ 'ի Կոստանդնուպօլիս :

Ե. Տպ. Վենետիկ, 1844, 1868, ընդ Մատենագրութիւնս Խորենացւոյն:

Աշխարհացոյց Մովսեսի Խորենացւոյ, յաւելուածովք նախնեաց: Վենետիկ, 'ի տպարանի Մխիթարեանց, 1881: — *Géographie de Moïse de Corène, d'après Ptolémée. Texte arménien, traduit en français, par le P. Arsène Soukry Mékhitariste. Venise, imprimerie arménienne, 1881.*

«**Ինչպ բարեպատեհ, կ'ըտէ հայ համառօտ յառաջաբանն, համարեալ զհանրազգի Ժողով աշխարհագրաց 'ի քաղաքիս Վենետիկոյ, և զիզս ոմանց 'ի նոցանէ, միւսանգամ առմբ 'ի լոյս զեզական վաստակ նախնեաց մերոց յայսմ գիտութեան, զայն որ ճանաչի հռչակապանծ անուամբ Մովսիսի Խորենացւոյ, որում է անկ է՝ որպէս Պատմահայր և Քերգողահայր, կոչիլ և Աշխարհահայր: Եւ զի հաճոյագոյն և մերազնեայցս ընծայեցի գործս, ընտրեցաք նոր և անտիպ օրինակ մի, յորում բազում կարևոր գիտելիք են յաւելեալ 'ի ճարտարէ և հմտէ, Թէ Անանիա Շիրակացին իցէ և Թէ այլ ոք, 'ի վերջին կէս Է գարու. զորմէ 'ի յառաջաբանի փրանկ Թարգմանու**

Թեանն ասացեալ է փոքր 'ի շատէ. յոր, և 'ի ծանօթութիւնս նորին՝ տկն արկցէ ընթերցող հայոյս, որ առ բազմասխալ գրչութեան օրինակին՝ բազում ուրիշ նսեմացեալ է. և ոչ բերէր ժամանակս կրկնել և 'ի ստորև բնագրիս զնոյնս կամ այլ եւս ծանօթութիւնս՝ քան զնշանակեալսս ինչ. Թերեւս այլ պատեհ լցուցէ զթերին » :

Mosis Choronenis ... Epitome Geographiæ, Gulielmus et Georgius Whistoni; Londini, 1736.

Sur la Géographie de Moïse de Corène, par Baron de Sainte-Croix. (Journal des Savants), Paris, 1789, p. 217.

G. Saint-Martin: — *Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie... et la Géographie, attribuée à Moïse de Khoren. Paris, 1818.*

Տես Աշխարհացոյց Է դարու:

Գիրք Պիտոյից . « Սրբոյ Քերթոպահօրն մերոյ Մովսէսի Խորենացոյ Նախակրթութիւն Հռետորական, ասացեալ Գիրք Պիտոյից. զչուշաւոր բազատութեամբ զանազան օրինակաց 'ի լոյս ընծայեալ, և քննողական ծանօթութեամբք մեկնաբանեալ: Աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Յովհաննէս վարդապետի Զօհրապեան Կոստանդնուպոլսեցոյ, 'ի միարանութենէ ամենապատիւ Տեառն Մխիթարայ մեծի Աբբայի. և տպագրեալ նպաստաւորութեամբ ծախուց ուրումն բարեպաշտի ... Յամին 1796, և 'ի Թուականիս Հայոց ՌԾԻԾ: Ի վէնետիկ, 'ի վինս սրբոյն Ղաղարու » :

« Մատենիս յառաջագրութիւն կարգեալ է, կ'ըսէ հրատարակողն 'ի Յառաջարանին, յաւանդել կանոնս ճարտասանականս՝ պաշաճեալ չափու հասողութեան դեռավարժ համբակաց՝ առ 'ի նախապարստ մարզութիւն բուն ճարտասանական ուսմանց, վանս որոյ և 'ի հելլենացոց անտի տիրապէս անուանեցաւ սա Բրոնխիմնատնա, այս է՝ նախակրթութիւն հռետորութեան ... Արդ այս նախակրթութիւնք 'ի մերմէ մատենագրէս 'ի տասն ճառս կամ 'ի հատուածս ամփոփեցան. որք են Պէտք, Խրատ, Եղծումն, Հասարակ տեղի, Ներբողեան, Պարսաւ, Բաղդատութիւն, Բարառնութիւն, Արտասանութիւն և Իրու

Թիւն ... Եւ յառաջնոյ ճառէ անտի առեալ զիւրն մահագրութիւն՝ բովանդակ մտտեանս յորջորջեցաւ առ մեզ Պիտոյից ...

« Թէպէտև չգտանեմք յայանապէս յանուանէ յիշատակեալ 'ի պատմագիրս առ մեզք գտեալս՝ Խորենացւոյն Մովսիսի լինել արարող գրոցս Պիտոյից, բայց այլով օրինակաւ ոչ փոքր հաւաստիս մարթէ մեզ առնուլ 'ի նոցանէ: ... Յաղագս հանդամանաց և կազմութեան և տպագրութեան մատենիս երկուինչ 'ի կարևորաց գլխաւոր մնայ մեզ զեկուցանել. մի՛ վասն գրչագիր գաղափարաց կամ օրինակաց, յորոց կազմեալ յօրինեցաք զբնաբանս մեր. և երկրորդ 'ի վերայ ծանօթութեանց մերոց առննթեր նշանակելոց 'ի բացագրութիւն նոցին: Արդ գաղափարք կամ ձեռագիր օրինակք սորին՝ զորս յաջողեցաւ մեզ վարել, էին հինգ թուով: Առաջինն՝ որ չափաւոր հնութեամբն և ընտրելագոյն ուղղագրութեամբ յորդորագոյնս արար զմեզ 'ի ձեռնարկութիւն գործոյս՝ էր գրուած երեքտասաներորդ գարու, փոքր գրիւք, 'ի թուղթ բամբակեայ, բոլորադիր կամսաղմոսագիր 'ի ծայրէ 'ի ծայր միաձեռն գրեալ, որ և 'ի վախճանի ըստ սովորութեան նախնեաց ունէր յիշատակարան ըստ այսմ օրինակի ... « Ի թուականիս հայկազեան սոմարի ԶԻԷ ... գրեցաւ սա 'ի գաւառիս կոչեցեալ Հայոց ձոր, 'ի վանս Գլաձոր՝ ընդ հովանեաւ սուրբ Նախավկայիս, 'ի վարժապետութեան Եսայեայ՝ առն հեղոյ և խաղաղարարի, ձեռամբ յոբնամեղ ծառայիս Յոհաննիսի աշակերտի բանի»: Երկրորդ օրինակն էր գրուած անցեալ գարու՝ բոլորագիր, բազում ուրեք վրիպակօք ալաւալեալ. այլ որպէս երևէր՝ հաւատարիմ գրչութեամբ աշխատասիրեալ: Իսկ այլ երկուք՝ էին ժամանակիս դպրաց շղագիր յայլևայլ աղբերաց ածանցեալ. որք թէպէտև նոյն գունակ՝ և առաւել եւս յաճախէին սիւլագրութեամբ, բայց ոչսուր ամենայնիւ ոչ սակաւ նպաստ եղէն մեզ 'ի տեղիս տեղիս ... Այլ հինգերորդ օրինակն յաւէտ ևս նորսյարգար և յստակագիր, որչափ առաւել պարզութեան բերէր ցոյցս 'ի մթին տեղիսն, նոյնչափ կամաւոր այլափոխութեան տայր կարծիս՝ անհամաձայնութեամբ ընդ այլ օրինակս.

որով և նահանջեցաք նաև 'ի յայտնի վրիպականսն 'ի նորա առաջնորդութիւն ևեթ լինել ապաստան առ 'ի գիւտ հարազատ բնաբանին:

« Արդ 'ի հնգից գաղափարաց աստի կամեցեալ մեր ըստ կարի ժամանակիս անվթար և կատարեալ զբնաբան մասենիս յօրինել, իրաւամբք զհնադոյնն 'ի նոցանէ նախամեծար ընարեցաք, փոյթ կալեալ յամենայնի զհեա երթալ նմին, բաց 'ի յայտնի թե-րու-թեանց ոմանց և 'ի վրիպանաց յանհրաժեշտ տկա-րութենէ գրջութեանն սպրգելոց, զորս ըստ առաջ-նորդելոյ իմաստից բանին 'ի համաձայնութենէ այլոց գաղափարաց ուղղագրեցաք ...

« Իսկ զծանօթութեանցն եղելոց առ 'ի մենջ 'ի ներքոյ բնաբանին գիտելի է զի հային նախ 'ի բա-ցայայտութիւն անձանց և հեղինակաց յիշատակելոց 'ի մատենիս ... երկրորդ 'ի պարզել զմեծին կամ զանսովոր բառս, և զգժուարիմաց բանս ըստ հարա-զատ իմաստից, 'ի նպաստ ոչ միայն նորավարժից, այլ և զարգացելոց 'ի հայկաբանութեան »:

Բ. Տպ. Վենետիկ, 1844, 1865, ընդ Մատենա-գրութիւնս Խորենացւոյն:

*Խորհրդական բերդ: Տես Ջրօսարան մանկանց:

*Խորհրդական խոստովանութիւն: Շարագրեց Հ. Համազասպ Վ. Թերչիմանեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1861:

X

Խորհուրդ աստուածպաշտութեան « հին և նոր կապիարանաց բանիւք յանգիման արարեալ, յուշ առնել անձին սակաւութք զմեծամեծսն զորս արար մեզ Աստուած, և զոր հանդերձեալ է առնել 'ի սերտ հաւատոյ և սիրոյ և գործոց աստուածպաշտութեան մտադիւր կրթութիւն, և 'ի գաղձութեանց թմրութենէ յարաժամ զգաստութիւն, 'ի շնորհաց սուրբ հոգւոյն ստեպ աղօթիւք ընդունել յուսացեալ: Աշխատասիրեալ 'ի Հ. Մատթէոս դասասաց վարդապետէ Եւգոկիացւոյ՝ յաշակբուն Գեւրայարգ Մխիթարայ մեծի արքայի »: Վենետիկ, 'ի տպ. Յովհաննու Բիացեան, 1775: Ի մայիսի 22

Գեորգի Թորոսեաց

20 հի 7

54172 47X20 կապիարանաց

X

*Խորհուրդ գաղտնի ընկերութեանց. Թարգմանաբար երկասիրութիւն Յովհ. Տէր Կարապետեան Տէրոյենց: Կ. Պօլիս, տպ. Յ. Տէրոյենց: 1863 52 251 15X11

*Խորհուրդը հանդիսի արարչագործութեան Աստուծոյ. Հեղ 'ի գրաւոր բան Պ. Գ. Քէրէստեան: Բ. Տպ. Գործատիրական ընկերութեան: Կ. Պօլիս, 1878:

*Խորհրդածուծիւնը կարելորը, Մելիքեան Բազրատունեաց: Փարիզ, տպ. Արամեան, 1866:

Խորհրդածուծիւնը հոգելորը Տեառն Հ. Գաբրիէլի վարդապետի Աւետիքեան, Աթոռակալի Մըխիթարեան ուխտին: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1836:

X

*Խորհրդածուծիւնը յաղագս քրիստոսական հաւատոյ 'ի ցոյց շքմարտութեան նորին. շարգրեալ 'ի Յովսէփայ Տրոզ, կաճաւորդէ ճեմարանաց Փարիզու, և Թարգմանեալ 'ի Գարրիէլ վարդապետէ Այվազեան: Փարիզ, 'ի տպ. 1854:

ժիւլիէտի
նիւմ
1454

*Խորհրդածուծիւնը Յիսուսի Գրիստոսի վարուց եւ վարդապետութեան վրայ, Սէկիւրայ գաղղիացոյ. Թարգմանեց Հ. Վահան Պոյաճեան, 'ի Միխիթարեան ուխտէ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1861:

Գրքս ցոյց է Եւանջիլայի հարցոց, ինչպէս ընկերութեան յոյսերու մասին

52 176
ՇԵ ԱՅՕՍՅ:
52 117
16X10

X

Խորհրդածուծիւնը շնորհաց եւ նշանաց եւ խորհրդոց քրիստոսական սուրբ եկեղեցոյ, 'ի պէտս ուղղափառ մանկանց նորին: Յօրինեալ Տեառն Մատթէոսի սրբազան արքեպիսկոպոսին Չփրանացոյ: Չփրանիս, 'ի տպ. Մեսրոպեան վարժարանին: 1842:

Բ. Տպ. Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1847: 52 196 9X14

*Խորհրդածուծիւնը Փասքալայ, 'ի վերայ աստուածաբանական և իմաստասիրական նիւթոց. ազատ Թարգմանութիւն Յովհաննու Տէր Կարապետեան Պրուսացոյ Չամուռճեանց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1844: 52 540 12X19

Խորհրդածուծիւնը Յիսուսի Գրիստոսի վարուց եւ վարդապետութեան վրայ, Սէկիւրայ գաղղիացոյ. Թարգմանեց Հ. Վահան Պոյաճեան, 'ի Միխիթարեան ուխտէ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1861:

Խորհրդատետր կամ Պատարագամատոյց :

Ա. Տպ. Ի Հռովմ. « Կարգեալ սուրբ խորհուրդ պատարագի Հայոց. Ordo divinæ Missæ Armenorum. Romæ, typis et expensis Sacrae Congregationis Prop. Fidei, 1642. Superiorum permissu. Ունի կրկին վկայագիրս. առաջինն « Հայոց պատարագի խորհուրդս այս Լաթին լեզուով գրեալ՝ ինձ յանձնեցին սուրբ Ժողովն գարտինալաց. վասն օգտութեան Հայոց ազգի: Եւ ես Վիցենցիոս մակա նուամբ Ռիքարտուս նորին սուրբ Ժողովոյն աստուածաբան վարդապետ » : Իսկ երկրորդն. « Ես Յոհաննէս Մուլինս (Թարգմանիչ Հայոց, զգիրքս զայս Հայի և Լաթինի լեզուով գրեալ՝ աեսի և կարդացի. և վկայեմ վասն ճշմարտութեան, զի ամենեկին հաւասարին միմեանց, բարի և ստոյգ » :

Բ. Տպ. Ի Հռովմ. « Խորհրդատետր Պատարագին Հայոց. Liturgia Armena. Romæ. Typis Sacrae Congregationis de Prop. Fide. MDCLXXVII » .

Ա՛յլ տպ. 'ի Հռովմ, նոյն մակագրութեամբ ճակատու և Թուականաւ, բայց Ժամանակաւ կրտսերագոյն, 'ի ձեռն Կէորգայ վարդապետի Պաղտատեան :

Տպ. Վենետկոյ, յամի 1686 . « Խորհրդատետր սրբազան Պատարագի, ըստ արարողութեան եկեղեցւոյն Հայաստանեաց : Տպագրեցեալ 'ի նորակերտ տպարանի Ճուղայեցի Խոճայ Սահրատենց Տանն Եահրիմանեան : Ի հայրապետութեան սրբոյ Աթուոյն Էջմիածնի Տեառն Եղիազարու սրբազան կաթուղիկոսին հանուրց Հոյկազունեաց : Ի Թուա՛յանութեան Արամեան ՌձԼԵ. յամսեանն յունվարի Ժ՛ն : Իսկ 'ի Թուլի Փրիչին 1686, 'ի վանատիկ քաղաքի, արգեամբք և գոյիւք պարոն Գրասպարին » : Յ'էջն 36 յաւարտ աղօթից քահանային կոյր և մաղթանքս այս յաւելեալ 'ի տպագրողէն. « Տէր Յիսուս Քրիստոս, ողորմեա՛ ինձ, մատակարարի գործարանիս Թաթէոսի երիցու Երևանցւոյ և ծնողաց նորին » : Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « Ի վախճանի աստուածային պատարագամատուցի այսորիկ աղաչեմ զտեսարս իմ անմեղադիր լինել խրթնութեան նորաախպ տառիս և գեռաչէն գործարանիս. որովհետև ամենայն իրաց

տկիզքն դժուարութիւն է: Եւ զի գրակերպքն գրա-
 ձոյլքն և գրաշարքն անվարժք գոլով, հազիւ զայս-
 քանս հնարել կարացին մեծի աշխատութեան մեզ
 առիթք լինելով: Բայց յուսամք է այսուհետեւ ամե-
 նայն ինչ ամբողջապէս ընթանայցէ առանց թերու-
 թեան: Այժմ՝ օգնութեամբ Տեառն զսկիզքն արա-
 րաք ճաշոցին. որ թէպէտ գործ իմն տաժանելի է և
 դժուարին մեզ գործավարացս, բայց յոյժ վայելուչ
 ձեզ վայելողացդ թէ ըսա ձեւոյն և թէ ըսա ճոխու-
 թեան: Զոր և հաւատամք է հաճելի լինելոց իցէ 'ի
 փառս Քրիստոսի, 'ի պարծանս ազգին մերոյ և 'ի գո-
 վեստ սրբազան հայրապետին տեառն Եղիազարու, և
 'ի յիշատակ անջնջելի տանն Սահրատեան: Արդ որ
 վայելէք զսա՝ յիշեցէք յազօթս պարոն Գասպարն, և
 զնորաբողոքող որդիս նորին Աղայ Ստեփանն, Սահրա-
 տրն և զԲարսեղն, ամէն: In Venetia, MDCLXXXVI.
 Per Giacomo Moretti. Con licenza de' Superiori ».

ԱՂ տպ. 'ի Վենետիկ, 1690. հայ և իտալ « Թարգ-
 մանութիւն իտալական սրբազանի Խորհրդատեան
 Հայոց. շարագրեցեալ 'ի Յոհաննիսէ վարդապետէ
 Վոստանդինուպօլսեցւոյ ըսա խնդրոյ մերայնոց հայ-
 կազունեացն որք են 'ի Վենետիկ քաղաքի: Յամի
 Տեառն 1690, 'ի 20 փետրվարի: La Dichiarazione
 della Liturgia Armena fatta in italiano dal M. R.
 D. Giovanni Agop, Missionario Apostolico. Ad i-
 stanza delli Signori Armeni abitanti in questa
 città di Venetia. In Venetia, MDCXC. Appresso
 Michiel' Angelo Barboni. Con licenza de' Superiori ».

ԱՂ տպ. 'ի Վենետիկ, 1741, 'ի ձեռն Գերապա-
 տիւ Միխիթարայ Աբրահօր. « Խորհրդատեար սրբոյ
 Պատարագին, ըստ արարողութեան Հայաստանեայց
 Եկեղեցւոյ: Տպագրեցեալ ըստ օրինակին տպագրե-
 ցելոյ 'ի Հոսմ. յամի Տեառն 1741, սեպտեմբ 15 » :
 Ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտոնի Պուժոլի:

ԱՂ տպ. 'ի Վենետիկ, 1809. (յերկուս դիրտ, 'ի
 քառածալ և յուժածալ). « Խորհրդատեար սրբոյ
 Պատարագին, ըստ արարողութեան Հայաստանեայց
 եկեղեցւոյ »: Յամի Տեառն 1809, 'ի Վենետիկ, 'ի
 զանս Սրբոյն Ղազարու:

ԱՂ տպ. 'ի Վենետիկ. « Խորհրդատեար սրբոյ

Պատարագին ըստ արարողութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, համեմատ օրինակին տպագրելոյ՝ ի Հոգի՛ յամի 1677 »: Վենետիկ, ՚ի վանս Ս. Ղազարու, 1823:

Այլ տպ. ՚ի Վենետիկ. « Խորհրդատետար սրբոյ Պատարագին »: Վեն. ՚ի վանս Ս. Ղազարու, 1874:

Տպ. Պօլսոյ յամի 1706. « Խորհրդատետար սրբազան Պատարագին, ըստ արարողութեան Եկեղեցեացն Հայաստանեայց, սրբոյ յաթողոյն Էջմիածնի՛ ընդհանուր մայր եկեղեցւոյ, զոր հիմնեցեալ՝ ի Քրիստոսէ: Եւ նորին գիտապետի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին: Որոյ փոխանորդացն միւր իսկ Տեառն՝ սրբազան կաթողիկոսին հանուրց Հայաստանեաց: Իսկ ՚ի Թվին փրկչին ՌէճՁ. և ՚ի Թվականութեան Արամեան ՌձԾԵ. յամեանն օգոստոսի: Տպագրեցեալ ՚ի նորակերտ տպարանի՛ Գրիգոր դպրի Մարզուանեցւոյ ՚ի Մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս »:

Այլ տպ. ՚ի Կ. Պօլիս, յամի 1748. « Խորհրդատետար սրբազան Պատարագի ըստ արարողութեան Եկեղեցեացն Հայաստանեայց: Տպագրեցեալ ... ՚ի Թուարերութեանն Արամեան ՌձՁԵ. յամեանն յունիսի իճ. իսկ ՚ի Թուի փրկչին 1748: Ի Կոստանդնուպօլիս, ՚ի տպարանի Մարտիրոս դպրի »: Ի յիշատակարանին. « Ի վախճանի աստուածային պատարագամատոյց սուրբ տեարակիս այսորիկ մատուցուք ամենակարողին Ասաւծոյ փառս և գոհութիւնս: Որ ետ մեջ նուսաս ծառայիցս իւրոց, տպել և ՚ի կատարհասուցանել զսուրբ գիրքս զայս, որ կոչի Խորհրդատետար: ... Արդ ազաչեմ զսրբազան և զհոգևոր հարսդ մեր ... յիշեցէք զհանգուցեալ հայրն իմ՝ ի Քրիստոս զմահտեսի Սարգիսն »: (Սարգիսեան գործարանի ապագրութիւն):

Այլ տպագրութիւն Կ. Պօլսոյ, ՚ի 1785. « Խորհրդատետար սրբազան Պատարագի. ըստ արարողութեան Եկեղեցեացն Հայաստանեայց, ՚ի Թուականութեանս Հոյոց ՔՄԼՁ. ՚ի յուլիսի իմ. ՚ի տպարանի Յոհաննիսի և Պօղոսի, ՚ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի »: Յիշատակարանն կը յաւելու. « Որովհետև, կ'ըսէ, աստուածային մատենիս այսորիկ առաջին

* Այսպէս պարագ թողուած տպագրին մէջ:

ուպագրեցեալքն էին մաշեցեալք և սպառեալք, վասն որոյ յոյժ ջերմեռանգն 'ի սէր սրբոյ պատարագին... երջանիկ հայրս մեր Յովակիմ սրբազան պատարագին գերահրաշ աթոռոյն սրբոյ Երուսաղեմի իւրով արգեամբն ետ վերստին տպել, յարմարաձև և նորակերտ տառիւք... յիշեջիք զվարպետն տպագրտանս՝ զտիրացու Յօհաննէսն և զորդի նորին զտիրացու Պօղոսն, որ է կերտող նորաչէն տառիցս», և այլն:

Տպագրութիւն Զմիւռնիոյ 'ի 1761. « Խորհրդատեար սրբազան Պատարագի, ըստ արարողութեան Եկեղեցեացս Հայաստանեայց: Տպագրեցեալ... 'ի Թուականութեան Արամեան ՌՅՃԹ. յամեանն դեկտեմբերի ԺԺ. իսկ 'ի Թուի փրկչին 1761, 'ի քաղաքն 'ի Զմիւռնի, 'ի տպարանի մահտեսի Մարկոսի » : ... « Աւարտեցաւ սուրբ գիրքս... 'ի պատրիարքութեան... մեծին Պօղոս Տեառն Յակոբայ բանիբուն և աստուածարան վարդապետի, որոյ յորգորմամբ և կամեցողութեամբն տպեցաւ աստուածայինս պսմաստեան, 'ի նորակազմ տպարանի մահտեսի Մարկոսիս, որ եմ պատրաստական ծառայ ձեր ամենեցուն » :

Տպագրութիւն Նոր Նախիջեւանի 'ի 1794. « Խորհրդատեար սրբազան Պատարագի, ըստ արարողութեան Եկեղեցեացս Հայաստանեայց, յամի տեառն 1794. մայիսի 10: Տպագրեալ 'ի տպարանի և արգեամբք հիւսիսաբնակ ազգին Հայոց Առաջնորդ Տեառն Յովսեփայ Պսակազգեաց սրբազան արքեպիսկոպոսի. 'ի սուրբ Խաչ վանքն որ 'ի Նորն Նախիջեւան » : Յ'էջն 2 համառօտ յիշատակարան մը. « Ով սրբազան պատարագիք, յիշեալ յազօթս քոյս զմատակարար գործարանիս » :

Տպագրութիւն 'ի Թրեստ, 'ի տպ. Հարց Մխիթարեանց, 'ի 1808:

Տպագրութիւն 'ի Վիեննա, 'ի տպ. Հարց Մխիթարեանց. 1838:

Տպագրութիւն յԵրուսաղէմ, 'ի վանս սրբոց Յակովբեանց, 1873:

Տպագրութիւն 'ի Վաղարշապատ, 'ի կաթուղիկէ վանս սրբոյ Էջմիածնի, 'ի 1873:

Liturgia della Messa Armena, trasportata in lingua

italiana dal P. Gabriele Avedichian, Vicario generale della Congregazione dei Mechitaristi. Venezia, isola di S. Lazzaro, 1823, 1832, 1852.

Liturgie Arménienne, traduite en italien par le P. Gabriel Avedichian, Méchitariste de Venise; et en français, sur le texte italien, par l'abbé J.-B. E. Pascal, ancien curé au diocèse de Mende, et complètement indispensable à ceux qui possèdent l'ouvrage du P. Pierre Lebrun, intitulé: *Explication de la Messe*. Petit-Montrouge, chez l'Éditeur, rue d'Amboise, hors la barrière d'Enfer de Paris, 1844. (Édition Migne).

Liturgie de la Messe Arménienne, traduite en français de la version italienne, par monseigneur Lapostolest, chevalier de l'Ordre du S. Sépulcre, protonotaire apostolique et prelat de la Cour de Rome. Venise, imprimerie des Mékhitaristes de St. Lazare, 1851.

Liturgie de la Messe arménienne. Venise, Monastère des Mékhitaristes, St. Lazare. Paris, Collège arménien Moorat, 1870. Abbeville, imprimerie Driez, C. Vaillant et Retaux.

Liturgie de la Messe arménienne. Venise, Monastère des Mékhitaristes, St. Lazare, 1876.

Armenian Liturgy, translated into english, by the Rev. F. James Issaverdenz. Venise, 1867, 1873.

The Liturgy or the Order for the Administration of the Holy Communion, according to the use of the most ancient and illustrious Church of Armenia, done into English with divers notes, corrected after an edition printed in the holy city of Jerusalem, at the convent of St. James, A. D. 1841, A. H. 1290. Bearing the imprimatur of the Catholicos of the Armenian Church and the Patriarch of Jerusalem and Constantinople. The Armenian Church, founded by St. Gregory the Illuminator. Being a sketch of the History, Liturgy, Doctrine, and Ceremonies, of the Ancient National Church. By E. F. K. Fortescue. With an Appendix by the Rev. S. C. Malan, vicar of Broadwindsor, etc. — With Etch-

ings. London. J. T. Hayes, Lyall Place, Eason Square; and 4 Henrietta Street, Covent garden.

Խրատք բարոք քաղաքավարութեան . Տես Քաղաքավարութեան գիրք:

Խրատ հոգեկան (Գիրք զոր ասի...), 'ի պարիարքութեան Պօլսոյ կոստանդնու Տեառն Յօհաննու աստուածաբանութեան վարդապետի Բաղիշեցւոյ . որ նորին հրամանատարութեամբ տպեցաւ 'ի Թուրին Գրիստոսի փրկչին մերոյ ՌՁԻԳ և Հայոց ՌձՀԲ . « Ի գալիական շէշուէ Թարգմանեցաւ գիրքս այս 'ի բարբառ հայոց 'ի Ճամճու որդւոյ Յակոբ գպրէ * , 'ի խնդրոյ մահտեսի Գրիգորի որդւոյ Ներսեսի , որ ետ տպել 'ի Թուրին Հայոց ՌձՁԵ 'ի նորակազմ տպարանի Սեբաստացւոյ տիրացու Բարսեղիս , և եղբորն իմոյ տիրացու Յակոբին . ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնի բազմահաւաք սուրբ եկեղեցւոյն » :

Խրատք յաղագս կատարելութեան . « Խրատք յաղագս կրօնաւորական կատարելութեան . և յաղագս պարտաւորութեան ամենայն կրօնաւորի առ ստանալ զայն : Արարեալ և բաժանեալ 'ի չորս գիրս 'ի պատուական Հօրէն Ղուկասու Պինեղեանց , որ 'ի միաբանութենէ Յիսուսեանց : Թարգմանեալ 'ի Հ. Վրթանէս վարդապետէ Ասկերեանց , յաշակերտէ Մխիթարայ մեծի արքայի ... Յամի տեառն 1779 , յունիսի 20 . 'ի Վենեսիկ , 'ի տպ . Իեմետրեայ Թէոդոսեանց » :

* Խրիմու Հայոց լեզուով շարադրուած առակներ . Գ . Ե . Ա . Ռոստով (Դոնի վրայ) . 'ի տպար . Յովհաննու Տէր Աբրահամեան , 1875 , ՌՅԻԳ :

Խրախնաման պատմութեան Հայոց . յօրինեալ 'ի Հ . Միքայէլ վարդապետէ Չամչեանց : Տպագրեալ արդեամբք պարոն Մխիթարայ Մաղիկեանց : Յամի տեառն 1811 . 'ի Թուրին Հայոց ՌԾԿ . 'ի Վենեսիկ , 'ի

* Թարգման դեսպանին Շուեստաց 'ի կոստանդնուպօլիս :

վանս սրբոյն Ղազարու: Հեղինակը 'ի յառաջաբանին կը ծանուցանէ. « Յետ երկար աւանդելոյ զպատմութիւն Հայոց 'ի վեց գիրս յերես հատորս (տպագրեալ յամի 1784) պատշաճ վարկաբ համառօտել զնոյն աստանօր, եղեալ առաջի կարճ 'ի կարճոյ զանցս՝ որք անցին ընդ Հայս՝ 'ի ժամանակս իշխանայ և թագաւորացն մերոց, սկսեալ 'ի Հայկայ. ևս և 'ի ժամանակս կաթուղիկոսաց, սկսեալ 'ի Գրիգորե Լուսաւորչէ մինչև ցայժմ: ... Եւ քանզի բազումք յազգի մերում՝ ոչ 'ի գործ ածելով զլեզու Հայոց՝ տաճկականաւ վարին, արժան գատեցաք զայս համառօտութիւն յայն լեզու ևս աւանդել յառանձին հատոր » (Կիւղզարի):

Խրիմեան (Մկրտիչ արքեպիսկոպոս Հայրիկ): Տես Արժուի վասպուրական: Գրախտի ընտանիք: Խաչի ճառ: Հրաւիրակ Արարատեան: Հրաւիրակ երկրին Աւետեաց: Մարգարիտ արքայութեան: Յիսուսի վերջին շաբաթը: Սիրաք եւ Սամուէլ: Վանգոյժ:

*Խօսակցութիւն օրիորդաց մէջ: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց, 1881:

*Խօսող կաղնի. « Մանուկների համար ընթերցանելի գիրք՝ հեղինակութիւն Տէր Մկրտչեանցի »: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց, 1880:

Խօսք « ասացեալ 'ի Յովսէփոյ Պսակազգեաց սըրբազան արքեպիսկոպոսէ՝ հիւսիսային կողմանս եղեալ ամենայն ազգիս Հայոց 'ի 1790 թուոյ ապրիլի »: 'ի Ղլարի վերափոխման ամենասուրբ Աստուածածնայ յեկեղեցւոջն Հայոց. 'ի ներկայութեան բարձր գերազանցութեան եներալ Անչէֆ: Տպեալ

'ի 1796 թուոյն 'ի մայիսի 8, 'ի տպ. նորին բարձր սրբազնութեան 'ի Ս. Մ. Գ. արխան :

*Խօսք զհայրենեաց, Պարտիզակցի Վահան վարդապետի Տէր Մինասեան : Պոլիս, 'ի տպ. Ե. Մ. Տնտեսեան :

*Խօսք 'ի վերայ հայրենասիրութեան, գրեց 'ի Մխիթ. ուխտէ : Վիեննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1851 :

*Ծաղիկ գիտութեանց, աշխատասիրեալ 'ի Սերովբէ վարժապետէ, 'ի միաբանութենէ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի, 'ի պէտս դպրոցաց Հայաստանեայց, զարդարեալ 52 պատկերօք . 'ի Մոսկով, 1819: Գրատուն Յ. Տէր Աբրահամեան 'ի Ռոստով, (առ Դոն գետով) :

*Ծաղիկ կտրելու նշանակութիւնը Ն. Լաւրյեանցի : Տփլիս, Կովկասեան գրաւաճառանոց Զաբարիայ Գրիգորեանց, 1881 :

*Ծաղիկ, հանդէս բանասիրական, աղգային, գրական, վիպական, և այլն, (երեք հատոր) : Զմիւռնիա, տպ. Տէաէեան եղբարց :

Ծաղիկ սուրբ գրոց. Հին և նոր կտակարանէն բազում առածներ և պատմութիւններ նիւթի կարգաւ, գրաբար սորվողներուն ընթերցանութեան գիրք, համառօտ բառարանով . 'ի Հ. Ղևոնդ Վ. Յովնանեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն : Վիեննա, Մխիթ. տպ. 1863, 1874 :

Ծաղիկ վարուց սրբոց (երկհատոր) :

Ա. Ծաղիկ վարուց սրբոց զորս տանէ եկեղեցի Հայաստանեայց, վերածեալ 'ի կարգ այբուբենից ըստ անուանց, որք 'ի տօնացուցի եղեալ կան ըստ աւուր պատշաճի 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Աւգերեան Անկիւրացոյ, 'ի միաբանութենէ ամենապատիւ

X Խօսքը Պարտիզակցի վարդապետի Վահանի հիշատակի հիշակագրի հիշատակը Պարտիզակցի վարդապետի Վահանի հիշակագրի հիշատակը
1872 թի 106. 14 x 11

տեառն Մխիթարայ արքայի ... Յամի 1800, ՌՄԻԲ.
'ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու:

Բ. Ծաղիկ վարուց սրբոց զորս յիշատակէ եկե-
ղեցի Հայաստանեայց 'ի կարգի Յայսմուռաց, բայց
յեղէլոցն 'ի տօնացուցի: Վերածեալ 'ի կարգ այ-
բուրենից ըստ անուանց 'ի Ն. Մկրտիչ վարդապետէ
Աւգերեան, 'ի միաբանութենէ ամենապատիւ տեառն
Մխիթարայ արքայի: ... Յամի 1803, ՌՄԻԲ. 'ի Վե-
նետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու:

Ծաղկակալ, աշխատութեամբ Զնթըում Աւե-
տեան կոչեցելոյ: Կալկաթա, 'ի սպ. Մարգասիրա-
կան Ճեմարանի, 1813:

Ծաղկոցիկ ... « քրիստոնէականի ուսման ' յոյժ
հարկաւոր նորակիրթ մանկանց ... 'ի Թուին Հայոց
1218, յունիսի 15. սպագրեցեալ 'ի սպարանի Յու-
հաննիսի և Յակոբու »: Յ'էջն 123 առանձինն խո-
րագրով մը. « Ասութիւնք ինչ 'ի վերայ եօթն խընդ-
րուածոց ամենասուրբ Հայր մերին 'ի տեարակիս
շարագրողէ »: Բայց չկայ մասնաւոր յիշատակ մը,
որով շարագրողին ով ըլլալը իմացուի: Հաւանական
կ'երևնայ Թէ Սարգիս Սարաֆեան վարդապետն ըլ-
լոյ, և սպագրութեան քաղաքն ալ Պօլիս: Յիշատա-
կարանն ալ կը ծանուցանէ Թէ « ... յանկ ելեալ ա-
ւարտեցաւ ծաղկոցիկս քրիստոնէականի ուսման ...
Ուստի խնդրի 'ի վայելող եղբարցդ յիշել 'ի մաքրա-
փայլ աղօթա ձեր 'ի Քրիստոս զտիվրիկեցի հանդու-
ցեալ մահտեսի Խաչատուրի որդի զմահտեսի Պօ-
ղոսն. որոյ արգեամբն սպեցաւ փոքրիկ տեարակս
այս »:

Ծաղկաքաղ յանգղիացի քերթողաց, հայ և
անգղ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1852:

Ծաղկաքաղ հատուածք յօտարազգի մատենա-
գրաց:

Ա. Սրճակ: Թարգմանութիւն Մխիթարեանց:
Վենետիկ, 'ի սպ. սրբոյն Ղազարու, 1871:

Բ. Քերթուածք: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1878:

Handwritten notes and signatures:
Տ... զ... 1830 հ. 54
1878
Digitized by Google

Գ. Քերթուածք, համառօտեալ 'ի պէտս գալրօ-
ցաց: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1878:

Մաղկաքաղ յառակացն Քոխլովի, Տիթրիեովի և
Խեմնիցերի. Թարգմանութիւն Յարութիւն աւագ
քահանայի կէզըչէեանց: Մոսկուա, 1849: Գրա-
տուն Յ. Տէր Աբրահամեան 'ի Ռոստով (առ Գոն
գետով):

Մաղկաքաղ յօտարազգի քերթողաց. Թարգ-
մանեաց կարապետ Գորազաշ: Կ. Պօլիս, տպ. Պ.
Քիրիշճեան, 1879. (Երեք տարակէ Ա. Բ. Գ.):

Մանօթուծիւն յաղագս կենաց զօրագլխի Պօղո-
սի Մովսիսեան Մէլիքեանց, գրեալ 'ի Յարութիւն
քահանայէ կէզըչէեանց ('ի հայ և 'ի ռուս), հան-
գերձ վիմատիպ կենդանագրով Մէլիքեանցի, և տե-
տարանացոյց պատկերաւ Գասպարեան աղքատանօ-
ցի: Մոսկուա, 1852: Գրասենեակ Յովհաննու Տէր
Աբրահամեան 'ի Նոր Նախիջեւան:

Մառ կենաց: Տես Աթանաս Մերասեան:

Մերենց: Տես

Երկունք իններորդ դարու:
Թէոդորոս Ռշտունի:
Թորոս Լեւոնի:

*Մեր Պիւզման: Տես Զբօսարան ման-
կանց:

*Միւն Աւարայրի, հանդէս բանասիրական և ազ-
գային, խմբագրութեամբ Մարկոսի Աղաբէգեան:
Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1863:

Միսարան որ կոչի Մաշտոց: Կ. Պօլիս, 1814:

Յ'Օրթագիւղ Պօլսոյ, 'ի տպ. Պօղոսի Արապեան
Ապուշեխցւոյ, 1848:

Ի Ղալաթիա Պօլսոյ, 'ի տպ. Յովհաննու Միւ-
հէնտիսեան, 1852: Տես Մաշտոց:

*Քան Մարտիկոս Մարտիկոս, արտ. պատմ. Յովհ.
Թոմասի և Պրոսպերոսի Արապեանի կողմից
Է. Կոստ. Ի. Սոյ. Ս. Օմիւրեանց 1964 Վան.
Էջ. պատմ. Ե. Գ. Գ. Գ. Գ.*

Ծիսարան կամ Մաշտոց գիրք ըստ արարողութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, համառօտեալ ըստ հին և ընտիր ձեռագրաց. յորում աւանդին կանոնք զգուշութեամբ և ըստ կարգի մտաակարարելոյ զսուրբ խորհուրդս Մկրտութեան, Գրոշմ, Պսակի, Վերջին օծման և Թաղման ննջեցելոց: Ի Թրեւս, 'ի Միտիթարեան տպարանի 1790:

*Մխախոտ եւ ընչադեղ: Կ. Պօլիս. տպ. Յ. Թ. Բ. Բիւրքճեան, 1853:

*Մննդեան խթում: Տեօ Զբօսարան մանկանց:

*Մնողասէր Թեկղին, վիպասանութիւն. աշխատասիրութիւն Տէր Խաչատրեանի: Թիֆլիզ:

*Մրագիր ընդհանուր պատմութեան. աշխատասիրութիւն Սիմէօնեան - Մելեանց: Տփլիս, Կովկասեան գրաւաճառանոց Զաքարիայ Կրիզոբեանց, 1881:

*Մրագիր պատմութեան Հայաստան աշխարհի և տեաութիւն հին Հայաստանի և նորին այժմեան վեճակի վրայ. երկասիրութեամբ Շահազարեան Կարապետ վարդապետի: (Հեղինակին գաղղիարէն լեզուով շարագրած գործին Թարգմանութիւն, և հրատարակուած նախ 'ի Կռունկ Հայոց աշխարհի օրագրի և տպա առանձինն): Տփլիս, 'ի տպ. Հ. Էնֆիաճեան և ընկ. 1863:

*Կ. Բ. Վ. Ն. քան զպայն պապական, և իւր հրատարակութիւններն: Գրեց Ս. Պ. Պ. Փափազեան: Ղալաթա Կոստանդնուպօլսոյ, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1861:

*Կանոնիկի մը մտմտուքը, եւ հայու մը մտմտալիքները: Կ. Բ. Ն.: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1861:

*Կաթնուղիկէ ուղղափառ Հայոց տառապանքը Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Նոյեան աղաւնոյ, 1853: ?

Տի Գրքարան
52 36
12 X 19

*Կաթնուղիկէ Հայոց տառապանքին վրայ խորհրդածութիւններ: Ճշմարտասէր անձէ մը գրուած: Կ. Պօլիս, 'ի տպար. Յ. Միւհէնտիսեան, 1853:

*Կաթնուղիկէութեան (Յշմարիտ) նշանակութիւն: Կ. Պօլիս, ?

*Կալաթէ եւ Սիւլլա. հովուերգութիւնք Յլոբիանու գաղղիացւոյ: Թարգմանեց Յ. Նուրիճան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Ռ. Բիւրքճեան, 1863:

Կալկաթա քաղաքի ստորագրութիւն, զոր արար Պօղոս Պետրոս Լաղարովի, 'ի ճանապարհորդել իւրում յարեւելեան Հնգիկս: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1832:

*Կաղանդի ընծայ. Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Ռ. Բիւրքճեան:

*Կաղանդի պարգեւ տղայոց. ընտրութիւն բարոյական վսեմ գործոց և շահաւէա պատմութեանց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1867:

Կաղանկայտուացի Մովսէս. «Մովսէսի Կաղանկատուացւոյ Պատմութիւն Աղուանից աշխարհին: Ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին, ծախիւք ներքին խորհրդականի և ասպետի Թաշատրոյ Յովակիմեան Լազերեփի: Մոսկվա, 'ի տպարանի Լազարեան Ճեմարանի արեւելեան լեզուաց», 1860:

Ի գլուխ գրոցն գրուած համառօտ Աղբը 'ի հրատարակողէն կը ծանուցանէ. «Յերկուց անթուական օրինակաց արարաք զյառաջիկայ տպագիրս՝ մեծաւ զգուշութեամբ բաղդատեալ և մաքրեալ զայնս 'ի գրչացն զրիտակաց:

«Եւ որովհետև զառաջինն ելանէ 'ի լոյս «Պատմութիւնս Աղուանից աշխարհի» 'ի Մովսէս Կալկաթայի, իւրեքտեղից կալուածսն արարեալս, արդեւ զստորագրութեամբ Զ. Յովանի արարեալս Տի Գրքարան 1863 թ. յոթն 52 149 14 X 22

Տի Գրքարան, Նուրիճանի կալուածսն արարեալս, արդեւ զստորագրութեամբ Զ. Յովանի արարեալս Տի Գրքարան 1863 թ. յոթն 52 149 14 X 22

դանկատուացւոյ արարեալ, սմին իրի քաջայոյս եմք. զի որ յուսուամն պատմութեան գեգերին՝ հաշտ աւօք հայել ունին յայս մեր նուէր 'ի սեզան հայ մատենագրութեան:

« Ի բազմագորեան աւերակաց այսպէս ահա ամբարձեալ զիւր գլուխ՝ արձանանայ առաջի մեր ազգ մի ողջոյն, այն ինքն է՝ Աղուանիցն, զորոյ զտարեգիր մինչ ցայսօր ժամանակի 'ի հատուկտոր յիշատակութիւնս մերոց մատենագրաց սովոր էաք նշմարել եւեթ »:

Բ. Տպ. « Պատմութիւն Աղվանից, արարեալ Մովսիսի Կաղանկայտուացւոյ: Ի լոյս ընծայեաց՝ հանգերձ ծանօթութեամբք Կ. Վ. Շահնազարեան միաբան սրբոյ Էջմիածնի և անդամ խորհրդարանի Լազարեանց ճեմարանին որ 'ի Մոսկվայ: Ի Գործատան Կ. Վ. Շահնազարեան: Paris. — Imprimé par E. Thunot et Cie », 1860. Հրատարակիչն՝ Աղուանից ազգին վրայ երկար (5-78), գիտուն և հետաքննական տեղեկութենէ մը ետքը, յ'էջն 79 կը յաւելու. « Մովսէս Կաղանկայտուացի՝ մի միայն է պատմագիր զոր ընծայեցին մեզ Աղվանք փոխան քրտանցն և Ճգանց զորս հոսեցին առաքելջան սուրբ հարքն մեր՝ Գրիգոր Լուսաւորիչ, Գրիգորիս Թոռն իւր, և Մեսրոբ վասն մոլծանելոյ առ նոսա զլոյս սուրբ աւետարանի. սակայն ... բնագաւառ նորա ոչ էր բուն Աղվանք, այլ Ռւտի՝ մի 'ի նահանգաց մեծաց Հայոց ... Նա ինքն ասէ զինքենէ ծնեալ 'ի քաղաքաւանն Կաղանկայտուց որ առ Տրտու գետով, 'ի սահմանս արքայանիստն Դիւտականի: Ռմանք կոչեցին զնա Կաղանկատուացի, այլք Կաղկանտուացի, որպէս և ես երբեմն. այլ զի տեղի ծննդեան նորա էր Կաղանկայտուց ըստ չորից օրինակաց մերոց, ուղղագոյն Թուեցաւ ինձ անուանել զնա Կաղանկայտուացի: Ժամանակ ծննդեան նորա և վախճանի, որպէս և այլոց բազմաց մերոց մատենագրաց՝ տակաւին այնպա է: Ստեփաննոս Ասողիկ որ 'ի նախադրունս պատմութեան իւրոյ Թուէ զոմանս 'ի պատմագրաց մերոց, զանց առնու զսովաւ: Ստեփաննոս Օրբէլեան, Մխիթար Այրիվանեցի և այլք յիշեն զսա ընդ այլ մատենագիրս մեր « Մովսէս Աղվանե-

ցի» անուամբ. և երկրորդն կարգէ զսա ընդ մէջ
 Շապհոյ Բագրատունւոյ և Ղևոնդ երիցու: Հետա-
 զօտեալ իմ խնամօք ՚ի գիրս իւր գտի հաւաստի ցոյցս՝
 ըստ որոց մարթ է անտարակուսաբար, համարել
 զնա կեցեալ ՚ի սկզբան է դարուն առ Վիրոյիւ կա-
 թուղիկոսաւ, որում և ուղեկից եղև յերթալ նորա
 յողջոյն Շաթի՝ արքայորդւոյն Խաղրաց, և առ Զևան-
 շիր իշխանաւ ... Եւ զի փառաւոր իշխանն Զևանշիր
 եկաց ՚ի կէսն է դարուն, զՄովսէս ևս համարելի է
 ժամանակակից նմին և տողեալ զպատմական գիրս
 իւր: ...

« Տպագրութիւն մատենիս եղև չորից օրինակաց
 համեմատութեամբ. յորոց զառաջինն բազում զգու-
 շութեամբ գաղափարեալ էի ես ինձէն ՚ի սուրբ Էջ-
 միածին, ՚ի մօի ունելով միշտ զտպագրութիւն այնո-
 րիկ ՚ի պատեհ ժամու: Զերկրորդն, նոյնպէս օրի-
 նակեալ ՚ի սուրբ Էջմիածին, ընծայեաց ինձ ազգա-
 սիրաբար մեծապատիւ գիտնական Մկրտիչ տղայն
 Մովսէսն բարեկամն իմ. զերրորդն գրեալ ՚ի Գալ-
 րէթ յայլ իմն ձեռագրոյ, ետ ինձ համեմատութեան
 ազագաւ արգոյ բարեկամն իմ Գրիգոր Էֆէնտին
 Մարկոսեան. և զչորրորդն գաղափարեալ ՚ի Կոս-
 տանդնուպօլիս, ետ ինձ պտտուարժան Գալուստ
 աղայն Տէր Պօղոսեան ... Զսրտառուչ ողբն Դաւ-
 թակայ քերթողի արարեալ ՚ի մահն Զեւանշիրի,
 պակասեալ ըստ կիտոյն յերկրորդ և ՚ի չորրորդ օրի-
 նակս մեր, անթերի ունէին առաջին և երկրորդ օրի-
 նակքն »:

Կազանկայտուացւոյն Պատմութեան ՚ի ռուս
 Թարգմանութիւնն հրատարակուած է երկասիրու-
 թեամբ Ք. Պատկանեան, ՚ի Ս. Պետրբուրգ, 1861:

*Kalkantouni Moïse. Histoire des Agovans, extrait
 et traduction du manuscrit arménien, par E. Boré,
 avec des annotations par M. Vivien de St. Martin.
 (Journal de l'Institut, N.º 136, novembre 1847).
 (Annales des Voyages, 1848, tome II, avril).*

Կանոնական կոնդակ հարսանեաց յորում ա-
 լանդին 29 կանոնք բարեկարգութեան վամն ամենայ-
 նի, ևս և յատուկ հանդերձանք ըստ չորս աստիճան ո-
 չորոշեալ անձանց: Համազգային բազմակնիք մահասարիւ-

114

խնդրեալ և հաստատեալ 'ի վեհափառ պատրիարզէ
Կոստանդնուպօլսի՝ Երջանկափայլ Տեառն Յօհաննու
աստուածաբանն արքեպիսկոպոսէ Կոստանդնուպօլ-
սեցւոյ, և 'ի տիպ արձանացեալ խորհրդով և հաւա-
նութեամբ աստուածասէր և գերապայծառ իշխա-
նապետաց: Յաժի տեառն 1811. և 'ի Թուականիս
Հայոց ՌՄԿ յապրիլի 27. 'ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի
ապարանի սուրբ Աստուածածնի »:

*Կայծակ բրգակործան: « Հերքումն գլխաւո-
րութեան և անսխալութեան փափից Հոովմայ, և
պատմութիւնն անարժան վարուց և գործոց նոցին:
Նարազրեց Աւետիս վարժապետ Պէրպէտեան »: Կ.
Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1870:

*Կանժի մարգիզը: Գաղղիարենէ Թարգմանեց
Յ. Կ. Կիւմիւշեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրք-
ճեան, 1858:

*Կանոնագրութիւն Լուսաւորչական ընկե-
րութեան ազգասիրաց: Կ. Պօլիս, 1868:

*Կանոնագրութիւն ընթերցասիրաց Թան-
գարանին: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան,
1853:

X

*Կանոնագրութիւն Մամիկոնեան ընկերու-
թեան վարդ - պատրիկեան վարժարանին Թալա-
սու: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1849:

X

*Կանոնադրութիւն ընդհանուր բարեկար-
գութեան ազգային վարժարանաց: Կ. Պօլիս,
'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1864: 52 29
11117
52 23. 17x 22 1/2

*Կանոնադրութիւն Ներսիսեան ազգային
դպրոցին Տփլիսոյ: Տփլիս, 'ի տպ. Ներսիսեան
հոգևոր դպրոցին, 1866:

*Կանոն կենաց քրիստոնէի, և իղմտանքի
հանդարտութիւն: Կրկին գրուածք Կարոլոսի

X → Կանոնի կարգաւորաց Կայսրոցի և ազգային
ժողովրդին զմեծ վերաբեր ստորագրայ . . . . .
Ի Կ. Յօանն տպ. Յու. Գրիգորեան 1850

52 14 10x14

Յովսէփայ Քուսարուբանի Բառնարեանց կարգէն,
Թարգմանեալ յաշխարհիկ բարբառ 'ի Հ. Մկրտիչ
Վ. Աւգերեան: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1833:

*Կանոնն հաւատոյ և Եկեղեցւոյ սուրբ գրոց
վրայ: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթի, 1847:

*Կանոնք բարեպաշտական ընկերութեան 'ի
Նպաստ դաւառաց կաթողիկէայ Հայոց: Կ. Պօլս,
տպագրութիւն Պօղոսի Քերիշճեան, 1878:

*Կանոնք առաքելութեան աղօթից եւ միու-
թեան ընդ սրտին Յիսուսի: Վենետիկ, Ս. Ղա-
զար, 1865:

Կանոնք ընդունելութեան ձրիավարժ որդե-
գրաց 'ի Ճեմարանն Լազարեան (Հայ-ռուս):
Մոսկուա, 'ի տպ. ազգային Ճեմարանին Տեարց Լա-
զարեանց, 1860:

Կանոնք սրբոյ փորն Բենեդիկտոսի, զոր Թարգ-
մանեալ է աշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ աբ-
բայի: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուա-
ծածնի, 1842:

Կանոնք (հիմնական) Մխիթարեան Միաբա-
նութեան: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան սուրբ Աս-
տուածածնի, 1856:

Կանոնք քաղաքավարութեան: Տես Քաղա-
քավարութիւն:

Կարգադրութիւնք կայսերական հովանաւորու-
թեամբ պաշտպանեալ Հայկական Ճեմարանին Ս.
րևելեան լեզուաց, կառուցելոյ 'ի Մոսկով քաղաքի
'ի տեարց Լազարեանց: Երկու հատոր, հայ և ռուս:
Մոսկով, 'ի տպ. Հայկական Ճեմարանի Տեարց Լա-
զարեանց, 1833:

Կարգադրութիւնք կայսերականք 'ի պետս

*X → հրատարակուած է Կայսերական քաղաքացիական գործերու
միջոցառման վարչութեան կողմէն 1850 թուականին
Ս. Պետրսբուրգ. 5 էջ 16 թիւով*

Էջմիածնի: Կալկաթա, 'ի տպ. Մարգասիրական Ճե-
մարանի, 1840:

Կարգ դպրուԹեան: Տես ԴպրուԹեան
գիրք:

Կարգ Թաղման հայրապետաց, Եպիսկոպո-
սաց եւ քահանայից: Վազարշապատ, 'ի տպ. սըր-
բոյ Էջմիածնի, 1777:

« Կարգ Թաղման կարգաւորաց, այսինքն Հայրա-
պետաց, Եպիսկոպոսաց եւ քահանայից: Ձոր 'ի բուն
Մաշտոցէն մերմէ տուեալ՝ սրբագրեալ եւ կարգաւո-
րեալ տեսան Սիմէօնի գերերջանիկ եւ գիտնական
կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց, ետ տպագրել մեծաւ
զգուշուԹեամբ, ինքնին իսկ լինելով վերականգու: Ի
փառս Աստուծոյ, եւ 'ի հեշտուԹիւն եւ 'ի գիւրու-
Թիւն կատարողաց սոյնոյ սրբազան կարգիս, զոր յա-
ռաջ կարի դժուարուԹեամբ եւ տաժանմամբ առնէ-
ին, 'ի Թուող փրկչին ՌԶՀԵ. եւ 'ի մերում Թուող
ՌՄԻԶ: Ի սուրբ աԹոռս Էջմիածին. 'ի տպար. սըր-
բոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ »:

Յ'էջն Ձ'ի ներքոյ խորհրդաւոր պատկերին. « Հըռ-
չակեալ դաշտ Արարատեան, — Հին եւ նոր բարեաց
գանձարան. — Տանս Հայոց յատուկ նըշան, — Ուրոյն
եւ պարծանաց արձան »: Իջման պատկերին մէջ.
« Աստ էջ փառօք՝ Հօր միածինն, — Յատկապէս յայց
Հայոց ազգին »: Արագած լեռին պատկերին տակ.
« Լեռն Արագած տուն սըրբուԹեանց, — Լուսաւո-
րեալ լուսով անանց »: Մասեաց լեռը ներկայացը-
նող պատկերին տակ. « Այս է Մասիս մեծ լեռն
այն, — Առ որ հանգեալ Նոյեան տապան »: Ի ներքոյ
կաթուղիկէին. « Այս է կերտեալն 'ի միածնէն, —
Երկրորդ տապանըն լուսեղէն »:

Վերջաբանն ալ կը ծանուցանէ. « ... Արգ զսոյն
փոյթ եւ մեր յանձին կալեալ՝ 'ի վաղուց հետէ ու-
նէաք զգիտումն, սրբագրեալ զմեծ մաշտոցն մեր.
յոր Թէ՛ որքան աղճատանք սխալանք էին ներմու-
ծեալք յանզգոյշ անձանց, Թէ՛ 'ի ձեռագիրսն եւ Թէ՛
'ի տպեալսն, յայտ է նրբանկատ քննողաց: Վասն
որոյ գումարեալ 'ի մի վայր զձեռագիր օրինակս յո-

գունո, ջանիւ մեծաւ հետազօտեցաք 'ի յուզղել, որ
և ուզղեցաք իսկ շնորհիւ Տեառն՝ բառնալով զաւե-
լորդան՝ որք յետոյ էին ներմուծեցեալք. և լցուցա-
նելով զթերին՝ զորս անխնամարար հանեալ էին 'ի
տեղեաց իւրեանց 'ի յուլով օրինակս, թէ գրողք և
թէ տպիչք: Եւ ուրեք ուրեք յորս խանգարեալ էին
բանին միաք, կամ անհամեստ երևիւր, զայնս փոխե-
ցաք 'ի յուղիղ և 'ի համեղ ոճ. պահելով ամբողջ զփոտս
հեղինակին: Իսկ թէ այժմ՝ վասն էր միայն զՔահա-
նայաթաղին կանոն ետուք տպել, քանզի այս կանոն
քան զայլն յոյժ աղճատեալ և խանգարեալ էր,
որպէս յայտ է փորձիւ գիտողաց. իսկ միւսոց կա-
նոնացն ևս թէպէտ դոյին աղճատանք, այլ ոչ այն-
քան՝ որքան քահանայաթաղին. մանաւանդ զի միւս-
քըն յամենայն ուրեք գտանին. իսկ այս կանոն՝ հա-
ղուագիւտ էր եղեալ այժմոյս: Վասն որոյ աճապա-
րեցաք նախապէս զսոյն տպեցուցանել, և եթէ տէր
կամիցի, զայլն ևս 'ի գիպող ժամու տպեցուցանե-
լոց եմք»: Յիշատակարանն ալ կը յաւելու. « ... Ա.
ւարտեցաւ տպագրութիւն գրոցս 'ի ՌՄԻԷ Թուռջ
մերում, և յամսեանն փետրվարի: ... Յիշեալիք նաև
զհոգացողն բոլոր ծախուց ապարանիս՝ զԶուղայեցի
Խոջիջանենց 'ի տէր հանգուցեալ մեծահաւատ և
բարեջան Գրիգոր աղայն Չաքիկենց կոչեցեալ ...
Այլ և յիշեալիք զԽահահակ եպիսկոպոսն Գեղամացի,
որ վերակացու և կարգաւորիչ է գործարանիս »:

Կարգաւորութիւնք մասնաւոր տեղեաց Տօ-
նացուցի: Վենեաիկ, Ս. Ղազար, 1830:

*Կարգ եւ կանոն Հայաստանեայց եկեղե-
ցւոյ կաթողիկոսական իշխանութեան: Գրեց
Մարկոս Աղաբէկեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպար. Ռ. Յ.
Քիւրքման, 1865:

Կարինեանց (Յակոբ): Տես Բագղատու-
թիւն: Յուլի 4 գրչագրաց:

*Կարճաւոր պատկեր Նաբոլէոնի վարուցր:
Շարագրեց Յ. Մ. Հիսարեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ.
Միւհէնաիսեան, 1847:

*Կարմիր լապտեր « վիպասանութիւն երեխաների համար. Թարգմանութիւն օր. Տէր Մարկոսեանի : Տփլիս, կեդրոնական գրավաճառանոց » :

*Կարմիր մարդոց երդումը . վիպասանութիւն Փոնտոն ար թէրայլ գաղղիացւոյն : Ծանսիրենէ Թարգմանեց կ. Ս. Իւթիւճեան : կ. Պօլիս, 'ի տպ. Մասիս Լրագրոյ, 1882 :

*Կարոլոսի Մոնթէվէքիացւոյ խրատք (կ. Գանթու իտալացւոյ) : Վէնեթիկ, Ս. Լազար, 1844 :

*Կարոց կամ Ամերիկեան կարի մեքենայ, Պաւլըմանի և Մանթի գործարանէն որ 'ի Մանչայմ : Համառօտ պատմութիւն կարոցի գիւտին : Գրեց Եղիա Հառ. Թարգմանուած յաշխարհիկ լէզու : կ. Պօլիս, 1868 :

*Կարօտ եմք : Պօլիս, Գրատուն Յովսէփայ Գավաֆեան :

*Կեանք հայ պանդխտաց : Գրեց Մ. Խաչմերեան : կ. Պօլիս, 1876 :

*Կենաց բաժակը, կատակերգութիւն Տամատեանի : Տփլիս, կեդրոնական գրավաճառանոց :

Կենդանաբանութիւն : Տես թանգարան հասարակաց :

Կեսար. « Կայիոսի Յուլիոսի կեսարու Յիշատակարանք Գալլիական պատերազմին : Թարգմանութիւն Հ. Արսենի կ. Քագրատունւոյ 'ի Միթաբեանց : Վէնետ., 'ի վանս սրբոյն Լազարու, 1874 » :

Յառաջաբանն կը ծանուցանէ . « ... Այսպիսւոյ նախադաս սփերի (Յիշատակարանաց Գալլիական պատերազմացն), որպէս մարթէր ընծայիլ և 'ի ճաշակ մերում Հայկազեան գրոհիս, որում բաւտցան կալի եղև ունել Թարգմանիչս ճարտարս 'ի հնուք և 'ի նորումս, -նոյն և անմարթէր Թերեւս վրի-

պելն յախորժակաց և յանզայգ գրչէ պարագլխի նորոց բանասիրաց և թարգմանչաց մերոյ դարուս, Հ. Արսենի Բագրատունւոյ. որոյ ցանկացեալ՝ յետ յեզայ 'ի հայ՝ զընտիր ընտիրս բանաստեղծից և ճարտասանից Յունաց և Հռոմոց և Իտալաց և զԱլպիոնի գրախտերգակն, տալ և 'ի պատմարանից ճաշակա գեղեցիկս, ձեռն արկ նախկին, աւանդ և յետին, յայս գրուած Յուլիոսի Կեսարու, հուսկ վաստակ ծայրացեալ ծերութեան. զորոյ տակաւին ժիր և անխոնջ ձեռն՝ ոչ տկարութիւն մտաց և աշխուժից՝ այլ անհրաժեշտն միայն կալաւ օրհաս, և գագարեցոյց յերիր մասն թարգմանութեանն (յէջ 153) ... Արգ զի մի թերակատար մնասցէ և վերջինս իւր վաստակ, և մի դարձեալ աննման իւրոյ արուեստին կարկատեսցի թարգմանութեամբ, իբրև կտակաւ յանձն արար 'ի հմուտ և 'ի հաւասարիմ ձեռս, Այնր՝ զոր ինքն անդ ուրեմն վարժէր 'ի գարութիւնս՝ հայրաբար, (Քեր. Նէորգայ Հիւրմիւզ) ... որոյ յօժարութեամբ ընկալեալ զաւանդ խնդրոյս ... եգիս հուն թարգմանելոյ և աւարտելոյ զգիրս, հաւասարագաս փորձ և առոյգ գրչաւ Սկսանողին » :

X *Կենսագրութիւն Դասքալայ. Թարգմանեց Մ. Ս. Ստեփանեան Տիգրանակերտցի: Երուսաղէմ, 'ի ապ. սրբոց Յակովբեանց, 1869: 52 94 98/14

Կենսագրութիւն Երեւելի արսնց զոր յընգարձակ բառարանէն իւրմէ համառօտեաց յերկուս հատորս Հ. Մատթէոս Վ. Մաղաք Թէոփիլեանց 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1839:

Կենսագրութիւն « հանգուցեալ սրբազան Թադէոս արքեպիսկոպոսի Բէկնազարեան. բարիյիշատակ առաջնորդի Ամենափրկչեան սրբոյ վանաց Նոր Զուղայու, և Քերթուած 'ի մահ նորին սրբազնութեան: Աշխատասիրեալ 'ի 1863 ամի Տեառն 'ի Պ. Յարութիւնէ Թ. Տէր Յովհաննեանց Նոր Զուղայեցոյ, Ստեանդարէ յիշեալ սրբոյ վանաց, հանգուցելոյ այժմ: Եւ արդեամբք գերապատիւ պարոն

Յովհաննու Յարութիւնեան բնիկ Նոր Զուղայեցւոյ
բնակելոյ այժմ'ի Բթաւիա տպագրեալ 'ի Նոր Զու-
ղա . 'ի տպար. Ամենափրկչեան Ս. Վանաց, 1881 » :

X

*Կենսագրութիւն Յարութիւն Պէգնեան ազ-
գային անզուգական բարերարի: Գրեց Ստեփան Պ.
Պօղոս Փափազեանց: Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւ-
հէնախեան, 1864: Էջ 123 թ Կ 11

*Կենսագրութիւն Ներսէսի Ե Աշտարակեցւոյ
կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց . Աղբքսանդր Երի-
ցեանցի աշխատասիրութեամբ: Տփխիս, Կովկա-
սեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

*Կենսագրութիւն Ռուբէն Անդրէաս Յ. Փափա-
զեան բազմարդիւն վարժապետի և ներքին վերա-
տեսչի Ս. Մեսրոպեան վարժարանին Զմիւռնիոյ:
Հրամանաւ հասարակաց կրթութեան պաշտօնէի:
Պօլիս, 'ի տպ. Յարութիւն Փափազեան, 1855:

*Կենսագրութիւն սրբազան հայրապետի Ներսի-
սի Ե վեհափառ և ազգասէր կաթուղիկոսի ամենայն
Հայոց, երկասիրութեամբ Գաբրիէլի Պատկանեանց:
Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Արշալուսոյ Արարատեան,
1876:

Կէսներ (Սողոմոն) Քերթուած 'ի մահն Արեւի,
զոր 'ի գերմանական բնագրէն փոխեաց 'ի մերս Հ.
Մանուէլ Վ. Զախըտեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն, Վե-
նետիկ, Ս. Ղազար, 1825, 1835, 1862:

*Կերպ դաշնադրութեան 'ի մէջ երկուց ազգաց,
Ռուսաց և Հայոց 'ի 1780 թուին: (Միլն Աւարայրի,
1866):

*Կրութ, կրութ. վոգըվիլ. արար Վ. Մադաթեա-
նի: Տփխիս, Կենդրոնական Գրավաճառանոց:

*Կերակուր մարդոց. Մադաթեանցի: Տփխիս,
Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգո-
րեանց:

*Կերակուր տօնասիրաց. « Ընթերցմունք կիրակի ու տօն օրերու պատարագին ընթերցուածոց և աւետարանաց վրայ, 'ի Հ. Պետրոս Վ. Իւսկիւտարէան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1852:

Կերակուր քահանայից « կամ նախապատրաստութիւն առ սրբազան սեղան բեմին: Հաւաքեալ 'ի գործոց կարգինար Պօնայի: Եւ Թարգմանեալ 'ի լատինէ 'ի հայ բարբառ, և տպեալ եղև արգեամբք յուսմեմնէ բանասիրէ ... 'ի Թուականիս մերոյ փրկչին 1760 ... 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտօնի Պօռթօլի »:

Յաւարտ մատենիս տպագրուած է և գրքոյն Արհեստ փրկչընաւն, այսպիսի ծանօթութեամբ 'ի հրատարակողէն՝ որ է Տէր Աստուածատուր քահանայ Զուղայեցի. « ... Ընդ այսմ գրքկան տուաք տպագրել և զհամառօտ գրքոյն սր կոչի Արհեստ փրկչութեան, կամ Հրահանգ քրիստոնէական վարուց, զԹարգմանեալն 'ի գերազանց հարց վանից սրբոյն Ղազարու, որպէս և առաջինն 'ի նոցունց գերիմաստից եզև սրբագրեալ »:

Կերակուր քահանայից « Թարգմանեալ յառաջագոյն 'ի լատին լեզուէ 'ի հայ բարբառ 'ի ձեռն Վարդանայ ուրումն կրօնաւորի. և ապա նորոգ շարագրեալ ըստ հայկաբանութեանց կարգի՝ յաւելմամբ 'ի նոյն և այլ եւս վկայութեանց և բացատրութեանց, 'ի Միրզայեան Տէր Յովհան Վանանդեցի վարժապետ քահանայէ Զմիւռնիոյ Սուրբ Ստեփաննոս եկեղեցւոյն, 'ի հոգևորապէս Ճաշակումն գասուց քահանայից: Յամի տեառն 1822, 'ի 16 յուլիսի. 'ի հայրապետութեան տեառն տեառն ութերորդի Յովհաննու Կարբեցւոյ՝ սրբազնակատար կաթօղիկոսի ամենայն Հայոց, և Ասպետի Աղէքսանդրի Նէվսբւրցւոյ և Վլասիմէրի Առաջնոյ. որոյ և բարձրագոյն հրամանաւ ապագրեցաւ յամի տեառն 1841, և 'ի Թուին Հայոց ՌՄՂ, 'ի 4 գեկտեմբերի. 'ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ, որ յաստուածակերտ գերագահ աթոռս սուրբ Էջմիածին »:

*Կերակուր քրիստոնէից: Զմեւանիա, 'ի տպ. Գուլեւէժ Կրեթիթի, 1838:

*Կին, խաղ, գինի: Պօլես, Գրատուն Յովսէփայ Գալաֆեան:

Կիկերոն. « Մարկոսի Տուղլիոսի Կիկերոնի յաղագս Պատշաճից. Թարգմանութիւն 'ի լատին բնագրէ 'ի ձեռն Ն. Մկրտիչ Վ. Ազգերեան Աթոռակալի Մխիթ. ուխտին: Վէնեայի, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1845:

Մարկոսի Տուղլիոսի Կիկերոնեայ Կատոն երէց կամ վասն Մերութեան. զոր Թարգմանեալ է Ն. Յովսէփայ Վ. Գաթըրճեան 'ի Մխիթար. ուխտէն: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1843:

Նորին Ղեղիոս կամ վասն Բարեկամութեան. զոր Թարգմանեալ է Ն. Եփրեմի Վ. Չազըճեան, 'ի Մըխիթ. ուխտէն: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1852:

Տես Ճաշակ յոյն եւ լատին ճարտարախօսութեան:

Կիպրիանոսի Փիրմիլիանու եպիսկոպոսի Կարթագինեցոյ վասն Միութեան Եկեղեցոյ. Թարգմանեալ 'ի Մխիթ. Միաբանից: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1846:

Կիպրիանոս (Ս.) կամ Ուրբաթագիրք: Անթուական ամենահին տպագրութիւն, առանց նշանակութեան տեղոյ. քաղաքի և հրատարակչի: Քրքին բովանդակութիւնն է.

« Սուրբ Ուրբաթ. Ուրբաթ աւր կամ չորեքշաբթի տանին զհիւանդն 'ի դուռն եկեղեցոյն. և ասէն զհարցի սաղմոսն մինչև 'ի դործքն. և ապա ասեն տասուերկու տէր ողորմեայ. և ասէ զաղալթս. Կարդամ առ քեզ՝ հայր տեսուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, աէր զօրութեանց »:

« Երգումն և բժշկութիւն հոգւոյ և մարմնոյ, յանուն տեսուն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, և 'ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ. Երգմնեցուցանեմ

զամենայն դէս և զժերմն, յանունն այն յորմէ դողան երկիրք » :

Սուրբ Կարիանոս. Աղաւթք սրբոյն Կարիանոսի. զոր ասացեալ է զիւաց և կախարդաց և աղանդաց. « Ես Կարիանոս ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի, անսիրեացի, ազգաւ հեղինացի, առն հեթանոսի որդի: Անուն հօր իմոյ Եդեսիայ, և մօր իմոյ Կղաւզիայ », և այլն:

Պատմորիւն Յոռատիակէ կոռս. « Յայնժամ կայր 'ի քաղաքն Անտիօք կոյս մի գեղեցիկ յոյժ, դուստր մեծատան, և անուն կուսին Ուստիանէ » :

Մաղրանք առ ամենայն սուրբսն Սատուծոյ: — Սր զառք սրբոյն Գրիգորի Նարեկացոյն. « Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ աւրհնեալդ ամենայնի » :

Պահապան աւետարան, Աղաւթ պահպանութեան. « Եւ ես յամենայն ժամ զայս ասեմ, թէ Հանապաղայ գիրքն 'ի գրկիս. աստուածաբան 'ի բերանիս. ձեռագիրն 'ի ձեռիս. և անմոռաց յիմ մըտիս: Մարմնս տուն է աէրունի, — Միտքս նման սուրբ քահանի. — Սիրտս տեղի սուրբ սեղանի, — Խորհուրդքս անբառա պատարագի. — Աղաւթքս խունկ ընդունելի. — Հայրն բերդ անձինս ամուր, — Որդին պարիսպ մտացս ամուր » , և այլն:

Սրառք Փոկասուռ: — Վասն գանի: « Գիր ամենայն ցեղ գանի: Առ պաւղպատ դանակ. երեք բեւեռքն. և տեառնագրէ 'ի վերայ վերին, և ասէ զաղաւթս. « Մառ մի կայր 'ի մէջ երկրի, որ ոչ ճիղ ունէր և ոչ տերև և ոչ արմատ » , և այլն:

Մաղրանք առ սրակնեղագործ սուրբ նրանսն Քրիստոսի Սատուծոյ վերոյ. « Բարեխաւսութեամբ սուրբ և աստուածային նշանացս Քրիստոսի » :

Վասն առձանարի: — Գիր չար սկիւն:

Կիրակոս պատմագիր. « Պատմութիւն Հայոց, արարեալ Կիրակոսի վարդապետի Գանձակեցոյ: Ի լոյս ընծայեաց Ոսկան Տէր Կէորգեան Յովհաննիսեանց Երեւանեցի: Ի Մոսկուա, 'ի տպարանի արևելեան լեզուաց Ճեմարանի Տեարց Լոզարեանց, 1858:

Հրատարակիչն կը ծանուցանէ 'ի համառօտ Ձե-

Ք - Կրտսէրոց Գրչոցաց Գուպր 1880, 1883, 1884 Գարաջ
Համար, ասացեալ արարեալ Գարաջ Գարաջեան 1879,
1882, 1883 . Եւ 174, 173, 127 17X/1

կուցման. « Կիրակոս վարդապետ Գանձակեցի՛ որ մի է յաղղային Պատմագրաց մերոյ՝ ծաղկելոց յերեք-տասաներորդ դարու, էր աշակերտ Յովհաննու վարդապետի Տաուշեցւոյ՝ Վանական մականուանելոյ, և աշակերտակից Մեծին Վարդանայ վարդապետի Բարձրբերդացւոյ: Սորս է Պատմագիրքս այս, յորում առաջի առնէ նա զպատմութիւն Աղգիս, ըսկըսեալ ՚ի սրբոյն Գրիգորէ լուսաւորչէ և յարքայէն Տրդատայ, մինչև յաւուրս իւր. այն է՝ մինչև յԼեթում Ա թագաւոր մեր, կամ մինչև ցամ Տեառն 1260 ... վախճան պատմաբանիս եղև յամի Տեառն 1271: ՚ի վանս Գետկայ »:

Բ. Տպ. Կիրակոս վարդապետի Գանձակեցւոյ Համառօտ Պատմութիւն ՚ի սրբոյն Գրիգորէ ցաւուրս իւր, լուսաբանեալ: Վենետիկ, ՚ի տպարանի Մխիթարեանց, 1865:

Հմուտ յառաջարանն կ'ըսէ. « ... Թէպէտև զայլ ինչ գրուածոյ չունիմք զսորա համբաւ, և ոչ զքաղաքավարութենէ կենացն և ոչ զկատարածէն, սակայն և ոչ սակաւ ծանօթս ինքնին զանձնէն ընծայէ ՚ի մատենի աստ յայսմիկ պատմագրութեան. յորում և հաւաստէ նախ զԹիւ ամաց կենացն, քառասնամեայ՝ աւելի կամ պակաս զինքն ասելով յամի 1241 (ՈՂ), որով յայտնի ժամանակ ծննդեան ՚ի սկիզբն թգ դարու. իսկ մահուանն վկայի լինել զուգաթիւ ընդ Վարդանայ՝ յամի 1272 (ՁԻԱ) անցեալ զեօթանասնամենիւք: Վկայէ և զհայրենեացն ՚ի Գանձակայ լինել, յորմէ նշանաւոր վարդապետքն ԺԲ դարուն՝ Սարկաւազ և այլք զորս յիշէն անդ. և որ զկնի մեծ վարդապետն Մխիթար Գոշ, շինող և առաջնորդ Գետկայ վանաց. ուր և զառաջինն աշակերտեալ սնաւ և ուսաւ հեղինակս մեր ... Թուի թէ անդրս. ասին ՚ի Գետիկ յարեալ էր Կիրակոս ՚ի Վանական վարդապետ յընտիրն աշակերտաց Մխիթարայ. և զհետ նորա գնացեալ, և « բազում ժամանակս կացեալ առ նմա ՚ի վարժս կրթութեան » ՚ի սահմանս Տաուշն բերգի, յանապատի անդ զոր ստացաւ իւր բնակութիւն. ... և յաւերել տեղւոյն ՚ի Ճէլալէտ տինայ հինից, փոխադրեցաւ յանապատն և ՚ի քարայրս որ ՚ի հարաւոյ Տաուշ բերգի. ուրանօր նըս-

տէր ընդ վարդապետին և 'ի հասանել ասպատակի
Թաթարաց. յորոց և գերի վարեցաւ ընդ նմին և զա.
տուցաւ 'ի վարդապետէն իւրմէ, և ապա գաղափար.
զի փախստեամբ զերծեալ՝ եկն անդրէն յառաջին
վայր սննդեան իւրոյ 'ի Գեառիկ, 'ի կիսաւեր եղեալն
'ի Թաթարաց: Իսկ թէ որքան ժամանակս եկաց ան.
դէն և կամ ո՛ւր յետոյ գնաց և ո՛ւր հաստատեաց
զննակուծիւն իւր ... զինչ ինչ գործեաց կամ
գրեաց, կամ որպէս եղև վախճան նորա, չեհաս առ
մեզ այսր ամենայնի յիշատակ, բայց միայն թուական
ժամանակի մահուանն՝ զոր յիշեցաք: ... Հաւանա.
գոյն թուի 'ի միում վանորէից Յղուանից հուշակե.
լոցն անդ յայնմ դարու՝ կեցեալ զվերջին ամս կե.
նացն, մանաւանդ թէ յանապատ տեղիս:

« Միակ ծանօթ և առ մեզ հասեալ գրաւոր եր.
կասիրուծիւն Կիւրակոսի է մատեանս այս պատմու.
թեան, զոր անուանէ նա կամ ընդօրինակողքն Հա.
մառոտ պատմոչիւնք ժամանակաց 'ի սրբոյն Գրի.
գորի միևն. 'ի յետին աշուղտս րոշացեալ, այսինքն
ժամանակագիր թուականաւ համարեալ ... Ինքն
Վարդան թուի իսկ տեսեալ և յակն արկեալ զայս
գործ ընկերակցին, որպէս ասէն. « Ի ՈՅԹ թուակա.
նէն Հայոց մինչև յ'ՁԹ ... զոր ինչ արարին ազգն
նետողաց ... գրեալ են մանրամասնաբար փառաւո.
րեալ հայրն մեր Վանական վարդապետ և հարազա.
տըն մեր Կիւրակոս վարդապետ »:

« Արժան է յաւելուլ ... և զհանգամանս գաղա.
փարաց գրոց պատմութեան 'ի մեր ձեռս հասելոց,
որք երեք միայն էին, և ոչ մին 'ի նոցանէ հին կամ
զգաստ գրեութիւն, որպիսիք էին առ մեզ օրինակքն
Վարդանայ պատմութեանն. այլ սոքա նօտրագիրք
ԺԵ դարու, բազմաօխալք և թերաբանք. վասն որոյ
հարկ համարեցաք ուրեք թողուլ որպէս և էրն, և
ուրեք ուղղել զայսանի վրիպակս՝ որպէս անկն էր
լինել, և զթերի բառն յաւելուլ նօտրացի գրոյմեղով,
կամ 'ի փակագծի ամփոփելով զթերին՝ զոր առաք 'ի
Դ օրինակէ. և է սա անսեթևեթ սպագիրն փոքրա.
դիր յսկանայ տէր Գրիգորեան Յովհաննիսեանց,
ընծայեալ 'ի լոյս յամի 1858 'ի Մոսկուա առանց ինչ
բնաւ ծանօթութեան զսկզբնագիր գրոյն »:

Les Mongols d'après les historiens arméniens. Premier fascicule. Extraits de Guiragos. Paris, Imprimerie Impériale, 1858. (Par M. Ed. Dulaurier).

Deux historiens arméniens : *Kiracos de Gantzac*, XIII, S. Histoire d'Arménie : Outhanès d'Ourha, x, S. Histoire en trois parties ; traduits par M. Brosset, Saint-Petersbourg, 1871. (Paru en 2 livraisons ; la Ire en 1870, la IIe en 1871.

Histoire d'Arménie, par le vartabied *Kiracos de Gantzac*. (Traduction et annotations ; pag. 1-194, Ire livr.).

Appendice. Traduction latine de quelques passages de Kiracos, par M. Petermann, de l'Académie de Berlin. (Pag. 195-205, Ire livr.).

**Կիւլիսիա, կամ ինք չտեսնուելով ուրիշ ամէնքը տեսնող աղջիկ մը. վիպասանութիւն վ. Թիւթեան : Պոլիս, 'ի տպ. Թ. Յ. Քիւրքճեան, 1870 :*

**Կիւլիվէրի ճամբորդութիւնը 'ի զանազանս հեռակաց ազգս աշխարհի, 'ի Յովնաթան Սուրբիթայ. հանդերձ կենսագրութեամբ հեղինակին : Զմիւռնիա, 'ի տպ. Եղբարց Տէտէեան, 1857 :*

X *Կիւրեղ Աղեքսանդրացի : Տես Պարապմանց գիրք :*

Տեանն Կիւրղի սրբոյ եպիսկոպոսի Աղեքսանդրու, ճառ վան ելման Հոգւոյն սրբոյ և հանդերձեալ դատասանին Քրիստոսի : Անդրափոխեալ 'ի Յունականէն 'ի Հայ բարբառ. և տպեցեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի, հրամանաւ սրբազան պատրիարքի Տեառն Յակօբայ Ատուածաբան վարդապետի. 'ի Թուին Հայոց 1209, փետր. 10.

Սրբոյն Կիւրղի այս գրուածին հետ տպագրուած են նաև երանելոյն Յովհաննու Ոսկեբերան հայրապետի երեք ճառեր, Թարգմանութեամբ ' ինչպէս հաւանական կ'երևնայ տիրացու Գէորգայ Տէր Յովհաննիսեան, և զոր կը Թուին ակնարկել յիշատակարանին հետևեալ խօսքերը. « Ողորմութեամբն Աստուծոյ Թարգմանեցեալ եղեն ճառքս յուսմինէ բա

նասիրէ ընդ հովանեաւ սուրբ Հրեշտակապետ եկե-
ղեցւոյն 'ի փառս Աստուծոյ » : *Այսպէս և Գալիսթոս*

Կիւրեղ Երուսաղեմի. Կոչուսն ընծայուքեալս,
յորում պարունակին բանք հաւատոյ և խրատք պի՞
տանիք առ ընծայեալան 'ի խորհուրդ սուրբ աւագու-
նին : Արարեալ սրբոյն Կիւրղի Երուսաղեմայ հայրու-
պետին, զոր սկսանի 'ի սկիզբան քառասնորդաց պա-
հոց սուրբ Զատիկն, ինն և տասն ընթերցուածովք :
Թարգմանեցեալ 'ի յաւնացն, և տպեցեալ 'ի Բու-
զանդիա ... 'ի Թուին ՌՃՀՁ » : Յ'էջն 385. « Մեկնու-
թիւն ընթերցուածոց Գրիգորի Արշարունեաց ե-
պիսկոպոսի » :

Գրքին ետևը գրուած կրկին յիշատակարաններէն
մին կ'ըսէ. « ... Ահա արժանացաք շնորհիւն Աստու-
ծոյ՝ տեսնել զկատարումն տպեցման : Որ եղև 'ի
յամի Տեառն 1728, և 'ի Հայոց Թուականիս 1177...
'ի տպարանի հանգուցեալ մահատի Սարգսի որդի
տիրացու Մարտիրոսի, 'ի Կոստանզնուպոլիս քա-
ղաքի » : Երկրորդ յիշատակարանն ալ կ'ամփոփէ
հետեւեալ ծանօթութիւնները. « Արդեամբք և ծա-
խիւք յարևելից տանէն Աղվերցի՝ որ է յերկրին Սիւ-
նեաց, հանգուցեալ պարոն Հախնազարի որդի տի-
րացու պորոն Եահնազարի : Եւ միւս ընկերակցի նո-
րին գասակցի՝ որ է Գողթնեաց երկիրն, պարոն Ֆրան-
կուլի որդի տիրացու պարոն Մուրատին : Որք բա-
րեպաշտ և աստուածասէր ըղձանօք վառեցան 'ի սէր
սուրբ մատենիս և ետուն տպել զսա ... Եւ գիտելի
է, զի զմանս 'ի բանից ոմանց յոյժ գարչելագունից
տմենտպղծոյն Մանեայ՝ անյիշելիս համարեալ, զտնց
զնորօք արօրաք 'ի տպեցման մատենիս, իբր զբա-
նիւք տաղակալօք և զանլսելօք : Եւ յիշեցաւ, զի
մի ոմանք նախածանօթք այնց, յայն սակս ընդհատ
ինչ զմատեանս 'ի լրմանէն վարկանիցին ... Յիշեալիք
զբանասէր Յակօք վարդապետն նորընծայ, աշակերտ
տեառն աստուածաբան պատրիարգի մայրաքաղա-
քիս, որ ըստ գրասէր բարուց իւրոց շնորհեաց զլուծ-
մանց սորին զօրինակն : Կա և զմահատի տէր Մովսէս
իմաստուն քահանայն յիշեալիք 'ի տէր, զի և նա ետ
օրինակ մի բնաբանիս, զոր իւր ձեռամբն էր գրեալ :

Հուսկ յետոյ յիշեսցիք և զսրբագրող սուրբ մատենիս զտիրացու Պաղտասարն . . . » :

Բ. Տպ. Երանեղոյն Կիւրղի Երոշտաղեանայ հայրապետի Կոլուսն ընծայութեան, 'ի Վեննա, 'ի տարւանի Մխիթարեանց, 1832 :

Յառաջարանին մէջ կը կարգանք. « . . . Զոյգ և հաւասար իմաստիցն սերձանայ և գրիչ Թարգմանչիս, յորում ծայրանալ գոգցես սմա 'ի լրուսն գերազանցութեան մասանց գործոյս, զոր հայասեր ընթերցանելեացն Թողումք իմաստասիրել :

« Ի սոյն հայեցեալ մեր՝ ոչ այլում ընծայելի սորայս համարիմք երկասիրութիւն, քան թէ բազմերախտ Թարգմանչացն, և կամ միում յաշակերտաց նոցին, որք 'ի չորրորդ դարուն առաքեցան 'ի Միջագետս և 'ի Հելլեն, յեղուլ զսուրբ հարս յունաց 'ի հայ : Քանզի հարազատութիւն Թարգմանութեան՝ զոյգ ընդ գեղեցիկ հայկաբանութեան ակն յանդիման Ռսկի դարուն արժանավայել զինքն ընծայեցուցանէ. առ որով փայլեցան մեր սուրբ Թարգմանիչք և նոցուն ձեռնասուն աշակերտք՝ Մովսէս Խորենացի, Արձան, Եզնիկ և որ 'ի կարգին : Այլ թէ ո՞վ ոք 'ի սոյն Թարգմանութիւն պարապեցաւ, չունիմք ասել հաւաստի տռ ոչ ուստեք յայտարարութեան իրիք լինելոյ :

« Մին 'ի սակաւագիւտ գրչագիր գաղափարաց հայ Թարգմանութեանս հասեալ էր 'ի մեր ձեռս այն յառաջ ժամանակաւ, այլ յեղմունք չարագէպ բաղդին ետուն յանգունդս մոռացութեան մնալ սմա ոչ սակաւ ժամանակ : Բայց արդ ելանէ 'ի լոյս այս երկրորդ նուագ 'ի տիպ արձանացեալ (ոչ Թերամասնեսայ յայն անշուք կերպարան՝ ըստ որում էր տեսանել զնա 'ի նախընծայ տպագրելուսն Բիւզանդիայ, ուր ըստ մերումս սկսեալ յ'299 մինչև յ337 էջն պակասէր), թէպէտ և 'ի միոյ եւեթ՝ այլ ըստ ամենայն մասին յանագիւտ ձեռագրէ. և ըստ հնութեանն ևս գրելոյ չափաւոր, զոր յիշատակարան գրչին ցուցանէ ձեռագրեալ 'ի Թուին Հայոց ԶԻԶ : Եւ մէք յառաւել զստահութիւն ոչ ինչ գանդաղեցաք ճշգիւ համեմատել զնոյնն ընդ յունին ևս, և ընդ այլ գրչագիր օրինակ մի. զայլ ինչ ոչ ուղղագրեալ մեղէն,

բաց յաններեղի վրիպակացն , որք յայտնապէս 'ի գրչէ անտի լինեցոյ կարծիս տային » :

Կղեմէս Գալանոս . « Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցւոյն ընդ մեծի սուրբ Եկեղեցւոյն Հռովմայ . Conciliationis Ecclesiae Armenae cum Romana. Prima Pars Historialis ». Յ'էջն Յմիւս այլ ճակատ . « Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցւոյն Հռովմայ : Շարագրեալ յերկուս հատորս , 'ի պատմական և վիճաբանական . 'ի կարգէ Թէատինոսաց Կղեմէս վարդապետէ : Առաջին հատոր . Conciliationis Ecclesiae Armenae cum Romana, ex ipsis Armeniorum Patrum et Doctorum testimoniis. In duas partes, Historialem et Controversialem divisae. Pars Prima. Auctore Clemente Galano Surrentino clerico regulari theologo, et Sanctae Sædis Apostolicæ ad Armenos Missionario. Romæ, typis S. Congr. de Prop. fide. Anno Jubilæi MDCL ».

Այս առաջին հատորն նմանահան' Թէպէտև ազնուագոյն Թղթով երկրորդ տպագրութիւն մ'ալ ունի , միայն Թուականի տարբերութեամբ . Romæ, typis S. Congr. de Prop. fide.

Սոյն առաջին պատմական հատորն լոկ հայերէն քոթրագիր տպագրութիւն մ'ալ ունի , այսպիսի մակագրով . « Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցւոյն ընդ մեծի սուրբ Եկեղեցւոյն Հռովմայ : Շարագրեալ 'ի յերկուս հատորս , 'ի պատմական և 'ի վիճաբանական , 'ի կարգէ Թէատինոսաց Կղեմէս վարդապետէ : Առաջին հատոր . Romæ, typis S. Congr. de Prop. fide, MDCLXXX ».

Հատոր երկրորդ . « Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցւոյն Հռովմայ ... Երկրորդ հատորին առաջին մասն : Romæ, ... Anno MDCLVIII ».

Հատոր երրորդ . « Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցւոյն Հռովմայ ... Մասն երկրորդ վիճաբանական հատորին , կամ երկրորդ հատորին մասն երկրորդ : Romæ... Anno MDCLXI ».

Քերականական կամ Տրամաբանական Ներածութիւն առ յիմաստասիրութիւնն շահեցոյ . Grammaticæ et Logicæ Institutiones Linguae literalis

Armenicæ, Armenis traditæ ab Clemente Galano clerico regulari sacræ theologiæ professore, et Sanctæ Sædis Apostolicæ ad Armenos Missionario. Addito Vocabulario Armeno Latino omnium scholasticorum dictionum. Rqmæ, ex thypographia S. Congreg. de Prop. fide, MDCXLV.

X Աշիւ ժամանակի, « Գիրք անուանեալ Աշիւ ժամանակի: Յորում ցուցանի զանազանութիւնն 'ի մէջ ժամանակաւորին և յաւիտենականին: Արարեալ 'ի Յովհաննու Եւսեբիոսէ Ներիմբերգեանց 'ի միաբանութենէ Յիսուսեանց: Թարգմանեալ յիտալացւոց շեղուէ 'ի հայ բարբառ 'ի Ն. Զաքարիայ վարդապետէ Ակնեցւոյ յաշակերտէ Մխիթարայ մեծի սբբայի ... Յամի տեառն 1750. իսկ 'ի թուին Հայոց ՌՃՂԹ: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Որլանտեան Ստեփաննոսի »:

X Աշիւ մարդկային իրողութեանց « կամ Գործնական սկզբունք բարոյականութեան, յօրինեալ 'ի Կարապետէ Ալթունեան Ակնեցւոյ »: *Կարապետ Ալթունեանի Գործնական սկզբունք բարոյականութեան յօրինեալ 1866 52 23 13x20*

Կոմիտաս (երանելի նահատակն) Քեօնիքընանսև. « Ոտանաւորք բանք 'ի Գործս առաքելոց, շարագրեցեալ 'ի վերապատելոյ քահանայէ տէր Կոմիտասէ Կոստանդնուպօլսեցւոյ 'ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ և 'ի մխիթարութիւն մերազնեաց: Տպագրեցեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս ներ տպարանում սրբոյ Էջմիածնի և սրբոյն Սարգսի զօրավարի ... Յամի տեառն ՌՃՊ. հոկտեմբերի Ժր: Համահաւանութեամբ ոմանց աստուածաբանից վարդապետաց »: Յիշատակարանին մէջ երանելի Հեղինակը կ'ըսէ. « ... Ըստ տըւչութեան ամենամեծ շնորհաց սրբոյ Հոգւոյն Աստուծոյ, և յօժանդակութեամբ ազօթից սրբոյ աւետարանչին Ղուկասու, արարի զսա ըստ կարի իմում, որ առաւել է քան զկարն իմ: Մանաւանդ հետեւելով ըստ շաւղաց տեառն Ներսեսի Ալաշեցւոյն, զորս շարեալ է 'ի գիրս որ կոչի Յիսուս որդի: Արդ ըստ նմին սարասի ոճի և չափու շորս. յօդեցաւ և սա, 'ի փառս շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ.

X → *Կարապետ Ալթունեանի Գործնական սկզբունք բարոյականութեան յօրինեալ 1866 52 23 13x20*

'ի պարծանս մերաջնեայ աղքիս Հայոց, և 'ի զուար-
ճուլթիւն եղբարց ուսումնասիրաց. 'ի թուականի
Փրկչին մերոյ 1704, և 'ի մերումս ՌձԾԳ » :

*Կոմիտասին ցուցակը: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէ-
տէեան եղբարց:

*Կոմսուհի Ուրսուլայ, սլատմական և բարոյա-
կան վէպ, տպագրեալ 'ի Մոսկով: Թիֆլիզ, Գրա-
տուն Ա. Մ. Էնֆիաճեանց:

*Կոռնելիոս. Սկզբնական գասագիրք աշխարհա-
գրութեան Ամերիկայի մէտոգովը: Տփխիս, Ալադա-
թեան գրատուն:

*Կոստանդեան Գ. Մէթօտի վրայ: Զմիւռնիա, 'ի
տպ. Գր. Մսերեան:

*Կոստանդնուպօլիս « Դուռն կորստեան և
գուռն կենաց բացեալ: Գրեց Գալուստ Վ. Լճեցի »:
Պօլիս, Արևելեան տպարան 1862:

*Կոստանեանց. Գրաբարի հոյովոնը մի աղիւսակի
մէջ գործնական և գիտնական ուսումնասիրութեան
համար: Յօրինեց Կ. Կոստանեանց: Թիֆլիս, տպար.
Մովս. Վարդանեանց և ընկ. 1881.

Գրաբարի խոնարհոնը. յօրինեց Կ. Կոստանեանց:
Թիֆլիս, տպ. Մովս. Վարդանեանց և ընկ. 1880:

Մաղկաքաղ գրաբար ուսանելու համար: Երջան
Ա. Բ. Գ.: Թիֆլիզ, տպար. Մովս. Վարդանեան և
ընկ. 1881:

Տէս Հայոց հեթանոսական կրօնը:
Հիւսուլաճ բանից:

*Կովկաս, քաղաքական, աղքային և բանասիրա-
կան շաբաթաթերթ: Հրատարակիչ Գ. Պատկա-
նեան: Թիֆլիզ, 'ի տպ. Կովկաս լրագրին, 1847:

Կորիւն, « Կորիւն վարդապետի պատմութիւն
վարուց և մահուան սրբոյն Մեսրոպայ: Ի վէնե-
տիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու. յամին 1833, ՌՄԶԲ »:

→ Գրեց ուղի Կոստանեանց պրկչի. Ամբաստան Տ. Պատկա-
նեան Կոստանեանց Գր. Մսերեան 18?? է

Յառաջարանին մէջ կը կարգանք. « Կորիւն վարդապետիս որ ... ըուսաւոր իմաստութեամբ պայծառացեալ պատուեցաւ Սքանչելի անուանակոչութեամբ, մի միայն վաստակն եհաս առ մեզ Պատմութիւն վարոց և մահուան սրբոյն Մեսրոպայ, որովքան զմատենայած հմտութեանն, զերախտագիտութեան իւրոյ եթող յետնոցս զյիշատակ ... Բայց մեզ կարծելի է՝ թէ և այլ շարագրածք իցեն քաջի մատենագրիս, զոր հետութիւն ժամանակաց 'ի միգապտա ամպս մթութեան ծածկեալ պահէ: Պատմութեանս այսորիկ կրկին էին առ մեզ անթուական և նաորագիր օրինակք՝ գաղափարեալք 'ի հին և 'ի վաւերական օրինակաց, որ և չէին բնաւ 'ի վրիպանաց զերծ. յորոց զայանի թուեցեալն մեզ ուղղեալ՝ ծանօթս տալով ստորև իջիցն, զայլնս յանձնեցաք ժամանակին »:

• Պատմութիւն վարոց նրանեղոյ սուրբ վարդապետին Մեսրոպայ, զոր ասացեալ է նորին աշակերտի Կորեան: ('ի կարգի Հայկական Սոփերաց, Հատ. ԺԱ): Վենետիկ, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1854:

Gorioun, Biographie du Bienheureux et saint docteur Mesrob, traduite pour la première fois en français, par Jean-Raphael Emine. (Langlois, Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie, publiée en français. Tome deuxième). Paris, Librairie de Firmin-Didot frères, fils et Co, imprimeurs de l'Institut, MDCCCLXI.

Կուլինտոսի Կուրտիոսի Ռուփայ վան գործոց և արութեանց Աղեքսանդրի մեծի, յաւելուածովքն Փրէնսէմիոսի. զոր թարգմանեալ է Հ. Յովսէփայ Գաթըրձեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն. և ծախւք հոյակապ և քաջանուն ասպետի Աղեքսանդրի Ռափայելի Ղարամեան գրոշմեալ: Վիեննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1843:

*Կուրունկ Հայոց աշխարհին, ամսագիր բարոյական, բանասիրական, նկարագրական և վիճակագրական, նուիրեալ նախնի և արգի Հայաստանեայց. խմբագրութեամբ Մ. Աղաբէկեան: Տփլիս, 'ի տպ.

Ասացեալ երանելւոյն Յակօբայ տեառնեղբորն : Տպա գրեցեալ... հոգաբարձութեամբ Աստուածատուրի Լիզուէեաց գաշտեցւոյ : Թւոջ փրկչին ՌՁԳ , և 'ի Հայոց ՌՃԾԲ . 'ի մայրաքաղաքն Կօստանդինուպօլիս » : Յիշատակարանն ալ կը ծանուցանէ թէ հրատարակուած է . « ... 'ի տպ . Ասովածուր գայրի » :

Բ. Տպ. Գիրք գրքուկս այս ... յամի փրկչին Ռէձծին . և Հայոց ՌՃԾԹին 'ի մայրաքաղաքն Կօստանդինուպօլիս » :

Կտակագրութիւն . « Գիրք որ կոչի վարժումն Կտակագրութեան . որով յորգորի ճանապարհորդ մարդն 'ի կենի այսմիկ , առ 'ի առնել զկաակն իւր խոհեմապէս . և առ 'ի նախահոգալ զայն որ տրագապէս լինելոց է : Թարգմանեցեալ 'ի յսպանիական լեզուէ 'ի հայ բարբառ , յԵրևանցի Աղալարի որդի պարոն Գարրիելէ : Եւ տպագրեցեալ եղև արգետամբքն ոչնոյ թարգմանչի ... յամի տեառն 1749 ... 'ի Վենետիկ , 'ի տպ . Անտոնի Բոռթօլի » :

Յիշատակարանն կ'ըսէ . « ... Եզերեցաւ տպագրութիւն սոյն գրգոյս՝ որ կոչի Վարժումն կտակագրութեան՝ թարգմանեցեալ 'ի նուաստութենէ իմ մէ Գարրիելէ Աղալարեան : Քանզի յառաջ քան զհընգետասան ամ , մինչ էի ես 'ի Մատրաս քաղաքն , որ է նաւահանգիստ Հնդկաց աշխարհին , անգ էր լև Ճուղայեցի խոճոյ Բառուզեց պարոն Պետրոսն Ոսկանեան . որ շնորհեաց ինձ զսոյն գիրքս սպանեական լեզուաւ տպագրեալ : Եւ ինդրեաց յինէն զի թարգմանիցէի 'ի հայ բարբառ 'ի յօգուտ ազգի մերոյ . որ և թարգմանեցի անգ : Եւ այժմ ըսա անօրինման տեառն տպագրել ետու 'ի Վենետիկ քաղաքի » :

X *Կրթական քրիստոնէական « ըստ վարդապետութեան Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ , 'ի պէտս զարգացեալ դասուց ազգային վարժարանաց : Յօրինեաց Տէր Թորէն Խրքեպիսկոպոս Նարպէյ , առաջարկութեամբ և վաւերացմամբ ազգային Կրօնական Ժողովոյն » : Պօլիս , տպ . Արամեան , 1879 : Կոչ 1877 էջ 315 18816

*Կրթարան անգղիարէն լեզուի , յարմարեալ

X → Կրթարան (Աթաբաքի քաղաք) Թրքի Կ. Կ. Ե. Երևան , տպ . և Կրթարանային Գրասենյակ ... Գր. Աթաբաքի 1877 էջ 126 15744

'ի Հ. Յակոբոս վ. Իսապետեանց, 'ի Մխիթ. ուխտէ :
Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1881 :

*Կրթարան աւետարանական բանից :

Իսա Ա. Սիմոն Պետրոս.

Իսա Բ. Սամարացի.

Իսա Գ. Որդիք Աստուծոյ.

Գաղղիարենէ թարգմանաբար գրեց Մեղքիսեգեկ
Վ. Մուրաւեան Միաբան սրբոյ Երուսաղեմի : Երու-
սաղէմ, 'ի սպ. սրբոց Յակովբեանց, 1871 :

X

Կրթութիւն աղօթից. « Կրթութիւն աղօթից,
ընդ որում շարակցի ոտանաւոր այբբենական առ-
ամենօրհնեցեալ կոչան : Շարագրեցեալ 'ի Մխիթա-
րայ վարդապետէ Աեբաստացւոյ, 'ի ինդրոյ պարոն
Մեղքի որդւոյ Խալաւարենց պարոն Մարգարի Ճու-
ղայեցւոյ : Տպագրեցեալ արգեամբք և գոյիւք նոյ-
նոյ պարոն Մեղքի ... Յամի տեառն 1718, ապրիլի
26. իսկ 'ի Թուին Հայոց ՁճԿԵ : Ի Վենետ. 'ի սպ.
Անտօնի Պօռթօլի » :

Բ. Տպ. « Կրթութիւն աղօթից ... Ճուղայեցւոյ :
Եւ տպագրեալ արգեամբք և գոյիւք բարեպաշտօն և
քաջատոհմիկ Շահրիմանեանց երկոցունց եղբարց
հարազատաց՝ Բարաղամեան պարոն Յովսէփին և պա-
րոն Զաքարին ... յամի տեառն 1772 ... իսկ 'ի Թուին
Հայոց ԹՄԹԱ : Ի Վենետիկ, 'ի տպար. Իեմետրեայ
Թէոդոսեանց » :

Կրթութիւն ապաշխարողի « առ 'ի բարեպէս
խոստովանիլ : Գիրք հոգևոր, յորմէ ամենայն ոք կա-
րէ ուսանիլ զհաւաստի եղանակ դառնալոյ 'ի շնորհս
տեառն, և պահիլ 'ի նոյն : Շարագրեալ 'ի Պօղոսէ
Սէնեբեան՝ յընկերակցութենէ Յիսուսեան : Նորա-
պէս թարգմանեցեալ յիտալական բարբառոյ 'ի հայ
լեզու, 'ի Սարգսէ վարդապետէ և արքեպիսկոպոսէ
Կաստանդնուպօլսեցւոյ, որոյ աշխատութեամբն նաև
տպագրեցաւ ... Յամի տեառն 1781, և Հայոց ՌՄ :
Ի Վենետիկ, 'ի տպար. Անտօնի Պօռթօլի » :

*Կրթութիւն աւետարանական : Թիֆլիզ, Գրա-
տառն Ա. Մ. Էնֆիաճեանց :

*Հրատարակչի հասցեայ . Երևան, Կոմիտասի պող. 115
1157 թիվ . Ի հարցապատճառ մեր անհրաժեշտ
մեր քաղաքացիները և անտարբեր
1157 թիվ . Կրթութ. 16411*

Կրթութիւնը բարւոք մեռանելոյ: Տես ներս ղութիւնք:

*Կրթութիւն գաղղիարէն լեզուի 'ի Հ. Ղեւոնդեայ վ. Յոնիանեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1856:

*Կրթութիւն գործնական հայկական գրոց բարձրոյ, ըստ կանոնաց քերականութեան Հ. Վրթաւնէս վ. Չալրխեան: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1837:

Կրթութիւն կատարելութեան: Տես Ռոտրիկ վէց:

*Կրթութիւն իննօրեայ 'ի պատիւ սրտին Յիսուսի: Վիէննա, 'ի վանս Մխիթարեանց, 1826:

Կրթութիւն խոստովանահարց. « Հրահանգ գործնական առ բարւոք մատակարարութիւն խորհրդոյ ապաշխարութեան: Յօրինեալ 'ի տէր Եփէղայոսէ Տերծագեան եպիսկոպոսէն Նառնիոյ, 'ի նահանգին Հռովմայ: Եւ թարգմանեալ 'ի Հ. Ղուկաս վարդապետէ Օղուլուգեան, 'ի ժիարանութենէ մեծին Մխիթարայ Աբրայհօր: Տպագրեալ ... յամբ տեառն 1821 և 'ի թուին Հայոց ՌՄՀ. 'ի վանս սրբոյն Վազարու »:

Կրթութիւն հանապազորդեան « առնելի 'ի յիւրաքանչիւր հաւատացեալ քրիստոնէից »: (Անթուական և առանց նշանակելոյ զքաղաքն. այլթուի տպագրութիւն Հռովմայ):

*Կրթութիւն վասն մանկանց. « Համառօտ կըրթութիւն վասն մանկանց՝ որք զառաջինն մատչին 'ի սուրբ խորհուրդ Հաղորդութեան: Թարգմանեալ յիտալականէ 'ի մեր աշխարհաբառ լեզու 'ի փառս Աստուծոյ, 'ի պատիւ օրհնաբանեալ Կուսին, և յօգուտ Հայկազեան հոգեսիրաց: Ի Թրեստ, ... յամբ տեառն 1802, 'ի տպ. Հարց Մխիթարեանց »:

Handwritten notes in Armenian script, including names like "Ստեփաննոս" and "Կրթութիւն" and other illegible text.

Վրթաւնէս վ. Չալրխեան

Կրթութիւն քրիստոնէական « առնելոյ օր ըստ օրէ »: Esercizio del Cristiano, da farsi ogni giorno. Romæ, typis S. Congreg. de Prop. fide, MDCCIX.

Կրթութիւն քրիստոնէական « հաւաքեցեալ յուսմանէ բանասիրէ համառօտարար վասն մանկանց անվարժից կամ թերավարժից. 'ի թուականիս Հալոց ՌՃՂԹ: Տ. Յ: (Թուի տպագրութիւն Կոստանդնուպօլսոյ, 'ի գործարանի տիրացու Յովհաննիսի որդւոյ Աստուածատրոյ):

Բ. Տպ. Հանգերձ յաւելուածովս 'ի Ճակատուն.

« Մանուկ մշտավարժ և սիրող ուսման՝

Մի ընդ վայր լըքցես զեղանակ գարնան.

Զի բողբոջ ծառոց և համայն սերման՝

Անտուսա ըսկըսեալ 'ի կատար փութման:

Ի թուականիս Հայոց ՌՄԼԱ, յուլիսի Է »:

*Կրթութիւն քրիստոնէական վարդապետութեան, պատմութիւններով և խրատներով. 'ի Հ. Մեքայէլ վ. վեցմատեան 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, 1839:

*Կրիւզեր. Տարրական Ֆիզիկա: Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

Կրկնատումար վաճառականութեան. Երկա սիրութեամբ Տեառն Հ. Իգնատիոսի վարդապետի Փափաղեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ, 'ի միաբանութենէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ արքայի: Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1827:

Կրօնագիտութիւն քննական Տէր Սահակ քա հանայի Տէր Սարգսեան: Պօլիս, տպ. Ե. Մ. Տընտեսեան, 1874:

Կրօնագիտութիւն « կամ Հոգեվարժութիւն քրիստոնէական ըստ լուսաւորչական ուղղափառ դաւանութեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց. համառօտեալ յընծայելոյն 'ի լոյս 'ի Մեքայէլ ծայրագոյն

X → Կրթութիւն քրիստոնէական, — Պրոֆ. Մ. Մանուկյանի կողմէն հրատարակուած էր Երևանի մէջ 1874 թ. Ստամբուլի մէջ իր Կրթութիւն քրիստոնէական քննական Տէր Սահակ քա հանայի Տէր Սարգսեան: Պօլիս, տպ. Ե. Մ. Տընտեսեան, 1874:

Հարերդ . « Համառօտութիւն վարդապետու-
թեան հաւատոյ և բարոյական Աստուածարանու-
թեան: Արարեալ տեառն Լուգօվիկոսի Հարերդի
Սորբոնեան աստուածարան վարդապետի Փարիզեան
համալսարանի: Թարգմանեալ 'ի լատին լեզուէ 'ի
հայ բարբառ 'ի Հ. Բարսեղ վարդապետէ Լասը-
ֆիան Կերլացոյ, յաշակերտէ ամենապատիւ Տեառն
Մխիթարայ բաբունապետի և արքայի ... Յամի
փրկութեան մերոյ 1791. 'ի Թուին Հայոց ՌԻԲ: Ի
Թրեսա, 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց: Արտօ-
նութեամբ կայսր-արքայական հրովարտակին » :

*Հազար ութհարիւր եօթանասուն եւ երկու:
Կ. Պօլիս, 1872:

X *Հազար ու մէկ գիշերներ. Արաբական վէպեր:
Թարգմանեց Տ. Յ. Տէտէեան: Չմիւռնիա, 'ի տպ.
Եղբարց Տէտէեան, 1871: Կոչ ծառք 5° 6° ճառագեղ
52 230 52 204.

*Հազար եւ մի առակաւոր բանք, հաւաքեալք
'ի Գարրիէլ եպիսկոպոսէ Այվազեան: Կ. Պօլիս,
Արամեան տպարան, 1875: Ի 217 1874 52 257.

*Հախվերդեան. Ազգային ռամկական երգք Սա-
յաթնովա բանաստեղծին: Փէթրպօլուրկ, 'ի տպարա-
նի կայսերական Ճեմարանին, 1853:

Հաղորդասէր հոգի, Յ. Մ. Փականի ասացեալ:
Վենետիկ, 'ի վանս Մխիթարայ, 1865:

X *Հաղորդութեան վրայ նամակներ, ճշմարտա-
խնդիր բարեկամի մը առաջարկելովք գրուած: (Եր-
կու տետրակ, Տէրոյեանց): Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ.
Միւհէնսիսեան, 1845-6: Կոչ ծառք արտաքանց 4. 1846.
52 104 12 X 19

*Հանրնոյ ազատութեան պատմութիւն 'ի ձե-
ռաց Գօզանեանց: Կ. Պօլիս, 1871:

*Հանի-Սաֆեր, վիպասանութիւն, գաղղիարէն

Չ համարման ուժ (արտ. անտիւսուս) Կարնիս Եօֆր
Կեւոյայ (Արեւոյ կոյ): Եւրոպոստալ Ի Վաթնից 22 4.
Ի կայսրութեան Աւստրիոյ և այլնից կայսր
... Ի կայսրութեան Գոլմու Կայսրութիւն: Ե. Դոքս
Օոյ. ու Տ. 52. 189. 16 X 10

լեզուէ Թարգմանուած: Արմաշ, 'ի տպ. Չարխափան
Ս. Աստուածածնի, 1876:

X

Համաբարբառ կամ Յանկ նմանաձայն բառից
նորոյ կտակարանի, այբբենական կարգաւ շարա-
գանեալ: Չմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիեղմոսի ԿրիՖՖի-
Թի, 1848: 62 604 13/2 x 120

*Համազգեաց ընկերութեան յայտարար նախա-
կարգութիւն: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. սրբոյն Բենեդիկ-
տոսի, 1846:

*Համազգեաց ընկերութեան ջատագովու-
թիւն, շէմարտասէր անձէ մը գրուած: Ի Կ. Պօլիս,
'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1851, ՌՅ:

Համաձայնութիւն հնգետասան ամսոց: Տես
Տօմար:

Համապատուութիւն երկոսուսան առաքե-
լոց, հանգերձ յաւելուածով, գործ նսխնեաց, Մը
խիթարայ քահանայի Սկեւոացոյ: Երուսաղէմ, 'ի
տպար. առաքելական ուխտի սրբոց Յակովբեանց,
1864:

Համառօտական իմաստասիրութիւն: Տես
Խաչատուր վարդապետ:

Համառօտ գծագրութիւն Ռուսաց պատ-
մութեան. արարեալ 'ի Պրոֆ. Հ. Կայգանովէ, 'ի
պետս հայազգի մանկանց: Թարգմանեաց Թովմաս
քահանայ Ասարախանայ Նազարեանց: Ի Մոսկով, 'ի
տպար. Հայկական Ճեմարանի արհեղէան լեզուաց
Տեարց Լազարեանց, 1840:

Համառօտ ընտանի խօսակցութիւնք Յունա-
րէն, Գաղղիարէն, Հայերէն և Թուրքերէն: Կ. Պօ-
լիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Գիւրքճեան, 1865:

*Համառօտ եւ ընտանեկան պատասխանիք,

X → Ընտանայ չե իրարմալմէր պատճառաւ ի յորչա
յաւելարմալ գապիթիւնուրից անկիսիւր Թարգմալ Ռուս
Յրաւարտ և Ռուսոյրայ յոճոճ յանկարիս Թիւր ամսոց
... արմարիս արմարիս յիս
Եւ Չարխափան 1857 58

կրօնից դէմ շատ անգամ լսուած առարկութեանց .
(Սէկիւր քահանայի գաղղիացւոյ) : Վենետիկ . Ս .
Ղազար , 1855 :

Համառօտ եւ շահաւէտ Գրիստոնէական
վարդապետութիւն , « պարզարանեալ , շարագրե-
ցեալ և 'ի ըյս ածեալ 'ի յանպիտան քահանայից
Պատրի Պետրոսէ և Պատրի Գրիգորէ ճահճուկեցւոց ,
յազդէս Հայոց , 'ի կարգէն Քարոզողաց , 'ի հոգևոր
օգուտ մերազնեայց ճշմարտասէր և պարզամիտ ման-
կանց Եկեղեցւոյ , և 'ի մեծագոյն փառս Աստուծոյ :
Յամի փրկչին ՌՅԺԵ , մարտի Ժը : Ի Վենետ . 'ի տպ .
Անտօնիոսի Պութօլի , հրամանաւ մեծաւորաց » :

Համառօտ մեկնութիւն Տրամարանութեան ,
որ ըստ Յունաց ասի Տիալիքթիկէս : Կալկաթա , 'ի
տպ . Մարգասիրական Ճեմարանի , 1822 :

Համառօտ մեկնութիւն պատկերի՝ սրբոյն
Գրիգորի մերոյ լուսաւորչին , յորում փորա-
գրեալ կան ազգահամարութիւնք , և մերձաւոր ա-
րենակցութիւնք նորա , յորդւոց յորգիս և 'ի Թո-
ւանց 'ի Թոռունս ... և այլն : (Տետրակս հանդերձ
պատկերներով՝ աշխատասիրութիւն է Գէորգ վար-
դապետի Անթապեցւոյ Պաղտատեան , ընծայա-
գրեալ առ ազնուատոհմ Գրիգոր Շէհրիմանեան .
տպագրեալ 'ի Վենետիկ , յամի 1786) :

* Համառօտ հետազօտութիւն քոլերա ախտի :
Յօրինեաց Կարապետ Ալթունեան Ակնեցի : Կ . Պօ .
լիս , 1871 :

* Համառօտ մտածութիւններ : Զմիւռնիա , 'ի
տպ . Գուլիէլմոսի Կրիֆֆիթի , 1847 :

X Համառօտ յայտյանդիմանութիւն երկուց
ճշմարտութեանց , ընդդէմ երկուց մոլար գրու-
թեանց Վ . Հ . Միքայելի Զամչեան և Վ . Հ . Մկրտչի
Աւգերեան , 'ի վերայ Յովհանու իմաստասիրի Օձնե-
ցւոյ , արարեալ տեառն Աստուածատրոյ վարդապե-

տի Բարբիկեանց և արքեպիսկոպոսի: Վիէննա, 'ի տպ.:
Հարց Միխիթարեանց, 1817, ԹՎ Ն: Է Զ 104 127/19

* Համառօտ նկարագիր հռովմէական կա-
թոլիկէ սուրբ եկեղեցւոյ: Շարադրեց Ս. Վ. Հ.:
Կ: Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1864:

* Համառօտ պատասխանի: Զմիւռնիա տը-
պուած Եղծ անուն տեւրակին մէջ պարունակուած
ստուծիւններուն գէմ: Տպագրուածիւն Յ. Ռ. Գիւրք
ճեան, Կ. Պօլիս, 1859:

Համառօտութիւն սրբազան պատմութեան,
հանդերձ համառօտ բառարանիւ 'ի հայ լեզուէ 'ի
ուռս, վասն բառից 'ի նմա պարունակելոց, 'ի պէսս
հայազգի մանկանց: Աշխատասիրեաց տիրացու Յով
սէփ Տէր Յովո'իմեան Օրբելի, որ աշակերտեցաւ 'ի
տեարց Լազարեանց հայկական Ճեմարանին արևե-
լեան լեզուաց 'ի Մոսկով, 1832:

Համառօտ վարդապետութիւն ուղղափա-
ռութեան կամ Համառօտութիւն սրբազան պատ-
մութեան և կրօնագիտութեան: Ի Մոսկով, 'ի տպ.
Արևելեան Ճեմարանի տեարց Լազարեանց, 1833:

Համառօտ վարդապետութիւն ուղղափա-
ռութեան, 'ի պէսս աշակերտաց համօրէն դպրո-
ցաց հայկազնեան լեզուի և այլոց բանասէր անձանց.
աշխատասիրեալ 'ի տիրացու Քաբրիէլ Վարժա-
պետեան Պատկանեանց, յԱստարիսան, 1821:

* Համառօտ վիճակագրութիւն Ամերիկայ:
Վիէննա, 'ի տպ. Միխիթարեանց, 1860:

Համառօտ վիպասանութիւն յաղագս ժամա-
նակաց կենցաղոյս. յիսկզբանէ ստեղծման աշխար-
հի մինչև ցներկայական ամանակս մեր, և վասն ա-
ռուել կարևոր և պիտանացու իրաց եզիւրոց, առ 'ի
բառնալոյ զամենայն կարծիս և զերկրայութիւնս 'ի
մասց. վասն որոյ պիտոյ է գիտել զԹիւ ամաց ան-

Համառօտ վիպասանութիւն յաղագս ժամանակաց կենցաղոյս. յիսկզբանէ ստեղծման աշխարհի մինչև ցներկայական ամանակս մեր, և վասն առուել կարևոր և պիտանացու իրաց եզիւրոց, առ 'ի բառնալոյ զամենայն կարծիս և զերկրայութիւնս 'ի մասց. վասն որոյ պիտոյ է գիտել զԹիւ ամաց ան-
Համառօտ վիպասանութիւն յաղագս ժամանակաց կենցաղոյս. յիսկզբանէ ստեղծման աշխարհի մինչև ցներկայական ամանակս մեր, և վասն առուել կարևոր և պիտանացու իրաց եզիւրոց, առ 'ի բառնալոյ զամենայն կարծիս և զերկրայութիւնս 'ի մասց. վասն որոյ պիտոյ է գիտել զԹիւ ամաց ան-
Համառօտ վիպասանութիւն յաղագս ժամանակաց կենցաղոյս. յիսկզբանէ ստեղծման աշխարհի մինչև ցներկայական ամանակս մեր, և վասն առուել կարևոր և պիտանացու իրաց եզիւրոց, առ 'ի բառնալոյ զամենայն կարծիս և զերկրայութիւնս 'ի մասց. վասն որոյ պիտոյ է գիտել զԹիւ ամաց ան-
12 v 19

ցելոնց իրաց, նախահարցն և թափաւորացն և քաղա-
րանց ոմանց մեծագուննից: Թարգմանեցեալ 'ի Զա-
քարիայ Սիւնեցւոյ բանասիրի 'ի լատին բարբառոյ
'ի հայս, և 'ի Հայոց եւս արտաքարչեալ, առ 'ի պէտս
հայկազունեաց Ճշմարտասիրաց: (Անթուական,
Թուի տպագրութիւն Վենեակոյ):

Համառօտութիւն ներողութեանց շնորհեցե-
լոց 'ի զանազան վեհապետաց ընկերակցութեան և
եղբարց ամենասուրբ վարդարանի, վերջապէս հաս-
տատեցելոց 'ի սրբութենէ տեառն մերոյ իննօղէն-
ցիոսի մեաստաներորդ Պապի:

Համառօտութիւն քրիստոնէական աստուա-
ծաբանութեան: Կ. Պօլիս, 1856:

Համառօտութիւն փոքր քերականութեան
գրաբաւ լեզուի Հայոց. 'ի լոյս ընծայեալ 'ի Մի-
քայէլ ծայրագոյն վարդապետէ Սալլանթեան Կոս-
տանդնուպօլսեցւոյ և տպագրելոյ 'ի Մոսկով, յամին
1827, փոխեալ 'ի հարցս և 'ի պատասխանիս, 'ի
պէտս աշակերտաց ստորին դաստան և նոր սկսա-
նողաց. 'ի վարժապետէ Հայոց լեզուի յաւաք սոր-
կաւագէ Գրիգորէ Տէր Աւագեանց, հանդերձ ալիւ-
ստիօք քերականական հարցմանց, եղելովք 'ի վախ-
ճանի իւրաքանչիւր տեսակի բառից, 'ի շնորհս համ-
բակաց: Ի Շուշի, 1839:

X *Համառօտութիւն քրիստոնէական ուսմանց
Հայաստանեայց առաքելական սուրբ Եկեղեցւոյ՝
Պետրոսի Շանչեանց: Հատոր Ա. Կ. Պօլիս, Տպագր-
մ. Ս. Քիւրքճեան, 1866: ՀԷ103 16 X 25
— Բ. Տպ. Երուսաղէմ, 'ի տպ. առաքելական ուխ-
տի սրբոց Յակովբեանց, 1873. « Քրիստոնէական
ուսումն աւանդելու համար իսսա դիւրիմաց ոճով
և դասական ընտիր կարգագրութեամբ յօրինուած
և ազգային դպրոցաց համար սահմանուած դասա-
տետր մի է, որ նախ Պօլիս տպուած էր Ռուսաստա-
նի Հայոց լեզուաւ. իսկ հիմայ երկրորդ անգամ Տաճ-
կաստանի Հայոց լեզուաւ տպուած է Ս. Աթուոյս
տպարանը»: ՀԷ 192 11 X 10 21

X Համառօտութիւն քրիստոնէական ուսմանց
Հայաստանեայց առաքելական սուրբ Եկեղեցւոյ՝
Պետրոսի Շանչեանց: Հատոր Ա. Կ. Պօլիս, Տպագր-
մ. Ս. Քիւրքճեան, 1866: ՀԷ103 16 X 25
— Բ. Տպ. Երուսաղէմ, 'ի տպ. առաքելական ուխ-
տի սրբոց Յակովբեանց, 1873. « Քրիստոնէական
ուսումն աւանդելու համար իսսա դիւրիմաց ոճով
և դասական ընտիր կարգագրութեամբ յօրինուած
և ազգային դպրոցաց համար սահմանուած դասա-
տետր մի է, որ նախ Պօլիս տպուած էր Ռուսաստա-
նի Հայոց լեզուաւ. իսկ հիմայ երկրորդ անգամ Տաճ-
կաստանի Հայոց լեզուաւ տպուած է Ս. Աթուոյս
տպարանը»: ՀԷ 192 11 X 10 21

Համառօտութիւն հայկական քերականութեան, աշխատասիրութեամբ տեառն Պօղոսի՝ գերբնաստ վարդապետի Ներսիսեան Ղարաբաղցւոյ, 'ի միաբանութենէ սրբոյ Ստաթէի: Ի Շուշի, 1829:

Համատարած աշխարհացոյց: Տես Աշխարհացոյց:

Համարողական արուեստի սկզբունք: Տես Գիրք վայելուչ:

*Համարողութիւն համառօտ եւ ընդարձակ: Աշխատասիրեաց Հ. Մանուէլ վ. Քաջունի, 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետ. Ս. 'Լազար, 1854, 1858:

*Համբաւաբեր Ռուսիոյ, լրագիր պատկերազարդ, 1861-62. Մոսկուա:

Համբաւք 'ի գնակ որոշեցելոյ վասն կովկասեան սահմանաց: Արտահանեալ 'ի համբաւագրոց կոչեցելոց Մօսկովիա վէտէմօստի, համար 76, յամի 1826 'ի սեպտ. 22: Թարգմանեալ յաշակերտաց ուսումնարանի Հայոց, 'ի Տփիսի, 'ի տպարանի Ուսումնարանի Հայոց ընծայեցելոյ յԱզնուական Գէորգայ Երամեան Արժրունւոյ, 1827, ԲՄՀԶ:

Համեցի Մինաս: Տես Ազգաբանութիւն Թագաւորաց:

*Հայ աղջկանց կարգուելու դիւրին ճամբան և հայ երիտասարդաց շոյլութիւնը: Գրեց տիկին Բրաբիոն: Կ. Պօլիս, 'ի տպար. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1866:

*Հայաստան և Իտալիա: Գրեց Մինաս Զէրազ: Կ. Պօլիս, Սրամեան տպարան, 1879:

X Հայաստան (հին). Ստորագրութիւն Հին Հայաստանեայց, տեառն Հ. Ղուկաս վարդապետի Ինճիճեան 'ի Մխիթարեան Միաբանութենէ, ըստ հին

և ըստ միջին դարու անուանեալ ժամանակաց. հանեալ 'ի գրոց մերոց նախնեաց և այլոց: Մեծ Հայք: Տպագրեալ 'ի Վենետիկ, 'ի վնս սրբոյն Ղազարու, 1822, ԲՄՀԱ:

Հայաստան (նոր): Տես Աշխարհագրութիւն:

Հայաստան (նոր): Տես Արշաւիր:

* Հայաստանեայց առաքելական սուրբ եկեղեցւոյ Պատմութիւն, 'ի Մեղիսեգեկ վարդապետէ Մուրատեանց, յառաքելական ուխտէ սրբոց Յակովբեանց: Յերուսաղէմ, 'ի տպարանի սրբոց Յակովբեանց, 1872:

* Հայ-գաղղիարէն քերականութեան բնալիի Օլէնստորֆի դրութեամբ: Աշխատասիրեց Ա. Մ. Գարագաշ: Պօլիս, Գավաֆեան տպ. 1872:

X Հայելի աստուածաշունչ գրոց հին կտակարանին. Պարզաբանեալ վայելչալուր տաղաչափութեամբ. դիւրահաս և համառօտապատում հոգեշահ մեկնութեամբ. մեղուաջան երկասիրութեամբ Ղուկասու գպրի Վանանդեցւոյ: Ի լոյս ածեալ հայցմամբ խնդրոյ և ծախիւք Զուղայեցի Խօջազազայ Պօղոսի որդւոյ պարոն Պետրոսին: ... Յամի տեառն 1715. 'ի մեծ Թուրին Հայոց 1162. Իսկ 'ի փոքր Թուրին 98: Ի տպարանի Ղուկասու Վանանդեցւոյ: Յ'Ամրսդէլօամ): Վերջաբան յիշատակարանին մէջ կ'ըսէ. « ... Յիշել մաղթեմ... զսրբակենցաղ հայր, հօրեղբայր և վարդապետն իմ զԹօմաս եպիսկոպոսն Վանանդեցի 'ի Քրիստոս հանգուցեալն. որով և դուք յիշեալ լիջիք: Նաև զյեսնեալ և զտրուպ գպիրս Ղուկաս, ծնունդս Գրիգորեան, սերունդս Վանանդեան, և անձանձիր աքնութեամբ յարմարոյս, յիմուամ իսկ տպարանի տպօղս այսր նորակերտ Բուրաստանիս »:

Հայելի աստուածային շնորհաց յօրինեալ

Հայելի աստուածային շնորհաց յօրինեալ
Եւրոպայի աստուածային շնորհաց յօրինեալ
Յի 1859 ի Մարտի 5 և 136 15 X 23

յամենապատիւ Մատթէոս կաթողիկոսէ ամենայն
Հայոց: Տփխիս:

Հայելի ծանօթութեան. « Պրակ որ կոչի Հայելի ծանօթութեան. որ պարունակէ զմասնաւոր կիրս տեառն Դանիելի՝ հոգեւորտիր, կայսերակոչ և աղ-գահրաւէր կաթողիկոսի. և հարազատից նորին Քրիզոր պատրիարքի Կոստանդնուպօլսոյ և այլ ճշմարտասէր և բարեկարգ արքեպիսկոպոսաց, ՚ի դաւաճանութենէ Դաւթի Լօռեցւոյ որդւոյ Պօռչաւոյ՝ Թիֆլիզեցի անուանելոյ: Հրամանաւ իսկ վերոյիշեալ հոգեսէր և սրբազան պատրիարքի: Տպեցեալ յամի տեառն 1802 և Հայոց ՌԾԾԱ. հնչե-տեմբերի Գ. ՚ի տպարանի Յօհաննիսի Պօլոսի »: Յի-շատակարանը կը յաւելու. « Համակամութեամբ (եպիսկոպոսաց և վարդապետաց գումարեւոյ ՚ի Ժուղով յ՚իււջ Քիլիսէ) գրեցաւ և կնքեցաւ ՚ի ՌԾԾԱ Թուոջս, մայիսի իրին ՚ի Երեք խորան կոչեցեալ սուրբ վանքս որ ՚ի Բագրեւան գաւառի »:

Հայելի ճշմարտութեան (որ է գործ Յովհաննու Հյուով կոչեցելոյ). « Speculum veritatis, continens particularem quamdam instructionem fidei catholice apostolicæ ac romanæ. Compositum a D. Joanne Agoup Missionario Apostolico. Հայելի ճշմարտութեան. պարունակող մասնաւորի ուրեք ներկրթութեան ուղղափառի հաւասոյ, ՚ի պէտս Հայոց ճշմարտասիրաց: Շարագրեցեալ ՚ի Յովհաննիսէ վարդապետէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ ՚ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ: Եւ տպագրեցեալ ՚ի տպար. Մէքայելի Պարպօնի յամի տեառն 1680, ՚ի վէնե-տիկ քաղաքի »:

Հայելի վարուց. « Գիրք. Հայելի վարուց որ ասի Հարանց վարք. տպագրեցեալ ՚ի հայրապետութեան տեառն Նահապետի Հայոց կաթողիկոսի. ՚ի Թվին Քրիստոսի 1702. իսկ ըստ Հայոց ՌձԾԱ, մայի-սի ամսոյ իս ... ՚ի փառս մեծագոյն Աստուծոյ »: (Երևի տպագրութիւն Մարսիլոյ կամ Կ. Պօլսի):

Հայելի վիրաց, չափաբերութիւն 'ի վերայ եօթն
մահացու մեղաց Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակով
բեանց: 1852 *յօթեթու է հարկաւ հարկաւսն ի Ես.
հոյսու թիւ հօյսի միջոց - 52220
71X17*

*Հայելի գործոց եւ աշխատութեանց Տիգրա
նեան Մկրտիչ վարդապետի և տառաջնորդի Քիւր-
տիսթանու: Ի շոյս ընծայեցաւ 'ի Կոստանդնուպո-
լիս, 'ի տպ. Տիվիթճեան Թագէտի, 1864:

*Հայ բեւեռածեւ արձանագրութիւնք, Լու-
սարանեալ 'ի Մորգմանայ Ա. Դ.: Թարգմանեաց 'ի
Գերմաներենէ Գէորգ Ա. Ապտուլահեան: Կոս-
տանդնուպօլիս, Համազգային տպարան, 1872:

*Հայ գրականութեան զարգացման համար
կարեւոր տեղեկութիւն մը. Անգրանիկ Յովհան-
նիսեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնիսեան, 1862:

*Հայեր. Թարգմանեց 'ի գերմանականէն Պ. Չունդ:
Փարիզ, Արամեան տպարան, 1857:

*Հայերէն կարդալ եւ գրել ուսուցանելու
հրահանգ: Պետերբուրգի հայ ուսանողների աշխա-
տասիրութիւններից: Ս. Պետերբուրգ, Բակոտի
տպարանում (Մ. Մ. Միանսարեանցի տառերով)
1836, 1869:

*Հայը և Հայաստանը օտարների աչքում. Հրա-
պարակախօսութիւն Արգար Յովհաննիսեանի: Թիֆ-
լիզ, 'ի տպ. Մարտիրոսեանց, 1880:

X Հայկազնեան, ^{պաշտօնագրաւ} զասն լինելոյ 'ի սմա բողոք աղեր-
սախառն: Իրեաց Աւետիս Անտոնեան: Պօլիս, 1853: *յօթեթու
է Ես. հոյսու թիւ հօյսի միջոց - 6273
10X17*

Հայկազնեան լեզուի նախակրթութեան գիրք.
« յորում համառօտիւ բացատրին սկզբունք գլխա-
ւոր գիտութեանց. աշխատասիրութեամբ Աղեքսան-
դրի Խոնդաբաշեան: Ի Սանկտ - Պետերբուրգ, տպա-
գրեալ 'ի նոր գործարանի աշխատասիրողի գրոցս », 1838:

* Հայկական առաճներ և աւանդութիւններ. աշխատասիրեաց Արղւնեանց: Փեթրպոլսկ, 1857:

* Հայկական եկեղեցի, կամ Եղծ աղանդոյ Գէորգայ Շիշմանեան. բաժանեալ յերկուս մասունս և հատուածս չորս: Արար Թագէոս քահանայ Սալախօրեանց Ատա-Բազարցի: Հրատարակիչ Միքայէլ Կ. Սարբեան: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Մ. Կ. Սարբեան, 1882:

Հայկական Թատրոն: Վոյ քի իւ վիչիք. փարսերեք պատկերով, գործ Մ. Տէր-Գրիգորեանցի:

— Բիքեր քիձոչ հանաքր. օպերէտա մի գործողութեամբ. Թարգմ. Ն. Լալայեանցի:

— Աշնանայիկ նրնկոյ գիչդոււ. վոգրվիլ մէկ արարուածով. փոխադրութիւն Գ. Շահբուգաղեանի:

— Բանի անոշնոչրիւն. կօմէդիայ մէկ արարուածով. Թարգմ. Գ. Չմէկեանի:

— Ժանս և Ժանետ, օպերա վոգրվիլ. Թարգմ. Գ. Շահբուգաղեանցի, մէկ գործողութեամբ:

— Պեպօ, կոմէդիա երեք արարուածով, գործ Սունգուկեանի:

— Պատաշնկրիկ խրատ. վոգրվիլ մէկ արարուածով. Մ. Տէր-Գրիգորեանի:

Հայկական ծիսարան. Rites et Cérémonies de l'Église arménienne, par le Rev. P. Jacques Issaverdens, Membre de l'Académie arménienne des Mékhitaristes. Venise, imprimerie arménienne de St. Lazare, 1876.

— The sacred Rites and Ceremonies of the Armenian Church, by the Rev. Dr James Issaverdens, membre of the armenian Institution and Academy of St. Lazaro at Venice. Venice, printed in the armenian Monastery of St. Lazaro, 1876.

* Հայկական յիսնակ առակ, վահան վարդապետ Տէր Մինասեան Պարտիզակցի. Կ. Պօլիս, 'ի գրանոցի Վ. Յ. Մարգարեան, 1880. « Առ նորին պատուական վսեմութիւն Աղա Մկրտիչ Սանասա.

րեան բարերար հայրենեաց ձօնէ մեծաւ սքանչաց-
մամբ՝ երկասիրողն » : Առաջին և երկրորդ Յիսնակ :

Հայկական վէպ, առածք. « ... Կիլիկեան Հայոց
աշխարհաբարն ցարգ չէր ունեցած իր այն գրիչն,
որ զինքն՝ ի լոյս հանելով՝ հայ գրական աշխարհի ներ-
կայէր. այս առաջին անգամն ես համարձակիմ ահա
սոյն վէպիկով այս պակասը լեցնելու, ընտրելով Կի-
լիկեան գաւառաբարբառի գլխաւորագոյնն, այն է
Զէյթինցւոցը » :

* Հայկական հնչիւնների մասին (լուծումն տա-
րակուսուածեանց) Պոլոյ Հայերին. նուէր հեղինա-
կից Աղայեանց (Ղազարոս) : Տփիսիս, 1871 :

* Հայկական նամականի, գրեց Վոյրյր : Զմիւռ-
նիս, ՚ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1870 :

* Հայկական ստուերք : Քերթուածք Խորէն արք-
եպիսկոպոսի Նարպէյ : Կ. Պօլիս, Արամեան տպա-
րան, 1872 :

Հայկ դիւցազն, վէպ ՚ի Հ. Արսենէ Կ. Բաղրա-
տունւոյ Մխիթարեան վարդապետէ : Վենետիկ, ՚ի
Ս. Ղազար, 1858 :

* Հայուծեան հոգին. Բանախօսուծիւն Գերա-
պատիւ Հօրն, Հ. Մաղաբիայ վարդապետի Օրմա-
նեան, յԱնտոնեան միաբանուծենէ : Արտասանեալ
՚ի լսարանի Կրթասիրաց ընկերուծեան յԻւսկիւ-
տար, ՚ի 26 մայիսի 1879. և հրատարակեալ Զանիւք
Կրթասիրաց ընկերուծեան : Կ. Պօլիս, տպագրու-
ծիւն Պօղոսի Քիրիշեան, 1879 :

Հայ պատրիարք մը ՚ի Պասթիլյ : Կ. Պօլիս, ՚ի
տպարանի Մասիս լրագրոյ, 1872 :

Le prétendu Masque de fer arménien, ou Autobiographie d'Avétik, patriarche de Constantinople, avec pièces justificatives officielles. (1. r article : introduction renfermant un aperçu général de la Masque de fer). Lu par M. Brosset le 21 août 1873.

Bull. de l'Académie Impér. de S. Pétersbourg, tome XIX. Mélanges asiatiques, tome VII.

Le prétendu Masque de fer arménien, ou Autobiographie de vartabéd Avétik, de Thokhath, déposé du patriarcat de Constantinople et de l'emploi de supérieur de Jérusalem ; traduit de l'arménien par M. Brosset. (2.d article : traduction du mémoire d'Avétik, composé en 1710, et pièces justificatives). Lu le 21 août 1873.

Bull. de l'Académie Impériale de S. Pétersbourg, tome XX. Mélanges asiatiques, tome VII.

Le Masque de fer, par M. Marius Topin, Paris, 1871. Տես Աւետիք պատրիարք:

* Հայկունի Արմենակ: Համառօտ Պատմութիւն և Աշխարհագրութիւն Հայոց: Պօլիս, 1864: Երկու տպագրութիւն. մէկը առանձին մասերիկ, իսկ միւսն մասնաւոր թղթերու վրայ տպագրուած, խաղի թղթի նման:

Հայնակ եւ նեմեցնակ այբուբենի թուղթ: Տես Այբբենարան, տպագրեալ ի Թրեստ:

* Հայոց ազգի ուսումնարանները, ուսուցիչները և ուսումնասիրութիւնը: Պետերբուրգի հայ ուսանողների աշխատասիրութիւններից: Ս. Պետերբուրգ, Բակոսի տպարանում (Մ. Մ. Միանասրեանցի տառերով), 1865:

* Հայոց եկեղեցի եւ ամերիկացի քարոզիչք: Կ. Պօլիս, 1860:

Հայոց երգք ուսմկականք. Armenian Popular song's, translated into English by the Rev. Leo. M. Alishan, D. D. Mechitaristic Society. Վեներիկ, Ս. Ղազար, 1852, 1867:

X * Հայոց եկեղեցին եւ անդրալեւոնականք: Յօրինեաց Խորէն եպիսկոպոս Նարայէյ: Կ. Պօլիս, Արամեան տպարան 1869: Էջ 76 Իջ 17

X → Հայոց Թեոքրատիկ Վե Հուլանի Գրույմիսե Ղե- յեթեոտ Ղե խաղի 2 իրուպետ:

Մարտի 1979 ՅԷ 92 124/14

Հայոց հեթանոսական կրօնը: Գրեց Կ. Կոստանեանց: Վարդարշապատ, 'ի տպ. սրբոյ կաթողիկէ Էլմիածնի, 1879, ՌՅԻԹ:

Հայրենասիրութիւն Հայոց: Խօսք Երեմիայ վարդապետի Վանեցւոյ Տէր-Սարգսեան եպիսկոպոսի Մոփաց աշխարհին: Կ. Պօլիս, տպագր. Չարգարեան, 1872, ՌՅԻԱ:

*Հայու մը ուղիղ դատողութիւնները: Զֆիւնիս, 'ի տպ. Տէտեեան եղբարց:

X

*Հայք եւ իրենց Թշնամիները: Կ. Պօլիս, 1854: 52 22

Գր. Բ. Կր. 10x16

*Հանգանակ հաւատոյ, որ է բացատրութիւն բանից Հաւատամքին: Յօրինեալ Ռամիօրէն լեզուա-հայերէն և տառչերէն՝ յուսուամբ բարեպաշտ քրիստոնէից: Ի Հ. Իգնատիոս վարդապետէ Փափաղեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ, 'ի միաբանութենէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ մեծի աբբայի ... 1807, ՌՄԾԶ: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու:

Հանգանակութիւն ազգային: Տես Ազգային հանգանակութիւն:

Հանգամանք ուխտելոյ զչորս եկեղեցիս Հռովմայ, վասն ընդունելոյ զամենատուրբ յորեւեան տուրբ տարւոյ, Թարգմանեալ յիտալականէ 'ի Հայ, ըստ խնդրոյ Սողպազարեան մահաեսի Եզեկիելի Կոստանդնուպօլսեցւոյ: Հռովմ, 'ի տպարանի Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ, 1775:

Հանգիստ երանելոյն Յովհաննու, ոտուգեալ իբրև վաւերական, հանդերձ ծանօթութեամբ. Հայ և լատին, 'ի Հ. Յովսեփայ վարդապետէ Գաթրըճեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիեննա, 'ի տպ. Մխիթ. 1877:

Ecclesiae Ephesinae de obitu Joannis Apostoli narratio. Ex versione armeniaca saeculi quinti, nunc primum latine cum notis prodita. Curavit P. Josephus Catergian, 1877.

Հանդէս այցելութեան վեհափառ հայրապետին ամենայն Հայոց Տեառն Մատթէոսի 'ի Հոգևոր Գարոցն Հայոց Տփխիսոյ, 'ի 16 յունիսի 1859 ամի: (Տփխիս):

*Հանդերձեալ աշխարհին (իրք) կամ Օրագիր իմաստասերի: Գրեաց Տէր Պոթէն քահանայ, վազեմի ընդհանրական աթոռակալ արքեպիսկոպոսին Բարիզու, ընդհանրական աթոռակալ Պորտոյի, վարժապետ 'ի Սորպոն, մեծաւոր վարժարանին ժիւլէի, վարգապետ աստուածաբանութեան, բժշկականութեան և գարութեանց: Թարգմանեաց Հ. Աբսէնտիս Վ. Գուրգէնեան, 'ի Միխիթ. ուխտէն: Վենեպիք, Ս. Ղազար, 1880:

Հանդերձեալ կեանք. « Գիրք յորում ընձեռի զհանգերձելոյ կենէ: Արարեցեալ 'ի Հայր Ղուկաս Փինելոսէ 'ի կարգէն Յիսուսեան ' յիտալական լեզուոյ: Եւ անտի շարագրութեամբ արուահանեցեալ և յեղեալ 'ի հայկական բարբառ, 'ի Յօհաննու վարդապետէ Նիկոմիդացւոյ: Յամի տեառն 1721, 'ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի փառս ամենամեծին Աստուծոյ: Եւ տպագրութեամբ 'ի լոյս ածեցեալ յամի տեառն 1731, սեպտեմբերի 6 ... : Ի Վենետիկ, 'ի սպ. Անդօնի Պօթոլի: Հրամանաւ մեծաւորաց »:

Հանդիսական հոգելոր երգք եւ մաղթանք: Թրեստ, 'ի սպ. Հարց Միխիթարեանց, 1777:

*Հանդիսարան ուղղափառութեան եկեղեցւոյն Հայաստանեայց: Յօրինեաց Մատթէոս արքեպիսկոպոս՝ պատրիարք Կոստանդնուպօլիս:

Ա. Տպ. յՕրթագիւղ Պօլսոյ, 'ի սպ. Պօղոսի Արապեան Ապուլեխցւոյ, 1848:

Բ. Տպ. Տփխիս, 'ի սպ. Ներսիսեան Հոգևոր ուսումնարանին, 1856:

Հանելուկք կամ Առեղծուածք սրբոյն Ներսիսի Շնորհալոյ. « Գրքուկս այս որ ասի Հանելուկք, զոր արարեալ է տեառն Ներսէսի Այայեցւոյ

Հանելուկքս արարաւ աղղափառ Ներսիս Շնորհալոյ զ. Կոստանդնուպօլիս 1856 թ. Կարգէն Պօղոսի Արապեանի շնորհակցով:

154 52 495 14721

Հայոց կաթուղիկոսի, վասն ուրախութեան մարդկան: Այլ և կատարեալ պատմութիւն Ֆարման մանուկին: Տպեցեալ եղև... 'ի Թուին ՌՃՀԳ: (Պօլիս, Սարգսեան տպագրութիւն): Տես Շնորհալի Ներսէս:

Հանէ, աղջիկս, հանէ: Տես վիճակ ընկերական:

Հաննա վարդապետ. « Գիրք պատմութեան սրբոյ և մեծի քաղաքիս Աստուծոյ Երուսաղէմիս, և սրբոց տնօրինականաց տեղեաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Հաւաքեալ վասն խրախճանութեան տէրունական ուխտաւար մահտեսեաց, որք հաւատով, յուսով և սիրով դիմեն առ սուրբ քաղաքս Երուսաղէմ՝ ծովով և ցամաքով յաղաքս հոգևոր վաճառականութեան անգին մարգարտին. այս է՝ շնորհացն գանձելոց 'ի սմա, և ընդունելոյ զքաւութիւն մեղաց 'ի ձեռն խոստովանութեան և ողորմութեան: Նորապէս շարագրեցաւ 'ի փառս Աստուծոյ և ամենայն սրբոցն, և 'ի պատիւ ազգիս Հայոց, յուսմանէ Յովհաննէս Հաննա վերաձայնեալ գործակալ ծառայէ սրբոյն Յակոբայ Սաղիմացոյ... Յամի տեառն 1727, և 'ի Թուոյս մերում 1176, յաւնվարի Թ. 'ի սուրբ քաղաքս Երուսաղէմ »: Յառաջբանին մէջ կ'ըսէ. « ... Տեսի զայլասեռսն որք ունէին 'ի ձեռս իւրեանց զգիրս պատմութեանց սրբոյս Երուսաղէմի ընդարձակապէս գրեալ ուրոյն ուրոյն: Ուստի յոյժ գովութեան վարկայ զնոցայն քան զմերն: Արդեթէ ժպրհիմ ասել նախանձեցայ շնորհաց լաւագունից, և գործոց հոգևորաց... Որովք հաւաքեալ ժողովեցի յամենայն ազգաց, հարցմամբ և որոնմամբ զճշմարտութիւն հաւաստութեանց սրբոց տեղեաց. և գրեցի զհամառօտ տետրակս առ անձուկ սրբախս... »: Ի վերջ յառաջբանին յաւելու. « ... Աստուծոյ և սրբոյ ասնս ձերոյ եմ ծառայ՝ Յովհաննէս Հաննա կոչեցեալ անարգիւն պաշտօնեայ ծնունդ և սնունդ Երուսաղէմայ քաղաքին Յիսուսի գերակայ »: Վերջբանն ալ կ'ըսէ... « Աւարտեցաւ տպումն պատմութեան գրքոյս աստուածային սուրբ քաղա-

քին Երուսաղեմի, և ամենայն սուրբ անօրինական տեղեաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի . . . 'ի Թուակահիս մերում ՌձՁԳին և 'ի յուռնիսի Նգ. և տպեցաւ սա ընչիւք և ըղձանօք տեառն Քրիգորի վեր յիշեցելոյ (պատրիարքի Երուսաղեմի): Որ վասն առաւել սիրոյ սրբոյն Երուսաղեմի սիրահարկ ստիպմամբ յորգորեաց զհոգեծին որդին իւր զՀէննէ Յօհաննէս աստուածաբան վարդապետն՝ որ էր իւր աթոռակալ և յոյժ սիրելի, շարագրել զգիրքս զայս համառօտ ոճիւ: Եւ նորա յանձն առեալ՝ մինչ զաւուրսն եղև շարագրութեանն, ետ սուրբ հայրս մեր զսա 'ի տպումն: Եւ մինչ 'ի Կոստանդնուպօլիս 'ի սկսիլն էաք տպեցմանն, եհաս վախճան այն խոհեմագոյն աթոռակալի 'ի սուրբ Երուսաղէմ, 'ի բնիկ քաղաքի իւրում, ուր ծնեալն էր և սնեալ: Յորմէ սուգ մեծ եղև սուրբ հօրս մերում տեառն Քրիգորի. զի յոյժ խոհեմութեամբ վարէր զսուրբ աթոռն սրբոյն Յակոբայ: . . . Յիշեալք ևս զսպագրոյ սորին զմահտեսի Աստուածատուրո » :

Բ. Տպ. ի Պօլիս, 1763. որուն յիշատակարանին մէջ կը կարդանք. « Սոյն գիրքս պատմութեան սրբոյ քաղաքին Երուսաղեմի . . . էր տպեցեալ 'ի Ժամանակս պատրիարգացն մեծաց Տեառն Քրիգորի և տեառն Յօհաննիսի համաջան վարդապետացն. շարագրեցեալ գողով 'ի Յօհաննիսէ յոգնեալստ վարդապետէ Երուսաղեմացոյ՝ Հէննէ կոչեցելոյ: Իսկ այժմ 'ի վերջանալն՝ վերստին կամեւորիներկայ եղեալ սրբազան պատրիարգի նորին՝ այսինքն Երուսաղեմի, տեառն Կարապետի երջանկազարգ վարդապետի, հրաման առաքեալ անգուստ իւրում հարազատի, տեառն Յովակիմայ վէքիւ կոչեցեալ բարեջան վարդապետի, առ 'ի տալ տպել զսա . . . Սրգ եղև երկրորդ տպագրութիւնս այս . . . յամի մարգեղութեան Փրկչին 1767 և 'ի Թուին Հայոց ՌՄԾՁ. յամսեանն հոկտեմբերի, յաւուր մետասաներորդի. 'ի տպարանի հանգուցեալ Աստուածատուրի » :

Գ. Տպ. ի Պօլիս, 1782. վերջաբանին մէջ կ'ըսէ. « . . . Սոյն սա գիրքս պատմութեան սրբոյ քաղաքին Երուսաղեմի՝ անօրինակատար տեղեաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ էր հաւաքեցեալ 'ի հին

պատմութեանց, և նորապէս շարագրեցեալ 'ի Յօ-
հաննէս յոգներախտ վարդապետէ Երուսաղեմացւոյ
Հաննա վերածայնեալ՝ հարազատ զաւակէ և գոր-
ծակալէ երկնահանգէտ սրբոյ Աթոռոյն սրբոց Յա-
կովբեանց ... Այժմ՝ վերստին 'ի վերջանալն՝ եր-
կրորդի անգամի ապագրեցելոյն պատմագրքոյս այ-
սորիկ, ներկայ աթոռաժառանգ եղեալ գերերջանիկ
և յիշատականորոգ Յովակիմ սրբազան պատրիար-
գըն սրբոյ Աստուածայնոյ Աթոռոյն Երուսաղեմի
(որոյ վէքիլուութեան ժամանակին եղեալ էր երկրորդ
տպումն գրքոյս) . զի հրաման առաքեաց 'ի Կոստանդ-
նուպօլիս՝ իւրն և սրբոյ աթոռոյն սպասաւոր տիրա-
ցու Սարգսին, զի տայցէ վերստին տպել տալ զպատ-
մագիրքս ... ասա եղև երրորդ տպագրութիւնս այս
գեղեցկայաբար ... յամի մարդեղութեան Տեառն
1782, և 'ի Հայոց Թուին ՌՄԼԳ, 'ի տպարանի Յօ-
հաննիսի և Պօղոսի » :

* Հաշուէգիրք աշխարհաբար, աշխատասիրու-
թեամբ Ն. Իգնատիոս Վ. Փափազեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1830:

Հաշուէտուժար պարզագիր. աշխատասիրեալ
'ի Ն. Իգնատիոս Վ. Փափազեան, 'ի Մխիթ. ուխ-
տէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1828:

* Հաշիւք Սուրբ Փրկչի Հիւանդանոցի տնտե-
սութեան տարիներու: Կ. Պօլիս, 1859-60-61:

Հասանջալալեանց Եսայի պատրիարք Աղուա-
նից. « Պատմութիւն կամ Յիշատակ ինչ ինչ ան-
ցից գիպելոց յաշխարհին Աղուանից, համառօտա-
գրեալ 'ի սրբազնահատար կաթողիկոսէն Աղուա-
նից 'ի Տէր Եսայեայ Հասան Զալալեանց, 'ի Թուա-
կանին Հայոց ՌՃԿ. իսկ 'ի Թուականի տեառն մերոյ
Փրկչին Յիսուսի, 1711: Տպագրեալ... 'ի տպարանի
բարձր սրբազան Ասպետափառ Մտրապօլտին Բազ-
դասարայ, 'ի 1839, 'ի Շուշի, 'ի ՌՄՁԸ.

« Հրամայեցաք մուծանել 'ի տիպ, սեպհական ծա-
խիւք մերովք. վիճակաւոր Առաջնորդ Ղարապաղու-

և այլոց՝ արքեպիսկոպոս և Ասպետ Մետրապօլիտ Բաղասասար Հասան Զալալեանց. 'ի 7 յունիսի 1839 ամի» :

Յառաջարանին մէջ երկասիրողն իր պատմութեան գրոց շարագրութեան ձեռք չգարկած, իրմէ առաջ եկող հրէայ, յոյն և հայ պատմագրաց ցուցակ մը կը դնէ. « Նախ Ափրիկանոս, Կըրէ, Յեսով, Հէքսիպպոս և Յուէպոս հրէայք. և Նանոս կրօնաւոր, և Սեպիոս, և Զովսեմոս, Փաստոս. Բիւզանդ և Զենոբ յունաց. Սոկրատ, և Թէոդորիտոս, Յովհաննէս, Ճէպէլըւ, և Թէոդորայ, Յովհաննէս ասիացի, և Կորայ իմաստուն, Յակոբ Ուրհայեցի, Տիոնեսիոս սարկաւազ, և Իգնատիոս եպիսկոպոս Անտիոքայ, Սլիւայ երէց և Յովհաննէս 'ի Քեսնոյ, Տիոնեսիոս Սալպայ որդի և Միխայէլ պատրիարք ասորւոց: Իսկ 'ի մէջ և յաղդէս Հայոց կորովին Արաթանգէղոս, և այրն Աստուծոյ Մովսէս Խորենացի. Եղիշէ սուրբ վարդապետ, և Ղազար Փարպեցի, Թօմոյ վարդապետ Արծրունի, և Շապուհ Բագրատունի, Յովհաննէս կաթողիկոս Հայոց, և Մովսէս Աղուանից պատմագիր Կաղանկատուոցի, Ուխտանէս եպիսկոպոս Ուրհայու, Ստեփաննոս վարդապետ Աստղնիկ, Ռսաակէս վարդապետ Լաստիվերացի, Մատթէոս վանաց երէց Ուրհայու, Սամուէլ քահանայ կաթողիկէին յԱնոյ, Վանական վարդապետ Տաւուշոյ, և Կիրակոս վարդապետ և Վարդան նորին աշակերտ: Այս հոսկ վերջին, և հուպ 'ի յեաինքս Առաքել վարդապետ Դաւրիժեցի որ ունի պատմութիւնս ամաց իբրև վաթսուն և հնգից, ըսկսեալ 'ի Ռոթթուն մինչև 'ի ՌձԹԹ Թիւն հասեալ դագարէ: Արդ եթէ գոն այլ ինչ պատմութիւնք 'ի մէջ մեր և կամ այլազգեաց, Թողաք զայն 'ի գիտունս նոցին, և զայս միայն յիշեցաք զոր 'ի գիրո մեր գտաք» ... :

Բ. Տպ. Յերուսաղէմ, տես Լաբուրնիա:

Histoire d'Agvanie, par le Catholicoſe Esaï Haſſan-Dchalaliants. Collection d'Historiens arméniens, traduits par M. Brosset, Membre de l'Académie Impériale des Sciences. St. Pétersbourg, 1876. Tome II.

Հասարակախօսութիւն աշխարհագրութեան. որ բովանդակէ ընդհանուր գիտելիս աշխարհի, զուտուժնականս, զբնականս, և զքաղաքականս. աշխատասիրութեամբ տեառն Ստեփաննոսի Գիւլէր Ագոնջ աստուածապաաիւ արքեպիսկոպոսի Սիւնեաց և ընդհանրական արքայի Մխիթարեան միտրանութեան: Ի Վենետ. 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1817:

* Հասարակաց աղօթից գիրք և խորհուրդներու մատակարարութեան և եկեղեցւոյ ուրիշ արարողութիւններուն և ծէսերուն ըստ սովորութեան Անգղիոյ և Իււլանտիոյ Միացեալ եկեղեցւոյն: Միանգամայն Իսլամի մարգարէին սաղմոսներովք. և եպիսկոպոսներու, քահանաներու, և սարկաւազներու ձեռնադրութեան կարգաւորութեան և քահանայագործութեան ձեռք և եղանակը: Քրիստոնէական գիտութիւնը յառաջացունող ընկերութեան արգետմբը տպագրուած 'ի Կոստանդնուպօլիս, 1847, ՌՄՂԶ:

* Հասկաքաղ աղջիկը: Տղոց համար թատերական խաղ մը: Թարգմանեց 'ի գաղղիականէ Հայկ Յակոբ Տէտէեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. եղբարց Տէտէեան, ՌՅԴ, 1855:

Հասունեան (Անտոն Պետրոս Թ, կաթողիկոս Հայոց Ուղղափառաց և պատրիարք ատոն Կիլիկիոյ). Թուղթ հովուական. « Անսյատմելի է ուրախութիւնը »: Կ. Պօլիս, 1874:

Թուղթ հովուական. « Ընդհանուր ուղղափառ եկեղեցին »: Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթ. 1875:

Թուղթ հովուական. « Բաւական ատենէ 'ի վեր »: Կ. Պօլիս, 1876:

Կրկին Հովուական Թուղթք՝ հրատարակեալք 'ի Հռովմ, 'ի 1867 և 'ի 1869:

Հասունեան (Անտոն, Նախագահ եպիսկոպոսապետ Կոստանդնուպօլսի). Թուղթ հովուական տոեկեղեցականս և աշխարհականս. « Աստուծոյ անհասանելի կարգաւորութեամբը »: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1846:

Թուղթ առ քահանայս և առ ժողովուրդն .

Հուովմ. 'ի սպ. ժողովոյն Տարածմ. հաւատոյ ,
1853 :

« Պաշտպանութիւն ազգային իրաւանց անու-
նով » : Կ. Պօլիս , 1854 :

« Ժամանակէ մը 'ի վեր » : Կ. Պօլիս , 1855 :

* Հասունեան ապաշխարուծիւն . Կ. Պօլիս , 'ի
սպ. Պօղոսի Քիրիշճեան և ընկ . 1869 :

* Հասունեան քաղաքականութիւն . Երեսուն
և հինգամեայ պատմութիւն Գեր . Հասունեան Ան-
սոն վարդապետի , սկսեալ 'ի քահանայութենէն
մինչև ցպատարիարքութիւն Կիլիկիոյ : Գրեց Յովհան-
նէս Ասկերեան : Տփլիս , 'ի սպ. Համբարձումայ և
ընկ . Էնֆիաճեանց , 1868 :

* Հատընտիր եւ պատկերազարդ առակք Ե-
զոպոսի , և առածք սէսպէս աղգաց . աշխատասի-
րութիւն Գամառ Քաթիպայի : Տփլիս , Ալադա-
թեան գրատուն , 1857 :

Հատընտիր ընթերցուածք 'ի մատենագրու-
թեանց նախնեաց , « քերականական և լեզուա-
գիտական ընդարձակ ծանօթութիւններով 'ի Հ-
թարէոս վ . Թոռնեան 'ի Մխիթ . ուխտէն : Հատոր
Ա . Վիեննա , 'ի Մխիթ . տպար . 1866 , ԹԹԵ :

Հատընտիր քաղուածք 'ի Ս . Գրոց . յԵղնըկայ ,
յԱդամթանգեղեայ , 'ի Բուզանդայ , յՍակեբերանէ ,
'ի Սեբերիանոսէ , 'ի Քրոնիկոնէն յԵւսեբեայ , 'ի
Վեցօրէից Բարսղի , յԵրկուց Կիւրղից , 'ի Չգօնէ և
յԵփրեմայ , աշխատասիրութեամբ Ա . Մ . Վ . Գա-
րագաշեան : Կ. Պօլիս , 1876 :

* Հատուածք Պատմութեան Հայաստանի , քա-
ղեալք յարաբացի պատմագրաց : Ի ձեռն Տոքթոր
Մորթմանայ արևելագիտի : Թարգմանեաց 'ի հայ
Կարապետ Ս . Իւթիւճեան : Տէտր Ա : Ի տպարանի
Մասիս Լրագրոյ , Կ. Պօլիս , 1874 :

Հարանց վարք.

Ա. Տպ. Ի Զուղա, յամի 1641, 'ի Խաչատուր
Կեսարացի վարդապետէ յառաջնորդէ ամենասուրբ
Փրկիչ վանացն որ 'ի Նոր Զուղա: Յիշատակարանն
կ'ըսէ. « Թիւն ՌՂ (1641) 'ի քաղաքն Եօ՛՝ որ է Սպա-
հան, յանապատն Նոր Զուղայու, 'ի Թագաւորու-
Թեանն Պարսից շահ Սէֆւոյն՝ յիշխանութեան գիւ-
ղաքաղաքիս Զուղայու իշխանաշուք պարոն Խօջա
Սարֆրազին իմաստնոյ և բարեպաշտի, ձեռամբ Խա-
չատուր վարդապետի Կեսարացւոյ, որ բազում աշ-
խատութեամբ հանդերձ միաբան ուխտիւս հազիւ
կարողացաք այսչափս 'ի յայտ բերել, զի ոչ ուսաք
յուսմքէ »: Այս յիշատակարանիս հրատարակողն՝
Պ. Յովհաննէան Յարութիւն, 'ի Պատմութեան Նոր
Զուղայու (Հաս. Բ. 18) կ'ըսէ. « Ի գրատան վանիս
(Ամենափրկիչի) տակաւին կան քանի հատոր 'ի նոցա-
նէ՝ որք Թէպէտ ըստ Թղթոյն և ըստ տպագրու-
թեանն չեն վայելուչ, այլ պարծանք են ազգասէր
տպագրողին որ ինքնին զամենայն ինչ յօրինեաց, զոր-
մէ և նոյն ինքն 'ի յիշատակարանի այն մտաւնին լինի
խոստովան »: 1663 Թուականին 'ի Վենետիկ ձե-
ռագրած Տաղարանի յիշատակարանի մը մէջ կը կար-
դանք հետեւեալ տեղեկութիւնը. « ... Աղաչեմ յի-
շել 'ի տէր զհոգևոր ուսուցիչն իմ և զվարպետն,
զԶուղայեցի սարկաւագ Յոհանն ... Իարձեալ կըր-
կին անգամ աղաչեմ յիշել 'ի տէր զլիակատար ու-
սուցիչքն իմ՝ րաբունեաց րաբունն զԿեսարացի ի-
մաստուն Խաչատուր վարդապետ և արհիւսպիսկո-
պոսն, որ էր տեսուչ և հովիւ բանաւոր հօտի Ըսպա-
հան Զուղայոյ Ամենափրկիչ վանիցն. և հանձարեղ
փրկիտփայ և իմաստուն քաջ Սիմէօն վարդապետն
Զուղայեցի. և զՊաղտասար վարդապետն և զՍա-
հակ վարդապետն և զԲարսեղ վարդապետն. և սոքա
ամենեքեան Զուղայեցիք էին: Եւ ես մեղաւոր ծա-
ւայս աշակերտեցայ սոցա, և առ ոտս սրբոցս ուսայ
զամենայն որ ինչ կարն մեր էր, որ ինչ և գիտեմք ո-
ւորմութեամբն Քրիստոսի և աղօթիւք սոցա ուսաք
այգրանս սր ունիմք: Զի 'ի յայն ժամանակն 'ի միում
ամի տպեցաք 500 Հարանց վարք ձեռամբ մերով 'ի
տպագրատունն Խաչատուր վարդապետի »:

Բ. Տպ. Ի Պօլիս, 1721. « Գիրք որ կոչի Հարանց վարք: Եղև տպեցեալ և 'ի լոյս ամեալ, 'ի հայրապետութեան մեծի լուսաւորչագահ աթոռոյն Էջմիածնի՝ տեառն Աստուածատրոյ սրբազան և աստուածաբան հովուապետի և հանուրց Հայոց դիտողի. ջանիւ և հոգունակ աշխատութեամբ երկուց սրբազանից՝ տեառն Գրիգորի աստուածաբան վարդապետի և պատրիարքի լուսաճաճանչ սրբոյ քաղաքին Երուսաղեմի. և նորին հարազատի և սրբոց տեղեացն անօրինականաց տեառն մերոյ մշտայօժար սպասաւորի տեառն Յոհաննիսի աստուածաբան վարդապետի և վերագիտողի մեծի մայրաքաղաքին Կոստանդինուպօլսի: Արդեամբք և ծախիւք ամենաբարեպաշտ իշխանացն, 'ի ձեռն յորգորման վերոյիշեցեալ երկուց հարազատից սրբոց տեղեացն Յիսուսի՝ և սրբոց Յակովբեանց առաքելական աթոռոյն, և շիրմի սրբոյն Յօհաննու Մկրտչին համակամ ծառայից, ընդ հովանեաւ բազմամարդ և նորակերտ եկեղեցւոյ սրբուհւոյ Աստուածածնին: Ի տպարանի Կարապետի որդւոյ Աստուածատրոյ անարժան գպրի, և հանուրց եղբարցդ ծառայի: Թիւ սկսման մատենիս ՌՃԿԹ. յունիսի 1 »: Վերջաբանն ալ կ'ըսէ. « ... Եղև աւարտումն տպեցման սորին 'ի թուում փրկչին Ռեծիգին (փոխանակ Ռեծիւ) և արարչութեան համարողութեան Էթօթ և ջին, և 'ի թուոջ մերոյ Լուսատուին ՌԳԺԸին. իսկ ըստ թուոյն որով վարիմք ՌՃՀին: ... Յիշեցէք առ Տէր զչնորհալի և զհանձարամիտ տիրացու Պաղատասարն, որ է սրբագրիչ տպագրատանն այնորիկ յորում գիրս տպեցաւ. և զսոյն գիրքս եւս՝ նա սրբագրեաց բազում աշխատութեամբ ... Եւ զտպագրող սուրբ գըրքիս այսորիկ զտիրացու Աստուածատուրն » , և այլն :

Գ. Տպ. « Վարք սրբոց հարանց և քաղաքավարութիւնք նոցին, ըստ կրկին թարգմանութեան նախնեաց » : Հատոր Ա և Բ : Վենեաիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1855 : Կշ 56Կ ՅԻԽԷԴ

Յառաջաբանն կ'ըսէ. « ... Զերկատեսակ թարգմանութեանցս՝ որչափ ինչ ստուգել մարթացաք՝ ասասցուք սակաւուք : Զհնոյն՝ ոչ զամենայն առ թարգմանչօք եղեալ իշխեմք ասել. զի է՝ 'ի նմա և

Վկայատիրին գրիչ 'ի վարսն Ոսկորիտի: Եւ ոչ իսկ զամենայն՝ յետին գարուց աշխատութիւն. զի ոմանց յերկար պատմութեանց անտի յերկաթագիր օրինակս ճառընտրաց գրեալ, որոյ կարգագրող ճանաչի Սողոմոն Մաքենոցաց առաջնորդ, յայտ առնեն ստուգիւ և յուծերորդ գարուն գտեալ այնոցիկ. և դարձեալ յոճոյ շարագրածոյն այլոց բազմաց՝ շատ իսկ երեւի հնուծիւն նոցին ... Ապա յայտ է թէ 'ի հնոց անտի մինչև ցՎկայասէրն կան 'ի նմա թարգմանութիւնք զոր առ հասարակ հին կոչեմք, թողեալ անորիչ թէ և 'ի միջին գարուց կայցեն 'ի նմա և այլք, և թէ երբ և կամ ոչք ոմանք, չունելով ցարդ 'ի ձեռին հաւաստիս ուստեք: Արդ հաւաքումնապէս հինաւանդ թէ երբ և յուսմէ՝ 'ի մի ամփոփեալ է յայլևայլ ուրոյն հաւաքմանց զոր յիշեցաք, յայտ առնէ մեզ հաւաստեալ յիշատակարան օրինակի իրիք հնոյ թարգմանութեան գտեալ իբրու քառասուն և հինգ ամօք յառաջ 'ի Բիւզանդիա ... յորմէ յայանապէս տեսանի առ Լամբրոնացւոյ 'ի մի հաւաքեալ զառ 'ի հնոցն ցրիւ երկասիրեալսն. և ցայն վայր այդ օրինակ էր 'ի ձեռս ամենեցուն՝ զոր հին թարգմանութիւն կոչեմք, անխառն 'ի յետին գրւչաց. և ոճով շարագրածոյն և կարգաւն և ամենայն հանգամանօքն համաձայն այնոցիկ որ առ մեզ գտանին: Զի յետ կարգելոյ զերկար պատմութիւնսն 'ի սկիզբն մատենին, զխրատական ասացուածս հարցն և զմանր պատմութիւնսն զիւրաքանչիւր ախաից և առաքինութեանց ընդ սակաւաթիւ գլխով ամփոփեալ էր ... Իսկ առ վերջին կիլիկեցւոյք, իբր 'ի ժ՛ի գարու, իբրև սէր ուսմանց զյետին ճիւղն իւր թափէր, գրագետք ժամանակին՝ չգիտեմ ոչք ոմանք, բազում ինչ հաւաքեցին 'ի նորոյ. ... և այդ օրինակ է զոր երկրորդ թարգմանութիւն կոչեմք, որ և տըպագրեցաւ 'ի Բիւզանդիա (ՌճԿԹ): ... Զամենայնսն հաւաքեալ ամփոփեցաք 'ի տասն օրինակաց, որոց վեց էին հնոյ թարգմանութեանն, թէպէտ ոչ ամենայնսն լիակատար. և յայանի թուականօքն 'ի նոսա 242, 225, 945, 975. իսկ երկրորդ թարգմանութեանն չորք. և յայանիքն ՌԿԳ, ՌՃ »:

Հարթագունդ: Վիեննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց,
1849.

X Հարիւրեակք բարոյական խրատուց, յորս
բովանդակին բարոյական առածք և զուարճալի պատ-
մութիւնք: Ի լոյս ընծայեցաւ ծախիւք Թանգարա-
նին վերծանութեան որ 'ի Միջագեղջ Կոստանդնու-
պօլսոյ: Յ'Օրթագիւղ, 'ի տպարանի Պօղոսի Արա-
պեանց, 1853: 5 Է 173 13X25

*Հարսանիք մը, բանաստեղծական վիպասանու-
թիւն. աշխատասիրեաց Յ. Բօլաա: Պօլիս, 1870:

*Հարս եւ սկեսուր. աշխատասիրութիւն Տէր
Մարկոսեանի: Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրավաճա-
ռանոց, 1881:

Հարցմանց գիրք. Տես Գրիգոր Տաթե-
ւացի:

Հարցումն քերթողական « և պատասխանի
քերականութենէ և զմասանց նորին. որ թէպէտ
տպագրեցաւ ընդ քերականութեան, բայց և 'ի փոքր
դրոջ զատարար ելլ ասպեցեալ, զի ախորժելի և
գիւրին լիցի ուսանողաց պատանեաց կրել միշտ 'ի
ծոցս իւրեանց: Յամի տեառն ՌՁԼ. մայիսի երե-
սուն »: (Հատուած է 'ի Քերականութենէ Մխի-
թարայ արբայի):

Բ. Տպ. Վենետիկ, 1759. « Հարցումն և պա-
տասխանի ... յամի տեառն ՌՁՄ, յունիսի երեսուն:
Ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտոնի Պօլթուլի. հրամանաւ
մեծաւորաց »:

Հարցմունք եւ պատասխանի հայ եւ գաղ-
ղիարէն. « Թերթն յորմէ առեալ գրեցի է 341 էջ
մատենին: Քանի այլ եւս թերթք 'ի նոյն մատենէ
գտանին 'ի վանքն Ամենափրկչի. յորս են առարկայք
խօսից նոյն Գաղղիացւոյ ընդ Սաֆար վաճառակա-
նին 'ի վերայ տարրօշեալ մասանց հաւատոյ լուսա-
ւորչական և հոովմեական եկեղեցեաց. որով յայանի

լինի թէ մատեանն այն է խօսակցութիւն դաղղիա-
ցոյ ումեան ընդ Սաֆարին 'ի վերայ զանազան ա-
ռարկայից» : (Տէր Յովհաննեանց, Պատմ. Նոր Զու-
ղայի, Ա. 197) :

* Հացի խնդիր, ազգային վիպասանութիւն Պերձ
Պրօշեանցի : Թիֆլիզ, 'ի տպ. Համբարձումայ Էն-
Ֆիաճեանց և ընկ. 1880 :

Հաց նեղելոց. « Գիրք աղօթից սր կոչի Հաց նե-
ղելոց : Երարդրեցեալ 'ի Յակոբոսէ արհիեպիսկո-
սոսէ Շամահեցոյ 'ի փառս մեծին Աստուծոյ՝ քաւ-
չին մեղաւորաց և փրկչին նեղաւորաց, առ 'ի յազե-
ցումն քաղցեալ հողոց, և 'ի փրկութիւն նեղա-
կիր մարմնոց՝ 'ի կալանաւորութեան իւրում 'ի ՌՃՂԷ
Թուականիս Հայոց : Եւ տպեցեալ 'ի հայրապետու-
թեանն աստուածախօյ սրբոյ և մեծի աթոռոյն Էջ-
միածնի՝ տեառն Յակոբայ սրբազնակատար կաթու-
ղիկոսին ամենայն Հայոց՝ շարահիւսողի գրքոյս ...
յամի տեառն 1760, և Հայոց 1209. մայիսի եօթն : 'ի
տպարանի Աստուածատուրի » :

Յէջ 348. « Գիրք երկրորդ որ կոչի Գոհարան :
Յորում գոն բանք գոհատրականք և շնորհակալա-
կանք՝ մատուցանելիք Աստուծոյ բարերարին՝ յամե-
նից անձանց, և մանաւանդ յազատեցելոց 'ի նեղու-
թեանց : Երարդրեցեալք 'ի նոյնոյ Յակոբայ շնորհա-
փայլ վարդապետէ և յարհւոյ եպիսկոպոսէ Շամա-
խեցոյ : Ի փառս Աստուծոյ և 'ի յօգուտ անձանց
հաւատացելոց, ևս առաւել ազատեցելոց 'ի նեղու-
թեանց. 'ի ՌՃՂԷ Թուոջս մերում հայկականի » : Յի-
շատակարանն կ'աւանդէ զանուանս բարերարացն որ
ձեռնտու եղան այս գրոց տպագրութեան. « ... Մահ-
տեսի Ալեքսանի որդի Պետրոսն, Արզիմանեանց մահ-
տեսի Յարութիւնի որդի Ղազերն, և Ղուկեղեանց
մահտեսի Պետրոսի որդի Աբրահամն՝ ետուն տպա-
գրել զսա ... և կամեցան զի ձրի բաշխեսցի սիրողաց
գրքոյս » : Ուրիշ տեղ մ'ալ կ'ըսէ. « Յիշխմիք և զեր-
կոսին համապատիւ և համաջան՝ զաստուածուսոյց
և զաստուածարան վարդապետն ... զԱբրահամ
վարդապետն զվերատեսուչն Զմիւռնիոյ, և զՍիմէօն

վարդապետն զծայրագոյն նուիրակն սրբոյ Գահին
Էջմիածնի՝ որ գոլով հաւատարիմք վեհափառ հայրա-
պետին՝ նոցա էր յանձնեցեալ գիրքս, լինել տպա-
գրութեանն հոգածուք» . . . :

Հաւատապատում, այն է Մանրուսմունք քրիս-
տոսական հաւատոյ, 'ի Մսերայ Մագիստրոսէ: Մոս-
կուա, 'ի տպ. Հայկական Ճեմարանի արեւելեան լե-
զուաց տեարց Լազարեանց, 1859:

Հաւաքումն քրիստոնէական պարտուց սրբ-
բոց խորհրդոց, և պատուիրանաց եկեղեցւոյ: Աշ-
խատասիրութեամբ Տէր Սեղբեստրոս քահանայի
Յովհաննիսեան Նոր Զուղայեցւոյ: 'ի տպարանի Ա-
մենափրկչեան սրբոյ վանաց 'ի Նոր Զուղա, 1880:
Հրամանաւ Տէր Գրիգորիս սրբազան արքեպիսկո-
պոսի և առաջնորդի սրբոյ Ամենափրկչեան վանաց:

Հաւատով խոստովանիմ աղօթք սրբոյն Ներ-
սիսի Ծնորհալոյ .

1. Քառալեզու. « Աղօթք տեառն Ներսիսի Հա-
յոց կաթողիկոսի, Թարգմանեցեալ 'ի լեզուս լատի-
նացւոց, գաղղիացւոց և անգղիացւոց »: 'ի Լոնգինոն,
յամի 1780: Տես 'ի աւանու թիւնն Բաւատոյ:

2. Երկլեզու, հայերէն և իտալերէն: 'ի Պատուա,
1690: Տես թուղթ դաշանց:

3. Վեցլեզուեան . « Հաւատով խոստովանիմ
աղօթք տեառն Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսի վեց-
լեզուեան . հայ, տաճկերէն, յունարէն, լատիներէն,
իտալերէն, գաղղիարէն: 'ի Վենետիկ, ՌՄԾԹ . 'ի վանս
Ս. Ղազարու: Preces Sancti Nierses Armeniorum
Patriarchæ Turcice, Græce, Latinæ, Italice et
Gallice redditæ. Venetiis, 1810, in Insula S. Lazari.

4. Վեցլեզուեան . « Հաւատով խոստովանիմ ա-
ղօթք սրբոյն Ներսիսի Ծնորհալոյ » . հայերէն, առ-
տեալցնակ, լատիներէն, հունկարերէն, ռացերէն,
գերմաներէն: Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու,
1811:

5. Տասնլեզուեան, նոյն թուականաւր. հայերէն
գրաբառ, տաճկերէն՝ հայկական տառերով, յունա-

րէն աշխարհաբար, լատիններէն, իտալերէն, գաղղիարէն, հայերէն աշխարհաբար Դրանսիականիոյ գերմաներէն, հունգարերէն, սերվիաներէն:

6. Տասնըջորս լեզուով. հայերէն գրաբար, հայերէն աշխարհաբար Դրանսիականիոյ, աաճկերէն՝ հայկական տառիւք, յունարէն աշխարհաբար, լատիններէն, իտալերէն, գաղղիարէն, անգղիարէն, գերմաներէն, հունգարերէն, սերվիաներէն, հոլանտերէն, սպանիարէն, գաղմատերէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1818:

7. Վեշտասան լեզուով. հայերէն գրաբար, հայերէն աշխարհաբար ըստ արևելեայց, յունարէն գրաբար, յունարէն աշխարհաբար, լատիններէն, իտալերէն, գաղղիարէն, սպանիարէն, գերմաներէն, անգղիարէն, հոլանտերէն, գաղմատերէն, սերվիաներէն, հունգարերէն, աաճկերէն հայկական տառիւք, Թաթարերէն՝ նոյնպէս հայկական տառիւք: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1818:

8. Քսանեջորս լեզուեան. հայերէն գրաբար, հայերէն աշխարհաբար ըստ արևելեայց, յունարէն գրաբար, յունարէն աշխարհաբար, լատիններէն, իտալերէն, գաղղիարէն, սպանիարէն, գերմաներէն, հոլանտերէն, անգղիարէն, իռլանդերէն, ռուսերէն, պոլոնիարէն, գաղմատերէն, սերվիաներէն, հունգարերէն, աաճկերէն, պարսկերէն, արաբերէն, եբրայեցերէն, քաղգեարէն, ասորերէն, վրացերէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1823:

9. Քսանեջորս լեզուեան. հայերէն, յունարէն, լատիններէն, իտալերէն, գաղղիարէն, սպանիարէն, գերմաներէն, հոլանտերէն, սուեաերէն, անգղիարէն, իռլանտերէն, ռուսերէն, պոլոնիարէն, գաղմատերէն, հունգարերէն, վրացերէն, եթովպացերէն, աաճկերէն, պարսկերէն, արաբերէն, ասորերէն, եբրայեցերէն, քաղգեարէն, սինէարէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1837:

Preces Sancti Nersetus Clajensis Armenorum patriarcha triginta tribus linguis editæ. Venetiis, in Insula Sancti Lazari, 1862. Հայ, յոյն, լատին, իտալական, գաղղիացի, սպանիացի, գերման, հոլանտացի, գանիացի, սուեա, անգղիացի, իռլանդ.

ռուս, լեհ, սերվիացի, վալաք, լուսիտան, հունդար, իսլանա, կրէոլանտ, կելտ, դազմատացի, վրացի, եթէովպացի, պարսիկ, արաբ, տաճիկ, հեբրայեցի, ասորի, քաղգեացի, սինէացի, մալայեցի և մալալայիմ լեզուներով:

Կրկին տպագրեալ նոյն լեզուներով 'ի 1872:

Preces Sancti Nersetus Clajensis Armenorum patriarcha triginta sexta linguis editæ. Venetiis, in Insula S. Lazari, 1882.

Այս տպագրութեան մէջ նախընթաց երեսուն սերէք լեզուներուն վրայ աւելցած են պապ, հին ալբանիական և սանսքրիտ լեզուներ:

Հշլախաշոր աղօրք Ներսեսի արքազան կարոշիկոսի Հայոց, տպագրեալ երկոտասան լեզուօք 'ի Մոսկով, 1830:

Աղօրք տնասն Ներսիսի Հայոց կարոշիկոսի, թարգմանեցեալ 'ի հայկական լեզուէ 'ի ասուաց բարբառ: Ի Սանկտ-Պետերբուրգ, 1786:

* Հաւատոց հիմունքն ու քանոնները, գաղղ. հայերէն: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. սրբոյն Բենեգիկոտսի, 1849:

* Հաւաքածոյ հայկական ասացուածոց 'ի պէտս նորավարժ ուսանողաց: Յօրինեց Համբարձում Ալաճաճեան: Կ. Պօլիս, 1862:

Հաւաքածոյ յընտիր մատենագրաց: Խմբագրեաց Թորոս Նազարեան 'ի պէտս աղգային վարժարանաց: Խասգիւղ Պօլսոյ, Տպ. Ն. Շահնազարեանց, 1871:

Հաւաքումն աստուածային վկայութեանց յաղագս ամենայն ուսմանց քրիստոնէական հաւատոյ, ժողովեալ 'ի սուրբ գրոց, և յօրինեալ ըստ կարգի Հրահանգի քրիստոնէական վարդապետութեան որ տպեցաւ 'ի Տիխիս, յամին 1825: Ի Շուշի, 1829:

* Հաւաքումն բրոթետդանդ ըսուած քրիստո-

նէից գործածած հաւատոյ գաւառնութեանց և քրիստոնէականաց: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիելմոսի Կրէֆֆելթի, 1846:

* Հաւաքումն վկայութեանց սուրբ գրոց: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիելմոսի Կրէֆֆելթի, 1849:
X Հաւաքումն վկայութեանց սուրբ գրոց: Նոր Եօրթ, 1859: *հայ Գ. Կ. 1869 էջ 292 13x19*

Հեգերէն, առաջին կանոն Սաղմոսի. այլևայլ անգամ ու զանազան տեղուանք տպագրուած:

Հեթում պատմիչ. Պատմութիւն Թաթարաց շարագրեալ 'ի Հեթմոյ Արամեան 'ի կարգէ Պաէմննսգրատեանց: Յեղեալ 'ի լատին օրինակէ 'ի հայ բարբառ 'ի ձեռն Հ. Մկրտիչ Աթոռակալ վարդապետի Աւգերեան: Ի վենետիկ 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու. յամին 1842, ՌՄՂԱ: Թարգմանչին բան առ վերծանողս վասն հայկական Թարգմանութեանն:

« Գեղեցիկ են այս գէպք բարեպաշտ և արքայական իշխանիս Հեթմոյ տեառն Կոռիկոսոյ 'ի Կիլիկիա, աղքակցի Թագաւորացն մերոց Հեթումեանց. զի յետ արքունի և պատերազմական մարտեց ինքնակամ հրաժարեալ յաշխարհէ՝ գնայ 'ի Կիսրոս և անդ կրօնաւորի առ Փրանկիսկեան միանձունս, ուսանելով և զբարբառ գաղղիական. և 'ի գիմել իւրում յարևմուտս, 'ի խնդրոյ այլոց գրեաց զպատմութիւն Թաթարաց հանդերձ աշխարհագրական տեղեկութեամբք զարևելեան Թագաւորութեանց ժամանակին: Վասն հայերէն բնագրի չիք յիշատակ. այլ որպէս և զհարգ գիտէրն խօսել 'ի լեզու գաղղիացի, այնպէս Թելագրեաց խնդրոյն և հարթողի զգաղղիական գրութիւնն. և Թուրի յաւելեալ ինչ ինչ յիւրմէ, ուստի Թարգմանեցաւ և 'ի լատինականն: Եւ ահա 'ի լատին օրինակէ անախ անկելոյ 'ի մեր ձեռս՝ իւրք իւրք վրիպակօք և անհարթ ոճով. Թարգմանեցաք նիւթապէս և մեք յետոյ ուրեմն հայկական լեզուաւ, զի մի անյիշատակ մնասցէ յազգիս: Միայն գտաք զհայերէնագիր ժամանակագրութիւն ինչ նորին Հեթմոյ պաամչի, զոր և յաւարա պաա-

մութեանն ապագրեմք: Սա ինքն Հեթումայ գոյզն գիտութիւնս զանձնէ 'ի կարգի պատմագրութեանս, ... խառն ընդ բանս գաղղիացի գրչի: Եւ միոյ լատին օրինակագրիէ և պատուաստ առաջիկայ յառաջաբանիս.

« Այն ինչ գիպաւ Հեթմոյ, որ ինչ Մարկոսի Պօղոսի Վենետիկեցւոյ. վասն զի երկաքանչիւրն նախ զգիրս իւր շարագրեաց 'ի բնիկ լեզու, նա իտալերէն՝ սա գաղղիերէն: Յետոյ որպէս այն գար ոչ ինչ այլ վարէր՝ բայց զբարբարոսական ոճ, երկաքանչիւրն իսկ զանոճ և զանհարթ թարգմանիչ գտեալ, անշուք ոճով առևան լատին ընթերցողաց ... »

« Հեթումս այս էր հայազգի՝ յարքունի զարմէ ծնեալ. այլ զազնուատոհմութիւն իւր յոչինչ համարեալ 'ի Քրիստոս, և արհամարհեալ զաշխարհ և զոր ինչ յաշխարհի են, զմիայնակեաց ընտրեաց կեանս ... իսկ թարգմանիչ նորա եղև Նիկողայոս Սալցոնի, որ 'ի հրամանէ ծայրագոյն քահանայապետին Կղեմայ հինգերորդի 'ի քաղաքն Պիկդաւիոյ նախ զայս գիրս գաղղիարէն գրեաց, որպէս և զիարգ թելագրեցաւ նմա 'ի Հեթմոյ, և ապա 'ի լատինն վերածեաց ըստ կարի յամի տեառն 1307 » :

Haython (ou Aithon, Haithon, et ici Haycon). L'Hytoire merueilleuse Plaisant et recreatiue du grand Empereur de Tartarie seigneur des Tartres nome le grand Can contenant six liures ou parties : Dont le Premier traicte des singularitez et conditions des xiiii. Royaulmes de Asye subiectz audit grand Chan. Le second parle des empereurs qui depuis l'incarnation nostre seigneur et encore a pSENT regnent en Asie. Et aussi dont premier proceda le nom de grand Chan Et la seigneurie des Tartres, Et coment. Le tiers describe qlle chose on doit faire auant que commencer la guerre. Le quart parle du voyage q fist vng Religieux des freres pscheurs allant par le commandement oultre mer prescher les mescreans. Et sont en ceste partie contenuz les royaulmes, Les gens, Les provinces, Les loix, Les sectes, Les heresies, Et les nouvelles que le dit frere trouua en parties dorient.

Le cinquesme contient coment vng aultre religieux des freres mineurs alla oultre mer pour prescher les infidelles, Et fust, jusques en la terre prebstre Can ou il vit plusieurs aultres choses fort admirables, et dignes de grand memoire, come il racompte cy dedans. Le sixiesme parle du pays de surye, et des villes sur mer degipte, du desert du mont de Synay, darabe, Et des saintz lieux que sontentre le fleuve Jourdain et Hierusalem, Et signament des choses monstreuses quil a veues selon la diuersite des pays, contrees et regions. Et plusieurs aultres choses come on pourra veoir par la table ci apres. Avec Preuilege. On les vend a Paris, en la rue neufue nostre dame, a lenseigne S. Nicolas et au pallays . . . pour Jehan. s. denys.

† 4692 4693. Cy finist lhistoire merueilleuse. Imprimée nouvellement a Paris En Lan mil cinq cens vingt et ix, le quinziemes iour du mois Dapril pour Jehan saint denys libraire. (Pet. in-fol. goth. de 4 ff. prelim. et lxxxij ff. de texte, à longues lignes, avec plusieurs gravures sur bois).

Le titre ci-dessus porte la marque que nous avons donnée, (tome II, col. 1373). Il fait suffisamment connaître le contenu de ce livre rare, mais ne donne ni le nom de l'auteur, ni celui du traducteur, et c'est ce qui nous engage à rapporter le passage suivant, qui se lit au premier f. du texte: "... Et fut ce traicte premierement faict en latin par tres noble et tres hault homme monsieur Aycone seigneur de Courcy cheualier et nepueu du roy d'Armenie la grande, lequel aycone apres ce quil eut longtemps suiuy les armes avec son oncle et veu presentement toutes les choses que il racompte en cest liure se rendit en lordre de Presmonstre moyce blanc au royaulme de Chipre en labaye de lepiphanie en laquelle il fist cest liure comme dit est, puis lan de grace mil trois cent et dix Et fut ce liure translaté du latin en francoys par frere Iehan de longdit ne de Ippre moyne de labbaye de saint Bertin en saint O-

mer de lordre de saint Benoist de leuesche de Therouenne en lan de lincarnation nostre seigneur mil trois cent cinquante et vng ».

— Sensuyent les fleurs des histoires de la terre Dorient; compillees par frere Haycon seigneur du Cort: et cousin germain du roy Darmenie par le comandement du pape: et sont diuisees en v parties. La premiere partye contient la situation des royaumes Dorient. La ii parle des seigneurs que en Orient ont regne depuis lincarnation de nostre seigneur. La iii partie parle des tartarins. La iiiii parle des sarrazins et des Turcz depuis le premier iusques aux presens que ont conqueste Rhodes hongrye et dernièrement assailli Autriche. La v parle de Sophy roy de Perse Et du prince Tamburlan. xvii (cah.). On les vend à Paris par Philippe le noir. (Au recto du dernier f.) Cy finyst lhystoire de Tamburlan, nouvellement imprimes à Paris (sans date); pet. in-4, goth. de 4 ff. prelim. et lxx 4 chiff. à 2 col. avec fig. en bois, sign. A.-R. avec la marque de Ph. le Noir, au verso du dernier.

Même ouvrage que le précédent, mais d'une autre traduction, ou au moins avec un changement de rédaction et des augmentations. — On y lit un prologue qui n'est pas dans l'édition de 1529.

Autre édition. Paris, en la rue neuve nostre Dame, (à la fin): Cy finist lhystoire de Tamburlan. Nouvellement imprimee a Paris. xvij (cahiers) in-4. goth. à 2 col. . . . grav. sur bois.

Fleurs (les) des histoires de la terre d'Oriens, divisée en 5 parties; la première traite de la situation des royaumes d'Orient; la seconde, des seigneurs qui ont régné en Orient depuis l'incarnation de N. S.; la troisième, des Tartarins; la quatrième, des Sarrasins et des Turcs; la cinquième, de Sophy, roy de Perse. Lyon, Benoist Rigaud.

Cet ouvrage est le même que le précédent, mais retouché dans le style.

Le livre intitulé : *L'histoire du grand empereur de Tartarie*, et celui qui a pour titre : *Les fleurs des histoires* ... proviennent l'un et l'autre d'une même source, savoir : de l'Histoire d'Orient, écrite en français par Nicolas de Salcon, Salcoin ou Salconi, (mais point Falcon), d'après les mémoires de frère Haython de Courcy, cousin du roi d'Arménie, lequel ouvrage a été traduit en latin par le même Salcon, en 1307, au mois d'août. Cette traduction latine fut imprimée pour la première fois sous le titre de : *Liber historiarum partium Orientis, Haythone autore* (edente Menrado Molthero); Hagauoæ; per Ioh. Seclerium), 1529. ... Elle a été reimprimée dans le recueil intitulé : *Novus Orbis*; et ensuite à Helmestadt, en 1585, in-4, avec : *Marci Pauli Veneti Itinerarium, et fragmentum e Speculo Vincenti Beluacencis ejusdem argumenti*, par les soins de Reineceius; enfin, en dernier lieu, sous cet autre titre : *Historia Orientalis quæ de Tartaris inscribitur*, par les soins d'André Muller, avec la traduction latine de Marc-Paul, édition de Cologne, 1671, in-4; et c'est d'après cette dernière édition qu'a été faite la traduction française qu'on a insérée dans le second volume du *Recueil des voyages en Asie*, publié à la Haye, en 1735, in-4.

Il existe une traduction anglaise de l'ouvrage d'Haython, sous le titre de *Lytell Cronycle*, et qu'on attribue à Alex. Barclay; elle a été imprimé à Londres par Rich. Pynson, sans date (vers 1520 ou 1530), de format in-fol.; Biblioth. heber., I, 3461, et Biblioth. grenvil., p. 306, et surtout, Ames, édit. de Dibdin, II, p. 563-65, où l'on trouve des détails curieux sur cette chronique traduite du français en anglais, et par exemple ce passage de la souscription placée au f. G. 3 : « Hese endet y boke of thistoris of thorient parites copyled by ... frere Hayton ... which boke G. Nicholas Falcon, writ first in french as y frere Hayton said with his mouth, without any note or example et out of frenche jbahue translated in latyn, for our

holy father y pope. In the yare of our lord god. M. CCC. VIII in the moneth of August. Deo gratias 7 .

— *Rélation des Voyages en Tartarie de frère Guillaume de Rubruquis, fr. Jean de Plan Carpin, fr. Ascelin, et autres religieux de St. François et de St. Dominique, qui y furent envoyés par le pape Innocent VI, et le roy St. Louys (extrait du latin); plus un traité des Tartares et de leur origine, mœurs, religion ... avec uu abrégé de l'histoire des Sarrasins et des Mahometans ... le tout recueilly par Pierre Bergeron. Paris, L. de Heugneville, 1634. (Brunet, *Manuel de Bibliographie*).*

Louis de Backer, L'Extrême Orient au moyen âge. Paris, 1877.

Historia delle parti dell'Oriente, e del passaggio alla Terra Santa, discritta fedelmente da Haitone monaco armeno, parente del Re d'Armenia, Premonstratense.

(*Historia degli Imperatori Greci... Con l'Historia delle parti dell'Oriente, scritta da Haithone, parente del Re d'Armenia. Tradotti in lingua italiana da M. Joseppe Horologgi. In Venetia, appresso Vincenzo Valgrisi. M. D. LXII.*)

Queste sono le historie delle parti di Oriente, scritte in brevità da F. Haitone, signor de Curchi, et parente del Re di Armenia; le quali, io Nicolao Salconi di ordine del Sommo Pontefice, et Signor nostro Clemente V, scrissi primamente in lingua Francese a Poitto, dettandole l'istesso F. Haitone di sua propria bocca, senza alcuna nota, ouero esemplare, et di lingua Francese le ho poi trasportate nella lingua Latina del MCCCVII, del mese di Agosto.

Hayton, tradotto in Italiano. (Nella Collezione di Ramusio). Tomo II, 1583.

Երևանի հայոց պատմության համառոտագրությունը և մեկ ամաց կարճ'ի կարճից հաւաքեալ 'ի զանազան պատմութեանց հայ ֆուսնկ և ասորի. շարադրեալ պարոն Հեթմոյ տեառն Կոռիկոսոյ. և արար զայս բանք 'ի

Թուին Հայոց Երես. և յամի մարդեղութեան Տեան
Ռ. Գ. Գ.

Chronographie de Héthoum, seigneur de Gorigos, ouvrage inédit du moine Haïton, auteur de l'Histoire des Tartars; traduite pour la première fois sur le texte arménien de l'édition de Venise, par V. Langlois. (*Revue de l'Orient*, 1863. Tome v, pag. 103-114.

Table chronologique de Héthoum, comte de Gorigos. Dans le *Recueil des Croisades - Dulaurier*. Tome I, pag. 471-490. Բնագիր, Թարգմանութիւն և ծանօթութիւն:

* Հեղինէ կամ Գաղանիք մը 'ի Կոստանդնուպոլիս: Տէր և հրատարակիչ Մ. Յ. Չօլաքեան: Կ. Պօլիս, 1869:

* Հեղինէ կամ Որբ օրիորդ մը տառապանաց դրպ. րոցին մէջ. Թարգմ. Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, տպ. Մխիթ. 1863:

X

* Հենրիադա կամ Անառակ կնկան մը պատմութիւնը: Հեղ. Լաւրանս Սդէռն. Թարգմանեց Արմենակ Հայկունի: Կ. Պօլիս, 1864: 52 56 18 X 17.

X

* Հենրիկոս, Բարոյական պատմութիւն. Հեղ. Է. Գանֆէլ: Գաղղիարենէ Թարգմանեց Գարրիէլ Ադամեան: Կ. Պօլիս, 1854: Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1861:

X

Հետազոտութիւն յերկրագրութեան և շրջանային պատմութեան վերաբերեալ ի Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց: Կ. Պօլիս, 1870: 62 109 12 X 17

Հետազոտութիւն « յաղագս խնդրոյն այնորիկ Թէ արդեօք գնացեալ իցէ սուրբն Պետրոս յառաքելութիւն 'ի Հռովմ, 'ի պաշտպանութիւն դրոյն Տէր Յովհանն Վանանդեցի վարժապետ քահանայի Զմիռնիոյ Մերզայեան: Երկասիրութիւն Միհրգատայ Տէր Աստուածատրեան Միհրգատեանց: Գործ ԻԻԲԻ 'ի

1858 ամին, 'ի կոտանդնուպոլիս, 'ի Սամաթիա: կոտանդնուպոլիս, Գործարան Զարգարեան, 1871:

* Հետազոտութիւն տօմարական վրիպակաց 'ի Տէր Երեմիա քահանայէ Խասգիւղի: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1864:

* Հետվիճի երդումը: Հեղինակութիւն Ամեռե Աշար. Թարգմանեց Գ. Մսերեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1876:

Հերքումն անիրաւ զրպարտութեանց, և ազերս առ ընդհանուր ազգային ժողովն: ?

Հերքումն գրախնդիր վայրաբանութեանց ոմանց մերազնեայց տկարամիտ անձանց: Յօրինեալ 'ի Մատթէոս կաթօւղիկոտէ ամենայն Հայոց 'ի սուրբ Էջմիածին. տպագրեալ 'ի Մոսկուա:

X Հերքումն կարծեաց զնալոյ սրբոյն Պետրոսի 'ի Հռովմ, զոր գրեալ է Տէր Յովհան գիտնական քահանայն Միրզայեան Վանանդեցի, բազմաբգիւն վարժապետն Մեսրոպեան վարժարանի: Զմիւռնիա, տպ. եղբարց Տէտէեան, 1853: Եջ 44. 10X15

* Հերքումն Մասիս լեռագրոյն՝ Պապուլթիւն և Մըխիթարեանը յօդուածոյն, և ուղղափառ վարդապետութիւն Հռովմէական սուրբ Եկեղեցւոյ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. սրբոյն Բենեգիկոսոսի, 1854:

* Հերքումն մոլար դրութեան Արձակման, Խուտովանութեան եւ Ապաշխարութեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիէլմ Կրիֆֆիթի, 1852:

Հէքիմեան Սրապիոն: Քերթնաճք, առջ և Թատրերգութիւնք: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1853:

— Յոշիանէ, Գոմաշա, Պօղոս և Վիրգինիա: Կ. Պօլիս, Ա. Համազգային տպ. 1864:

Հիմնադիրը քրիստոնէական հաւատոյ Հայաստանի և պահպանողք զայն ցուրբն Գրիգոր Պարթեւ, և նորին յաջորդ կաթողիկոսունք մինչև ցուծերորդ Յովհաննէս Կարբեցի: Տես Ստորագրութիւն կաթողիկէ Էջմիածնի և հինգ զաւառացն Այրարատայ: Հասար Ա, 140-238:

Հիմնական կանոնք Մխիթարեան ուխտին վիէննայ: Մեծի քահանայապետին Պիոսի Թ հրովարտակ հաստատութեան հիմնական կանոնաց Մխիթարեան ուխտին վիէննայ: Ի վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1801:

Pii IX Pontificis Optimi Maximi regularum fundamentalium Congregationis Mechitaristicæ Vindobonensis approbatio. Viennæ, typis Congregationis Mechitaristicæ, 1852.

X *Հիմնական տարբերութիւնք Հռովմէական ու Էջմիածնական եկեղեցեաց զաւանուծեան ու վարչապետութեանց մէջ: Գրեց Հ. Յովսէփ վ. Գաթըրճեան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Կ. Պօլիս, Արևելեան Համադրային տպարան, 1862:

այս և Կ. Պօլիս Ա. Համադրային տպարան. 1864
էջ 517
16x11

X Հիմն ստուգութեան. « Գիրք որ կոչի Հիմն ստուգութեան. հաւաքեցեալ յուսմանէ բանասիրէ 'ի փառս Աստուծոյ և 'ի յօգուտ մերայնէից. և բաժանեցեալ յերիս մասունս: Մասն Առաջին: Տպագրեցեալ ... յամի տեառն 1783, 'ի Կոստանդնուպօլիս »: Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Յիշեցէք ... զերկոտասան անձինս՝ հանդերձ հոգևոր և մարմնաւոր ծնողք և ամենայն արեանառու մերձաւորք մերովք, որ համակամութեամբ տպեցուցաք զսա »: *մասն Բ էջ 1743 Կ. Պօլիս: էջ 144. 16x11 71*

X *Հիմն Աստուած. Գոնրատ Պոլանտենի ժամանակակից վէպ. Թարգմանեալ գերմանական բնագրէն: վիէննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1872:

*Հին կտակարանի պատմութիւն, Ս. վ. Խապայեանց: ՅՅրուսաղէմ, 'ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1878:

*Հին պատմութիւն . Թարգմանեց Աղեքսանդր Մազերով: Թէոդոսիա, 'ի տպար. Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1860:

Հիսարեան (Յ. Մ.): Տես

Բանասէր:

Դիւան:

Կարճառօտ կենսագրութիւն մե-

ծին Նարուէոնի:

Նեոն կամ կատարած աշխարհի:

*Հիւանդութեանց առջեւն առնելու կերպ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1866:

Հիւկոյ Վիքթոր.

Նորրոսալ տր Փարի. (Փարիզի մայր եկեղեցին): Թարգմանեց Տիրան Թերզեան:

Նորրոսալ տր Փարի. Թարգմանեաց Մետրովպ Նուպարեան: Ղմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան, 1871:

Քրիստոս 'ի վատիկան. Թարգմանութիւն Ս. Հէքիմեանի: Պօլիս, 1871:

Անձկոյ, Թատերգութիւն: Թարգմանեց * * * Ղմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց 1863:

Թշուառք (Լէ Միդերապլը) տասն հատորի բաժնուած: Գաղղիարէն բնագրէն Թարգմանեց Գրիգոր Չիլինկիրեան: Տէր և Հրատարակիչ Յարութիւն Տէտէեան. Ղմիւռն. 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1868:

Հիւսեակ բարեբանութեանց սրբոյ Աստուածածնին. ծայրաքաղ հաւաքմամբ 'ի բանից վարդապետաց, յօրինեալ 'ի Հ. Մատթէոս դասասաց վարդապետէ Եւգոկիացոյ, միոյ յառաջին աշակերտացն Մխիթարոյ վարդապետի Աեքաստացոյ և առաջնոյ արքայի: Տպեալ արդեամբք և գոյիւք բարեպաշտօն Շահրիմանեանց երկոցուն եղբարց, Բարազմեան պարոն Յովսէփին և պարոն Չաքարին, յօգուտ առաքինասերմանկանց եկեղեցոյ, 'ի փառս մեծին Աստուծոյ 'ի պատիւ ամենօրհնեալ Կոստին ... Յամի տեսուն 1775, ապրիլ 20, 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Իեմեարիայ Թէոդոսեանց»: Յէջ 107. «Նորին վարդապետացն»

→ Կրմերացոց փառաբանութիւն ի սուրբ Սուրբ Գ. Դովմա . տպ. Աստուծոյ 1864 էջ 70 11817

գապետի ասացեալ, տասն բանք գովեստից և Հայ-
ցուածոց առ աստուածահայրն սուրբ Յովսէփ, յի-
շատակաւ մեծամեծ շնորհացն որ պարգևեալք եղեն
նմա յԱստուծոյ » :

* Հիւսիսափայլ, օրագիր ընդհանուր ազգային լու-
սաւորութեան և դաստիարակութեան, հրատարա-
կեալ 'ի Ստեփաննոսէ Նազարեանց : Մոսկվա, 'ի տպ-
Հայկական Ճեմարանի եղբարց Լազարեանց արևե-
լեան լեզուաց, 1858-1861 :

Հիւսուածք բանից նախնի պատմագրաց Հայոց :
Պատմութիւն ժամանակաց մարդպանութեան 'ի
Հայս : Մասն առաջին : Վեհմիհրչապուհ-Վահան-
Մամիկոնեան : Շարահիւսեալ 'ի Կ. Կոստանեանց :
Գիրք առաջին : Վիէննա, 1877 : ... Տպագրեալ ծա-
խիւք մեծապատիւ Մկրտչի Սարգսեանց Տ. Սանա-
սարեանց : Buchdruckerei von W. Heinrich in Wien.

Հիշտուածք. Հայոց հին պատմագրերի խօսքերից :
Հայոց մարդպանների ժամանակուայ պատմութիւ-
նը : Առաջին մասն Վեհմիհրչապուհ-Վահան Մամի-
կոնեան : Գրաբառից թարգմանից Կ. Կոստանեանց :
Գիրք երկրորդ : Վիէննա, 1877 :

Հիշտուածք. Հայոց մարդպանների պատմութեան
առաջին մասի համար յառաջարան ծանօթութիւնք,
ժամանակագրութիւն և պատմական հատուածներ :
Կ. Կոստանեանց : Գիրք երրորդ : Վիէննա, 1877 :

Հիւրմիւլ (Գէորգ արքեպիսկոպոս) : Տես
Գոթողիա :
Կեսարոլ յիշատակարանք :
Պոլիկտոս վկայ :
Ռոլենի Հնախօսութիւն :

Հիւրմիւլ (Եգուարդ արքեպիսկոպոս) : Տես
Աստուածաբանութիւն բարոյա-
կան :
Աստուածաբանութիւն տեսական :
Աստուածասէր :
Արիստողեմ :

Աքսորականք:
 Բանաստեղծութեան արուեստ:
 Բելիսարայ արկածք:
 Բեմասացութիւնք:
 Բուրաստանք:
 Դիցարանութիւն:
 Զբօսարան տօնից:
 Հովիւ հոգեւոր:
 Հուրաստուածային սիրոյ:
 Ճարտասանութիւն առձեռն:
 Մանօնի, Խօսեցեալք:
 Մաղթանք չափաւ:
 Մեծաստասեայ սրբազան Թատր
 երգութիւնք:
 Մերովպէ:
 Յորայ գիրք:
 Նումա Պոմպիլիոս:
 Ուղեւորութիւն Անաքարսեայ:
 Պօղեւ վիրգիւնի:
 Ռասիւնի երգք 'ի կրօնս:
 Ռուենի Հնախօսութիւն:
 Վիրգիլեայ Ենիական:
 » Հովուութեան երգութիւնք:
 Վրուրի Առակք:
 Տակիտոս:
 Տելեմաքայ արկածք:
 Փեդրա:
 Փեդրոսի առակք:
 Քերթուածք:
 Օրհնութիւնք:

* Հիւանդանոց, Փանոսեան եւ Խառն ժողով:
 Կ. Պօլիս, տպ. Արամեան, 1868.

* Հմտութիւն մանկանց, 'ի պէտս ազնուազարմ
 մանկան Տիրանայ Ալեքսանեան. 'ի Հ. Սինասայ Վ.
 Բժշկեան, 'ի Միխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, Ս.
 Ղազար, 1818, 1832, 1850.

* Հնախօսութիւնք 'ի վերայ հայկական հեծա

→ Յիփոսե՛ր, ԱՂԳ Պ. Գալստիսե՛ր, Մօլթա՛ն 15722 1153.

Նոսուժեան, Մկրտչի Էմին: Գազզիարենէ (Թարգ-
մանեց Յովհաննէս Պրուս. Տերոյենց: Կ. Պօլիս, 'ի
տպ. Տերոյենց, 1877:

Հնախօսութիւն աշխարհագրական Հայաս-
տանեայց աշխարհի Տեառն Հ. Ղուկաս Աթոռա-
կալ վարդապետի Ինձիճեան. տպագրեալ յառաջ-
նորդութեան Տեառն Սուքիասայ վարդապետի Սո-
մալեան արքեպիսկոպոսի Սիւնեաց և ընդհանրական
արքայի Մխիթարեան ուխտին. արդեամբք և ծա-
խիւք աստուածասէր Կարնեցի Երանուհի տիկնոջ՝
կողակցի Մանուկ աղայի մահտեսի Աստուածա-
տրեան (Հատորք երեք): Ի Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն
Ղազարու, յամի 1835, ԽԾԶԴ:

Ա. Անուն Հայաստանեաց: Բ. Դիրք Հայաստա-
նեաց: Գ. Տարածութիւն Հայաստանեաց: Դ. Օր
Հայաստանեաց: Ե. Լեռինք Հայաստանեաց: Զ. Գետք
Հայաստանեաց: Է. Բերք Հայաստանեաց: Ը. Վաճա-
ռականութիւն Հայաստանեաց: Թ. Բնակիչք Հայաս-
տանեաց: Ժ. Բազմամարդութիւն և սակաւամար-
դութիւն Հայաստանեաց: ԺԱ. Անցք և պատմութիւն
Հայաստանեաց: ԺԲ. Կառավարութիւն Հայաստա-
նեաց: ԺԳ. Դրօշք, Նշանք և Վերտառութիւնք Հա-
յաստանեաց: ԺԴ. Զինուորութիւն Հայաստանեաց:
ԺԵ. Սովորութիւնք Հայաստանեաց: ԺԶ. Օրէնք
Հայաստանեաց: ԺԷ. Բարք Հայաստանեաց: ԺԸ. Լե-
զու Հայաստանեաց: ԺԹ. Դպրութիւնք և արուեստք
Հայաստանեաց: Ի. Կրօն Հայաստանեաց: ԻԱ. Եպիս-
կոպոսարանք Հայաստանեաց: ԻԲ. Բաժանումն Հա-
յաստանեաց: ԻԳ. Աշխարհագիրք Հայաստանեաց:

* Հնախօսութիւն Հայաստանեայց համառօ-
տեալ 'ի Հ. Մանուէլ Վ. Քաջունի 'ի Մխիթար.
ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1855:

X

* Հնախօսութիւն համառօտ, կամ պատմութիւն
նախնի ~~Պրու~~ութեանց որ յետոյ անկան ընդ տերու-
թեամբ Հռովմայեցւոց, 'ի Յովհաննէ Պրուսացւոյ
Տէր-Կարապետեան Զամուռնեանց, 'ի պէտս գրա-
բոցաց համառօտեալ յաշխարհիկ լեզու: Ի Կոս.

տանդնուպօլիս, 'ի տպար. Յովհաննու Միւհէնտի-
սեան, 1846: Էջ 354 16811

Հնախօսութիւն: Տես Ռոլէն:

*Հնութիւնք հայրենեաց 'ի գաւաւին Երնջա-
կու աշխատասիրութեամբ Արիստակէս վարդապե-
տի Սեգրակեանց: Վաղարշապատ, 'ի տպ. Ս. Էջ-
միածնի, 1872:

Հնոց եւ նորոց. Պատմութիւն վասն Դաւթի և
Մովսիսի Խորենացոյ: Թուղթ Դիոնեսիոսի Արիս-
պագացոյն առ Տիտոս: Օրինակք յիշատակարանաց:
Դամբարան սրբոց Սուքիասանց: Յուցակ ձեռագիր
մատենից: Հրատարակեաց Գարեգին Վ. Սրուանձ-
տեանց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ե. Մ. Տնտեսեան, 1874:

Հոգեւից պտուղ՝ քաղեալ 'ի մեկնութենէ ազօ-
ւթիցս՝ խաչակնքելոյ, տէրունականի, և ողջունառ-
ուութեան: Առեալ յաստուածագիծ տառից և 'ի բա-
նից սրբոց հարց: Աշխատասիրութեամբ Հ. Պողոսի
Տէվրիշեան Կոստանդնուպօլսեցոյ 'ի Լիբանանեան
կարգէ սրբոյն Անտոնի մեծի, 1816, ՌԻԿԵ: Ի Հոռով,
'ի տպ. սուրբ Ժողովոյն տարածութեան հաւատոյ,
Հրամանաւ մեծաւորաց:

Հոգեշահ գիրք. « Գրքուկս կոչեցեալ Հոգե-
շահ, յերկուց Ճառից սրբոյն Յովհաննու Ոսկերե-
րանին յԱնդրիանդեայ գրքոյ յերրորդ և 'ի չորրորդ
Ճառիցն ոտանաւորեալ 'ի Յակոբ պատրիարքէ Կոս-
տանդնուպօլսոյ. 'ի շահ և յօգուտ կատարելութեան
կենաց ցանկացողաց: Տպեցեալ արդեամբք հայրա-
պատիւ տիրացու Գասպար Սեբաստեան դպրի ... 'ի
Թուին Հայոց ՌՃՂԵ, գեկտեմբերի Ժք. 'ի տպ. չնչին
Յովհաննիսի »: Յիշատակարանին մէջ կը յանձնէ
« ... յիշեւ յազօթս զանորդիւն Յակոբ պատրիարքս
Կոստանդնուպօլսոյ. որ 'ի ՌՃՂԵ նոյեմբերի Ժա 'ի սօ-
նի սրբոյն Յովհաննու Ոսկերերանին զսա 'ի պատիւ-
նորին հիւսեցի »:

Գրքին վերջը գրուած են նոյն պատրիարքին խրա-

տական ոտանաւորներն. « ... կատարելոց՝ կ'ըսէ, զբանս Ոսկեբերանին ետու վարժիչ կրթութեան բարուց. և զայս մանկանց ձերոց, և ձեզ մանկաբար շարժողացդ. ... Շարադրեցաւ արդեամբ յորդորողի սորին՝ Գասպար Սեբաստեան հայրապատիւ դպրի. ՌՃԳՁ, փետրվարի 10, 'ի սուրբ Աստուածածին, 'ի պատրիարքարանի մերում» :

* Հոգեշահի մտածութիւնք աստուածային թաւնից. (Թարգմանեալ 'ի լեզու աշխարհաբառ 'ի դիւրութիւն և յօգուտ բարեսէր հաւատացելոց, 'ի Հ. Ռափայէլ վարդապետէ Ուզունեան : Վիեննա, 'ի տպ. Մխիթ. 1825 :

* Հոգեշահի մտածութիւնք Հոհէնլոհէ Աղեքսանդր քահանայի. (Թարգմանութիւն Հ. Մկրտիչ վարդապետի Աւգերեան, Աթոռակալի Մխիթ : ռւխտին : Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1838 :

* Հոգեշահի մտածութիւնք աշխարհականաց եկեղեցականաց համար : Զմիւռնիա, 'ի տպ. Միտլերմոսի Կրիֆթիթի, 1844 : 54 1/2 10/11 — 7

* Հոգեսիրի ուրումն բանք միթարականք առ վշտադնեալս : Վիեննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1828 :

Հոգեւորական պատերազմ. « Գիրք կոչեցեալ Հոգեւորական պատերազմ. շարադրեցեալ 'ի վերապատուելոյ հօրէ Լօրէնցիօսէ Սկուպուլի կղերիկօսէ կանօնաւորէ : Թարգմանեցեալ յուսմանէ Ջերմուանդէ, 'ի լեզուէ իտալիականէ 'ի հայկական բարբառ : Եւ 'ի լոյս ածեցեալ հոգաբարձութեամբ և սրբադրութեամբ նոյնոյ (Թարգմանչի) Տպագրեցեալ արդեամբ և դոյիւք Կոստանդինուպօլսեցոյ Յօհաննիսի որդւոյ տիրացու սլարոն Գեւորգին : ... Յամի տեառն 1723, հոկտեմբերի 20, 'ի Վիենետիկ, 'ի տպ. Անտօնի Պօլթոյի :

* Հոգևորական պատերազմ. Գործ մեծարգոյ Հօր տեառն Լաւրենտիոսի Սքուբօլի, Թէատինեան կարգէն. յիտալականէն (Թարգմանեց Գերապայծառ

Յովսէփ Վ. Ֆերահեան: միտան կաթողիկոսական
աթոռոյն կիլիկիոյ: Վենետիկ, Մխիթարեան տպարան,
1882:

* Հոգեւոր երգեր: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիել-
մոսի կրիֆֆիթի:

Հոշիոսի Սիդրոնիոսի եղերերգութիւնք 'ի
Զարչարանս Քրիստոսի, զոր 'ի լատին ընագրէն
Թարգմանեաց 'ի մերս Հ. Մանուէլ Վ. Չախջախեան,
'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպարանի
սրբոյն Ղազարու, 1830:

Հոմերի եղիական. Թարգմանեաց 'ի հելլեն բը-
նագրէն Հ. Եղիա Վ. Թումաճան 'ի Մխիթ. ուխտէն:
Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1843:

Հոմերի իլիական. հան 'ի հայ Հ. Արսէն Կո-
միտաս Բագրատունի, 'ի Մխիթարեանց: Վենետիկ,
Ս. Ղազար, 1864:

Հոմերի Ոդիսական, Թարգմանեաց 'ի հելլեն
բնագրէն Հ. Եղիա Վ. Թումաճան, 'ի Մխիթ. ուխ-
տէն: Վենետիկ: Ս. Ղազար, 1848:

Հուզոնի Գրովտիոսի Ջեմարտութիւն քրիստո-
սական հաւատոյ. 'ի լատինէ 'ի հայ ած Մեսրոպ
Դաւթեան Թաղիագեանց Կարբեցի, սարկաւազ
սրբոյ էջմիածնի ... : Ի Կալկաթա, 'ի Գործատան
Եպիսկոպոսական Ջեմարանի: Bishop's College,
1829:

Հուզոնի Փոսկոլեայ տաղ գերեզմանական.
Թարգմանեաց Հ. Արսէն Կ. Բագրատունի 'ի Մխի-
թարեանց: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1865:

Հռզոնի Փոսկոլեայ և Հիւպոլիդեայ Պինգե-
մնգեայ Տաղք գերեզմանական. Թարգմանութիւն
Գեր. Եգուարդայ Հիւրսիւզ, արքեպիսկոպոսի Շի-
րակայ 'ի Մխիթ. ուխտէն (Բազմավէպ, 1867):

Հռզոնի Փոսկոլեայ և Հիւպոլիդեայ Պինգեմնոսի

*Հոգեւոր երգեր Լուսինեայ Եղիա (նոտա) և Գեորգ
մեայ և Կարապետեան տպարան և Յիւրոպոս
և Կոստան Երզնկայ, և Յիւրոպ. Կոստան 1868 և 1872*

կրկին տաղք գերեզմանականք, տաղաչափեալ յանգաւոր 'ի Յարուժենէ Գ. Մըրմըրեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Արամեան, 1881:

* Հովիւ հոգեւոր. Տէր Միքայէլ Փիանոյ քահանային յորդորակները: Թարգմանեց Հ. Եղուարդ Հիւրմիւզ, Շիրակայ արքեպիսկոպոսը, Մխիթարեան միաբանութենէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1856-60:

* Հուր աստուածային սիրոյ. Փինար քահանային մտածականները Քրիստոսի մարգասիրութեան վերայ: Թարգմանեց Հ. Եղուարդ Հիւրմիւզ, Շիրակայ արքեպիսկոպոսը, Մխիթարեան միաբանութենէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1870:

Հուակիմեայ (Ղ.). Երգք վասն Կրօնից. զոր թարգմանեալ է Հ. Մատթիայ Գարագաշ, յաշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ. և ծախիւք աղնուական տեառն Անտոնի Ռոմաշկան գրողմեալ: Ի Վիէն., 'ի վանս Պ. Ս. Աստուածաճնի, 1842, ՌՄՂԱ: Տես Ռասիւն:

Հուաստելաս «արքայորդին Եթովպիոյ. որ է բանաստեղծական պատմութիւն իմն բարոյական յօրինեալ 'ի մեծանուն Սամուէլէ Չոնսընեան: Յանգղիական բնագրէ թարգմանեալ 'ի հայ բարբառ երկասիրութեամբ պարոն Յովհաննու Աւգալեանց միոյ յԱնգամոց Ասիական Միաբանութեան Բանգալայ, և այլն: Տպագրեալ արգեամբք և ծախիւք պարոն Պօղոսի Որգանանեան, 'ի տպ. Մարգասիրական ճեմարանի. 'ի Կալկաթա», 1826:

* Հոաստելաս, վիպասանութիւն, անգղիարենէ թարգմանեց Ա. Կ. Տէտէեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան:

Հուիփսիմէ կամ փրկութիւն Հայաստանի: Գրեց Գ. Ծերունի Պատկանեան: Ռոստով (Իոնի վրայ), 'ի տպ. Յ. Արրահամեան, 1875:

* Հուիփսիմէ, ողբերգութիւն: Յօրինեաց Էմմա.

նուէլ Եսայեան: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Արամեան, 1872:

Հռոդերիկեայ (Ալփոնսոսի) Հրահանգք կատարման, ճառք երեք. Թարգմանեալք 'ի Մխիթարեան Միաբանից: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, 1844:

Հռոդերիկեայ (Երանելոյն Ալփոնսոսի) Յիսուսեն կրօնաւորի ճառք յաղագս երից Ուխտից, և Կանոնապահութեան և Յայտնութեան խղճի և Եղբայրական յանգիմանութեան: Թարգմանեաց Հ. Մկրտիչ Վ. Աւգերեան Աթուակալ Մխիթարեան ուխտին: Վենետիկ, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1854:

Հռովմայ արարողութիւնք: Տես Արարողութիւնք:

*Հռովմայ կարծեցեալ նախագահութիւնք: Տեսար Ա. Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Գաւաֆեան, 1871:

*Հռովմայ սրբոյն Պետրոսի կեղծ անոռք: Տեսար Բ. Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Գաւաֆեան, 1871:

*Հռովմայ քահանայապետը, կամ Բնչ պէտք է քահանայապետին աշխարհական իշխանութիւն: Օրուան խնդրոյն վրայ տասնութ հարցում: Աշխատասիրեաց հռովմեական ուղղափառ հայ գաթողիկ քահանայ մը: Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպ. Յովսէփայ Գաւաֆեան, 1870:

*Հռովմեական րայ ճամբորդի մը յայտարարութիւնը Մխիթարեան Միաբանութենէն Վ. Հ. Պետրոս Մինասեանի վրայ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1852:

*Հռովմեական պարգեւ: Շարագրեց չարափառ հայ մը: ԶՖիււնիս, 'ի տպ. Տէաէեան եղբարց, 1 յունվար, 1854:

Հռչակ ողորմութեան աստուածազօր մեծա

փառութեան ինքնակալի և կայսեր ամենայն Ռուսաց Նիկողայոսի առաջնոյ առ ազգս Հայոց, որ 'ի Վրաստան: Տփխիս, 'ի տպ. ուսումնարանի Հայոց ընծայելոյ յԱզնուական Գէորգայ Երամեան Արժրունւոյ, 1827, ՌՄՁԶ:

Հուշակալոր ոճիրք: Տես Աղեքս. Տիւմա:

*Հսկայական ձեռքեր. մանկական վէպ. Թարգմանութիւն Զ. Մսերեանի, պատկերազարդ: Մոսկուա, 1880:

*Հրաբուղիս Այրարատայ. «Նորին ամենամաքուր եկեղեցւոյն դէմ մաքառող Թշնամեաց, և լուծումն խնդրոց հոռովեական գրութեանց 'ի վերայ գլխաւորութեան և միութեան կաթուղիկէ սուրբ եկեղեցւոյ: Աշխատասիրեաց Թ. Միհրդատ Տէր Աստուածատրեանց Միհրդատեանց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհհէնախեան», 1871:

*Հրահանգք աստեղագիտական 'ի վերայ գիտաւոր աստեղաց, 'ի Հ. Պօղոս Վ. Յովնանեան, 'ի Մխիթ, ուխտէ: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, 1841:

Հրահանգք աստեղագիտական 'ի վերայ երկնագնտոյ, 'ի Հ. Աղեքսանդր Վ. Պալճեան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի, 1845:

*Հրահանգք գաղղիերէն լեզուի. շուտով ու դիւրաւ գաղղիերէն խօսիլ ու գրել սորվելու կերպ. 'ի Հ. Ղեւոնդ Վ. Յովնանեան, 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1866, 1871:

Հրահանգք եօթնեկի «եօթնեակ եօթամբ դասաւորեալ: Յօրինեալ 'ի Հ. Միքայէլ վարդապետ Զամբեանց, յամի տեառն 1802, և 'ի Թուականութեանս Հայոց ՌՄԾԱ: Վենեաիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու»: X

X → Հարկուեց գործընկերս մտ շարքստ Եւրոպական
ուսմ քաղաքոյ մարտի 1871 թ. յօրհետե 6 օր անոս
պայտե անհրաժեշտե խոսե Եւրոպայ: Ստորե 4
օրհետե 1871 թ. և 1872 թ. 52 503

Մտնումս Եւրոպայ
1871 թ. 14 7 9 16 1 14 11
1872 թ. 14 7 9 16 1 14 11

կրօնուսոյց վարժապետի Լազարեանց Ճեմարանի,
(յաշխարհիկ շէշու) . Բ. Տպագ. Մոսկուա, 1861:

Հրահանգք քրիստոնէական վարդապետու-
թեան 'ի պէտս մանկանց Հայաստանեայց սուրբ
եկեղեցւոյ . (Թարգմանութիւն գիտնական Տ. Յա-
րութիւնի Մ. Ալամդարեանց: Տփխիս, 1825, 1846,
'ի Մարգասիրական տպարանի: Բ. Տպ. Կալիպթա:

* Հրահանգ բարոյական խրատուց . յօրինեց
Թագւորեանց Յակոբ Պ. Կոստանդնուպօլիս, 1866:

Հրահանգ կրթութեան յաւիտենական կենաց
կարգեալ 'ի սրբոյն Իգնատիոսէ Լոյոլայ . (Թարգմա-
նեալ 'ի Հ. Պետրոս վարդապետէ Մինասեան, յա-
շակերտաց Մխիթարայ արքայի: Վենետիկ, 'ի տպ.
սրբոյն Լազարու, 1854:

* Հրահանգ սիրոյ: Երուսաղէմ, 'ի տպ. առաքե-
լական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց:

* Հրանտ (Ասատուր) Պատանեկան ներշնչումներ:
Կ. Պօլիս, 1876:

* Հրաշալիք բնութեան էմէ Մարգէն գաղղիա-
ցւոյ . (Թարգմանուած 'ի հայ երկասիրութեամբ
Քարրիէլի Գրասէրեան: Ա. Բ. Հատոր: Կ. Պօլիս,
1870:

Հրաշալիք սրբազնութեան: Տես Պատմա-
գիրք հոգւոց:

Հրաշից գիրք . « Գիրք Հրաշից ամենօրհնեալ
սուրբ Աստուածածնին . հաւաքեալ (Թարգմանաբար
'ի հայ բարբառ 'ի զանազան պատմութեանց իտա-
լացի հեղինակաց . 'ի Հ. Զաքարիայ վարդապետէ
Ակնեցւոյ, յաշակերտէ Մխիթարայ մեծի արքային
Սեբաստացւոյ: Եւ տպագրեալ... ծախիւք և ար-
դեամբք բարեպաշտօն և քաջատոհմիկ Շահրիմա-
նեանց երկոցունց եղբարց հարազատաց՝ Բարաղա .

→ Հրաշալիք բնութեան յօրինեց Վարդապետ
Կ. Կոստանդնուպօլիս 1820
էջ 124 12x16

մեան պարոն Յովսէփին և պարոն Զաքարին ... Յամի փրկչին 1772, ապրիլի 25. Իսկ 'ի Հայոց Թուականին ՌԻՄ: Ի Վէնէտիկ, 'ի տպարանի Դեմետրեայ Թէոզոսեանց » : 52 638 11X17

Հրաւէր 'ի Խորհրդարանէ Ռուսաց Աստուածաշնչոյ Ժողովոյն. (Յովսէփ Վրլժ քարոզիչ առաքելական) : Հրամայեալ է տպագրել Յովհաննէս ապոստոլիկոսին Հայոց Ռուսաստանեայց յԱտրախան, 'ի տպարանի սուրբ Էջմիածնի, 1821 :

* Հրաւէր միութեան : — Ե. Տ. Վրթանէս Գրիգորեան : Նամակ Ա. Նամակ սիրոյ առ լրութիւն հայ բողոքականաց : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Մինասեան, 1869, 1876 :

X

* Հրաւէր սիրոյ, որ առաջի առնէ զպատասխանի խնդրոց ինչ ինչ մասանց հաւատոյ ըստ լուսաւորչական վարդապետութեան Հայաստանեայց առաքելական սուրբ եկեղեցւոյ :

Բ. Տպ. Ի Փարիզ, 1857. յԱրամեան տպարանի : — Բացայայտութիւն մտաց Հրաւէր սիրոյ տեւորակին, 'ի բանից սրբոց ուղղափառ վարդապետաց : Տպեալ 'ի պատրիարգութեան ական Պօլոսի արհիեպիսկոպոսի Անդրիանուպօլսեցւոյ : Յամի տեառն 1812, մարտի 20 : Ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպարանի սուրբ Աստուածածնի պատրիարգանիստ Մայր Եկեղեցւոյ :

Հրաւիրակ Արարատեան, յօրինեալ 'ի չափս հայկականս 'ի Մկրտչէ Խրրմեան Վանեցւոյ, 'ի խնդրոյ և յարդեանց մեծարու Յովհաննէս աղայի Կտրապետեան Այվատեանց : Ա. Տպ. Ի Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1850, ՌՄՂԹ :

Բ. Տպ. Կ. Պօլիս, Տպագր. Ե. Մ. Տնտեսեան, 1876 :

Հրաւիրակ երկրին Աւետեաց, յօրինեալ 'ի չափս հայկականս 'ի Մկրտչէ Խրրմեան Վանեցւոյ. սրբոյ քաղաքին քրիստոսաճեմ վայրից փափաքող

Գ Անգայի խոզով ևս աւելի ևս յայտնուի զպատմութեամբ
Ս. Արամեան յայտնուի ի Կոստանուպօլիս 1420 յայտն թի
և զայնով Արարատեան յայտնար 52 43 14 79 1/2 (Ձեւովս Վարժ, շատ
գաւջ հասար թղթ 1 քա/աւ և թիւ ընդհանրեալ) :

վեհ և հեղանձն աստուածասիրի ուրումն հայցեալ,
և արդեամբք նորին շջմարիտ ազդասիրութեան ըն-
ծայեալ 'ի լոյս: Ի Կոստանդնուպոլիս, 'ի տպ. Յով.
հաննու Միւհէնիսեան, 1851, Բ8:

Հրաւիրակ մանկանց առ Քրիստոս ?

Հրաւիրակ Մնացականեան 'ի Վարդանայ Սըմ-
բատեան: Կաշկաթա, 'ի Մարդասիրական Ճեմա-
րանի, 1817:

Հրիտակ հօր ուրումն առ դստերս իւր. « զգու-
շաւորութեամբ յանգլիականէ 'ի մերս թարգմա-
նեալ բարբառ երկասիրութեամբ պարոն Մ. Յ. Ա.
ղանուրեան մեծարոյ Աթոռակալի և անդամոյ գե-
րապատիւ Իմաստախնդրեան Միաբանութեան: Հըռ-
չակեալ ծախիւք օժանդակ ապարանիս ... արտօ-
նութեամբ նորին Միաբանութեան 'ի Կաշկաթա 'ի
1821: Տպագրեալ յընծայեալ տպարանի Յորդա-
նանեան պարոն Պօզոսի 'ի Յ. Տէր Յակոբեան »:

Հրովարտակք բարձրագոյնք եւ արձանա-
գրութիւնք վերաբերեալք առ եկեղեցի Հայոց 'ի
Ռուսաստան: Մոսկուա, 'ի տպ. Ճեմարանի արևե-
լեան լեզուաց Տեարց Լազարեանց, 1842:

Հրովարտակք եւ կարգադրութիւնք և ցու-
ցակ Լազարեան Ճեմարանին արևելեան լեզուաց 'ի
Մոսկով. և կանոնք նորին բարձրագոյնս հաստա-
տեալք: Մոսկուա, 'ի տպ. Տեարց Լազարեանց, 1852:

Չայն բազմաց, ձայն Աստուծոյ: Վաղարշա-
պատ, 'ի տպ. սրբոյ Էջմիածնի, 1871:

Չայնաբանութիւն. Տես թանգարան հա-
սարակաց:

Չայնագրեալ երգեցողութիւնք սրբոյ պա-
տարագի. զոր ձայնագրեաց դասատու հայկական

*Հայնաբանութիւն Տես թանգարան հասարակաց
Վաղարշապատ սրբոյ Էջմիածնի տպ. Կոստանդ
Չայնագրեալ երգեցողութիւնք սրբոյ պատարագի
զոր ձայնագրեաց դասատու հայկական 1851 68*

Ճայնագրութեան Պ. Նիկողայոս Ս. Թաշճեանց,
Կոստանդնուպօլսեցի: Ի Վաղարշապատ. 'ի տպա-
րանի սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի ՌՅԻԳ, 1874:

Տես Դասագիրք եկեղեցական ձայ-
նագրութեան Հայոց:

Ձայնական երաժշտութեան սկզբունք, զբա-
րատանց տղոց համար: Աշխատասիրեաց Պետրոս
Խաչատուրեան: Յ' Երուսաղէմ, վիմագրութիւն Կ.
Յակօբեան, 1864:

*Ձայն բարբառոյ Հայաստանի վանեցւոյն առ-
ամենայն աղբս. Ն. Առաւելեանց: Թիֆլիզ:

*Ձայն ընկերասիրական, լրագիր. խմբագիր Պ.
Ա. Հայկունի: Կ. Պօլիս, 1863:

Ձայն ճշմարտութեան: Կղեր և իրաւասու-
թիւն: Կ. Պօլիս, 1868:

Ձայն Քրիստոսի եւ հաւատացեալ հոգւոյն.
Շարագրեալ 'ի Մխիթարայ արքայէ մեծէ. և առ-
պեալ ծախիւք բարեպաշտ գաղատացւոյ խօճայ
Սարգսի Մուրսաեան և խօճայ Խաչատրոյ Գամա-
ղիէլեան, և փեսայի նորա Խօճայ Յովհաննիսի: Ի
Թուին Հայոց ՌՄԲ. իսկ 'ի Թուին Քրիստոսի 1753...:
Ի Վենետիկ, 'ի տպ. Որլանտեան Ստեփաննոսի »:

Ի. Տպ. « Ձայն Քրիստոսի և հաւատացեալ հո-
գւոյն, շարագրեալ 'ի Մխիթարայ արքայէ մեծէ:
Տպագրութիւն երկրորդ, յամի տեառն 1810. և 'ի
Թուին Հայոց ՌՄԵԹ, 'ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն
Ղազարու »:

Հետը տպագրուած է նաև Խոնդունն վարոց: Տես
'ի կարգին:

Ձայնքաղ շարական.

Ա. Տպ. Միմագրտամ յամի 1669. « Ենորհօք ա-
մենազօրին Աստուծոյ, և ողորմութեամբ տեառն մե-
րոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և յօժանդակութեամբ Հո-
գւոյն սրբոյ պարգևատուի, ըսկիզբն եգաք երաժըշ-

*X → Զայն Արքայապետոյ կամ փառք և ամենազօր
աղօսիչ առ մեզս ինչ և առ յոյսս Արքայ-
ապետոյ առ մզբարեպետ բարոյ խաչք Կ. Յովն
Մ. 3. 7 Իտիմու 1869 ԵՂ 37. Վրացի յանգրագր*
15 X 23

աական երգս շարականաց գեղեցիկ յօրինեալ 'ի սրբ
բոց մերոց վարդապետաց, 'ի լուսաւորութիւն և 'ի
պայծառութիւն եկեղեցեաց Հայաստանեայց, ըստ
աւուրց պատշաճին զտերունեացն և զսրբոցն զօր
հնօւթիւնն քաղուածովք եգաք զի մի ոք աշխա
տիցի որոնել. նաև զգիշերապաշտօնն, զտէրու
նեաց և զմարտիրոսացն, և զաւուր պատշաճն իւր
սարգքն եգաք կարգաւ: Տպեցեալ յԱմագէլօտա
մուժ քաղաքի, 'ի Թուի փրկչին 1669ին, յամսեանն
յուլիսի Էթ. իսկ Հայոց ՌձԺԹ. և Քրիստոսի փառք
յաւիտեանս ամէն » :

Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Աւարտեցաւ տառս
երաժշտական, որ և կոչի Ձայնքաղ շարակնոց ... 'ի
տպագրարանի սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի և սրբոյն
Սարգսի զօրավարին և տեառն Ոսկանայ վարդապե
տի Երևանեցւոյ հանգուցելոյ 'ի Քրիստոս, որ և
զայս գիրքս ինքն էր սկսեր և մնացեալ էր այնպէս
կէսգատար: Եւ յետոյ ես նուառաս ամենից Պետրոս
Ջուղայեցի ծառայելով տեառն Ոսկանայ վարդապե
տի և ուսայ 'ի նմանէ զարհեստ շարաբարդութեան:
Եւ սկսեցի զմնացեալն և հատուցի յաւարտ 'ի հայ
րապետութեան տեառն Եզիազարու ամենայն Հայոց
կաթուղիկոսի 'ի վայելումն և 'ի պէտս համայնից հո
գեզարմից մանկանց եկեղեցեաց Հայաստանեաց... »:

Այլ ապ. 'ի Կ. Պօլիս, յամի 1743. « Երաժշտա
կան երգեցմունք հոգևորականք: Ասացեալ 'ի յըն
արելագունից սրբոց աստուածայնոց և հոգեբնկալ
վարդապետացն երջանկաց՝ Հայոց Թարգմանչաց.
զկարգաւորութիւնս եկեղեցւոյ պայծառութեամբ
զարգարեալ վայելչացուցանողաց: Սահակ սուրբն և
Մեսրոպ գովեալք, — մեզ Թարգմանիչ երգօղ նախ
լեալք. — զեկեղեցւոյ մանկունս վարժեալք, — և
գանձ անդին զայս այնց շնորհեալք » : — Ձայնքաղ
շարական յօրինեցեալ և կարգագրեցեալ հանդերձ
իւրովքն քաղուածովք՝ սակս պարզամասց գիւրին
վարելոյ. ըստ պատշաճի աւուրն Հայաստանեայց ե
կեղեցւոյ: Եւ տպագրեցեալ ... 'ի Կոստանդնուպօ
լիս քաղաքի. հրամանաւ սրբազան Պատրիարգի
տեառն Յակոբայ աստուածաբանն վարդապետի:
Յամի մարդեղութեան բանին 1743 և 'ի Թուին Հայոց

1192. 'ի սպարանի կարագեափ սրգւոյ մահտեփ Աստուածասուրբի : Յիշատակարան. « ... Ես կարողութիւն մեզ նուաստեցս հասուցանել 'ի կասարուսնէ վերսփն 'ի լոյս ամեւ ապագրութեամբ զերգարանս զայս սուրբ հոգելի. առ 'ի զարգ. և 'ի պոյծասութիւն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ. և 'ի վայելումն գիւրութեամբ մանկանց իւրոց մաքրափայլեց : Որ համեմատելով առաջին ապագրեցելոցն՝ եթէ 'ի կողմանէ Թղթոյն և եթէ ըստ այլ պիտոյիցն գերազանցէ փոքրք ... » :

Սրբոյն Սարգսի շարականին՝ մասնաւոր հարց մըն ալ կայ ապագրութեանս մէջ, այսպիսի ծանօթութեամբ. « Հեթում Թագաւորի օրինակէն գտաք » :

Երևա այլ ապ. հաւանականարար 'ի Պօլեո, և հնագոյն քան զառաջինն : Մեր ձեռքն եղած օրինակին մէջ ճակատն ալ վերջին Թուղթերը պակաս ըլլալով՝ չենք կրնար օրոշել ժամանակն ալ ապագրութեան գործարանը, որ կարգաւորութեամբ շարականացն աւելի մերձաւոր է Ամագերաամ ապագրուածին :

Այլ ապագրութիւն. « Ձայնքազ շարական, յորում բովանդակին Հայաստանեայց սուրբ և ուղղափառ եկեղեցւոյ հոգեմուտ պաշտօներգութիւնք 'ի փառաբանութիւն Աստուծոյ, և 'ի մեծարանս սրբոց նորա : Բարեկարգեալ ըստ պատշաճի իւրաքանչիւր աւուր՝ հանգերձ խորհրդաւոր քաղուածովք 'ի գիւրութիւն երգեցողաց : Հրամանաւ ամենապատիւ և վեհափառ պատրիարգի Թագաւորեալ մայրաքաղաքիս Աստանդնուպօլսոյ Տեառն կարապետի արքեպիսկոպոսի՝ վերստին ապագրեալ յամի տեառն 1830, և 'ի Թուին Հայոց ՌՄՀԹ, յ'Օրթագիւղ. 'ի սպարանի Պօղոսի Արապեան Ապուլչեխցւոյ » :

169

Ձգողաբանութիւն : Տես Թանգարանի փաստարկաց :

*Ձգողութիւն Ա. Պետիկին գրքոյկը : Աստանդնուպօլս, 'ի ապ. Նոյեան Աղաւնոյ, 1853 :

X

Ձեռքածութիւն.

այլա

Սուաջին տպ. 'ի Հոռվմ, յամի 1671. « Ձեռքա-
ծուծիւն յերկինս. պարունակող զգայմանց սրբա-
զանիցն Հարց և հնագունից իմաստասիրաց: Յօրի-
նեցեալ աշխատասիրութեամբ Տեառն Յօհաննու Պօ-
նաի, Վսեմագունոյ Քարաինայի Ս. Ե. Հ. և Թարգ-
մանեցեալ 'ի հայկական բարբառ 'ի Վարդանայ
Յունահեան: Յամի ներմարմնութեան տեառն ՌՈՂԱ,
և ընթուարերութեան Արամազնուոյ ՌՃԻ: Տպագրե-
ցեալ 'ի մեծն Հոռվմ. ընտպարանուժ սրբազանի Հա-
մագունմարին զՀաւատոյ »: Է Զ 374, Վրեդյակ 646 - Լուծմայ

Տպ. յԱմսդերտամ, 1705. « Ձեռքածուծիւն ...
ընթուարերութեան Արամազնուոյ 1120 ... յԱմբու-
դէլքոտամ »: Յետոյ անմիջապէս յէջն երկրորդ.
« Յամի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 1705. իսկ
ըստ Հայոց 1154, օգոստոսի 7, մարգաց 5. յԱմբու-
դըրտամ քաղաքի տպագրեցաւ այս գիրք վայելուչ
և մեծաշահ 'ի տպարանի Թօմասու Վանանդեցուոյ.
Ծախիւք նորին և հաւանութեամբ: Վասն զի գոյր
նախկնապէս Թարգմանեցեալ քաջարան և յամեն-
իմաստ Վարդան վարդապետէն 'ի լաթին լեզուէն 'ի
հայկական բարբառ ... Պարտաւոր Թօմաս ծառայ
ծառայից Աստուծոյ, լոկ անուամբ վարդապետ »:
Յիշատակարանն ալ կը յաւելու. « ... Ես անար-
գիւն և Թափուր յամենայն լաւաց' Թօմաս ծառայ
եկեղեցուոյն Քրիստոսի 'ի Վանանդայ Գողթնեաց'
օժանդակութիւն ընկալեալ 'ի վերին նախախնամու-
թեանցն, տպեցի զքաղցրաճաշակ գիրս Մեծին Վար-
դինալ Բօնային (զոր եռամեծ Վարդան բաբունին
լաթին լեզուէ Թարգմանեաց 'ի հայկական բարբառ
համեղ և ախորժ ոճով), յիմուժ տպարանի, և ծա-
խիւք իմովք յԱմսդերտամ քաղաքի. յամի տեառն
1705, հոկտեմբերի 4. և 'ի Թուին Հայոց 1155. նա-
ւասարդի 9 »: Ճակատին Թուականը Թարգմանու-
թեան տարին կը նշանակէ. իսկ յիշատակարանին
մէջ գրուածը՝ տպագրութեան:

Երկրորդ տպագրութիւն 5281

Տես Առաջնորդ երկնից:

Ձեռնադրութեան գիրք. « Գիրք աստիճան
տալոյ գպրաց և սարկոււագաց և քահանայից, և գա-
ւազան տալոյ վարդապետացն: Տպեցեալ ... ար-

դեամբք ' և ծախիւք Մէֆայու բարեպաշտօն մահա-
տի Գրիգորին, 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի. 'ի
Թուին Հայոց ՌԲՃԱ. 'ի տպարանի հանգուցեալ մահ-
տեսի Աստուածատուրի » : Յէջ 861 նոր ճակատ.
« Գիրք գաւազան տալոյ աշակերտացն Ճմարիա բա-
նին քարոզութեան : Նախ զմասնաւորն իշխանու-
թիւն, որ է չորս աստիճան գաւազանի : Եւ ապա
զծայրագոյնն՝ որ է տասն աստիճան : Որ լինի բոլորն
չորեքասան աստիճան վարդապետական ծայրագոյն
իշխանութեանն քրարեալ և յօրինեալ . . . 'ի լուսա-
զարդ բանից աստուածաբան մարգարէին Եսայեայ՝
լուսաւոր մտօք մեկնողօրէն իմն տեսութեամբ կար-
գաւորեալ : Եւ ապեցեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս,
հրամանաւ և արդեամբ նորին գրասէր Պատրիարքի
Գէորգ աստուածաբան վարդապետի Ղափանցւոյ » :
Յիշատակարանն ալ կ'ակնարկէ. « . . . Եղև տպումն
գրքոյս կամելովն վերոգրեալ սրբազան պատրիար-
քին Կոստանդնուպօլսի : Որ և կամէր եւս թէ իւր
արդեամբք լինիցի. որ և 'ի մէջն այնպէս եգաւ. բայց
յետոյ իրազեկ լեալ Մէֆայու բարեպաշտօն մահ-
տեսի Գրիգորն, ըստ բարեսէր ըղձին իւրոյ խընդ-
րեաց 'ի սրբազանէն որ ինքն սացէ զխարձն առ 'ի
լինել յիշատակ հոգւոյ իւրոյ : Ընդ որ հաճեալ սըր-
բազանն, ես հաւանութիւն ըստ սիրելոյն զնա՝ այն-
պէս լինել » :

Տպ. 'ի Թրեառ. « Գիրք ձեռնագրութեան ըստ
ծիսից Հայաստանեայց : Յորում գնին կարգաւ կա-
նոնք և արարողութիւնք տուչութեան եօթն աստի-
ճանաց : Տպագրեալ յամի տետուն 1787. 'ի Թրեաս,
'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց » :

*Ձեռնարկ Թուարանութեան աշխատասիրու-
թիւն վարձելեանի : Տփխիս, Կեդրոնական Կրա-
վաճառանոց, 1880 :

Ձեռնարկ հաւատոյ : Տես Ստեփաննոս
Ուռպելեան :

Ձկնորսին հիւղը : Տես Զբօսարան ման-
կանց :

Զմեռուան իրիկուններ : Տես Մատենա-
դարան մանկանց :

Ղազար Զահկեցի : Տես
Աստուածաղէրս :
Դրախտ ցանկալի :
Երգարան :

Ղազար Փարպեցի. « Ղազարայ Փարպեցւոյ ա-
րարեալ պատմագրութիւն 'ի բաժանմանէ Թագա-
ւորսութեան Արշակունեաց մինչև ջոր մարզպանու-
թեան Վահանայ Մամիկոնոնոյ : Տպագրեալ յամի
տեառն 1793 'ի մարտի 22, 'ի Թուահանիս Հայոց
ՌՄԻԲ : Արդեամբք և ծախիւք երկուց հարազատաց
Բարազամեանց պարոն Զաքարին և պարոն Յովսէփին
Շահրիմանեանց ... 'ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղա-
զարու յանուն Անտոնի Պոսթոլի » :

Յառաջաբանին մէջ կը կարդանք. « Յանկալի ա-
մենայն բանասիրաց ազգիս Ճանաչեմք զգործս Մերոց
նախնեաց. և 'ի նոսա առաւել զգործս պատմագրա-
կանս ... Գիւտ այսպիսի հարազատ ազգային պատ-
մագրաց' շնորհք և պարծանք իւրաքանչիւր ազգաց.
Իսկ զրկումն յայնպիսեաց կամ կորուստ՝ պակասու-
թիւն անփոխանակելի, զսր չիք հնար այլուստ լը-
նուլ ... Յոգունց պատմագրաց ազգիս գերագոյն
արդարեւ և ցանկալի ամենեցուն համարիմք զառաջիկ
կայ պատմագիրս Ղազար Փարպեցի, 'Ղազարիկ ձայ-
նեալ 'ի Սամուելէ, Ժամանակակից անցիցն յիւրմէ
պատմելոց, 'ի հնագոյն յայնմ հինգերորդ դարու՝
զոր ոսկի գար ուսումնասիրութեան ազգիս արժան
է կոչել. աշակերտ Աղանայ Արծրունեոյ, և ունկըն-
դիր այնոցիկ արանց՝ զորս հիմունս և ազբիւրս պայ-
ծառութեան հայկազեան լեզուիս պարտ է անուա-
նել. 'ի կարգս առաջին պատմագրաց, զկնի Եղիշէի
գասեալ 'ի Տարօնեցւոյն, 'ի Սամուելէ և 'ի Կիրա-
կոսէ ...

« Սորայս պատմութեան կարգ զճիտ, յօրինուած
չարագրութեան քաղցր, և որպէս թուի 'ի տեղիս
տեղիս աշխարհիկ և ընտանի ասացուած այնր Ժա-

մանակի՝ այլ յստակագոյն բերանոց և ազատ արանց, ընթացք ոճոյն միօրինակ, գեղեցիկ հանդիսացուցիչ փոքունց պարագայից, յոր սակա թերեւս ճարտասան անուամբ յիշատակի՝ ի Տարունեցւոյն և ի կիրակոսէ, ոչ թողու տարտամուծիւն և տարակոյս ի բանս իւր . . .

« Սորայս պատմութիւն համարէն գրեթէ 97 ամաց՝ յ'388էն սկսեալ մինչ ՚ի 485, առաջի առնէ մեզ զխռովագոյն և զտրամալի գար ազգիս, զքաղաքուսն ծաղկեալ թագաւորութեան Արշակունեաց, և զքաղաքուսն խաղաղութեան կրօնի՝ ի համաշխարհական հալածանաց Պարսից. առաջի առնէ նոյնպէս և զուրախալին զսկիզբն գպրութեան ազգիս, զերկբորգ սկիզբն կրօնի բազում արեանցն հեղմամբ յետ սըբոյն Գրիգորի, և զսկիզբն մարզպանութեան » :

Բ. Տպ. Ղազարայ Փարպեցւոյ Պատմութիւն Հայոց և Թուղթ առ Վահան Մամիկոնեան: Ի վեներտիկ, ՚ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1873, ԹԵԻԲ:

Այս նոր տպագրութեան սկիզբը գրուած Ազգը կ'ըսէ. « Մի ՚ի յաւեա փափագատենչ և ընթերցական աւանդից բազմերախտ դասու և դարու թարգմանչաց մերոց՝ է Երրորդն անուանեալ Պատմութիւն Հայոց, զոր հրամանաւ քաջին Վահանայ Մամիկոնոյ՝ եղբորորդւոյ մեծին Վարդանայ, գրեաց յելս Ե դարու կամ ՚ի սկիզբն Զին՝ աշակերան աշակերտաց Սահակայ և Մեսրովբայ՝ Ղազար Վանական, ՚ի գեղէ Փարպոյ Արագածոտն գաւառի, ՚ի սահմանակցութենէ ընիկ Ոստանին Հայոց: Սա այս միակ գործ կամ գրուած նորին ծանուցեալ՝ ութսուն ամօք յառաջ տպագրութեամբ ՚ի լոյս ընծայեցաւ ՚ի մամլոց Մխիթարեան վանացս, և զոր յայնժամ ծանուցին հրատարակողքն Բանս առ վերժանսոյս՝ անփոփոխ զնոյն և մէք զկնի մերոյս գոյզն այսմ ազգարարութեան կարգեմք . . . մանաւանդ զի և ոչ միոյ յետ այնորիկ հանդիպեալ մեր նորոյ օրինակի պատմութեանս, հարկաւորիմք ըստ առաջնոյն կրկնել զառպագիրս զայս . . . սակաւ ուրեք ՚ի յայանի վրիպակսրն՝ արարեալ ուղղութիւն. և յերիս տրոհեալ Դրուագս զբովանդակ գիրսն, զի և այսպէս իսկ կուչէ հեղինակն զմասունս գրոց պատմութեանն, և ե.

րեք իսկ գլխաւոր մասունք երեկն յիւրումն պատմագրութեան. զոր դարձեալ առանձին 'ի հարիւր գլուխս տրամատեցաք, առանց խորագրաց. զի որ յառաջնում տպագրութեան եգեալքն են՝ չեն հեղինակին կամ հին կարգաւորութիւն: Միայն 'ի տեսիլն սրբոյն Սահակայ և 'ի մեկնութեան նորին արարաք այլայլութիւնս բանից ըստ հնագիր օրինակաց որ 'ի Ճառքնտիրս գտանին ...

« Օրինակ թղթոյն Ղազարայ առ ձեռնտու իւր Վահան՝ յայտնեցաւ 'ի դարանս մատենից աթոռոյն Էջմիածնի, 'ի ձեռն փութաջան խուզարկուել Յովհաննու եպիսկոպոսի Շահխաթունեան. որ և հատուածս ինչ անտի էյեռ յիւրումն Ստորագրութեան Էջմիածնի և հնգեցուն դաւառացն Այրարատայ. ապա յամի 1853 հմուտ վարժապետն՝ Տեսուչ Ղազարեան Ճեմարանի՝ Պ. Մկրտիչ Էմին զրովանդակն 'ի տիպ արձանացոյց 'ի Մոսկուա քաղաքի, երկար յառաջաբանութեամբ և ծանօթութեամբք: Յետ նորս և այլ ոմն եռանգուն բանասէր, Միք. Նալպանտեանց, յեզեալ զնոյն յաշխարհիկ բարձու իւրոյ դաւառին՝ երկարագոյն եւս խորհրդածութեամբք բանից՝ եթող առ մտերիմն. որոց յետ արածամահու նորին հոգացեալ հրատարակեցին 'ի մայրաքաղաքին Ռուսաց, յամի 1868: Ի վերայ երկացուն սոցա երկասիրութեանց անգէպ վարկաք յաւելուլ և մերովսանն ծանօթութիւնս, բայց ուր ուրեք անհրաժեշտն թուեցաւ. այն զի և թուղթն ինքնին և Պատճառն նախակարգեալ 'ի մերձաժամանակ մատենագրէ՝ տան ոչ սակաւ կարևոր և պիտանի ծանօթս զկենաց Ղազարու: Այլ զի հանդոյն պատմութեանն և թղթոյս այսորիկ մի միայն օրինակ գտեալ է ցարդ, և թերութիւնք ոչ սակաւ նշմարին 'ի գաղափարին՝ ստիպեցաք և մեք թողուլ նայապէս, ըստ առաջին ապագրողացն, լոկ զվրիպեալսն 'ի նոցին տեսութենէ՝ ուղղագրելով, որում բաղդատու զացն գիւրին է կալ 'ի վերայ: Բայց զգլխաւոր ուղղութիւն մի հարկ համարիմք յիշեցուցանել. այն է գասաւորութիւն հատածոց բանի թղթոյն, որ 'ի միջին տեղիս խառնակեալ և անյարիր մնայր, 'ի սակս սխալակ յետ և յառաջ կազմութեան թերթից մա-

տենին՝ յորմէ գաղափարեալս է. և ըստ այնմ վերայ գասաւորութեամբ տպագրեալ էր նախայիշեալ բա. նասիրացն, զոր մտագիր քննեալ՝ գասաւորեցաք որ. պէս արժան և ստոյգ էր. միայն ՚ի միում տեղ ոչ կարացաք ՚ի հունն ելանել, և պակաս կարծեմք ՚ի բա. նին, որպէս և նշանակեցաւ անդէն (յէջ 93). գու. ցէ այլոյ ուրուք ճարտարութիւն, և մանաւանդ ըզ. ձալին բաղդ, լցցէ և զայն թերութիւն. հանդերձ նորոգ ևս գործովք քաջի վիպագրին և ճարտասանի մերոյ Ղազարայ » :

Lazare de Pharbe. Histoire de l'Arménie, traduite pour la première fois en français et accompagnée des notes historiques et critiques, par le P. Samuël Dr Ghésarian (Cantar), Membre de l'Académie nationale arménienne de St. Lazare de Venise. (Collection des Historiens anciens et modernes de l'Arménie, publiée en français... par Victor Langlois. Tome deuxième, 253 - 368). Paris, Librairie de Firmin-Didot frères, fils et Compagnie. Imprimeurs de l'Institut, rue Jacob, 56. MDCCCLXIX.

« ... Nous ferons observer que l'Histoire de Lazare n'a jusqu'à présent été traduite dans aucun idiome européen, et que le seul auteur qui ait tiré des renseignements du livre de Lazare est l'arméniste français J. Saint-Martin, qui lui a fait de larges emprunts, pour annoter l'édition de *l'Histoire du Bas-Empire* de Lebeau, publiée par la Maison de MM. Firmin-Didot. Les renseignements précieux que renferme l'histoire de Lazare faisaient désirer depuis longtemps qu'une traduction de ce livre fut mise à la disposition du public lettré. Aussi les RR. PP. Mékhitaristes avaient entrepris une version italienne de cet ouvrage qui, par suite de circonstances particulières, n'a point été publiée. Le P. Samuël Ghésarian, en se chargeant de traduire l'Histoire de Lazare, s'est imposé la tâche glorieuse de faire passer dans notre langue un document qui présente des difficultés d'autant plus sérieuses, que le seul texte qu'il avait à sa dispo-

sition est malheureusement incorrect. Cependant la connaissance approfondie de l'arménien littéraire, que possède au plus haut degré le P. Samuël, l'a puissamment aidé à rompre les difficultés qu'il a rencontrées, et qu'il a surmontées avec un rare bonheur; aussi sa traduction que nous offrons au lecteur présente-t-elle les plus grandes garanties d'exactitude et de fidélité». (V. Langlois).

Թուղթ Ղազարայ Փարպեցոյ. Մեղադրութիւն ստախոս արեգոյից: Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1873, ՌՅՌԲ: Թղթոյն սկիզբը իրեն ընտանի սւ ժամանակաւ մերձաւոր անձէ մը գրուած տեղեկութեան մէջ կը կարգանք անոր գրութեան պատճառը:

« ... Երանելին Ղազար ... անգամին 'ի մանկական տիողն սկիզբն արարեալ բանական գիտութեան, Յունաց յաշխարհն ճանապարհորդէր. և անդ քաջաց և առաքինի մարդոց պարապեալ՝ լիով զմարգարիտն՝ զբանն աստուածային՝ ընկալեալ յինքեան, եկեալ հասանէր յիւր աշխարհն ...

« Կամեցեալ մեծի իմաստութեան Վահանոյ մարգպանին զօրավարին Հայոց՝ տեսուն Մամիկոնէից, զնա իւր առաւել մերձաւոր և սիրելի առնել, շնորհէր նմա զհոյակապ և զսկանաւոր տեղին՝ 'ի Նոր քաղաքի, որում անուռն էր սուրբ կաթողիկէ եկեղեցի, վանօքն. և նորա ընկալեալ զբան մարգպանին՝ խնամածէր զտեղին:

« Պատահեաց նմա կրել արամութիւն 'ի վայրապար մարդկանց, զի 'ի հրոյ մնտսեալ փայտակերտն եկեղեցւոյն ... Յայսմանէ կամեղև նմա զնալ՝ 'ի կողմանս Յունաց. հասանէր յԱթթ քաղաք, և անդ առ ժամանակ մի զտեղի առնոյր: Տեսանելով զայն չարանախանձ մարդկան՝ յաւելուին բանս սուտս զտեղւոյն և զուսմանէն ևս զնորա, զի զբարձր անուռն խոնարհեցուցանել կարասցին: Լուեալ զայս ամենայն Ղազարու՝ իրեւ զքաջ պատերազմող զինեալ զինքն, զի բանիւ զօրութեան զիւր ոգւոյն և զքաջալերութեան և զպատկեր կերպարանաց՝ 'ի ձեռն գրոյ Թղթոյս այսորիկ ծանուսցէ նոցա ... զի կարճեսցին բերանք չարախօսացն զնմանէ: ... Եւ մանա-

ւանգ. զի վստահ եղեալ յամենիմաստ մարդպանն,
 եթէ գիտէ ճարտարութեան բանի լինել չլսող և գի-
 տել զերաւունս, զի անմեղադրելի զինքն արասցէ 'ի
 ձեռն գրոյս: Եւ աւեալ 'ի ձեռն զգէն գիտութեան,
 զի յազթող երևեսցի. և առաքէ զգրեալս 'ի ձեռն
 բարեակեր մեծի և պատուական նախարարին՝ Մամբ-
 կոնէին Համազասպայ, որ և պատճառ իսկ եղև նմա
 այսրէն գարձին ...

« Զերրորդ պատմութիւնս Հայոց՝ երանելի իմ
 Ղազար պատմագրեաց: Ընդ նմին գրեցաք և զթուղ-
 թըս, զի ընթերցասերքն զպատմութիւնս կարգա-
 լով՝ ընդ նմին և զթուղթս ընթերցեալ, զգործ առ-
 ցեն նորա լաւութեան բանին » :

Ղազարայ փարպեցոյ բռնորդ աս վահան տերև Մա-
 միկոնէից: Ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին Տեսուչ
 Լազարեան ձեմարանի արևելեան լեզուաց: Մոսկ-
 վա, 'ի տպարանի Վլադիմիրայ Գոգիէ, 1853:

Ղազար փարպեցու գրած բռնորդ, Մեղադրութիւն
 ստախոս արեղաներին: Թարգմանութիւն և բացա-
 գրութիւնը Մ. Նալբանդեանց: — Նալբանդեանցի
 համառօտ կենսագրութիւնը: Տպագրութիւն Մ.
 Տէր Գրիգորեանց, Ս. Պետերբուրգ, 1868, րՅԺԷ:

*Լարաբաղի աստղագէտը կամ Շուշի բերդի
 հիմնարկութիւնը 1752 թուականում. Անդրկովկա-
 սեան պատմական վեպ. հեղինակութիւն Պլատօն
 Զուբովի: Թարգմանեց Բաքիի. (Արասապած Մը-
 շակ լրագրից): Թիֆլիս, Կովկասի կառավարչ. գլխ-
 կառավ. տպարանում, 1882:

Ղերուբնա եղեսացի. Թուղթ Արքարու Թա-
 դաւորի Հայոց, և քարոզութիւն սրբոյն Թագէի ա-
 ռաքելոյն: Ի տպարանի առաքելական աթոռոյ սըր-
 բոց Յակովբեանց յԵրուսաղէմ, 1868, րՅԺԷ:

Տես Լարուբնիա, ուր յիշատակուած եւրո-
 պական լեզուով Թարգմանութեանց վրայ արժան է
 յաւելուլ հետևեալներն՝ որ ասորական բնագրէն
 եղած են:

Ancient Syriac documents, relative to the ear-
 liest establishment of Christianity in Edessa ... By
 W. Cureton. London, 1864.

The doctrine of Addai, the apostle, now first edited in a complet form in the original syriac, with an english translation and notes. By George Philipps. London, 1876.

ՂԵՆՈՂ պատմիչ. Արշաւանք Արարաց 'ի Հայս, արարեալ ՂԵՆՈՂ վարդապետի Հայոց: Ի ԼՅՍ ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբք Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց, միաբան սրբոյ Էլմիածնի, և անդամ արեւելեան ընկերութեան գիտնականացն Փարիզոյ: Ի Գործատան Կ. Վ. Շահնազարեանց: Paris, imprimé par E. Thunot et Compagnie. Հրատարակողն կ'ազգէ 'ի յառաջաբանին թէ « Զխոստումն զոր արարի յեւս 1856 ամին, գամ 'ի կատարել' ձեռն մտելով արդ 'ի ապագրութիւն Շարի հայ պատմագրաց... Զէր նոր ինչ յիս խորհուրդս և ոչ ծնունդ եռանդեան. քանզի մինչդեռ յամի 1834 'ի վարդապետարանին սրբոյ Էլմիածնի 'ի մարզս դեգերեի հռետորական և աստուածաբանական ուսմանց, ձեռնարկեալ էի յօրինակութիւն ընտիր պատմագրաց մերոց 'ի հռչակաւոր գրանոցի տեղւոյն. յորս յաւելի ապա և զսեղագրութիւն պատմութեամբ և աշխարհագրութեամբ հանդերձ Սիւնեաց աշխարհին... Այլ զայս ամենայն տասնամեայ արգիւնս երկանց իմոց... ձեռն մի անանուն յափշտակեաց 'ի միում վայրկենի և եթող զիս 'ի խոր տիրութեան:

« Զկնի ամաց ինչ միւսանգամ ձեռն արկի 'ի գործն իմ առաջին. և յայս նուազ զհռչակաւոր մատենադարանն սրբազան Կարապետ արքեպիսկոպոսի Վքրաստանի ունելով ինձ յաղթիւր' օրինակեցի և համեմատեալ ուղղագրեցի զինչ ինչ հազուտգիւտ պատմիչս... 'ի Կոստանդնուպօլիս... զամս երիս շարունակ 'ի նոյն գործ դեգերեցայ, և գանձեցի զորս պակասէինն ինձ ցայնվայր ազգային պատմագիրք, զորոց զպակասորդն լըոյց կայսերական գրատուն Փարիզի. յորում գտի զընտիր գրչեայ պատմիչս... :

« Ազգային մատենագիրք կեցեալք զկնի օւթերորդ գարուն Քրիստոսի, ճանաչեն և յիշեն զՂԵՆՈՂ... Ստեփաննոս Աստղիկ Տարօնեցի... յիշէ զՂԵ.

ւոնդ ասերով. « Եւ պատմութիւն Ղեւոնդեայ երի-
ցու, որ ինչ վասն Տաճկաց ելիցն և անցիցն Հայոց 'ի
նոցուն բռնութենէ », յորմէ և քաղէ բազում ինչ առ
'ի հիւսեւ զիւր պատմագրութիւն. և գնէ զՂեւոնդ
ընդ մէջ Սերէոս եպիսկոպոսի և Շապհոյ Բագրա-
տունւոյ: Մխիթար Այրիվանեցի ժամանակագիր.
որ եկաց և գրեաց յերկոտասաներորդ գարուն նոյն
պէս յիշէ զՂեւոնդ ընդ պատմիչս Հայոց. զոր և կար
գէ ընդ մէջ Զաքարիա Կաղկանտուացւոյ՝ պատմա-
գրի Աղվանից, և Ուխտանէս եպիսկոպոսի՝ որ գրեաց
զհերձուածոյն Վրաց »:

*Histoire des guerres et des conquêtes des Arabes en
Arménie, par l'éminent Ghèvond Vartabed armé-
nien, écrivain du huitième siècle, traduite par Ga-
rabet V. Chahnazarian, et enrichie de notes nom-
breuses. Paris, 1856.*

Թարգմանութիւն 'ի ռուս, աշխատասիրութեամբ
'Բ. Պատկանեան, Փետրպուրկ, 1862:

Über einige neuere Erscheinungen der arme-
nischen Literatur. Zeitschrift der deutschen Mor-
genlandischen Gesellschaft, 1861, B. XV. (Henri
Petermann).

*Ղուկասեանց. Ընթերցարան. Տփխիս, Կովկա-
սեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց,
1880:

Դասադիրք ընդհանուր պատմութեան. Հին դար:
Տփխիս, Կովկասեան գրավաճառանոց, 1880:

Հիմնական դիրսկոսիկան կանոններ: Տփխիս, Կով-
կասեան գրավաճառանոց, 1880:

Համասոս հայկացք Մայրենի լեզուի վերայ: Տըփ-
խիս, Կեդրոնական գրավաճառանոց, 1880:

Ղուկաս Վանանդեցի Նուրիջանեան: Տեա
Բանալի համատարած աշխարհա-
ցուցի:

Բնաբանութիւն իմաստասիրական:
Փանծ չափոյ:

Դոուըն իմաստութեան:

Խաղք եւ համաձայնութիւնք:

Handwritten notes in Armenian script, including a signature and a date: 1633 52 150

Հայելի աստուածաշունչ հին կտա
կարանաց:

Պաշտօն աստուածային:

Պատկերասէր եւ պատկերատեաց:

*Ճանապարհորդական նկատողութիւնք. Քաջ
բերունի: (Փորձ, ազգային և գրականական հանգուստ.
Ա տարի, թ. 3, 361-384. թ. 4. 388-406: Բ տարի,
թ. 2, 330-367. թ. 4, 321-367: Գ տարի, թ. 1.
97-118: թ. 40, 35-53: Ե տարի, թ. 3. 77-91: թ.
4, 79-92: թ. 6, 46-62):

*Ճանապարհորդական տպաւորութիւններ:
Սիւլիւկ. (Փորձ, Գ տարի. թ. 10, 91-114: թ.
11, 110-134: Դ տարի, թ. 1, 151-169):

*Ճանապարհորդութիւն Ախլցխայից մինչեւ
Անի, Յ. Գեղամանց. (Փորձ, Գ տարի, թ. 12.
106-129: Դ տարի, թ. 4, 56-80: թ. 5, 33-61:
թ. 6, 50-96: թ. 8, 91-129):

*Ճանապարհորդութիւն Աղեքսանդրոպօլից
դէպ 'ի Կարին. հեղինակ՝ Քաջբերունի: (Փորձ, Գ
տարի, թ. 5, 172-192: թ. 9, 106-123):

*Ճանապարհորդութիւն Թէոփիլոս Դէյրօլի
Լազիստանի և Հայաստանի մէջ. Թարգմանութիւն
Ա. Փիրուսեանցի: (Փորձ, Դ տարի, թ. 5, 95-128:
թ. 5, 113-147: թ. 11, 33-49: Ե տարի, թ. 5,
100-122):

*Ճանապարհորդութիւն Թիֆլիզից մինչեւ Ա.
գուլիս: Նկատողութիւններ, գաղթականների մա-
սին. հեղինակութիւն Բաքի: (Փորձ, Բ տարի,
թ. 3, 181-244):

*Ճանապարհորդութիւն 'ի Դավրէժ, Աբէլ
արքեպիսկոպոսի Մխիթարեանց, միաբանի սրբոյ
Էջմիածնի: Հին Զուղա: - Մենաստան սրբոյն Ստե-

*Չառնայորդ իր լեզու. կամ այլապէս ըստ զանազան
աւանդութեան հասարակ և սովորաբար պատշաճ
աւանդութեան ըստ իր քրոջ: Այստեղ թ. 10. Չառնայ
Գաղթականներու հիմնադրութեան. Գ. 1909 թ. 9. Կարին
Ստեփաննա ԱՅԵ Եւ ԿԵԿ*

փաննոսի նտխավկային 'ի Մազարթայ լերին: — Հրովարտակք Աշոտ Թագաւորին: (Կառունկ Հայոց աշխարհին, օգոստոս, 1861):

*Ճանապարհորդութիւն 'ի մայր Աթոռն Արարատեան և անտի 'ի Կոստանդնուպօլիս: Գրեաց Ղեւոնդ վարդապետ Փերդալէմեանց Տոսպեցի յԱւետէն վարագայ: Կոստանդնուպօլիս, Գործարան Զարդարեան, 1871:

*Ճանապարհորդութիւն Կարինեանց Յակոբ վարժապետի: Ախաւքաշակ, Աղէքսանդրապօլ, Անի, Աշտարակ, Էջմիածին, Երևան և Սեւան: (Կառունկ Հայոց աշխարհի, մարտ, 1862):

*Ճանապարհորդութիւն Հայաստանումը Գալուստ Շիրմազանեան վարդանիւնցի 'ի 1842: Թաւրիզից Մարանգ: — Մայրական գիւղ: — Շամբ և Նախավկայի վանքը: — Պօղոս վանահայր, միայնակեացը և նորա հետաքրքրական պատմութիւնը: (Կառունկ Հայոց աշխարհի, 1863):

*Ճանապարհորդութիւն յԱնի Արէլ վարդապետի Մխիթարեանց, միաբանի սրբոյ Էջմիածնի, աւպագրեալ 'ի Կ. Պօլիս, 'ի ապարանի Մասիս լրագրոյ, 1865, արդեամբք Հայկազնեան ընկերութեան Տրապիզոնի:

Ճանապարհորդութիւն Մեսրոպայ Դ. Թաղիդեանց վ. Ա. Սարկաւազի սրբոյ Էջմիածնի 'ի Հայս: Հատոր Ա. Տպագրեալ արդեամբք ազգի մերոյ 'ի սփիւռս Հնդկաց: Ի ապարանի Արարատեան ընկերութեան 'ի Կալկաթա, 1847:

Ճանապարհորդութիւն Զալալեանց Սարգիս արքեպիսկոպոսի, 'ի Ածն Հայաստան. Հատոր Ա. Թիֆլիզ, 'ի տպ. Ներսիսեան Հոգևոր դպրոցին, 1842: Հատոր Բ, 1858:

*Ճանապարհորդութիւն վեգուվեան հրա-

Handwritten note: *Ճանապարհորդութիւն Զալալեանց Սարգիս արքեպիսկոպոսի, 'ի Ածն Հայաստան. Հատոր Ա. Թիֆլիզ, 'ի տպ. Ներսիսեան Հոգևոր դպրոցին, 1842: Հատոր Բ, 1858:

քուղխ սարի վերայ. այլ և 'ի Պոմպէյի, Հերքու-
լանում, Հռոմ, Վենետիկ և այլ քաղաքներ իտալի-
այի, 'ի 1865 և 1866 ամի. Վ. Յ. Խօջայեանցի: Տըփ-
խիս, 'ի տպ. Համբարձումայ Էնֆիաճեանց և ընկ.:

Տես Պատմութիւն Անւոյ: — Վակնէր:
— Տեղագրութիւն 'ի Մեծն եւ 'ի Փոքր
Հայս:

Ճաշակ հին եւ նոր ողբերգութեանց, 'ի հել-
լենաց եւ յարդեաց, Թարգմանեալք յիւրաքան-
չիւր բնագրացն 'ի ձեռն Հ. Արսէնի կոմիտասայ Բա-
գրատունւոյ Մխիթարեանց: Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1869:

Սոփոկի, Իգիպոս Թագաւոր. — Անտիգոնէ. —
Էլէկտրա:

Ռասիկի, Բրիտանիկ. — Գոթոզիա. — Միհրդատ.
— Իփիգենի յԱւլիս:

Վորդեռի, Աւզիրա. — Մերոպէ:

Ալփիերեսայ, Սաւուզ արքայ Իսրայելի:

Ճաշակ հելլեն եւ լատին ճարտարխօսու-
թեան: Թարգմանեաց 'ի բնագրաց Հ. Արսէն կո-
միտաս Բագրատունի Մխիթարեանց: Ի Վենետիկ,
'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1863:

Եսքիկեսի ընդդէմ կտեսիփոնի:

Դիմոսթենի յաղաքս Պսակին:

Կիկիերովնի վասն Արքիայ քերթողի: — Վասն կ.

Լիգարիոսի: — Վասն արքային Դիոտարայ: — Եր-
կրորդ Փիլիպեան ընդդէմ Մ. Անտոնիոսի:

Ճաշոց գիրք.

Ա. Տպ. Ի Վենետիկ, յամի 1686. « Ճաշոց գիրք՝
գեղեցկաատիպ և վայելուչ, գաղափարեցեալ 'ի մա-
տենից հնոց Թագաւորացն Հայոց, տպագրեցեալ
'ի հայրապետութեան սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի՝
տեառն Եղիազարու սրբազան կաթողիկոսին: Ներ-
տպարանում ճուղայեցի խոճայ Սահրատի որդի պա-
րոն Գասպարին, և Թաթէոսի երիցու Երեանեցւոյ
Համազասպեան: Ի Թուականութեան Արամեան
ՌՃԼԾ. յամսեանն յունվարի ԺԷ. իսկ 'ի Թուի փրբկ.

չին 1686, 'ի Վենետիկ» : Ասոր նման ուրիշ նոր մակագրութենէ մը ետքը՝ ընծայական մը կը գնէ Թագէտս երէց՝ առ Եղիազար կաթուղիկոս, յորում համառօտիւ կը պատմէ այս գրոց տպագրութեան համար կրած վշտերն ու նեղութիւնները. զոր արժան կը համարիմք համառօտել. « Աստուած ... ըս. փոփեաց զտառապեալ անձն եմ, տալով ինձ զիմացումն մտաց, դիմել աւ ազնուատոհմ և քրիստոսասէր Զուղայեցի խոճայ Սահրաաի օրդի պարոն Գասպարն, և յայտնել նմա զիզձն իմ որ առ տպագրութիւնս գրեանցն հայկազունեաց : Որ և հաճեալ 'ի բանս և 'ի գիտաւորութիւնս իմ, խոստացաւ օգնել ծախոյն, և ընուլ զթերութիւնս գոյիցն հարկաւորաց : Աստուստ առադրելով և իմ ընդ նմին զգուշնաքեայ արդիւնս իմ զորս ունէի, յանձնեցի զիս այցելութեան տետռն. և աղօթիւք սրբազանիդ ելեալ յ'Սպահանայ, չուեցի դէպ 'ի Մարջիլիա, ուր էր տպարան տեառն Ոսկսնայ վարդապետին : Եւ գտանելով զտպագրատառնն տապալեալ, և 'ի սպառքայքայեալ և աւերեալ, գարձայ 'ի մայրաքաղաքն Վենետիկ, ունելով ընդ իս զկատարեալ իմն ածնացոյց 'ի գիտնոց արանց սրբագրեցեալ և զգուշապէս գաղափարեցեալ. և զերկուս և զերիս ճաշոցս հարուստս և ճօխս, մեծաւ շնարիւ աստի և անտի հազիւ 'ի ձևս արկեալս. բայց անհամեմատս և անբաղգատս միմեանց, թէ ընթերցուածովքն և թէ աղօթիւք տերունականացն սօնից, որոց վերայ տարակուսելով՝ կայի ըն մեծի վարանման նկատելով 'ի տարաձայնութիւնս նոցին : Եւ աջուցութեամբ տեառն առդիպեցաւ մեզ աստ ճաշոց իմն վաղեմեան ամբողջ և անթերի, 'ի գանձուց հնոց թագաւորացն Հայոց. զոր և առընթեր եգեալ աստուածաշնչոցն մատենից, գտի զնա ամենևին համեմատ և համաձայն ընթերցուածովք ... Աստուստ վստահացեալ ... զարքայականն ինձ ընտրեցի գաղափար. և զբազումս գրամս վաանեալ ... ետու քանդակել երկուս տեսակս տառից նորակերտից. զմին խոշորաձև, և զմիւսն մանրագիր 'ի պէտս խորագրաց. և հոգացեալ զբնաւս կահս և զկարասիս տպագրատան, սկսայ 'ի լոյս ածել զխորհրդատետր իմն պատարագի՝

ըստ հնոց օրինակաց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, և զՃաշոցս այս վայելուչ և գեղեցկատիպ՝ զարգարեալ զանազանիւք թփովք, ազգի ազգի ծաղկագորովք և յարմարագունիւք պատկերովք: Եւ զայս խորհրդա-ծուծեամբ և հաւանութեամբ տեառն Յովնէփայ վարդապետի և արհիեպիսկոպոսի Զմիւռնոյ քաղաքի որ բարեբաստապէս առդիպեցաւ 'ի լըումն տեն-չանաց իմոց, ... և սյլն » :

Բ. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի 1732. « Ճաշոց գիրք, փոքրագունեղ, արտահանեալ 'ի մեծ Ճաշոցէ գեղեցկատիպ և վայելուչ, գաղափարեցելոյ 'ի մատենից հնոց թափաւորացն Հայոց: Յաղագս եկեղեցական դպրաց՝ մեծաց և փոքունց. զի յառաջագոյն ստացեալ վերահասու լինիցին՝ զգուշացեալ ուղիղ ընթերցման 'ի յատեան եկեղեցւոյ առաջի մեծամեծաց. սյսինքն եպիսկոպոսաց, և վարդապետաց և իմաստնոց քահանայից և առհասարակ ամենայն ժողովրդոց » : Յիշատակարանն ալ կ'աւանդէ թէ ... « աւարտեցաւ Ճաշու մատեանս աստուածային հին և նոր կտակարանաց. 'ի հայրապետութեան ... և 'ի սլաորիարգութեան երկուց աթուոց ... տեառն Գրիգորի և տեառն Ովհաննիսի ... 'ի թուիս մերոյ ԻՃՁԱ » :

Գ. Տպ. Ի Պօլիս, 1793: ... « Տեառն Զաքարիայ ազգասէր և բարեկարգ պատրիարքի հրամանաւ տպեցեալ 'ի տիպ յերրորդ. 'ի Կոստանդնուպօլիս, յամի տեառն 1793. 'ի մայր դպրատան. 'ի Մատթէոս գպրէ, իւրով իսկ տպագրաւ: Վերջաբանին մէջ՝ եկեղեցական պաշտամանց գրոց կարևորութիւնն նշանակելէն ետքը, կը յաւելու. « Զորոյ զհարկաւորութեան զչափ առեալ նախնեացն մերոց, յառաջ քան զքառասուն ամ տպագրութեամբ ծաղկեցուցեալ, զմանկունս իւրեանց յետ սաղմոսին 'ի սոյն կրթեալ զմայլեցուցանէին: Իսկ զարգիս, ըստ որում պակասելով օր 'ի յօրէ թառամեալ՝ թանկագին եղև, յաղագս որոյ յոյս յԱստուած և 'ի յօգնութիւն բարեսիրաց մինչ գնէի, բարեպաշտ և մեծահաւատ Մուրատ ամիրայն՝ միջնորդութեամբ տէր Պօղոս համեստափայլ քահանայի՝ եղբորորդւոյ տեառն իմոյ ազգասիրի յայտ յանդիման նկատելով,

զոր 'ի դիւրագիւտ պատրաստական լինելոյ սորին օգուտն, և զոր 'ի հազուագիւտ ծանրագին դուռն փնասն, նախանձաւոր շնորհաց եղեալ և բարեաց, ... եղև ձեռնառու և օգնական տպեցման սորին. իւրով իոկ աստուածապարզ և արգեամբք ... » :

Վերջաբանին այս խօսքերը կ'ակնարկեն թէ քառասուն տարի առաջ ժիւտ տպագրութիւն մըն ալ եղած ըլլայ Ճաշոցի, որ մեր ձեռքը հասած չէ, թէ որ գրուած թուականը սխալ չէ, և ուղած չըլլայ երկրորդ տպագրութիւնը յիշատակել, թէպէտև 61 տարուան է այդ երկու տպագրութեանց մէջ եղած ժիջոցի տարբերութիւնը :

Դ. Տպ. Ճաշոց գիրք Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ, տպագրեալ հրամանաւ վեհափառ և ամենապատիւ Տեառն՝ Գէորգայ Դ սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, Վաղարշապատ, 'ի տպարանի սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի, 1874, ՌՅԻԳ :

« Հնագոյն ընտիր ընտիր ձեռագիր Աստուածաշունչներէն և Ճաշոցներէն կարի զգուշութեամբ ուղղագրուած՝ Մայր Աթոռոյ տպարանէն լայս տեսաւ այս Ճաշոց գիրքը, որոյ նաև նոր տառից և յստակ տպագրութեան գեղեցկութեան՝ անշուշտ էմբ թէ ամենայն ոք կը հաւանի և կը վկայէք :

« Մեր Եկեղեցւոյ Պաշտօնէից գիւրութեան համար՝ Ճաշոցիս մէջ իւրաքանչիւր աւուրց տօնից և հանգիսից հրահանգաց շատերուն մէջ բաւական պարզ բացատրուած խրատներ և հրահանգներ յաւելացած են. ինչպէս ճառերն ևս ձեռագիր ճառնորաց համաձայն սրբագրուած » : (Սրարատ, ամսագիր) :

Ճաշու Աւետարան : Տես Աւետարան :

*Ճառ բարոյական : Յ. Ս. Տ : « Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ Տեառն » : (Ա. և Բ. Տպ. 1848) Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնիսեան, ՌՄԼԵ :

Ճառ դաստիարակութեան օրհորդաց. ըստ ինգրոյ պարոն Յովսեփայ Աղաբէգեանց գրեաց Մ.

Գ. Թաղիդեանց Վ. Ս: Ի տպ. Արարատեան ընկե-
րութեան 'ի Կալկաթա, 1847:

X

*Ճառ 'ի վերայ քրիստոնէական միութեան:
« Անկէքան եպիսկոպոսի մը գրածէն հայերէն աշ-
խարհաբառ թարգմանված »: Կոստանդնուպօլիս 'ի
տպ. Յովհաննու Միւհենտիսեան, 1846: 52 շջ 10X15

Ճառընտիր համառօտ. « Գիրք և Ճառ հոգե-
շահ ' արարեալ յուղղափառ և յաստուածաբան
վարդապետաց եկեղեցւոյ. որ պարունակէ ներին-
քեան համառօտապէս զՃառս յոգունս խորհրդա-
ւորս տէրունական տօնից, սկսեալ 'ի ծննդենէն
Քրիստոսի մինչև 'ի Խաչվերաց տօնն, քաղցր բանիւք
և մեղրածորանի վարդապետութեամբ: Եւ արդ 'ի
ըյս ածեցեալ սրբագրութեամբ և տպեցմամբ Մար-
տիրոս դպրի Կոստանդնուպօլսեցւոյ, 'ի փառս Աս-
տուծոյ և 'ի պատիւ սրբուհւոյ Աստուածածնին ...
'ի Թուրին Հայոց ՌՃՀԱ ... 'ի տպարանի Սարգսի 'ի
Քուզանդիա »: Անմիջապէս յերկրորդ իջի կը յա-
ւելու. « Յնթեոնուլն ձեր զսա՝ եթէ գտանիցի բառ
ինչ կամ բան և կամ տառ սահեալ յարհեստէ քեր-
թողութեան, ներեցէք սխալութեանս, զի 'ի միոյ
խառնեցեալ օրինակէ արտելուզանել հազիւ կարո-
ղացաք այսբան »: Յիշատակարանին մէջ ալ հե-
տևեալ տողերով կը նշանակուի տպագրութեան
թուականն. « Այն որ ասի Հայոց Թուրիկ, — Երկեակ
բառիւ գրացի այսուրիկ. — Թէ գոյ լեալ ոք հազիկ
հարիկ, — Ընեօթնեակ տասն՝ ամս երկիկ: Ի փետըր-
վարի իգ »:

Ճառ 'ի վերայ Աւագ Ուրբաթու, « 'ի վերայ
մահուան և չարչարանաց Փրկչին մերոյ Յիսուսի
Քրիստոսի. տպագրեալ 'ի գործատան Մարգասի-
րական Ճեմարանի 'ի Կալկաթա. 2000 օրինակք. 'ի
սեպտ. 1828 »:

*Ճառ 'ի վերայ ազգային յառաջադիմու-
թեան: Ի տպարանի Արարատեան ընկերութեան 'ի
Կալկաթա, 1845: « Առաջիկայ Ճառս զառաջինն տը-

տեառն 1817, նոյեմբ. 1. իսկ ըստ Հայոց Թուա-
կանի ՌՄԿՁ, 'ի տպ. մայր սուրբ Աստուածածնի » :

Ճառ ներքողեան 'ի սուրբ խաչն Քրիստոսի, և
պատմագրական առասացութիւն 'ի սուրբ նշանն
Վարագայ, գրեալ 'ի Յովհաննէ քահանայէ Վանան-
դեցւոյ: Մոսկուա, 'ի տպ. Արեւելեան Ճեմարանի
տեարց Լազարեանց, 1852:

*Ճառ Պիոսի Թ և Հովուական Աւստրիական Ե-
պիսկոպոսաց: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աս-
տուածածնի, 1850:

X

Ճառ վասն ծննդեան եւ չարչարանաց Տեառն
մերոյ և Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. 'ի Գէորգ վար-
դապետէն ասացեալ 'ի սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցին
Ղալաթի ~~Պարտիզ~~ Տպեալ: ... 'ի Կոստանդնուպօլիս յամի
տեառն 1793, 'ի մայր դպրատան, 'ի Մատթէոսի
գարե, իւրով տպագրաւ: Էջ 74, քոյրս յիստորիս
էջի տե յաւած է իւրով թ 54. յետ զաւանակ
11X15

Ճառք դպրոցականք. « Վանուցս Ժառանգա-
ւորաց դպրոցի աշակերտաց պարգևաբաշխութեան
հանդիսի մէջ խօսած մէկ քանի ճառեր »: Երկու
փոքր տետրակներ. Երուսաղէմ, 'ի տպ. Սրբոց Յա-
կովբեանց, 1863, 1867:

Ճառք Հ. Ռափայելի վարդապետի Թրեանց,
'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն
Ղազարու, 1845: — Ա. Ի սուրբն Ներսէս մեծն: —
Բ. Ի սուրբն Սահակ Պարթև: — Գ. Ի սուրբն Մես-
րոպ: — Դ. և Ե. Ի մեծն Մխիթար արքահայր: — Զ:
Ուսումն պատմութեան: — Է. Ուսումն հայերէն
լեզուի: — Ը. Կարևորութիւն գաստիարակութեան,
և այլն:

Ճարտասանութիւն համառօտ Յովհաննու Հո-
լով Վանանդեցւոյ. « Համառօտութիւն Ճարտասա-
նականի արուեստի: Շարագրեցեալ 'ի Յովհաննիսէ
վարդապետէ Կոստանդնուպօլսեցւոյ ... Տպագրե-
ցեալ ընդօրծարանում սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյն

Սարգսի զօրավարին: Ի Մարտիլիայ: Յամի ներմար-
մնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 1674.
նաւուր նառաջնում յունիսի ամսոյն»: Յէջն 154.
« Ես Մատթէոս Յօհաննիսեան, որ 'ի գեղջէ եմ Վա-
նանդեան, եզէ բարգօղ փոքերս գրգկան »:

X Ճարտասանութիւն. « Ճարտասանութիւն բա-
վանդակեալ 'ի հինգ գիրս: Յօրինեալ ըստ շաւղաց
երևելի և մեծանուն հեղինակաց Ճարտասանութեան,
և ճոխացուցեալ յաճախութեամբ ընտիր ընտիր օ-
րինակաց նախնի հոյակապ մատենագրաց հայկազ-
նեանս ազգի: Շարադրեալ 'ի Հ. Ստեփաննոս վար-
ժապետ վարդապետէ Ազոնց, 'ի միաբանութենէ Կա-
մենապատիւ տեառն Մխիթարայ մեծի արայի ...
Արդեամբք և ծախիւք բարեպաշտօն և քաջատոհմիկ
Շահրմանեանց երկոցուն եղբարց հարազատաց՝
Բարազամեան պարոն Յովսեփին և պարոն Չաքա-
րին ... Յամի տեառն 1775, 'ի սեպտեմբերի 18. Իսկ
ըստ Հայոց Թուականին ՌՄԻԴ. 'ի Վենետիկ, 'ի տպ-
րեմետարեայ Թէոդոսեանց »:

Ճարտասանութիւն վասն բարձրագոյն դա-
սու. աշխատասիրեալ 'ի Հ. Եփրեմայ Վ. Սեթեան 'ի
Մխիթ. ուխտէն: « Պարոն Պօղոս Լազարովիչ ընծայէ
հանգուցելոյ իւրոյ քեռւոյ Աղա Սամուէլի Մկրտչի
Մուրադեան առ 'ի յիշատակ »: Վենետիկ, 'ի տպար-
արոյն Լազարու, 1832, ՌՄՁԱ. 42545 15422

Ճարտասանութիւն առձեռն, համառօտեալ
'ի Հ. Եգուարգայ Վ. Հիւրմուզ, 'ի Մխիթ. ուխ-
տէն: Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Լազարու, 1841, 1856:

Ճարտասանութիւն կամ Ճարտարախօսութեան
արուեստ, զոր յօրինեալ է Հ. Մատթիայ Գարա-
գաշ, յաշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ: Վիեն-
նա, 'ի տպ. Պաշտպան Ս. Աստուածամանի, 1844:

*Ճարտասանութիւն համառօտ կամ Նոր՝ Ճա-
շակ դպրութեան: Աշխատասիրեաց Եղիազար Մու-
րատեան: Երուսաղ. 'ի տպ. Ս. Յակովբեանց, 1869:

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including the number 14557 and the year 1893.

Տես Խաչատուր վարդապետ:
Հրահանգք Գառարանութեան:
Տարերք հռետորական արուեստի:

*Ճաւայի դատապարտեալք, պատմական վէպ:
Աղաւ Թարգմանութիւն Հ. Նիբել վ. Չազրճեան,
'ի Միխիթ. ուխտէն: Վեննա, Պաշտպան Ս. Ա.
տուածածնի վանքը, 1858:

Ճեմարան գիտելեաց. « որ է համառօտ տեղե-
կութիւն հարկաւոր գիտութեանց, ազատական ա-
րուեստից 'ի պէտս ուսումնասէր մանկանց յօրի-
նեալ ոտանաւոր չափմամբ՝ հանգերձ ծանօթու-
թեամբք և տախտակօք պատկերաց. 'ի Հ. Մինաս
վարդապետէ Բժշկեան Տրայիզոնցւոյ, յաշակեր-
տութենէ ամենապատիւ տեառն մեծին Միխիթա-
րայ »: Վեննաիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1815, 1818:

նվի
380
11x19

*Ճերմակ կամ Պարոն Ս. Փափաղեան և Իր Ժա-
մանակր: Գրեց Արմենակ Հայկունի: Կ. Պօլիս, Ա.
րևելեան Համագրացին տպարան, 1863:

*Ճիզվիթն: Գործ ... Արբայի: Թարգմանեաց 'ի
գաղղիականէ Յ. Աթթարեան: Կ. Պօլիս:

*Ճշմարիտ բարեկամ տղայոց, գաղղիարենէ
Թարգմանուած: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Բիւրք,
Ճեան, 1856:

*Ճշմարիտ դարձ կամ Յաւիտենական Ճշմարտու-
թիւններ: Վեննաիկ, Ս. Ղազար, 1850:

Ճշմարիտ իմաստութիւն « կամ Խոկմունք ու-
մանք հզօրագոյնք առ 'ի ամեւ զսիրտս մարդկան, 'ի
բարի երկիւղն Աստուծոյ: Դասակարգեցեալք վասն
իւրաքանչիւրոյ աւուրն շքաթու. հանգերձ ու-
սումնագրութեամբ աղագս բարեպէս խոստովանե-
լոյ: Երարդեցաւ իտալերէն յուսմանէ վարդապե-
տէ և հոգեից քարոզողէ 'ի կարգէ Յիսուսեանց և
Թարգմանեցաւ 'ի հայ բարբառն յայլմէ ուսմանէ Աս-

*Ճիզվիթն և Վիթիթն, իւր իւր ստուգար. Պօլիս
Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն
Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն*

Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն Պարոն
Կ. 258 16x9

տուժոյ ծառայէ 'ի նոյն կարգէն: ... Ի հայ Թվին
Քրիստոսի ՌՁԹԸ, և Հայոց ՌՃԿԵ, յուսկարի Էն, 'ի
մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլսի » :

Ճշմարիտ նշանակութիւնն Կաթուղիկէու-
Թեան « տպագրեցեալ երկրորդ անգամ, 'ի հայրա-
պետութեան ամենայն Հայոց, Տեառն Վազարու-
Ճշմարտասէր կաթուղիկոսին : Ռդորմութեամբ և
արովք՝ քրիստոսասէր և բարեպաշտուհի Կիււ խա-
թուհին: Ձրի բաշխեալ: Թուին Հայոց 1199 » : Յա-
ռաջաբանին մէջ կ'ըսէ. « ... Աղաչեմ զընթերցողս զի
մի ոք մեղագրեցէ զմեզ՝ վասն սակաւութեան վը-
կայութեանց Գրքիս այսորիկ. զի 'ի մէջ բանտի շա-
րագրեալ եմք զսա. ոչ ունելով զայլ գիրք՝ բաց 'ի
նոր կտակարանէն » : Հեղինակն է Կէորդ Մխէլիմ,
ինչպէս յայտնի կ'ակնարկեն 195 իջին խօսքն. « Ճըշ-
մարտութեամբ ասեմ 'ի Քրիստոս և ոչ ստեմ. վը-
կայէ Աստուած 'ի հօգի իմ, զի յետ վեց տարի ու-
սանելոյս իմոյ 'ի Թագաւորական դպրատանն Փարի-
զու. ապա Թէ 'ի վերջն զայս Ճշմարտութիւնս իմա-
ցայ և ուսայ, որ 'ի վերայ հաւատոց ոչ յետ գնել
պարտ է և ոչ 'ի վերայ գնել. և յետոյ յորժամ
գնացի Հայաստան, տեսի որ ամենայն գեղացիք և
գոռհիկք, արք և կանայք, երիտասարդք և տղայք,
ամենեքեան գիտէին զայս գիտութիւնս, զոր ես յետ
վեց տարի ուսման՝ հազիւ կարացեալ էի ուսանիլ:
Եւ յամսթ եղեալ զարմանայի ... » : Ի Հռովմ սոր-
վին ալ կը յիշատակէ յէջ 209. « Զայն ուսուցին
ինձ պատրիշքն 'ի մէջ դպրատանն, զի մի երբէք զոք
բամբասեցին » : Յէջն 269 յիշատակարան մը կայ 'ի
տպագրողաց. « Մանիր ով ընթերցող, զի 'ի մէջ այս
երկրորդ տպագրութեանս, 'ի բաց Թողաք զվերջին
տասն նշանն հերձուածողաց. վասն զի կամեցաք
փոքրացուցանել զգիրքս. զի գիւրին լիցի ամենե-
ցուն ... կրել զնա 'ի ծոցս և 'ի ճէպս իւրեանց ...
Չամենայն գիրքս մեր շարագրեմք և տպագրեմք գրա-
մք մերովք. և ձրի բաշխեմք զնոսա » : (Թուի տպա-
գրութիւն Կոստանդնուպօլսի) :

Ճշմարտութիւնն հաւատոյ: Տես Փիթրմալ

Պօղոս:

Handwritten notes:
Ճշմարտութիւնն յուսկարի Էն: ...
Կաթուղիկէու Թեան: ...
Կաթուղիկէու Թեան: ...
Կաթուղիկէու Թեան: ...

Ճշմարտութիւն յաւիտեանական. « Շարագրեցեալ 'ի Կառլօ Ռիսօլէ կոչեցելոյ 'ի կարգէ Յիսուսեան. և թարգմանեցեալ 'ի Պետրոսէ վարդապետ Քրիժիղեցւոյ. և սպագրութեամբ 'ի լոյս ածեցեալ 'ի Սարգսէ արքեպիսկոպոսէ Կոստանդնուպօլսեցւոյ, յապաւմամբ խորթ շարագրութեանց որքան իցէր կարելի: Ընդ որս առակձին նաև երկու գեղեցկագոյն Կտակք և Քարոզք՝ վասն Աւագ Ուրբաթի աւուրն: Օժանդակութեամբ ծախուց Մահտեսի Յակօբի որդի՝ Յօհաննէս չէլէպօլոյն Սեղբոսեան ... Յամի տեառն մերոյ 1750, յապրիլի 18, 'ի վենետիկ, 'ի սպար. Անտօնի Պուլթօլի »: Յառաջաբանին մէջ սպագրողն կ'ըսէ. « Աղաչեմ... այնու սիրով ընկալնուլ զգիրքս զայս, որով և ընկալայք զգիրքն Աղբիւր բարի կոչեցեալ. զի և սա շարագրեցաւ 'ի նոյն գովելի հեղինակէ, և թարգմանեցաւ 'ի նոյնոյ թարգմանչէ »:

Ճուարաղ յարձակ եւ 'ի չափաճոյ բանից հին և նոր մատենադրաց: Մոսկուա, 1858:

*Ճուարաղ, ամսագիր բանասիրական հրատարակեալ 'ի Մսերայ Մագիստրոսէ Մսերեանց և 'ի Զարմայրայ Մսերեանց: Հատոր Ա. Մոսկուա, 1859:

Ճուարաղ, ամսագիր կրօնական, բանասիրական և ազգային գիտելեաց: Հատոր Բ. , 1860-61:

Ճուարաղ, ամսագիր կրօնական և բանասիրական գիտելեաց: Հատոր Գ. 1861-62:

*Ճրագ հոգւոյ. Զմեռնիս, 'ի սպ. Գուլիէլմ Կրիժիթիթի, 1849:

X Ճրագ ճշմարտութեան. « Գրքուկս կոչեցեալ Ճրագ ճշմարտութեան. շարագրեալ 'ի Յակօբոս պատրիարգէ երբեմն սրբոյ Երուսաղեմի, և նարդեհնս Կոստանդնուպօլսոյ: Որ իբրու Ճրագ՝ ընդ առաջ ընթացեալ ուզողապնացից, յայտնէ զվիհս և զխորխորատս ընդգէմ ճշմարտութեան մաքառողաց: Եւ

1894 6231 10X14

զանդդոյշ պարզափասն՝ ազատէ՛ի յորոգայթից մու-
 լորուծեանց ստապատիր նոցին առարկութեանց։
 Տպեցեալ հարկադրութեամբ Տեառն Սահակայ եր-
 կրորդ Պարթեւի՝ ծայրագոյն պատրիարքի և հայրա-
 պետի ամենայն Հայոց ... 'ի Թուին Հայոց ՌՄԵ,
 մայիսի է » : Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « Յիշեսլիք
 իսկ՝ զչանկացող լուսոյ ճրագի ճշմարտութեանս այ-
 սորիկ զտպել տուողն արգեամբ՝ զարժանապատիւ
 զատուածիմաստ Արահամ վարդապետն Աստա-
 պատցի, և զնարդենիս արքեպիսկոպոսն Չմիւսնոյ ...
 Յիշեսլիք և զտպագրոյս սորին անարժան՝ զորդի
 հանգուցեալ Աստուածատուրի՝ զՅօհաննէս գպիրս » :

52367 16 X 10

* Մագդաղինէ. վիպասանութիւն ժիւլ Սանտոյ
 գաղղիացոյն : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1860 ;
 Տես Զրօսարան մանկանց :

Մագիստրոս : Տես Գր. Մագիստրոս :

* Մամիլդ, օգտակար պատմութիւններ : Քաղ-
 զիարենէ Թարգմանեց Յ. Տէրոյենց : Կ. Պօլիս, 'ի
 տպ. Տէրոյենց, 1861 :

* Մամիլտ, կամ Նորատի կնոջ մը յիշատակները :
 Վիպասանութիւն 'ի Ա հատորս . հեղինակութիւն
 Էօթէն Սիւ գաղղիացոյ . Թարգմանեց Գրիգոր Զի-
 լինկիրեան : Զմիւսնիս, 'ի տպ. Տէտէեան, 1869 :

Մաղաքիս արեղայի պատմութիւն վասն ազգին
 Նետողաց : Ի լոյս ընծայեաց Ք. Պ. (Քերովբէ Պատ-
 կանեան) : Ս. Պետերբուրգ, 'ի տպ. Կայսերական
 Ճեմարանին գիտութեանց, 1870 :

Հրատարակիչն 'ի գլուխ գրոցն . « Միակ հասեալ
 առ մեզ երկասիրութիւն Արեղայիս է մատեանս պատ-
 մութեան ազգին Նետողաց, յորում ճառէ զարշա-
 ւանաց Թաթարին 'ի Հայս յեւս թք գարու : Միակ
 ունէաք առաջի օրինակ հեղինակիս, գաղափարեալ
 յամին 1847 'ի վասն որոցն Ղազարու, և այն՝ բազ-
 մաօխալ և Թերարան : Անփոփոխ պահելով զուղա-

գրութիւն և զկէտագրութիւն սկզբնագրին, զօտար-
ազգի և զանիմաց բանս նոտրագրով գրոյմեցաք,
զլուսաբանութիւն հեղինակիս այլում ժամանակի
թողեալ: Յաւելլով 'ի վերջոյ գլխատակարան ան-
յայտ շարունակողին պատմութեան Միքայէլի Ասոր-
ւոյ և զմեկնութիւն դժուարիմաց այլազգի բառից,
'ի լայս բնծայեմք զգրքոյկս 'ի գիտութիւն մերազգի
և օտար բանասիրաց » :

Ouvrage de Malakia - Abéga, ou Malakia-le-
Moine, traduit par M. Brosset. (Additions et ec-
claircissements à l'Histoire de la Georgie depuis
l'antiquité jusqu'en 1469 de J.-C. Par M. Brosset).
Saint-Pétersbourg, 1851.

Թարգմանութիւնն 'ի ռուս բարբառ, երկասիրու-
թեամբ Քերովրէի Պատկանեան: Փետրպուրկ, 'ի
ուպարանի Կայսերական Ճեմարանին, 1871:

Մաղթանք չափաւ 'ի Հ. Եգուարգ. Վ. Հիւր-
միւզ, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, 'ի Գործարա-
նի վանաց սրբոյն Ղազարու, 1843:

Մամբրէի վերծանողի ճառք: Վենետիկ, 'ի սպ.
սրբոյն Ղազարու. յամի 1833, ՌՄԵՐ:

Ա. Երանկերոյն Մամբրէի վերծանողի ասացեալ
'ի յարուրիւնն Ղազարոս:

Բ. Վասն յարուրեան Ղազարոս յառոյր շարարոս:

Գ. Նորին 'ի մեծի առոյր գալստեակ տեսան մե-
րոյ Յիսուսի Գրիստոսի յԵրուսաղէմ:

Յառաջաբանն կը ծանուցանէ. « Մամբրէի վեր-
ծանող կոչեցելոյ կրտեր եղբօրն Մովսիս Խորենա-
ցւոյ և աշակերտակցին, երեք եւեթ մինչև առ մեզ
ժամանեցին ճառք, մին ի յարուրիւն Ղազարոս, և
երկու այլ ի գալուստ տեսան յԵրուսաղէմ: Այլ
սոքա երկու յեփնքս յոյժ ստորե են քան զառա-
ջինն, զորոց և չկրի ինչ հակառակութիւն. և երրեակ
են նօսրագիր օրինակք սոցա առ մեզ, մին գրեալ է
ՌՁԶ թուականին, և միւս երկուքն անթուականք:
Մնայ մեզ գառաջին ճառն զՅարութեանն Ղազարու
փոքր ինչ 'ի քնին առնուլ:

« Վէպք իրացն յարութեան Ղազարու զբազում

Handwritten signature and notes at the bottom of the page.

և զմեծամեծ հանձարաց զաշխոյժ եռանդիցն բորբոքեալ են 'ի բան և 'ի գիր 'ի հնուքն առ Հարս եկեղեցւոյ, նմին իրի վեց այլևայլ օրինակագրաց անուամբք ճառս գտանեմք 'ի Յարութիւն Ղազարու ասացեալ. յորոց առաջինն Սեւերիանոսի եմեսացւոյ, երկրորդն Հիպոդիտայ բոսարացւոյ, երրորդն Թէոփիլէի, չորրորդն Ոսկեբերանի, հինգերորդն Մամբրէի Վերծանողի Յովնաննոռ աշտարատնին մեկնոռքնէն ասացեալ, և վեցերորդ առանց ուրուք անուան: Այս խուռն յաճախութիւն վարդապետութեանց 'ի մի և նոյն բան՝ շփոթս արկեալ է և յանուանս շարագրողացն զնոսին. մանաւանդ զի չև է հասեալ տակաւին 'ի ձեռս մեր և ասացեալ Մեկնութիւն Մամբրէի յԱւետարանն Յովհաննոռ: Այլ այս որպէս և է, մեր եօթն օրինակք էին առաջի՝ յորոց զտպագրութիւնս զայս արարաք: Երկուք 'ի վերնագրին ունէին զանուն Ոսկեբերանի. այլ 'ի յոյն մատեանս վարդապետիս չգտաք զայն. որ և նօտագիր են և անթուական. այլ երկուք զանուն Մամբրէի, մին նօտագիր գրեալ 'ի ՌՁԶ Թուականին, և միւսն բոլորգիր անթուական. և երեք այլ առանց ուրուք անուան. յորոց երկուքն բոլորգիր՝ մին գրեալ 'ի ՈՅԷ Թուականին, և միւսն անթուական, և երրորդն նօտագիր անթուական: Ի սոցանէ որ զանունն Ոսկեբերանի և Մամբրէի ունէին՝ միաբան էին ընդ իրեարս, նմին իրի և մեք յանուն Մամբրէի տուաք 'ի լոյս ... Իսկ անանունն, զոր և գտաք 'ի մատենի ուրեմն Տօնանամակ կոչեցելոյ, զի ուրեք կարի անմիաբան էր ընդ այլոցն, վասն որոյ ուրոյն և զնա տպեցաք զկնի առաջնոյն » :

Մամուրեան (Մ.): Տես

Ամուրիի մը երագները:

Անգղիական նամականի:

Անիճեալն:

Աշխարհի շրջանն 80 օրուան մէջ:

Արեւելեան Մամուր:

Բանալի հայերէն շարադրութեան:

Պաղանիք Բարիզի:

Պիտելիք եւ պարտիք տղայոց:

Երեք հրացանակիրք:
Ընթերցարան:
Ի վանօօ:
Խորհրդաւոր կղզի:
Հազար ու մէկ գիշերներ:
Մանկտի:
Մանր վէպեր:
Միքրօ մեղաս:
Պատմութիւն ընդհանուր:
Պրաժլօն դերկոմս:
Վէրթէր:
Քսան տարի ետք:

Մահ Արելի: Տես կեսնէր:

*Մահ Ողիմպիադայի Թագուհւոյն Հայոց:
Գրեց Արմենակ Հայկունի: Ա. Համազգային, տպ.
Կ. Պօլս, 1864:

*Մահ Պարետի: Գրեց Մերունին Գարրիէլ Պատ-
կանեան: Տէր և հրատարակիչ Տիգրան Յարութիւն
Տէտէեան: Զմիւռնիա, տպագրութիւն Տէտէեան,
1875:

*Մայր, առաջին դաստիարակ մանկութեան: Վե-
նետիկ. Ս. Ղազար, 1875:

*Մայրենի լեզուի քերականութեան տարերքը.
Առաջին մասը աշխատասիրեց Նիկ. Տէր-Ղեւոն-
դեանց: Տիփսիս, 'ի տպ. Մարտիրոսեանց, 1882:

*Մայր որդեխնամ: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիէլմ
Կրիֆֆիթի, 1840:

Մայր ցուցակ ձեռագիր մատենից Գրադարանի
սրբոյ Աթոռոյն Էջմիածնի: Տպագրեալ հրամանա-
Տեառն Մատթէոսի ընդհանրական Հայրապետի ա-
մենայն Հայոց: Մխուք 'ի Կարնոյ գաղթական Յա-
կոբայ վարժապետի Կարենեանց, յօգուտ դպրոցի
ժառանգաւորաց սրբոյ Էջմիածնի, 'ի 1863 ամի: Ի

Թիֆլիզ, 'ի սպար. Ներսիսեան ազգային Հոգևոր
Իսկոյնի Հայոց:

Մանանայ հոգեւոր: Տես Մեկնուութիւն ա
ւետարանի:

*Մանանայ. Ժողովեաց և 'ի լոյս էած Գ. Վ. Սը-
րուանձտեանց. Հրամանաւ Հասարակաց կրթու-
թեան Ժողովոյ: Կ. Պօլիս, Տպագրութիւն Ե. Մ.
Տնտեսեան, 1876:

« Ես դրականութեան այն շինական մշակն եմ,
կ'ըսէ Հեղինակն իր գրոց Յառաջարանին մէջ, որ 'ի
վայրիս և 'ի մայրիս կը թարթափի. լեռնային, դաշ-
տային տունկեր, ծաղիկներ և բուսեր կը ժողովէ, և
կողովով կ'ածէ զայն 'ի վաճառ 'ի հրապարակս քա-
ղաքին, յորմէ առեալ քաղաքացին՝ արուեստիւ կը
վերատնկէ զայն և կը դարմանէ 'ի պարտէզս և 'ի
բուրաստանս ապարանից մեծատանց:

« Իսկապէս այս է իմ երկն: Բանասիրաց և գրա-
սիրաց համար պատրաստած նախնական նիւթ: Ահա

Համ և հոտ հայրենեաց:

Հայաստանի հենարիւնք:

Վեպք հայրենեաց:

Երգք և նուագք հայրենեաց:

Ժառանկապարտեան:

Հայրենեաց զառառական բառեր »:

Մանաւանդական առարկութիւնք: « Præci-
puæ objectiones quæ vulgo solent fieri per modum
interrogationis a Mahumeticæ legis sectatoribus
Judæis et hæreticis Orientalibus adversus catho-
licos, earumque solutiones. Auctore Michæle Fe-
bure. Romæ, typis S. Congregationis de Propa-
ganda fide. MDCCLXXXI. Superiorum permissu ».

— « Մանաւանդականք առարկութիւնք որք հաս-
րակապէս սովորք են լինել 'ի Մահմետականաց, 'ի
Յուդայեանց և 'ի հերետիկոսաց արեւելականաց,
ըստ կերպի և եղանակի հարցման, ընդդէմ կաթո-
ղիկեաց ուղղափառաց. և նոցին իսկ լուծմունք. 'ի
հեղինակէ Ֆէպուրեան Միքայէլէ. 'ի Հռոմ. Տպիւք

սրբազանի ժողովոյն Սերեղուծեան հաւատոյն. 'ի
Թուին ՌՈՁԱ. Մեծաւորաց ակնարկուծեամբ » :

Մանդակունի Յովհաննէս. « Տեառն Յովհաննու
Մանդակունւոյ Ճառք: Վեհետիկ, 'ի տպարանի
սրբոյն Ղազարու, յամի 1836, ՌՄՁԵ » :

Յառաջաբանն կը ծանուցանէ. « Ի քսանևից ճառից
աստի Հայրապետիս, առաջինքն մեծաւ մասամբ
յանունն Եփրեմի մակագրեալք են 'ի Ճառընտրի ուրեք.
որպէս և 'ի փարիզացւոց քաղաքին կայ այլ օրինակ
մի ամբողջ բոլորագիր անթուական նովին մակագրով:
Այլ առ մեզ նոյն ճառք 'ի նորագիր մատենի միոջ
ամենայնն յանունն Մանդակունւոյ մակագրին:
Իսկ 'ի հնագոյն պատուական օրինակն երկաթագիր
զոր ունիմք և զոր կալաք մեզ առաջնորդ 'ի տպագրուծեան,
խանգարեալ էր անունն մատենագրին առ հնուծեանն:
Են 'ի ճառից աստի և ոմանք յայլևայլ գրչագիրս
միոյն անուամբ վարեցեալ և այլոց յայլուամ... զայս
և եթ յայսնի գիտեմք, զի 'ի յոյն և յասորի
բնագիրս մատենագրուծեանցն Եփրեմի չիք և ոչ
մի 'ի ճառից աստի: Այլ թէ նորին Մանդակունւոյ
իցեն թարգմանուծիւնք յԵփրեմայ' որոց
բնագիրն կորուսեալ իցէ, կամ թէ 'ի բանից
նորին Եփրեմի և Ոսկերերանի ծաղկաբազարեալ
և յանձնէ յայլ կերպարան անեալ իցէ զնոսին
ըստ ժամուն պիտոյից 'ի բեմբասացուծիւն ժողովրդեան,
յորմէ յոմանս 'ի նոցանէ երևի անունն Եփրեմի,
և ուրեք ևս Ոսկերերանի, չիխսեմք առ ժամագատաստան
առնել համարձակ: Այլ թէ այսպէս և թէ այն,
կարծեմք թէ չիցեմք ինչ վրիպակ գործեալ եթէ
Մանդակունւոյ զնոսին ընծայեցաք ցորչափ օրինակ
յանունն նորին 'ի ձեռին ունիմք, և 'ի հակառակէն
ոչ զօրաւոր ինչ հաւաստիք » :

Վասն խոստովանուծեան վարուց յանցանաց: —
Վասն աստի խարուծեան: ~ Վասն պահոց պնդուծեան:
— Վասն ընդունելի և անընդունելի աղօթից: —
Յաղագս ողորմութեան տնանկաց: — Յաղագս պաղոց
և պատարագաց: — Վասն փոխոց և վաշխից: —
Յաղագս մտիթարութեան աղքատաց: — Վասն քահանայից
տեսչութեան: — Յաղագս բամբասողաց:

- Վասն սիրոյ և մախանաց և նախանձու: - Վասն բարկացողաց բարուց: - Վասն ռիսապահաց և քինահանաց: - Վասն սակաւ գողութեան որ ոչ ապաշխարեն: - Վասն չար սովորութեան երգման: - Վասն արբեցողաց անօրէնութեանց: - Վասն անօրէն թատերաց դիւականաց: - Վասն կնաթողաց: - Վասն անամնամոլաց: - Վասն չսիրելոյ զԹշնամիս Աստուծոյ: - Վասն անհեղ հարուածոց կարկառի: - Վասն զգուշութեամբ 'ի խորհուրդն մերձենալոյ: - Վասն մխիթարութեան վախճանելոց: - Ողբք: - Ազօթք: - Յաղագս պէսպէս առաքինութեան խրատու: - Յաղագս պէսպէս ախտից: - Վասն հմայից դիւթականաց: - Կանոնք: - Յաղագս քառասնորգական պահոց: - Ի սուրբ Երրորդութիւնն: - Վասն սիրոյ:

Բ. Տպ. Տեառն Յովհաննու Մանգակունւոյ Հայոց հայրապետի շառք: Երկրորդ ապագրութիւն: Ի Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու. յամի 1860, 188թ:

Այս ապագրութեան մէջ նորագիււ ա ճառ մ'ալ կայ՝ մակագրեալ. Բան յարատու առ ձգնւորսն:

Մաշտոց. « Գիրք սրբոյն Մաշտոցայ վարդապետի, Արարողութիւն հանապազօրգեան եկեղեցեաց Հայաստանեաց: Պարունակող եօթանց դիւաւորաց խորհուրդունակ սրբազնագործութեանց, և այլոց մանաւորաց պաշտամանց հաստատելոց 'ի հնադունից հարցն սրբոց առ 'ի լրումն հոգեկանին հարկաւորութեան, և մարմնականին պիտանացութեան. սահմանադրեցեալ օժանդակութեամբ հոգւոյն սրբոց: Տպագրեցեալ 'ի տպարանի սրբոյն Էլմիածնի, և սրբոյն Սարգսի զօրավարին. 'ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ կաթուղիկոսի սրբոյ Էլմիածնի: Ծախիւք և սրբագրութեամբ Ոսկանայ վարդապետի և արքեպիսկոպոսի Երևանեցւոյ. 'ի յԱմսգէլտամի. 'ի Թուոյ Փրկչին 1667, դեկտեմբերի 11, իսկ ըստ Հայոց 1116, դեկտեմբերի 1 »:

Բ. Տպ. « Գիրք սրբոյն Մաշտոցայ ... Սարգսի զօրավարին: Ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ ամենից Հայոց կաթուղիկոսի, և 'ի Թազաւորու-

Handwritten note:
 1431, 253. Յորժամագրող իւրոյ զգու. Առ. Լեզուպէ:
 1544

Թեանն կալլիացւոց Քրիստոսապաշտի և բարեպաշտի Լուսավիճակի չորեքտասաններորդի: Արդեամբք և գոյիւք Աւետիսի և Սողոմոնի պաշտօնատարի. 'ի Մարչիլիայ քաղաքի. 'ի Թուոյ Փրկչին 1676, զեկտեմբերի 11. իսկ ըսա Հայոց 1125, զեկտեմբ. 1 » : Յառաջարանն կ'ըսէ. « ... Փափաքեցեալ ամէներջանկի հօրն Հայաստանեայց տեառն Յակօբայ ամենայն Հայոց գիտապետի, չորիւք ամբք կանխաւ գրեալ էր առ բազմաշխատ և սիրելի աշակերան իւր տէր Ոսկան աստուածարան վարդապետն. տպել ըսա ըսա բաւելոյ կարողութեան իւրոյ, օժանդակութեամբն Աստուծոյ, և ձեռնաբուութեամբ քրիստոսասէր վաճառականաց. յորոյ յաւուրն յայնոսիկ նախ քան զհասանիլ հրամանի պետականին՝ աղաւնամիտ վարդապետն միաբանեալ էր ընդ կայենածին և օճարսորոյ արիստագաւան չերիցւոյն Թաթէոսի Երևանեցւոյ առ 'ի տպումն Ատենի Սողոմոսին. յորմէ պատճառէ կրեալ զզանազան փորձութիւնս և զնորասես հարուածս ... մահուամբ բարձաւ 'ի կենաց աստի. զորոյ զլիալիք պատմութիւն անցից նորին ամենայնի ընթեանչոց էք 'ի յատուկ գիրս նորին. և այսու ամենայնիւ զկնի մահուան տեառն իմոյ մասնեցայ ես տրուպս փոխանակ նորին 'ի ձեռն անօրէն դողգոսին ամս չորս ... գործելով միշտ (Թագէի) ընդգէմ աղգին Հայոց և սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի և գործարանի նորին, ոչինչ համարելով զամենայն Հայս և զյոյով բանագրանս կաթողիկոսին և ամենայն վարդապետաց ... Որովք ... պատճառօք ոչ կարացաք ցարգ կատարել զհրաման վեհին. այժմ սակաւ ինչ զոգի առեալ ... ձեռն արկտք առ 'ի տպել ... նախ զփոքր Մաշտոցն, և ապա զկատարեալ բունն ըստ հրամանի հոգևոր տիրին » : Յիշատակարանն կը յաւելու. « ... Յիշեսլիք զհոգևոր հայրն և զբազմաշխատ մըշակն զՈսկան արհիեպիսկոպոսն հանգուցեալ 'ի Քրիստոս. և զկենդանի եղբայր նորին զԱւետիսն, և զքեռորդի նոցին զՍողոմոնն. որ կայ մասնեցեալ բազմաց չարչարանաց 'ի Մառչիլիայ սակա գործարանի սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի ... և զիս զնուստորս յամենեցուն զՄկրտիչ անուամբ և եթ բանի սպասաւորս ... հանգերձ ... Զուղայեցի Ոսկեձեռ.

քենց Տէր Գաւթիւն. որ ոչ խնայէ օգնել մեզ 'ի նեղութեանս մերում, 'ի գործառնութիւնս յայս) ... :

Գ. Տպ. « Գիրք սրբոյն ... հոգւոյն սրբոյ : Տպագրեցեալ ոչորմութեամբն Աստուծոյ, և բարեխօսութեամբ սրբոյն Մինասայ զօրավարին : Ի հայրապետութեան տեառն Աղէքսանդրի կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց 'ի տպարանի պարոնն Կարապետի որդի արուպ Ասվածատուրի : Ի Թվին ՌՃԿԳ, յաւրիսի իր » : Յիշատակարանն կ'ակնարկէ. « ... Եգաբ 'ի սորա միջի ձեռնագրութիւնն 'ի լաւ և 'ի սոցոգ օրինակէ, որ արարեալ է ... Գրիգորի հոգեարի ... 'ի հայրապետութեան տեառն հանգուցեալ Աղէքսանդրի սըրբազան կաթուղիկոսի ... և առաջնորդութեամբ սրբոյ Երուսաղէմի, և մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլսոյ Տէր Յօհաննէս վարդապետի » :

Գ. Տպ. « Սուրբ գիրք որ կոչի Մաշտոց, պարունակէ յինքեան զոմանս սրբազան արարողութիւնս Հայաստանեայց եկեղեցւոյ : Տպեցեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի. հրամանաւ նորին վերադիտողի տեառն Զաքարիայ ազգասէր և աստուածարան վարդապետի և արքեպիսկոպոսի : Ի տպարանի Յօհաննիսի և Պօղոսի » : Յիշատակարանն է Պազասար դպրի, որ այրպէս կ'ըսէ. « ... Ըղձայի հանապազ սրբագրել զՄաշտոց մի, և նոր տալ տպել ... Աւստի հարկօզ հրամանաւ սրբազան պատրիարքին մեծի Պօլսոյս՝ ձեռնամուխ եղէ 'ի գործս այս : Եարելով առաջի իմ հինգ վեց հնագոյն ընտիր օրինակս, և համեմատելով զնոսա ընդ իրեարս բազում աշխատութեամբ և անհանգիստ աքնութեամբ ... Եւ եթէ գտանիցին սխալանք ինչ և 'ի մերս սրբագրութեան, ներեռնէք տկարութեանս » : Պօլսոյ Յովհաննէս պատրիարքն (Կոլոտ) տպագրութեան հրամանն կու տայ. « Ես Յօհաննէս վարդապետ և արքեպիսկոպոս Կոստանդնուպօլսոյ, ընթերցայ զսրբագրեցեալ օրինակն Մաշտոցիս, և տեսի որ ըստ ամենայնի լի էր ուղղութեամբ. վասն որոյ հարկ եգեալ հրամայեցի տպել զսա և 'ի լյս ածել ... Եւ առ 'ի հաստատութիւն բանիս, զերաքանչիւրսն սոցա՝ կնքեցի և հա 'ի նախկին Թղթին իմովս կնքով » :

Ասոնցմէ ամենէն աւելի հնագոյն տպագրութիւն

մ'ալ կայ Մաշտոցի, որուն միայն քանի մը թերթերն հասած են մեր ձեռքը: Տառքն՝ ձեռագրաց տառից ձեռք. նման, ինչպէս անթուական ժամապրոց և Աղթարաց սրոնց վրայ խօսեցանք, և որով նոյն ատե՛նուան սպագորութիւն կը գուշակուի:

Ե. Տպ. « Մաշտոց. Արարողութիւնք պաշտամանց եկեղեցւոյ Հայաստանեայց ըստ կարգաւորութեան սրբոց Հարցն մերոց, բաղդատուութեամբ բազմաթիւ և հնագիր օրինակաց իբր յիսնից, նաև հնագոյն երկաթագիր ձեռագրի: Վենետիկ, 'ի վանս Ս. Ղաղարու, 1831 »: Յտուաջարանն կ'ակնարկէ. « Կարգաւորութիւն արարողութեանց ամենայն խորհրդոց եկեղեցւոյ (Հայաստանեայց), երանելւոյն Մեսրոպայ վարդապետի և անշուշտ յօրինուած, աջակցութեամբ սրբոյն Իսահակայ, որք միշտ անմեկին ամուլքն էին առ 'ի ձգել զպիտ բարեզարգութեան կրօնից: Այնր աղագաւ և գիրք արարողական կարգաւորութեանց զյօրինողին զաւելի անուանն կաշեալ, Մաշտոց կոչեցաւ: Իսկ յետ նոցա Յովհան հայրապետ Մանգակունի բազում ինչ 'ի վաստակս վարդապետացն յաւել. և այլք եւ յաշակերտոց նոցա՝ Մովսէս և Խոսրով և Ընձակ և Կորիւն և Ղալբիկ, այլովքն հանգերձ, հրամանաւ վարդապետացն, աստի և անտի թարգմանութեամբ առեալ բերին 'ի Հայս կանոնս և օրհնութիւնս, ճոխացուցանելով զկարգաւորութիւնս մեր... Չամենայն դրչագիր մաշտոցս մատենագարանիս մերոյ՝ իբրև յիսուն, անդրէն վերջստին ածաք 'ի բաղդատութիւն. որ վաղ ուրեմն և 'ի բազմավաստակ ծերունւոյն մերոյ 'ի Հ. Վրթանայ վարդապետէ Ասկերեսն բաղդատեալ էին: Բայց յայնժամ չև ևս էր հասեալ 'ի ձեռս մեր երկաթագիր վաղեմի ընտիր մաշտոցն մագաղաթեայ... (որ) թէպէտ և առ թերութեան թերթից ինչ յառաջոյ և յետոյ անթուական, այլ որպէս յամենայն նշանացն գուշակի, անշուշտ գրեալ է յառաջ քան զամն հագար, թերեւս և յառաջագոյն իսկ՝ իբր 'ի սկիզբն ութերորդ գարու, նախ քան զկաթուղիկոսութիւն Իմաստասէր հայրապետին Յովհաննու: Միւս հնագոյն օրինակք գրեալ էին 'ի Ոսե (1216), Ռձ (1221), 2ԳԴ (1345), ԳԼԲ (1383), 2Գ (1485) », և այլն:

Մաշտոց, (համառոտ), 'ի պէտս գործածութեան պաշտօնէից Հայաստանեայց եկեղեցւոյ: Ղալաթիա, Կ. Պօլսոյ, 'ի ապ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1849:

*Մանկատաճութիւն որ է բնական, բարոյական և իմացական հրահանգ խնամաաւարութեան մանկանց: Աշխատասիրեաց Սերոբէ Վիչենեան: Ի Կ. Պօլսոյ, 'ի ապ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1844:

*Մանկական երգեր Գամառ-Բաթիպայի աշխատասիրած: Հայերէն գրքերի հրատարակորեան ընկերութեան արգեամբ: Տփլիս, 1880:

*Մանկավարժ, որ պզտի տղոց վարժութեան համար աղէկ զրոյցներ կ'ընէ: Զմիւռնիա, 'ի ապ. Գուլբեղմսի Կրիֆֆիթի, 1838:

*Մանկավարժական տարակուսանքներ մեր մէջ: Հեգինակութիւն Սեգրակ Մանգինեանցի: Տփլիս, 1875:

*Մանկավարժոչիւն համառոտ Սեգրակ Մանգինեանցի: Տփլիս, 1876:

*Մանկտիք ԵանՖլէօրի գաղղիացւոյն: Թարգմանեց Մ. Մամուրեան: Զմիւռնիա, 'ի ապ. Տէտէեան եղբարց, 1876:

Մանճոնի Աղեքսանդրի Խօսեցեալք. Թարգմանութիւն Եգուարգայ Հիւրմիւզեան, արքեպիսկոպոսի Երրակայ 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1875:

*Մանոն Լէսքոյ, վիպասանութիւն Փրէվշ գաղղիացւոյ. Թարգմանեց Գրիգ. Զիլինկիրեան: Զմիւռնիա, 'ի ապ. Տէտէեան եղբարց, 1871:

Մանրանկար կամ Մինիաթուրա: Արհեստ մանր նկարչոյ զպատկերս և զայլ ամենայն առարկայս՝ հանգերձ ախտակազ պատկերաց: Յօրինեալ 'ի Հ. Իգնատիոս Վ. Փափաղեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1813:

Handwritten notes in Armenian script, including names like 'Մանրանկար' and 'Մինիաթուրա', and some numbers like '69 386 16 X 10'.

*Մանր ուսմունք սրբազան պատմութեան աւետարանի գրեալ 'ի Մսերայ Մազխարոսէ Մսեհեանց: Մոսկուա, 1861:

*Մանր ուսմունք քրիստոնէական հաւատոյ և սրբազան պատմութեան աւետարանի: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1871:

*Մանր վէպեր տղայոց կրթութեան համար: Երկասիրեց Մ. Մամուրեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց:

*Մասեաց աղանի, Աւետարեբ Հայաստանեայց. (Կենցաղօգուա բանք: - Տեսարանք Եւրոպայ: - Հանգիստարան աշխարհաշէն մարդկան: - Հայկազեան թանգարան: - Փարիզեան ամառգիր): Հրատարակեալ ազգասէր սատարութեամբ պարոն Ե. գուարգայ Ռաֆայէլի 'Լարամեան: Խմբագիր Գարբիէլ վարդապետ Այվազովքի: Առաջին Տարի: Փարիզ 'ի գրանոցի Ճանիկի Արամեան Նիկոֆրացոյ, 1855: — La Colombe de Massis, Messenger de l'Arménie. Paris, imprimerie Walder, rue Bonapart, 44. — Երկրորդ Տարի: Խմբագրեալ 'ի Գարբիէլ վարդապետէ Այվազովքի, 1856: — Երրորդ տարի: Խմբագրութիւն Գարբիէլի վարդապետի Այվազովքի և Ամբրոսեայ վարդապետի Գալֆայեան, 1857: — Չորրորդ տարի: Խմբագրութիւն ... Խորենայ վարդապետի Գալֆայեան, 1858:

Մասեաց աղանի, ծիածան Հայաստանեայց. ամսագիր կենցաղօգուա, ազգային և քաղաքական գիտելեաց. Խմբագրութիւն Գարբիէլ վարդապետի Այվազովքի. (հայ. գաղղ. և ռուս): Թէոդոսիա, 'ի տպարանի Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1860...

*Մասիս Լրագիր քաղաքական, ազգային, բանասիրական, առևտրական: Խմբագիր - հրատարակիչ Կ. Ս. Իւթիւճեան: Պօլիս, 'ի տպ. Մասիս Լրագրոյ, 1856-1883:

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including names like 'Աստուծոյ' and 'Գ. Կ...'.

Մասիլիոնի եպիսկոպոսին Կէրմոնի Փոքր Քա-
ռանորդք: Թարգմանեաց Հ. Արսէն Կ. Բագրա-
տունի 'ի Միսիթ.: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1862:

Տես Բեմասացու թիւնք:

*Մատաղահասաների գերեզման: Տփիս, Գու-
լամիբեան Գրատուն:

Մատենագիրք (ընտիր): 1. Եղնկայ Կողբացոյ
Բագրեանդայ եպիսկոպոսի Եղծ ազանդոց, 1826: 2.
Մովսեսի Խորենացոյ պատմութիւն Հայոց, 1827:
3. Եղիշէի վարդապետի վասն Վարդանայ և Հայոց
պատերազմին, 1828: 4. Ներսեսի Շնորհալոյցոյ բանք
չափաւ, 1830: 5. Գրիգորի Նարեկայ վանից վանա-
կանի ողբերգութիւն, 1833: 6. Սգարակգեղոս պատ-
մութիւն Հայոց, 1835: 7. Ներսեսի Շնորհալոյցոյ նա-
մականի, 1838: 8. Գրիգորի կարողիկոսի Տղոյ կոչե-
ցելոյ նամականի, 1838. Տեսնալ Ներսեսի Լամբրո-
նացոյ առեւնարանութիւն, թուղթ և ճառք, 1839:
9. Մխիթարայ գոյի առակք: - Առակք Ողոմայեանու,
1842: 10. Գրիգորի Մագիստրոսի քերթուածք,
1869: 11. Ղազարայ Փարպեցոյ պատմութիւն Հա-
յոց և թուղթ առ Վահան Մամիկոնեան, 1873:

Մատենագրութիւնք նախնեաց հրատարա-
կեալք 'ի Միսիթարեան հարց 'ի Վենետիկ: 1. Բով-
հաննոշ Ոսկերեանի յԱւետարանագիրն Մատթէոս.
Գիրք Ա. 1826: 2. Բ. Ոսկերեանի յԱւետարանա-
գիրն Մատթէոս. Գիրք Բ. 1826: 3. Բ. Ոսկերե-
անի յԱւետարանագիրն Մատթէոս: Հատուածք,
1826: 4. Գրիգորի Նարեկացոյ մաաենագրութիւնք,
1827: 5. Սեբերիանոսի Երևասցոյ Գարաղացւոց
եպիսկոպոսի ճառք, 1830: 6. Սրբոյն Բարադի եպիս-
կոպոսի Կեսարու Կապագովկացւոց ճառք վասն վեց-
օրեայ արարութեան, 1830: 7. Մխիթարայ Հե-
րացոյ Զերմանց միսիթարութիւն, 1832: 8. Փառա-
տոսի պատմութիւն Հայոց, 1832: 9. Չնկոք Գրակ
պատմութիւն Տարօնոյ: Բովհան Մամիկոնեանի եպիս-
կոպոսի պատմութիւն Տարօնոյ, 1832: 10. Կորիզն
վարդապետ, Մամբրե վերմանող և Դաշիթ Անյադր

*Տես նաև Մատենագիրք Երևանացի. Տարգմանութիւն Երևանացի Եր. Գրատունացոյ և Մամբրե
Պատմութիւն. Կրտսէացի 1856 թ. 216.*

մատենագրութիւնք, 1833: 11. Յովհաննոս Իմաստասիրի Օձնեցոյ մատենագրութիւնք, 1833: 12. Սրբոյն Եփրեմի Խորին Ասորւոյ մատենագրութիւնք, Հատ. Ա. Մեկն. Արարածոց-Մնացորդաց, 1836: 13. Ս. Եփրեմի Հատ. Բ. Մեկն. Համաբարբառ Աւետարանի, 1836: 14. Ս. Եփրեմի Հատ. Գ. Մեկն. Թղթոցն Պաւղոսի, 1836: 15. Ս. Եփրեմի Հ. Գ. Ճառք և Աղօթք, 1836: 16. Յովհաննոս Մանդակոչնոյ Ճառք, 1836: 17. Եղիշի վարդապետի մատենագրութիւնք, 1836: 18. Գրիգորի Խոսաւորի մատենագրութիւնք, 1836: 19. Մեկնոչիւն գործոց առաքելոց խմբագիր արարեալ նախնեաց յԱսկերբանէ և յԵփրեմէ, 1839: 20. Պատմոչիւն Սիւրբ սանգրի մակեդոնացոյ, 1842: 21. Մովսէսի Խորնեացոյ մատենագրութիւնք, 1843: 22. Սրիսուկեայ Խաստիվերոցոյ պատմութիւն, 1844: 23. Ներսէսի Խարբրնեացոյ Խորհրդածութիւնք 'ի կարգս եկեղեցոյ և մեկնութիւն Խորհրդոյ պատարագին, 1847: 24. Վարք սրբոց Հարանց և քաղաքավարութիւն նոցին, ըստ կրկին Թարգմանութեան նախնեաց. Հատ. Ա. 1855: 25. Վարք Հարանց և Նեղոսի Խորատր. Հատ. Բ. 1855. 26. Յովհաննոս Ոսկերերանի Կ. Պօլսի եպիսկոպոսապետի Ճառք, 1861: 27. Յովհաննոս Ոսկերերանի մեկնութիւն Թղթոցն Պաւղոսի. Հատ. Ա. 1862: 28. Յ. Ոսկերերանի Հատածք, Ճառք երկբայականք և անբնագիրք. Հատ. Բ. 1862: 29. Խարոչնեայ գիւանագիր գարի Եղեսիոյ, Թուղթ Աբգարու, 1868: 30. Խոսրովոս Անձնացեաց եպիսկոպոսի մեկնութիւն աղօթից պատարագին, 1869: 31. Վարք և Վիայարսնոչիւնք սրբոց: Հատ. Ա. 1874: 32. Վարք և Վիայար. Հատ. Բ. 1874: 33. Պրատնի Իմաստասիրի տրամախօսութիւնք. Եւթիփոսն, Պաշտպանութիւն Սոկրատայ և Տիւֆոս, 1877: 34. Գիրք վաստակոց (Γεωπονικα) Թարգմանութիւն նախնեաց յարաբացի լեզուէ, 1877:

Ա. Վարդանայ վարդապետի հաւաքունն պատմութեան, լուսարանեալ, 1862:

Բ. Եփրակոսի վարդապետի Գանձակեցոյ համառօտ պատմութիւն 'ի սրբոյն Գրիգորէ ցաւուրս իւր, լուսարանեալ, 1865:

Մատենադարան Արամեան ընկերութեան: Վիէննա, պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1845-1873: — Ե. Նխարագիր ուսմանց, 1845: Բ. Գիտութիւն տէրութեանց. Հատոր Ա. 1847: Գ. Գիտութիւն վաճառականութեան, 1848: Դ. Պատմութիւն Հայոց, 1851, 1871: Ե. Պատմութիւն քաղաքականութեան Եւրոպական տէրութեանց. Հատոր Ա. 1856: Զ. Նոյն, Հատոր Բ. 1856: Է. Գործնական Արուեստախօսութիւն, 1857, 1869: Ը. Ատլաս կամ Աշխարհացոյց տախտակք, 21, 1857: Թ. Պատմութիւն քաղաքականութեան, Հատոր Գ. 1859: Ժ. Նոյն, Հատոր Դ. 1859: ԺԵ. Գործնական վաճառագիտութիւն, 1867: ԺԲ. Սկզբնական գասագիրք պարզ ուսողութեան, 1868: ԺԳ. Ընդհանուր պատմութիւն համառօտ, 1873:

Մատենադարան կրթական եւ գրօսալի տնտրակաց: Վիէննա, պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1849-1860: Ա. Խօսք վասն հայրենասիրութեան: Բ. Քրիստափոր Կոլոմբոս, Ամերիկայի գրանուիրը: Ա. Ճամբորդութիւն: Գ. Ճառ Պիտտի Թե Հովուական Աւստրիական եպիսկոպոսաց: Դ. Քրիստափոր Կոլոմբոս: Բ. Ճամբորդութիւն: Ե. Օգտերեւութարանութիւն համառօտ: Զ. Քրիստափոր Կոլոմբոս: Գ և Դ Ճամբորդութիւն: Է. Բարոյական վէպեր. Հատոր Ա: Ը. Յովհաննա տ'Արզ կամ Օւլէանի օրիորդ: Թ. Առողջութիւնը պահպանելու վրայ օգտակար կանոններ: Ժ. Բարոյական թատրոններ. Հատոր Ա: ԺԱ. Տրգատայ առանձնանալը, վերջին օրերն և մեռնիլը: ԺԲ. Արեւելեան յիշատակագիրներ, նամակներէ քաղուած. Հատ. Ա: ԺԳ. Բարոյական վէպեր. Հատ. Բ: ԺԴ. Փեռն. Գորգէզ. Մէքսիկոյի առնուիլը. Հատ. Ա: ԺԵ. Դաստիարակ մանկանց: ԺԶ. Փեռնանա Գորգէզ. Հատ. Բ: ԺԷ. Բարոյական վէպեր. Հատ. Գ: ԺԸ. Փեռնանգ Գորգէզ. Հատ. Գ: ԺԹ. Մեծն Ներսէս: Ի. Պատմութիւն մատենագրութեան Հայոց. Հատ. Ա: ԻԱ. Տարւոյն չորս եղանակները, կամ Նկարագիր սքանչելեաց բնութեան: Գարուն: ԻԲ. Բարոյական թատրոններ. Հատ. Բ: ԻԳ. Արտաշեսեան Արտաւազդայ բարբն ու վախ.

Handwritten note in Armenian script at the bottom of the page, including a date: 1463 6260 1887.

Ճանք: ԻԳ. Տարւոյն չորս եղանակները: Ամառ: ԻԵ. Բարոյական վէպեր. Հաս. Դ: ԻԶ. Տարւոյն չորս եղանակները: Աշուն: ԻԿ. Մերզայեան Մանուկ Պէյ: ԻԸ. Տարւոյն չորս եղանակները: Զմեռ: ԻՓ. Արկածք Վարդայ Մամիկոնենոյ. Հաս. Ա. Լ. Զուարճալիք Բնապատմութեան: ԼԱ. Արկածք Վարդայ Մամիկոնենոյ. Հաս. Բ: ԼԲ. Գիւտերուն պատմութիւնը: ԼԳ. Ուսչինկթըն, Հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ տէրութեանց գահերէց: ԼԴ. Բարոյական վէպեր. Հաս. Դ: ԼԵ. Նանդուգգեցի Արթուր Կորսոն Բիմին պատահարները: ԼԶ. Գուգ նաւապետին վարուցն ու ճամփորդութեանց պատմութիւնը: ԼԷ. Փրանկիսկոս Սուաւէին բարոյական պատմութիւններէն քաղուածք: ԼԸ. Ճաւայի գատապարտեալք, պատմական վէպ: ԼՊ. Բարոյական վէպեր. Հաս. Ա: Ի. Աշխարհէթ, Թաշահրաց ժամանակէն վէպ: ԻԱ. Գոնրատ կայսրն ու զարմանալի ազան: ԻԲ. Յաւոց խզիկը կամ Գիպուրփ:

Մատենադարան Հայկազնեան ընկերութեան հաստատեալ 'ի 1 յունուար 1859, 'ի Պէշխթաշ Կոստանդնուպ. ։ Այս ընկերութեան արգեամբք տարուած գրքեր:

Ա. Առաջնորդ հայ ընթերցանութեան կամ Նոր քերական և հեգարան: Յօրինեաց Ներսէս Սահակունի Մեղպուրեան: Իններորդ տպագրութիւն: Տպագրութիւն Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1865: Բ. Պարտք տրուալոց: Թարգմանեաց 'ի գաղղիականէ Նշան Զօհրապեան: Գ. Նախագիտելիք մակիսնց: Թարգմանեաց 'ի գաղղիականէ Ստեփան Մոզեան: Դ. Թոռագիտութիւն համասօտ: Յօրինեաց Ստեփան Պ. Պ. Փափազեանց: Ե. Դպրոցի: Լ կամ Լոր քերականութիւն հայերէն: Յօրինեաց Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Զ. Կրթութիւն հայերէն քերականութեան: Յօրինեաց Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Է. Քերականական փոքրոժոռքիւն: Յօրինեաց Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Ը. Սկզբունք տրամաբանութեան: Յօրինեաց Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Թ. Համասօտ Լոր քերականութիւն: Յօրինեաց Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Ժ. Գեղազրութիւն հայերէն:

*Մատենադարան մանկանց, կամ Հաւաքուած օգտակար և զուարճալի պատմութեանց տղոց կըրթութեան համար, (Թարգմանութեամբ կամ հետևողութեամբ Շմիտ գերմանացւոյ) : Վենետիկ, Ս. Ղազար.

1. Ոթոն կամ Կորսուած տղայ, 1839, 1853: 2-3. Չմեռուան իրիկուններ, 1839, 1858: 4. Յուլիոս կամ Հոգեղաւակ մը, 1840, 1859: 5. Երանեակ կամ Թանկոյի Թագուհին, 1841, 1859: 6-7. Իւլանտայի անակը, 1842, 1867: 8. Քարայր օպաշխարութեան, 1853: 9. Թէոփիլէ կամ Պղտի Ճգնաւոր, 1853: 10. Լուգովիկոս կամ Կորսուած տղայ, 1853: 11. Ռոզալիա, Փալէրմոյ քաղաքին մէկ գեղէն, 1853: 12. Քրիստինէ կամ Գառնուկ, 1853: 13. Ֆէնհէյմ կամ Աւաքինութիւն վարձատրեալ, 1853: 14. Ֆէլիքէ կամ Որբ տղայ, 1853: 15. Բարթողիմէոս կամ Հովիւ քարոզիչ, 1866:

X

Մատենադարան նախնեաց. Հատընտիր Քաղուածք 'ի Ս. Գրոց. երկասիրութեամբ Ա. Ս. Վ. Քարապաշ: Հապոր Ա: Կ. Պոլիս, 1866? 1876:

Բ. քաղաք 1867 Էջ 400

Մատթէոս վանանդեցի Յովհաննիսեան: Տես Բնաբանութիւն իմաստասիրական: Դուռն իմաստութեան:

X

Մատթէոսի Ուռհայեցոյ Պատմութիւն Հայոց: Երուսաղէմ, 'ի ապ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1869: « Ի յիշատակ շնորհապարտ ոգւոյ նուիրէ Եսայի արքեպիսկոպոս և պատրիարք սրբոյ քաղաքիս զայս մտտեան, արձան յաւեժական փոխարէն երախտեացն զոր ցուցին յուղևորութեան նորին յԵւրոպա յամի փրկչին 1863, Զմիւռնացի մեծահամբաւ և հարազատ եղբարք: Սպարդալեան և այլ բարեպաշտ և մեծարոյ վաճառականք բնակեալք 'ի Մանչեսթէն » :

Յառաջաբանը կը ծանուցանէ. « ՉՄատթէի Ուռհայեցոյ վարուցն և զկենաց չունիմք ինչ ստուգագոյնս զըռցաբանել առանձն. քանզի և ոչ մի յիշատակութիւնս գէթ Թափառացիս աւանդեցին մեզ

նորին ժամանակակիցք և որ զկնի նորա երևեցան 'ի պատմական աստարիզի ազգային դպրութեանս, և ոչ 'ի մնացորդս տարեգրութեանց գէպ եղև հանել անել մեզ 'ի լոյս զնորա կենայ ինչ հանգամանս, զծննդեանն, զսննդեան և զվախճանին: Նա ինքն Մատթէոս անձամբ զտնձնէն խօսի յիւրական պատմութեան, անուանելով զինքն Ուռնայեցի և Վանահան (յերես 134), յորմէ համարիմք զնա աներկբայ 'ի նմին քաղաքի ծնեալ, և անդ զվարժս ուսմանց իւրոց աւարտեալ, և զսոյն զայս պատմական երկասիրութիւնն 'ի գրի հարեալ. քանզի ասէ յերես 342. « Զամս բազումս քաջաջան քննութեամբ կացի, և արիարար մտք 'ի քաղաքս Միջագետոսց յՈւռնայ ժողովեալ գրեցաք » :

« Սկիզբն առնէ պատմութեան իւրոյ յամէ 932, և հասուցանէ մինչև ցամաք 1036: Զկնի մահուան իւրոյ Գրիգոր Երէց, որ համարի լինել աշակերտ նորին, շարունակէ գրեթէ նովին ոճով լեզուին և նովին ոգւով, և հասուցանէ մինչև ցամաք Տեառն 1162...

« Արկին օրինակք էին առձեռնպատարաստք 'ի սկըսանելն զհրատարակութիւն գրոցս. առաջինն 1107 համարաւ, բոլորագիր հին հասարակ թղթեայ և առանց թուականի. երկրորդն 1031 համարաւ, նօտրագիր, անթուական և նոյնատեսակ թղթով. որոց գրչութիւն ոչ անցանէ ցփէ գարն: Երկրորին ևս ունին 'ի սկիզբն զպատմութիւն սրբոյն Ներսեսի Պարթևի արարեալ 'ի Մեսրոպայ Երիցուէ. և ըզթիւ գլխակարգութեանցն խառնեալ կամ զերկրորդին ընդ առաջնոյն կցեալ: Իսմբանական ճառն Բարսեղ վարդապետի 'ի միումն և եթ նօտրագիր՝ օրինակին գտանէր, որ չէր ազատ 'ի բազմապատիկ վրիպակաց իմաստից և բառից. որպէս էին և ամբողջ օրինակքն երկրորին, վասն որոյ 'ի տեղիս տեղիս ըզմթագոյն և զդժուարիմաց բառս և զիմաստս ուղղեցաք 'ի վերայ գաղղիական թարգմանութեան, ոչ զանց առնելով և առանձին 'ի կարգի ծանօթութեանցն նշանակել զնոսին, և ուրեք 'ի փակագծի ամփոփեցաք զբառսն որ ինքնին պահանջէին 'ի լուսաւորութիւն մասցն: Երրորդ օրինակ մի ևս նօտրագիր և հասարակ թղթեայ և անզգաստ գրչու-

Թեամբ գաղափարեալ, եհաս 'ի ձեռս մեր 'ի յԱմ-
թայ 'ի սկիզբն ապագրուԹեան երրորդ մասին գրոցս,
յորում յուսայք գտանել զճառսն Բարսեղ վար-
գապետի առ 'ի համեմատել ընդ մերումս. և ոչ մի-
այն պակասէր այն ճառ, այլ և զկէս մասն գրոցս
զանց արարեալ էին ընդօրինակողք 'ի ՃՄԲ գլխոյ
և այսր...» :

Chronique de Matthieu d'Edesse (952-1136)
avec la continuation de Grégoire-le-Prêtre jus-
qu'en 1162. Dans la Bibliothèque historique ar-
ménienne, par M. Ed. Dulaurier. Paris, 1858.

Թարգմանիչն 'ի յառաջաբան տեղեկուԹիւնսն...
« Ma version a été faite sur trois manuscrits in-4°
de la Bibliothèque Impériale de Paris; cotés, les
deux premiers sous les n.ºs 95 et 99 de l'ancien
fonds arménien, et le troisième, classé dans le sup-
plément de ce même fonds. Le manuscrit n.º 95
est tracé avec assez d'élégance... le texte, qui est
ordinairement assez correct, comprend les 120
premiers chapitres de la Chronique de Matthieu,
jusqu'à l'année 530 de l'ère arménienne...

Le manuscrit n.º 99 a été transcrit... par un
scribe à la main inhabile et ignorant... mais il
est plus complet que le précédent; puisqu'il va
jusqu'au chapitre 207 inclusivement, 560 de l'ère
arménienne...

Le troisième manuscrit est une copie des 132
derniers chapitres de la Chronique de Matthieu et
de la continuation de Grégoire-le-Prêtre, l'année
611 de l'ère arménienne. Cette copie a été faite...
sur cinq exemplaires que possède la Bibliothèque
du couvent de St.-Lazare de Venise.

C'est en comparant les leçons qui m'ont four-
nies ces trois manuscrits que j'ai cherché à ré-
tablir le texte original... Un fragment en avait
déjà paru en 1850, sous le titre de: *Récit de la pre-
mière Croisade*, à partir du chapitre 150 jusques et
y compris le chapitre 253. J'ai refait ma version
en l'améliorant par de nouvelles recherches, et
par une étude plus approfondie du monument que
j'ai entrepris d'interpréter.

Notice de deux manuscrits arméniens contenant l'histoire de Matthieu Iierets, et extrait de cette histoire, relatif à la première Croisade; en arménien et en français, par M. Chahan de Cirbied. Paris, 1812.

Ed. Dulaurier. L'Histoire des Croisades, d'après les Chroniques arméniens. Revue de l'Orient, tome VIII, 1858.

Félix Nève. Les Chefs belges de la Ire Croisade, d'après les historiens arméniens. Bruxelles, 1859.

Petermann H. Beitrage zu der Geschichte der Kreuzzüge aus armenischen Quellen; Abhandl. der Kön. Akad. des Wissensch. zu Berlin, 1860.

Histoire des Croisades. Documents arméniens, par Ed. Dulaurier. (Fragments). Tome I, Paris, imprimerie Nationale, 1869.

*Մարդակազմութեան տարրական դասեր, 18 պատկերներով, գարոցների համար. աշխատասիրեաց Զ. Գրիգորեանց: Թիֆլիզ, Յովհ. Մարտիրոսեանցի տպարանում, 1881:

Մարիանէ կուսի վկայարանութիւն. « Պատմութիւն սրբոյ կուսին Մարիանէ: Հանեալ 'ի դազափարէ յորում տպագրեցեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս 'ի Թվին Թվականութեան Հայոց 1215: Եւ այժմ տպագրեցեալ 'ի Հնգիկս 'ի մայրաքաղաքս Մազրաս՝ տառիւ յօրինեցեալ 'ի ձեռագործէ Յարութիւն քահանայի որդւոյ Շմաւօն Շիրազեցւոյ առ 'ի օգուտ մանկանցն Հայոց... Յամի տեառն Փրկչին մերոյ 1789 Թիվն Թուականութեան Հայոց 1238 »: Ի վերջ մատենկանս յիշատակարան սպազրոզի. « ... Տպագրեցաւ դրքուկս այս երկու հարիւր հատս առ 'ի պատիւ սերտ մտերմին իմոյ ազնուազուն Աղա Մարութ Յովսէփ Փռնաչեանց կռեցեալ... ով ոք վայելէք զքաղցրաճաշակ դրքոյկս այս, յիշեցէք՝ որդի վտաց և գոյտ (գիւտ) գրոցս, որ յօրինեցաւ ձեռամբ իմով, ամենայն պարագայս, Թէ՛ տառաշինութիւնն և Թէ՛ շարումն կապարից.

ծախիւք և վասպակօք իմոյ՝ Յարութիւնն Եմաւօն, շնորհօքն Աստուծոյ քահանայ Շիրազեցի ... Մազրասուքն: Յունվարի 30, յամի տեառն 1790 »:

Այլ տպ. 'ի Պօլիս. « Վկայաբանութիւն սրտոյ կուսին Մարիանեայ: Վերսին տպագրեալ հրամանաւ տեառն Յօհաննու արհիեպիսկոպոսի և աստուածաբան վարդապետի և քաջաբարոզ պատրիարքի կոստանդնուպօլսոյ: Ի կոստանդնուպօլիս, 'ի տպագրարանի Մատթէոս դպրի: Յամի տեառն 1803, ապրիլի 7 »:

Ասոնցմէ յառաջ 'ի 1766, եղած է 'ի Պօլիս առաջին տպագրութիւնն, զոր կ'ակնարկեն, Գրիգոր պատրիարքին օրով, և որուն օրինակը մեր ձեռքն հասած չէ:

*Մարգարիտ արքայութեան երկնից: Գրեց Մկրտիչ վարդապետ Խրրմեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնախեան, 1866:

Մարգարիտ Արքայի Երկնից - Յիսկ վարդապետ Խրրմեանի արքայութեան - Երկնից - Պօլիս, 1866

*Մարդ: Զմիւռնիա, Տէտեկեան տպարան: Կարգաւոր Գրքարան

*Մարդաբանութիւն. Միութիւն մարդկային տեսակի: Կ. Պօլիս, Գործարան Զարգարեան, 1871:

*Մարդավարութիւն, 'ի պէտս ազգային վարժարանաց: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1857:

*Մարդկային լեզուի եւ առանձինն ազգային լեզուաց վերայ քննութիւնք. 'ի Հ. Պօլոս վ. Յոննանեան, 'ի Մխիթարեան ուխտէ: Վիէննա, պաշտպան սուրբ Աստուածածնի վանք, 1857:

*Մարդեղութեան (Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ) խորհրդոյն վրայ խօսակցութիւն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1854:

*Մարդկութիւն: Կ. Պօլիս, Միւհէնախեան տպարան, 1848:

Մարգարան. Գրեաց Մկրտում կարապետ: Կալկաթա, 'ի տպ. Մարգասիրական ձեմարանի, 1831:

Մարգարանի վերջին խմբագրութիւնը 1875 թ. 528

X

1876 Է Բ 141 16 11

X → Մարգարանի վերջին խմբագրութիւնը 1875 թ. 528

*Մարիամ Սթուարթ, Սկոտլանդի թագուհւոյն պատմութիւնը: Գրեց Հ. Ատուածածաճաբ Վ. Աւագեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, պաշտպան Ս. Ատուածածնի վանքը, 1861:

*Մարիամին պատմութիւնը: Զմեռնիա, 'ի տպ. Գուլիէլմ Կրիֆֆիթի, 1841:

*Մարտինոս Լուտերի վարուց եւ նորոգութեան պատմութիւնը. Ի Հ. Ղեւոնդ Վ. Յովնանեան, 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, պաշտպան Ս. Ատուածածնի վանքը, 1850:

Մարկոս Աւրելիոս. « Գիրք ոսկեղէն եւ թուղթք քաղցրալուրք. յորս ընթեռնանին վարք, արարմունք եւ բարքն իմասանագունեղ փիլիսոփայի եւ ճարտարագունեղ բանաստեղծի, Մարկոսի Աւրելիոսի կայսեր. նորապէս սրբագրեցեալ եւ ուղղեցեալ: Յաւելուն յայսմիկ նորապէս ցանկք ամենից զօրութեանց բանից եւ բարեաց ասացուածոց որք 'ի սմա պարունակին: Թարգմանեցեալ 'ի սպանիականէն 'ի հայկական բարբառ 'ի նախանձայուղ եւ ջանասէր պարոն Գաբրիէլէ Համազասպեան Երևանցւոյ, 'ի յօգուա եւ 'ի զուարճութիւն ազգին Հայոց: Աշխատութեամբ եւ գոյիւք նոյն պարոն Գաբրիէլի, որդւոյ պարոն Արիստակէսին... Տպեցեալ եղև յամի տեառն 1738 փետրուարի 13. Իսկ 'ի թուին Հայոց 1187: Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտոնիոսի Պուլթոլի, հրամանաւ մեծաւորաց »:

*Մարկոս Աւրելիոս կայսեր բարոյական ու իմաստասիրական թուղթերը: Թարգմանութիւն Գեր. Եզուարդոյ Հիւրմիւզ, արքեպիսկոպոսի Երեւակայ 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1868:

X Մարմոնթէլ. « Բելիսարիոս, յարացոյց անյիշաչարութեան, յորինեալ նախ 'ի գաղղիական բարբառ 'ի ներհուն Մարմոնտելայ գաղղիացւոյ, եւ անտի թարգմանեալ 'ի լեզու լուսիտանիացւոց, յորմէ եւ անգրածեալ եղև յարամեանս բարբառ 'ի վերապատուելի տեառն Պետրոս վարդապետէ Պուռնազեան

Handwritten notes in Armenian script, including dates like 1849 and 1861, and names like Մարմոնթէլ. « Բելիսարիոս... 1849 ԵՒ 161 12X17

Կարնեցւոյ յաշակեառէն Բրօքահանտի: Ի Մագրաս, 1809. 52 285 16 X 16

Մարտիրոս Բիւզանդացի: Տես Կտակգիրք:

Մեծասմանայ Պետրոսի Քաարերգութիւնք սրբազանք, Թարգմանեալ 'ի ձեռն Հ. Սքուարգայ Հիւրմիւզ արքեպիսկոպոսին Երեւակայ 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի սուրբն Ղազար, 1876:

Ի մահն Արեւի: - Յիսասիակ, օրինակ Փրկչին: - Յովսէփ Գեղեցիկ: - Ի շարչարանս Փրկչին: - Ի դռն խոյն Հեղինէ: - Ի Յովսէփ արքայ Յուդայ: - Յազակ տարիսն Բեռնիչայ: - Ի Չեկոքիս Հայկազն:

Շղերիբազարիւնք 'ի մահն Աբելի, 'ի զենուսն Իսահակայ, 'ի գերութիւն Յովսէփայ և յազատութիւն Բեռնիչայ. աշխատասիրեաց Յակոբ Կարինեանց՝ գաղթական 'ի Կարնոյ: Մոսկով, 'ի սպ. Օգոստեայ Սեմենի, 1841:

X

*Մեծասմագիրոսի Պետրոսի սրբազան գործողութիւններ. հատընտիր Թարգմանեալ յիտալական լեզուէ: Ի Կ. Պօլիս, 'ի սպ. Արապեան, 1841, ՌՄԸ: 52 119

10 X 16

Մեծասմանայ Ապաստանարան Սիրոյ. « Բանասեղծութիւն 'ի գիս, Թարգմանեալ ոտանաւոր չափմամբ յիտալական լեզուէ 'ի հայ բարբառ, երկասիրութեամբ Յովհաննու Սգեկեան: Չմիւռնիս, 'ի սպ. եղբարց, Տէտէեան, 1853:

*Մէթօէրնիք, մեծանուն քաղաքագէտ Աւստրիոյ: Գրեց Ղ. Յովակիմեան: Կ. Պօլիս, 'ի սպ. Արամեան, 1871:

*Մէլլօրայ (ձիոյայ) Տարերք իմաստասիրութեան 'ի պէտս համբակաց: Յիտալականէն փոխեաց 'ի հայ Գաբրիէլ Գեորգեան Փոթիշանցի, գպիր Սազիմայ: Յ' Սրուսաղէժ, 'ի սպ. սրբոց Յակովբեանց, 1852:

(Տես Մասնաց տղաւնի, Աւետարեր Հայաստանեայց, Ա. Տարի 1856):

* Commentarius in Evangelia auctore P. Jacobo Villotte Societatis Jesu. արդէր սրոյ եւտրարութե, 20-
ու Ի Դուկու Վ. Ի Կոպիտ Երանց
1841, Եջրիս Եւանջելիոց Դե. Դոքոզ. Եւի
mo. d. Dec. XIV. Superiorum permittit.
49 616 16 X 22

Մէթոտին վրայ. Գրեց Գ. Կոստանդեան: ԶԺԼԱ.
Նիս, 'ի տպ. Մսերեան, 1878:

Քննոչքիւն Մէրոտի վրայ անուն գրքուկին, ուղ-
ղեալ առ ուսումնասէր և ողջամիտ հոյ երիտա-
սարգս: Յառաջագիմուծիւն: Կ. Պօլիս, 'ի տպար-
Արամեան, 1882:

*Մեծն Ներսէս և Հայաստանի վրայ ունեցած
ազգեցութիւնը. 'ի Հ. Ղեւոնդ Վ. Յովնանեան:
Վիէն., Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1851:

Մեծն Ներսէս կամ Հայաստանի բարերարը. ող-
բերութիւն 'ի չորս արարուածս. յօրինեաց Սար-
գիս Վանանդեցի Միրզայեան: Ս. Տպ. Փարիզ, Ա.
րամեան տպարան, 1858: Բ. Տպ. Երուսաղէմ, 'ի տպ.
առաքելական ակադեմիոյ սրբոց Յակովբեանց, 1863:

Մեկնութիւն Աւետարանի. « Համառոտ իմն
մեկնութիւն սրբոյ Աւետարանի Տեառն մերոյ Յի-
սուսի Քրիստոսի. 'ի վերայ բազմաց և զանազանից
բանից հաւաքելոց 'ի չորից աւետարանչաց. որպէս
Ջերմեանդ հոգւոյ մնուցիչ ոգևոր իմն Մանանայ,
մտածելոյ աղագի: Հատոր Առաջին: Սակս գալըս-
տեան, մանկութեան և վարդապետութեան տեառն
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Երազրեցեալ 'ի Պատրի
Պետրոսէ Ռիքարտ 'ի կարգէ Յիսուսի Քրիստոսի ...
Յամի տեառն 1714, մարտի ամսոյ 8-ը: Մեծաւորի
հրամանաւ »: (Թուի տպագիր Լիվոանոյի):

Մեկնութիւն Գործոց: Տես Գործոց մեկ-
նութիւն խմբագիր:

Մեկնութիւն դաւանութեան հաւատոյ. Ex-
planatio professionis fidæi orthodoxæ jussu SS.
D. N. Urbani PP. VIII editæ. Auctore P. J. Vil-
lotte, Soc. Jesu. Romæ, typis S. C. de Propag.
fide. Anno MDCCXI, superiorum permissu. —
« Մեկնութիւն գաւանութեան ուղղափառի հաւա-
տոյ: Երազրեալ 'ի Յակոբ վարդապետէն 'ի կար-
գէն Յիսուսեանց, յամի տեառն 1711 »:

*Նրկեամբ Զորից արքայապետայ հուսերոյց զարմ
յազմաւ համարացաւորք, կարգաւորու 27 Երպ. Առ. Յակոբ
Երջանեան 1886 Եր ձեռ. 13x40*

*Նրկեամբ շարադրութեան ընդ շարադրութեան, զորից
Ջերմեանդ Վանանդեցի Միրզայեան, Երազրեալ
Ս. Տպ. Փարիզ, Ա. րամեան տպարան, 1858: Բ. Տպ. Երուսաղէմ,
'ի տպ. առաքելական ակադեմիոյ սրբոց Յակովբեանց, 1863:*

Մեկնութիւն Երզնգ Երզոյն. « Սրբոյ Հօրն մե-
րոյ Գրիգորի Նարեկացւոյ Մեկնութիւն Երզոց Եր-
զոյն Սողովմանի: Տպագրեալ յամի տեառն 1789, 'ի
նոյեմբ. 23, և 'ի Թուականութիւնս Հայոց ՌՄԼԸ...
ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յանուն Ան-
տօնիոսի Պօռթոլի »: Յէջն 203 դրուած է սուրբ Հե-
ղինակին ծանօթ և ինքնագիր յիշատակարանն. « Նիջ
'ի Թուականութեան և 'ի Թագաւորութեան Հայոց »
և այլն:

Տես Խաչատուր վարդապետ:

Մեկնութիւն ընթերցուածոց: Տես Կոչուամն
ընծայութեան:

Մեկնութիւն Եսայեայ: Տես Ոսկեքերան:

X Մեկնութիւն Թղթոց սրբոյն Պօղոսի. « Մեկ-
նութիւն չորեքասան Թղթոց երանելոյն Պօղոսի
առաքելոյ: Արարեալ ըստ ողջամիտ շաւղաց վարդա-
պետաց եկեղեցւոյ, ընտրութեամբ հորազատ բնա-
գրի հայկական Թարգմանութեան, հանդերձ բա-
ցաքննութեամբ այլոց Թարգմանութեանց: Աշխա-
տասիրութեամբ տեառն Հ. Գաբրիէլի Աթոռակալ
վարդապետի Աւետիքեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ,
յաշակերտութենէ նախապատիւ Աբբայի տեառն
Մխիթարայ Բաբունապետի: Յերրեակ հատորս բա-
ժանեալ...: Տպագրեալ բարեյօժար արգիւնա-
տրութեամբ բանասէր պարոնի Տիրացու Հռեթէոսի
որդւոյ Մահտեսի Սարգսի. յիշատակ բարեաց եր-
կուց հարազատացն հանգուցելոց՝ պարոն Նիկողի-
մոսի և պարոն Մանուէլի ... 1806, ՌՄԾԵ: Ի վե-
նետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու »: Տես Աղամա-
լեան: Կոչ Պաշա Թ. Թ. Գաղար:

Մեկնութիւն Ժամագրքի: Տես Խոսարով:

Մեկնութիւն երկոտասան փոքր մարգարէից:
Տես Ներսէս Լամբրոնացի:

Մեկնութիւն Թղթոյն Եփեսացւոց յօրինեալ

'ի Պետրոս արքեպիսկոպոսէ Աղամաշեան Բերդու-
մեանց: Երուսաղէմ, 'ի տպ. առաքելական աթոռոյ
սրբոց Յակովբեանց, 1850:

X

Մեկնութիւն ժամակարգութեան . « Գիրք
մեկնութեան ընդ որում պարունակի Պաշտօնն Աս-
տուածային անպատում պարգեւացն: Յամի ներմար-
մնութեան տեառն 1759, և ընթուարերութեան Ա-
րամաղնէի 1208ուֆ եղև տպեցեալ... Ժամակար-
գութեան մատենիկս մեկնեալ համառօտաբար, հարց-
մամբ և պատասխանատուութեամբ յուսմանէ բա-
նասիրէ Հայոց: Եւ ապագրութեամբ նարդենիս 'ի
լոյս ածեցեալ արգեամբք և ջանիւք արանց ոմանց
բարեպաշտից, 'ի փառս Աստուծոյ: Ի հայրապետու-
թեան... քաղաքիս առաջնորդութեան Աբրահամու
արհիեպիսկոպոսի, որոյ յորդորմամբ իսկ տպեցաւ
յԻզմիր 'ի ծովահայեաց նահանգիս » : Յառաջա-
բանն ալ կ'ըսէ. « ... Կամեցաւ ոմն բանասէր բա-
ցայայեալ, և ես հէքս տպագրել » : Իսկ յիշատակա-
բանն կը ծանուցանէ թէ « ... Զայս համառօտ ժա-
մակարգութեան մեկնութիւնս գաաք 'ի հին գրեան
սըն որ ժողովեցեալ էր յուսմանէ բանասիրէ գիտ-
նականէ. բայց մեկնողին և ժողովողին՝ ոչ քոյր գրեալ
անուն 'ի մակագրին. սակս որոյ ոչ կարացաք իմանալ
զայն հաւաստեալ. սակայն բանն և մեկնութիւնն՝ յոյժ
աղին և գեղեցիկ էր: Յաղագս սրոյ հարկ եղև մեզ
առաքել զսա առ Սրբազան հայրն մեր և պատրիար-
գըն Կոստանդնուպօլսոյ Տեառն Յակոբայ աստուա-
ծաբան վարդապետին. զի տեսցէ և սրբագրեսցէ
զայս հոգեշահ մատեանս: Եւ նա տեսեալ և սրբա-
գրեալ՝ կրկին դարձոյց զսա առ մեզ... Եւ եղև ա-
ւարտն համառօտ մեկնութեանս 'ի Թուին Հայոց
ՌՄԸ. և հոկտեմբերի 7, 'ի ծովահայեաց քաղաքս
Իզմիր, 'ի տպարանի Մահասի Մարիոսի » :

Այլ մեկն. ժամակարգութեան 'ի Մատթէոս
գարէ, տպագրեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս, Վի 1795:

Մեկնութիւն ժողովողի. « Մեկնութիւն գրոց
ժողովողին, արարեցեալ և շարագրեցեալ 'ի Մխի-
թարայ վարդապետէ Սեբաստացւոյ Աբրայհայր կո.

այս

Գրչագրուայ է զի Զաւարթաթի քաղից և յԻզմիր, յամի տպարան
1759, կգտնուես զի Զաւարթաթայ արզաւոր և Յաստիկայ
Զարթաթի: Կտնուես 97-98 և 47:

Հաստատուի ժամակարգի, արարուող իմ
Սեբաստացւոյ քաղի և Զաւարթաթայ մի
Սեբաստացւոյ և Զաւարթաթայ քաղի

չեցելայ: Ըստ մտաց և իմացմանց մեկնութեանց
Հարցն սրբոց և վարդապետաց եկեղեցւոյ, և մեծա-
մեծաց մեկնչաց աստուածաշունչ սուրբ գրոց: Այլ
և վերահայեցմամբ երրայականի բուն նշանակու-
թեան, որ երևի 'ի Թարգմանութիւնս բազմաց լե-
զուաց. այսինքն Լատինացւոց, Յունաց, Ասորւոց,
Արաբացւոց և Քաղզէացւոց ... Յամի տեառն 1736,
ապրիլի 16: Ի վէնէտ. 'ի տպ. Անտոնի Պօսթօլի » :

Մեկնութիւն կաթողիկեայց: Տես Ս ա ղ գ ի ս :

Մեկնութիւն կաթողիկէ Թղթոյն Յակովբայ
առաքելոյ. « Աստուածաբանական և բարոյական
Մեկնութիւն կաթողիկեայ գրոց երանելոյն Յա-
կովբայ առաքելոյն: Արարեալ և շարագրեալ 'ի Հ.
Տրանչիսկոս Գունելլեան Աստուածարան վարդա-
պետէն 'ի Կարգէն Յիսուսեան: Իսկ Թարգմանու-
թեամբ և երկամբք աշխատանոց իտալիական լեզուէ
'ի հայկական բարբառ 'ի լոյս ածեալ 'ի Աթանաս
վարդապետէ Կոստանդնուպօլսեցւոյ Տայի Սիմո-
նեան: Արդեամբք և ծախիւք ազնուաբարոյ և ազ-
նուամեծար քրիստոսասէր բարեպաշտի ումեմն 'ի
փառս Տեառն ... Յամի Փրկչին 1749 'ի օգոստոսի
18. Իսկ ըստ Հայոց յամին ՌՃՂԸ, 'ի վէնէտիկ, 'ի
տպարանի Անտոնի Պօսթօլի » :

Ի վերջ գրոցն՝ նոր թղթահամարաւ. « Դաւանա-
կազրոշքիսն սրբազան Մուշք Գրոց » :

Մեկնութիւն Ղուկասու աւետարանին: Տես
Ի գ ն ա տ ի ո ս վ ա ղ դ ա պ ե տ :

Մեկնութիւն Մատթէի. « Մեկնութիւն սրբոյ
աւետարանի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի որ
ըստ Մատթէոսի: Արարեցեալ և շարագրեցեալ 'ի
Մխիթարայ վարդապետէ Սեբաստացւոյ Աբբահայր
կոչեցեալ. ըստ մտաց և մեկնութեանց հարցն սրբոց
և վարդապետաց կաթողիկէ եկեղեցւոյ. և մեծա-
մեծաց մեկնչաց սրբոց Գրոց: Եւ աշխատասիրու-
թեամբ նոյնոյ տպագրեցեալ 'ի յօգուտ մանկանց ե-
կեղեցւոյ ... յամի տեառն 1737, սեպտեմբերի 18:
Ի վէնէտիկ, 'ի տպարանի Անտոնի Պօսթօլի » :

Handwritten notes in Armenian script:
... արեւելք ... արեւմուտք ...
... 1826 ...
... 90426

Տես Ներսէս Ծնորհալի:
Յովհան Ոսկեբերան:

Մեկնութիւն Յայտնութեան. « Գիրք մեկնութեանն Յայտնութեանն սրբոյ Յովհաննու Աւետարանչին : Ի Լաթինացոց Թարգմանեցեալ 'ի հայ բարբառ , 'ի Պետրոսէ վարդապետէ Թիֆլիզեցոյ : Տպագրեցեալ ներ տպարանում' սրբոյ Էջմիածնի , և սրբոյ Սարգսի զօրավարի : Ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի և Թուարերութեան Հայոց ՌձԾ . և շին յունվարի ամսոյն . և 'ի Թվին Փրկչին 1700 » : ՅԷջն 205 կը անկեմք հետևեալ վկայագիրը . « Ես Մելքիսեգ վարդապետս՝ կարսղութեամբն և շնորհքն Աստուծոյ պատրիարգս մայրաքաղաքին Կոստանդնուպօլիս տեսի զմեկնութիւնս զայս և հաւանեցայ . զի գտայ զսա ըստ մեկնութեան սրբոց մեծաց վարդապետաց եկեղեցոյ . վասն որոյ ետու զհրաման զի տպագրիցի » : Յետոյ համառօտ յիշատակարանս . « ... Թարգմանեալ եղև սա 'ի Լաթին լեզուէ 'ի հայ բարբառ 'ի Պետրոսէ վարդապետէ Թիֆլիզեցոյ 'ի ինգրոյ ումնն ապիկար բանասիրի ... որ և աւարտն սորին եղև 'ի Թուին փրկչին 1701 . իսկ ըստ Հայոց ՌձԾ . 'ի մայիսի իբն » :

Տես Ներսէս Լամբրոնացի:

Մեկնութիւն Նարեկ աղօթագրոց . « Մեկնութիւն աղօթից և ներբողինաց սրբոյն Իրիգորի Նարեկացոյ Հրեշտակական վարդապետի ... Շարագրեալ և մեկնեալ մեծաւ զգուշութեամբ և շքահայեցութեամբ 'ի Յակոբայ արքեպիսկոպոսէ և պատրիարքէ Կոստանդնուպօլսոյ Աստուածաբան կոչեցելոյ : Եւ սրբագրութեամբ նոյնոյ հեղինակի տպագրեցեալ արդեամբք Տեանն Յարութիւն արքեպիսկոպոսի և աստուածաբան վարդապետի : Յամի Տեանն 1745 , գեկտեմբերի իբ . և Հայոց ՌձՂԹ . 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի , 'ի նորակազմ տպարանի տիրացու Գաբրիելին նոր 'ի լոյս ածեալ » : Տես Նարեկի Լուծումն : 1136 ՉԳՂԴ

Մեկնութիւն Յովհաննու : Տ. Ոսկեբերան :

1136 426 24 7 591 29 20000000
Վերսիս 1 - պիս . Ս . 41 979 10000
ամս

X

Հասցէն յայտնաբերուի . Ա. Յակ. (առաջինը) , կամ աստուածաբան
Կոստանդնուպօլսոյ և Նիքիոսի վարդապետի . կամ Կոստանդնուպօլսոյ
Վարդապետ Բարսեղ Բարսեղեցի . Ի կապիտալում . Եստ
Հայրապետ 1446 ԿԶ 350 21x17
* Հայրապետի Գրք Երբորդի և Նոր Խրատման
Կոստանդնուպօլսոյ 1446 ԿԶ 350 21x17

Մեկնութիւն սաղմոսացն Դաւթի. « Յօրինեալ
պանչելի աստուածաբանութեամբ սուրբ և երջա-
նիկ տեառն մեծին Վարդանայ Բարձրաբերդցոյ՝ լե-
զուագէտ և բազմազաստակ վարդապետի Հայոցս-
ծաղկաբաղ հաւաքելով 'ի լուսաւոր մեկնութեանց
հոգեկիր հարցն՝ Աթանասի, Բարսղի, Եպիփանու,
Եփրեմի, Դանիէլի և Ներսեսի Լամբրոնացոյ: Ի
ինգրոյ արհիական տեառն Յովհաննու Բագրատուն-
ւոյ՝ առաջնորդի սուրբ ուխտին Հաղբատու, և ա-
շակերտաց իւրոց: Ի Թագաւորութեանն Հայոց որ
'ի կիւրիկիա՝ Հեթմոյ առաջնոյ: Յամի տեառն 1251.
և 'ի Թուականութեանս Հայոց եօթնհարիւր: Տպա-
գրեալ ... հրամանաւ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի
ծայրագոյն Նուիրակի, Հիւսիսային կողմունս եղեալ
ամենայն ազգիս Հայոց՝ առաքելաշաւիղ առաջնորդի,
Սանահնեցի Երկայնաբազուկ Արղութեանց՝ իշխան-
ազնեայ Տեառն Յովսեփայ՝ Պսակազգեաց սրբազան
արքեպիսկոպոսի: Արդեամբք և ծախիւք՝ 'ի Սուրաթ-
բնակեալ՝ Խօջայ Մինասենց Գրիգոր աղայի որդի 'ի
Քրիստոս հանգուցեալ Աղայ Յովհաննեսին Զուգա-
յեցոյ: Յամի տեառն 1797, մարտի 24: Իսկ 'ի
Թուին Հայոց ՌԾԻԶ՝ 'ի տպարանի նորին բարձր Սըր-
բազնութեանն: Ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածա-
ծնայ եկեղեցւոյն որ 'ի յԱժգարխան»: Յէջն 519 յի-
շատակարան տպագրողի, յորումկը ծանուցանէ Թէ
սատարք այս գրոց հրատարակմանն « գաշն գրեր են
որ գրամագլուխն՝ որպէս զվիճակ վաճառուց՝ մնաս-
ցէ միշտ ներ Տպարանիս անվերջանալի. և որքան ինչ
ազգասօգուտ գրեանք տպիցին 'ի նոյն տպարանի՝ այն
գրամով՝ 'ի զանազան ժամանակս, ամենայնն՝ 'ի յի-
շատակ անուան իւրոյ և իւրայոցն լինիցի » ... :

Տես Պարզաբանութիւն:

Մեկնութիւն Սաղմոսաց, « յօրինեալ 'ի Հ. Մի-
քայելէ Զամէան՝ յաշակերտութենէ ամենապատիւ
Մխիթարայ Աբբայհօր: Տպագրեալ հրամանաւ Հո-
գևոր տեառն Ստեփաննոսի մեծի Աբբայի Ագոնց,
աստուածապատիւ արքեպիսկոպոսի: Յամի տեառն
1823 և Հայոց ՌԾՀԲ: Բաժանեալ 'ի տասն հատորս:
Վենեաիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու »:

Այս ընդարձակ և բազմաՀմուտ գործոյն հեղինակը՝ յառաջարանին մէջ հեռակեալ տեղեկութիւնները կու տայ, զորս կը համառօտենք. «... Յազգի մերում՝ յորում առաւել 'ի գործածութեան տեսանի կիրառութիւն սաղմոսաց, չեղև ումեք առ նախնիս 'ի սոյն համարձակիլ: Առ ժամանակօք լամբրոնացւոյն 'ի խնդիր եղեն կրօնաւորք ունել ինչ այսպիսի. և տեսեալ զոգի զգաստութեան յայրն անարաձա՞ արաչեցին զնա ձեռնամուխ լինել 'ի սոյն: Եւ նա վստահացեալ 'ի Հոգին սուրբ՝ ձեռն էարկ մեկնել ծայրէ 'ի ծայր, ոչ ըստ ճառին՝ այլ ըստ հոգեւորին 'ի պէտս գործածութեան վանականաց. որպէս զի 'ի սաղմոսել նոցա՝ զմիտս բանին ըստ հոգեւորին յանձինս հպեցուցեալ՝ Քաջակեսցեն 'ի ներքուստ հոգւով՝ զոր արտաքուստ նուագեն բերանով...»

«Այլ քանդի այնպիսեօք՝ միայն խորհրդական իմաստ բանին յառաջ բերի, և ոչ նկարագրականն, ցանկային բազումք զնոյն ևս ունիլ: Եւ 'ի սաստկանալ ծարաւոյ նոցա՝ Վարդան վարդապետ Բարձրբերդցի կամեցաւ ձեռն արկանել յայն 'ի խնդրոյ Յովհաննու վարդապետի առաջնորդին Հաղբատու և այլոց ոմանց. բայց կարճութիւն ժամանակին ոչ թողացոյց զնա ընդարձակել զբան իւր. սմին իրի յամփոփ սահման բովանդակեաց զմեկնութիւն իւր՝ ըստ օրինակի համառօտ լուծմանց այլևայլ գրոց, քաղեալ 'ի մեկնութենէ Աթանասի, Եպիփանու, Եփրեմի, Բարսղի, և այլն: ...»

«Բաց 'ի մեկնութեանց աստի արարելոց 'ի լամբրոնացւոյն և 'ի Վարդանայ՝ զայլ մեկնութիւն սաղմոսաց ոչ եղև տեսանել յազգի մերում՝ 'ի նախնեաց անտի, և ոչ գոնէ թարգմանութեամբ, բաց 'ի քանի մի հատուածոց յանուն Եպիփանու, Աթանասի, և այլն: Ի յետին ժամանակս Յովհաննէս վարդապետ Կոստանդնուպօլսեցի 'ի խնդրոյ նահապետին Ագուլեցւոյ հաւաքեաց աշխարհաբառ լեզուաւ մեկնութիւնս 'ի մեկնաբանից, և արար պարզաբանութիւն ինչ յերկուս էջս՝ տպագրեալ 'ի Թուականութեան մերում ՌճԼԵ՝ 'ի մին զբան սաղմոսին գնելով, և 'ի միւսն զպարզաբանութիւն իւր. բայց և այն ոչ է

մեկնութիւն իմաստից, այլ որոշումն շարադրութեան ...

« Զայս տեսեալ լուսահոգի հօր մերոյ մեծի բարունակեալին Մխիթարայ արքայի, կամեցաւ ձեռն արկանել յընդարձակ մեկնութիւն սաղմոսաց. այլ նուազումն ժամանակին ոչ ներեաց սկիզբն առնելոյ. սմին իրի իրրև կտակաւ աւանգեաց աշակերտաց իւրոց՝ փոյթ ունել զամանէ. յորմէ յորդորեալ միոյ՝ ՚ի նոցանէ՝ որ այն ինքն է Մկրտիչ վարդապետ Անանեանց, մինչդեռ պանդխտանայր ՚ի Թեսաղոնիկէ քաղաք, յօժարեցաւ ձեռնամուխ լինել յայս. այլ ՚ի կանխել օրհասին՝ ոչ յաջողեցաւ ինչ:

« Ապա եղաւ հրաման ՚ի վերայ նուաստիս՝ ՚ի մեծաւորէ իմմէ ՚ի գերապատիւ Ստեփաննոսէ արքայէ Մեղքոնեան՝ որ անմիջական յաջորդն էր Մխիթարայ մեծի, աշխատիլ ՚ի սոյն: Եւ ես բանիւ հրամանի նորա հնազանդութեամբ վստահսցեալ՝ արկի զանձն իմ յաշխատանս և ՚ի ճգանս զամս բազումս, մինչև կատարել ինձ զհրամայեալն. զոր և խոնարհութեամբ ընծայեմ իմուան ազին համօրէն »:

Մեկնութիւն սրբոյ Պատարագի: Տես Արճի շեցի Յովհաննէս: - Խոսրով Անձեւազի: - Լամբրոնացի Ներսէս:

Մեկնիչ սրբոյ Աւետարանին. « Commentarium in Evangelia. Auctore P. Jacobo Villotte, Societatis Jesu. Մեկնիչ սրբոյ Աւետարանին. Շարադրեալ ՚ի Յակոբ վարդապետէ ՚ի կարգէն Յիսուսեանց: Romæ, typis Sacræ Congreg. de Propag. fide. Anno MDCCXIV »:

Մեկնութիւն սրբոց սաղմոսացն Դաւթի, հանեալ ՚ի գրոցն սրբոյն Աթանասի և Դաւթի անյաղթ փրկիսոփայի: Կ. Պօլիս, 1801:

*Մեղու լրագիր, ուսումնական և բանասիրական: Խմբագիր և Հրատարակող Յ. Սըվաճեան: Կ. Պօլիս, ՚ի այս. Յովհաննու Միւհէնախեան, 1857-60:

*Մեղու Հայաստանի, լրագիր քաղաքական, բանասիրական և առևարական. առաջին խմբագիր-հրատարակիչ Ստեփան քահանայ Մանգինեանց: Տփխիս, 1858-1883:

*Մենաստանի աղօրին կամ Տարաբաղդ Վարդաշի. Թասրեբդուծիւն հինգ արարուածով: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1865:

*Մեչուխեցա. Սահակ վարդապետ, փոխանորդ Երուսաղէմի: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ: Միւհէնտիսեան, 1860:

Մեսրոպ Երեց. « Պատմութիւն երջանիկ վարուց և մահուան երանելի առն Աստուծոյ՝ սրբոյն մեծին Ներսիսի. և որ ինչ մարգարեական ոգւով առաց նախ քան զլինելն: Եւ վասն արիական դործոցն քաջին Մուշեղայ Մամիկոնոյ. և անպարա մահուան նորին զբարտանօք նենգողաց, և այլ ինչ: Տպեցեալ 'ի Թուրն ՌձՁՁ »: Յէջն 223. « Ներբողեան աաղաչափական 'ի վերայ վարուց մեծին Ներսիսի, Առաքել վարդապետի ասացեալ »: Յիշատակարանն ծանուցանէ Թէ « ... Տպեցաւ ... 'ի նորակազմ տպարանի տիրացու Աբրահամին: Արգեամբ և գոյիւք պարոն Գանիելի որդի տիրացու Մովսէսին ... յիշեալք ... զտիրացու Գրիգորն և զգրքածախ տիրացու Յարութիւնն, որ զօրինական ետուն »:

Այլ տպագրութիւն 'ի Մաարաս Հնդկաց. « Պատմութիւն Մնացորդաց Հայոց և Վրաց, արարեալ յուսմանէ 'ի Մեսրոպայ քահանայէ 'ի Հողոց գեղջէ 'ի Վլոյոց ձորոյ յաշխարհէն Սիւնեաց. յամի տեառն 962: Նախ պատմելով զգալստենէն Օրմէլեանց. և ապա զվարուց Սրբոյ մեծին Ներսիսի: Նաև զքաջէն Մուշեղայ զսպարապետէն Հայոց: Ի լոյս անեալ տպիւք և ծախիւք Եղիազարու Շամիրեան կոչեցելոյ՝ աշխատակցութեամբ Մովսէսի Բաղրամեան Հրահանգչին իւրոյ: Նաև քրտնաթոր վաստակօք Կարապետի Մկրտումեան սորին Տպագրողի: Ի զբօսանս և 'ի զուարճութիւն սիրարփի սերնդոց և Թարմահասակ մանկանցն Հայոց ... Յամի մարգեղութեան

Բանին 1775, և 'ի Թուին Հայոց 1224. 'ի Հնգիկո 'ի քաղաքն Մասրաս, 'ի տպարանի Յակոբայ Շափրեան կոչեցելոյ : Յ'էջն 141 գրուած յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Թէպէտ լուեալ եմք զտպագրութենէ զգոյն պատմութեան սրբոյն Ներսիսի, բայց քնաւ 'ի ձեռս ոչ է եկեալ. բայց 'ի գրչագիր պատմութենէ աստի, յորմէ եղև տպագրութիւն. նոյն պէս և Վրացն ... քանզի մեք ոչ յանձնէ ինչ արարաք, կամ զյաւելորդ բան իմն ներմուծաք. այլ ըստ ամենայնի մի և նոյն գրչագիր օրինակին զտպագրութիւն հետևեցուցաք » :

Պատմուհիսն սրբոյն Ներսիսի Պարբեշի Հայոց հայրապետի ('ի կարգի Հայկական Սոփերաց, հատոր 2) : Վենետիկ, 'ի տպարանի Միխիթարեանց, 1853 :

Յառաջարանն. « ... Մի ճանաչի (սա) առ մեզ 'ի գեղեցիկ չափով և համով սոփերաց գարութեան հայ լեզուիս, մանաւանդ ըստ վիպասանութեան առանձին կենցաղականացն : Որոյ և հեղինակ գրոցն Թուրի Ժամանակակից կամ ոչ շատ կրտեր 'ի նմանէն, որպէս յիշեացի և 'ի Ժանօթութիւնսն ... գործ սա ռսկեակ գարու Թարգմանչաց, և ոչ Մեսրովբայ երիցու 'ի Ժուռն կացելոյ' հետևողի և կրկին յերկրորդի պատմութեանս բազում յաւելուածովք 'ի մնացորդաց Հայոց պատմութեանց քաղելով՝ որպէս ասէն » : Մանօթութիւնն ալ կ'ականարկէ. « Աստուծոյ յիշատակութիւն Մեսրովբայ (Թարգմանչի), որպէս և զկնի, մատնանիչ իմն ցուցանէ, զի կամ սա ինքնին գրեաց նախ զվարս մեծի քահանայապետին, և կամ պատմեաց մանրամասն, և մի ոմն յաշակերտաց նորա էյեղ 'ի գիր. բայց հաւանագոյն է Թէ ինքնին զյետին բանս սրբոյն նշանակեալ էր գրով, զազօթան ասեմ և զգուշակութիւնսն. որք ապա փոխեցան 'ի հայ գիր : Իսկ ոյր արդեօք յաշակերտաց Մեսրովբայի գիպողագոյն էր զվարքս գրել. քան Թէ սորին ինքեան քեռորդոյն՝ քաջին Մովսիսի. և հաւաստիս տան կարծեացս որք քննեալ զգիւհանս Երուսաղեմացոց 'ի Ս. Յակոբ՝ ասացին Թէ այս պատմութիւն վարուց Ներսիսի մտկագրեալ էր յանուն Խորոնեցոյն և Սակայն եթէ Մովսիսի գրեալ իցէ և

եթէ Աբրահամն, զի սա կոչի հեղինակ Արևելեայ գրոց պատմութեանց, յորմէ օժանդակեցաւ Մեսրովբ երէց վերստին յերկրող պատմութեանն, և եթէ նոցայն վարդապետի, երեւի ուրեք և ձեռնն օտարի միեւալ 'ի նոյն: — Իսկ բանք յիշատակի Մեսրովբայ երիցու այս են. « Ի ՆԺՁ (967) Թուականիս Հայոց և 'ի վերագիտողութեանն տեառն Վահանայ Հայոց կաթողիկոսի, և յամս Աշոտոյ Բագրատունւոյ Հայոց Թագաւորի 'ի տանէն Շիրակայ, ես Մեսրովպ նուաստ քահանայ 'ի Վայոյ ձորոյ 'ի գեղձէ Հողոցմանց, ուստի Յովսէփ էր երանելի նահատակն յաւուրս սրբոյն Վարդանայ ... մեծ ցանկութեամբ ծաղկաքաղ արարի զգիրքս զայս 'ի Հայոց մնացորդաց յԱրևելից գրոց. զյաղթութիւն և զվատթարութիւն Թագաւորացն Հայոց և Վրաց, և զառաքինութիւն և զքբանչելիս հայրապետաց տոհմից սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, և զտեսիլ և զկտակ սրբոյն Ներսէսի, և զյաղթութիւն և զքաջութիւն արիական ազգին Մամիկոնէից ... Եւ արդ զայս հանաւ յԱրևելից գրոց 'ի Հայոց մնացորդացն պատմութեանց, և ետու որդիացելոյ իմոյ սուրբ աւագանին ծննդեամբն՝ Վահանայ Մամիկոնենոյ, 'ի գիւղքն որ կոչի Վարժի »:

Généalogie de la famille de St. Grégoire Illuminateur de l'Arménie, et Vie de St. Nersès, patriarche des Arméniens, par un auteur anonyme du Vme siècle. Ouvrage traduit pour la première fois en français, par Jean-Raphaël Emine. (Collection des Historiens anciens et modernes de l'Arménie, par Victor Langlois). Paris, librairie de Firmin-Didot fr., fils et Cie, MDCCLXIX.

*Մեղքը խաղալիք չէ: Զմիւռնիա, 'ի ապ. Գուլեկեւր Կրիֆթիթի. 1844:

*Մեղքի մեծանալոյն եւ զօրանալուն համար: Թարգմանութիւն: Ի Մոսկով. 1840:

Մեսրովպեան տառք. Գաղափար հայկական Մեսրոպեան գրոց, որ ասի Գլխագիր բացայայտեալ

ըստ Ճչգրիտ կանոնի համեմատութեանց, և գծադրեալ 'ի վեշտառան աստիճանս չափոյ մեծութեան: Աշխատասիրութեամբ Հ. Յովհաննէս վարդապետի Ձոհրապետան: Վենետիկ, 'ի Ս. Ղազար, 1816:

*Մետաքսաբանութիւն «կամ աղէկ մետաքս շինելու արհեստ: Կռճիկեան Յակոբ աղային աշխատութեամբը, Ճէզայիրլեան Հովուեանց ազնուատոհմ Մկրտիչ Ամիրային ուղեղովը և ծախիւբը տըպուեցաւ Կոստանդնուպօլիս, Յովհաննէս Միւհէն տիսեանին տպարանը », 1846:

Մերովպէ, Ողբերգութիւն Ալփիէրեայ, Թարգմանեալ 'ի չափս հայկականս 'ի Հ. Եղուարդայ Հիւրմիւզ, յարքեպիսկոպոսէ Շիրակայ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1873:

*Մերենականութիւն Գործնական և Փորձառական: Յօրինեաց Հ. Մանուէլ Վ. Քաջունի 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1872:

*Մէտէորա հանդէս ուսումնական և բանասիրական: Ձմրւնիա, 'ի տպ. Գ. Մսերեան, 1881-83:

*Մէփիստոփէլ: Կ. Պօլիս, տպ. Մանկոյ, 1870: ^{4րդ թիւ} 3

Միաբանութիւն Հայոց ընդ Հռոմէական սուրբ Եկեղեցոյն: « Վասն պարզաբանութեան նոյն աւրինացն և է խորհրդոյն սուրբ Եկեղեցւոյ և այլ ևս բազում սուրբ խորհրդոց. որ եղև հրամանաւք Եւճիկիոսի չորրորդ սուրբ փափին 'ի Ժողովն Ֆիւաւրենցւոյ Թ. ՌնԹ: Եւ հրամանաւ սրբազան Գրիգորիոսի հնգեասաներորդի սուրբ փափին. այլ ևս սուրբ Ժողովոյն որ վասն հաստատութեան հաւատոյ են կարգեալ կազմեալ եղև: Թ. ՌՌԳ: Romæ, Excudebat Steph. Paulinus. Superiorum permissu. MDCXXIII ».

Միաբանութիւն Հայոց սուրբ Եկեղեցոյն ընդ մեծի սուրբ Եկեղեցոյն Հռովմայ: Տես Կղեմէս Գալանոս:

→ Ռէսուսմատ Վե Երեսու Վե Եվրոպե Տե
հոյս արդար քաւալեալս և արեւորդս
չոյսաբաւ. 1670 64 2257 12717

Միլտոնի Դրախտ կորուսեալ. Թարգմանեալ յանգղիական բնագրէն 'ի Հ. Յարութիւն Վ. Ա. գե. րեան: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1827:

Միլտոնի կորուստ Դրախտին: Թարգմանեաց Հ. Արսէն կոմիտաս Բագրատունի 'ի Մխիթարեանց: Ի Վենետիկ, 'ի Ս. Ղազար, 1861:

«Առ շնորհաշուք վեհափառութիւն Վիկտորիայ դշխոյի Միացեալ Թագաւորութեան մեծին Բրիտա. նիոյ և Իռլանդիոյ՝ այս չափաւ Թարգմանութիւն կորստեան գրախտին Միլտոնի 'ի գրաւոր բարբառ հայկական, նորին հաճութեամբն մեծարանօք ըն. ծայի»:

*Մի կաթիլ արսուսը զոր կը հեղու Սիսակ հայ մոխիրին վրայ: Կ. Պօլիս, ապագրութիւն Ա. Մ. Ա. ճեան և ընկեր. 1879:

Միհրդատ, ողբերգութիւն: Յօրինեաց Պ. Սարգիս Տ. Մարգար Վանանդեցեան: Առատաձեռնութեամբ մեծայարգ և ազգասէր Գրիգոր աղայի Քէհ. րիպարճեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Հ. Գայրլի, 1858:

*Միշըլէ, Յ.: Մեր, Թարգմանեաց Արրահամ Մու. րասեան: Կ. Պօլիս, 1871:

*Միութիւն հայութեան, բանախօսութիւն Գեր. Հ. Մաղաքիայ վարդապետի Օրմանեան յԱնտոնեան միաբանութենէ, արտասանեալ 'ի Լսարանին որ յ'Օրթագիւղ կոստանդնուպօլսոյ 'ի 1880: Պօլիս, տպ. Պօզսսի Քիրիշճեան, 1880:

*Միութիւն վահառականութեան: Կ. Պօլիս, 1866:

*Միջակ վարդապետարան ուղղափառ հա. ւատոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ: Յօրինեաց Գաբրիէլ Վ. Այվազեան: Փարիզ, Արամեան, տպ. 1858:

*Միջնավէպը Հայոց ազգի պատմութիւնից:

Հայոց ազգի պատմութիւնից, Միջնավէպը, հարցում և ազ. աւստի կրթութեւն, Եւանգելիստ. Էկեղեցւոյ մասին, Եւանգելիստ. Հայոց ազգի զոր զարգացայ 1877 ամսեմբ. Ի Վ. համալսարանից Եւանգելիստ. և Եւանգ. էջ 234 16x11,

Աշխատասիրութիւն Վերջը կ'իմանաք: 1. Հայերի
Երասխ գետէն անցնելը: 2. Տաւրիկեան Հայերը և
Նոր Նախիջեւանայ հիմնարկութիւնը: Ս. Պետեր-
բուրգ, 'ի տպարանի Ռափայէլի Պասկանեան, 1863:

*Միրզայեան Մանուկ Պէյին վարուց պատ-
մուծիւնը, 'ի Հ. Ղեւոնդ Վ. Յովնանեան, 'ի Մը-
խիթ. ուխտէ: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուա-
ծածնի վանքը, 1852: (Մանուկ Պէյին կենդանա-
գրովը):

*Միրզայ եւ Աննա: Գրեաց Ռ. Գ. Բարխուտա-
րեանց: Տէր և Հրատարակիչ Տիգրան Եարուծիւն
Տէտէեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան, 1876:

*Մին արար ծառայի պատմութիւն: Մոսկով,
1830:

Միսալ, Missale Sacri Ordini Prædicatorum Au-
ctoritate Apostolica approbatum. Rmi P. F. Thomæ
Ripoli, ejusdem Ordinis Generalis Magistri jussu
editum. Romæ, MDCCXXVIII. Typis S. Congr. de
Propaganda fide. Superiorum permissu. « Միսալ որ
է Պատարագամտոյց Սրբազանի կարգին Եղբարց
Քարոզողաց Առաքելական իշխանութեամբ հաստա-
տեցեալ. Պատուականագունեղի Հօր Եղբօր Թօմայի
Ռիպօլ Նոյնոյ կարգին Ձէնէրալ վարդապետի հրա-
մանաւն տպագրեցեալ: Ի Հռոմ, ՌՁԻԸ. 'ի տպ. սրբոյ
Ժողովոյն՝ որ է Փրօփականդայ Ֆիդէ »: Թարգմա-
նիչն՝ որ հաւանականաբար է Թոմաս Խոշկաշինեցի՝
նոյն կարգէն, մասնաւոր յիշատակարանաւ մը այս
գրոց տպագրութեան պատմութիւն կ'ընէ. « ... Յետ
որոյ սրբազան Ժողովն Հռօմէականի, գէ Փրօփա-
կանդա Ֆիդէ, հաւանեցաւ տպագրելոյ զՄիսալս:
Հրամանաւ նոցին ելեալ 'ի Հռօմայու, գնացի 'ի Վե-
նետիկ, յամի տեառն ՌՁԻԳ. և անդ գրեալ և Թարգ-
մանեալ օրինակեցի ամբողջապէս, ամենեկն համա-
ձայնելով ընդ լատինացւոց. վերատեսչութեամբ և
վերաճանաչմամբ՝ վերապատուելեաց Հարց, Միսիթա-
րայ արքայի, Խաչատրոյ վարդապետի, ըստ յանձնե-

լոյ ասացեալ սրբոյ Ժողովոյն. և գլինի եզերեկոյ՝ վերստին դարձայ՝ ՚ի Հռոմ, յամի տեառն ՌՁԻԳ: Եւ յեա բազում դժուարութեանց և վշտակրութեանց ... սուրբ տարւոջն որ էր թուին Փրկչին ՌՁԻԵ, սկըսաւ զտպագրութիւն մինչև ցամն ՌՁԻԸ, օգոստոսի է ... աւարտեցաւ զտպագրութիւն սրբոյ Մատենիս ... Նախկին թարգմանութիւն սորա եղև ՚ի երանեկէւոյն Բարթօլոմէոսի, զարհիբպիսկոպոսէ, յերկրէն Խտալիոյ ՚ի կարգէ սրբոյն Իօմինիկոսի յամի տեառն ՌՁԼԳ. յորժամ հիմնեալ հաստատեաց զսրբազան կարգն Քարոզողաց ՚ի Մեծն Հայաստան, ՚ի գաւառն Նախիջևանու: Երկրորդ նորոգումն թարգմանութեան ընդ նորագունից տօնից, եղև ՚ի լուսաւոր հոգի Գրիգորէ Մործորեցւոյ, Աստուածաբան վարդապետէ, ՚ի նոյնոյ կարգէ Քարոզողաց, և ՚ի վերոյսացեալ գաւառէ, յամի տեառն ՌՌՁԶ: Իսկ երրորդ թարգմանութիւն և նորոգումն հանգերձ աւպագրութեամբ եղև ՚ի Պատրի ... է Խօշկաշինեցւոյ. ՚ի յայնմանէ վերոյիշեցեալ կարգէ Քարոզողաց, և ՚ի նոյնոյ գաւառէ »:

Միքայէլ Ասորի: « Միխայէլի Ասորոց պատրիարքի ժամանակագրութիւն հանեալ ՚ի հնագոյն գրչագրէ: Երուսաղէմ, ՚ի տպ. Առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1871 »:

Chronique de Michel-le-Grand, patriarche des Syriens Jacobites. Traduite pour la première fois sur la version arménienne du prêtre Ischôk, par Victor Langlois. Venise, imprimerie arménienne des Mékhitaristes à St. Lazare, 1868.

Extrait de la Chronique de Michel-le-Syrien, par Ed. Dulaurier. (Journal Asiatique, tome XII, 1848 et 1849).

Idem. — (Croisades. — Dulaurier. — Documents arméniens, tome I, 311-409). Բնագիր և թարգմանութիւն, 1869:

— Յաղագս Քահանայոչքեան և Յոշակասաց: Երուսաղէմ, ՚ի տպ. առաքելական ուխտի սրբոց Յակովբեանց, 1871:

*Միքրոյ - մեղաս, Ժանօ եւ Քոլէն. Ճերմակ
ու Սել: Վոյթերի վիպասանութիւնք: Չմիւռնիա, 'ի
տպ. Տէտէեան եղբարց:

*Միւռութան Հայոց խնդիր. D. S. A. de N. գաղ-
ղիացւոյ հեղինակութիւն: Փարիզ, Արամեան տպա-
րան, 1862:

Մխիթար Աբբահայր Սերաստայի: Տես

Բառգիրք:

Դրախտ հոգւոյ:

Դուռն քերականութեան:

Կրթութիւն աղօթից:

Ձայն Քրիստոսի:

Խոկումն վարուց:

Մեկնութիւն Ժողովողի:

Մեկնութիւն Մատթէի:

Քերականութիւն:

Քրիստոնէական աշխարհաբար,
հանդերձ Տաղարանաւ եւ Շա-
րականօք:

Քրիստոնէական գրաբառ:

Քրիստոնէական 'ի մեկնելն զպատ-
կերս հոգեւոր խաղու:

Աբրայ Մխիրարայ Վարդապետի ասացեալ պատ-
ճառք որք առբերին ընդգէմնոցին, որք ասեն թէ
ոչ երբէք պարտ է գնալ ուղղափառաց 'ի Ժամն
Հայոց: Հրատարակեց իւր ծախքովը Վուկաս վար-
դապետ Տէրտէրեան, կարևոր ծանօթութիւններով:
Չմիւռնիա, 'ի տպ. եղբարց Տէտէեան, 1879:

Մխիթարայ Այրիվանեցւոյ Պատմութիւն Ժա-
մանկագրական: Ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին:
Մոսկվա, 'ի տպարանի Արևելեան Ճեմարանի լե-
զուաց Տեարց Լազարեանց, 1860:

Բ. Տպ. Հրատարակիչ Քերովէ Տէր-Պետրո-
սեան Պատկանեանց: Ի Ս. Պետերբուրգ, 'ի տպար-
կայսերական Ճեմարանի, 1867:

Histoire Chronologique, par Mkhitar d'Aïrivankh,
traduite de l'arménien sur le manuscrit du Musée
asiatique, par M. Brosset. St.-Petersbourg, 1869.

Etude sur l'historien arménien Mkhitar d'Aïri-vankh, (XIIIme siècle). 1. et 2. partie, de la création du monde au commencement de l'ère chrétienne; 3. partie, jusqu'en 1289 de J.-C., par M. Brosset. (Mélanges Asiatiques, tome iv, 315).

Notice sur l'historien arménien Mkhitar d'Aïri-vankh, par M. Brosset. (Mélanges Asiatiques, tome, iv, 714-715).

Թարգմանութիւն 'ի ոռւս բարբառ, երկասիրութեամբ Քերովրէի Պատկանեան : Փետրուարի, 1869 :

Մխիթարայ Անեցւոյ պատմութիւն. « Սկիզբն, գլուխք բսանկօթն և Յաւելուածք » : 'ի լոյս ած Ք. Պ. (Քերովրէ Պատկանեան) : Ս. Պետերբուրգ, 'ի տպար. կայսերական Ճեմարանին գիտութեանց, 1879 :

Հրատարակողն 'ի Յառաջարանին. « Զհանգամանաց կենաց Մխիթարայ Անեցւոյ չէ ինչ մեզ յայտնի, բայց այն միայն թէ' էր սա աւագերէց կաթուղեկէ եկեղեցւոյ Անւոյ և եկաց յէլս երկոտասաներորդ դարու : Սա գրեաց զպատմութիւն իւր 'ի խնդրոյ հաւր Հառիճայի վանաց, Գրիգորոյ վարդապետի, և եթող յետնոցս զայլ և այլ երկասիրութիւնս, որք ոչ հասին 'ի ձեռս մեր, և զորոց ճառեն Վարդան և Ստեփանոս մեքապաւլիսն Օրբէլեան : Վարդան կրկնակի յիշէ զՄխիթար յիւրումպատմութեան... Ստեփանոս Օրբէլեան նոյնպէս յիշէ զսա և զգեղեցիկ Պատմութիւն որոս յատեն. « Այլ զի գտեալ էր յիշատակ նախնական զքուցատրութեանց նոցա, նաև ամենայն արութիւնք և գործք երևելիք 'ի տանն Վրաց ազգին Օրբէլեանց 'ի նոցին ժամանակագրոցն, զոր Քարթլիս Յխորեբայ կոչեն, վասն այն մեք ոչ գիտացաք զորպէսն և զկարգ բանիցն, զի և ըստ կարգի շարայարեալ էաք 'ի մատենիս. բայց զոր ինչ գտաք 'ի հայալեզու գիրս սակաւ ինչ յիշատակ' գիցուք, ևս և զվախճան կատարածի նոցա, զոր հաւաստեալ ծանոյց մեզ գեղեցիկ Պատմութիւն Մխիթարայ Անեցւոյ » :

« Մեզ չէ յայտ, եթէ պատմութիւնս այս Վրաց, 28

յիշատակեալն 'ի Վարդանայ և 'ի Ստեփանոսէ, առանձին երկասիրութիւնն էր հեղինակիս, եթէ մասնինչ « աշխարհագրումար զրուցաց » Անեցւոյն : Ինքն այսքան միայն ասէ 'ի նախերգանս իւր թէ « գումարեցի զայսոսիկ գումարումն յերիս պրակս . . . Առջին պրակն սկսանի 'ի Պարոյրայ հայկազնոյ, առաջին թագաւորէ Հայոց մինչև ցՅովանէս վերջին . իսկ երկրորդն 'ի Յովանիսէ ' մինչև 'ի քահանայանաշն տեառն Բարսղի . և երրորդն մինչև 'ի գերեզն զԵրուսաղէմ և ցելս ազգաց Ֆրանկաց » : Ի սոցանէ մտան միայն առաջին Պրակին եհաս 'ի ձեռս մեր, զաւղեալ 'ի ստուար գրչագրի միում 'ի մատենադարանի բարձրը Սրբազան Սարգիս արքեպիսկոպոսին Հասան Զալալեանց, որոյ 'ի լուսաւոր թոյլտուութենէ շահեցեալ տարաք ընդ մեզ 'ի Ս. Պետերբուրգ զերկուս գրչագիր մատեանս 'ի նոյն գրագարանէ վասն ընդաւրինակելոյ 'ի սոցանէ զինչ ինչ բանս . և այժմ 'ի լոյս ընծայեմք զնշխարս Պատմութեան Անեցւոյն, յուսալով զի և զմնացորդն հանդիպեսցի գտանել ումք յաջողագունի քան զմեզ » :

Մխիթարայ բժշկապետի Հերացոյ Զերմանց մխիթարութիւն : Արդեամբք և ծախիւք ազնուական Վարապետ Զէլէպիի Տիւղեան : Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, յամի 1832 ՌՄՁԱ : Գրքին մակագիրն է . « Բժշկական անուամբն Աստուծոյ ' միայն վասն երեք ազգ ջերմանցն . արարեալ Մխիթարայ իմաստուն բժշկի, որ 'ի Հեր քաղաքէ ծննդեամբ . և վարժեալ իմաստութեամբն հելլենացոց, Հայոց, արտաքոց և պարսից, օգնականութեամբն Աստուծոյ » :

Հրատարակողք 'ի յառաջաբանին . « Որպէս զյուրովագունից 'ի մերոց արանց բարգաւաձելոց յազգս ազգս առաքինութեանց և 'ի պերճ գիտութիւնս զարգացելոց, նոյն և զմատենագրիս Մխիթարայ որ 'ի Հեր աւանէ' զհանգամանս կենացն գողացաւ 'ի մէնջ վրիպագործ ժամանակն . . . Առ ժամանակօք մեծաց կաթուղիկոսացն Ներսիսեանց և Գրիգորեանց կեցեալ սորա, և ընդ նոսա զոլոր սիրոյ բարեկամութեան պնդեալ, զկշիւ փոխարինին առաքի-

նութեանց իւրոց և զիմաստաստեք-բարոյիցն ընկալաւ զանկեղծ սէր նոցա: Որոց կամեցեալ իսկ թողուլ յետնոցս անջինջ արձանագիր զսիրոյ իւրեանց և զմեծարանաց առ այնպիսի այր մեծարոյ, առաջինն զէքնաղ քերթածն իւր Յաղագս երկնից և զարդուց նորա ընծայեաց սմին ... իսկ երկրորդն, զի մի ան- յիշատակ ելցէ յաշխարհէ այրն ծայրացեալ յուս- մունս իւրոյ ժամանակին, բռնագատեաց զնա յայս երկասիրութիւն ...

« Զբժշկական ճարտարութենէ օրինակագրիս թո- ղումք հմտացելոցն արուեստին զճգրիտ քննու- թեանն բերել 'ի վերայ զդատավճիռ. բայց մեզ ընդ անհնարին մատենայած հմտութիւն առնն զարմա- նալ է, որ 'ի վեր և 'ի վայր 'ի մատենին գտանեմք յիշատակեալ զճարտարս արուեստին որ 'ի համ- ազգեաց, որ 'ի յունաց, որ յտրաքացւոց և որ 'ի պարսից ...

« Յամին 1824 գտաւ գրչագիր օրինակ սորա նօ- տարացի գրով 'ի մատենագարանն արքունի 'ի Փա- րիզ, առանց ինչ յիշատակարանի և կամ թուականի ինչ գրչութեանն. այլ 'ի գրոցն տարազուէ և յորա- կէ թղթոյն կարծի գրեալ յեթնևտասներորդի գա- րուն: Եւ այս միայն գրչագիր էր առաջնորդ մեզ յայսմ տպագրութեան »:

Մխիթարայ քահանայի Սկեւուացւոյ Պատաս- խանիք յաղագս համապատուութեան երկոտասան առաքելոց: Յ' Երուսաղէմ, 'ի տպարանի սրբոց Յա- կովբեանց, 1865:

Մխիթար Գոշ. « Առակք և ոտանաւորք խրա- տականք, ասացեալք 'ի նախնեաց մերոց 'ի հրա- հանգ ուսուցիչսէր համբակաց: Տպագրեալ յամի տեառն 1790, 'ի յունվարի 18. և 'ի թուականու- թեանս Հայոց ՌՄԼԹ ... ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յանուն Անտօնի Պօռթօլի »:

Մխիթարայ Գոշի Սքակք: - Առակք Ողորմիանու: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1842, 1854:

Մխիթարայ Գոշի Դատաստանագիրք: Իրաւաբա- նական հետազօտութիւն վահան Մ. վարդապետ

456
Բաստամեանցի քարե աշտոխե և գրականական
հանդես Ք. Տարի, Թիւ VI, 65-125. VII VIII, 60-100.
IX, 54-105. Ա. Պայտաւեան Գաւառի և Արարատի
շրջանի մասին հարցազրոյցներ 1880 թ. 1-52

Միխիթարեանց Աբէլ վարդապետ: Տես 1780 + 842
Հանապարհորդութիւն յ Անի: 1782
Վաղարշապատ:
Տրապիզոնի Հայոց գաղթականութեան վրայ:

*Մկրտութեան վրայ Նորադանդներուն վարդապետութեանց քննութիւն: Երազրեց Յովհ. Տէր կարապետեան Տէրոյնց: Կ. Պոլիս, 1845, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնսիսեան:

Մշակականք: Տես Վիրգիլիոս:

*Մշակ, քաղաքական և գրականական ամենօրեայ լրագիր: Խմբագիր-Հրատարակող Գրիգոր Արծրունի: Թիֆլիզ, 1872-83:

Մշտնջենաւոր Պարզատոմար: Տես Պարզատոմար:

*Մովիէր, «լը պարպուլիէ» կատակերգութիւն, մէկ արարուածով. Թարգմանեց Տիգրան Գարաբաշեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան, 1864:

Նոյն հեղինակին ուրիշ կատակերգութիւնները Թարգմանուած յաշխարհիկ բարբառ: - Տղայ մարդկանց խրատ: - Սերը բժիշկի է: - Փոքրստնեագ: - Բրժիշկի բանի: - Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրաւաճառանոց:

X
*Մոլորութիւնք բողոքականութեան յայտնեալք առ շինականս, Սէքոնոյ Տրանքոյ յետևեան կրօնաւորին: Թարգմանեց Հ. Աղեքսանդր վ. Պաշէան, Միխիթ. ուխտէն: Վիեննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1866:

X
Մոլորութեանց գիրք. Գիրք Մոլորութեանց. այս.

X
Միստր Ք. Պայտաւեանի և Տրապիզոնի
պատմական հարցազրոյցներ Թիֆլիզ և
Արարատի մասին հարցազրոյցներ 1880 թ. 1-52
Թիֆլիզ, 1880 թ. 1-52

ինքն համառօտ համահաւաքումն վարդապետու-
 թեանց, զիւրաքանչիւրոց տեսակաց մոլութեանց.
 և մանաւանդ զեօթանց գլխաւորաց մեղաց, թէ զինչ
 իցեն և ճրքան խորշէլիք: Ընդ որում և առակցին
 ոմանք վարդապետութիւնք զպահպանմանէ հնգից
 արտաքնոց զգայութեանց, և պարզաբանութիւնք
 զտասանց պատգամաց: Անդրածեցեալ 'ի լաթինա-
 կանէն 'ի հայ բարբառ 'ի գաւառն Նախջուանու 'ի
 վաղնջուց ժամանակաց: Իսկ այժմ 'ի լոյս ածեցեալ
 աշխատասիրութեամբ և սրբագրութեամբ տեառն
 Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ Հայր
 կոչեցելոյ: Եւ տպագրեցեալ արդեամբք պարոն
 Սարգսի, որդւոյ տիրացու Գէորգի Կոստանգինու-
 պօլսեցւոյ ... Յամի տեառն 1720. իսկ 'ի Թուին
 Հայոց ՌՃԿԹ. օգոստոսի 20: Ի վենետիկ, 'ի տպա-
 րանի Անտօնի Պօլթօլի»: ԿՂ ԿՅ5 1/Մ ԿՂ Ե

Բ. Տպ. « Գիրք Մոլութեանց ... Շարագրեալ
 'ի Պետրոսէ Աբեղայէ Արագոնացւոյ, որ 'ի կարգէ
 Քարոզողաց սրբոյն Իոմֆնիկոսի: Թարգմանեալ 'ի
 լատինականէն 'ի հայ բարբառ 'ի գաւառն Նախջուա-
 նու, 'ի Թուին Քրիստոսի 1339: Ի լոյս ածեալ և
 տպագրեալ նախ աշխատասիրութեամբ Տեառն Մը-
 խիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ Հայր
 կոչեցելոյ: Եւ այժմ տպագրեալ երկրորդ անգամ
 զգուշագոյն սրբագրութեամբ: Արդեամբք և գոյիւք
 բարեպաշտօն և քաջատոհմիկ Շահրիմանեանց եր-
 կոցունց եղբարց հարազատաց՝ Բարաղամեան պա-
 րոն Յովսէփին և պարոն Չաքարին, առ 'ի լուսաւո-
 րութիւն առաքինասէր մանկանց եկեղեցւոյ ... Յա-
 մի տեառն 1773. իսկ 'ի Թուին Հայոց ՌՄԻԲ, սեպ-
 տեմբերի 20: Ի վենետիկ, 'ի տպարանի Դեմետրեայ
 Թէոդոսեանց »:

*Մոնիէ - Քրիստոյ, վիպասանութիւն Տիւմայի,
 'ի 6 հատորս: Գաղղիարենէ Թարգմանեց Տիգրան
 Յարութիւն Տէտէեան: Չմիւռնիա, 'ի տպ. Տէ-
 տէեան եղբարց, 1866:

Մովսէս Խորենացի: Տես Խորենացի:

Մսերեանց Մսեր: Հաշտասպատոռն, այն է մանր
ուսմունք քրիստոսական հաւատոյ: Մոսկուա, 'ի
տպ. Լազարեան ճեմարանին, 1859:

Հրահանգ քրիստոսական հաշտոյ ըստ ուղղա-
փառ դաւանութեան եկեղեցւոյ Հոյաստանեայց,
աշխատասիրութեամբ Մսերայ Մագիստրոսի կրօն-
ուսոյց ճեմարանի Լազարեան վարժարանի: Մոս-
կուա, 'ի տպ. Լազարեան ճեմարանին, 1861:

Մանր ուսմունք սրբազան պատմութեան աւե-
տարանի: Մոսկուա, 'ի տպ. Լազարեան ճեմարանի,
1861:

Քրիստոսասպատոռն, այն է համառօտութիւն ա-
ւետարանական պատմութեան. հանգերձ ծանօթու-
թեամբք: Մոսկուա, 'ի տպ. Լազարեան ճեմարանի,
1861:

Պատմութիւն կարոչիկոսացն Էջմիածնի 'ի Սիմեո-
նէ մինչև 'ի Յովհաննէս Ը. ամբ տեառն 1763-1831:
Գրեալ 'ի Մսերայ մագիստրոսէ Մսերեանց Զմիւռ-
նացւոյ: Մոսկուա, տպագրութիւն Զարմայրայ Մը-
սերեանց, 1876:

Տես Խմբագիր չափածոյ բանից:
Ճռաքաղ:

*Մտածութիւններ համառօտ: Զմիւռնիա, 'ի
տպ. Գուլիելմ կրիֆֆիթի, 1847:

*Մտածութիւն վարդապետութեան 'ի վերայ
Հաշտութեան. Մասն Ա. և Բ: Կալիաթա, 'ի տպ.
Մարդասիրական ճեմարանի, 1832:

Մտածութիւնք չարչարանացն Քրիստոսի:
« Մտածութիւնք 'ի վերայ չարչարանաց Տեառն մե-
րոյ Յիսուսի. Քրիստոսի: Արարեալ 'ի Հ. Մատթէոս
վարդապետէ աշակերտէ Միսիթարայ վարդապետի
մեծի արքայի: Եւ սպագրեալ... յամի տեառն 1759
'ի սեպտեմբերի 6... Ի վենետիկ, 'ի տպարանի Ան-
տօնի Պօսթօլի »:

Տես Խմացք: — Լիգուորի:

Մտածութիւնք ցաւոց սուրբ կուսին: « Մը-

աածուծիւնք 'ի վերայ եօթն գլխաւոր ցաւոց սուրբ Աստուածածնին: Արարեալ 'ի յորդորումն բարեպաշտից' 'ի բարբառ գրոց և յաշխարհաբառ: Տեառն Հ. Գաբրիէլի Աւետիքեան Կոստանդնուպօլսեցոյ Աթոռակալ վարդապետի, յաշակերտութենէ Տ. Մխիթարայ մեծի արքայի: Տպագրեալ յամի տեառն 1810, ԲՄԾԹ: Ի վէնետիկ, 'ի վնս Ս. Ղազարու »:

*Մտածուծիւնք քրիստոնէութեան վրայ, մեծին Նարովոնի: Գազդիարենէ Թարգմանեց Յովհաննէս Տէր Կարապետեան Տէրոյենց: Կ. Պօլիս, 'ի սպ. Տէրոյենց, 1865:

*Մտամարզութիւն ըստ Բելիսիէի. (Մայրենի ոճ): Մասն Ա և Բ: Աշխատասիրեց Թովմաս Թերզեան: Կ. Պօլիս, 1879:

*Մտաւոր Ֆիզիքական և բարոյական ինքնակըրթութեան մասին, Զօն Ատ. Բլէկիի, Թարգմանութիւն Շահուդաղեանց: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

*Մտքին մշակութիւնը. « Վերի բաները մտածեցէք չէ թէ ան որ երկրիս վրայ է »: Կող. Գ. Չ: Զմիւռնիա, 'ի սպ. Գուլիելմոս Կրիֆֆիթի, 1844:

Մրգուզ: Տես Յովհաննէս Մրգուզ:

Մրկանոց կամ Մրգանոց: « Մրկանոց հոգեւորայսինքն կարճառօտ մեկնութիւն քրիստոնէականի վարդապետութեան, և ուսումնայլոց կրթութեանց, որք պահանջին 'ի առաքինեաց մարդկանց: Շարագրեցեալ յուսմանէ աստուածաբան վարդապետէ. 'ի ժամանակի կաթողիկոսութեան սրբոյ աթոռի Էմիաժնայ տեառն Աղէքսանգրի Ճուղայեցոյ ամենից Հայոց կաթողիկոսի: Ի թուականութեան տեառն մերոյ Յիսուսի ԲեճժԳ »: (Թուի տպագիր Մարսիւնոյ կամ Լիվօնոյի):

Մրմունջք Յիսուսի. Գրեաց Գաբրիէլ ծերունի

Պատկանեան: Ռոստով, (Դոնի վրայ), 'ի տպ. Յովհաննու Տէր-Աբրահամեան, 1864:

*Մրցանակ կաղանդի, առ ուսումնասէր մանկունս: Գրեց Մ. Ս. Գավաֆեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովսէփայ Գավաֆեան, 1868:

Մօր մը քաշած վշտերը: Տես Ջրօսարան մանկանց:

*Մօրիս Բլօք, Փոքրիկ ձեռնարկ գործնական տրնտեսութեան. Թարգմանութիւն Սա. Պալասանեանի: Թիֆլիզ, Հրատարակութիւն Հայերէն գրքերի տպագրութեան, 'ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ.:

*Մօրիս կամ Աշխատութիւն. բարոյավէպ Ջ. Գաւառոյ տիկնոջ: Թարգմանեց 'ի գաղղիարենէ Սա. Թենիկ Գ. Հարենց, ըստ յանձնարարութեան արժանապատիւ Գարեգին Վ. Սրուանձաեանց: Կ. Պօլիս, 1879:

Յակովբայ արքեպիսկոպոսիւ պատրիարքի Կոստանդնուպօլսոյ մայրաքաղաքի Թուղթ խրատական բանից առ ամենայն հոգևոր առաջնորդս և առ համայն եկեղեցական դասս կարգաւորաց, հովուաց եկեղեցւոյ և առ աշխարհիկ իշխանս և առ հասարակ բոլոր ժողովուրդս, հաւաքեալ 'ի սուրբ գրոց: (Խառն ընդ գրաբառ և ընդ աշխարհաբառ): Յամբ տեառն 1851, յունվար, 'ի պատրիարգարանի ամենայն Հայոց 'ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի Խուճիսափու: Տպեալ վերստին 'ի տպարանի Յովհաննու Միւհէն ախեան:

Յակովբայ քահանայի Գրիգորենց Գովք Պրիթանիոյ. « Անարհեստ ոտանաւորս ասացեալ Յակոբ Գրիգորենց Հայոց քահանայէս, վասն այսմ Պրիթանիա կղզւոյս, և այլոց բանականաց մեծի և փոքու առ հասարակ ամենեցուն, որք էին ներկայ այսմ ժամանակի »: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1875:

England's Eulogy, written in armenian verse by the Rev. James Grigorenz A. D. 1675. (Text and translation). S. Lazarus - Venice, 1875.

Գրուածքիս վերջը գրուած՝ հեղինակին ինքնագիր յիշատակարաններէն. « ԹՎԻՆ ՌՁՃՀԴ գեղտեմբերի ԺԲ հասայ Սբաթորթ. ուղիղ եկի առ Տօբթօր Մարչալն, զի ունէի անձնառութեան գիր 'ի վերայ սորա. տեսայ զսա յոյժ իմաստուն ճարտար ամենայն լեզուաց, և առաւել ծերութեան ժամանակի՝ սաստիկ ցանկութեամբ կամէր զմեր Հայոց լեզուն ուսանել... »

« Ես Տէր Յակոբ Գրիգորենց Հայոց քահանայս գրեցի սակաւիկ տետրիկս 'ի ինգրոյ Լուսարիսիմօ տօբսօր Մարչալին, 'ի քաղաք Սբաթորթ. ԹՎԻՆ Փրկչին ՌՁՃՀԵ, յունվարի Ե. և Հայոց մեծաց ԹՎԻՆ ՌՃԻԿ, յունվար Ե, օրն ուրբաթ » :

Յակովբ ՄԾբնայ հայրապետ: Տես Զգօն:

Յակովբ Նալեան. « Գիրք աղօթից ամենայն անձանց հարկաւոր: Երազրեալ 'ի Յակոբ պատրիարզէ... Արդեամբք հոգևոր որդւոյ իւրոյ տիրացու կարապետ խոհեմագոյն բժշկի: Յամի տեսուն 1760 և Հայոց ՌՄԹ. յունվարի 4. 'ի տպարանի Աստուածասուրի » : Տես

Գսն ձարան ծանուցմանց:

Ջէն հոգեւոր:

Հոգեշահ:

Ճրագ ճշմարտութեան:

Մեկնութիւն Նարեկացւոյ:

Վէմ հաւատոյ:

Տետրակ զունայնութենէ կենցալ

ղոյս:

Գրիստոնէական:

Յակովբ Շահան Զրպետեան. « Ելք լատինացւոց յարեւել՝ ըստ նախադուշակման մեծին Ներսէսի: Հանեալ 'ի պատմական գրուածոց Մատթէոս երիցու Ոււհայեցւոյ՝ որ պահի 'ի կայսերական գրատան Փարիզոյ: Ի լոյս ընծայեալ սրբագրութեամբ և ծանօթութեամբ 'ի վերայ բնագրին, և

Թարգմանութեամբ 'ի գաղղիական լեզու 'ի Յակոբայ Շահանայ Զրպետեան Եղեսացւոյ, 'ի գաստուովարժապետէ հայկազեան բարբառոյ 'ի գպրոցի արևելեան լեզուաց 'ի նոյն գրատան » :

— « Պատմութիւն դարձի և մկրտութեան Յովհաննու Յովսեփայ Քախիբեան մեծանուն Նրէի՝ բարունոյ Երրայեցւոց 'ի գաւառին Ալամանաց : Որոյ գաւանեալ զուղղափառ հաւատս՝ մկրտեցաւ հանդերձ այլ ևս հինգ գերդաստանօք . որպէս է տեսնել 'ի սոյն պատմութեան շարագրելոյ յինքենէ 'ի լեզու Գերմանացւոց : Թարգմանեալ 'ի մերս յիտալական բարբառոյ 'ի Տէր Յակոբ վարդապետէ Զըրպետեան Եղեսացւոյ յամի Տեառն 1797, 'ի Լիզօնո » :

Տես Ընդհանուր Ծանօթութիւն :
Մատթէոս Ուռհայեցի :

Յակոբ Շամիրեան : Տես
Նոր տետրակ :
Որոգայթ փառաց :

Յակոբ Վիլլոզ . Պատմութիւն իւրոյ ժամանակին . Յիշատակարանն կ'ըսէ . « Յիշեօղէ 'ի մօքրափայլ աղօթս ձեր զ 'ի լոյս ածօլ սորին Տէր Յակոբ վարդապետն 'ի կարգէ Յիսուսեանց , և ընդ նմին Ատամպօլցի Տէր Յարութիւն եպիսկոպոս պատճառ տպագրութեան սորին , և տպաւորութեամբ հոգաբարձու զառաքելագործ Տէր Խաչատուրն ... » : (Յովհաննեան Յար . Պատմ . Նոր Զուղայ , Հատոր Բ . 48) :

Յաղագս մարդկային իրաւանց եւ պարտուց : Երարգրեաց Սարգիս վարդապետ Թէոդորեան , վերատեսուչ Հայկազեան վարժարանի : Փարիզ , 'ի գրանոցի Ճ . Արամեան , 1858 : 62 1/2 11 x 14 1/2

Յաղագս Ուսումնարանին Հայոց որ 'ի Մուկով կայսերական հրամանաւ հաստատեալ . 'ի տպարանի Ս . Յովսէփ Յովհաննիսեանի . 1827 , 'ի Պետրոպօլիտ :

Յաճախապատում. « Գիրք որ կոչի Յաճախապատում. ասացեալ սուրբ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին : Յորում պարունակին ճառք յոգնապատումք քսան երեք վասն անհաս էութեանն Աստուծոյ, և խնամոցն և սիրոյն որ առ ստեղծուածս. և վարուց ուզողութեան և հատուցման գործոց » : Յէջն 264 գրուած է այն գրչագրին յիշատակարանն՝ որուն վրայէն եղած է այս տպագրութիւնն. և յորում կ'ըսէ. « ... Յանկացող եղեալ սուրբ տառիս յոգներանեան տէրս մեր և առաջնորդ սուրբ ուխտիս Մլիճոյ տէր Ստեփաննոս արհեսպիսկոպոս ետ գրել զսա ինձ անպիտանիս, և եգ ընդ այլ գրեանսն սուրբ ուխտիս » ... : Տպագրողն կը յաւելու. « Այս յիշատակարան գծագրողն է հին օրինակի Հոգեւից գրքոյս, յորմէ զտպեալս գաղափարեցաք », և այլն : Յիշատակարան տպուլին կ'ըսէ. « ... Տպեցեալ աւարտեցաւ սուրբ գիրքս 'ի թվին Հայոց ՌձՁԶ, մայիսի ի. 'ի հայրապետութեան սրբոյն Էջմիածնի՝ Թէքիրտաղցի տեառն Աբրահամու սրբազան կաթողիկոսին ամենայն Հայոց ... 'ի տպարանի Կարապետի որդւոյ մահտեսի Աստուածատուրին և որդւոյ նորին տիրացու Յօհաննէսին, 'ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի ... Սուրբ Էջմիածնի նուիրակ Պետրոս աստուածաբան վարդապետն յիշեցի 'ի բարին. զինա ետ զօրինակն սորին ... յիշեալիք զՍարգիս աստուածաբան վարդապետն և զղազէզ տիրացու Մեկրիսեթն և ծնօղս նոցին. զի զօրինակսն ներբողեանցք նոքա ունէին » ... :

Բ. Տպ. « Գիրք որ կոչի Յաճախապատում. ասացեալ սրբոյ Հօրն մերոյ երանելոյն Գրիգորի Լուսաւորչին. յորում պարունակին ճառք յոգնապատումք քսաներեք. վասն անհաս էութեանն Աստուծոյ, և խնամոցն և սիրոյն որ առ ստեղծուածս. և վարուց ուզողութեան և հատուցման գործոց ... 'ի պատրիարքութեան մեծի մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլսոյ Տեառն Կարապետի երանաշնորհ արքեպիսկոպոսի. որոյ վեհափառ հրամանաւն տպեալ վերստին, արդեամբք և ծախիւք առն ազգասիրի և բարեպաշտի Ակնեցի մահտեսի Յօհաննէսեան մահտեսի Աբրահամ ամերայի. յիւրում իսկ սեպհական գոր-

ծարանի: Յամի տեառն 1824, յուրիսի 21. 'ի Հասանփաշայ խանն. 'ի Առատանգնուպոլիս »: Էջ 400

1472/

Յետ քսան և երեք ճառից սրբոյն, յէջն 294. « Յօհաննիսի վարդապետի Սզնկացւոյ, ասացուած ներբողական գովեստի 'ի սուրբ Լուսաւորիչն Հայոց 'ի մեծն Գրիգորիոս: Ասացեալ յօր յիշատակի նորին, զոր ամենն մեծաժողով Հանգիսիւ 'ի լեառն Սեպուհ (որ է տեղի Ճգնութեան նորին և հանգստի) յոգնահաւաք հանգիսիւք քահանայական դասուց և վարդապետաց և ժողովոց հաւատացելոց բազմաց անդ դումարելոց »: Տպագրողին յիշատակարանն կը յաւելու. « Ամենայն պատուոյ արժանի բազմբանեան հայրս մեր սուրբն Գրիգորիոս Լուսաւորիչն Հայաստանեայց ... յեա հաստատելոյ եկեղեցիս և կարգելոյ քահանայս և պաշտօնեայս ... միայնակեցութեան ցանկացեալ, ելանէր 'ի յանապատ տեղիս ... Եւ անդ մինչ էր 'ի խստակրօն վարս ճգնութեան, սկսաւ դարձեալ շարագրել գիրք երկրորդ՝ զհոգելից մատեանս զայս կոչեցեալ Յաճախապատուում... (յորում) գանձք աստուածային ծածկեալք յազարուկի: Վասն որոյ այրն ազնուական մահաւետի Արրահամ բարեպաշտ ամիրայն՝ զնոցայն գիտելով զյարգ, եղև ցանկացող այնր աստուածային գանձուց: Ուստի զսոյն զայս մատեան ... զ'ի յայլմէ նախ արձանացուցեալ 'ի տիպ՝ որ առ մեօք սպառեալ և պակասեալ ... ետ արձանացուցանել 'ի տիպ՝ իւրով իսկ արդեամբ ... 'ի սեփական իւր գործարանի »:

Գ. Տպ. « Սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորի՛ Յաճախապատուում ճառք և աղօթք: Ի Վեհետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն 'Ղազարու, յամի 1838 ՌՄՁԻ »: Յառաջաբանն կ'ըսէ. « ... Մատեան այսպիսի՛ հնութեամբն և պատուականութեամբն պակասելի լեալ յամենայն ժամանակի 'ի հանուր ազգիս, չգիտեմ՝ յոր արկածից բաղգին մատնեալ 'ի ձեռս առն աննշանի խանգարեալ ծայր 'ի ծայր 'ի յստակ դարձուածոյ բանից հայեցի ունոյ, և 'ի հատուածոց ինչ յապաւեալ և եկամտօք կցկցեալ, ել և երևեցաւ 'ի միջի: ... Մերոյ հաւատարիմ տպագրիս օրինակ գրեալ էր 'ի ՌձԻԲ գաղափարեալ 'ի հին երկաթագիր օրինակէ գրելոյ 'ի Թուխ ՅՆԸ որ

պահէր յարկեղս գրոց 'ի Սիս քաղաքի, որպէս ազգառնէ յիշատակարանն. և քննեալ մեր մանրախուզիւ զգաղափարն վկայեմք երկիւղածութեան գրչին յամենայնի անայլայլակ առեալ զհաւասարն ըստ ամենայն նշանախեցից հնագիր օրինակին, մինչև զմիոյ կամ զերկուց տառիցն անգամ որ 'ի հնութենէ խանգարեալ էին 'ի հինն՝ գասարկ թողուլ զտեղին» : ...

Յայսմաւուրք. « Ճառ սրբոց վկայիցն ճմարտին Աստուծոյ. ազգաց և ազանց հանուրց քրիստոնէից. որոց բազումք կատարեցան 'ի Քրիստոս, և գրեցին զանուանս 'ի դիրս որ կոչի Յայսմաւուր. ըստ պատշաճ աւուր իւրում կարգի ընթեռնուն զմատեանս՝ ներ պարունակող շարագրութեամբ նախնեացն մերոց և ճմարտասիրաց թարգմանչաց. ... 'ի թուականի Փրկչին ՌէձՁ, իսկ Հայոց ՌձԾԵ, և 'ի ամսեանն յուլիսի մեասանի՝ յառաջին, և յեախնն 'ի միում ամսեանն տպեցաւ 'ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս: Ներ տպարանումն Գրիգորի զպրի, որդւոյ Մկրտչի» : Յիշատակարանին մէջ՝ տպագրողն, Գրիգոր զպրի, կ'ըսէ. « ... Եգի զմիտս իմ... և իմ ներմտածման բանիս, ըսկիղբն եգի արհեստ կաղապարաց տպարանիս: Ոչ ումեմն տեսանելով իմ, և ոչ 'ի Հռովմ գնալով, և ոչ 'ի յայլմէ արհեստաւորաց տեսեալ՝ և կամ 'ի նմանէ ուսեալ: Վասն որոյ իբրև զմթացեալ ամպ ընկալաւ զիս՝ սուգ տրամուծեան և տարակուսա՛ք... Եւ օրհնեալ հոգի Քէօմիրձիզատէ հռետոր... Երեմիա չէլէպի: Զի և նա յառաջոցն բազում ջանս և աշխատանս կրեցեալ էր վասն գործարանիս և յառաջածեալ: Եւ տպագրեալ վասն փորձարանաց գրոյն՝ փոքրիկ գրքուկս երկուս. այսինչ՝ գովառանութեան իւրոյ յարմարեալ 'ի սուրբ տնօրինականացն Քրիստոսի. և միւսն տաղս գեղեցիկս: Սակայն զգիր նորին էր նուազ և նիհար: Որոյ կաղապարն տեսեալ վերծանուցի, և նոր իմն սկիզբն եգի... ամենայն զանազան ձագագրերով, փառքերով և գեղեցիկ կանոններով և մեծամեծ խորանիւք փտաեալ զարդարանօք զարդարեցի, և պատկերս ըստ իւրոյ պիտոյից՝ նկարեալ իմով և քանդակեալ փորուածով... Եհաս կատարումն տպարանիս են.

Թականգնեալ վերջ տպագրատանս ողորմութեամբն Աստուծոյ: Յետ որոյ զիղձ ցանկութեան սրտի իմոյ, որոյ անուանն սկիզբն առեալ հաստատեցի զկողապար տպարանիս: Զնոյն ընկալեալ ումեմն բարերարոյ անուանեալ սարաֆ մտհտեսի Ղազար, ընկերացեալ իմ նորին, ընկերօքն իւրովք որ են 'ի քաղաքէն Ակնա 'ի գիւղէն Եպուշեղու և Կարուչլացի: Որ և իսկ սա խնդրեաց տպագրել Յայսմաւոր մտեանս՝ որպէս և իմ գոյր փափաքեալ եռամեծար սրտիս՝ զնոյն տպել Յայսմաւոր մատեանս, ընդ որոյ անուանն աշխատեցայ երկոտասան ամ... Այց արար մեզ արեգակն 'ի բարձանց, և ետ զնպաստութիւն 'ի ձեռն շնորհաց որդւոյն իւրոյ միածնի՝ 'ի լոյս ածել զգեղեցկատիպ և զլիակատար մատեանս եկեղեցւոյ՝ զգաղափարեցեալս 'ի յընտիր օրինակէ վաղեմից Թագաւորացն Հայոց » . . . :

Բ. Տպ. « Գիրք որ կոչի Այսմաւուրք: Որ պարունակէ յինքեան զճառս վարուց սրբոց, և զնահատակութիւնս երանելի մարտիրոսացն և վկայիցն Գրիստոսի Աստուծոյ մերոյ: Զոր կարգեցին նախնի հարքն մեր՝ ընթեռնուլ յամենայնում աւուր 'ի մէջ սուրբ եկեղեցւոյս Հայաստանեայց ըստ պատշաճի աւուրց իւրաքանչիւր ամսոյ 'ի բոլոր տարին, 'ի յիշատակ սրբոցն, և 'ի յօգուտ վարուց ջերմեանդ լսողացն, և ամենեցուն 'ի փառս Աստուծոյ: Սկսեցեալ 'ի տպագրել 'ի հայրապետութեան սրբոյն էջմիածնի լուսակաւոյց աթոռոյն տեառն Աբրահամու սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց. և 'ի պարիարքութեան սրբոյն Երուսաղեմի և Կոստանդնուպօլսի տեառն Գրիգորի և Յօհաննու աստուածաբան վարդապետաց, և տշակերտաց Վարդանայ Տաճարաչէն սուրբ վարդապետի Բաղէշեցւոյ . 'ի Թուին Հայոց ԻձձԹ. մարտի ք. 'ի տպարանի Գրիգորի դպրի Մարտունեցւոյ »: Յիշատակարանն կը յաւելու. « ... Ես նուաստ ամենեցունցն Մարտունեցի Մկրտչի որդի տպագրիչ մահտեսի Գրիգոր դպիրս, որ եմ ձեռնասուն աշակերտ Տիրաբանակերտցի ծաղիկ երաժիշտ Սարգիս գիտնական վարդապետին որ 'ի յԱմբրաօլ գասատունն էր վարժեալ հմուտ աստուածային գրոց: Եւ ես նուաստ աշա-

կերտ գործով նմին, ըստ իմուժ՝ կարողութեամբս ուսայ՝ ՚ի նմանէ զընթերցողութիւնն և զԺաղկարարութիւնն: Եւ զկնի ժամանակաց եկեալ ՚ի Կոստանդնուպօլիս հանդերձ վարդապետիւս, որ էր թուականն Հայոց ՌձԼԳ: Եւ ինքն յետ բազում քարոզութեանն՝ եւ գնաց ՚ի վանքն իւր սրբոյն Կոնոնոսի: Եւ ես մնացի ՚ի Կոստանդնուպօլիս ... Եւ ՚ի ՌձԾԵ թըվին կարողութեամբն Աստուծոյ նախ տպեցի զայս Այսմաւուրս. զորս յետոյ ազահեցան ընկերացեալքըն իմ, և ոչ կացին յառաջին պայմանին և զըկեցին զիս անխնայ. և զիմ բաժինս ափշտակեցին. յինէն, զոր ՚ի շինելն և ՚ի թափելն զգաղափար արձձէ գրերացն մինչև ժամ ամ աշխատեցայ. զոր մաշեցաւ կեանք իմ և գաղափարքն իմ ... և թողին զիս թափուր ՚ի ընչից: Այլ որ առասն է ՚ի բարիս ... կրկին արժանի արար տպեցման և աւարաման սուրբ մատենիս » ... ուր տպագրութեան ձեռնտու եղողներն նշանակելէն ետքը կը յաւելու. « Յիշեալիք ՚ի տէր զարբագրող օրինակի սուրբ մատենիս զյոգնիմաստ և զխոհեմամիտ զԿոստանդնուպօլսեցի զՊաղտասար դպիրն »: Յիշատակարանէն ետքն նոյն օրերն ՚ի Պօլիս հանգիպած քանի մը անցքերն կ'աւանդուին, և յետոյ միւս յիշատակարան մ'ալ. « Ես նըւաստ ոգի Միքայէլ վարդապետս արևելցի, ՚ի գաւառէն Գողթնեաց, և ՚ի գերագով վանից սրբոյն Թումայի առաքելոյն որ յԱգուլիս, աշխատեցայ ՚ի վերայ Յայսմաւուրբիս. և հաւաքեցի զանուանս սրբոց Աստուծոյ՝ ըստ այբուբենից գասաւորութեանց » ... :

Գ. Տպ. « Յայսմաւուրբ, ըստ կարգի ընտրելագոյն Յայսմաւուրաց Տէր Խորայէլի: Յորում պարունակին երկնակրօն վարք և ճգնութիւնք աստուածահաճոյ սրբոց ՚ի հին և ՚ի նոր օրէնս հանգիստացելոց, ընտրելոց ՚ի սկզբանէ աշխարհի ՚ի զանազան ազգաց և լեզուաց, և վկայաբանութիւնք չարչարանաց և մահու յաղթող նահատակաց սանելեաց և յիշատակելեաց յեկեղեցիս Հայաստանեայց, ըստ բարեկարգ սահմանագրութեան սուրբ և երանեալ հայրապետացն մերոց, բաժանեալ ՚ի վերայ աւուրց իւրաքանչիւր ամսոյ: Կամօք և հաւանութեամբ ազգային ժողովոյ նորոգ սրբագրեալ, և զգուշաւոր

տպագրուածեամբ 'ի լոյս ընծայեալ. հրամանաւ ամենապատիւ և վեհափառ պատրիարքի Տեառն Ստեփաննոսի սրբակրօն արքեպիսկոպոսի: Ի Կոստանդնուպօլիս, յ'Օրթագիւղ, 'ի տպարանի Պօլոսի Արապեան Ապուշեխցւոյ, 1834-ՌՄՁԴ:

Յառաջաբանին մէջ հրատարակողն Գրիգոր գպիր Փէշտըմալճեան թէ՛ այս և թէ նախընթաց տպագրուածեանց վրայ հետևեալ տեղեկութիւնները կուտայ. «...Սուրբ և հոգեւից թարգմանիչք մեր 'ի հինգերորդ դարու՝ ընդ այլոց բազմաց ազօգուտ գործոց, որովք բարգաւաճեալ ցուցաւ ազգս մեր ամենայն հոգևոր իմաստութեամբ և գիտութեամբ, թարգմանեցին և զվարս ինչ սրբոց, որպէս երևի 'ի վսեմական ոճոյ կազմութեան բանից նոցա: Ապա Գագիկ վարդապետ Ատոմայ վանաց յիններորդ դարու, ոչ սակաւս 'ի վարուց սրբոց թարգմանեաց 'ի յունականէն, որոյ մատեանն կոչեցաւ Ատոմագիր:

« Հուսկ ապա սուրբ և երանելի Հայրապետն մեր Գրիգոր Վկայասէր՝ որ յառաջն Վահրամ կոչէր, որդի իմաստնոյն և մեծ իշխանին Գրիգորի Մագիստրոսի 'ի զարմէ սուրբ Լուսաւորչին, 'ի մետասաներորդ դարու, շրջեալ յարևելս և յարևմուտս 'ի վանորայս և յանապատս՝ յուզախնդիր եղև վկայաբանութեանց և վարուց սրբոց. և զոր միանգամ եգիտ 'ի յունական ընտիր մատեանս՝ թարգմանեաց զնոսին 'ի հայ բարբառ: Ժողովեաց և զբազում ճառս սրբոց. և եղեալ զամենեսին 'ի կարգի՝ արար մատեան մեծ, որ յետոյ կոչեցաւ ճառընտիր. և սահմանեաց ընթեռնուլ յեկեղեցիս և 'ի վանորայս ըստ պատշաճի իւրաքանչիւր աւուր:

« Յետ որոյ Տէր Իսրայէլ այր բանիբուն՝ որ ծաղկեցաւ յաւուրս Վանական վարդապետի 'ի սկիզբն երեքտասներորդ դարուն, զվարս սրբոց և զվկայաբանութիւնս և զճառս ինչ որ կային 'ի ճառընտիրն՝ հատընտիր քաղեալ բաժանեաց 'ի վերայ աւուրց իւրաքանչիւր ամսոյ. և որպէս 'ի դէպ գայ ասել՝ յարեալ յարմարեաց ընդ նոսին յաստուածաշունչ գրոց և 'ի վաղեմի աւանդութեանց զվարս նահապետաց սրբոց և մարգարէից և առաքելոց. և այս գիրք նորա կոչեցաւ Յայսմաւուրք: Եւ արար սկիզբն մա-

տենին յառաջներորդ օրէ սեպտեմբեր ամսոյ .
« Վասն համարելոյ , ասէ , Հռոմայեցոցն իմասանոց՝
սկիզբն լինեւ տարւոյ » :

« Ապա Կիրակոս վարդապետ Արեւելցի 'ի հնգե-
տասաներորդ գարու՝ առաջնորդ ունելով զՏէր Իս-
րայէլ նորոգ յօրինեաց զգիրս Յայսմաւուրաց : Յետ
այնորիկ Գրիգոր վարդապետ Խլաթեցի՝ Մերենց կո-
չեցեալ , 'ի նմին 'ի հնգետասաներորդ գարու՝ հաւա-
քեալ Յայսմաւուրաց Տէր Իսրայէլի և Կիրակոս
վարդապետի , յաւել 'ի նոսին անընտրողաբար և
ինչ ինչ յանհաւաստի և յանօգուտ զրուցաց , և ա-
րար նոր գիրք Յայսմաւուրաց . յոր հեազհետէ մու-
ծին օրինակողք և զայլ ևս անպատշաճս ըստ իւրա-
քանչիւր ախորժակաց , և խանգարեցին զպատուա-
կան մատեանն , զոր Տէր Իսրայէլ հաւատարմու-
թեամբ համառօտեալ էր 'ի Ճառնտիր գրոց :

« Եւ այս աղաւազ օրինակ Յայսմաւուրաց Խլա-
թեցւոյն , յետ ժամանակաց տպագրեցաւ միանգամ
և երկիցս 'ի Կոստանդնուպօլիս յաւելմամբ վրիպա-
կաց 'ի տպագրողաց . և փոխանակ ընտիր Յայսմա-
ւուրացն Տէր Իսրայէլի և կամ Կիրակոս վարդապե-
տի մուծաւ յեկեղեցիս մեր անդգուշութեամբ . և
այն էր որ ընթերցեալ լինէր մինչև ցայսօր : Բայց
վասն բազմապատիկ տլլալութեանցն որ 'ի նմա , խո-
տան համարեալ էր ոչ միայն յաչս իմաստուն քննո-
ղաց՝ այլ և բազմաց հասարակութեան :

« ... Վասն որոյ 'ի բազմաց հետէ փափագէին 'ի
ձեռս բերել զօրինակ Յայսմաւուրաց Տէր Իսրայէ-
լի , և տպագրութեամբ 'ի լոյս ընծայել , գիտելով
քաջ թէ յստակ է ջուր յակն քան 'ի վտակն . սմին
իրի յառաջ քան զամս ինչ գրեցին առ բազում քա-
ղաքս և 'ի հռչակաւոր վանորայս , և ոչ կարացին
գտանել : Ապա յորժամ արքունի հրամանաւ եկն
այսր Տէր Կիրակոս կաթողիկոս տանն Կիլիկիոյ , լը-
ւեալ 'ի նմանէ թէ գտանի ընտիր օրինակ Յայսմաւու-
րաց Տէր Իսրայէլի 'ի կաթողիկոսարանն Սսոյ , բա-
րեմիտ կամք խնդրեցին զայն առ 'ի տպագրել . և նա
'ի դարձի իւրում՝ 'ի հայրապետական աթոռն՝ առա-
քեաց անյապաղաբար : Եւ էր մատեանն գրեալ 'ի
մագաղաթի բոլորգիր՝ յաւուրս բարեպաշտ թագա-

ւորին Նայոց Օշնի և Կոստանդին կաթողիկոսի. և զի Թուղթք ինչ անկեալ էին յառաջոյ և 'ի վերջոյ' ոչ գոյր 'ի նմա յառաջարանութիւն ամբողջ և վերջարանութիւն. վասն որոյ և ոչ որոշակի Թուական: Իայց քանզի Օշին օծաւ Թագաւոր յամի Տեառն 1308, և Թագաւորեաց զամս երկոտասան. և յիշատակարանքն որք կան եղեալ 'ի վախճան իւրաքանչիւր վկայարանութեանց՝ ցուցանեն Թէ նորոգ օծեալ էր Թագաւոր, և անգրանիկ որդի իւր Լեւոն դեռ 'ի տղայական հասակի էր, ապա հաւանելի է ասել՝ Թէ յառաջին կամ յերկրորդ ամի Թագաւորութեան նորա էր գրեալ, այսինքն յամի 1309:

« Քանզի 'ի սեպտեմբերի 7 գնի յիշատակարան այսպիսի. « Աոցին բարեխօսութեամբ Քրիստոս Աստուած ողորմեա ստացողի գրոցս բարեպաշտ Թագաւորիս մերոյ Աւշնի, և գեաւորոյ մանկան իւրոյ Լեւոնի, և ծնողաց իւրոց, և բազմամեղ գրչիս Գրիգորի գպրի, և պատուական քահանային և աւագ երիցու Թագաւորին Թորոսի »: Ի սեպտեմբերի 2. « Քրիստոս զորացո զնորոգ օծեալ բարեպաշտ Թագաւորս մեր Աւշնի, և զգեաւորոյս մանուկն իւր զԼեւոն »: Ըստ այսոցիկ են և յայլ տեղիս:

« Յազազս որոյ զգուշաւոր քննութեամբ և համակամ հաւանութեամբ ազգային Ժողովոյ ... սահմանեալ հաստատեցաւ, զի այսուհետեւ ընթերցուած Յայսմաւուրաց Խլաթեցւոյն աղաւաղեալն բազմօք՝ բարձցի 'ի սպառ յամենայն եկեղեցեաց և 'ի վանորէից ազգիս. և առ հաստատուն պահելոյ զբարեկարգ սովորութիւն երանելի նախնեաց մերոց՝ փոխանակ նորա ընթերցեալ լիցի Յայսմաւուրս այս:

« Ի սոյն ազգային Ժողովոյ յանձն եղև մերումս նուաստութեան սրբագրել զմատեանն զայն օժանդակութեամբ տեառն Սասթէոսի շնորհափայլ վարդապետի Զուխաճեան. և զվարս ինչ և զվկայարանութիւնս սրբոց որք յետոյ էին քան զժամանակ կենաց հեղինակին՝ յայլուստ ընտրանօք ընու...

« Եզաք 'ի վախճան մատենիս և գճառս ինչ որոց կէսք կային յօրինակի մերում. և կէսք 'ի հնագոյն ճառընտիրն՝ զոր նա ինքն Տէր Կիրակոս կաթողիկոսն առաքեաց 'ի Կիլիկիոյ՝ ընդ այսմ Յայսմաւուրս

րաց: Եւ ահա այժմ հարկադրութեամբ ազգային ժողովոյ եկեղեցականաց և աշխարհականաց, և հրա մանաւ ամենապատիւ և վեհափառ Պատրիարքին՝ յաշխատասիրութենէ քաջահմուտ տպագրիչ պարոն Գալուստի Արապեան՝ գործակցութեամբ եղբարց իւրոց հարազատաց՝ պարոն Աստուածատրոյ և պարոն Գէորգի՝ գեղեցիկ և վայելուչ տպագրութեամբ ՚ի լոյս ընծայեցաւ ՚ի փառս Քրիստոսի՝ պարագլխոյն մարտիրոսաց, և ՚ի լրումն բաղձանաց համօրէն ազգիս » :

Յայտարարութիւնք:

X Յայտարարութիւն առաջին ընդդէմ նորազանդից: *Սրբեշ*
X Յայտարարութիւն երկրորդ ընդդէմ նորազանդից: *Դոմոս*
Տպեալ հրամանաւ Տեառն Մատթէոսի արք. *ԵԵԽԵ*
Կաթիկոսոսի ազգասէր և վեհափառ Պատրիարքի *ԵԶ ԶԶ*
Կոստանդնուպօլսոյ: Պօլիս, ՚ի տպ. Յ. Միւհէնտի: *ԽԾԻԿ*
սեան, 1846: *ԷԶ 30 10X14*

Յայտարարութիւն ազգային ճեմարանին Ս. Երուսաղեմի որ յիւսկիւտար: Տպագրեալ ՚ի ճեմարանի, 1840, ՌՄԵԹ:

Յայտարարութիւն (ազգօգուտ) Յովակիմայ Եղիազարեան, առ լուսաւորչակրօն ազգակիցս իւր ՚ի սահս Եղիազարեան Համալսարանին Հայոց Մոսկովո: Ի Մոսկով, ՚ի տպար. Օգոստեայ Սեմենեանց, 1826:

Յայտարարութիւն անցից Մուրատեան վարժարանին: Փարիզ, ՚ի տպ. Վալտերի, 1855:

Յայտարարութիւն արգի ազգային պարագայից: Կ. Պօլիս, ՚ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1861:

Յայտարարութիւն Բարեգործական ընկերութեան Հայոց: Կ. Պօլիս, ՚ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1861:

Յայտարարութիւն առ համօրէն լրութիւն ազգիս Հայոց: Կ. Պօլիս, 1867:

Յայտարարութիւն և կանոնք բարեկարգութեան Խաչիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց: Թէոփոսիս, ՚ի Խաչիպեան տպարանի, 1859:

Յայտարարութիւն և համառօտ դաւանութիւն Հայաստանեայց Աւետարանական եկեղեցւոյ: Կ. Պօլիս, 1846:

X → Յայտարարութիւն Եւ արքայից պատրիարքի
Գեորգի. Բ. Եւ. Սրբազան Երանայան 1861 7
ԵԶ ԶԶ

Յայտարարութիւն և հաշիւք Համազգեաց ընկե-
րութեան : Կ. Պօլիս, 1847 :

Յայտարարութիւն յիմաստանդրեանց միաբա-
նութենէ որ 'ի Կալկաթա : Ի Կալկաթա , յամի
տեառն 1820, 'ի 29 յուլիսի : Տպագրեալ յընծայ-
եալ տպարանի Յորգանանեան պարոն Պօղոսի :

Յայտարարութիւն քրիստոնէական ուսմանց :
Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆելթի, 1842 :

Յայտարարութիւն վասն նորակերտ տառից : Կ.
Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1847 : 52 16 4X11

Յայտարարութիւն Լուսաւորչեան ընկերութեան :
Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Փափազեան, 1868 : 52 14 12X17

Յայտարարութիւն Տեառն Հ. Սերովբէ վարդա-
պետի Ճէվահիրճեան : Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազա-
րու, 1852 :

Յայտարարութիւն քրիստոնէական պարնաւորու-
թեան հպատակաց ամենաբարեպաշտ կայսերու-
թեան Բուսաց, 1826-ՌՄՆ : Ի Տփլիս, 'ի գործա-
րանի դպրոցին Հայոց :

Յայտարարութիւն Հասունեանց դէմ. « Մեր ուղ-
ղափառ Հայոց ազգին խաղաղութիւնը » ... Աղգա-
սէր ոմն : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտի-
սեան, 1853 :

Յայտարարութիւն կամ Թոռոյր առ Տէր Յովսէփ
Պօրճօնեան աթոռակալ և ատենադպիր նախագա-
հական : Աղգային իրաւանց պաշտպան անձ մը : Կ.
Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1853 :

Յայտարարութիւն . « Անցեալ սեպտեմբեր ամ-
սուան առջի օրերը » : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէն-
տիսեան, 1853 :

Յայտարարութիւն . « Մօտ օրերս Չմարտութիւն
Կ. Պօլսոյ Հոովմէական Հայոց Նախագահ » ... Յով-
հաննէս վարդապետ Բահտիարեան կաթողիկոսա-
կան Գործակալ : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտի-
սեան, 1853 :

Յայտարարութիւն . « Սաստիկ լուութիւն ... ինչ-
պէս ընդհանուր հակառակութեան » ... Հոովմէա-
կան Հայք : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան,
1856 :

Յայտարարութիւն. Ընդդէմ Կոնդակին որ հրա-

հրատարակուեցաւ Հռովմէական Հայոց եկեղեցեաց մէջ. Յուլիս) 22: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1856: Եւ 17 1871

Յայտարարութիւն ընդդէմ յայտարարութեան Պ. Սիսակ Մեռակեանի: Կ. Պօլիս, 1865:

Յայտնութեան (սրբոյն Յովհաննու առաքելոյ) մեկնութիւն, համառօտեալ 'ի զանազան մեկնչաց, 'ի Պետրոսէ արքեպիսկոպոսէ Նախիջեւանցոյ Աղամալեան Բերդումեանց: Տպեալ օժանդակութեամբ Յովհաննու Աղաբեգեան Ասպետի: Ի Կալկաթա, 'ի տպարանի Արարատեան ընկերութեան, 1846:

Յայտնութեան (մեկնութիւն) սրբոյ աւետարանչին Յովհաննու. արարեալ տեառն Անդրէի և Աբեաասայ եպիսկոպոսացն Կեսարու. Թարգմանեալ 'ի յոյն բնագրէ և սրբագրեալ տեառն Ներսեսի արքեպիսկոպոսի Տարսոնի Կիլիկեցոց: Երուսաղէմ, 'ի տպարանի սրբոց Յակովբեանց, 1855:

*Յայտնութիւն աստուածգիտութեան. « Յորում պարունակին համառօտ հարցմամբք և պատասխանեօք կարևոր գիտելիք զԱստուծոյ, և հարկաւոր կանոնք քրիստոնէական հաւատոյ. բաժանեալ 'ի յիսուններկու կիւրակէս տարւոյն, և 'ի հինգ տաղաւարս: Յօրինեալ 'ի Հ. Մինաս Վ. Բլաթչեան Տրապիզոնցոյ »: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1820, 1836:

Յանդիմանութիւն անծին՝ արարեալ 'ի պարոն Գէորգայ Աւետեան Զաքարեան Զուգայեցոյ առ դէմս իւր, 'ի Բատավիա որ 'ի Զավա: Արդեամբք և ծախիւք առաքինասէր յարգոյ տիկին Մարիամու Յակովբայ Յարութիւնեան: Ի Կալկաթա, 'ի տպար. Հայկեան Մարդասիրական Ճեմարանի, 1846:

Յանոսի, յաղագս Պապին և Ժողովոյ նորա: Թարգմանեաց Գարրիէլ արքեպիսկոպոս Այվազեանց, միաբան սրբոյ Էլմիածնի: Ի Վաղարշապատ, 'ի տպ. սրբոյ կաթողիկէ Էլմիածնի, 1818-1871:

Յայտարարութիւն հրատարակուեցաւ 1850 Յուլիս 67 441 68 15 1271

Յաշկոռատ. « Կանոնական կոնդակ Պիոսի Թ. յաղագս Եկեղեցւոյ, մատուցեալ 'ի քննութիւն Հարց պատուականաց » :

*Յառաջադիմութիւնը Ճշմարիտ գիտութեամբ: — Քննութիւն « Մէթոտի վրայ » անուն գրքուկին, ուղղեալ առ ուսումնասէր և ողջամիտ հայ երիտասարդս: Կ. Պօլիս, 'ի տպարանի Արամեան, 1882:

*Յատկութիւն Արարատայ և նորին Ս. Եկեղեցւոյ: Աշխատասիրութիւն Միհրդասայ Թագէտոսի Միհրդատեանց: Կ. Պօլիս, 1870:

Յարացոյց ապաշխարողաց. « Յարացոյց Ճշմարիտ ապաշխարողի. նկարեցեալ 'ի յապաշխարող արքայն Գաւիթ, և 'ի նմանէ բացատրեցեալ 'ի յիս ներորդ սաղմոսի. և առաջագրեցեալ ամենայն քրիստոնեայ ապաշխարողաց առ 'ի հետեւիլ... Արարեցեալ յումեմնէ կրօնաւորէ Աղէքսանդրոս կոչեցելոյ 'ի կարգէ Յիսուսեան' յիտալական բառառոջ: Եւ անտի արտահանեցեալ 'ի Պետրոս վարդապետ Թիֆլիզեցւոյ, և շարագրութեամբ անգրաբերեալ 'ի հայ բարբառ յամի տեառն 1719: Իսկ յամի տեառն 1731 սրբագրեցեալ և յարմարագրեալ աշխատասիրութեամբ տեառն Միխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ Հայր կոչեցելոյ, ... 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտոնի Պօսթօլի » :

*Յաւելուած 'ի պատմութիւն վերագարձի երեց վարդապետաց: Վերագարձ տեառն Խորենայ Գալ Ֆայեան քերթող վարդապետի: Փարիզ, 'ի տպ. Ճ. Արամեան, 1858:

Յետին ժամը կայսերն Նիկողայոսի առաջնոց զոր 'ի ռուս լեզուէ փոխեաց 'ի հայ գաւառու կրօնական ուսմանց յարեւելեան լեզուաց Ճեմարանի տեարց Լազարեանց Մագիստրոս և ասպետ Մսեր Գրիգորեան Մտերեանց: Մոսկուա, 'ի տպ. արևելեան լեզուաց Ճեմարանի տեարց Լազարեանց, 1855:

Յուսիքի արքայն Լուսինայ սրբոյ. Կուսարմաբան շարժի և դպրութիւն. Յ. Կիսիպիսե 1859 Եղ Կ67 17X17

Յուսիքի արքայն Լուսինայ սրբոյ և Կուսի Ա. Կիսիպիսե արքայն Լուսինայ սրբոյ և Կուսի Ա. Կիսիպիսե

*Յետին վիուկն ժիւլ Սանտոյ քաղղիսցւոյ
Թարգմանեց 'ի Ֆրանսերէնէ Աշնաւորեան: Կ. Պօ-
լիս, 1878:

Յիշատակարան բազմերախտ հոգարարձու Լա-
զարեան Ճեմարանի: Մոսկուա, 'ի տպ. Ճեմարանի
արևելեան լեզուաց տեարց Լազարեանց, 1859:

Յիշատակարան կենաց և գործոց մեծանուն
պայազատաց Լազարեան տոհմի. շարագրեալ 'ի ՄԸ-
սերայ Մագիստրոսէ և ասպետէ Գրիգորեան Մսե-
րեանց: Մոսկուա, 'ի տպարանի արևելեան լեզուաց
Ճեմարանի տեարց Լազարեանց, 1856-ՌՅԵ:

Յիշատակարան քահանայական վարուց, կամ
մեծի հովուապետի Յիսուսի Քրիստոսի խրատք ու
գեշահք առ հովիւս եկեղեցւոյ իւրոյ և առ այլ քա-
հանայս. Թարգմանեալ 'ի Հ. Սրապիոն վ. Էմինեան
'ի Ախիթ. ուխտէ: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս.
Աստուածածնի, 1852:

X
*Յիսուսի վարուցը համառօտ պատմութիւնը:
Քաղղիարեւնէն Թարգմանեալ. Հրամանաւ Յակով-
բայ սրբազան պատրիարքի Կոստանդնուպօլսոյ (Նի-
կողայոս Մ. Զօրայեան): Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւ-
հէնտիսեան, 1849: 5269 15 X 11

X
*Յիսուսի վերջին շարաթ. Խաչի ճառ և կորու-
նելոցն յիմարութիւն. շարագրեց Խրիմեան հայրիկ:
Կ. Պօլիս, 1876: 58140 9 1/2 X 14

X
Յիսուս Որդիւ Ա. Տպ. «Տեառն Ներսեսի Հա-
յոց կաթողիկոսի նուէր մաղթանաց ներշնչական
տաղիւ. ողբուն հեծութեան, 'ի խորոց սրտէ խօսք
ընդ Աստուծոյ թրջի վերջը հեանեալ ճանու-
ցումը կը կարգանք. «Փառք... որ ետ կարողու-
թիւն նուաաս և՛ տառապեալ անձին իմոյ՝ Յովհան-
նէս անկիւրեցւոյ Թարգմանչի, որ մականունն ըստ
հռօմայեցւոց ձիւանի Մօլինոյ ասի, հասանել 'ի
յաւարտ տպագրութեան արհեստիս, զոր բազում

Դիւ Գ.
Կ. Պ.

Զանիւք և շատ նեղութեամբ աքնեալ և աշխատեալ այս վեց ամէ զոր կախեալ կամ վասն տպագրութեան արհեստիս. ապաւինելով 'ի յոյսն ամենեցուն 'ի Քրիստոս Աստուած, և 'ի շնորհաբաշխ հոգին սուրբ. . . եղի 'ի մօտի զտպագրութեան արհեստըն առ 'ի պայծառութիւն ազգիս Հայոց: Այլ և պատճառ աշխատանաց մերոց այս էր, զի յԱռհայտեցի Սրապիոն կաթողիկոսն բազում փափաք ունէր վասն տպագրութեան արհեստիս և ոչ եղև հասու: Եւ ետ պատուէր աշակերաին իւրոյ տէր Քրիգոր քաջ րարունապետին Աեսաբիոյ, լինի թէ գուկարողանաս տպագրութեան արհեստիս. և նա ևս ոչ կարողացաւ: Իսկ նա ինձ մեղաւորիս և անարժանիս իբր հարկս 'ի վերայ եղեալ պատուիրէր ինձ հանապազ թէ լինի գուկարողանաս. վասն զի իմ ծանօթութիւն կայր ընդ ազգիս Ֆռանկաց եթէ կարգաւորվ և եթէ չեզուաւ . . . Զոր և հասի յաւարա ըստ ձերում աղօթիւք: Իսկ եթէ նուազութիւն գտանէք, ներեցէք իմում պակասութեանս, զի կար մեր այս էր: Արդ եղև կատարումն և աւարտումն երգոյս Տեառն Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսին, զոր անուանեալ կոչի Յիսուս որդի, 'ի լաւ և յընտիր օրինակէ բազում քննութեամբ և ստուգաբանելով: Ի թուականիս Հայոց ՌՂԲ . . . Ի վայելուչ և 'ի գեղեցկաշէն կզգիս Վանատկոյ. և յիշխանութեան նոյն քաղաքի Փրանկէսկոս Երիցու գուճի . . . յիշեցէք 'ի Քրիստոս զՏարանտացի մահտեսի Աստուածասուրն որ օգնութիւն արար ինձ 'ի սրբագրելն. այլ և զօրինակն շնորհեաց ինձ . . . կատարեցաւ գիրք երկու. նախ սաղմոս, և ապա Յիսուս որդի. 'ի տպագրատունն Սալիգաթատու »:

Բ. Տպ. Յովհաննէս Պովիս իտայացւոյն ձեռքովը, և իր մասնաւոր գործարանին մէջ 'ի 1660: Յիշատակարանն կ'ըսէ. « . . . Ետ կարողութիւն նուաստ և տառապետութիւն իմոյ ձեռն Վարդապետ օրմականուամբ ասի Պովիս որ եմ ազգաւ լատինացի 'ի գեղեցկաշէն մայրաքաղաքէն Վանատիկոյ: Զոր բազում Զանիւք և աշխատանք հազիւ կարացի 'ի յանգհանել զտպագրութեան արուեստ: Եւ ոչ ուստեք եղև ինձ օգնութիւն այսմ տպագրութեան արհեստ.

տիս: Ապաւինելով 'ի յոյսն ամենեցուն Քրիստոս, ... եզի 'ի մօի զապագրութեան արուեստն առ 'ի պայծառութիւն ազգին Հայոց: Այլ և պատճառ աշխատանաց մերոց այս էր որ բազում ժամանակաւ յառաջ ունէի սէր և բարեկամութիւն հետ ազգին Հայոց. և յարժամ կայի տեսանել զչքեզաշուք իշխանն Հայոց խոճայ Սաֆրազն. զոր ոչ կարացի հասանել ցանկութեանս իմոյ, զոր փոխեալ է առ Աստուած. և զնորահաս որդին իւր զխոճայ Վազանն: ... Խնդրեմ ամմեղադիր լինել վասն անյարմարութեան. քանզի ամենևին ոչ դիտէի լեզու Հայոց, և կամ դիր. և ոչ տեսեալ 'ի վարպետաց զայս ապագրութեան արհեստն. ըստ պարզւելոյն 'ի հոգւոյն սրբոյ այսքան յայտ ածեալ երևեցուցի վասն օտուութեան ազգին Հայոց ... 'ի լաւ և յընտիր օրինակէ, բազում քննութեամբ և ստուգաբանելով: Ի թուականութեանս Հայոց ՌՃԹ ... 'ի վայելուչ և գեղեցկաշէն կղզիս Վանատիկոյ. և յիշխանութեան նոյն քաղաքի Տոմէնիկօ Գոնդարինի դուճի ... Յիշեցէք 'ի Քրիստոս ... Ճուտն Պաղիսա Պովիսիս ... Գարձեալ յիշեցէք 'ի Քրիստոս Զուղայեցի Տէր Ստեփանոսի որդի Յազուպ ահան որ և նա շատ աշխատեցաւ 'ի սրբագրելն սորա ... Գարձեալ զնորահաս մանուկն Ստեփանոս որ է ազգաւ հայ որ շատ աշխատեցաւ և օգնութիւն արար ոյս արհեստիս 'ի սրբագրելն և 'ի շարելն ... կատարեցաւ գիրք քնախ Յիսուս որդի և ապա Սաղմոս »:

Գ. Տպ. « Յիսուս որդի անուն տեառն Կերսեսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ բան մտիթարութեան ասնս Հայոց »: Մատթէի Ծարեցւոյն ձեռքովը եղած է այս ապագրութիւնը, ինչպէս կ'ակնարկէ յիշատակարանն, զոր քաղելով կը համառօտեմք. « Ի թուին Հայոց ՌՃԵ. ես նուաստ ծառայ Քրիստոսի Աստուծոս քպիր Ծարեցի նօտար և սպասաւոր տեառն Փիլիպպոսի սրբազան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց ... հրամանաւ տեառն Հայոց Յակոբ կաթուղիկոսի՝ յիզմիրու ելեալ դիմեցի յարեմուսս յերկիրն իտալացւոց սակս գործոյ ապագրութեան. որ և աւուրս քանասուն հասեալ 'ի պայծառ և 'ի գեղազարդ քաղաքն և նաւահանգիստն 'ի Վենետիկ, որ

այս

ընթացեալ 'ի տպարանս գրոց, բազում ջանիւք հոգ՝ տարեալ վերահասու եղէ գործառնութեանս. այլ զի 'ի Վենետիկ ոչ գոյին արուեստաւորք պատշաճք այսմ գործոյ, և էր մահ սաստիկ 'ի մեծն Հռովմ ամենայն ճանապարհք փակեալ, յամեցայ առանց գործոյ 'ի Վենետիկ ամիսս չորեքտասան. և յորժամ վերցաւ մահն, և բացեալ եղեն ճանապարհք, ելեալ գիմեցի 'ի մեծն Հռովմ: Անդ ևս եղէ վերահասու, որ ոչ կային վարպետք կատարեալք այսմ գործոյ. և մանաւանդ ոմանք և հակառակասէրք և բարիատեացք գրգռեցին զմեծամեծս և զժողովս առ 'ի խափանել զայս գործ. որ և եղև իսկ: Հրաման ել 'ի ժողովոյն այսպէս. որք ընդ յարկաւ մերով իցեն արհեստաւորք այսմ գործոյ, մի ոք իշխեսցէ հանել զայս արհեստ և տալ 'ի ձեռս Հայոց. և որք յանդգնեալ արասցեն զայս գործ ծածուկ կամ յայտնի, պատիժ սաստիկ կրելոց են 'ի մէնջ: Եւս կամէին ահացուցանել զմեզ. բայց ոչինչ էր փոյթ մեզ սոցին որոտմունք: Մնացի 'ի Հռոմ ամիսս ութն առանց գործոյ, և քանիցս անգամ ազդ արարի կարտինալաց ժողովին և փափին իսկ, բայց ոչ եղև հնար: Վասն որոյ ... ելեալ գիմեցի 'ի յերկիրն յԱլանտիա, 'ի գեղեցկաչէն վայելուչ քաղաքն Ամսդերտամ. և անդ ևս վերահասու եղեալ գտի պատուական վարպետք այս արհեստի. ... բազում ջանիւք և հոգացողութեամբ գուն գործեալ աւարտեցաք մասն ինչ առաջարկեալ գործառնութեանս մերոյ 'ի ցայդ և 'ի ցերեկ մահու շափ աշխատելով, միայն և առանց ուրուք օգնականի յերկարելով յաշխատութիւնս չորս ամ և ութն ամիս, յանձն առնելով զվիշտս և զտառապանս զոր յայսքան ժամանակս կրեցաք 'ի հակառակասիրաց, և յոչ կամեցողաց զբարեգոյն գործս 'ի ձեռաց այլ ազգաց. և մանաւանդ 'ի մերային չազանց՝ 'ի սուտաձեւ կարգաւորաց թէ 'ի Վենետիկ թէ արտա Ամսդերտամ, որք փոխան օժանդակութեանն որ պարտըն էին, դիմաբանեալ հակառակէին մշտաբար բանիւք, գործովք և արդեամբք և զառաջարկեալ գործ մեր խափանել ջանային. և թէ ոմանք բարեպաշտք կամէին օտարք՝ օգնութիւն մեզ առնել, զայն ևս յուսահատեցուցանեն և ապաշաւել տոյին բարե.

գործութեանն: Սակայն... Աստուած օգնեաց ինձ
 յաջողմամբ միշտ և ամենայն ուրեք տալով զչնորհս
 առաջի ամենեցուն. և մեք ես ոչ դագարէսք, ոչ
 դուլանայաք 'ի գործառնութեանցս. և ոչ ինչ էր
 փոյթ մեզ հակառակութիւնք և չարութիւնք սոցին:
 ... Եւ շնորհօք ամենազօրին Աստուծոյ աւարտեալ
 կատարեցաք երեք ազգ գիր բոլոր, յոյժ կատա-
 րեալ որակութեամբ և քանակութեամբ զանազա-
 նեալ: Յորոց մինն և իբրև միջին կերպ է այս զոր
 տեսանէք յառաջիկայդ. զոր յազագս տեսութեան
 և փորձառնութեամբ տպեցաք զՅիսուս որդի. յա-
 մին որ էր ծննդենէն Քրիստոսի ՌՈՎ. 'ի հայրապե-
 տութեան Հայոց տէր Յակոբայ սրբազան կաթողի-
 կոսին, և 'ի թագաւորութեան Պարսից փոքր Եա-
 հապասին, և յիշխանութեան քաղաքի փրինչի-
 փային Վիլհելմ Սրանեայ. և 'ի թուին որ ըստ Հա-
 յոց ՌձԺ ... 'ի վայելուչ նաւահանդիսան և յաս-
 տուածաշէն քաղաքն Ամսդերտամ... ինգրեմ ձեզ
 ներել պակասութեան գրոցս. զի օրինակն մեր էր
 և շարողք Ֆաանկ. որ ոչ են տեղեակ գրոց մերոց և
 լեզուաց ... և ես միայն և տկար գորով սրբագրէի
 այսքան ... Չայս յիշատակարանս Մատթէոսն գրեաց
 իւր ձեռամբն, յառաջ քան զմեռանիլն: Ի տպա-
 գրելն Յիսուս որդւոյն, որ էր գիրքն ԼԵ տետր,
 յորժամ տպեցաւ ի՞նչ տետրն ... նօսար Մատթէոսն
 'ի թուին Հայոց ՌձԺ, յունվար ամսոյ ի՞նչ, լուսի ե-
 րեքշաբաթ գիշերն մետասան ժամին մեռաւ: Ես Ե-
 րևանեցի Ղլիջէնց Ռսկան վարդապետի եղբայր Ա-
 ւետիսս, որ ընկեր էի նորա գրամով և այլ օգնու-
 թեամբ, Աստուած ի՞նչ որ վաստակ տայ մեր մէջն,
 վաստակն կիսոյ լինի: յորժամ որ մեռաւ՝ ես իբրև
 որբ մնացի 'ի Ամսդերտամ. վասն այն որ սրբագրող
 ոչ գոյր, բայց միայն ես էի կարգացող. որ չի խիստ
 հմուտ: Ժամանակ մի տարակուսեալ և պարապ
 մնացի ... երկու ամիս ժամանակ անցաւ, ակօսն նա-
 ւերն գնալ 'ի դէմ արևելս 'ի քաղաքն Չմիւռնայ.
 սկսալ մնացեալ ժո՞ տետրն տպագրեցի ... Այսպէս
 սրբագրեցի. օրինակն եգի 'ի մի կողմն, տպագրածն
 'ի միւս կողմն. մի կու նայէի օրինակն, մի 'ի տպա-
 գրաքն: յորժամ որ սխալ լինէր՝ ուղղէի. այսպէս

Կարող եմ ասել ըստ իմ փորձերս

սրբագրեցի մնացած չորեքտասան տետրն . ապա ուսայ զսրբագրելն : Թուին ՌձԹ մարտ քսանն հինգ ... տպագրեցի ձերին սուրբ ազօթիւք . մայիս քսան և եօթն աւարտ եղև ... Վասն որոյ աշխատանք ունիմ 'ի վերայ այս գործիս , թէ գրամով և թէ այլ օգնութեամբ ... և ուխտագիր եղեր եմ որ մինչ 'ի մահս պիտի որ աշխատիմ վասն սուրբ Էջմիածնուն ... Մատթէոսն որ մեռաւ , թէ որ ես չէի ' ով պիտի տիրէր 'ի վերայ քերխանային . հազար մառչիլ չոր պարտք էր քերխանային , որ հինգ հարիւր մառչիլ չէր արժէր ... յանձն առի յորժամ մեռաւ ... Դարձեալ հետ սուրբ աստուածաշնչի գիր պիտի դուրս գար . Կիրացուն մեռաւ , դեռ քառսուն կամ վաթսուն գիր չէր փորուել . դեռ երկու հարիւր 'ի գիր էլ պիտի փորվել . ես վարձեցի որ մինչև 'ի սուրբ Խաչն դուրս գայ , եթէ վարպեան չմեռնի » :

Դ. Տպ. Ոսկանեան գրով , հաւանականաբար 'ի Մարտիլ Քաղղիոյ . « Յիսուս որդիանուն տեառն Ներսեսի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ բան միւթարութեան տանս Հայոց վասն մանկանցն որ օրհնեն զՅիսուս միշտ յանուն նորա ցնծութեամբ . յամի տեառն 1702 » : Յիշատակարան չունի :

Ե. Տպ. « Տեառն Ներսեսի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ բան միւթարութեան տանս Հայոց վասն մանկանցն որ օրհնեն զՅիսուս միշտ յանուն նորա ցնծութեամբ : Ի Թուոջս մերում ՌձԷԳ , նոյեմբեր Ժ » : Յէջն 404 այս համառօտ յիշատակարանս կայ . « Ողորմութեամբ Աստուծոյ և բարեխօսութեամբ սրբոյն Մինասայ աւարտեցաւ սուրբ տառս 'ի Թվականի 1174 , յունվ. 8 . 'ի տպարանի արուսպ Աստուածատրոյ » :

Զ. Տպ. « Դերք որ կոչի Յիսուս որդի . արարեալ և շարագրեցեալ 'ի Ներսիսէ Կլայեցոյ յոգն երախտ Հայրապետէ յեղբօրէ Գրիգորիսի Վկայասիրի Հայոց կաթողիկոսի : Տպագրեցեալ ... 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի ... 'ի Թուի Փրկչին Յիսուսի 1746 , օգոստոսի 21 . և 'ի Հայոց 1195 , 'ի տպարանի Աստուածատուրի » :

Է. Տպ. « Տեառն Ներսեսի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ բան միւթարութեան տանս Հայոց վասն

մանկանց որ օրհնեն զՅիսուս միշտ յանուն նորա ցնծութեամբ » : Յիշատակարանն կ'ըսէ . « Աւարտեցաւ տաղաչափական գիրքս որ կոչի Յիսուս որդի ... Յիշեալիք զՅակոբ գերբըջանիկ բարունապետն , որ բաց 'ի հրաման տալոյն մեզ 'ի տպումն Երգարանին , յաւել ևս օրինակ մի 'ի գրեանցն իւրոց զբանն սրբոյն Գրիգորի Մագիստրոսի ... Յիշեալիք ևս ... զՅովհաննէսս և զԾնողն իմ » ... : Տպագրութեան թուականն է 1746 , ինչպէս յիշատակուած է 'ի գիրնն Մագիստրոսի (տես) :

Տպ. 'ի Փեթրպուրկ . « Յիսուս որդի տըւող շնորհաց , լուսաւորիչ խաւար մշտաց , բաց և զմիտս իմ թանձրամած , արժանացո լուսոյդ փառաց : Զքեզ աղաչեմ ով տէր Յիսուս , լեր ձեռընտու ինձ լքքելոյս : Գիրք որ կոչի Յիսուս որդի : Արարեալ և շաբադրեցեալ 'ի Ներսիսէ Ալայեցւոյ , յոգնեբախտ հայրապետէ յեղբօրէ Գրիգորիսի Ակայասիի Հայոց կաթուղիկոսի : Եւ տպագրեալ հրամանաւ իշխան աշնեսոյ տեառն Յովսեփոյ առաքելաշաւիղ արհիեպիսկոպոսի Սանահնեցւոյ Արղութեանց , և առաւնորդի սգգին Հայոց որք են ընդ տէրութեամբ Ռուսաց ... Յամի տեառն 1785 . իսկ 'ի թուին Հայոց ՌՄԼԻ ... ի Սանկտպետրբուրգ , 'ի տպարանի Խաղարենց պարոն Գրիգորի » :

Տպ. 'ի Մատրաս . « Գիրք որ կոչի Յիսուս որդի : Արարեալ և շաբադրեցեալ 'ի Ներսիսէ Ալայեցւոյ ' յոգնեբախտ հայրապետէ յեղբօրէ Գրիգորիսի Ակայասիի Հայոց կաթուղիկոսի ... 'ի Թագաւորութեան օգոստոսիառ տեառն Երկրորդի Հերակլայ Բակրատունւոյ որ 'ի Թիփլիս ... 'ի մայրաքաղաքն Մագրաս 'ի տպարանի տէր Յարութիւնի Շմաւոնեան Երազցւոյ ... յամի տեառն 1792 . 'ի թուին Հայոց 1241 » : Տես Շնորհալի :

Յորայ գիրք տաղաչափեալ 'ի Գեր. Եղուարդայ Հիւրմիւզ յարքեպիսկոպոսէ Երրակայ : Վենետիկ , Ս. Ղազար , 1862 :

Յոքելեան սուրբ տարի թողութեան հոչակեցեալ 'ի հայրապետէն Սրբազանէ Բենէտիքոսսէ և .

*X → Եւ այսինքն ... ի գիրք սոխաւայեալ սրբապետ և ժամեր
 3 աղմուտիս և քաղաքային սոխալ ինչ շօնաբան եւ ... ;
 Ի իսկ սոխալայեալ գործարարս Յուսէ օրն 1824 հոյսեմ և
 սոխալայ ի սաւ ի հրապարակուած էջ 106 / սրբապետ*

րեքաստաներորդէ . և 'ի խնդրոյ բարեսէր ուխտաւորացն , 'ի լեզուն Հայոց եղև շարագրեցեալ աշխատութեամբ Յօնանու եպիսկոպոսին . և տպա ծախիւք և սրբագրութեամբ եղբօր նորին Օհաննու քահանային , տպագրեցեալ 'ի լոյս ածեցաւ : Il Giubileo dell' anno santo. Pubblicato dal Sommo Pontefice Benedetto XIII. Per la petizione dei Cattolici Armeni peregrini, interpretato dall' idioma Latino in Armeno da monsignor Giona vescovo di Sebaste, mediante la fatica e l'ajuto di D. Giovanni suo fratello. Յամի տեառն ՌէճիՅ , 'ի Հռոմ , հրամանաւ մեծաւորաց : In Roma, 1725. Nella stamperia della Sagra Congregazione de Propaganda fide.

X Յոգնադիմի Աստուածաբանական, Բարոյական և Քաղաքական իրողութեանց սահմանք . երկասիրութեամբ մեղուաշան արանց 'ի մի վայր ըստ կարգի այրուբենիցն հաւաքեցեալք : Ի լոյս ածեալ տըպիւք և արդեամբք տաւքելաշաւիղ Փօմայ եռամեծ վարդապետի Վանանդեցւոյ . Յամի տեառն 1704, Յ'Ամսդէլտամ :

Յովհան . Ոսկիբերան : Տես Ոսկեբերան :

Յովհաննէս Աստուծոյ . « Վարք երանելոյն սրբոյն Յովհաննիսին Աստուծոյ , հօրն աղքատաց և հիմնողին սրբազանի կարգին հիւրանոցաց և հիւանդանոցաց , բարի եղբարք կոչեցելոց : Գրեցեալ յումեմնէ կրօնաւորէ Յիսուսեան կարգէ , կարգաւ վայելչագունիւ և պարզ շարագրութեամբ : Արտահանեցեալ 'ի լեզուէ իտալիանականէ , և 'ի հայկական բարբառն շարագրեցեալ աշխատութեամբ Յովնանու եպիսկոպոսին Սերասաիոյ : Յամի տեառն 1724 . . . 'ի Վենետիկ , 'ի տպարանի Անտօնի Պալտի » :

Յովհաննէս Արճիշեցի Ոսպնակեր .

Ա . Տպ . Ի Կոստանդնուպօլիս . « Մաղթանք ձեռնտուութեան առ կոյսն երանուհի : Իսկականի լուսոյն ծընօղ , - Միոյ Փըրկչին և տեառն բարձօղ - Արարածոց խնամչին տաճօղ . Բամից էից տեառն յան

ձանձօղ. — Տեսեալ մարմնով էին գըրկօղ, — Իմաստու-
թեան վերնոյն տարող, — Ռենի որգւոյն սընուցանօղ,
— Ուրախութեամբ վերընդունօղ. — Սրբուհի կոյս օգ-
նեա մեզ. — Ե՛ր փրուհի լեր ընդ մեզ » : Յառաջաբանին
մէջ՝ հրատարակողն Մարտիրոս դպիր կ'ըսէ. « ... Ի
վայելուծմն աստուածատէր անձանցդ ձերոց՝ կամեցայ
'ի գործ ապագրութեան ածել զսա. 'ի հայրապե-
տութեան տեառն Աստուածատրոյ աստուածաբան
կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց ... և պարզապէս
ՌձԿՁ » . Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « Եղև զբաւ մա-
տենիս տպեցման ... զի միշտ 'ի բարւոյն նկատեալ
ոորին կատարելութիւն Աստուծով, այսքան հաղի-
կարողացաք տեսակաւորել : Եւ այս՝ վասն ոչ ուրեք
գտանելոյ մեր միւս այլ կատարելագոյն օրինակ :
Բայց իբրև լուաք թէ 'ի սուրբ Գեորգայ եկեղեցւոյ
լեալ առ հեզահոգի տէր Մովսէս քահանայն գտանի
մեկնութիւն իմն յաճախ սրբոյ խորհրդոյս, խնդրե-
ցաք ալերսանօք տալ մեզ առ 'ի զպակասութեանն
սորա ընու զթերութիւն : ... Իսկ ... (նա) շնոր-
հեաց մեզ : Եւ մեր առեալ զայն և որոնեալ, գտաք
'ի տեղիս տեղիս մեկնութեան ինչ քարոզից, և քա-
հանայական աղօթից սրբոյ խորհրդոյս՝ որք ոչ գոյին
'ի մերս օրինակ : Զի էր որ 'ի Ներսիսէ Լամբրօնացւոյ
էր արարեալ, և էր որ 'ի Խոսրովու Անձևանձու ե-
պիսկոպոսէ. զորս հանեալ եդաք 'ի մէջ սորա՝ 'ի պատ-
շաճաւոր ետեզ : Բայց զմեկնութիւն զայս ինչ աղ-
թից, այսինքն զՀայր սրբոյն, և զՈսկիաբանի ասա-
ցեալ զԳոհանամին, և զայլ երից համառօտ Գոհա-
նամիցն՝ որք առ գէմս երից անձանց սուրբ Երրոր-
դութեան՝ ոչ գտաք ... յիշեցէք զՍարգիս ... զտը-
պօղ մատենիս » , և այլն :

Բ. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս. « Մեկնութիւն
ահաւոր խորհրդոյ սրբոյ Պատարագին. արտահա-
նեցեալ 'ի մեկնութեանց Խոսրովու Անձևացեաց ե-
պիսկոպոսի և Ներսիսի Լամբրօնացւոյ վերատեսչին
Տարսճի, կարճաբանելով և պարզաբանելով 'ի Յո-
հաննու Արժիշեցւոյ ... Տպագրեցեալ 'ի Կոստանդ-
նուպօլիս յամի տեառն 1799. արդեամբք 'ի յԱն-
դրիանուպօլիս բնակեալ արևելցի որ և բնիկ տեղեալ
Ռամիցի իշխանազնեայ մահտեսի Բենիաթի որդի

մահտեսի Գէորգ բարեպաշտօն Ամիրային » : Ի վերջ գրոյն. « Յիշատակարան տպագրչիս՝ սակս ձրի բաշխեցեալ սուրբ մատենիս ... Աւարտեցաւ տպումն սրբոյ մեկնութեանս յամի տեառն 1799 ... 'ի կոստանդնուպօլիս, ընդ հովանեաւ սուրբ Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ ... Արդեամբք և գոյիւք արևելացի որ և գիւղիւ Ռամեցի մահտեսի Պենիաթի որդւոյ մահտեսի Գէորգին, սակս ձրի բաշխելոյ ... յիջեցէք զտպագրիչ սորին զՄատթէոս նուազս մանկավարժս ընդ քեռն իմոյ Բրաբիոն նօտարի » ... :

Գ. Տպ. « Մեկնութիւն ահաւոր խորհրդոյ սըբբոյ Պատարագին. տրտահանեալ 'ի մեկնութեանց Խոսրովու Անձևացեաց եպիսկոպոսի և Ներսեսի Լամբրոնացւոյ վերատեսչին Տարսոնի, կարճելով և պարզաբանելով Յովհաննու Արձիշեցւոյ : Ի լոյս ընծայեաց պտրոն Յովհաննէս Ավգալեանց՝ անգամ Ասիական Միաբանութեանն Բանգալայ, և դասասաց 'ի Մարդասիրական Ճեմարանին ... 'ի գործարանի նորին իսկ Ճեմարանին. 'ի կալկաթա, 1830 » : Հրատարակողն կը ծանուցանէ 'ի վերջաբանին. « Զայս մի ինչ կարևոր համարիմ յիշատակել՝ զի 'ի սուպգրուութեան մատենիս փոյթ յանձին կալայ ըստ ճիշդ կանոնաց յարմարագրութեան զկէտագրութիւնն կարգել, ուստի թսփուր էր օրինակն սպագրեալ 'ի կոստանդնուպօլիս յուլթևասաներորդում օգոստոսի, յամի Տեառն 1799, յորմէ և 'ի լոյս հանի զայս տպագրութիւն՝ ափսոսալով զի չունէի 'ի ձեռին զգրչագիր օրինակ ինչ՝ որոյ ընդ տպագրելոյն համեմատութեամբ հնար լինէր զամենայն ուղիղ արամագրել, և եթէ պատահէր վրիսակ ինչ գրչի՝ զսոյնն որոշել :

« Երեք հարիւր օրինակք այսր մատենի տպագրեցան, զի նօքօք հնար լիցի զիջուցանել զծարաւ հոգւոց որոց 'ի Հնդիկս կան մերազնեայք, և որոց 'ի Զուղայ բնակին որգիք նորոյս Սիոնի » : Յետոյ մասնաւոր խորագրով. « Համառօտ պատմութիւն պատճառի տպեցման մատենիս, 'ի Յովհաննիսէ Ավգալեանց », յորում կենսագրութիւն Մերջան տիկնոջ Ստեփաննոսեան՝ սատարողի տպագրութեանն :

Յովհաննէս Երզնկացի: Տէս

Յաճախապատում: — Սոփերք:

Վիպասանութիւն գերկնային մարմնոց շարժմանէ:

X

Յովհաննէս իմաստասէր Աւծնեցի. « Յովհաննու իմաստասիրի և կաթողիկոսի Հայոց Օձնեցւոյ ճառ ընդդէմ Երևուծականաց. նախ զառաջինն 'ի լոյս ընծայեալ սովին տպագրութեամբ ըստ չին օրինակին եղեւոյ 'ի մեծ գրատան Փարեզու. հանդերձ յառաջաբան և հետևորդ ծանօթութեամբք Հ. Մկրտիչ վարդապետի Աւգերեան . . . 1807, ՌՄՁ: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն 'Լազարու»: էջ 96 11X¹⁹

« Ի տպագրութեանս, — կ'ըսէ հրատարակողն 'ի 'ի յառաջաբանին, — զամենայն զգուշութիւն 'ի գործարկաք զյոյզ ընդ հաւատարմութեան, մինչև զյայտնի վրիպակս ինչ գրչի . . . 'ի ծանօթութիւնս անդ նշանակեցաք, զուզիղն եգեալ 'ի կարգին՝ ըստ պահանջեւոյ իմաստից . . . Զնշանակս հնապրութեանն՝ ըստ սրում էրն, անփոփոխ պահեցաք՝ մինչև ցշեչս անգամ: Իսկ օրինակ ճառիս առաւ 'ի մեծ գրատանէ Փարեզու՝ յընտիր և 'ի վաւերական օրինակէ Գորգայ, որ գաղափարեալ է զսա 'ի Սկեռայ անապատըն՝ այն է վանք Լամբրոնացւոյն, 'ի մատենէ անտի զոր 'ի ձեռին ունէին, և յարկեղս գրոց իւրեանց պահէին սուրբն Գրիգոր Վկայասէր՝ մեծն և փոքրն, սուրբն Ներսէս Ալայեցի, սուրբն Ներսէս Լամբրոնացի, և Գրիգոր կաթողիկոս մեկանուն Տղայ »:

Ընտրութիւն առտուածարանից վանս ճառին Յովհաննու Օձնեցւոյ ընդդէմ Երևուծականաց. լատին, իտալ. և հայ: Վենետիկ, Ս. Լազար, 1812:

Յովհաննու իմաստասիրի Աձնեցւոյ Մատենագրութիւնք: Վենետիկ, 'ի ապարանի սրբոյն 'Լազարու. յամի 1833, ՌՄՁԲ:

« Յառաջին կէնցազն իւր և 'ի գալն յաթու հայրապետութեան, և հաստատել բազմապատիկ և զանազան կարգս և կրօնս եկեղեցւոյ: — Կանոնք: — Նորին ընդդէմ Պաւղիկեանց: — Նորին ընդդէմ Երևուծականաց: — Նորին տեառն Յովհաննու իմաստասիրի յաղագս կարգաց Եկեղեցւոյ Գրիստոսի: — Իար.

ձեալ՝ յաղագս կարգաց Եկեղեցւոյ:— Յովհաննու Ի. մաստասիրի Հայոց կաթողիկոսի վասն մեծի աւուր միաշարաթին: — Հատուածք բանից Յովհաննու Ի. մաստասիրի 'ի հաւաքմանց յաղագս կարգաց եկեղեցւոյ և յիշատակարանն 'ի գիրս կանոնաց:— Ճառք կրկին յԵկեղեցի՝ երկրայականք »:

Յառաջբանն կը ծանուցանէ. « ... Ատենաբանութեան երանելւոյ հօրս, և ճառիցն ընդդէմ Պաւղիկեանց և Երեւութականաց, միակ գտանի օրինակ՝ այլ ընտիր յոյժ 'ի բանիբուն գրչէ երկասիրեալ: Ըստ յեղակարծ իմն գիպուածոյ զարմանագործ ժամանակին՝ գրչագիրս այս օրինակ բաժանեալ յերկուս, մինչև 'ի ճառն ընդդէմ Երեւութականաց՝ այսր 'ի ձեռս մեր եհաս. իսկ ճառն այն՝ 'ի նորին գրչէ, 'ի նոյն գիրս և 'ի նոյն ձև և յորակ թղթոյ նմանագիր գրեալ, և նովին ոճով մակագրեալ շարայարելով զհետ մերոյս հատուածոյ. Նորին ընդդէմ Երեւութականաց, յաճեալ առ օտար ազգս, և 'ի մայրաքաղաքին գաղղիացւոց 'ի Լուտեաիա քաղաքի յարքունական մատենադարանին պահի: Յորմէ ամենայն զգուշութեամբ, և երբակի բաղգատուութեամբ յայլ և այլ անձանց առեալ զգաղափարն, ըստ նմին օրինակի զապագրութիւնս զայս արարաք: Իարձեալ և զկանոնսն և զայլն ամենայն նովին զգուշութեամբ 'ի վաւերական գրչաց մատենադարանիս ածաք 'ի տիպ 'ի վայելումն հանգիպողաց մարտիրոս »: Երկրայական ճառից համար ալ կը ծանօթարանէ. « Զայսօսիկ կրկին ճառս 'ի միում ուրեք 'ի հնագիր մատենից դասք առանց անուան մատենագրի՝ այլ տիպք բանիցն և դարձուածք, ոչ օտարք 'ի բանից Յովհաննու Իմաստասիրիս, նորին գու հաւանեցուցին մեզ. և իբրև երկրայականս յաւելաք զկնի այլոց մատենագրութեանց նորին հայրապետի, մինչև ժամանակըն բազմիմաստ ստուգագոյնս ինչ ուսուցէ »:

Յովհաննու Իմաստասիրի Անճնեցոյ Առնեալսնորիս և ձառ ընդդէմ Պաւղիկեանց. Beati Johannis Ozniensis, Sermones duo, quod per P. Joh. Bapt. Aucher Vic. Gen. Congreg. Mechit. nunc primum ex Armenio in Latinum translatus Emin. ac Rev. Jacobo Card. Monico Venetiarum Patriarchæ S.

Purpuram solemniter induenti Mechitaristica Armeniorum Societas gratulationis devotionisque ergo D. D. D. Venetiis, in Insula S. Lazari, XVII. Kal. Octobr. MDCCCXXXIII.

Տեսան Յովհաննու Ինաստասիի Սահմանայ Մանկարարի թարգմանեալ 'ի Լատին բարբառերկասիրութեամբ Տեսան Հ. Մկրտչի վարդապետի Աւգերեան, Աթոռակալի ուխտի Մխիթարեանց: Ի վէնետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու յամի 1834, ՌՄԶԳ:

Domini Johannis philosophi Ozniensis Armeniorum catholici Opera. Per R. P. Johannem Bapt. Aucher Vic. Gen. ac Doct. Congr. Mechit. ex Armenio Latino reddita. Venetiis, typis PP. Mechitaristarum in Insula S. Lazari, MDCCCXXXIV.

Յովհաննու Կաթողիկոսի Դրասխանակերացոյ Պատմութիւն Հայոց: Ա. Տպ. Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1843:

Բ. Տպ. Ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին Տեսուչ Ղազարեանց Ճեմարանի Արեւելեան լեզուաց: Մուկվա, 'ի տպարանի Վլախիմիրայ Գոսիէ, 1853:

Քննարան հրատարակողն՝ յառաջարանութեան մէջ կ'ըսէ. « Որպէս քաջածանօթ իսկ է ուսումնասէր ընթերցողաց՝ Յովհաննու Կաթողիկոսի Պատմութիւն զառաջինն երևեցաւ 'ի գաղղիացի թարգմանութեան յամի 1841, զոր արարեալ էր հռչակաւոր հայերէնագէտն Սէն-Մարտէն: Թարգմանութիւնդ այդ՝ ի լոյս ընծայեցաւ զկնի մահուան յետնոյս հրամանաւ և ծախիւք լուսաւորեալ կառավարութեանն Քաղղիոյ:

« Զկնի այսորիկ յամին 1843 զառաջինն յերուսաղէմ տպագրեցաւ հայերէն ընդգիրն յիշեալ Պատմութեան՝ հրամանաւ Տեսան Զաքարիայի պատրիարգին Երուսաղէմայ: Առաջիկայ մերս տպագիր արարաւ 'ի գրչագիր անթուական օրինակէ արգոյ և գիտնական բարեկամի մերոյ Մսերայ մագիստրոսի Զմիւռնացոյ: Զօրինակէս զայսմանէ լիագոյն անգղեկութիւն կարէ գտանել ընթերցողն 'ի թղթի նորա, զոր 'ի խնդրոյ մերոյ հաճեցաւ գրել այրն ի մաստուն: Որ և այս է սլատճէն թղթոյն. —

« ... Մատեանս այս հոծ և հարուստ բազմաբա-
րեան անցից յիշատակօք մերոց հայրենեաց, և
վայելչաբան յօրինուածոնն՝ սքանչելի, տուաւ ինձ
'ի Ս. Էջմիածին յամի 1828, յարկեղէ գրոց Ստե-
փաննասի արքեպիսկոպոսի Յնովքեան ... Թէպէս և
չէ յայտ՝ ոյր ուրուք երկասէր ձեռին վաստակ իցէ
գրչու(թիւն մատենիս, (զի և ոչ իսկ յիշատակարան
գոյ նորա 'ի վերջէ՝ ըստ օրինակագրացն սովորու-
թեան), սակայն 'ի նօտրագիր կամ 'ի շղագիրն անուա-
նեալ ձևոյ գրերոյն՝ որ միատարազ 'ի բովանդակ
մատենին տեսնի, թուի ինձ գործ լինել միոյ ու-
րումն 'ի յաջողածեան գրչաց Հայրսպետանոցին՝ ե-
զելոց յաւուրս Սիմէոնի կաթողիկոսի, կամ՝ Ղուկայ
կամ նորուն յաջորդի :

« Ընարու(թիւն և վաւերականութիւն օրինակիս՝
եթէ ուղղագրութեանն մասամբ, եթէ հարազատու-
թեամբն 'ի բնաւ իսկ ըն(թերցուածսն, և թէ ան(թե-
րի լրութեամբ յառաջաբանին և վերջաբանին, գեր 'ի
վերոյ քան զայլոցն ցուցաւ 'ի բաղդատելն իմ զայն
ընդ այլոց ևս կրկին օրինակաց. յորոց զմին ունէի
ես յառաջնմէ իմով գրչութեամբ գաղափարեալ 'ի
Զմեռնիա յամին 1824, յան(թուական և յաղաւաղ
օրինակէ, առանց իրիք փոփոխութեան. և զմիւսն
բերեալ էր 'ի Կոստանդնուպօլսէ հոգիազարդն Հ.
Յովհաննէս վարդապետ Գէորգեան Շահխաթու-
նեանց, այն որ ապա յեպիսկոպոսութեան ամբար-
ձաւ աստիճան : ...

« Զամենայն հանգամանս զմիոյ միոյ յօրինակոցս
յիշատակելոց յակն արկեալ իմ և հանգուցելոյն 'ի
Տէր հօրն Շահխաթունեանց, ինամով իմն ջան յան-
ձին կալաք 'ի բաղդատութիւն առնուլ զնոսին՝ ոչ
միանգամ կամ երկիցո, այլ յոլովակի ծայր 'ի ծայր
վերծանութեամբ բովանդակ մատենին 'ի բազում
աւուրս : Եւ այնպէս իսկ յետ զգուշաւոր զննու-
թեանց՝ զուղղագրութիւնսն արարաք զմատենիս, 'ի
գրչացն վրիպակաց զնոյն մաքրեալ, 'ի մ(թութեանց
պարզեալ, զ(թերին լցուցեալ, զաւելորդսն յապա-
ւեալ և զգլխաւորագոյնսն 'ի տարբեր ըն(թերցու-
ածոց կամ յերկբայելեաց ընտրանօք 'ի ներքոյ գրոչ-
մեալ » : —

« Ահա զայն զայս գրչագիր օրինակ կալաք մեզ գաղափար յառաջիկայ տպագրութեանս: Այ աւելորդ գատեցաք բաղդատել զայն նաև ընդ յերուսաղէմ տպագրելոյն, զորոյ և զտարբեր ընթերցուածսն 'ի վերջ մատենիս զգուշութեամբ եղաք »:

Գ. Տպ. Պատմութիւն Յովհաննու կաթողիկոսի: Ի տպարանի առաքելական Աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց յերուսաղէմ, 1867:

Գրքին սկիզբը գրուած համառօտ Ազգը կ'ըսէ. « Երկրորդս այս տպագրութիւն պատմութեան Յովհաննու կաթողիկոսի եղև 'ի վերայ վեց գրչագիր օրինակաց, յորոց երկուքն համաձայնէին իրր 'ի միոյ բնագրէ առեալ. իսկ միւս չորեքին օրինակք, որոց այլ և այլ էին նախագաղափարք, թէպէտ և նօրագիրք ամենայն և ոչ հնագոյնք ժամանակաւ, այլ յընտիր օրինակաց գաղափարեալք էին. որոց և մեք հետեւեցաք յերկրորդումս այս տպագրութեան 'ի ստորին լուսանցսն նշանակելով զտարբերութիւնս: Երկուք ևեթ յայսոցիկ ունէին բաժանմունս գլխոց, այլ տարբերք 'ի միմեանց. իսկ զվերագիրս գլխոյն ունէր միակ օրինակ, յորմէ առեալ և մեք եղաք »:

Histoire d'Arménie, par le Patriarche Jean VI, dit Jean Catholicos, traduite de l'arménien en français par M. Saint-Martin. Ouvrage posthume, publié sous les auspices du ministère de l'Instruction publique, par Félix Lajard. Paris, 1841.

Examen de l'histoire de Jean VI le patriarche, traduite de l'arménien par Saint-Martin, par Félix Nève. Louvain, 1843. (Extrait du N.º 96 de l'Univers Catholique. Décembre).

- Յովհաննէս Հովով: Տես
- Թովմա Գեմբացի:
- Խոկոճմն քրիստոնէական:
- Խոստովանարան:
- Խորհրդատետր հայ. իտալ:
- Հայելի ճշմարտութեան:
- Ճարտասանութիւն համառօտ:
- Նորագոյն ծաղիկ զօրութեանց:
- Նուագարան կոլսիս:

Պատասխանատրութիւնք:
Պարզաբանութիւն սաղմոսաց:
Քերականութիւն հայ եւ լատին:

Յովհաննու Մամիկոնեանի եպիսկոպոսի Պատմութիւն Տարօնոյ: Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու յամի 1832-ՌԾԶԱ: Յառաջաբանն. «Յովհանն Մամիկոնեան եպիսկոպոս յաւուրս Ներսեսի հայրապետի Շինողին կացեալ, հրամանաւ նորա գրեաց զգիրս զայս: Յորում պատմէ զպատերազմունս տանն Մամիկոնեանց ընդ Պարսս, և զՄուշեղայ և զԳայլ Վահանայ, այլովքն հանգերձ. որ ինչ յաւուրս Խոսրովու երկրորդի Պարսից արքայի յերկրին Տարօնոյ գործեցան: Այլ որ ինչ իւր 'ի Տըրգատայ մինչև ց'Խոսրով լեալ են, զոր մատենագիրս 'ի յիշատակարանին իւրում աւանդէ գտեալ 'ի կողմանս Արեւելոյ և Թարգմանեալ, չերևին 'ի միջի:

«Անգատին 'ի նոցունց օրինակաց գրոցն Ձենորայ և տպագիրս այս արարաւ. առ որ ցանկալի էր մեզ ընտրելագոյն օրինակս 'ի ձեռին ունել: Ձի առաւել եւս 'ի սմա գտանին փոփոխմունք և յաւելուածք. որք եթէ ոչ 'ի գրչագրաց իցեն յետոյ կրճատեալ, ինքն իսկ արգեւք մատենագիրն, կամ յետ նորա Գլակայ վանիցն առաջնորդք յաւելին զայնս ըստ նորին յորգորանացն՝ զոր 'ի յիշատակարանին իւրում առնէ ... Հնգեցունց օրինակաց բաղդատու Թեամբ՝ անթերի զբնագիրս յերիւրեալ, Թողումք այլում տեղոյ քննել որ ինչ 'ի սմա ըստ Ժամանակագրութեան մատին գտանին անտեղութիւնք, և զպատճառս նոցին հետազօտեալ հոլանել»:

Jean Mamigonien, continuation de l'histoire de Daron, traduite pour la première fois de l'arménien par Jean Raphaël Emine. (Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie, publiés en français par Victor Langlois). Paris, librairie de Firmin-Didot frères, fils et Compagnie. MDCCCLXIX.

X

Յովհաննէս Մրքուզ, կամ Չուզայեցի: «Գիրք իսկապէս համառօտ վասն և շքմարիտ հաւատոյ, և

գաւանդութեան ուղղափառ կաթողիկէ ընդհանուր
Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, զորս առաք և ունիմք
այժմ՝ի Գրիգորէ սուրբ Լուսաւորչէն, և երից
սուրբ Ժողովոցն և ՚ի սրբոց հոգի ընկալ երկոսասան
վարդապետացն. և ևս վասն ընդդիմութեան երկա-
րնակացն որք հետեւին ըստ մտայածին բանից իւ-
րեանց, և ոչ ըստ աւանդութեան սրբոց հոգի ընկալ
հարցն, զոր ստացեալ ուսան ՚ի քաղկեդոնական ժո-
ղովոցն և ՚ի սուրբէն Էլեոնի. որ յայտնի ընդդէմ
է երից սուրբ Ժողովոցն և աստուածընկալ սուրբ
հարցն: Եղև տպագրութիւնս ՚ի Թագաւորութեան
արքայից արքայ Շահ Սուլէման Թագաւորին ... ՚ի
Ջուղա ՚ի վանս սուրբ Ամենափրկչի. ձեռամբ նորին
առաջնորդի Ստեփաննոսի արհիեպիսկոպոսի. ՚ի քա-
լանթարութեան պայազատ պարոն Աւետին. աշխա-
տողք տպարանումս զՍարգիս և զԱստուածատուր
երիցունքն ևս յիշէլ աղաչեմք: Գաւանդութիւն Հա-
յոց և Ներածութիւն Անուղղից. Symbolum Arme-
norum et Introductio De Didiregtam. Ի Թուոյ
Փրկչին Ռ. ՁՃ. ԵՂ և ըստ Հայոց ՌՃԼՁ»: Գրքին այս
ճակատն յառաջ ծանուցումն մը կը կարգանք
« ... Նուաստ յուսմեմէ Ստեփաննոսէ քանի պաշ-
տօնէի. և վերագրիտողէ մասին Հայոց որք ՚ի կողմանս
Պարսից: Գիտութիւն լիցի ձեզ սիրելեացք ... սկը-
սաք ՚ի լուսածել զսպագրատունս, առ ՚ի տղել
զվաղեմի սուրբ գրեանքս ... Այժմ որովհետեւ պատ-
րաստեալ եղև ՚ի միջի մերում գործարան տպագրու-
թեանս ... զիրկնակի փոքր գրեանսն՝ որ և դրաւ և
կատարումն իսկ եղև, հինգ հինգ հարիւրով սփռե-
ցաք ... Եղև սկիզբն և կատարումն սորին ՚ի վանս
սուրբ Ամենափրկչի Նոր Ջուղայու, ձեռամբ և հո-
գաբարձութեամբ Տեառն Ստեփաննոսի » ... : Եղև
361՝ որով աւարտի գրուածն, կը յաւելու հեղի-
նակն. « Այսքանս բաւականացի իմաստայեղց հան-
ճարեղագունիցն. զոր արարաւ և յօրինեցաւ ՚ի ձեռն
ամենաթշուառ անձին Յոհաննէս վարդապետիս Եիս
պահանցոյ » : Յիշատակարանն ալ մաղթէ « ... յիշել
՚ի Քրիստոս զսրբոյ մենարանի աստ գումարեցելոց,
յուսուցչապետէ հոգի ընկալ հօրս մերոյ տեառն
Գաւթ վարդապետի, որք միշտ ՚ի սպասու կան և

կատարեն զպաշտօն սրբոյ եկեղեցոյս . որ և կամա-
կցուածեամբ միմեանց ջան եդեալ և գուն գործեալ 'ի
վերայ գործարանի տպագրութեանս , այսինքն զՄի-
քայէլ վարդապետն , զՅոհաննէս վարդապետն զԿա-
րաբրդ գրոյս , զԱղեքսանդր միշտաբարող վարդա-
պետն , զԵսայի վարդապետն , զԱհարոն վարդապետն .
զհոգեբարձու վանաց և տպագրութեանս զտէր Ան-
դրէասն , զտէր Թովմասն , զտէր Յոհանն . և այլ գոր-
ծակալք տպագրութեանս » . . .

Այլ տպագրութիւն 'ի Պօլիս . « Կրթութիւն հա-
ւատոյ , տպագրեցեալ 'ի Թովին Հայոց ՌձԿԲ » . Ե-
տոյ ուրիշ ճակատ մ'ալ . « Կրթութիւն հաւատոյս
քրիստոնէականի , 'ի վարժումն մանկանց կաթու-
ղեկէի եկեղեցւոյս Հայաստանեայց : Եարադրեցեալ
աշխատութեամբ Յոհաննիսի աստուածաբան վար-
դապետի Զուղայեցւոյ : Տպեցեալ Թուին Փրկչին
ՌձԿԲ . իսկ ըստ Թվոյս հայկազնականի ՌձԿԲ . . . 'ի
մայրաքաղաքն Կոստանդինուպօլի » : Յիշատակա-
րանն ալ կ'ըսէ . « Յաւարտումն եհաս տպագրումն
գրոյս շահաւէտի : Եւ քանզի 'ի վաղուց հետէ ա-
ծեալ իմ զմասալ տպեցեալ խորովէի 'ի սրտի , Թէ
նրքան գրեանք աստուածայինք . . . արտագրեցեալք
գոն 'ի մերս , և ահա ոչ երևին ներկայապէս . . . Եւ
մինչ յայսց վարանեցմանց և 'ի հոգոց էի դերեցեալ ,
տեսի զգրգուկս զայս 'ի ձեռն Զուղայեցի պարօն
Աղավէիին . հայեցայ և ահա բան զօրաւոր էր 'ի միջի .
և իսկոյն սաստիկ ըղձիւ հարայ 'ի սէր սորա : Եւ
անգ 'ի տեղին էին Ագուլեցի Մուրասի որդի պարօն
Յարութիւնն , և Զուղայեցի տէր Աստուածաբանի
որդի պարօն Պեարոսն . որոց ջերմեանդ սիրով
յանձին կալեալ զբաւական ծախս տպագրատան'
մեծաւ ջանիւ և յօժարութեամբ սրտի ստիպեցին
զիս զանարժանս 'ի գործ տպելոյ . . . Յիշեալք և զիս
զչնչին և զմեղաւոր զԿրիգոր զտպագրող գրգոյս . . .
և զԿանջապի զՅովհաննէս վարդապետն , որ 'ի յաւ
և 'ի տուր Թղթոյ՝ աշխատանս ինչ կրեաց » :

այ ւ
Այլ տպագրութիւն դարձեալ 'ի Պօլիս . « Դա-
ւանութիւն հաւատոյ և ներածութիւն անուղից .
տպեցեալ 'ի տպարանում սրբոյն Մինասոյ զօրա-
վարին և վկային Քրիստոսի . 'ի ընթուում հայկա-

կականիս ՌՃԿՐ» : Յիշատակարանն ալ կ'ակնարկէ .
 « ... Յաւարտ և 'ի կատար եհաս և 'ի լրումն ժա-
 մանեաց տպագրումն գրգռկիս այսորիկ ... տիրա-
 ցու Փիլիպպոսն և տիրացու Մովսէսն 'ի ապագրումն
 աալ զսա կամեցան , զոր և գլխաւորելոյ արժանա-
 ցան շնորհօք տեառն մերոյ . 'ի Թվականութեան
 հայկականս տումարի ՌՃԿՐ ... ընդ հովանեաւ եկե-
 ղեցւոյն հռչակաւորի սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու
 Աստուածածնին , 'ի Կոստանդակերան քաղաքի » :

ԵՎ ՅՅԵ ԴԵ ԿՂ

*Յոյս , ամսագիր , բարոյական , կրօնական և բա-
 նասիրական . հրատարակութիւն միաբանական ուխ-
 տին որ յԱրմաշ : Արմաշ , 'ի տպ . Վանացն Չարխա-
 փան սուրբ Աստուածածնի , 1870-1876 :

*Յովհաննա Տ'Արք . վիպասանական ողբերգու-
 թիւն Շիլլէրի : Թարգմանեաց 'ի գերմանականէն
 Կ . Կ . Ղազարոսեան : Կ . Պօլիս , 1868 :

*Յովհաննա Տ'Արք , կամ Օսէանի օրիորդին պատ-
 մութիւնը , 'ի Հ . Ղուկայ Վ . Տէրտէրեան 'ի Մխիթ .
 ուխտէն : Վիեննա , 'ի տպ . Մխիթարեանց , 1850 :

Յովնան եպիսկոպոս Սեբաստիոյ . Տես Յով-
 հաննէս Աստուծոյ :

Յովնանեան (Հ . Ղեւոնդ Վ .) : Տես
 Գիտութիւն տէրութեանց :
 Մաղիկ սուրբ գրոց :
 Հրահանգք գաղղ . լեզուի :
 Մ . Լուտերի պատմութիւնը :
 Մեծն Ներսէս :
 Միրզայեան Մանուկ պէյ :
 Նեպոսի վարք զօրավարաց :
 Պատմութիւն քաղաքականութեան :
 Քերականութիւն գաղղիարէն լե-
 զուի :

Յովնան կամ Յունան եպիսկոպոս Թոխաթե-
 ցի . Տես Դաշտիկ ծաղկալի :

Նորագոյն ուղեկցուածիւն:
Պատմագիրք հոգւոց:

Յովսէպոս. « Գիրք պատմութեանց Յովսէպոսի երբայեցւոյ արարեալ յաղագս պատերազմին Հրէից ընդ Հռովմայեցիս, և աւերմանն Երուսաղէմի: Թարգմանեալ 'ի լատինացւոց բարբառոյ 'ի Հայոց լեզու, 'ի ձեռն ուրումն Իլովացւոյ Ստեփաննոսի բանին Աստուծոյ սպասաւորի. »: Իսկ երկրորդ ճակատն կ'ըսէ. « Պատմագիրք արարեալ Յովսէպոսի երբայեցւոյ յաղագս պատերազմին Հրէից ընդ Հռովմայեցիս. և աւերմանն Երուսաղէմի և տաճարին հնոյ: Թարգմանեալ 'ի լատինացւոց բարբառոյ 'ի մեր լեզու, աշխատասիրութեամբ երջանկակրօն Միաբանի Քրիստոսատէջ սրբոյ Փահիս Տեառն Ստեփաննոսի գերիմաստ վարդապետի Իլովացւոյ, քաջամուտ և հարազատ թարգմանչի, 'ի թուականութեան մերում ՌձԹ: Իսկ նարգենիս տպագրութեամբ 'ի լոյս ածեցեալ 'ի ստոյգ ձեռագրէ նոյնոյ թարգմանչին 'ի լուսակառոյց աթոռս սուրբ Էջմիածին ... 'ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին մերոյ. 'ի թուոջ փրկչին 1787, և 'ի մերում թուականիս ՌՄԼՁ »: Իսկ յիշատակարանն կը ծանուցանէ. « ... Ես Ստեփաննոս Լէհացի յեաինն 'ի մանկանց եկեղեցւոյ, և կըրտսեր 'ի սպասաւորացն բանին Աստուծոյ, բազում անգամ յառաջագոյն հարկեալ 'ի հրամանէ երիցս երանեալ տեառն Փիլիպպոսի կաթուղիկոսի, և ապա աղաչեցեալ 'ի թախանձանաց եղբարցն որք կոյին 'ի հրահանգս գեգերանաց իմաստից, և 'ի սուրբ աթոռս Էջմիածին. 'ի թուարերութեան տումարին Հայոց ՌձԹ ... զայս պատմութիւն Յովսէպոսի թարգմանեցի 'ի լատինացւոց բարբառոյ 'ի Հայոց լեզու: Բայց գիտելի է զի արտաքոյ այս պատմութեան՝ զոր գրեաց յաղագս պատերազմացն Հրէից ընդ Հռովմայեցիս, այլ մատեանս սորա ունիմք ... Իսկ ես միայն զայս գիրս 'ի մեր լեզու փոխարկեցի »: Յէջն 491 կը հանդիպինք յիշատակարանի Յովհաննու վարդապետի Կարճուանեցւոյ. « ... Ես Յօհանն. ... եղբայր ըստ մարմնոյ տեառն Եսայեայ շինողի սրբոյ Կարապետի վանիցն Ապրակունեաց, բայց քեցեալ

և տարակացեալ 'ի գործոց արիութեանց և քննա-
 սրբութեանց նորին, գաւառաւ 'ի Մեղրոյ, և գեղ-
 ջաւ Կարձաւանցի, լսէի միշտ 'ի գիրս ամենայն պառ-
 մագրութեանց Հայոց յաղագս Յովսէփոսի. և փե-
 սանէի զվկայութիւնսն առ 'ի նմանէ, և ցանկայի բա-
 զում ասարփանօք, և ոչ երբէք տեսանէի 'ի մէջ ազ-
 գիս մերոյ: Վասն այսորիկ ընդ այլոց սրբազնագոյն
 եղբարց միշտ թախանձէի զերջանկապատիւ զեղ-
 բայրն մեր զտէր Ստեփաննոս վարդապետն Լեհացի
 առ 'ի թարգմանել: Որոյ խոնարհեալ յաղաչանս
 մեր, սիրով թարգմանեաց զսա: Եւ ես տրուպս ա-
 մենայտի, նորին ընչիւքն ընդօրինակել ետու այլոց
 գրչաց, և զպա որ իւրով ձեռամբ է գրեալ, առեալ
 վասն իմ պահեցի. զի եղիցի սա յիշատակ յաւիտե-
 նական նորին, և ծնողացն բարեպաշտից, և ինձ եղ-
 կելի բանասիրիս Կարձաւանցւոյ ... 'ի թուարերու-
 թեանս մերում ՌՃԹ»: Յէջն 492 ուրիշ յիշատա-
 կարան մ'ալ կը տեսնենք. « Դարձցուք, կ'ըսէ, այս
 բէն ասել և վասն թարգմանութեանց և տպագրու-
 թեան գրքոյս: Էր սա թարգմանեալ 'ի վաղնջոց
 ժամանակաց 'ի նախնի վարդապետացն մերոց 'ի մեր
 լեզու և 'ի գիր. վասն օգտութեան ինչ իրաց, և վասն
 գիտութեան լրութեան աստուածային գրոց՝ զորս
 կանուխն ասացաք, որպէս վրէ գրասէր վարդապե-
 տըն մեր Յօհան Կարձաւանցին յիւրումն յիշատա-
 կարանի ... Իսկ 'ի լինել խստագոյն առնապանաց
 աշխարհիս Հայոց ... սպառեալ է և այս գիրք ընդ
 այլ շահաւէտ և օգտակար գրեանց մերոց. որ և ոչ
 ուրեք երբէք գտանի այսօր՝ յաղգս մեր ... Ուստի
 հարկ է եղեալ կրկին թարգմանել զայն 'ի ժամա.
 նակս տեսան Փիլիպպոսի սրբազան կաթուղիկոսի ...
 'ի ձեռն տեսան Ստեփաննոսի ներհուն. թարգմանչի
 ... Իլովացւոյ ... քր եկեալ էր 'ի սուրբ. աթոռս ...
 Իսկ 'ի նարդենիս Ջուղայեցի Պօղոսեան բարեսէր
 մահտեսի պարոն Սաչիկն խնդրեալ էր 'ի սրբազան
 վեհապետէս մերմէ ... տպեցուցանել զայս 'ի սուրբ
 Աթոռոջս արգեամբք նորին. վասն որոյ հրամայեաց
 'ի տպագրել ... Եւ մինչ սկսաք տպել զգիրքս, թէ-
 պէտև սեկին 'ի ձեռս մեր օրինակք գրեցեալք յայլ
 գրչաց, ոմանք ստոյգք և ոմանք սխալք, այլ մեք

զայն հեղինակի գրքոյս միայն համեմատեցաք, և զտպեալս որ կայ 'ի միջի 'ի հեղինակէն առաք. այս է 'ի ձեռագրէն՝ զոր նոյն ինքն Իլովացի Տէր Ստեփաննոս վարդապետն իւր ձեռամբն էր գրեալ. որ և նոյնն է գեալ կայր 'ի դրաստանն սրբոյ Աթոռոյս Էջմիածնի: Յորմէ օրինակեցաք զտպեալս՝ ոչ ինչ յաւելեալ կամ պակասեցսւցեալ, և ոչ փոփոխեալ ինչ... Յիշելի է 'ի բարին և բնիկ միաբան սրբոյ աթոռոյս Մինաս արքեպիսկոպոսն, որ հարազատօրէն ընթերցեալ զհեղինակն գրքոյս, զխառն սեղիս գրուածոյն պարզեաց. և 'ի յերկարութիւնս տանցն՝ զիւրաքանչիւր բանս գլխազրով անասեաց... Յիշեալիք զհերթաօղն դրոց և կանոնաց և ծաղկանչից, զվարպեա Յարոճթիւնն Վաղարշապատացի » :

X Յովսէփայ Գեղեցկի զրոյցք ընդ Արսնեթայ ամուսնոյ իւրոյ: Յօրինեալ տեառն Իսահակայ ծայրագոյն վարդապետի Անկիւրացւոյ և միաբանի առաքելական սրբոյ Աթոռոյս Երուսաղեմի: Յ' Երուսաղէմ, 'ի գործարանի սրբոց Յակովբեանց, 1849, ՌՄՂԹ: ԵՂ 356 1472

*Յովսէփ Գեղեցիկ, վիպասանութիւն Պիթոպէ գաղղիացւոյն. Թարգմանեաց 2. Վարդան Եիշմանեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վէնետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1857, 1867:

*Յովսէփ Գեղեցիկ, Թարերգութիւն յերիս արարուածս. երկասիրեց Թովմաս Թերզեան: Վէնետիկ, Ս. Ղազար, 1872:

*Յովսէփին պատմութիւնը տղայոց և պատանեաց համար չի նուած: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1842: — Բ. Տպ. Կ. Պօլիս, 1875:

*Յովսէփ Դ կաթողիկոսի (Երկայնարագուկ Արղուծեանց) կենսագրութիւն, հանգերձ վիմատիպ կենդանագրութիւն. գրեալ 'ի Յովհաննէ Տէր Աբրահամեանց: Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խալիպեան վարժարանին, 1871:

Յովսէփայ պարմեա տղայոց և պատանեաց համար չի նուած: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1842: — Բ. Տպ. Կ. Պօլիս, 1875: ԵՂ 154 11817 պատմութեան

Յորդորակ. « Յորդորակ առ պաշտօնասիրու-
թիւն սրբոյ Աստուածածնի: Յորում բացատրին սե-
փական գերազանցութիւնք նորա առ 'ի արժանա-
պէս Խանաչել և սիրել զնա և ծառայել նմա: Հա-
մառօտեալ 'ի գրոց սրբոց՝ աշխատութեամբ աշ-
կերտաց հոգեւոյս բարեյիշատակ հօր Մխիթարայ
բարունապետի և Արքայի մեծի: Յաւելեալ 'ի վեր-
ջոյ և գովեստ ինչ 'ի վերայ սրբոյն Յովսէփայ Աս-
տուածահօր, 1776. . . . Ի Թրեսաէ, 'ի տպ. Միա-
բանութեան Հարց Մխիթարեանց: Հրամանաւ և
արտունութեամբ Կայսերական Հրովարտակին :
Յառաջարանին մէջ տպագրողք կը ծանուցանեն .
« . . . Կամեցաք զի առաջին պտուղ տպարանին լինի-
ցի 'ի պատիւ սրբոյ Աստուածածորն իբր ցոյց երախ-
տագիտութեան մերոյ առ նա՛ վասն այցելութեանն,
զոր հաւատամք միջնորդութեամբ նորա արարեալ
մեզ Աստուծոյ » :

Յորդորակ առ Հայս բնակեալս 'ի հարաւային
աշխարհս կայսերութեան Ռուսաց 'ի վերայ երկրա-
գործութեան խոտեղէն բամբակի. 'ի պարօն Յակո-
բայ Շահան Զրպետեան, վարժապետ հայկական
լէզուի յարբայական գրատան Փարիզոյ, և անգամ
Ճեմարանի Թագաւորական ընկերութեան Հնագի-
տաց Գաղղիոյ: Յամի տեառն 1816 'ի փետրվար 24
և 'ի Թուին Հայոց ՌՄԿԵ, 'ի Թագաւորական տպա-
րանին 'ի Փարիզ:

Յորդորակ յաղագս հաստատելոյ Հայկեան ճե-
մարան 'ի մեծի մայրաքաղաքին Անդղիոյ 'ի Լոնդոն:
Տպագրեալ 'ի տպարանի Մարդասիրական Ճեմարա-
նի 'ի Կալկաթա, 'ի 1 հոկտեմբերի, 1825:

Յորդորակ. Տես Նոր տետրակ:

Յորդորակ քարոզեալ 'ի Ժողովի երիցանց և քա-
րոզաց աւետարանական Հայոց Խարբերդու: Կ.
Պօլիս, 'ի տպ. Յարութիւն Փափաղեան, 1871:

Յուլիոս կամ Հոգեգաւակ: Տես Մատենա-
դարան մանկանց:

Յուլիոս Կեսար : Տես Կեսար : — Նափու-
լէոն Գ :

*Յուլիք հայրենեացն Հայոց, 'ի Հ. Ղեւոնդէ Մ.
Ալիշան վարդապետէ Մխիթարեան : Ի Ս. Ղազար
Վենետկոյ, 1869-1870 :

*Յունարէն լեզուի և քերականութեան տարերք,
հանդերձ ընտանեկան խօսակցութեամբք 'ի պէտս
հայկական ուսումնարանաց : Յօրինեաց Տիմիթրիոս
Ի. Խ. Չօլաքեան : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Տէ-
րոյենց, 1861 :

Յուստինոսի (Ս.) Պատասխանատուութիւնք Ա.
ուշին և Երկրորդ և Պատմութիւն նորին վկայու-
թեան, Թարգմանեալ 'ի Հ. Սերովբէ վ. Տէվրիշեան
'ի Մխիթ. ուխտէն : Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթ. 1872 :

Նազարեան (Թորոս), Հաւաքածոյք յընտիր
մատենագրաց 'ի պէտս ազգային վարժարանաց, յու-
րում պարունակին հանդերձ ծանօթութեամբք ազ-
գի ազգի ընտրելագոյն հասուածք 'ի նախնի և յար-
գի հեղինակաց կամ Թարգմանչաց, արձակ և չա-
փաւ : Հատոր Ա. և Բ : Տպագրութիւն Ա. Ն. Շահ-
նազարեան 'ի Խասգիւղ Կոստանդնուպօլսոյ, 1870 :

Նազարեանց (Ստեփաննոս). « Ստեփաննոսի
Նազարեանց՝ վարդապետի Արեւելեան լեզուագի-
տութեան՝ յաղագս Փորձառական Հոգեբանութեան
Ճառ : Ի Մոսկվա, 'ի տպ. Վէլքէմար Կոթիէ Ֆրան-
սիացւոյ, 1851 » :

— Վարդապետարան կրօնի, « հասարակաց հայա-
խօսութեամբ : Մասն Ա. որ պարունակում է իւր
մէջ Ծ. Քրիստոնէական հաւատի ուսումն : ք. Քրիս-
տոնէական բարոյականութիւն : ք. Սուրբ Պատմա-
գրութիւն : Մոսկվայի մէջ, Նազարեանց քաջափայլ
պարոնների տպարանումը, 1853 » :

— Առաջին հոգեդէն կերակոշր հայազգի երախա-
ների համար : Ս. Նազարեանց վարդապետի աշխա-
տասիրութիւն : Մոսկուա, 1853 :

— Հանդէս նոր հայաստանընաւ . աշխատասի-
թիւն Ստեփաննոս վարդապետի Նազարեանց : Առա-
ջին մասն, 1857 թուին . Մոսկուա : Նոյն գրքի եր-
կրորդ մասն . Մոսկուա, 1858 :

— Պաշտոն և վիրգիկիա, հանդերձ Հնդկական
խրճիթով . Թարգմանութիւն Ծրանսիական բնագրից .
Մոսկուա, 1858 :

— Պատմութիւն Պիդագոգիկայի . և երկու հաս-
ձառ . տպագրեալ Ներսիսեան դպրոցի տարեկան
համարատուութեան տեսարակում : Տփլիս, 'ի տպ .
Ներսիսեան հոգևոր դպրոցի, 1870 :

— Տեսական և գործնական առաջնորդ առաջ լեզուի .
գործ Ստեփաննոսի Նազարեանց : Տփլիս, 'ի տպ .
Ներսիսեան հոգևոր դպրոցի, 1871 :

— Հիշխաւիպայր, ամսագիր 1858-1864 : Մոս-
կուա, 'ի տպ . արևելեան ձեմարանի տեսրց Լա-
զարեանց :

* Նախնատեանց Միքայէլի երկու տող : Փարիզ,
'ի տպար . Արամեան, 1861 : Տես Ղազար Փար-
պեցի :

* Նախագիտելիք մանկանց, Թարգմանութիւն
'ի գաղղիականէ : Կ. Պոլիս, 'ի տպ . Յովհաննու Միւ-
հէնտիսեան, 1860 :

Նախադուռն վարժուծեան բովանդակիչ հա-
մառօտ այբբենարանի, հեգ սաղմոսի, խոստովանու-
թիւն հաւատոյ և ինչ ինչ գիտելեաց քերականու-
թեան . աշխատասիրեալ յուսուցչէ Աղաբարեան
Հայոց ուսումնարանի 'ի Կարապետէ Պոպովայ' 'ի
պէտս համադրի մանկանց այնր վարժարանի . 'ի Մոս-
կով, 1838 :

Նախակրթութեան հայկական լեզուի (գիրք),
յորում համառօտիւ բացատրին սկզբունք գիտու-
թեանց, աշխատասիրուծեամբ Ալէքսանդրի Խու-
դուբաշեանց . 'ի Սանկտպետերբուրգ, 1838 :

Նախակրթանք հայերէն լեզուի յեթնեակս

Handwritten note: Հասցեագրութեամբ Երևանի Գրադարանին
հասցեաց . աշխատասիրաց Արթուր Ար. Չեղոսի վարժ-
արանց . վարժարանի . . . Գրադարանի Երևանի

4566 62 232 * 14410

քառասուն, յօրինեալ 'ի պէտս ազգային դպրոցաց երկասիրեաց Գաբրիէլ Վ. Այվազեան: Մասն առաջին, 1860: Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խաչիպեան ուսումնարանի Հայոց: Երկրորդ և Երրորդ, Էջմիածին:

*Նախակրթարան Ֆրանսերէն լեզուի, 'ի պէտս ազգային դպրոցաց: Երկասիրեաց Խորէն եպիսկոպոս Նար-Պէյ: Պոլիս, տպագրութիւն Արամեան, 1875:

Նախակրթութիւն իտալերէն լեզուի, 'ի պէտս ուսումնասէր համբակաց: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1834:

*Նախանձաւորութիւն, յորդոր յառաջագիմութեան. (Ի Հ. Եղեա վարդապետէ Նահապետեան յԱնտոնեան ուխտէ: Ի Հռովմ, 'ի վանս սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, 1851: - Առաջին երախայրիք տպարանի Անտոնեան ուխտին 'ի Հռովմ):

*Նախաշաւիղ գիտութեանց և արուեստից: Շարագրեաց Յ. Մկրեան: Կ. Պոլիս, յԱրամեան տպարանի, 1877:

*Նախաշաւիղ քրիստոնէական հայ պատմութեան, աշխատասիրութիւն Մանտինեանցի: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց:

*Նախաշաւիղ Օղերեւութարանութեան: Վաղարշապատ, 'ի տպար. սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի, 1878:

*Նախապաշարմունք, Նազարեանցի աշխատասիրութիւն: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց:

Նախապատրաստութիւն սրբոյ Պատարագի, և աղօթք գոհութեան զկնի նորա, առ 'ի պէտս ամենայն քահանայից որ պատարագեն: Յաւելեալ և վասն աշխարհականաց աղօթք յառաջ և զկնի խոստովանութեան և հաղորդութեան: Տպագրեալ 'ի

Թրեւոտ, յամբ տեառն 1784. 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց ։

Ք. Տպ. Թրեւոտ, 1797:

Տես Աղօթամատոյց քահանայից:

Նախասահմանութիւն, կամ վասն Նախասահմանութեան բան 'ի սրբոյն Թովմայէ: Տես Էֆիմէրտէ:

*Նախնական դասագիրք Թուագիտութեան: Ծարագրեց Պ. Պ. Ստեփան Փափաղեանց: Պօլխ. 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1860:

Նամակ գրեալ առ ազգային ոմն: Տես Զալալեանց:

Նամականի առ հայուհիս: Կ. Պօլխ, Գրատուն Յովսեփայ Գալաֆեան:

Նամականի ընտանեկան: Պօլխ, 'ի տպ. Յ. Ռ. Գիւրջեան, 1841:

*Նանդուզեդցի Արթուր կորտոն Բիմին պատահարները. ազատ Թարգմանութիւն Հ. Եփրեմ վ. Զազրձեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1857:

Նարեկացի (Ս. Գրեգոր): Նարեկ աղօթանւտոյց քառածայ դրիւք: « Գիւրջ աղօթեց սրբոյն Գրեգորի Նարեկացւոյ արարեալ: Տպագրեցեալ ներգործարանում սրբոյն Մինասայ զօրավարի ... 'ի տպարանի պարոն կարապետի որդւոյ Աստուածատուր զպրի: Արդեամբք և հոգարարձութեամբ և ծախեւք Տիղանցի Մինասի որդւոյ Ղազար իրիցու. 'ի Թովկանութեան Փրկչին Ռեձ. և 'ի Թվիս Հայոց Ռձժ. մարտի ամսոյ Ե. 'ի կոստանդնուպօլիս »: Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Ի հայրապետութեան տեառն Նահապետի ... ես աէր Մինաս արհիեպիսկոպոս և պատրիարք սրբոյ Երուսաղեմի որ 'ի վիճակին Հայոց 'ի կանուխ ժամանակաց ունելով փա-

Handwritten notes on the left margin, including a large 'X' at the bottom.

Handwritten notes on the right margin, including a large 'X' at the bottom.

Handwritten notes at the bottom of the page: Կ. Գոլմու պղպարձ արարեալ 1872 59246 17x11

Handwritten notes at the very bottom of the page: Թուրքիայի ամսագիր Գ. կոչմամբ Իսկուսիտ կիս...

ժպտք ընդ աստուածային գրգայս այսմիկ, միշտ և ամենայն ուրեք միտթարէի սովաւ: Իսկ 'ի չուեւն իմ' 'ի սուրբ Երուսաղէմ' 'ի թմկին Բժն գտի անգ և ս զբանս աղօթից սրբոյ Նարեկացւոյն այլ եւս գլուխս ե. որպէս տեսանի 'ի վերջն գրքոյս այսմիկ: Եւ զկնի տմաց 'ի գնալն իմ' 'ի սուրբ աթոռն Ելմիածին' 'ի նորին գրգատանէ, 'ի Սաղմոսավանից, 'ի Խորվիրապէ և 'ի Սեւանու անապատէ ետու բերել զհինգ գիրք Նարեկի և սկսայ սրբագրել զսա բազում զգուշութեամբ, այսինքն զսղաւեցեալսն 'ի գրաց ուղղագրեցի 'ի հնգից օրինակէ: Այլ և վերոյիշեցեալ զհինգ գլուխ բանս նոյնոյ երանելւոյն ընդ գրքոյս 'ի մի առւի շարայարեցի, զի մի արտաքոյ մնալով կորուստնիցի աշխատ երանելւոյն: Եւ 'ի գառնալն իմ' յԵլմիածնէ 'ի Գոստանգինուպօլիս յաղգեցու թեամբ վերնոյն 'ի գործ շարժեալ կամէին սպագրել զսա արք բարեպաշտանք, վասն որոյ 'ի խնդրոյ նոցին շնորհեցաք զօրինակս մեր ... »:

Բ. Տպ. « Գիրք աղօթից սրբոյն Գրեգորի Նարեկացւոյ շոգեկիր հետտորի ... 'ի սպարանի Գրեգորի դարի »: Ճակատէն անմիջապէս ետքը դրուած ծանուցման մէջ տպագրողն կ'ըսէ. « ... Գոյր թէպէտ սուրբ մատեանս այս աղօթից' տպեալ 'ի միջի մերում, սակայն վասն յոյժ պատուականութեանն ոչ էր մնացեալ թէ որ գտանիցէր զնս: Եւ տեսանելով զհոգեծին որգեակն մեր զտիրացու Յարութիւն դեռաբոյս բողբոջն, որ էր հմուտ աստուածաշունչ առից ըստ իւրում կարի' տըւաք իսկոյն պատուէր սմա, զի զբնաբանս ոմանս յոյժ հարկաւորս որք յիշեցեալք են 'ի որբոյն 'ի սուրբ մատեանից, գտեալ զորքանսն դիցէ հանգէպ իւրաքանչիւր տողիցն համարովն հանգերձ 'ի լուսանցսն: Որպէս լուսաւորեալ հոգի Ոսկան վարդապետն սկըսեալ էր և շէր կատարեալ յինչ և իցէ պատճառէ »: Առաջին յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Տպեցաւ սուրբ գիրքս աղօթից ... 'ի բազում լաւ օրինակաց, բազմաշխատ երկամբք սրբագրութեան, զայլ և այլ օրինակսն ընդ միտեանս համեմատելով: Որ և 'ի խնամոցն Աստուծոյ գաաք հին օրինակ մի, սր գեր 'ի վերոյ էր քան զայլսն. յորմէ բազում ինչ սխալանս և պակա.

սուլթիւնս բառից և բանից ուղղեցաք շնորհիւն Աստուծոյ: Որ և եհաս 'ի կատարումն տպեցման 'ի Թուրին Հայոց ՌձՀն, 'ի լրումն տարւոյն, այսինքն 'ի վերջնումն գեկտեմբերի»: Իսկ տպագրողին յիշատակարանն ալ կը յաւելու. « Տպեցաւ սուրբ գիրքս արգեամբ ... 'Իասպար գպրի: Յիշեմիք ... զմահտեսի Գրիգոր գպրիս ... որ բազում աշխատանս կրեցի 'ի շինելն զմանրագիրս սորին, և զայլ ինչ որ պիտուլթիւն տպագրատանս »:

Գ. Տպ. « Գրեք աղօթից, արարեալ սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ Հրեշտակական վարդապետի: Եւ վերստին 'ի լոյս ածեցմամբ տպագրեցեալ ... 'ի Աոստանդնուպօլիս քաղաքի ... 'ի տպարանի հանգուցեալ Աստուածատուրի »: Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « ... Յաջողեաց մեզ 'ի սկզբանէ մինչև ցվախաձան՝ տպել վերստին և 'ի լոյս ածել զլուսաւորիչ հոգւոց մատեանս այս ցանկալի, 'ի տպարանի Աստուածատուրի. 'ի նորապէս մուտն Հայոց Թուրկանի, հազար երկու հարիւր և չորսերորդի: Արգեամբ և ծախիւք Ակնցի պարոն Միքայէլի ... (յիշեմիք) և զհանգուցեալ հայրն իմ զԱստուածատուր՝ զյոգնաշխատ ծառայն ձեր: Որ 'ի կենդանութեանն պատուէր տուեալ իմումս յեանութեան՝ Թէ ջանաջեր միւսանդամ տպել զսուրբ գիրքն Նարեկ՝ զգուշանալով յամենայն պարագայս նորին »:

Գ. Տպ. 'Իարձեալ 'ի Աոստանդնուպօլիս, 'ի նոյն տպողէ և 'ի նմին տպարանի, յամի 1763: Յէջն 460. « Գրիգորի Նարեկացւոյ Հրեշտակական սրբոյ վարդապետի, և Հայցողին Զրիատրի, Ճգնազգեաց մաքրափայլ հեղինակի, համառօտիւք բան Խրատու վասն ուղիղ Հաւատոյ, իսկ և մաքուր վարուց առաքինութեան. 'ի ինդրոյ նորին հարազատի Վարդանայ Իււանագպրի »: Այս ճառին սկիզբը հետեւեալ ծանօթութիւնն կայ. « ... Ես նուաստագոյն Յակոբ՝ իբր պատրիարքս, զսորին գաղափարն զոր ընկալեալ էի յԱստապատցի Պետրոս լուսաւորեալ հոգի գերզգօն և աստուածաբան վարդապետէն 'ի հնագոյն գրքէ միջէ, ետու 'ի լրումն ըզձից տպել տուողաց սորին »: Տպագրողին յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « ... Ետ կարողութիւն մեզ նուաստիցս՝ հին

գերորդ տպագրութեամբ և բարւոք ուղղագրութեամբ յառաջ ածել և 'ի ըյս բերել զազօթական և զներբողական սուրբ մատեանս Գրիգորի Նարեկացւոյ ... որոյ ... ցանկացող եղեալ յամի ... 1763 ... բարի յիշման արժանի 'ի շրջակայ գիւղիցն Ակնայ՝ Նարեկացի Փիլաւ օղլի մահտեսի Գոսպարի որդի հացագործ պարոն Երամն ... յաւելեալ 'ի սմա և զգիրք իմն փոքրիկ սոյն հեղինակիս, որ կոչի Բան խրատու վասն ուղիղ հաւատոյ » :

Ե. Տպ. ի Կոստանդնուպ., յամի 1774. « Գիրք ազօթից սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ հոգեկիր հռետորի, բաշխեալ յիննսուն և 'ի հինգ բանս՝ հոգեսուն մաղթանաց : Նորապէս սրբագրեալ համեմատութեամբ հնագոյն և ընտիր ընտիր ձեռագիր օրինակաց : Եւ տպագրեալ արդեամբք բարեացապարս ծերունազարդ Պաղտասար Ամիրայի, և իւր հարազատի՝ Մահտեսի Գոսպար Ամիրայի Մուրատեանց ... Յամի տեառն 1774. իսկ 'ի մերումս ՌՄԻԳ. մարտի 7. 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի. 'ի ապարանի Աստուածատուրի » : Յառաջաբանն ~~է~~ Թանուցանէ. « ... ի քաղաքաց քաղաքաց Հայաստանեայց և 'ի բուն իսկ 'ի Մոկաց գաւառէ մեծաջան փութով գըտեալ օրինակս ընտիրս՝ հնագոյնս՝ անձեռնամերձս, յորոց զերկուցն՝ սրբոյս իսկ պնդէին լինել ձեռաց գիր, յորս էր որ զմատեանս, և էր որ զտարբերութեանց նոցա զզանազանութիւնս առձեռն բերեալ, մինչև թիւ օրինակացն հնոց և նորոց ժամանել 'ի համար երբեակ տասանց » : Այս տպագրութիւնն է առանց ճառից. ուստի տպագրողք քանի մը տարիէն Երկրորդ հատոր մ'ալ աւելցուցին, այս մակագրով. « Հատոր Երկրորդ Ներբողինաց ճառից Չորեցունց արժանաւորաց գովեստից՝ ասացելոց 'ի սրբոյ հօրէն մերմէ Գրիգորէ Նարեկացւոյ. այսինքն Ապարանից սրբոյ Խաչին, սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու Աստուածածնին, Առաքելոցն երկոտասանից և Եօթանասուններկու աշակերտացն Քրիստոսի. սրբոյն Յակովբայ Սքանչեւագործ Մծբնայ Հայրապետին, հանդերձ հետևեցելով փոքր գրկաւ բանիւ Հաւատոյ : Տպագրեցեալ ... 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի ... 'ի թուին Հայոց ՌՄԻԳ. ապրիլի 10. 'ի

տպարանի Աստուածատուրի» : Տպագրողին յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « ... Յիշեալէք 'ի տէր զիս զտպագրող սորին՝ ընդ որդւոյ իմում կարասպեաթ՝ ձերումք փոխանակ իմ՝ ծառայի. որ մերովս իսկ արգեամբ տպեցաւ. զի մի ընդհատ 'ի լրմանէն գացի՝ սակս խնդրանաց բազմաց » ... :

Զ. Տպ. Գարձեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս, յամի 1782. որ յամենայնի համաձայն է վերը յիշուած շորրորդ տպագրութեան հետ : Իսկ յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Ետ կարողութիւն մեզ նուստիցս՝ եօթներորդ տպագրութեամբ և բարւոք ուղղագրութեամբ յառաջ ածել և 'ի լոյս բերել զգօթական և զներբողական սուրբ մատեանս Գրիգորի Նարեկացւոյ, յամի մարգասէր Փրկչին մերոյ 1782, և 'ի Հայոց Թուականին ՌՄԱ. յեօթներորդում աւուրն նոյեմբերի սկսաւ տպիլ » ... :

Ի. Տպ. Գարձեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս. յամի տեառն 1802. որ հինգերորդին հետեողութեամբն եղած է. « 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի, 'ի տպարանի Յովհաննիսեան Պօղոսի » :

Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի մատենագրութիւնք : Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1827 - ՌՄՂՁ. « Մատեան ողբերգութեանց : - Յիշատակարան : - Պատմութիւն Ապարանից : - Ներբող 'ի սուրբ Խաչն : - Ներբող 'ի սուրբ Աղայն : - Նորին վերստին 'ի վերայ գրոյ անուան իւրոյ : - Յիշատակագիր պատասխանւոյ սորին ընծայական գրոյ երջանիկ և շնորհնկալ տեառն Ստեփանոսի, յերեսաց նորին հոգիաբուղին վարդապետի : - Ներբողեան գովեստի ասացեալ 'ի համօրէն գունդա Առաքելոցն երկոտասանիցն՝ նախապաաիւ պետութեանց ըն գլխաւորաց, և եւթանասուն և երկուցն սրբազան աշակերտացն Քրիստոսի : - Բան նուիրական գովեստի 'ի մեծ և յերջանիկ հայրապետն 'ի սուրբն Յակոբ եպիսկոպոս և վերագիտող սկզբնատիպ երկնահանգէտ աթոռոյ Մծրին քաղաքի : - Գանձք 'ի դալուստ Հոգւոյն սրբոյ, 'ի սուրբ Եկեղեցի, 'ի սուրբ Խաչն աստուածրնկալ : - Մեղեգի Մննդեան, տալ Յայտնութեան, Յարութիւն. մեղեգի Յարութեան, տալք : - Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի մեկնութիւն Երգոց երգոյն Սողոմոնի » :

«Նարեկեան Զուարթնոյն, — կ'ըսեն հրատարակողք 'ի յառաջարանին, — հոգեշարժ Ոգրերգութեանց մատեան, ինքնագիւտ և յոգնագիժակ ստեղծարանութեամբն Հայկազանցս սիրելի, աւասիկ վերստին ելանէ 'ի լոյս՝ հանգերձ այլովք ամենեքումբք, որ յանուն նորին դրջի մնացուածք են տառից յայտնիք առ մեզ, անեղծք և անթերիք... Չայլ և այլ գունակս ընթերցուածոց օրինակաց աւելորդ վարկաւ ժողովել և յայս տիպ. որ բազում անգամ, այլ և արդ իսկ այլուր տուեալք են 'ի մէջ՝ շատ լիցին»:

«Զնորին զհետ դան Պատմութիւն Ապարանից, Ներթողեանք 'ի փայտն կենաց, և 'ի սուրբ կոյան, յերանելի Առաքեալսն և 'ի սուրբն Յակոբ Մծբնայ, գանձք երեք և ապք զանազան և մեկնութիւն Երգոց երգոյն. յորս յամենեսին երևի այլ և այլ հասակ և կերպարանք ոճոյ Նարեկեան գրչին»:

«Է մերոյս Գրիգորի և այլ գրած վայելուչ 'ի մեկնութիւն յովքեան Ով է գային, զոր չեղև մեզ վրստահելի առ ժամս ընդ սոտին ամեջ 'ի տիպ միով և եթ ընտիր՝ այլ հնոտի օրինակաւ, յուսով սպասեալ՝ զլաւագոյնն հայրենասէր վաստակոցս ընդունել փոխարէնս 'ի հայրասէր մերազանց»:

Բ. Տպ. Սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի մատենագրութիւնք: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, յամի 1840 — ՌՄՁԹ:

Նախընթաց տպագրին մեջ եղածներէն զատ՝ աւելցած է նաև «Սրբոյ վարդապետի յօքներանեան մենաւորի Գրիգորի համառօտիւք Բան խրատու վասն ուղիկ հաւատոյ և մաքուր վարուց առաքինութեան՝ 'ի խնդրոյ նորին հարազատի վարդանայ դիւանագործի»։ Այս ճառիս համար 'ի ստորևս իջիցն կը ծանօթաբանեն հրատարակողք. «Զոր թիւզանգացւոց տպագիրք յանուն Նարեկացւոյ մակագրին զճաս զայս՝ յարեցաք ընդ աներկբայ առ 'ի նմանէ մատենագրեալսն, անխախտ պահեալ զվերնագիր օրինակիս մերոյ գրելոյ 'ի Թուխ ՌձԾ: Ի նորին աւուն և Սքրոգեր գերմանացի հայագէտ՝ հատածս այլ և այլ 'ի ճառէ աստի ամէ 'ի հայ քերականութեան իւրօւմ... Այլ թէ անշուշտ նորին երանել»:

ւոյ իցէ մատենագրեալ ճառս, 'ի նախնեաց որ ինչ ցարգ առ մեզ գտանին վէպք, չունիմք ասել հաւաւ տեաւ. և 'ի վարս նորա 'ի Յայսմաւուրս 'ի մեհեկի իմ մի ըստ միովէ թուեալ ամենայն գրութիւնք նորա, զառաջիկայ ճառէդ չիշատակի ինչ բնաւ: Նմին իրի և առ մեզք թուեցաւ ոմանց Գրիգորի Սկեւաւ ցւոյ արարեալ զսա ... Կալցի զայս որպէս և ախորժէ ոք »:

Նարնկոյժ. « Նարեկ աղօթից հարազատ և զգուշաւոր լուծմամբ նորոգ բացայայտեալ, 'ի նպաստ բանասէր աղօթաւորաց: Ընդ նմին առանձին բացախօսութիւն 'ի հատուած ինչ Գումարք խմբից ներբողի սրբուհւոյ Աստուածածնին: Աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Գաբրիելի Աթոռակալ վարդապետի Աւետիքեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ՝ յաշակերտութենէ տեառն մեծի Աբբային Մխիթարայ: Տպագրեալ ... յամի տեառն 1801 'ի սեպտ. 10. և 'ի մեր թուին ԲՄԾ. 'ի Վենետիկ, 'ի վնս Ս. Ղազարու »:

« ... Ամենեցուն գրասիրաց ակներև կայ, — կ'ըսէ հմուտ երկասիրողն 'ի յառաջաբանին, — ընդարձակ մատեան զոր 'ի մերում գարու երևեցոյց Յակոբ պատրիարք Նալեան տպագրութեամբ 'ի Կոստանդնուպօլիս յամին 1745. յորում բաց յազօթական բանիցն՝ և զճառս սրբոյ վարդապետին առնու 'ի բացայայտութիւն: ... Սա ինքն 'ի բանս իւր յիշատակէ լուծմունս յանուն Սարգսի քաջարան մեկնչի կաթուղիկեայց. այլ և յիւրում յառաջաբանին ասէ 'ի լրոյ, թէ և Լամբրոնացւոյն ևս արարեալ իցէ լուծմունս, թէպէտև իւր տեսեալ չիք: Ապօքէն բարեբաստիկք ոմանք լինիցիմք, եթէ երկոքին ջահքս բազմապայծառ Սարգիս և Լամբրոնացի՝ զգեղեցիկ նշոյւսըն արձակեալ իցեն 'ի մթին երկիր Նարեկայ ... Այլ զի մի 'ի համբաւոյ իմեքէ ըմբանիցիմք անքննաբար, որպէս առ բազումս 'ի գրոց տեսեալ եզև, յայտ առնեմք թէ յիշատակեալ լուծմունքն՝ ոչ Սարգսի է մեկնչին և ոչ Լամբրոնացւոյն: Վասն զի գտաւ առ մեզ ամբողջօրինակ այնց լուծմանց, գրեալ բոլորագիր 'ի մեր թուին իբր զԾԵ (յամի տեառն 1406). յորում բանքն են նոյն զորս Յակոբ պատրիարքն 'ի մեջ առնու յիւրում մեկնութեանն յա-

նուն Սարգսի . և սակայն մեր օրինակ 'ի ճակատի անդայլով նոր գրչաւ գնէ . « Արարնայ Լախրոնացոյն . և ոչ մի ինչ յայտարարութիւն նշանակի 'ի կարգի լուծմանցն կամ 'ի յիշատակարանին , թէ Սարգսի իցէ արարեալ . . . վասն որոյ իմ կարծիք յայն յօժարեալ են թէ առաջնորդ լուծմանցդ մի 'ի կիլիկեցւոց իցէ 'ի չորեքտասաներորդ դարուն , որպէս բաց յայլեայլ նշանաց՝ զայն ևս նկատեմք 'ի լուծմունս անդ , զի յաստուածաբանական բան ուրեք 'ի կիր առնու զըրոշմունս բացատրութեան , որ 'ի լատինական գրոցն թարգմանելոց առ այնու ժամանակօք ընկալեալ է : Եւ թերեւս այն լուծանող՝ առնուանկից գողով Սարգսի կամ քաղաքակից Լամբրոնացւոյն , համբաւն ընկալաւ և ատրածեաց նոյն լինել ընդ նոսա . . . կամ զի զերկու աղօթս Հոգւոյն սրբոյ , որ 'ի բանն ԼԳ , բացայայտելով Լամբրոնացւոյն 'ի պատարագի գիրան , համբաւն աճեցոյց հըռչակել , թէ զՆարեկն ողջոյն պարզաբանեալ իցէ » :

Բ. ՏԿ . « Նարեկ աղօթից համառօտ և զգուշաւոր լուծմամբք բացայայտեալ միանգամ , և այժմ՝ երկրորդ անգամ՝ յաւելուածով , աշխաստիրութեամբ նորին տեառն Հ . Գաբրիէլի Աւետիքեան աթոռակալ վարդապետի . 'ի Վենետիկ , 'ի վանս սրբոյն Ղազարու , 1827 - ՌՄ 22 » :

Նախընթաց տպագրութեան մէջ գրուած և ասոր մէջ ալ երկրորդուած յառաջաբանին վրայ կը յաւելու աշխատասիրողն . « Որ ինչ յայժմու երկրորդ տպագրութեանս գիտելի : Զհետ հանրական տեղեկութեանցն որ յազագս նարեկեան աղօթիցս մատենի տուան յառաջնումն տպագրութեան , և որ այժմըդ երկրորդեցան սակս միշտ կարեւորն լինելոյ 'ի գիտել և յուշի ունել , կարճառօտ իմն յազագս երկրորդ տպագրութեանս ասել ունիմք , ոչ ինչ այլ փոփոխումն արարեալ մեր յայսմ , բայց զի վերստին խնամով 'ի գրչագիր օրինական մեր հետաքննեցաք զտարբերութիւնսն , և զերևելիսն նշանակեալ ծանուցաք : Այլ առաւել ևս քան զդոյն , յաւելուածս արարաք 'ի լուծմունս անդ՝ ուր ուրեք յառաջնումն համառօտիւք և թ տուեալ էր մեր անսութիւն , և կամ զանց ևս արարեալ » :

Գ. Տպ. Վենետիկ, Սուրբ Ղազար, 1858:

Սրբոյ խորն մերոյ Գրիգորի Նարեկացոյ երկրորդ մատենան Ճառից, յորում Պատմութիւն սրբոյ խաչին Ապարանից, Ներսէզ 'ի սուրբ Թաշն աստուած ընկալ, 'ի սուրբ Աստուածածինն, 'ի սուրբ Առաքեալսն և 'ի սուրբն Յակոբ հայրապետ Մծբնայ, հանգերձ Փանձիւք Հոգւոյն սրբոյ, և Եկեղեցւոյ և Թաշին: Ի հարցափորձ ընարուծիւն օրինակացն, և ըստ տեղեացն առնել տեղեկութիւնս, լրումն նախկի աշխատութեանն հատուցանել կամեցաւ Հ. Գարրիէլ Աւետիքեան Աթոռակալ վարդապետ 'ի Մըխիթարեան միաբանութենէ: Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1827 - ՌՄՂԶ:

« Զառ 'ի վաղ ժամանակաց գգովելի փափաքումն բանասիրաց, - կ'ըսէ աշխատասիրողն, - յանձն առեալ մեր ամէլ 'ի կատարումն, զհետ Աղօթամատոյց մատենի սրբոյ վարդապետիս մերոյ Գրիգորի 'ի շար արկանել կամեցաք և զնորուն ընդարձակ ճառս ընծայեալս 'ի գովեստ սրբոյ Թաշին և սրբուհւոյ Աստուածածինն, այլովքն հանգերձ որ 'ի սուրբ Առաքեալս, և 'ի մեծն Յակոբ Մծբնայ հայրապետ, զոյք ընդ քանձուցն սկզբնաւորաց 'ի տառից անուան նորս: Այս' երկրորդ մասն կարգեալ Թուհսցի առ նախընծայ մասն Աղօթիցն. յորում Թէ իբր ազութաւոր հոգեաւանդն պատուեցաք զմերս Գրիգոր երանելի, յերկրորդումն մեծարեալ ծանիցի արգարե հեռար ճարասարբան' առաւել քան յառաջնումն խորախօս. որով և բացայայտութեանց յաւէտ եւս կարօտեալ, և 'ի նոյն մեզ կանխագոյն եւս արգեօք փութալի, եթէ առձեռն զհաւատարիմ և զուղղագիր օրինակս ճառիցն դիւրին էր ունել' յընարութիւն վրիպանացն և եկամուտ յաւելուածոց: Ուղղագիր ասեմք օրինակս, որք յանդգոյլ և 'ի չգիտուն գրչաց չիցեն աղաւաղեալ յանյայտութիւն և կամ յեղծումն ասացուածոց: Եւս առաւել հաւատարիմքն հայցելի, յորս ձեռն օտարի կամ օտարաց չիցէ 'ի ներքս արկեալ գողաբար զիւրն ճնունդ մասց, իբր յորգեգիրս տալով զայն բնիկ մատենագրին »:

Հաւաքունն աղօթական բանից սրբոյն Գրիգորի Նարեկացոյ. « Բանք աղօթից սրբոյն Գրիգորի Նա.

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including the name 'Ճառից' and various scribbles.

րեկայ վանից վանականի և հոգեկիր հռետորի. քա-
ղեալ ընտրանաւ 'ի գրոց նորա, և 'ի փոքր յայտա-
ղոթամատոյց հաւաքեալ, կարգելով ըստ շաբաթու-
աւուրց և ըստ պէսպէս պիտոյից հայցուածոց: Տը-
պեալ արդեամբ Ճուղայեցի Մահտեսի տէր Իգնա-
տիոսի Զաղապեանց 'ի փառս մեծին Աստուծոյ:
Յօգուտ և 'ի շահ աղօթաւեր եղբարց. որք զքաղ-
րարուխ բանից նորա ճաշակս ճաշակեալ փափա-
քին հանապազ առձեռն ունել 'ի ժամ աղօթից: Յա-
մի փրկչին 1763 և 'ի Թուին Հայոց ՌԾԹԲ ... 'ի վե-
նետիկ, 'ի տպարանի Որլանտեան Սահփաննոսի »:

Բ. Տպ. Ի Վենետիկ, յամի 1804. « Աղօթամա-
տոյց պատկերազարդեալ սրբոյն Գրիգորի Նարե-
կայ վանից վանականի և հոգեկիր հռետորի: Քա-
ղեալ ընտրանաւ 'ի գրոց նորա, կարգեալ ըստ ա-
ւուրց եօթնեկի, և ըստ պէսպէս պիտոյից հայցու-
ածոց: Յաւելեալ յայսմ երկրորդ տպագրութեան և
զԳրանձ ամից աէրուհականաց, զՄեղեգիս և զՏաղս
'ի նորին սրբոյ ասացեալ: Յամի տեառն 1804, 'ի
Թուականութեանս Հայոց ՌԾԹԳ: Ի Վենետիկ, 'ի
վանս սրբոյն Ղազարու »:

Միջակադիր տպագրութիւնք Նարնկ գրոց. Ս. Տպ.
Ի Մարսիլիա, յամի 1673. որով երիցագոյն ժամա-
նակաւ քան զամենայն տպագրութիւնս Նարեկ
գրոց. « Գիրք աղօթից սրբոյն Գրիգորի Նարեկա-
ցւոյ արարեալ. տպագրեցեալ ներգործարանում
սրբոյ Էլմիածնի, և սրբոյն Սարգսի զօրավարի: Ի
հայրապետութեան տեառն Յակօբայ, և 'ի Թագա-
ւորութեան Քրիստոսապասկի և բարեպաշտի ար-
քայի Լուգոմիկոսի, վերականգնութեամբ և հոգա-
բարձութեամբ և ծախիւք Ոսկանայ վարդապետի և
եպիսկոպոսի Երեանեցւոյ. 'ի Մարսիլիայ. Թուին
Քրիստոսի, 1763, և ապրիլի 23 »: Ոսկանայ մա-
հուամբն՝ ինչպէս վերը տեսանք, (Բ. տպ.) անկա-
տար մնացած է այս տպագրութիւնն, ու միայն եր-
կու Թերթ հրատարակուած, որոնք և խիստ դժուա-
րագիւտ են:

Բ. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս յամի 1790, գա-
ղափարեալ 'ի հինգերորդ տպագրութենէ, ուստի
և այն ճակատով, յաւելլով միայն. « Եւ տպագրեալ

հիշել, ոչ թէ օրե եղևայ, առաջիկա քաղաքս... ոչ և քաղ-
ցաւուն) այլ և նոստողալիս թե. ոչ և բաւ իրարու իս...
... Այս և օրե մոտ քաղաքս քաղաքս... յայտ Թուրքս
քաւ հաճեալ իրարու և վերաբաւ ի քաղաք... մեզ
ի քաղաքս օրե և քաղաքս Արեւիկա... 69 196

արդեամբք Ենորհք Մկրտիչ Ամիրայի Մերիձա-
նեանց ... տպագրեցաւ ներ մայր գպրատան Հայոց
յամի տեառն 1790. և 'ի մերուսն ՌՄԼԹ. յուլիսի Ե.
'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի, 'ի տպարանի Յով-
հաննիսի և Պօղոսի » : Նորակերտ գպրատան մէջ
հաստատուած տպարանին առաջին արգիւնքն էր,
ինչպէս և նորափոր են գաղափարք և ձեւք ասուի-
ցըն, մանրագիր, ջանիւք Ենորհք Ամիրայի ընծայեալ
'ի լոյս, ինչպէս կը ծանուցանէ յետին յիշատակա-
րանն. « Իբրու նախընծայ և երեսայրի' 'ի նորա-
տունկ բուրաստանէ գպրատանս, արդեամբք և գո-
յիւք իւրովք, պատկանաւոր գրիւք, փոքր քանա-
կութեամբ, գեղեցիկ և նորակերտ գրովք ետ տպել
... միայն զյիննսուն և հինգ գլուխ զաղօթան » :

Գ. Տպ. Իարձեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս յամի
1807, նոյնպէս հինգերորդ տպագրութեան վրայ ե-
ղած, 'ի ճակատուն այսպիսի յաւելուած մը կրե-
լով. « Յաւելեալ և ևս ինչ ինչ 'ի վերայ նոցունց' 'ի
բանից սրբոյն և յայլմէ, և համեմատեալ նախապէս
սրբագրեցեալ ընտիր ընտիր օրինակաց : Տպագրե-
ցեալ ... յարքայանիստ մեծի մայրաքաղաքիս Կոս-
տանդնուպօլսոյ յամի փրկութեան մերուսմ 1807 և
ՌՄԾԶ. 'ի տպարանի Յովհաննիսեան Պօղոսի » :

Նարեկ, մեծագիր և պատկերազարդ : Զմիւռնիա,
'ի տպ. Տէտէեան եղբարց :

Նարեկ, մեծագիր : Փարիզ, 'ի տպար. Արամեան,
1860 :

Փոքրադիր տպագրութիւնք Նարեկ գրոց.

Ա. Տպ. Ի Վենետիկ, յամի 1789. « Սրբոյ հօրն
մերոյ Գրիգորի Նարեկացւոյ Գիրք աղօթից որ կոչի
Նարեկ. տպագրեալ ըստ ընտրեւագոյն օրինակին
տպելոյ 'ի Կոստանդնուպօլիս յամի տեառն 1774 'ի
մարտի 10 ... Յամի տեառն 1789, 'ի հոկտեմբերի 1.
և 'ի Թուականութեանս Հայոց ՌՄԼԸ : Ի Վենետիկ,
'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յանուն Անտոնի Պօռ-
թոլի » :

Բ. Տպ. Իարձեալ 'ի Վենետիկ, յամի 1794. Թե-
պէտե առաջնոյն ճակատը և Թուականն կրելով :

Գ. Տպ. Իարձեալ 'ի Վենետիկ, յամի 1807.
« Սրբոյ Հօրն ... Նարեկ : Տպագրեալ ըստ ընտրե-

լազոյն օրինակաց: Յամի տեառն 1807, և 'ի Թուա-
կանութեանս Հայոց ՌՄԾԶ: Ի Վենետիկ, 'ի վանս
սրբոյն Ղազարու, հրամանաւ Մեծաւորաց »:

Նարեկ փոքրագիր և պատկերազարդ: Փարիզ,
ՍԱրամեան տպարանի, 1860:

Նարեկ, աղօթամատոյց սրբոյց հօրն մերոյ Գրի-
գորի Նարեկացւոյ: Երուսաղէմ, 'ի տպարանի սըր-
բոց Յակովբեանց, 1866:

Նարեկ, խոշորագիր: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհան-
նու Միւհէնտիսեան:

Նարեկ, միջակագիր: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհան-
նու Միւհէնտիսեան:

Սրբոյն Գրիգորի Նարեկայ վանկից վանականի՝ մա-
տեան ողբերգութեանց: Վենետիկ, Ս. Ղազար,
1833, 1841, 1852:

*ՆԱԼԱՍԱՐԴԵԱՆԿ (Բագարաա) բժշ. Դիֆտերիա
(Բողազացաւ): Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճա-
ռանոց:

Յրիտոյլն. — Սլխատոչիւն և հանգիստ: Ընթեր-
ցանելի գրքեր մանուկների համար: Թիֆլիզ, Կով-
կասեան գրավաճառանոց:

X

ՆԱԼՈՂՂՈՒԹԻՒՆ. « Ուսումնականութիւն Նա-
ռզգութեան յերիս գիրս բաժանեալ: Աշխատա-
սիրութեամբ տեառն Հ. Ղուկաս վարդապետի Օղու-
լուգեան Տրապիզոնցւոյ. 'ի միաբանութենէ Ամենա-
պատիւ տեառն Մխիթարայ մեծի Աբբայի: Տպա-
գրեալ... յամի տեառն 1809, և 'ի մեր Թուին ՌՄԾԶ:
Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու »: Կղ ա. թ. 1864. 2864
և 15 ցամբրայի.

Նափուլէոն Գ (Կայսր Գաղղիոյ): Պատմութիւն
Յուլիոսի Կեսարու. Թարգմանեաց Հ. Աբրահամ
Վ. Ճարեան 'ի Մխիթարեանց: Napoleoni III Cæs.
Aug. Gallorum invicto Christianorum in Oriente
protectori, Armenia grata. Հատոր Ա: Վենետիկ,
'ի տպ. Մխիթարեանց, 1867:

X

Նեկտարինէ կոյս նահատակ: Աշխատասիրեաց
Համբարձում Սիմէոն Ալաճաճեան Դասատու հայ.

Դասարանի Կարգադրութիւն 1839 Յայտ
Կղ Օրդն - Արմայ. Տրոյստիսիւն և Պ. Մ. Մ. Ս. Ս. Ս.

կարանութեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւ-
հէնսիսեան, 1861:

Նեղոսի (սրբոյ և պատուական հօրն) խրատք:
Վենեթիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, յամի
1855 - ՌՅԴ:

Հրատարակողք կ'ակնարկեն 'ի յառաջաբանին.
« ... Ի ճոխ մատենագրութեանց սրբոյ հօրս որ կայ
յուշարէն, զոր և անշուշտ համարիմք զամենայն
Թարգմանեալ 'ի մեզ 'ի նախնեաց, հաստկոտորքն
և եթ հասին առ մեզ: Թէպէտ են և որ 'ի մերոց աս-
տի առ Յոյնս պակասին, և են այլք որ 'ի Բիւզան-
դացւոց պագրին: Եւ այսոքիկ ամենայն ոչ միա-
խուռն 'ի միում մատենի գտան, այլ ցրիւ, զորեօթն
և տասն հատուածովք կամ գլխովք տամք 'ի լոյս,
ամփոփեալ յօրինակացն գրելոց 'ի 22Ե, 9ԴԸ, Բ,
ՌՀ, ՌՀԴ, և յայլ եւս հնագունից անյայտ թուակա-
նաւ: Ազգ առնեմք հնասիրացն զի ըստ օրինակի մա-
տենին Հարանց վարուց՝ կրկին Թարգմանութիւնք
եղեալ են և Նեղոսի Ճառիցս. զի կամ այլ և այլ
ընագիրք կային 'ի Ժամանակին ըստ կամս օրինակո-
ղացն հաւաքեալ, և կամ Թարգմանիչն երկոքեան
անգէտ իրերաց 'ի մի և նոյն երկասիրութիւն ձեռն
արկեալ՝ յորմէ հարկաւ 'ի վեր երևեալ և այլայլու-
թեանց: Իսկ առաջիկայ Ճառիցս ոչ ամենեցուն կրկ-
նակի օրինակք Թարգմանութեանն առ մեզ հա-
սեալ, և ոչ՝ որոց հասինն՝ անթերի էին հնագունին
օրինակք: Որ հնագոյնն էր առ մեզ եթէ գրութեամբ
և եթէ Թարգմանութեանն ոճով, որ և առաւելքան
զայլան համաձայն յուշական ընագրին, զայն ըն-
տրեալ կալք մեզ ընագիր, և զերկրորդ թուեցեալն
մեզ Թարգմանութիւն ամփոփեցաք մանրագիր 'ի
ստորևս »:

Նեպոս (Կուռնելիոսի) վարք զօրավարաց անուա-
նեաց. զոր Թարգմանեալ է Հ. Ղեւոնդեայ Յովնա-
նեանց, յաշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ: Վիէն-
նա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1842:

X *Նեոն կամ կատարած աշխարհի. (Վիպասանու-

Քերտածառի Կ. Սրբոյ ուսման, օրհորու մեթոդատես Ի:
ՄԷԿԸԿԵ և ՆՊԳ. Կայ. սրբագրիւ և յարեալ ունայթ, Իրքան Եւ
« ... ամ Ի հրատարակողքս Ի Կոստ. 3. Վիպասան 1865
Կոստ. 3/18 - Ժ. մար Ի հրատարակողքս Ի Կոստ. Կոստ. Կոստ.

200 17 x 11

Թիւն հայկական) Յ. Մ. Հիսարեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1861:

Կայ քաղաք Կոլ. Արտատա 1867 52 319 12x14

Ներածութիւն աստուածաբանական գիտելիաց. յօրինուած 'ի գրոց բարբառ ամենապատիւ տեառն Մատթէոսի, վեհափառ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց. և տպագրեալ 'ի տպարանի դպրոցին Հայոց, ընծայելոյ 'ի գերագնիւ Յովհաննիսէ Ստեփանեան Յովհանեանց 'ի Շուշի:

*Ներածութիւն սուրբ գրոց ուսմանը. (Անկրս): Թարգմանութիւն, սրբագրութեամբ և յաւելուածովք: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յարութիւն Փափագեան, 1869:

X

Ներբողեան. «Ներբողեանք ասացեալ այրն Աստուծոյ Ոհան Ոսկեբերան տպաշարութեան վարդապետն, 'ի վերայ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ: Տպագրեցեալ ... ՌՁԶԳ (Թուին): Յ'էջն 70 կայ յիշատակարան Թարգմանութեան ճառին. « 'ի Թուականիս ՇՂ (Թարգմանեցաւ ճառս 'ի յունականէն 'ի մերս, 'ի ձեռն Աբրահամու Ղաւմատիկոսի », և այլն: 'ի վերջ գրոյն կայ նաև յիշատակարան տպագրողին, որ էր Գրիգոր դպիր Մարգուանեցի. « Որ 'ի Թուին փրկչական ՌՁԶԳ, և 'ի մերումն Թուականի ՌՁԶԳ տպեցի զայս ներբողենի գրգուկս »: Տես Սոփերք: Էջ 287 ճիշդ

X

«Ներբողեան սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի, յօրինեալ 'ի Նուիրակ Աբրահամ վարդապետէ Աստապատցոյ, 'ի փառս նոյն Մօրն Հաւատոյ: Տպագրութեամբ 'ի լոյս ածեալ ... յամի տեառն 1807 և 'ի մեր Թուին ՌՄԾԶ. 'ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպարանի Յովհաննիսեան Պօլոսի »: Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Յաւարտ եհաս տպագրութիւն ներբողինիս ... յիշեալիք ... զօրինոյ սորա զնուիրակն Մարաքաղաքիս զտէր Աբրահամ արքեպիսկոպոսն Աստապատեցի. և զտիրացու Մերովք և զտիրացու Քալուսա իմաստասէր վարժապետսն, որք զնուն ձեռագիր հեղինակին ընթերցեալ զտպեցմանն ընկալան հրաման »: Էջ 208

Handwritten notes on the right margin, including the number 52319 and other illegible text.

X

Handwritten notes at the bottom of the page, including the number 17336 and other illegible text.

Ներքող յօրհնեալ յիշատակ բարեպաշտին Գալուցեան պարսն Յարութիւնին՝ երեսուն և հինգամայ արդիւնաշատ վարժապետին . . . ՚ի Պաշկաթա, ՚ի 14 մարտի 1834. տպագրեալ ՚ի Մարգասիրական Ճեմարանին :

Ներքող որդւոցն Որոտման : Տես Եդեսացի :

Ներքող սրբոց Հրեշտակապետաց և ամենայն երկնային զօրաց . « Տեսուն Ներսէսի Հայոց կաթուղիկոսի , գովեստ բանի ներքողականի՝ յազագս ասնի գերագունից էութեանց Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի և Միքայէլի և ամենայն երկնային զօրութեանցըն . զոր ասնեն եկեղեցիք Քրիստոսի ընդ աիեղերս համախմբեալք ուրախութեամբ » : Ի մայրաքաղաքըն Կոստանդնուպօլիս . յամի փրկագործ անօրէնութեան մարգասէր Փրկչին մերոյ 1808. ՚ի փետր. ՚ի տպար. Յովհաննիսեան Պօզոսի : Յէջն 74. « Գրեցաւ ճառս ներքողեան սրբոց Հրեշտակապետացն ՚ի Ներսիսէ Կլայեցւոյ յեղբօրէ Մեծին Գրիգորիսի կաթուղիկոսի՝ մականունն Վկայասիրի , ՚ի Թուին Հալոյ ՈժՁ » :

*Ներկայ հայերէնին ապագայ վիճակը . ՚ի պատասխանի Նոր կեանքիս գրեց Ստեփան Ե : Պանտաջին . « Զեռնս գնայ՝ գիրս մնայ , գուցէ յիշուի օր մը և Պոնտաջին ՚ի մարգարէս » : Կ . Պօլիս , Տպագրութիւն Արամեան , 1879 :

Ներքողութիւն կամ կրթութիւն բարւոք մեռանելոյ . « Կանոնք և ներքողութիւն վասն նոցա ուրք գրին ՚ի յընկերութիւն կամ ՚ի ժողովս Ջերմեան . դուրեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ՚ի խաչին տագնապեցելոյ , և ցաւագին մօր նորա սուրբ Կուսին : Որ և կօչի կրթութիւն բարւոք մեռանելոյ , և եղանի յեկեղեցւոյ հարց կարգին Յիսուսեանց : Թարգմանեցեալ ՚ի հայ բարբառ . յամի տեառն 1748 , օգոստոսի 7 . ՚ի Վենետիկ , ՚ի տպ . Անասնի Պօսթօլի » :

Ներքողութիւն Յորելեան . « Յորելեան սուրբ

Միջոցառումներ իրականացնելու համար հարկ է դրոշմաւորել և հարկաւորել յարկաւորներին . . . Ել 46

տարի Թողութեան հռչակեցեալ 'ի հայրապետէն սրբազանէ Բէնէտիկոսէ երեքասասներորդէ. և 'ի խնդրոյ բարեսէր ուխտաւորացն 'ի լեզուն Հայոց եղև շարագրեցեալ աշխատութեամբ Յօնանու եպիսկոպոսին. և ապա ծախիւք և սրբագրութեամբ եղջօր նորին Օհաննու քահանային տպագրեցեալ 'ի լոյս տօնեցաւ. Il Giubileo dell' Anno Santo. ... Յամի տեառն Ռէճիս. 'ի Հռոմ» :

Հանգստանալոյ ուխտելոյ զնորս կեղեցիս Հոսիմայ վասն ընդունելոյ զամենատուրս յորեւեանն սուրբ տարւոյն. հանգերձ ազօթիւքն որք պարտին ասիլ առաջի սուրբ գրանն, և 'ի մէջ չորս եկեղեցեացն. ընդ որս առակցի նաև կերպն ազօթելոյ առաջի եօթն խորանացն: Թարգմանեալ յիտալական լեզուէ ըստ խնդրոյ Սաղպազարեան Մահտեսի Եղեկիելի Կոստանդնուպօլսեցւոյ. և ընծայեալ 'ի նոյնոյ Չերմեռանդ ուխտաւորացն Հայոց 'ի Հռոմ եղելոց: Ի Մեծն Հռոմ, 1775:

Ներսէս (Ս.): Տես Լամբրոնացի:

Մեկնոչքիւն Երրնդ եղբարս: Տես Էր ընդ եղբարս: — Մեկնութիւն Յայտնութեան: Վիճարանոչքիւն ընդ Յոյնս: « Տեսուն Ներսէսի Լամբրոնացւոյ արքեպիսկոպոսին Տարսոնի Կիլիկեցւոց: Յորժամ չոգաւ դեսպանութեամբ 'ի Կոստանդնուպօլիս յետ Ժողովոյն Տարսոնի: Տպագրեալ 'ի վայելումն և 'ի բարի յիշատակ Խոճա Ղազերի որդի, գեոափրթիթ և գեղեցկատեսիլ տիրացու Յակովբիկ աղային: Եւ ձրի բաշխեալ ամենայն ճրջմարտատենչ բանասիրաց. 'ի Թուին Հայոց 1206 » : (Սատուածատրոյ տպ.): 11x16 F2 15

« Դրոշատ պատմագրաբար 'ի յատուածանրաւեր փոխուլն ... Տեսուն Ներսէսի Կիլիկեցոյ ... 'ի Ներսիսէ Լամբրոնացւոյ: Տպագրեալ ... հրատմանաւ ծայրագոյն Նուիրակի Ռուսաց երկրի ... տեառն Յովսէփայ արքեպիսկոպոսի: Յամի տեառն 1788, 'ի մայիսի 1. Իսկ 'ի Թուին Հայոց ՌՄԼԷ. 'ի Սանկտպետերբուրգ » :

Բ. Տպ. Կ. Պօլիս, 1825:

Ներսէս Կլայեցի: Տես Շնորհալի:

*Ներսէս Ե կաթուղիկոսի (Աշտարակեցոյ) կենսագրութիւն՝ հանդերձ կենդանագրոջն գրեալ 'ի Յովհաննէ Տէր-Աբրահամեան: Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1868:

*Ներսէս մեծն կամ Հայաստանի բարերարը, ողբերգութիւն 'ի չորս արարուածս. հեղինակ Պ. Սարգիս Միրզա Վանանդեցի, անդամ Հաշտենից, Վասպուրական և Աղքատասիրաց ընկերութեանց. ներկայացեալ յառաջին նուագ 'ի 16 յունիսի 1861, 'ի Վասպուրական անդրանիկ թատրոնի Զմիւռնիոյ: Ա. Տպ. Փարիզ, յԱբրամեան տպարանի, 1858: Բ. Տպ. Ի Սուրբ Երուսաղէմ, 'ի տպար. սրբոց Յակովբեանց, 1863:

*Ներշապուհ (Գաբրիէլ). Հին չափերն ու կշիւները նորերու, նորերն ալ հիներու վերածող ցուցակ: Կ. Պօլիս, 1871:

*Ներշնչութիւնը արդեան ժամանակի. 'ի Յակոբ Կ. Աճեմեանէ Պրուսացոյ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Ռ. Գիւրջեան, 1872:

*Ներքին կեանք Հայաստանի. 'ի ռուս լեզուէ որով գրած է Եզեանց Կարապետ Յարութիւնեան՝ թարգմանեաց Պերձ Պոօլեանց: Շուշի, 1864:

*Նիկոլ կամ Հայոց կրած տարաբաղդութիւնը Լեհաստանի մէջ: Սանկտպետերբուրգ, 1864. Գրագարան Յ. Տէր Աբրահամեան 'ի Ռոստով (Ռոնի վրայ), և Էնֆիաճեանց 'ի Թիֆլիզ:

*Նիկոլ եպիսկոպոս և պատմութիւն դարձի հայ կազանց Լեհաստանի 'ի կաթուղիկութիւն: Գրեաց Գաբրիէլ արքեպիսկ. Այվազեան: Վաղարշապատ, 'ի տպ. սրբոյ կաթուղիկէ Էլմիածնի, ՌՅԻԶ - 1817:

*Նիկոմիդիոյ վիճակին տեղեկագրութիւն. այ.

→ Գէֆթե վարդիս (պսևտուսուր) Ի Պօլիս?
է է 141 9 x 13 1/2 (պսևֆթիսե)

ցերութեամբ Նաթանեան Պօղոս վարդապետի: Կ. Պօլիս, 1871:

*Նկարագիր ազգային դաստիարակութեան. ազգային դաստիարակութեան քանի մը թերութիւններն շտկելու մտք գրուած: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1849:

X

*Նկարագիր անտից Երուսաղեմի, կամ Ուրուագիծ ոգւոյ և ընթացից կառավարութեան Յովհաննէս պատրիարգին Երուսաղեմի Զմիւռնացւոյ: Ընդ նմին քանի մի խօսք 'ի վերայ վարչութեան ազգայնոցն Կոստանդնուպօլսոյ և համառօտ դիտողութիւնք 'ի վերայ բարեկարգութեան միաբանից սըրբոյ աթոռոյն Երուսաղեմի և այլ աթոռոց և վանորէից ազգիս: Բաղմաթիւ և ականատես անձանց խնդրանօք 'ի դիմաց ազգիս գրեաց Քաղէոս Միհրդատ Տէր Աստուածատրեան Միհրդատեանց: Անցք 'ի 1820 ամէ մինչև ցվերջ նոյեմբերի 1860 ամի Քրիստոսի Փրկչին: Քսանեկններորդ գործ հեղինակին: Կոստանդնուպօլիս, տպագրութիւն Յ. Միւհէնտիսեան, 1860: Էջ 247 յշ 17

Նկարագիր առաքինի եւ զգօն անձին: Վեներտիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1834:

Նկարագիր գաղթականութեանն Հայոց 'ի Պարսկաստանէ 'ի Ռուսաստան, 1832. 'ի Մոսկով, ՌՄՁԱ. 'ի տպագրասան Հայկական Ճեմարանի տեարց Ղազարեանց:

*Նկարագիր երեւելի արանց. Այրուբենի կարգով համառօտ պատմութիւն նշանաւոր և անուանի անձանց, տղայոց համար. աշխատասիրութիւն Հ. Մինաս վարդապետի Բժշկեան Տրապիզոնցւոյ 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վեներտիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1850:

*Նկարագիր քամառօտ Հոովմէական եկեղեցւոյ: Շարագրեց Ս. Վ. Հ.: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1864:

*Նկարագիր համառօտ Պապական դրու-
թեան: Շարագրեաց Գրիգոր Աշանեան: Կ. Պօլիս,
ուպագր. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1870:

*Նկարագիր Մէճմուլայի եւ իր ոգւոյն: Կ.
Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1867:

*Նկարագիր ուսմանց, որ է բնութիւն, պատ-
մութիւն, հարկ և օգուտ իւրաքանչիւր մասանց
գրագիտութեան, 'ի Հ. Մատթիայ Գարագաշ, 'ի
Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս.
Աստուածածնի, 1845:

*Նկարագրութիւն Պարսկաստանի երեւելի
շինուածոց: Յօրինեաց Հ. Վրթանէս վ. Եիւզեք-
ճեան յԱնտոյնեան միարանութենէ: Կ. Պօլիս, 'ի
տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1854:

X ^{այլեւ}
*Նմանութիւն Ս. Կուսին Մարիամու. Թարգ-
մանեց Հ. Սամուէլ վ. Գաթըրճեան 'ի Մխիթ. ուխ-
տէ, հանդերձ զանազան աղօթից յաւելուածներով:
Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի,
1854: 58 4104

*Նմանութիւն սրբոյն Աթոզիոսի, պաշտպանին
մանկանց. (Հ. Ղեւոնդ վ. Մ. Ալիշան): Վենետիկ,
'ի սուրբ Ղազար, 1853:

*Նշմարք Հայկականք. 'ի Հ. Ղեւոնդ վ. Մ. Ա.
լիշան, երեք պրակք պատկերազարդք: Ի Վենետիկ,
Ս. Ղազար, 1872:

L'Arménie pittoresque. Venise, S. Lazare, 1873.
Picturesque Armenia, Venice, 1874.

Նոդը-Տամ-Փարիզի (Nôtre-Dame de Paris).
Վիպասանութիւն վիկտոր Հիւկոյ գաղղիացւոյ: Բը-
նագրէն Թարգմանեց Պ. Մ. Նուպարեան, երեք հա-
տոր: Չմիւսիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1871:

X
Նորագոյն ծաղիկ. « Նորագոյն ծաղիկ զօրու-
ն Գ. Նուստրոյ Պիթ ԻՄ օրտեմբուց. Կիւս Երասմուս
և 62 735

Թեանց, Flos virtutum. Թարգմանեցեալ 'ի Յովհաննիս վարդապետէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ 'ի զուարճութիւն հայկազունեաց: Յամի ներմարմնութեան տեառն 1671, ընհնդետասաներորդուժ աւուր ամեանն փետրուարի, 'ի Հռոմ, 'ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ: Romæ, typis Sacr. Congreg. de Prop. fide, MDCLXXV. Superiorum permissu ».

Ա՛յլ տպագր. 'ի Վենեաիկ, 1685. « Նորագոյն... Կոստանդինուպօլսեցւոյ 'ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ: Եւ տպագրեցեալ 'ի Վենեաիկ քաղաքի յամի ներմարմնութեան տեառն 1682Ե. և ըստ Հայոց ՌձԼԳ... արդեամբք և գոյիւք Ոսկանայ Աղուլեցւոյ որդւոյ Մարտիրոսի 'ի վայելուձն և 'ի հըրձուանս հայկազունեաց բարեսիրաց: In Venetia, MDCLXXXV. Appresso Michiel' Angelo Barboni ».

Ք Երրորդ տպ. 'ի Կոստանդնուպօլսիս, յամի 1724: Մեր տեսած օրինակն անկատար ըլլալով, չունի ճակատ. բայց յիշատակարանին խօսքերէն կ'իմացուի Թէ տպագրիչ Սարգսի որդին Մարտիրոս գըպիրը հրատարակած է զայն 'ի Թուրին Հայոց ՌձԼԳ:

Նորագոյն ուղղելցուծիւն. « Նորագոյն ուղղելցուծիւն Հրեշտակային հոօմէական և մշտաակ, սակս այց առնելոյ զեկեղեցիս 'ի ներքս և 'ի արտաքս Հռովմայ, ուր հռչակին ուխտք և տօնախմբութիւնք: Հանդերձ տեղեկութեամբք մասանց սրբոց որ 'ի նոսա գոն: Այլ և զաղաղակն ցաւազնական հոգեաց քաւարանին. և զտետրակն որելեանի տարւոյն սըրբոյ և Թողութեան, գտեալ եղև հոգաբարձութեամբ, և եգաւ 'ի վերջն գրգոյս, սակս օգտի մեծագունի կենդանեաց և մեռելոց: Եւ 'ի լեզուէ ի տալիականէ ածանցեցեալ, և շարագրեցեալ 'ի հայկական բարբառն, աշխատութեամբ Թօխութեցւոյ տեառն Յօնանու վարդապետին և եպիսկոպոսին: Ի փառս Աստուծոյ և 'ի պատիւ սրբուհւոյ Աստուածածնին, և համայնից սրբոց. առիթ Չերմեռանդութեան ուխտաւորացն մերազնեայց, և փրկութեանն յաւիտենականի », Հռովմ, 1725 - ՌձԼ:

Նորագոյն գրոյցք, Թարգմանեալ 'ի Ռուսաց

զգումիս պարտեւորու յէլ

« Տպագրեալ եւս իսկ իսկապէս զՍուրբ 1685 Վարդապետ յովհաննիս վարդապետի խօսքերէն զօրհանգստեաց ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ: Եւ տպագրեցեալ 'ի Վենեաիկ քաղաքի յամի ներմարմնութեան տեառն 1682Ե. և ըստ Հայոց ՌձԼԳ... արդեամբք և գոյիւք Ոսկանայ Աղուլեցւոյ որդւոյ Մարտիրոսի 'ի վայելուձն և 'ի հըրձուանս հայկազունեաց բարեսիրաց: In Venetia, MDCLXXXV. Appresso Michiel' Angelo Barboni ».

լեզուէ 'ի հայ բարբառ յԱբրահամ սարկաւագէ Աստուածատրեան Վազարշապատեցւոյ, 'ի միաբանութենէ մեծի աթուոյն կաթուղիկէ եկեղեցւոյ սրբոյ Էջմիածնի. յօգուտ է 'ի զբոսանս ուսումնասէր մանկանց գալոցաց հայկազնեանս տոհմի: Ասորախան, 1820:

Նորայր Բիւզանդացի. Բաւագիրք 'ի գաղղերէն լեզուէ 'ի հայերէն. յօրինեաց Նորայր Բիւզանդացի: Կոստանդնուպօլիս Ա. Յ. Պոյաձեան, 1882: Dictionnaire Français-Arménien, par Néandre de Byzance (Norayr). Constantinople, imprimerie A. H. Boyajian, 1882.

Նոր եւ դիւրագոյն խրատ: Տես խրատ խոստովանութեան:

Նորահիւս Էֆիմէրտէ: Մոսկով, 1831:

Նոր ընթացք գրաբառ լեզուի ուսման. Քերականութեան երկրորդ մասը. երկասիրեց Եղիազար Մուրաթեան: Կ. Պօլիս, 1868:

Նոր կտակարան.

Առաջին Տպ. ՅԱմսդերթամ, յամի 1668. « Նոր կտակարան սրբոյ աւետարանի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Յ'Ամսթէլտամնում. 'ի Թուին Փրկչին 1668, փետրվարի 10. իսկ ըստ Հայոց Ռձձի. Տրէի Իե »: Յիշատակարանն կ'ըսէ. « Աւարտեցաւ Նոր կտակարանս ... երկասիրութեամբ նուաստ Ոսկանի եպիսկոպոսի ... 'ի սպարանի աշակերտին իմոյ Կարապետի բանի սպասաւորի ... բայց իմովք գրովք, իսկ արգեամբք երկոցունցս ... 'ի Թուոյ Փրկչին 1668 ... յ'Ամսթէլտամնում քաղաքում. 'ի Թուոյ Հայոց Ռձձի ... բուն նախագաղափար լեալ է իմով ձեռամբ գծեալ Նոր կտակարան ըկնի Հեթմոյ Թագաւորի աստուածաշունչ սրբագրութեանն գաղափար ... »:

Բ. Տպ. ՅԱմսդերթամ, յամի 1698. « Աստուածաշունչ նոր կտակարան տպագրեցեալ վայելչագիր

և գեղեցկագիր յօրինուածովք: Հաւանութեամբ, տպիւք և ծախիւք թօմայ եռամեծ վարդապետին, և վանիցն Գողթնեաց սրբոյ Խաչին մաքրափայլ եպիսկոպոսի ... Յամի տեառն 1698, յ'Ամսդէրթօտամի: Յիշատակարանին մէջ Գողթնեաց եպիսկոպոսն թովմաս կը ծանուցանէ թէ փափաքեր է տպագրել զչորս աւետարանս, « Զոր վաղ ուրեմն նախ տպագրեցեալ գոյր 'ի մեծէ և յերջանկագոյն վարդապետէն Ոսկանայ Երևանեցւոյ ... Ուստի և ես յոգնազան վիրօք լցեալս ձեռն արկի երկրորդումս տպագրել բազում վշտօք »: — Աւետարաններէն ետքը դրուած է նոր ճակատ և նոր թղթահամար. « Գործք աւաքելոց: Թուղթք երանելւոյն Պօղոսի առաքելոյ: Թուղթք կաթուղիկեայց: Տեսիւք Յովհաննու »: Այս երկրորդ մասը 1700ին տպագրուած է, ինչպէս յայտնի է յիշատակարանէն:

Գ. Տպ. ի վենետիկ, 1710, Ոսկանեան տպագրութեան համաձայն՝ ճակտին մէջ այս տարբերութեամբ. « Նոր ... Տպեցեալ եղև յամի Տեառն 1710 ... 'ի վենետիկ, 'ի տպար. Անտոնիոսի Պօղթօլի »: Նախարան ծանօթութեան մէջ ալ կը յաւելու. « ... օրինակեցեալ եղև 'ի Ոսկանայ արհի եպիսկոպոսէ տպեցեալ կտակարանէն բառ առ բառ կէտ առ կէտ »: Աւետարաններէն ետքն ալ նոր ճակատ կը գնէ հետագայ խորագրով. « Նոր կտակարան պարունակող զգործ առաքելոց և զթուղթս Պօղոսի և զկաթուղիկեայց և զՅայանուծիւն Յովհաննու »:

Գ. Տպ. ի վենետիկ, 1720, մակագրեալ ըստ օրինակին Ոսկանայ. « Նոր ... Քրիստոսի » . հանգերձ յաւելուածովս. « Տպեցեալ եղև յամի Տեառն 1720 ... արգեամբք և գոյիւք պարոն Սարգսի, որդւոյ տիրացու Քէորդի Կոստանդնուպօլսեցւոյ. 'ի վենետիկ, 'ի տպարանի Անտոնի Պօղթօլի. հրամանաւ մեծաւորաց և Փռիվիլէճիով գերազանցագունեղի ծերակուտին »: Յիշատակարանին մէջ կ'ընէ տպագրողն Մխիթար արքահայր. « ... Աւարտեցաւ Նոր կտակարանս, ըստ գաղափարի նորոյ կտակարանի Ոսկանայ վարդապետի. 'ի Թուոյ Քրիստոսի. 1720 ... »:

Ե. Տպ. Ի վենետիկ, 1740. գաղափարեալ յօրինակէ Ոսկանայ վարդապետի, և տպագրեալ 'ի տպ. Անտոնի Պօռթօլի:

Զ. Տպ. Ի վենետիկ, 1752. «Նոր ... Քրիստոսի. տպագրեալ ըստ ուղղագոյն հին օրինակաց ձեռագրաց: Յամի տեառն 1752 ... 'ի տպարանի Արլանտեան Ստեփաննոսի »:

Է. Տպ. Ի վենետիկ, 1766. համաձայն Ոսկանեան օրինակին, ինչպէս կ'ականարկէ համառօտ յիշատակարանն. 'ի տպ. Անտոնի Պօռթօլի:

Ը. Տպ. Ի վենետիկ, 1776. «Նոր ... Քրիստոսի: Տպագրեալ արդեամբք և ծախիւք բարեպաշտօն Եահրիմանեանց Բարաղամեան պարօն Յովսէփին և պարօն Զաքարին. յամի տեառն 1776 ... 'ի տպար. 'Իեմեարեայ Թէոդոսեանց »:

Թ. Տպ. Ի վենետիկ, 1789. «Նոր ... Քրիստոսի: Տպագրեալ յամի տեառն 1789 ... 'ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յանուն Ա. Պօռթօլի »:

Նոր կտակարան «Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ըստ հարազատ և անկեղծ գաղափարի հայկական նախնի թարգմանութեան. հանգերձ առնթերգրութեամբ հաւատարիմ նկարագիր բացայայտութեան. ըստ մարթելոյ ըստ ձեւոյ յերեւրեալ 'ի մերս հասարակաց անխառն բարբառ, 'ի շահ օգտի հոգեսիրաց, և 'ի հրահանգ համբակաց: Յաշխատասիրութենէ տեառն Յովհաննու վարդապետի Զօհրապեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ. 'ի լոյս ընծայեալ 'ի փառս Ատոռւծոյ. 1825 - ՌՄՀԴ, 'ի մայրաքաղաքն Փարիզ, 'ի գործարանի Տոնտէի Տիւբրէ »:

Նոր կտակարանը (Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի). «գրաբառէն՝ հաւատարմութեամբ հիմակու զուս հայերէն խօսուած լեզուն դարձուցած, ըստ ինդրոյ հոգեսէր հաւատացելոց: Աշխատասիրութեամբ տեառն Յովհաննէս վարդապետի Զօհրապեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ: Երկրորդ տպագրութիւն, գրաքարէն զատ. 1828, ՌՄՀԷ: Ի Փարիզ, 'ի տպ. Տոնտէի Տիւբրէ »:

Նոր կտակարանի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի մասն, որ կը պարունակէ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու և Յովհաննու աւետարանները: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1841:

Նոր կտակարան աշխարհաբան: Զմեռանիա, 'ի տպ-
Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1842:

Նոր կտակարան, երկու հատոր, գրաբան: Զմեռ-
անիա, 'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1842:

Նոր կտակարան, վկայութիւններով, աշխարհա-
բան: Զմեռանիա, 'ի տպար. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի.
1849:

Նոր կտակարան, վկայութիւններով, գրաբան:
Կալիաթա, 'ի տպար. Մարգարակոյն Ճեմարանի,
1844:

Նոր կտակարան, վկայութիւններով, Արարա-
տեան լեզուաւ 1834 Մոսքուա տպուածին համա-
ձայն: Երկրորդ տպագրութիւն 'ի Կոստանդնուպո-
լիս, 1850:

Նոր կտակարան, վկայութիւններով, գրաբան և
Արարատեան լեզուաւ, 1834 Մոսքուա տպուա-
ծին համաձայն: Երկրորդ տպագրութիւն 'ի Կոս-
տանդնուպոլիս, 1850:

(Կը թողումք յիշատակել բազմաթիւ նոր և ըն-
տարեզարդ տպագրութիւններ որ գարուս սկիզբէն
եղած են 'ի վենետիկ, 'ի վիեննա, 'ի Պոլիս, և այլն):
X հոտ 1851 թ. Կոստանդնուպոլիս. Կ. Պոլիս 77. 4. 1851 թ. Կոստանդնուպոլիս

*Նոր կտակարանի պատմութիւն 'ի Մեծօրե-
գեկ վարդապետէ Մուրատեան, յառաքելական
ուխտէ սրբոց Յակովբեանց. յԵրուսաղէմ, 'ի տպ-
սրբոց Յակովբեանց, 1872:

*Նոր կեանք: Գրեց Ե. Տեմիրճիպաշեան, նախ-
կին աշակերտ Նուպար-Շահնազարեան վարժարա-
նին: Կ. Պոլիս. Տպագրութիւն Ե. Տնտեսեան, 1875:

*Նորն Աստուած, Պոլանտէն Գոնրատ. Ժողովք
գալան պատմութիւն մը, իտալերէնէ թարգմա-
նուած: Կ. Պոլիս. Արամեան տպարան, 1877:

*Նոր հրաշք 'ի Գուլմ գափու, և նոր գիւտան.
Երեղթ ըլլալու: Կ. Պոլիս, 1875:

Նոր հրաշք պատկերի ամենասուրբ Կուսին Մա-
րիամու Աստուածածնի, որ կայ 'ի մեծ քաղաքն

1851 ա. 7
Կոստանդնուպոլիս
59 44 շ
1475 1/2
Կոստ
1851

X հոտ

Հոռվմ, յեկեղեցին ամենայն սրբոց՝ կոչեցեալ Փան-
թէոն կամ տէլլա Ռոթմնտա: Վիէննա, Պաշտպան
սուրբ Աստուածածնի վանքը, 1818:

Նոր ճաշակ դպրութեան: Տես Ճարտասա-
նութիւն:

*Նոր տարի եւ մտաւորական մտունդ տը-
ղայոց. շարագրեց Գ. Բարսեղ Սարկուազ Այազ-
մալեան: Կ. Պոլիս, 1868:

Նոր տեսարակ. «Նոր տեսարակ որ կոչի Յորդո-
րակ. շարագրեցեալ սակա սթափելոյ երիտասար-
դացն, և մանկանցն հայկազանց՝ ՚ի վեհերոտեալ և ՚ի
հեղգացեալ թմրութենէ քնոյ ծուլութեան: Եւ
խանդաղատական տարփանօք տպագրեցեալ ջանիւք
և ծախիւք Յակօբայ Շամիրեան կոչեցելոյ. աշխա-
տութեամբ Մովսիսի Բաղդամեան հրահանգչին իւ-
րոյն ՚ի յօգուտ թարմահասակ և նորափթիթ ման-
կանցն Հայոց ... Յամի մարդեղութեան բանին 1772.
և ՚ի թուին Հայոց 1221, ՚ի Հնդիկա, ՚ի քաղաքն Մա-
գրաս. ՚ի տպարանի նոյնոյ Յակօբայ Շամիրեան կո-
չեցելոյ »:

Նոր տեսարակ այբուբենական, « վայելուչ
կարգաւ դասաւորեալ և պէսպէս իրօք ճոխացու-
ցեալ. ՚ի յուսումն մանկանց մերազնեկից: Հարիւր
երեսուն և եօթներորդ հայրապետութեան սրբոյ
աթոռոյն Էջմիածնի, տեաւն Եփրեմ Հայոց կաթու-
ղիկոսի. արդեամբ և ծախիւք Զնթըլում Աւետեա-
նի. ՚ի սպար. Աւետ Զընթըլումեանի, յամի տեաւն
1811, ՚ի Կալկաթայ »:

Յառաջարանին մէջ կը լծանուցանէ հրատարակո-
ղը. « Ի վաղնջուց ժամանակաց մտի իմոյ ունէի՝ և
՚ի սոյն գեգերէի, թէ արդեօք կարեմ հաստատել
զտպարանն Հայոց, խոկայի հտնապազ ՚ի սրտի ի-
մում: Վասն զի երկար աշխատանօք աշխատեցեալ
լինէր միտս իմ, և ոչ ունէի զայլ իմն ձար, եթէ ոչ
ժրջան աշխատասիրութիւնն ... վասն որոյ արժա-
նի գաւա կարօտութեամբ փափակեալ սիրտս և տե-

Նոր ամսագրի կամ ամսագրի Երևանի ...
գրութիւն, աւել հաստատի անձ, ՚ի Ա. Գեղեցիկեան, Երևան և
ամսագրի Կ. Յակոբեան, ՚ի Կ. Գեղեցիկեան (Երևան
Երևանի Կ. Յակոբեան): 62136 (17X11) դրամարկ
որ Երևանի Երևանի Կ. Յակոբեանի Կ. Գեղեցիկեան
Կ. Յակոբեանի 1910 և Կ. Յակոբեանի 1911

սանել զաչս զտպարանս զայս, որոց ձեռն արկի տը-
պել զայրուբենականն. հուսի յետոյ այլ զանազան
գրեանս առ 'ի լուսաւորութիւն և պայծառութիւն
նաև լրջմտութիւն ազգին իմոյ որ ընթեռնելով զգա-
ցումն լինի մտաց նոցա ... վասն որոյ ես ստորա-
գրօզս սէր և ջան եղեալ տպարանիս, սկսեցի նախ
տպել զայս տետրակս, վասն զի 'ի փոքունց յառա-
ջագայի բազում. և ակն ունիմ 'ի տեառնէ զայլս
գրեանս լուսաւորս, առ 'ի յօգնութիւն ազգիս
տպել, եթէ յաջողէ տէր, և կաաարէ զփափակս
սրտի իմոյ » :

Նոր քնար Հայաստանի . « Ի լոյս ընծայեաց
Ոսկան Տէր Գէորգեան Յովհաննիսեան Երևանեցի :

— Ա. Չանազան երգք հանգուցեալ Ադամայ Ե.
րևանեցւոյ՝ Ազբար մականուանելոյ, 1855 :

— Բ. Չանազան երգք Յովհաննիսի Կարապետեան
Ազբք Շիրին մականուանելոյ, 1856 :

— Գ. Չանազան երգք Յովհաննիսի Ղահրամա-
նեայ՝ Նիրանի մականուանելոյ, 1856 :

— Դ. Չանազան երգք Պետրոսի Տէր Յովսէփեան
Մատթեան Շամախեցւոյ՝ Սէյադ մականուանելոյ,
1859 :

— Ե. Երկասիրութիւնք ազգային երգչաց, 1858 :

— Զ. Երկասիրութիւնք ազգային երգչաց, 1858 :
Մոսկուա, 'ի տպ. Հայկ. Ճեմարանին :

Նոր Յուլեանի բամբակի մշակութիւն ?

Նուագարան կուսին Մարիամու . « Նուագա-
րան Երանուհւոյ կուսին Մարիամու, և սրբոյ Հրեշ-
տակին Պահապանի : Թարգմանեցեալ 'ի Յոհաննիսէ
վարդապետէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ 'ի հայկական
բարբառ իյգրօսանս մերայնոց ճշմարտասիրաց : Եւ
տպագրեցեալ 'ի տպարանի սրբոյ Էջմիածնի և սրբ-
բոյն Սարգսի զօրավարին : Ի Մարտիկա, յամի ներ-
մարմնութեան Տեառն 1676, յունիսի 15 » :

Նուագարան . « Գրքոյն որ կոչի Նուագարան .
ըստ ինգրոյ յԱինայ գիւղէն Զերասցոց հանգու-

*X → Գուստաւ Կարլ Կոնստանտին Բրայնլայտ Երմանայ
Մատթեան և Զոգրատ Երմանայ Երևանեցի Գրքոյն
որ կոչի Կարապետ Զարբար Երմանայ Երևան
Գ. Գոսու. Ի տպ. Ա. Գ. Զհովհել 1856 և 1852 14 Վ. Ե.*

ցեալ մահտեօի Փիլիպպոսի որդի մահտեօի Մինաս մեծահամբաւ Ամիրային ... 'ի Կոստանդնուպօլիս տպեալ ... Արտահանեցեալ 'ի Կեսարացի Քապա սաքալեան Գրիգոր գարէ: Յամի ներմարմնութեան Տեառն 1794 ... 'ի մայր Դպրատան » :

Նուագարան օրհնութեանց. « Նաւագարան օրհնութեանց, յորում մեկնին աւագ օրհնութիւնք սաղմոսարանին մերոյ, ևս և որք ենն արտաքոյ նորա 'ի սուրբ գիրս: Համեմատութեամբ բնագրի երրայեցեոց և թարգմանութեան զանազան աղբաջ. և յարմարագրութեամբ բանից աւագ օրհնութեանցն շարականի: Յօրինեալ 'ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Չամչեանց 'ի լրումն մեկնութեան սաղմոսաց: Տպագրեալ ... յամի Տեառն 1801 ... ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարոս » :

Նուագք 'ի քսանե հինգամեայ ժամանակի արքեպիսկոպոսութեան և ողջամբ գարձի 'ի Հռովմայ Տեառն Արիստակեսի վ. Ազարեան արքեպիսկոպոսի Կեսարիայ և ընդհանրական արքայի Մխիթ. ուխտին վիէննայ: վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1852:

Նուագք 'ի վեշտասան լեզուս 'ի յորեկնի քահանայութեան Տեառն Արիստակեսայ վ. Ազարեան արքեպիսկոպոսի Կեսարիայ և ընդհանրական արքայի Մխիթ. ուխտին վիէննայ: վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1854:

Նուագք Հ. Ղեւոնդեայ Մ. Ալեշան Մխիթարեան վարդապետի: վենետիկ, Ս. Ղազար, 1858:

Ա. Մանկուռնի: — Բ. Մաղրուռնի: — Գ. Հայրուռնի: — Դ. Տիրուռնի: — Ե. Տիրուռնի:

Նուէր 'ի տօնախմբութիւն անուան վսեմ. Անտոնի Գեր. Հասուն եպիսկոպոսապետի Նախագահի Կոստանդնուպօլսոյ: Հռովմ, 'ի գործարանի Անտոնեան ուխտին, 1850:

Նուէր տղայոց: Տե՛ս Յոյցք Աստուծոյ:

*Նուէր կաղանդի. Բարեպաշտ Մարիամը: Թարգմանեց Եղնիկ Վ. Ապահունի: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1869:

*Նուէր կաղանդի. Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խալիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1861:

*Նուէր կաղանդի. Պետիկին պատմութիւնը: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Նոյեան աղանւոյ 1852: Բ. Տպ. Ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1865:

X Նուէր հոգեւոր, բարոյականք 'ի սուրբ գրոց, 'ի պէտս աղայոց. երկասիրեց Սամուէլ Պետրոսեան: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Արամեան, 1866: Էջ 404 (ԻՅր 36) 17x14

X *Նուէր մանկանց. ողջոյք շնորհաւորութեան նոր տարւոյ և տօնախմբութեան: Ներսէս Ս. Մէզպուրեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպար. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1863: Բ. Տպ. 1865: Էջ 64 9x13

Նուէր սիրոյ առ ամենասուրբ Կոյսն Մարիամ Աստուածածին: Ի Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1854:

Նուէր սիրոյ առ Պ. Աղեքսանդր Ռափայէլ Ղա. րամեանց ընծայեալ 'ի մուտս նորոյ տարւոյ: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1843:

Նուէր սիրոյ Պ. Աղեքսանդրի Ռափայէլի Ղա. րամեան 'ի նշանակ ուրախութեան ողջամբ գալլատեանն 'ի 21 նոյեմբերի 'ի վանս Մխիթարեանց 'ի Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1840:

Նումա Պոմպիլիոս. բարոյական բանաստեղծութիւն յօրինեալ 'ի ներհուն Ֆլորիանայ գաղղիացւոյ. և Թարգմանեալ 'ի գաղղիական բնագրէ 'ի մերս, աշխատասիրութեամբ ուրումն բանասիրի. 'ի զուարճութիւն և 'ի զբուսանս բարեմիտ պատանեկին պա.

*Գաւեր կարգադրի 1877 առաջին
620 պարսու եւ, յառաջապահեալ արտոսցրտե 6
Մ. Ե. Գաւարչիում 620
Digitized by Google
11x14

րոն Աբրահամով՝ որդւոյ պարոն Յարութիւնի Սահակեան Զուղայեցւոյ, արդեամբք և ծախիւք բարեպաշտօն ազա վարդանին Գասպարեան, յարդոյ՝ և գթասիրի տեառն նորուն Աբրահամով: Ի Մատրաս, 'ի տպարանի պարոնաց Յակոբայ և Յովսէփայ Նազար Եամրեանց, 1812:

Նոռնա Պոռնիկոս, երկրորդ արքայ Հոռովայ վիպասանեալ 'ի Ճլորիանէ գաղղիացւոյ կաճառորդէ ճեմարանաց բազմաց. (Թարգմանեաց արհիպապառիւ տէր Եդուարդ վարգապետ Հիւրմիւզեան արքեպիսկոպոս Երբակայ, 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Ի վենեաիկ, 'ի տպ. սրբոյն՝ Լազարով, 1853, 1860:

Նպաստամատոյց վաշխայոյզ վահառականաց: Յորով պարունակին չորս տեսակ վաշխահանութեան խորանք: Յօրինեալ և լուսածեալ երկասիրութեամբ պարոն Մատթէոս Գրիգոր Սուլէյիմանեանէ. և 'ի նոյնոյ արդեամբ փորագրեալ 'ի Կոստանդ. Թագէոս Հաշտարիսանցի. 'ի կաթողիկոսութեան ամենայն Հայոց 'ի լուսանկար սուրբ Էջմիածնի Առաքելոշաւիղ Յանաճեցի Երկայնաբազուկ Արղութեանց իշխանազնեայ Տեառն Յովսէփայ Յ. արքեպիսկոպոսի և հիմնադրի Նոր Նախիջեանով և Գրիգորուպօլու քաղաքացի Հայոց: Յամի տեառն Փրկչին մերոյ 1801. յունվարի 1. և 'ի Թուին Հայոց 1250, 'ի մայրաքաղաքս Մադրաս »:

* Եագլը (Ֆիլարէթ): Մարդ, իրեն գործերու զաւակները. (Թարգմանեաց Գէորգ Պուսլի: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1870:

Եանթպրիան: Տես Աղ ա լ ա:

* Եահագիղեանց (Սմբատ): Հրապարակախօս ձայն: « Հրապարակախօս ձայնի բովանդակութիւնն է: — 1. Նազարեանցի գործունէութեան հանգէսը՝ ժամանակակից խնդիրների հետ միասին: — 2. Նազարեանցի վերջին օրերը և վերջին ժամերը: — 3. Համառօտ տեսութիւն մարգկային լեզուի և պատմու.

Թեան: — 4. Մեր առօրէական չարն ու բարին: Բա-
գուայ արգոյ վաճառական Բ. Գ. Սարգսեանցի ծախ-
քով: Մոսկուա, 'ի տպար. Հայկական Ճեմարանի
Տեարց Լազարեանց, 1880 »: Տես
ԼԵՆՈՒՆԻ ՎԻՉՏԵՐՐԸ:

Շահաւէտ. « Գրգուկս Շահաւէտ, ունի յին-
քեան բանս ինչ հաւաքեցեալ աստի և անտի, յա-
ղագս օգտի որոց միտս ունին և լսելիս: Տպեցեալ
կարողութեամբ Աստուծոյ յառաջ քան զայս, 'ի
հայրապետութեան սրբոյն Էջմիածնի տեառն Աս-
տուածաստոյ սրբազան կաթուղիկոսին ամենայն Հա-
յոց. 'ի պատրիարքութեան սրբոյ Երուսաղէմի՝
տեառն Գրիգորի շնորհազարդ եպիսկոպոսի. 'ի հըռ-
չակաւոր մայրաքաղաքին Կոստանդնուպօլսի. հրա-
մանաւ նորին առաջնորդի՝ տեառն Յովհաննիսի աս-
տուածաբան վարդապետի: Իսկ այժմ նորապէս
տպեցեալ... 'ի Կոստանդնուպօլսի քաղաքի... ծա-
ռայ ծառայից տեառն Պաղտատար շնչին դպիր Կե-
սարեան, Կոստանդնուպօլսեցի » . 1750 - ՌՃՂԹ:

*Շահէն, վիպասանութիւն աղգային Պերճ Պրօ-
շեանցի: Տփխիս, 'ի տպար. Մարտիրոսեան և ընկ.
1881:

*Շահէնն 'ի Սիպիր, վիպասանութիւն աղգային,
երկասիրութեամբ Ս. Տէր-Սարգսեանց: Կ. Պօլս,
Արամեան տպարան, 1876:

Շահմիր կամ Շամիրեան Յակոբ: Տես
Նոր տետրակ:
Որոգայթ փառաց:

*Շահբուղաղեանց. Մտաւոր ֆիզիքական ինք-
նակրթութիւն: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրաւաճառա-
նոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

Շահնազարեան (Կարապետ վ.): Տես
Ասողնիկ:
Դաշանց Թուղթ:

Երկրագունտ:
 Ծրագիր պատմութեան Հայոց:
 Ղեւոնդ պատմիչ:
 Մովսէս Կաղանկայտուացի:
 Սմբատ պատմիչ:
 Ստեփաննոս Օրբէլեան:
 Վահրամ:

*Շահնագարեանց (Կ. Կ. Մ.) : Ղրղոյք կնանկ
 պրնափեշախր. Ղարաբաղի բարբառով և նոյն կեան-
 քից: Հեղինակութիւն Կ. Կ. Մ. Շահնագարեանցի:
 Հրատարակութիւն Տիգրան Նազարեանի. Եռւշի,
 1882:

*Շահվերդեան. Նկատողական ուսումն: Թիֆլիզ,
 Կեդրոնական գրաՎաճառանոց:

*Շանշեանց (Պետրոս). Քրիստոնեական ուսումն:
 Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1866:
 — Ուսումն պարտոց: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ.
 Քիւրճեան, 1870:

*Շանֆլէօրի Մանկտիք. գաղղիարենէ Թարգմա-
 նեց Մ. Մամուրեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան
 եղբարց, 1876:

*Շատ հարկաւոր հարցմունքներ ամէն մարդոց
 համար: Թարգմանութիւն: Ի Մոսկով, 1840:

*Շատախօս սափրիչը. կառակերգութիւն յեր-
 կուս արարս: Թարգմանութիւն Տ. Գ. Փափազեա-
 նի: Պոլիս, տպագրութիւն Մակեդոնիոյ, 1872:

Շարական կամ Շարակնոց.

Ա. Տպ. ՅԱմագերտամ, 1664. « Շարակնոց և
 բաժշտական երգեցմունք հոգևորականք, աստուա-
 ծայնոց և երջանկաց սրբոց վարդապետաց, Հայոց
 Թարգմանչաց, զկարգաւորութիւնս եկեղեցւոյ վա-
 յելլացողցանողաց: Ի Թուոյն Քրիստոսի ՌՈՎԳ. և 'ի
 Հայոց ՌՃԳԳ յօգոստոսի ամսոյ ՃԳ. 'ի տպարան

*** (Հիփոպիտ) Եւս խմբիկ իւր Կրակեղար հուճո՞ր ՌՄՄՄՄ իւր
 յԵՐԱՅԵՐ. Արմաշոյ թանգարանէ ժեզվեցաւ 1672 պարսկերո,
 — է է 60 — Հիփոպիտ, Արփ վերեւ ՌՄՄՄՄ իւր
 Կը 1662 պարսկերոյստ է 2 164 — ԸՆԵՐՄՈՒՄ իւր յԵՐ
 Զ վաւեր, Եւս 174 Չ. Աւերոյեց, Աստիճանէ վերեւ
 թանգարանէ Յ. Աւերոյեց 1671 է 2 40 6 11

սուրբ Էջմիածնի և սուրբ Սարգսի որ յ'Ամսդէլօտա-
մի. յերկրորդում աւուր վերափոխման տօնի Տի-
րամօր կուսի » : Յիշատակարանն կ'աւանդէ. « ... Ես
նուաստս յամենից և անուամբ միայն բանի սպասա-
ւորօղ և ոչ գործով, Ոսկան վարդապետս, հրամա-
նաւ վեհափառ կաթողիկոսին Հայոց տեառն Յա-
կօբայ, եկի 'ի Լիվօնայ 'ի նաւահանգիստն գրան-
դուկի, յողագոս սպարանին : Եւ գտեալ անդ զեղ-
բայրն իմ զԱւետիս զի գնայր յ'Իզմիւռնիայ. վասն
որոյ զտպարանն առի 'ի ձեռաց նորա ձեռագրով
իւրով : Եւ գրեցի առ սեպհական աշակերտն իմ կա-
րապետ վարդապետ, որ էր յ'Ամսդէրտամ, որպէս
զի ըստ կարողութեան իւրոյ զգործարանն 'ի գործ
շարժեսցէ, մինչև հասանիլն իմ առ ինքն : Եւ նա
շարժեալ 'ի գործ, և սկսեալ զպակասորդ խազիցն
տալ շինել. և մինչև ցաւարտումն խազիցն տպեալ
ձեռք մի սաղմոսարան, և զկնի զշարականսն. զորս և
հասուցեալն էր մինչև 'ի գալն իմ 'ի կարգ համբարձ
ման : Իսկ 'ի հոսանելն իմ աստ ձեռնարկեալ ետու-
քանդակել զնօտր գիրագ սակս խորագրութեան Աս-
տուածաշնչին. որ մեծաւ ջանիւ հազիւ մինչև 'ի ք
ամիսն աւարտեցաւ. զոր սակս փորձի շարագրեցաք
'ի կարգս մարտիրոսաց » :

Բ. Տպ. ՅԱմսդէրտամ, 1685. « Շարակնոց ...
տպեցեալ յ'Ամսդէլօտամիւմ քաղաքի, յամի տեառն
1685, 'ի սեպտեմբ. 25 » : Յիշատակարանն կ'ըսէ.
« ... Աւարտեցաւ շարականս 'ի տպարանի Մատ-
թէոսի Վանանդեցւոյ, 'ի հայրապետութեան տեառն
Եղիազարու կաթողիկոսի : Ես նուաստս յամենից
Մատթէոս դպիրս եկի ծառայելով ընդ արենակից
վարդապետին իմոյ յերկիրն Իտալացոց և 'ի մայրա-
քաղաքն Հռօմ. և վեհն իմ գնաց յայլ ուրեք. և ես
դարձայ յԱլիօնայ առ ոտս աշակերտի տեառն
Ոսկանայ արհիեպիսկոպոսի տեառն կարապետի վար-
դապետի, և ուսայ 'ի նմանէ զարհեստ շարարար-
ութեան. և մնացայ ընդ վեհին Ոսկանայ արհի-
եպիսկոպոսի և քեռ որդւոյ նորա Սաղօմոնի ամս
չորեքտասան. և վարձուց կողմանէ ոչ ինչ ընկալայ.
քանզի և տէր Յակոբ կաթողիկոսն գրեաց առ իս 'ի
Մարսիլիա ... Թէ ընկալայ զհամբաւ 'ի քէն զբար-

ւոք ուսանիլն զարհեստիդ. վասն որոյ և զփոքր նա-
մակս օրհնութեան առաքեցի՝ առ հոգևոր որդեակդ-
իմ Մատթէոս՝ զի բարւոք ծառայիցես տեառն Ոս-
կանայ արհիեպիսկոպոսի աշակերտի իմոյ, և զկնի
վախճանի նորա մի ումեք կարօտասցիս՝ այնպէս հա-
մարեա թէ ինձ ես արարեալ, որպէս ասէ Տէրն. և
ես զքո վարձն հատուցանել եմ ... սակս որոյ ժա-
մանակս բազումս ծառայեցի, և զկնի փոխելոյն նոցա
առ Աստուած, և իմ տեսեալ զչարակրուծիւն և
զանաջողութիւն յամենայն կողմանց. վասն որոյ գի-
մեցի յերկիրն Հօլանդիոյ՝ ՚ի վայելուչ քաղաքն յԱ-
մրսդէլօտամ. և գտի զլաւ վարպետիմն, որ անուամբ
Նիկօլայոս ասի. և ետու յօրինել զգիրս այբուբե-
նից բազմօք աշխատանօք, և զայլ տեսակս ևս գրոց
նօտրի և բողոքի: Եւ ՚ի աւարտման գործոյս՝ ոչ ու-
նելով բաւականապէս զգրամս վասն տպելոյ զգիրս,
և ընկերացայ ընդ տեառն Յովհաննու Երևանցւոյ
սրբանուէր քահանայի և ընդ Զուղայեցի պարօն Պօ-
ղոսին սակս երկուց գրոց միայն՝ շարակնոցի և ժա-
մագրքի»: Այս տպարանը, ինչպէս յիշատակարա-
նէն կը տեսնուի, ընծայուած էր սրբոյ Խաչին և Մա-
րիամու սուրբ կուսին:

Գ. Տպ. ՅԱմսդերտամ, 1702. « Ծարակնոց ...
վայելչացուցանողաց: Տպեցեալ յ'Ամսդէլօտամու՝
քաղաքի. յամի տեառն 1702 »: Յէջն 780 կը կար-
դանք. « Յիշեցէք ... զգործարանիս անբերելի դառ-
նակրութեամբ կազմօղն ... զԹովմաս հեղահոգի ե-
պիսկոպոսն, քանզի միայն նոյն վեհանձին հաւանու-
թեամբն, տպիւքն և ծախիւքն յերրորդում նուա-
գիս ՚ի լոյս ածաւ այս աստուածաշունչ երգարանս
... յամի տեառն 1703, յուլիսի 15 »: Գործակալք
տպագրութեանս յիշատակին Մատթէոս, Սիմօն և
Ղուկաս:

Գ. Տպ. Որ Ամսդերտամու անունը կը կրէ.
բայց տպագրութեան ազաւազութիւնը գուշակել
կուտայ թէ կամ ՚ի Մարսիլիա, կամ ՚ի Լիվոռնոյ և
կամ ՚ի Պօլիս հրատարակուած է. « Ծարակնոց ...
վայելչացուցանողաց: Ի Թուոյն Քրիստոսի ՌՈՂԲ. և
՚ի Հայոց ՌՃԻԱ, գեկտեմբեր ամսոյ շ: Տպեցեալ
յ'Ամսդէլօտամու՝ քաղաքի »:

Ե. Տպ. Նոյնպէս Ամսգերտամ քաղաքի անուամբ յամի 1718. որ կը կրէ զնոյն մակագրութիւն ճակատու նախընթացից, այլ նմանատիպ է չորրորդին. « Ծարակնոց ... վայելչացուցանողաց : 'ի Թուոյն Կրիստոսի ՌՁԺԸ. և 'ի Հայոց ՌձԿԵ. գեկեմբեր ամսոյ Զ : Տպեցեալ յԱմսդէլտամում քաղաքի » : Յիշատակարանին մէջ Նահապետ կաթուղիկոսի անունը կը տեսնենք, որ ըստ ժամանակին՝ չորրորդ տպագրութեան կը վերաբերի. իսկ 1718ին կը նստէր Աստուածատուր կաթուղիկոս :

(Այս օրինակին համաձայն են ուրիշ հինգ տպագրութիւնք, որ նոյն ճակատն, Թուականն ու գիրքքն ունին. բայց շարուածքին մէջ զանազան տարբերութիւնք կը ցուցանեն Թէ որիշ տպագրութիւնք են, որոնց ժամանակն ու տեղը անյայտ կը մնայ) :

Զ. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս յամի 1727. « Ծարակնոց ... վայելչացուցանողաց : Արդ եղև սկիզբն սորին 'ի Թուոյ Հայոցս ՌձԼԶ. սեպտեմբերի Ծ. յաւուր ծննդեան Տիրամօր կուսին » : Յիշատակարանին մէջ ալ կ'ըսէ. « Աւարտեալ կատարեցաւ սուրբ գիրքս երաժշտական 'ի վերայ օրինակին Ոսկանայ » ...

Է. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս, յամի 1736. Յիշատակարանն կը ծանուցանէ Թէ « ... Տպեցաւ սուրբ երգարանս եկեղեցւոյ որ կոչի Ծարակնոց 'ի վերայ սրբագրեալ ուղիղ օրինակաց, հանդերձ նորագիւտ այլ շարականգք ... 'ի հայրտպետութեան Թրակիացի տեառն Աբրահամ կաթուղիկոսի ... 'ի նորակազմ տպարանի անարժան Սերաստացի ծաղկարար երկու եղբարցս, տիրացու Բարսեղի և տիրացու Յակօբի. 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի » :

Ը. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս յամին 1742. « Ի տպարանի մահտեսի Աստուածատուրի » :

Թ. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս յամի 1768. « Ի տպարանի տիրացու Յօհաննիսի և տիրացու Յակօրու » :

Ժ. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս յամի 1784. « Ի տպարանի Պետրոսեան Սաեփաննոսի » :

ԺԱ. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս յամի 1790. « Ի տպարանի Յօհաննիսի և Պօղոսի » :

ԺԲ. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս յամի 1802. « Ի տպարանի Յովհաննիսեան Պօղոսի » ...

Շարական հոգևոր երգոց սուրբ և ուղղափառ եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, յօրինեալ 'ի սրբոց Թարգմանչացն մերոց և 'ի սրբոյ Շնորհալւոյն և յայլոց սուրբ հարց և վարդապետաց ... 'ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպարանի Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1853 - ՌՅԲ: 52 879 73 x 19

Շարական Գայնագրեալ, երկասիրութեամբ Նիկողայոսի Թաշճեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ, և տպագրեալ հրամանաւ վեհափառ տեառն Գէորգայ Դ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, 'ի Վաղարշապատ, 'ի տպարանի կաթողիկէ Ս. Էջմիածնի, 1874:

Շարականք, տաղք և պէրոքք Աւագ Շարաթու 'ի պէտս եկեղեցւոյ մանկանց: Տպագրութիւն Հայաստանեայց, 1877:

Շարականք և Երգք Ժամակարգութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ առ սուրբ Կոյն յեղեալք 'ի լատին: Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1877:

Laudes et Hymni ad SS. Mariæ Virginis honorem ex Armenorum Breviario excerpta, Mechitaristicæ Congregationis opera latinitate donata. Venetiis in S. Lazari Insula, anno MDCCCLXXVII. — Tibi sanctissimo et gloriosissimi pontifici Pio IX, qui Deo adjuvante, Ecclesiam Christi admirabili regis sapientia, hanc primam modo editam hymnorum et laudum B. Mariæ Virginis Immaculatæ, tuæ Patronæ, a Te summopere executæ, ex armeniaca in latinam linguam interpretationem, faustissimo ac exoptatissimo die Tui jubilæi episcopalis, Monachi Mechitaristæ S. Lazari Venetiarum animo grato obsequentissimo lætissimi dedicant, in nonas Junias anno MDCCCLXXVII. — Քեզ, սրբազան և վեհագոյն քահանայապետ Պիոս Թ, որ աստուածահրաշ տեսչութեամբ յամայր հովուեցեր և հովուես զԵկեղեցի Քրիստոսի, զառաջնապտուղ Թարգմանութիւն օրհնութեանց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ առ ամենօրհնեալն Տիրամայր, սեփական պաշտպան Քոյ և պաշտեցեալ, 'ի չքնաղաղարդ յորելինի եպիսկոպոսութեանդ նուիրեն հրճուանօք

յարգանք և մաղթանք՝ ամենախոնարհ որդիք Քո
և ծառայք Միանձունք Մխիթարեան ուխտի 'ի Ս.
Ղազար Վենեակոյ. ԹԵԻՋ, Մարերի ծէ:

Շարժական տառեր: Հրատարակութիւն Չա-
քարիայ Գրիգորեանց, Թիֆլիզ:

*Շարժմունք երկնային մարմնոց: Գրեց բրոժ.
Յակոբոս Հ. Ճէճիզեան Ո. Ա: Գործ Առաջին Հայ
ուսանողաց ընկերութեան Բոպէրդեան վարժարա-
նի: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Արամեան, 1880:

*Շրիցպէրկի նաւակոծեալները, կամ Աստու-
ծոյ վստահելուն և գործունեայ կենաց օգուտը:
Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1854:

*Շերամարանուծեան (հրահանգ), կամ շերամ
սնուցանելու կերպը, երկու լեզուով՝ հայերէն և
տաճկերէն, երկասիրեց Ներսէս Յ. Տատեան: Կ.
Պօլիս, տպագրութիւն Միւհէնտիսեան, 1871:

*Շէկսպիր. վեներիկի վիճառական, գրամա հինգ
գործողութեամբ. Թարգմանութիւն Գէորգ Բար-
խուղարեանցի. (Փորձ, ազգային և գրականական
հանդէս, Գ. տարի թիւ 1 և 2): Թիֆլիզ, 'ի տպ.
Մարտիրոսեան:

Մակրէք, ողբերգութիւն Թարգմանեալ 'ի չափս
հայկականս, և հրատարակեալ 'ի Բազումալիսի 1877
և 1878 ամաց:

Օտեկո. Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց:

*Շիւլէր. Դոն Կարլոս, գրամատիկ բանաստեղծու-
թիւն հինգ գործողութեամբ. Թարգմանութիւն Գ.
Բարխուղարեանցի (Փորձ, Ա. տարի, թիւ 1 և 2):
Նաղան իմաստուն, գրամատիկ բանաստեղծու-
թիւն. Թարգմանութիւն Գ. Բարխուղարեանց:
Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց:

Օրդեանի կոյսը, վիպասանական ողբերգութիւն
հինգ գործողութեամբ. Թարգմանութիւն Գ. Բար-
խուղարեանցի. (Փորձ, Ա. Տարի թիւ 3 և 4):

→ Շիւլէրի մատուցած ի մէտրիքալուծ, երկաստեղծաց 34
հայերէն ծով. գրքերու հ. կարգաւ, տպագրուած չափս
Վաւերացի 1877 54358 17XII

Ֆիկսիոի դաշարդոշիւնը, հասարակապետական ողբերգութիւն հինգ գործողութեամբ. (Թարգմանութիւն Գ. Բարխուդարեանցի. (Փորձ, Դ տարի թիւ 2, 3, 4, 5) :

Ի Զանգակն, քերթուած. Ս. Ղազար Վենետից, 1872:

*Շիշմանեան (Տ. Յ.). Եւրոպական քաղաքականութեան ներկայ ժամանակներու հայ ազգին վրայ ըրած ազդեցութիւնը: (Խօսեցեալ յԱզգային Լսարանի յՕրթագիւղ 'ի 29 յունուարի, 1873): Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Յովսէփայ Գափաճեան, 1873: Հաշարշուն հրատարակութեանց. Կ. Պօլիս, տպ. Արամեան, 1870:

Յնորք և երևակայութիւն Տօքտօս Շիշմանեանի: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1873:

Շիրակ, տեղագրութիւն պատկերացոյց, հաւաքեաց 'ի Հ. Ղեւոնդ Մ. Ալիշան վարդապետ Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի վանս Մխիթարայ 'ի սուրբ Ղազար, 1881:

*Շիրմագանեանց. Անեկդոտներ, երկու հատոր: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

X

*Շտեմարան գիտելեաց, օրագիր բանասիրական և ուսումնական: Զմիւռն., 'ի տպ. Գուլիէլմ Կրիֆֆիթի, 1839 - 1845:

հայ 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55

*Շտեմարան մանկական Խասպաբեանի աշխատասիրութիւն: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

Շտեմարան Մկրտչեան Պ. Մարտիրոս: Կալիֆթա, 'ի տպ. Մարգասիրական ճեմարանի, 1818:

Շրջան մշտնջենաւոր: Տես Էֆիմերտէ:

Շնորհալի (Ս. Ներսէս Կլայեցի): « Գիրք որ

կոյի Բնդհանրական. արարեալ սրբազնասուրբ հայ-
բապետին մերոյ տեառն Ներսէսի Ենորհալուոյ. որ
պարունակէ յինքեան զուղղափառ դաւանութիւնս
և զանստերիւր աւանդութիւնս կարգաց Հայաստա-
նեայցս սուրբ Եկեղեցւոյ. ևս և զհօգէշահ խրատս
և զփրկառիթ պատուէրս՝ առ ամենայն ցեղ կացու-
թիւնս եկեղեցականաց և աշխարհականաց: Տպա-
գրեալ ... հրամանաւ ... ծայրագոյն Նուիրակի
Ռուսաց երկրի ... տեառն Յովսէփայ արքեպիսկոպո-
սի: Որոյ արգեամբն իսկ տպեցաւ՝ ՚ի յօգուտ ման-
կանց եկեղեցւոց սիրելի աղօթին իւրոյ: Յամի տեառն
1788 ՚ի մայիսի 1. իսկ ՚ի Թուին Հայոց ՌՄԼԷ. ՚ի
կայսերապետ Մայրաքաղաք Սանկտպետրբուրգ:
Ի տպարանի Խալգարեանց Խօջամալի որդի՝ ՚ի Քրիս-
տոս հանգուցեալ պարոն Քրիգորին: Հրամանաւ
կառավարչացն բարեկարգութեան »: Վերջաբանն
կամ յիշատակարան կ'աւանդէ այսպէս. « ... Զօրա-
ցոյց զմեղ հասանել ՚ի յաւարտ տպագրութեամբ
սրբոյ մատենիս ... ՚ի յառաջնորդութեան կողմանցս
հիւսիսայնոց ... տեառն Յովսէփայ անձնագիր հո-
վութիւն ... որ բարձեալ ունեւոր զհօգս ամենայն եկե-
ղեցեաց գնայր, եռացեալ յոգի՝ ՚ի գիւտ և ՚ի հնա-
րուսն հայկականս տպարանի յիւրն յատկացեալ
վիճակի. իսկ Աստուած մարդասիրութեամբն հան-
գիպեցուցանէ նմա ՚ի Սանկտպետրբուրգ մայրաքա-
ղաքի ներածածկեալ անգին գանձուն նորակազմ
տպարանի, ՚ի ձեռս պարոն Քրիգոր Խօջամալեան. որ
յետ Նաարչահին՝ ՚ի քայքայեալ ցրուեցմանէն նո-
րոյն Զուղայու, ՚ի Հնգիկս պանդխտութեամբ գտա-
նիւր: Որոյ ՚ի մանկութենէ անտի՝ ոչ այլ ինչ էր
այնքան յարգի վարկեցման պատկանաւոր, քան Թէ
նոր տպարան հաստատել: Սմին իրի չուեալ ՚ի Հոնգ-
կաց ՚ի քաղաքն Լոնդոն արագ հասանէր: Ուրանօր
տասնեկի մամաց միջոցաւ ... յանակնկալ ժամու ՚ի
ձեռս բերէր անխնայօրէն գրամավատնութեամբ:
Յետ որոյ զնորոգափորեալ գրեանսն ընդ իւր ունե-
ւոր ՚ի կայսերանիստ մայրաքաղաքն Սանկտպետր-
բուրգ յետագարձեալ ՚ի Լոնդոնու վերաժամանէր:
Յորում ժամանակի Յովսէփ արհիեպիսկոպոսն ՚ի
յօծումն եկեղեցւոյն ՚ի Սանկտպետրբուրգ մեծաւ

հանդիսաւորութեամբ դիմէր. և պատահեալ սոյն հազուագիւատ պարանիս, որոյ հնարեցմանն և ինքն փափաքէր: Վասն որոյ և զապու մն ինչ ինչ առձեռն բանից յառաջագրեալ առժամայն լրութեամբ անպակաս տեսանէր: Եւ զի պակասէին ինչ ինչ պիտանացուք տպարանին, սակս որոյ վերստին առ նոյն արհեստաւոր 'ի քաղաքն Լոնդոն գիր գրեալ առ ինքն կոչեաց. և զթերութիւնն 'ի բնաւին կատարելութիւն վերահասուցեալ, սպասէր ակնարկութեան Յովսէփ արքեպիսկոպոսին, և զմանս գրեանս ծախիւք իւր տպեալ գգործն 'ի բարին յառաջացուցանէր. բայց 'ի մէջ անտանելի ծանրութեան գործոյս անօգնական մնացեալ ըստ ամենայնի գոյազուրկ 'ի ներքոյ ծանրագունի պարտուց տպարանին կաշկանդեալ մնայր: Ուստի տեսեալ անձնադիր հովուին զմնալն անօժանդակ նորակառոյց տպարանին, 'ի յԱշտարխան և կամ 'ի Նոր Նախիջեւան անգրափոխեցման զգիր գրեալ հրաւիրէր. և մինչ պարոն Գրիգորն Թալգարեան 'ի Ճանապարհորդել նախապատրաստիւր, հասեալ օր մահուն մեռանէր: Իսկ ծանրութիւն բոլորի տպարանին հանդերձ պարտիւքն մնաց 'ի վերայ արքեպիսկոպոսին Յովսէփայ ... Որ և առպեաց զԹաղէոս վարդապետն Արստանդնուպօլսեցի 'ի Սանկտպետրբուրգ, յանձնելով նմա զամենայն կառավարութիւն տպարանին: Նախ զի որպիցէ անդ զլուսաշաւիղս զայս մատեան. և երկրորդ զի վերահասու լինիցի բոլորից պարտուց և գործեաց տպարանին: Իսկ նորա գնացեալ իմացաւ զամենայն հանգամանս տպարանին, զի էր 'ի ներքոյ պարտուց հազար երկու հարիւր թումանի (որ է քառասուն քսակ). զոր Յովսէփ արքեպիսկոպոս յանձն էառ հատուցանել օժանդակութեամբ ազգիս, և տանիլ զտպարանն 'ի նոր Նախիջեւան, որպէս և եղև իսկ: Զի գնացեալ Յովսէփայ յԱշտարխան՝ եգիտ բազում նպաստամատոյցս գործոյն ... որք ամենեքին առատօրէն օգնեցին ըստ կարի իւրեանց, որով կարողացաւ զտպարանի պարտն թելակացուցանել, և բերեալ 'ի Նորն Նախիջեւան հաստատել» ... :

— Թուղթ ընդհանրական «արարեալ երիցս երա-

նեալ սուրբ հայրապետին մերոյ տեառն Ներսեսի
 Ծնորհալոյ, բաժանեալ յերևս գիրս: Յառաջնուս
 են Թուղթք ընդհանրական գրեալ առ համօրէն
 ազգս, առ եկեղեցականս և առ քաղաքականս՝ վասն
 ուղիղ հաւատոյ և բարի վարուց: Յերկրորդուսն
 Թուղթք միաբանութեան գրեալ առ Յոյնս՝ վասն
 միութեան եկեղեցւոյ: Յերրորդուսն Թուղթք ա.
 ռանձնականք գրեալ առ մասնաւոր անձինս՝ ի զա-
 նազան պէտս: Տպագրեալ յար և նման հնագոյն և
 ընտիր օրինակին, որ գրեալ էր ՚ի Թուին Հայոց ԶԾԱ,
 վեհափառ հրամանաւ տեառն Վարապետի աստուած-
 իմաստ արքեպիսկոպոսի և սրբազան պատրիարքի
 արքայանիստ մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլսոյ:
 Արդեամբք և ծախււք աստուածասէր և բարեհամ-
 բաւ մահտեսի Աբրահամ ամիրայի Թերզեան Ակնե-
 ցւոյ ՚ի գործարանի իւրում ՚ի Հասան փաշա խանն.
 1825, ՚ի Կոստանդնուպօլիս, ՌՄՀԴ: Աշխատասիրու-
 թեամբ Տ. Անդրէաս վարդապետի Նարինեան Ակ-
 նեցւոյ »: Կ Գ 253 2921

Յառաջաբանին մէջ կ'ակնարկէ հրատարակողն.
 « ... Այս ընդհանրական մատեան, կարեւոր ամե-
 նայն հասակի հաւատացելոց՝ տպագրեալ ՚ի Պետրը-
 բուրգ յամի տեսան 1788, մի էր ՚ի ծանրագին գրոց.
 վասն որոյ մեծահաւատ և բարեհամբաւ մահտեսի
 Աբրահամ ամիրայն Թերզեանց՝ շարժեալ ՚ի սիրոյ
 զոր ունէր առ համահրեշտակ հայրապետն մեր սուր-
 բըն Ներսէս Ծնորհալի, փոյթ կալաւ նորոգ սրբա-
 գրութեամբ լի և անթերի ՚ի աիւղ արձանացուցանել
 յօգուտ ազգին իւրոյ: Սմին վասն և զհնագոյն ընտիր
 գաղափարն՝ զոր իբրև գանձ անգին պահեալ ունէր
 ՚ի հայրենի աւանդից՝ արքունի վառօգապետ վսեմա-
 փառ Սիմօն ամիրայն Զատսյեան, բարեմիտ կամօք
 խնդիր արարեալ՝ ՚ի նմանէ ընկալաւ. գործ ճարտար
 գրչի Թովմաս արեղայի, բոլորագիր ՚ի Թուղթ բամ-
 բակեայ. որ զկնի հարիւր իննևտասն ամաց երանելի
 հանգստեան սուրբ հայրապետին՝ ընգորինակեալ էր
 յանապատն որ կոչէր Խորին ... Ահա այսմ պատուա-
 կան օրինակի բազում խնամով և զգուշութեամբ
 զհետ գնացաք ՚ի սրբագրութեան մատենիս ... Ուր
 ուրեք բառք ինչ՝ որ յօրինակի մերում պակասէին ».

բայց 'ի ապագիբն գտանէին, յարմար համարեալքն 'ի նոցանէ՝ յաւելան և 'ի մերումս, փակեալ 'ի մէջ ըզնգնածեւի » :

Գրողին յիշատակարանն ալ քաղելով կը գնեմք. « ... Նուաստս և յետինս 'ի Ծառայս Ծառայիցն Քրիստոսի Թումաս ... զամենայն ցանկութիւն սրբաթի և զխորհուրդ մտաց և զյաւժարութիւն կամաց երկրորդ համարեցայ առ այս աստուածային գանձիս ստացուան, և զսա սաացայ ինձ յիշատակ անջընջելի և մեծութիւն անկողոպտելի ... Արգ գրեցաւ սա 'ի հռչակաւոր անապատիս որ կոչի Խորին ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին և սրբոյն Քրիգորի և սրբոյ Նշանիս և այլ սրբոցս՝ որ է մերձ 'ի սահմանս Բարձրբերդոյ և Լեւոնկլային անառիկ գղեկացն, 'ի Թուականիս Հայոց եօթնհարիւր յիսուն և մէկ : Ի Թագաւորութեան Հայոց Հեթմոյ, զոր եգիբ զեղբաւորդին իւր զպարոն Թորոսն որ կոչի Լեւոն՝ մանուկ տիաւք յաթոռն իւր. և ինքն 'ի կարգ կրաւնաւորութեան մտեալ, և խոխագէտ իմաստութեամբ և նախահոգակ մեծահանձարութեամբ յանձըն առեալ հոգայ զաշխարհս մինչև յարբունս հասցէ Թագաւորն : Եւ 'ի հայրապետութեանն տեառն Քրիգորի, զորոց զկեանս սոցա տացէ տէր բազմամայ կենդանութեամբ եկեղեցւոյ իւրում սրբոյ 'ի հաճոյս կամաց իւրոց :

« Եւ արգ աւարտեցաւ սա 'ի գառն և յանբարի ժամանակի՝ յորում ազգն իսմայէլեան առին զաշխարհս յաւար և 'ի գերութիւն ասպատակաւ, և անխնայաբար 'ի սուր սուսերի մաշեն զամենայն քրիստոնեայս : Նաև նախ քան զտասն ամ գրութեան տառիս՝ գերեալ եղև 'ի Տաճկաց հայրապետական աթոռն Հոռոմկլայ, յորմէ և եմ ես նուաստս. և տարաշխարհիկ եղեալ 'ի հայրենի տեղոյ իմոյ՝ յերբեմն 'ի վաղնջուց ամաց ճոխութեամբ փառաւորեցելոյ՝ 'ի նշանաւորն ասեմ գղեկէ, յորմէ ամաւ և կիտով նախ քան զառնուըն պատահեաց ինձ ելանել և գալ յաշխարհս Այլիկիոյ, յուսով տեսութեան սուրբ գերեզմանին Քրիստոսի : Ձոր վարկանիմ Թէ և ոչ ըստ իմոց ինչ արժանեաց, այլ վասն անչափ ինամոց տեառն գիպեցաւ այս, ոչ անսանել 'ի ժա.

մանակի պաշարման գղեկին զանհանդուրժելի նեղութիւնն, որոյ և լուրն պակօւցանէ զլսաւզս: Ուր և բազումք՝ մանաւանդ բնաւքն, սննդակիցք իմ և ազգայինք՝ ի պէսպէս մահս և ի գերութիւն վարեցան՝ մեծ թշուառութեամբ արտաքս քարշեալք ի մայրենի գրկաց պանծալի գղեկին:

« Յաղագս որոյ յոտս սրբոցգ և իմաստնոցդ անկեալ, պատահելոցգ առեմ սուրբ մատենիս, և աւգտեցելոց ինչ ի խոշոր աշխատութենէ աստի, սրտի մաաւք արժանի առնել յիշման ի մաքուր աղաւթս ձեր զճնաւղան իմ զբարեբարոյ հայրն իմ զՅովհաննէս, և զհաւրեղբարսն իմ, զԳրիգորէսն և զԳրիգորն, և զԶօրավարն և զՊետրոսն և զՄանուկն և զՎոստանգին որ սրախողխող եղեն յանաւրինաց » ...:

Ներսէսի Շնորհալոյ կաթողիկոսի Հայոց բռնիք ընդհանրական առ համօրէն հայասեռ ազինս: Ի Վեներսի, ի տպ. սրբոյն Ղազարու յամի 1830, ՌՄՀԹ:

Թռնիք ընդհանրական Ներսէսի կաթողիկոսի Հայոց առ համօրէն հայասեռ ազինս որոյ տեսչութիւն հաւատացաւ նմա ի Տեառնէ:

Epistola pastoralis S. Nersetus Clajensis Catholici Armeniorum ad universam Haicanam nationem cujus regimen ipsi a Deo fuit commissum. Quam ex armenio latinitate primum donatam... publici juris fecit Joseph Cappelletti presbyter Venetus. Venetiis, typis PP. Mechitaristarum in Insula S. Lazari, MDCCCXXIX.

Sancti Nersetus Clajensis Armeniorum Catholici opera; nunc primum ex armenio in latinum conversa, notisque illustrata; studio et labore D. Josephi Cappelletti presbyteri Veneti. Venetiis, typis PP. Mechitaristarum in Insula S. Lazari, MDCCCXXXIII.

Տեսան Ներսէսի Շնորհալոյ Հայոց կաթողիկոսի նամականի: Վեներս. Ս. Ղազար, 1838: — Առ եպիսկոպոսոսն և վարդապետան, և համօրէն դասս եկեղեցւոյ, որք յաւուր տօնի արմաւենեաց ժողովեալք ի կոչմանէ Տեառն Գրիգորիսի կաթողիկոսի Հայոց, եղբօր նօրին, ի ձեռնագրութիւն զնա կաթողիկոսութեանն Հայոց: — Թուղթ ընդհանրական առ

համօրէն հայասեռ արդինս, որոց տեսուծիւն հաւատացաւ նմա 'ի տեառնէ: — Գիր շրջաբերական առաքեալ 'ի կողմանս արևելից 'ի Կարս զինի նորակերտ եպիսկոպոսի ուրումն, զորոյ գիրս ցուցանէ զանունն: — Բան միսթարուծեան առ վտանգեալսն մարմնով, որք յանբարեաց ոմանց նախատեալք եղեն, զոր ծանուցին նմա դրով: — Թուղթ 'ի Սամուսիա քաղաք յաղագս Արեւորդացն դարձի: — Թուղթ 'ի Կոստանդինուպօլիս առ ոմն Պաւլոս քահանայ հայկազն 'ի Տարսոնէ Կիլիկեցւոյ, որ գնացեալ էր անդ հռոմացեալ, և բամբասէր զաղգս մեր 'ի ժամանակս Կիւռ Մանիլ Թագաւորին յորժամ հանդերձեալ էին միաբանել Հայք և Յոյք, և նա գրեաց առ Տէր Ներսէս, և 'ի չքմեղս եղև իւրոյ մնասուն: — Պատասխանի գրոյ ուրումն որ գրեալ էր առ նա բանս զկծանաց յանգուզն լրբուծեամբ: — Առ նոյն ժպիրհ: — Առ նոյն յիմարուծեամբ և հպարտուծեամբ լրբեալ ժպիրհ: — Առ երջանիկ վարդապետն Գէորգ: — Առ նոյն Գէորգ վարդապետ: — Առ եպիսկոպոսունս և վարդապետս Հայաստանեաց վասն սիրոյ և միաբանութեան ընդ Յոյնս: — Առ տէր Միքայէլ պատրիարգ Կոստանդնուպօլսոյ: — Պատասխանի Թղթոյն պատրիարգի Ատուրոց տեառն Միխայելի: — Առ Ստեփանոս ոմն վասն խնգրոյ մեկնութեան վերջին գլխոյ Սահմանաց գրոյն Դաւթի Անյաղթի: — Առ Ալեքս փեսայ Յունաց կայսեր յաղագս խնգրոյ դաւանութեան և կարգաց Հայաստանեաց եկեղեցւոյ: — Պատասխանի առաջին Թղթոյ Թագաւորին Հռոմոց Մանուէլի:

Ընդհանրական բռնորդ սրբոյն Ներսեսի Ենորհաւոյ: Երուսաղէմ, 'ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1871:

Ընդհանրական բռնորդ կամ նամակք սրբազան կաթողիկոսին ամենայն Հայոց տեառն Ներսեսի Ենորհաւոյ փոխեալ յաշխարհիկ բարբառ: Աշխատարեալ յաշակերտաց սուրբ Ոսհակեան դպրոցին Սամսիոյ: Կ. Պօլիս 'ի տպ. Նոյեան աղաւնւոյ, 1853:

Տեառն Ներսեսի Ենորհաւոյ Հայոց կարողիկոսի բանք շարհառ: Ի վեճեաիկ, 'ի սուրբն Ղազար, ԲՄԷԹ: Յառաջաբանն կը զեկուցանէ. « Ի մի յայս մա-

տեան բովանդակեմք զամենայն ասողաչափութիւնս
Շնորհալոյն : բայց յընթերցագունէն 'ի քերթածս
նորա յՈղբոցն Եգեսեայ և 'ի Մարականացն :

« Բայց գիտասցեն ընթերցողք, զի ոչ եթէ վարկ-
պարագի ընտրանաւ այտքիկ 'ի տիպ աման՝ ըստ
յեանոց ինչ պատուասա գրչապրաց, որոց յաւե-
լուածք անդասին յանհամութենէ տողիցն և 'ի կաղ
ոտիցն չափոյ նշաւակին՝ առ անհմուտս եւեթ պատ-
րուակեալ, այլ ամենայն զգուշեալ բաղդատեցան
ընդ տասն և առաւել եւս ձեռագիրս, յորոց մանա-
ւանդ չորք վաղեմիք են և հարազատք . 'ի ձեռին ու-
նելով և զամենայն տպագիրս : Իսկ զերկրայելի ըն-
թերցուածս յեա կոյս մատենիս գրոյմեսցուք : Բայց
զվիպասանականն միահետ ողբերգութիւն, ըստ ո-
մանց 'ի գրչագրաց, յերիս գիրս բաժանեցաք » :
Տես Յիսուս որդի :

Ողբ Եղեւսիոյ . « Ողբ Եգեսեայ քաղաքի, վայել-
չահիւս չափաբանութեամբ շարագրեալ՝ սրբոյն Ներ-
սէսի Շնորհալոյ՝ Հայոց կաթուղիկոսի Ալայեցւոյ :
Վիպասանութիւն Հայոց չափեալ ոտիւք, Տեառն
Վահրամայ մեծի վարդապետի : Ներբողեան առ
սուրբն Ներսէս Շնորհալին, ասացեալ Տեառն Ներ-
սէսի Խամբրոնացւոյ, ստանաւոր հեգմամբ յան-
գեալ : Զգուշաւոր քննութեամբ ուղղագրեալ՝ բաղ-
դատութեամբ ձեռագիր օրինակաց : Յընտրութեան
'ի հայրապետութիւն ամենայն Հայոց՝ Տեառն Եփ-
րեմի արքեպիսկոպոսի, առաջնորդին Հայոց Ռու-
սաստանու : Յամի Տեառն 1810, և 'ի թուականիս
Հայոց 1259 'ի մայիսի 20 : Արգեամբք և ծախիւք
պարոն Սարգիս Մատուր ԱղաՎալեանց կոչեցելոյն,
և 'ի նորին տպարանի որ 'ի Մագրաս » :

Տպագրողն 'ի յառաջաբանին կը ծանուցանէ .
« ... Գործատունս այս որ եղև նախկին լուսածող
սորա, ոչ միայն զաւետիս ուրախութեան ազգիս մե-
րոյ մատուցանէ զտպագրութենէ սորա, այլ և յայս
առնէ միանգամայն զփոյթն իւր և զհոգ՝ զոր կալաւ
ըստ կարի իւրում առ ուղղագրութիւն սորուն,
բաղդատութեամբ երկուց ձեռագիր օրինակաց եւ-
եթ, զորո միայն կարաց գտանել . մինն որ առաւել
ընտիր երեւեցաւ (թէ և ուրեք ուրեք խոտորեալ)

դռաք 'ի մէջ բազմաթիւ ձեռագիր հին մատենից պարոն Յարուծիւնի Իսահակեան, 'ի ձեռն հարազատի որդւոյ նորա պարոն Աբրահամ զուարթամիտ պատանեկին, որ ամենայօժար կամօք առձեռնպատրաստ ետ գործաատանս մերոյ զայս գրքոյն 'ի տպագրումն: Սոյնպէս է իմանալ և վասն միւս երկուց ոտանաւորացն՝ Վահրամայ վարդապետի և Ներսէսի Լամբրոնացւոյ, զորս յաջորդաբար կցեցաք ընդսմա. որք թէպէտ յառաջագոյն եւս տպեցեալք, այլ սակայն մինն յորոց թերակատար և զանցառեալ բողորովին. իսկ միւսն թէ և բազմօք ուղղագրեալ, այլ սակայն ոչ պարզեալ գլխովին »:

Որք Եղևնայ, ասացեալ սրբոյ տեառն Ներսէսի Ենորհաւոյ Հայոց կաթողիկոսի. զառաջինն 'ի լոյս ընծայեալ գործագրութեամբ տեառն Յովհաննու վարդապետի Զօհրապեան՝ Կոստանդնուպօլսեցւոյ: Յասիական ընկերութենէն Փարիզու, 1828 — ՌՄՀԷ: Ի Փարիզ, 'ի գործարանի Տօնտէի Տիւբրէ: *Élégie sur la prise d'Édesse par les Musulmans, par Nersès Klaietsi, patriarche d'Arménie; publiée pour la première fois, en arménien, par le D.r J. Zohrab de Constantinople. Ouvrage publié par la Société Asiatique. Paris, librairie Orientale de Dondey-Dupré père et fils, MDCCLXXXVIII.*

« ... Զգաղափար այսր ողբոց Եդեսայ, կ'ըսէ Զօհրապեանն 'ի յառաջաբանին, անգստին 'ի համբակութեան տիոցս ընդօրինակեալ իմ 'ի բրջագրէ եղելոյ 'ի Կիլիկիայ, և յետոյ ուրեմն յայլոց օրինակաց, և յընտրելագունէն գրելոյ յԵզնկայ՝ զտարբերութիւնսն առ նմին նշանակեալ. 'ի հասանելս 'ի Փարիզ՝ դէպ եղև ինձ յարբուծի մատենագարանին դատնել և զերրորդ օրինակ գործոյս. որ և սոյն այս՝ թէպէտև բազմօք վրիպագիր՝ յանձնուա գրէլ գծագրեալ 'ի վերջին ժամանակս, սակայն և այնպէս ոչ սակաւ նպաստ եղև յառաւել ուղղաբանութիւն առաջիկայ տպագրելոյս »:

Հռչակաւոր արևելագէտն Սէն-Մարթէն՝ այս գրոց վրայ հետևեալ տեղեկութիւնները կուտայ տպագրին սկիզբը գրած գաղղիական յառաջաբանութեան մէջ ... « Le mérite réel de ce poème,

l'une des productions les plus remarquables de la littérature arménienne, n'est pas le seul motif qui doive le rendre digne de l'attention de la Société Asiatique de Paris. Le poème se rattache à l'histoire des guerres et des conquêtes que les Français firent dans l'Orient pour la délivrance de la Terre-Sainte... La chute d'Édesse remplit de douleur tous les peuples de l'Europe. Les exhortations des souverains Pontifes, les prédications de S. Bernard, amenèrent une seconde croisade. Notre roi Louis-le-Jeune et l'empereur d'Allemagne Conrad passèrent en Asie pour reconquerir Édesse. Le zèle qui faisait courir aux armes les guerriers de l'Occident, inspirait aussi les poètes de l'Orient. Il a produit le poème élégiaque de Nersès Klaietsi. On voit par la chronique syriaque de Grégoire-Bar-Hebræus, ou Abou'lfaradj, que les poètes syriens s'étaient exercés sur le même sujet ».

Որք Եդեսիոյ սրբոյն Ներսիսի Ծնորհալուոյ : Թիֆլիզ, 'ի տպարանի Ներսիսեան Հոգևոր Դպրոցին, 1829 :

Եդեսիոյ ողբին առաջին կէտը՝ մինչև 1358 տուր Տիւրքիէ հանրածանօթ հայերէնագէտը՝ քննագրով ու գաղղիական Թարգմանութեամբ հրատարակեց իւր Recueil des Croisades, Documents arméniens երկասիրութեան մէջ (Հատոր Ա. 226-268) այսպիսի վերնագրով. Elégie sur la prise d'Edesse. Նայման՝ ուրիշ հայեմէնագէտ մ'ալ՝ սոյն գրքին վրայ կարճ քննադատութիւն մը ըրած է 'ի Jahrbücher der Wissensch-kritik, 1829, n.º 51. Շահան Զրպեաի Թարգմանութեամբ՝ հատուած մը գրած է Միշոյ Խաչակրաց պատմութեան մէջ, Հատոր Բ. 136, չորրորդ տպագրութիւն :

Մեկնութիւն սուրբ աշտարակի ուր ըստ Մատթեոսի, արարեալ 'ի սրբոյն Ներսիսի Ծնորհալուոյ մինչև 'ի համարն 17 հինգերորդ դիտոյն. և անտի աւարտեալ յերանելոյն Յովհաննու Երզնկացւոյ՝ որ և կոչի Մործորեցի : Տպագրեալ ըստ ընտիր օրինակաց վէհափառ հրամանաւ Տեառն Կարապետի արհի-

եպիսոփոսոսի և երանաշնորհ պատրիարքի մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպօլսի, արդեամբ մահատեսի Աբրահամ ամիրայի Ակնեցւոյ յիւրում իսկ տպարանի: Թամի տեառն 1825, մարտի 16. 'ի Հասանփաշայ խանն: Է Գ 656 21 X 29

Յիշատակարանին մէջ կը կարգանք. «... Ակնեցի Թերզեանց հոգեսէր և քաջատոհմ մահատեսի Յովհաննեան ... Աբրահամ ամիրայն յիւրում սեփհական գործարանի՝ եղև արգար արդեամբ իւրով պատճառ տպագրութեան հոգելից մեկնութեան սրբոյ աւետարանին Մատթէոսի, զոր Շնորհալի սրբազան հայրապետն մեր Ներսէս Կլայեցին ունէր արարեալ մինչև 'ի հինգերորդ գլխոյ տասնևեօթներորդ համարն, ուր ասէ Մի համարիք: Եւ 'ի յայնմանէ անտի մինչև ցվախճանն մեկնեալ էր Պլուզ Յովհաննէս վարդապետ՝ անուանեալն Երզնկացի կամ Մործորեցի» : Կը յանձնէ յիշել բաց 'ի բարերար հրատարակողէն և յընտանեաց նորա՝ նաև « զսրբագրող սորին 'ի գործ տպագրութեան՝ մինչև 'ի 56 երեսահամար մեկնութեանս զմեծիմաստ Թագաւոր վարժապետն Առլանեան, յեա որոյ զանարժան ծառայս ծառայիցն Ատողծոյ և զօրհնեալ ազգիս Հայոց անձնընծայ պաշտօնեայս Անդրէաս վարդապետս Ակնեցի՝ որ եմ սրբազան պատրիարքի յետին սպասաւոր, և զընկերակիցն իմ յայս գործ՝ և զհամաձին եղբայրն իմ ըստ հոգւոյ՝ զԱբրահամ վարդապետն Կոստանդինուպօլսեցի » :

Տես Հ ա Լ ա տ ո Վ խ ո ս տ ո Վ ա ն ի մ :

*Շնորհալի եւ Պարագայ իւր. երկասիրութիւն Հ. Ղեւոնդ Մ. Ալիշան Մխիթարեան վարդապետի: Վէնետիկ, 'ի վանս Մխիթարայ որ 'ի սուրբ Ազգար, 1873:

X

*Շուշան Շաւարշանայ. շարագրեաց Գարեգին վարդապետ Սրուանձտեանց: Տպագրութիւն Ե. Մ. Տնտեսեան: Կ. Պօլիս, 1875: Է Գ 109

10 X 14

*Շօէյլ (Սամիսոն). Պատմութիւն Խաչակրութեան և Թագաւորութեան Երուսաղէմայ, 'ի Սամիսոն

X Շօբաբբուրաչու զամուշակի կար իպրայ...ի կամարակոթու թրու ամուշի քաղաքացի, իւրեանց աբրահամ ամիրայի պատրիարքայ, իւրեանց սրբազան պատրիարքի յետին սպասաւոր, և զընկերակիցն իմ յայս գործ՝ և զհամաձին եղբայրն իմ ըստ հոգւոյ՝ զԱբրահամ վարդապետն Կոստանդինուպօլսեցի : Կ. Պօլիս 1901

Շօէյլէ. Թարգմանեաց Հ. Ա. Առաքելեանց. 'ի նը-
պաստ Ճեմարանի Ս. Էջմիածնի: Ի Վաղարշապատ,
'ի սպարանի սրբոյ կաթուղիկէ Էջմիածնի, ՌՅԻԳ-
1874:

Ողբ Հայաստանեայց « (Տետրակ որ կոչի), շա-
րագրեցեալ 'ի Թագէոս քահանայէ, որդւոյ Տէր
Անգրէասի Նոր Զուգայեցւոյ, Սօգինեանց կոչեցե-
լոյ, 'ի վայելուծն մանկանց եկեղեցւոյ ... 'ի Թագա-
ւորութեան օդոստափայլ տեառն Երկրորդի Հե-
րակայ արքայի 'ի Թիփլիս, յամի մարդէղութեան
փրկչին մերոյ 1791, և 'ի Թուականութեանս Հայոց
1240. 'ի Հնդիկս, մայրաքաղաքն Մազրաս, 'ի սպ.
Տէր Յարութիւնի Շմաւոնեան Երբազացւոյ »:

Ողբերգութիւն 'ի վերայ մահուան Յուլիոսի Կե-
սարու, Թարգմանեալ 'ի Յակոբայ Նազար Շամբեան
յանգղիականէն: Գործ Վոլթեռի գաղղիացւոյ:
Մասրաս, 1818:

X
Ողբերգութիւն: Սոչրքն վարդան: — Սոչրքն
Տրդատ: Յօրինեալ 'ի Պ. Տիգրանայ Ամիրճանեանց,
յաշակերտէ Ժառանգաւորաց դպրոցի վարադայ:
Տպագրեալ 'ի սպ. Վասպուրական Արժւոյն 'ի Վան,
1862: Կ. Տ. 52 173 10 1/2 X 16

Ողբք եւ քառաջանք. « Բան բարառնական ու-
գեալ դիմառնարար 'ի դիմաց Վաղարշապատու կա-
թուղիկէին Էջմիածնի: Զքեզ աղաչեմ ով տէր Յի-
սուս, — Լեր ձեռնտու ինձ լըքելոյս »: Իսկ երկրորդ
ճակասն. « Ողբք և հառաչանք 'ի դիմաց մօր մերոյ
սրբոյ Աթուոյն Էջմիածնի: Արարեալ Տեառն Սահ-
փաննոսի նախագահ Մետրապօլաին Սիւնեաց' որ-
դւոյ Տարսայիճ իշխանին. 'ի խնդրոյ շնորհազարդ
սուրբ վարդապետին Խաչատրոյ Կեչառացւոյ, 'ի ԶԻՐ
Թուականիս մերոյ: Տպագրեալ ... հրամանաւ և ծա-
խիւք' սուրբ Աթուոյն Էջմիածնի ծայրագոյն Նու-
րակի' Ռուսաց երկրի ամենայն ազգիս Հայոց' Առա-
քելաշաւիղ Առաջնորդ Տեառն Յովսեփայ սրբազան

արքեպիսկոպոսի Սանահնեցւոյ Արղուժեանց: Յամի տեառն 1790, յօգոստոսի 26: Ի տպարանի նորին Խարձր Սրբազնութեանն: Ընդ հովանեաւ երկնահանգէտ սուրբ Խաչ վանիցն որ 'ի Նորն Նախիջեւան»: Վերջաբանին մէջ ալ կը ծանուցուի թէ Յովսէփ արքեպիսկոպոս «... Ի Սանկա-Պետրբուրգ մայրաքաղաքէն զտպարանն 'ի Նոր Նախիջեւան փոխարեւեալ՝ զչասաստութիւն ետ 'ի նորահառոյց սուրբ Խաչ վանքն երկնահանգէտ »:

Բ. Տպ. Ողբք և հառաչանք 'ի գիմաց մօրս մերոյ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի, Տեառն Ստեփաննոսի Սիւնեաց այցելուին, որդւոյ Տարսայիճ իշխանի, ըստ խնդրոյ վարդապետին Խաչատրոյ Կեչառացւոյ, 'ի 2ԻԸ Թուիս մերոյ: Ի տպարանի Արարատեան ընկերութեան 'ի Կալկաթա, 1846:

X Ոսկերերան (Ս. Յովհան). ԽՐՄեկնութիւն սրբոյ Աւետարանին որ ըստ Յովհաննու: Տպագրեցեալ... ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնի բազմահաւաք եկեղեցւոյն, 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի, 'ի տպարանի Գրիգոր գպրի Մարզուանեցւոյ »: Յ'էջն 957 դրուած է յիշատակարան Կիրակոս վարդապետի որ կը պատմէ զեղանակ թարգմանութեանն և աշխատութեանն 'ի նոյն, ունելով և թուական այսպիսի. « Էր թիւ 'ի սկզբան արարչութեանց 'ի մեզ 8512 ամ. իսկ 'ի կենարար գալստենէն Քրիստոսի ՌձԹ ամ. իսկ 'ի Խոսրովայն Պարսից սկսեալ մերս թիւ ըստ ամաց 5242. իսկ ըստ աւարտման առաջին շրջանին 5218. նորս սկսեալ շար ամաց 17 ամ »: Տպագրողաց յիշատակարանին մէջ ալ կը կարդամք. « ... Եհաս 'ի կատար ապեցման ... 'ի հազարերորդի հարիւրերորդի վացսներորդի և վեցերորդի հայկազնեանս տումարի ... արգեամբք և ծախիւք համագումար եղբարց լուսաւորչածին երամոց ... Յիշեմք զՆերսէս եպիսկոպոսն Եփեսոսի, որ ... ետ մեզ օրինակ մի ընտիր վասն ապեցման, որ էր գրեցեալ 'ի վաղուց հետէ ... 'ի ձեռն ... ուրումն Երեմիա վարդապետի ... (և մեք ունէաք զայլ օրինակ) որ էր գրեցեալ յերկրէն Կիլիկիոյ 'ի սահմանս տանն Արսայ ձեռամբ տէր Ղազար քահանայի »: Էջ 1045.

16421

« Սրբոյն Յովնաննոշ Ոսկերիասնի Կոստանդնուպօլսոյ արքեպիսկոպոսի Հաաընտիր գիրք և Ճառք և ներբողեանք: Թարգմանեալ 'ի յոյն բնագրէ երկասիրուածեամբ Տեառն Հ. Եզիայ վարդապետի Թովմաճանեան Կոստանդնուպօլսեցոյ, 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ: Տպագրեալ արդեամբք աստուածասէր Մանուկ ազոյի Կարնեցոյ մահաեսի Աստուածաարեան»: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, ԹՄԿԷ - 1818:

Հատոր Ա. « Առ անկեալն Թէոգորոս, գիրք երկու: - Յաղագս կուսութեան: - Յաղագս քահանայութեան գիրք վեց: - Յերանելին Բաբելաս և ընդգէմ Յուլիանոսի և Հելլենացոցն: Հատոր Բ. Առաջին ճառ յորժամ ձեռնագրեցաւ քահանայ՝ յանձն իւր, և յեպիսկոպոսն և 'ի բազմութիւն անդրժողովրդոցն: - Ներբողեան յամենայն սուրբս որք վկայեցին յընդհանուր աիեզերս: - Ի սուրբ վկայուհին Պեղագիա անախոքացի: - Ի սուրբ մարտիրոսն Իշնատիոս Աստուածազդեաց, արքեպիսկոպոս մեծին Անախոքայ, որ 'ի Հռովմ ածեալ վկայեաց անդանօր, և անդուստ ապա դարձեալ փոխեցաւ յԱնախոք: - Ի սուրբ Մակաբայեցիսն և 'ի մայր նոցա, ճառք երկու: - Ճառք կրկին 'ի սուրբ մարտիրոսսն, և յայն՝ եթէ չէ պարտ քարոզել 'ի շնորհս ունկընդրաց: - Յաղագս սրբոյն Բաբելայ վկային: - Ճառ ներբողական 'ի սուրբ վկայն Ղունկիանոս: - ՅԱնդրիականացն Ճառ Բ. Դ. Ե. Զ. Է. Ը. Թ. ԻԱ: - Ճառ ընդգէմ որոց Թողեալ զեկեղեցիք դիմեցին 'ի ձիրնութացս և 'ի Թատերս: - ՅՍւարոպիոս ներքինի՝ պաարիկ և հիւպատոս: - Ի փոխադրութիւն նշխարաց և յԵւգոքսիա դշխոյն: - Նախ քան զաքսորն: - Ճառք կրկին, յորժամ գարձաւ յառաջին աքսորանաց: - Եթէ որ անձին իւրում չմնասէ, զնա ոչ ոք կարէ մնասել:

Յովնաննոշ Ոսկերիասնի Կոստանդնուպօլսի եպիսկոպոսապետի յԱւետարանագիրն Մատթէոս Գիրք կրկին: Ի Վենետիկ, 'ի տպար. Ս. Ղազարու, յամի 1826 - ԹՄՂԵ:

Յառաջաբանն կ'ըսէ. «... Մեզ ոչ ինչ ընդհատ գովութեան և զարմանաց է հրաշալի ոճ հայկազն

Թարգմանչիս, իբրև գրիչ ոսկի ոսկեբուղիս՝ բերանոյ 'ի ճահ եկեալ: Չի զհոգի և զմասսս բնագրին յամենայնի անվրէպ պահեալ քան Թէ զխորանս բառից, այնպէս կենդանագրէ զնոսա 'ի հայ բան, մինչև 'ի բնէ հայերէն զսա կարծել շարագրեալ՝ քան Թարգմանածոյ ստացուած. կրկին բախտի յաջողուած յօրինեալ զսա իւրոցն՝ բազմերան Թարգմանչին, զի ընդ այնպիսի աստուածային ճարտարաբանութեան և զայսպիսի գանձ ունիցին և օրինակ հարազատ հայկաբանութեան:

« Բնագիր մատենիս յինսուն ճառս բովանդակի, զորս և համարին քննիչք խօսեալ Ոսկեբերանի ընդաման 390-398 յԱնտիոք քաղաքի, որպէս և յայտնի իսկ ասէ ինքն 'ի յորդորակի եւթն ճառին... »

« Հայ Թարգմանն, որ անշուշտ մի 'ի գլխաւոր աշակերտաց սրբոցն է Սահակայ և Մեսրոպայ, Թուռի ինքն բաժանեալ զմատեանն յերիս գիրս կամ հատորս, և եգեալ առ իւրաքանչիւրն զքանկ ճառից, որ չերևի 'ի յոյն: Առաջին գիրքն՝ ճառք քսան և հինգ, կոչումն առեալ է Երևոյց, վասն զճնունդս Աստուածացն և զՏեառնն սկիզբն ունելոյ. երկրորդըն՝ ճառք քսան և ութ, Կափառնաւոր գիրք, զի սկիզբն առնէ 'ի բանն. « Եւ մտեալ 'ի Կափառնաւոր, մատեաւ առ նա հարիւրապէս մի ». երրորդն՝ Կեսարացոց կամ Փարիսեցոց գիրք վասն անտի սկսանելոյն, Թէ « Ալեալ 'ի կոյմանս Փիլիպպեայ Կեսարեայն հարցանէր զաշակերտսն ». և սորա էին արգեւք ճառք երեսուն և եւթն, եթէ չգոյր և այլ հատոր չորրորդ. քանզի երևի ուրեք և յորջորջումն խաւերդարեան գրոց:

« Առաջիկայ մատեանս ունի տալ անթերի զառաջին և զերկրորդ գիրսն. զի զայսոսիկ միայն յաջողեաց մեզ գտանել և Թափել յամենածախ ժանեաց ժամանակին, մինչև ազգասէր փոյթ հայկազանց կամ սուրբ ժամանակաց յայտնեսցեն զքանկալին զայն զերրորդ մասն: Միայն զհասակոտորս սորա ունիմք 'ի մաի առ ժամս տալ 'ի լոյս յայլ հատոր, զի մի բնաւ անճաշակ մնասցեն փափաքօղք:

« Զհայ Թարգմանութեանս օրինակ համեմատեցաք ընդ յուսին և ընդ այլ գաղափարս, և ընդ

Շնորհալին մեր, 'ի սրբել զնա յաններելի եւեթ վրիպանաց գրչին: Այլ ոչ յոյժ ընդարձակեալ զայդոցիկ դատաստան. զի, որպէս յայտնի վիպէ յիշատակարան գրչին, 'ի չորից ընտիր և ստոյգ օրինակաց ընդօրինակեալ էր մերս, 'ի թուականութեանս Հայոց ԶԷՐ, ըստ կարի կարևոր զգուշութեամբ, զայլ և զայլ ընթերցուածսն 'ի լուսանցս գրոյմելով: Մեք սովորաբար զլուսանցիցն 'ի ծանօթութիւնս նշանակեալ, զծիջինն պահեցաք. իսկ ուր անդէպն թուէր և անկիրթ, զլուսանցիցն առաք 'ի ներքս, և զօրինակին նշանակեցաք 'ի ներքոյ. ուրեք և 'ի յունէն ուղղեցաք 'ի կարգի անդ, զմերն 'ի ստորև միշտ դրոյմեալ. իսկ ուր արգարանայր իւիք մերս, առանց փոխելոյ զայն՝ զոյնն ստորագրեցաք. և այն 'ի կարևորս ինչ եւեթ ... Էր և թուղթ մի 'ի գաղափարէ մերմէ անկեալ, 'ի ճառն ԺԲ երկրորդ դրոյն, զոր համարձակեցաք նորոգ թարգմանութեամբ լնուլ 'ի յունէն» :

Յովնանեռն Ռսկերերանի Կոստանդիանուպոլսի և պիպկոպուսականի յԱւետարանագիրն Մատթէոս, Գիրք երրորդ թերի, և 'ի թուղթսն Պաւղոսի հատուածք: Ի վննեակի, 'ի տպարանի սրբոյն Վաղարու յամի 1826, ՌՄԷԵ:

Ի գլուխ հատորոյն դրուած յայտարարութիւնը կը ծանուցանէ. « Զհատակոտորս երրորդ գրոց Մատթէի մեկնութեանն՝ որպէս 'ի յառաջաբանին խոստացաք, ահա ժողովեմք այսր. զի մի և նշխարք հրաշալւոյ մատենին կորիցեն: Աւաղ զի գրչագիրք ընտիրք չեն մեզ, զի գէթ անեղծ զնշխարսն ունեաք. այլ ո՞ գիտէ, տացէ ժամանակն և հայրենասէր խուզարկուաց փոյթ և զսոցայս հաստատուն օրինակ, և զթերւոյն լրումն:

« Զհետ երրորդ գրոցս յաւելումք և զհատուածս մեկնութեանց սորին սրբոյ 'ի թուղթսն Պաւղոսի, յերից օրինակաց գրեթէ զայս ամենայն ժողովեալ. 'ի կրկին ճառընարաց որ յԵրուսաղէմ քաղաքի և 'ի կողմանս Կիլիկեայ դրեալ են, և 'ի հօտրգիր օրինակէն՝ որ կոյ 'ի մատենադարանն արքունի 'ի Փարիզ, ծաղկաքաղ յորդորակաց ամենայն մեկնութեանցն: Եւ է ընտրելագոյն 'ի սոսա փարիզեանն, թէպէտև

անդերձ 'ի բազմավրէպ գրչին սխալանաց, այլ և ոչ
սա առաջնում ընտիր օրինակիս հաւասարէ՝ երկուց
դրոց մատթէոսեան մեկնութեանն. և ոչ ճառընտիր-
քքն, որք և ուրեք ուրեք քաղուածոյ ունին զճառ-
սըն, և կամաւոր գրչացն փոփոխմունք 'ի նոսա գու-
շակին. նմին իրի և ոչ նովին երկիւղածութեամբ ճըշ-
դեցաք՝ յորս ինչ յայտնի վրիպակ թուէր մեզ »:

Յովհաննէոս Ոսկերերանի Եղոստանդնուպօղսի եպիս-
կոպոսապետի մեկնութիւն թղթոցն Պաւլոսի: Հա-
տոր Ա. Մեկնութիւն թղթոցն առ Տիմոթէոս, Տի-
տոս, Կողոսացիս, Փիլիպեցիս, Եփեսացիս: Ի վեներ-
տիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յամի 1862-Ռ86Ա:

Հատոր Բ. Մեկնութիւն թղթոցն առ Հովմայե-
ցիս, Հատուածք և ճառք երկրայապանք:

Ի Յառաջարանին կը կարգանք. « ... Մատենա-
գրութիւնք (Յովհաննէոս Ոսկերերան հայրապետի)
Ճոխագոյնն յարեւելեան հարս եկեղեցւոյ՝ 'ի հելեն
բնագրին յերեքասան հատորս բովանդակին. և ըստ
նմանէ յեա գարուց բազմաց լաաին թարգմանու-
թիւնն. երանի թէ կիսով չափ կային և առ մեզ, այլ
պատառիկքն և եթ մնացեալք առ վանականս պահին
անկորուսա, որպէս նուիրական նշխարք հնութեանց
ողգիս: Մի էր յայնցանէ և չորեքասան թղթոցն
Պօղոսի մեկնութիւնն, հրաշալւոյն 'ի գրուածս՝
մատթէոսեան մեկնութեանն համապատիւ: Ոյր ա-
զագաւ աշխատութիւն յանձն առեալ տարագնաց
ուղեւորութեամբ յաշխարհ հեռուոր, և 'ի ձեռն
հմտից գրագիտաց 'ի Պարսկաստանէ, և 'ի գրատանց
Սլրոպոյ ուր պատառիկ մի 'ի ցանկալի նշխարացդ
գտանէր ընդ ժամանակս ժամանակս՝ և այժմ 'ի նո-
րոյ՝ հաւաքեցաք խնամով առ ողջ ածելոյ զչորեքուս-
սանեցունց թղթոցն անթերի: Այլ զի անհար եղև
բարեբաղդութեանդ հանդիպելոյ լիովին, նախա-
խնամութեանն այլում թերեւս պահեալ զնոյն ժա-
մանակի, զոր գտաքն՝ յերկուս հատորս ամփոփե-
ցաք. յառաջնումն զվեցեցուն թղթոցն զանթերի բո-
վանդակութիւն, և յերկրորդումն զթերիսն հան-
դերձ հատուկտիր հատուածովք այլոց թղթոցն.
յաւելեալ և հատածս ինչ մեկնութեանց այլոց գրոց,
այն է Գործոց, և հին թարգմանութեանն Յոհանն-

նու աւետարանին, մերձ գնելով վերջնոյս մանրագիր
խաորև՝ և զնոր թարգմանութիւն նորին որ առ Աի-
լիկեցւովք, առ 'ի տալ պատճառս հայրենասէր իւր
նամոց փոյթ ունելոյ 'ի գիւտ այլոցն ևս. մնացորդաց
թէ գուցեն՝ 'ի լրումն բովանդակութեան գործոյն:
Ի կատարած մատենիս թողաք և զերկրայական
ճառս, ըստ հմուտ քննարանութեան մեծի առն
Մոնֆորդնի զատուցեալ յայլոցն. որոց թէպէտ ան-
կորուստ կան յոյն բնագիրք, այլ ըստ ոճոյն զանա-
զանութեան ոչ հարազատ դատեալ 'ի նմանէ: Ահեռ
նոցա յաջորգեն և սակաւք ոմանք 'ի ճառից որք 'ի
յոյնն 'ի սպառ պակասեալ՝ առ մեզ միայն գտանին,
զորոց գիտնոց թողումք դատաստան առնել: Ի բաց
թողաք 'ի սուրբէս և զայլ ճառս յոյժ սակաւս,
որ ոչ միայն անյիշատակ են 'ի յոյն բնագրին, այլ և
ինքնին ակներև տեսանի ամենեցուն անհարազատու-
թիւն նոցա՝ անհմտից ոմանց լինել գործ և ոչ ոս-
կիարան գրչին:

« Իսկ զհարազատ ճառս զոր Ոսկերերան յայլ և
այլ գէպս խօսեցեալ է յԱնտիոք և 'ի Բիւզանդիա
'ի սկզբանէ անտի քահանայութեան իւրոյ մինչև
ցվախճան, ամփոփեցաք յառանձին հատորի, սա-
կաւս գտեալ 'ի նոցանէ քան զոր 'ի յոյնն, որ ճոխ
է յոյժ յոյժ քան զմերն. և չիք ասել թարգմանչի՞ն
ըստ կամի հաւորնոր արարեալ զայնոսիկ, եթէ այն-
քան միայն հասին 'ի մեր ձեռս. թէպէտև կարծիք
գիտնոց են զամենայն մատեան սրբոյ հօրն անթերի
գարձուցեալ 'ի հայ մերոց թարգմանչաց. այս և եթ
յայանի տեսանի ոչ 'ի միոյ գրչէ թարգմանեալ և ոչ
զամենայն ճառ անթերի սււարտեալ, այլ ուրեք ու-
րեք զեզէեալ 'ի հատուածոց, մանաւանդ յԱնգրիա-
կանն, զոր ոչ 'ի բուն թարգմանչէն կարծեմ, այլ
'ի յետին օրինակողացն. որոց և շնորհ ևս ունիմք զժ
զգատտակ գրչութեանն յանդէպս խնայեալ՝ սակոյն
խօհեմութեամբ թերեւս 'ի բաց թողեալ է զհա-
տածնն, զի մնացեալ մասամբքն անայլայլակ կան ի-
մասաք կապակցութեանն, որպէս ակներև տեսանի 'ի
բաղգատութենէ ընդ յուսականին: Գիտասցէ հայ-
րենասէրն զի 'ի թերակատար մատենից նորին սրբոյ
վարդապետին՝ կան և մեկնութիւնքն Յայեայ և Ե-

գեկիելի, Թերի յոյժ և երկոքեան, զորս անթերի օրինակաց ակնկալեալ Թողումք առ ժամս) :

Յովհաննու Ռսկերերսևի Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոսի շառք: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յամի 1861-ԹԾԺ:

Համառօտ յառաջարանին մեջ կը կարգանք. « ԶՃառս Ռսկերերանի զոր յայլևայլ դէպս խօսեցեալ է նորա, պատեհաւս այսու ամբք 'ի լոյս 'ի վայելս հասարակաց, Թէպէտ և յոյժ նուազունս Թուով քան որչափ կան 'ի յոյն բնագրին. և զայն յերկուս կարգս բաժանեցաք ըստ յոյն տպագրին՝ հետևելով հմուտ քննարանութեան Մոնֆորսնի, յառաջնումն զհարազատան և զաներկրայելիսն գասեալ ըստ նորա, և յերկրորդումն զերկրայականսն. յաւելլաք զկնի և զորս յազգի մերում ևեթ գասնէին յանուն սուրբ վարդապետին, յունականին նոցա ցարդ չերևեալ ուրեք և կամ կորուսեալ և Թերեւս 'ի սպառ ընդ անհարազատս դրեալ 'ի գիտնոց. դէպք ժամանակաց և հայրենասիրացն իզձք տացին լրումն ամենայն Թերութեանց 'ի Ճոխութիւն և 'ի Ճշդութիւն ազգային ցանկալի մատենագրութեանց :

« Ի ստորևս ճառիցս իւրաքանչիւր գայէն խնդրողք զԹիւ օրինակաց նոցա, և զմեր ընտրութիւն 'ի նոսա 'ի բաղգատութենէ յունականին » :

Երանկերոյն Յովհաննու Ռսկերերսևի մեկնութիւն Եսայեայ մարդարէի: Վենետիկ, 'ի ապար. սրբոյն Ղազարու, 1880-ԹԾԻԹ:

Յառաջարանն կը ծանուցանէ. « Ի բազում ժամանակաց հետէ իզձ ըեալ մեզ հրատարակութեամբ մատենիս 'ի լոյս ածել և զկարևոր զայս մասն Թարգմանութեան մատենագրութեանց սրբոյ Ռսկերերան հայրապետին, և վասն բազում պատճառաց յերկարեալ ձգեցաւ ցայսօր ժամանակի: Գլուխ պատճառաց յապաղելոյ տպագրութեանս, որպէս և ակնարկեալ է 'ի յառաջարանի մեկնութեան Թղթոցն Պօզոսի, եղեն հանգամանք ձեռագիր օրինակի սորին, որոյ մի ևեթ գողով, և այն լի վրիպակզք և 'ի տեղիս աեղիս պակասաւոր, աայր ակնկալել մեզ նորոգ օրինակաց, որովք մարթ լինէր լրացեալ և ազգագիր

ընծայել զայն 'ի լոյս . մտնաւանգ զի լուեալ իսկ է մեր թէ դասին առ ոմանս յաղգայնոց 'ի պակասեալ կոտորակաց օրինակիս մերոյ . այլ քանզի ցարգ չեղէն մեզ դէպք 'ի ձեռս բերելոյ զնոսին, վասն որոյ լաւ վարկանիմք ընծայել . . . հանդերձ թերուծեամբքն, քան թէ սպասեալ մնալ այլ եւս՝ անստոյգ օրինակաց, որք եթէ հրատարակեսցին 'ի հայրենասէր խնամոց՝ բազում յոյժ դործեն օգուտ, լրացուցանելով զպակասաւոր մատունս սորին, և զանստոյգսն և զտարակուսականս բացայայտելով : . . .

« Մի միայն օրինակ էր առ մեզ գրոցս, և այն ան . թուական՝ առանց ինչ յիշատակարանոց . 'ի սկզբանէ, 'ի միջի և 'ի վերջոյ թերի . . . Եղանակ գրուծեանն՝ որ է միջին անուանեալ երկաթագիր, և արտաքին երեւոյթ մատենին, յօրինեալ 'ի բամբակեայ թղթոյ՝ տան մեզ գուշակել յերկոտասաներորդ դարու գաղափարեալ լինելոյ . . . Ուր ուրեք կարևոր պէտք էին՝ ուղղեցոք զյայտնի վրիպակս օրինակին, 'ի սակաւ տեղիս միայն նշանակելով զվրիպեալսն 'ի ստորև . . . Մարթ էր և 'ի բազում տեղիս գուշակօրէն սրբագրել զվրիպակ թուեցեալս օրինակին և զտարակուսական իմաստս, այլ կամաւ զանց արարաք զոյսու առաւելութեամբ, ընտրելով յաւէտ զճեա դնալ մերոյս վկայեալ հաւատարմութեան 'ի սպագրութիւնս նախնեաց . . .

« Յայսօր ժամանակի առ բանասէրս Եւրոպիայ անծանօթ եկաց մատենագրութիւնս այս սրբոյ Հայրապետին, բայց միայն յեթանեցունց առաջին գրելխոցն և յուծերորդէն մինչև ցհամար մետասաներորդ . որոց յոյն բնագիրն երևի նոյն լինել, զորոյ գիւտն ծանուցանէ և օրինակս մեր յէջ 102, եթէ « Մինչև ցայս վայր գտաւ իւրովք ձեռովք գրեալ երանելոյ Յոհաննու յունարէն » . որով և յայտնապէս աայ մեզ գիտել եթէ ամբողջութիւն գործոյս կորուսեալ էր և առ նախնեօք, և զի հայկական թարգմանութիւն սորին եղեալ էր յառաջ քան զկորուստ բնագրին, ընդ այլ թարգմանութիւնս մատենագրութեանց սրբոյ Հայրապետին, որպէս և հաւանական յոյժ երևի 'ի սեղմ և 'ի հայկաբան ոճոյ գրութեանն, որ բազում ուրեք յիշեցուցանէ մեզ

զտիպս կերպարանաց բանիցն թարգմանչի մեկնութեանն Մատթէի :

« ... Բազում ներքին ընծայութեամբք մարթի հաւաստի ցուցանել զհարազատութիւն հայերէն շարայարուժեանս, այլ առ այս ոչ պակասեն մեզ և արտաքին աւանգութիւնք և վկայութիւնք 'ի նախնեաց մերոց : Որպէս Գաւիթ ոմն վարդապետ յերկատասաներորդ գարու, որ 'ի յորդորանաց Պետրոսի վարդապետի իւրոյ գրեաց զծաղկաբազ մեկնութիւն իւր Եսայեայ, յոլով ուրեք 'ի կարգի բանից Ս. Եփրեմի և Ս. Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ և այլոց սրբոց Հարց, 'ի մէջ բերէ ըստ բառից անգամ և զբանս Ոսկեբերանի 'ի մեկնութենէ աստի Եսայեայ : Սոյնպէս և Գէսրդ վարդապետ Սկեււացի, 'ի վերջ կոչս ԺԳ գարու, 'ի խմբագիր մեկնութեան իւրում Եսայեայ, գրելոյ յաւուրս « արքային Հայոց Հեթմոյ միակեացն կոչեցելոյ » (1289 - 1305) որպէս աւանգեալ է 'ի յիշատակարանին, բազում ուրեք փոքու իւրեք փոփոխութեամբ յառաջ բերէ և զբանս 'ի մեկնութենէ աստի Եսայեայ՝ յանուն Ոսկեբերանի : Գարձեալ 'ի փոքրիկ ծաղկաբազ մեկնութեան Եսայեայ՝ Գրիգորի Տաթեւացւոյ, 'ի վախճան ԺԳ գարու, զոր ժողովեալ է 'ի բանից վարդապետին իւրոյ Յովհաննու Որոտանցւոյ՝ Կախիկ մակնուանեալ վարդապետի, նոյնպէս 'ի ԺԳ գարու, բազում ուրեք ըստ մեկնութեան Ոսկեբերանի ունի զիմաստն, թէպէտև շտրագրութիւնն օտար իցէ 'ի վերջնոյս և ոչ յիշատակիցէ զանուն Ոսկեբերանի :

Երանելոյն Յովնաննու Ոսկեբերանի կոտանդեալ պոյսի կախիկոպոսապետի ներբողեան տասցեալ յաղագս վարուց և նահատակութեան սրբոյն Գրիգորի Հայոց մեծաց հայրապետի 'ի Կոկիսոն Հայոց մինչ յաքսորանս էր, 'ի խնդրոյ հայազին որումն եպիսկոպոսի և վարդապետի համազգւոյ նորին Գիոսկորոս անուն կոչեցելոյ, և այլ եւս յօգնախումբ բազմութեան որք ժողովեալ էին յաւուր յիշատակի մեծահաւակ տօնի նորին սուրբ Լուսաւորչին արևելեան աշխարհին : Հրատարակեալ հանգերձ լատին թարգմանութեամբ 'ի Մխիթարեանց վէնետոկոյ, 'ի Ս. Լազար, 1878 :

Beati Johannis Chrysostomi patriarchæ Constantinopolitani, Oratio panegyrica de vita et laboribus Sancti Gregorii patriarchæ Majoris Armeniæ, Kokisi Armeniæ urbe ab eo exulante habita, rogatu episcopu et doctoris ejusdem nationis et consanguinei, Dioscori nomine, aliorumque multorum qui die festo celeberrimo ipsius sancti partium orientalium Illuminatoris simul convenerant. Cujus originalis textus desideratur, ex antiqua armeniaca versione Mechitaristicæ Congregationis opera in latinam linguam translata. Venetiis, in S. Lazari Insula, anno MDCCCLXXVIII.

Տես Ն երբ որդեան, Ս ու փ երբ:

X

Ռսկերերանի վարք. « Պատմութիւն վարուց, ըս-
քանչեւեաց և գիսուածոց սրբոյն Յովհաննու Ոսկե-
բերան հայրապետին Կոստանդնուպօլսոյ. Թարգմա-
նեցեալ 'ի յունականէ 'ի հայս' 'ի Գրիգորէ կաթո-
ղիկոսէ Վկայասէր կոչեցելոյ, շուրջ զթուականու-
թեամբս Հայոց ԵՃ: Տպագրեցեալ աշխատասիրու-
թեամբ Սարգսի արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպօլ-
սեցւոյ: Խնգրանօք և արդեամբք Կարուշլացի Նաննից
Պօղոսին. որ արար յիշատակ զման հոգւոյ հանգու-
ցեալ կողակցի իւրոյ Տէվլեթին, և որդւոյն Յակոբ
խոհեմ դարի ... Յամի տետուն 1752, 'ի յունիսի ան,
ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտօնի Պօռթօլի»: Նախաբան
ծանօթութեանց մէջ կ'ըսէ. « ... ունելով իմ աստ
զմի միայն հնագոյն օրինակ ձեռագիր. որոյ տառքն 'ի
բազում ուրեք եղծեալք էին, և բառքն գրեթէ ան-
հետացեալք. և ոմանք տեղիք ևս այնպէս շփոթա-
կան սխալանօք լցեալք էին, որք իբր թէ կարօտա-
նային մարգարեանալոյ' թէ զինչ արդեօք կամիցին
ասել, և կամ զօրպիսի իմացումն պարունակեն յին-
քեանս: Եւ այս պակասութիւնս՝ վշտալի առնէր ինձ
զաշխատութիւնն իմ առ գործն սրբագրութեան:
Վասն որոյ ուրեմն որքան կարելի էր միով օրինա-
կաւ, ջանացի ուղղագրել ըստ տկարիմաց ենթա-
դատման իմոյ, առանց այլայլելոյ զբունն»: 52 318 1549

Ոսկեգիրք. Հրահանգ խոնարհութեան 'ի գնացս
կատարելութեան: Մխիթարեան տպագրատուն 'ի

* 1751 ← ուր 1752 /

Ս. Ղազար, 1878: (Երկասիրութիւն Dom Sans de Sainte Catherine Բենեդիկտեան միանձին):

* Ոսկի գրքոյի, կամ Գործնական խնարհութիւն: Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1853:

* Կրթութիւն խոնարհութեան, զոր 'ի լոյս ընծայած էր Պերուսիայ եպիսկոպոս Վսեմ. կարգինալ Փէչչի, հիմա ծայրագոյն քահանայապետ Լեւոն ԺԳ: Թարգմանեց Աղէքսանդր Վ. Պալճեան արքեպիսկոպոս Ակրիդայ, Վիէնն. Մխիթ. ուխտէն: Հոռոմ, 'ի տպարանի Ս. Ժ. Տարածման հաւատոյ, 1883:

* Ոսկերչեանց Յովհաննէս Մարտիրոսեան, աւագ քահանայ Վաղարշապատեցի. Յիշատակարանք աղգային արգեան պատմութեան վրայ (1777-1811): Կառնկ Հայոց աշխարհի, աղգային և բանասիրական ամսագիր: Տփլիս, 'ի տպ. Համբ. Էնֆիաճեանց և ընկ. 1862:

* Ոսկի ասեղներ, Գ. Աքիմեանց. մանուկների համար ընթերցանելի գիրք: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

* Ոսկի արաղաղ, վիպասանութիւն. հեղինակութիւն Բաքի: Թիֆլիզ, 'ի տպ. Մարտիրոսեան, 1882:

Ոսկի դար Հայաստանի. Երգեալ Յովհաննու Միրզայեան Վանանգեցի վարժապետ քահանայի: Ի Զմիւռնիա, յուսումնարանի սրբոյն Մեսրոպայ, 1841 - ԲՄՂ:

Յառաջաբանին մէջ՝ Հեղինակին ուրիշ երկասիրութեանց վրայ հետևեալ տեղեկութիւնները կը դրանէք. « ... Ի խնդրոյ ուրումն ուսումնական բանասիրի և քաջ լեզուագիտի Պարսկականին և Արաբերէնին, զՓէնտի Ագգար անուանեալ զբարոյակունն՝ 'ի պարսիկ լեզուէ 'ի հայս տաղաչափեաց ըստ բնագրին՝ պարզաբանութեամբ նոյն լեզուագէտ խնդրով. զԵրկաքանչիւրն՝ այսինքն զպարսկերէնն և զթարգմանութիւնն հայոցի գրով 'ի մի գիրս բովանդակեալ, և իւրաքանչիւր տանցն զնշանակու-

✶ Ոսկի գրքի. Գործնական պատմութեան. Հայաստանեան
էն Վոյտ 3 էջե, յորում կ'ը յիշուած է ի միջի այլոց
արքայադուխտ Ա. Պարթևոյսի վայրատեալ Լաթի Պաշայ
... էն նոյն վայրագոյն զաւարտեալ
հիւսիսե Գառնիկ Լեւ: ... էն նոյն
... Կառնկ Հայոց աշխարհի ... 1862

Թիւն հանդէպ բնագրին եգեալ, յորում զամենայն հասակս խորշեցուցեալ 'ի մոլութեանց՝ յառաքինի վարս հրաւիրէ։ Զկնի բանաստեղծութիւն իմն 'ի չափմունս ոտից Տեսարան Հայկայ, Սրաւնայ և Արայի անուանեալ։ 'ի սմա նախնեաց մերոց զարիութիւն և զառաքինութիւն գեղեցիկս նկարագրեալ, երգիծանէ զՇամիրամ... եղերերգէ զԱրայէ վասն տարապարս մահուանն՝ զոր պտուղ գեղեցկութեան իւրոյ և ողջախոհութեան ընկալաւ 'ի նոյն Շամիրամէ... Յետ որոց զքերթուածն 'ի հագնէրգ՝ Առփիկական Հայաստանի անուանեալ, զտպեալն 'ի Կոստանդնուպոլս 'ի 1836 թուին... Ի վերջէ զսոյն զՍսկի դարն Հայաստանի շունտին յերկս իւր. յորում զանմեղութիւն նախանձելի դարուն գեղեցիկս նկարագրեալ՝ հաստատէ ասլացուցութեամբ եթէ նախկին խանձարուրք երջանկութեանն այն միկ Հայաստան ելև, ուր անկեցաւ զրախան 'ի բնակութիւն նախածայրին մարգկութեան : Բայց աւսի՞ գիպուածոյս. զի տիրահրաւէր կոչուամն նորին յերջոյն հասարակաց, չարժանացոյց գովանի առնս զտպագրութիւն նորին տեսանել » :

Ողիմպիանու առակք: Տես Մխիթար Գոշ (տպագիր 1842 ամին) :

Որատիոսի Փլակկոսի Արուեստ քերթողական թարգմանեաց 'ի չափս հայկականս Հ. Արսէն Կոմիտաս Բագրատունի վարդապետ Մխիթարեան : Վեներսիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1847 :

*Որք Մատիլդա բարոյական վէպ երեխանց համար, տպագրեալ 'ի Մոսկուա : (Գրատուն Էնֆիա. Ճեանց 'ի Տփխիս) :

Որբելեան կամ Ուուպելեան Ստեփաննոս. « Պատմութիւն նահանգին Սիռական, արարեալ Ստեփաննոսի Օրբէլեան արքեպիսկոպոսի Սիւնեաց : Ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբք Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց՝ միաբան սրբոյ Էջմիածնի : Փարիզ, 'ի գործատան Կ. Վ. Շահնազարեանց » :

Յառաջարանին մէջ հմուտ և հետաքնին հրատարակողն՝ ընդարձակ տեղեկութիւններ կու ապ Սիւնեաց աշխարհին վրայ « ... Վէշտասան ամօք յառաջագոյն, կ'ըսէ, կարգեալ մեր յառաջնորդութիւն Սիւնեաց՝ բազում խնամօք հոգացայ հեղինակել զձիշտ ստորագրութիւն այնորիկ՝ բաժանեալ 'ի զանազան գլուխս ըստ զանազանութեան նիւթոցն շնչագրութիւն, տեղագրութիւն, հանքաբանութիւն, երկրաբանութիւն, բուսաբանութիւն, պատմութիւն, արձանագրութիւնք, աւանդութիւնք աշխարհին այլովք հանդերձ պարունակէին 'ի նմա: Ո՛ր հայ է որոյ ոչ իցէ լուեալ զգովանի գործս հայրենասիրութեան Իսաիթ բէկի Սիւնեցոյ, որոյ վառեալ նուիրական սիրով ազատութեան ազգին՝ փորձ փորձեաց 'ի սկզբան ութևասաներորդ դարուն առ 'ի ազատել աջակցութեամբ քաջաց ոմանյ զերկիր մեր յօտար լծոյ: Ես եւս հէզ պանդուխտս որ 'ի ժամանակին յայնմիկ կոխէի զերկիրն ոռոգեալ արեամբ քաջարանց, և յանդիման աչացս ունէի զաւերակս Հալիձորոյ, Կապանի, Բաղաբերդի իբրև ցաւագին յիշատակարանս աշխարհաշէն փութոյ մերոց նախնեաց և շիջեալ փառաց նոցա, սիրէի նստել բազում անգամ ընդ հովանեաւ այլևոր բեկնեաց Պեխ գեղջ և լսել զվէպս հարիւրամեայ Ստեփաննոս աւագ քահանային՝ Թոռին գովելոյն Պալայ՝ միոյ յընկերացն 'Իսաիթ: Առ 'ի նմանէ նաև զսոյոգ պատմութիւն քաջագործութեանց Իսաիթ, և եդի 'ի մատենագարանի սրբոյ Էջմիածնի ընդ ձեռն Շահխաթունեան Յովհաննէս եպիսկոպոսի:

« Երկս այս, եթէ մուծեալ էր 'ի տիպ, կարէր լոյս մեծ սփռել 'ի վերայ նահանգին Սիւնեաց ըստ բազում գլխոց, և ուղղել զվրիպակս բազմաց 'ի մատենագրաց՝ ողորմելի իմն հանդիպեցաւ օրհասի: Ահագին զերոյ մի եկուլ զայն և անհետ արար առ յաւիտեան ... Սմին իրի զոր ինչ գրեմ այժմ զՍիսական աշխարհէ՝ 'ի յիշողութենէ եւեթ գրեմ և 'ի խեչերանաց թղթոց որ յանգէտս պահեցան 'ի Հայաստան թղթարանիս՝ չունելով այլ եւս 'ի ձեռին զորեքամեայ երկանցս պտուղ »:

Հեղինակին վրայ ալ գաղղիարէն լեզուով հե-

աւեալ տեղեկութիւններն կու տայ Շահնազարեան .

« ... Nous venons de mettre sous presse une histoire de haute importance ; celle de Stepannos Orbélian, archevêque de Sunik.

« Issu de l'illustre famille d'Orbélian, fils de Tarsaïsch, prince de Sunik, et métropolitte de cette même province de la grande Arménie ; il traite en particulier les généalogies des princes régnants de Haïcasounis et d'Orbélians, et en général l'histoire de l'Arménie, de la Perse et de la Tartarie. Contemporain des invasions des Mongols et des Tartares, qui subjuguèrent sa patrie comme tant d'autres pays, il donne une description complète de cette race féroce qui, partie des bords du lac d'Aral et du mont Altaï, envahit et ravagea l'Asie et l'Europe.

« Stéphanos Orbélian, en sa double qualité de fils du prince régnant, et d'archevêque de Sunik, et ayant par consequence vécu dans les hautes sphères politiques de son temps, nous présente une fidèle description des mœurs, des conquêtes, de l'administration de ces ferores enfants de Tartarie jusqu'alors inconnus.

« C'est lui probablement qui parle le premier de l'invention du papier-monnaie par les Tartares, dont l'usage se repandit, quelques siècles après, chez tous les Européens.

« Cet intéressant ouvrage du XIIIme siècle non-seulement ne se trouvait dans aucune bibliothèque européenne, mais il n'existait pas davantage dans celle des Arméniens ; le célèbre couvent des Mechitaristes de Venise lui-même n'en possède que des exemplaires incomplets. J'en ai découvert un pourtant dans le siège même de Stepannos Orbélian, et un autre dans la bibliothèque d'Eschmiadzine, d'après lesquels je publie cette première édition.

Բ. Տպ. Երկասիրութեամբ Մկրտչի Էմին : Մասկուա, 'ի սպ. Լազարեան Ճեմարանի արևելեան լեզուաց, 1861 :

Թարգմանութիւն 'ի ռուս 'ի Քերովսէէ Պատկանեան: Փետրպուրկ, 1873:

Histoire de la Siounie, par Stépanos Orbélian, traduite de l'arménien par M. Brosset. Saint-Pétersbourg, 1864-1866.

Stephani Synensis Historia Satraporum Orpelen-sium in Majore Armenia. Thesaurus epistolicus Lacrozianus. Tomus III.

Excerpta ex libro Stephani Synensis archiepiscopi, scripto sub finem sæculi XIII, cui titulus est: *Historia Satraporum Orbelensium in Majore Armenia*; a M. V. Lacrozio Bayero transmissa.

De la vie et des écrits d'Etienne Orbélian, archevêque de Siounie. — Histoire des Orbélians: Saint-Martin, Mémoires sur l'Arménie, tome II, Paris, 1819.

Listes chronologiques des princes et métropolités de la Siounie, jusqu'à la fin de XIIIme siècle; par M. Brosset. Mélanges asiatiques, t. IV, 1861.

*Ո՛վ է մեղաւոր: Հրատարակեաց Յ. Ա. Ա. Տէտր: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Ե. Մ. Տնտեսեան, 1875:

Որ օրհնես զայնոսիկ (աղօթք սրբոյ պատարագին). Թարգմանեալ 'ի բաան և հինգ լեզուս: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1837:

Որոգայթ փառաց. « Գիրգ անուանեալ Որոգայթ փառաց, վասն կալանաւորելոյ ամենայն գործ անկարգութեան: Եարագրեցեալ Յակոբայ Եահածիրեանց Նոր Զուգայեցւոյ առ 'ի օգուտ յազգին Հայոց ... 'ի Թագաւորութեան յոչոստափայլ տեառն երկրորդի Հերակլիոսի 'ի Թիպղիս: Յամի տեառն և Փրկչին յերոյ Յ. Քրիստոսի 1773. և 'ի Թուրին Թուականութեան Հայոց 1222 'ի Հնդիկս և 'ի մայրաքաղաքն Մասարաո: Ի տպարանի նոյն Յակոբայ Եահածիրեանց»: Գրքին ճակատէն անմիջապէս ետքը հետեւեալ ծանօթութիւնն գրուած է. « Սխալանք բոլոր գրքիս առոի և բառի ընթերցողդ 'ի ձայնէ բառից ճանաչի, 'ի պատճառն անծանօթու

Թեան արհեստին շարագրողիս, զի ոչ գիտաց զանա-
 զանութիւն տառից. այս ինքն գ, Թ, Ծ, Զ, Կ, Ե, Ս, Վ,
 ա, ց, լ. սորա գանիս մին 'ի տեղի միւսի, գու ինքնդ
 'ի միաս քո փոխարկէ որն որ արժան է » : Յ'էջն 108
 սկիզբն է երկրորդ հասորին, զոր ինք կը կոչէ « Նշա-
 ւակ կամ կարգագրութիւն Հայոց վասն կառավա-
 րութեան Հայաստանեաց յԱշխարհի » : Յիշատակա-
 րանին մէջ ալ այսպիսի տեղեկութեան մը կը հան-
 դիպիմք. « ... Ի սմանէ ապեցաւ ծախիւք մերօք մին
 հարիւր և տասն հատ. տասն 'ի սմանէ մնալոյ վարձ
 ծախուց մերոց. մնացեալ մին հարիւր հասն էթէ
 իշխանք, էթէ հասարակ տնձինք՝ ով ոք որ գտցի,
 ուրախ վայելում լինի վասն իւր. այլ գինն նորա իւ-
 րաքանչիւր մի դրքի տասն ոսկի, որում համապա-
 տասխանի քաւասուն և ուսփի, հատուցանի տնան-
 կաց և աղքատաց, վասն սիրոյ փրկութեան ազգին
 Հայոց 'ի լծորդութենէ բարբարոսաց. այս հատու-
 ցումն ոչ հարկագրեմ, էթէ ոչ աղաչանօք խնդրեմ » :

*Ուաշինկերն, Հիւսիսային Ամերիկայի միացեալ
 տերութեանց գահերէց. 'ի Հ. Յարութիւն վ. Եա-
 դութեան 'ի Միթ. ուխտէն: Վիէննա, 'ի սպ.
 Միթարեանց, 1855:

Ութ խորհրդոց: Տես Ե Լ ա գ ր:

*Ութօրեայ կրթութիւն հոգեւոր 'ի պէտս կու-
 սանաց և բարեպաշտ տնձանց: Աշխատասիրեաց
 Ստեփան վ. Մելքիսեդեկեան եպիսկոպոս Կարնոյ:
 Վիէննա, 'ի սպ. Միթարեանց, 1875:

Ուխտանէս եպիսկոպոս. — Հատուած Ա. Պաս-
 մութիւն Հայրապետաց և Թագաւորաց Հայոց:
 — Հատուած Բ. Պատմութիւն բաժանման Վրաց 'ի
 Հայոց: ԲՅԻ. 1871: Ի սպարանի սրբոյ կաթողիկէ
 Էջմիածնի 'ի Վաղարշապատ:

Յառաջաբանէն կը քաղենք հետագայ տեղեկու-
 թիւնները. « Ի տասներորդ դարու ծաղկեցաւ Ուխ-
 տանէս եպիսկոպոս Սեբաստացւոց, որ դրեաց
 զպատմութիւնս՝ 'ի խնդրոյ Անանիայի վարդապետի
 Նարեկայ վանից առաջնորդի:

« Այս սահմանը ընծայել սա տեղեկութիւնս կարեւորս որ վասն անցից անցելոց բաժանման Վրաց 'ի մէնջ յաւուրս Մովսիսի Բ և Աբրահամու Ա կաթողիկոսացոյ վեցերորդ գարու . . . Այլ ցաւելմբ զի ոչ յաջողեցաք գէթ այլուստ գնանել զամբողջ աշխատութիւնս Աւետանիոսի : Մի ժայն օրինակ գոյր 'ի Մատենադարանի Մայր Աթոռոյս՝ բոլորագրով օրինակեալ 'ի ԺԱ կամ 'ի ԺԲ գարու . 'ի վերջն պակասին թերթք, որով կիսաա մնայ կոնգակն շրջաբերական Աբրահամու Ա կաթողիկոսի և շարունակութիւն պատմութեան . և ոչ գիտեմք, պատահմամբ էին անկեալ՝ եթէ գիտութեամբ հասեալ 'ի բաց բարձեալ 'ի թշնամեաց :

« Ի ճակատին խորագիր ունի այսպէս . « Զպատմութիւնս յերիս հաստատած, զոր ասացեալ է անուն Աւետանիոսի (Սեբաստացւոց) եպիսկոպոսի՝ 'ի խնդրոյ հաււրն Անանիայի Նարեկավանաց առաջնորդի և նախաշար վարդապետի . հատուածն առաջին՝ յազգս թագաւորաց և հայրապետաց մերոց . և երկրորդն՝ վասն բաժանման Վրաց, և երրորդն՝ յազգս մկրտութեան ազգին այնմիկ Մադն կոչեցեալս : Աստի յայսմանէ և 'ի գրութենէն մատենագրիս ախնդրողն բացայայտ երևին, զի զերիս հատուածս պարտ էր ունել պատմութեանս Աւետանիոսի, յորոց առաջինն ամբողջ, երկրորդն՝ մասամբ ինչ թերի գրասանի 'ի մեզ, իսկ երրորդն՝ 'ի սպառ անհետացեալ . յորում մարթ էին լինել տեղեկութեանց՝ արժանի ուշադրութեան բանախոյզ հնասիրաց՝ յազգս մկրտութեան Մադն կոչեցեալ ազգի և երկրի նոցա և այլոց՝ որպէս գրէ Աւետանէս յառաջին գլուխ Ա հատուածի 'ի թղթին առ Անանիա վարդապետ :

« Համարք զլիսոց սորա էին խառն և պակաս ըստ մեծի մասին, գրչութիւնն բազմաշփոթ, զորս լրացուցաք յարմարելով ըստ կարգին : . . . Փութացաք ընծայել 'ի լոյս՝ զոր 'ի ձեռին էր, 'ի վայելս մերոց և օտարաց, յանձնելով բանասիրաց ազգիս, զի եթէ գտանիցեն զամբողջն մատենագրութեանս՝ յանկեան ուրեք կամ 'ի վանորայս ինչ, ջան 'ի գործ արկցեն և զնոյն արձանացուցանել 'ի տիպ :

« Երկնչելով մեր 'ի ժանեաց ժամանակին, զոր ինչ

պիտանի մասնադրական զմանաւանդ պատմական երկք վաստակոց մերոց նախնեաց գտանին 'ի Մանե-կադարանի Մայր Աթառոյս, թէ և իցեն թերիք և պակասք, իղձք ևն մեզ ասլ 'ի լոյս, զի մի 'ի սպառանհետացին յայնպէս յինչ :

Histoire en trois parties, composée par l'évêque Ter-Oukhtanès, à la prière d'Ananie, Supérieur du Couvent de Narek et Vartabed de premier rang; par M. Brosset. Saint-Pétersbourg, 1870.

Études sur l'historien arménien Oukhtanès (Xme siècle), par M. Brosset. Mélanges asiatiques, tome vi.

Histoire de la scission religieuse entre les Géorgiens et les Arméniens, depuis la fin du Vme siècle. Dans les Additions et Eclaircissements à l'histoire de la Géorgie, par M. Brosset. Saint-Pétersbourg, 1851. Addition V.

* Աւխտ հայրենասիրի (Գ. Մուրասեանց) : Տըպեալ յառաքելական աթոռն Յ. Յակովբեանց յԵրուսաղէմ, 1868 — ԳժԺԷ :

Ուղերծ. « Ուղերձ վարդապետաց Հայոց Իսրայան սրբոյն Ղազարու որ 'ի վենեաիկ, առ Բարձրասպաիւ արքայազունս Եւզինէոս իշխան փոխարքայ և Օդոսակ Ամալիա փոխարքայուհի » 'ի հայ և յիտալական լեզուս :

* Ուղերծ Կոստանդնուպոլսոյ կաթողիկէոս Հայոց, առ մերձակայ ազգային սիւնհոգոսն Կունմարելի 'ի Գերերջանիկ կաթողիկոսէ Կիլիկիոյ, և առ համօրէն Արհիապաաիւ Արքեպիսկոպոսունս, Գեր. Եպիսկոպոսունս և Յարգոյամեծար Վարդապետս : Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Արամեան, 1869 :

Ուղեւճուճ. « Աւղ և ծուծ Աստուածարանն թեան, ըստ սահմանադրութեան Աստուածաշունչ գրոց և սրբազան ժողովոց, նս և ըստ հաճոյից հարց վարդապետաց մեկնաբանեալ Յորուճ իւրաքանչիւր ինչ՝ որ կամ առ յիճմանալ զհորհուրդս հաւատոյ

Ճշմարտութեամբ և ուղղութեամբ, և առ 'ի յամենայն մոլորութեանց բաժանել, կամ առ 'ի ըստ արժանւոյն կատարել և մասակարարել զխորհուրդս եկեղեցւոյ. կամ առ 'ի ուղղել զմարդկային գործս ըստ աստուածային օրինաց, նկատիլ կարէ, դիւրին և համառօտ կերպիւ մեկնի: Եւրագրեալ 'ի Լուգովիկոս Աբելին եպիսկոպոսէ և աստուածաբան վարդապետէ Փարիզեցւոյ, 'ի դաղմատացւոց լեզու: Եւ թարգմանութեամբ 'ի լոյս ածեալ 'ի Հայոց բարբառ աշխատութեամբ և Զանիւք ումեմն հանգուցեալ Թիֆլիզեցի Պետրոս վարդապետի: Ընչիւք և ծախիւք Սահաթճի պարոն Պետրոսի որդի ազնուամեծար և բարեպաշտ Սահաթճի պարոն Մկրտչին: Իսկ սրբագրութեամբ և իբր նորոգ թարգմանութեամբ Դ. Մ. վ. Կ. 'ի վենեաիկ, յամի տեառն 1748. 'ի տպ. Անտօնի Պոլթօլի »:

*Ուղղագրութիւն լեզուիս Հայոց. յօրինեաց 'ի պէտս ազգային վարժարանաց Քաբրիէլ եպիսկոպոս Այվազեանց: Թէոգոսիա, 'ի տպ. Խաչիպեան ուսումնարանին, 1869: Տպագրեալ արդեամբք Աշտարակի Տիգրանեան, վերատեսչի Խաչիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց որ 'ի Թէոգոսիա:

*Ուղղախօսութիւն արդի հայ լեզուին, յօրինւ ված ուսմընական խորհրդածութեամբ: Կ. Պօլիս, Յ. Միւհէնախեան տպարան, 1853:

Ուղղեցոյց քրիստոնէական ուղղափառ վարդապետութեան. յօրինեալ 'ի Մատթէոսէ Առաջնոյ կաթողիկոսէ ամենայն Հայոց: Մոսկուա, 1861:

Ումպը գրասիրութեան. շարագրեց Ա. Կ. Տէտէեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց:

Ուսողութիւն: Տեո խոնարհագոյն ուսողութիւն:

*Ուսումնարանի առողջապահական հարցեր բժ. Ժիչ Ա. Բարայեանցի երկասիրութիւն: Թիֆլիզ,

Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց :

*Ուսումն ազգային դաստիարակութեան , գաստիարակաց համար . շարագրեց Հ. Պօղոս Վ. Յովնանեան 'ի Մխիթ. ուխտէն : Վիեննա , 'ի տպար. Մխիթարեանց , 1862 :

Ուսումն բարուց . գործ Փրանկիսկոսի Սուաէի , Թարգմանեաց յիտալական լեզուէ Յովհաննէս Տէր Կարոպետեանց Զամուռնեանց Պրուսացի : Երուսաղէմ , 'ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց , 1857 : էջ 500 11 X 19

Ուսումն համաքարբառ աւետարանի տեառն մերոյ . 'ի Ներսէս արքեպիսկոպոսէ Վարժապետեան պատրիարքէ Հայոց Կոստանդնուպօլսոյ : Յ'Արմաշ , 'ի տպ. Զ. Ս. Աստուածածնի վանաց , 1875 - ՌՅԻ : Գ 52733 15 X 20

*Ուսումն մայրենի լեզուի Աղայեանցի : Թիֆլիզ , Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց :

Ուսումն մայրենի լեզուի ծնողաց համար : Թիֆլիզ , Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց :

*Ուսումն տրամաբանութեան . գաղղիարէն լեզուէ Թարգմանեց Մելքոն Պ. Պ. Փափազեանց : Երուսաղէմ , 'ի տպար. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց , 1869 :

*Ուրուագիծ՝ ոգւոյ և ընթացից Մխիթարեան միաբանութեան : Փարիզ , յԱրամեան տպարանի 1858 :

Ուրսուլլա կոմս , վիպասանութիւն : Մոսկուա , (Գրատուն Էնֆիւռնեանց , 'ի Տիխիս) :

Չամչեան (Հ. Մեթայէլ Վ.) : Տես Խրախնան :

← Պատմ. պատգամ . Պ. Շաքարեանց . Գ. Կոստանդնուպօլսոյ . Պ. Յովնանեանց (1870 թ . 160) 15 X 24

Հրահանգ եօթնեկի:
 Մեկնութիւն սաղմոսաց:
 Նուազարան օրհնութեանց:
 Պատկեր տօնից:
 Պատմութիւն Հայոց:
 Սեղան խնկոց:
 Քերականութիւն հայ լեզուի:

*Չերազ Մինաս, Գրիչ և Մուր. Առաջին հատոր:
 Ի Պօլիս, Արամեան տպագրութիւն, 1881.

Գրական փորձեր: Տաղեր, Ճառեր, Առածներ,
 Եածակներ, Գրագատումներ. Արգոսի խոհերը: Կ.
 Պօլիս, Արամեան տպագրութիւն, 1872, 1874.

Ազգային դաստիարակչքիւն. Վարժապետական
 Ժողովի մէջ խօսուած ճառեր: Կ. Պօլիս, Արամեան
 տպագրութիւն, 1872:

Թե՛ ինչ շահնցանք Պերլիկի վեհաժողովէն: Կ. Պօլիս,
 տպագրութիւն Տնտեսեան, 1878:

Հայաստան և Խոսայիս: Կ. Պօլիս, Արամեան տը-
 պագրութիւն, 1878:

X

*Չէզոք կամ լողջային արգի վիճակին վրայ չեւ-
 րագրութիւն մը: Գրեց Կահոսեան Մանուկ վար-
 ժապետ Կիւրբեհնցի: Կ. Պօլիս, 1868: 52 55

10 X 13

*Չէսթերֆիլտ. Խրատք առ որդիւն. Թարգմանեաց
 Հ. Ա. Գուրգենեան, 'ի Միթ. ուխտէն: Վեներեիկ,
 Ս. Ղազար, 1871:

*Չորս եղանակք տարւոյն. Ստեփան քահանայ
 Մանգինեանցի աշխատասիրութիւն: Թիֆլիզ, Գրա-
 տուն Ինֆիւանեանց:

*Չորս օրիորդ կամ Ուսումնասէրք և Ուսումնա-
 տեացք: Թատերական խաղ մը: Յօրինեաց Ներսէս
 Ս. Մէլզպուրեան. « Առ պարկեշտասուն և ու-
 սումնապերձ երկոտասան աշակերտուհիս առաջին
 դասու Ս. Վառվառեա վարժարանի »): Կ. Պօլիս,
 տպագրութիւն Քիւրքձեան, 1862:

*Չորք եղբարք. Պատմութիւն որ կը ցուցնէ թէ

մարդոյս երջանկութիւնը ինչպէս կրկնայ: Թարգմանեաց 'ի գաղղիականէ Յովհաննէս Պրուսացի Տէր Կարապետեան Չամուռաճեանց: Կ. Պօլիս, 'ի տպար. Նոյեան Աղաւնւոյ, 1853:

Չորք խոկմունք. « Չորք խոկմունք յաղաքս յաւիտենականութեան: Եարագրեալ 'ի Յակոբ վարդապետէ 'ի կարգէն Յիսուսեանց: Ի Հռոմ, 'ի տպարանի սուրբ Ժողովոյն. յամի տեսան Ռեճժժ. հրամանաւ մեծաւորաց »:

*Պալէրմոցի վարդուհին, վէպ բարոյական. Թարգմանեաց Գ. Չափրասաճեան: Չմիւսնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց:

Պալմեան (Աղեբոսանգր արքեպիսկոպոս) : Տես Աթոռ սրբոյն Պետրոսի:
Աշխարհագրութիւն ուսումնական:
Դիւրիմաց պատասխանիք:
Ընդհանուր տեսութիւն երկրագրնտոյ:
Մոլորութիւնք բողոքականութեան:
Պատմ. կաթուղ. վարդ. 'ի Հայս:
Վայելչագրութիւն:

Պաղեստին պոսակեալ քերթուած Գերապատիւ Տեսան Ռիշինալգայ Երրեան եպիսկոպոսի Կաղկաթայ. 'ի հայած Մեսրոպ Պաւլութեան Թարգմանեաց սարկաւազ սրբոյ Էջմիածնի... Կաղկաթայ 'ի տպարանի եպիսկոպոսական ճեմարանի, 1830:

Palestine, a Prize Poem, recited in the theatre, Oxford, in the year 1803, by the late Reginald Heber, D. D. Lord Bishop of Calcutta; translated in the armenian rhyme by Mesrope David, deacon of the Armenian Church. Printed at Bishop's College, 1830.

Պաղտասար դպիր: Տես Եահաւէտ:

Պաղեստինյի վարդապետը . թուովն Գ. Չափրայ
Տեսեր ի պոլսոս Ասորաւելի վարդապետաւելի Գ. Պօլ
Արեւմտեալ խաւս Աթոռ Յարիթ. 24 1871
Digitized by Google
4511

Տաղարան:
Ֆանկգիրք:
Քերականութիւն:

Պամպուլիոս քոմետիա երեք գործողութիւնով.
Սիւլիւզի աշխատասիրութիւն: Ռոտտով (Դունի
վրայ): տպարան Յովհաննու Տէր-Աբրահամեան,
1881:

Պայմանագրութիւն Արարատեան առևտրա-
կան ընկերութեան: Զմիւռնիա:

Պայրըն (լորտ): Երկիր և երկիր. «Սրբազան ող-
բերդ: Մենքոյ գրքին սա մասին վրայ հիմնեալ. «Յւ-
եղև զի որդիք Աստուծոյ տեսին զի գասերք մարգ-
կան դեղեցիկք էին, և առին իւրեանց 'ի կնութիւն
զայնոսիկ 'ի նոցանէ որք հաճոյ թուեցան ինքեանց»,
'ի լորտ Պայրընէ: Թարգմանեաց 'ի գաղիականէ
Դոմնի Գարրիէլէան Աշակերտուհի Ագապեան վար-
ժարանի»: Աստանդնուարօլիս, 1874:

— Իտալիա: Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղա-
զարու, 1865, 1872: Lord Byron. Child-Harold's
pilgrimage. Canto the fourth. Venice, in the island
of S. Lazarus.

— Հատուածք քերթուածոց և քարգնանուրիւնք:
Lord Byron's Armenian Exercises and Poetry.
Venice, in the island of S. Lazarus, 1855, 1870.

*Պանդուխտ կամ կեանք Աղուանցուց: Գրեց Յ.
Գուրգէն: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէն-
տիսեան, 1864:

Պանդուխտ վանցին, գրեց Արիստակէս վար-
դապետ Տէր Սարգսէնց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ի. Յ.
Քիւրքճեան, 1876:

*Պաշտպանութիւն ազգային իրաւանց, 'ի տա-
տասխանի Հովուականի Տեառն Աստոն վարդապետի
Հասունեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպար. Միւհէնտիսեան,
1854:

*Պաշտպանութիւն Հայաստանեայց կաթողիկէ և առաքելական սուրբ Եկեղեցւոյ 'ի պատասխանի Արոս սրբոյն Պետրոսի առաքելապետի գրոց. յօրինեաց վարդապետ ոմն սուրբ Էջմիածնի: Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Տէսէեան եղբարց, 1854:

X Պաշտօն աստուածային. « Պաշտօն աստուածային փրկածիկան, անպատուժ և ահաւոր խորհրդոյ սուրբ Պատարագին, կամ Արիւնեայ Քրիստոսի փըրկագործ չարչարանացն. որք յ'անարիւն խորհուրդ Պատարագին պատկերանան: Այս սրբազան խորհրդոյ արարողութեանն կարճ 'ի կարծոյ մեկնութիւն, և համառօտ խնդրուածք: Եօթնօրեայ ժամաւ կարգ պաշտօն վասն ամենայն առանձին 'ի Քրիստոս հաւատացեալ անձանց: Երկասիրութեամբ ու մեծ վանանդեան Ղուկասու 'նաստ և յետեալ դպրի 'ի լացիական լեզուէ Թարգմանեցեալ: Տպւիւք Թօմայ եռամեծ վարդապետին, յ'Ամսդէլօտամ, 1704 »: I 6. 1854
59 184

*Պաշտօն փառաբանութեան Սուրբ Աստուածածնին, 'ի Հ. Իգնատիոս վարդապետէ Փափազեան, 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1818, 1860:

Պաշտպանութիւն քրիստոնէական հաւատոց: Տես Զրէյսիսիոս:

*Պապ և Աւետարան. Ատենախօսութիւն Մանսինեօր Եթրոսմայէրի 'ի Վատիկանեան ժողովի. Թարգմանեաց Զենօր Մարրլեան: Կ. Պօլիս, 1871:

*Պապ, քերթուած Վ. Հիւկոյի. գաղղիարենէ Թարգմանեց Կ. Յ. Սըվաճեան: Կ. Պօլիս, 1879:

*Պապականք և Բրողէստանք կամ Պապականներուն ու Բաողէստանդներուն մէջ եղած գլխաւոր տարբերութիւններն: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Զըրլըլի, 1848:

*Պապիկեան (Հ. Հմայեակ Վ.): « Թուրքանոռ »

րիւն (համառօտ) 'ի պէտս ազգային դպրոցոց. երկասիրեաց Ն. Հմայեակ վ. Պապիկեան 'ի Մխիթ. ուխտէն : 'ի վէննեաիկ. 'ի Մխիթարեան տպարանի, 1883.

Տես Գրահաշիւ կամ Ալճէպրա :

Թուարանութիւն :

Տարերք չափաբերութեան :

*Պապին գլխաւորութիւնը հնութեանց համեմատ փորձուած : Ս. Կ. Չ. Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Արամեան, 1866 :

*Պապութիւն (հերձուածող), կամ Հռովմ'ի յարաբերութեան ընդ այլևայլ եկեղեցիս. գործ կէթէ աբթայի գազդեացւոյ, թարգմանեալ 'ի միաբանից Չարխափան սուրբ Աստուածածնի վանաց : Արմաշ, 'ի տպ. Չարխափան սուրբ Աստուածածնի, 1873 :

Պատասխանական գիրք սրբոյն Աթանասիոսի հարցմանցն սրբոյն Կիւրղի Երուսաղեմացւոյ : Կ. Պօլիս, (անթուական) :

*Պատասխանի կարեւոր հարցման նորին Բրիտանական վեհափառութեան վեհափայլ Գեսպանին թէ « Լուսաւորչական Հայերն՝ Բողոքականներն իրենց հետ քրիստոնեայ կը համարին (Սըր Հէնրի Պուլլըր առ սրբազան պատրիարքն Հայոց) » : Ի Կ. Պօլիս, 'ի Ղալաթիա, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1860 :

Պատասխանիք առ անիրաւ զրպարտութիւնս իմաստակի ուրումն ընգդէմ նոր Բերականութեան գրաբառ լեզուիս Հայոց ապելոյ աստ 'ի նախընթաց ամի : Հրամանաւ մեծաւորաց տպագրեալ 'ի Մոսկով 'ի 1828 ամի տեառն, և 'ի մեր ՌՄՀԷ թուականիս. 'ի գործարանի Օգոստեայ Սեմէնի :

*Պատասխանի առ բանս Տեորակին անուանելոյ. « Ճշմարտութիւն Կոստանդնուսոյւոյ Հռովմեական Հայոց Նախագահ Հասուն Գերապոյժանին հետ ու

Հաստատութիւնս Աղբայ աւերարարութեանց աստ
Հաստատութիւնս վ. Գրաբարութեան, Յարստոյս աստ
« սրբոյն Յ. վ. Գրաբարութեան »
« սրբոյն Աղբայ աւերարարութեանց »
« Եւրոպայի աստ 1867 թ. 37 1682 »

նեցած գատին վրայօք» : (Ն. Տէր Անդրէաս Աղեք-
սանգրեան, Կանոնիկոս և Ատենագպիր կաթողիկո-
սական), 1854. 'ի Լիբանան, 'ի վնս Արաբոստան
սրբոց Կուսին, 'ի կաթողիկոսարանն Հայոց ուղղա-
փառաց : Տպագրեալ 'ի Ղալաթիա Կոստանդնուպօլ-
սոյ, 'ի տպ. սրբոյն Բենեդիկտոսի, 1854 :

Պատասխանի վերջնական արևելեայց առ արևմը-
տեայց : Risposta finale degli Orientali agli Occiden-
tali. Կ. Պօլիս, 1873 :

Պատասխան՝ Սուբիաս Գաղանձեան եպիսկոպո-
սին՝ Արևմտեայց առ Արևելեայց վերջնական պա-
տասխանին : Գաղղիարէն բնագրէն թարգմանուած :
Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Մետայր հագրգէք լրագրին, 1873 :

Պատասխան Հռովմէական Հայոց կողմանէ՝ Հա-
սունեան եպիսկոպոսէն խրհուած թուղթ հոյժակալսն
տեարակին : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէն-
տիսեան, 1850 :

— Աւետարանական քրիստոնէից գէմ հրաա-
րակուած առաջին յայտարարութեան : Զփուանիա,
'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1846 :

— Հաղորդութեան շառին առաջին տետրակին :
Զփուանիա, 'ի տպ. Գուլիելմ Կրիֆֆիթի, 1846 :

— Մեղու լրագրին 160 թուոյն մէկ հատուածին :
Թէոքոսիա, 'ի տպարանի Թալիպեան ռուսացիարանի
ազգիս Հայոց, 1862 :

— Յայտարարութեան Բահարեան Տեառն Յով-
հաննու վարդապետի՝ կաթողիկոսական Գործա-
կալի, 'ի միաբանութենէ Անտոնեան վարդապետաց
որ 'ի Պօլիս : Տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1852 :

— Թիրոյ Հասունեան արքեպիսկոպոսի : Կ. Պօլիս,
Միւհէնտիսեան տպարան, 1854 :

— Ընդդէմ Տետրակին Հ. Ռէմքոնց Պուզէլլե
լափին կրօնաւորին : Գրեց Տ. Հ. Թ. Սաւալանեան :
Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1865 :

— 1865ին Տեղեկագրութեան Պ. Մարկոսի Ալա-
բեկեան : Գրեց Թիֆլիզցի հայ ոմն : Կ. Պօլիս, 'ի տպ.
Արամեան, 1861 :

Պատասխանատուութիւնը. « Յահաննիսի վար-
դապետի Կոստանդնուպօլսեցւոյ Պատասխանա-

տրուծիւնք թղթոյ ուրումն ընդգիմագրականի գրեցելոյ յեզրարց ոմանց հայկազունեաց: Յամի տեառն 1687. 'ի Վենետիկ քաղաքի առ Նաքոմոյ Մօրէթթի: Վերջին իջին մէջ (49) կ'ըսէ. « Զայս սոսիկ գրեցի առ եզրարսք իմ խնդրելով զնետրումն յանդգնութեան իմոյ. զի եմ ձեր ամենեցուն ծառայ նուաստ Յոհաննէս Հոլով: Ողջք լերուք »:

Պատարագ նուէր աղօթից: Կաշկածա, 'ի տպ. Մարգասիրական Ճեմարանի, 1845:

Պատարագամատոյց: Տես Խորհրդատետտըր:

Պատարագ կամ Պատարագամատոյց աշխարհականաց, « որ պարունակէ զգործունէագունեղս և զլերմեռանգագունեղս աղօթս զանազան Պատարագաց: Շարագրեցեալ Ռւմանօրէն 'ի Հայր Մարտինոսէ Գոթեմնոյ Գորուչինէ: Եւ անտի թարգմանեցեալ 'ի հայկական բարբառ 'ի Թէոդորոս վարդապետէ Մէտիաչցւոյ, և յ'Աւսքելական Միսսիճանքէ: Վերահայեցողութեամբ տեառն Սարգսի արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպօլսեցւոյ... Յամի տեառն 1752. 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտոնի Պօռթօլի »:

*Պատժական օրինագիրք Օսմանեան տէրութեան, հայ թարգմանութեամբ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Միւհէնտիսեան, 1865:

Պատկանեան (Քերովբէ րեստէն).

Ղեռնդեայ երիցոռ Պատմութեանն Արաբաց թարգմանութիւն 'ի ռուս: Փետրպօլրկ, 1862:

Մաղաքիայ Սքեղայի Պատմութեան աղգին Նետողաց թարգմանութիւն 'ի ռուս: Փետրպօլրկ, 1871:

Միսիքարայ Սյրիականցոյ Ժամանակագրութեան թարգմանութիւն 'ի ռուս: Փետրպօլրկ, 1869:

Մոսիսի կաղանկայտուացոյ Պատմութեան Աղուանից թարգմ. 'ի ռուս: Փետրպօլրկ, 1861:

Պատմութիւն իյսանոքիւսն Սասանեանց, քա-

ղեալ 'ի պատմագրաց Հայոց 'ի ռուս բարբառ :
Փեթրպուրկ, 1863: Essai d'une Histoire de la dy-
nastie des Sassanides, d'après les renseignements
fournis par les Historiens Arméniens. Traduit du
russe par M. Ev. Prud'homme.

Պատմութիւն Մողոլաց, քաղեալ 'ի պատմագրաց
Հայոց (ց'ժԳ գար) . 'ի ռուս բարբառ : Փեթր. 1873 :

Պատմութիւն Մողոլաց (յ'ժԳ գարէ ց'ժԻ) 'ի
ռուս բարբառ : Փեթրպուրկ, 1874 :

Սերեոսի եպիսկոպոսի 'ի Հերակլն. Թարգմանու-
թիւն 'ի ռուս : Փեթրպուրկ, 1862 :

Հետազոտութիւնք 'ի վերայ գաւառական լեզուաց
Հայաստանի, 'ի ռուս և 'ի գերմանական լեզուս :
Փեթրպուրկ, (1865, 1871, 1875) :

Տես Աշխարհացոյց Է դարու :

Անանիա Շիրակացի :

Մխիթար Այրիվանեցի .

Մխիթար Արեւղայ :

Սերբէոս :

Բիւզանդ. (Էջ 117) . « Փաւստոսի Բուզանդա-
ցոյ Պատմութիւն Հայոց ... 'ի լոյսած Գ. Պ. Ս. Պէ-
տերբուրգ, 'ի տպարանի Կոյսերական Ճեմարանին
գիտութեանց, 1883: Faustus de Byzance, Histoire
d'Arménie, IVme siècle ». Հրատարակողն 'ի յա-
ռաջաբանին . « Անհամեմատն 'ի պատմագիրս մեր և
քան զբազումս արգարախօսն Փաւստոս ոչ արժանի
իւրոց արգեանց վայելէ հարկս 'ի մէջ բանասիրաց
ազգիս : Որ և յընթացս աւելի քան 150 ամաց եր-
կիցս միայն հանաւ 'ի լոյս : Առաջին տպագրութիւն
մատենիս եղև 'ի Կ. Պոլիս 'ի Թուրս ՌձՁԹ, յամի
Տեառն 1730 . երկրորդն յետ հարիւրամեկի 'ի վանս
սրբոյն Ղազարու 'ի Վենետիկ յամին 1832 : Եր-
րորդս այս արարաւ բաղգատութեամբ անթուական
գրչագիր օրինակի ընդ տպագրելոյն 'ի Վենետիկ : Ինչ
ինչ տարբերութիւնք ընթերցման և ուղղութիւնք
նշանակեցան 'ի մէնջ 'ի լուսանցս, զբազմօք այլովք
աննշանօք զանց արարեալ : Մանաւանդ զի և ձեռա-
գիրն որ եհաս 'ի ձեռս մեր՝ ոչ կարի զանազանէր
յայլոց, զորոց ճառէ յառաջաբանն 1832, և ընդ
նոսս 'ի միջէ 'ի հնագոյն օրինակաց գաղափարեալ
տեսանի » :

Catalogue de la littérature arménienne, depuis le commencement du IVme siècle, jusque vers le milieu du XVIIme. Saint-Pétersbourg, 1860.

Recherches sur la formation de la langue arménienne. Mémoire traduit du russe, par M. Ev. Prud'homme. (Journal Asiatique, 1870).

Ueber den Armenischen Dialect von Agulis, 1865.

Պատկերասէր պատկերատեաց. « Պատկերասէր պատկերասեաց: Սէր է համաձայնութիւն պատկերաց: Նուիրեալ և տեսանագրեալ Ջուղայեցի Գիւանէնց 'ի տէր հանգուցեալ Սարգսի որդւոյ Պարոտին ... Յօրինեալ երկասէր և ապագիր աշխատանք Ղուկասու գայրի վանանդեցւոյ: Յամի տեսուն 1716. և 'ի Թուին Հայոց 1165, յ'Սմսդըր. տամ»:

*Պատկեր Հայաստանեայց Լուսաւորչական եկեղեցւոյ: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնսիսեան, 1867:

Պատկեր տօնից սուրբ Աստուծածնին. «Յօրինեալ 'ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Չամչեանց. ի սրհրգաւոր տեսութեամբ բանից սուրբ գրոց, յոճ պարզ: Տպագրեալ արդեամբք պարոն Մասաթիայի Մաղիկեանց ... յամի տեսուն 1805. 'ի Թուին ՌՄԾԳ. 'ի վենեաիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու»:

*Պատմառւներ սուրբ օրը պաշտամանց ներկայ գանուելու: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլիէլմ Կրիֆթի. Թի, 1848:

Պատմէնք նամակաց վաճառականութեան. աշխատասիրութեամբ Հ. Իդնասիոս վ. Փափազեան 'ի Միխիթ. ուխտէ: վենեաիկ, Ս. Ղազար, 1826:

Պատմագիրք « Հոգւոց հաւատացեալ ննջեցւոց. և հրաշակացն սրբազնութեան: Արտահանեցեալ 'ի հոգւոր դրեանց և յեկեղեցական պատմու-

Թեանց ի աաշխականաց. և Ժողովուպէս 'ի հայկական
բարբառ շարագրեցեալ, աշխատութեամբ աեառն
Յօնանու եպիսկոպոսի Թոխաթեցւոյ: Տպագրեցեալ
և 'ի լոյս ածեցեալ հոգաբարձութեամբ և սրբա-
գրութեամբ նոյնոյ եպիսկոպոսին, 'ի փառս Աստու-
ծոյ և 'ի շահ կենդանեաց և 'ի օգուտ ննջեցելոց ...
Յամի աեառն 1724. 'ի մարտի ք: Ի Վենետիկ, 'ի տը-
պարանի Անտօնի Պօսթօլի » :

Պատմագրութիւն կաթողիկոսաց եւ Թա-
գաւորաց Հայոց. « Շարագրեցեալ 'ի Յակօբ վար-
դապետէ 'ի կարգէն Յիսուսեանց. և տպեցեալ խար-
ճիւք և հոգաբարձութեամբ աեառն Արութենի արհ-
եպիսկոպոսի կոստանդինուպօլսեցւոյ, 1713, սեպ-
տեմբերի 30: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտօնիոսի
Պօսթօլի » : Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « ... Աւարա
եղև Թղթիկս պատմութեան Հայոց կաթողիկոսաց
և Թագաւորաց, որ Հայոց կոչի Քաւազանադիրք:
Բազում աշխատանս կրելով հաւաքեցի աստի և ան-
տի, 'ի մի սուփ շարայարեցի, առ 'ի գրօսանս եղ-
բարց մերոց Հայոց Ճմարտասիրաց ... Յիշեալիք ...
զ'ի լոյս ածող սորին տէր Յակօբ վարդապետն 'ի
կարգէն Յիսուսեանց, և ընդ նմին Սամապօլցի Տէր
Յարութիւն եպիսկոպոս պատճառ տպագրութեան
սորին և ապաւորութեան հոգաբարձու զառաքելա-
գործ Տէր Խաչատուրն » :

*Պատմութիւն ազատութեանն Հաճրնոյ 'ի
ձեռաց Գօզանեանց: Պօլիս, տպագրութիւն Արա-
մեան, 1871: « Սոյն համառօտ պատմութիւնն ազա-
տութեան Հաճրնոյ, շարագրեալ և աշխատասիրեալ
է Հաճրնոյ առաջնորդ Գեր. Պետրոս արքեպիսկո-
պոս Տէր Մէլքսնեանի ձեռամբ, զր սոյն եղելու-
թեանց ականատես լինելով օր աւուր եղածը 'ի գիր
կ'առնուր: Զասի ընթերցողաց իմացնելը պարտ ան-
ձին համարած է հրատարակիչն Մ. Հ. Սըվաճեան » :

*Պատմութիւն ազգային երկամեայ անցից:
Գրեց Յակօբոս վարդապետ Զիլինկիրեան, նախկին
աւագ Թարգման սուրբ Աթոռոյն Երուսաղեմայ:
Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Արամեան, 1866:

*Պատմութիւն ազգաց, Քրիստոսի թուականէն
ինչուան մեր օրերը: Շարագրեց Հ. Աբրահամ Ճա-
րեան Մխիթարեանց: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1846:

X

Պատմութիւն անցից որ եղև 'ի Կոստանդնու-
պօլիս վասն յայանի կացուցանելոյ զՃմարտութիւն
հաւատոյն Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ՝ այնու-
ցիկ որ չէինն տեղեակ և մեզանչէին: Յամի տեառն
1818՝ փետր 5. 'ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպ. Մայր
սուրբ Աստուածածնի. 'ի ձեռն տպագրիչ Անդրէաս
վարդապետի Ակնեցւոյ: 52 35 13/4 X 19

Պատմութիւն Անւոյ. « Ճանապարհորդութիւն
'ի Լեհաստան և յայլ կողմանս բնակեալս 'ի Հայկա-
զանց սերելոց 'ի նախնեաց Անի քաղաքին. շարա-
գրեալ հանգերձ զանազան բանասիրական տեղեկու-
թեամբք Տեառն Հ. Մինասայ Բժշկեանց վարդապե-
տի 'ի Մխիթ. ուխտէն, Աւաջնորդի 'ի Տաւրիա-
տպագրեալ 'ի յաւերժական յիշատակ հոգւոյ բազ-
մավաստակ և մեծանուն վաճառականին Աղա Ստե-
փանի Ամպարեան Տրապիչոնցւոյ փափաքողի գոր-
ծոյս »: Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1830,
ԲՄՀԹ:

Պատմութիւն Արծրունեաց: Տես Թովմա
Արծրունի:

*Պատմութիւն բարոյական. գրաբարէ թարգ-
մանութիւն աշակերտաց: Երուսաղէմ, 'ի տպ. առա-
քելական ուխտի սրբոց Յակովբեանց, 1873:

Պատմութիւն Գաղղիացւոց. յօրինեաց Հ. Աբ-
րահամ Վ. Ճարեան 'ի Մխիթ. ուխտէ (Հասորք
կրկին): Վենետիկ, 'ի Սուրբն Ղազար, 1849-ԲՄՂԸ:

Պատմութիւն դարձի եւ մկրտութեան Յով-
հաննու Յովսեփայ Քախաբեան մեծանուն հրէի՝
բարունւոյ Երրայեցւոց 'ի գաւառէն Ալլամանաց,
արարեալ 'ի նմանէ 'ի լեզու գերմանացւոց: Թարգ-
մանեալ 'ի հայ յիտալական թարգմանութենէ տեր

Յակոբ վարդապետի Զրպետեան Եղեսացւոյ: Ի Լի-
վունոյ, 1797:

Պատմութիւն Դահմագի. « Պատմագրութիւն
վարուցն և գործոց Նազըր շահ Թագաւորին Պար-
սից: Հանեալ 'ի գրոցն պատմութեան ազգին Պար-
սից արարելոյ յուսմեմնէ անգլիացւոյ մտար Հանունէ
կոչեցելոյ: Եւ Թարգմանեալ յանգլիացւոց բարբա-
ռոյ 'ի հայ բարբառ՝ 'ի Միրզայեան Պողոսէ Ամիթե-
ցւոյ մի 'ի յանպիտան աշակերտացն 'ի Քրիստոս հան-
գուցեալ Եղիա աստուածիմաստ և հեզահոգի վար-
դապետին որ էր մի 'ի յընտիր միաբանից վանացն Ա-
մենափրկչի 'ի Զուղայ, զբօսանա ազգիս Հայոց, և 'ի
յօգուտ հետախոյզ եղբարց որք 'ի խնդիր են նորա-
նոր պատմութեանց և նորալուր իրաց ... Յամի մար-
դեղութեան Բանին 1780, և 'ի Թուին Հայոց 1229.
'ի Հնդիկս 'ի քաղաքն Մադրաս, 'ի տպարանի Յակո-
բայ Շամիրեան կոչեցելոյ »: Վերջաբանն ալ Թարգ-
մանութեան պատմութիւնն ընելէն ետքը կը յաւե-
լու. « Եւ գրգուկս այս նորոգ լոյս ածեալ տպեցաւ
երկու հարիւր հատ. 'ի պատիւ հասարակ ազգին
Հայոց ... Յամի տեառն Փրկչին մերոյ Քրիստոսի
1783 »:

Պատմութիւն և խրատ բժշկութեան ցաւոցն նո-
րոգ ծագելոյ յաշխարհին Հնդկաց և երևելոյ 'ի զս-
նազան աշխարհս, որ անուանեալ կոչի կալիքամոր-
պլս. աւանգեալ 'ի համբաւաւոր բժշկէ աշակեր-
տեցելոյ 'ի բժշկական ուսումնարանի Անգլիացւոց
'ի կալիքաթա, 'ի պարոն Դաւթեայ Մկրտչեան կար-
բեցւոյ յամի տեառն 1823 և Հայոց 1712. 'ի Թիֆ-
լիզ քաղաքի, 'ի նորաբողբոջ տպարանի նորակերտ
ուսումնարանի Հայոց ընծայեցելոյ 'ի քաջատոհմիկ
ազնիւ Գէորգայ Երամեան Արծրունւոյ Վանեցւոյ
վերաբնակեցելոյ 'ի Թիֆլիզ:

Պատմութիւն եկեղեցական հաւաքեալ յար-
ժանահաւատ մատենագրաց: Աշխատասիրութեամբ
Տեառն Իգնատիոսի Փափազեան արքեպիսկոպոսի

Տարօնոյ 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1848:

Պատմութեան (ընդհանուր) գասագիրք: Հին գար: Ղուկասեանցի աշխատասիրութիւն: Թիֆլիզ, հրատարակութիւն Չաքարիայ Գրիգորեանց:

Պատմութիւն ընդհանուր: Հատոր Ա. Հին գար: — Հատոր Բ. Միջին գար. Պ. Սիմէօնեանցի: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրատուն Չաքարիայ Գրիգորեանց:

Պատմութիւն ընդհանուր. Հատոր Ա. Հին գար: — Հատոր Բ. Միջին գար, Սուրենեանցի: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրատուն Չաքարիայ Գրիգորեանց:

Պատմութիւն ընդհանուր, հին և միջին դարու. աշխատասիրեց Մ. Մամուրեան: (Երեք հատորք): Չմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1875:

Պատմութիւն Թաթարաց, « գործ Նախնեաց ժԳ դարու. գրուած Ականց վանուց Սաեփան վանահօր հրամանաւ. Թաթարաց մեր ազգին հասուցած չարիքն կը պատմէ »: Երուսաղէմ, 'ի տպարանի առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակովբեանց, 1870:

*Պատմութիւն Թուրքաց. « Ստորագրութիւն զանազան տեսակաց Թուրքաց ըստ կարգի նոր Բնաբանից՝ հանգերձ կարևոր գիտելեօք, և զարդարեալ պատկերօք իւրաքանչիւր Թուրքաց, 'ի ձեռն Հ. Սամուէլ վարդապետի Սամարեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Ի խնդրոյ և յարդեանց ընկերութեանն Արշարունեաց: Վենետիկ, 'ի տպար. սրբոյն Ղազարու, 1815 »:

*Պատմութիւն Ժամանակակից: Գրեաց Հ. Մինաս Նուրիխան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Մասն Ա. 1814-1848: Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1881:

Պատմութիւն ժողովոց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ: Յօրինեաց Արէլ արքեպիսկոպոս Մխիթարեանց, միաբան սրբոյ Էջմիածնի: Վաղարշապատ, 1878.

*Պատմութիւն Իտալիայի իսկզբանէ մինչև մեր օրերը. գրեց Հ. Պօղոս Վ. Յովնանեան, 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1864:

*Պատմութիւն Խրիմու հանդերձ աշխարհագրական և ուսումնական տեղեկութեամբք. գրեալ 'ի Յովհաննէ Տէր Աբրահամեան, պատկերազարդ: Թէո. դոսիա, 'ի տպարանի Խաչիպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1865:

*Պատմութիւն կաթողիկոսաց Էջմիածնի 'ի Սիմէոնէ մինչ Յովհաննէս Ը. ամբ Տեառն 1763-1831: Գրեալ 'ի Մսերայ մագիստրոսէ Մսերեանց Զմիւռնացւոյ: Ի Մոսկուա, տպագրութիւն Զարմայրայ Մսերեանց, 1876:

*Պատմութիւն կաթողիկէ վարդապետութեան 'ի Հայս, և միութեան նոցա ընդ Հռովմէական եկեղեցւոյ 'ի Փլորենտեան սիւնհոգոսի. Գրեց Աղեքսանդր Վ. Պալճեան արքեպիսկոպոս Ակրիդայ 'ի Մխիթ. Վիէննական ուխտէ, Խորհրդական Ս. Ժ. Տարածման հաւատոյ: Վիէննա, 'ի Մխիթարեան տպարանի, 1878.

Historia doctrinæ catholicæ inter Armenos, unionisque eorum cum Ecclesia Romana in Concilio Florentino. Auctore D. Alexandro Balgy, archiepiscopo Acridensi ex Congr. Mechith., Vienn. S. C. de Prop. fide consultore, 1878.

*Պատմութիւն կենաց, նշխարաց և եկեղեցւոյ սրբոյն Գրիգորիսի Աղուանից կաթողիկոսի, գրեաց Բ. Բահաթրեան: Մոսկուա, 'ի տպար. Լազարեան Ճեմարանի արևելեան լեզուաց, 1859:

Պատմութիւն կենաց եւ վարուց Տեառն Մը-
խիթարայ Սեբաստացւոյ ըստ ընկալեալի եւ արքայի .
յօրինեալ Տեառն Ստեփաննոսի Գիւղէր Ագոնց ար-
հիեպիսկոպոսի Սիւնեաց եւ արքայի , ըստ բարեւէր
հայցուածոց պարոն Մխիթարայ Մաղիկեան : Վէնե-
տիկ , 'ի վանս սրբոյն Ղազարու , 1810 :

Պատմութիւն Մխիթարայ արքայի համառօտ , հան-
գերձ նկարագրաւ Մխիթարեան միաբանութեան 'ի
հայ , յիտալ . 'ի գաղղ . յանգղ . 'ի գերմ . եւ 'ի լեհ
բարբառ : Վէնեաիկ , Ս . Ղազար :

*Պատմութիւն կամ Ուղղեցոյց սուրբ Տեղեաց ,
« քաղուածոյ թարգմանութիւն աշխարհաբառ լե-
զուաւ , որ ուխտաւորաց սուրբ տեղիքն շրջելու հա-
մար մեծ գիւրութիւն եւ առաջնորդութիւն կ'ընձե-
ռէ » : Երուսաղէմ , 'ի տպ . առաքելական աթոռոյ
սրբոց Յակովբեանց , 1872 :

Պատմութիւն կայսերն Փոնցիանոսի . « Գիրք
պատմութեան կայսերն Փոնցիանոսի եւ կնոջն եւ որ-
գւոյն Դիոկղետիանոսի , եւ յ'եօթանց իմաստասի-
րաց : Տպագրեցեալ 'ի ներապարանուժ սրբոյ Էլ-
միածնի , եւ սրբոյն Սարգսի զօրաւարի ... 'ի յ'Սպի-
կոնայ քաղաքի . ԹՎԸՂ Փրկչին 1696 . եւ Հայոց
1145 , մայիսի 25 » : Յիշատակարանին մէջ կը կար-
գանք . « ... Համահաճութեամբ տեառն Եփրեմի
արհիեպիսկոպոսի , եւ պատրիարքի Կոստանդինու-
պօլսոյ . հոգաբարձութեամբ , ծախիւք եւ սրբագրու-
թեամբ նուաստի ումեմն Մ . Ս . Դ . » :

Այլ տպ . 'ի Կոստանդնուպօլիս . « Գիրք ... իմաս-
տասիրաց . եւ վիճակս նորատիպ եւ որ 'ի միջի սորին
եգաք : Տպագրեցեալ բարեխօսութեամբ սրբոյն Մի-
նասայ զօրավարին ... 'ի մայրաքաղաքն Ստամպօլ :
Ի տպարանի տըրուպ Աստուածատուրի որ եմ ծա-
նայ ձեր . 'ի ԹՎԸՂ ՌձՀ , օգոստ . 5 » :

Այլ տպ . 'ի Կոստանդնուպօլիս , 1740 . « Գիրք ...
իմաստասիրաց : Տպագրեցեալ 'ի թուականիս մերոյ
Հայոց 1189 » : Յիշատակարանն կ'ըսէ . « Աւարտե-
ցաւ տպումն պատմութեան ... որ կոչի Եօթն իմաս

1804 և ի վերից ցոյս ու զգ և ու
յոսուեի յաճեալսրաւ պօղատ 6 ը 3 25
16x11

տասեր ... 'ի Թուականիս 1190 » : (Թուի Աստուա, ծափրեան տպագրութիւն) :

*Պատմութիւն Հայաստանեայց առաքելական սուրբ Եկեղեցոյ, 'ի Մ. վարդապետէ Մուրա տեանց, յառաքելական ուխտէ սրբոց Յակովբեանց : Յ' Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1872 :

Պատմութիւն Հայաստանեայց եկեղեցոյ յաղիւսակս համառօտեալ 'ի Միքայէլ արքեպիսկոպոսէ Սալլանթեան : Մոսկուա, 'ի տպ. Օքոստեայ Սե. մնի, 1840 :

*Պատմութիւն հայերէն դպրութեանց 'ի պէտս՝ ուսման ազգային վարժարանաց : Վէն. Ս. Ղազար : Հատոր Ա. Հին մատենագրութիւն Հայոց, 1865 : Հատոր Բ. Նոր մատենագրութիւն, 1878 :

Պատմութիւն Հայոց « Իսկզբանէ աշխարհի մինչև ցամ տեառն 1784. ըստ աւանդելոյ այլևայլ մատենագրաց, 'ի վեց գիրս բովանդակեալ և յերիս հատորս արոհեալ : Յօրինեալ 'ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Չամչեանց Կոստանդինուպօլսեցոյ, յաշակերտէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ մեծի արքայի : Եւ տպագրեալ ծախիւք բարեպաշտն և քաջատոհմիկ Շահրիմանեանց երկուց եղբարց հարազատաց՝ Բարաղամեան պարոն Յովսէփին և պարոն Զաքարին ... Յամի տեառն 1784 'ի յունիսի 15. և 'ի Թուականութեանս Հայոց ՌՄԼԳ » :

Հատոր Ա. Յորում պարունակին պատմութիւնք երկուց գրոց՝ հանգերձ իւրեանց ծանօթութեամբք, սկսեալ յԱղամայ մինչև ցամ տեառն 441 : Ի վէնե. տիկ, 'ի տպարանի Պետրոսի Վազվազեանց :

Հատոր Բ. Յորում պարունակին պատմութիւնք երկրորդ և չորրորդ գրոց՝ հանգերձ իւրեանց ծանօթութեամբք, սկսեալ յամէ տեառն 441, մինչև 'ի 1080 :

Հատոր Գ. Յորում աւանդին պատմութիւնք հինգերորդ և վեցերորդ գրոց, սկսեալ յամէ տեառն 1080 մինչև 'ի 1784 : Եւ աղիւսակք ժամանակա.

Կարգի ջրաց, ծարճոտի, և սխալագիտաց Ա. Գոթ. Գործ Արքիեպիսկոպի և աստուծոցի հարցմանն. Արքեպիսկոպի ջիտալ Ի յարգած Տիտակ. . . և Քարթլեանցի յիստորիկոսի լեզուի Ի կոնյակիս լեզու իւրեանց Ի Սեփարդաց Աստուծոցի յարգած Ի վրաստի Ի զոյ լեզուի կողմից, հրատարակուած 1872

դրութեան: Ի Վենետիկ, 'ի տպ. Յովհաննու Փիացեանց:

*Պատմութիւն Հայոց, սկսեալ 1772 ամէ փրրկչին մինչև ցամն 1860: Աշխատասիրեց Աւետիս վարժապետ Պէրպէրեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1861:

*Պատմութիւն Հայոց, դպրատանց տղոց համար. աշխատասիրութեամբ Հ. Եփրեմ վարդապետի Սեթ Մխիթարեան: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1839, 1843:

*Պատմութիւն Հայոց համառօտ և ընդարձագոյն. շարագրեց Հ. Համազասպ Թերձիմանեան: Ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1847...:

Պատմութիւն Հայոց՝ Հայկազանց տէրութեան սկսելէն մինչև մեր ժամանակը: Կրեց Հ. Եփրեմ Զագրճեան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1851, 1872:

Պատմութիւն Հայոց, դպրատան տղոց համար: Աշխատասիրեց Ս. Պ. Պ. Փափազեանց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1861 ... Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1870:

*Պատմութիւն Հայոց « Քննական պատմութիւն Հայոց, ըստ նորագոյն պատմական, լեզուաբանական և բանասիրական տեղեկութեանց, յԱ. Մ. Գարագաշեան: Մասն Առաջին: Նախնական ժամանակ: Կ. Պօլիս, տպագր. Յովսեփայ Գավաֆեան, 1880:

*Պատմութիւն Հայոց ազգի: Խաչատուր Աբովեանցի աշխատասիրութիւն: Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրովաճառանոց:

Պատմութեան (հայ ազգային) գասագիրք. շարագրեց Գ. Գափամաճեան: Կ. Պօլիս, 1879:

*Պատմութիւն հին. Թարգմանեաց Աղեքսանդր

Մազերով: Թէոդոսիա, 'ի սպար. Խաչիպեան ուսումնարանի, 1870:

*Պատմութիւն հին եւ նոր ազգաց. շարագրեաց Հ. Ամբրոսիոս Գալիլայեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, 'ի սպար. սրբոյն Ղազարու, 1849-1851:

- Ա. Պատմութիւն Հին ազգաց:
- Բ. Պատմութիւն Հռոմայեցոց:
- Գ. Պատմութիւն Միջին դարու:
- Դ. Պատմութիւն Նոր ազգաց:
- Ե. Պատմութիւն Ժամանակակից:

*Պատմութեան հին ազգաց (սկզբունք), գրքատանց տղոց համար: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1849:

*Պատմութիւն արեւելեան հին ազգաց և Յունաց, գրքատանց տղոց համար. երկասիրեց Հ. Ներսէս Ճնաղեան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1879:

Տես Ընդհանուր պատմութիւն:
Տիեզերական պատմութիւն:

*Պատմութիւն հին եւ նոր կտակարանի, աշխատասիրութեամբ Հ. Եփրեմ Վ. Սեթ, 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1833...

*Պատմութիւն հին եւ նոր կտակարանաց, աշխատասիրութեամբ Հ. Յարութիւն Վ. Եագութեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1851:

X *Պատմութիւն հին եւ նոր կտակարանաց ստորին գասու համար. գրեց Հ. Եղիշէ Վ. Գալիլեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1857, 1860:

X Պատմութիւն Ճէնկիզ թանի: « Պատմութիւն մեծին Ճէնկիզ թանի առաջին կայսեր նախնի Մղուլաց և Թաթարաց: Բաժանեալ 'ի չորս գիրս, որ բռնուցաւ իմ և հրա կրակի օրակէ... Յիշատակագիր »
1874 52321 16411

վանդակէ զվարս մեծի Խանիս. զամբառնալ նորա և զտիրապետութիւնս հանդերձ համառօտ պատմութեամբ յաջորդաց իւրոց, որք մինչև ցայսօր թագաւորեն: Զարս, զսովորութիւնս և զօրէնս նախնի Մղուլաց և Թաթարաց, և զաշխարհագրութիւն ընդարձակ գաւառաց Մղուլաստանի, և արևելեան և արևմտեան Թաթարստանի: Թարգմանեալ և հաւաքեալ 'ի բազում արևելեան մատենագրաց և ճանապարհորդաց Եւրոպիոյ. զորոց զանուանս և զհամառօտ վարս է տեսնել 'ի վախճանի գրոցս: Ի պարոն Փէթիսէ Տէլլա Գրոչէ 'ի ծերոյն. որ էր գայրապետ և թարգման արքային Քաղղիոյ 'ի լեզու Տաճկաց և Արաբացւոց: Թարգմանեալ 'ի հայ բարբառ յԱղայ Մարգարայ Շահրիմանեան, 'ի մշտնջենաւոր յիշատակ ամուսնոյ իւրոյ տիկին Նանաճանի: Եւ բազմաշխատ աքնութեամբ սրբագրեալ 'ի վերայ իտալականին 'ի Հ. Աթողւածաաուր վարդապետե Բարիկեան, 'ի միաբանութենէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ բարունապետի և արքայի: Տպագրեալ յամի տեառն 1788: Ի Թրեաս, 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց »: էջ 544 1741

*Պատմութիւն մատենագրութեան Հայոց: Գրեց Հ. Յովսէփ Վ. Կաթըրճեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Մասն առաջին. Անգիր ժամանակ: Վիեննա, Պաշտպան Ս. Աթողւածաաւր վանքը, 1851:

*Պատմութիւն մատենագրութեան Յունաց, Հռովմայեցւոց և Հարց Եկեղեցւոց, 'ի պէտս ուսման ազգային վարժարանաց: Վենետիկ, Մխիթարեան տպարան, 1856:

*Պատմութիւն մատենագրութեան Միջին և Նոր դարուց յարևմուտս, ազգային վարժարանաց համար: Երկու հատորք: Վենետիկ, Մխիթ. տպարան, 1874:

Պատմութիւն Մենաստանին Հառիճոյ 'ի Շիրակ: Արար Արեւ վարդապետ Մխիթարեանց միաբան սրբոյ Էջմիածնի: Ի Տփլիս, 'ի տպարանի Յակովբայ Գրիգորեան Արզումանեանց, 1856:

Պատմութիւն մնացորդաց Հայոց եւ Վրաց:
Տես Մ ե ս ր ո վ պ ե ր է ց :

Պատմութիւն Յիսուսի Քրիստոսի կամ Հա-
մաձայնութիւն չորից աւետարանաց: Վիէննա, 'ի
վանա Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1857:

Տես Վ ար ք Յ ի ս ու լ ս ի :

Պատմութիւն Նոր Զուղայու որ յԱսպահան-
աշխատասիրեալ 'ի Պ. Յարութիւնէ Թ. Տէր Յով-
հանեանց Նոր Զուղայեցոյ Ատենադպրէ Ամենա-
փրկչեան սրբոյ վանաց հանգուցելոյ այժմս: Ի ժա-
մանակս առաջնորդութեան նոր Զուղայու բարեյի-
շատակ սրբազան Տ. Թագեոսի արքեպիսկոպոսի
Իէկնապարեան 'ի 1858 և 1885 'ի Զուղա. և ար-
գեամբք գերապատիւ պարոն Յովհաննու Յարու-
թիւնեան բնիկ նոր Զուղայեցոյ բնակելոյ այժմ 'ի
Իթաւիս, տպագրեալ 'ի Նոր Զուղա 'ի տպարանի
Ամենափրկչեան Ս. Վանաց, 1880.

Հրատարակողաց կողմանէ գրուած յառաջարան
տեղեկութեանց մէջ կը յիշատակուի Թէ հեղինակն
մատենիս « հանգուցեալ պարոն Յարութիւն Թ.
Տէր Յովհանեանց 'եր 'ի Տէր Յովհանեանց ազգա-
տոհմէ ... ծնաւ 'ի նորս Զուղա յԻսպահան քաղաքս
Պարսկաստանի 'ի 1828 ամի տեառն ... իբրև էր յու-
թամեայ հասակի' պարոն Թագեոս հայր նորս 'ի
1836 ամին առեալ զնա ընդ իւր տարաւ 'ի Հնգիկս
'ի Կալկաթա, ուր ժամանակս ինչ տալով յաշա-
կերտութիւն Մարգասիրական Ճեմարանին Հայոց
տեղւոյն, առ դաստիարակութեամբ համբաւաւոր
Աւգալեանց վարժապետին պարոն Յովհաննու ու-
սաւ զսկզբունս ընթերցանութեան և մասնաւոր
ուսմանց: Ապա 'ի 1839 ամին ընդ հօրն ևս վերագաւ-
ձաւ 'ի Զուղա, և մտեալ 'ի Սամեան Ամենափրկչ-
չեան կոչեցեալ ուսումնարան տեղւոյս հաստատե-
լոյ 'ի ժամանակին արգեամբք բարեյիշատակ հանգու-
ցեալ պարոն Գրիգորի Սամեանց որ 'ի Մազրաս'
հրահանգեցաւ առ խնամատարութեամբ վարժապե-
տի այնր ուսումնարանին պարոն Յովհաննու Մ. Զօհ-
րաբեանց ... Եւ զի ինքն էր ուսմնասէր, և աշխու-

Ժառանգ պատանի գրեթէ ջանասիրութեամբ իւրով
 և քաջ մտաուութեամբ բարւոքապէս առննկալաւ
 զսերմունս ուսմանց և արդիւնաւոր արգասեօք պըտ,
 զարեբեաց ... Ի պատանեկութեան հասակի որբա-
 նալով՝ ՚ի ծնողաց, և ծանրանալով՝ ՚ի վերայ իւր հոգք
 առտնին կառավարութեան, և չկարելով այլ ևս ընդ
 երկար յաճախել յուսումնարանն՝ ընդդէմ ըզձա-
 տենչիկ եռանդեան իւրոյ ստիպեցաւ ելանել անտի,
 և պարապէր այնուհետև ՚ի մասնաւոր տուրևաւս:
 Մինչև ՚ի 1851 յրսկզբան ամի առաջնորդութեան
 Սրբազան Տեառն Թագէտոսի արքեպիսկոպոսի Բէկ-
 նազարեանց ՚ի սուրբ վանս Ամենափրկչեան՝ յան-
 ձնեցաւ ինքեան պաշտօն ատենադպրութեան յի-
 շեալ վանացն: Ի սոյն գործս քաջ հաւատարմու-
 թեամբ իւրով և գովելի պաշտօնավարութեամբն սի-
 բելի եղև յաչս առաջնորդին: ... Ի 1871 ամի ՚ի 14
 մայիս ՚ի գիշերին մերձ ընդ արշալոյսն ՚ի տխրութիւն
 սրտի համայն բարեկամաց և ՚ի վիշտ հայրենակցաց
 իւրոց ... զբաւեցաւ ՚ի կենաց ՚ի հասակի 43 տմաց:

« Հեղինակութիւնք սորին ... են այսոքիկ. Պատ-
 մոռչիւն Կոր Զոշայոռ, երկհատոր. — Հերքոռնն
 յուտերականաց՝ առարկոռքեանց և պաշտպանոռքիւն
 ոռչոռափառոռքեան հայաստանեայց եկեղեցոյ . —
 Էկեկագրոռքիւն սրբազան Թադէոս արքեպիսկոպո-
 սի, և Քերդոռած մի չափաբերական ՚ի մահ նորին.
 երկու վերջինքս տպագրեցան արդէն ՚ի տպարանի
 Վանացս: Մանրամասն գրուածք ինչ բանասիրա-
 կանք. ՚ի սոսա նշանաւոր էր Կերդոռն ՚ի վեհագնեայ
 ազգատոհմն Լազարեանց և ՚ի տխուր յիշատակ վեհ-
 ազին Յովհաննու Յ. Լազարեան. Դանքանականն
 վասն մահու երախտաւորին իւրոյ սրբազան Թա-
 գէոս արքեպիսկոպոսի. Ողբերգոռքիւն առ ամն Ե-
 րասխայ ժողովրդեանն Հայոց » : ...

*Պատմութիւն չորից ինքնակալութեանց. աշ-
 խատասիրութեամբ Հ. Եփրեմ Վ. Սեթ, ՚ի Մխիթ.
 ուխտէ: Վենետիկ, Ս. Վազար, 1833 ...

Պատմութիւն Պարսից յորագրէ Մետրովայ
 Ի. Թագիդեանց Վ. Ա. Սարկաւազի սրբոյ Էջմիած

Հայաստանի Զարգացման Գրքի և Զուսման
 Գրքի հարցաւոր, Վրաստան. յ Կոստանուպոլիս 1866
 Յովհ. Յալալաբեկ Յալալ
 Կոստանուպոլիս

52 230 15 X23

նի. արգեամբք և ծախիւք Պ. Յովհաննու Սարգսեան Սալմաստցոյ: Ի Կալիաթա, 'ի տպ. Արարատեան ընկերութեան, 1846:

*Պատմութիւն Պոնտոսի և շրջակայիցն. 'ի Հ. Մինաս վարդապետէ Բժշկեան Տրապիզոնցոյ, 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն 'Էազարու, 1818:

*Պատմութիւն աստուածաշունչ գրոց, « հին և նոր կտակարանաց, համառօտեալ գիւրիմաց ոճով 'ի լեզու աշխարհաբառ յուսումն պարզամտաց և համբակաց, 'ի Հ. Յովհաննէս վարդապետէ Զօհրապեան Կոստանդնուպօլսեցոյ. և տպագրեալ ... յաւթ 1803. և 'ի Թուականութեանս Հայոց ՌՄԾԲ: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն 'Էազարու » :
Բ. Տպ. Յաւթ 1805 ...

Պատմութիւն սուրբ գրոց 'ի հին և 'ի նոր կըտակարանաց: Աշխատասիրութեամբ Հայրապետի Փալստանեան միոյ յաշակերտաց Մարգասիրական Ճեմարանի ... Յառաջորդութեան 'ի նոր Զուգայ Տեառն Յովհաննու Սուրենեան արքեպիսկոպոսի և ասպետի: Ի տպարանի Արարատեան ընկերութեան 'ի Կալիաթա, 1846: « Ի մաշարձան յաւեժական յիշատակի պարոն Աւետի Ազարեգեան աստուածասէր և ազգասէր պայազասի և հայրախնամ քեռւոյ. որ քրիստոնէավայել ընտանասիրութեամբ անոյց զմեզ անորիշ յորդւոց իւրոց, զայս գուզնաքեայ արիտուր երախտագիտութեան 'ի գիմաց իւր և եզբարց յարուցանէ ամենախոնարհ քեռորդի իւր և ծառայ Հայրապետ Փալստանեան » :

*Պատմութիւն սուրբ գրոց. « Արարեալ համառօտ հարցմամբք և պատասխանեօք, յազգս գեռահասակ մանկանց: Թարգմանեալ 'ի Ռուստայ լեզուէ 'ի հայ բարբառ 'ի պարոն Յարութիւնէ Դաւթեան Զուգայեցոյ: Եւ տպագրեալ հրամանաւ Տեառն Յովսէփայ սրբազան արհիեպիսկոպոսի և առաջնորդի ազգին Հայոց, որ են ընդ տէրութեամբ Ռուս.

Հարցմամբք և պատասխանեօք, յազգս գեռահասակ մանկանց: Թարգմանեալ 'ի Ռուստայ լեզուէ 'ի հայ բարբառ 'ի պարոն Յարութիւնէ Դաւթեան Զուգայեցոյ: Եւ տպագրեալ հրամանաւ Տեառն Յովսէփայ սրբազան արհիեպիսկոպոսի և առաջնորդի ազգին Հայոց, որ են ընդ տէրութեամբ Ռուս. 1867 շ շ Յ ի. Կ ը Կ Կ 0 16 X 11

բայի: Վիեննա, 'ի վնս Պաշտպան Ս. Աստուածած. նի, 1826:

Պատմութիւն վարուց « սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին Հայաստանեայց հայրապետին, յորում վարք և նահատակութիւն նորա, և գործքն լուսաւորութեան որով զհայաստանեսոյս լուսաւորեաց, և կատարումն կենաց և գիււս նշխարաց նորին համառօտ գրութեամբ բովանդակին: Հաւաքեալ 'ի գրոց Ագաթանգեղոսի իմաստասիրի և մեծամեծ պատմաբանից ընդհանուր սուրբ եկեղեցւոյ: Աշխատասիրութեամբ Հ. Մատթէոս կրօնաւոր վարդապետին հաւանութեամբ արքայ հօր իւրոյ Մխիթարայ վարդապետի. 'ի փառս Գրիգորի, և 'ի պատիւ սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի: Եւ տպագրեցեալ յամի տեառն 1749 ... 'ի Վենետիկ, 'ի արպարանի Անտոնի Պոլթօրի»: Յիշատակարանն կրծանուցանէ. « ... Մատթէոս կրօնաւոր, անարժան քահանայ յեանն առաջնոց՝ յերկրորդում դասի մարդեղոց աշակերտաց տեառն Մխիթարայ գերահանձար վարդապետի և արքայի, զառաջիկայ պատմութիւնս հաւաքել ըզձացայ. և զհրաման հայցեալ 'ի նախակարգեալ վեհէ իմմէ 'ի դէպ ժամանակի, զփափաքումն սրտի իմոյ ընուլ ձեռն 'ի գործ արկի. և 'ի խնամոց տեառն յաջողելոյ՝ բովանդակեալ կատարեցի 'ի Վենետիկ քաղաքի, 'ի վնս ... սրբոյն Ղազարու, յամի փրկութեան մերոյ հազարերորդի եօթնհարիւրերորդի քառասներորդի ութերորդի »:

*Պատմութիւն վարուց մեծին Ներսիսի հայրապետին Հայոց. աշխատասիրութիւն Գեր. Գաբրիէ եպիսկոպոսի Այվազեանց: Թէոդոսիա, 'ի տպութեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց, 1870:

X *Պատմութիւն վեշտասաներորդ դարու բարեկարգութեան 'ի Գերմանիա, Օպիյնէ գաղղիացւոյն. Թարգմանուած յաշխարհիկ բարբառ, Հատ. Ա. և Բ: Չփրանիա, 'ի տպ. Գուլիէլմ Կրիֆֆիթի, 1846, 1848: 52 532

X Պրո. Պրոքթի ֆրանսիացի գրողի և լուսարարի հայրս Եւրոպայի և Ամերիկայի միջոցով իր արժանի գործերը հայոց արժան է սերտորէն քննարկուած իմ արթն իջնոց լուսաւորչ արժանութեան պէտքս երեսն Եւրոպայի և Ամերիկայի միջոցով իր արժանի գործերը հայոց արժան է սերտորէն քննարկուած իմ արթն իջնոց լուսաւորչ արժանութեան պէտքս երեսն

52X 51 549 29 7591
Հայաստանի և Արմենիայի մասին 1841-1842 թվականներին Պրոքթի գրած գործերի ցանկ
Հայաստանի և Արմենիայի մասին 1841-1842 թվականներին Պրոքթի գրած գործերի ցանկ

Պատմութիւն տիեզերական 'ի սկզբանէ աշխարհի մինչև ցմեր ժամանակս . աշխատասիրութեամբ Հ. Յովսէփայ Գաթըրձեանց 'ի Մխիթար. ուխտէն . և ծախիւք հոյակապ և քաջանուն Յովհաննու Ամիրայի Տատեանց գրողմեալ : Վիէննա , 'ի վանս Պաշտպան Ս . Աստուածածնի , 1848 - 1851 :

Հատոր Ա . Հին պատմութիւն :

Հատոր Բ . Միջին ժամանակք :

Պատմութիւն տիեզերական ժողովոց որք յարեւելս գումարեցան . զոր յօրինեալ է Հ . Պաշտպան Վ . Յովսէփայեանց 'ի Մխիթ . ուխտէն : Վիէննա , 'ի վանս Պաշտպան սուրբ Աստուածածնի , 1847 : էջ 596

17X25

*Պատմութիւն Փրանկ - Բրուսական . պատերազմին : Եարագրեաց Հ . Յակոբոս Վ . Խավերտենց 'ի Մխիթ . ուխտէն : (Հատորք երկու) : Վենետիկ , 'ի տպ . Ս . Ղազարու , 1870 - 1871 :

*Պատմութիւն Քաղաքական խռովութեան 'ի Փարիզ : Եարագրեց Հ . Յակոբոս Վ . Խավերտենց 'ի Մխիթ . ուխտէն : Վենետիկ , 'ի տպ . սրբոյն Ղազարու , 1871 :

*Պատմութիւն քաղաքականութեան Եւրոպական տերութեանց ընդհանրապէս : Գրեց Հ . Ղեւոնդ Վ . Յովսէփայեան , 'ի Մխիթ . ուխտէն : (Զորս հատորք) : Վիէննա , 'ի վանս Պաշտպան Ս . Աստուածածնի , 1856 - 1858 :

Պատմութիւն Օսմանեան պետութեան . յօրինեաց Հ . Գաբրիէլ վարդապետ Այվազովլի Մխիթարեանց : (Հատորք կրկին) : Վենետիկ , 'ի տպ . սրբոյն Ղազարու , 1841 :

Պատրիարքացն Երուսաղեմի յաջորդութիւն . 'ի Յակովբայ առաքելոյ Տեառն եղբորէ մինչև ցմեր ժամանակ : Աշխատասիրութեամբ Բառնարաս վարդապետի Գանձակեցւոյ 'ի միաբանութենէ սրբոյ ուխտին սրբոց Յակովբեանց : Կ . Պօլիս , տպագրութիւն Յովսէփայ Գավաթեան , 1872 :

Handwritten notes at the bottom of the page, including names like 'Պատրիարք' and 'Յակովբայ'.

X Պարապմանց գիրք. « Զայն առ բաղձալին ի մանալի նըշոյլ. Պայծառափայլ արփին. Անհամեմատ ծագումն. Ղեկամերկից ուղղիչ. Տատանելոց հանգիստ. Ամենարատ աղբիւր. Աքանջելազործ փրկիչ. Ահեղահարաչ տեսիլ. Բախճանական շաւիղ. Էացուցուցիչ Աստուած օգնեա մեզ » : Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Յաւարտ հասեալ կատարեցաւ ծանր և դժուար գործ տպեցման գրքոյս. սրբագրեցեալ յոլով և անհանգիստ աշխատանօք ... և ստուգեցեալ 'ի քանի մի ինչ փորձ և ընտիր օրինակաց : Ի հայրապետութեան տեառն Աստուածատրոյ կաթողիկոսի, և 'ի պատրիարգութեան (Երուսաղէմի) տեառն Գրիգորի Բաղշեցւոյ. և յառաջորդութեան Կոստանդնուպօլսոյ ... տեառն Յովհաննիսի վարդապետի Բաղշեցւոյ ... Ամենայն գովութեանց արժանի համարեալիք եղբարք զվերոյիշեցեալ արիական դիտապետն հանուրց Հայաստանեայց, որ յօժարապէս կամեցաւ զտպեցումն սուրբ, և առաքեաց մեզ 'ի Բիւզանդիա զօրինակ մի առ 'ի տիրաչէն աթոռոյն Էջմիածնայ : Որ ունէր յինքեան 'ի միում տըփի երիս գրեանս. զՓանձուցն, զՊարապմանցն և զլուծմանն նորին : Եւ էր գրեցեալ 'ի սկզբան նորին այսպէս. Ես նըւստ ծառայս 'ի Քրիստոս, Տէր Աստուածատուր Հայոց մեծաց կաթողիկոս, 'ի տիեղերահոչակ աթոռս սուրբ Էջմիածնի. դաւանակից գոլով վասն ամենայնի առ Կիւրղոս Աստուածաբան հայրն մեր երանելի, և առ սուրբ վարդապետն Գրիգոր Տաթևացի, կնքեալ հրաման արարի ըստամբել զսուրբ գիրս Փանձուց և Պարապմանց ընդ լուծմանցն » : Տպագրողին յիշատակարանն ալ կը ծանուցանէ թէ. « Աւարտեցաւ սուրբ գրքս ... 'ի հաղարեորդի հարիւրորդի վաթսուներորդի և վեցերորդի հաշւածի արամազնեանս տօմարի, համաւարտ և համակատար ընդ աւուրցն փետրվարայ : Ի տպարանի Կարապետի որդի բաղմամեղ և ամենեցուն ծառայ սրուպ Աստուածատրոյ ... 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի » : 521 527թ. 1672

*Պարրիլի (Յ.). Վիպասանութիւն յԱրա Գեղեցիկ. Խտայական բնագրէն թարգմանուած 'ի հայ : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1876 :

Պարզաբանութիւն Սաղմոսաց. « Պարզաբանութիւն հոգեկոտոր սաղմոսացն Իաւթի մարգարէին: Ժողովեցեալ 'ի զանազանից մատենից վարդապետաց եկեղեցւոյ, և Թարգմանեցեալ ... 'ի նըւաստ Յովհաննիսէ վարդապետէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ ... և տպագրեցեալ արգեամբք և գոյիւք Ա. գուլէցի Խօճայ Գուլնազարի որդի Խօճայ Նահապետին 'ի սեփհականի Տան իւրում: Ի Թուականութեան մերում ՌՃԼԵ, 'ի Վենետիկ քաղաքի. In Venetia, per Nahabiet de Gulnazar, 1687 ». Յիշատակարանն՝ որ Թարգմանչինն է, կ'ըսէ. « ... Ետ զկարողութիւն ... հասուցանել 'ի կատար ... զհոգեյորդոր պարզաբանութիւնս Սաղմոսացն Իաւթի ... 'ի Թուականութեան մերում ՌՃԼՁ. սեպտեմբերի մանոյ Ժ. 'ի Վենետիկ քաղաքի ... յիշեցէք ... զԽօճայ Նահապետն . որ մեծաւ հոգաբարձութեամբ յառաջացոյց զԹարգմանութիւն և զտպագրութիւն սորին, վատնելով զգոյս և զինչա բազումն 'ի ձուլումն գեղեցիկ տառիս, 'ի շինումն նորակերտ տպարանիս, 'ի գտումն պատուական Թղթոյս, և 'ի յօրի նուանն ամենայն իրաց պիտանաւորաց) ... » :

Պարզաբանութիւն քերականութեան կարճաբոս և դիւրիմաց, յաղաղս նոր եկելոց 'ի յուսումն գրոց գիտութեան: Ի Կոստանդնուպօլիս, ՌՄԻ:

Պարզատօմար ըստ Հնովմայեցւոց. տետրակ մը՝ որ Թուի մասն ժամագրոց, « ր ամբողջ ձեռուընիս հասած էէ: Յ'էջն 247 այսպիսի յիշատակարան մը կը տեսնեմք. « Արդ որ հանդիպէք 'ի սմա վայելելով, և կամ օրինակելով, յիշեցէք զմատակարար սրբակրողս և զսահմանեալ զհարկևոր և պիգական 'ի պէտս վաջառականաց, զանապատցի Մկրտիչս Միրզաղուլենց, որ եմ սրգի Աղամիրի) » :

Պարզատօմար. Տես Տօմար: Գիրք վայելիլ է: Նակ 'ի վերջկոյս Սաղմոսաց և Ժամագրոց:

Պարզատումար մշտնջենաւոր. « Մշտնջենաւոր Պարզատումար աղիւսակեալ շարագասութեամբ աւ

մենայն տօնից տէրունականաց, և տօնից սրբոց և աւուրց պահոց: Չեաեղեալ զնոսա կարգաւ 'ի վերայ ամնոյ աւուրց՝ ըստ շարժականութեան իւրեանց աւ իւրաքանչիւր տարեգիր: Ըստ վաղեմի ծիսին որով վարին եկեղեցիք Հայաստանեայց 'ի կատարումն տօնից: Յոր յարի և տօնացոյց. առնթեր դնելով իւրաքանչիւր աղիւսակի՝ զիւրոց աւուրց պատշաճ շարականաց և ընթերցուածոց. վասն առձեան պատրաստ ունելոյ պաշտօնէից եկեղեցոյ 'ի կատարումն ժամակարգութեան: Աշխատասիրութեամբ Վրթանիսի վարդապետի Ասկէրեանց, աշակերտի ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ մեծի արքայի: Եւ ապա գրեալ... յամի տեառն 1782. և 'ի Թուին Հայոց ՌՄԱ. յօգոստոսի 1: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Դեմեարեայ Թէսգոսեանց »:

*Պարէտի մահ: Գրեաց ծերունին Գարրիէլ Պատկանեան: Տէր և հրատարակիչ Տիգրան Յարութիւն Տէտէեան: Զմիւռնիա, տպագրութիւն Տէտէեան, 1875:

Պարթէլըմի, Ուղեւորութիւն կրտսերոյն Անաքարսեայ յԵլլադա, գրեալ գիմառնաբար 'ի Յ. Յ. Պարթեւըմեայ, և Թարգմանեալ 'ի ձեռն Հ. Մշուարդայ Վ. Հիւրմիւլ 'ի Մխիթ. ուխտէն: (Հատորք վեց): Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1843-46:

*Պարոյր կամ Աւուրմն Նինուէի. քերթուած Գ. Պատկանեան. Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1877:

*Պարոն տը Գամօր. հեղինակ Օքտաւ Ծէյէ Գազլիբաջի. Թարգմանեց Գրիգոր Զիլինկիրեան: Հատորք Ա և Բ: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1877:

*Պարսից Թագաւորը եւ իր փոխարքայն. օգտակար պատմութիւններ: Ա. Թարգմանութիւն Ա. սոմ Տէրոյենց, Կ. Պօլիս, տպ. Տէրոյենց, 1861:

Handwritten notes in Armenian script at the bottom of the page, including a large 'X' and various signatures and dates.

Պարտավճար. « Գիրք որ կոչի Պարտավճար: Արարեալ տեառն Սիմէոնի վշտակոծ և ցաւակիր կաթուղիկոսի, մեծագործ և յոգնեբարխտ հայրապետի ամենայն Հայոց Երևանեցւոյ, 'ի Քրիստոսահիմն սուրբ Աթոռս Էջմիածին: Ի հաստատութիւն ճշմարտութեան միաբնորաւան հաւատոյ սուրբ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց. և 'ի յորդորումն ազգիս մերոյ 'ի նոյնն մնալ անշեղապէս ... Որ և տպեցաւ նորին հրամանաւն, 'ի սուրբ աթոռս Էջմիածին. 'ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի»: Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Գրեցի է զի յօրինողն տառիս Տէր Սիմէոն յոգնաշան կաթուղիկոս 'ի ՌՄԻԸ (Թուոջն մերում աւարտեաց զայս, և պարզագրեցուցեալ ետ 'ի տպագրութիւն. որպէս և 'ի սկզբան գրքոյս 'ի դրանն նշանակեցեալ գոյ: Սակայն ոչ յաջողեցաւ նմա յայնմ ժամանակի բոլորապէս տպեցուցանել: Քանզի յեա առաջնոյ հատորին տպեցման ... անկաւ 'ի ցաւագին հիւանդութիւնս ... պատուիրեաց հոգեծին որգւոց և աշակերտաց իւրոց զկնի վախճանի իւրոյ զմնացորդն գրոցս տպեցուցանել ... Իսկ 'ի յուլիսի ի՞նչ (ՌՄԻԹ) փոխեցաւ 'ի կենաց աստի: Եւ զկնի անօրինամբն Աստուծոյ յաջորգեաց զաթոռս սուրբ տէր Արևկաս ... հրամա. յեաց այլ եւս թարց յապաղման տպեցուցանել. և կատարեցաւ 'ի թուոջ փրկչին ՌՁՁԳ, և 'ի մերում (Թուականին ՌՄԼԲ) ... »:

*Պարտաւորութիւններ. Տղայոց իրենց ծնողաց ու մեծերուն ունեցած պարտաւորութիւններն: Գաղղիարեկէ թարգմանեց Նիկողայոս Զօրայեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնիսեան, 1861:

Պարտէզ հոգեւոր. Ա. Տպ. 'ի Լիվոնոյ, 1670: « Giardino Spirituale. Պարտէզ հոգևոր. պարունակող բազմաց և զանազանից ջերմեռանդականաց արթութից ըստ պատշաճաւորութեան տեղոյ և ժամանակի: Թարգմանեցեալ 'ի Յոհաննիսէ վարդապետէ Կոստանդինուպօլսեցւոյ: Յամի տեառն ՌՁՁԷ. սեպտեմբերի ք. Լիպուռնի: Եւ տպեցեալ 'ի տպարանի սրբոյ Էջմիածնի և սրբոյ Սարգսի զօրավարի: In Li-

X
 1 հայրապետի ամենայն հայոց Երևանեցւոյ, 'ի Քրիստոսահիմն սուրբ Աթոռս Էջմիածին: Ի հաստատութիւն ճշմարտութեան միաբնորաւան հաւատոյ սուրբ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց. և 'ի յորդորումն ազգիս մերոյ 'ի նոյնն մնալ անշեղապէս ... Որ և տպեցաւ նորին հրամանաւն, 'ի սուրբ աթոռս Էջմիածին. 'ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի»: Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Գրեցի է զի յօրինողն տառիս Տէր Սիմէոն յոգնաշան կաթուղիկոս 'ի ՌՄԻԸ (Թուոջն մերում աւարտեաց զայս, և պարզագրեցուցեալ ետ 'ի տպագրութիւն. որպէս և 'ի սկզբան գրքոյս 'ի դրանն նշանակեցեալ գոյ: Սակայն ոչ յաջողեցաւ նմա յայնմ ժամանակի բոլորապէս տպեցուցանել: Քանզի յեա առաջնոյ հատորին տպեցման ... անկաւ 'ի ցաւագին հիւանդութիւնս ... պատուիրեաց հոգեծին որգւոց և աշակերտաց իւրոց զկնի վախճանի իւրոյ զմնացորդն գրոցս տպեցուցանել ... Իսկ 'ի յուլիսի ի՞նչ (ՌՄԻԹ) փոխեցաւ 'ի կենաց աստի: Եւ զկնի անօրինամբն Աստուծոյ յաջորգեաց զաթոռս սուրբ տէր Արևկաս ... հրամա. յեաց այլ եւս թարց յապաղման տպեցուցանել. և կատարեցաւ 'ի թուոջ փրկչին ՌՁՁԳ, և 'ի մերում (Թուականին ՌՄԼԲ) ... »:

Գրեցաւ Գրիգոր Լուսաւորչի
 1882
 59 355
 11/2 - 7 1/2

vorno con licenza dei Superiori, 1670 » : Յիշատակարանն . « Աւարտեցաւ գրքիկս որ կոչի Պարտէզ հոգևոր, 'ի Թուոյն Հայոց ՌճԻ . հաւանութեամբ տեառն Ոսկանի Երեւանեցւոյ, և սրբագրութեամբ Կարապետի վարդապետի Անգրիանացւոյ » : Եան » :

Բ. Տպ. Ի Մարտիկա, 1683. « Պարտէզ... և տպեցեալ 'ի տպարանի Ոսկանայ արհիեպիսկոսոսի հանգուցելոյ առ Քրիստոս... Յամի տեառն 1683. հոկտեմբերի 13. 'ի Մարտիկայ » : Յէջն 165 յիշատակարան. « Աւարտեցաւ գրգուկս, որ կոչի Պարտէզ հոգևոր 'ի Թուոյն Քրիստոսի 1684. հաւանութեամբ տեառն Ոսկանի արքիեպիսկոսոսի Երեւանեցւոյ հանգուցելոյ առ Քրիստոս. շարաքարգութեամբ և սրբագրութեամբ Մասթէոսի Վանանդեցւոյ » :

Գ. Տպ. Ի Վենետիկ, 1704. « Պարտէզ... Կոստանդինուպօլսեցւոյ . 'ի այս երրորդ տպագրութեան յաւելան Եօթն Սաղմոքն ապաշխարութեան : Նախապատրաստութիւն քրիստոնէաբար մեռանելոյ . Հաւատով խոստովանիմն, և նշանակութիւնք խորհրդոց սրբոյ պատարագին 'ի վերայ չարչարանաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի : Յամի տեառն 1704, 'ի Վենետիկ, 'ի տպար. Անտօնի Պօրթօլի » :

Դ. Տպ. Ի Վենետիկ, 1719. « Պարտէզ... Կոստանդինուպօլսեցւոյ : Եւ տպեցեալ 'ի տպարանի Ճուռանի Պաշօի, որ է կառուցեալ ծախիւք Ճօրճի Ռիչի . Թուին Քրիստոսի 1719, սեպտ. 27 'ի Վենետիկ » :

Ե. Տպ. Ի Վենետիկ, 1738. « Պարտէզ... Կոստանդինուպօլսեցւոյ : Եւ տպեցեալ յամի տեառն 1738, 'ի Վենետիկ, 'ի տպար. Անտօնի Պօրթօլի » :

Զ. Տպ. Ի Վենետիկ, 1752. « Պարտէզ... Կոստանդինուպօլսեցւոյ . յորում յետոյ յոմանց յաւելան եօթն սաղմոք ապաշխարութեան . նախապատրաստութիւն քրիստոնէաբար մեռանելոյ . Հաւատով խոստովանիմն . և նշանակութիւնք խորհրդոց սրբոյ պատարագին 'ի վերայ չարչարանաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի : Տպեալ յամի

Հայտնուե Եօսպլաւ (Ե. Բօլլաբօլ) խաղաղութեան
Պատմ. և տպար. Ան. Յրապետի, արտգր. Անտանայ
Վաշիստ. Եւսու. Գրաւա Խաւ, Միջիւ յապ. Ռա 15
1845 էջ 135 13X20

տեառն 1752... 'ի վենետիկ, 'ի տպ. Որլանտեան Ստեփաննոսի» :

Է. Տպ. Ի վենետիկ, 1772. « Պարաէզ... Յիսուսի Քրիստոսի . տպեալ յամի տեառն 1772 ... 'ի տպարանի Դեմետրեայ Թէոդոսեանց » :

Ը. Տպ. Ի վենետիկ, 1785. « Պարաէզ... Կոստանդնուպօլսեցւոյ : Յորում յետոյ յաւելան յայլոց եօթն սաղմոսք տպաշխարութեան և այլ աղօթք որ զկնի : Տպեալ յամի տեառն 1785 ... 'ի վենետիկ, 'ի տպարանի Պետրոսի Վաղվազեանց » :

Թ. Տպ. Ի Թրեստ. 1787. « Պարաէզ... Յիսուսի Քրիստոսի . տպագրեալ յամի տեառն 1787, 'ի Թրեստ, 'ի տպ. Հարց Մխիթարեանց » : — Վերջին տպագրութիւնք 'ի վենետիկ, 1823, 1860 :

*Պարտիզիկ բանաստեղծութիւններ . Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց :

Պարոք և իրաւունք . երկասիրեաց Սարգիս վարդապետ Թէոդորեան, Տեսուչ Հայկազնեան վարժարանին : Փարիզ, 'ի գրանոցի Ճ. Արամեան, 1858 :

Պատմութիւն աքսորանացն 'ի Հռովմէ : վենետիկ, Ս. Ղազար, 1818 :

*Պետիկին գրքոյկը . Չգոչութիւն . Ա. Կ. Պօլիս, 'ի տպարանի Նոյեան Աղաւնեոյ, 1853 :

*Պետրոս և Սալիմա, կամ Ապտերի լերանց ստորոտի զյոգ մը անմեղաց շիրիմքը : Աշխատասիրեաց Տիրան Գ. Փափազեան : Կ. Պօլիս, 1870 :

*Պետրոս Մեծին վարքն ու նորոգութիւնները . գրեց Հ. Մետրոպ Վ. Մաղիկեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն : Վիեննա, Մխիթարեան տպարան, 1856 :

Պետրոս վարդապետ Թիֆլիզեցի : Տես Աղբիւր բարի : Ճշմարտութիւն յաւիտենական :

Handwritten notes:
Քանի որ կը լինի պարտաւճար, ապա տե՛ղ քե՛ս սխալ եմ արեւելք և յաւաստիք կա՞մ... և երեսնամեակ տե՛ղ Կոստանդնուպօլսէ Էթ Կոնյէ և անոր յազմաւորաց և ուր և քոյրեցաւ Եւստիանոսեան և նա արտոս կը գրանցէ : Ի տպ. Կ. Պ. Քրիստոսի տպարան : Ի Ստամբուլ . 1857 . և Երեսնամ Թուրք . 1860 . 52343 177

Մեկնութիւն Յայտնութեան:
 Մտածական:
 Յարացոյց:
 Ուղղեւծութիւն:
 Ռոտորիկութիւն:

*Պըլը - Պուղի. Գրեց Մ. Վ. Բարխուդարեանց. Թիֆլիս, 1883: « Մինչանաւոր սրախօս և զուարճախօս եղել է Պըլը - Պուղին, որի անունը մօտ երկու դար յիշվում է Ղարաբաղցի Հայոց մէջ: Փոքր առ փոքր այս անձի յիշատակին եւս սպառնում էր ամենայն ինչ մոռացման առողջ ժամանակը. և Ղարաբաղին որ սերունդը արգէն շատ ծանօթ չէ Պըլլի պըլլութեան հետ: Բարեբաղդարար Պըլը - Պուղու սրախօսութիւնները այսօր ժողովուած լոյս աշխարհ են տեսնում Հ. Մ. Բարխուդարեանի ջանքով:

« Հրատարակիչը իւր յառաջաբանին մէջ հետեւեալ կարճ տեղեկութիւնն է տալիս Պուղու մասին: «Ղարաբաղի Վարանդայ գաւառի Աւետարանոց գիւղում բնակող Բ. Մելիք Շահնազարի մօտ գրտնուած Պօղոս անունով հայ զուարճաբանը, որի անունը սոյն Մելիքը փոխած է Պըլը - Պուղի, այսինքն խենդ Պօղոս, ծնած է մօտաւորապէս 1731 (Թուականին Աւետարանոց գիւղում, և մեռնելով 1810ին, թաղուած է քարայրում, որ դանվում է Շօշու և Արկաթալու գիւղերի մէջ տեղը»: (Արձագանք, Բ. Տարի):

Պէշիքթաշլեան (Մկրտիչ) մատենադրութիւնք:
 Քերթուածք, Թատերականք, և այլն: Կ. Պօլիս, 'ի սպ. Պօղոսի Քիրիշճեան և ընկ. 1871:

Պիթոպէ: Տես Յո վս է փ Գ եղ եցիկ:

Պիտոյից: Տես Խ ո ռ ե ն ա ց ի:

Պիոս Զ քահանայապետ, Ճառ առ կարգինալս վասն հաստատելոյ զընտրութիւն Միքայելի Պետրոսի Գ 'ի վերայ տանն Կիլիկիոյ, 'ի հայ և 'ի լատին: Հռովմ, 'ի տպար. Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ, 1781:

X Պէտրոս Աւագ. Քաղաքացիական —

Պիոս Թ քահանայապետի Թուղթք, կոնդակք ուղղեալք առ ազգս Հայոց 'ի զանազան ժամանակս. տպագրեալք 'ի Պոլիս, 'ի Հռովմ, 'ի Վենետիկ, 'ի Վիեննա, և այլն:

Պլուտարքեայ Քերոնիացւոյ Զուգակշիռք. Թարգմանեաց 'ի հելլեն ընագրէն Հ. Եղիա Վ. Թովմաճան 'ի Մխիթ. ուխտէն: (Հատորք վեց): Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1834:

*Պրոտարքեայ բարոյականք. Թարգմանեաց Կ. Զուխաճեան: Տեար Ա. և Բ: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Միւհենտիսեան և Քիւրքճեան, 1859-60:

X *բարձր արժանատի բնութեան և քաղաքացիական արժանատի:*
*Պրատոնի 'ի Վոսքորձ Ա. և Բ Տեար. Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհենտիսեան, 1860: *արժանատի և քաղաքացիական արժանատի*
Պրատոնի և Քիւրքճեան. 52 47 11 17

Պրատոնի Փեդոն կամ Յաղաքս անմահութեան հոգւոյ. զոր 'ի հելլեն ընագրէն փոխեաց 'ի մերս Հ. Աբրահամ Վ. Ճարեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1870:

Պրատոնի իմաստասիրի Տրանսխուտրիւնք. Եւթիփոն, Պաշտպանութիւն Սոկրատայ և Տիմէոս: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1877:

Յառաջաբանը՝ Պրատոնի վարուց և գրուածոց վրայ խօսելէն ետքը կը յաւելու. « ... Ի բազում Տրամախօսութեանցն՝ զոր գրեաց, են գլխաւորքն Փեդրոս, Փեդոն և Քաղաքավարութիւնն (կամ Հասարակապետութիւնն), Օրէնք և Տիմէոս և Պարմենիդէս. յորոց զՏիմէոսն, և յայլոց՝ զԵւթիփոն և զՊատասխանին (կամ զՋատագովութիւն) Սոկրատայ ընծայեմք ազգիս յընթերցումն առ այժմ՝ մինչև ապա և զՕրէնսն՝ եթէ հաճոյ թուեսցի 'ի ճաշակ ընթերցողացն՝ տայցեմք 'ի լոյս »:

« Ի նախնեաց անտի մերոց ոչ բազումս ճանաչեմք ցանկացոցս իմաստասիրութեան, և յետ հաջակելոյն Իւթիփոն Անյաղթի և Եզնրկայ իմաստասիրացն՝ հարկաւորիմք իջանել ցԳրիգոր Մագիստրոս: Այլ և 'ի սոսա 'ի զուր իցէ թերեւս սեպհական ինչ կարծիս նշմարել իմաստասիրութեան. զի որպէս Անյաղթն՝ սոյնպէս և Մագիստրոս առաւելագոյն զյունական »:

սըն ուսանել գեգերին. յորոց և յետինս այս, Մա-
գիստորոս ասեմ, ձեռն արկ թարգմանել զՊղատոնի
գործս՝ իւրով անընդեւ մառախլապատ և հելլենաբան
խրթնութեամբ: Վասն որոյ և մեք զամենայն ջան ե-
գաք՝ բազգատեալ ընդ յոյն բնագրի՝ անխիղճ ուղ-
ղագրել զվրիպակս գրչին, և զթարգմանչին՝ եթէ
գոյր ուրեք. որպէս զի մի և վրիսակք իմաստից և
սխալ գրութիւնք յաւելցին՝ ՚ի մթուածիւն հելլենա-
բանութեանն. որով որ ընթեռնուն՝ ոչ հասկացեալ
ինչ, անօգուտ համարիցի զվաստակ թարգմանչին և
զմերս: Այլ և ՚ի ձև տրամախօսութեան տամբ ՚ի
լոյս, զի դիւրագոյն թերեւս լիցի յընթերցումն բա-
նասիրաց. որոց աղաչեմք՝ յընթեռնուլն ուչ ունել
միշտ, զի հելլեն ձևք և ոճք են ամենայն ուրեք, և
հայեցի ականջաց ծանրալուրբ, բայց ոչ ամենեկին
անիմանալիք » :

X

Պղնձէ քաղաք. Ա. Տպ. ի Կոստանդնուպօլիս,
1708. « Գիրք պատմութեան վասն Պղնձէ քաղա-
քին. և հարցմունք աղջկանն և մանկանն. և պատ-
մութիւն Խիկարայ և Փահլուլ թագաւորին, և այլն.
որ է օրինակ աշխարհիս ... ՚ի թուղ Փրկչին ՌՁԸ. և
՚ի Հայոց ՌձԾԷ. ՚ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօ-
լիս, ընդ հովանեաւ ... Աստուածածնի » : Յէջն 168
համառօտ յիշատակարան մը. « Արգ որ հանգիսիք
սորա կարգալով, յիշեցէք զմատակարար գործոյս,
զնուասս Սարգիսս » :

Բ. Տպ. ի Կոստանդնուպօլիս, 1731. « Գիրք
պատմութեան որ կոչի Պղնձէ քաղաք. և բանք խրա-
տականք և օգտակարք Խիկարայ իմաստնոյ. և այլ
բանք պիտանիք: Տպեցեալ ՚ի թուականիս մերում
ՌձՁ. ՚ի տպարանի տրուպ Աստուածատրի » :

Վերջին տպ. ՚ի Կ. Պօլիս, ՚ի տպ. Ռ. Յ. Բիւրք,
ձեան, 1862: ? *Վերջ 1861*

Պնակք այբուբենից, (նոր կարգաւ սկսող աղոց
համար): Վենետիկ, Ս. Ղազար, և այլն:

Պնակք իրերավարժականք թուաբանութեան,
տաննըվեց տախտակք. աշխատասիրեաց Սիմոն Մի-
քայէլեան: Կ. Պօլիս, 1866:

Պոլիկտոս վկայ հայկազն. ողբերգութիւն Պ. Գոռնէյլի. Թարգմանեաց Ն. Գէորգ Վ. Հիւրմիւզ: Վենետիկ, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1858; Polyeucte, martyr arménien; tragédie de Pierre Corneille; texte français et traduction arménienne en regard. Venise, Typographie des Mékhitaristes, 1858.

Բ. Տպ. Հանդերձ ինքնաստեղծ քերթուածովք Թարգմանչին: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1873:

*Պոլիփեմ կամ Անգրալեան հայ մը: Գրեց Մ. Տամատեան: Կ. Պօլիս, 1870:

X *Պոնէւ միլիոնաւորը. Թշուառ գործաւորք և ընչատեաց սիրահարք 'ի Միւլպախ գերմանացւոյ: Կ. Պօլիս, 'ի տպարանի Յ. Գովաֆեան, 1869 — 70

52 ~~135~~ + 137 + 160

Պոսիւէի (Տեառն) արքեպիսկոպոսի Խօսք 'ի վէպս ազգաց, Թարգմանեալ 'ի Ն. Քերովբէէ վարդապետէ Ազնաւորեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպարանի արքոյն Ղազարու, 1841:

15722

Բոսուռտայ Մեղրաց կպիսկոպոսի Խօսք վանն արեւզերական պատմութեան: Թարգմանեալ յաշակերտաց Մխիթարայ մեծի արքայի, և 'ի խնդրոյ ազնուական Պարոն Յովհաննու Մուրատեանց գրողմեալ: Ի Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1841:

Պօսիւնքի կպիսկոպոսի Մեղրացոց ճառք գամբանականք վեց: Թարգմանութիւն Ն. Արսենի կոմիտասայ Բագրատունւոյ 'ի Մխիթարեանց: Ի Վենետիկ, 'ի վանս արքոյն Ղազարու, 1870: « Առ Մեկենաս 'ի լոյս ընծայման 'ի մերս բարբառ Գամբանականաց վեհին 'ի ճարտարախօսս Գալլիոյ, առ Յովհաննէս Պէյ Սեպուհ Տիւզ, շնորհապարտ ուխտ Մխիթարեան »:

— Ճառ գամբանական Հենրիկէի Մարիամու Գալլիոյ՝ գշխոյի մեծին Բրիտանիոյ: — Հենրիկէի Աննայի Անգլիոյ արկնոջ իշխանին Օւլէանայ: — Մարիամու Թերեզեայ Աւստրիական՝ գատեր արքային Սպանիոյ, գշխոյի Գալլիոյ և Նաւարրայի: — Աննայի կոնզակագլուեան իշխանատիկնոջ Պալատունւոյ: — Մի-

քայելի Լըթելեան ատենագրի Գալլիոյ: — Լու-
տուհիկեայ Պուրպոնեան իշնանին Գոնտէի:

Պոսիւէի՝ յաղագս ժանօրոյրեան Սատուծոյ և ան-
ձին: Թարգմանեաց Առաքել Մ. Եարապիտանեան,
աշակերտ սուրբ Աեւոնդեանց գիշերօթեայ վարժա-
րանին Չ. Ս. Աստուածածնի վանաց: Տպագրութիւն
'ի վանս Չ. Ս. Աստուածածնի յԱրմաշ, 1876:

Պուրսպու: Տես ԱռանձնուԹիւն: — Բեմ-
ասացուԹիւնք:

Պսակ Կուսին. « Պսակ Կուսին. Նուիրմունք վա-
նազան ազօթից՝ հանգերձ խորհրդածուԹեամբք՝
'ի յիշատակ եօթն ցաւոց սուրբ Աստուածածնին. և
'ի պատիւ եօթն խնդուԹեանց նորին. յամի տեառն
1794. 'ի վենեաիկ »:

X

*Պսակ տղայոց. վէպեր. գրեց Ն. Ս. Մէզպու-
րեան: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Ռ. Յ. Քիւրքճեան,
1869: էջ 100 9413

Պսակ փոքր. « Ի պատիւ վեմափառ արեան
Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. 'ի պէտս աւագ
եղբայրուԹեան այսր արեան, և վարդարանի ամեն-
օրհնեալ կուսին Մարիամու՝ օգնուԹեանն քրիստո-
նէից, և սուրբ հոգւոց քաւարանի, կանոնապէս
հիմնարկելոյ 'ի խորանի ամենասուրբ խաչելուԹեան
հոյակապ մայր եկեղեցւոյ սրբոյն Նիկողայոսի 'ի բան-
տին՝ Հռովմայ: Թարգմանեալ յիտալականէ 'ի հայ
բարբառ: Յամի տեառն 1818 և ՌՄԿԵ. 'ի Հռովմ,
հրամանաւ մեծաւորաց »:

Պսակ Քրիստոսի. « Պսակ Քրիստոսի. յամի
տեառն 1810: Ի վենեաիկ, 'ի վանս Ս. Ազարու »:

Պտիւղ գրաջանուԹեան. « Տեարակս որ կոչի
Պտուղ գրաջանուԹեան: Եարագրեցեալ 'ի նըւտա-
տէ ումեմնէ աշխատասիրէ՝ 'ի խնդրոյ ոմանց իմաստ-
նասէր և ուսուցիչան անձանց, 'ի Թուրին ՌձՁԲ. ա-
զինս Արեթեան, և 'ի փրկչական համարողուԹեան

Ռեձլիին. արգեամբք և ծախիւք ումեմն անձին բա-
րեպաշտի և աստուածասիրի և մահտեսւոյ: Եղև
տպեցեալ 'ի Կոստանդնուպօղիս մեծահանդէս և կայ-
սերապսակ քաղաքի » :

*Պրաժլոն կոմս , վիպասանութիւն . հեղինակ
Աղէքսանդր Տիւմա . Թարգմանեց Պ . Մ . Մամու-
րեան . (12 հատորք) : Զմիւռնիա , 'ի տպ . Տէտէեան
եղբարց , 1874 :

Պրէվիար . « Պրէվիար որ է ժամագիրք սրբազա-
նի կարգին Եղբարց Քարոզողաց , հրամանաւ Մե-
ծաւորաց 'ի լաթին լեզուէ 'ի Հայս Թարգմանեալ ,
և հրատարակեալ վասն գաւառի Նախիջեւանոյ 'ի
մեծն Հայաստան . 'ի ներքոյ պատուականագունեղի
Հօր Եղբօր Անտոնինոսի Քլոքէ Ընդհանրոյ նոյնոյ
կարգի Քէնէրալ վարդապետի : Ի վէնետիկ . ՌՁԳ-
ամս . սեպտեմբ . 'ի տպարանի Անտոնինոսի Պօրթօղի :
Breviarium Sacri Ordinis FF. Prædic. Superiorum
facultate e Latino in Armenum idioma litterale
traductum et editum pro Provincia Naxivanensi
in Armenia Majori. Sub Rev. mo Patre Fratre An-
tonino Cloche totius Ordinis ejusdem generali
magistro. Venetiis, MDCCXIV. Typis Antonio
Bortoli, Superiorum permissu. Յէջն 122 յիշատա-
կարանն կը ծանուցանէ . « ... Նախկին ուրեմն Թարգ-
մանութիւնն սորա եղև ... յերանելոյն Բարթու-
ղիմէոսէ , յամի կենսատուին ՌՅԼԳ ... Երկրորդ նո-
րոգումն 'ի միասին Թարգմանութեան նորագունից
սօնից եղև Թուին Փրիչին ՌՌՄՁ 'ի Գրիգորէ Ծործու-
րեցւոյ . իսկ երրորդ նորոգումն և Թարգմանու-
թիւնն հանդերձ տպագրութեամբ եղև ... 'ի յեա-
նագունիցս ամենից կրօնաւորաց 'ի Պատրի Պետրո-
սէ , և Պատրի Գրիգորէս ... աւարտեցաւ տպագրու-
թիւնն սրբոյ մասենիս 'ի հայրապետութեան տեառն
... կղեմենթոսի մետասաներորդի » :

Պողոսի Առաքելոյ Թուղթ Երրորդ առ Կորն-
թացիս . Appendix Litteraturæ Armeniacæ quæ
continet Epistolas duas . Primam Corinthiorum ad

Քար. Պատեւե ի յԷԳ . Գուցօթ այ . և աջիւ . ՌՁԳ . Առաջ
ն . Երրորդութեան . օգոյսօրթ ի լուսն Ը . մ . և արդուսն . ՌՁԳ
~ 1876 62346 17 X 11

Paulum Apostolum. Alterum Pauli Apostoli ad Corinthios. Nunc primum ex codice Ms. Armeniaco integre plenique editas, et Græcæ Latinique versas. Տես Մովսէս Խորենացի, 'ի տպ. Վիսթոնեանց 'ի Լոնտոն: — Աստուածաշունչ գիրք: — Քերհայ. անգլ. — Պայրընի հասուածք:

X

Պօղոս Տարննացի. « Թուղթ երանելոյն Պօղոսի Տարննացւոյ յաղթօղ ախոյեան վարդապետի ընդդէմ Թէոփիստեայ հռոմ փիլիսոփային: Տպագրեցեալ ... արդեամբ Ապուլչեիցի Հովուեանց հանգուցեալ մահտեսի Պաղտասարի որդւոյն՝ մահտեսի Խաչատուրին և Գէորգ աղային. 'ի Թուին ՌԾԱ. յապրիլի ջ »: Տպագրողին յիշատակարանը հետեւեալ տեղեկութիւններն կուտայ. « ... Ոմանք կամեցան զայս տպագրել ... հարկ եղև մեզ եւս սըրբագրել զսա. զի յառաջն Թէպէտ Միլէյիմ օղտու ... Գէորգ վարդապետն սրբագրեաց մինչև ցեօթանասուն և հինգերորդ մասն, այլ սակս զբաղմանցն և գթուարութեանցն ... 'ի բաց եթող. և ապա մերս անարժանութիւն (այն է տէր Յովհաննէս քահանայ) ձեռնամուխ լեալ սրբագրեցաք ըստ կարեաց մերոց »: Ուրիշ յիշատակարան մ'ալ կը յաւելու. « ... Զկնի բազմամեայ ժամանակաց ... գրքոյս մինն անկեալ էր 'ի ձեռն յԱկնայ գիւղէն Ապուլչեիցի Մարգարէ վարդապետին. որ զկնի ծերութեան իւրոյ եղեալ է զգիրքս զայս 'ի յԱպուլչեիսու սուրբ Նշան յեկեղեցին, 'ի Թուին ՌՃԾԲ. յիշատակ իւրն ... Հուսկ յետոյ 'ի սոյն գիւղէս Ապուլչեիսու ... Զոպանենց ... Մահտեսի Պաղտասարի որդի մահտեսի Խաչատուրն առեալ ... զգիրքս զայս և ընթերցեալ ... երբ 'ի քաղաք յայս Իււղանդիոյ 'ի տպել աալ »: Ի գործարանի Աստուածատրոյ: Էջ 358 15X22

Պօղոս Փիրոմալ. « Յաղագս ճշմարտութեան հաւատոյն Քրիստոնէականի, առ Շահ Ապպաս Արքայն Պարսից 'ի Պօղոսէ Փիրոմալէ 'ի կարգէն Քարոզողաց վարդապետէ, և արհիեպիսկոպոսէ Նախիջեւանայ նահանգին շարագրեցեալ 'ի մեծն Հռոմ: Romæ, apud Paulum Monetam, 1674 » :

*Պօղոս և Վիրգինիա, վիպասանութիւն Պէռնարտէն տը Սէն Փիէր գաղղիացոյ: Թարգմանեց Մանուկ Պէյ մահտեսի Աստուածաբան: Վէնետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1845, 1860:

X Պօղ և Վիրգինեկ, վիպասանութիւն Պէռնարտէնի տը Սէն-Փիէր. Թարգմանեաց Ամբրոսիոս վարդապետ Գալֆոյեան, Փարիզ, 'ի գրանոցի Ճ. Արամեան, 1856: 52 շէկ 15 չ՛ւն

Պօղ և Վիրգինեկ. Թարգմանութիւն Գեր. Տեառն Երուարդայ Հիւրմուշ, արքեպիսկոպոսի Շիրակայ 'ի Միխիթ. ուխտէն: Վէնետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1860, 1870:

Սան Պիռուայ գաղղիացոյ Նաշակոժորիւն կա՛մ Պաշոս և Վիրգինիա: Զանգղիականն հայացոյց պարոն Թագէոս Խ. Ավետումեան՝ մին յաշակերտաց Մարդասիրական Ճեմարանին: ... Կալկաթա, 'ի գործարանի նորին իսկ Ճեմարանի, 1830:

*Պօյնուէլրիեան (Հ. Պօղոս Վ.). Գործ կայ, գործող չկայ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Պօղոսի Քիրիշճեան, 1879: Տես Երկրագործ ու թիւն:

Զալալեան Սարգիս վարդապետ: Տես Ճանապարհորդ ու թիւն:

— Թոշոք առ ազգային ժողով Կոստանդնուպօլսոյ. Կ. Պօլիս, Արամեան տպարան, 1866:

X — Նամակ Տեառն Սարգսի արքեպիսկոպոսի Զաշակեան գրեալ առ յարգոյ ազգային ունի 'ի Պօլիս: Ի տպարանի Մասեաց, 1867: 52 շէկ 12 չ՛ւն

Զախցախեան (Հ. Մանուէլ Վ.): Տես Արհեստ աստուածսիր ու թեան: Բառարան իտալ. հայ: Բառարան հայ. իտալ: Կեսնէր: Հոշիոս: Տելեմաք: Քերթուածք:

X *Չատագովուծիւն « Բան Խրատականի » ընդ-
 դէմ « Բան աւետարանական » կոչուած տետրակին :
 Մ. Տ. Ս. աշակերտ յանուն Թարգմանչաց կառու-
 ցեալ դպրոցին որ յՕրթագիւղ : Ի Կոստանդնուպո-
 լիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան : ՌՅԲ, 1852 : 52 93 10X16

*Չատագովուծիւն ուղղափառ կրօնից. նորա-
 զանդուծենէ դարձող անկլիքան եպիսկոպոսէ մը
 գրուած. Թարգմանուծիւն 'ի Մխիթարեան միաբա-
 նից. Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1843 :

Ջերմեռանդուծիւն առ Տիրամայրն. « Ջեր-
 մեռանդագունեղ աղօթք առ Երանուհեղ Կոյսն օգ-
 տակարագունեղ ամենայն հաւատացեալ քրիստո-
 նէից. որ յիտալական լեզուէ անդրարեբեալ եղև 'ի
 հայ բարբառ 'ի յօգուտ Ջերմեռանդից աղօթողաց
 առ սուրբ Կոյսն. և տպագրուծեամբ 'ի լյս ածե-
 ցեալ յամի տեանն 1737 ... 'ի Վենետիկ, 'ի տպա-
 րանի Անսօնի Պօռթօլի » :

*Ռարէ (Մ. Յ. Յ.) գաղղիացոյ Առձեռն բա-
 րոյական և Քաղաքական անտեսուծիւն, պսակեալ
 տասն հազար Ֆրանքաց մրցանակաւ Բարոյական և
 Քաղաքական ուսմանց Ակադեմիայէն Գաղղիոյ : Վե-
 նետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1879 :

Ռասին (Երէցն) : Տես Ճաշակ ողբերգու-
 թեանց :

*Միհրդատ, ողբերգուծիւն 'ի հինգ արարս. Թարգ-
 մանուծիւն Մկրտիչ Տամատեանի : Կ. Պօլիս, 1874 :
 Տես Գոթողիա : - Փեղբա :

Ռասին (Կրասերն) : Լուղովիկոսի Ռասին երգք
 'ի Կրօնս. Թարգմանուծիւն Հ. Եղուարդայ Հիւր-
 միւղ արքեպիսկոպոսի Շիրակայ 'ի Մխիթ. ուխտէն :
 Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1873 :
 Տես Հուակիսոս :

*Ռաֆայէլ. քսանամեայ հասակի վէպ մը. հեղե-

նակ Լամարթին գաղղիացի. Թարգմանեց Գրիգոր
Զիլինկիրեան: ՁԺԼՈՆԻԱ, 'ի տպ. եղբարց Տէտէեան,
1867:

X

*Ռի) Պլաս (եղերերգութիւն) և հեղինակ Վիկտոր
Հիւկոյ գաղղիացի. Թարգմանեց Թեան Ռուսինեան,
Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Բիւրբճեան, 1872: 1873
64 շի 12 ի 14

*Ռիշարի (Փորձառու) խրատները. Ֆրանքլին փի-
լիսոփային հեղինակութիւն. Թարգմանութիւն Գաս-
պար Ստեփաննոսեան: Թիֆլիզ:

*Ռիքարտոսի իմաստութիւնը կամ Հարսու-
թեան ճամբան, Ֆրանքլին փիլիսոփային: Կ. Պօլիս,
'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1842:

*Ռոզամանտ. Թարգմանեց Ա. Յ. Տէրոյենց: Կ.
Պօլիս, 'ի տպ. Տէրոյենց, 1865:

*Ռոստոմեանց. Հասարակական բժշկարան: Թիֆ-
լիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրի-
գորեանց:

Ռուսաց լեզուի Նոր այբբենարան.
Դասագիրք Ռոշուսաց լեզուի, Տէր Յակոբեանցի:
Նոր դասագիրք Ռոշուսաց լեզուի, Տէր Իա-
թեանցի:

Առաջնորդ Ռոշուսաց լեզուի. Ս. Նազարեանց:
Բանալի գիտոչքեան Ռոշուս լեզուի. Յ. Տէր Աբ-
րահամեանց:

Դասագիրք Ռոշուսաց լեզուի. Տէր Աղբասան-
գորեանց: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց
Զաքարիայ Գրիգորեանց:

Ռուսիա և ընդհանուր ժողով Հայոց 'ի Պօլիս.
գրեց Ճ. Արամեան: Կ. Պօլիս, Արամեան տպարան,
1866:

*Ռուսինեան. Դասագիրք Փիլիսոփայութեան:
Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ
Գրիգորեանց:

* Ռոտովը կամ Չարուծիւն զգաստացեալ, վէպք. գաղղիարենէ թարգմանեց Յովհ. Գ. Խորասանձեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտիսեան, 1855:

X

Ռոտորիկ վէց. « Կրթութիւն կատարելութեան և կրօնաւորականի առաքինութեան: Ետրագրեցեալ 'ի Հ. Ալփոնսոս քահանայէ Յիսուսեան կարգին: Եւ թարգմանեցեալ 'ի հայկական բարբառ 'ի Պետրոսէ վարդապետէ Թիֆլիզեցւոյ 'ի վալնջուց ժամանակաց: Եւ յանձնարարութեամբ նորին սրբագրեցեալ մեծաւ աշխատութեամբ 'ի Միխիթարայ վարդապետէ Սեբաստացւոյ, արբայ հայր կոչեցելոյ: Եւ արւպագրեցեալ ... յամի աեառն 1741, գեկտ. 6 'ի վէ. նետիկ, 'ի տպարանի Անտօնի Պօթօլի»:

այս

Մասն Բ. « Կրթութիւն ... յամի աեառն 1742, յուլիսի 18. 'ի վէնետիկ: (Ճառք Խոնարհութեան և Համակերպութեան):

Ճառ յարագս Հանսկերպոսքեան ընդ կառնացն Աւտոնոյ. « Ի գրուածոց Հօր Ալփոնսոսի Ռօտորիկ վէցի 'ի Յիսուսեան կարգէ, նորոգ թարգմանութեամբ ուրոյն տպագրեալ: Ըստ ջերմեանդն յորդորանոց ուրումն բարեպաշտի: Ի վէնետիկ, 'ի վանս սրբոյն 'Լազարու, 1823 »: Տես Հռոդերիկ:

Ռօլէն. Պատմութիւն Հռովմական, 'ի հիմնարկութենէ Հռովմայ մինչև 'ի պատերազմն Ագտիոնի այսինքն մինչև 'ի վախճան հասարակապետութեան: Արարեալ Ռօլէնի Գաղղիացւոյ. թարգմանեալ յիտալական բարբառոյ տեառն Հ. Վրթանէս վարդապետի Ասկէրեան 'ի Միխիթարեան Միաբանութենէ: Եւ զգուշաւոր քննութեամբ բաղդատեալ ընդ գաղղիական բնագրին, յաւելմամբ ծանօթութեանցն 'ի Հ. Մանուէլ վարդապետէ Չախլախեան: Տպագրեալ հրամանաւ Արհիպատիւ Տեառն Տեառն Ստեփաննոսի վարդապետի Ագոնց արբայի և արքեպիսկոպոսի: Արդեամբք և ծախիւք պարոն Ալէքսանդրի Ռաֆայէլի 'Լարամեան, յերախտագէտ յիշատակ մեծապատիւ ազգասէր Հօր իւրոյ Աղայ Եղվարդի Ռաֆայէլի 'Լարամեան, որ երբեմն վաճառական 'ի Մատրաս 'ի Հնդիկս: (Հատորք վէց):

1816, յապրիլի 5 ՌՄԿԷ. 'ի Վենետիկ, 'ի վանս սըր-
բոյն Ղազարու:

Ռոյինի Գաղղիացոյ Հնախօսութիւն 'ի վերայ Ե-
գիպտացոց, Կարբէգոնացոց, Ասորեստանեայց, Բա-
բելացոց, Մարաց և Պարսից, Մակեդոնացոց և Յու-
նաց: Թարգմանեալ 'ի դարձիական բնագրէ 'ի ձեռն
երկուց հարազատաց՝ Հ. Գէորգեայ և Հ. Եդուար-
դայ Հիւրմիւզեանց, 'ի Մխիթարեան միաբանից:
Տպագրեալ յառաջնորդութեան Գերյարգոյ Տեառն
Սուքիասայ վարդապետի Սոմալեան ընդհանրական
արքայի: Արդեամբք և ծախիւք պարոն Աղեքսանդրի
Ռաֆայէի Ղարամեան, յերախտագէտ յիշատակ
մեծապատիւ ազգասէր Հօրիւրոյ Աղայ Եգվարդի
Ռաֆայէի Ղարամեան, որ երբեմն վաճառական 'ի
Մասարաս 'ի Հնդիկս: (Հատորք վեց): Ի Վենետիկ,
'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1825, յապրիլի 5 ՌՄՀԳ:

*Ռոյինի Խորհրդածոյնքիւնները գաստիարակու-
թեան վրայ: Զմիւռնիա, 'ի տպարանի եղբարց Տէ-
տէեան, 1859:

*Ռօպէնսոն. Պատմութիւն Ռոպէնսոնի Քսիւ-
զօէ, Տէֆօէ անգլիացոյ և Թարգմանեց Հ. Մինաս
Վ. Բժշկեան Տրասպիզոնցի, 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վե-
նետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1818...:

Ռօրինգօսի պատմութիւնը: Թիֆլիզ, Կովկասեան
գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

Ռօպէնսօն գերմանացի կամ Փոքրիկ Ճոնաւորը-
Շմիտի գործերէն Թարգմանած, գաղղիարէն նոր
Թարգմանել սկսողներու համար բաղդատութեան
դիւրին գիրք մը: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնտի-
սեան, 1850:

Սալեզացի. «Ներածումն առ Ջերմեռանդ կեանն,
սրբոյն Յրանչիսկոսի Սալեզացոյ. Թարգմանեցեալ
իտալիանականէ 'ի հայս: Ի Ղուկասու վարդապետէ
Խարբերթացոյ: Յարմարագրեցեալ և տպագրու-
թեամբ 'ի լոյս ածեցեալ 'ի Սարգսէ արքեպիսկոպո-
սէ Կոստանդնուպօլսեցոյ... 'ի Վենետիկ յամի
տեառն 1748. 'ի մարտի 12. 'ի տպ. Անտօնի Պօռ-

Թօլի» : Յ'էջն 428 տպագրել տուողին վերջաբանն կը տեսնենք , ուստի կը քաղենք հետևեալներն .
 « ... Մինչ էի ես 'ի բնիկն իմ Կոստանդնուպոլիս , առ ժամայն 'ի Թարգմանիչն սորին ... Զանացող եղէ տպագրութեանն ... և մինչ գծուարութիւն իմն գտանիւր անդ առ 'ի տպագրել զնորապէս Թարգմանեցեալ գրեանս , այնու լուռ լեալ չորհոց հանէի ... բայց մինչ դէպ եղև ինձ ժամանակ ի՛նչ նժդեհանալ յայսոսիկ կողմունս ... ձեռնամուխ եղէ նախապէս ... տպագրել զգերազանցագոյն գիրքն Օրինակաց և նմանութեանց , որ վասն գոլոյն մեծագոյն գործ , այնու հազիւ թէ մինչև ցայժմ կարաց հասանիլ տպագրութիւնն նորին ցառ կէսն . սակայն 'ի ինդրելն յինէն բարեբարոյից ոժանց (զայս գիրս) ... Թողեալ առ ժամանակ մի զնոյն գիրքն Օրինակաց , սկսայ յառաջեցուցանել զսոյնս » :

Տես Աստուածասէր :

Սահմանք կամ Սահմանաց գիրք : Այս անուանով հրատարակուած են մէկ քանի երկասիրութիւնք .

Ա. « Գիրք Սահմանաց Իաւթի Անյաղթ փիլիսոփայի և Աստուածաբան վարդապետի : Տպեցեալ կամաք և գոյիւք վեհազան Առաջնորդի Կոստանդնուպոլսոյ տեսուն Յօհաննիսի սրբազան և աստուածաբան վարդապետի » : Յիշատակարանն Կ'ըսէ .
 « ... Տպեցաւ սուրբ գիրքս 'ի տպարանի Կարապետի որդի մահաեսի Աստուածատուրի 'ի Կոստանդնուպոլիս ... Յիշեալիք զերջանիկ եպիսկոպոսն Թրակիոյ՝ զտէր Աբրահամ ... վարդապետն ... որ ես գիրք մի ընտիր գրուածովք լինել օրինակ տպեցմանս ... Ընկալցի ևս մասն բարեաց Պաշտօցի տէր Կարապետ , ... որ և նա ևս ետ հին օրինակ մի մագաղաթեայ » : Տպագրութեան Թուականն ալ կը յիշատակուի . « ... Տպեալ 'ի մեր Թուականի , — Զաղար հարիւր և ութսունի » :

Բ. Արեւն դարի : Տես :

Գ. Գործակցաց Թովմայի Վանաեղեցոյ . « Յոգնագիմի Աստուածաբանական , Բարոյական և Քաղաքական իրողութեանց սահմանք : Երկասիրու-

Թեամբ մեղուաջան արանց 'ի մի վայր՝ ըստ կարգի Այբուբենիցն հաւաքեցեալք: Ի լոյս ածեալ տպիւք և արգեամբք առաքելաշաւիղ թօմայ եռամեծ վարգապետի վանանդեցոյ: Որ հրահանգից վարժարանի. — Չէ աակաւին ներկուռ բանի. — Կամ 'ի հանգէս Ֆելոսոֆի — Ջանձն իմաստիւք կըրթեալ չունի, — Ջայս սահմանաց Թ'ի միտս ունի, — Մեծի ուսման ժառանգ լինի: Յամի տեառն 1704, յ'Ամրս տէլգամ»: Գրքին վերջն ալ հայագիր տառերով կը յաւելու. « Ֆինիս կորօնատ օպուս »:

Սալիուկի Թէոդոր, վկայ հայկազն. նուագերգու-Թիւն 'ի չափս հայկականս. յօրինեաց Հ. Մինաս Նուրիխան, 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1882:

Saint Théodore le Salahounien, martyr arménien, par le P. Léon M. Alishan; trad. en français (du texte arménien) par M. J. Hékimian, élève du collège Arménien Moorat. Venise, St. Lazare, 1872.

Սալուստիոսի Կայիոսի պատմութիւն Կատիլի նեան դաւակնցութեան և Յուդուրթեան պատերազմին. Թարգմանեաց Հ. Աբրահամ Վ. Ճարեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1856:

Սահակայ Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ յԱրմաւենեացն օր, որ է Ղոգոմեան: Տես Յովհաննու իմաստասիրի Մատենագրութիւնք:

Սահակ Պարթեւ կամ Հայրապետ Մշոյ. ողբերգութիւն, գրաբար և աշխարհաբար՝ շարագրեաց Ս. Ս. Տարօնացի: Կ. Պօլիս, 1860:

*Սահմանադրութիւն և առաջին պատրիարք սահմանադրական. քերթուած Ն. Ս. Մէզպուրեան: Կ. Պօլիս, 1863:

*Սահմանադրական. ճշմարտութիւններ, ու

... Hieronymus Priulius... Marc'Anton armeno Abaghar. M. D. LXXV. Պատկերներուն տակն ալ հետեւեալ տեղեկութիւնը կայ. « Ի թվականիս Հայոց Ռ. Ժ. Գ. ամին ես Թոխատցի Աբգար դպիրս թնգրեցի զայս նոր գիրս 'ի Հռոմ' 'ի Պետրոս (Պիոս) փափուն. և երես հրաման շինելու. բարեխօսութեամբ այս կարսինալաց և այս եպիսկոպոսիս. և իմ գրայթիս Սուլդանշայ որդոյս: Եւ եկեալ 'ի գեղեցիկ նաւայհանկիտ մայրաքաղաքն սր կոչի Վանատիկ, 'ի Թագաւորութեանն Ելերեմնն Թուռին. և շինեցաք զայս նոր գիրս, և զայս փոքր մեկնիչս սաղմոսաց »: Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « Փառք ամբաժանելի... կազմեցաւ սուրբ երգարանս Գաւթիլաւ և յրձտիր օրինակէ Գառնեցոյ վարդապետի... 'ի Թուականիս Հայոց ՌԺԵ, մայիս ԺԷ, աւրն ուրբաթ, ԺՁ Ժամն... Առ ռոս Մեղքիսեդեկ եպիսկոպոսին, 'ի մայրաքաղաքն 'ի Վանատիկ. ընդ հովանեաւ սուրբ Մարկոս աւետարանչին. 'ի Հայոց հոգեւորանն: Ի Ժամանակ Սիմֆիի... Յիշեցէք 'ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր զաշխատողքս սորայ զառաջինք և զմիջինք. և զվերջինքն. և Աստուած յիշէ զձեզ իւր միւսանկամ գալուստն... Ամենն թճէր Թուխտ է և ամենն կոխած է. և իսկի գրչի գիր չկայ 'ի գիրքս. բաւ է »:

Բ. Տպ. Տէրղնցի Յովհաննէս քահանայի ձեռքով 'ի Վենետիկ: Ի ներքոյ պատկերին. « Տէր Յովանէս Տէրղնցին և որդին Խաչատուրն. ծառայք Աստուծոյ և յեշողացս. ՌԱԶ »: Յիշատակարանն. « Փառք ամենասուրբ Երրորդ. ... Աւարտեցաւ գիրս ձեռամբ անէր Յովանէս Տէրղնցոյս և որդւոյ իմոյ Խաչատուրին 'ի Թվին ՌԱԶ, 'ի մայրաքաղաքն Վենետիկ, ընդ հովանեաւ Մարկոս աւետարանչին, 'ի Թագաւորութեան Պաթրուալ Զիթօնին. 'ի պատրիարքութեան Զւան Թուրիզանոյն, 'ի բանատուն Զուան Ալբէր. Թին, ձեռնասուր խոճայ Եսայուսուն, և հոգեոր որդւոյն իմոյ Ստեփանոսին, և այլ Զողեցոյց. զոր Տէր Աստուած. տացէ ըստ սրտից իւրոց: Այլ զՎարապետ Բաղեցին յիշեցէք 'ի Քրիստոս, որ բազում օգնութիւն հասոյց մեզ: Այլ և զերեսս արկանեմք ոտից ձերոց մերամանծեալ և արտասուլից հա.

ուչմամբ հայցեմք և մաղթեմք 'ի ձէնը, զի մի ոգոր-
մայիւ արժանի առնէք զկենակից իմ զինախափաշէն,
և զմայրն իմ զՄարիամն, և զհայրն իմ զԵսանէսն զգո-
խեալքն առ Աստուած. և յիշողացն և յիշեցելոցս
Աստուած ողորմեսցի յիւր միւսանգամ գալուստն.
ամէն:

Այս է տաղ և յիշատակարան 'ի վերայ անուան:
Տամես զերես ձեր սասց ունկն զնել այսուիկ բանին,
Որ ես պատմիմ քոքր մի զանցս իմ, զեզեալս իմս ի զոյն տաղի:
Երբ որ եղէ սարի գերիս 'ի Համբիթ մայրաքաղաքին
Մնաց երկու աղջկանք և աղայ մի եօթն ամի.
Բախճան և են ստեցեալն տարակուսիլ ես իմ անձին
Եհան զիս յիմ որբերացն ան 'ի Հոսմ յերկիրն լատին:
Յորժամ կամեցայ յետ գառնալ՝ զի վերջ արի զիմ առաջին
Գրասն ուր ճանապարհք շքա միամիտ յիմ ճանապարհին:
Որայ վկայ է տէր Աստուած որ ծածկատես ամէն գաղտնին
Զի Քնաս ինչ ալ գործեցի՝ զի արժանի լինի բանաին.
Վասն իմ մեղացն որ յառաջ կայր որ ինչ գործեալ յիմ երկրին
Փութանակի անտի հասան մի ըստ միով կա...
.....

Գ. Տպ. « Սաղմոս 'ի Դաւիթ. կազմեցաւ 'ի մայ-
րաքաղաքն Վանատիկ աւգնականութեամբ պա-
տուական բժշկապետին Յովսեփու Արամատարիոսին
և Անգեղոս Պէլիսէլոս աթինացւոյն. Թվին Հայոց
մեծաց ՌՂԱ »: Յ'էջն 370. « Պայծառ ընդերցողաց ող-
ջոյն և ծանուցում... Վատարեցաւ սպագրական
սուրբ երգարանս ... զոր և ես նուստս յոգի Յո-
հաննէսս Անկիււրացիս ... եգայ 'ի մտի իմոյ զարու-
եստ սպագրութեան օգնականութեամբ Հոգոյն սըր-
բոյ ... Դիմեցայ յուսով և փափաքանոք 'ի Հոսմ
քաղաք. և անգ ք ամ բազում աշխատութեամբ և
բազում նեղութեամբ, և բազում չարչարանաւք,
զոր չէ հնար 'ի գիր արկանել զոր ծածկագէտ ստեղ-
ծաւղն իմ գիտէ: Եւ հանի զպողպատն և զկազա-
պարքն զծապիկքն և զծաղկագրերն բազում աշխա-
տութեամբ: Եւ յետոյ եկեալ հասա 'ի Վենետիկ,
սկսայ 'ի գործ արկանել: Զոր և նկարեցաւ տաղա-
գրական երգարանս Դաւթի 'ի Թվականիս Հայոց
ՌՂԱ. 'ի ժամանակիս իշխանաց իշխանի պայծառա-
գոյն Փրանկիսկոս Էրիցո գուճին. մեծաւորաց հրա-

մանաւ և բրվիչէճով. ձեռամբ իմոյ նուաաստ Անկիւ-
րացի Թարգմանիչ Յօհաննէսին որ Ճիւղաննի Մօլթ-
նօ կոչի, 'ի լաւ յընտիր աւերինակէ Գառնեցոյ, և
յայլ ընտիր վարդապետաց ստուգած և վկայեած
օրինակէ. ... յիշեցէք ... ազաւթս ձեր զնուաստ
Անկիւրացի Յօհաննէս՝ որ պատճառ եղէ թէ՛ գրին և
թէ տպագրելոյն. և զպատուական այրն Յովսէփ
Արօմաթարիօն որ ոսկով և արծաթով՝ օգնեաց ինձ.
... 'ի տպագրատունն Սալիգագա՛ռ » : Այս յիշա-
տակարանէս զամ՝ յ'էջն 218. « Չաշխատօղս 'ի սմա
զնուաստ Անկիւրացի Յովհաննէս Թարգմանիչս յի-
շեցէք 'ի տէր. որ է ամ բազում աշխատութեամբ
ինքն մինակ զայ չափս 'ի յայտ և 'ի կատարելութիւն
եհան » :

Դ. Տպ. « Սաղմոս 'ի Դաւթ. տպագրեցաւ Սաղ-
մոսարանս 'ի կազմարանն Քարմատանենց տէր Յովա-
նէսին. թվին մարգեղութենէն Տեառն ՌՁձԺՁ. և
Հայոց մեծաց ՌԿԵԻՆ. գեկտեմբեր ամսոյ ԺԷ » : Յի-
շատակարանն. « Ամենակարող զօրութեամբն Աս-
տուծոյ կազմեցաւ նոր տպագիրս երկիրն Իլախաց 'ի
քաղաքս Լէվ կոչեցեալ. ընդ հովանեաւ ննջման սուրբ
Աստուածածնին, ձեռամբ յօգնամեղ Քարմատա-
նիենց Յովանէս իրիցու, զոր հոգս առեալ մեծաւ
աշխատութեամբ և բազում ծախիւք տարի մի բոլոր
արուեստաւորաց հետ դատեցայ մինչև գիրն 'ի
գլուխ հանի. և նոր կազմարան սահմանեցի և վասն
փորձի նախ զերգան Դաւթի մարգարէին տպագրե-
ցի 'ի օգուտ և 'ի շահ աստուածասէր աղօթօղաց մե-
րասեռ ազանց. զոր եթէ հաճելի լիցի կամաց ձերոց
տեառն փառք : Արդ եղև զրաւ սորին Թվականու-
թեան Հայոց մեծաց ՌԿԵԻՆ. ամսեանն գեկտեմ-
բերի ԺԷ. և 'ի (Փրկչին) ՌՁձԺՁ ամի. 'ի հայրապե-
տութեանն Էջմիածնայ սուրբ յաթոռոյն կենդանի
նահատակին՝ տեառն տէր Մելքիսեդեկ կաթուղիկո-
սին. այլ և Կիրիկեցո գաւառին տէր Յովհանէս քաջ
բարունապետին. 'ի սոցին ժամանակս հանդիպեցաւ
տառ սորին. այլ և 'ի Թագաւորութեանն քրիստո-
նէից Լէհ ազգին բարեպաշտ արքային Զիկմունտին.
զոր տէր ինքն անսասան պահեցէ ... » :

Ե. Տպ. « Սաղմոս Դաւթի մարգարէի որ և Սաղ-

մասարան յորջորջի » : Ի Յառաջաբանին Կարապետ վարդապետ Անդրիանեցի հետևեալ տեղեկութիւնները կու տայ . « ... Զեռնարկեցինք տպել զերգս Սաղմոսաց , ... յիշեալիք ... նախ զՄարեցի Մատթէոս սարկաւազն , որ հանգուցեալ է առ Աստուած . որ էր նօտար Փիլիպպոսի ճգնազգեսց կաթուղիկոսի ... Որ բաղում ջանիւք և երկամբք քանդակել ետ և նորակերտեաց , զազնիւ և զպատուական գիրս զայս . հրամանաւ և կամօք երիցս երանեալ կաթուղիկոսին Յակօբայ : Իսկ զկերպ և զօրինակ տառին առեալ էր յերջանիկ ըստունապետէն Մօսիսէ , նաև զգաղափար Սաղմոսարանիս ... Ներեսլիք և ինձ , անպիտան և անարհեստ Կարապետի Անդրիանացւոյ ... զի անհմտութեամբ ձեռնամուխ եղէ սրբագրութեան այսմ աստուածային մատենիս ... Զբարկիզն էառ տպաւորութեան Սաղմոսս Դաւթի 'ի թուականութեան կենարար Փրկչին Յիսուսիս ՌՈԿ և ժիակի . իսկ 'ի Հայոց թուին ՌՃ և մետասանին . յամենանն սահմոյ ութերորդի , և գեկտեմբերի երեքտասանին . 'ի հայրապետութեան տեառն Յակօբայ սրբամնեալ կաթուղիկոսին սուրբ Էջմիածնի . 'ի յերկրին Օլանգայ , 'ի քաղաքին Ամսգէրտամայ ներտպագրարսնում Ս . Էջմիածնի և Ս . Սարգսի . հոգաբարձութեամբ և ծախիւք վերոգրեալ Ղլճենց Աւետիսին Երևանեցւոյ » : Յ'էջն 744 յիշատակարան . « ... Կատարեցաւ ... յամի Քրիստոսի Ռ և Ո և Կ և Բ . և 'ի թուարբերութեան հայկական սեռիս Ռ և Ճ և մետասանին . 'ի ծովապաա քաղաքիս , որ կոչի Ամսգէրտամ ... Յեթնեցորդում ամի գիտապետութեան ... տեառն Յակօբայ երորդի սրբամնեալ կաթուղիկոսին Զուղայեցւոյ ... Եւ արգ ազալեմ զձեզ յիշել ... զտէր Ոսկանի ըստունեաց պետի զեղբայրն զԹէոդորոսի որդի զԵրևանեցի Ղլճենց Աւետիսն : Որ եղև պատճառ յորգորելով զՄատթէոս սարկաւազն , ընծայել զայս անուակերտ և ըզձայի տպագրարանս սուրբ Էջմիածնի և սուրբ Սարգսի : Քանզի Մատթէոսն 'ի հիւանդութեան իւրում , կոչեալ զվերոգրեալ Աւետիսն և խնդրէր 'ի նմանէ եօթն հարիւր հնգետասան մարտիլ փոխ . զի տայէ պարտապանացն իւրոց . որք յոյժ վշտացու

ցեսլ էին զնա. և տպեմք ասէ երկու հազար սաղմոսարանս, և հազար և երկու հարիւր Յիսուս որդիս. և վաճառեալ և զշահն նորա արասցուք երկու բաժինս, ինձ և քեզ: Իսկ թէ մեայց՝ գու՛ ՚ի գործ արկեալ զտպարանն մինչև վճարեսցես զպարտան իմ, և զքոյն ևս առցես հանգերձ շահիւքն. և աէր եղիցի ընդ քեզ: Եւ զայս ոչ էառ յանձն Աւետիան ասելով. եթէ աացես զտպարանդ յիշատակ սուրբ Էլմիածնին և սուրբ Սարգսին, լինիմ քեզ ընկեր, և տամ զփողս, և ևս աշխատիմ անձամբս ՚ի տպարանիս որքան և կենդանի իցեմ. և զարգիւնս դրամին իմոյ բաշխեմ վերոգրեալ սրբոյն. և յետ մահուան իմոյ զբովանդակն: Որոյ հաւանեալ Մաթէոսն. և յօժար սրաիւ արար կտակ՝ զի յետ մահուան իւրոյ և վճարման պարտուց երկոցունցն՝ ասցի տպագրատունն վերոգրեալ մեհաստանիցն. և ինքն չէ ևս աւարտեալ զՅիսուս որդիսն հանգեալ ՚ի Քրիստոս: Զորոյ զթերին լցեալ Աւետիան, և սկսեալ բազմանօք և փափագմամբ տպել երկու հազար և եօթն հարիւր քեղասպաճոյճ և գովելի սաղմոսարանս... Հուսկ յետոյ հայցեցէք և վասն իմ... որդւոյս տէր Յովհաննիսի Կարապետի կրօնաւորի Անդրիանեցւոյ... և ներեսլիք սխալանաց իմոց, զի անծանօթ էի տպական արուեստիս... վասն այսորիկ... մեծաւ աշխատութեամբ հազիւ կարացի այսքան յայտ ածել... օժանդակութեամբ վերոգրեալ Աւետիան... Յերկուց հանդիսացեալ օրինակաց սրբագրեցաւ. մինն յառաջնոյ ասացելոյն. և միւսն ՚ի Կեսարացւոյ տէր Խաչատրոյ բաբունապետի տպեալ յԱտենւոյն. սակս որոյ զբառս ոմանք եգինք առնութեր ՚ի լուսանցսն... նոյնպէս և զառաս հէրրայեցւոցն հանգերձ անուամբն իւրեանց ՚ի լուսանցս Անբժացն... Իարձեալ յիշեսլիք ՚ի տէր զԱմասիացի Խուտապաշխի որդի Մինասն՝ մարն իւրով Մարիամաւ. որ ես մեզ ինն հարիւր մառչիլ փոխ. որով զհազար և երկու հարիւր Յիսուս որդիսն կազմեալ յզեցինք նաւով յ՚Իզմիւռնիայ: Այլ և յիշեսլիք զհանձարեզ արուեստաւորն զՄուռնաիք Քրիստօֆլուն. որ է ազգաւ ալաման. որ և բազմահար ջանիւ կերպացոյց զպողովատեայ և զպղնձի աիպ տառիցս): Վերջին

յիշատակարանին մէջ ձեռնտուք տպագրութեան կը յիշատակուին Զուղայեցի Եահրիման և Միրզէնց Յովհան. « ... սա ձեռնտու եղև եւ ետ մեզ հազար և եօթնհարիւր մտչիլ. որով աւարտեցինք զերկու հազար և եօթնհարիւր սաղմոսարանսն » :

Զ. Տպ. յԱմսգերտամ. « Արդ սկիզբն էառ տը պագրութիւն աստուածայնոյ տառիս ՌՌԿ և Դ Թըււոյն Գրիստոսի. յապրիլի ամսոյ միոյն. իսկ 'ի Հայոց Թուականի Ռ և Ճ և երից (ՌՃԺԳ), 'ի մարտի ամսոյ քսան և երկուց. 'ի հովուապետութեան տեառն Յակոբայ սրբազան կաթուղիկոսի վերաբաղմողի յաթոռ Գրիգորի սրբոյ Լուսաւորչի որ 'ի Ս. Էջմիածնի: Ներ իւրում տպարանում որ հաստատեալ եղև 'ի նախանշանակեալ Մատթէոսէ սարկաւազէ. յերկրիս Հոլանտիս 'ի քաղաքիս յԱմսգերտամի. որ կոչի աշխարհ Զլամէնկի. սպասաւորութեամբ և սրբագրութեամբ անարհեստ և անիմաստ և անպիտան կարապետի Անգրիանացւոյ և բանի սպասաւորի. աշակերտի մեծիր բունապետի տեառն Ոսկանի Երևանեցւոյ » : (Մեր ձեռքն հասած օրինակն պակասաւոր է) :

Է. Տպ. Ի Վենետիկ. « Գիրք Սաղմոսաց Գաւթի, գազափարեցեալ 'ի յօրինակէ մեծին Խաչարոյ վարդապետին և տպագրեցեալ 'ի Թուին Հայոց, հազար հարիւր երեսուն և երրորդ ամին. 'ի պէաս Հայկազունեաց բարեսիրաց, և 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան, ամեն. 'ի Վենետիկ քաղաքի » : Յիշատակարանն. « Տպագրեցաւ վայելչատիպ Երգարանս Գաւթի 'ի հայրապետութեան սրբազան կաթուղիկոսին Հայոց տեառն Յիւզաբուարդեամբք և գոյիւք Ոսկանայ Ագուլեցւոյ որդւոյ Մարտիրոսի 'ի յղբօսանս հայկազունեաց » :

Ը. Տպ. Ի Մարսիլիա. « Գիրք Սաղմոսաց Գաւթի: Ի հայրապետութեան տեառն Ալեկսանգրի Զուղայեցւոյ կաթուղիկոսի ամենից Հայոց: Ի Մարտիլիայ քաղաքի. և Թուարերութեան Հայոց ՌՃԺԳ. յունուարի ամսոյ Ի. և 'ի Թվին Փրկչին 1710 » :

Թ. Տպ. յԱմսգերտամ, որ կրկին ճակատ ունի. առաջնոյն մէջ. « Կացից յազօթս հոգևով. կացից յազօթս. և մտօք: Սաղմոս ասացից հոգևով, սաղմոս

ասացից և մտքը: — Հոգևորն սրբորով Դաւիթ շար-
ժեալ, — Ըզտասնադին մատամբ հարեալ, — Հա-
րիւր յիսուն սաղմոսն երգեալ, — Զանճառելի խոր-
հուրգս ցուցեալ: — Որում Դուհաս աստ ծառա-
յեալ, — Զնորին բաժաին մատուռակեալ: Իսկ
յերկրորդին. « Գիրք Սաղմոսաց, տպագրեցեալ 'ի
հայրապետութեան տեառն Աղեքսանդրի ամենայն
Հայոց կաթողիկոսին Էջմիածնի. յամի Տեառն 1714.
'ի մեր Թուին 1163. Ըն տպարանում Դուհասու-
գարի Վանանդեցւոյ. յԱմսգրտամ »: Յիշատակա-
րանն. « ... Յաւարտ հասուցաք ... յամի Տեառն
1715 և 'ի Թուին Հայոց 1164. յիշեցէք ... զպարոն
Ստեփաննոսն՝ որ գորով ինքն անզաւակ, կամեցաւ
յ'անջինջ յիշատակ անձին իւրոյ 'ի լոյս ածել ծա-
խիւքն իւրովք զայս հոգեշահ երգարանս Դաւթի ...
յիշեցէք ... զնորահասակ Մարկոսն ... (որ) ընդ
վերոյ պարոն Ստեփաննոսին ... ծախիւքն իւրովք
ետուն տպել 1500 Սաղմոսարանս. հազարն 'ի սա-
կի պարոն Ստեփաննոսին. իսկ հինգհարիւրն 'ի սա-
կի Մարկոսին ... (յիշեալէք) զհարտգատ մատակա-
րար գործարանիս զԴուհասս Նուրիջանեան ... զի
որբացեալ 'ի լուսահոգի հաւուն իմոյ Թոմայ Եւա-
փայլ եպիսկոպոսէն 'ի աէր հանգուցելոյ ... , և հի-
քոյս կաակաւ նորին 'ի ժառանգութիւն ժամանեալ
տպարանս ... կամեցաք հետեւել ըստ օրինակին զոր
վերոյ պարոն Ստեփաննոսն ետ մեզ. որպէս և ըստ
սորին կամացն ևս 'ի բաց Թողաք Բանք Սաղմոսիս և
պատուակիս » :

Ժ. Տպ. Ի Վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի որ և
կոչի Սաղմոսարան: Տպագրեցեալ 'ի Վենետիկ, յա-
մի տեառն 1733, 'ի տպ. Անգոնի Պոլթօլի, հրամա-
նաւ մեծաւորաց » :

ԺԱ. Տպ. Ի Վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի, տը-
պեցեալ աշխատութեամբ Սարգսի արքեպիսկոպոսի
Կոստանդնուպօլսեցւոյ ... յամի 1748, 'ի մայիսի 2,
'ի Վենետիկ » :

ԺԲ. Տպ. Ի Վենետիկ. « Սաղմոս Դաւթի, որ
կոչի Սաղմոսարան. տպագրեալ 'ի Վենետիկ յամի
տեառն 1755, 'ի տպարանի Անգոնի Պոլթօլի, հրա-
մանաւ մեծաւորաց » :

Տպագրութիւն Կոստանդնուպօլսոյ. « Սաղմոս և րանեղի մարգարէին Դաւթի. տպագրեցեալ... 'ի Թուականիս 1187, յունվարի Թ » : Յիշատակարանն. « ... Տպագրեցեալ եղև Սաղմոսարանս ... 'ի հայրապետութեան տեառն Ղազարու սրբազան կաթողիկոսին. և 'ի գիտողութեան երկուց ակադեմիոյն՝ սրբայն Երուսաղեմի և Կոստանդնուպօլսոյ տեառն Գրիգորի և Յօհաննիսի աստուածաբան վարդապետացն. 'ի Թուականիս ՌՃԶԻ ... յիշեսցիք 'ի Քրիստոս զբազմամեղ Աստուածատուրս զտպօղ սորին » :

Տպ. Կ. Պօլսոյ. « Սաղմոս երջանիկ մարգարէին Դաւթի. տպագրեցեալ 'ի հայրապետութեան տեառն Ղազարու սրբազան կաթողիկոսին ամենայն Հայոց : 'ի Թուականիս 1194, յունվարի Թ » :

Տպ. Կ. Պօլսոյ. « Սաղմոս Դաւթի, որ կոչի Սաղմոսարան. յորում յաճախակի գուշակի զանօրէնութենէ խոստանեցելոյ Մեսիայի Փրկչին մերոյ Քրիստոսի : Ասացեալ 'ի Դաւթայ յերջանիկ մարգարէէ՝ յորգւոյն Յեսսեայ : Ընծայեալ հանուրց փափագողաց մերազնեայց՝ տպագրութեամբ, 'ի Կոստանդնուպօլսոյ քաղաքի ... 'ի տպարանի Աստուածատուրի » : Յիշատակարանին մէջ. « ... Յիշեսցիք ... զՅակօբն գաղատացի, որ ... փորագրեաց զափայն կանոնական և փառքական, նաև զգիրսն ձագաձեական, առ 'ի լինել յիշատակ մերումս տրպագրատան » :

Տպ. Կ. Պօլսոյ. « Սաղմոս երջանիկ մարգարէին Դաւթի, տպագրեցեալ ... 'ի Թուականիս 1214 յունվարի Ժ » : Յիշատակարանն. « ... Տպագրեցեալ եղև Սաղմոսարանս ... 'ի պատրիարքութեան Կոստանդնուպօլսոյ տեառն Գրիգորի ... յիշեսցիք 'ի Քրիստոս զհանգուցեալ հայրն իմ՝ զԱստուածատուր, ընդ նմին և զիս զորդի նորին՝ զՅօհանէս յեանեալ գպիրս » :

Տպ. Վնենտկոյ. « Սաղմոս Դաւթի որ և կոչի Սաղմոսարան. տպագրեցեալ 'ի Վնենտիկ, յամի տեառն 1771. 'ի տպարանի Անտօնի Պօլթօլի. հրամանաւ մեծաւորաց » :

Սաղմոս գրոց հին տպագրութիւն մ'ալ հասած է մեր ձեռքը, որուն առաջին Թերթը պակաս ըլլա-

լով՝ չէնք կրնար որոշել ապագրութեան արին: Հրա-
 տարակութեան քաղաքն է Կոստանդնուպօլիս, և
 ապագրոյն Յովհաննէս որդի Աստուածատրոյ, ինչ-
 պէս կը ծանուցանէ յիշատակարանն: Անշուշտ զայս
 կ'ականարկեն Նախիջևան քաղաքը հրատարակուած
 Սաղմոս գրոց յիշատակարանին հետևեալ խօսքերն.
 « ... Զի 'ի վաղուց հետէ լուեալ է մեր՝ թէ գոյ սաղ-
 մոս իմն ապեցեալ 'ի վաղ ժամանակաց. յորում կայ
 եգեալ յ'ակիղբն ամենայն արէլուից խորագիր խճո-
 ղեալ սուրբ մօք ... որ էր ապեցեալ 'ի հայրապե-
 տութեան հանուրցս Հայոց տեառն Աստուածատրոյ՝
 ... առեալ օրինակեցաք, և եգաք 'ի գլուխս ամե-
 նայն փոխից սոյն սաղմոսին՝ որ 'ի մէջ յառաջին
 ապեցեալ սաղմոսին տեսանք. և այժմ՝ երկրորդա-
 պէս եղև ապեցեալ հանգերձ տանուարիւքն » :

X
 Տպ. Վենետիոյ. « Սաղմոսարան Դաւթի մարգա-
 ղէի. ապեալ յամի տեառն 1786 ... 'ի Վենետիկ,
 'ի սպ. Յովհաննու Փիացեան. հրամանաւ մեծաւօ-
 րաց » : Ռ. Մ. Ե. Գ. 367 13420 9

Տպ. Թրեքստի. « Սաղմոս Դաւթի, որ և կոչի Սաղ-
 մոսարան. ապեալ յամի տեառն 1787 'ի Թրեքստ. 'ի
 ապարանի Հարց Մխիթարեանց » :

Տպ. Վենետիոյ. « Սաղմոս Դաւթի, ապեալ ըստ
 ընտիր օրինակաց. յամի տեառն 1789 ... 'ի Վենե-
 տիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յանուն Անտօնի
 Պօթօլի » :

X
 Տպ. Նախիջևանի. « Սաղմոս Դաւթի որ և կոչի
 Սաղմոսարան: Տպագրեալ ... սուրբ աթոռոյն Էջ-
 միածնի ծայրագոյն Նուիրակի՝ Ռուսաց երկրի ամե-
 նայն ազգիս Հայոց՝ առաքելաշաւիղ Առաջնորդի
 տեառն Յովսէփայ սրբազան արքեպիսկոպոսի Սա-
 նահնեցոյ Արղութեանց: Արդեամբ և ծախիւք՝ 'ի
 Սուրաթ բնակեալ Աղաբաբեան բարեպաշտ պարոն
 Սաեփաննոսին, և կենակցի նորին մեծախառն
 Հռիփսիմէ տիկնոջն. յամի տեառն 1791 ... 'ի սպա-
 րանի նորին բարձր Արքազնութեանն. ընդ հովա-
 նեաւ երկնահանդէս սուրբ Թաք վանիցն, որ 'ի նորն
 Նախիջևան » :

Տպ. Վենետիոյ. « Սաղմոս Դաւթի, ապեալ ըստ
 ընտիր օրինակաց. յամի տեառն 1807, ՌՄՁԶ ... 'ի
 Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու » :

« Կայ յամի տեառն » Շ. Մանուկ յայտնաւոր, այսպէս զ
 Ք. Գեղ. ք. Բարսեղ Գեղ. ըստ մտաւոր յայտն
 - ի յայտնաւոր յայտնաւորաց. ի յայտնաւոր սրբաւոր տեառ
 տեառն հայոց հովիտոյ զպարտ յամի տե 1786 ի զ
 սպ. յայտնաւոր սրբաւորաց ըստ մտաւոր - ԵՁՅԼ

Փոքրադիր սահմանք. Տպագր. Լիվոնոյ. « Գիրք
և սաղմոսք Իսլ.թի, որ և Սաղմոսարան կոչի. սպա-
գրեալ եղև 'ի հայրապետութեան Հայոց տէր Փի-
լիպպոսի սրբազան կաթողիկոսի. հրամանաւ և
կամօք երջանիկ Խաչատուր վարդապետին կեսարա-
ցոյ. ձեռամբ և հոգացողութեամբ նուստ Յով-
հաննէս վարդապետի Ջուղացոյ յիւրում տպարա-
նի զոր կայացոյց յԽոտլիս. 'ի վայելուչ քաղաքն և
'ի նաւահանգիստն 'ի Լիվոնայ. 'ի թվ. Ռ.Ղ. 106 ա-
րուութեամբ վերակացուաց » : Ի միւս էջն. « Յիսուսի
Քրիստոսի ծառայ Յովհաննէս Ջուղացի. շնորհօքն
Աստուծոյ վարդապետ և սպասաւոր սուրբ Էլմիած-
նի որ 'ի թվ. Ռ.Ձ. » և 'ի հանդիպոյ հեռեւեալ ընծայա-
գրութիւնն կամ ողջունագիր առ Խաչատուր վար-
դապետ կեսարացի առաջնորդ վանիցն Ջուղայու.
« ... Արդ ըստ հրամանի և ըստ կամաց սուրբ հորդ
իմոյ ... 'ի թվ. Ռ.Ձ և ը բաժանեալ 'ի սուրբ ուխ-
տէդ, գիմեցի յարևմուտս սակս լրութեան տպա-
գրութեանս. և 'ի սպառուածս ամի միոյ՝ որ ընդ ծով
և ընդ ցամաք՝ հասի յԽոտլիայ 'ի գեղազարդ քա-
ղաքն 'ի Վենետիկ. և վերահասու եղեալ գործաւ-
նութեանց, ընթացայ 'ի Հռոմ. և անդ սկիզբն ա-
րարի նորագոյն գրոց և տպոց. և աւարտեալ մասն
ինչ 'ի գործոցս՝ առի զարհեստաւորս և գիմեցի 'ի
Լիվոնայ. և անդ զանդի կայեալ մեծաւ ջանիւ և
բարի գիտաւորութեամբ, տիւ և գիշեր անգադար
աշխատելով՝ լրումն տուաք տպագրութեանս. յեր-
կարելով յաշխատութիւնս՝ բաց 'ի ճանապարհէն,
երեք տմ և վեց ամիս, անմեխթար յամենայն կող-
մանց : Եւ շնորհօք ամենազօրին Աստուծոյ, և աղօ-
թիւք տեսնող իմոյ աւարտեցաք զտպագրութիւնս
անթերի և անպակաս կատարելութեամբ. որք են
տիպք զանազանք՝ ըստ զանազան քանակութեան և
որակութեան, մեծ և փոքր՝ ութիւք որոշեալք.
ընդ որոց է և նիւթ երգոց և շարականաց, և այլ
գործիք բաշումք, զարդարիւք տպագրութեանս.
օրով ամենայն ինչ կարելի է տպիլ, յորոց իբր միջին
կերպ է այս ... իբրև զփորձ տպեցաք զսա յոյժ ըշ-
տապմամբ. զի յաւուրս ութսունն աւարտեցաք զսա.
հազար և յիսուն հատ թուով 'ի միասին. միայն և

առանց ուրուք ձեռնատուի ... 'ի Լիվոնայ, 'ի Թվ. ՌլԳ մայիս Ժ» : Իսկ 'ի վերջ գրոցն. « Ծնորհօք ամենազօրին Աստուծոյ՝ արտկայացաւ տիպք տպագրութեանս. ձեռամբ Յովհաննէս վարդապետի Զուղացւոյ, 'ի Թվ. ՌլԳ 'ի մայիսի ամսոյ Ժ » :

Տպագր. Մարտիրոս. « Գիրք Սաղմոսաց Դաւթի, տպեցեալ 'ի տպարանի սրբոյ Էջմիածնի, և սրբոյն Սարգսի զօրավարի: Արդեամբք և ծախիւք Սողմոնի քեռորդւոյ տեառն Ոսկանայ արքիեպիսկոպոսի Երևանեցւոյ հանգուցելոյ առ Քրիստոս: Յամի տեառն 1677. յունվարի ամսոյ 'ի տասնևութ. 'ի Մարտիլիոյ » : Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... Աշխատութեամբ Տեառն Ոսկանի արքիեպիսկոպոսի հանգուցելոյ 'ի Քրիստոս: Արդեամբք և ծախիւք երկց պարտատիրաց ... » :

Տպագր. Վենետկոյ. « Գիրք Սաղմոսաց Դաւթի, տպագրեցեալ 'ի տպարանի Միքայէլի Պարպօնի. արդեամբք և ծախիւք Ծոօթեցի Սիմոնի որդի Կարապետին. և մատակարարութեամբ Յովհաննիսի վարդապետի: Ի Թվի Փրկչի 1682, ապրիլի ամսոյ 23, 'ի Վենետիկ քաղաքի » : Ի յիշատակարանին « ... 'ի Թուրի Փրկչին մերոյ 1682 'ի 30 յունիսի. և 'ի Թուրին Հայոց ՌՃԱ 'ի Ինոյնոյ ամսոյ 'ի Վենետիկ քաղաքի 'ի յօրինակէ տեառն Ոսկանայ վարդապետի հանգուցելոյ 'ի Քրիստոս ... » :

Տպագր. Ամսրեքտամի. « Գիրք Սաղմոսաց . 'ի լոյս ածեալ հայցմամբ խնգրոյ և ծախիւք Զուղայեցի լուսահոգի խոճայ Քանանի որդւոյ Թարխանին, Աւետքին և Սարհադին ընկերացն Աւետքի որդւոյ Զաքարիային, Եազուրի որդւոյ Մկրտումին, և Աւետքի որդւոյ Ղազարիոսին ... Յամի տեառն մերոյ 1713. և 'ի Հայոց Թուրին 1162. 'ի տպարանի Ղուկասու գպրի. յ'Ամսարգամ » :

Տպագր. Վենետկոյ. « Փոքրիկ Սաղմոսարան, 'ի լոյս ածեցեալ 'ի յօգուտ ուսումնասիրաց, ընչիւք և գոյիւք ամենապայծառ խոջայ Սարհաթի որդւոյ լուսահոգի պարօն Մուրաթին ... 'ի Վենետիկ, յամի տեառն 1712. Թուրին Հայոց 1161. յունիս 28. 'ի տպարանի Անտոնիոսի Պօլթօլի » : Յիշատակարանն կ'ըսէ. « ... 'ի սաղմոսարանէ 'ի լոյս ածեցելոյ Ըա-

նիւք Ոսկանայ արհիեպիսկոպոսապատիւ վարդապետի Երևանեցւոյ օրինակեցեալ» :

Տպագր. վիճակոյ. « Սաղմոս Դաւթի, որ և կոչի Սաղմոսարան : Տպեցեալ... յամի տեառն 1742. 'ի վենետիկ, 'ի ապարանի Անտօնի Պօռթօլի » :

Տպագր. վիճակոյ. « Սաղմոս Դաւթի, որ և կոչի Սաղմոսարան. տպեալ յամի տեառն 1755, մարտ. 'ի վենետիկ, 'ի տպ. Անտօնի Պօռթօլի » :

Տպ. վիճակոյ. « Սաղմոս Դաւթի որ և կոչի Սաղմոսարան : Տպեալ... յամի տեառն 1759. 'ի վենետիկ, 'ի տպ. Անտօնի Պօռթօլի » :

Տպ. վիճակոյ. « Սաղմոս ... յամի տեառն 1770, 'ի վենետիկ, 'ի տպ. Անտօնի Պօռթօլի » :

Տպ. վիճակոյ. « Սաղմոս Դաւթի ... յամի տեառն 1793. 'ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յանոն Անտօնի Պօռթօլի » :

Տպ. վիճակոյ. « Սաղմոս Դաւթի, տպագրեալ յամի տեառն 1805. 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԾԴ. 'ի վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու » : Նորագոյն տպագրութիւնք 'ի վենետիկ, 1820, 21, 1842, 1853, 65, 69) :

Սաղմոս Դաւթի. Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գուլբեկմ կրիֆֆիթի, 1841 :

» » Աշխարհաբար : Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. կրիֆֆիթի, 1843 :

» » Արարատեան լեզուաւ : Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. կրիֆֆիթի, 1843 :

» » Քառածալ՝ խոշորագիր : Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1868 :

» » Քառածալ՝ խոշորագիր : Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1869 :

» » Ութածալ, 'ի միջակ գիրս : Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1873 :

» » Փոքրագիր : Երուսաղէմ՝ 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1870-74 :

» » Միջակագիր : Վիեննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1852, 1865 :

» » Յ. Դոբս. Յարկոյեանցի յարկոյեանցի Ն. Ա. Վոստր. 1861 62 63 (պայմանաւոր) 11x17

ուստի (ան. Բիւրոյի) 1866 և 1867 թվականներին Վոստրի 11x17 Google

X

Սաղմուս Դաւրի. Փոքրապիւր, պատկերազարդ: Փարիզ, Արամեան տպ. 1858, 1864:

Ասոնցմէ զատ՝ պիտի գտնուին ուրիշ տպագրութիւնք Սաղմուս գրոց, որք մեզի անծանօթ են:

Սաղմուսաց մասն կամ Հեգերէն. « Սաղմուս երջանիկ մարգարէին Դաւթի. որոյ առաջին կանոնն եւեթ տպեցաւ, բաժանելով զվանկսն: Եւ այս յազգս դիւրաւ հեգելոյ մանկանց. տպագրեցեալ 'ի տպարանի Աստուածատուրի »:

Տպ. 'ի Նախիջիւան. « Սաղմուս Դաւթի, որոշեալ յատուկ կանոնն առաջին՝ և շարագասեալ հեգելով. 'ի յօգուտ և 'ի դիւրութիւն դեռավարժից մանկանց... Տպագրեալ հրամանաւ և ծախիւք տեառն Յովսեփայ սրբազան արքեպիսկոպոսի Սանահնեցւոյ Արղութեանց և առաքելաշաւիղ առաջնորդի ամենայն ազգիս Հայոց, որք են ընդ տէրութեամբ յողթողացն Ռուսաց: Յամի տեառն 1790, 'ի յուլիսի 30. 'ի տպարանի նորին բարձր սրբազնութեանն. ընդ հովանեաւ երկնահանգէտ սուրբ Խաչ վանիցն, որ 'ի նորն Նախիջեան »: Տես Հեգերէն:

X

*Սամուէլ րաբբի « գործ ոսկեղինիկ, աշխարհիկ լեզուաւ և հրէական կարուկ ոճով շարագրուած. յորումնայն ինքն Սամուէլ րաբբին իւր քահանայապետին նամակներ ուղղելով՝ Հին ուխտի և Օրինաց արդէն խափսնուամ, Քրիստոսի յաշխարհ գալն, Նոր Օրինաց և ուխտի հաստատութիւնն, Հրէից ազգի հազարաւոր տարիներ ցիր և ցան թափառումն մարգարէական և պատմական ապացոյցներով կը հաստատէ. թարգմանեց Մելքիսեդէկ պիւր »: Երուսաղէմ, 'ի տպ. արոց Յակովբեանց, 1867:

Սամուէլ Երէց կամ Անեցի. « Ժամանակագրութիւն Սամուէլի քահանայի Անեցւոյ, հաւաքմունք 'ի գրոց պատմագրոց, յալազս դիւտի ժամանակաց անցելոց, մինչև 'ի ներկայս ծայրաքաղաքարեալ »: (Կ'1179 թուականութիւն Քրիստոսի): Հայ բնագիրն ամբողջ՝ գեռ հրատարակուած չէ:

1860
25
14 X 17

Սամուէլ Երէց կամ Անեցի
1860 52 255 15 X 9
+ Աստուծոց զուրթի հայտնեցում. Սոսնէ
տե գործարք, Նիւնբուրգ, 1860

Samuelis presbyteris Aniensis temporum usque ad suam ætatem ratio e libris historicorum summam collecta. Opus ex haicanis quinque codicibus ab Joh. Zohrabo diligenter excerptum atque emendatum. Joh. Zohrabus et Ang. Majus nunc primum conjunctis curis latinitate donatum notisque illustratum ediderunt. Mediolani, regiis typis, 1818; Romæ; 1839.

Samuel d'Ani. Tables Chronologiques. Brosset. Collection d'historiens arméniens. Tome II, St.-Pétersbourg, 1876. (pages 339-484). Les pages à gauche renferment les annotations et commentaires de M. Brosset, en regard de la traduction du texte des Tables, publié sur les pages à droite.

Samuel d'Ani. Revue général de sa Chronologie, par M. Brosset. Mélanges Asiatiques, t. vi, 741-798. — Bulletin de l'Académie, mai, 1873. Tome XVIII, numéro 4, p. 402-434. Description des manuscrits de Samuel d'Ani, p. 434-442.

Extrait de la Chronique de Samuël d'Ani. Dulaurier, Recueil des historiens des Croisades. Documents arméniens. Բնագիր և Թարգմանութիւն: Tableaux chronologiques. Trad. par M. F. Brosset. St.-Pétersbourg, 1875.

Սայեաթ - նովայ, լուս դցած աշխատասիրութենով Գեորգայ Ախվերդեան: Մոսկվա, 'ի տպարանի Վլադիմիրայ Գոտիէ, 1852:

*Սանդուխտ, ողբերգութիւն 'ի հինգ արարուածս. հեղինակութիւն Թովմաս Թերզիեան: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Թադէոս Տիվիթճեան:

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1871:

Սանդուխտ ողբերգութիւն հայկական. հեղինակութիւն Թովմաս Թերզեանի. Թարգմանեց 'ի գաղղիարէն Օր. Մաթիլտ Բ Ֆերուհեան: (Հայ և գաղղ.): Նրուսադէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1881:

Սանդուխտ դժխոյ. ողբերգական բանաստեղ.

Ծուծիւն Գաբրիելի Մերունոյ Պատկանեան :
Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1870:

Սանդուխտ դուստր Սանտրկոյ արքային Հա-
յոց, Գաբր. Մեր. Պատկանեան: (Դոստով, (Դոնի
վրայ), 'ի տպ. Յովհաննու Տէր Աբրահամեան:

*Սապատողն Յակոբ. վիպասանութիւն: Կ. Պօ-
լիս, Գաղաֆեան գրատուն:

Սապէթա սէվի. « Տետրակս այս որ կոչի Սա-
պէթայի սէվու համբաւեալ 'ի Հրէից ոմն խարեբայ
Սապէթայ անուն կամէր կրկին մոլորել զմոլորեալ-
սն » : (Անթուական, Թուի Սարգսեան տպագրու-
թիւն 'ի Պօլիս):

*Սարաֆեան. Մեթոա շարագրութեան ըսա Լա-
րուսի: Կ. Պօլիս, 1879:

Սարգիս Ենորիալի. « Գիրք մեկնութեան եօթն
Թղթոց կաթուղիկէից, արարեալ սրբոյ վարդապե-
տին Սարգսի Հայոց իմաստասիրի, և կոչի Սարգիս
գիրք: Տպեցեալ ... արգեամբք Ղափանցի մահտեսի
Շահնազարին. Թուին Հայոց 1192 'ի Կոստանդնու-
պօլիս » : Յ'էջն յառաջաբանն Կարապետ վարդապե-
տի Գիտնական' վասն մեկնութեանս կաթուղիկէայց.
նոյնպէս յ'էջն 848' նոյն անձին երկասիրած համա-
ռօտ բովանդակութիւնը՝ Սարգսի գրքին, որոյ սկըզ-
բնատառք յօդն զայս բան. « Կարապետի անար-
ժան գրչի՝ արարեալ զցանկ Սարգիս գրոցս » : Յետոյ
ուրիշ ցանկ մ'ալ նիւթոց և իմաստից 'ի Պաղտասար
գպրէ, այսպիսի համառօտ ակնարկութեամբ. « Զաշ-
խատող սակաւուք ցանկիս և սրբագրօղ օրինակի
սուրբ մատենիս զՊաղտասար գպրի Կեսարացի և
Բիւզանդեցի ... յիշել աղաչեմ » : Ի վերջ գրոցն
յիշատակարան տպագրողին. « ... Յաւարտ հանեալ
զտպօւմն գրքոյս այսորիկ 'ի Թվին ՌՁԳ, մայիսի
ԺՔ Ժ. 'ի տպարանի Աբրահամ գպրի: Որ և տպեց-
ման սորին ունեաք օրինակ մի գրեալ 'ի Թվին ՌՁԲ.
և 'ի Թվին ՌՁՁ բերեալ եղև գիրք մի ևս 'ի Մշու

Handwritten notes in Armenian script, including the number 31X21 and other illegible text.

Աւար ... Զորեպոսց Գաղաթի Եւստ ...
Եւստ ... Կարապետ ... 1663 69 37 15X
Աւար Գաղաթ

սուրբ Կարապետէն, հրամանաւ նորին առաջնորդի տեսան Մինասայ սրբազան եպիսկոպոսի. ձեռամբ հարազատի սրբոյ ուխտին մահտեսի Յովակիին, որ բազում աշխատանօք զգիւրքն զայն մեծագիր երեւր 'ի Կոստանդնուպօլիս. զոր ընդ մերոյ օրինակին համեմատեալ ուղարկեցաք դարձեալ 'ի տեղն ... Փառք և աստ երիս գիրքս. որոց մինն էր սրբազան հօրս մերոյ՝ տեղւոյս վերագիտողի. և միւսն Աստուածամօր տիրացու Մանուէլին, և այլ միւսն՝ սուրբ Գէորգայ տիրացու Մարգարին: Յորոցս ամենից սրբագրեցեալ ապեցաւ գիրքս այս 'ի տպարանի տիրացու Աբրահամին 'ի Կոստանդնուպօլիս »:

Մարգիս Շնորհաշոյ Կաթողիկեայց Թղթերուն մեկնութենէն աշխարհաբար Թարգմանուած ծաղկաբաղ հատուածք: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէն ախեսան, 1861:

*Սարգսեանց (Սարգիս): Ագուլեցւոց բարբառք. (Զօկերի լեզուն): Լեզուաբանական հետազօտութիւն: - Մասն Ա. - Մոսկվա, 1883:

Ա. Ագուլիսը, նորա բնակիչները և լեզուն: - Բ. Տառերը, նոցա արտասանութիւնը և փոփոխումը: - Գ. Քերականութիւն: - Դ. (Վերջաբան տեսութիւն):

Սերերիանոսի Եմեսացւոյ Գարաղացւոց եպիսկոպոսի ճառք հնգգետասան: Վենետիկ, 'ի սպարանի սրբոյն Ղազարու. յամի 1830, ԲՄՀԹ:

Յառաջաբանն. « Սերերիանոսս այս, որ և Սեւերիանոս, որպէս Թուի Եմեսացի էր և Գարաղացւոց եպիսկոպոս, և երբեմն 'ի պայծառ բեմս յունական եկեղեցեաց Կոստանդնուպօլսի՝ երկրորդ յետ սըրբոյ Ոսկեբերանին և բազում անգամ նորին իսկ փախանակ՝ գովութեամբ ողջունելոյ գտեալ արժանի: Վասն որոյ և մեք ոչինչ խղճեցաք յետ նորա տալ զսա 'ի վայելս մերազնեայց. յուսացեալ թէ որպէս արգիւնական նախնիքն իբրև ցանկալւոյ իմիք կարտեւելով յեղին զսա 'ի հայ բան, ոչ ինչ ընդհատ է որդիք այնպիսի հարցն՝ ընթերցասիրութեամբ նոցին պիտոյից ելցեն 'ի խնդիր, նաև աւելի էւս ... Ամբ »

Ճ

ինչ յառաջ տուեալ մեր զսա 'ի մերոց աստի մամլոց
և մերով լատին թարգմանութեամբ 'ի վայելումն
հնախոյզ գրասիրաց Եւրոպիոյ, որք անձաշակ կա-
յին ցայնժամ առ 'ի չգոյէ յունակտն օրինակաց,
ոչ եւս այնուհետև իրաւունս դատեալ եղև զրկել
վմերազգիսն:

« Մինչ չև էր մեր տուեալ զսա Եւրոպեանց, ե-
րեք միայն 'ի ճառից աստի ծանօթ էին նոցա. եօթնե-
րորդն և երեքտասաներորդն խառնեալ 'ի գիրս Ոս-
կեբերանին, և տասներորդն սրբոյն Բարսպի կարծե-
ցեալ և այնպէս 'ի նորայսն ամեալ: Կէսք ևս կար-
ծեօք վարէին՝ թէ այլոց ոմանց կրտսերագունից
բանք իցեն, և ոչ վաւերական վաղեմի հօր: Բայց
սոքա փաշաման 'ի թարգմանութենէս մերմէ վաղվա-
ղակի կրիցեն, յոսկեղէն ժամանակացն հայկաբա-
նութենէն, ուր ամենայն տիպք կերպարանաց խօ-
սից զհինգերորդ դարուն տան մեզ յայսնի նշանա-
կըս. թող զի և յեաինք ոմանք 'ի մերոցն առ ութ
դարուն և առ տասն՝ ուրեք ուրեք 'ի գիրս իւրեանց
սորա բանիւք պաշտեցան. զոր օրինակ իմաստա-
սէրն Յովհան Օձնեցի և Գրիգոր Նարեկացի. և զի
գրչագիր նախագաղափար ճառիցս ունէր թուական
930, յորմէ մերս օրինակեալ է 'ի 1673:

« Ի գրչագրի աստ մերում տասն միայն էին ճառք
կարգաւ. զայլս 'ի ճառընարաց ժողովեցաք 'ի մի-
սակայն և այնպէս այս հնգետասան ճառք ոչ բովան-
դակեն զոմենայն գիրս Սեբեթիանոսի զառ 'ի հարցն
թարգմանեալս:

Ա. Ի մեծի աւուր ճրագալուցին, երանելոյն Սե-
բեթիանու Եմեսու եպիսկոպոսին խօսեցեալ յԵրու-
սաղէմ վասն հաւատոց և 'ի հօրէ ծննդեան: - Բ. Ի
Տնօրէնութիւն Փրկչին: - Գ. Վասն կրօնից և միջը-
տուութեան, և զՄովսէս և զԱհարան և զերկոտասան
ականցն առ լանջն բերելոյ, և այլ ևս երկուց ա-
կանցն օրինակս բերեալ: - Դ. Վասն առաքելոցն՝ 'ի
կրօնս: - Ե. Խօսք վասն Զատկի, Կաթարոսաց՝ որ
կոչին Անարապք, և վասն խոհակերաց: - Զ. Ի բանն՝
թէ Գարուծիւնք բացան: - Է. Սրբոյն Սեբեթիանո-
սի ասացեալ 'ի նոյն կրօնս: - Ը. Ի սուրբ վկայն յԱ-
կակ մարտիրոս: Աւր. և ամ զՅուսէփ յօրինակ Գրիս

տոսի: - թ. Ի բանն աւետարանին որ ասէ. Հայր, և
Թէ հնար ինչ իցէ, անցցէ յինէն բաժակս այս: - ծ.
Ի հրաւիրեալսն 'ի մկրտութիւն: - ծԱ. Ի գալուստ
տեառն յովանակաւ յԵրուսաղէմ: - ծԲ. Երրորդ
կիրակէի՝ երանելոյն Սեբերիանոսի եպիսկոպոսի
ասացեալ յաւետարանի մեկնութենէ: - ծԳ. Ի Թը-
զենին որ ցամաքեցաւ: - ծԴ. Ի չարչարանս Քրիս-
տոսի: - ծԵ. Ի խորհուրդ մասնութեան »:

Սեբերիանոսի կամ Սեւերիանոսի Եմեսացոյ Գա-
բաղացոց եպիսկոպոսի ճառք. 'ի հին Թարգմանու-
թենէն եղելոյ 'ի յոյն բնագրէ 'ի ձեռն սրբոց Թարգ-
մանչաց մերոց յեղեալ 'ի լատին բարբառ 'ի ձեռն Հ.
Մկրտիչ Աթոռակալ վարդապետի Մխիթարեան
Աւգերեանց, տպագրեալ... 'ի Վենետիկ, 'ի վանս
սրբոյն Ղազարու, յամի 1827, ՌՄՀԶ:

Severiani sive Seberiani Gabalorum episcopi
Emesensis Homiliae nunc primum editae, ex anti-
qua versione armena in latinum sermonem tran-
slatae per P. J. Baptistam Aucher vic. gen. Congr.
Mechitaristarum et socium Acad. Rom. Archeolo-
giae, atque Athenaei Venetiarum. Venetiis, typis
Cœnobii PP. Armenorum in Insula S. Lazari,
MDCCCXXVII. Superiorum permissu.

Լատին Թարգմանիչն՝ 'ի վերջ գրոցն. « Յայս վայր
'ի լոյս ընծայեցաք՝ զոր միանգամ ունէաք պատրաս-
տական զճառս ընտիրս Սեբերիանոսի 'ի գրատան
վանաց մերոց՝ որ 'ի Վենետիկ, յուխտիս սրբոյն Ղա-
զարու, կրկնակի տպագրութեամբ. մի՛ հայերէն
հանդերձ լատին Թարգմանութեամբ 'ի պէտս ու-
սումնասիրաց Եւրոպացոց, և միւս ևս՝ լոկ հայե-
րէն՝ 'ի պէտս բանասիրաց ազգայնոց. որով և երկա-
սիրութիւն սրբոց Թարգմանչաց մերոց արձանացի
յարեւելս և յարեմուտս առ հասարակ: Իցէ Թէ և
այլ բաղմասպատիկ գործք նախնեաց 'ի վեր երևես-
ցին, և 'ի լոյս ընծայեսցին 'ի մէնջ յօգուտ հաս-
րակաց: Արպէս և այլ ևս ճառք նախալիշատակեալ
մատենագրի անշուշտ գտանին յայլևայլ խորչս հա-
յաստան աշխարհի իբրև 'ի դիպահորջ, զորս ժամա-
նակն զոյգ ընդ փութոյ գրասիրաց 'ի վեր հանցէ:
Սպասեմք և յաւուրս յայտոսիկ զքանի մի ճառս

նորին ընդունել 'ի բարեկամաց՝ մտաւորաց և հեռաւորաց. որ եթէ փութով հասցեն, յարեմք 'ի շարաւաղիկայս հաւաքման մերոյ. ապա թէ ոչ, այլում պատեհութեան ժամու թողեալ լիցի » :

Սերէոս. « Պատմութիւն Սերէոսի 'ի Հերակլն. ընծայեալ 'ի լոյս ... 'ի Կոստանդնուպօլիս 'ի տպարանի Յովհաննու Միւհէնտիսեան », 1851-ՌՅԱ. էջ 239

Բանասէր հրատարակողն թաղէոս Մ. Միհրդաւ տեանց՝ 'ի յառաջարանին կը ծանուցանէ վանն ձեռագիր օրինակացն. « Գրագք զերկուս օրինակս. օրինակի միոյն չգոյր յիշատակարան, և էր թերի. որ էր բոլորգրով հին թուղթ բամպակեայ. և թուի թէ 'ի վեշտասաներորդ դարու գրեալ իցէ. բայց ամենայն մասամբ մաքուր գրութիւն 'ի հմուտ գրչէ. կայր ևս 'ի միջի նորին աղօթք հրաշազան յօրինուածով արարեալն սրբոյն Յակովբայ Մծբնացւոյ վանն մահտարածի ... և գոյր 'ի վերջն յիշատակարան. « Արգ գրեցաւ ... թուին Ռծի 'ի սուրբ և տիեզերական ուխտս Մարմաշինու վանաց, ձեռամբ յոգնամեղ և անարդիւն գրչի տէր Յուսիկ կոչեցելոյ » : Եւ էր դրոշմեալ 'ի ճակատն « Պատմագիրք Սերէոսի 'ի Հերակլն » :

« Եւ 'ի միւս օրինակն՝ զոր արարաք մեզ բնագիր, զոր ընկալեալ էաք 'ի սրբոյ վեհէն, որպէս տեսցի 'ի ստորև, որ էր գրեալ Ռծի թուոյն 'ի Բաղէշ 'ի վանն Յովհաննու Կարապետի, եղեալ էր 'ի վերջն յիշատակարան ... և 'ի սկիզբն Սերէոս Եպիսկոպոսի 'ի Հերակլն » ... :

« Մոյն մատեան տենչալի 'ի ձեռս իմ անկեալ 'ի 1850 ամի Փրկչին 'ի գնալն մերում 'ի Տիխիս ... առ վեհափառ սրբազան կաթուղիկոսն ամենայն Հայոց տէր Ներսէս Ե. և տեսեալ իմ զսա առ նորին վեհափառութեան որ օրինակեալն էր 'ի բնագրէն որ 'ի սուրբ Էջմիածին՝ ինդրեցի. և վեհափառութիւնն շնորհեաց մեզ. և յետոյ 'ի գնալն մերում 'ի սուրբ Աթոռն՝ բաղդատեցաք ընդ բնագրին » ... :

Բ. Տպ. « Պատմութիւն Սերէոսի Եպիսկոպոսի 'ի Հերակլն, և սկիզբն նորագիւտ պատմութեան Մխիթարայ Անեցւոյ ... 'ի լոյս ամ Գ. Պ. Ս. Պե.

տերըուրդ, 'ի տպարանի Կայսերական Ճեմարանին գիտութեանց, 1879: Նորին վեհափառութեան Տ. Տ. Գէորգայ Դ. Հայրապետի, կաթողիկոսի և ծայրագոյն պատրիարքի Հայաստանեայց առաքելական սուրբ Աթոռոյն Էջմիածնի, հզաւր հովանաւորի համազգային լուսաւորութեան ամենախոնարհաբար նշխրէ 'ի լոյս ածողն »: Յառաջբանն կ'ըսէ. « Նորոս այս տպագիր Պատմութեան Սերեոսի 'ի Հերակլն աւրարաւ յետ մանրակրկիտ բաղդատութեան տպագրելոյն 'ի Կոստանդնուպոլիս ընդ նորագոյն գրչագիր օրինակի Կայսերական Ճեմարանին գիտութեանց 'ի Ս. Պետերբուրգ: Ի գնալն մեր յամենանն սեպտեմբերի 'ի սուրբ Էջմիածին բազում ջանիւ 'ի խընգիր ելեալ բնագրի պատմութեանս զորմէ ասէ Պ. Միհրդատեանն 'ի յառաջբանի իւրում թէ « զօրինակն մեր բաղդատեցաք ընդ բնագրին որ 'ի սուրբ Էջմիածին » ոչ գտաք զայն 'ի հռչակաւոր մատենագարանի սրբոյ Աթոռոյս, զորմէ ճառել ունիմք յայլում 'նուագի, և ոչ զայլ հնագոյն օրինակն, զոր յիշատակէ հրատարակիչն սակաւ ինչ յետոյ 'ի նոյն կանխաբանութեան: Աւստի հարկ եղև մեզ զնոր տպագրութիւնս այս առանց ընդ հնագոյն օրինակաց բաղդատութեան 'ի լոյս ընծայել, ուրեք ուրեք միայն զթերութիւնս գրչաց և զվրիպակս ընթերցուածոց ուղղելով 'ի վերայ նորագոյն գրչագրի և 'ի վերայ մասանց ինչ Սերեոսի որ 'ի փոխ առեալ յայլ պատմագրոց մերոց յերկասիրութիւնս նոցա հասին յաւուրս մեր ... Այլ և այնպէս տեսցեն ընթերցողք զինչ ինչ տարբերութիւնս 'ի մէջ երկուց հրատարակութեանց, անմուաց ունելով զարդիւնս առաջին տպագրողի մատենիս ... Յանկացողք առաւելագոյն պատմական ծանօթութեանց և տեղեկութեանց զբովանդակութենէ մատենիս գացին զայնս 'ի ուռութարգմանութեան մերում սոյն հեղինակութեան, զոր հրատարակեալ է մեր 'ի Ս. Պետերբուրգ յամին 1862:

« Այլ և յօդեցաք 'ի վերջ գրոցս զսկիզբն տակաւին ընդ կորուսեալն համարելոյ պատմութեան Մխիթարայ Անեզոյ, զոր բաղդին բերմամբ յաղղեաց մեզ դասնել 'ի մատենագարանի Տ. Սարգսի սրբազան արքեպիսկոպոսի 'ի Տփխիս »:

Բաց 'ի յիշուած ոռու Թարգմանութենէն՝ հետա-
գայ մասնական Թարգմանութիւնք եւրոպական լե-
զուններով:

Zur Geschichte Armeniens und der ersten Krei-
ge der Araber. Aus dem Armenischen der Sebeos,
von D.r H. Hübschmann.

*Le Pseudo-Agathange. Histoire ancienne de l'Ar-
menie. Collection des Historiens Anciens et Mo-
dernes de l'Arménie, publiée en français par Vic-
tor Langlois. Paris, librairie de Firmin Didot,
frères, fils et Comp. MDCCLXVII. (tome 1).*

*Dulaurier, Ed. Recherches sur la Chronologie
arménienne. Paris, 1860.*

Սեթեան (Հ. Եփրեմ Վ.) Պատմութիւն վարուց
Ստեփանոսի Ագոնց Գիւնէր, արքեպիսկոպոսի Սիւ-
նեաց և ընդհանրական արքայի Մխիթարեան ուխ-
տին: Վենեաիկ, 'ի սպ. սրբոյն Ղազարու, 1825:

Տես Իրաւագիտութիւն:

Ճարտասանութիւն:

Պատմութիւն Հայոց:

Պատմութիւն հին եւ նոր կտակ:

Պատմութիւն չորրից ինքնակա-
լութեանց:

X Սեղան խնկոց. երկասիրեալ 'ի Հ. Միքայէլ
վարդապետէ Չամչեանց, յաշակերտութենէ Մխի-
թարայ մեծի արքայի: Վենեաիկ, 'ի սպարանի սրբ-
ոյն Ղազարու, 1817: ? Գուշ 1416 - ու՛՛՛՛:

*Սենեկալի առանձնակեացը կամ Սէնթ Ա-
մանտցի Լիւսիլ: Գաղղիարենէ Թարգմանեց Յ. Գ.
Սըվաճեան: Կ. Պօլիս, 'ի սպ. Յ. Միւհէնտիսեան,
1859:

*Սէկիւր. Սէկիւրայ քահանայի խորհրդածու-
թիւնք Յիսուսի Քրիստոսի վարուց և վարդապետու-
թեան վրայ: Թարգմանեց Հ. Վահան Պոյաճեան 'ի
Մխիթ. ուխտէն: Վենեաիկ, 'ի սպ. սրբոյն Ղազա-
րու, 1860:

— Համառօտ և րնտանեկան պատասխանիր, կրօնից դէժ շատ անգամ լսուած առարկութեանց: Վէնետիկ, 'ի սպ. սրբոյն Ղազարու, 1855:

Սենեկա. Ղուկիտսի Աննէոսի Սենեկայ ճառք ի մաստասիրականք. թարգմանեալք 'ի Հ. Մկրտիչ Աթոռակալ վարդապետէ Ագգերեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Տպագրեալ 'ի Վէնետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1849, ՌՄՂԸ: Ի խնգրոյ մեծապատիւ Յովհաննու Ամիրայի Տաաեան, 'ի յիշատակ բարեաց աստուածասէր հօր իւրոյ Մահաեսի Առաքել Ամիրայի Տատ Զատայեան:

Յաղագս Բարկուծեան առ Նովատոս: — Յաղագս Մխիթարուծեան առ մայր իւր Հելլիա: — Յաղագս Մխիթարուծեան առ Մարկիա տիկին: — Յաղագս Մխիթարուծեան առ Պողոթիոս: — Յաղագս Նախահամուծեան: — Յաղագս Անգորրուծեան հոգւոյ: — Յաղագս Անասանուծեան իմաստնոյ: — Յաղագս Գիծուծեան առ Ներոն կայսր: — Յաղագս Կարճուծեան կենաց առ Պաւլինոս: — Յաղագս Երջանիկ կենաց առ Գաղիոն եղբայր իւր: — Յաղագս Աւանձնուծեան իմաստնոյ: — Յաղագս Բարերարուծեանց առ Երուկիոս Լիպերալիս:

Սենտքերիմայ արքային Արծրունւոյ գաղթակա նուծիւն 'ի Վասպուրականէ: Ողբերգ թատերական: Յօրինեաց Մանուէլ Արտամետեանց՝ գասասու Վարդայ ժառանգաւորաց վարժարանին: Ի սպարանի Արծրունոյ Վասպուրականի 'ի Վան 'ի Վարագ, 1860, Ռ8թ:

*Սէպիլ աղայոց համար: Գրեց Գալուստ Կոստանդեան: Զմիւռնիա, 'ի սպ. Տէտէեան եղբարց, 1856:

*Սէպիլ աղայոց համար կամ Հատընաիր ծաղկաքաղ երեքլեզուեան գազզ. հայերէն և տաճկ: Երկասիրեաց Սարգիս Վահան Տողրամաճեան: Կ. Պօլիս, 1867: 54 160. 0 \ 13

*Սէվիլի սափրիչը, կատակերգութիւն. հեղինակ Պոմարշէ գաղղիացի. բնագրէն թարգմանեց Մ. Մամուրեան: Զմիւռնիա, 'ի տպար. Տէտէեան եղբարց, 1863:

*Սէր, տասնօրեայ հանդէս ուսմանց, քաղաքականութեան և գեղեցիկ գայրութեանց: Խմբագիր և տէր Ա. Ճէվա հիրձեան: Կ. Պօլիս, Միւհէնտիսեան և Արևելեան տպարան 1860 - 1863:

*Սէրը բժիշկ է. կատակերգութիւն Մոլիերի. գաղղիարենէ թարգմանեց Տ. Յ. Տէտէեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1870:

*Սէր հայրենեաց, թատերգութիւն երկու արարուածով: Ռոստով (Իոնի վրայ). 'ի տպ. Յ. Տէր-Աբրահամեան:

*Սեւանայ վանից պատմութիւն: Գրեաց Մանուէլ վարդապետ Կիւմիւշեանացի, Վաղարշապատ, 'ի տպ. կաթողիկէ Ս. Էջմիածնի, 1871:

Սիմէոն Ապարանցի. « Սիմէոն վարդապետի Ապարանացւոյ Վիպասանութիւն սակս Պահլաւունեացն զարմի և Մամիկոնեանցն սեռի », 1870-ՌՅԺԹ. 'ի տպարանի սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի 'ի Վաղարշապատ: Յառաջաբանն կ'ըսէ. « Ի դարուն վեշտասաներորդի ծաղկեցաւ Սիմէոն վարդապետն Ապարանցի 'ի միաբանութենէ սուրբ վանացն Մեծոփոյ. և չէ ևս լրացեալ այնր դարուն ' գրեաց զյառաջակայս վիպասանութիւն ' օտիւք չափեալ »:

« Սակաւուց ոմանց մերաջնեայ բանասիրաց ծանօթ հռչակի անուն վիպասանութեանս այսորիկ սակս Պահլաւունեացն զարմի և Մամիկոնեանցն սեռի. զոր նոյն Սիմէոն վարդապետն Ապարանցի համառօտեաց 'ի պատմութենէ Փարպեցւոյն ' Լազարայ ' յաւելլով այլուստ և զիրս ինչ : ...

« Ի վիպասանութեանս յայմիկ պարունակին ' նախ օտանաւոր համառօտութիւն պատմութեան ' Լազարայ Փարպեցւոյ ' առաւել սակս Պահլաւունեացն զար

րիւր վաթսուն և հինգ, 1765, Ռ24Ե. իսկ ըստ Հա-
յոցս թուականի, հազար երկու հարիւր տասն և
չորս: Ի վաղարշապատ, 'ի սպարանի սրբոյ կաթու-
ղիկէ Էջմիածնի, ՌԵԻԳ-1873:

*Սիլվիոյ Փէլլիքոյ. Յաղագս մարդկային պար-
տոց. Թարգմանեց Հ. Գաբրիէլ վ. Այվազովսքի:
Վենետիկ, 'ի սպ. սրբոյն Ղաղարու, 1853: 1954
Բանտք իմ. Թարգմանեց Կ. Ս. Իւթիւճեան: Կ.
Պօլիս, 'ի սպ. Մասիս լրագրոյ, 1861:
Բ. Տպ. Կ. Պօլիս, սպ. Արամեան, 1867:

Սիրաք: Տես Իմաստու թիւն Յետուայ:

*Սիրաք եւ Սամուէլ. բարի հօր կրթական դա-
սեր: Գրեց Խրիմեան հայրիկ: Կ. Պօլիս, սպագրու-
թիւն Յովսէփայ Գավաֆեան, 1878:

*Սիրուն գրօսարան. Թարգմանութիւն Գրիգոր
վարդապետի Կոստանդնուպոլսեցւոյ. « Հետաքրք-
րաշարժ փոքրիկ գրքոյն, որ կը պարունակէ իր մէջ
տասն հիւթաւոր գոյական կամ ըմպելեաց գիմառ-
նական բանախօսութիւններն, բարոյական, մարդե-
ւ հրահանգիչ եղանակաւ »: Երուսաղէմ, 'ի սպ.
սրբոց Յակովբեանց, 1875:

Սիւ (Էօփէն): Տես Գաղտնիք Փարիզու: -
Թափառական Հրէայ:

*Սիօն ամառգիր ազգային, բանասիրական, գրա-
դիտական, կրօնական, բարոյական և ժամանակա-
գրական. 1866-1877: Երուսաղէմ, 'ի սպ. առաքե-
լական ուխտի սրբոց Յակովբեանց:

*Սիւալացոյց որ 1872 տարւոյն օրացոյցներուն
բազմաթիւ սիւանները կ'ուղղէ, հաւաքեալ 'ի Տէր
Երեմիա քահանայէ Խասգիւղի: Կ. Պօլիս, 'ի սպ. Յ.
Միւհէնտիսեան, 1872:

*Սկզբունք աստեղագիտութեան, պատկերա-

Քո Արոյ իրարէր քանչարաւ փոխարեայ կեկեւտու Էթ
հար ետտ իրոյարաւ Թիւրքոյցի տերաւի քայտի.

էջ 231 17 չ 11 ուս յարաւ 4 « Բուլուս ուս
Ստարտիտիւ իրարաւ 4 Էն Ետ Ետ Ի Կոյ. Ը. Ը. Ը.

Թեան կամ համառօտութիւն սրբազան պատմութեան և կրօնագիտութեան: Մոսկով, 'ի տպ. Օգոստեայ Սեմենի, 1833:

Սմբատ պատմիչ. Ա. Տպ. « Սմբատայ Սպարապետի եղբոր Հէթմոյ առաջնոյ արքայի Հայոց Պատմութիւն Յունաց 'ի Կոստանդնուպօլիս և Հայոց մեծաց ըստ կարգի ժամանակաց: Յիշատակ հոգւոյ պայծառափայլ կոմսի և ասպետի հրամանատար կարգի սրբոյն Յովհաննու Երուսաղէմացւոյ Տեառն Յովհաննու Լազարեանց և եղբոր նորա Տեառն Յովակիմայ Լազարեանց Հիմնադրաց Ճեմարանի Արևելեան շէշուաց 'ի Մոսկուա նուիրեալ 'ի նշանակ երախտագիտութեան յՈսկանայ Գէորգեան Յովհաննիսեանց Երևանեցւոյ դաստիարակեցոյ 'ի նմին Ճեմարանի»: Ի Մոսկուա, 'ի տպարանի Վլադիմիրայ Գոթթէ, 1856:

Հրատարակողն 'ի Յատաջարանին. « Պատմարանս այս անուամբ և եթէ քր ծանուցեալ բազմաց 'ի մերոց մատենագրաց, դուցէ և ամենեցուն... արդ յերևան գայ նա և իւրովն գրաւորական երկասիրութեամբ, Պատմութեամբս ասեմ...»

« Ի բուն բանից հեղինակիս ցուցանի, թէ է նա Սմբատ Սպարապետ Գունդաստապլն կոչեցեալ՝ եղբայր Հէթմոյ Ա արքային Հայոց, այն որ յամի Տեառն 1246 կամ 1248 'ի նմին իսկ 'ի Հէթմոյ իբրև դեսպան առաքեցաւ առ Գիւրջ կամ Գայուկ խան թաթարաց՝ 'ի նորոգել ընդ նմա զգաշն խաղաղութեան... Եւ զայս պատմէ նա ինքն Սմբատ պարզ բանիւ յասելն, (յեր. 115)»։ « Ի թուիս ՈՂԷ գընացի ես Սմբատ Գունդուստապլս 'ի թաթարն. և 'ի թուին ՈՂԹ դարձայ առ իմեղայրն Հէթում թաթաւորն»: Նա ինքն ուրեք ուրեք յընթացս պատմութեանն ծանօթս տայ սակաւուք և զայլոց գործոց իւրոյ...»

« Հայեցով և յայլ հատուածս ինչ բանից որ 'ի մատենիս՝ տեղեկանամք, նախ՝ թէ եկաց նա առ ժամանակք երկուց թաթաւորաց մերոց, Հէթմոյ Ա և Լեւոնի Գ... երկրորդ թէ էր մի 'ի մտերմագոյն սիրելեաց նախայիշատակեալ արքային մերոյ Լեւոնի:

և մեծարոյ յոյժ յաչս նորա. որպէս և ինքն իսկ խոստովանի ասելովն. (յեր. 98). « Էր արքայն Լեւոն իմաստուն և հանձարեղ, զուարթ տեսով, և առատասիրտ 'ի հեռաւորս և 'ի մերձաւորս, 'ի մեծամեծս և 'ի փոքունս 'ի վաներս և յեկեղեցիս, յիշխանս և յաւմիկս ... Ուր իմանայր թէ գոյ այր իմաստուն, և գիտուն, և աջող 'ի գործ կամ 'ի զինուորութիւն, կամ 'ի խօսս և 'ի պատասխանիս, յղէր և կոչէր խոստմամբ և հանգուցանէր պարգևք. յորոց մի էս եմ Սմբատ՝ Սպարապետ՝ Թարգմանող տառիս » : ...

« Թէ քանի ամաց էր նա 'ի մեռանելն, այս ոչ նշանակի ճշդիւ ... այլ զի 'ի մատենի աստ տեսանի ուրոյն ժամանակ ծննդեան նորա նշանակեալ, ըստ որում ասի (յեր. 106). « Ի Թուին Հայոց ՈՒՅԷ ծնաւ Սմբատ Գունդուստայլն՝ Թարգմանող պատմութեանս » յոյսմանէ ինքնին 'ի յայտ դայ՝ թէ էր նա 'ի մեռանելն 66 կամ 67 ամաց :

« Որովհետև ըստ վերագրելոցս՝ մահ Պատմաբանիս եղև յամի տեառն 1275, երևի թէ ցայնվայր և եթ կարաց նա հասուցանել զպատմութիւն իւր՝ սկսեալ 'ի Թուականէն Հայոց ն, ցԶԻԳ. այն է յամէ տեառն 935. ց1275: Իսկ որ ինչ յետ այնորիկ պատմի ցԹուականն Հայոց ԶԶ և այսր եւս, Թուի ընել շարունակութիւն յայլմէ ումեքէ ...

« Տպագրութիւն մատենիս եղև ըստ միոյ եւեթ գրչագիր օրինակի՝ զոր ունէի 'ի ձեռին: Ուստի և չհամարձակելով առանց բաղդատութեան ընդ այլում օրինակի՝ ըստ մտի ինչ առնել ուղղագրութիւնս, ուչ եգի պահել յամենայնի զհարազատութիւնն րնագրին ... միայն զյայտնի տառասխալս գրչի և զկէտագրութիւնսն ուղղել ըստ կարի ոչ ինչ խզճեցի ... » :

Բ. Տպ. Տարեգիրք արարեալ Սմբատայ սպարապետի Հայոց, որդւոյ Կոստանդեայ կոմսին Կոռիկոսոյ: Ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբք Կարապետ վարդապետ Եանազարեանց՝ միաբան սրբոյ Էջմիածնի: Փարիզ, 'ի Գործատան Կ. Վ. Եանազարեանց: Paris, imprimé par E. Thunot et Compagnie.

Շահնազարեան վարդապետն 'ի Յառաջաբանին .
« Տարեգիրք Սմառայ սպարապետի կամ գունդ-
ստապի արքայութեանն Կիլիկիոյ յետ 'ի խաւարի
տնգիտութեան մնալոյ գրեթէ դարս վեց՝ տեսանէ
արդ կրկնակի զլոյս 'ի ձեռն տարագրութեան , նախ
'ի Մոսկվա և ապա 'ի Փարիզ . . .

« Պարոն Ռսկան Յովհաննիսեանց խոստովանի 'ի
յառաջաբանի իւրում ունիլ զմի ևեթ օրինակ 'ի ձե-
ռին 'ի հրատարակելն զիւր Սմբատ . որ և երևեցաւ
մեզ օրինակեալ 'ի գաղափարէ եղելոյ 'ի մատենա-
դարանի սրբոյ Էջմիածնի . իսկ մեք , բաց ունելոյ
զհաւասարն այնորիկ . . . ստոցաք ապա նաև զեր-
կորդ իմն օրինակ ևս ուղղադոյն գրչութեամբ քան
չառաջինն . . . զորս համեմատեցաք ընդ երրորդ իմն
օրինակի պատուելի Քալուստ վարժապետի Տէր Պօ-
ղոսեան Սամաթիացոյ » :

Քաղզիարէն լեզուով գրուած համառօտ յառա-
ջաբանին մէջ նոյն հրատարակողն . . . « Nous offrons
aujourd'hui au lecteur les œuvres du Connétable
Sembatt, comte de Coricosse.

Issu d'une noble famille arménienne, alliée à la
branche régnante de Rubin, et appelée elle-même
à regner sur l'Arménie, Sembatt fut incontestable-
ment un des meilleurs annalistes de l'histoire
du moyen-âge.

Comme Connétable, il connut à fond la cour
royale de l'Arménie. Comme Maréchal, il prit une
part active aux événements politiques de son pays.
Il fut un allié précieux pour les Croisés occiden-
taux, et combattit avec les Français, les Alle-
mands et les Anglais, pour la défense du Chri-
stianisme contre les Sarrasins.

Après avoir visité plus d'une fois la cour des
successeurs de Genghis Khan et d'autres pays
jusqu'alors inconnus, il entreprit son histoire a-
nalytique des événements politiques de l'Arménie,
depuis l'an 400 (959 de l'ère chrétienne) jusqu'en
1277 où une mort glorieuse, sur le champ de ba-
taille, vint l'enlever à son pays et à ses travaux
scientifiques. Il était âgé de 69 ans.

Cet ouvrage, quoique concis, se recommande au lecteur par les renseignements précieux qu'il contient sur les lutttes héroïques soutenues par Croisés, sur les souverains dégénérés du Bas-Empire, sur les principautés musulmanes d'Alep, de Damas, du Moussoul et d'Icône, sur les conquérants Mongols et sur les rois arméniens devenus alliés des chrétiens occidentaux, après être entré en alliance de parenté avec l'illustre famille française de Lusignan.

Extrait de la Chronique de Sempad, seigneur de Babaron, connétable d'Arménie, suivie de celle de son continuateur, comprenant l'histoire des temps écoulés depuis l'établissement des Roupéniens en Cilicie jusqu'à l'extinction de cette dynastie; traduite pour la première fois de l'arménien par V. Langlois. Saint-Pétersbourg, 1862.

Observations sur une traduction d'un extrait de la Chronique de connétable Sempad, par Ed. Dulaurier. Revue de l'Orient, 1867, 1868.

Chronique du royaume de la Petite-Arménie, par le connétable Sempad. Dulaurier, Recueil des historiens des Croisades; documents arméniens, 610-680.

Անսիզք Անտիոքայ. Assises d'Antioche; reproduites en français et publiées au sixième centenaire de la mort de Sempad le connétable leur ancien traducteur arménien. Dédiées à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de France par la Société Mekhitariste de St. Lazare. Venise, imprimerie arménienne médaillée, 1876. (Բազմավէպ, Հանդիսարան, 1876):

Սողոմոնի երեք գիրք, այսինքն Առակաց, Իմաստութեան և Ժողովոյի: Թրեատ, 'ի ապ. Հարց Մխիթարեանց, 1802:

Սոաւէ. « Արուեստ բանական կամ Տրամաբանութիւն Փրանկիսկոսի Սոաւէի: Փոխեաց 'ի Հայ Հ. Արսէն Վ. Սնթիմոսեան Մխիթարեանց: Վէնէ.

տիկ, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1825: Բ. Տպ. 1858:

*Սոսաշի (Փրանկիսկոս) բարոյական պատմութիւններէն քաղուածք: Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1857:

Սովերը հայկականը: Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1853-62: Հրատարակողք 'ի գլուխ հաւաքմանս. « Պատճառք Սովերացո հայկականաց ... Ձեռն արկաք տալ 'ի լոյս ընտրանաւ զլե ևս հրատարակեալ բանս նախնեաց՝ որ օրինակագիր և որ թարգմանած, 'ի մատենկոունս փոքունս որ առձեռն և գիւրաստանալի, զորս և Սովերս հայկականս անուանեմք. և մերձ ընդ մերձ հրատարակեմք՝ ոչ այնքան կարգի ժամանակի մատենագրացն կամ նիւթոյ բանիցն պատկառ կալով, որքան փափագատենչ և զուարճալի և պիտանացու գրուածոցն. ցանկանալով կարգել զնոսին յօգուտ և 'ի զբօսանս և հետաքնին բանասիրացն և գեոակիրթ համբալաց. և մանաւանդ յետնոցս նախաշաւիզս յորգորել զնոսին առ կատարեալ և խմբագիր մատենագրարան հայ գպրութեանց »:

Հատոր Ա. Բանք իմաստասիրաց: « Զնախնի իմաստասիրացն բանս, զորս իբր երախայրիս հայկական Սովերաց՝ ընծայեմք 'ի վայելս մերոյ ժողովրդեան, հաւաքեալ ամփոփեցաք՝ 'ի հինգ և աւելի գրչագիր մատենից, յորս ցրիւ սփռեալք էին: Յոճոյ և 'ի հանգամանաց թարգմանութեան քաջալայտ տեսանի՝ երկասիրեալ յայն ուրումն յերանաշնորհիցն մերոց Թարգմանչաց, և կարգեալ 'ի խրատ ուսումնասէր մանկուոյ »:

— « Խօսք Սեկոնգոսի իմաստասիրի առ Ադրիանոս կայսեր »:

Հատոր Բ. « Պատմութիւն վասն սրբոյն Սահակայ հայրապետին և Մեսրոպայ վարդապետին »:

— Տեսիլ սրբոյն Սահակայ: — կանոնք սրբոյն Սահակայ: — Թոշոքք սրբոյն Սահակայ:

Հատոր Գ. Յովհաննոս Սարկաւազ վարդապետի « Յաղագս քահանայութեան և քահանայից և գլխոց նոցին »: Հրատարակողք 'ի յառաջաբանին. « Մի միայն օրինակ կայր առ մեզ ճառիս, գրեալ յԵրզն»

կա, 'ի Թուխ ԶՂԲ. որ Թէպէտև ընտիր, այլ տայ փափաքել և այլու՞մ գաղափարի » :

« Զհետ ճառիս յաւելումք և զիմաստալից յօգուած մի բանի կամ զնախերգան ճառի նորին մատենագրի յայլմէ օրինակէ » : Բանք խրատոռ ուսուցմանսիրաց :

Հատոր Դ և Ե: Ներքողեան 'ի սոչքն Գրիգոր Լուսաւորիչ. Ա. « Երանելոյն Յովհաննու Ոսկեբերանի Աստանգնուպօլսի եպիսկոպոսապետի, ներքողեան ասացեալ յաղագս վարուց և նահատակութեան սրբոյն Գրիգորի Հայոց մեծաց հայրապետի, 'ի Առկիսոն Հայոց մինչ յաքսորանս էր, 'ի խնգրոյ հայազին որումն եպիսկոպոսի և վարդապետի համազգւոյ նորին Իեսոսկորոս անուն կոչեցելոյ, և այլ ևս յոգնախումբ բազմութեան, օրք ժողովեալ էին յաւուր յիշատակի մեծահոգի տօնի նորին սուրբ Լուսաւորիչին արևելեան աշխարհին » :

— « Նորին Յովհաննու Ոսկեբերանի 'ի մեծն Գրիգորիոս Լուսաւորիչն Հայաստանեաց » :

— « Գրիգորի Սարկաւագապետի և Ճգնաւորի խոյք 'ի սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ, ասացեալ 'ի սուրբ քաղաքն Նրուսաղէմ » :

— « Յովհաննու Սարկաւագ վարդապետի ներքողեան 'ի սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն Հայոց » :

— « Ներքողեան մեծիմաստ վարդապետին վարդանայ յերիցս երանեալ պարթեւն Գրիգորիոս Լուսաւորիչ Հայաստան աշխարհիս » :

— « Յովհաննէս վարդապետի Երզնկացւոյ ասացուած ներքողական գովեստի 'ի սուրբ Լուսաւորիչն Հայոց Գրիգորիոս. ասացեալ յօր յիշատակի նորա զօր տօնեն մեծաժողով հանդիսիս 'ի լեառն Սեպուհ, որ է տեղի Ճգնութեան նորին և հանգրստարանի, յօքնահաւաք հանդէս քահանայական դասուց և վարդապետաց ոմանց, և ժողովք հաւատացելոց բազմաց անգր գումարեւոց » :

Հատոր Զ և Է. Պատմութիւն սրբոյն Ներսիսի Պարբեշի Հայոց հայրապետի :

— « Յազագս զարմից սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լուսաւորիչի, և պատմութիւն սրբոյն Ներսիսի Հայոց հայրապետի » :

— « Յաղագս հայրապետութեան սրբոյն Ներսիսի և հաստատելոյ զաթոռ պատրիարքութեան՝ որպէս այլոց պատրիարգաց » :

— « Պատմութիւն յայտնութեան նշխարաց սըրբոյն Ներսիսի Հայոց պատրիարքի և երկրորդ Լուսաւորչի, որ օր առաջին է ըստ Հռովմայեցւոց ամսոյն փետրուարի, և Հայոց ամսոյն որ է Արաց ինչ, յորում տաւնեն եկեղեցիք Հայաստանեայց մեծահանգիսիւ, զոր կարգեալ հաստատեաց արհիւպիսկոպոսն Տէր Սարգիս, տաւնել յամենայն ամի զնոյն աւր յայտնութեան նշխարաց սրբոյն, խորհրդական երգովք շարականաց և ներբողական ճառի » :

Հրատարակողք կը ծանօթաբանեն. « Երկրքին պատմական ճառքք որ յեօթներորդ Ոոփերիս, գաղափարեցան 'ի մատենէն գրելոյ 'ի ԶՂԲ (Թուր) » :

Հատոր Ը. « Վկայաբանութիւն Թաղէտոսի առքելոյն քարոզութեանն և գալստեանն 'ի Հայս և կատարման որ 'ի Քրիստոս » : Ի ծանօթութեանն. « Ոչ յետ բազմաց զինի ելից սրբոցն կարծեմք գրեալ և զվկայաբանութիւնս յաշակերտաց Թագէի, և 'ի սկիզբն ոսկեակ դարու մերոյս Թարգմանութեան փոխաբերեալ 'ի հայ գիր և 'ի բան, որոյ և Թարգմանն յիշատակի յաւարտ ճառին . . . Իսկ գաղափար Սոփերիս և որ զինի համառօտ պատմութեանն Սանդըխտոյ՝ յերկաթագիր Տօնականէս մերմէ է, յ'ԹԻ գարու գրելոյ, համեմատեալ ուրեք և ընդ այլում օրինակի գրելոյ 'ի Թ'Ի գարու : Իսկ այլքն 'ի պատմութեանց՝ յայլոց ուստեք յընտիր գրչագրաց աւանդեցան » :

— « Վկայաբանութիւն սրբոյն Սանդխտոյ դասերն Սանատրկոյ արքայի » : Ի ծանօթութիւնն. « Սամուէլս այս յոյս է Թէ Թարգմանեաց զվկայաբանութիւնս յառաջ քան զպատմագրել Խորոնեցւոյն. քանզի յիշէ սա այլոց յառաջ քան զինքն գրեալ զԹագէէ և Սանդխտոյ. Իսկ զի ասէ տուեալ զայն յընթերցումն ամենայն Հայաստանեայց, Թուր Թէ մեծաթոռ ոք էր եպիսկոպոսն, և գուցէ նոյն ինքն Շմուէլ ասորի, որ առ մեծաւն Սահակաւ կացուցաւ հակառակ նմին, եթէ գոյին 'ի նմա և սյսպիսեաց բարեաց իրաց փոյթք » :

Հատոր Թ. « Վկայութիւն սրբոյ Շուշանկանն որ կատարեցաւ 'ի Վիրս յառնէ իւրմէ յԱնթիպատրեայ Վրաց առաջնորդէ՝ որ էր գուսար սրբոյն Վարդանայ և թոռն Սահականուշայ գտեր սրբոյն Սահակայ պարթեւի Հայոց հայրապետի » : Հրատարակողք 'ի յառաջաբանին. « ... Մէք և 'ի կատարեալ գիտութենէ և յընթերցուածոյ վարուց սորա վրիպեալ գտանէաք ցարդ, մինչև դեռ 'ի հերուն յաջողեաց մեզ գտանել զերկոսին եւս զվարքս սրբոյս, զհակիրճն՝ յարևելից, և զբուն զերկայնն յարևմտից՝ յերկաթագիր մատենէ. զոր և փութամք ահա տալ 'ի լոյս » :

— « Վկայութիւն սրբոյն Շուշանկայ որ 'ի Վիրս կատարեցաւ յառնէ իւրմէ յԱնթիպատրեայ Վրաց առաջնորդէ » :

Հատոր Ժ. « Իրուատ գովեստի յորդին և 'ի թոռունս սրբոյն Գրիգորի մեր Լուսաւորչին, 'ի սուրբ բն Արիստակէս և 'ի Վրթանէս և 'ի Յուսիկն և 'ի Գրիգորիս նա և 'ի Դանիէլ » :

— « Պատմութիւն վարուց և նահատակութեանց երջանիկ հայրապետացն Արիստակիսի, Վրթանիսի, Յուսիկանն, Գրիգորիսի, որդւց և թոռանց սրբոյն Գրիգորի » :

— « Պատմութիւն Զենոբայ եպիսկոպոսի, զոր արարեալ է վասն Անտոնի և Կրօնիգեայ և այլոց ճգնաւորացն » :

Հատոր ԺԱ. Պատմութիւն վարուց երանելոյ սուրբ վարդապետին Մեսրովբայ, զոր ասացեալ է նորին աշակերտի Կորեան » :

— « Պատմութիւն սրբոյն Եղիշէի վարդապետի » :

— « Յիշատակ սուրբ հօրն Թաթլոյ, Վարոսի և Թովմասու » :

— Բանք խրատու հօրն Թաթլոյ՝ աշակերտին իւրում Թովմասու :

Հատոր ԺԲ. « Երանելոյն Սիսիանոսի վարդապետի խօսք ասացեալ յամենաժողով տնի սրբոց Քառասնիցն 'ի խնդրոյ ժողովոյն 'ի նմին քաղաքին Սեբաստիայի յեկեղեցւոջ սրբոց Քառասնիցն և 'ի խորհուրդ սրբոց քառասնորդաց աղուհացիցն » : Ի ծանօթութիւնս. « Ի հնգից օրինակաց զառաջիկայս

յերևրեցաք տպագիր. հնագոյնն երկաթագիր, երեքըն ՈԿԳ, ՈՂԳ, ՈՁԶ և միւսն նոր: Իսկ թէ յսրո՛ւմ ժամանակի Սիսիանոսս այս եկաց Հայոց վարգապետ, չու՛նիմք ասել հաւաստեալ » :

— « Վկայաբանութիւն սրբոց իշխանացն Համազասպայ և Սահակայ նախարարացն Հայոց 'ի տանէ Արծրունեաց » :

Հատոր ԺԳ. « Ողբք վասն չարեացն որ անցին 'ի վերայ աշխարհիս Հայոց 'ի ՃՄԻ Թուականութեանն հրկիզութեամբ և գերութեա՛ր 'ի հարաւային ազգէն Խամայելի, ընդ որում և վկայաբանութիւն սրբոյն Վահանայ, որ էր որդի սրբոյն Խոսրովու Գողթեան տեառն, և յետ երեսուն և երեք ամի գերութեանն Հայոց կատարեցաւ սուրբն Վահան 'ի Թուականին ՃՁԲ » : Հրատարակողք 'ի ծանօթութիւնսն. « Գրիչ վարուցս ընկեր Աբրահամու է առաջնորդին Երաշխաւոր վանաց Արծկէոյ, որ և նախասպնջակա. նեալ էր զսուրբն, կամ թէ նոյն ինքն Աբրահամ՝ որ և Արտաւազգ: Աւա՛ղ զի չկայր յօրինակիս անուն նորա, զի ընդ քաջագոյնս 'ի գրչաց աղգիս գրոշմէք, և Թերեւս առաջին և անզուգական 'ի Ճառս հայրենի կրից և իմաստից. որոյ բանք՝ ոչ գիտեմ խուռն ա. կամբք և ոսկուվք արդեւք քանդակելիք, եթէ գունդագունդ արեամբք և արտասուօք » :

— « Պատմութիւն անցից 'ի հարաւային ազգէ 'ի վերայ Հայոց. և վկայաբանութիւն սրբոյն Վահանայ որդւոյ Խոսրովի Գողթան տեառն » :

Հատոր ԺԵ. « Պատմութիւն վարուց սրբոյն Ներսեսի կաթուղիկոսի Հայոց և տիեզերալոյս իմաստասիրի սկսեալ 'ի նախնեաց անտի նորին » : Հրատարակողք 'ի յառաջաբանին. « ... Վարքս այս գրեալք ոչ յետ բազմաց երջանիկ փոխման նորա ... որոյ և ոճ գրութեանն յստակ և գեղեցկակարգ՝ արժանի մաքրափայլ և քաղցրաբան հայրապետին: Իսկ գաղափար գրոցն ոչ հին և ոչ 'ի վաղուց հասեալ առ մեզ » :

Հատոր ԺԶ. « Գրիգորի Սկեւոացւոյ ներբողեանն ասացեալ 'ի վարս մեծի քահանայապետին սրբոյն Ներսեսի արհիեպիսկոպոսին Տարսոնի կիւլիկեցւոց, 'ի խնդրոյ նորին համանուն և համազգւոյ Ներսեսի քահանայի » :

Հատոր ԺԶ. « Թուղթ առ 'ի Ներսիսէ եպիսկոպոսէ յեղբօրէ տեառն Գրիգորիսի կաթուղիկոսի Հայոց, պատասխանի թղթոյն Գէորգեայ արևելեան եպիսկոպոսի, առաջնորդի սրբոյ ուխտին Հաղթատի: յաղագօ հետազօտելոյ առ 'ի ստուգութիւն զպատմութիւնս երանելոյ նահատակին Սարգսի »:

— « Պատմութիւն Ամասիա քաղաքի, և յաղագս սննդեան և վարուց սրբոյն Թէոգորոսի զօրավարի »:

Հատոր ԺԷ. « Աղօթամատոյց Յովհաննու Սարկաւազայ վարգապետի »:

Հատոր ԺԸ. « Սրբասիրի տեառն Եղիշէի քահանայի և ճգնաւոր կրօնաւորի և միայնակեցի 'ի Թաբոր լէրին յայտնութիւն Տեառն առ Պետրոսեանց և 'ի մեծ աւուր Վարգավառին »:

— « Ի մեծի աւուր Տապանակին՝ երանելոյն Մովսիսի Թորենացոյ, սուրբ և ընարեալ վարգապետի արարեալ որ 'ի կարիաթարիմ, որ բերէ զտօն Վարգավառի »:

Հատոր ԺԹ. « Վկայաբանութիւն սրբոյ առաքելոյն Բարգողոմէոսի »:

— « Վկայաբանութիւն սրբոյ Սուքիասանց »:

— « Բան և ասութիւն Ճմարիտ սրբոյ Ոսկեանց քահանայից »:

— « Վկայութիւն սրբոյն Ատոմայ և որդւոյ իւրում, և վարսայ և Ներսեհի և վարձաւորին »:

— « Վկայաբանութիւն սրբոյն Դաւթի որ 'ի Դուին կատարեցաւ »:

Հատոր Ի. « Վկայութիւն սրբոյն Շմաւոնի եպիսկոպոսի որ վկայեաց անթիւ բիւրուք յերկիրն Արևելից 'ի Շապհոյ Պարսից արքայից արքայէ »: Ի գլուխ վկայաբանութեանս գրուած Ազգք. « Ընդ գեղեցկավէպ վարուց սրբոյն Շմաւոնի Պարսից եպիսկոպոսի, գրելոյ յականատես և 'ի հաւատարիմ վկայէ, կարգեմք 'ի Սոփերիս և զգորովախառն ներբող կամ զողբս 'ի Վկայսն Արևելից. որոյ հեղինակ Ասորի անշուշա, թէ Եփրեմ իցէ թէ Մարութա, ըջ գիտեմք. զի զերկրորդէս ասի գրեալ զվարս սրբոցս, իսկ առաջնոյն ընծայի հատուած մի 'ի Ճառէս, վազ ուրեմն տպագրեալ առ 'ի մէնջ. իսկ զայժմուս գրեալ 'ի հնում երկաթագիր մատենի՝ թերի որպէս

և էրն 'ի գլխոյ 'ի միջոյ և 'ի վերջոյ, տամբ 'ի լոյս, ոչ ունեւոյ յոյս 'ի մօտոյ ուստեք ընուլ զպակասորգըն, այլ 'ի ժամանակն անյայտ ապաստան արարեալ» :

Հատոր ԻԱ. « Աղօթք Յովհաննու Վանանգեցւոյ Բենիկ կոչեցեալ վարդապետի » :

Հատոր ԻԲ. « Պատմութիւն սրբոյն Յակովբայ Մծրնայ հայրապետին » :

— « Վարք երանելոյն Իւարիոնի պատուական կրօնաւորի և հօր վանաց » :

— « Վկայութիւն սրբոյն Իգնատիոսի Անտիոքայ հայրապետին » :

*Սոււտոնիոս. Պատմութիւն երկոտասան կեսերաց: (Մտտենագարան ազգային): Թարգմանեց Ե. Մ. Ս: Հատոր Ա և Բ: Զմիւռնիա, 'ի տպար. Տէտէեան եղբարց, 1877:

*Սոււղուկեանց. Պեսոյոյ, կոմեդիա իրեք արարուածով: - Խարսրալա, կոմեդիա հինգ արուածով: Թիֆլիզ. Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

*Սուտ Լուսաւորչեանն և իր մոլորութիւններն: Հաւանութեամբ Կրօնական Ժողովոյ գրեց Տէր Սահակ քահանայ Տէր-Սարգսեան: Առաջին պատասխան: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Քիւրքչեան, 1868:

*Սուտ ազգասէր, ստանաւոր գրարառ յօրինեաց Մ. Գրիգոր Դերձակեան: Կ. Պօլիս, 1865:

*Սուրբ քահանայ, կամ քահանայական սրբութիւնը ստանալու և կատարելագործելու հարկաւորութիւնը և միջոցները: Թարգմանեց Ստեփան վարդապետ Մեղքիսեդեկեան, Եպիսկոպոս Կարնոյ: Վենետիկ, Մխիթարեանց տպարան, 1876:

*Սուրբ Պօղոսի եկեղեցւոյն զանգակահարութաորերգութիւն 'ի չորս արարուածս և 'ի մի յառաջարան: Հեղինակութիւն Յ. Պուշարտի: Գաղ-

ղիարենէ Թարգմանեց Ա. Կարապետ Դ. Տակէսեան. Կ. Պօլիս, 1868:

*Սուրբ գիրքն ինչպէս սորվելու է. Միսոր Մուսիի քարոզներէն Թարգմանութիւն: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Պոյաճեան, 1876:

Սպասաւորութիւն սրբոյ պատարագի.

Ա. Տպ. Սպասաւորութիւն Պատարագի. Ministerium Missæ. Romæ, typis S. Congregationis de Propaganda fide. MDCLXXVII.

Բ. Տպ. Ի Հռովմ, ձեռամբ Գէորգայ վարդապետի Անթէպցւոյ Պաղտասլեան, կրելով զթուական և զճակատ նախընթացին:

Գ. Տպ. Ի վենետիկ, 'ի Ս. Ղազար, 1785 ...

Դ. Տպ. Ի Թրեստ. և Կերսոյ սպասաւորութեան Թիւ պատարագի, համառօտեալառ. 'ի գիւրութիւն բարեպաշտ և ընթերցասէր մանկանց: Տպագրեալ յամի տեառն 1786, 'ի Թրեստ, 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց:

Աւելորդ կը սեպենք յիշատակել այս տետրակին այլ և այլ տպագրութիւններն 'ի վենետիկ, 'ի Թրեստ, 'ի վիեննա և այլուր:

Ստեփանոս Ասողիկ (էջ 52).

Histoire Universelle, par Etienne Açoğh'ig de Daron; traduite de l'arménien et annotée par E. Dulaurier, Membre de l'Institut, Professeur à l'école des langues orientales vivantes. Première Partie. Paris, Ernest Leroux, éditeur, 1883. (Publication de l'École des langues orientales vivantes).

La traduction de l'*Histoire Universelle* d'Etienne Açoğh'ig de Daron a été laissée inachevée par le regretté M. Dulaurier, décédé le 21 décembre 1881. La première partie, que nous publions aujourd'hui, a été imprimée entièrement sous sa direction. Le bon à tirer des dernières feuilles a pu être donné par lui, malgré son état de souffrance.

M. A. Carrière, secrétaire de l'École des langues orientales vivantes, chargé de terminer la

traduction, joindra à son travail une introduction à l'œuvre d'Acogh'ig et une notice sur la vie et travaux de M. E. Dulaurier. Cette seconde et dernière partie paraîtra dans le courant de la présente année.

Ստեփանոս Սիւնեցի (Ոււպելեան) : « Տեառն Ստեփաննոսի Սիւնեաց նախագահ արքեպիսկոպոսի՝ Հակաճառութիւն ընդգէմ՝ երկարնակաց շարագրեալ 'ի Թուին Հայոց ԶԾԱ, 'ի կաթողիկոսութեան Գրիգորի Անաւարզեցւոյ : Եւ այժմիկ տպագրեցեալ 'ի հայրապետութեան Տեառն Իսահակայ նորապսակ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի, 'ի պատրիարքութեան նորին վերադիտողի՝ տեառն Յակոբայ աստուածաբան վարդապետի : Իսկ և հաճոյական հրամանօք երկոցունց վեհից վերագրելոց սրբազան գրասիրաց » : Յիշատակարանին մէջ կը կարդանք. « ... Գոհութիւն Աստուծոյ՝ որ 'ի յայտ գառն ժամանակիս բազմանալոյ հերձուածողաց 'ի մէջ մեր, էարկ և 'ի սիրտ ոմանց քրիստոսասէր և բարեպաշտ հաւատացելոց 'ի լոյս ածել զգրեանս հին հայրապետաց ... յիշեսլիք ... զերիտասարգն յազնիւ ազգէ, որ ետ զխարձս տպեցման գրքոյս այսորիկ, վասն ձրի բաշխելոյ զնա անապատաց և վանորէից ... Այլ և յիշեսլիք զԹօփղա փուցի տիրացու Գրիգորն, որ ձրի ետ մեզ զձեռացադիր օրինակն սորա » :

Ոչ տպագրութեան Թուական և ոչ ալ գործարանի անուն յիշատակուած կը տեսնենք. բայց հաւանական է որ 1755-57 Թուականներուն մէջ եղած ըլլայ. վասն զի այն տարիներուն է Սահակայ ընտրութիւնը և 'ի Պօլիս կենալը. և է Աստուածատրեան գործարանի տպագրութիւն, այլ գիտմամբ անյիշատակ մնացած են Թէ իր և Թէ տպագրութեան ծախքը սուտղին անուանքը : Տես

Ողբք և հառաչանք : - Ոււպելեան :

Ստորագրութիւն կաթողիկէ Էջմիածնի և հինգ գաւառաց Այրարատայ . աշխատութեամբ Յովհաննու եպիսկոպոսի Շահխաթունեանց Շահ.

րիարցւոյ, միաբանի սրբոյ Էջմիածնի. բաժանեալ յերկուս հատորս: Տպագրեալ հրամանաւ վեհափառ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց՝ Ը Յովհաննու կարբեցւոյ, և զանազան նշանակրի տէրութեան Ռուսաց. ՚ի սուրբ կաթողիկէ Էջմիածին 1842, ՌՄՂԱ:

Ստորագրութիւն սրբոյ քաղաքին Երուսաղիմի քննութեամբ համառօտեալ ՚ի Հաննա և ՚ի Մարինոս պատմագրաց, ընդ որս յաւելեալ բազում բանս հանդերձ կարևոր ծանօթութեամբք. աշխատասիրեալ ՚ի Մկրտիչ վարդապետէ Արծրունեան ՚ի միաբանութենէ սրբոյ աթոռոյն Երուսաղէմի: Երուսաղէմ, ՚ի սպ. սրբոց Յակովբեանց, 1859:

*Ստորագրութիւն կայսերական քաղաքին Վիէնայի ու իրեն արուարձաններուն. Երկասիրեց Հ. Միքայէլ վարդապետ Վեցմտեան ՚ի Մխիթարեան միաբանութենէ: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1829:

X Ստորագրութիւն հին Հայաստանի. Տես Հայաստան հին:

X Սրբազան պատմութիւն Եկեղեցւոյ հին և նոր օրինաց: 1832, ՚ի Մոսկով, ՌՄՂԱ, ՚ի տպագրատան Հայկական Ծննարանի Տեարց Լազարեանց: 52 104 13X4X

Սրբազան պատմութիւն. յօրինուած տեառն Հ. Մինասայ վարդապետի Բժշկեան Առաջնորդի ՚ի Տաւրիա, ՚ի Մխիթարեան ուխտէն: Ի Վենետիկ, ՚ի տպարանի սրբոյն Լազարու, 1838:

Հատոր II. Պատմութիւն հին և նոր Օրինաց և Եկեղեցւոյ Քրիստոսի:

Հատոր Բ. Պատմութիւն Քահանայապետաց Հռովմայ:

*Սրբազան պատմութիւն Հին կտակարանի: Սրբազան պատմութիւն նոր կտակարանի, Պ. Սեմէօնեանցի աշխատասիրութիւն: Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրավաճառանոց:

X → Արարչս զԹ Յուսէօ Բարսեղ Բ Օր. 304
Մ անուանցի վրաստաշուքոցոյ
Գ. Մոսկով 1870 օգ 17 Եջ 40 12x17
Վրէժ տոս. և Բարսեղ Կոչարեանի Բարսեղ

*Սրբազան տեղեաց խնդիր, և նորա պաշտօնական քննութիւննը: Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1871:

Սրուանձտեանց (Գարեգին Վ.): Տես
Գրոց եւ Բրոց:
Թորոս աղբար:
Հնոց եւ նորոց:
Մանանայ:

*Վալերիա կատակերգութիւն. հեղինակ Էօփէն Սգրիպ. գաղղիարենէ թարգմանեց Տիգրան Գարա. գաշ: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1861:

*Վակնէր (Մ.): Ճանապարհորդութիւն 'ի Հալաստան: Քաղէլով թարգմանեց Հ. Փիլիպպոս Վ. Ճամշեան 'ի Միխիթ. ուխտէն: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1851:

Վահրամ Բաբունի վարդապետ Եդեսացի: Ուսանաւոր պատմութիւն Ռուսիեանց: Մատրաս, 1810:

Բ. Տպ. «Վահրամայ Բաբունեոյ ուսանաւոր պատմութիւն Ռուսիեանց: Ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբք կարօպետ վարդապետ Շահ նազարեանց՝ միաբան սրբոյ Էջմիածնի: Փարիզ, 'ի Գործատան կ. Վ. Շահնազարեանց », 1859 — ՌՅԸ: Paris, imprimé par E. Thunot et Compagnie.

Հրատարակողն 'ի յառաջաբանին. « Ի վերջն Տարեգրոցն Սմբատայ սպարապետի շարայարեմբ զՎահրամայ Բաբունեոյն Ստեցւոյ զոսանաւոր վէպ իբրև շարունակութիւն իրացն Ռուսիեան ճոխութեան: Սակաւուց ոմանց ծանօթ էր պատմական հիւսուած այսր վարդապետի ...

« Տպագրութիւն գրոյս արարաւ համեմատութեամբ՝ երկուց օրինակաց, յորոց զմին օրինակեալ էի վաղ Վամանակօք իմով ձեռամբ. զերկրորդն ես մեզ ազգասիրարար Թանգարանն վերծանութեան Միջագիւղին կոստանդնուպօլսի ... Զսակաւ տար.

բերութիւնսն գրողեցաք յաւարտ գրոյս 'ի գիտութիւն քննասիրաց » :

Նոյն 'ի գաղղիական յոռաջաբանին. « Nous publions l'histoire abrégée de la famille de Roubénian-Lusignan qui regna sur une partie de l'Arménie du XIme jusqu'à la fin du XIVme siècle de notre ère. L'auteur de cette histoire, Vahrame, était vardabète de l'Église arménienne, et son immense savoir l'avait fait choisir comme secrétaire intime par Leon III, roi d'Arménie, sur l'ordre duquel il entreprit son esquisse historique en vers qui, commençant au XIIme siècle, finit au XIIIme.

Wahram's Chronicle of the Armenian Kingdom of Cilicie, during the time of the Crusades. Translated from the original armenian, with notes and illustrations by C. F. Neumann. London, 1832.

Chronique du Royaume Arménien de la Cilicie à l'époque des Croisades, composé par Vahram Rapouni; traduite sur l'original arménien par Sahag Bedrossian. Revue de l'Orient, 1864. Paris, p. 245-254, 315-325.

Chronique rimée des rois de la Petite-Arménie, par le docteur Vahram d'Edesse. Dulaurier, Recueil des historiens des Croisades. Documents arméniens.

Վահրամայ վարդապետի, Ատենադարի Լեւոնի արքայի՝ բան 'ի Յայտնութիւն տեառն և յօժումն Լեւոնի Գ. արքայի: Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յ. կովբեանց. 1875:

*Վաղարշապատ քաղաքամայր Հայաստանի հանդերձ աշխարհագրութեամբ Այրարատեան նահանգի: Աշխատասիրեաց Աբէլ արքեպիսկոպոս: Հատոր Ա: Ի Վաղարշապատ, 'ի տպ. սրբոց կաթողիկէ Եջմիածնի, ՌՅԻԳ. — 1874:

*Վաղարշապատեցի Տէր Յովհաննէս քահանայի շանապարհորդութիւն 'ի սահմանս Բարձր Հայոց: Կ. Պօլիս, 1870:

Վայելչագրութիւն 'ի չորս հատուածս. աշխատասիրութեամբ Հ. Աղեքսանդր Վ. Պալճեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1837:

Վայելչագրութիւն առձեռն Ռափայելի Խաղանճեան կոստանդնուպօլսեցոյ, նորին խիստ փորագրութեամբ 'ի պղինձ: Կ. Պօլիս, 1853:

*Վայելուչ եւ կանոնաւոր գրութեան պատմութիւն և տեսութիւն: Մրագրական փորձառութիւն հանգերձ զանազան ծանօթութիւններով, յաւելչուածներով և գրասեղանի և անատոմիկիկան ստուերագրերով: Երկասիրեց Մ. Մ. Միանսարեանց: Ս. Պետերբուրգ, 1872:

Վայելչեանց (Տ. Գ.). Տեսութիւն Հայոց պատմութեան վրայ ?

*Վանգոյժ. կուժ մի ջուր իւր այրած հայրենեաց վրայ կը սրսկէ Խրիմեան հայրիկը: Կ. Պօլիս, 1877:

*Վանառագիտութիւն (գործնական). վաճառականաց, արուեստաւորաց ու տանուտեարց համար: Գրեց Հ. Եւգինէոս Վ. Համբարեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1867:

*Վանառականութեան գիտութիւն. շարագրեց Հ. Ղուկաս Վ. Տէրտէրեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1848:

*Վանառականութիւն նախնեաց. պատմութիւն վաճառականութեան, և ճանապարհ հարստութեան. անգղիարենէ թարգմանեց Յովհաննէս Յովակիմեան: Փարիզ, Արամեան տպարան, 1860:

Վանառումն Յովսէփայ յորինեաց Մարուգէ Կարի Պօղոսեան, Վառնացի: Կ. Պօլիս, Արապեան տպարան, 1838:

Handwritten: Վանառականութեան գիտութիւնը Գ. Գ. Կարի Պօղոսեանի կողմէն ընդհանուր և մասնաւոր ձևով 1838 թ. Կ. Պօլիս, Արապեան տպարան, 1838: Կ. Պօլիս, Արապեան տպարան, 1838: 62 350 13 X 17

*Վարակիչ հիւանդութիւններ . բժշկ Տէր-
Գրիգորեանցի աշխատասիրութիւն : Վաղարշապատ,
'ի տպ . կաթուղիկէ սուրբ Էջմիածնի : Թիֆլիզ , Կով-
կասեան գրավաճառանոց :

Վարդան վարդապետ Մարաթացի . « Գիրք ա-
ղօթից արարեալ երանելոյն Վարդանայ վարդապե-
տին : Եւ տպեցեալ ... 'ի Թուականիս մերոյ ԲՃՁԳ » :
Նոյն ժամանակին Երուսաղեմի Գրիգոր և Կոստանդ-
նուպօլսոյ Յովհաննէս պատրիարքաց երկասիրած
յառաջարանին մէջ՝ սուրբ քաղաքին այլևայլ ուխ-
տատեղիքն համառօտիւ յիշատակուելէն ետքը՝ կը
կարդանք . « ... Չայսքան և այլ անթուելի շնորհս
սուրբ տեղեացն Գրիստոսի՝ տեսանելով սուրբ և եր-
ջանիկ վարդապետն եկեղեցւոյ երանելին . Վարդան ,
զկերպ և զեղանակ աղօթելոյ 'ի սուրբ տեղին կա-
մելով ուսուցանել ազգիս Հայոց , ըստ տեսննապար-
գև իմաստութեան իւրոյ արար զգիրքս աղօթից » :
Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ . « ... Յիշեցէք զսրբագրօղ
և զտպօղ սորին զՄարտիրոս զանպիտան դպիրս ...
որ 'ի միում՝ օրինակի խանգարեցելոյ աշխատանս յո-
գունս կրեցի » : (Սարգսեան տպագրութիւն) :

Վարդան վարդապետ Մեծն . « Հաւաքումն
պատմութեան Վարդանայ վարդապետի , լուսարա-
նեալ » : Ի Վենետիկ , 'ի սուրբ Ղազար , 1862 :

Հրատարակողաց Յառաջարանն կը ծանուցանէ .
« Թախանձեալք 'ի բազմաց յառտին և յօտարազ-
գի բանասիրաց՝ շարայարել տպագրութեամբ զկարգ
պատմագրաց մերոց ... ձեռն արկաք նախ յ'առ 'ի
բազմաց ըղձացեալն և 'ի չև ես տպագրեալ 'ի Վար-
դան արտոմիլ , որոյ համբաւ մեծ հռչակի յազգիս ,
որպէս գերազանցելոյ առ ժամանակակցօքն և ան-
հաւասար մնացելոյ առ 'ի յետնոցն : Յորսակս , միան-
գամայն և յորոշումն յայլոց համանուանցն մերձա-
ւորաց ժամանակաւ , Մեծ կոչի Վարդանս այս վար-
դապետ , և ամենապատիւ մակագրական անուամբք
մեծարի յամենայն յիշատակագրաց ... Բայց այն ա-
մենայն կոչմունք պատուականք՝ չեղեն բաւական առ-
անխառն պահել զգործս և զգրուածս նորին ընդ այ .

Handwritten notes in Armenian script at the bottom of the page, including a reference to number 625.

լոցն. և յորովից յարանուանց վաստակք պիտանի և անպէտ՝ միոյս այսմ վերընծայեցան: Եւ ոչ միայն յիրս և 'ի գիրս, այլ ինձ թուի և 'ի հայրենեացն կոչումն սխալեալ, որոց Բարձրբերդցի զոս ասեն, քանզի ոչ ոք 'ի նախնեաց անտի կոչէ զնա այսպէս, այլ մանաւանդ քանք նոցին ցուցանեն յարեւելից Մեծաց Հայոց լինել զնա, և ամս ինչ պանդխտութեամբ կեցեալ 'ի Հռոմկլայ, և ոչ 'ի Բարձրբերդ. զայլ ոմն Վարդան Բարձրբերդցի ցուցանելով ժամանակակից նորին կրտսեր, որպէս յիշէ մատենագիծ ոմն յամբ 1286, որ է իբրև վեշտասան ամաւյեաոյ քան զմահ մեծիս այսորիկ Վարդանայ: Իսչ զմիւսն զայն զկրտեր՝ Երկրորդ Վարդան կոչէ Ղազար Չահկեցի կաթուղիոս, և նմա ընծայէ զՀամեստոս մկկնուրիւն չորից աւետարանաց, զՍաակսն, զՀամեստոս ախարանա գրաբիւնն, զՄկկնուրիւն քերականի. որոց յեանիքք կարծին երրորդի ուրումն կրտսերագունի Վարդանայ գործք:

« Արդ մերս այս պատմագիր թուի հայրենեօք յարեւելայ Հայոց 'ի սահմանակցութենէ Աղուանից տանն՝ ուր և աշակերտեցան Վանականայ վարդապետի, և նախապատիւ ծանուցաւ քան զերեսին ևս աշակերտակիցս իւր ձեռասուունս հռչակելոյ վարժապետին, (յորոց մի պատմիչն Աիրակոս, և միւս՝ Յովսէփ արքեպիսկոպոս տուաջնորդ Թագէի վանաց), և առ կենդանեաւ իսկ նորուն համբաւեցաւ զգօնութեամբն և հմտութեամբ. որպէս զի յերթին յերուսողէմ ուխտագնացութեան աղագաւ հանդիպելով 'ի Աիւլիկիա, բազում մեծարանօք ոչ միայն ընկալեալ եղև 'ի Հեթմոյ թագաւորէ և 'ի Աոստանգեայ կաթուղիկոսէ, այլ և զամս հինգ և աւելի բռնագատեալ ասպնջականեցաւ 'ի յետնոյս, յօժանդակութիւն կարևոր գործոց հայրապետանոցին ... Տարաւ յարեւելս և զկանոնս ժողովոյն Սոոյ՝ գումարելոյ յամբ 1243, յորում բազմէր և ինքն ընդ եպիսկոպոսունս և ընդ վանահարս Աիւլիկիոյ. և թուի 'ի նշանակեալ թուականէդ յետս երթալով հասանել 'ի սկիզբն հնգամեայ բնակութեանն յարեւմտեան Հայս, 'ի թագաւորութեան Հեթմոյ, յորոյ խնդրոյ արար մկկնութիւնս և լուծմունս, որպէս և գրէն առ նա ինքն ...

« Զգիր կաթուղիկոսին և զկանոնս ժողովոյն բե-
րեալ յարևելս յամի 1246, և ընկալեալ զձեռնագիր
հաւանութեան առաջնորդաց տեղւոյն՝ դարձաւ ե-
րեր առ հոգևոր Տէրն, և սյլ եւս ժամանակս ինչ
յամեալ առ նմա, յայսմ նուագի յամի 1248 (Թարգ-
մանեաց կամ յերիւրեաց 'ի հայ' զփոխեալն յասու-
րւոյն զընդհանուր Պատմութիւն Միխայէլի պատ-
րիարքի, 'ի ձեռն իշոխայ ուրումն երիցուի Ասոր-
ւոյ: (Ի յիշատակարանի (Թարգմանութեանն զոր 'ի
ձեռին ունիմք՝ չիք անուն Վարդանայ, բայց վկայէ
Ղազար կաթուղիկոս, և բազում հետևողութիւն
իսկ հեղինակիս պատմւոցն 'ի Միքայէլէ): Յետ եր-
կորդ անգամ դարձին 'ի Կիւլիկիոյ՝ եկեալ յԱրևելս
գաղարեաց յԱնդրէի վանսն 'ի Զորն Կայենոյ, և
անգ, կամ այնուհետև յօրինեաց զգլխաւորս 'ի մա-
տենագրութեանցն զոր արդ 'ի ձեռին ունիմք, և զի
յառաջ քան զայն հռչակեալ էր անուն նորա, հարկ
է թէ և յառաջագոյն հրատարակեալ էր սյլ գիրս և
ճառս, որք կամ չհասին առ մեզ կամ ոչ անուամբ
նորին: Կարևոր վաստակք Վարդանայ են մեկնու-
թիւնք սուրբ քրոց, հաւաքեալք յառաջնոց մեկնը-
ջաց, յորս ժամանակի երիցութեամբ, թուի Ա. Դա-
նիելի մեկնուքիւն համառօտ, 'ի խնդրոյ եղբարց
միաբանից. Բ. Սաղմուսաց մեկնուքիւն, համառօտքան
զԼամբրոնացւոյն, 'ի խնդրոյ առաջնորդին Հաղթա-
տայ՝ տեսուն Յովհաննու, որ ոմանց նախորդն Հա-
մազասպայ կարծի, և ինձ յաջորդ նորուն՝ որ նոյն-
պէս Յովհաննէս կոչելւր. Գ. Մեկնուքիւն Հնգամիս-
տեկին Մովսիսի, 'ի խնդրոյ տեսուն Համազասպայ,
աւարտեալ յամի 1261. Դ. Մեկնուքիւն Երզոց եր-
ցոյն, 'ի խնդրոյ աշակերտակցին իւրոյ Կիրակոսի
վարդապետի պատմի, գրեալ յամի 1265, եօթն ա-
մաւ յառաջ քան զմահ իւրեանց ... Առ այսոսիկ
որք ծանօթք են մեզ և բողմաց, յաւելոյր ոմն և
զմեկնութիւնս Դատաւորաց և Յեսոնայ, և զմարգա-
րէիցն Եսայեայ և Երեմիայ, զոր այլուստ չէ մեր
լուեալ յանուն Վարդանայ ... իսկ Ճառիցն և խրա-
տական բանից՝ ... ընդ երկրայութեամբ է հարազա-
տութիւնն, վասն որոյ և զանց առնեմք զնորք առ
տեղեալս, բաց 'ի Ներքոյի Լուսաւորիկն, զոր գրեալ

Վարդարանի աղօթք. Ա. տպ. «Տետրակ ամենասուրբ Ռօզարի, այսինքն վարդարանի. որ ասացեալ լինի 'ի պատիւ ամենաարուհւոյ Աստուածածնին: Տպագրեցեալ յամի տեառն 1735, Հոկտեմբերի 6. 'ի Վենետիկ, հրամանաւ մեծաւորաց»:

Բ. Տպ. «Տետրակ ամենասուրբ Ռօզարի, այսինքն վարդարանի. որ ասացեալ լինի 'ի պատիւ ամենաարուհւոյ Աստուածածնին: Տպեալ յամի տեառն 1753, յունվարի 9. 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Որլանտեան Ստեփաննոսի»:

Գ. Տպ. «Տետրակ ... Աստուածածնին: Տպեալ յամի տեառն 1781, 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Իմեարեայ Թէոդոսեանց»:

Դ. Տպ. «Տետրակ ... Աստուածածնին: Տպեալ յամի տեառն 1787. 'ի Թրեսա, 'ի տպ. Հարց Միթարեանց»: Տես Պարտէզ:

*Վարդարան. Ընթերցանելի գիրք մանուկների համար: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարայ Գրիգորեանց:

*Վարդապետարան առաքելական կրօնից Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ: Գրեց Գարբիէլ վարդապետ Այվազեան: Փարիզ, 'ի տպ. Ճ. Արամեան, 1855: Տես Միջակ վարդապետարան:

*Վարդապետարան ընդհանրական ուղղափառ Եկեղեցւոյ, հանդերձ տարբերութեամբ որ ընդ այլ եկեղեցիս քրիստոնէից. Թարգմանեալ 'ի գաղղիական լեզուէ հրամանաւ Տեառն Գեորգայ սրբազան արքեպիսկոպոսի վանահօր ուխտիս: Արմաշ, 'ի վանք Զարխափան Ս. Աստուածածնի. 1871-1881:

*Վարդապետարան կրօնի, հասարակաց հայախօսութեամբ. Ստեփաննոսի Նազարեանց: Մոսկվայի մէջ, Լազարեանց քաջափայլ պարոնների տպարանումը, 1853:

*Վարդապետ քրիստոնէից: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթի, 1838:

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including the name 'Պրոֆ. Կրիֆֆիթի' and other illegible text.

*Վարդուհի Եղեւնաբերդեան կամ գիւցազնական հայրասիրութիւն: Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց, 1861:

*Վարդուհի ընթերցարան մանկանց: Ռոստով (Դոնի վրայ), 'ի տպ. Յովհաննու Տէր Աբրահամեանց:

*Վարժուծիւն գաղղիական լեզուի համառօտ քերականութեամբ, զանազան ընտիր հատուածովք և բառագրով նոցին: Վիէնեաիկ, 'ի Ս. Ղազար, 1879:

X *Վարժուծիւն ընթերցանութեան 'ի պէտս դպրոցաց. շարագրեց Նիկ. Մ. Զօրայեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1857: ~~Կր. 145-2~~

¹⁸⁹¹
Վարժուծիւն ձայնաւոր մանկանց: Կ. Պօլիս, տպարան և գրատուն Յովսէփայ Գալաֆեան:

*Վարժուծիւն մանկանց, 'ի Հ. Մինաս վարդապետէ Բժշկեան, 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ: Վիէնեաիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1818 ...

*Վարժոռքիւն մանկանց կամ ընթերցարան, համառօտեալ: Վիէնեաիկ, 'ի սուրբ Ղազար, 1882:

X *Վարժուծիւն մանկանց 'ի հրահանգս ընթերցասիրութեան և բարեկրթութեան, 'ի Հ. Պօղոս Վ. Յովնանեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1830, 1852, 1864:

Կր. 1326 էջ 142 12X19

*Վարժուծիւն նամակաց. յօրինեաց Գրիգոր վարժապետ Իերձակեան: Կ. Պօլիս, 1858:

Վարժուծիւն փոխասաց մանկանց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1848, 'ի տպ. Բիւրքճեան, 1868. 'ի տպ. Գալաֆեան, 1879. Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1868 ...

*Վարձելեան. Զեռնարկ թուարանութեան: Թիֆլիզ, Կեգրոնական գրավաճառանոց:

*Վարչութիւն ընդհանուր ազգաց: Գրեց Յ. Ս. Տիվիաճեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտի-սեան, 1853:

*Վարսենկան (վէպ) սկայուհւոյ Աղուանից. 'ի հնութեանց հայրենեաց փոխեաց յարգի ոճ և գիր Մ. Դ. Թաղիազեանց Վ. Ա. Սարկաւազ սրբոյ Էջմիածնի: 'ի տպարանի Արարատեան ընկերութեան 'ի Կալկաթա, 1847:

*Վարքագրութիւն Յարութիւն ամիրայի Պէզ-ճեան, Ղազէզ Յարութիւն անուանելոյ, ազգային անջուգական բարերարի, հանդերձ լուսանկար կենդանագրաւն: Աշխատասիրութիւն Մ. Պ: Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խաչիպեան ուսումնարանի ազգիս Հա-յոց, 1872:

*Վարք ամենասուրբ Կուսին Մարիամու Աստուածածնի. Թարգմանութիւն 'ի Մխիթարեանց: Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1812:

Վարք իմաստասիրաց: Տես Ֆենելոն:

*Վարք հելուեացի բարեկարգչին Զուինկի: Կ. Պօլիս, 1853:

Վարք Յիսուսի Քրիստոսի. Վարք և վարդապետութիւն տեսան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, համաձայնութեամբ չորից աւետարանաց և համառօտ ծանօթութեամբք: Երկասիրեաց Հ. Գաբրիէլ վարդապետ Այվազովսքի. 'ի Մխիթարեան ուխտէն, Տեսուչ ուսմանց 'ի Մուրատեան վարժարանի: Փարիզ, 'ի Մուրատեան վարժարանի: Տպագրութիւն Վալտէրի, 1854:

Վարք Յիսուսի Քրիստոսի, հայերէն - զազղիարէն. 'ի պէսա աշակերտաց Մուրատեան վարժարանին և այլոց ազգային դպրոցաց: Փարիզ, Մուրատեան վարժարան. 'ի տպ. Վալտէրի, 1854:

*Վարք Յիսուսի. Յիսուսի վարուց համառօտ

պատմութիւնը: Գաղղիարենէ Թարգմանեց Նիկոզայոս Մ. Զօրայեան, հանգերձ պիտանի յաւելլուածովք: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1850:

Վարք Քրիստոսի. աշխատասիրեց Յ. քահանայ Յրբէլի: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

Վարք Ս. Լուսաւորչի. « Նորոգ համառօտութիւն վարուց, վկայութեան, մահուան, սքանչելեաց և երեքտասան աղօթից սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի, առաքելոյ և հայրապետի Հայոց, Թարգմանեալ յիտալականէ 'ի հայ բարբառ: Յամի Տեառն 1818: ԲՄԿԵ, 'ի Հռովմ' հրամանաւ մեծաւորաց », 'ի տպ. սրբոյ Ժողովոյն Տարածման հաւատոյ:

Վարք Հարանց: Տես Հարանց վարք:

*Վարք սրբոյ Կուսին Լուսիայ. « Վարք սրբոյ վկային Քրիստոսի Լուսիայ Կուսին. Թարգմանեալ յիտալականէ 'ի հայ բարբառ: Ի Թրեստ, յամի տեառն 1799, 'ի տպ. Հարց Մխիթարեանց »:

Վարք սրբոյ Ոսկեբերանի: Տես Ոսկեբերան:

*Վարք սրբուհւոյն Փիլոմենայ: Վիէննա, Պաշապան Ս. Աստուածածնի վանքը 1836:

Վարք սրբոյն Ոնտոնի արքայի. « Վարք սրբոյ հօրն մերոյ Անտոնի արքայի մեծի, շարագրեալ 'ի սրբոյն Աթանասէ Աղէքսանդրացւոյ, և վերածեալ 'ի յոյն բարբառոյ 'ի լատին 'ի ձեռն Եւագրի Անտիօքացւոյ, և անտի 'ի հայ աշխատասիրութեամբ Հ. Բարսեղ վարդապետի Լասլովեան Կերլացւոյ, 'ի միաբանութենէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ արքայի... Յամի տեառն 1794, և 'ի Թուրին Հայոց ԲՄԻԳ. 'ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու »:

« Յաւելլուած բանից և գործոց սրբոյ հօրն մերոյ Անտոնի արքայի. որ ինչ արատքոյ վարուց նորա

պատմին, բովանդակեալ 'ի չորեքտասան գլուխս : Աշխատասիրեալ և հաւաքեալ 'ի նոյն Հ. Բարսեղ վարդապետէ Հասլովեան կերպացւոյ, 'ի միաբանութենէ ամենապատիւ Մխիթարայ արայի : Եւ տպագրեալ օժանդակութեամբ ծախուց պարոն Պաղտատարի Սարեւեան կամ Քլէքսիլու՝ որդւոյ պարոն Մելքոնի Թոխաթեցւոյ . . . : Յամի տեառն 1800, իսկ Հայոց ՌՄԻԹ. 'ի Վենետիկ, 'ի վանս Ս. Ղազարու » :

Վարք սրբոց. « Լիակատար վարք և վկայաբանութիւնք սրբոց որ կան 'ի հին Տօնացուցի եկեղեցւոյ Հայաստանեայց : Յօրինեալ վաւերական բանիւք ճառընտրաց մերոց և այլոց ազգաց, հանդերձ քանթութեամբք, 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Աւգերեան, հրամանաւ տեառն տեսառն Ստեփաննոսի Ազոնց արքայի և արքեպիսկոպոսի. արդեամբք աստուածասէր Մանուկ աղայի Կարնեցւոյ մահտեսի Աստուածատուրեան, 'ի Վենետիկ. 1810 - ՌՄԾԹ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու » : Հատորք Ա. Ժ :

Հատոր ԺԱ. « Լրուած լիակատար վարուց և վկայաբանութեանց սրբոց : Այս են համառօտ ճառք 'ի վերայ աերունական սօնից, ըստ կարգի Տնօրէնութեանց. իբրև հանդիսարան վարուց տեսառն և Փըրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և մօրն Յիսուսի՝ սուրբ Աստուածածնի. 'ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Աւգերեան, 'ի միաբանութենէ մեծին Մխիթարայ արքայ-հօր . . . Տօնական ճառք, հանդերձ յաւելուածով Երաժուտեան, որ և բովանդակութիւն գործոյս ողջոյն » : Ի Վէն. 1814 - ՌՄԿԳ. 'ի վանս Ս. Ղազարու :

Յաւելուած ԺԱ. Հատորոյ Լիակատար վարուց և վկայաբանութեան սրբոց, որպէս ներածութիւն կամ բովանդակութիւն գործոյս ողջոյն, 'ի հաստատութիւն գրեւոցս ամենայնի, և 'ի տեղեկութիւն աղբերացն, այսինքն ճառընտրաց, Յայսմաւուրաց և հին վկայագրաց, ևս և կարգաւորութեան սօնից, 'ի ձեռն հաւաքողի բանիցս Հ. Մկրտիչ վարդապետի Աւգերեան, 1814 - ՌՄԿԳ. 'ի Վենետիկ, 'ի վանս Ս. Ղազարու » :

Հատոր ԺԲ. « Մնացորդք վարուց սրբոց արաբքոյ

ածնացուցին մերոյ յիշատակելոց 'ի Յայսմաուուրս
 և 'ի Ճառընտիրս Հայոց, որպէս և Յունաց և Լատինաց
 նացւոց. զոյք ընդ ցուցակի տօնելի սրբոց: Համա-
 ոտեալ աշխատասիրութեամբ Հ. Մկրտիչ վարդա-
 պետի Աւգերեան, 'ի միաբանութենէ մեծին Մխիթարայ
 արքայհօր: Հատոր այբուբենական, որ է
 բառարան յատուկ անուանց սրբոց. հնոց և նորոց:
 'ի Վենետիկ, 1815—ՌԾԿԻ. 'ի վանս Ս. Ղազարու»:

X

Ի հակառակ վարք և վկայաբանուորիւն սրբոց « որք
 կան 'ի հին անուանցի եկեղեցւոյ Հայաստանեայց...
 Գործ բաղմահատոր 'ի փոքր դիրս յերևելի միջոցէ
 'ի միջոց բովանդակեալ աստանօր 'ի միակ յայս հա-
 տոր մեծագիր. 'ի պէաս եկեղեցեաց առ հասարակ-
 առ 'ի պատիւ ամենայն սրբոց, և 'ի փառս Փրկչին և
 պսակողին բոլորեցունց: Յամի տեառն 1810. և 'ի
 թուին Հայոց ՌԾԾԹ, 'ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն
 Ղազարու »:

*Վարք սրբոց ծաղկաբաղ հաւաքեալ Տեառն Հ.
 Ղուկասու վարդապետի ինճիճեան, ուխտի արքային
 Մխիթարայ: Մտխիւբ ուրումն բարեպաշտի 'ի յի-
 շատակ հանգուցեալ Պետրոսի պատանւոյն Գուլում
 պաճեան: Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1832...

*Վարք սրբոց ծաղկաբաղ հաւաքեալ. տպագրեալ
 արդեամբք Վասարինեայ Բժշկեանց, 'ի յիշատակ
 հոգւոյ երեցունց դասերաց իւրոց: (Յորում և վարք
 կուսանաց արևմտեան եկեղեցւոյ): Վենետիկ, 'ի տպ.
 սրբոյն Ղազարու, 1850:

*Վարք սրբոց (հասընտիր) լատին եկեղեցւոյ. շա-
 րագրեաց Հ. Թէոփիլէ Աստուածատուր Յովսէփեան
 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ: Վենետիկ, 'ի տպ.
 սրբոյն Ղազարու, 1840:

*Վարք սրբոյն Ալեքսիանոսի: Վենետիկ, 'ի տպ.
 սրբոյն Ղազարու, 1800...

Վարք եւ վկայաբանութիւնք սրբոց, հասըն-
 տիր քաղեալք 'ի Ճառընտրաց: Վենետիկ, 'ի տպ.

Մխիթարեանց, յամի 1874 - ՌՅԻԳ: (Հատորք կըր-
կին):

Այս վկայաբանութեանց համար 'ի գլուխ գրոցն
դրուած յառաջարանն կ'ըսէ թէ «նախնիք մեր սովոր
էին յայլոց ազգաց 'ի մերս յեղուլ, և առաւել 'ի
յունէն և յասորւոյն, և մատուցանել տալ 'ի վայելս
սրբասէր բարեպաշտից: Զորս ահաւասիկ հատընտիր
քաղեալ խնամով 'ի ճառընտիր մատենից, կամ եղև
մեզ հրատարակել ապագրութեամբ... Եւ զի յոյլ և
այլ ժամանակս և 'ի զանազանից լեալ են թարգմա-
նութիւնքս, վասն որոյ և չկարեմք ասել ինչ սող-
գութեամբ թէ երբ կամ յորոց փոխաբերեցան 'ի
մերս. զի թէպէտ յոճոյ և 'ի հնութենէ լեզուին մարթ
իցէ կարծել զոմանց թէ անգոստին 'ի հինգերորդ դա-
րէ թարգմանեցան, ապա և յԱտոմայ Քազկայ վա-
նից առաջնորդէ, այլ շատք 'ի Քրիզորոյ կաթողի-
կոսէ Պահլաուհուոյ՝ որ Վկայասէրն կոչեցաւ, և յա-
շակերտէ նորա 'ի կիրակոսէ: Վասն որոյ և զա-
նուանս Նոցա, մանաւանդ զՔրիզորոյ, կրեն ոմանք
'ի յիշատակարանս: Զի և ինքն իսկ Վկայասէր ասէ
ուրեք յինքնագիր յիշատակարանին, թէ «(Զսըր-
բոց) զվարս քաղաքավարական պատմութեանց՝ զոր
ոչ գոյր առ մեզ հայ գրով, մեծ աշխատութեամբ
թարգմանեցաք 'ի յունականէն 'ի մերս գիր և բառ»:

... «Իբրև յերեսուն ճառընտրաց հաւաքեցաք
զամիոփեալսն 'ի մատենիս: Թէպէտ և բազումք ի
գրչագրաց աստի հինք էին և ընտիրք, այլ որիչ և
այլևայլ 'ի միմեանց ունելով ճառս և վկայաբանու-
թիւնս, յաճախ 'ի վերայ միոյ ևեթ օրինակի ստիպե-
ցաք առնել զտպագիրս, յորմէ ուրեք մթին և անի-
մանալի մնալ բանիցն»:

*Վաւերագիր, խնդիր աղգային եկամտի: Կ. Պօ.
Լիս, 1864:

X) *Վննետիկի Մխիթարեան պարսաւագրին պա-
աստխանը: Վննետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1852: Կ 11
և ճարտարագիտ. զարուստ արհեստանոցի մասին
չորսուցանող քերական սրբագրութեան վարչարարի
Վեցլեզուեան խօսակցութեան գիրք. Գալ. 195 շ
ղիբերէն, Անգղերէն, Հայերէն (աշխ.), Տաճկերէն,
52 Յ

14 X 11

Գերմաներէն, Իտալերէն: Աշխատասիրեց Ն. Փիլիպպայոս Վ. Ճամճեան. 'ի Միխիթ. ուխտէ: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1848:

Guide de Conversation; français-anglais-arménien-turc-allemand-italien, par le P. Philippe Giamgy, Mékhitariste. Vienne, imprimerie des Mékhitaristes, 1848.

*Վերադարձ երկից վարդապետաց Սարգսի Թէոգորեան, Գաբրիէլի Այվազեան և Ամբրոսեայ Գալֆայեան 'ի ծոց լուսաւորչական Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ: Փարիզ, Արամեան տպագրութիւն, 1856: Թիֆլիզ, 'ի տպ. Համբարձումայ Էնֆիածեանց և ընկ. 1857:

*Վերականգնումն Հայոց. բարեկամ երկտասարգաց ընկերութեան: Առաջին նուէր առ Հայկազն երկասարգոս: Գրեյ Մ. Սմբատ Գաբրիէլեան: Կ. Պոլիս, 1879:

*Վերջաբանութիւն մը երկպառակութիւն սիրող հռովմէական Հայերուն և անոնց ուսուցչաց գէմ: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Աշապեան Պօղոսի, յ'Օրթագիւղ, 1852:

Վերջին աւուրք բարեյիշատակ տիկին Մերջանին Ստեփաննոսեան. ստուերագրեալ 'ի նորա մտերիմ բարեկամէ 'ի Յովհաննէ Ավգայեան: Ի Կալկաթա, յամսեանն հսկանմբերի, 1830. 'ի տպ. Մարգասիրական Ճեմարանի:

*Վէճ դատաստանին. բողոք Յ, 2 և Մ տառից ընդդէմ Ս. տառին: Կ. Պոլիս, 1862:

X Վէմ հաւատոյ. « Գիրք կոչեցեալ վէմ հաւատոյ. վեհափառ հրամանաւ երկից սրբազանից. սուրբ Իջմիածնի ինքնակալ և ընդհանրական կաթողիկոսի Տեառն Աբրահամնու՝ Քրիստոսապսակ սրբոյ Քահանայապետի Հայոց. և սուրբ Երուսաղէմոյ սրբեակենցաղ պատրիարքի տեառն Գրիգորի ամենիմաստ

և աստուածաբան մեծի վարդապետի. և Կոստան-
 դնուպօլսոյ գերահռչակ պատրիարքի տեսան Յով-
 հաննիսի գերազանց աստուածաբանութեան վարդա-
 պետի և սուրբ տեղեացն այցելուի: Շարագրեցեալ
 յուժեմնէ Ակնցւոյ, գիւղիւ Զիմառացւոյ՝ Յակոբ
 անուն և եթ վարդապետէ, տեսան Յովհաննիսի ձեռ-
 նասուն սշակերտէ. և տպեցեալ արգեամբք հոգևոր
 հարց իւրոց երկուց բարերջանիկ պատրիարքաց
 սուրբ Երուսաղէմի և Կոստանդնուպօլսոյ. 'ի տպա-
 րանի մահտեսի Աստուածասրոյ, սրբագրութեամբ
 նոյնոյ հեղինակի գրքիս շարագրողի. 'ի թուին Քրիս-
 տոսի Ռեձէր և Հայոց Ռձէր» տպարարտ 14 էջ 660

*Վէպեր (մանր) ու դասեր ազայոց համար: Շա-
 րագրեց Մ. Մամուրեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէ-
 տէեան եղբարց, 1876: 16x10

*Վէպեր, Տէր Գրիգորեանցի աշխատասիրութիւն:
 Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ
 Գրիգորեանց:

Վէպ վարդգեսի Տուհաց, 'ի հնութեանց հայ-
 րենեաց. յօրինեաց Սեւրովպ Թաղիադեանց. Ա. Սար-
 կաւագ սրբոյ էջմիածնի: Կալկաթա, 'ի տպ. Ազգա-
 սեր լրագրի, 1846:

Վէպք հնոյն Հայաստանի. Քննութիւն Մկրտ-
 չի Էմին: Մոսկվա, 'ի տպարանի Վլադիմիրայ Գու-
 թիէ, 1850:

*Վէրթեր վիպասանութիւն. հեղինակ Կէթէ գեր-
 մանացի. Թարգմանեց Մ. Մամուրեան: Զմիւռնիա,
 տպագրութիւն Տէտէեան, 1868:

*Վերջէլոնէ Բառնաբեան քահանային դասաու-
 անը Մխիթարեանն վեկետիոյ պարսաւագրքին վը-
 րայ՝ իտալ-հայ: Վէն. 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1852:

*Վէքֆիլտի երէցը. Օլիվեր Կոլզմիդ անգղիացւոյն
 վիպասանութիւն. Թարգմանեց Կ. Ս. Իւթիւճեան:
 Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Մասիս լրագրոյ:

Օլիվրր Գօլդամիրայ Փոխերեցն Վեքֆիդայ. Թարգմանեաց յանգղիականէն պարոն Թադէոս Խ. Ավետուամ: Կալկաթա, 'ի սպ. Արարատեան ընկերութեան, 1848:

Վեքֆիդի երեց. Բուդաղեանցի Թարգմանութիւն: Թիֆլիզ. Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

*Վէրք Տարօնոյ. Գրեաց Եսայի վարդապետ Տէր Աստուածատուրեան, միաբան Ս. Կարապետի վանոց: Կ. Պօլիս, Գրատուն Յովսէփայ Գավաթեան:

*Վիլեամ Զօն Դրէպէր, Պատմութիւն մտաւոր զարգացման Եւրոպիոյ: Թարգմանութիւն Արիստակէս վարդապետի Սեդրակեանց: Շուշի, 'ի սպ. Կազարեան, 1880:

Վիլլոտ (Յակոբ). Տես

Բառարան լատին հայ:

Մեկնիչ սրբոյ աւետարանին:

Մեկնութիւն դաւանութեան:

Պատմ. կաթող. եւ Թագ. Հայոց:

Քրիստոնէական:

*Վիլիէլմ Տէլ կամ Հելրեւտիոյ ազատութիւն. Բուդաղեանցի: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

Վիլիէլմ Տէլ: Տես Շէքսպիր:

*Վիկտորիա Անգղիոյ Թագուհւոյն Արշակունի հոյ Թագաւորներէ սերիլը: Հեղինակ Ս. Միրզա Վանանդեցի: Զմիւռնիա, սպագր. Տէսէեան, 1866: (Թարգմանելու իրաւունքը իրեն կը պահէ):

Վիկտորիա գրեաց Մ. Մ. Դաւթեանց: Կալկաթա, 'ի սպ. Մարգասիրական ճեմարանին, 1841:

*Վիճակահանութեամբ ամուսնութիւն և հարստութիւն մը: Կ. Պօլիս, 1871:

Վիճակախաղ զրօսանաց: Ս. Պետերբուրգ,
1865:

*Վիճակ ընկերական. Հանէ, աղջիկս, հանէ: Կ.
Պօլիս, 1876:

*Վիշապագուն — Ռընէ, ընթերցանելի գիրք մա-
նուկների համար: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճա-
ռանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

*Վիշոք իմ 'ի Փարիզ յերեսաց Ոստանիկի Տէր
Մարգարեանց: Գրեաց Ն. Ա. Շիրվանեան: Կ. Պօ-
լիս, 1874:

Վիպասանութիւն Ամերիկոյ « Արարեալ 'ի
վարդապետէ Կուլիէլմայ Ռուպերթսօնէ, և բաժա-
նեալ յուր զպրութիւնս: Թարգմանեալ նախ
յանգլիական բնագրէ յիտալական լեզու, և անտի
'ի հայ բարբառ 'ի Հ. Մինաս վարդապետէ Գասպա-
րեանց Արթւինցոյ, 'ի միաբանութենէ բազմամաս-
տակ բարեյիշատակ Մխիթարայ Բարունասպետի և
մեծի աբայի: Տպագրեալ ծախուք և արդեամբք
Բաբիկեանց աղա Յօհաննէսի Չուզայեցոյ: Յամի
տեառն 1784, և 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԼԳ: Ի Թրեսա,
'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց »: (Հատորք կըր-
կին):

Վիպասանութիւն (համառօտ): « Յաղագս ժա-
մանակաց կենցաղոյս 'ի յիսկզբանէ ստեղծման աշ-
խարհի մինչև ցներկայական ամանակս մեր. և վասն
առաւել կարևոր և պիտանացու իրաց եղևոց առ 'ի
բառնալոյ զամենայն կարծիս և զերկրայուրութիւնս 'ի
մտաց, վասն որոյ պիտոյ է գիտել զթիւ ամաց ան-
ցելոցն իրաց, նախահարցն և թագաւորացն եւ քա-
ղարանց ոմանց մեծագունից: Թարգմանեցեալ 'ի
Զաքարիայ Միւնեցոյ բանասիրի 'ի լատին բարբա-
ռոյ 'ի հայս. և 'ի Հայոց ևս արտաքարչեալ, առ 'ի
պէտս հայկազունեաց ճշմարտասիրաց »:

X Վիպասանութիւն « զերկնային մարմնոց շարժ.

մանէ, զլուսաւորացն որ 'ի նմա, և զհաստատութե-
նէ երկրի: Աքեզ աղաչեմ ով տէր Յիսուս, — Լէր
ձեռնառու ինձ լըքելոյս: — Տեարակ համառօտ և լի
իմաստնախոն; բանիւք, արարեալ հոգեւից և իմաս-
տուն վարդապետին Յոհաննիսի Երզնկացոյ, որ և
ուսի Մործորեցի. սակս սքանչելարուեստ արարչա-
գործութեանցն Աստուծոյ. և յաղագս (Թուոյ եր-
կնից, շարժման լուսաւորաց. կարգի տարերաց եղա-
նակաց տարւոյ, և այլոց իրաց բնականաց 'ի խնդրոյ
զուարթամիտ պատանւոյն Վաղթանկայ՝ կրտսեր
որդւոյ հռչակաւոր իշխանին Հայոց Ոմեկայ: Յամի
տեառն 1284. և 'ի Թուականութեանս Հայոց 219:
Տպագրեալ ... հրամանաւ սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի
ծայրագոյն Նուիրակի 'ի հիւսիսային կողմանս եղեալ
ազգիս Հայոց՝ առաքելաշաւիզ առաջնորդի Սամաթ-
նեցի Երկայնաբազուկ Արղուծեանց իշխանազնեայ
տեառն Յովսեփայ սրբազան արքեպիսկոպոսի, և
հիմնագրի նոր Նախիջեւանու և Գրիգորուպօլու-
քաղաքացն Հայոց: Արդեամբք և ծախիւք 'ի Հնդիկս
'ի Մասրաս բնակեալ մեծահաւաս և բարեացա-
պարտ Հայկազնէին հասարակութեանն: Յամի 1792,
դեկտեմբերի 17. 'ի տպ. նորին բարձր Արազնու-
թեանն. ընդ հովանեաւ երկնահանգէտ սուրբ Խաչ
վանիցն, որ 'ի նորն Նախիջեւան» : 52 73 14X19

Վիտայի Քրիստոսակաւն. Թարգմանեաց Հ. Եղիա
Վ. Թոմաճան 'ի Մխիթարեան ուխտէն. 'ի խնդրոյ
պարոն Պօղոսի Լազարովիչ: Ի Վենետիկ, 'ի տպար-
սրբոյն Ղազարու, 1872:

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1877:

Վիրգիլիոս. Պորդոսի Վերգիլեայ Մարոմիտի Ե-
նէպիանին Թարգմանութիւն, 'ի ձեռն Հ. Եդուար-
դայ Վ. Հիւրմիւզեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Ի
խրախուսանաց ազնուազարմ պարոնի Աբրահամու
Աղանուրեանց: Տպագրեալ 'ի Վենետիկ, 'ի սուրբն
Ղազար, 1845 — ՌՄՂԳ:

— Նոր Թարգմանութիւն 'ի չափս հայկականս՝
արհիպապաիւ տեառն Գեր. Եդուարդայ Հիւրմիւզ,
արքեպիսկոպոսի Շիրակայ, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վե-
նետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1879:

Պորիոսի վիրգիլեայ Մարտինի Մշակականք. Թարգմանեալք 'ի չափս հայկականս և համառօտ մեկնութեամբ բացայայտեալք 'ի Հ. Արսենէ կոմիտասայ Բագրատունւոյ Մխիթարեան վարդապետէ: Ի վենետիկ. 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1847:

Պորիոսի վիրգիլեայ Մարտինի Հովուերգութիւնք. Թարգմանութիւն Գեր. Եղուարդայ Հիւրմիւզ, արքեպիսկոպոսի Շիրակայ 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1870:

Վիրգիլիա, ողբերգութիւն. « յօրինեց Զմիւռնացի Պ. Սարգիս Տ. Մարգար Վանանդեցի: Առատաձեռնութեամբ մեծայարգ և ուսուցիչապէրճ Ներսէս Պէկի Տատեան »: Կ. Պոլիս, 'ի տպարանի Հ. Գայոլի, 1858:

Վկայաբանութիւն սրբոյն Սանդխտոյ, 'ի պէտս աշակերտաց Սուրբ Սանդուխտ դպրոցին. 'ի տպարանի Արարատեան ընկերութեան 'ի Կալկաթա, 1847:

Վկայականք Ժողովրդապետաց վենետիկոյ և ժողովոյ կանոնիկոսաց պատրիարքական մայր եկեղեցւոյ սրբոյն Մարկոսի: Իտալ-հայ: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1852:

Վկայութիւնք Հարց Հայոց « վասն գլխաւութեան սրբոյն Պետրոսի և աթոռոյն Հովմայ. հայ և լատին »: Ecclesiae Armenæ ejusdemque Doctorum ac S. Rom. Saedis suprema auctoritate, deque S. Petri Apostolorum Principis, ejusque Successorum Rom. Pontif. primatu selecta testimonia. Quæ SS. D. N. Pio VII P. O. M. in gratiarum actionem et devotiss. observantiae argumentum ediderunt Monachi Armeni Ord. S. Antonii Abb. Congreg. Mechitaristarum sub regula S. Benedicti militantes; cum idem Beatiss. S. Pater singulari humanitate dignatus est splendida comitatum eorum Cœnobium S. Lazari in Venetias invisare, et Monachis ad pedum oscula peramanter admittere VII Idus Maii, Anno MDCCC.

Վոլթէն: Ընթացք աշխարհիս կամ Պապուկին
տեսիլքը. փիլիսոփայական վէպ: Գաղղիարենէ Թարգ-
մանեց Ա. Ս. Տ: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Ռ. Յ.
Քիւրքճեան, 1867:

— Չատիկ կամ Նախասահմանութիւն՝ պատմու-
թիւն արևելեան: Գաղղիարենէ Թարգմանեց Մ. Մա-
մուրեան: Կ. Պօլիս, 1867:

— Միքրո-մեղաս. Ճերմակ ու Սև. Ժանոյ ու
Գոյէն: Գաղղիարենէ Թարգմանեց Մ. Մամուրեան:
Կ. Պօլիս, 1856: Բ. Տպ. 1869:

*Վուլիքի իմ վեչեր. Թատրոնական երկասիրու-
թիւն Տէր Գրիգորեանց: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրա-
վաճառանոց Չաքարիայ Գրիգորեանց:

*Վրէժ. վէպ ժամանակակից և ժողովրդական:
Գրեց Տ. Լ: Տէր և հրատարակիչ Թ. Ա. Անտո-
նեան: Կ. Պօլիս, 1871:

Վրուրի Որմզղանայ Առակաց գիրք երկեակ:
Երկասիրութիւն Գեր. Եդուարդայ Հիւրմիւզ, արք-
եպիսկոպոսի Երակայ 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենե-
տիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1865:

Տախտակ ժամանակագրական ըստ սուրբ
գրոց, Ադամէն մինչև ցՔրիստոս: Երուսաղէմ, 'ի
տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1865:

Տախտակ օրացոյց մանկանց 1864 նահանջ
Թուին: Կ. Պօլիս, 1863:

*Տախտակը Թուարանական տարերաց, գըպ-
րոցի աղոց դիւրութեան և ուսման համար. յօրինեց
Վարդանեան Յովսէփ: Կ. Պօլիս, Միւհէնտիսեան
տպարան, 1861:

Տակիտոս. « Կուռնելիոսի Տակիտեայ Տարեգիրք
սկսեալ 'ի մահուանէ մեծին Աւգոստեայ: Թարգմա-
նութիւն Տեառն Եդուարդայ Հիւրմիւզեան արք-
եպիսկոպոսի: Կ. Պօլիս, 1861:

եպիսկոպոսի Երակայ 'ի Մխիթարեան ուխտէն :
Վենետիկ , 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու , 1872 :

Կոռնէկիոսի Տակիտեայ վարք Արիգոլայ , Գեր-
մանացիք և Հռետորք : Թարգմանեաց Հ . Աբրահամ
Վ . Ճարեան 'ի Մխիթ . ուխտէն : Վենետիկ , 'ի տպ-
սրբոյն Ղազարու , 1873 :

Տաղարան . Ա . Տպ . « Տաղարան վայելուչ և գե-
ղեցիկ 'ի զանազանից բանաստեղծից շարագրեցեալ
'ի խրախճանս Հայոց բարեյարգից և շքմարտասի-
րաց 'ի Թուակահիս Հայկազունեաց ՌձԽԷ . 'ի ամիս
մարտի իբ . 'ի հայրապետութեան տեառն Կահապե-
տի ամենայն Հայոց սրբազան կաթողիկոսի : Եւ աը-
պագրեցեալ 'ի մայրաքաղաքն 'ի Կոստանդնուպոլսի
'ի տպարանի ձեռամբ Գրիգորի Մարզուանցւոյ , և
Աստուածատուր Կոստանդնուպոլցոյ » :

Բ . Տպ . « Տաղարան . . . շքմարտասիրաց : Ի սուրբ
Էջնիածին Երեմիայ վարդապետէ . 'ի հայրապետու-
թեան տեառն Նահապետի կաթողիկոսի ամենից
Հայոց . և տպագրեցեալ 'ի Կոստանդնուպոլսի 'ի
Թուին Գրիստոսի 1701 . իսկ ըստ Հայոց ՌձԽԷն , 'ի
մայիսի ամսոյ իշին » :

Գ . Տպ . « Գրքուհո որ կոչի Տաղարան , ասա-
ցեալ 'ի զանազանից բանաստեղծիցն մերոց առաջ-
նոց 'ի խրախճանս մանկանց եկեղեցւոյ » : Յիշատա-
կարանն կը ծանուցանէ . « . . . Աւարտեցաւ տպումն
գրքիս այսորիկ 'որ կոչի Տաղարան . 'ի հայրապետու-
թեան տեառն Ղազարու ամենայն Հայոց կաթողի-
կոսի . և 'ի պատրիարգութեան երկուց սուրբ աթո-
ռոցն ' Երուսաղեմի և Կոստանդնուպոլսի ' տեառն
Գրիգորի և տեառն Յովհաննու աստուածարան վար-
դապետաց . 'ի տպարանի տրուպ Աստուածատրի » :
Յիշատակարանէն ետքն ալ հետագայ տողերը կը
կարդանք . « Ես Յօհաննէս Եէհրիզարմեան . - Ձեզ
եմ ' ծառայ պատրաստական . Ձի զոր կամք տեարց-
առնէ հրաման , - Ըզնոյն գրլխել Թարց յապաղման » :
(Տպագրեալ 'ի Թուին Հայոց ՌձԶԹ - 1189) :

Դ . Տպ . « Տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ 'ի զա-
նազանից բանաստեղծից ասացեալ և տպեալ 'ի ՌՄԱ
Թուակահանի մերոյ 'ի վաղեմնական տպագրարանիս

այսմիկ . արգեամբք Եղիայ գպրի : Իսկ այժմ գրաւեալ գոլով վերստին 'ի լոյս ածաւ : ... Ի տպարանի Պետրոսեան Ստեփաննոսի » : Յիշատակարանն ալ կ'երկրորդէ . « ... Աւարտեցաւ վերստին տպումն հոգէնուագ երգարանիս 'ի ՌՄԼԷ Թուռեանիս մերոյ , նոյեմբերի ԺԷ . 'ի Կոստանդնուպօլիս ... արգեամբք նախագրեցեալ ' Պետրոսեան Ստեփաննոսի որ 'ի յԱկնայ ... » :

Ե . Տպ . « Տաղարան ... Ճշմարտասիրաց . 'ի հայրապետութեան տեառն Մինասայ ամենայն Հայոց կաթողիկոսին . Իսկ 'ի պատրիարգութեան Կոստանդնուպօլսոյս արհի և աստուածաբան վարդապետի տեառն Յակօբայ , 'ի տպարանի Մարտիրոս գպրի հանգուցելոյ 'ի տէր » :

Տաղարան փոքրիկ . « Երասհիւսեցեալ 'ի Սիմէօնէ սրբազան կաթողիկոսէ ամենայն Հայոց ' յայլ և այլ ժամանակս : Որոյ և հրամանաւն այժմ եւս տպեցաւ կրկին 'ի սպառիւ առաջնոյ ապեցելոյն , 'ի Թախանձանաց սիրատարփ խնդրողաց , 'ի Թուռլ փրկչին ՌԶԷԷ . 'ի մերում Թուռլ ՌՄԻԶ , 'ի սուրբ Թուս Էլմիածին , 'ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ » : Ի վերջ գրոցն . « Յիշեալիք 'ի Բրիտոս հաստատօղն տպարանիս , և զամենայն աշխատողաւն որ 'ի սմա . և զհոգացօղն ծախուց սորին՝ զՋուղայեցի Խօջիջանենց Գրիգոր աղայն » : Յիշատակուած առաջին տպագրութիւնն ձեռուրնիս հասած է :

Տաղարան փոքրիկ . « Պաղտասար գպրի ասացեալ՝ զանազան գունով » : Յ'էջն 128 . « Տպեցաւ փոքրիկ Տաղարանս ... 'ի տպարանի Կարապետի որդւոյ Աստուածատրի : Ի Կոստանդնուպօլսի , 'ի Թուրն 1183 ին . յուլիսի 31 » :

Տաղարան փոքրիկ այլ՝ Պաղտասար գպրի , տպարեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս . մեր ձեռքն եղած օրինակին մէջ՝ Ճակատն ու խորագիրը Թերի է . բայց յէջն վերջին (112) կը կարգանք . « Եւ արգ փոքրիկ իմն տաղարանիկս՝ որ ունի տաղս կա . տպեցաւ կարգութեամբն Աստուծոյ 'ի տպարանի մահտեսի Գրիգորին . 'ի Թվին 1172՝ի փառս միոյն Աստուծոյ : Մառայ ծառայիցք Աստուծոյ Պաղտասար պարտաւոր գպիր » :

Ա՛յլ Տաղարան փոքրիկ 'ի նոյն Պաղտասար դպրէ, տպագրեալ յամի տեառն 1768. « Տաղարանիկ սիւրոյ և կարօտանաց և այլն. 'ի Պաղտասար դպրէ 'ի վերայ զանազան գունոց » : Յիշատակարանն կը կըրկնէ. « Եւ արգ փոքրիկ իմն տաղարանիկս՝ որ ունի տաղս կէ, տպեցաւ կարողութեամբն Աստուծոյ 'ի տպարանի Յօհաննիսի և Յակոբայ, 'ի Թուին 1217 'ի փառս միոյն Աստուծոյ : Ծառայ ծառայիցդ Աստուծոյ Պաղտասար պարսաւոր դպիր » :

Տաղարան փոքր տպագրեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս. « Գիրք փոքրիկ որ կոչի Տաղարան, տպեցեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի. հրամանաւ նորին պատրիարքի տեառն Յօհաննիսի ամենիմաստ և աստուածաբան վարդապետի. 'ի Թուին Հայոց ՌճՁԳ : Վերջարանին մէջ հրատարակողն՝ կը ծանուցանէ. « ... Տեսանելով նուաստութիւնս իմ՝ 'ի հոգեւոր դպրեկաց, սրբազան հօրն իմոյ տեառն Յօհաննու արհի և պանծալի եպիսկոպոսի մեծի Պօլսոյ զերգս եղանակաւորս և զուարճաւթս՝ հարեալ 'ի սիրոյ սոցին էս նուաստ հոգի Ալեքսանս ծառայ պիտակ նոյնոյ 'ի վերոյ գրեցելոյ՝ ետու զսոսին տպագրել իմովս արգեամբք » : Տպագրողն ալ կը յաւելու 'ի յիշատակարանին. « Տպեցաւ փոքրիկ և գեղեցկայարմար Տաղարանիկս 'ի հայրապետութեան տեառն Աբրահամու սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց. ներտպարանումն մահտեսի Մարտիրոս չնչին դպրիս » : Ամէն մէկ տաղի սկիզբը գրուած են նաև անուանք յօրինողացն. և են Թովմա, Յարութիւն, Յակոբ վարդապետք. Յօհաննէս, Պօղոս, Ադամ, Ստեփանոս Խաչապետք, ամէնքն ալ աշակերտք Կոլոտ Յովհաննէս վարդապետի :

Տաղարան « Հարուստ և վայելուչ » : Կ. Պօլիս, 1816 :

Տաղարան Մխիթարայ արքայի. Ա. Տպ. « Տաղարան, որ հետեւի զկնի քրիստոնէականի վարդապետութեան, 'ի զուարճութիւն մանկանց ուսանողաց զքրիստոնէական վարդապետութիւն : Տպագրեալ 'ի Վենետիկ յամի տեառն 1727, 'ի տպար. Անտօնի Պօլթի » :

Բ. Տպ. « Երգք և տաղք զանազանք ասացեալք

'ի Մխիթարայ վարդապետէ Սերաստացւոյ, 'ի զա-
նազան ժամանակս, 'ի փառս Աստուծոյ, և 'ի պատիւ
սրբոց նորա » : Տպագրութիւն 1732 ամին :

Գ. Տպ. Յամի 1771 :

Տաղարան փոքրիկ « շարահիւսեցեալ 'ի Սի-
մէօնէ սրբազան կաթողիկոսէ ... վերստին տպեցաւ
'ի հայրապետութեան տեանն Ղուկասու սրբազան
կաթողիկոսի . 'ի առաջնորդութեան Նոր Զուղայու
տեանն Յակոբ արքեպիսկոպոսին, 'ի թուոջ փրկչին
1791. և 'ի մերում թուոջ 1240. 'ի քաղաքս Մա-
դրաս որ 'ի Հնդկիս, 'ի տպարանի Տէր Յարութիւն
Շմաւոնեան Շիրազեցւոյ » :

Տաղք Մխիթարեան վարդապետաց :

Հատոր Ա. Տաղք Տեառն Հ. Արսենի Կոմիտասայ
Բագրատունւոյ վարդապետի Մխիթարեանց, որ և
պաճուճեալ անուամբ Առան Սիսակեան : Վենետիկ,
'ի գործարանի սրբոյն Ղազարու, 1852. — Առ ազա-
տըն Մանուկ Աստուածատրեան յԱդին :

Հատոր Բ. 1853. Հատընտիր քերթուածք Տեառն
Հ. Գարրիելի Աւետիքեան վարդապետի Մխիթա-
րեանց : — Հատընտիր քերթուածք Հ. Մանուելի
Զախլախեան վարդապետի Մխիթարեանց, որ պա-
ճուճեալ անուամբ Վահրամ Ռուբինեան : — Հատըն-
տիր քերթուածք Տեառն Հ. Եղիայ Թոմաճան վար-
դապետի Մխիթարեանց, որ պաճուճեալ անուամբ
Անտիզիոս Սիրացի :

Հատոր Գ. 1854. Հատընտիր քերթուածք Տեառն
Եդուարդայ վարդապետի Հիւրմիւզեան արքեպիս-
կոպոսի Շիրակայ 'ի Մխիթարեան ուխտէն :

Տաղք եւ Քերթուածք եւ Թատրերգութիւնք
Մրապիոնի Հէքիմեան : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւ-
հէնտիսեան, 1857 :

Տաճար Մուսայից. Թանգարան ազգային եր-
գոց : Կ. Պօլիս. 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան,
1861 :

Տանդէի Ալիլիէրեայ հասարակաց յԱստուածային տեսլարանէն. Թարգմանեաց Հ. Գաւիթ Վ. Նազարէթ, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, 'ի սպարանի Ս. Ղազարու, 1875: Terzine Scelte della Divina Commedia di Dante Alighieri. Traduzione armena del P. Davide Dr. Nazareth, col testo a fronte. Venezia, tipografia armena di S. Lazzaro, 1875.

*Տանու բժիշկ կամ Հասարակաց բժշկարան. աշխատասիրեաց Կարապետ Քոչարեանց 'ի 1863 ամի: Տփլիս, 'ի սպար. Գ. Մէլքունեանց և Հ. Էնֆիա. Ճեանց:

X *Տանվիլ, Տեղագրութիւն Երուսաղեմի. գաղղիա. րինէ Թարգմանեց Յովհ. Տէր Կարապետեան Պրուսացի Չամուռճեանց: Երուսաղէմ, 'ի սպ. սրբոց Յակովբեանց, 1855: 5 ջ 125 10 x 14 1/4

Տառք Մեսրոպեան, ձեւակերպեալք 'ի հոծ սպագրութիւն: Վենետիկ, 'ի սպ. Ս. Ղազարու, 1845: (Առ ամենապատիւ Հոգևոր տէրն Սուբիաս վարդապետ Սոմալ, արքեպիսկոպոս Սիւնեաց և ընդ հանրական արքահայր Մխիթարեան ուխտին, նորակերտեալ տառիցս նախողջոյնք):

*Տատեան արքունի վառօդապետ Պօղոս Ամիրային դարձը: Գրեց Կ. Բ. Վ. Ն: Կ. Պօլիս, 'ի սպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1866:

*Տարեգրութիւնք. «Տարեգրութիւն 1799 տարւոյն. որ է Յիշատակարան երեւելի անցից գիպէրոց յաշխարհի 'ի սոյն ամի. կարգեալ ըստ իւրաքանչիւր պարտւոց ամսոյ յորում գիպան: Յաւելեալ 'ի նմա և ընդհանուր աշխարհագրական տեղեկութիւն: Յամբ տեառն 1800: Ի Վենետիկ, 'ի վանս Ս. Ղազարու»: Նոյն մակագրով շարունակուած նաև 1800 և 1801 տարիներուն համար:

Տարեկան առածք հոգեշահ իմաստից երեւելի

X → Աստուծոյ իմաստեաց փելիսոյ փոյլում եմն օրն հոռուեալն և սու շնջն արքայ զարգայէ տա եմն: Սաւմու. Պ. Արևուս, վաճառար իմաստեաց և փելիսոստի ի վարձքի որ է քրտուստ Թոնց յազդը և զարգարս. Պ. Արևուստի և եմն Եւս. Տ. Եւս. 1451 ԼՍ 57 և 12 x 22

տրանց վեչտասաներորդ դարու, ընդ ամսրեայ ի-
մասսա իննևտասներորդ դարու: Թարգմանութիւն
'ի լատին բնագրէ 'ի հայ բարբառ, Հ. Մկրտիչ աթո-
ռակալ վարդապետի Մխիթարեան Աւգերեանց:
Տպագրեալ ... արդեամբք և ծախիւք պարոն Աղէք-
սանդրի Ռաֆայէլի Ղարամեան: Ի վենետիկ, 'ի վանս
սրբոյն Ղազարու, 1825, ԲՄԷԳ, 'ի 21 նոյեմբերի:

*Տարերք անդամազննութեան, բնախօսութեան
և առողջտպահուութեան, ընտանեաց և դպրոցաց հա-
մար: Կ. Պօլիս, Արամեան տպարան, 1874:

X Տարերք բանական փիլիսոփայութեան, զոր
յօրինեաց Տէր Պօղոս վարդապետ Էմմանուէլեան,
վարդապետ յաստուածաբանութեան, և արքեպիս-
կոպոսական փոխանորդ կեսարիոյ կապաղովկացւոց:
Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Սեռայր հագրգէք լրագրին: (Հա-
տորք Ա և Բ): 1872 էջ 401 + 240 16x25

*Տարերք բնական պատմութեան. Թարգմա-
նեաց օր. Տէր Գէորգեան կարնեցի: Կ. Պօլիս, 1876:

Տարերք հայերէն քերականութեան: Տես Քև-
րականութիւն:

*Տարերք հուետորական արուեստի. երկասի-
րեաց Հ. Սամուէլ վ. Կ. Գանթարեան 'ի Մխիթ-
ուխտէ: վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1875:

X *Տարերք մտաւորական փիլիսոփայութեան
վարժարաններու և բարձրագոյն դպրոցներու հա-
մար: Հեղինակութիւն Թովմաս Ք. Ըփհամանգղիա-
ցւոյն: Բնագրէն Թարգմանեց Տ. Ղազար Պօղոսեան:
Կ. Պօլիս, 1870. քաղաք. էջ 806 16x24

Տարերք չափաբերութեան 'ի պէտս ազգային
վարժարանաց. յօրինեաց Հ. Հմայեակ վ. Պապի-
կեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն
Ղազարու:

Ա. Գրահայիչ, 1858:

X Կարգաբարձ քաղաքի բնագրաբարձ. Ե. Օսկարովի-
չի շնորհ. Կ. Պօլիս քաղաք. և վենետիկ. Ք. Պապի-
կեան, 1891 էջ 40 12x17

- Բ. Երկրաչափութիւն, 1858:
- Գ. Թռչաբանութիւն ընդարձակ, աշխարհ-1861:
- Դ. Գրանաչիշ նոր, աշխարհաբար, 1875:
- Ե. Թռչաբանութիւն նոր, աշխարհաբար, 1883:

*Տարերք քաղաքական տնտեսութեան. հեղե-
նակութիւն Օթթոյ Հիւպնէր գերմանացւոյն: Գազ-
զիարենէ Թարգմանեց Համարձուժ Փառնակեան:
Կ. Պօլիս, 1870: *Գրք. Գրք. Կ. Պօլիս 1870*

*Տարեցոյց Արամեան (1872) Թուականին Քրիս-
տոսի և Հայոց ՌՅԻԱ-1321: Կ. Պօլիս, Արամեան ք-
պարան, 1872 ...:

*Տարեցոյց բնական (1872) Թուականին Քրիս-
տոսի, հանգերձ երկնաբնական գիտելեօք: Կ. Պօլիս,
Արամեան ասպարան, 1872...:

Տարրաբանութիւն տեսական և արուեստական,
աշխատասիրութեամբ Հ. Մանուէլի Քաղունի՝ Մը-
խիթարեան վարդապետի (Հատորք երեք): Վենե-
տիկ, ՚ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1870:

*Տարրական Ֆիզիկա կրիւգերի: Թիֆլիզ, Կով-
կասեան գրավաճառանոց:

*Տարւոյն չորս եղանակները կամ Նկարագիր
սքանչելեաց բնութեան: Գրեց Հ. Սամուէլ Վ. Գա-
թրըճեան ՚ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, ՚ի վանս
Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1852:

Տեղեմարայ որդւոյն Ողիւսեայ Արկածք. Տեառն
Ֆենելոնի Քաղզիացւոյ արքեպիսկոպոսին Քամպրէի,
Արկածք Տեղեմարայ. Թարգմանեալ ՚ի գաղղիական
բնագրէն ՚ի ձեռն Հ. Մանուէլ վարդապետի Զախ-
Զախեան ՚ի Մխիթարեան ուխտէն: Տպագրեալ սա-
տարութեամբ ազնուական և քաջափայլ Պօզոս Պէ-
յի Եռսուֆեան Զմիւռնացւոյ: Վենետիկ, ՚ի տպ.
սրբոյն Ղազարու, 1826:

Տեղեմարայ արկածք վիպասանեալ ՚ի Ֆենելոնէ

Մարտիկոս Երեմիայի Գրք. Գրք. Կ. Պօլիս 1870
և այլ Գրք. Գրք. Կ. Պօլիս 1870
Երեմիայի Գրք. Գրք. Կ. Պօլիս 1870
Գրք. Գրք. Կ. Պօլիս 1870
1895 54 104 12x17

Թեան այժմեան վիճակին վերայ: Գրեց Ազարէկեան Մարկոս: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1865.

*Տեղեկագիր 'ի վերայ կաթուղիկոսական խնդրոյ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1866:

*Տեղեկագիր նորոգութեան ազգային Հիւանդանոցին: Խմբագրեց Նորիկեան Նշան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Միւհէնտիսեան, 1864-65:

*Տեղեկագիր Քաղաքական ժողովոյ Վեդրսնական վարչութեան առ ազգային ընդհանուր ժողով: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1865:

*Տեղեկագրութիւն առաջին՝ վիճակին Նիկոմիդիոյ, այցելութեամբ Նաթանեան Պօղոս վարդապետի: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Ճէզվէճեան, 1871:

*Տեղեկութիւն 'ի վերայ այժմեան կացութեան Թագաւորութեան Պարսից: Ի Փարիզ, 'ի Թագաւորական տպարանի, 1816:

Տեսարան աշխարհի, « բովանդակիչ բնական և բարոյական գիտութեանց. յօրինեալ 'ի Հ. Յակոբ վարդապետէ Ստեփանեան Վարսախէնցոյ, 'ի միաբանութենէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ արքայի ... Արդեամբք և ծախիւք Ճնտոյեան Յակոբ Աղայի Բաղիշեցոյ, յամի տեառն 1810, և 'ի Թուրք մերում ՌՄԾԹ: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու»: Ի վերջ գրոցն գրուած է յիշատակարանս. «... Աւարտեցաւ տպագրութիւն ... գրոցս որ կոչի Տեսարան աշխարհի. որոյ հեղինակն Հ. Յակոբ վարդապետ Արքայեան ... բուռն հարեալ 'ի գրութիւն ... մինչև էր աւարտեալ զսա ամենայն մասամբք, կանխահաս ժաման օրհասին մահու բարձեալ տարու զնա 'ի կենցաղոյս 'ի հասակի 39 ամաց: Եւ ... յետ չորեքամեայ վախճանի սորա ... հոգացաւ 'ի լոյս ընծայել Ճնտոյեան Յակոբ աղայն Բաղիշցի ... Աս որոյ 'ի յաջողութիւն ... ձեռնառու գտաւ և ...

Handwritten notes in the right margin, including the name 'Միսակ' and other illegible text.

Handwritten notes at the bottom of the page, including the number '77 61 192 13x16' and a reference to 'Digitized by Google'.

ւոր Յակոբայ Նալեան: 12-24, « Յուսէմէ սոացեալ առ անձն իւր »: 26-34 Կաղզուանցի Պօղոս վարդապետի ոտանաւոր գովեստ 'ի Սուլթան Սէլիմ և 'ի մահտեսի Տատ Առաքել ամիրայ: 34-36 'ի վերայ նոյն Տատ ամիրային գովեստ 'ի տաճիկ լեզու, ու յետոյ ողբախառն քերթուած մը 'ի վերայ Վրաստանի:

*Տետրակ Գանապարհորդութեան ընդ արևելեան Հնդկաստան. Թաշառ յիսուսեան աստեղաբաշխի ուղեւորութիւն 'ի Սիամ: Մաղկաբաղ հաւաքեալ 'ի զանազան պատմագրաց 'ի ձեռն Հ. Մասաթիա վարդապետի Փիւսկիւլճեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու: 1815:

*Տէմիրհիպաշեան (Ե.). Շահնազարեանի մը խղճին պարզ քննութիւնը 'ի հանդէս մրցանակաբաշխութեան 1870 տարւոյ Ա. Ն. և Շահնազարեան վարժարանին: Կ. Պօլիս, 1870:

*Տէր - Աբրահամեան. Հարևաքօտ պատմութիւն Հայոց պատկերազարդ: — Ընկերցարան: — Բաւնայի առաջ լեզուի: — Խոստով (Դոնի վրայ), 'ի տպ. Յովհ. Տէր - Աբրահամեան:

*Տէր - Աղեքսանդրեանց. Ընկերցարան: — Դասագիրք Ռուսաց լեզուի: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրավաճառանոց:

*Տէր - Դաւութեանց. Դասագիրք Ռուսաց լեզուի, Վեցերորդ տպ. փոփոխած, նորանոր վարժութիւններով դիւրացրած լեզուի ուսումը և գեղագրութեան օրինակներով լրացրած: — Մանկական աշխարհ: Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրավաճառանոց:

*Տէր - Ղեւոնդեան. Մայրենի լեզու: Առաջին տարի: Իններորդ տպագրութիւն, 1883:
— Երկրորդ տարի, եօթներորդ տպ. փոփոխած ու զանազան արձակ ու չափաբերական գրուածներով լրացրած:

Handwritten notes:
... միտքս ...
... 1855 ...
... 1852 ...
... 67

— Երրորդ և Չորրորդ տարի. չորրորդ տպ. ար-
մատականապէս փոփոխած և կազմած ազգային ներ-
քին կեանքից և պատմական անցքերից սոնուած
յօգուածներով, որոնք քաղուած են հայ հեղինակ-
ների երկատիրութիւններից:

Մայրենի լեզուի քերականութեան տարերքը, Եր-
կորդ և մասամբ երրորդ տարւոյ ուսուցման նիւ-
թը: Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրավաճառանոց, 1882:

*Տէր - Յակոբեանց. Ընկերցարան: — Աղօթա-
տետր: — Դասագիրք Ռոշուսց լեզուի: — Դործնա-
կան թոշարանութիւն: Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրա-
վաճառանոց:

*Տէր - Սարգսեանց. Երկրաչափութիւն Դիստեր-
վեզի: — Վայելչագրութեան օրինակներ: — Դասա-
գիրք գծագրութեան: Թիֆլիզ, Կեդրոնական և Կով-
կասեան գրավաճառանոց:

*Տէր - Ստեփանեանց. Սկզբունք քրիստոնեական
հաւատոյ: Թիֆլիզ, Կեդրոնական գրավաճառանոց:

Տէրն Սարուանդիքար և աշտման ասպետք: Le
Seigneur de Saravant, et les Chevaliers Teuto-
niens. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1872:

Տէրտէրեան (Հ. Ղուկաս Վ.): Տես
Բնագիտութեան տարերք:
Յովհաննա Տ'Արգ:
Ուսողութիւն:
Վահառականութեան (գիտութիւն):
Օդերեւութաբանութիւն:

Տըլաֆորի Եղծ աղանդոցն Լուսերի և Կալվընոյ:
Տրամախօսութիւնք վեց. Թարգմանեալք 'ի Միսի-
թարեան միաբանից: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղա-
զարու, 1844:

Տըբուր (Յ.) ծովամոյն: Երգեաց Արմենակ Սար-
գիս Յ. Պաշապանեան յաշակերտաց Ս. Մեսրով

պեան վարժարանի: Զմեռնիա, 'ի տպ. Արշարունայ
Արարատեան, 1852:

*Տիեզերագիտութիւն կամ ուսումն Աշխարհա-
գրութեան 'ի պէտս ազգային դպրոցայ: Յօրինեաց
Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Գա-
վաճեան, 1872:

*Տիեզերագիտութեան (տարերբ), ազգային վար-
ժարանաց համար: Երկասիրեաց Հ. Մեսրոպ Մա-
հակեան 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպ. սըր-
բոյն Ղազարու, 1881:

*Տիեզերական տարեցոյց վան 1873 թուակա-
նին Քրիստոսի և Հայոց ՌՅԻԳ: Յօրինեաց Կ. Կ. Ղա-
զարոսեան: Բ. տպագրութիւն ընդարձակ: Կ. Պօլիս,
1879:

*Տիկին Մոնսորոյ, վիպտանութիւն Աղեքսան-
դրի Տիւմա: Գաղղիարենէ թարգմանեց Կարապետ
Վ. Պաղճեան: Հատոր Ա և Բ: Կոստանդնուպօլիս,
1869:

*Տիւբանլու (Փեղեքս), Առաջիկայ Տիեզերական
Ժողովք. թարգմանութիւն Մխիթ. ուխտէն: Վիէն-
նա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1869:

— Յաղագս դաստիարակութեան: Վենետիկ, Ս.
Ղազար, 1852:

*Տիւզեան Պօլոս Պէյի ('ի մահ) գամբանական
Ճառ Հ. Մաղաբիտ վարդապետի Օրմանեան յԱն-
տոնեան ուխտէ: Ի Կ. Պօլիս, Տպագրութիւն և վի-
մագրութիւն Կեդրոնական, 1871:

*Տղայ Կրթելու վրայ Բարիզի գաղղիացի եպիս-
կոսոսին: Բնագրէն թարգմանեց Յ. Տէրոյենց: Կ.
Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Տէրոյենց, 1858:

*Տնային բժշկական մարմնամարզութիւն՝ քա-

→ Այլ շարքի պարտի, 16, դասակարգուած համար
ուսուող գրաւորագրի հիմնարկի շարքի 5 ... շարքում
1657 շարքի պարտի? շարքի համար 56

աասունըհինգ պատկերով : Թիֆլիզ , Կովկասեան գրավաճառանոց :

*Տնտեսական տեղեկութիւնք : Հարստութեան աղբիւրներն և անոր գործածութեան վերայ հարկաւոր տեղեկութիւնք : Աշխատասիրութիւն Նիկ . Մ . Զօրայեան : Կ . Պօլիս , 'ի տպ . Յովհ . Միւհէնտիսեան , 1849 :

*Տնտեսութեան (քաղաքական) սկզբունք , կառնիէ ժողէֆ դաղդիացուն : Բնագրէն թարգ . Կ . Ս . Իւթիւճեան : Կ . Պօլիս , 'ի տպ . Մասիս լրագրոյ , 1873 :

Տնօրէնութիւն մարդկային կենաց , « որ և կոչի Նոր առակք Սողոմոնեան , հանեալ 'ի հնդիկ ձեռագրէ վաղեմի ուրումն Պրամանի : Թարգմանեալ նախ 'ի լեզու անգլիացի , և անտի 'ի մեր բարբառ Սղայ Մարգարայ Շէհրիմանեանց ' առ 'ի պատիւ մտերիմ բարեկամի իւրոյ Աղայ Շամիրի Շամիրեանց , և 'ի յօգուտ և 'ի զբօսանս Հայկազեան բարեսէր ընթերցողաց : Բազմաջան աշխատութեամբ որբագրեալ անվթար ըստ իտալական թարգմանութեան 'ի Հ . Մինաս վարդապետէ Փասպարեանց Արթվինցուն 'ի Միտանոթենէ բարեյիշատակ Հօր մերոյ Մխիթարայ բարունապետի և աբբայի : Տպագրեալ ծախիւք նորին Աղայ Մարգարայ . յամի տեառն 1784 , 'ի Թրեսսո 'ի տպ . Հարց Մխիթարեանց » :

Տնտեսութիւն մարդկային կենաց , կամ առածք Սինեականք : Փոխեաց 'ի մերս Քէորդ Աւետ Զաքարեան Զուղայեցի բնակեալ 'ի Գեթաւիա : Վենետիկ , 'ի տպ . սրբոյն Ղազարու , 1848 :

Բ . Տպ . Վենետիկ , Ս . Ղազար . 1868 : 5

Տնօրինական տեղիք . « Տեղեաց տնօրինականաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի , որ 'ի սուրբ Երուսաղէմ և ընդ գաւառսն : Զպատմողաբարն ոտաշարեալ , զոր տեսեալ տէր Յովսէփ վարդապետ հրամանատար տեառն Եղիազար կաթողիկոսին Երուսաղէմայ , կամակցութեամբ տեառն Սուբիաս բարունապետի ետուն տպագրել 'ի փառս փրկագոր .

ծուծեան Գրիստոսի և 'ի պարծանս քրիստոնէսւ-
թեան հաւատոյս: Երախայրեցուցեալ առ Հոգևոր
տէրն. ընաբանիդ Պիլի. Տնօրինի թիւ Խ եղանակէ.
Խընդայի երբ անէին թէ գնամք 'ի յԵ՛րուսաղէմ:
որպէս մարգարէն ասէր. Տուն տեառն է ինքն Երու-
սաղէմ. Հասեալ լինէին ոտք մեր, առ դըրուսս քո
Երուսաղէմ. — Զքաղաքդ Աստուծոյ տեսնելու
Զփաճըս քո այ Երուսաղէմ » :

Երեմիա չէլէպւոյն ձեռքով ու ջանիւք հրատարա-
կուած երկու գրոց մէկն է, զորս կը յիշատակէ Գրի-
գոր Մարգուանցի 'ի յիշատակարանի Յայսմաւու-
րաց, զոր արդէն մէջ բերեր ենք (էջ 446). երեսուն և
մէկ երեսի մէջ ամփոփուած քերթուած մը, չնգե-
ասան պատկերօք սնօրինական տեղեաց որ յԵրու-
սաղէմ, ուր հեղինակն շարագրեր է յամի 1665 կամ
Հայոց ՌձԺԿ Թուականին, ինչպէս ինքն ալ վերջն-
թեր իջին մէջ կը յիշատակէ թէ « Ի սուրբ Երուսա-
ղէմ սա երգեցաւ Պէյազընծայեալ. — Յարկըն տէր
Եղիսյ » որ լուսարարն սրժանաւորեալ » . Պէյազ
ըստ Թուահաշուի է ՌձԺԿ Թուական Հայոց, որ եր-
կորդ ամ էր առանձին կաթուղիկսուութեան Եղիա-
զարու յԵրուսաղէմ: Իսկ սպագրութեան ժամա-
նակն յիշատակարանէն կը հասկըցուի, յորում կը
պատմուի թէ կաթուղիկոսին նուիրակը Կոստանդ-
նուպօլիս գալով, հոն սպագրել տուած ու Երու-
սաղէմ խրկած է. ու ետքը այս տողերը կը կարդա-
ցուին. « Էհպայ Գրիստոսի թուէք, — Եւ Զաջիմ 'ի
Հայս յիշեցէք. — Ի բարեացդ խնդրի բարիքն. — Միշտ
զբարին Յինէն մի ինայէք » : Հոս ալ Էնպայ Գրիս-
տոսի 1678 թիւը կ'ականարկէ, իսկ Զաջ իմ և Յինէն
Հայոց ՌձԻԷ Թուականը կը ցուցանեն :

Տողիկք 'ի Հ. Ս. Ալաճաճեանէ : Կ. Պօլիս, 1874 :

Տումար Լեւոնի : Տես Լեւոն մեծն :

Տրամաբանութիւն. « Գիրք Տրամաբանութեան
Սիմէօնի Զուղայեցւոյ գերիմաստ վարդապետի արա-
րեալ. և տպեցեալ... 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղա-
քի հրամանաւ նօրին պատրիարքի տեառն Յօհաննի.

յօրինեալ 'ի հոգեւոյս բազմարդիւն Գրիգոր մեծա-
ջան վարժապետէ Փէշարմալճեան: Յ' Երուսաղէմ, 'ի
գործարանի սրբոց Յակովբեանց, 1854:

*Տրամարանութեան ուսումն . Թարգմանեց
գաղղիերէն լեզուէ 'ի հայ աշխարհաբառ լեզու Մել-
քոն Պ. Փափազեան: Երուսաղէմ, 'ի սպ. սրբոց
Յակովբեանց, 1869:

*Տրամարանութեան տարերը Մելքոն Ճիւղայ
իտալացւոյն. բնագրէն Թարգմանեց Գաբրիէլ Գէոր-
գեան Փոթիշանցի, գպիր Սաղիմայ: Երուսաղէմ, 'ի
սպ. սրբոց Յակովբեանց, 1852:

*Տրամարանութիւն Ֆիզիքա Պօղոս վարժապե-
տի: Կ. Պօլիս, 1876:

Տես Իմաստասիրութեան տարերը:—
Ս ո աւ է:

*Տրապիզոնի Հայոց գաղթականութեան վրայ:
Գրեց Աբէլ վարդապետ Մխիթարեան: Կ. Պօլիս, 'ի
սպ. Մասիս լրագրոյ, 1857:

*Տրդատայ առանձնանալը, վերջին օրերն ու
մեռնիլը: Գրեց Հ. Կղեմէս Սիպիւեան 'ի Մխիթ.
ուխտէն: Վիեննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի
վանքը, 1851:

*Տրոզի (Յ. Մ.) Խորհրդածութիւնք յաղագս
քրիստոնէական հաւատոյ: Թարգմանեաց Հ. Գաբ-
րիէլ Վ. Այվազովսքի: Փարիզ, 'ի գրանոցի Ճ. Արա-
մեան Նիկոմիդացւոյ, 1854:

Տրովատոր, ողբերգութիւն. եւրոպական խա-
զերով: Ս. Պետերբուրգ:

*Տքնութիւնք և սիրոփանք հայրենասիրի. Խ. Պ.
Միսաքեան: Փարիզ, տղագրութիւն Արամեան,
1860:

*գրեցաւ Արթուր Գրիգոր: Տպագրուեցաւ և տպագրուեց և
ստորագրուեց 137 տպագրուեց և տպագրուեց
այսպէս թղթի վրայ: 16 x 11*

Տօմար կամ Տօմարագիրք. Ա. Տպ. « Տօմարաց գիրք՝ Հայոց, Հռոմայեցւոց և Պարզատօմար. ընդ որոց և Տալ Յովասափու, Մարմնախաղաց և Երազահան: Յ' Ամսդէլտամի, յամին Քրիստոսի 1668. Հայոց Թուոյ ՌձԹէ »: Յ' էջն 179 յիշատակարան յօրինողի. « Ի Թուականիս Հայոց որ ութհարիւրն է, — Ութսուն ու երեք 'ի նոյն յարաբարդեալ է, — Ոտնաչափ շինեցաւ այս յԱռաքելէ, — Վարդապետ կոչեցեալ Բաղիշէցիէ »: Յ' էջն 180 Մարմնախաղաց՝ այսպիսի խորագրաւ. « Իգնատիոսի արարեալ Մարմնախաղաց փորձիւ »: յորոյ 'ի վերջն՝ տպագրողն յաւելու. « Ժախմբ յընթերցողացդ անմեղագրելի առնել զմեզ 'ի սղալանացն. զի ոչ 'ի բազմաց օրինակաց ստուգեցաք՝ վասն զի ոչ գտանէին աստ. այլ 'ի միոյ օրինակէ որ ինչ գրեալ էր փոխադրեցաք աստ, որպէս և խնդրեալ ելև յոմանց »:

Բ. Տպ. Նոյն տարուան մէջ և նման խորագրով. որ Թէպէտ Ամսդերտամի անունը կը կրէ, բայց հաւանականաբար 'ի Լիվոնոյ կամ 'ի Կոստանդնուպօլիս տպագրուած է:

Գ. Տպ. « Տօմարաց գիրք ... Երազահան: Ի Վէնետիկ, յամին Քրիստոսի 1678. Հայոց Թուոյ ՌձԼԷ »: Յիշատակարանն. « ... Տպագրեալ 'ի Թուին Հայոց ՌձԼԷ, 'ի Վէնետիկ քաղաքի ... 'ի հայրապետութեան տեառն Եղիազարու սրբազանի կաթուղիկոսին և պատրիարքին Հայաստանեայց ... Այս առի օրինակ Ոսկան վարդապետէ որ տպագրեալ էր Մարտամ. ... »:

Դ. Տպ. « Տօմարաց գիրք ... Երազահան. 'ի Վէնետիկ, 'ի տպարանի Անդօնիօ Պօրտօլի. յամին Քրիստոսի 1696. Հայոց Թուոյ ՌձԽԸ »: Յիշատակարանն. « ... Տպագրեցեալ 'ի Թուին Հայոց ՌձԽԷ 'ի Վէնետիկ քաղաքի, ... 'ի հայրապետութեան տեառն Նահապետու սրբազանի կաթուղիկոսին և պատրիարքին Հայաստանեայց ... Այս առի օրինակ Ոսկան վարդապետէ որ տպագրեալ էր Մարգամ »:

Ե. Տպ. « Գիրք Տօմարաց ... Երազահան. 'ի հայրապետութեան տեառն Աղէկսանդրի Զուղայեցւոյ կաթուղիկոսի ամենից Հայոց. 'ի Մարչիլիայ քաղաքի. և Թոյսաբերութեան Հայոց ՌձԽԷ. յունիս տամ

տոյն ժամ. և 'ի Թուին Փրկչին 1708. յունիսի իմ » : Թէպէտև խորագրին մէջ Գաղղիոյ Մարտիլ քաղաքը կը յիշատակուի իբրև տեղի տպագրութեան, բայց հրատարակուած է 'ի Պօլիս. ինչպէս յայտնի կ'երևնայ յիշատակարանին հետևեալ խօսքերէն. « Աւարտեցաւ գրկուկս որ կոչի Յովասափի, 'ի Թվին Քրիստոսի ՌէձԹ, և Հայոց ՌձԾԸ. 'ի մայրաքաղաքն Ըստամպօլ, 'ի Թաղն Պէկօղլի կոչեալ 'ի Լաւ և ընտիր օրինակէ » :

Զ. Տպ. « Տօմարաց գիրք... Երազուհան, և երակ առնելու. 'ի հայրապետութեան տեառն Նաւապետի սրբազան կաթօղիկոսի ամենայն Հայոց. 'ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս, 'ի Թուականիս Հայոց ՌձԾԸ » :

Ի. Տպ. « Գիրք Տօմարաց Հայոց, Հռօմայեցւոց և Պարզատօմար. ընդ որոց և տալ մեծի Լուսաւորչին մերոյ. Մարմնախաղաց և հարուստ Երազահան, և այլ բանք պիտանիք... Տպեցեալ եղև 'ի մայրաքաղաքն Ստամպօլ, ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնի բազմահաւաք եկեղեցւոյն. յամին Քրիստոսի ՌէձԾԳ. Հայոց Թուոյ Ռձձ. 'ի ապարանի Գրիգոր դպրի Մարսըլանեցւոյ » : Յ'էջն 170 այսպէս նշանակուած կը գտնենք. « Երանելի Ոսկան վարդապետի օրինակէն է » : Ապա յ'էջն 179 այսպիսի խորագիր մը. « Երազահան զոր տաջեալ է Դանիէլ մարգարէն, վասն պէսպէս տեսակաց » :

Լ. Տպ. « Բուն Տօմար Հայոց և Հռօմայեցւոց, նաև Պարզատօմար. Ընդ որոց և տալ Յովասափու. Մարմնախաղաց. Երազահան. և այլ բանք պիտանիք » : Յ'էջն 352 գրուած է Թուականն տպագրութեան. « Վերջ 'ի Թուին 1189 » : Յետոյ նոր ճակատ, և գովեստի ոտանաւոր մը 'ի վերայ Ղուկաս Վանանդեցւոյ, և նոր խորագիր. « Ի զբօսանս Հայկազունեաց՝ րանասիրաց անձպնոց բարեաց : Յաշխատասիրութենէ չքնաղիմաստ Նուրիջանեան Ղուկասու դպրին Վանանդեցւոյ » : Յիշատակարանին մէջ. « Աւարտեցաւ գիրքս Տօմարաց, որ և կոչի Յովասափի... 'ի տպարանի տրուպ Աստուածատրոյ » :

Թ. Տպ. Ի Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպարանի Աստուածատրոյ, համանման ըստ ամենայնի ընդ նախ.

Սաղմոս գրոց հետ 'ի 1748, 1755, 1771, 1786, 1789, 1807 . . . :

X Տօմար կիւրղի երիցու. « Բսն Տուճար Հայոց
Տ. Պարզեցեալ աղիւսակօք՝ աշխատասիրութեամբ
նուստ ծառայ ամենից 'ի Տէր կիւրղէ Սերաստեան
'ի գեղջէ Հրեշտակապետաց բանից: Տպեցեալ ար-
դեամբք բարեպաշտօն և ազնուազարմ՝ Հովուեանց
զատէիցն 'ի փառս Աստուծոյ, և 'ի զուարճութիւն
Ճանկանցն Հայաստանեայց. 'ի Թուի Փրկչին 1760 և
Հայոց 1209, 'ի նաւասարգի Կ » : Տպարանի անուեր
յիշատակուած չէ: ԷՉ 104

Տօմար Վանանդեցւոյն. « Համաձայնութիւն
հնգետեակ ամսոց Հոսմայեցւոց, Ազարիայ, Հայոց,
Հրէից և Տաճկաց: Եւս չըջան մշտնջենաւոր՝ տարե-
կան զեկուցմանց, այլ և Հին և Նոր Տօմարի Զատ-
կացն սահմանաց. 'ի զբօսանս մերազնեայ Տօմարասէր
եղբարց: Եարեցեալ 'ի Յօհաննիսեան Մատթէոսէ,
և յօրինեցեալ յապիրատ Նուրիջանեան Ղուկասէ
Վանանդեցւոյ: Տպիւք և ծախիւք Թօմայ եռամեծ
վարդապետին, և վանիցն Գողթնեաց սրբոյ Խաչին
սրբափայլ Եպիսկոպոսին: Յամի տեառն 1698. յ'Ա
մբարեբրամ » :

Տօմար նոր կամ Գրիգորեան. « Տօմար Գրի-
գորեանն. Յաւիտենական: Որ եղև իշխանութեամբ
հզօր սրբոյ Փափոյի և այլ Թագաւորացն: Կազմեցաւ
'ի մեծն Հոովմն. 'ի քաղաքն սրբոց առաքելոցն 'ի
ԹՎ. ՌԵԳԻ. Romæ, ex typographia Dominici Basæ,
MDLXXXIIII » . Ի վերջնութեւր երես երկրորդ
Թերթին այսպիսի յիշատակարան մը կը գտնենք.
« Եւ զիս զաշխատողս զսէր Յովանէս Տէրզնիցին. և
զվերակացու գործոյս զպարոն Սուլթանշահն յա-
ղթս ձեր սուրբ յիշման արժանի առնէք աղաչեմք
զձեզ » : (Նման խօսքերու ուրիշ շատ տեղ ալ կը
հանդիպինք) : Յիշատակարանն. « Թարգմանեցաւ
տօմարս և տօնացուցրս 'ի լատին լեզուէ 'ի հայի, և
տպագրեցաւ 'ի նոյն քաղաքն 'ի մեծն Հոովմ, առ
ոսս գլխաւոր առաքելոցն սրբոցն Պետրոսի և Պօ.

X օտարիցն ի կայսրացոյցն արդն էզրուստի օտարն յայտնայ Տօմարի
յոյ օրհանուր խոթեմք. ամ կայոց : եւ ի զայս քաղաքի արդ ԷՄԻ
օտարն թե աշխարհ Գլխաւորաց վարդապետից : Ի Գաւրապետ
յօովմ Գրիգ. Նոստուսու օտարն արժանուր Կայսրոսի արժան
յայտնայ Անտիպա վարդապետի

զոսի. հրամանաւ սուրբ Փափին ԳԺ Գրիգորի: Եւ
'ի հովուապետութեան Հայոցն 'ի Հռովմ վարդինար
Սանթա Սէւէրինն 'ի վերակացոյ անտեսութեան
սարոն Սուլթանշա՛ Թուխաթցոյն զոր Խանկն Մար-
գանտոն կոչէ՝ ձեռնատուութեամբ տէր Յովա-
նէս Տէրզնցոյս և թելագրութեամբ որդս իմս խա-
չատուրին 'ի վայելումն ամենայն հայկազան ու-
սումնասիրաց: Այլ և եղև տպագրութիւն սորա 'ի
թվ. Քրիստոսի ՌՅԳ, զոր Հռովմէացիք վարին. և
Հայոց մեծաց ՌԼԳ. և Սարկաւադին Շ. առաջի շրջա-
նին. և Յունացն որ են Հռոմք ՌՅԳ. և Երրանցոյն
ՌՅԺԳ և Ասորւոյն ՌձԺ. յամուոյն Հռովմէյացւոց
հոկտեմբեր իէ. Հայոց մեծաց՝ հրոտից ժի. Սարկա-
ւադին՝ Սահմի ժի. Յունաց՝ հոկտեմբեր ժի. Երրան-
ցւոց՝ մէհրըւան ի. Ասորւոց՝ թշրին կտիմ ժի. Իյօրն
շար. Ի իի ժամն. և յայսմ աւուրս է արեգակն 'ի
կարիճն ի տարաճան, և 'ի գիր այիփ և բենիցն 'ի
յոն : Յ'էջն 38 այս ծանօթութիւնս գրուած է.
« Մի մեղադրէք եզբարք, զի առաջին արուեստն է »:

*Տօմար ընտանեկան 1858-59-60, տարիներուն:
Աշխատասիրութիւն Մխիթարեան Միաբանից :
Վիէննա, Պաշտպան Ս. Աստուածածնի վանքը:

*Տօմար ընտանեկան 1874-1875 թուի. (առա-
ջին նուէր հայ տիկնանց): Հատոր Ա: Աշխատասիրեց
Տ. Սրբուհի Ա. Երիցեանց: Թիֆլիզ. 1874, 'ի տպա-
րանի գլխաւոր կառավարութեան Փոխարքային կով-
կասու:

Տօնացոյց. « Տօնացոյց և Աւետարանացոյց, կար-
գաւորութիւն և հրահանգ տէրունական տօնից: Զոր
կարգեալ և սահմանեալ Իսահակայ հայրապետի
ըստ արարողութեանցն Հայաստանեայց. 'ի հայրա-
պետութեան տեառն Նահապետի սրբազան կաթու-
ղիկոսի. զոր առ 'ի մէնջ յոյժ խնդրոյ գտաւ ըստ
այսմ Տօնացուցիս. զոր աւետարանքն և մարգարէա-
կանն և Պօղոսի գիրքն և այլն. գլխովն և համարովն
գրեցու որպէս Աստուածաշունչի միջումն եգեալ
են. որ յորժամ կամենաս յաւուր պատշաճին, թէ

գիրքն թէ աւետարանն որում գլխի էն, կամ քանի
համարումն է գիրաւ գտանի 'ի մէջ Աստուածա-
շունչին: Դարձեալ լուսանցի բախումն թղթի հա-
մարքն է. լաւ օրինակէ և զտպագրոյս յիշեա. 'ի
ԹՎին Հայոց ՌՃԾ. Ի Կոստանդինու Պօլիս » : Ի յի-
շատակարանին. « ... Ետ կարողութիւն հասուցա-
նել 'ի կատար... զգիրքս ... 'ի հայրապետութեան
տեառն Նահապետի ամենայն Հայոց կաթողիկոսի,
և առաջնորդութեան սրբոյ Երուսաղէմի տեառն Մի-
նասոյ. և պատրիարքութեան մայրաքաղաքիս Կոս-
տանդնուպօլսոյ Աւետիք վարդապետի. 'ի ԹՎակա-
նիս Հայոց ՌՃԾԱ, յամսեանն մայիսի » :

Բ. Տպ. « Տօնացոյց ... Հայաստանեայց: Այլ
եւս եղաք 'ի միջի սորին Այսմուռուրաց Ճառնն ըստ
ցուցակի յաւուրցն, զի խնգրուացն գիրաւ գտանի-
ցի: Արդ 'ի սկիզբն եղև տպեցման սորին բարեխօ-
սութեամբ սրբոյն Մինասոյ զօրավարին. 'ի Թուա-
կանիս մերում ՌՃՀԱ, ... 'ի տպարանի Կարապետի
որդի արուպ Աստուածատրոյ » : Յիշատակարանն կը
յաւելու. « ... Առեղերեցաւ 'ի մայիսի ամսոյ է 'ի
քաղաքն Բուզանդիա ... յիշեցէք զմահտեսի Ղարա-
խանն և զպարօն Յարութիւնն. որ բազում ընչիւք և
մեծաւ ջանիւ ետուն տպել զգիրքս զայս » :

Գ. Տպ. « Տօնացոյց ... զօրաւարին. 'ի Թուա-
կանիս մերում ՌՃՀԲ ... 'ի տպարանի Աստուածա-
տրոյ » : Յիշատակարանն. « Առեղերեցաւ 'ի Թուա-
կանիս մերում ՌՃՀԲ. 'ի դեկտեմբերի ամսոյ Ժ. 'ի
քաղաքն Բիւզանդիա, 'ի տպարանի մահտեսի Աս-
տուածատրիս ... յիշեցէք զպարօն Դանիէլի որդի
զտիրացու Մովսէան, որ բազում ջանիւ և մեծաւ
ընչիւք ետ տպել զգիրքս զայս » :

Դ. Տպ. « Տօնացոյց և աւետարանացոյց: Կար-
գաւորութիւն և հրահանգ տէրունակսն ածնից: Զոր
կարգեալ և սահմանեալ Իսահակայ հայրապետի՝ ըստ
արարողութեանցն Հայաստանեայց. և սյժմիկ տպա-
գրեցեալ 'ի Թուին Հայոց 1189, 'ի Կոստանդնուպօ-
լիս քաղաքի » : Ի վերջին երեսն յիշատակարան.
« ... Աւարտեցաւ 'ի լաւ և ընտիր օրինակէ տպումն
գրքիս այսորիկ՝ որ կոչի Տօնացոյց ... 'ի տպարանի
արուպ Աստուածատրոյ » :

Տպագրոշիւնք Վենետիկոյ. « Տօնացոյց և աւե-
տարանացոյց, և կարգաւորութիւն և հրահանգ տե-
րունական աստից: Զոր եգեալ և սահմանեալ է սըր-
բոյն Սահակայ Պարթեւի հայրապետին: Զոր ա-
ռեալ 'ի նմանէ նախնիքն մեր հասուցին 'ի մեզ: Տը-
պեալ յամի աեառն 1782, և 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԼԱ:
ի Վենետիկ, 'ի ապ. Գեմետրեայ Թէոդոսեանց »:

Միւս այլ տպագրութիւն 'ի 1807, կրելով զԹուա-
կան առաջնոյն:

Տօնացոյց մշտնջենաւոր ըստ նորոյ տուժարին:
Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1848:

Տօնացոյց Սիմոն կաթողիկոսի. « Տօնացոյց,
նախապէս կարգեալ և սահմանեալ սրբոյն Սահա-
կայ Պարթեւին հայրապետին Հայոց, ըստ աւան-
գութեան Հայաստանեայց սրբոյ եկեղեցւոյ: Ար-
գէն վերստին նորոգմամբ 'ի յերկուս հատորս բա-
ժանեցեալ. աշխատասիրութեամբ տեսան Սիմէօնի
յոգնաջան և սրբազան կաթողիկոսին ամենայն Հա-
յոց. և նորին հրամանաւ տպագրեցեալ 'ի սուրբ և
յաստուածակերտ աթոռս Էջմիածին, 'ի նորահաս-
տատ տպարանի սրբոյն Փրիգորի Լուսաւորչին մերոյ.
յամի Փրկչին մերոյ ՌՉՀԴ. և 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԻՊ »:
Թէքն 22. « Տօնացոյց. Առաջին հատոր, որ ունի զա-
մենայն տօնս և զպահս սրբոյ եկեղեցւոյս Հայաստա-
նեայց, հանգերձ պատճէնիւքն իւրեանց. և զուցանէ
զանշարժան և զշարժականսն ըստ կանոնի Առաջնոյ
Տօնացուցին մերոյ: Օգնեա Հոգիդ սուրբ տատուած,
և զըսկսեալս մեր՝ խաղաղութեամբ հասոյ յաւարած »:
Թէքն 544 'ի վերջաբանին. « ... Ահա հինգ ամ է
յորս աշխատիմք և 'աքնիմք, զի զարհեստս զայս 'ի
ձեռն բերցուք և հաստատեցուք 'ի սուրբ Աթո-
ռոջս... զոր և հաստատեցաք իսկ Աստուծով: Յօ-
րում ապեցաք նախապէս զքանի հատ Սաղմոսս. որ
զահասութիւնս շատ ունէր նկատմամբ սպեցմանն:
Երկրորդապէս ապեցաք զփոքրիկ գիրք Աղօթից. և
ևս փորձելոյ աղագաւ զպարագայս գործոյս, որ Թե-
պետ հասուն էր քան զսաղմոսն, սակայն և ևս ու-
նէր զահասութիւնս ոմանս՝ որքան առ գործս այս:

Handwritten notes at the bottom of the page, including the number 52369 and a Google logo.

Ապա երրորդապէս տպեցաք զՏօնացոյցս զայս որ Աստուծով քան զնոսա հասուն է և կատարեալ » : Յիշատակարանին մէջ ալ . « ... Կատարեցաւ տպումն նորափայլ գրքոյս որ կոչի Տօնացոյց ... 'ի վերատեսչութեան սրբոց անօրինականաց տեղեացն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ' տեառն Պօղոսի քաջաշուն վարդապետին Վանեցւոյ : Եւ 'ի գիտողութեան ... Կոստանդնուպօլսոյ , միանգամայն ծայրագոյն Եռւիտակին սրբոյ Էջմիածնի ... տեառն Զաքարիայ , ... 'ի Թուոջ Փրկչին մերոյ ՌԶԶ և 'ի Թուոջն մերում ՌՄԻԻ ... 'ի սուրբ Էջմիածին ... Յիշեալիք զՏոգեծին որդեակն սրբազանիւ մերոյ զԻսահակ եպիսկոպոսն Գեղամացի , որ յամենայնի կարգաւորիչ և անօրինիչ է գործոյս , և գործավարացն նորին , անձանձիր աշխատեցմամբ : Ընդ նմին և զտիրացու Յարութիւնն Էջմիածնեցի , որ է փորագրող և օժանդակող բոլորից գրոց . պատկերաց , խորանաց , կանոնաց և այլոց ծաղկանչից . նաև տպող գրքոյս . . . Արժանի է յիշման և Շոթօթեցի Մկրտիչ արքեպիսկոպոսն , որ իբրու նախկին հեղինակ եղև գործոյս այսորիկ ' որքան առ փորագրութիւնն 'ի պողովատեսայս : Եւ և ... Գրիգոր աղայն Զուղայեցի 'ի Հինա բնակեալ ... Խօջաջանեան Զաքիկեց . . . Քանզի գործս այս ' բոլորովին պարագայիւքն և բնաւիւք ծախիւքն վերոյիշեալ բարեպաշտի ... յառաջանայ ձրիապէս » :

Բ. Տպ . « Տօնացոյց ... եկեղեցւոյ : Եւ զկնի յոգնաջան աշխատասիրութեամբ տեառն Սիմեանի սըրբազան կաթողիկոսին 'ի յերկուս հատորս բաժանեցեալ , և յաստուածակերտ աթոռն սուրբ Էջմիածին էր սպագրեցեալ : Արգենիս ' ըստ նմին օրինակի 'ի վեհափառ հայրապետութեան տեառն Դուկասու . . . հոգեպարգև հրամանաւ գերահրաշ գիտնականի տեառն Դանիէլի սրբազան արհիեպիսկոպոսի , և արժանաժառանգ նորապսակ աստուածաբան պատրիարքի , որ յարքայանիստ Կոստանդնուպօլիս մայրաքաղաքի , վերստին եղև տպագրեցեալ . յամի փրկչին մերոյ 1799 , և 'ի Թուին Հայոց ՌՄԻԸ , 'ի տպարանի Յօհաննիսեան Պօղոսի » : Յիշատակարանն . « ... Կատարեցաւ 'ի Թուոջ փրկչին մերոյ 1802 , և 'ի Թուոջն մերում ՌՄԵԱ . . . որոյ մինչև ցերրորդս այս ամ 'ի

լրացմանէն յետո նահանջելոյն առիթն եղև յոգնա-
տաժան արդի ապեցեալ ճաշոց գրքոյն ներամու-
ծիլն » :

Տօնացոյց տարեկան « ըստ նոր տոմարին . վասն
ամի տեառն ԲՉԶԸ - 1778, և Հայոց Թուակահանին ԹՄԻԸ,
1227. արարեալ մասնաւորապէս վասն Հայոց բնա-
կելոց քաղաքաւ 'ի Թրանսիլվանիայ ընդ կայսերա-
կան տէրութեամբ Գերմանացոց . ըստ հրամանի
եպիսկոպոսի տեղւոյն և ըստ գործածութեան նոցին
Հայոց : Յորում ցուցանին ամենայն ազնիւ ազգիս մե-
րոյ հանդերձ պատշաճեալ շարահանօք . այլ և ծո-
մապահք ըստ ընկալեալ սովորութեան նոյն երկրին :
Եւ եւս ժամք ծաղման և մտից արեգական ըստ հա-
շուի դաւառին Թրանսիլվանիոյ . և ժամք ծննդեան
և լրման լուսնի և քառորդաց նորա : Ի վերջոյ յա-
ւելան ժամանակագրութիւն ոմանց դիտելի իրաց .
այլ և արժողութիւն սակոց և շահ գրածոց, նաև
տօնավաճառք ոմանք (այս ինքն շօքօտօլք) առ 'ի դի-
րութիւն վաճառականաց Հայոց Թրանսիլվանիոյ : Ի
Թրեստէ . 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց, հրա-
մանաւ և արտունութեամբ կայսերական հրովար-
տակին » :

Տօնացոյց վասն Հայոց բնակելոց յԱռտեալ : Վե-
նետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1824 :

Տօնացոյց ըստ արարողութեան սրբոյ Հայաստա-
նեայց եկեղեցւոյ կարգեալ և պատշաճեալ : Երու-
սաղէմ, 'ի տպ. առաքելական աթոռոյ սրբոց Յակով-
բեանց, 1868 :

Տօնացոյց. Հատոր Ա. Տօնք, պահք և ընթեր-
ցուածք : — Հատոր Բ. Շարականք և տեղափոխու-
թիւնք ամից : Օրթագիւղ, 'ի տպ. Պօլոսի Արա-
պեան Ապուլէիցւոյ, 1828 :

Տօնացոյց. « Որ է ցուցակ ամից և եկեղեցական
արարողութեանց Հայաստանեայց սուրբ եկեղե-
ցւոյ » : Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնաի-
սեան, 1849 : Փալաֆեան տպարան, 1870 :

*Քաղաքի վե քաղաքացիական թանգարանի
և գրադարանի - - - - - արքայոց իւրօր ամսի
Քաղաքացիական 1864 5296 14716*

*Տօնացոյց. ուսումնական խորհրդակցութեամբ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնսիսեան, 1885:

*Տօն - Քիշօմ. Չէրուանթէս սպանիացի անուանի վիպասանին գործը. Թարգմանուած Սահակեան վար. Ժարանի սաներէն մին: Կ. Պօլիս, 1874:

*Տօրա, սիրային վէպ մը. երկուսիրեց Նշան Միր. զայեան: Չմիւռնիա, 'ի տպար. Տէտէեան եղբարց,

1874: աւելի ճշտօրէն, ինչէն ու - Լու Սեւեթոս հանձնեց Երևանէն ի Երևանի Երկրորդ թիֆլիզ. Յովհաննու Միւհէնսիսեան - 1866 թ. 10/15

* Բաֆֆի (Մէլիքզադէ): Փոռնը. մասն Առաջին և Երկրորդ: Թիֆլիզ, 'ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ. 1880: — Խամայի մէլիքոսրիաները. պատմական հետազօտութիւնք Հայոց պատմութեան ետքի Ժաւ մանկներու: Թիֆլիզ, Կովկասի կառավարչ. գլխ. կառավար. սպարանում, 1882: Տես Դաւիթ բէգ: — Խենթը: — Ոսկիէ աքաղաղ: — Ղարաբաղի աստղագէտը:

Բամբոսն. Մայրական դաստիարակոչքներ. Թարգմանութիւն Շահրուգազեանցի: Թիֆլիզ, 'ի տպ. Մարտիրոսեան, 1882:

Բաւ համար Երևանի, Բաւ/Երևան ու զարգացող գրք. Գրութեան Թանգարան, Երևանի Բաւ/Երևան

Յանկ կտակարանաց: Փեթրպուրկ, 1819:

Յանկգիրք. « Անուամբ Աստուծոյ Հօր և Որդոյ և Հոգւոյն սրբոյ: Գրքոյկս որ կոչի Յանկգիրք նոր կտակարանին. որ պարունակէ յինքեան զբանս ու մանս երեւելիս, եղեալ ըստ այբուբենական կարգին հանգերձ համարաթուով գլխոյն և համարոյն առ նատմանց: Այլ 'ի գիւրապէս գտանել զոր ինչ և ինչքեացէ ոք բանս 'ի սուրբ նոր կտակարանին »: Յիշատակարանն. « ... Ինչ որ լինի 'ի տէր, յիշեալ յորո՞թս քո՞ զնչին ձեր ծառայ Պաղտասար զպիր: Արդ եղև կատարումն տպեցման սորին 'ի Թուրք Հայոց ԽՄԲ. յորն որոյ վաղուեան օրն էր փառաւոր համարձուցմն Քրիստոսի ... 'ի սպարանի տիրացու

սեպտեմբեր 1866 թ. 13 1866 52 117 1/2 X 5/16

Յովհաննէսի որդւոյ հանգուցեալ մահտեսի Աստուածաաւուրի» : Բջ 176 16X21

*Յաւոց խղիկը կամ Գիւղուրկ. վիպասանութիւն. Թարգմանութիւն Հ. Ներսէս Վ. Շիւքիւր, 'ի Մըխիթ. ուխտէն : Վիեննա, Պաշապան Ս. Աստուածածնի վանքը, 1860 :

*Յոյցը Աստուծոյ : Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1860 :

Յուպ քահանայից. « Որ ուսուցանէ խոստովանահարց' բարեգրգապէս և ըստ կանոնի խոստովանեցուցանել զխոստովանորդիսն և գնել 'ի վերայ նոցա զօրեղ սպեղանիս ապաշխարութեան, և այլոց իրաց պիտանացուաց : Հաւաքեցեալ 'ի սրբոց մատենից աստուածայնոց և 'ի սրբոց վարդապետաց իմաստնոց. 'ի ձեռն Պօղոս և Եթ. քահանայի Կաղզվանցւոյ. ըստ խնդրոյ ազնուազարմ Միրիճանեան Ենարհք Մկրտիչ աստուածասէր ամիրայիս. որոյ և արդեամբքն իսկ տպեցաւ, 'ի փառս Տեառն և 'ի յօգուտ խոստովանահարց և խոստովանորդւոց : Տպեալ հրա մանաւ տեառն Զաքարիայ ազգասէր և բարեկարգ պատրիարքի 'ի Կոստանդնուպօլիս. 'ի ներ մայր գարատանս Հայոց » : Յառաջարանէն ետքը նշանակուած է նաև տպագրութեան թուականր. « յամի ԽԾԽ և սեպ. Ժ » : Յիշատակարանին մէջ ալ տպագրողն « Մատթէոս նուաստ գպիր » :

Յուցակ հայերէն ըրաղամին. « Փոքր տետրակ յորում բովանգակին թուանշանք սկսեալ 'ի միոյ մինչև 'ի 27899 » : (Թուի տպագիր Պօլսոյ) :

Յուցակ աւուրց լուսնի, որ է պատկեր տարեկան շրջաբերութեան լուսնի ըստ իւրաքանչիւր աւուրց ամսոյ : Վենետիկ, Սուրբ Ղազար :

Փարիոլա կամ Ստորերկրեայ գերեզմանաց եկեղեցի : Վէպ Ուայզմէն ծիրանաւորի անգղիացւոյ : (Թարգմանեալ յաշակերտաց չորրորդի Դասու Ռա

վայելէան վարժարանին) : Վենեաիկ , 'ի տպ . սրբոյն
Ղազարու , 1857 :

*Փալարաշեան . Աշխարհագրութիւն պատկերա-
զարդ : Կ . Պօլիս , 'ի տպ . Արամեան , 1880 :

— Թոռագիտութիւն համառօտ : Կ . Պօլիս , 'ի տպ .
Արամեան , 1880 :

*Փախուստ դրան մօտ . Թասերական գործ :
Տփխիս , Կեդրոնական գրավաճառանոց , 1882 :

*Փայտեայ խաչ . Բարոյական վէպ . յունարենէ
Թարգմանեց Մալաքիա Պ . ՅարուԹիւնեան : Զմիւռ-
նիա , 'ի տպ . եղբարց Տէտէեան ?

Փասքալ տես խորհրդաճուժիւնը :

*Փարիզն յԱմերիկա . հեղինակուԹիւն Ե . Լա-
պուլէյ գաղղիացւոյն : Բնագրէն Թարգմանեց Ք .
Մսերեան : Հասարք Ա և Բ : Զմիւռնիա , 'ի տպ . Տէ-
տէեան եղբարց , 1876 :

*Փարիզ տպուած Արևմուտք անուն լրագրին
15երորդ Թուոյն մէջ Ս . Ոսկանեանի մէկ յօդուա-
ծին որ կը սկսի « Պօլիս տպուած կէս Թերթ մը ան-
ցաւ մեր ձեռքը » և այլն , ընդգէժ պատասխան մը :
Մ . Գ . Տ : Կ . Պօլիս , 'ի տպ . ՅարուԹիւն Մինասեան ,
1859 :

Փարիզու արքեպիսկոպոսին (պատուիրանա-
գիր) առ ուխտ և հաւատացեալս իւրոյ վիճակին :
Թարգմանեաց Հ . Գարրիէլ վարդապետ Այվազովա-
քի , 'ի Մխիթարեան ուխտէն , Տեսուչ Մուրատեան
վարժարանին : Փարիզ , 'ի տպ . Շիլէրայ , 1852 :

Փարպեցի Ղազար և գործք նորին . պատմական
և գրական քննութիւնք . Գրիգոր Խալաթեան : Մոս-
կուա , 1883 :

Փաւստոս տես Բուզանդ (էջ 117 , 557) :

Փեղրայ, ողբերգութիւն Իասինի. Թարգմանեաց 'ի չափս հայկականս Հ. Եղուարդ Հիւրմիւզ, արքեպիսկոպոս Երրակայ, 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1870:

Փեղրոսի ազատագրին Աւգոստեայ ինքնակալի Առակք զոր 'ի լատինականէն փոխեաց 'ի մերս Եղուարդ Հիւրմիւզեան արքեպիսկոպոս Երրակայ 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1855:

X

*Փելիքս եւ Պաւլինէ, կամ Ժուրա լերան տակի գերեզմանը. վիպասանութիւն պատկերազարդ: Իտալերենէ Թարգմանեց Գրիգոր Թորոսեան: Փարիզ, Արամեան տպագրութիւն, 1859: 192 11x17

*Փեռնանդ Գորդէզ կամ Մէքսիկոյի առնուիլը. Իրբև շարունակութիւն Քրիստափոր Կոլումբոսի. աշխատասիրութիւն Հ. Կղեմայ Վ. Սիպիլեան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիեննա, 'ի տպ. Մխիթ. 1851:

*Փէրոնէ. Յիսուսի տեառն մերոյ և Փրկչին Մարգերութեան խորհրդոյն վերայ խօսակցութիւն: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1854:

Փրիստփայլութիւն « ըստ անստերիւր և անսայթաք վարդապետութեան սրբոյն Թովմայի. բաժանեալ 'ի չորս հատորս: Զոր արարեալ է հօր Անտոնի Կովչնոյ Լիմովկեցւոյ, Աստուածաբան վարդապետի Փարէզ քաղաքի: Հատոր Առաջին: Տրամաբանութիւն: Թարգմանեալ զգուշութեամբ ըստ հայկազեան լեզուիս ոճոյ 'ի Հ. Վրթանէս վարդապետէ Ասկերեանց Կոստանդնուպօլսեցւոյ, յաշակերտէ Մխիթարայ վարդապետի մեծի արքայի: Եւ տպագրեալ ... յամի տեառն 1751. 'ի Թուականութեանս Հայոց ՌՄ: Ի Վենետիկ, 'ի տպ. Որլանտեան Ստեփաննոսի, հրամանաւ մեծաւորաց »:

- Հատոր Բ. Առաջին մասն Բնաբանութեան:
- Հատոր Գ. Երկրորդ մասն Բնաբանութեան:
- Հատոր Դ. Բարոյական, և Համաբնաբանութիւն:

X → *Գրքի մասին ավելի տեղեկաց. Երրանայի և Արամեանի մասին. հարկաւոր է. ինքնաշարժի քննարկարար, Արամեանի. 1874. ավելի տեղեկաց. ինքնաշարժի մասին. հարկաւոր է. ինքնաշարժի քննարկարար, Արամեանի. 1874. ավելի տեղեկաց. ինքնաշարժի մասին. հարկաւոր է. ինքնաշարժի քննարկարար, Արամեանի.*

*Փիլիսոփայութեան պատմութիւն. երկասիրութիւն Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1868:

*Փիլիսոփայութիւն համառօտ, կամ Սկզբունք Հոգեբանութեան, Տրամաբանութեան, Բարոյականի և Ինչական Աստուածաբանութեան. երկասիրութիւն Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Կ. Պօլիս, 1868, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան: Տես Իմաստասիրութեան տարերք:

*Փիլոյեանց, Սոփերք: Թիֆլիզ, Կովկասեան գրաւաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

Փիլոն եբրայեցի. « Փիլոնի եբրայեցւոյ բանք երեք չեւ 'ի լոյս ընծայեալք: Ա. և Բ. Յաղագս Նախախնամութեան. Գ. Յաղագս Կենդանեաց. 'ի հին թարգմանութենէ եղելոյ 'ի յոյն բնագրէ 'ի ձեռն սրբոց թարգմանչաց մերոց, յեղեալ 'ի լատին բարբառ. աչխատասիրութեամբ Հ. Մկրտիչ վարդապետի Աւգերեանց: Տպագրեալ ... 'ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, յամի 1822. ՌՄՀԱ:

Philonis Judæi Sermones tres hactenus inediti, I et II de Providentia et III de Animalibus. Ex armena versione antiquissima ab ipso originali textu græco ad verbum stricte exequuta, nunc primum in latium fideliter translati per P. Jo. Baptistam Aucher Ancyrarum monachum armenum et Doctorem Mechitaristam. Venetiis, typis Cœnobii PP. Armenorum in Insula S. Lazari. MDCCCXXII. Superiorum permissu.

Ի Յառաջաբանին թարգմանիչն. «... Առ այժմօրոյ թկալք տպագրել հայերէն և լատիներէն զերիս ճառս հետաքնինս, իմա զերկուս յաղագս Նախախնամութեան, և զերրորդն վասն Կենդանեաց, որք պակասէին յարեմոտս, վասն որոյ և փափաքելի էին առ հնասէրս յարեմտեայց: Ըստ նմին օրինակի խորհիմք առնել և զայլ գործս Փիլոնի գտեալս առ մեզ, և հպակասեալս առ յոյնս և լատինս. զոր օրինակ են խնդիրք և լուծմունք 'ի գիրս Լինելութեան, այսինքն

Մենդոց, և 'ի գիրս Ելից, որպէս և ճառք 'ի Սամփսոն, 'ի Յովնան, և 'ի տեսիլ Երից մանկանց՝ այս ինքն հրեշտակաց երևելոց Ագրահամու: Իսկ որ ինչ կայ արտաքոյ այսոցիկ 'ի հայերէն մատեանս, գտանին տպագրեալ արդէն յարևմուտս՝ յուհարէն և լատիներէն ... որպիսի են ճառքն յաղագս Քահանայիցն, յաղագս Բագնին (կամ սեղանոյն) իրաց, և յաղագս Տասն բանից կամ պատգամաց, և կեանք իմաստնոց (կամ վարք նահապետաց սրբոց), և յաղագս աստուածային օրինացն Այլարպնու(թեան, և Տեսական՝ կամ ճառ յաղագս Եստեանց: Թող զի կան և 'ի յոյն և 'ի լատինն այլ քանի մի ճառք, որք պակասին 'ի մեր օրինակս. մինչև ըստ Ժամանակին լցին 'ի լրագոյն օրինակաց, որոց փափաքեմք ։

Փիլոնի երրայեցոյ Մնացորդք 'ի Հայս. որ են մեկնու(թիւն Մենդոց և Ելից. ճառք 'ի Սամփսոն, 'ի Յովնան, և յերիս Մանկունս կամ 'ի Հրեշտակս: Ի հին թարգմանու(թեանէ եղելոյ 'ի յոյն բնագրէ 'ի ձեռն սրբոց թարգմանչաց մերոց, յեզեալ 'ի լատին բարբառ աշխատասիրու(թեամբ Հ. Մկրտիչ Աթոռա կալ վարդապետի Մխիթարեան Աւգերեանց: Տպագրեալ ... արդեամբք և ծախիւք պարոն Աղէքսանդրի Ռաֆայելի Ղարաման: Ի Վենետիկ, 'ի վասս սրբոյն Ղազարու, յամի 1826, ՌՄՀն:

Philonis Judæi Paralipomena Armena. Libri videlicet quatuor in Genesin; libri duo in Exodum; Sermo unus de Sampson, alter de Jona, tertius de tribus Angelis Abraamo apparentibus. Opera hactenus inedita, ex armena versione antiquissima, ab ipso originali textu græco ad verbum stricto exequuta sæculo V; nuuc primum in latium fideliter translata per P. Jo. Baptistam Aucher, Vic. Gen. Congreg. Mechitaristarum Venetiis, typis Cœnobii PP. Armenorum in Insula S. Lazari. MDCCCXXVI. Superiorum permissu.

Գրքին վերջը գրուած արքունի գրքին յիշատակարանը. « ... Յամին եօթնհարիւրերորդի քառասներորդի հինգերորդի թուականիս Հայոց, եղև գրու(թիւն այսմ տառի. զոր է ոգեալ մեծ իմաստասիրին Փիլոնի միանգամայն եօթն գլխոցն 'ի միասին եղելոց՝

*Քանդած օճախ, կօմետիա երեք արարուածով-
հեղինակութիւն Գ. Սունգուկեանցի: Տփխիս, 'ի
տպ. Մարտիրոսեան, 1882:

*Քանի մը դիտողութիւններ Էջիածնայ կա-
թողիկոսական խնդիրներուն վրայօք, Կոստանդնու-
պօլսոյ Յանձնաժողովոյն հրատարակած տեղեկա-
գրին նկատմամբ. Թարգմ. 'ի ռուս և 'ի Ֆրանս. Կ.
Պօլիս, Տպ. Արամեան, 1866:

*Քանի մը խօսք « Հաւաստիք միասնական սկզբ-
բանց » ըսուած գրքին վերայ. զոր շարագրեց Մ.
Գ. Տ: Զմիւռնիա, 'ի տպ. եղբարց Տէաէեան, 1859:

*Քանի մը խօսք Արշալոյս Արարատեան օրագրին
403-406 թուերուն բանասիրականին մէջ Ազգասիրի
մը յօդուածներուն վրայ: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն
Ղազարու, 1852:

X *Քանի մը խօսք անունով Վենետիկի Մխիթա-
րեանց վանքէն հրատարակուած տետրակի մը առա-
ջին պատասխանը: Տպեալ 'ի Կոստանդնուպ. 1852: 54 17

*Քանի մը խօսք մեր ազգին արդի վիճակին վրայ:
Զմիւռնիա, տպագրութիւն Տէաէեան, 1868: 13 x 20

*Քանի մը խօսք Վենետիկոյ Մխիթարեանց համար
չառ անգամ ըսուած ամբաստանութեանց վրայ: Ի-
տալական բնագրէն Թարգմանուած: Վենետիկ, 'ի
տպ. սրբոյն Ղազարու, 1852:

*Քանի մը խօսք Մասիս լրագրոյն 114 թուոյն
մէկ հատուածին վրայ: Վիեննա, 'ի տպ. Մխիթա-
րեանց, 1854:

*Քանի մը խօսք Շիւքիւրեանց խնդրոյն վրայօք:
Կ. Պօլիս. 1870:

*Քանի մը խօսք Ալեքսիոսեան տետրակին ան-
անուն հեղինակին գէմ: Գրեց Հ. Ռափայէլ Վ.

Միասերեան յԱնտոնեան միաբանութենէ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Պօղոսի Քիրիշեան, 1873:

Քանի մը խօսից քննութիւնը: Կ. Պօլիս, գրատուն Յովսէփայ Գալաֆեան:

*Քանի մը մտերմական խորհրդածութիւններ: Գրեց Յովսէփ Վ. Պօրճոնեան: Կ Պօլիս, 'ի տպ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան, 1853:

Քաջունի (Հ. Մանուէլ Վ.): Տես Աշխարհ. հին եւ նոր Հայաստ: Արուեստաբանութիւն: Բնաբանութիւն: Դպրոց բարուց: Համարողութիւն: Հնախօսութիւն Հայաստանի: Մեքենաբանութիւն: Տարրաբանութիւն:

Քառանորդականք կամ հատընտիր քարոզք Թարգմանաբար հաւաքեալք 'ի Հ. Եղիայ վարդապետէ Թովմաճան 'ի Մխիթարեան ուխտէ: Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1852:

Քառեակ բանահիւսութիւնք 'ի հանդէս Թալման տեառն Յովակիմայ Եղիազարեանց: Բեդրպուրկ. 1826:

*Քավուր, անուանի քաղաքագէտ իտալացի. գրեց Ղ. Յովակիմեան, Կ. Պօլիս, 1872:

*Քարոզ ընդհանուր աշխարհի վրայ: « Ով որ այս պատի պատուիրաններուն մէկը կաւրէ, ու մարդոց անանկ կը սորվեցընէ, անիկա պզտիկ պիտի կոչուի երկնից Թագաւորութեան մէջ. բայց ով որ կընէ և կը սորվեցընէ, անիկա մեծ պիտի կոչուի երկնից Թագաւորութեան մէջ»: Չմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. Կրիֆֆիթի. 1845 և 1846:

Քարոզգիրք. « Քարոզք համառօտք եօթնկար. Հայր Պետրոսի Քարոզքաց, յարմար 'ի վարդապետաց Գարապէտ Գ. Օս. յարստուս Բեթլեմի, Կոստանուսի Կարոյ տպ. 1857 Յգ 124. 16 x 10

գեան. առ իւրաքանչիւր կարգ յիսուն և երկու, ըստ թուոյ կիւրակէից տարւոյ: Քաղեալք 'ի վկայութեանց սուրբ գրոց, յընտիր ընտիր իմաստից սրբոց հարց' և այլոց մատենագրաց. երկեակ կամ երրեակ բաժանմամբ տրոհեալք և համառօտ և գիւրիմաց ոճով աւանգեալք 'ի Քսաւերիոսէ Տոնեան քաջ քարոզատուէ: Հաւաքեալ և նորոգ դասաւորութեամբ թարգմանեալ 'ի հայ բարբառ 'ի Հ. Վրթանէս վարդապետէ Ասկերեանց, յաշակերտէ մեծին Մխիթարայ վարդապետի և առաջնոյ արքայի: Եւ բաշխեալ յերիս հատրս:

Հատոր Ա. «Յոր բովանդակին երեքկարգեան քարոզք: Կարգն առաջին. յաւետարանական բանից և առականց: Կարգն երկրորդ՝ յօրինակաց աստուածաշունչ գրոց: Եւ կարգն երրորդ 'ի պէսպէս նմանութեանց, և 'ի խորհրդաւոր նշանաց: Տպագրեալ հրամանաւ գերապատիւ տեառն Ստեփաննոսի վարդապետի և արքայի: Արդժամք և ծախիւք բարեպաշտօն և քաջատոհմի Եահրիմանեանց երկոցունց եղբարց հարազատաց Բարսղամեան պարոն Յովսէփին և պարոն Զաբարին: ... Յամի տեառն 1781, 'ի փետրվարի 1: Ի վենեաիկ, 'ի սպ. Գեմետրեայ Թէոդոսեանց, հրամանաւ մեծաւորաց »:

(Միայն առաջին հատորն հրատարակեալ է. իսկ միւս երկուքն անտիպ մնացած):

«Խրատակակնք և հոգեչախք Քարոզք շարագրեալ յերկոցունց աստուածաբանից և յոգնահանձարից վարդապետաց 'ի կարգէ Քարոզողաց. այսինքն երանեցելոյն Բարդուղիմէոսի և Պետրոսի Արագոնացոյ: Տպեցեալ ծախիւք ամենապայծառ Եէհրիմանեանց՝ բարեպաշտ և աստուածասէր պարոն Մուրատի որդի պարոն Սահրատին, առ 'ի հոգևոր շահաբերութիւն մերոց հոյկազան քրիստոնէից: Յամի փրկչին 1704, փետրուարի ք: Ի վենեաիկ, հրամանաւ մեծաւորաց »:

*Քարոզներ աւետարանական: Նոր Եորդ, 1870:

Քերական. (տղոց առաջին ընթերցանութեան համար գրքոյի մը, այլևայլ անդամ տպագրուած ու զանազան տպարաններէ):

X → Քերական. Քարոզք շարագրեալ յերկոցունց աստուածաբանից և յոգնահանձարից վարդապետաց 'ի կարգէ Քարոզողաց. այսինքն երանեցելոյն Բարդուղիմէոսի և Պետրոսի Արագոնացոյ: Տպեցեալ ծախիւք ամենապայծառ Եէհրիմանեանց՝ բարեպաշտ և աստուածասէր պարոն Մուրատի որդի պարոն Սահրատին, առ 'ի հոգևոր շահաբերութիւն մերոց հոյկազան քրիստոնէից: Յամի փրկչին 1704, փետրուարի ք: Ի վենեաիկ, հրամանաւ մեծաւորաց »:

Քերական հնաձև ոճով և հին գրով: Նոր տպագրութիւն Արամեան: Կ. Պոլիս, 1871:

Քերական կամ Այբբենարան պարզ և դիւրին ուճով, յարմարեալ 'ի վաղ ժամանակաց. տպագրութիւն պատկերազարդ յաւելուածովք: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1875:

Քերական կամ Այբբենարան պարզ և դիւրին ուճով: Տպագրութիւն Յովսեփայ Գալաֆեան: Ի Կ. Պոլիս, 1878:

Քերական կամ Այբբենարան պարզ և դիւրին ուճով: Կ. Պոլիս, տպագր. Արամեան, 1878:

Քերական կամ Այբբենարան. (Կղեմայ Կալանտի): Հռոմ՝ 'ի տպ. Տարածման հաւատոյ, 1645:

Քերական քերականաց Հայկազնեան լեզուի. յորինեաց Զաքարիա վարդապետ Նղբորորդեան: Կ. Պոլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1851:

Քերական հայերէն, դիւրին եղանակաւ: Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1872:

Քերական հայ-գաղղիարէն. « Գաղղիարէն լեզուն դիւրաւ ուսանելու համար. յորում բաց 'ի Այբբենարանէն կան գաղղիարէն լեզուաւ բարոյական, սական և աշխարհագրական հատուածներ »: Երուսաղէմ, 'ի տպ. Ս. Յակովբեանց, 1871, 1882:

Քերականական սկզբունք. Կ. Պոլիս, Գրատուն Յովսեփայ Գալաֆեան:

Քերականութիւն հայկական: « Քերականութիւն գրաբանի լեզուի Հայկազան սեռի. շարագրեցեալ աշխատասիրութեամբ տեառն Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացոյ Աբբայ Հայր կոչեցելոյ. 'ի վարժումն նորամտից աշակերտաց դասասան իւրոյ. և 'ի յօգուտ սյլոց ամենից, որք ունին զփափաք 'ի գաւիթս իմաստից' Գրամբ քերականութեան մտանելոյ: Եւ տպագրութեամբ 'ի լոյս ածեցեալ Զանիւ և աշխատութեամբ ինոյնոյ, 'ի փուռս մանկացելոյն Յիսուսի, և 'ի պատիւ Սօր իւրոյ ամենորհնեցելոյ: Յամի տեառն 1730 յունվարի 21 ...: Ի վերետիկ, 'ի տպ. Պատիւդա Ալպոյցի Զերոյիմօի: Հրամանաւ մեծաւորաց »: Կոյս (Կոստանդուպոլիս)

Գրքերու և թղթերու ցանկ
 Գրքերու ցանկ
 1770 1771 1772 1773 1774 1775 1776 1777 1778 1779 1780 1781 1782 1783 1784 1785 1786 1787 1788 1789 1790 1791 1792 1793 1794 1795 1796 1797 1798 1799 1800 1801 1802 1803 1804 1805 1806 1807 1808 1809 1810 1811 1812 1813 1814 1815 1816 1817 1818 1819 1820 1821 1822 1823 1824 1825 1826 1827 1828 1829 1830 1831 1832 1833 1834 1835 1836 1837 1838 1839 1840 1841 1842 1843 1844 1845 1846 1847 1848 1849 1850 1851 1852 1853 1854 1855 1856 1857 1858 1859 1860 1861 1862 1863 1864 1865 1866 1867 1868 1869 1870 1871 1872 1873 1874 1875 1876 1877 1878 1879 1880 1881 1882 1883 1884 1885 1886 1887 1888 1889 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912 1913 1914 1915 1916 1917 1918 1919 1920 1921 1922 1923 1924 1925 1926 1927 1928 1929 1930 1931 1932 1933 1934 1935 1936 1937 1938 1939 1940 1941 1942 1943 1944 1945 1946 1947 1948 1949 1950 1951 1952 1953 1954 1955 1956 1957 1958 1959 1960 1961 1962 1963 1964 1965 1966 1967 1968 1969 1970 1971 1972 1973 1974 1975 1976 1977 1978 1979 1980 1981 1982 1983 1984 1985 1986 1987 1988 1989 1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 2000

X → Ի տպագրութեան ցանկ 1770 1771 1772 1773 1774 1775 1776 1777 1778 1779 1780 1781 1782 1783 1784 1785 1786 1787 1788 1789 1790 1791 1792 1793 1794 1795 1796 1797 1798 1799 1800 1801 1802 1803 1804 1805 1806 1807 1808 1809 1810 1811 1812 1813 1814 1815 1816 1817 1818 1819 1820 1821 1822 1823 1824 1825 1826 1827 1828 1829 1830 1831 1832 1833 1834 1835 1836 1837 1838 1839 1840 1841 1842 1843 1844 1845 1846 1847 1848 1849 1850 1851 1852 1853 1854 1855 1856 1857 1858 1859 1860 1861 1862 1863 1864 1865 1866 1867 1868 1869 1870 1871 1872 1873 1874 1875 1876 1877 1878 1879 1880 1881 1882 1883 1884 1885 1886 1887 1888 1889 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900

X → **Ք. Տպ.** ... « **յամի տեառն 1770, ապրիլի 25...**
Ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտոնի Պոլթոլի» :
 « **Քերականութիւն հայկազնական լեզուի. յօրինեալ**
ըստ նախնի ուղղախօսութեան 'ի Հայր Միքայէլ վար-
դապետէ Չամչեանց Կոստանդինուպօլսեցւոյ յաշա-
կերտէ ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ մեծի աբ-
բայի: Եւ տպագրեալ... արդեամբք և ծախիւք բա-
րեպաշտօն և քաջատոհմիկ Եահրմանեանց երկո-
ցունց եղբարց հարազատաց Բարազամեան պարոն
Յովսէփին և պարոն Զաքարին ... Յամի տեառն
1779, յապրիլի 20. Իսկ ըստ Հայոց Թուականին
ՌՄԻԸ: Ի Վենետիկ, 'ի տպար. Գեմետրեայ Թէոդո-
սեանց. հրամանաւ մեծաւորաց» : 52 600 21 1/4

« **Քերականութիւն հայկազնական լեզուի. յօրինեալ**
'ի Հ. Միքայէլ վարդապետէ Չամչեանց: Եւ այժմ
նորոգ համառօտեալ աշխատասիրութեամբ նորին
առ 'ի գիւրուծիւն ուսանողաց: Տպագրեալ... յա-
մի տեառն 1801, 'ի մայիսի 7. Իսկ ըստ Հայոց Թուա-
կանին ՌՄԾ: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու,
հրամանաւ մեծաւորաց» :

Քերականութիւն հայկազնական լեզուի, յօրինեալ
ըստ նախնի ուղղախօսութեան 'ի Հ. Միքայէլ վա-
րդապետէ Չամչեանց: Տպարխ. 'ի տպ. Ներսիսե :
հոգևոր դպրոցին ընծայելոյ յազնուական Գեորգայ
Արծրունւոյ, 1826:

X **Քերականութիւն հայկական նորոգ քննու-**
թեամբ և կարգաւ աշխատասիրեալ տեառն Հ. Գա-
բրիէլի Աւետիքեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ Աթո-
ուակալ վարդապետի 'ի Մխիթարեան միաբանութե-
նէ: Տպագրեալ... բարեխնդիր և ինքնամատոյց նը-
պաստիւք մեծահամբաւ Սեբաստեան պարոն Պօղո-
սի՝ ազնուական ուսումնասիրի և ազգասիրի՝ ման-
կանց Հայաստանեայց 'ի վայելումն: 1815-ՌՄԿԻ:
Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու: 52 5 1/2 15 1/4:

Քերականութիւն հայկական համառօտ կարգեալ
վերստին 'ի բարբառ գրոց ըստ զգուշաւոր քննու-
թեան և կանոնաց ընդարձակ Քերականութեանն
Տեառն Հօր Գարրիէլի Աւետիքեան Աթոռակալ վար-
դապետի: Ի պէսս ցանկացողաց գրաւոր ներվար-

ժուլթեան: Ի Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1823-ՌՄՀԱ:

*Քերականոչիւն հայկական, համառօտ կարգեալ յաշխարհիկ բարբառ, երկասիրութեամբ տեառն Հ. Գաբրիէլ վարդապետի Աւետիքեան, Աթոռակալի Մխիթ. ուխտին: Ի Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1818:

Քերականութիւն հայերէն 'ի պէտս զարգացելոց, Հ. Արսենի Կոմիտասոյ Բագրատունւոյ Մխիթարեան վարդապետի: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1852:

Քերականութիւն Պաղտասար դպրի. « Պարզաբանութիւն քերականութեան զիւրիմաց և կարճառօտ. Յաղագս նոր եկելոց 'ի ուսուսմն գրոց գիտութեան: Սքնեա Աստուած »:

• Յ'էջն 365. « Հատոր Երկրորդ Քերականութեան. կիրառութիւն մասանցն բանին. որ է շարամանուսն ընդ իրեարս քերթողացն »: Ի վերջաբանին. « ... ով ընթերցասէր որդիք Սիօնի. մինչև օգնութեամբ: ... առն օգտեօջիք ինչ 'ի սմանէ. զանձանձիր վարժ' պեսն իմ հեղահոգի, զոստուածաբան Աստուածատուր վարդապետն Զուղայեցի, 'ի սուրբ աղօթս ձեր յիշեօջիք 'ի տէր. վարձս բարեաց ինգրելով նմա 'ի տեառնէ. որ 'ի 1155 թվին Հայոց նախախնամութեամբն Աստուծոյ եկն 'ի Կոստանդնուպօլիս, ծայրագոյն նուիրակ աստուածաէջ գահին և մօրն մերոյ սուրբ Էջմիածնի: Եւ ասա 'ի Կոստանդնուպօլիս ընդ այլոց եղբարց' առ 'ի վարժել զանվարժ իսկութիւն տհաս հասակիս ... Տպեցաւ գիրքս Քերականութեան 'ի թվին ՌձՁ: ... 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի, 'ի տպարանի խոճայ Կարապետի որդւոյ մահտեսի Աստուածատուրի և որդւոյ նորատիրացու Յօհաննիսի »:

Նոյն Քերականոչիւն համառօտոչիւն: Մեր ձեռք եղած օրինակին մէջ գրքին ճակատը թերի է: Յ'էջն 175 գրուած յիշատակարանին մէջ կը կարգանք. « Տպեցաւ գրքոյկս փոքրիկ ... 'ի Կոստանդնուպօլիս քաղաքի ... արդեամբ և յորդորմամբ ... »

մահաւեսի Մերկեռիոսի՝ որդւոյ մահաւեսի Սեղբոսի՝
'ի տէր հանգուցելոյ ... Աղաչեմ ուրեմն յիշել զար-
պել տուօղն և զտպօղսն սորին ընդ մեղաւոր իմոյ
հոգւոյս Պաղտասարի ... զանձտնձիր վարժապետն
իմ հեղահոգի, զԱստուածասուր աստուածսրան
վարդապետն Զուղայեցի ... Թիւ Հայոցս 1209 » :

Քերականութիւն Ս. Զուղայեցոյ. « Գիրք որ
կոչի Քերականութիւն. արարեալ և շարագրեցեալ
'ի Սիմէօնէ վորդապետէ Զուղայեցոյ, 'ի փառս մե-
ծին Աստուծոյ: Տպեցեալ եղև 'ի հովուապետու-
թեան ամենից Հայոց տեառն Աստուածատրոյ Սըր-
րազան կաթողիկոսի. այլ և 'ի պատրիարքութեան
սուրբ Երուսաղեմայ և Կոստանդնուպօլսոյ՝ տեառն
Գրիգորի և տեառն Ովհաննիսի աստուածաբան վար-
դապետաց: Յամի փրկչին 1725 և 'ի Հայոց 1174. 'ի
Կոստանդնուպօլիս, 'ի տպ. Մարտիրոս դպրի » :

Քերականութիւն Ոսկանայ վարդապետի .
« Քերականութեան գիրք, համառօտիւք ծայրաքաղ
արարեալ յաղագս մանկանց և նորավարժից կրթու-
թեան. 'ի տառս մատենից և 'ի գիտութիւնս մասս՝ յ
բանի, ըստ բերթութեան արհեստի: Տպագրեալ 'ի
տպ. սրբոյ Էջմիածնի և սրբոյն Սարգսի զօրավարի
յամի փրկչին 1666. և 'ի Հայոց Թուականի ՌՃ և Թ
և Եի. փետրվարի Ժք. յ'Ամսդէրսամ քաղաքի » :
Ի յիշատակարանի. « Զսակաւուք աշխատօղս 'ի սմս
... զնուստս անձնս Տէր Ոսկան բանի սպասաւոր
յիշել աղերսեմ. զի աշխատեալ Թարգմանեցի 'ի
բարբառոյ դաղմատացւոցն 'ի հայս. և անտի եւս
ծաղկտբաղ արարեալ կարճառօտիւք, 'ի զբօսանս
ուսումնասիրաց. զյաւէտ պիտանացուան և զկա-
րևորսն հաւաքեցի: Նսև առնթեր բնաբանին
կայացուցեալ զհոլովս անուանց և դերանուանց և
զխոնարհմունս բանից. կարգաւորեալ կանոնիւք և
դիւնակարգութեամբ ... յիշեցէք զկարապետ վար-
դապետն զաշակերտն իմ » :

Քերականութիւն 'ի հայէ 'ի լատին. Gram-
maticæ armenæ Libri quatuor. Auctore Fran-

cisco Rivola canonico in ecclesia sancti Thomae Mediolani. Mediolani, ex typographia Collegii Ambrosiani. Anno MDCXXIV.

Քերականութիւն հայերէն Յովհաննու Հովհաննի « Puritas Haygica, seu Grammatica Armenica a Joanne Agop sacerdote armeno composita. Ad majorem Dei gloriam, et ad honorem Beatissimæ Virginis Dei genitricis Mariæ. ... Romæ, typis Sacr. Congræg. de Prop. fide. Anno MDCLXXV. Superiorum permissu » .

Եղյն լոկ հայերէն. « Չտուծիւն Հայկաբանութեան, կամ Քերականութիւնն Հայկական. շարագրեցեալ 'ի Յոհաննիս վարդապետէ Կոստանդնուպօլսեցւոյ, 'ի փառս մեծագոյնն Աստուծոյ և 'ի յօգուս Հայկազունեաց : Puritas linguæ armenicæ, a Joanne Agop sacerdote armeno composita. Romæ, ex typogr. Sacræ Congreg. de Prop. fide. MDCLXXIV. Superiorum permissu » .

Երրիւն Քերականութիւն լատին. « Քերականութիւն Լատինական հայերէն, շարագրեցեալ 'ի Յոհաննիս վարդապետէ Կոստանդնուպօլսեցւոյ, 'ի զո՛ւր ճուծութիւն Հայկազունեաց Grammatica Latina-Armenicæ explicata. A Joanne Agop sacerdote armeno Constantinopolitano. Romæ, typis Sacr. Congreg. de Prop. fide. Anno MDCLXXV. Superiorum permissu » .

Քերականութիւն գրաբառ լեզուիս Հայոց. նորակարգ ոճով 'ի պէտս աշակերտաց գերահոգաց ճեմարանին կառուցելոյ 'ի Մոսկով, 'ի պայազատազարմ Տեարց Եղեազարեանց : Ի լոյս ընծայեաց Միքայէլ ծայրագոյն վարդապետ Սալանթեան Կոստանդնուպօլսեցի, միաբան սրբոյ Էջմիածնի, նուիրակ աստուածապատիւ կաթողիկոսի, յաջորդ վեճակաւոր արքեպիսկոպոսի, կարգավար (ռէքթօր) յիշեալ ճեմարանի, դատաբնինչ (չէնդօր) տպագրելի մատենից, Ասպետ և Դասատու Աստուածաբանութեան, Փիլիսոփայութեան և Հայկաբանութեան : Բաժանեալ յերկուս հատորս, 'ի Փոքր և 'ի Մեծ :

Հատոր Ա. Փոքր Քերականութիւն. 1827 'ի Մոսկով.
ՌՄՀԶ. 'ի տպ. Սգոստեան Սեմենի:

*Քերականութեան հայերէն (տարերբ) դպրաս-
տանց տղոց համար. շարագրեց Հ. Արսէն Կոմիտաս
Բագրատունի վարդապետ Մխիթարեան: Վենետիկ,
'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1846 ... Ութերորդ տպա-
գրութիւն, 1876:

*Քերականութեան (առաջնորդ) հայերէն լե-
զուի. յօրինեաց Մատթէոս Մ. Այվատեան: Կ. Պօ-
լիս, 'ի տպ. Յ. Միւհէնախեան, 1863:

*Քերականութեան (դուռն) հայերէն լեզուի,
դպրատան տղոց համար: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն
Ղազարու, 1835 ...

*Քերականութիւն հայերէն լեզուի (համառօտ)
'ի պէտս ժողովրդական դպրոցաց. աշխտասիրեալ
'ի Սարգիս քահանայէ Մաքսըմաճեանց: Թէոդոսիա,
'ի տպ. Խաչկպեան ուսումնարանի ազգիս Հայոց,
1870:

*Քերականութիւն հայերէն լեզուի. շարա-
գրեաց Կիւրեղ Վ. Սրապեան: Երուսաղէմ, 'ի տպ.
սրբոց Յակովբեանց, 1870:

*Քերականութիւն հայերէն լեզուի. երկասի-
րութիւն Յ. Տ. Տէաէեան: Զմիւռնիա, 'ի տպ. Տէ-
տէեան եղբարց, 1869:

*Քերականութիւն հայկազնեան լեզուի 'ի Հ.
Վրթանէս Վ. Զալլիսեան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէն-
նա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի: Ութե-
րորդ և վերջին տպագրութիւն, 1870:

Քերականոսրիւն հայկազնեան լեզուի, գրաբառ բա-
ցատրութեամբ. 'ի Հ. Վրթանէս Վ. Զալլիսեան 'ի
Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս.
Աստուածածնի, 1837:

*Քերականութիւն հայկազնեան լեզուի: Աշխատասիրեաց Տէր Արիստակէս քահանայ Մամբրէեան, դասատու հայկաբանութեան սուրբ Սահակեան դպրոցին Սամաթիոյ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռուբենի Յ. Քիւրքճեան, 1856:

Քերականութիւն հայկազնեան լեզուի, հաւաքեալ 'ի քերականական մատենից երևելի հեղինակաց: Յաշխատասիրութենէ Պատուելի Գրիգոր դպրի Փէշտըմալճեան: Տպագրեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս, 1829, յ'Օրթագիւղ, ՌՄՀԸ: Ի տպ. Պօղոսի Արապեան Ապուզէխցւոյ:

*Քերականութիւն հայկական լեզուի. երկասիրութիւն Մկրտչի Էմին: Մոսկվա, 'ի տպ. Լազարեան Ճեմարանի արևելեան լեզուաց, 1846:

▼ *Քերականութիւն հայկական. աշխատասիրեց Պօղոսեան: Կ. Պօլիս, 1843:

Քերականութիւն Հայոց լեզուի նորոգ քննութեամբ յօրինեալ ամբողջ գրաբառ, յաւելեալ 'ի վերջն և համառօտութիւն իմն աշխարհաբառ 'ի դիւրութիւն աշակերտելոց: Աշխատասիրութեամբ Արզրուճցի Տէր Յարութիւնեան Տէր Մեսրոպ քահանայի մայր եկեղեցւոյ սուրբ Աստուածածնի: Տպագրեալ յամի տեառն 1826 և 'ի Թուականիս Հայոց ՌՄՀԵ, 'ի Կ. Պօլիս, յ'Օրթագիւղ, 'ի տպ. Պօղոսի Արապեան:

Քերականութիւն գործնական քիչ ատենուան մէջ հայերէն շարագրութեան վարժելու համար, գրպրատան տղոց համար: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Լազարու, 1836:

*Քերականութիւն գործնական. երկասիրեց Ա. Ա. Սուրէնեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Արամեան, 1874:

*Քերականական լուծումն և համառօտ ծաղկաբաղ 'ի նախնեաց. (Ա. Մ. Գ.): Ի լոյս ընծայեալ

տորգեամբք Հայկազնեան ընկերութեան որ 'ի Պէշեք-
թաշ: Կ. Պօլիս, տպեալ յազգային տպ., 1861:

Քերականութիւն հայկական լեզուի. Յօրի-
նեաց Յովհաննէս Եղիազարեան, Սիմէան Աղայեանց
Պայագիտեցի: Մոսկով, 1839:

*Քերականութեան (գասագիրք) հայերէն լեզուի:
Աշխատասիրեաց Ստեփան Պ. Պօղոս Փափազեան,
յաշակերտաց սուրբ Փրկչեան ազգային ճեմարանին
Կոստանդնուպօլսոյ: Ամբուսիս, 'ի տպ. եղբարց Տէ-
տէեան, 1853: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնաթի-
սեան, 1860 ...:

*Քերականութիւն գրաբառ լեզուի. մասն Ա
և մասն Բ: Ս. Պալասանեանցի: Տփխիս, Կովկասեան
գրավաճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց:

*Քերականութիւն մայրենի լեզուի, աշխատա-
սիրութիւն Ս. Պալասանեան: Տփխիս, Կեդրոնա-
կան գրավաճառանոց:

*Քերականութեան մայրենի լեզուի (տարերբ):
Առաջին մաս: Աշխատասիրեց Նիկողայոս Տէր-Ղե-
ւոնդեանց: Տփխիս, 'ի տպ. Մարտիրոսեան և ընկ.
1882:

*Քերականութիւն (նոր) կամ Դպրութիւն հայ
լեզուի: Երկասիրութիւն Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան:
Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Գիւրքճեան:

Քերականոչքիւն (գործնական) հայկական լեզուի.
Երկասիրեց Ա. Մ. Վ. Գարագաշ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ.
Ռ. Յ. Գիւրքճեան, 1870-74-76:

Քերականոչքիւն (համառօտ) հայ լեզուի. երկա-
սիրութիւն Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Կ. Պօլիս:

*Քերականութիւն հայերէն աշխարհաբառ
լեզուի, նախակրթական դպրոցաց համար: Աշխա-
տասիրեց Պատ. Մ. Տ. Գիրէճճեան: Ի Կ. Պօլիս, 'ի
տպ. Յարութիւն Փափազեան, 1864:

*Քերականութիւն աշխարհաբառ կամ արդի հայերէն լեզուի. տաղաչափութեամբ և յաւելուածով գրաբար հայերենի քերականութեան. յօրինեաց Հ. Արսէն Վ. Այաթնեան 'ի Սխիթ. ուխտէն: Վիէննա, Սխիթարեանց տպարան, 1863:

Բ. Տպ. 1883:

*Քերականութիւն աշխարհաբառ լեզուի. հրահանգ լեզուի և մտածութիւն: Շարագրեց Թ. Թերզեան: Հրատարակութիւն Միացեալ ընկերութեանց: Կ. Պօլիս, 1882:

*Քերականութիւն աշխարհիկ լեզուի. երկասիրութիւն Բահաթրեանց: Տփիս, Կեդրոնական գրավաճառանոց:

Քերականութիւն աշխարհիկ լեզուի Հայոց. A Grammar of the armenian language as spoken in Constantinople and Asia Minor. By Elias Riggs Missionary of the A. B. C. F. M. Second Edition. Constantinople, printed by A. B. Churchill, 1856.

*Քերականութիւն նախակրթական աշխարհիկ լեզուի. յօրինեաց Տէր Խորէն քահանայ Կ. Պարթեւեան, 'ի պէտս տաճկախօս գաւառայնոց: Կ. Պօլիս, 1877:

*Քերականութեան (փորձ) գաւառական հայ լեզուի, Ս. Բաշասանեանցի աշխատասիրութեամբ: Տփիս, 1870:

Քերականութիւն Արամեան լեզուի. յորում բացատրին սկզբունք և կանոնք Արամեան լեզուին ըստ հեղինակութեան ընտրելագոյն Քերթողաց, ուղղախօս մատենագրաց և սեպհական սովորութեանց հայկական բարբառոյ: Յօրինեալ 'ի պէտս ուսման աշակերտաց արքայական և մասնաւոր Դըպրոցի արևելեան լեզուաց թագաւորական Գրատան: Ի Յակովբայ Շահան Զրպետեան, յԵդեսսացոյ. յարքայական վարժապետէ հայկական լեզուի այնր

Դպրատան, և 'ի յընկերութեանց Համալսարանին հնագիտաց Գաղղիոյ, Իամարձակին Աշխարհագրաց Փարիզոյ, և Հայկական Ճեմարանին սրբոյն Ղազարու Վնէժ քաղաքի: Ի Փարէզ, 'ի տպարանի պարոն Եւրաթայ. 'ի փողոցն Բատրան, 'ի Թուահամարն տանց 16. յամի տեանն 1823:

Grammaire de la langue arménienne, où l'on expose les principes et les règles de la langue, d'après les meilleurs grammairiens, et les auteurs originaux et suivant les usages particuliers de l'idiome haïkien; redigée pour les élèves de l'école royale et spéciale des langues orientales vivantes, près de la Bibliothèque du roi. Par G. Ch. Cirbied arménien, professeur royal de langue arménienne en la même école, Membre de la Société royale des Antiquaires de France, de la Société de Géographie et de l'Académie arménienne de St. Lazare de Venise. A Paris, de l'imprimerie d'Évérat, 1823.

Քերականութիւն. « Փորձառութիւն Հայկական լեզուին »: Essai sur la langue arménienne, par M. Bellaud, docteur en médecine. A Paris, de l'imprimerie impériale; 1812, de l'ère arménienne 1261.

Petermann (Jul. Henr.) Grammaticæ linguæ armenicæ, Berolini, 1837.

Lauer. Grammatik der classischen Armenischen sprache, von Dr. M. Lauer, Wien, 1869.

Քերականութիւն իտալերէն. « Համառօտ Քերականութիւն արարեալ իտալական հայկական և տաճկական լեզուաւ: Հաւաքեալ 'ի զանազան գրեանց, և եզեալ 'ի մի կարգ 'ի յԱթանասոյ վարդապետէ Կոստանդնուպօլսեցոյ և յեպիսկոպոսէ Հռօմկալոյ 'ի վայելումն ուսումնասիրաց ... 'ի Թուին Քրիստոսի 1774, և ըստ Հայոց ՌՄԻԳ 'ի մարտի 10: Ի Վենետիկ, 'ի տպ. Իեմետրեայ Թէոդօսեանց: Հրամանաւ մեծաւօրաց »:

*Քերականութիւն լատին բարբառոյ. Վենետիկ, 'ի վանս Ս. Ղազարու, 1839:

Քերականութիւն Թօսքանեան լեզուի, աւանդեալ 'ի հայ լեզու հանգերձ տաճկական թարգմանութեամբ: Արարեալ 'ի Հ. Գարրիէլ վարդապետ Աւետիքեան Կոստանդնուպօլսեցւոյ՝ յաշակերտէ Մխիթարայ մեծի աբբայի: Տպագրեալ... արդեամբք Բարազամեան պարոն Յովսէփին և պարոն Զաքարին Շահրիմանեանց ... Յամի տեառն 1792 'ի նոյեմբերի 7. և 'ի մեր թուին ՌՄԻԱ: Ի Վենետիկ, 'ի վնս սըրբոյն Ղազարու, յանուն Անտոնի Պոլթօլի:

*Քերականութիւն իտալական լեզուի. աշխատասիրեալ 'ի Հ. Յակովբոսէ Պօզաճեան 'ի Մխիթ. միաբանութենէ: Վիէննա, 'ի ապարանի Մխիթարեան ուխտին, 1836:

Քերականական (սկզբունք) իտալական լեզուի: Վենետիկ, 'ի ապ. Մխիթարեանց, 1840:

Քերականութիւն . « Համառօտ Քերականութիւն և Տրամարանութիւն. որ է Քերթուութիւն տառի և կրթութիւն բանի: Արարեալ երկասիրութեամբ Յօհաննիսի վարդապետի Զուլպյեցւոյ. յաթուակալութեանն Էջմիածնայ տեառն Աղեքսանդրի ամենից Հայոց կաթողիկոսի: Տպագրեցեալ յ'ամի Փրկչին 1711. և Հայոց 1160, յ'Ամսարգամ՝:

*Քերականութեան արդի յունարէն լեզուի տարերք, հանգերձ ընտանեկան խօսակցութեամբք 'ի պէտս հայկական ուսումնարանաց: Յօրինեաց Տիմիթրիոս Ի. Խ. Զօլպեան: Կ. Պօլիս, 'ի ապ. Յովհաննու Տէրոյենց, 1861:

Քերականութիւն ռուս-հայ. « Քերականութիւն Ռուսերէն Հայերէն. տեառն Հ. Մինաս վարդապետի Բժշկեան Տրապիզոնցւոյ յաշակերտութենէ Մխիթարայ մեծի աբբայի և վեբարի Խարատու քաղաքի: Ի Վենետիկ, 'ի ապարանի սրբոյն Ղազարու, 1828-ՌՄՀԷ: A Sa Majesté Alexandre Premier, Empereur de toutes les Russies, roi de Pologne, etc. etc. etc. ».

Քերականութիւն հայ-ուռւս. « Քերականութիւն Հայկազնեան լեզուի բացագրեալ 'ի Ռուսաց բարբառ տեառն Հ. Մինասայ վարդապետի Բժըշկեան Տրապիզոնցւոյ, 'ի Մխիթարեան ուխտէն, Առաջնորդի 'ի Տաւրիա: Ի Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1840: Նուիրեալ Աղէքսանդրի Նիկողայեվիչ Թագաժառանգ Պայազատի կայսերութեանն Ռուսաց »:

Քերականութիւն անգղիարէն հայերէն. աշխատասիրութեամբ Հ. Յարութիւն վարդապետի Ազգերեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Ի Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու: Grammar English-Armenian, by the father Pascal Aucher. Venice, 1817:

Քերականութիւն հայ անգղ. աշխատասիրութեամբ Հ. Յարութիւն վարդապետի Ազգերեան 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Ի Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու: Grammar Armenian-English, by the father Pascal Aucher. Venice, 1819, 1832, 1873.

Քերականութիւն նոր անգղիական լեզուի աւանդեալ 'ի քսան դասս. 'ի Հ. Աւքեսնտ Վ. Գուրգենեան Մ. Մ: Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1853: Տես Կրթարան անգղիական լեզուի:

*Քերականութիւն անգղիարէն եւ հայերէն: Ի պատրիարքութեան Կոստանդնուպոլսոյ Ստեփաննոսի արհիեպիսկոպոսի՝ տպագրեալ յիշմիր, 'ի տպարանի Ամերիգացւոց, 1835:

*Քերականութիւն անգղիարէն հայերէն. աշխատասիրութեամբ Տըքթոր Արմենակ Ասատուրեանի: Կ. Պօլիս, 1871:

Քերականութիւն բազմալեզու. յորում բովանդակին սկզբունք օսմանեան, արաբացի եւ պարսիկ բարբառոց. հանդերձ ծանօթութեամբք զայլ եւ այլ լեզուաց:

Grammaire polyglotte, contenant les principes des langues arabe, persane, turque et tartare avec les remarques analytiques d'autres langues, par le P. Minas Médiçi, docteur archimandrite de l'Académie arménienne de St. Lazare; supérieur des arméniens catholiques de Karassou - bazar en Tauride. Venise, imprimerie arménienne de St. Lazare, 1844.

A Sa Majesté Impériale Nicolas Paulowitch, Empereur de toutes les Russies, etc. etc. etc.

Bopp. Grammaire comparée des langues indo-européennes comprenant le sanscrit, le zend, l'arménien, le grec, le latin, le lithuanien, l'ancien slave, le gothique et l'allemand; par M. François Bopp, traduite sur la deuxième édition et précédée d'une introduction, par M. Michel Bréal, chargé du cours de grammaire comparée au Collège de France. Tome iv. Paris, imprimerie impériale, 1866-1872.

*Բերականութիւն Գաղղիական, 'ի Հ. Արսէն Վարդապետէ Անթիմոսեան 'ի Մխիթարեան միաբանութենէ: Ի Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1821:

*Բերականութիւն (համառօտ) գաղղիական լեզուի, գալրատանց տղոց համար: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1838, 1849:

*Բերականութիւն գաղղիական լեզուի 'ի Մխիթարեան միաբանից: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Ասատուածածնի, 1816:

*Բերականութիւն (գործնական) ֆրանսերէն լեզուի, Անի ոճով. երկասիրեաց Թովմաս Թերզեան: Առ Հեղինակին, 1873: Վենետիկ, 'ի տպ. Մխիթարեանց: (Մասն Ա. Կ. Բ.):

*Բերականութիւն գաղղիարէն լեզուի հայերէն բացատրութեամբ. աշխատասիրեց Եղիազար Մուրատեան: Երուսաղէմ, 'ի տպ. Ս. Յակոբ. 1869:

Հասցէն Վենետիկ, Ս. Մխիթարեանց միաբանութեան մոտ, Վենետիկ, 'ի տպ. Ս. Ղազարու, 1821:
Գրքի համարը 1489 և 200: 13510

*Քերականութիւն (նոր) գաղղիարէն լեզուի. զոր յօրինեալ է Հ. Ղեւոնդեայ Վ. Յովնանեանց, յաշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ: Վիէննա, 'ի վանս Պաշապան Ս. Աստուածածնի, 1845 . . . :

Ա. Հատոր. Քերականութիւն:

Բ. Հատոր. Կրթութիւն:

Գ. Հատոր. Կրթութեանց սրբագրուածք:

*Քերականութիւն (նոր) գաղղիարէն լեզուի, Օլէնտորֆի գրութեամբ: Վեց ամսուան մէջ զազդիարէն կարգալ, գրել և խօսիլ սորվելու համար: Փոխեաց 'ի հայ Թովմաս Թէրզեան: Տպագրեալ նըպաստիւք վսեմաշուք Պալեան Սարգիս Պէլի, արքունի ճարտարապետ, և այլն և այլն: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Ռ. Յ. Քիւրքչեան, 1868:

*Քերականութիւն գաղղիարէն լեզուի ըստ Օլէնտորֆի. երկասիրեց Ա. Մ. Վ. Գարագաշեան: Կ. Պօլիս, տպ. Արամեան, 1871:

*Քերականութիւն գործնական գաղղիարէն լեզուի. երկրորդական դպրոցաց համար. հեղինակ Լիւսիէն Լըբլէր. Թարգմանութիւն 'ի հայ աշխատասիրութեամբ Ա. Պիպէռճեան: Կ. Պօլիս, 1878:

Քերականութիւն Գերմանացի բարբառոյ, երկասիրեալ Հինտտղըւ Յարութիւն Կուտինացի, վարժապետ տաճկական լեզուի 'ի մայրաքաղաքն Աւստրիոյ 'ի Վիէննա: Տպագրեաց արգեամբք և ծախիւք պարոն Ստեփանի Բոմպիկեան Բուսձուխցոյ վաճառականի 'ի Ֆորշան քաղաքի Մոլտաւիոյ: Ի Վենետիկ, 'ի տպար. սրբոյն Ղազարու, 1830: Deutsch-Armenische sprachlehre von Artin Hindoglu. Venedig, in der Armenischen Buchdruckerey, 1830.

*Քերականութիւն Գերմաներէն լեզուի. զոր յօրինեալ է Հ. Քերովբէի Վ. Սպենեանց, յաշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ (Տաղաչափութիւն, զանազան կրթութիւնք և ընթերցուածք): Վիէննա, 'ի վանս Պաշապան Ս. Աստուածածնի, 1844:

Քերականութիւն Գերմաներէն լեզուի ըստ Քերովբէի Վ. Սպենեանց (Տաղաչափութիւն, զանազան կրթութիւնք և ընթերցուածք): Վիէննա, 'ի վանս Պաշապան Ս. Աստուածածնի, 1844: Գորշու (Խողովանց Կոյ) Լի. Յ. Պօլիս 1840 52936 և 276 19427

Հովհաննէս Բաղդասարացի . Միջնադարի շատ
ժողովրդային և Առաքելական հայտնաբերող
Կաթողիկոսական շարժում . 1876 թ 46 9X13

Քերթուածք Օստիանի . Թարգմանեաց Յ. Ա.
արուհի : Կ. Պոլիս, 1876 : Տես Տաղք :

Քերթուածք Պետրոսի Աղամտան : Թիֆլիզ .
'ի տպ . Մարտիրոսեան, 1880 : (Կովկասեան գրաւա.
Ճառանոց Զաքարիայ Գրիգորեանց) :

*Քիմիական գիտութեան սկզբունք, 'ի պէտ
արհեստաւորաց և նոր ուսանողաց : Աշխատասիրու
թեամբ Յ. Ս. Վահանեան : Կ. Պոլիս, 'ի տպ . Յով
հանու Միւհէնախեան, 1883 :

Քնար Ազապեան և Փանոսեան սանուց : Կ. Պ.
լիս, 1872 :

Քնար Ամերիկեան . American Sacred poems.
Վենետիկ, 'ի տպ . սրբոյն Դազարու, 1874 :

X Քնար արեւելեան . Կ. Պոլիս, Գրատուն Յովսե
փայ Գալաֆեան :

Քնար հայկական . Խմբագրեաց Մ. Մ. Միան
սարեանց : Ս. Պետերբուրգ, 1868 :

X *Քնար Յովսեփայ . երկու հազար տունէ բաղ
կացեալ աշխարհաբար ոտանաւոր և բանաստեղծա
կան գործ : Յօրինեաց Գաւիթ վարդապետ Ներշա
պուհ : Հատոր Ա . Կ. Պոլիս, 1865 : Էջ 96 . Ընթացող շրջան

Քնարն յաւերակս հայրենեաց . Արթուր Յ.
Այվազեան : Կ. Պոլիս, 'ի տպ . Ռ. Յ. Քիւրքճեան,
1867 :

Քնար պանդխտին . Տաղերգք . քերթուած Խո
րէն վարդապետի Գալճայեան Նար-պէյ : Կ. Պոլիս,
'ի տպ . Արամեան, 1868 :

Քնար Տեօվէթեանի : Կ. Պոլիս, գրատուն Յով
սեփայ Գալաֆեան :

X → Քնար Արամեանի . արժանաւոր
ի հիշատակումս . Վերանայելի և Կ. Պոլիս
Վարդապետի Գալճայեան Նար-պէյ .
Կ. Պոլիս - 1879 թ 706 Digitized by Google

*Քաւիլովի Յովհաննու առակք յինն գիրս. Թարգմանեաց յաշխարհիկ բարբառ Քարբիէշ Եւ պիսկոպոս Այվազեան: Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Արամեան, 1870:

*Քսանեւերկու պատճառներ տերունական սուրբ օրը աստուածային պաշտամանց ներկայ գտնուելու պարտաւորութեան վրայ: Կ. Պօլիս, 1854, 1873:

*Քսանեւերկու պատճառք վասն ընդունելոյ կաթողիկէ եկեղեցին. հեղինակութիւն Թովմայի Վիլհէլմ Մարշալ: Ղալաթիա, 'ի տպ. սրբոյն Բենեդիկտոսի, 1847:

*Քսան տարի ետք. վիպասանութիւն Ալէքսանդրի Տիւմա գաղղիպցւոյ: Բնագրէն Թարգմանեց Մ. Մամուրեան: Հատորք Ա, Բ, Գ, Դ: Զմիւռնիա, 'ի տպարանի եղբարց Տէտէեան, 1874:

Քսենոփոնտեայ Կիւրոսի խրատու պատմութիւն. զոր Թարգմանեալ է Հ. Յովսէփայ Քաթըրձեանց, յաշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1843:

*Քրիստափոր Կոլումբոս կամ Ամերիկայի գտնուելը. ազատ Թարգմանութիւն 'ի Մխիթարեան միաբանից: Վիէննա, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1850:

*Քրիստիանոսին ու Քրիստինէին ճամբորդութիւնը այս աշխարհէս հանդերձեալ աշխարհը երազի ձևով: Զմիւռնիա, 'ի տպար. Գ. Կրիֆֆիթի, 1843:

Քրիստինէական քերթուած, երգք երբեակ. 'ի Հ. Մովսէս վարդապետէ Ամպերպոյեան, 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1843:

Քրիստոնէական Բեղարմինոսի. և Վարդապե-

տուժիւն քրիստոնէական. գերազանցագունեղի Կար-
տինալի տեառն Ռուպերթոսի Պելլարմինոսի: Թարգ-
մանեցեալ 'ի Բարսղէ վարդապետէ Կոստանդինու-
պօլսեցւոյ, 'ի լեզուէ իտալականէ 'ի հայկական բար-
բառ յափ տեառն 1669. հոկտեմբերի երեսուն յ' Ա-
լիկոնայ: — Տպեցաւ տառս աստուածային յամին
որ 'ի ծննդենէ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի հա-
ղար և վեց հարիւր և եօթանասուն: Ի Թուականու-
թեանս Հայոց հաղարի հարիւրի և տասն և ըննի.
յ' Ալիկոնայ, 'ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ » :
Յ'էջն 362 որ է վերջ գրոցն. « Ներ տպարանում
սրբոյ Էջմիածնի. հաճութեամբ տեառն Ոսկանի արք-
եպիսկոպոսի Հայոց: Սրբագրութեամբ Կարապետի
վարդապետի Աւարիանացւոյ: In Livorno; con li-
cenzia de' Superiori » .

Բ. Տպ. Ի Հռովմ. « Վարդապետուժիւն քրիս-
տոնէական ... 'ի հայկական բարբառ: Յամին տեառն
1680, 'ի մեծն Հռովմ » :

Քրիստոնէական (որպէս Թուի Ոսկանայ): Մեր
ձեռքն եղած օրինակին մէջ կը պակսին ճակատն ու
առաջին Թերթերը. 'ի վերջն՝ յ'էջ 64 հետեւեալ
խօսքերը կը գտնենք. « Շարագրեցաւ բանս հաւա-
տոյ՝ սակս վարժութեան տհասից 'ի Թուին Փրկչին
1666. իսկ 'ի մերումս Թուոյ ԲՃԾԾ. ամսեանն նոյեմ-
բերի, որոյ էին աւուրք քսանեհինգ յ' Ամսդերաամ
քաղաքի, 'ի տպարանի սրբոյն Էջմիածնի և սրբոյն
Սարգսի » :

Քրիստոնէական Վիլլոտի. « Քրիստոնէական
վարդապետուժիւն 'ի պէտս Ճմարտասիրաց Հայոց.
Հարագրեալ 'ի Յակօբ վարդապետէ 'ի կարգէն Յի-
սուսեանց: Եւ տպեցեալ խարճիւք և հոգաբարձու-
թեամբ բարեպաշտի Խօջայ Գասպարի որդի Խօջայ
Սարատին 'ի մեծ տանէն Շէրիմանենց. 1710, հոկ-
տեմբեր 18. 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անգօնիոսի Պօռ-
թօլի: Մեծաւորաց հրամանաւ » :

Քրիստոնէական Զահկաց. « Համադոտ և Շա-
հուէտ Քրիստոնէական վարդապետուժիւն: Պար.

զարանեալ, շարագրեցեալ և 'ի լոյս ածեալ 'ի յան-
պիսան Գահանայից Պատրի Պետրոսէ և Պատրի
Գրիգորէ Ճահուկեցւոց, յազգէն Հայոց, 'ի կար-
գէն Քարողոզաց, 'ի հոգևոր օգուտ մերազնեաց Ճըշ-
մարտասէր և պարզամիտ մանկանց Եկեղեցւոյ, և 'ի
մեծագոյն փառս Աստուծոյ: Յամի Փրկչին ՌԶԾԵ,
մարտի ԺԷ. 'ի Վենետիկ, 'ի ապ. Անգոն. Պօռթօլի»:

Քրիստոնէական Մխիթարայ Աբբայի: «Գիրք
քրիստոնէականի վարդապետութեան 'ի յուսուձն
մանկանց հաւատացելոց, և ամենից որք ունին զպի-
տոյս: Շարագրեցեալ աշխատասիրութեամբ տեառն
Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ հայր
կոչեցելոյ: Եւ տպագրեցեալ առ օգուտ ամենից ջա-
նացողութեամբ նոյնոյ: Ի փառս Տեառն, և 'ի պա-
տիւ ամենասրբուհւոյ Թագուհւոյն երկնից Կուսին
Մարիամու և 'ի յօգուտ ազգիս Հայկազնոյ: Յամի
տեառն 1728, մարտի 8. 'ի Վենետիկ, 'ի ապ. Ան-
տօնի Պօռթօլի: Հրամանաւ մեծաւորաց և փրկվի-
լէճիով գերազանցագունեղի ծերակուտին»:

Բ. Տպ. «Քրիստոնէական վարդապետութիւն.
ընդ որում գնի և այբբենարան», 'ի յուսուձն ման-
կանց հաւատացելոց ... Տպեալ յամի տեառն 1750
... 'ի ապ. Որլանտեան Ստեփաննօսի. 'ի Վենետիկ,
հրամանաւ մեծաւորաց »:

Քրիստոնէական համալուծութիւն Վարդապետու-
թիւն Քրիստոնէական ըստ Հայոց. արտագրեալ առ
Հոսմայեցիս, միջնորդութեամբ Կարապետի վարդա-
պետի Անգրիանցւոյ, և Թէոդորոսեան Պետրոսի
Սիմպրի: Յ'Ամսգէլօտամի, ծախիւք և տպագրու-
թեամբ Թարգմանողաց: Յամի Քրիստոսի 1667, և
Հայոց ՌձԾԶ. ('ի հայ և 'ի լատին լեզու):

Քրիստոնէական աշխարհաբառ Մխիթարայ
Աբբայի. «Գիրք Քրիստոնէականի վարդապետու-
թեան: Շարագրեցեալ աշխարհաբառիւ լեզուաւ,
աշխատասիրութեամբ տեառն Մխիթարայ վարդա-
պետի Սեբաստացւոյ, Աբբայ հայր կոչեցելոյ: Ընդ-
որում և երգք տաղից առագրին, որք 'ի վաղնջուց

ժամանակաց շինեցեալք են 'ի նոյնոյ վարդապետէ :
Տպագրեցեալ շանացողութեամբ նոյնոյ, 'ի փառս
մեծաբոյնս Աստուծոյ և 'ի յօգուտ մանկանց եկե-
ղեցւոյ : Յամի տեառն 1727, մարտի 1 : 'ի Վենետիկ :
'ի տպ. Անտոնի Պօլթօլի. հրամանաւ մեծաւորաց և
փրիվիլէճիով գերազանցագուննդի ծերակուտին » :

Բ. Տպ. « Գիրք ... եկեղեցւոյ : Եւ այս է երկ-
րորդ տպագրութիւն : Յամի տեառն 1732 ... 'ի Վե-
նետիկ, 'ի տպ. Անտոնի Պօլթօլի » :

Գ. Տպ. « Գիրք ... եկեղեցւոյ : Եւ այս է եր-
րորդ տպագրութիւն : Յամի տեառն 1771 ... 'ի Վե-
նետիկ, 'ի տպ. Անտոնի Պօլթօլի » :

Միշտ այլ Քրիստոնեական Մխիթարայ Աբբայի .
« Քրիստոնէական վարդապետութիւն որ 'ի գործ
ածի 'ի մեկնելն զպատկերս 'ի ժամանակի խաղալոյ :
Յամի տեառն 1737, 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտոնի
Պօլթօլի » :

Բ. Տպ. « Քրիստոնէական ... յամի տեառն
1775. 'ի Վենետիկ, 'ի տպ. Դեմետրեայ Թէոդո-
սեանց : Հրամանաւ մեծաւորաց » :

Քրիստոնէական ուսումն (Յակովբայ պա-
տրիարքի Նալեան) : « Գիրք կոչեցեալ Քրիստո-
նէական ուսանելի և կամ Քրիստոնէից վարժիչ ...
Շարագրեալ աշխարհաբառ ոճիւ 'ի Յակոբ վարդա-
պետէ Արմառացւոյ . 'ի հայրապետութեան տեառն
Աբրահամու սրբազնեկատար կաթողիկոսի Թրա-
կացւոյ հանգուցելոյ առ Քրիստոս : Թվին Քրիստոսի
1737 և Հայոց 1186, յամսեանն մարտի » : Յիշատա-
կարանին մէջ. « ... Շարագրեաց ... զսա աշխարհա-
բառ ոճիւ հրամանաւ հոգևոր հօրիւրոյ (Յովհաննու
Կոլոտ պատրիարքի) . և ետ ինձ տպել մեղապարտ
մահտեսի Աստուածատրիս՝ որդւոյ հանգուցեալ
Կարապետի : Արդեամբք և հրամանաւ հոգևոր ծնո-
ղաց իւրոց վերոգրերոց : Որ եղև առաջին տպումն
ՌՃՁԹ ուրին 'ի մարտի սկսեալ, և 'ի նոյեմբերի Ժ
աւարտեալ » :

Բ. Տպ. « Գիրք կոչեցեալ Քրիստոնէական ու-
սանելի. շարագրեալ աշխարհաբառ ոճիւ 'ի Յակոբ
վարդապետէ, նարդենիս պատրիարքէ Կոստանդնու-

պօլսոյ: Եւ տպեցեալ երկրորդապէս ... յամի տեառն 1747, և Հայոց ՌՃՂՋ, մարտի 20. և աւարտեալ յուլիսի 2. 'ի տպարանի Սարգիս և Միքայէլ Սեբաստեան գպրաց, 'ի Կոստանդնուպօլիս»: Յիշատակարանն. « ... որ (Յակովբ պատրիարք) ետ մեզ հրաման 'ի տպել մեղապարտ Գաբրիէլ Սարգիս և Միքայէլ գպրաց Սեբաստեանց. հարկեցմամբ երկրորդի տպեցմանս, տեառն Գրիգորի սրբոյ և մեծի պատրիարքին սրբոյ Երուսաղեմի. որոյ և արդեամբքն երկրորդապէս տպեցաւ 'ի խնդրոյ տեառն Յարութիւն արքեպիսկոպոսի, շարագրողի համասնունդ և համչիբակ հոգեկից եղբօրն շարագրողի գրբոյս »:

Քրիստոնէական Աթանաս վարդապետի.
 « Համառօտ Քրիստոնէական վարդապետութիւն աւարտեալ ըստ հրամանի պապին Կղեմայ ութերորդի, 'ի յարգելի հօրէ Հռուբերտոսէ Բեղլարմինոսէ յընկերութենէ Յիսուսի. որ ապա եղև կարգինար սըրբոյ եկեղեցւոյ: Իսկ այժմ' Թարգմանեալ հաւատարմութեամբ, 'ի լեզուէ իտալացւոց 'ի հայկական և 'ի տաճիկական բարբառ 'ի Աթանաս վարդապետէ Մէրասեսն Կոստանդնուպօլսեցւոյ՝ յեպիսկոպոսէն Հոսովրայու 'ի փառս Աստուծոյ և 'ի յօգուտ մանկանց եկեղեցւոյ: Եւ տպեցեալ յամի տեառն 1768, մարտի 1. և 'ի Թուրին Հայոց ՌՄԾԵ ... 'ի տպ. Անտոնի Պօռթօլի »:

*Քրիստոնէական համառօտ աշխարհաբառ,
 « Քրիստոնէական վարդապետութիւն համառօտ հաւաքեալ 'ի քրիստոնէական վարդապետութենէ Պելլարմինոսի և այլոց. և արարեալ աշխարհաբառ լեզուաւ վասն փոքրիկ մանկանց՝ առ 'ի սերստողաբար առնուլ նոցա զայն 'ի բերան: Տպեալ յամի տեառն 1770. 'ի մայիսի 14: Ի Վենետիկ, 'ի տպ. Անտոնի Պօռթօլի »:

(Գրքուկիս երկրորդ տպագրութիւնն եղած է 'ի 1776 'ի Թրեստ. երրորդն 'ի Թրեստ 'ի 1801. չորրորդն 'ի Վենետիկ 'ի 1807, ուր մինչև վերջի տարիներս այլևայլ և բազմութիւ տպագրութիւններ ունեցած. ինչպէս նաև 'ի Վիեննա):

Պ. Կոպ. Գրքուկիս Երկրորդ տպագրութիւնն եղած է 'ի 1776 'ի Թրեստ. երրորդն 'ի Թրեստ 'ի 1801. չորրորդն 'ի Վենետիկ 'ի 1807, ուր մինչև վերջի տարիներս այլևայլ և բազմութիւ տպագրութիւններ ունեցած. ինչպէս նաև 'ի Վիեննա):

X

Քրիստոնէական ոտանաւոր. « Քրիստոնէական վարդապետութիւն ոտանաւորեալ առ հեշտին մտառութիւն համբախց, ևս առաւել մանկանց դպրատան Լուսաւորչի. 'ի Ն. Մկրտիչ վարդապետէ Արքերեան յաշակերտութենէ Մխիթարայ մեծի Աբբայի: Ի խնդրոյ պարոն Մխիթարայ Մաղիկեան, 'ի մեծն Պօլիս. յամի 1805-ՌՄԾԴ. և տպագրեալ... 'ի վենետիկ' 'ի վանս Ս. Ղազարու, 1810-ՌՄԾԹ: 5 շ 4

*Քրիստոնէական վարդապետութիւն 'ի Ն. Յովսէփայ Տիերարտայ Յիսուսեան կրօնաւորէ: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1854:

Բ. Տպ. « Քրիստոնէական ... ծախիւք Աղէքսանդրի Թորլոնիայ էշեանի Հռովմայեցւոյ առ 'ի բաշխել ձրի »: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1860, 1881, 1882:

*Քրիստոնէական վարդապետութիւն հանդերձ արարերէնով, մանր տղայոց համար: Երուսաղէմ, 'ի տպ. սրբոց Յակովբեանց, 1870:

*Քրիստոնէական վարդապետութիւն: Չմիւռնիա, 'ի տպ. Գ. կրիֆֆիթի, 1846:

*Քրիստոնէական վարդապետութիւն 'ի պէտս նորահաս մանկանց: Չմիւռնիա, 'ի տպ. Տէտէեան եղբարց, 1853:

*Քրիստոնէական վարդապետութիւն համառօտ: Վիէննա, 'ի տպ. Մխիթարեանց. (այլևայլ անգամ տպագրուած. վերջինն 'ի 1840):

*Քրիստոնէական նախնական, բազմապատկեր. երկասիրեաց Խորէն արքեպիսկոպոս: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Սրամեան, 1872:

Քրիստոնէական կրթութիւնը և այլևայլ աղօթք 'ի պէտս մանկանց Մարդասիրական ճեմարանին ... 'ի տպարանի եպիսկոպոսական ճեմարանին 'ի կալիաթա:

X Քրիստոնէական վարդապետութիւն համառօտ. Վիէննա. 1869 59

10X14

Ար. վարդ. Ս. Քրիստ. Տէ. Յարարաց և Տէ. Տպ. Ս. Մկրտիչ վարդապետէ Արքերեան յաշակերտութենէ Մխիթարայ մեծի Աբբայի. 1869 59

*Քրիստոնէական կրօնքին շջմարտութիւն ու գերազանցութիւնը: Քարոզ 'ի Պատ. Կ. Գ. Գաւրիելեանէ: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յ. Պօյաճեան, 1880:

Քրիստոնէական հաւատոց հրահանգք, ըստ ուղղափառ դաւանութեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց, աշխատասիրութեամբ Մսերայ Մագիստրոսի կրօնուսոյց վարժապետի Լազարեան Ճեմարանի: Մոսկուա, 'ի տպ. Լազարեան Ճեմարանի արևելեան շէգուաց, 1861:

*Քրիստոնէական ուսումն Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ: Յօրինեաց Գարեգին վարդապետ Սրուանձտեանց: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան, 1877, 1879:

Քրիստոնէական վարդապետութեան կրթութիւն. յօրինեցեալ յուսնիսէ բանասիրէ: Կ. Պօլիս, 1811, 1818:

X *Քրիստոնէական. մանր ուսմունք քրիստոսական հաւատոց և սրբազան պատմութեան Աւետարանի. աշխատասիրութեամբ Գրիգորի Մարկոսեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ. Քիւրքճեան. (այլևայլ արպագրութիւն ունեցած է այս գրքոյկը):

Քրիստոնէական վարդապետութիւն համառօտեալ 'ի պէտս դպրատանց. աշխատասիրեաց Յ. Զ. Պր: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1843-ՌՄԴԲ:

*Քրիստոնէական (յաղագս) միութեան' ճառ. անկիւբան եպիսկոպոսի մը գրածէն հայերէն աշխարհաբառ թարգմանուած: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնտիսեան, 1846:

Քրիստոնէական (սկզբունք) ուղղափառ հաւատոց Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ: Տփիսիս, հրատարակութիւն Կեդրոնական գրավաճառանոցի, 1880:

Քրիստոնէական վարդապետութեան համառօտեալ 'ի պէտս դպրատանց
Յովհ. Միւհէնտիսեան գրած. Կար. Եօտ Երկրորդ
Քրիստոնէական վարդապետութեան համառօտեալ 'ի պէտս դպրատանց
1975 — 68 թիւ
164/11

Քրիստոնէական: Տէս Շանշեանց:

Քրիստոնէական հաւատոց (ուսումն). երկա-
սիրեաց Կարապետ վարդապետ Շահաշարեան,
միաբան սրբոյ Էջմիածնի: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Ռ. Յ.
Քիւրքճեան, 1869:

*Քրիստոնէութեան աստուածային ծագումը: Կ.
Պօլիս, 1880: է 4401 11/17

Քրիստոսապատում, այն է համաուսումնութիւն
աւետարանական պատմութեան հանդերձ ծանօ-
թութեամբք 'ի Մսերայ Մագիստրոսէ կրօնուսոյց
վարժապետէ Լազարեան Ճեմարանի: Ի Մոսքուա,
1861:

Քրիստոս 'ի Վասիկան շրթուած վիկտոր
Հիւկոյ գաղղիացոյ: Պարգմանեց Սրապիոն Հէքի-
մեան: Կ. Պօլիս, 1871:

Քրիստոսուսոյց, յորում պարունակի բովան-
գակութիւն զլիաւոր վկայութեանց շքմարտութեան
և երկնային ծագման, յայտնութեան քրիստոնէու-
թեան, զոր յորինեաց Բիւբի Պորտէոս հանգուցեալ
եպիսկոպոսն Լոնդոնայ. և յանգղիական բնագրէն
փոխեաց 'ի հայ պարոն Յովհաննէս Աւգալեանց Ան-
դամ Աօրիական Միաբանութեանն Բանգալայ, և
այլն: Տպագրեալ 'ի Գործատան Մարգասիրական
Ճեմարանի: Առաջին տիպ, 'ի Կալկաթա, 500 օրի-
նակք տպագրեալք, 1828:

*Քրիստոսի սուրբ եկեղեցին ու տնոր հակառա-
կորդները: Գրեց Ներսէս եպիսկոպոս վարժապե-
տեան, Ատենապետ կրօնական ժողովոյ և Քարոզիչ
Խասգիւղի: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Յովհ. Միւհէնախ-
սեան, 1864:

*Քրիստոսի չարչարանաց վրայ ըղձական մտա-
ծութիւնք և աղօթք: Աշխատասիրութիւն Հ. Քե-
րովբէ Վ. Իսպենեան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վիէննա:
Մխիթարեանց տպարան, 1875:

Քրիստոս պատարագեալ. պոեթք 'ի խորհուր-
քն Ս. Գոհուծեան, 'ի վարումն քահանայից: Վե-
նետիկ, 'ի վանս Մխիթարայ, 1865:

Օգոստինոս: Տես Աւգոստինոս:

Օղապարիկ գնտոյ (պատմութիւն): Համա-
ուսա պատմութիւն Օղապարիկ գնտոյ. աշխատասի-
րութիւն Հ. Եղիայ վարդապետի Էնսազեան, յա-
շակերտաց Մխիթարայ արքայի: Վենետիկ, յամի
տետուն 1785: 52 16 9x13

Օրիվըր (Գուզմիթ). Գիւղն ամայի. The deserted
Village. A Poem translated into armenian verse
by F. Matthias Bedrossian. Venice, printed in the
Armenian Monastery of St. Lazarus, 1871.

Օրացոյց. Տարեկան տօներու կարգաւորութեան
և օգոց գուշակութեան յայտարար գրքոյի մը որ
այլևայլ տեղուանք կը հրատարակուի: Ամենէն ա-
ռաջ հրատարակուեցաւ 'ի Վենետիկ, 'ի սուրբն Ղա-
զար, յամի 1757, այսպիսի մականգրութեամբ.
« Լուսնացոյց, յորում ցուցանին և երկոսասան ա-
միսք սարուոյն, և աւուրք նոցա. և մուտք արեգա-
կան 'ի կենդանակերպոս, և տօնք և պահք ըստ վարե-
լոյ ազգին մերոյ, ըստ կարգելոյ հնոյ տօմարին, ո-
րովք վարին արևելականքն: Իսկ զլուսնի և զարե-
գական զաւուրսն և զժամսն և զքրօպէսն, եզաք հա-
շուելով յերեկոյէ յերեկոյ զ24 ժամն. և նշմարե-
լով զգաւաւուն եղեալս ընդ 45 աստիճանաւ: Եւ այս
լուսնացոյց է միայն ցուցակ վասն առաջիկայ Թուա-
կանի տետուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 1757ին, և
Հայոց Թուականին ՌՄՁին. 'ի Վենետիկ, հրամանաւ
մեծաւորաց »:

Հետեւեալ 1758 սարուոյն մականգիրն. « Օրացոյց
վասն առաջիկայ ամի տետուն 1758ին. և Հայոց Թուա-
կանին ՌՄՁին. ըստ հնոյ տօմարին քՅորում ցուցա-
նին ամենայն տօնք և պահք ազգիս Հայոց: Այլ և
ամիսք և երևելի տօնք լատինացոց, ցունաց, եր.

17x17

Եւ ծանուց. միջից ինքն զիջուցաւ 46
միջամբար հիշեալ թիւս, վրասն Զրաւարաց
ամի Երտր յաւարդութեամբ ի Ե Օմբօպէթօր
Էնուօտ '1675 իօ: Թե՛ղ պիտի մեք շուօքու
իւրաց սե. յապիւս. Ե. զայ զՍԹ իւրաց
Ե. Օմբօպէթօր 3. 10644 միջամբ, Ե թե՛ւսն Ե
Ե. Օմբօպէթօր 3. 10644 միջամբ, Ե թե՛ւսն Ե

րայեցւոց և տաճկաց. և ամիսք Ալաբաթի: Եւ եւս մուսաբ արևու ՚ի կենդանակերպս. և ժամք ծագման նորա. այլ և ժամք ծննդեան և լրման լուսնի, ըստ հաշուի 24 ժամուց յերեկոյէ յերեկոյ. և ըստ գաւառաց եղելոց ընդ 45 աստիճանաւ: Վենետիկ, ՚ի տպարանի Անտօնի Պաթօղի, հրամանաւ մեծաւորաց »:

(Յրացուցիս հրատարակութեանն առաջին հեղինակ է Հ. Յակոբոս վարդապետ Չամբեան, և անընդհատ շարունակուած է 1757-1884):

Տարեկան Յրացոյց « վասն առաջակայ տարւոյս. յորում է թուական Փրկչին մերոյ 1761. և մեծ թուական Հայոց ըստ հնոյ տոմարի մերում 1210. և քոքր թուական Հայոց ըստ նորոյ տոմարիս մերոյ 145: Յորում ցուցանին յայանապէս անաշխատ և անսղալ ամենայն տօնք սրբոյ եկեղեցւոյս Հայոց տէրունականք. և սրբոց շարժականք և անշարժականք. պահք, և ամենայն երեւելի աւուրք ըստ սահմանի Հայաստանեայց սրբոյ եկեղեցւոյ: Հանգերձ օրական ձայնիւ և լուսնական աւուրքք, ընդ ինքեան ունելով և զաւուրս Հայոցս և Հռոմայեցւոյն, ՚ի փառս Աստուծոյ, ՚ի պատիւ սրբոց նորա և ՚ի գիւրութիւն մանկանց եկեղեցականաց »:

Յիշատակարանն ալ կ'ըսէ. « Յաջողութեամբն ամենազօրին Աստուծոյ, ունելով ՚ի պատրաստի և զայլոց ամաց ըստ իւրաքանչիւրումն ժամանակի ՚ի լոյս բերեալ, քան զայս հարստունակ: Ունիմք նաև ահա առձեռն պատրաստ և զմայր Տնացոյց մի, յօրինեցեալ ՚ի վերայ երեսուն և վեց գրոցն մերոց յատուկ յատուկ: Յոր ՚ի գտանելն քո զգիր տարւոյն, մտցես ՚ի նա, և գտցես ՚ի նմա զամենայն պարագայս տարոյն. տօնիւք, պահքք և միջոցիւք. հանգերձ օրական ձայնիւ, ամսական թուովք ըստ Հայոցս, ըստ Հռոմայեցւոցն, անաշխատ և նսխալ: Զոր ահա հանգերձեալ եմք ՚ի տպել արդասամբք և ծախիւք բարեպաշտօն և ազնուազարմ Հովուեանց զատէիցն. ՚ի յիշատակ յաւիտենական իւրեանց նախնեաց և ապագայիցն ՚ի Քրիստոս ննջեցելոց և կենդանեաց »: Մեր քով գտնուած օրինակին մէջ՝ հետևեալ ձեռագիր տեղեկութիւնք կը գտնենք. « Զայս օրացոյց

1764ին ետ տպել 'ի Կոստանդնուպօլիս Սիմէոն նուիրակն կաթուղիկոսին Էջմիածնի, որ և յետոյ եղև կաթուղիկոս Եջմիածին » :

Տանըհինգ տարի ընդհատութենէ ետքը, 1776ին հրատարակեցաւ 'ի Պօլիս օրացոյց մը՝ հեռակեալ մահագրով. « Տետրակ Տօնացոցի, որ ցուցանէ զկարգեցեալ տօնս սրբոցն Աստուծոյ, զսրահս և զկիւրակէս ըստ կարգադրութեան մօր մերոյ սրբոյ Եկեղեցոյ: Այլ և զաւուրս ամսոցն մերոյս սոմարի. Այսմաւուրաց, Ազարիայի, Յունաց, Գրիգորի և Լուսնոյ, Նաև զԾնունդս, զՔառորդս և զԼրումս Լուսնոյ, և զմուտս արեգական 'ի կենդանակերպս. Ժամօք և ըրպէիւք ըստ հաշուոյ աստեղաբաշխից: Բայց յերեկոյէ յերեկոյ 24 ժամթուելով: Իսկ ժամօք և ըրպէք աւուրն, կիսաւուրն, յետնուցն, հանդստեանն, զիշերոյն, և ծագմանն արեգական աղիւսակաւ ցուցանի 'ի վերջոյ, ըստ սովորութեան քաղաքիս Կոստանդինուպօլսոյ 'ի 12 ժամէ 'ի 12 ժամ: Ի Կոստանդինուպօլիս, 'ի տպարանի Բարսղի » : Ի վերջ մատենկանն. « Արդ գիտելի է 'ի յոճ գիւրին սպիւլ սօրին, որ է յօգուտ մերազնէից. բայց ըստ որում ընդ լինելոյն օրացոյց և է տօնացոյց. վասն որոյ աւսելն է վարկ, զի 'ի լրանալ ամին մի լիցի ձգել 'ի խորչատան և 'ի յաղբիւսս. այլ պահել 'ի փառս սրբոց և տէրունական տօնից՝ որքան և կարն իցէ: Այսմիկ ամի այսու գրքով — Ընկալ զի ել վաղվաղելով. — Ի գալ ամին տեառն կամելով — Տպագրի լաւագոյն գրքով » : Յետոյ գրուած ձեռագիր տեղեկութիւնն ալ կ'ըսէ. « Զայս օրացոյց շարագրեաց օմն տիրացու Մատթէոս 'ի Պալատ, աւաջնորդութեամբ Ապէնսալ Իսաք հրէին » :

Իրենն է նաև հետագայ տարւոյն օրացուցի գրութիւնը. « Տետրակ Տօնացոցի, որ ցուցանէ զՏօնս, զՊահս և զկիւրակէս 1777 ամի տեառն և ՌՄԻԶ թուականիս մերոյ: Այլ և զաւուրս վեց կերպ ամսոց. և զերևելի աւուրս այլոց ազգաց. և զմուտս արեգական 'ի կենդանակերպս. և զԾնունդս, զՔառորդս, և զԼրումս Լուսնոյ՝ հաշուով աստեղաբաշխից: Բայց յերեկոյէ յերեկոյ 24 ժամ թուելով: Իսկ փոփոխական ժամանակքն աւուրց 'ի 41 աստի-

Ճանի եղեալ քաղաքաց յարմար աղիւսակաւ ցուցանի 'ի վերջոյ : Ի Կոստանդինուպօլիս, ըստ օրինակի 'ի սուրբ Էլմիածին տպեցեալ տօնացուցի » : Ի վերջն . « Յանցեալ ամին զոր խոստացաք, — Ահա առ ձեզ ընձեռեցաք . — Քանզի սոյն գիր նոր շինեցաք — Եւ այսքան հազիւ յառաջ բերաք . — Կարողութեամբ ըստեղծողի — Նոր տպարանս դեռ եւս ուզղի » :

1778ին երկու օրացոյց հրատարակեցաւ 'ի Պօլիս . մին « Տետրակ Տօնացուցի . . . ըստ օրինակի 'ի սուրբ Էլմիածին տպեցեալ տօնացուցի . 'ի Կոստանդինուպօլիս, տպագրեցեալ 'ի տպարանի Յօհաննիսի և Պօղոսի » : Իսկ միւսն . « Տետրակ Տօնացուցի . . . 'ի Կոստանդինուպօլիս . ըստ օրինակի 'ի սուրբ Էլմիածին տպեցեալ տօնացուցի » : Վերջնոյս շարագրողն և յարմարողն էր արդէն յիշատակուած գպիրն Մատթէոս . իսկ առաջինն հրատարակեցին Յովհաննէս և Պօղոս տպագրիչք . որով ազգին մէջ եղան երեք օրացոյցք՝ Վենետիոյ ու երկու Կոստանդինուպօլիսի :

Նոյն տարին տօնացոյց կամ օրացոյց մ'ալ հրատարակեցաւ 'ի Քրեսա, 'ի տպարանի Հարց Մխիթարեանց, ըստ նորոյ առումարի : (Տես Տօնացոյց) :

Կոստանդինուպօլսոյ օրացոյցք շարունակաբար կամ նուազ ընդհատութեամբ հրատարակուեցան այլ և այլ տպարաններէ . ինչպէս Յովհաննու և Պօղոսի, Պետրոսեան Ստեփաննոսի, Մայր Իզրատան, և այլն :

1786ին ուրիշ օրացոյց մ'ալ հրատարակուեցաւ 'ի Փեթրպօլսի Բոսսաց . « Տարեցոյց և Օրացոյց ամի Տեառն մերոյ 1786 . և մերոյ Թուականիս ՌՄԼԵ . տպագրեցեալ 'ի սուրբ Էլմիածին տպեցեալ Տօնացուցին . հրամանաւ լուսանկար մօրն մերոյ սրբոյ Աթոռոյն Էլմիածնի՝ Տեառն Ղուկասու, սրբազնաւ սուրբ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց . և յառաջնորդութեան հիւսիսաբնակ ազգին Հայոց Տեառն Յովսեփայ սրբազան արքեպիսկոպոսի : Ի Սանկապեարքուրդ, 'ի տպարանի Խալքարեանց Գրիգորի . հրամանաւ կառավարչացն բարեկարգութեան » :

Այս օրացոյցը 1795ին տպագրուած է 'ի Նորն Նախիջեւան . « Տարեցոյց և Օրացոյց ամի տեառն 1795, և մերոյ Թուականիս ՌՄԻԳ : Յորում ցուցա-

նին ամենայն տօնք և պահք ազգիս Հայոց. այլ և ամիսք և երեւելի տօնք յունաց, լատինացեաց, հրէից և սաաճկաց և ամիսք Ազարիայի ... Տպագրեալ 'ի յառաջնորդութեան հիւսիսարնտի ազգին Հայոց տեառն Յովսեփայ պսակազգեաց սրբազան արքեպիսկոպոսի 'ի սպարանի նարին Բարձր Սրբազնութեանն. ընդ հովանեաւ երկնահանգէտ սուրբ Թաշ վանիցն՝ որ 'ի Նորն Նախիջեւան » :

Նոյն յամի 1797 յ'Աժդարիան Ռուսաց. « Տարեցոյց և Օրացոյց ամի տեառն 1797, և մերոյ թուականիս ՌՄԻՁ ... տպագրեցեալ ըստ օրինակի հին Տօնացուցին 'ի Կոստանդինուպօլիս տպեցելոյ ... 'ի սպարանի նարին Բարձր Սրբազնութեանն, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնայ եկեղեցւոյ որ 'ի յ'Աժդարիան » :

Ի Կալկաթա Հնդկաց, Մարդասիրական ճեմարանի սպարանէն հրատարակուած են օրացոյցք 1816 թուականէն 'ի 1873. Թեպէտե վերջի տարիները ընդհատութեամբ: — Մանօթ են բանասիրաց դարուս կիսէն ետքը Թուրքիոյ և Ռուսիոյ Հայարնակ այլևայլ քաղաքաց մէջ տպագրուած օրացոյցք. 'ի Պօլիս, Միւհէնտիսեան, Տեր Երեմիայ, Արամեան, Բիւրքեան, Չարգարեան, Գալաֆեան, Սուրբ Փրկչի հիւանդանոցին անուամբ, և այլն: Ի Թիֆլիզ, 'ի Թէոդոսիա, 'ի Ռոստով (Իոնի վրայ), յԷջմիածին, յԵրուսաղէմ, և այլ ուրիշ տեղուանք:

Միաթերթ և թերթելի օրացուցի հրատարակութեանց փորձեր ալ եղած են 'ի Վիէննա, 'ի Պօլիս, և ուրիշ տեղուանք:

Արամեան և Պաղտաստրեան օրացոյցք 'ի Պօլիս՝ նշանաւորք են նիւթոց առատութեամբ, և ազգահամարական ծանօթութեամբք: Տես Տօմար:

Օրացոյց միոյ զարու: Վիէննա, 'ի սոյ. Մխիթարեան, 1841:

Օրքելի. Նախարարի կրօնագիտութեան, ժամն Ա և Բ: — Հիւն և Նոր կտակարանի պատմութիւն: — Իկեղեցական պատմութիւն: — Վարդ Գրիստոսի: Տփթիս, Կովասեան գրավաճառանոց Զաքարիայի Գրէգորեանց:

Օրինակաց եւ Նմանութեանց. « Գիրք Օրինակաց եւ Նմանութեանց. յաւէտ օգտակար և պիտանի 'ի զարգացումն ուսումնատենչ բանասիրաց. մանաւանդ իսկ բանիբուն քարոզչաց, և գրեթէ ամենայն եկեղեցական անձանց: Արարեալ 'ի հեղինակէ Յօհաննու Սանճէմինեցւոյ, 'ի կարգէ Քարոզչաց. 'ի լատինական լեզուէ 'ի հայ բարբառ թարգմանեցեալ՝ ըստ մասին 'ի Վնէժ, և ըստ մասին 'ի Կոստանդնուպօլիս 'ի Ղուկասու վարդապետէ Խարբերդացւոյ՝ 'ի խնդրոյ տեառն Յօհաննու գերամեծար վարդապետի Բաղիշեցւոյ պատրիարքի Կոստանդնուպօլսոյ: Եւ այժմ 'ի ձեռն յոգնաջան աշխատասիրութեան Սարգսի արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպօլսեցւոյ՝ 'ի լոյս ածեցաւ յարմարորութեամբ և տպագրութեամբ, 'ի փառս ամենամեծին Աստուծոյ, 'ի պատիւ Երանուհւոյ կուսին Մարիամու, և 'ի լուսաւորութիւն մերազնէից: Յորդորմամբ և բոլոր իսկ արդեամբ տեառն Իտահակայ ի մաստնախոհ վարդապետի և հռչակաւոր արքեպիսկոպոսի, մականուամբ Ահագին կոչեցելոյ ... : Յամբ եւրմարմնութեան տեառն մերոյ 1750. և 'ի թուականութեան Հայոց ՌՃՂԹ. յամենան յուլիսի. 'ի Վենետիկ, 'ի տպարանի Անտոնի Պօռթօլի. հրամանաւ մեծաւորաց »:

Օրինակ հանգիսաւոր ծանուցման և ողբոց վասն վախճանի կենաց Տեառն Յովսէփայ մեծի կայսերն Հռօմայ, ասացեալ սրբակրօն Տեառն Յովսէփայ արքեպիսկոպոսէ՝ 'ի մայրաքաղաքն Ռօման, 'ի մէջ Աուրբ Աստուածածտին անուանեալ եկեղեցւոյն Հայոց 'ի մարտ ամսոյ 3 յամի Տեառն 1790: Տպագրեցաւ համեմատ 'ի մայր հեղինակէ՝ Մադրասում, յամի տեառն Փրկչին մերոյ 1792: Թիւ թուականութեան Հայոց 1241:

Երկրորդ անգամ տպումն տետրակիս 'ի տպարանի տեառն Յարութիւն Շմաւոնեան Երբազցւոյ ('ի Մադրաս):

Օրինակ օրհնութեան թղթոյն սրբակրօն Տեառն Յովսէփայ արքեպիսկոպոսի առ հասարակ ազգին

Հայոց բնակեալ 'ի Հնդիկս: Մադրաս, 'ի տպարանի տեառն Յարուժիւն Շմաւոնեան Երազցւոյ, 1792:

Օրոլոկիոն: Տես Ժամակարգութիւն Յոլանաց:

Օրհնութիւնք հին կտակարանաց, տաղաչափեալք 'ի Գեր. Եդուարդայ Հիւրմիւզ, արքեպիսկոպոսէ Երազայ 'ի Մխիթարեան ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1864:

*Օղերեւուծաբանութիւն համառօտ, Ժողովրդեան ու դպրոցաց համար. շարագրեց Հ. Ղուկաս Վ. Տէրտէրեան 'ի Մխիթ. ուխտէ: Վենետիկ, 'ի վանս Պաշտպան Ս. Աստուածածնի, 1850:

Ֆենելոն. Խրատք (Maximes) կամ Տնտեսութիւն մարդկային կենաց. գաղղիարէն բնագիրն՝ հայ գրարար Թարգմանութեամբ: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1840:

— Նոյնն, գաղղիարէն և հայ աշխարհաբար: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1840:

Վարք նախնի իմաստասիրաց Յունաց Թարգմանեալ 'ի Հ. Յակոբոս Վ. Ճէլալեան, 'ի Մխիթ. ուխտէն: Վենետիկ, 'ի տպ. սրբոյն Ղազարու, 1825:

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1877:

Սեպիր. Թարգմանեաց 'ի գաղղիականէ աչազուրկ Թադէոս Կիւզիւրեան Սերաստացի: Տպագրեալ ծախիւք Տեառն Յովհաննէս Կիւմիւշեանի, և վաճառելի 'ի նպաստ Թարգմանչին: Կ. Պոլիս, տպագրութիւն Պողոսի Քիրիշեան, 1881: 1487 թ չլր.

Տես Դաստիարակութիւն աղջկանց: - Տելեմաք:

*Ֆելիչէ Ռոպոլի վերջի վայրկեանները: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1850:

Ֆլորի. Կենցաղ Իսրայէլացւոց և նախնի քրիստոնէի. Թարգմանութիւն Հ. Քերովբէ վարդապետ:

67. 168
13.

տի Աշնաւուր 'ի Միխիթարեան ուխտէ: Վենետիկ,
'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու, 1844:

Յիւստինյան Գաղղիացոյ Գրիստոնէական վարդապետութիւն պատմական՝ յերկուս գիրք, վասն նորատիք և չափահաս մանկանց. Թարգմանաբար շարագրեալ յաշխարհիկ բարբառ: Ի Վենետիկ, 'ի տպարան Ղազարու, 1843:

Բ. Տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1876:

Յլորիան: Տես Նուժմա Պոմպիլիոս: —
Կալաթէ: — Փլորիան:

*Ֆրանսուա կամ Սուա բանալի. վիպասանութիւն: Կ. Պօլիս, Գրատուն Յ. Գալաֆեան:

*Ֆրանքլին փիլիսոփային Հարստութեան ճամբան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Միւհէնտիսեան, 1841:

*Բենիամին Ֆրանքլին փիլիսոփային վարքը: Թէոդոսիա, 'ի տպ. Խալիպեան ուսումնարանի ազգիո Հայոց, 1860:

Ֆրէսինու. Տեան Դիոնեսիոսի Ֆրէսինու Հերճնաօլոյ եպիսկոպոսի Պաշտպանութիւն Գրիստոնական հաւատոյ: Թարգմանեաց Հ. Աւքեստիոս Վ. Գուրգենեան 'ի Միխիթարեան ուխտէ: Հատոր Ա. և Բ: Վենետիկ, 'ի վանս սրբոյն Ղազարու, 1866:

*Ֆուլթ եւ Մարգարիտ. Թատրերգութիւն յերիս արարուածս. Թարգմանեալ յանգղիերենէ 'ի Յովհաննիսէ Անդրէասեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպարանի Խ. Յ. Քիւրքճեան, 1863:

ՕՐԱԳԻՐՔ ԵՒ ԱՄՍԱԳԻՐՔ

Ո Ր Կ Ր Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Ի Ն Յ Ա Ջ Գ Ի Ս

ԱՂԲԻՐ, աղջային բանասիրական և ուսումնական ամսագիր: Խմբագիր Տիգրան Նազարեանց: Կը հրատարակուի 'ի Թիֆլիզ, 'ի տպ. Մարտիրոսեան:

Տարեկան բաժանորդագինն է 8 թուրքի: Կարելի է բաժանորդ գրուել նաև վեց ամսու համար, վճարելով կանխիկ 4 թուրքի:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԹԵՐԹ, միամսեայ հանդէս, 1-2 տպագրական (թերթից բաղկացած (1883): Հրատարակվում է Երեւանում: Տարեկան գինն է 4 թուրքի, կանխիկ վճարելի: Խմբագիր հրատարակելու է Երևանայ քաղաքային բժիշկ Լեւոն Տիգրանի:

ԱՐԱՐԱՏ, ամսագիր կրօնական, բանասիրական, պատմական և աղջային: Աշխատակազմ, 'ի տպարանից Եւրոպայի: Վաղաք (1867-1883), արանի սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի անգամ կը հրատարակի, բաղկանալով վեց ամսագրի համար համարում և ուսումնական երեսնեանի մէջ 4 թուրքի. տարեկան գինն է Ռո.

կաստանի մէջ 3 արծաթ մէճիտ. Պարսկաստանի մէջ
5 թուրքի. Հնդկաստանի մէջ 6 թուրքի. Եւրոպա 20
ֆրանք:

ԱՐՆԻԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ, հանգէս ամսեայ. խրմ
բագիր տնօրէն Մ. Մամուրեան: Զմիւռնիա, տպա-
գրութիւն եղբարց Տէտէեան (1870-1883):

Արևելեան մամուլոյ տարեկան գինն է կանխիկ
Զմիւռնիոյ համար՝ երեքուկէս. իսկ ուրիշ քաղաք-
ներու համար չորս մէճիտի է:

ԱՐՁԱԳԱՆՔ, գրականական և քաղաքական շա-
բաթաթերթ: Գուրս է գալիս կիւրակէ օրերը: Խրմ
բագիր հրատարակիչ՝ Արգար Յովհաննիսեան: Թիֆ-
լիզ, ՚ի տպարանի Մարտիրոսեան (1882-1883):

Տարեկան բաժանորդագինն է 5 թուրքի: Բաժա-
նորդագրութիւնն ընդունվում է Արձագանքի խրմ
բագրատանը և կենտրոնական Գրավաճառանոցում:

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ. օրագիր քաղաքա-
կան, ազգային, բանասիրական և առեւտրական:
Հրատարակիչ և Տէր Ղ. Գ. Պալղազարեան: Զմիւռ-
նի, ՚ի տպարանի Արշալուսոյ Արարատեան (1840-

1850)
Արշալուսոյ օրագիրը տասնըհինգ օրը մէկ կը հրա-
տարակուի:

ԱԻԵՏԱԻ
(1850-1883), և շտեմարան պիտանի գիտելեաց
կը հրատարակուի ՚ի տպարանի Յ. Պլյաձեան:
շաբաթը մէկ անգամ:

ԴԱՎԷՊ հան-
ժատենագրադոն հայկական, ուսում-
նական, գրողական և քաղաքա-

կան գիտելեաց : Աշխատասիրութիւն Մխիթարեան միաբանից : Վենետիկ, 'ի տպարանի սրբոյն Ղազարու (1843-1883):

Բազմավէպ հանդիսարան եռամսեայ՝ մարտ, յուլիս, սեպտեմբեր ու դեկտեմբեր ամսոց մէջ կը հրատարակուի : Ընկերագրութեան քաղաքներն են Կոստանդնուպօլիս, 'ի Սեղբոս խան, և Վենետիկ՝ վանք Մխիթարեանց : Տարեկան գինն է 10 Ֆրանք : Իւրաքանչիւր Պրակին գինն է 3 Ֆրանք :

ԲՈՒՐԱՏԱՆ ՄԱՆԿԱՆՑ, պատկերազարդ հրատարակութիւն հնգետասանօրեայ . ինքնուրոյն և աւելի թարգմանական յօդուածներով, վէպերով ու պատմութիւններով : Հրատարակիչներն են Ն. Կ. Պէրպէրեան և Ս. Տէօվլէթեան (1882-1883) : Կ. Պօլիս, տպարան Զարգարեան :

Տարեկան գինն է երկու արծաթ մէճիտ՝ ճանապարհի ծախքով :

ԳՈՐԾ. ՇՈՂԻ քաղաքում կը հրատարակուի գրականական, քաղաքական և ազգային սյս ամսագիր : Խմբագիր հրատարակիչ Սիմէօն Հախումեանց :

Գործի իւրաքանչիւր համարը բաղկացած կը լինի 8-6 թերթից, և գուրս կը դայ իւրաքանչիւր ամսի վերջում : Հրատարակութեան (12 տետրակ) տարեկան գինն է ամէն տեղ 8 րուբլի : Վճարը կանխիկ է :

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒԾ. Խմբագիր Ե. Տէմիրճիպաշեան, (Գրասէր Ատոմ) : (1882-1883) : Կը հրատարակուի ամէն ամիս, 'ի Կ. Պօլիս :

ԿՐԻՒԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

տարակի շաբաթը երեք անգամ, տպագրական քա-
ւորդ թերթի մեծութեամբ:

Բաժանորդագիրն է 1 ռուբլի տարեկան:

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ, գրական և գիտական հանգէս
ամսեայ. հրատարակութիւն Ասիական ընկերու-
թեան տնօրինութեամբ Յ. Յ. Պարոնեանի, 1883:
Կ. Պօլիս, տպագրութիւն Արամեան:

Երկրագունան կը հրատարակուի ամիսն մի անգամ:
Տարեկան բաժանորդագիրն է Կ. Պօլսոյ համար
երկու արծաթ մէճիտ. գաւառաց համար յիսուն
դահեկան արծաթ. օտար երկիրներու համար 12
ֆրանք:

Բաժանորդագրութեան տեղին է Կ. Պօլիս, Վա-
լիաէ սուլթան խան, թիւ 6:

Իւրաքանչիւր թերթի գինն է չորս դահեկան:

ՀԱՅՐԱՆԻՔ, դաւառական լրագիր, ազգային,
բանասիրական, ուսումնական և առեւտրական: Տը-
նօրէն և տէր խմբագիր Մ. Յ. Մէլիքեան:

Հայրենիք ամէն օր կը հրատարակուի: Տարեկան
գինն է Պօլսոյ և գաւառաց համար 7 արծաթ մէճիտ
կանխիկ: Այեցամսեայ և եռամսեայ բաժանորդք ալ
կ'ընդունուին:

ՄԱՍԻՍ, լրագիր հանապազօրեայ, քաղաքական,
ազգային, բանասիրական և տնտեսական: Տը-
նօրէն Կ. Ս. Իւթիւճեան: Կ. Պօլիս, 'ի տպ. Մասիս
լրագրոյ (1851-1883):

Տարեկան գին Կ. Պօլսոյ համար 10 մէճիտ: Գա-
12:

ՍԱՍՏԱՆԻ. Խմբագիր Պ. Ալե-
քան

1467

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 04147 5933

